
3 1761 06637937 1

OPVS EPISTOLARVM
DES. ERASMI ROTERODAMI

DENVO RECOGNITVM ET AVCTVM

PER

P. S. ALLEN, M.A., D.Litt.
COLLEGII CORPORIS CHRISTI PRAESIDEM

ET

H. M. ALLEN

TOM. VII

1527–1528

OXONII
IN TYPOGRAPHEO CLARENDONIANO
MCMXXVIII

OXFORD
UNIVERSITY PRESS
LONDON: AMEN HOUSE, E.C. 4
EDINBURGH GLASGOW LEIPZIG
COPENHAGEN NEW YORK TORONTO
MELBOURNE CAPETOWN BOMBAY
CALCUTTA MADRAS SHANGHAI
HUMPHREY MILFORD
PUBLISHER TO THE
UNIVERSITY

Printed in Great Britain

PREFACE

THE completion of this new volume gives occasion to express our indebtedness to friends, new and old, who have contributed to the work. Manuscripts have been communicated by Prof. Huizinga from Leiden, Dr. Jordan from Berlin, Dr. Molhuysen from the Hague, MM. d'Oldenbourg and Kratchkovsky from Leningrad; rare printed books by the sons of the late Sir John Stainer and by the Governors of the Chetham Library at Manchester, of the Public Library at Sélestat, and of the University Library at Strasburg.

Prof. de Vocht's edition of Cranevelt's Letters (from which he handsomely allowed us to anticipate those written by Erasmus) has long been at our service in proof; and now that the publication has been completed, all students of the period must be directed to this mine of new material, illustrated by most ample and valuable notes. Besides many to whom, publicly and privately, our thanks have been reiterated, we have received most important help from Prof. Marcel Bataillon of Bordeaux, Dr. Otto Clemen of Zwickau, M. Joseph Denys, archiviste of Ghent, Dr. Hermann Keussen, archivar of Cologne, and Prof. Mario Vanzetti of Turin.

Recognition has come too from the Universities of Louvain and Birmingham and Durham; from the Historisch Genootschap at Utrecht and the Royal Academy of Sciences at Amsterdam.

This kindness has been of great encouragement to us in our long-drawn labours.

P. S. A.

C. C. C., OXFORD.
11 June 1928.

TABLE OF LETTERS

[* Not in LB. ** Printed here for the first time. ‡ Autograph.
|| Original, but not autograph.
Letters indented are written to Erasmus.]

1527 *continued.*

*‡1802. Transsylvanus. Etsi . .	28 March 1527	Houthem.
*‡1803. Cox. S. P. D. Non . .	28 March 1527	Cracow.
**‡1804. More. S. P. Vtrique . .	30 March 1527	Basle.
*1805. Maldonatus. Nae tu . .	30 March 1527	Basle.
1806. J. Carondelet. Reuerende . .	30 March 1527	Basle.
**‡1806a. N. Varius. S. P. Audio vos . .	30 March 1527	Basle.
1807. A. Valdes. Venerunt . .	31 March 1527	Basle.
*‡1808. Paracelsus. Que mihi . .	⟨c. March 1527	Basle.⟩
*1809. Paracelsus. Non absurdum . .	⟨c. March 1527	Basle.⟩
*‡1810. Antoninus. Libellum . .	1 April 1527	Cracow.
*‡1811. Caduceator. S. D. Haud . .	18 April 1527	Frankfort.
1812. Budaeus. Heus tu . .	22 April ⟨1527⟩	Paris.
1813. Fonseca. Ita est . .	24 April 1527	Valladolid.
*1814. J. Vergara. Ego vero . .	24 April 1527	Valladolid.
||1815. Gattinara. S. P. Vt ad . .	29 April 1527	Basle.
*||1816. Mountjoy. Salue, mi . .	1 May 1527	⟨Greenwich ?⟩
*||1817. Brixius. Quum peregre . .	10 May 1527	Paris.
**‡1818. a Parentibus. S. P., Lazare . .	11 May 1527	Basle.
1819. Sigismund I. Vt calamum . .	15 May 1527	Basle.
1820. Schydlowyetz. Lentius . .	16 May 1527	Basle.
1821. J. Lasky. Quae misimus . .	17 May 1527	Basle.
1822. Cricius. Ornatissime . .	17 May 1527	Basle.
1823. Titelmans. Honorande . .	18 May 1527	Basle.
1824. Cox. Vtinam . .	21 May 1527	Basle.
1825. Antoninus. Vt tu . .	⟨c. 21 May⟩ 1527	⟨Basle.⟩
1826. Zebrzydowski. Facit hoc . .	21 May 1527	Basle.
1827. ? Eum qui . .	23 May 1527	⟨Basle.⟩
1828. Warham. Amplissime . .	⟨c. 26 May⟩ 1527	Basle.
1829. T. Gravius. Ferreis . .	29 May 1527	Basle.
1830. Vives. Video te . .	29 May 1527	Basle.
1831. Warham. Vereor ne . .	29 May 1527	Basle.
1832. Cannius. Quanta est . .	29 May 1527	Basle.
1833. Caduceator. Si medicus . .	10 June 1527	Basle.
1834. Nausea. Mihi iam . .	10 June 1527	Basle.
1835. Brixius. Officium . .	10 June 1527	Basle.
||1836. Vives. Raro admodum . .	13 June 1527	Bruges.
*‡1837. Lypsius. S. Mirum . .	17 June 1527	Louvain.
*‡1838. Virves. S. P. Decimo . .	⟨19 June⟩ 1527	Valladolid.
*‡1839. A. Valdes. S. P. In die . .	20 June 1527	Valladolid.
1840. Budaeus. Quod . .	22 June 1527	⟨Basle.⟩
1841. Jo. of Lorraine. Bene habet . .	29 June 1527	Basle.
*‡1842. Tusanus. Marcus . .	29 June ⟨1527⟩	Paris.
*1843. Ceratinus. Inter multa . .	1 July ⟨1527⟩	Louvain.
*1844. Diesbach. Hodie . .	6 July 1527	Basle.
*‡1845. Jo. Maria. Scripsissem . .	?	?

1900. Jo. of Heemstede. Quum huc . .	⟨? Nov. 1527	Basle.⟩
‡1901. Bucer. S. P. Satis tu . .	11 Nov. 1527	Basle.
1902. Sorbonne. Equidem . .	12 Nov. 1527	Basle.
**1903. ⟨Wain ?⟩. ὁ λεῖος . .	⟨c. 12 Nov. 1527	Basle.⟩
‡1904. Fernandez. S. P. Binas . .	13 Nov. 1527	Palencia.
1905. Parl^{t}. of Paris. Si negocium . .	14 Nov. 1527	Basle.
1906. Beda. Vereor ne . .	16 Nov. 1527	Basle.
‡1907. A. Valdes. S. P. Venerunt . .	23 Nov. 1527	Burgos.
*‡1908. Maldonatus. S. P. Scripsi . .	29 Nov. 1527	Burgos.
1909. Franc. of Vitoria. Recta . .	29 Nov. 1527	Basle.
1910. Brixius. Nae tu . .	⟨c. 29 Nov. 1527	Basle.⟩
1911. Jo. of Lorraine. Ne . .	30 Nov. 1527	Basle.
*‡1912. Vlatten. Salue . .	30 Nov. 1527	Spires.
*1913. Gracian. Post . .	⟨1 Dec. 1527	Burgos ?⟩
*‡1914. Bo. Amerbach. S. Reges . .	⟨Dec. 1527 ?	Basle.⟩
1915. J. Lasky. Amo tuam . .	⟨c. 9 Dec.⟩ 1527	Basle.
1916. Antoninus. Quum animus . .	9 Dec. 1527	Basle.
‖1917. Ursinus. Ex litteris . .	10 Dec. 1527	Gran.
1918. Schydlowyetz. Non caret . .	12 Dec. 1527	Basle.
1919. Tomiczki. Nec ocium . .	12 Dec. 1527	Basle.
1920. Charles v. Honorabilis . .	13 Dec. 1527	Burgos.
1921. Botteus. Vir in . .	22 Dec. 1527	Basle.
1922. Smotzer. Ornatissime . .	27 Dec. 1527	Basle.
**‡1923. Emser. S. P. Proximis . .	29 Dec. 1527	Basle.
1924. Geo. of Saxony. Illustrissime . .	30 Dec. 1527	Basle.
1925. Nuns of Denny. Bene nos . .	⟨1527	Basle.⟩

1528

‡1926. Herm. of Neuenahr. S. Quam male . .	3 Jan. 1528	Basle.
1927. Max. of Burgundy. Clarissimum . .	4 Jan. 1528	Basle.
*‡1928. Cochlaeus. S. Vix biduum . .	8 Jan. 1528	Aschaffenburg.
1929. Geo. of Saxony. Serenissime . .	16 Jan. 1528	Basle.
**‡1930. Pirckheimer. S. Quod rarius . .	⟨19 Jan. 1528	Nuremberg.⟩
**‡1931. Schets. S. P. Quidquid . .	24 Jan. 1528	Antwerp.
*‡1932. Crucius. Quod illis . .	28 Jan. ⟨1528⟩	Louvain.
*‡1933. Bo. Amerbach. S. P. Adest . .	⟨c. 1 Feb. 1528	Basle.⟩
1934. Botzheim. Quam vellem . .	1 Feb. 1528	Basle.
*‡1935. Hornburg. S. Magnae . .	2 Feb. 1528	Buda.
1936. Eppendorff to Zwingli. S. Institueram . .	3 Feb. 1528	Basle.
*‡1937. B. Rhenanus & Bo. Amerbach. Quoniam . .	3 Feb. 1528	Basle.
1938. Geo. of Austria. Ex Hieronymi . .	⟨c. 3 Feb. 1528⟩	Basle.
1939. Viromandus. Epistola tua . .	3 Feb. 1528	Basle.
*‖1940. Geo. of Saxony. S., sereniss. . .	⟨4 Feb.⟩ 1528	Basle.
*1941. Eppendorff. Diuites . .	⟨c. 5 Feb. 1528	Basle.⟩
‡1942. Geo. of Saxony. S. P., sereniss. . .	5 Feb. 1528	Basle.
*‡1943. S. Pistorius. S. P. Post . .	5 Feb. 1528	Basle.
*1944. Melanchthon. S. D. Venerunt . .	5 Feb. 1528	Basle.
*‡1945. Camerarius. S. P. Non queror . .	⟨c. 5 Feb.⟩ 1528	Basle.
*‡1946. J. Gobel. S. P., doctissime . .	5 Feb. 1528	Coblenz.
*‡1947. Zobel. S. D. Humaniss. . .	9 Feb. 1528	Mainz.
1948. Vlatten. Arduum . .	14 Feb. 1528	Basle.

1949.	Max. of Burgundy. Quod tanto . .	⟨c. Feb.⟩ 1528	Basle.
*‡1950.	Bo. Amerbach. Constat . .	⟨Feb. 1528	Basle.⟩
*‡1951.	S. Pistorius. S. P. Quod . .	18 Feb. 1528	Dresden.
1952.	Sigismund I. Reddite . .	19 Feb. 1528	Piotrkow.
1953.	Tomiczki. S. P. Etsi . .	20 Feb. 1528	Piotrkow.
*1954.	J. Lasky. Prudentia ista . .	20 Feb. 1528	Piotrkow.
1955.	Pace. Vix me capio . .	20 Feb. 1528	Basle.
1956.	Felix. Mihi quidem . .	21 Feb. 1528	Basle.
1957.	? Quemadmodum . .	27 Feb. 1528	Basle.
*‡1958.	J. L. Decius. S. D. Mitto . .	28 Feb. 1528	Cracow.
1959.	More. In tot molestiis . .	29 Feb. 1528	Basle.
1960.	Kath. of Aragon. Gaudium . .	1 March 1528	Basle.
1961.	J. Valdes. Ornatissime . .	1 March 1528	Basle.
1962.	L. Baif. Onerare laudibus . .	1 March 1528	Basle.
*‡1963.	Botteus. Accepi laete . .	6 March 1528	Bourg.
*‡1964.	Vlatten. Salue. Rursus . .	8 March 1528	Spires.
**‡1965.	Warham. S. P., Erasme . .	8 March ⟨1528⟩	Knole.
1966.	Q. Talesius. Curauimus . .	12 March 1528	Basle.
1967.	Manrique. Est Pylus . .	14 March 1528	Basle.
1968.	Virves. Si mea causa . .	⟨c. 15 March 1528	Basle.⟩
1969.	Fernandez. E tam . .	15 March 1528	Basle.
1970.	D. Gracian. Eodem tempore . .	15 March 1528	Basle.
1971.	Maldonatus. Scito tuam . .	15 March 1528	Basle.
1972.	Dilft. Si tua Vlissea . .	18 March 1528	Basle.
1973.	N. Varius. Negabas esse . .	19 March 1528	Basle.
1974.	Cochlaeus. Quod tua . .	19 March 1528	Basle.
1975.	Vlatten. Quod pro . .	19 March 1528	Basle.
1976.	Herm. of Wied. Quum multae . .	19 March 1528	Basle.
‡1977.	Pirckheimer. S. P., vir . .	20 March 1528	Basle.
1978.	Herm. Phrysius. Gratulor . .	20 March 1528	Basle.
1979.	Adr. a Rivulo. Siluerunt . .	21 March 1528	Basle.
‖1980.	Manrique. S. P., reuerendiss. . .	21 March 1528	Basle.
1981.	Melanchthon. Etsi mihi . .	23 March 1528	Jena.
**1982.	Melanchthon. S. D. Dilfus . .	23 March ⟨1528⟩	Jena.
‡1983.	Geo. of Saxony. S. P. Tua . .	24 March 1528	Basle.
*‡1984.	Borsselen. S. P. D. Sub . .	25 March 1528	Louvain.
1985.	Botteus. Si hoc est . .	29 March 1528	Basle.
1986.	P. Decimarius. Quamdiu . .	29 March 1528	Basle.
‡1987.	Clement VII. Vt omittam . .	3 April 1528	Basle.
*1988.	Cochlaeus. Die handlung . .	3 April 1528	Basle.
*‡1989.	F. Aeulanus. S. P. Innumeris . .	19 April 1528	Basle.
*‡1990.	Z. Deiotarus. Quirinum . .	20 April 1528	London.
1991.	Pirckheimer. S. P. Redditae . .	24 April 1528	Basle.
1992.	Pirckheimer. Qui tandem . .	1 May 1528	Basle.
**‡1993.	Schets. S. P. Dum a te . .	4 May 1528	Antwerp.
*‡1994.	Moringus. Communicauit . .	8 May 1528	Louvain.
1995.	Herm. of Wied. Venerabilis . .	25 May 1528	Brühl.
*‡1996.	H. Boece. Ioannes . .	26 May 1528	Aberdeen.
1997.	Pirckheimer. S. P. Opinor tibi . .	28 May 1528	Basle.
1998.	Henry VIII. Aeterni . .	1 June 1528	Basle.
**‡1999.	Schets. S. P., amice . .	13 June 1528	Basle.
*2000.	Jo. Faber. S. D. Vererer . .	17 June 1528	Prague.
**‡2001.	Schets. S. P. Ex mense . .	24 June 1528	Antwerp.
*2002.	F. Carondelet. Quid imprecer . .	25 June 1528	Basle.
2003.	Fonseca. Quod literas . .	29 June 1528	Madrid.
*‡2004.	J. Vergara. Ad litteras . .	29 June 1528	Madrid.
2005.	Ferdinand. Si Principis . .	15 July ⟨1528⟩	Basle.
2006.	Jo. Faber. De perpetua . .	16 July 1528	Basle.

LIST OF PLATES

BRIEF TABLE OF EDITIONS OF ERASMUS' LETTERS

(*A fuller description will be found in vol. i, app.* 7)

A Iani Damiani Senensis Elegeia. 4°. Basle. J. Froben. Aug. 1515.
B = Epistole aliquot ad Erasmum. 4°. Louvain. Th. Martens. Oct. 1516.
C = C¹ C²
C¹ = Epistole sane quam elegantes. 4°. Louvain. Th. Martens. Apr. 1517.
C² = Idem. 4°. Basle. J. Froben. Jan. 1518.
D = D¹ D²
D¹ = Auctarium selectarum epistolarum. 4°. Basle. J. Froben. Aug. 1518.
D² = Idem. 4°. Basle. J. Froben. March 1519.
E = Farrago noua epistolarum. Fol. Basle. J. Froben. Oct. 1519.
F = Epistolae ad diuersos. Fol. Basle. J. Froben. 31 Aug. 1521.
G = Selectae epistolae. 4°. Basle. J. Herwagen & H. Froben. 1528.
H = Opus epistolarum. Fol. Basle. H. Froben, J. Herwagen & N. Episcopius. 1529.
J = Epistolae floridae. Fol. Basle. J. Herwagen. Sept. 1531.
K = Epistolae palaeonaeoi. Fol. Freiburg. J. Emmeus. Sept. 1532.
L = De praeparatione ad mortem. 4°. Basle. H. Froben & N. Episcopius. ⟨c. Jan.⟩ 1534.
M = De puritate tabernaculi. 4°. Basle. H. Froben & N. Episcopius. ⟨c. Feb.⟩ 1536.
N = N¹ N² N³
N¹ = Operum tertius tomus. Fol. Basle. H. Froben & N. Episcopius. 1538.
N² = Idem. Fol. Ibid. 1541.
N³ = Idem. Fol. Ibid. 1558.
O = O¹ O²
O¹ = Vita Erasmi. 4°. Leiden. T. Basson. 1607.
O² = Idem. 12°. Leiden. G. Basson. 1615.
P = Pirckheimeri opera. Fol. Frankfort. J. Bringer. 1610.
Q = Epistolae familiares. 8°. Basle. C. A. Serin. 1779.
Lond. = Epistolarum libri xxxi. Fol. London. M. Flesher & R. Young. 1642.
LB. = Opera omnia. Tomus tertius. Fol. 2 vols. Leiden. P. Vander Aa. 1703.

NOTE.—At the head of each letter is printed a list of the editions in which it is found, with the necessary references. The references to Lond. serve also for H and N. Sources, printed or ms., other than the editions above catalogued, are indicated, when necessary, by Greek letters.

In the critical notes any of these editions or sources which is not specified by the sigla must be understood to follow the reading of its immediate predecessor. Thus, in Ep. 106. 1, E stands for E, F, H, N¹, N², N³, Lond. and LB. Similarly, with the Greek alphabet this principle is generally followed; but occasionally, when the sources are diverse or there is some special reason for it, e.g. in Ep. 296, all the authorities are specified by their sigla.

The Corrigenda found in some of the volumes of letters have usually been treated as the true readings of those editions; but occasionally the uncorrected text and the correction have both been given; the latter following immediately after the former.

The small superior figures attached to letter-numbers refer to letters answered, the inferior to letters answering.

Angular brackets ⟨ ⟩ denote additions by an editor, square brackets [ ] denote omissions.

LIST OF ABBREVIATIONS COMMONLY USED

(For A, B, C, ... Q, Lond., LB., denoting editions of Erasmus' letters, see p. xi and vol. i, pp. 599-602.)

Collections of Letters

AE. = Les correspondants d'Alde Manuce, 1483-1514; par P. de Nolhac (Studi e documenti di storia e diritto, 1887, 8). Rome, 1888.

Agr. E. = Epistolae Henrici Cornelii Agrippae ad familiares et eorum ad ipsum: pp. 681-1061 in Agrippae . . . Operum pars posterior. Lugduni per Beringos fratres, s. a. ⟨c. 1601⟩.

Al. E. = i. Lettres familières de Jérôme Aléandre, 1510–40; par J. Paquier. Paris, 1909.
ii. Jérôme Aléandre et la principauté de Liège; par J. Paquier. Paris, 1896.

Am. E. = Bonifacius Amerbach und die Reformation; von Th. Burckhardt-Biedermann. Basel, 1894.

BE.[1] = Epistolae Gulielmi Budaei. Paris, J. Badius, 20 Aug. 1520.

BE.[2] = Epistolae Gullielmi Budaei posteriores. Paris, J. Badius, March 1522.

BE.[3] = G. Budaei Epistolarum Latinarum lib. v, Graecarum item lib. i. Paris, J. Badius, Feb. 1531.

BE.[4] = Répertoire de la correspondance de Guillaume Budé; par L. Delaruelle. Toulouse—Paris, 1907.

Bemb. E. = Petri Bembi Card. Epistolarum familiarium libri VI. Eiusdem Leonis X Pont. Max. nomine scriptarum lib. XVI. Venetiis apud Gualterum Scottum, 1552.

Bl. E. = Briefwechsel der Brüder Ambrosius und Thomas Blaurer, 1509-1567; bearbeitet von T. Schiess (Badische historische Kommission). t. 3. Freiburg i. Br., 1908-12.

Boh. E. = i. Listář Bohuslava Hasišteinského z Lobkovic: ed. J. Truhlář. Praze, 1893.
ii. Dva Listáře Humanistické: (a) Dra. Racka Doubravského, (b) M. Václava Píseckého s Doplňkem Listáře Jana Šlechty ze Všehrd: ed. J. Truhlář. Praze, 1897.
(Sbírka Pramenův ku Poznání Literárního Života v Čechách, na Moravě a v Slezsku. Skupina Druhá: Korrespondence a Cizojazyčné Prameny, číslo 1, 3.)

BRE. = Briefwechsel des Beatus Rhenanus; herausg. von A. Horawitz und K. Hartfelder. Leipzig, 1886.

Bugen. E. = Dr. Johannes Bugenhagens Briefwechsel, 1512-58, herausg. durch O. Vogt. Stettin, 1888.

Bun. E. = Petri Bunelli Galli praeceptoris et Pauli Manutii Itali discipuli Epistolae Ciceroniano stylo scriptae, ⟨Parisiis⟩, H. Stephanus, 1581.

Calc. E. = Epistolicarum quaestionum et Epistolarum familiarium libri XVI. pp. 1-217 in Caelii Calcagnini Ferrariensis . . . Opera aliquot. Basileae, H. Froben & Nic. Episcopius, March 1544.

Calv. E. = Thesaurus epistolicus Caluinianus (1528-64), ed. G. Baum, E. Cunitz, E. Reuss (CR. XXXVIII–XLVIII). t. 11. Brunsuigae, 1872-79.

Cam. E. = i. Ioachimi Camerarii Bapenbergensis Epistolarum familiarium, libri VI, . . . a filiis editi. Francofurti, haer. A. Wecheli, 1583.
ii. Ioachimi Camerarii Pabepergensis Epistolarum libri quinque posteriores. A filiis . . . editae. Francofurti, Palthen, 1595.

Cat. E. = Epistole Cataldi Siculi. Pt. 1, Vlyxbone, ⟨Val. Fernandez⟩, 21 Feb. 1500; Pt. 2, s. l. et a.

CE. = i. Claude Chansonnette, jurisconsulte Messin, et ses lettres inédites, par A. Rivier (Mémoires couronnés par l'Académie royale de Belgique, t. XXIX). Bruxelles, 1878.
ii. Briefe des Claudius Cantiuncula und Ulrich Zasius von 1521–1533; von A. Horawitz (Sitzungsberichte der phil.-hist. Classe der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, xciii, 1879). Wien, 1879.

Clen. E. = Nic. Clenardi Epistolarum libri duo. Antverpiae, Chr. Plantinus, 1566.

Cog. E. = Epistolae aliquot G. Cognati et amicorum: t. i, pp. 295-322, t. iii, p. 207 in Gilberti Cognati Nozereni Opera. t. 3. Basileae, H. Petri, 1562.

Corv. E. = Briefwechsel des Antonius Corvinus; herausg. von P. Tschackert (Quellen und Darstellungen zur Geschichte Niedersachsens IV). Hannover, 1900.

Cran. E. = Literae virorum eruditorum ad Franciscum Craneueldium, 1522–1528, ed. H. de Vocht. Louvain, 1928.

DGE. = Damiani a Goes, equitis Lusitani, aliquot Opuscula. . . . Item aliquot Epistolae Sadoleti, Bembi, et aliorum clarissimorum virorum . . ad ipsum Damianum. Louanii, R. Rescius, Dec. 1544.

EE. = Briefe an Desiderius Erasmus von Rotterdam; herausg. von J. Förstemann und O. Günther (XXVII. Beiheft zum Zentralblatt für Bibliothekswesen). Leipzig, 1904.

EE.[2] = Briefe an Desiderius Erasmus von Rotterdam; herausg. von L. K. Enthoven. Strassburg, 1906.

EHE. = Helii Eobani Hessi . . . et amicorum ipsius Epistolarum familiarium libri XII. Marpurgi Hessorum, C. Egenolphus, March 1543.

FE. = Caroli Fernandi Brugensis, musici regii, . . . Epistole familiares. s.l. et a.

GE. = Roberti Gaguini epistole et orationes; ed. L. Thuasne. t. 2. Paris, 1904.

GHE. = Georg Helts Briefwechsel: herausg. von O. Clemen (Archiv für Reformations-Geschichte. Ergänzungsband II). Leipzig, 1907.

Gryn. E. = In librum octauum Topicorum Aristotelis Simonis Grynaei commentaria doctissima. Adiectae sunt ad libri calcem selectiores aliquot eiusdem S. Grynaei Epistolae. Basileae, Jo. Oporinus, Oct. 1556.

HE. = Epistolae Vlrichi Hutteni; ed. E. Böcking. t. 2. Lipsiae, 1859.

Hor. E. = N. Horii Remensis praefecti auxiliaris Epistolarum liber: ff. lz (= k) v° – p6. Bk. 14 in Nic. Horii Opus, Lugduni, J. Sacon, 27 Sept. 1507.

Hos. E. = Acta historica res gestas Poloniae illustrantia, IV, IX. Card. Hosii Epistolae, 1525–58, t. 3, edd. F. Hipler & V. Zakrzewski, Cracouiae, 1879–88.

JE. = Der Briefwechsel des Justus Jonas; herausg. von G. Kawerau (Geschichtsquellen der Provinz Sachsen, XVII). t. 2. Halle, 1884, 5.

La. E. = Lasciana; herausg. von H. Dalton. Berlin, 1898.

LE. = Dr. Martin Luthers Briefe, Sendschreiben und Bedenken; herausg. von W. M. L. de Wette. t. 5. Berlin, 1825-8.

LE.² = Dr. Martin Luther's Briefwechsel; bearbeitet von E. L. Enders, fortgesetzt von G. Kawerau. t. 16. Frankfurt am Main, 1884-1915.

Lo. E. = Epistolarum libri quatuor: ff. 65-163 in Christophori Longolii Orationes duae. Florentiae, haer. Ph. Iuntae, Dec. 1524.

Ma. E. = Briefe des Dr. Daniel Mauch; von A. Naegele. Römische Quartalschrift xxv, 139*-161*, 203*-225*. Rom, 1911.

Man. E. = Ioannis Manardi Ferrariensis Epistolae medicinales, Basileae, M. Isingrin, March 1540.

Marin. E. = Lucii Marinei Siculi Epistolarum familiarium libri decem et septem. Vallissoleti, A. G. Brocarius, 28 Feb. 1514.

Mart. E. = Opus Epistolarum Petri Martyris Anglerii Mediolanensis. Amstelodami, Elzevir, 1670. (The first edition, Alcala de Henares, 1530, is not readily accessible to me.)

Mas. E. = Briefe von Andreas Masius und seinen Freunden, 1538-1573, herausg. von M. Lossen. Leipzig, 1886.

ME. = Philippi Melanthonis epistolae, praefationes, consilia, iudicia, schedae academicae; ed. C. G. Bretschneider (CR. I-X). t. 10. Halis, 1834-42.

MHE. = i. Michael Hummelberger; von A. Horawitz. Berlin, 1875.
ii. Analecten zur Geschichte des Humanismus in Schwaben; von A. Horawitz. Wien, 1877.
iii. Analecten zur Geschichte der Reformation und des Humanismus in Schwaben; von A. Horawitz. Wien, 1878.
iv. Zur Biographie und Correspondenz Johannes Reuchlin's; von A. Horawitz. Wien, 1877.
(ii. iii. iv in Sitzungsberichte der phil.-hist. Classe der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, 85, 86, 89.)

MRE. = Der Briefwechsel des Mutianus Rufus; bearbeitet von C. Krause (Zeitschrift des Vereins für hessische Geschichte, N. F., IX. Supplement). Kassel, 1885.

MRE.² = Der Briefwechsel des Conradus Mutianus; bearbeitet von K. Gillert (Geschichtsquellen der Provinz Sachsen, XVIII). t. 2. Halle, 1890.

NE. = Epistolarum miscellanearum ad Fridericum Nauseam Blancicampianum . . . libri x. Basileae, J. Oporinus, March 1550.

OE. = Oláh Miklós Levelezése; közli Ipolyi Arnold (Monumenta Hungariae historica: diplomataria, xxv). Budapest, 1875.

Oec. E. = DD. Ioannis Oecolampadii et Huldrichi Zuinglii Epistolarum libri quatuor, Basileae, T. Platter & B. Lazius, March 1536.

Oec. E. ii. = Das Leben Johannes Oekolampads; beschrieben von J. J. Herzog, Basel, 1843, ii. 263-304.

Peut. E. = Konrad Peutingers Briefwechsel; herausg. von E. König. München, 1923.

Pl. E. = Correspondance de Christophe Plantin, 1558-1586; publiée par M. Rooses & J. Denucé. t. 7. Antwerpen, 1883-1918.

RE. = Johann Reuchlins Briefwechsel; herausg. von L. Geiger (Bibliothek des litterarischen Vereins in Stuttgart. CXXVI). Tübingen, 1875.

Ra. E. = Religiosissimi viri fratris Ioannis Raulin, artium et theologiae pro-

fessoris scientissimi, Epistolarum . . . opus eximium. Lutetiae Parisiorum, A. Ausurdus expensis I. Petit, 1 Jan. 1521.

Sad. E. = i. Iacobi Sadoleti Epistolae ⟨pontificiae⟩. Romae, 1759.
ii. Iacobi Sadoleti Epistolae ⟨familiares⟩. t. 3 & app. Romae, 1760-7.

Sch. E. = Korrespondenzen und Akten zur Geschichte des Kardinals Matth. Schiner; herausg. von A. Büchi. t. 1 (1489–1515), Basel, 1920.

Schw. E. = Dn. Iohannis Schwebelii . . . scripta theologica. . . Addita est Epistolarum . . . centuria ⟨1519–40⟩. Biponti, C. Wittel, 1605.

SE. = Christoph Scheurls Briefbuch; herausg. von F. von Soden und J. K. F. Knaake. t. 2. Potsdam, 1867–72.

Sep. E. = Epistolarum libri VII: t. iii, pp. 71–389 in Ioannis Genesii Sepuluedae Cordubensis Opera. t. 4. Matriti, 1780.

Sich. E. = Johannes Sichardus; von P. Lehmann, pp. 23–42. München, 1912.

TE. = Ioannis Tritemii, abbatis Spanhemensis, Epistolarum familiarium libri duo. Haganoae, P. Brubachius, 1536.

VE. = Vadianische Briefsammlung; herausg. von E. Arbenz und H. Wartmann (Mitteilungen zur vaterländischen Geschichte, 24, 25, 27–30: 6 parts and 5 supplements, s^1–s^5). St. Gallen, 1890–1908.

Vi. E. = Ioannis Lodouici Viuis Valentini Epistolarum . . . Farrago. Antuerpiae, G. Simon, 1556.

Vulc. E. = Correspondance de Bonaventura Vulcanius, 1573–1577; publiée par H. de Vries de Heekelingen. La Haye, 1923.

VZE. = Viglii ab Aytta Zuichemi Epistolae selectae: t. ii, pt. 1 in C. P. Hoynck van Papendrecht's Analecta Belgica, Hagae Comitum, 1743.

WE. = Epistolae . . . Georgii Wicelii, Lipsiae, Nic. Vuolrab, 1537.

ZE. = Vdalrici Zasii epistolae; ed. J. A. Riegger. t. 2. Vlmae, 1774.

Zeb. E. = Epistolarum libri Andreae Zebrzydowski, 1546–1553 (Acta hist. res gestas Poloniae illustrantia 1); ed. Wlad. Wislocki. Cracow, 1878.

Zw. E. = Huldrici Zuinglii Opera, voll. VII, VIII, Epistolae; ed. M. Schuler & J. Schulthess. t. 2. Turici, 1830–42.

Zw. E.[2] = Zwinglis Briefwechsel; bearb. von E. Egli, herausg. von G. Finsler und W. Köhler (CR. XCIV, XCV). t. 2 (1510–26). Leipzig, 1911–14.

OTHER SOURCES

ADB. = Allgemeine deutsche Biographie. t. 56. Leipzig, 1875–1912.

Agric.[1] = Rodolphi Agricolae opuscula; ed. Petro Aegidio. Anuerpiae, T. Martinus, 31 Jan. 1511.

Agric.[2] = Rodolphi Agricolae lucubrationes, tomus posterior; ed. Alardo Aemstelredamo. Coloniae, J. Gymnicus, ⟨1539⟩.

Agric.[3] = Unedierte Briefe von Rudolf Agricola; von K. Hartfelder (Festschrift der badischen Gymnasien). Karlsruhe, 1886.

AHVN. = Annalen des hist. Vereins für den Niederrhein. Köln, 1855– .

Val. Andreas = Fasti Academici studii generalis Louaniensis, edente Valerio Andrea Desselio. Louanii, H. Nempaeus, 1650.

ANGB. = Acta nationis Germanicae vniuersitatis Bononiensis; ed. E. Friedländer et C. Malagola. Berolini, 1887.

Antonio = Bibliotheca Hispana noua, siue Hispanorum scriptorum qui ab anno MD. ad MDCLXXXIV. floruere, Notitia: auctore D. Nicolao Antonio Hispalensi. t. 2. Madriti, 1783–8.

AT. = Acta Tomiciana; Epistole, legationes, responsa, actiones, res geste . . . Sigismundi . . . per Stanislaum Gorski . . . collecte, 1507- . t. 13. Posnaniae, 1852- .

Athenae Cantab. = Athenae Cantabrigienses, 1500-1609; by C. H. Cooper and T. Cooper, and by G. J. Gray. t. 3. Cambridge, 1858-61, 1913.

Balan = Monumenta Reformationis Lutheranae, 1521-5, collegit P. Balan. Ratisbonae, 1884.

Balan ii = Monumenta saeculi XVI historiam illustrantia, edidit P. Balan. Oeniponte, 1885.

BEr.[1] = Bibliotheca Erasmiana, listes sommaires. Gand, 1893.

BEr.[2] = Bibliotheca Erasmiana; extrait de la Bibliotheca Belgica, publiée par F. Vander Haeghen, R. Vanden Berghe, T. J. I. Arnold, et A. Roersch.
Adagia. Gand, 1897. Enchiridion militis Christiani. 1911.
Admonitio etc. 1900. Moriae Encomium. 1908.
Apophthegmata. 1901. Ratio verae theologiae. 1914.
Colloquia. t. 3. 1903-7.

Bergenroth = Calendar of letters, despatches, and state papers, relating to the negotiations between England and Spain, preserved in the archives at Simancas and elsewhere, 1485-1603; edited by G. A. Bergenroth, and continued by P. de Gayangos and M. A. S. Hume. t. 21. London, 1862-99.

BN. = Biographie nationale (A S). t. 21. Bruxelles, 1866-1913.

Böcking = Index biographicus et onomasticus; cur. E. Böcking (Vlrichi Hutteni Operum supplementum: tomi posterioris pars altera). Lipsiae, 1870.

Bourgeois de Paris = Le Journal d'un Bourgeois de Paris, 1515-1536; par V. L. Bourrilly, Paris, 1910.

Brewer = Letters and papers, foreign and domestic, of the reign of Henry VIII, 1509-46; arranged by J. S. Brewer, and continued by J. Gairdner and R. H. Brodie. t. 33. London, 1862-1910.

Brodie = Brewer i; 2nd edit., by R. H. Brodie. t. 3. London, 1920.

Brown = Calendar of State Papers and MSS. relating to English affairs, existing in the archives and collections of Venice and in other libraries of Northern Italy, 1202-1629; edited by Rawdon Brown and continued by G. C. Bentinck, H. F. Brown, and A. B. Hinds. t. 23. London, 1864-1916.

Bulaeus = Historia vniuersitatis Parisiensis; authore C. E. Bulaeo. t. 6. Parisiis, 1665-73.

Burchard = Iohannis Burchardi Argentinensis, capelle pontificie sacrorum rituum magistri, Diarium (1483-1506); ed. L. Thuasne. t. 3. Paris, 1883-5.

Butzbach = Beiträge zur Geschichte des Humanismus am Niederrhein und in Westfalen; von C. Krafft und W. Crecelius (Zeitschrift des Bergischen. Geschichtsvereins, VII, pp. 213-88, XI, pp. 1-68). Heft 1, 2. Elberfeld, 1870, 1875.

Butzbach[2] = Zur Kritik des Johannes Butzbach; von G. Knod (AHVN, lii, pp. 175-234). Köln, 1891.

Butzbach[3] = Beiträge zur Geschichte des Humanismus in Schwaben und Elsass; von W. Crecelius (Alemannia, VII, pp. 184-9). Bonn, 1879.

BWN. = Biographisch woordenboek der Nederlanden. t. 21. Haarlem, 1852-78.

Caballero = Alonso y Juan de Valdés, por Don Fermin Caballero. Madrid, 1875.

Chevalier = Répertoire des sources historiques du moyen âge: Bio-bibliographie; par U. Chevalier. 2e édition. t. 2. Paris, 1905–7.

Ciaconius = Vitae et res gestae Pontificum Romanorum et S. R. E. Cardinalium, opera A. Ciaconii; ab A. Oldoino recognitae. t. 4. Romae, 1677.

Clerval = Registre des procès-verbaux de la Faculté de Théologie de Paris; publié par A. Clerval. t. 1 (1505–23). Paris, 1917.

Copinger = Supplement to Hain's Repertorium bibliographicum; by W. A. Copinger. 2 parts. London, 1895–1902.

CPR. = Das Chronikon des Konrad Pellikan; herausg. durch Bernhard Riggenbach. Basel, 1877.

CR. = Corpus Reformatorum. Voll. 1–28. Melanthonis Opera; ed. C. G. Bretschneider et H. E. Bindseil. Halis et Brunsuigae, 1834–60.

Voll. 29–87. Caluini Opera; ed. G. Baum, E. Cunitz, E. Reuss. Brunsuigae et Berolini, 1861–1900.

Voll. 88– . Zwingli's Werke; herausg. von E. Egli und G. Finsler. Berlin, 1904– .

Creighton = A history of the Papacy during the period of the Reformation; by M. Creighton. t. 5. London, 1887–94.
(Vols. 1 and 2; new edition. London, 1892.)

de Jongh = L'ancienne Faculté de Théologie de Louvain au premier siècle de son existence (1432–1540); par H. de Jongh. Louvain, 1911.

Delisle = Un Registre des procès-verbaux de la Faculté de Théologie de Paris, 1505–33; par L. Delisle. Notices et Extraits XXXVI: Paris, 1899.

de Nolhac = Érasme en Italie; par P. de Nolhac. 2e édition. Paris, 1898.

de Reiffenberg = Histoire de l'ordre de la Toison d'Or; par le Baron de Reiffenberg. Bruxelles, 1830.

DNB. = Dictionary of national biography. t. 69. London, 1885–1912.

DRA. = Deutsche Reichstagsakten, jüngere Reihe, bearbeitet von A. Kluckhohn und A. Wrede. t. 4. Gotha, 1893–1905.

Ducange = Glossarium mediae et infimae Latinitatis, conditum a Carolo du Fresne, domino Du Cange; ed. L. Favre. t. 10. Niort, 1883–7.

*E*E. = Epistolae aliquot eruditorum, nunquam antehac excusae, multis nominibus dignae quae legantur a bonis omnibus, quo magis liqueat quanta sit insignis cuiusdam sycophantae virulentia. *s. a.* (See vol. IV, p. 210.)

*E*EV. = Epistolae aliquot eruditorum virorum, ex quibus perspicuum quanta sit Eduardi Lei virulentia. Basle, J. Froben, Aug. 1520.

EHR. = The English Historical Review. London, 1886– .

*E*OV. = Epistolae obscurorum virorum, ed. E. Böcking. t. 2. Lipsiae, 1864–70.

Fredericq = Corpus documentorum inquisitionis haereticae prauitatis Neerlandicae, 1025–1528, ed. P. Fredericq. t. 5. Gent, 1889–1906.

Gabbema = Epistolarum ab illustribus et claris viris scriptarum centuriae tres, ed. S. A. Gabbema. Harlingae Frisiorum, 1663.

Gachard = Collection des voyages des souverains des Pays-Bas; publiée par L. P. Gachard et C. Piot (Collection de Chroniques Belges inédites). t. 4. Bruxelles, 1874–82.

Gams = Series episcoporum Ecclesiae Catholicae; ed. P. B. Gams. Ratisbonae, 1873.

GC. Gallia Christiana; opera D. Sammarthani, monachorum congregationis S. Mauri, et B. Haureau. t. 16. Parisiis, 1715-1865.

Goethals = Dictionnaire généalogique et heraldique des familles nobles du royaume de Belgique: par F. V. Goethals. t. 4. Bruxelles, 1849-52.

Hain = Repertorium bibliographicum: opera L. Hain. t. 2. Stuttgartiae et Lutetiae Parisiorum, 1826-38.

Henne = Histoire du regne de Charles-Quint en Belgique: par A. Henne. t. 10. Bruxelles—Leipzig, 1858-60.

Herminjard = Correspondance des Réformateurs dans les pays de langue française (1512-44), recueillie . . . par A. L. Herminjard. t. 9. Genève, 1866-97.

Herzog = Realencyklopädie für protestantische Theologie und Kirche: begründet von J. J. Herzog. 3te Auflage: herausg. von A. Hauck. t. 21. Leipzig, 1896-1908.

Heumann = Documenta literaria varii argumenti in lucem prolata cura Iohannis Heumanni. Altorfii, 1758.

Hinds = Calendar of State Papers and MSS. existing in the archives and collections of Milan, 1385-1618: edited by A. B. Hinds. t. 1. London, 1912.

Horawitz = i-iv. Erasmiana; von A. Horawitz. Wien, 1878, 80, 83, 85.
  v. Erasmus von Rotterdam und Martinus Lipsius; von A. Horawitz. Wien, 1882.
  (in Sitzungsberichte der phil.-hist. Classe der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, 1878, 79, 82, 84, 82.)

Jänig = Liber confraternitatis B. Marie de Anima Teutonicorum de Vrbe; ed. C. Jänig. Romae—Vindobonae, 1875.

Jöcher = Allgemeines Gelehrten-Lexicon, herausgegeben von C. G. Jöcher. t. 4. Leipzig, 1750-1.

Jortin = The life of Erasmus; by J. Jortin. t. 2. London, 1758-60.

Knight = The life of Erasmus; by S. Knight. Cambridge, 1726.

Knod = Deutsche Studenten in Bologna (1289-1562)—biographischer Index zu den ANGB: bearbeitet von G. C. Knod. Berlin, 1899.

Krafft = Briefe und Documente aus der Zeit der Reformation im 16. Jahrhundert; herausg. von K. und W. Krafft. Elberfeld, 1876.

LB. i-x = Desiderii Erasmi Roterodami opera omnia; ed. J. Clericus. t. 10. Lugduni Batavorum, 1703-6.

Lefranc = Histoire du Collège de France depuis ses origines jusqu'a la fin du premier Empire; par A. Lefranc. Paris, 1893.

Le Glay = Négociations diplomatiques entre la France et l'Autriche durant les trente premières annees du XVIe siècle, publiées par E. Le Glay (Documents inedits sur l'histoire de France: première série). t. 2. Paris, 1845.

Legrand = Bibliographie hellénique ou description raisonnée des ouvrages publiés en grec par des Grecs aux xve et xvie siecles; par Émile Legrand. t. 4. Paris, 1885-1906.

Le Neve = Fasti Ecclesiae Anglicanae, by J. Le Neve; continued by T. D. Hardy. t. 3. Oxford, 1854.

Luc. Ind. = Lucubrationum Erasmi Roterodami index. Louanii, T. Martinus, 1 Jan. 1519.

Mazzuchelli = Gli scrittori d'Italia (A-B), del Conte G. Mazzuchelli. t. 2. Brescia, 1753-62.

Molanus = Ioannis Molani ⟨1533–85⟩ Historia Louaniensium, ed. P. F. X. de Ram (Collection de Chroniques belges inedites). t. 2. Bruxelles, 1861.

MSH. = Messager des sciences historiques. Gand, 1823– .

NAKG. = Nederlandsch Archief voor kerkelijke Geschiedenis. Leiden, 1829– .

NBG. = Nouvelle biographie générale. t. 46. Paris, 1855–66.

Nève = Mémoire sur le Collège des trois-langues à l'Université de Louvain; par F. Nève (Memoires couronnes par l'Academie Royale de Belgique, xxviii). Bruxelles, 1856.

Nichols = The Epistles of Erasmus, from his earliest letters to his fifty-first year, arranged in order of time. English translations . . . with a commentary . . .; by F. M. Nichols. t. 3. London, 1901–17.

NNBW. = Nieuw Nederlandsch biografisch woordenboek; ed. P. C. Molhuysen, P. J. Blok, and L. Knappert. t. 6. Leiden, 1911– .

OED. = A new English Dictionary on historical principles. t. 10. Oxford, 1888–1928.

OHS. = Publications of the Oxford Historical Society. Oxford, 1885– .

Omont = Journal autobiographique du Cardinal Jérôme Aleandre, publié par H. Omont. Notices et Extraits xxxv: Paris, 1695.

Panzer = Annales typographici, opera G. W. Panzer. t. 11. Norimbergae, 1793–1803.

Pastor = The History of the Popes from the close of the Middle Ages: from the German of Dr. Ludwig Pastor. t. 14. (1–6 ed. F. I. Antrobus; 7–14 ed. R. Kerr.) London, 1906–24.

Pellechet = Catalogue général des Incunables des bibliothèques publiques de France; par M. Pellechet: t. 3 ⟨A–Greg.⟩. Paris, 1897–1909.

Proctor = Index to the early printed books in the British Museum; by R. Proctor.
Part I, to MD: 4 sections, London, 1898, 9; and 4 supplements, 1899–1902.
Part II, MDI–MDXX: London, 1903– .

Renaudet = Préréforme et Humanisme à Paris, 1494–1517, par A. Renaudet. Paris, 1916.

Renouard = Annales de l'imprimerie des Alde: par A. A. Renouard. 3e édition. Paris, 1834.

Renouard, Badius = Bibliographie des impressions et des œuvres de Josse Badius Ascensius; par Ph. Renouard. t. 3. Paris, 1908.

Sanuto = I diarii di Marino Sanuto (1496–1533): pubblicati per cura de N. Barozzi, G. Berchet, R. Fulin, F. Stefani, M. Allegri. t. 58. Venezia. 1879–1903.

Schmidt = Histoire littéraire de l'Alsace (xve–xvie); par C. Schmidt. t. 2. Paris, 1879.

Seebohm = The Oxford Reformers, John Colet, Erasmus, and Thomas More: by F. Seebohm. 3rd edition. London, 1887.

Stokvis = Manuel d'histoire, de genealogie et de chronologie de tous les états du globe; par A. M. H. J. Stokvis. t. 3. Leide, 1888–93.

Sweert = Athenae Belgicae, ed. F. Sweert. Antuerpiae, 1628.

Tiraboschi = Storia della letteratura italiana; del Cavaliere Abate G. Tiraboschi. 2a edizione. t. 9. Modena, 1787–94.

Trith.[1] = Liber de scriptoribus ecclesiasticis disertissimi patris domini Iohannis de Trittenhem. Basileae, Jo. de Amerbach, 1494.

Trith.[2] = Cathalogus illustrium virorum Germaniam suis ingeniis . . . exornantium domini Iohannis Tritemii. ⟨Moguntiae, P. Friedberger, c. 1495.⟩

Trith.[3] = Disertissimi viri Iohannis de Trittenhem . . . de scriptoribus ecclesiasticis collectanea, additis nonnullorum ex recentioribus vitis et nominibus. Parrhisius B. Rembolt et Jo. Paruus, 16 Oct. 1512.

Trith.[4] = Dn. Iohannis Trithemii . . . de scriptoribus ecclesiasticis . . . liber. . . . Appendicum istarum prior ⟨Trith.[3]⟩ nata est nuper in Galliis: posterior nunc recens additur, authore Balthazaro Werlino Colmariensi. Coloniae, P. Quentel, March 1546.

Trith.[5] = Zusätze des Trithemius zu seinem Catalogus illustrium virorum Germaniae aus der in der Würzburger Universitätsbibliothek befindlichen Handschrift: in Johannes Trithemius, von I. Silbernagl, pp. 253–63. Regensburg, 1885.

van Heussen = Historia episcopatuum foederati Belgii; ed. H. F. van Heussen. t. 2. Lugduni Batavorum, 1719.

van Iseghem = Biographie de Thierry Martens d'Alost; par A. F. van Iseghem. Malines-Alost, 1852.

Vischer = Erasmiana; von W. Vischer. Basel, 1876.

Zedler = Universal Lexikon aller Wissenschafften und Künste. t. 64. Halle & Leipzig, J. H. Zedler, 1732–50.

ZKG. = Zeitschrift für Kirchen-Geschichte. Gotha, 1876– .

ADDENDA

Vol. I

P. 561, Ep. 296. Mr. Arthur Kay has kindly reported to me that he possesses a copy of γ^1 in a composite volume which is stamped on the binding M.D. XXVI. He shows reason for attributing the print to Val. Schumann, Leipzig, between 1515 and 1520. See the *Publications of the Edinburgh Bibliographical Society*, vols. xii, xiv.

Vol. V

P. 309, Ep. 1378 introd. In the Library of Queens' College, Cambridge, is a copy of this edition of the *Spongia*; inscribed by Erasmus on the title-page with words of presentation, 'Eras. Rot. Ioanni Botzemo Abstemio, amico incomparabili, D.D.' Bound up with it—perhaps from the beginning, as the binding is contemporary—are copies of the first editions of the *Exomologesis*, 1524, the *Precatio Dominica*, s.a., Ovid's *Nux* and Prudentius, 1524 (Epp. 1426, 1393, 1402, 1404).

In 1801 the volume belonged to the Louvain antiquary, J. F. Van de Velde; for whom see Ep. 1633 introd.

P. 521, Ep. 1479. 180n. A letter-book of Nic. Leonicus, containing his correspondence of 1521–31, largely with English friends and pupils, has been discovered at the Vatican (Cod. Vat. Ross. 997); see Card. Gasquet, *Cardinal Pole and his early friends*, 1927.

Vol. VI

P. 6, Ep. 1539. A German version, written in a good 'humanistic' hand, has been discovered in the Staatsarchiv (Kirchen-Akten B. 1) at Basle by Prof. E. Dürr; who considers it to be a translation from the Latin by someone who knew German very well—not a native of Basle.

Dr. Huber, the Staatsarchivar, informs us that the document came from the old Stadtisch Archiv, not from the Kirchen-Archiv.

P. 14, Ep. 1541. 44. M. Bataillon refers to Clen. E., p. 14. 24–32; where, in a letter of 26 March 1535 from Evora, there is mention of 'Praetor Antuerpiensis, Franciscus de Valle'. Being a creditor of the Emperor he had come into Spain in search of his due; and his son of 15, Prior of Salamanca, was being educated there.

P. 33, Ep. 1553 introd. In the *Bulletin* (xiv, 1928) of the Académie Royale de Belgique Prof. A. Roersch gives a detailed sketch of Max. Transsylvanus; and shows (p. 107–14) that Hantem (Epp. 1645. 2n, 1802, 1897) is to be identified with Houthem, at Ramsdonck, near Capelle-au-Bois.

P. 206, Ep. 1637. There is also a contemporary MS., dated 'Anno M.D.XXVI', in the Public Record Office (S.P. 1 : 235, f. 68).

P. 337, Ep. 1708 introd. In Sept. 1926 Dr. B. A. Muller of Hamburg kindly reported to me the sale by auction of a letter of Erasmus in Berlin. Herr Henrici, the auctioneer, informed me that the purchaser was Dr. K. Jordan of Berlin, who had acquired it on behalf of the Lutherhalle at Wittenberg. Within a few days Dr. Jordan most obligingly forwarded the letter to Oxford for me to see, adding the information that it came from a collection formed c. 1882 by a Russian statesman named von Reichel; and that the collection had been sold c. 1916 at Tashkend.

It proved to be the original MS. of Ep. 1708 in Latin: written and addressed by a secretary, corrected in one place (l. 2) and signed (ll. 68–9) by Erasmus; the date agreeing with that of the German version. The text agrees completely with α, except as follows:

Tit. MAGNIFICIS DOMINIS ELVETIIS ERASMVS R. TEROD. S. D.
2. vestra *add. Erasmus supra lineam.*
12. litteras.
67. Datum Basileae. 16. Cal. Iun. Anno 1526.
68–9. Vestrae amplitudini dedi/tissimus Erasmus Rot. mea / manu subscripsi.

70–1. Address on v° of f. 2: Honorandis primoribus caeterisque magnificis dominis Eluetiis in Badensi concilio congregatis.

The resemblances to γ in the heading, the month-date, and the signature, show that, though none of its other depravations are found, the volume γ was derived from this ms.

P. 366, Ep. 1724. Reproduced in facsimile in Cran. E., page l (no. 195).

P. 453, Ep. 1780. 16n. Prof. P. Smith has pointed out to me that in 1527 Damianus Irmen was supplying Pellican, and later his pupils, with Hebrew books: see CPR, p. 110.

Vol. VII

P. 225, Ep. 1900. 6n. Dr. Alfred Hartmann of Basle has kindly informed me that the Hebrew inscription on Froben's tombstone gives the date of his burial as 2 Kislew 5288 (= 26 Oct. 1527).

P. 508, Ep. 2058. 4n. Andr. Hyperius (Ep. 2023 introd.), when studying in Paris in 1529, was a pupil and friend of Ringelbergius, who was then teaching in the College de Calvi (la petite Sorbonne). See an *Oratio* of Wigandus Orthius appended to Hyperius' *Methodus Theologiae*, Basle, Jo. Oporinus, March 1567, p. 715.

CORRIGENDA

Vol. IV

P. 260, Ep. 1101. 1n. *For* 100 *read* 10.

P. 371, Ep. 1155 introd. *For* GD *read* CD.

P. 427, Ep. 1175 introd. *For* Ep. 1094 *read* Ep. 1990.

P. 562, Ep. 1225. 283n. *For* ater *read* later.

P. 572, Ep. 1232 introd. *For* Ep. 1697 *read* Ep. 1696.

P. 582, Ep. 1235. 16n. Prof. A. Souter of Aberdeen has demonstrated that the author of the commentaries was Pelagius himself: see his edition of them (Cambridge, 1922–6).

Vol. V

P. 7, Ep. 1250. 2. *Read* gratissimae.

P. 51, Ep. 1270. 11. *Read* poeniteat.

P. 66, Ep. 1285. 15n. *For* Corn. *read* Conr.

LIST OF MANUSCRIPTS ABOUT WHICH INFORMATION IS DESIRED

A letter of Erasmus to a friend, 1533: sold by List and Franke to W. Künzel, 21 May 1883.

The originals of Epp. 210, 217, 223, 251, 257, 681, 705, 1166, 1208, 1361, 1467, 1480, 1549.

1802. From Maximilian Transsylvanus.

Leipzig MS. — Hantem.
EE. 63. — 28 March 1527.

[An original letter, autograph throughout. The year-date is amply confirmed by the contents. For the writer see Ep. 1553 introd.]

+

Etsi iamdiu nihil ad te litterarum dedi, nolo ex eo existimes me tui vnquam memoriam deposuisse aut dignitati tuae vllo officio velle deesse. Sed intermissum est a me scribendi officium, partim quod deessent quibus litteras recte dare possem, partim occupationes me retardarunt, nonnihil etiam quod me materia deficeret. Tuae erit humanitatis condonare, si quando negligentia silentii mei causa fuerit.

Misi ad te superioribus diebus litteras Caesaris: quas etsi duplici exemplo accepissem, quod obtrectatores tui passim in vulgus spargerent eas non Caesaris litteras sed ficticias esse, alteras retinui et aperui, et nomini tuo studiosis Louanium misi per clarissimum virum ac dignitatis tuae strenuum propugnatorem, Egidium Buslidium. Hoc tabellario recepi alias litteras quas Magnus Canc⟨ellarius⟩ Caesaris Cancellario et Theologis Louanien⟨sibus⟩ scribit, plenas laudum tuarum: quarum exemplum propediem ad te missurus sum. Mitto etiam ad te litteras quas ipse Canc⟨ellarius⟩ Caes⟨aris⟩ et Valdesius noster ad te scribunt.

Nihil aliud est quod ad te scribam. Ruri sum, vt saepe; non sum in aula nisi vocatus, quod sepius tamen fit quam vellem. Neque tum mihi curae quid theologi Louanien⟨ses⟩ machinentur: quorum obtrectationibus si tantum caeteri mortales vt ego tribuerent, non esset qui illis responsione dignaretur, non quidem magis quam si me canis edentulus allatraret. Vale et me ama.

Ex villa mea Hantf 28 Martii 1527.

Tuus vt suus Maximilianus Transsyluanus.

+

Ornatissimo ac clarissimo viro domino Erasmo Roter⟨oda⟩mo, Basileae vel vbi fuerit.

---

1. iamdiu] Apparently since the letter answered by Ep. 1645.

8. litteras Caesaris] Ep. 1731.

8–9. duplici exemplo] See Ep. 1585. 1–2n.

12–13. Buslidium] See Ep. 686 introd.

13. alias litteras] Ep. 1784[a].

13–14. Cancellarius] Gattinara: see Ep. 1150.

14. Cancellario] Clearly, as in Ep. 643. 8, the Vice-Chancellor, Nic. Coppin (Ep. 1162. 108n), is here intended.

16. litteras] Ep. 1785.

17. Valdesius] See Ep. 1807. His letter here mentioned was no doubt contemporary with Ep. 1785; and probably was answered with it at the end of April. He wrote at the same time to the University: see Ep. 1784[a] introd.

24. Hantf] See Ep. 1645. 2n.

1803_{1824} FROM LEONARD COX.

Leipzig MS. Cracow.
EE. 64. 28 March 1527.

[An original letter, autograph throughout. The year-date needs no confirmation.

Leonard Cox or Cockes of Thame in Oxfordshire matriculated on 12 June 1514 at Tubingen, where he met Melanchthon and was a pupil of Jo. Stoffler: and on 24 Sept. 1518 at Cracow, being by that time poet laureate. At Cracow he delivered on 6 Dec. an *Oration in praise of the University: printed for him by Victor, 1518, with a dedication to Decius (Ep. 1393). In 1518–19, besides lecturing on Livy, Quintilian, and Jerome, he edited two letters of Jerome selected from Erasmus' text (Victor), and in 1520 Pontanus' *De laudibus diuinis* (Haller). On 16 March 1520 he was installed by Henckel (l. 40) as rector of a school at Löcse (Leutschau) in N. Hungary; migrating in Dec. 1521 to a school at Kassa (Kaschau). From there on 28 April 1524 he dedicated to Decius an edition of Hadr. de Castello's **Venatio*, published by Victor in June; with notes which refer frequently to Erasmus' *Adagia*, *Copia*, and *Enchiridion*, and praise 'Morus meus' and Melanchthon. By 1525 he had returned to Cracow and was lecturing on Cicero and Vergil. In June 1526 he was summoned before the Rector for having, at the instance of A. Cricius, defamed another 'poet': see the *Acta Rectoralia*, ed. W. Wislocki, 1893, no. 2869. Through Victor he published *De erudienda iuuentute* in April and *Methodus humaniorum studiorum* 1 Aug. 1526, and in 1526–7 an edition of Henry VIII's controversy with Luther (Epp. 1227. 5n, 1308. 9n), supporting the king. Scharffenberg also produced for him in 1527 Statius' *Syluae*, Murmellius' *Oratiuncule*, and Horace's *Epodes*; and in 1528 Cicero's *Orator*. Verses by him appear in other Cracow books: Erasmus' **Hyperaspistes* 1526, and **Epistola ad Sigismundum* (Ep. 1819), 1527; Cricius' **De afflictione Ecclesiae* (see Epp. 1629. 7n, 1819. 85–6); Murmellius' **Dictionarius*, Oct. 1528. See K. Estreicher's *Bibliografia Polska* xiv, 1896. Most of these books, even in Poland, are very rare: of the selection named I have seen only the six marked with a star.

On 19 Feb. 153$\frac{5}{6}$ Cox was incorporated B.A. at Oxford on a similar degree at Cambridge, of which no trace can be found; and was allowed to proceed M.A. on the ground that he was schoolmaster at Reading. This was in the Abbey school, and his appointment was from Hugh of Faringdon, the last abbot († 14 Nov. 1539). Verses by Cox appear in Palsgrave's *Lesclarcissement*, ⟨London⟩, J. Haukyns, 18 July 1530; and next he produced *The Art or Crafte of Rhetoryke*, London, Redman, 1532, dedicated to the Abbot. Of this two contemporary issues are known, and it has been edited by F. I. Carpenter, Chicago, 1899. In 1534 he translated Erasmus' Paraphrase and Latin version of the Epistle to Titus, London, J. Byddell, *s.a.* (copies in the Chetham Library at Manchester and in the British Museum); for presentation to T. Cromwell, from whom he hoped to obtain the mastership of the free school at Bristol (Brewer vii. 659). His preface descants on the 'gracyous matrymonye' of Henry with Anne Boleyn. Other works of Erasmus that he proposed to translate for Cromwell are the *Modus orandi Deum* (Ep. 1502), the Paraphrases on Timothy, and the *De pueris instituendis*. After Faringdon's fall he withdrew to Caerleon in Monmouthshire, whence he wrote in May 1540 to Cromwell offering a commentary on the *De Constructione* (Ep. 341); see Brewer xv. 614, 706. This is said to have been printed in 1540. When Cromwell too had fallen, Cox turned to the King, from whom on 10 Feb. 1541 he received the school house at Reading and an annuity of £10 (Rymer xiv. 714). He is said to have remained there till 1546, and afterwards to have taught at Coventry: but both the beginning and end of his life are shadowy.

See Bale, who mentions also a translation from the Greek of Marcus Eremita; Ath. Cantab. i. 94; the *Liber Diligentiarum* of the Arts Faculty at Cracow, ed. W. Wislocki, 1886; C. Morawski in the *Sitzungsberichte* of the Vienna Academy, cxviii, 1889, citing C. Wagner, *Analecta Scepusii*, 1774, ii. 140; and DNB.]

S. P. D. Non expectaui tantam istinc vsuram. Abunde magnum fore lucrum putaui, s i tu⟩ aequo tulisses animo tam illiteratas legere literas. Quas ego nunquam profecto ad te dedissem, nisi me

coegisset Palatinus noster; non quod inuitus hoc onus subirem, verum quod satis sciebam haud esse cuiuslibet hominis Corinthum appellere, hoc est perpaucis duntaxat, quos ⟨ae⟩q⟨u⟩u⟨s⟩ (vt inquit ille) Iupiter amat, dignas Erasmo literas scribere concedi. Malueram igitur intra domesticas delitescere tenebras, quam in publicum egressus καὶ τὴν λεοντὴν ἐνδυόμενος, aliis fortasse risum, tibi vero meis ineptiis stomachum mouere. Sed quid agerem? Mandauit ille cui nemo quicquam apud nos denegare solet, et honesta mandauit, tametsi meis viribus longe maiora. Tum publicus hic bonarum literarum professor, eam detrectare prouintiam qui potui? Scripsi igitur, sed (si michi adagium ita vertere permittas) tanquam sus Mineruae, aut homo saltem infra mediocritatem eruditus viro omnium quos habet haec aetas longe doctissimo. Nichil autem in votis aliud habui quam vt rusticitatem nostram aequi boni consulturus esses. Porro tantum abest te illam seu rusticitatem seu infantiam potius contempsisse, vt in epistola tua ad dominum Ioannem a Lasco, virum modis omnibus ornatiss⟨imum⟩ et nunc vnum e Moecenatibus meis, Coxum tuo nomine salutari mandaris. Quid, obsecro, hoc aliud est quam ἀντὶ χαλκείων τὰ χρύσεα rependere? Certe quod ad me attinet, malim semel ab Erasmo nominari quam omnium aliorum quantumuis elaboratis voluminibus predicari. Tu vt lubet interpreteris, ego ita mihi Christum habeam propitium, vt factum illud loco maximi beneficii duco! Quamobrem sicut antea gratias tibi alieno nomine egi, sic modo vicissim mea causa persoluendae sunt. At hic rursus nec candor tuus quod iustissime debetur numerari sinit, quippe quum nichil minus quam tuas laudes agnoscere soleas, nec mihi per inopiam tum ingenii tum aeruditionis nomen e tabulis tuis expensi redimere licet. Imitabor igitur in hac parte Salustium, qui de Carthagine tacere maluit quam parum pro vrbis magnificentia de ipsa loqui. Nec volo tuas egregias laudes culpa ingenii deterere. Tantum istud vnum cogor effari, ex hac humanitate tua me tam in aere tuo esse, vt etiam capitis auctione nunquam posse paria facere videar. Daboque obnixe operam ne me vlla aetas tam insignis bonitatis immemorem redarguat.

Atque de iis hactenus. Quae geruntur hic, opinor tibi copiose ab aliis scripta, neque dubito iam istic innotuisse profligatos esse Tartaros a duce Constantino, qui Lithuani exercitus imperator est. Quod si nondum haec noua ad vos perlata sint, en habes hic rem totam a Iusto nostro, qui maxime tuus est, Germanico sermone

---

4. Palatinus] Chr. of Schydlowyetz (Ep. 1593); who was palatine of Cracow.

5. Corinthum] Cf. Hor. *Ep.* 1. 17. 36.

7. ille] Verg. *Aen.* 6. 129–30.

19. epistola] Not extant: clearly contemporary with Epp. 1751–4. Cf. La. E. 12.

27. antea] Possibly Cox had been employed by Schydlowyetz (l. 4n) to write a letter of thanks for the *Lingua*.

32. Salustium] *Jug.* 19.

41. Constantino] († 4 Aug. 1530), duke of Ostrog in Volhynia, palatine of Troki, sw. of Vilna, captain of Bratzlav and Vinnitza in Podolia. He routed the Tartars on 27 Jan. (or 6 Feb.) in Lithuania; which they had been plundering since Christmas. See AT. ix. 49–51, 56, 82, xii. 236.

43. Iusto] Decius; see Ep. 1393. Of his book Miaskowski (*Jb. f. Philosophie* xv, 1901, p. 209n) notes the unique copy, which is now with the rest of the Czarnecki collection in the Baworowski Library at Lwow. It is

descriptam. Quam is aestate transacta, atque adeo toto hoc anno, laborauit aduersa nimis valetudine, nil ambigo quin certior ab aliis factus sis: at nunc, gratia superis, cottidie magis ac magis conualescit. Credo illum si per occupationes, quibus sane maximis vrgetur, licebit, ad te scripturum.

Parochus Cassouien⟨sis⟩ prepposituram Agriensem, quae mille aureis quotannis valet, et archidiaconatum Tornauiensem a quo trecentos aureos singulis annis acceperat, sponte superioribus his diebus reliquit; dimissurus quoque sacerdotium Cassouien⟨se⟩, si non ciues eum summis precibus detinuissent. Decreuerat enim liber ab omni cura te inuisere; id quod faciet adhuc, ⟨scio, si mo⟩do id ⟨p⟨o⟩tuerit aliquando. Fuit in carnispriuio, vt vocant, apud nos, nobisque suis verbis Erasmum salutandi munus iniunxit.

Dominus Ioannes a Lasco comitaturus hinc Archiepiscopum, qui virum a se diuelli nequaquam patitur, reliquit apud me A⟨n⟩ianum suum: cuius ingenium, mores candidos et grauitatem praeter annos tam iuueniles quid est quod tibi, cui omnia sunt notissima, predicem? Is heri sui, praesertim in te amando, simillimus est. Nullum transigimus diem sine multa de Erasmo mentione. Nos tecum, mi Erasme, et mane sepenumero versamur, et in prandio vescimur tecum; tecum a prandio frequenter obambulamus, tecum vna sumus in coena, tecum noctem ipsam iucundissime producimus. Tu nobiscum semper es, nos, quantiquanti sumus, nunquam a te disiungimur; adeo vt quod de diuo Ambrosio fertur, vt simul in duobus locis eodem temporis momento fuisset, idem et tibi accidit itidem et nobis. Nam tu Basileae simul agis et Cracouiae saepius; nos in medio Poloniae dum sumus, Basileae pariter cum Erasmo subinde versamur.

Omnibus virtutibus multo ornatiss⟨imus⟩ antistes dominus Andreas Critius, pridie quam haec exarauimus, in demortui Plocensis locum suffectus est. Quod sacerdotium vt est oppido quam opimum, ita mihi plane beatum videtur, tribus huius regni doctiss⟨imis⟩ eam sedem continuo ordine tenentibus: Erasmo primum Vitellio, quem non immerito celebrauit Beroaldus in plerisque operibus suis, et qui, dum vixit, singularem exhibuit se erga bonas literas patronum; dein Raphaele Letscintio, et eo multarum li⟨n⟩guarum egregie

47. octupationes *MS*.

---

in the form of a letter from Decius, Cracow, 21 Feb. 1527, to W. Weydolt in Nuremberg: *Sendbrieff von der grossen schlacht vnd sygg so Kü. Ma. von Poln volk in Litten am .xxvii. tag Januarii des .1527. Jars mit den vnglaubigen Tartern gehabt hat*, s.l. et a. (Th. Wierzbowski, *Bibliogr. Polonica* iii, 1894, no. 2123).

48. scripturum] This hope was not fulfilled till 28 Feb. 1528 (Ep. 1958).

49. Cassouiensis] Jo. Henckel; see Epp. 1672, 1810. 30-44, 2011.

55. carnispriuio] 5 March.

57. Archiepiscopum] See Ep. 1855.

58. Anianum] See Ep. 1502. 8n.

67. Ambrosio] See Greg. Tur., *Mart.* 1. 5; a reference which I owe to Mr. T. Gambier Parry.

73. Critius] See Ep. 1020.

pridie] Three days after the death of his predecessor: see l. 79n, and cf. AT. ix. 97, 98.

76. Vitellio] See Ep. 863. 4n.

77. Beroaldus] He dedicated to Vitellius his *Opusculum de terraemotu* (of 30-31 Dec. 1504), Bologna, Benedictus, 15 May 1505.

79. Letscintio] Raphael Leszczynski († 24 March 1527), bp. of Przemysl 1521, of Plock 1524: promoter of an edict against the importation of Lutheran books into Masovia, 10 March 1525. See Stan. Lubienski, *Series epi-*

perito ; et iam Critio nostro, quem quoties nomino, absolutum omnis virtutis exemplar nominare me puto. Is etiam tui est, vt si quispiam alius, amantiss⟨imus⟩, et daturum se literas ad te ipso die Annunciationis, quum apud eum pranderem, suscepit. Est apud me nepos illius ex sorore, iuuenis ingenio magno ac literarum foeliciter studiosus, cui nunc simul et aliis discipulis meis domesticis praelego Copiam tuam ; quod opus ante quinquennium publice hic professus sum, ac postea vocatus in Vngariam, bis illic frequenti auditorio legi. Atque hic noster tam tibi addictus est, vt plane constituerit te quandoque (modo Deus vtrique vitam annuat) adire et, quem absens absentem tam impense diligit, coram tandem alloqui. Quae res illi quoque in procliui est, nempe cui sacerdotia tria sunt praepinguia. Tu si vel tribus verbis iuuenem fueris hortatus quo pergat ita, vt fecit, facere eruditionemque toto conatu amplecti, rem ages optimo Praesuli gratiss⟨imam⟩ ; et, vt Grece claudam, δωρεὰν, licet ista non moreris, οὐ γράψεις. Nomen est illi Andreas Sebridouius.

Bene vale, totius aeruditionis columen. Cracouiae e contubernio Hierusalem .5. Calendas Aprilis Anno a Natali D. 1527.

Tuus Leonardus Coxus.

Vnum omiseram. Quid sibi velit illud in priore libro Copiae 'synere ac melle fluere videtur', haudquaquam percipio. De cinnare lego apud Plinium ; ast omnia exempla Copiae tuae, cum a Schurerio et aliis, tum etiam a Frobenio ipso impressa, 'synere' habent. Si nodum hunc nobis soluere dignaberis, magnum beneficium in me et quotquot hic studiosi sumus conferes. Iterum vale quam diutissime foelix.

Clarissimo viro domino Erasmo Roterodamo, studiosorum parenti ac ornamento vnico. Basileae.

1770 1804. To Thomas More.

Copenhagen MS. G.K.S. 95 Fol., f. 249. Basle.
30 March 1527.

[An autograph rough-draft, in the Copenhagen volume : for which see App. 13 in vol. iii. Very smoothly and evenly written, with scarcely any correction : but in three places (ll. 146, 161, 254) the sense needs completion, and in another (l. 93) the second hand, probably that of Erasmus' servant-copyist, has inserted an alternative. The MS. has suffered much from water, and in consequence the left-

---

scoporum Plocensium, 1642, pp. 156–60.

82. literas] Not extant : answering Ep. 1753 and answered by Ep. 1822.

86. Copiam] See Ep. 260.

91. sacerdotia] One of these was perhaps the deanery of Leneczyca : cf. a letter of Glareanus to J. Lasky, 6 Oct. 1529 (S. A. Gabbema, *Illust. vir. Epistolae*, 1663, no. 7).

94. δωρεὰν] Cf. Gal. 2. 21 ; where the Vulgate translates *gratis*, Erasmus *frustra*.

95. Sebridouius] See Ep. 1826.

97. Hierusalem] A college for 100 students founded 15 May 1454 under the will of Card. Sbigneus de Olesnica, bp. of Cracow : see *Codex diplomaticus Vniuersitatis Cracouien.*, pt. ii, 1873, pp. 156–9. Its original statutes with later additions have been printed by A. Karbowiak, *Archiwum do dziejów liter. i ósw. w Polsce* vi, 1890, pp. 86–169.

100. synere] *Copia* i. 33, *Delectarunt*. In the later editions, beginning with that of May 1526, *saccaro* is substituted (LB. i. 25D). For Erasmus' account of the origin of the word see Ep. 1824. 29–46.

101. Plinium] *H.N.* 8. 27. 101.

hand edges of the leaves have broken away; so that restoration is needed at the ends of many lines.]

S. P. Vtrique magna contentione agitis, et tu et Tonstallus, vt stilum stringam in Luterum. Quid faciam aduersus duos amicos? quorum vtriuslibet sola voluntate possim quouis perpelli, quicunque sit futurus exitus. Optarim tamen factum hoc ratione potius quam affectu suscipi. Persuadetis vobis multum habiturum momenti si totus ferar in Luterum. Atqui ego pene compertum habeo me nihil aliud quam iritaturum crabrones. Nec aliud expectabam quum emitterem Diatribam. Cutbertus mire eleuat vires huius factionis. Si verbis attenuari posset, vehementer et ipse deiicerem illam. Verum vt hec inter nos libere dicantur, longe aliter habet res; et vereor ne breui latens hoc incendium erumpat in magnum orbis tumultum. Huc prouocat monachorum insolentia et theologorum seuicia.

Hec lues in Anglia, quoniam ex vnius nutu pendet summa rerum, facilius premitur. In aliis regionibus non item. Tantum super hac re litteris mandare ⟨fa⟩s est. Quid mitius Diatriba? Nec id tamen licuisset imp⟨rimere⟩, ni mox successisset odium huius factionis in Lutherum, veh⟨emens⟩ ob diuersam de Eucharistia sententiam. Vixdum abs⟨oluta⟩ Diatriba, Oecolampadius clam nactus ex officina pag⟨inas⟩ adornabat responsionem. Id vbi resciui, sic per occasionem conue⟨ni⟩ hominem. Ostendit quod scripserat. Multis argumentis p⟨ersuasi⟩ vt respondendi prouinciam cederet aliis, sed hoc poti⟨ssimum⟩ ne, si in eadem ciuitate que variis studiis esset dissec⟨ta,⟩ alter in alterum inueheremur, excitaremus tumultum. Eam rationem quum ille quibusdam e magistratu communicass⟨e⟩t, approbarunt. Horum igitur consilio quieuit. Eram autem id temporis apud vtranque partem gratiosus; ne nunc quidem ingratus, exceptis sordidis aliquot. Porro scias esse tutius mihi regem aliquem magnum offendere quam vllum ex hoc magistratu.

Et vt nunc res sunt ac mea valetudo, non alibi liceret tuto viuere, nisi memet addicerem regibus aut aliis principibus aut opulentis ciuitatibus; inuitor enim a multis. Sed sic est ingenium meum, mori leuius duco quam seruire. Talis autem est valetudo vt tridui vitam mihi non ausim polliceri, si pertrahar ad alienum viuendi morem.

---

1. Tonstallus] For his letter cf. Ep. 1815. 39-40; but it is not extant. He had evidently written again as in Ep. 1367.

2. in Luterum] More had already written against him in Latin under the pseudonym of G. Rosseus, London, (Pynson), 1523. On 7 March 152$\frac{7}{8}$ Tunstall (Reg. f. 138: Brewer iv. 4028) gave him licence to read Luthers' books in order to confute them; whereupon More wrote in 1528 his Dialogue, in English, against Luther and Tyndale, London, W. Rastell, *s.a.*

8. Diatribam] *De libero arbitrio*; see Epp. 1419-20, 1481.

Cutbertus] Tunstall.

9. huius factionis] The Lutheran party.

17-18. huius factionis] The Basle reformers, led by Oecolampadius; cf. Ep. 1719. 24n.

18. de Eucharistia] Cf. Ep. 1616. 27n.

19. Oecolampadius] See Ep. 1522. 84n.

31. valetudo] Cf. Ep. 1780. 3n.

33. a multis] For recent additions to the list given in Ep. 809. 127-35 see Epp. 1408. 10-11, 1431. 33n, 1442. 7n, 1629 introd. (Hos. E. 1), 1652. 110 seq., 1683. 1n, 1697. 95n.

Ad hec a quibusdam inuitor, qui quid agant nescio. Ego nullius humanae factionis dux esse possum. Et tempus vrget vt colligam sarcinulas, hinc migraturus. Quid autem refert dissimulare quod ipse non ignoras, plurimos esse tyrones qui me in hoc certaminis genere superent? quum mihi quamuis adesset ingenium, nec animus adsit nec excercitatio. A nulla re magis abhorreo quam a talibus palestris, nec vsquam minus sum excercitatus. Omitto dicere quod tota controuersia verborum est verius quam rerum, nec admodum mea sententia conducens ad pietatem, si quis altius penetret hunc specum quam oportet. Et vides quam multi tractarint hoc argumentum ad ostentationem ingenii, tractentque hodie.

Sed amor in me tuus non fert quorundam insolentiam, gestientium quasi non habeam quod Lutero respondeam. Aliis grauioribus molestiis sum excercitatus vt ista leuicula facile contemnam. Si refert respondisse, iam in Diatriba et Hyperaspiste dissolutum est quicquid ab illo potest adduci. Tantum habet duas arces, per legem nihil effici nisi cognitionem vel agnitionem potius peccati, et per Adae peccatum sic esse vitiatam humani generis massam vt nec Spiritus Sanctus in ea quicquam operetur nisi malum. Ab his deiectus concidet. Sed quibus armis deiicies eum qui nihil recipit nisi Scripturas diuinas, quas ad suam interpretatur regulam? Iam fingito me esse vnum vni parem: quid valeam vnus aduersus tam multos? Solus hic adest Berus, sed iam olim desuetus a palestra Sorbonica, preterea occupatus et omnia metuens, vt nihil ab illo sit presidii: licet plurimum solatii sit ex suauissima consuetudine singularis amici. Saltem vnus essem. Nunc vix dimidiatus homo sum.

Cogita quantulum temporis mihi reliquum faciat hec valetudo. Huius prope dimidium sibi protinus secant epistolae ex omnibus mundi plagis aduolantes, ne recenseam libellos, alios priuatim missos, alios euulgatos. Nec procliue sit estimare quantum operae sit impensum huic quartae Noui Testamenti editioni, Adagiis recognoscendis, tum his quae vertimus ex Chrysostomo et Athanasio; quantum tedii deuoratum in stolidissimis Bedae calumniis refellendis, item aliis nonnullis que clam moliuntur Theologi Lutetiae. Et hec exissent, nisi Frobenius tempore fuisset exclusus. Nonnihil temporis datum est et Paraphrasibus recognoscendis et Senecae, in

---

36. a quibusdam] For a proposal that he should join the Strasburg reformers cf. Ep. 1485. 6–7.

46. hoc argumentum] confutation of Luther; cf. Epp. 411. 8n, 934. 3n, 1275. 78nn, 1729. 4n, 1773. 17n, 1780. 33–5.

50. Hyperaspiste] See Ep. 1667.

58. Berus] See Ep. 1780. 1n.

64. epistolae] Cf. Ep. 1745. 11–12.

67. N. Testamenti] See Ep. 1571. 19n. Adagiis] See Ep. 1659. The next edition was in Sept. 1528.

68. Chrysostomo] See Ep. 1800. Athanasio] See Ep. 1790.

69. Bedae] See Ep. 1571. Erasmus had now composed a further reply to him, for publication. The first part of this, *Prologus in supputationem calumniarum Natalis Bedae*, was hurried out (cf. Ep. 1664) by Froben in Aug. 1526; the main book, *Supputationes errorum in censuris Natalis Bedae*, was delayed (cf. ll. 70–71) till March 1527.

70. Lutetiae] See Ep. 1723.

72. Paraphrasibus] The only recent issue of any part of these was the 1526 edition of St. Luke (Ep. 1381; cf. Ep. 1672. 151); but he had perhaps already been revising the Epistles for the edition which did not appear till 1532.

Senecae] See Ep. 325. The new edition did not appear till March 1529.

quo perfidissime me tractauit stolidissimus ille Nessenus: quod pudoris mihi sarciendum est antequam moriar.

Iam mihi finge nec ocium deesse nec vires. Si tractauero materiam ex animo monachorum ac theologorum, qui nimium tribuunt hominum meritis ob quaestum hinc redeuntem, profecto loquar aduersus conscientiam meam, et sciens obscurabo gloriam Christi. Sin temperauero stilum vt aliquid tribuam libero arbitrio, gratiae plurimum, offendam vtranque partem: quod mihi venit vsu in Diatriba. Quod si sequar Paulum et Augustinum, perpusillum est quod relinquitur libero arbitrio. Hic enim duobus libris quos scripsit ad Valentinum iam senex, asseuerat quidem liberum arbitrium. Sed gratiam sic probat vt ego non perspiciam quid reliquum faciat libero arbitrio. Fatetur opera ante gratiam facta esse mortua, tribuit gratiae quod resipiscimus, quod volumus benefacere, quod bene facimus, quod perseueramus. Fatetur hec omnia gratiam in nobis operari. Vbi igitur merita? Hic constrictus Augustinus huc confugit, vt dicat Deum sua bona opera nobis imputare pro meritis et sua dona coronare in nobis. Nonne belle defensum est liberum arbitrium? Mihi non displiceret opinio que putat nos ex meris nature viribus absque peculiari gratia posse de congruo, vt illi loquuntur, gratiam instituere, nisi refragaretur Paulus; quanquam ne scholastici quidem hanc recipiunt sententiam.

Nunc expendamus pericula. Metus est ne sublato libero arbitrio quidam abiiciant studium benefaciendi. Videmus Scyllam, sed formidabilior est e regione Charybdis, ne nostris viribus arrogemus quod totum debetur diuinae largitati. Si argumentum esset humanum, possem hic iure ludere. Verum in his quae pertinent ad pietatem non est tutum rhetoricari. Sed liberanda est fides Hyperaspistae. Iam pridem esset liberata, nisi hoc agentem furiae Parisine ex transuerso fuissent adortae. Siquidem eodem impetu bonam alterius partis portionem absolueram; quod si suppetisset spatium ocio liberum, totum opus exisset. At mihi visum est illis furiis prius occurrere: non quod mihi sit animus perpetuo cum illis conflictandi, aut spes sit eos tam multos et coniuratos meis scriptis comprimi posse; sed referre iudicaui vt mundus sciret quos carbones proferret ille nidus, vnde mirabilem quendam thesaurum expectabamus. Tunstallus arbitratur illos fore propitios, si neglectis illis dimicem aduersus Luteranos. At longe fallitur. Noui illorum mysteria, noui ingenia. Nec erit insaniendi finis nisi vel principum autoritate coherceantur, vel subolescens iuuentus sexagenarios, vt aiunt, de ponte deiecerit. Postremo vt maxime contempta conscientia scribam ex istorum

93. promereri *supra* instituere *scripsit sec. manus*. 103. fuisset *MS.*

73. Nessenus] Cf. Epp. 1479. 86n, 1523. 202–3, 1720. 1–2.

89. Augustinus] *Grat.* 6. 15.

93. illi] The medieval theologians: e.g. Mich. of Bologna, *Quest. in Sent.*, Milan, L. Vegius, 16 April 1510, li. 3, dist. 27, q. 1, fº. xxiii vº.

94. Paulus] Cf. 2 Cor. 3. 5, Gal. 2. 16, Eph. 2. 8.

102. Hyperaspistae] See Ep. 1853.

109. carbones] See *Adag.* 830.

110. Tunstallus] In his letter; for which see l. 1n.

114. de ponte] Cf. Ep. 1002. 57n.

affectibus, quid laudis feram? Me resipuisse dicent et palinodia satisfecisse. Imo non recusaro semper haberi hereticus, si fui vnquam. Et vt malim prio rem / statum qualencunque quam hanc rerum confusionem, ita mundus omnino fuit expergefaciendus a frigidis ceremoniis quibus indormiebat.

Queruntur me complura monuisse que Luterani rapiunt in rem suam. Sed plura rapiunt ex litteris diuinis. Ego nihil aliud quam admoneo. Nec vsquam induxi nouos ritus neque nouas inuexi constitutiones. 'Hoc sapit; hoc prebere possit occasionem; hoc eo videtur inclinare'. Has querimonias si libebit audire, nullus erit finis. Sic mihi temperandus est stilus, ne ad Christi tribunal, cui propediem sistendus sum, adigar ad palinodiam. Quur autem nunc mundo blandiar, qui me ne suis quidem commodis beare potest? In pia causa cuius victoria cessura sit Christo, vel emori liberet. Nunc tot harpyas video paratas, qui Christo victoriam interuertant, quorum affectibus militare non libet. Quin multis colligo coniecturis Deum huius fabule turbulentissimae choragum esse. Ille hos bruchos, cynomyas et locustas immisit nobis ita commeritis. Idem dabit letum exitum, si mutata vita confugerimus ad Domini misericordiam.

Sed vt ad rem: in hoc fatali tumultu, in quo vix vlli queas satisfacere, decreueram quod esset ocii, recognoscendis lucubrationibus ac vertendis Grecorum commentariis impendere, iamque diu flagitatum opus De ratione concionandi absoluere. Verum interim desideratur fides Hyperaspistae. Audio vanus promissor, timidus aut imperitus: timidus qui non audeam, imperitus qui non possim. Vitari nulla ratione potest quin aliquid dicant. Et fortasse si respondero quamuis feliciter, dicent atrociora. Iam quod conaris lenire metum, 'Si quid erant intentaturi, iam id fecissent', scito iam hoc illos cepisse. Furiosus Otho bis ediderat suas nenias; nec erat facturus ⟨finem⟩, nisi illum metu magistratus Argentinensis cohibuissem. Ex Wormacia bibliopola quidam Schoffer misit huc libellum Germanice scriptum cum famosis picturis. Leo Iudeus, qui primum ediderat suum libellum absque titulo, mox edidit alterum libellum Germanice scriptum, plenum minarum, addidit epistolam Latinam manu descriptam libello virulentiorem, existimans futurum vt ilico prosilirem in harenam. Ego cuidam illi noto scripsi mihi nec per occupationes nec per valetudinem ocium fuisse legendi vel libellum

136. hoc *scripsi*: hac *MS*. 146. finem *addidi, cf. v.* 246.

---

133. bruchos] Wingless locusts: Levit. 11. 22.

139. concionandi] See Ep. 1660. 33n.

140. timidus] Cf. Ep. 1459. 80n.

143. conaris] Ep. 1770. 41–3.

145. Otho] Brunfels: see Ep. 1405.

147. Schoffer] Peter II (c. 1460–c. 1542), younger brother of John; see Ep. 919. 12n. Roth's monograph there cited shows that he printed at Worms 1512–29, and produced various books about this time, one being by O. Brunfels; but it does not seem possible to identify any one of them with the German book mentioned here.

148. picturis] Cf. Ep. 1459. 24n.

Leo] See Ep. 1737. 1n.

149. suum libellum] The *Maynung vom Nachtmal*; see Epp. 1708 introd., 1737. 5n. The description of the second book seems to suggest that this was written in Latin: but no such edition is known.

alterum libellum] The *Antwurt vnd Entschuldigung*; see Ep. 1737. 1n.

150. epistolam] See Ep. 1737. 1n.

152. cuidam] Pellican; see Ep. 1737. 1–2.

vel epistolam. In his mihi conatur impingere inuidiam cuiusdam dialogi in quo fuerit perstrictus Iulius. Nihil dubitem diris deuouere caput meum, si quid vnquam edidi cui non apposuerim nomen meum: et si quis auderet hoc euulgare libris, quod autem isti non audent, conflaret mihi magnam inuidiam apud Romanum Pontificem. Sic est fere mortalium ingenium. Quo crimen quod intenditur est atrocius, hoc creditur facilius. Non enim putant cuiquam inesse tantum audacie, vt sustineat eiusmodi ⟨rumores⟩ ex se commentos in innocentem iaculari.

Nunc mihi cogita rabiosa quorundam odia. Quid tam immane fingi poterit quod illi non ilico sint credituri, etiam si quis infanticidium aut veneficium obiecerit. Est alius quidam multo perditissimus ganeo, cuius impulsu Huttenus debacchatus est in me. Is premit suas nenias, metu Ducis Saxoniae: nam illius aliquando fuit alumnus. Pellicanus ceperat ineptire, sed compressus est. Capito timidus omnia cuniculis agit; ex huius edibus Otho prodiit ad edendum suum libellum. Veniunt frequenter ad me libelli et epistole figuratae ac minaces, fictis titulis: quas dissimulatas in ignem coniicio. Breuiter, hoc persuasum est plerisque Luteranae factionis, me vnum obsistere quominus tota Germania amplectatur Euangelium. Verum alii metuunt ne lacessitus ledam grau⟨iter⟩, alii sperant futurum vt tantis monachorum ac theologorum quorundam odiis delassatus in ipsorum castra transfugiam.

Sic mihi res habent cum Lutheranis. Iam altera pars hoc molitur extremis viribus, vt omnes lucubrationes meas excutiat e manibus hominum. Poterat hoc tolerari, sed titulus quem isti fingerent ne viderentur id temere fecisse, tolerari nec potest nec debet. Ab hoc gradu pergerent ad funditus abolendas bonas litteras. Tragoediam Hispaniensem cognosces ex epistola Maldona⟨ti⟩. Puta similem aut atrociorem fuisse in Polonia. Res gerit⟨ur cum⟩ conspiratione gentium Pharisaicarum. Senatus consulta fiu⟨nt in syn⟩odis illis,

161. rumores *addidi*.

154. impingere] Jud's *Antwurt* is so rare that the passages may be quoted. In defending himself on the charge of having published the *Maynung* anonymously, he says (f°. a³): 'Zimpt nun mir nit das dem gezimpt hatt der den Dialogum, das ist das gesprächbüchlin, gemacht hat das Iulius (see Ep. 502 introd.) heyszt, vnnd das gesprächbuchlin De trilinguibus (see Ep. 1061. 505n): vnd die selben redend wider den Bapst vnd die hoch gelerten in der welt, vnd dienend me zů vfrür dann min buchlin'. Later (f°. a⁴ v°.) he repeats the insinuation: 'Ich bin kein lugner, kein bub, kein nebulo (dann solich namen tricht mir Erasmus vf): der ist aber ein nebulo, der ein vfrurisch buch schrybet, als der Iulius ist, vnnd gethar sinen namen nit hinzu setzen'.

155. dialogi] See Ep. 502 introd.

156. edidi] Cf. Ep. 1210. 80. Jortin in commenting (ii. 596n) on Ep. 961. 57-8 points out the stress to be laid on this word. There, and even more emphatically in Ep. 967. 180-1, the equivocation is maintained by ending the sentence in the future.

157. euulgare libris] Though Erasmus must have seen Martens' edition of the *Iulius* printed at Louvain in Sept. 1518, and no doubt others, he was still, in support of his pretended ignorance of the dialogue, affecting to be unaware that it had appeared in print.

165. alius quidam] Eppendorff: see Ep. 1122 introd.

168. alumnus] Cf. Ep. 1437. 12-13.

Pellicanus] See Epp. 1637-40, 1644.

Capito] For his recent relations with Erasmus cf. Ep. 1485 introd.

169. timidus] Cf. Ep. 1374. 99n.

182. Maldonati] Ep. 1742.

183. in Polonia] Cf. Epp. 1743. 37, 1753. 37, 1805. 110, 1823. 14.

ad quas quotannis semel concurrunt, nihilo seciu⟨s inte⟩rim per omnes mundi plagas volitantes assidue. His hoc decretu⟨m⟩ est, vt omnes pro sua quisque virili nomen Erasmi clam, palam, ⟨linguis⟩, scriptis, sic infament vt nemo non exhorreat. Hoc tantum fa⟨cinus⟩ se perfecturos confidunt, freti tot linguarum legionibus et op⟨inio⟩ne sanctimoniae, postremo stulticia vulgi; cuius iam fecere per⟨iculum⟩ quam facile huc et illuc impellatur quamque libens etiam sibi patiatur ⟨impo⟩ni prestigiis. Hi quo sint ad id quod agunt instructiores, si quid infelicitatis est in fatis meis, εἴ τις συμφορὰ θεήλατος, si quid per etatem factum quod seruiat calumnie, si quid ab inimicis in me iactatum libris, si quid rumoris attulit rabula quiuis, id ediscunt. Habent innumera. Tenent tanquam vngues digitosque suos, nusquam non occinunt. His presidiis promittunt sibi certam victoriam. Et hos armo in me, pugnans aduersus Luterum. Huttenus illis gratissimus: cui libenter condonant quicquid in ipsos scripserat, hoc officio placati, quod debacchatus est in Erasmum. In Luterum ipsum multo sunt quam antea mitiores, posteaquam tam petulanter inuectus est in me.

Libellum illum quatuor scurr⟨a⟩rum Dominicalium opera conflatum quem Leo dicarant, quidam Prior Canonicorum regularium apud Rubram vallem iuxta Bruxellam sic admiratus est vt curarit in refectorio sacre lectionis vice recitandum. At ego declaraui Theologis Louaniensibus in tam paruo libello inesse supra septuaginta splendida mendacia, preter conuicia plusquam scurrilia. Nec pauci sunt Louanii tenebriones qui quicquid collibuit in me scribunt. Et faciunt impune, theologis conniuentibus. Harum omnium technarum artifex primarius est claudus ille Latomus. Illius consilio et commendatione Leus emisit fratrem suum Lutetiam, vt opera Bede liber absolueretur. Nam Leus id temporis ne vnam quidem paginam scribere poterat in re theologica. Et stilus in compluribus locis est Bede ipsissimus. Ille effecit vt Adrianus taxaret libellum Capnionis, ille Dorpium instigabat in me. Nam et hunc et Atensem, nunc blandiens nunc minitans, non aliter quam bubalos trahebat naribus. Ille Cesaris edicto vetitus prouinciam tradidit Bedis. Nam ex eodem nido prodiit et hic infaustus pullus. Venit ad nos

193. quid *scripsi*: quis *MS.*

---

193. infelicitatis] Cf. Ep. 1102. 6n. συμφορὰ] Cf. Eur. *Or.* 2.

203. Libellum] See Ep. 1571. 65n. This information had no doubt come to Erasmus through Martin Lypsius; who, hearing the story at Louvain, wrote on 6 Nov. 1525 to the Prior (l. 204n) to protest (Horawitz v. 54).

204. Prior] Stephen Heetvelt of Brussels, prior, 1521–8, of the house of Austin canons founded in 1373 at Roode Clooster in the forest of Soigne: see A. Sanderus, *Chorographia sacra Brabantiae*, 1727, ii. 46. Cf. l. 203n.

207. Louaniensibus] See Ep. 1582. Erasmus' quotation is not verbal.

211. claudus] See Ep. 1256. 24n. Latomus] See Ep. 934. 3nn.

212. fratrem] See Ep. 1053. 130n.

213. liber] Lee's *Annotationes*, Paris, *s.a.* ⟨1520⟩: see Ep. 1037.

215. Ille] *sc.* Latomus.

Adrianus] The condemnation of the *Augenspiegel* by the Theological Faculty at Louvain on 28 July 1513 was attributed to the influence of Adrian: see L. Geiger, *Reuchlin*, pp. 283, 441.

216. Dorpium] See Epp. 304, 337 347; and, for Latomus' part in the matter, Ep. 1123. 17n.

218. edicto] See Ep. 1690. 119n.

famelicus et pannosus, sed contraxit amplas opes, et sperat mitras. Huiusmodi quosdam subornant monachi, ne soli sustineant inuidiam.

Lodouicum a Berquino, virum Regi gratissimum, coniecerant iterum in carcerem, eo quod verterat quosdam libellos meos in linguam Gallicam. Articuli quibus nihil calumniosius, furtim ad me peruenerunt; quos si voluisset vt tales quales illi predicabant, abiurare, dimittendus erat, libelli pro ipso issent in ignem. Quum ille prudentissime responderet ad singula, ceperunt in me conuiciis debacchari, quo vel sic auerterent hominem a studio mei. Et ni prudentia dicti Lodouici prouisum fuisset, illa stolida conuicia relata fuissent in actu et ad Senatus cognitionem venissent: id quod affectabant dementes illi commissarii. Quid multis? Quum hac via non succederet, adhibitis tribus monachis testibus pronunciarunt illum hereticum. Quales sint articuli breui faciam vt sciant, quanquam dissimulabo me scire vnde venerint. Et ni Senatus primum, postea Rex, interposuissent autoritatem suam, coniecissent hominem in ignem. Nactus sum et sentimenta quedam Facultatis pecunia redempta, Deum immortalem, cuiusmodi. Sepe non intelligunt quid dicam. Vociferantur in eos qui parum tribuunt humanis constitutionibus. At nulli sunt omnium qui fortius negligant et humanas et diuinas, quoties est in rem ipsorum. Ibi quicquid voluerint sanctum est. Theologi cordatiores absunt Lutetia. Ceteri qui synceriores sunt, non audent obstrepere, fidei scilicet negocium agentibus. Sutori Cartusianae gentis patriarcha silentium indixit, verum ille in causa fidei nulli debet obedientiam. Moliuntur nunc nescio quid in me, nec vnquam videntur facturi finem. Quo non se proripiet talium portentorum audacia?

Aleandri libellum accipies. Is ἀνώνυμος volitat inter manus secretariorum pontificiorum. Scripsit iustum volumen ad me suo titulo Albertus Carporum princeps; summa quidem humanitate, et laudibus leniens omnia, sed interim miscens Luteri negocium cum meo, vehementer vrgens Paraphrases meas, Moriam ac bonas litteras. Mihi non videtur legisse mea, sed ex colloquiis theologorum, quibuscum sepe versatur, hausisse. Nam homo laicus affectat haberi theologus, et mirum in modum sibi placet quod sit Aristotelicus. Est Dominicanus quidam Rome qui scripsit in Moriam,

254. hausisse *add. sec. manus.*

---

220. famelicus] This assertion seems to rest upon the fact that Latomus had been a pupil of Standonck (Ep. 73. 9n) at Montagu, and had been brought by him to Louvain to preside over the new Maison des Pauvres founded there in April 1500: see Renaudet p. 309.

222. Berquino] See Epp. 925. 13n, 1692, 1768. 83n.

233. breui faciam] Erasmus does not seem to have fulfilled this promise.

235. interposuissent] This and the next two words are added in the margin.

243. Sutori] See Ep. 1591. 25n.

244. patriarcha] Bibaucius: see Ep. 1687.

248. Aleandri] See Ep. 1717. 33n.

249. iustum volumen] Pius' *Responsio paraenetica* of 15 May 1526: see Ep. 1634 introd.

256. Dominicanus] Possibly Ambr. Catharinus (Ep. 1275. 78n); cf. his *Expurgatio adu. . . D. Soto*, 1547, 'Erasmum crebro ac de industria in meis libris sum insectatus, vtpote pestem ac perniciem adolescentium et omnium qui eius lectione sine iudicio delectantur. . . . Aduersus quem iam Tractatum composueram non exiguum, quem et publicare eo viuente decreueram. . . . Et vtinam ille aliquando fuisset abscissus, qui primus semina pessima

sed adeo μωρικῶς vt ipsam superet Moriam. Rome tamen non audent quicquam excudere in Erasmum. Quod fatum meum! A summis orbis presulibus timeor, ab hominibus abiectissimis conspuor, concacor et commingor. Apud Hispanos Alfonsus quidam theologus, monachus Benedictinus, iam bis ad me misit septem Collationes, non aliter me tractans quam militum cohors tractabat Christum. Aliquando ⟨audio⟩ 'oraculum diuine sapientiae', 'terque quaterque Reuerendus Pater', ipse 'filius amantissimus'; et, quod maius est, magno sui capitis periculo sustinet apud suos Erasmi patrocinium, hoc est imponit chlamydem regiam, tradit sceptrum, flectit genua, salutat 'aue, Rabbi'. At subito alius, insultat, ferit, ridet, pulsat, conspuit, admiscet enigmata aculeata: nihil vidi procacius aut scurrilius. Nonnunquam eo rapitur calore quodam vt sibi videatur excidisse. Et videtur sibi mire festiuus. Monachorum causam miro studio agit, quasi mihi displiceant veri monachi. In calce operis inuitat me magnificis laudibus ac promissis vt, quemadmodum ceteras regiones omnes illustraui mea presentia, digner et Hispanias hoc honore. Denique talis est liber vt oporteat autorem aut dementem esse aut vaferrimum scurram aut egreg⟨ie⟩ stultum aut fame ieiunio furiosum. Et posteriori libello a⟨ddidit⟩ aliquid aculeorum.

Hec sunt mea solatia, cum hac valetudi⟨ne⟩ colluctantis tantisque studiorum laboribus anhelantis. H⟨ec⟩ scio tibi vel lectu molesta esse, verum haud, opinor, g⟨raua⟩beris saltem hactenus amico συμπαθεῖν. Hoc in statu quum si⟨m,⟩ tamen reluctante animo, vestre morem geram voluntati, qui⟨cunque⟩ futurus est exitus. Hyperaspisten absoluam, et si non erit ⟨tutum⟩ edere, per proprium famulum mittam isthuc, idque breui, si v⟨iae⟩ comes dabitur. Suspicor Matrimonium minus arrisisse Reg⟨inae⟩ quod illic disputem de relaxandis coniugii vinculis. Decreueram nihil admiscere tale. Aliud scribebat calamus, aliud volebat animus. Sunt qui credant Ecclesiam mire florituram, si res in eum reponatur statum in quo fuerat. Id vereor ne frustra optent.

Tibi totique familie tue precor omnia leta. Epistola tua 18 die Decembr. scripta sub Cal. Martias ad me peruenit, nec per eum qui reddidit fasciculum litterarum Tonstalli, sed solitaria. Quo casu id acciderit nescio, nisi quod nihil agitur ⟨per⟩ Petrum Aegidium quin illud Ghelriense portentum olfaciat seseque admisceat: qui me

292. *Legi possit* solita/via: *sed autographo propius est* solita/ria.

---

in agrum Domini seminauit, et postmodo dixit "Ego ludebam, Ego declamabam, Non loquebar serio". Quod non est aliud quam dicere "Ego blasphemaui ioco": vt et ipse per iocum a diabolis in infernum truderetur' (edit. Lyons, 1551, pp. 20–21). See F. Lauchert, *Ital. Gegner Luthers*, 1912, pp. 101–2. Cf. also Ep. 1818. 7–9.

257. non audent] Because of the protection given to Erasmus by Pope and Cardinals: cf. Ep. 1805. 111–113.

260. Alfonsus] Virves: see Ep. 1684 introd.

276. posteriori] Cf. l. 261.

284. famulum] Perhaps Nic. Cannius; cf. Epp. 1816. 11n, 1832.

viae comes] Cf. Ep. 1832. 3.

285. Matrimonium] The *Christ. matr. Institutio*: see Ep. 1727.

Reginae] About her feeling Erasmus was reassured in Ep. 1816. 13–16.

287. calamus] Cf. Ep. 1830. 9–10.

292. Tonstalli] Cf. l. 1n.

294. Ghelriense] Probably F. Berck-

per amicissimum hominem, cuius ingenii facilitate abutitur, iam decem annos discruciat. Nec p resto/ remedium.

Basileae .3. Cal. April. An. 1527.

[1742]1805. To John Maldonatus.

Madrid MS. 17460. f. 144 (a). Basle.
Bonilla p. 149. 30 March 1527.

[The MS., which is in the Bibl. Nacional at Madrid, is a slender volume, mainly composed of letters and papers of John Vergara; among which are Epp. 1748, 1813, 1814, and App. 18, nos. 2, 5.

This letter is a contemporary copy by a hand (a^1) which, besides making numerous errors, varies frequently from Erasmus' spelling, and in one place (l. 372) has a markedly Spanish form. It has been corrected in a few places by a second hand (a^2) which is not unlike Vergara's. Two of these corrections (tit. and l. 366) are interpretations of initials designedly used by a^1, no doubt for concealment.

It may be conjectured therefore that a^1 was a copyist employed to communicate this letter to Vergara, but with care to veil the identity of the person addressed; and further that his employer was A. Valdes, to whom this letter was alternatively directed (Ep. 1839. 10–11), and who, shocked at its indiscretion, suppressed it from Maldonatus.

Having received no response to Ep. 1742, Maldonatus wrote again in Nov. 1527 (Ep. 1908). Erasmus replied in March (Ep. 1971), assuring him that this letter had been sent; and subsequently he supplied one or even two copies (Lond. xxvi. 47, LB. 1153, of 13 Jan. 1531). But there is nothing to show whether Maldonatus ever received them.

This letter was first printed by A. Helfferich in *Zs. f. hist. Theologie*, N.F. xxiii, 1859, pp. 605–10; and again by Prof. Bonilla, *Erasmo en España*, p. 149 = *Revue Hispanique* xvii, 1907, p. 527.]

DES. ERASMVS ROTEROD. IOANNI N. SALVTEM D.

Nae tu graphice mihi, N. charissime, pseudomonachorum tragicomediam depinxisti. Quid amplius videre poteram si rebus gerendis interfuissem? Sed vt ad tuas litteras, hoc iucundiores quod essent prolixe, paucis respondeam, nimirum obrutus studiorum laboribus, vt semper, afflictus etiam incommodo valetudinis, vt frequenter: laudibus quas in me congeris, amantissime tu quidem sed immodicus mea sententia, deiicis animum meum potius quam erigis. Video mihi sarcinam imponi cuius ne minime quidem portioni ferende par esse queam; et periculum est ne isti qui, vt scribis, tam magnificam de me conceperunt opinionem, simulatque propius Erasmum fuerint contemplati, sese delusos clamitent, proque thesauro, quod est in Graecorum prouerbiis, querantur repertos carbones.

In prouehendis linguis ac politioribus litteris, fateor me vnum esse de eorum numero qui sedulam nauarunt operam: etiamsi nunc obscuror a multis, quod ipsum gloriae mihi duco. Hic enim erat

TIT. N. a^1: MALDONATO a^2. 7. inmodicus a.

man (Ep. 258. 14n), whose name occurs frequently in Erasmus' correspondence with Galles, often with obloquy: cf. Epp. 1378. 24n, 1600. 22n, 1810. 22–4.

1805. 5. valetudinis] Cf. Ep. 1780. 3n.
9–10. vt scribis] Ep. 1742. 18–20.
12. prouerbiis] See *Adag.* 839.
16. obscuror] Cf. Ep. 1107. 8n.

quem ambiebam triumphus, vt haec studia feliciter efflorescerent et a rudibus initiis ad hoc fastigium assurgerent. Euenit non minus feliciter quam optabam, maturius etiam quam sperabam. Nec tamen in aliud faui litteris humanioribus nisi vt famularentur grauioribus disciplinis, et in his precipue theologiae, quod viderem ex harum neglectu natam miserabilem omnium disciplinarum corruptionem, autorum probatissimorum vel interitum vel deprauationem, vix ipsis reparabilem qui scripserunt. Quumque perspicerem quanti referret vtrum e fonte liquorem viuum haurias an ex lacunis plus decies aliunde alio refusis turbidam aquam, adhortatus sum ad seriam sacrorum voluminum lectionem, mox ad eos quos Ecclesia praecipuos habuit et doctores et propugnatores. Horum enim lucubrationes ii qui plane rudes sunt politioris litterature, fortasse legere possunt (quanquam ne id quidem possunt), certe intelligere nullo modo possunt: id quod indies magis ac magis declarant ipsi. Successisset et hic conatus satis ex sententia, ni coorti quidam ἄμουσοι ac philobarbari, de re nihili miros excitassent tumultus, nusquam non vociferantes in publicis contionibus ac praelectionibus, in conuenticulis, in arcanis confessionibus, in conuiuiis, in aulis principum, in aedibus diuitum, in vehiculis, in nauibus, vbi non? nusquam enim non adsunt.

Vbi prodissent opera diui Hieronymi, persuaserunt nonnullis etiam principibus me simplicem Hieronymi stilum ornasse fucis rhetoricis. Vbi Nouum Testamentum exisset in lucem, tum vero lymphatorum ritu publicitus ad lapidandum Erasmum prouocabant imperitam multitudinem: hominem temerarium qui corrigeret canticum Magnificat, qui castigaret Praecationem Dominicam, qui mutaret Euangelium Ioannis. Et tamen huiusmodi clamoribus tam stolidis magis suam in⟨s⟩citiam cum pari malitia coniunctam traduxerunt quam meam existimationem laeserunt.

Dum aduersus haec monstr[u]a satis aequo Marte belligeramur, ecce de repente nobis obortus est Lutherus, qui malum Eridis coniecit in orbem. Ibi protinus hoc mihi cure fuit, ne, quod vtraque pars agebat, Musarum causa cum Lutheri negocio misceretur. Quanquam autem linguarum ac bonarum litterarum causae plus offecerunt quidam harum propugnatores quam hostes, tamen res inter tot obstacula successit hactenus, vt complures Academie theologis suf⟨f⟩ragantibus amplectantur haec studia (non noua, quod isti fingunt, sed ex longo temporum interuallo veluti postliminio ad pristinum ius redeuntia. Si nouitas offendit, noua sunt potius que inuexerunt isti. Nos vetusta reducimus, nouis lucem addimus, non offundimus tenebras), caeterae ferant. Denique qui maxime solent obstrepere, tamen volentes nolentes euoluunt sacros libros ac veteres commentarios. Quin et phrasim immutant, licet maiore studio quam successu, aspergunt et Graecitatis aliquid aliunde

27. sacrarum *a*. 42. corrigerit *a*. 53. successit a^1 *in marg., pro* incessit *quod prius scripserat*. 55. post limino *a*. 58. a^2: offendimus a^1. 60. frasim *a*.

---

25. lacunis] Cf. Ep. 1002. 15n.
38. Hieronymi] See Ep. 396.
40. Testamentum] See Epp. 373, 384.
43. Magnificat] Cf. Ep. 948. 94–115.
44. Euangelium] Cf. Ep. 1126. 22–4.
50. misceretur] Cf. Ep. 1155. 18n.

mendicatum. Ex his augurari licet aliquando fore magnam concordiam inter theologiam et bonas litteras.

Annixus sum et huc, vt bonae litterae quae apud Italos, precipue Romanos, nihil fere sapiebant nisi meram paganitatem, inciperent ingenue sonare Christum: quo principe tum sapientiae tum felicitatis vnico, gloriari debemus vnice, si vere sumus Christiani. Quid, obsecro, Christiani pectoris habet is qui sermonem vt barbarum ac soloecum fastidit in quo subinde nominatur Iesus aut Petrus? contra, miratur vt pure Romanum in quo 'Iupiter optimus maximus', 'dii deaeque', 'dii manes', 'aqua et igni interdicere', 'deuouere diris', et his consimilia reperiuntur? An vllum nomen conuenit nobis esse dulcius quam Iesu Christi? An plus habet elegantiae nomen Romuli quam nomen Christi? An suauius sonat sanis auribus nomen Camilli quam nomen Petri aut Pauli? An Africani cognomen Latinius est quam cognomen Apostoli? Iam quum in rhetorum preceptionibus ferant 'statum', 'finem', 'superlationem', 'gradationem' aliasque voces innumeras, quae per se Latinis aut nihil omnino declarant aut longe aliud declarant, non possunt perpeti 'fidem', 'gratiam in Domino', et his similes aliquot voces linguae Scripturarum? Habent enim et hae suam quandam linguam peculiarem.

Audio nouam prope sectam exortam apud Italos Ciceronianorum. Opinor, si nunc viueret Cicero, deque nostra religione verba faceret, non diceret 'Faxit hoc Deus omnipotens' sed 'Faxit hoc Iupiter optimus maximus'; nec diceret 'Aspiret tibi gratia Iesu Christi' sed 'Bene fortunet quod agis opt. max. Iouis filius'; nec diceret 'Petre, prospera Romanam Ecclesiam' sed 'Romule, bene fortunato Senatum Populumque Romanum'. Quum precipua virtus oratoris sit apte dicere, quid laudis merentur illi qui de nostre religionis mysteriis loquentes talibus vtuntur verbis, quasi temporibus Maronis aut Ouidii scribant?

Huc, fateor, spectauit meus conatus: quid attulerim momenti penes alios esto iudic⟨i⟩um. Dogmatistae personam semper refugi, nisi quod obiter quedam admonui quae mihi videbantur corrigendis studiis ac preposteris hominum iuditiis conducere. Mundus altius dormiebat ceremoniis quam quisquam mandragorae. Monachi quidam, imo pseudomonachi, regnabant in conscientiis hominum, quas studio tenebant inextricabilibus nodis illaqu⟨e⟩atas. Ab his non multum absunt theologi complures, quandoquidem totum fere scholasticae doctrinae genus a monachis profectum est, itaque, quod ait quidam, abeunt studia in mores. Caeterum quum de nullo genere mortalium videar mihi melius meritus quam de theologis ac monachis, tamen nullos experior hostes magis infestos.

Quod autem nunc moliuntur pseudomonachi, minime nouum est. Agitabant hoc in suis synodis ante annos nouem, offensi nonnihil Enchiridio, sed grauius Moria. Olim parturiunt, quid allaturus sit

88. ecclīam a.

65. paganitatem] Cf. Ep. 1479. 19n.
83. Ciceronianorum] Cf. Ep. 1675. 19n.
94. Dogmatistae] Cf. l. 544.
102. quidam] *Epist. Sapphus* 83: attributed to Ovid.
106. Agitabant] Cf. Epp. 843, §§ 85–94. 1166. 25–7.

partus elephantinus nescio. Nec vno loco coepta est hec fabula. In omnibus ferme regionibus eodem tempore sunt orsi, in Galliis, in Britan⟨n⟩ia, in Hungaria, in Polonia, in vestra Hispania, in Brabantia. Bis autoritate Romani Pontificis, semel Cesaris interdicto minaci cohereiti sunt ; quod tantum certe valuit vt mitius debac⟨c⟩hentur. In Britan⟨n⟩ia per Regem et Card. aliosque doctos ac potentes amicos non licuit illis quicquid libuit. Nec in Vngaria defuerunt qui tuerentur Erasmum, quorum erat Rex cum Regina, quorum calamitatem acerbe fero. In Polonia ceu deus quispiam e machina paratus erat Ioannes a Lasco, ex eius regni baronibus, qui mihi complures menses domesticum conuictorem, et quidem iucundissimum, praebuit. Is domum accitus, ilico oneratus est administratione Gnesnensis arch⟨i⟩episcopes, videlicet *σύνεργος* patruo suo, viro omni virtutum et ornamentorum genere cumulatissimo. Sed vt ad Ioannem redeam, antehac nunquam expertus sum ingenium dexterius, expeditius, candidius, amicius. Habet fratrem excelsi animi, Hieroslaum a Lasco palatinum, natu maiorem. Habet minorem, summe spei adolescentem Stanislaum a Lasco. Nunc posteaquam intelligo apud Hispanos preter omnem expectationem extitisse tales propugnatores, vt vix alibi vel potentiores vel amiciores, facile coniicio negocium hoc alicuius numinis prouidentia temperari.

Nec desunt apud Gallos qui mihi bene volunt ; verum Senatus autoritas et theologorum aliquot sophisticorum conspiratio deterret etiam magnos. Mox enim occlamant ‘ Fauet haereticis ’. Duces huius insanie sunt Petrus Sutor Cartusianus, homo natura calidus, nunc etiam glorie ieiunio furibundus. Nec hoc minus insanus sed multo stupidior Beda, non ille quidem monachus sed ex medio quodam genere, quod Standoncus quidam instituit. Gestant pallium et cucullam absque votorum obstrictione ; vescuntur piscibus et leguminibus. Ibi tyrocinium ac seminarium est omnium monachorum. Ex ea co⟨ho⟩rte Cartusiani, Franciscani, Dominicani, Benedictini, Bernardini, legunt suos milites. Tercius est Clithoueus quidam, homo mihi quondam amicus, nec prorsus alienus a Musis ; sed hunc in suum pertraxerunt consortium, ne non esset funiculus triplex. Sutor iam duo volumina scripsit in me, Beda vnum ; sed adeo stolide vt nunquam optaturus fuerim illis tantum infamiae quantum ipsi sibi suis scriptis conciliarunt.

Equidem verebar ne per imprudentiam effutissem aliqua que pugnarent cum a⟨p⟩probatis Ecclesiae decretis. Verum mihi serio gratulatus sum vbi prodi[d]erunt in lucem propositiones a Beda

114. Hungaria a^3. 127–8. amitiores a.

111. Pontificis] See Ep. 1717. 7n. Cesaris] See Ep. 1690. 119n.
114. in Vngaria] Cf. Ep. 950 introd.
115. Rex] See Ep. 850. 18n. Regina] See Ep. 1297. 53n.
116. calamitatem] Cf. Ep. 1754. 29n.
117. a Lasco] See Ep. 1502. 8n.
120. patruo] See Ep. 1855.
124. Hieroslaum] See Ep. 1242. 25n.
125. Stanislaum] See Ep. 1502. 9n.
130. Senatus] For action of the Parliament of Paris in this direction cf. Ep. 925. 13n.
133. Sutor] See Ep. 1591. 25n.
135. Beda] See Ep. 1571 introd.
136. Standoncus] See Ep. 73. 9n.
141. Clithoueus] See Ep. 594. 14n.
143. Sutor] See Epp. 1714. 4n, 1747. 55n.
144. Beda] See Ep. 1747. 55n.
148. propositiones] See Ep. 1679. 39n.

notate propemodum ducente, in quibus, exceptis tribus aut quatuor in quibus non erat error meus sed scribarum aut typographorum culpa, aut non intellexerat sermonem Latinum, aut quod erat sub Christi aut Apostoli persona dictum in Phariseos, scribas et pseud⟨o⟩-apostolos, detorserat ad horum temporum monachos ac theologos; crebro damnans sententiam expressam in sacris litteris, enarratam ab orthodoxis autoribus, nonnunquam interserens meis sua verba, quo locus sit calumniae, frequentissime quod pie, quod recte dictum est, magna impudentia deprauans ad calumniam, neque raro perfricta facie fortiter mentiens. His semel respondi, magis infirmorum periculo consulens quam meae famae, quanquam crudelis est qui suam famam negligit. Nec est animus posthac in eiusmodi rixis bonas ⟨h⟩oras male perdere. Qui sani sunt iuditii, perspiciunt quam ab istis nihil adferatur sani. Qui studio vel odio corrupti sunt, ii nostra fere non legunt, aut, si legunt, sinistro legunt oculo, cuius peruersum est iuditium, si tamen vllum est iudicium.

A⟨d⟩uersus horum intemperias satis tutus fuissem Regis Galliarum praesidio, qui me frequenter magnificis et paratis cond⟨i⟩tionibus in suum regnum vocabat. Sed certum erat consilium in Galliam non commigrare nisi pax coisset inter Regem et Caesarem: cuius consilii nondum me cepit penitentia. Pr⟨i⟩usquam Caesar traiiceret in Hispanias, senseram hoc agi, vt aduersus Lutheranam factionem tum gli⟨s⟩centem mihi praefectura delegaretur. Ei prouintiae me subduxi, fateor. Glapioni, tametsi multa blande scriberet, vix ausus sum fidere: tantum habebat momenti sacra vestis. Per hunc res agebatur, sed cuniculis. Nunquam mihi placuit vlla factio. Sed tamen videbam me futurum collegam quibusdam qui mihi male volebant, imo qui nullum amare possunt praeter se ipsos: quorum morosis affectibus et implacabili seuitiae nisi per omnia subseruissem, in me vertissent cornua, clamassent 'praeuaricatorem et haereticorum fautorem'. Procul abest ab ingenio meo quicquid sapit carnificinam: quam si quorundam facinora prouocant, nusquam desunt carnifices, vt me nihil sit opus. Sunt articuli in quibus ipsae scholae dissenciunt; sunt qui non prop⟨r⟩ie pertinent ad fidem; sunt vix satis declarati; sunt in vtranque partem disputabiles; sunt in quibus si commodus interpres accesserit, communis est sentencia, verborum tantum est pugna. Nunc ob quoslibet articulos rapiuntur in carcerem, ibi priuatim peragitur; deserta, vt aiunt, causa homo coniicitur in ignem. Quid hic commemorem quales examinatores ego norim, quam nullo iudicio, quam impotentibus affectibus, quam implacabili odio!

Sic igitur ab ea prouincia me subduxi vt nihilo secius semper hoc egerim, vt hoc dissidium vndecunque natum, quomodocunque progressum, haberet frugiferum exitum. Quamquam autem plane

158. respondi] See Ep. 1664 introd.
160. suam famam] Cf. Ep. 1551. 4-5.
166-7. conditionibus] See Ep. 1434. 14-20.
167. vocabat] Cf. Ep. 1375.
170. traiiceret] In June 1522.
171. delegaretur] Cf. Ep. 1213. 42n.
172. Glapioni] See Ep. 1275; and for his part in this matter cf. a letter of Erasmus to Nic. Olah, 10 April 1533 (OE. pp. 351-2).
187. deserta] See *Adag.* 480.

negocium *ἐπὶ τὰ Μανδραβούλου*, quod aiunt, adhuc procedere videtur, sic propagante sese incendio, praesertim cum iam pro vna secta conspiciamus ortas quatuor, Lutheranos, Carolstadianos, Anabaptistas et Prophetas nescio quos, vt si ad humana presidia spectes, nulla sit spes finiendi mali nisi maximo Christiani sanguinis diluuio. Ego tamen meam spem nondum abiicio, considerans quam admirabilis sit artifex ille rerum humanarum moderator: quem multis argumentis huius fabule choragum esse coniicio. Res altera ex parte geritur per contemptos quosdam etiam infames homines, et geritur mea sentencia racionibus absurdis. Nec inter ipsos consensus est; et tamen succedit, frustra tot monachis obnitentibus. Ex aduerso conspicatus sum nullos magis offecisse causae Pontificis, theologorum ac monachorum, quam qui summis studiis sibi videntur eam sustinere. Possem quod dico compluribus exemplis docere, sed finienda est epistola.

Expergefactus est mundus a lethargo. Sophisticae coaxationes nusquam non sunt explose. Linguas ac bonas litteras tota iuuentus amplectitur, at non sola. Theologi compulsi sunt ad fontes Scri⟨p⟩turarum ac veteres Ecclesiae doctores redire. Phariseorum fuci detecti sunt, traducta sunt praepostera vulgi iudicia. Sed quanta, inquies, rerum humanarum turbatio! Quis autem vidit orbis statum in melius commutari sine magno rerum tumultu? Quis vidit morbum grauem et familiarem excedere, nisi prius amaris et efficacibus pharmacis concusso corpore? Interim profugi monachi passim ducunt vxores, virgines Deo dicatas, sacerdotes multi pro laicis se gerunt, populus non obedit sed oppedit suis episcopis, rebellat suis principibus; neglectis ieiuniis, contempto ciborum delectu complures gulae ventrique indulgent, et apud eosdem fere iacent frigentque liberales di⟨s⟩ciplinae, feruent vigentque mores quiduis potius quam Euangelici. Quid si hos bruchos et locustas Dominus immisit nobis ita commeritis vt admoniti malis conuertamur ad Dominum? Mihi quidem propemodum nobis euenisse videtur quod in Deuteronomio Moses com⟨m⟩inatur populo negligenti legem ipsius: 'Adducet' inquit 'Dominus super te gentem de longinquo in similitudinem aquilae volantis cum impetu, cuius linguam intelligere non possis; gentem procacissimam, quae non deferat seni nec misereatur paruuli, et deuoret fructum iumentorum tuorum' etc. Ex vltimis Saxonum finibus exundauit hic populus, et incredibili celeritate peruagatus est orbem. Duces erant instructi Graecis, Hebraeis, Chaldaicis litteris, tam vero nulla frons vt nec episcopis nec academiis nec principibus nec magistratibus nec Caesari nec summo Pontifici cesserunt. Quam vero deferant seni mihi, declarat praeter tot famosos libellos in me sparsos Seruum Arbitrium Lutheri, in quo seipsum vicit amarulentia, quum in ceteris alios omnes superasset. Reliquum vaticinii huius nobis

215. α^2 : molius α^1. 220. contemptu *α*. 224. inmisit *α*.

---

194. Μανδραβούλου] *sc.* indies in peius labi: cf. *Adag.* 158.

196–7. Anabaptistas] See Epp. 1369. 38, 1689. 62n, 1780. 12n, 1901. 36–7.

197. Prophetas] See Ep. 1258. 12n.

223. bruchos] Cf. Ep. 1804. 133.

226. Deuteronomio] 28. 49–51.

237. Lutheri] See Ep. 1667 introd.

exhibuit agricolarum conspiratio. Quod enim sequitur, ' Obsideberis intra portas tuas ', nimirum experti sumus. Actum erat de hac vrbe, ni strenue vigilasset magistratuum prudencia. Nos sacerdotes non ausi sumus domo proferre pedem.

Haec cum sint manifesta Dei nostris sceleribus indignantis argumenta, tamen nemo sese vertit ad meliorem frugem, sed pro se quisque publicum malum vertit in priuatum commodum. Vereor ne principes quidam huc spectent, vt accisis sacerdotum ac monachorum opibus suam augeant dicionem. Tum sunt apud nos aliquot episcopi qui nihil minus sunt quam episcopi. Hi de sua tyrannide constabilienda satagunt. Theologorum ac monachorum alii dignitates, alii diuitias, alii gloriam, alii vindictam expetunt. Populus libertatis spe ducitur, vt quicquid libeat liceat. Vnde quocunque ceciderit haec alea, victoria non videtur cessura Christo sed hominibus. Nec video quid profecturi simus vniuersali synodo, si modo tales adsint quales videmus actores huius fabulae. Seuicia hactenus nihil profectum est nisi in peius.

Duris vt ilex tonsa bipen⟨n⟩ibus
ab ipso
Ducit opes animumque ferro.
Nec hydr[i]a secto corpore firmior
Vinci dolentem creuit in Herculem.

Certe multum sanguinis effundendum esset, si paremus occidere quotquot haec fatalis mundi lues afflauit. Quid igitur superest spei aut quid consilii ? vt omnes quotquot sumus, seu maximi seu minimi seu medioximi, suam quisque culpam agnoscentes humiliemus nos sub potenti manu Dei, nostram accusantes iniusticiam et illius implorantes misericordiam. Ille, vt est exorabilis, subito motus hos, vndas et procellas rerum humanarum vertet in optabilem tranquil⟨l⟩itatem.

Quod autem hortaris vt monachos qui non ex animo sed aliorum improbitate compulsi vociferantur in me, ne silencio fauorem profiteri videantur, placem aliquo scripto quo testificer me de bonis monachis bene sentire, quotiens id quod mones factum est in scriptis meis ! Qua tamen in re nullo opus est fuco. Ex animo diligo veneror que monachos in quibus relucet imago synceri monachismi, nec vllum vite genus etiam nunc magis arrideret, nisi haec valetudo tam esset fragilis et incommoda vt ad nullius conuictum sim idoneus nisi cui cogar esse molestus. Mutata vestis, cibus aliter coctus, aut aliud vini genus appositum, mutatus locus, ses⟨s⟩io paulo longior aut coelum asperius, coniicit me in rem presentem et de vita periclitari cogit. Itaque quum inuiter a monarchis, ab episcopis, a ciuitatibus, idque non aspernandis conditionibus, tamen vt quam minime multis sim molestus, mecum habito, amicorum colloquiis nihil tribuens nisi diebus certis vnam aut alteram horulam pomeridianam. A coena stomachi debilitas vix fer[i]t colloquium, itaque

239. agricolarum] Cf. Ep. 1585. 24.
Obsideberis] Deut. 28. 52.
241. magistratuum] See Ep. 1585. 25-27n.
256. Duris] Cf. Hor. *C*. 4. 4. 57-62.
269. hortaris] Ep. 1742. 183-8.
275. magis arrideret] Cf. Epp. 1075. 4n, 1887. 48n.

famulum anagnosten audio. Caeterum cum his monasteriis mihi potissimum est amicitia in quibus maxime viget religionis di⟨s⟩ciplina.

Possem hoc innumeris epistolis docere, quibus habeo plena scrinia. Est hic monasterium Cartusianorum, in quo nullus est a quo non amer mutuo. Est Franciscanorum, qui me inter suos fautores nominant. Idem fecimus Louanii, et vbicunque viximus.

Iam ineptum sit benignitatis meminisse, etiam si quid magni donare possem : et tamen ex hac tenuitate declaro mihi non deesse benefaciendi voluntatem. Hoc ipsi non inficiabuntur quibus propius sum notus. Et quanquam me clam non est quid in me moliantur istorum plerique, qua petulantia in famam meam debac⟨c⟩hentur, tamen haud vnquam vlli ordini fui iniquior, nec vnquam imputaui bonis quod designassent mali. Lutherus nuper aedito prologo pol⟨l⟩icebatur se proditurum sacerdotum ac monachorum arcana dedecora. Ilico litteris ad Ioannem Saxoniae ducem scriptis admonui vt hominis petulantiam inhiberet. Sic odi monachos. Nec vsquam effutio qui⟨c⟩quam eorum dedecorum quae proh nimis multa de illis iactantur vulgo ; sed quaedam inuitus admonui, quae mihi visa sunt et ad adolescentium salutem et ad simplicis populi rem et ad ipsorum monachorum opinionem necessaria. Neque enim alia via facilius recuperabunt mundi fauorem quam qua promeruerunt.

Quid igitur est quod multos istorum iritat in me ? Vt ingenue dicam, primum omnium est crassitudo. Quod vnus aliquis rabinus inter pocula dixit, velut oraculum coelitus emissum rapitur ab omnibus, ac per veredarios sursum deorsum per orbem volitantes, subito spargitur in omnes mundi plagas. Caeterum qui rebus gerendis apud eos praesunt, et ex aliorum incommodis suum venantur commodum, non ob aliud indignantur mihi nisi quod scriptis meis acceptum ferunt pauciores adolescentes lauta re in nassam incurrere, pauciores esse matronas quae totam familiam ipsis credant, non perinde multos esse qui cupiant immori veste Franciscana. Aduersus hosce ipsi debuerant maiore studio vociferari quam vociferantur in me. Caeterum vt neminem impuli meo suasu in tale vite genus, ita nemo proditurus est qui dicat se per vllam occas[s]ionem alienatum ab instituto quod delegit. Multi testes

297. vllo *a*. 317. inmori *a*. 318. Franciscanę *a*.

285. anagnosten] Cf. Ep. 1552. 5n.

288–9. plena scrinia] For his preservation of his letters see Epp. 1197, 1874. 69–73, 1891. 72–5, 1909. 68–70, 1927. 24–5, 1940. 12.

289. Cartusianorum] Geo. Carpentarius of Brugg (see Epp. 1667, 1708 introdd.) was one of them. Jo. Amorbach had begun the practice of presenting to the Carthusians, who were his neighbours in Klein-Basel, many of the books which he printed ; and Froben continued it. For Erasmus' respect for the Order see Ep. 1196. 425n.

291. Louanii] Cf. Epp. 1044. 34n, 1174. 15n.

299. prologo] Perhaps Luther's *Das Bapstum mit seynen gliedern gemalet vnd beschriben*, Wittenberg, J. Klug, c. 1 Jan. 1526) ; in which the Pope and cardinals and priests, together with the religious orders, are held up to ridicule (in vol. xix of the Weimar edition). As it is in German, probably Erasmus had not read it himself.

300. litteris] Ep. 1670. 77–80 : but there is no mention of *Das Bapstum*, only of the *De seruo arbitrio*.

315. adolescentes] Cf. Epp. 1183. 122n, 1747. 100–1.

315–16. in nassam] Cf. Ep. 447. 420–1.

318. Franciscana] Cf. Ep. 447. 508–9.

erunt et me nonnullos et hortando et consolando confirmasse vacillantes. Nec tamen interim me fugit qui spiritus, quae ingenia, quae indoles in istis speluncis viuae sepeliantur. Theologi non habent quod mecum expostulent nisi quod in scriptis meis taxo sophisticam theologiam: non sine causa, quod fatentur et ipsi, sed sine modo, vt interpretantur illi. Alioqui cum optimis quibusque theologis mihi semper fuit arctissima familiaritas, semperque futura est.

Quod si mihi tanta fuisset libido vindicandi quanta fuit istis ledendi, iam dudum sensissent quem artificem prouocassent. Verum ab instituto non recedam: vincam benefactis improborum maliciam. Si praesens etas non respondebit meis officiis, equius iudicabit posteritas. Si nec illa vel nouerit vel agnouerit, Christus agonothetes, cui currimus, cui certamus, cui sudamus, non fraudabit quenquam suo brabeo. Quod metuunt, suis arcibus cauentes, ne quid mearum lucubrationum irrepat, ante complures annos idem hoc agunt apud Brabantos et Gallos, sed clam. Ad idem abutuntur exomologesi iuuentutis. Qua quidem in re bis illorum prudentiam requiro: primum, qui credant adolescentes tacituros quod illis ibi committitur? deinde, quid sperant? an se protinus pro diis habendos, si meum nomen reddiderint inuisum? Alia sunt, alia quae corrigant oportet, si cupiant orbis inuidiam mitigare. Conuicium autem quo me notant, pro quo tu mitius dogmatistae vocabulum supposuisti, quodnam sit facile coniecto. Scilicet non satis est istis quod ex necessariis pariterque iustiss⟨imis⟩ cau[i]sis, quod ex consilio prudentissimorum et integ[u]errimorum virorum, quod ex ap⟨p⟩robatione summi Pontificis, ordinarii Praesulis, quod in pace superiorum, inferiorum et equalium, quorum haec interesse poterant, quod approbante Deo et conscientia vite rationem instituo, nisi singulis istorum omnium consiliorum meorum reddam rationem.

Romani Pontifices toties iam imposuerunt silentium Stunicae. Adrianus .6. quo fuerit in nos animo duobus Breuibus amantissime scriptis declarauit. Ab hoc nihil vnquam frustra petii, nec meo nec alterius nomine. Bis vltro mis[s]it munus honorarium. Postremarum Caesaris ad me litterarum exemplum ad te mitto. Tot regum, tot principum, tot episcoporum, tot magnatum, tot eruditorum, tot summae spei iuuenum ben⟨i⟩uolentiam mihi conciliarunt meae lucubrationes, nec isti ventres perpendunt quam in sese moueant Camarinam. De primis monasteriorum conditoribus semper ego scripsi reuerenter, nec aliter, ita mihi faueat Christus, sensi quam scripsi. Loquor de Benedicto, Dominico et Francisco, quos ego semper arbitratus sum viros et pios et Deo charissimos fuisse, vtcunque illis respondet posteritas.

Agnosco, vir optime, quantopere debeam, quum toti Hispaniae,

332. vi cam *a*. 355. a^2: vtro a^1. 356. exemplum *add*. a^2.

322. confirmasse] See Epp. 901. 18–22, 1070. 6–9, 1075, 1887; but cf. Ep. 1363. 3–7.

344. notant] Perhaps Vives; cf. Epp. 1742. 151n, 1839. 61n.

dogmatistae] Cf. l. 94, and see Ep. 1742. 151.

352. Stunicae] See App. 15, and cf. Epp. 1213. 33–7, 1431. 13.

353. Breuibus] Epp. 1324, 1338.

354. hoc] Clement VII; Epp. 1414 introd., 1796. 17–18.

356. litterarum] Ep. 1731.

359. ventres] Cf. Ep. 1166. 16n.

tum precipue tuis Burgen⟨sibus⟩, nominatim autem Archiepiscopo Toletano et huius Archidiacono, tum Archiepiscopo Hispalensi caeterisque splendidis et eruditis viris: quibus singulatim non meo solum verum et religionis et studiorum nomine gratias agerem, si tantum esset vtilitatis in lucubracionibus meis quantum tuus candor illis tribuit. Mihi certe iucundissimum est et synceram pietatem et honestissimarum di⟨s⟩ciplinarum [e]studia tam feliciter apud Hispanos olim celebratissimis ingeniis nobiles reflorescere, vt vix alibi maiore successu. Mihi vero cum nullo prorsus Hispano dissidium est. Cum Sanctio reditum est in gratiam; cum Stunica sunt induciae, bonaque spes est et pacem breui coituram. Vertimus nunc aliquot conciones Ioannis Chrisostomi non versas antehac. Cogitabamus de dicando reuerendissimo praesuli Toletano; sed visum est prius amicorum sententiam hac in re consulere. Illas interim dicauimus Regi Lusitaniae, sic hortantibus amicis, et item causis aliquot. Sunt nobis et alia Chrisostomi commentaria hactenus a nemine versa. Ex tuo consilio faciam, modo dignaberis impartire nobis animum tuum. Bene vale.

Datum Basileae .3. Cal. April. Anno. 1527.

Vides alienam manum, verum in tanta celeritate verebar ne te torqueret mea cacographia. Mitto exemplar litterarum Cesaris, Cancellarii, et Cardinalis Campegi. Item aliquot locos animaduersos in Paraphrasibus, omnes fere scribarum et typographorum omissos incuria.

366. Burgeñ a^2 : B. a^1. 383. aninū *a*. 385. cęleritate *a*.

367. Toletano] Fonseca; see Ep. 1748.

Archidiacono] Franc. de Mendoza y Bobadilla (1508–1 or 3 Dec. 1566). He was educated at Alcala, and under Ferd. Pintianus at Salamanca; where he replaced his master as 'gymnasiarchus' for a time when only 16. He is mentioned as Archdeacon of Toledo in L. Marineus' *De rebus Hispaniae*, Alcala, M. de Eguia, July 1530, f. 172, and his erudition is praised. Later he was created Bp. of Coria, Cardinal in 1544, and in 1550 Bp. of Burgos. Ferd. Pintianus dedicated to him some *Animaduersiones* on Plin. *H. N.*, and among other scholars whom he befriended was Bonaventura Vulcanius. See Ciaconius iii. 690–1; Andr. Schottus, *Hispaniae Bibliotheca*, 1608, p. 544; Antonio i. 447–8.

Hispalensi] Manrique; see Ep. 1846.

372. estudia] On this characteristic of Spanish Latinity Erasmus remarks in the preface to his *Apologia* against Stunica, 'dicentes *especto* pro *specto*' (LB. ix. 285F). Cf. Gaspar Lax of Sarinyena's preface to his *Tractatus de Oppositionibus*, Paris, Jo. de la Roche, 17 Sept. 1512, 'in espem maiorum escribendarum rerum'; and Ep. 1847. 64. So too Erasmus' Spanish critics, in citing Ep. 1039, give Slechta's name as *Eslecta* (*Apol. adu. monachos Hispanos*, obiect. 37: LB. ix. 1066A).

373. reflorescere] Cf. Ep. 1909. 75–6.

375. Sanctio] Carranza; see Ep. 1277. 24n.

377. Chrisostomi] See Ep. 1800.

380. amicis] Cf. Ep. 1681. 33n.

381. alia Chrisostomi] See Epp. 1841, 1856.

386. litterarum] Ep. 1731.

387. Cancellarii] Ep. 1757.

Campegi] Cf. Ep. 1806. 31.

1806. To John Carondelet.

Opus Epistolarum p. 848. Basle.
N. p. 810 : Lond. xxi. 50 : LB. 856. 30 March 1527.

[Contemporary with Epp. 1805, 1807.]

ERASMVS ROT. IOANNI CARONDILETO, ARCHIEPISCOPO PANORMITANO, S. D.

Reverende Praesul, iam pro tuo erga me studio gratias egi, quas certe debeo maximas. Nunc non ago causam meam, quam habeo pro derelicta, sed studiorum causam tibi commendo. Mechliniae Carmelita quidam Paschasius, vt ex multorum litteris accipio, publicitus e suggesto debacchatur in linguas ac bonas litteras, et nominatim in Collegium trilingue, quod instituit Louanii vir omnium seculorum memoria dignus Hieronymus Buslidius. Agant hoc quod habent in mandatis, pugnent aduersus haereses ; at bellum gerere cum his litteris, sine quibus omnes reliquae disciplinae mutae sunt, manceae sunt, caecae sunt, plurimum abest ab animo tum Caesaris tum Pontificis. 'At Philippus Melanchthon' inquiunt, 'et alii nonnulli Graece Hebraiceque periti fauerunt improbatae factioni'. Ista non studiorum est culpa sed hominum ; sed longe plures fauent Luthero qui neque Graece sciunt neque Latine. Multo plures his litteris instructi pugnant cum Luthero. Certe Louanii nullus est ex hoc genere non alienissimus a re Lutherana.

Haec res fortasse vobis leuicula videtur. At periculum est ne, si monachis liceat impune quicquid libet, res erumpat in maiorem tumultum quam quisquam credat. Per vniuersum terrarum orbem gratiosae sunt bonae litterae, quarum vtilitatem iam nemo non sentit ; habent magnos patronos. Sint igitur isti sua contenti victoria, nec optimas litteras alienae causae inuoluant. Si submouenda est professio linguarum, quod his instructi quidam fauerunt improbatae sectae, eadem ratione submouenda est theologiae professio, quod multi theologi propugnatores extiterunt, et indies existunt, huius factionis ; submouendus monachismus, quod innumeri monachi stant a Luthero. Vt facillimum, ita fuerit optimum primos istorum impetus retundere. Quod si facere non grauaberis, omnes studiorum cultores tibi reddes addictissimos.

Mitto ad te exemplaria postremarum Caesaris ad me litterarum, item Mercurini cancellarii et Card. Campegii. 'In quem' inquies, 'vsum ?' Vt intelligat tua prudentia meam fidem et studium in negocio pietatis probari summis vtriusque status principibus, nec vel tantulum commoueare quorundam impudentissimis blaterationibus. Et confido fore vt aliquando magis perspicuum fiat qua synceritate versatus sim in hoc rerum tumultu. Seruet amplitudinem tuam Dominus. Basileae. III. Calend. April. Anno. M.D.XXVII.

37. *HN² Lond.* : Aprilis N¹³.

2. causam meam] The payment of his pension, about which he was now beginning to despair. For earlier appeals to Carondelet in this matter see Epp. 1434, 1783.

4. Paschasius] See Ep. 1437. 29n.

6. Collegium] For other intervention by Erasmus on behalf of Busleiden's foundation see Ep. 1788. 27n : and cf. Ep. 1716. 1 2.

30. Caesaris] Ep. 1731.

31. Mercurini] Ep. 1757. Ep. 1785 had not yet arrived.

Campegii] Not extant.

1806a. To Nicholas Varius.

Hague MS. Basle.
30 March 1527.

[An original letter, autograph throughout: acquired by the Royal Library at the Hague on 9 Sept. 1927, from the collections of the Jesuit Fathers at Maastricht. With his unfailing kindness Dr. Molhuysen at once sent us a photograph, which arrived on 14 Sept.; and in Oct. he allowed us to examine and decipher the letter at leisure. The MS. is frayed and discoloured all down the right side of the recto; and the foot of the page (ll. 41–2) is also seriously stained. At some period the ink has been revived with a reagent; but though this has been on the whole successful, there are places where there seems to be no writing left. In the printing, the lines of the original are preserved.
The letter evidently falls between Epp. 1768. 64–76, 1882.]

S. P. Audio vos agere de nouando Grecae linguae professo⟨re. Quod vt bene vertat opto. Spartanus quidam scripsit ad ⟨me e Roma Grece, idque ex tempore, Houio meo presente: qui ⟨aiebat hominem scire Latine. Erat futurus tenui conditione con⟨tentus, verum ignotos accersere periculosum est. Fortassis adferet secum mores, qui litterarum negocium omne subuertere po⟨ssint. Si non habetis multis partibus antecellentem Rutgero, consultius arbitror vxorculam ad tempus dissimulare. Procliuius est alium inuenire quam meliorem. Rutgerus ⟨iuuentuti iam notus et charus est. Et Collegii res adhuc te⟨nuis est. Nouitas frequenter adfert aliquid inexpectati ma⟨li. Proinde si vos non mouent grauiores cause quam vx⟨or, nihil adhuc nouandum censeo. Sin alia sunt que v⟨os ad hoc inuitant consilium, precor vt sit felix studiis et Co⟨llegio quod agitis.

Monendus est tamen Rescius vt hoc dispen⟨dii quod adfert Eua, profitendi diligentia penset: quod il⟨lum facere non dubito. Quin admonerem vos omnes vt ⟨moribus inculpatis, vt diligentia profitendi commendaretis ⟨omne studiorum genus—non alia via melius adiguntur ad susp⟨endium Zoili, qui rebus optimis malunt inuidere quam emu⟨lari—; nisi perspicerem hoc a vobis hactenus diligenter ac fe⟨liciter esse factum. Intelligitis enim vos rem magnam ⟨ac totius orbis oculis expositam agere, sicut reuera agitis. Tali fa⟨bulae non est indormiendum, que non solum huius etatis spe⟨ctatoribus sed et posteris agitur. Vbi iam effloruerit ⟨melius et emendatius studiorum genus, apud theolog⟨os, apud iureconsultos, apud medicos, apud philosophos, ap⟨ud mathematicos, apud grammaticos; vbi principum a⟨ulae fuerint ornatiores viris facundia doctrinaque prestantib⟨us; vbi Chrysostomus, Athanasius, Basilius, et huius chor⟨i omnes sua lingua loqui ceperint orbi Latino: ibi vestra nom⟨ina cum eruditorum applausu celebrabuntur, qui pulcherri⟨mi facinoris principes et conditores fueritis. Quo ma⟨gis

3. Houio] He is last mentioned in Ep. 1762. 7.

18. omne] Cf. Epp. 1481. 55, 1856. 47.

oportet vigilantiae profitendi sanctisque moribus vnanimitatem adiungere ; sine qua maximae res dilabuntur, qua ⟨min⟩imae crescunt. Nihil vetat diuersis loqui linguis quibus idem est animus. Turrim Babel dissipauit linguarum confusio, et Ecclesiam extruxerunt variis loquen⟨tes linguis, sed eodem spiritu.

Hoc tibi persuasum habe, te ob ca⟨stissimos tuos mores mihi sic esse cordi vt v⟨ix alius. Saluta Hebreum nigro vultu, candido pec⟨tore, parem omn⟨ino⟩ Greculis, ⟨nisi⟩ barbam gestaret vsque ad cingulum. Quod si singuli duceretis vxores, citius cresceret Collegium : cui precor felicitatem plurimam. Patrono communi, D. Aegidio Buslidio, salutem meis verbis renunciabis amanter. Datum Basilee 3. Cal. April. An. 1527.

Eras. Rot. mea manu.

Ornatiss. M. Nicolao
Maruillano, collegii
Busleidiani presidi.

Louanii.

---

35. dilabuntur] Cf. Sall. *Iug.* 10. 6.
41. Hebreum] Possibly Campensis; see Ep. 1257.
45. Buslidio] See Ep. 686.

1807$_{1839}$ To Alfonso Valdes.

Opus Epistolarum p. 840. Basle.
N. p. 811 : Lond. xxi. 58 : LB. 857. 31 March 1527.

[The year-date is confirmed by the contents.

Alonso de Valdes (1490 ? p. 5 Oct. 1532) was the son of an official of high rank, Ferdinand de Valdes of Cuenca in Castile : his twin brother John (Ep. 1961) is famous in the history of Spanish Protestantism. Of Alonso's early life little is known ; but it has been conjectured that he was educated first by Peter Martyr of Anghiera, and then went, like John Vergara (Ep. 1277), to the newly founded University of Alcala. He entered the service of Gattinara (Ep. 1150), perhaps through Martyr's influence ; and becoming thus attached to the Court, he went with Charles to the Netherlands in 1520, and was present at Brussels in August, at the coronation in Aachen, and then at the Diet of Worms. His letters thence to Martyr (Mart. E. 689, 699, 722) are informing, and show penetration of judgement.

By 1522 he had found his way into the Imperial Chancery ; and thenceforward he became one of Charles' trusted secretaries, and composed many of his most important documents. He remained with Charles in Spain till 1529, and then accompanied him to Italy, to Augsburg in 1530 and to Ratisbon in 1532. He died of plague at Vienna in Oct. 1532 (Brewer v. 1422, 1449). His will, dated 5 Oct., is printed in *Boletin de la Real Acad. Española* xiv, 1927, pp. 680–85.

Besides an official *Relacion de las nueuas de Italia*, about the battle of Pavia, based on the reports of the generals and the Imperial commissary and printed *s.l. et n.* (c. 1525), his only literary work is two dialogues. One, *Lactancio*, discusses the Sack of Rome in 1527, with markedly antipapal feeling and vindicates the Emperor from complicity. It was perhaps inspired by the narrative of an eyewitness, Mercurino Gattinara, nephew of the Chancellor and commissary with the Imperial army : addressed to Charles, and first published from the MS. by G. B. G. Galiffe, Geneva, 1866. The *Lactancio* was for some time circulated only in ms. ; but it met with severe criticism from the nuncio, Castiglione (Ep. 1791. 37n), who composed a formal reply, and at the instigation of Jo. Alemannus (Ep. 1554) denounced it as heretical (Caballero pp. 361–3, 409, 432–4, 476–7). It does not appear to have been printed until about 1530, without indication of place. The other dialogue, *Mercurio y Caron*, is also strongly in defence of the Emperor : first printed c. 1529. See M. Bataillon in the *Homenaje* to Menendez Pidal, 1924, i. 403–15 : establishing Alonso as the author in place of John, to whom it has hitherto been attributed.

Valdes' first communication with Erasmus was probably in Ep. 1731, which he composed ; no doubt with an accompanying letter of his own, which the present note answers. His devotion was sincere and profound (cf. Epp. 1791. 34, 1908. 16–17), and he used all the influence he possessed, to protect 'the Master' both from the violence of his adversaries and from the excesses of his own provocative pen.

See Caballero, printing more than 50 letters of or to Valdes, and reprinting the *Relacion* ; Bergenroth ; Brewer ; E. Boehmer, *Bibliotheca Wiffeniana* i, 1874, pp. 65–7, 82–115 ; M. Menendez y Pelayo, *Heterodoxos Españoles*, 1880, ii. 96–128 ; and A. Bonilla y San Martin, *Clar. Hisp. Epistolae*, 1901, 9–10 = *Revue Hispanique* viii, 1901, 183–4. Forty more letters, mostly to Dantiscus, 1526–32, are printed by Boehmer in the *Homenaje* to Menendez, 1899, i. 385–412. Menendez shows that there is no reason to suppose that Valdes was in orders, and therefore that the description of him in the index to H, 'theologiae professor et ecclesiastes Burgis' has probably been attached to him by mistake instead of to his neighbour in the list Al. Virves (Ep. 1684), to whom they apply.]

ERASMVS ROTEROD. ALFONSO VALDESIO S. D.

Venervnt ad me licet sero cum aliis litterae Caesareae maiestatis amantissime scriptae ; nec minus humanitatis habentes, Mercurini Gattinarii, cuius prudenti iuxta ac fideli consilio certum est obtemperare. Tuum admirabilem in me fauorem ac studium, ornatissime

1. litterae] Ep. 1731.	3. Gattinarii] Ep. 1757.

iuuenis, tot iam argumentis habeo perspectum et exploratum: quod si mihi facultas esset par animo, sentires te tantum officiorum haudquaquam penes hominem ingratum collocasse. Hoc tantum in praesentia scribere licuit. Patronis omnibus pro me gratias vt agas, te magnopere rogo. Bene vale.

Datum Basileae pridie Calend. April. Anno Millesimo quingentesimo vigesimo septimo.

1808$_{1809}$ FROM THEOPHRASTUS PARACELSUS.

Breslau MS. Rehd. 254. 151 (a). ⟨Basle.⟩
Jortin ii. 401. ⟨c. March 1527.⟩

[An original letter, autograph throughout (a): first printed in Paracelsus' *Collectanea*, Basle, P. Perna, *s.a.* (1568–9), p. 1 (δ: as in Ep. 1809), with considerable divergence from the MS.; the editor, G. Dorn, having apparently found his original, perhaps Paracelsus' rough-draft, difficult in combination with the unusual Latin. An approximate date may be given from Erasmus' reply. The technical terms may be studied in Paracelsus' *De morbis ex tartaro oriundis*.

Theophrastus Bombast (10 Nov. 1493—24 Sept. 1541) was the son of a physician at Einsiedeln, whose ancestors came from Hohenheim near Stuttgart. The name Paracelsus which he adopted has been explained either as a Latin form from this place-name, or as a claim to be greater than the Roman physician Celsus. After education at Villach in Carinthia, where in 1502 his father († 8 Sept. 1534) was appointed professor at the Fuggers' mining-school, he went c. 1510 to Basle, and then studied chemistry under Trithemius († 13 Dec. 1516) at Wurzburg. For a time he worked like J. L. Decius (Ep. 1393) in the mines at Schwaz. Then turning to medicine, he wandered over Europe, following the armies in quest of experience. Thus he was with the Danes before Stockholm c. 1520; with the Venetians, perhaps at Rhodes in 1522, certainly in Italy in 1525. At some period he visited Spain and Portugal and England; and from Moscow he is said to have accompanied a Tartar prince to Constantinople. In 1526 he appeared at the universities of Tubingen and Freiburg; and in Dec. was admitted citizen of Strasburg. Coming thence to Basle as 'vtriusque medicinae doctor' he effected the cure of Froben (Ep. 1809. 16n); and was appointed by the Town to be 'Physicus et ordinarius Basiliensis'. In March 1527 he was on a visit to Nuwenburg (Basle MS. G. II. 14. 130). His public announcement of his university lectures is dated 5 June 1527. The course 'De morbis ex tartaro oriundis', delivered in 1527 and taken down by one of his hearers, was perhaps suggested to him by his ministrations at this time to Erasmus (cf. l. 15): it may be noted that these two letters, Epp. 1808–9, are appended to it in editions of his *Opera*.

At the time of Froben's death Paracelsus was on a visit at Zurich; but by 10 Nov. he had returned to Basle. His tenure of his Chair was stormy. In defiance of custom, he lectured in German instead of in Latin, which he had never troubled to master; and his new methods in medicine, combined with unmeasured mockery of the older schools, aroused bitter opposition. Finally he fled from Basle and took refuge at Colmar: whence he wrote to Boniface Amerbach on 28 Feb. and 4 March 1528 (Basle MSS. Ki. Ar. 18a. 316, 317: C. VI^{a}. 73. 170 v°, 263 v° being the reply). During the summer he composed two books dedicated to friends there.

His last years were spent in wandering. In 1529 he visited St. Gallen and met Vadianus (Ep. 1314. 9n); and at Nuremberg published a book *De morbo Gallico*. At Sterzing in 1534 he advised the authorities about the plague. Staying with the Abbot at Pfeffers in 1535 he produced an account of the waters and the baths. He died at Salzburg.

Of his writings only a few appeared during his lifetime; but from 1560 they began to receive more attention. The first collected edition was prepared by John Huser, Basle, C. Waldkirch, 1589–90: translated into Latin, Frankfort, 1603. His character and achievements have been variously estimated. His invariable provocation of those from whom he disagreed, made him many enemies; and the testimony of his contemporaries is thus for the most part against him—notably

10. Aprilis N^{3}.

that of John Oporinus (1507–68), afterwards famous as a printer, who was in his service for two or three years, 1527–30, hoping to learn his methods and secrets. Paracelsus' fame has therefore been that of a quack and charlatan; but recent critical study has shown that this is undeserved, and it is now maintained that he should be regarded as a devoted physician and as having explored the whole field of contemporary science with remarkable results. There is a masterly bibliography by K. Sudhoff, 1894–9, and lives by R. J. Hartmann, 1904, and A. M. Stoddart, 1911.]

QVE mihi sagax musa et Alstoos tribuit medica, candide apud me clamant. Similium iudiciorum manifestus sum auctor. Regio epatis pharmaciis non indiget, nec alie due species indigent laxatiuis. Medicamen est magistrale archanum potius ex re confortatiua, specifica et melleis abstersiuis, id est consolidatiuis. In defectum epatis essentia est.

2. Que de pinguedine renum medicamina regalia sunt perite laudis. Scio corpusculum Mesuaycas tuum non posse sufferri colloquintidas, nec aliquit turbidatum seu minimum de pharmaco. Scio me aptiorem et in arte mea peritiorem, et scio que corpusculo tuo valeant in vitam longam, quietam et sanam. Non indiges vacationibus.

Tertius morbus est, vt apertius loquar, que materia seu vlcerata putrefactio, seu natum flegma vel accidentale colligatum, vel si fex vrine vel tartarum vasis vel mucillago de reliquiis e spermate, vel si humor nutriens viscosus, vel bithuminosa pinguedo resoluta, vel quicquid huiusmodi sit, quando de potentia salis (in quo coagulandi vis est) coagulabitur, quemadmodum in silice, in berillo potius. Similis est hec generatio. Que non in te nata perspexi. Sed quicquid iudicaui de minara frusticulata marmorea existente in renibus ipsis, iudicium feci sub nomine rerum coagulatarum.

Si, optime Erasme, illa praxis specifica tue excellentie placueret, curo ego vt habeas et medicum et medicinam. Vale.

Theophrastus.

Theologorum patrono eximio, domino Erasmo Roterodamo omnium doctissimo, suo optimo.

3, 6. hepatis δ. 7. 2 *a*: secunda δ. 8. mesuaticas δ. sufferre δ. 9. aliquid δ. 13. que *a*: quaedam δ. 16. bituminosus: δ. 19. Que *a*: Haec δ. 20. minera δ. 22. illa *a*: mea δ. placuerit δ. 26. omnium *om.* δ. suo optimo *a*: suoque optimo Theophrastus Paracelsus δ.

---

1. Alstoos] *Alscoos* may also be read. Possibly an early name for his sword, to which he appears to have attached great reverence, affecting to regard it as a source of inspiration. It is shown in his later portraits. Later he calls it 'Azoth'; a name which he also gives to the creative principle in Nature. E. Schubert and K. Sudhoff, *Paracelsus-Forschungen* ii, 1889, p. 109, suggest a connexion with ἅλς.

7. Que] Perhaps = *Quedam*: an interpretation which the xvi^c. editor gives in l. 13.

8. Mesuaycas] Medieval knowledge of medicine was summed up under the name of Ioh. heben Mesue (ibn Māsawaih). A treatise by this person, *De consolatione medicinarum simplicium solutiuarum*, was printed by P. Lavagna at Milan, 4 Aug. 1473, and many times again before 1500. There were various Arab physicians of the name in ix^c.; and one of xi^c. is known also as John of Damascus the younger. But it seems likely that the attribution to Mesue is only traditional.

12. vacationibus] *sc.* euacuationibus.

13. que] Cf. l. 7n.

20. minara] 'The matrix in which a metal or a precious stone was supposed to grow': OED, *s.v.* minera.

[1808]1809. To Theophrastus Paracelsus.

Vienna MS. 11114, f. 155 (α). — Basle.
Paracelsus, De gradibus, 1562, f°. B (β). — c. March 1527.

[The best source is a xvi^c. MS. in the Nationalbibliothek at Vienna, which contains various writings by Paracelsus. Preceding this letter are two from Paracelsus, one to Chr. Clauser, physician of Zurich, dated Basle, 10 Nov., *s.a.* (1526 βγδ), the other to the students of Zurich, Basle, 11 (10 βγδ) Nov. 1527 (ff. 152, 154): all copied by the same hand. The three letters were printed together in editions of Paracelsus' *De gradibus*, ed. A. Bodenstein, Mulhausen, P. Fabricius, 1562, ff. A–B (β) and Basle, P. Perna, 1568, ff. b² v°–b⁵ (γ); and again in his *Collectanea*, ed. G. Dorn, Basle, P. Perna, *s.a.* ⟨1568–9⟩, pp. 1–8 (δ). The mention here of Froben's recovery (l. 16n) shows that the letter must be placed between that date and his death in Oct. 1527: the verbal resemblance to Ep. 1805, and the condition of Erasmus' health (cf. Epp. 1780, 1790, 1804–5) indicate a date in the spring.

Paracelsus' letter to his Zurich friends laments that Froben
'ille quem Basileae charissimum habui amicum, nunc iam demontimo lapsu, quo tamen etiam secundario antea, decubuerat. Post haec tamen per me cum a grauissimis vinculis in quae ab imperitis illis apud Italos creatis doctorculis coniectus fuerat, tum a morbo etiam ipso liberatus; cuius Erasmus ille Roterodamus quoque testis est epistola illa suapte manu conscripta'.]

1. demotino β. 2. tamen *om.* β. posthac β. cum α: cui β. 3. creatis α: natis β: natos γ. doctoribus β.

REI MEDICAE PERITISSIMO D. THEOPHRASTO EREMITAE &C.
ERASMVS ROTERODAMVS S.

Non absurdum est medico per quem Deus nobis suppeditat salutem corporis, animae perpetuam optare salutem. Demiror vnde me tam poenitus noris semel dumtaxat visum. Aenigmata tua non ex arte medica, quam nunquam didici, sed ex misero sensu verissima esse agnosco. In regione epatis iam olim sensi dolores, nec diuinare potui quis esset mali fons. Renum pinguedinem ante complures annos in lotio conspexi. Tertium quid non satis intelligo: tamen videtur esse probabile.

Mihi, vt dixi, hisce diebus aliquot nec medicari vacat nec aegrotare nec mori, tot studiorum laboribus obruor. Si quid tamen est quod citra solutionem corpusculi potest lenire malum, rogo vti communices. Quod si dignaberis quae paucissimis verbis plusquam laconice notasti, fusius explicare, aliaque praescribere remedia, quae, dum vacabit, queam sumere, non possum polliceri praemium arti tuae studioque par: certe gratum animum polliceor.

Frobennium ab inferis reuocasti, hoc est dimidium mei: si me quoque restitueris, in singulis vtrunque restitueris. Vtinam sit ea fortuna quae te Basileae remoretur!

Haec ex tempore scripta vereor vt possis legere. Bene vale.

Erasmus Roterodamus suapte manu.

TIT. D. α: DOCTORI β. αδ: HAEREMITAE β. &C. *om.* β. 1. est absurdum β. 3. penitus β: penitius δ. 5. hepatis β. 6. pinguedines β. 7. sit *post* quid *add.* β. 9. Mihi α: mihi, id molestare β. medicari αγ: mendicare β. 11. corpusculi α: corporis mihi β. vt β. 12. dignaberis . . . verbis α: distraheris, paucissimus verbis ea quae β. 13. explices β. praescribas β. 14. β: sum mere α. 15. β: arte tua α. 17. restitueris *post* vtrunque α: restitues β.

TIT. EREMITAE] of Einsiedeln (Eremus).

10. obruor] Cf. Ep. 1805. 4–5.

16. Frobennium] See introd. He evidently had made a brief recovery between his illness in 1526 and his death; cf. Epp. 1769. 16n, 1900. For the nature of his accident see Ep. 1900. 113n.

$^{1698}1810_{1825}$ From John Antoninus.

Leipzig MS.
EE. 65.

Cracow.
1 April 1527.

[An original letter, autograph throughout; but with the address-sheet missing.]

Libellvm Galeni cum epistolis quotquot tua amplitudo ad me dedit, exosculor vt debeo; et sunt mihi hee diuitiae ὑπὲρ τὰ Καλλικράτους. Quo magis cuperem nunc mihi tuam linguae tuae maiestatem, orbis magni decus maximum Erasme, animo certe meo dilectissime, et exprimerem forte quam amplum sit hoc benefitium quo me affecit tua amplitudo; ne putes parum gratam mihi fuisse dicationem hanc post tot etiam alibi honorificentissimas mentiones, quibus me ex vmbra in solem eduxisti. Faciat Christus ne vnquam tibi incutiant mea peccata pudorem. Equidem hactenus vehementer sum nisus vt quamsimillimus essem omnibus illis tuis commendationibus; eoque cesserunt conatus mei te autore, vt me magno esse animo iubeant, prorsum iacta esse magna fundamenta bonae et honestae vitae inter homines, qui me in ore et amore ac benefitiis nimis quam suauitur habent, Deo sint gratiae et tibi. Neque mediocria me manebant in Vngaria priusquam pateretur metamorphωsin hanc: quam, ita puto, tibi Vrsinus noster cum Pisone bene depinxerunt, non oportet illam repetere.

Verum in quo statu nunc sint Vngari, intelliges ex Critio Ioanneque a Lasko, tuo genio bono; nisi velis haec quoque admittere, quae mihi ex aula Ioannis regis (quem nomisma declarat) scribit Iosephus

---

1. Galeni] See Ep. 1698.

3. Καλλικράτους] To whose charge Alexander committed the treasures found at Susa: see Curt. 5. 2. 17.

8. mentiones] In 1, p. 46. 4–15 and Ep. 1572. 33–42. Epp. 1512, 1504 had not yet been printed.

9. incutiant] Cf. Hor. *Ep.* 1. 18. 77.

16. metamorphωsin] After Mohacs; see Ep. 1754. 29n.

20. Ioannis] Jo. Zapolya († 21 July 1540), woiwode of Transylvania, elected king of Hungary 11 Nov. 1526; and now rival to Ferdinand. Their contention lasted till 1536, when a composition was made, that in default of an heir Transylvania should pass to Ferdinand on Zapolya's death. See also Ep. 1819. 143.

nomisma] Perhaps a uniface thaler mentioned by W. C. Hazlitt, *Coinage of the European Continent*, 1893, p. 345, inscribed I⟨oannes⟩ E⟨lectus⟩ R⟨ex⟩ V⟨ngariae⟩. Hazlitt states (Supplt., 1897, p. 171) that the earliest gold ducat of Zapolya with a date is of 1531.

Iosephus] Tectander of Cracow, son of Jo. Zimmermann (Ep. 1660. 48n), and brother-in-law of Antoninus, whom he had accompanied to Basle 'famuli loco' in 1524 (Ep. 2031. 18); now a student at the University. In Dec. there was talk of his visiting Erasmus at Basle again: Ep. 1916. 40. About 1531 he studied at Padua, arts under Lazarus Bonamicus (Ep. 1720. 53n) and medicine; and on his return visited Ursinus Velius at Vienna and Geo. Logus at Breslau. By 1532 he was M.A. at Cracow, and he lectured there on arts subjects, including Ovid and Aristotle, 1532–6; see the *Liber Diligentiarum*, ed. W. Wislocki, 1886. His preface, from Basle 15 March 1536, to some treatises on *Morbi Gallici curandi ratio*, printed by Bebel, implies that by then he had made his visit to Erasmus. A letter from him to Erasmus, from Cracow 16 Aug. 1536, is printed by C. Miaskowski in *Pamiętnik literacky* xiii, 1914–15, p. 75. He entered the service first of Peter Kmita, marshal of Poland, and then of Queen Bona; and later became secretary and physician to Sigismund's daughter Isabella, who in 1539 married Jo. Zapolya. From this appointment he returned to Cracow, where he addressed to P. Kmita *Elegiae iii de peregrinationibus suis*, Cracow, Vnglerius, 1542. He also made transla-

euangelistam Cracouien(sem), tuorum operum admiratorem, tui nominis magnum praeconem, virum sine dubio doctissimum et vitae integerrimae, in cuius consuetudinem non ita multo ante veni.

Sunt multi alii qui vrgent vt commendentur; sunt autem, et debent mihi esse, suspecti. Fingunt eciam aegregie magnos buccinatores laudum tuarum; sunt fraudes tamen, cum vix possint, vbi debent pro te dicere, tria verba mutire.

Reuerendissimus praesul Plocensis Critius, magnus amicus amplitudinis tuae, rogauit me vt libellum Afflictae ecclesiae clauderem cum meis literis ad amplitudinem tuam.

1811_{1833} FROM HENRY CADUCEATOR.

Breslau MS. Rehd. 254. 41. — Frankfort.
EE.[2] 50. — 18 April 1527.

[An original letter, autograph throughout.
Henry Caduceator (? Herold) of Aschaffenburg is only known from his correspondence with Erasmus and with Fred. Nausea, 1528–9 (NE. pp. 62–70). He spent about eight years (l. 70) at Erfurt, but did not matriculate till 1524–5, when the University had fallen on evil days and 'omnia tumultuarentur, adeo vt bonae literae viderentur relegatae in nouas insulas'. After proceeding B.A. he left, and entered upon the private tutorship which he now held.]

S. D. Haud abs re est, longe omnium ornatissime praestantissimeque vir, quod vilissimus homuncio te, talem ac tantum heroa, literarum molestia adficio, tibique hisce nugis et ineptiis meis, cui haud dubie maius quiddam incumbit quam vt mecum agere vacet, facesso negotium. At, quae tua humanitas est, humanissime Erasme, dabis veniam *τῷ Κήρυκι, καὶ δὴ μὲν πρωτοπείρῳ*. Nullas enim vnquam literas ad te dedi, neque dare sum ausus, quamuis facile licuisset, adeoque Erfurdiae olim, quum sub Eobano Hesso, optimo praeceptore meo, tyrocinium adhuc dum agerem: ne nunc daturus quidem (veritus ne optimi viri tranquillitatem interturbarem), nisi ingens telum necessitas ad id me tantopere vrgeret. Nec est quod vel leuitatis vel acquirendae noticiae seu amicitiae tuae causa me scribere nunc suspiceris; satis enim mihi familiaritatis atque consuetudinis tuae frequens et studiosa librorum tuorum lectio conciliauit. Iam vero haudquaquam meae leuitatis est doctissimis viris (quos equidem iam inde a puero, quamquam indoctissimus ego *καὶ πάντ' ἄμουσος*, tamen perquam reuerenter suspicio) ineptis literis obstrepere. At ne te longum teneam suspendamue diutius, audi, obsecro, nostras querelas; nam breuiter singula expediam, et res sic vt sequitur habet.

---

also printed by Scharffenberg (*Janociana*, 1776, i, pp. 59–60; Panzer vi. 408–9). In 1529 efforts were made to bring him to Glogau, to withstand heresy; and in spite of strong resistance by Tomiczki, who lays stress on his knowledge of German (AT. xi. 161, 204–6), he went. He was still living there in May 1531 (AT. xiii. 143); but there is an epitaph for him in the *Naenia funebris* of Franc. Mymerus, Cracow, Scharffenberg, 1532.

Most of this information was given to me by Dr. J. Fijalek in his house at Cracow on 23 July 1922. W. Wislocki, in editing the *Liber Diligentiarum* of the Arts Faculty at Cracow, 1886, pp. 441–2, has confounded Dobergast with Mart. de Lezajsko, a professor in the University.

1810. 86. libellum] See Ep. 1629. 71n.
1811. 8. Eobano] See Ep. 874.

Iam inde ab incunabulis adeoque primis vitae meae rudimentis infelicissimo quodam oculorum vitio correptus distringor, ita vt, nisi chartam, libros item, singulas denique minutiores res proxime oculis admoueam, continuo euanescit videndi vigor, neque discernere quicquam possum. Imo si paululum semota sint in quae fertur videndi vis, extemplo obtunditur ac deficit visus, eoque magis deficit quo maiore distant interuallo. Quae sane res, doctissime Erasme, animum meum tantopere excruciat, vt me vitae praesentis teduerit non semel, atque cum Vergiliana Didone saepicule mortem oro tedetque coeli conuexa tueri. Quid enim homo visu priuatus aut certe caeco parum absimilis in hac vita habeat iucunditatis, quum hic sensus tantum sit bonum miseris mortalibus ? Et quum videam caeteris naturam rerum animantibus huius sensus totum velut assem tribuisse, Caduceatori vero vixdum modicam vnciolam, non ingemiscam, Erasme, non fleam, vir optime, vel sanguine, si liceat, non incusem vel meo iure rerum naturam, quae me in caeteris tam corporis quam animi dotibus consummatum satis inculpatumque absoluerit, saltem circa vnicum hunc adeoque praeclarum sensum mancum ac mutilum destituerit ? Miserandum profecto, miserandum potius quam memorandum videatur, quonam ego dolore atque conscii animi cruciatu saepenumero lamentatus sim quorundam improborum et insolentium nebulonum iniurias insolentiasque : queis non vno tantum exceptus scommate satis videbar illusus, imo luscus, strabus, caecus, desioculus, Hypsea, leberis, Tiresia, talpa, et quid denique dicacium dicteriorum non audent in calamitosum hominem iacere ? Nam lolio victitat, τυφλὸς τυφλῷ ὁδηγός, Saturniae lemae, κολοκύνταις λημᾶν, ollas lippire et in hunc modum triginta sex. Quam equidem dicacitatem quandoque toleranter fero, nonnunquam etiam a lachrymis vix tempero.

Proinde, praestantissime domine et praeceptor Erasme idemque veneranda canicie senex, per dexteram te tuam, per caput et genium tuum te etiam atque etiam rogo, obsecro, obtestor, vt ad me perscribere digneris, num vllis medicis rationibus isti oculorum malo obuiandum esse videatur. Scio equidem (id quod annis abhinc multis ex W. Fabricii Capitonis famulo didici) quam tu facile omnis qui isthic medicam artem ex professo agunt, multis etiam parasangis anteeas. Et qui, quaeso, latere te possit hu⟨ius⟩ morbi et causa et medela ? cui Hippocrates, Galenus, Auerrois, Celsus et si qui sunt alii medicae professionis principes scriptores, natiua adeoque germana lectione sunt notissimi. In summa te rogo et obsecro, optime domine Erasme, etiam per nomen seruatoris nostri Iesu Christi, des sedulam operam, quo vel per te vel per alios medicae

29. mortem] Cf. Verg. *Aen.* 4. 451.
44. Hypsea] See *Adag.* 258, quoting Hor. *S.* 1. 2. 91.
leberis] See *Adag.* 256.
Tiresia] See *Adag.* 257, quoting Juv. 13. 249.
45. talpa] See *Adag.* 255.
46. lolio] See *Adag.* 1029, quoting Plaut. *Mil.* 2. 3. 50.
τυφλὸς] See *Adag.* 740.
47. Saturniae] See *Adag.* 1075, quoting Ar. *Pl.* 581.
κολοκύνταις] See *Adag.* 1076, quoting Ar. *Nub.* 327.
ollas] See *Adag.* 1077, quoting Lucian.
55. Capitonis] See Ep. 459 introd. Erasmus' reputation as a physician had perhaps arisen from his *Encomium artis medicae* : see Ep. 799.

rei peritos integro visui restituar, et perscribe ad me sanum ac fidum consilium. Nemo mihi pro tali ac tanto tuo in me beneficio ingratitudinis notam vnquam poterit impingere. Gratissimum me etiam post tua fata, si quidem prolixior aetas forte fortuna nobis suppeteret, experturi sunt quibuscunque huius beneficii tui innotescet ratio. Porro non aliam vllam ob causam tanto integri visus desiderio teneor quam quo sacris literis diuinaeque Scripturae pleniorem et expeditiorem operam liceat impendere. Nam ei studio videor mihi natura appositus, et effecit tuum Enchiridion, Μέθοδος, Παράκλησις, Παραφράσεις, caetera denique de pietate abs te aedita opera, vt me totum isti studio dedere libeat.

Iam si de me plura scire cupias, scito me patriam agnoscere Aschaffenburgum, nobile Maguntinae διοικήσεως oppidulum. Annis plus minus octo apud Erfurdiam capiendi ingenii cultus gratia vitam egi, illic quoque in baccalarium (sic vocant) promotus sum. Nunc vero Maguntiam inhabito apud generosum quendam virum, vrbis Maguntinae praesidem. Nomen herois Philippus a Schwalbach, cui quinque ingenuos liberos in bonas arteis iam annum fere instituo.

Constitueram hoc toto semestri sub hoc quadragesimae meditullium ad te Basileam vsque proficisci, quo praesens apud te hanc causam meam egissem, nisi rapida et quercera febri grauiter decumbens essem praepeditus. Haec vero ad te scripsi in summo Francofurdiensium nundinarum tumultu, vt iis literis relegendis nullum suppetat otium. Verum, heus tu humanissime vir, hactenus te haud secus ac praeceptorem longe charissimum et optimum habui; posthac, quum hoc quod rogaui (sicut de te pulcherrima spes est) effectum dederis, cuius te nisi sancti parentis loco sum vnquam habiturus? Καλῶς ἔρρωσο, ἄνερ πανάριστε καὶ βέλτιστε καθηγητά.

Francofurdiae, eo die quo Dominicae coenae solennitas Christiano orbi peragitur, Anno a natali Christiano M.D.XXVII.

Ignoscas, optime vir, nimiae loquacitati nostrae, tum rudi stilo (nam exacto iudicio quicquam in tanto nundinarum strepitu scribere per me non stetit), denique et literis opistographis.

Henricus Caduceator Aschaffenburgius,
subuicedomini Moguntinensis paedagogus.

Modis omnibus ornatissimo viro atque consummato theologo, Erasmo Roterodamo, suo praeceptori obseruandis⟨simo⟩.

---

71. Enchiridion] See Ep. 164.

72. Μέθοδος] The *Ratio verae Theologiae*; see Epp. 745, 1365.

Παράκλησις] Part of the introductory matter in the *Nouum Instrumentum*; from 1519 onwards printed separately.

Παραφράσεις] See Ep. 710 introd.

76. plus minus octo] This estimate is repeated in NE. p. 64.

79. Schwalbach] The name occurs frequently at Mainz in xv^c.: but I cannot identify.

81. quadragesimae] 6 March–20 April.

92. eo die] Maundy Thursday.

96. opistographis] of a single sheet, written on back and front, with the address also on the back.

98. subuicedomini] This title is cited by Ducange from documents at Mainz.

[1794]1812[1840] From William Budaeus.

Opus Epistolarum p. 735. — Paris.
N. p. 701 : Lond. xx. 8 : LB. 842. — 22 April 1527.
Budaei Epistolae, 1531, f. 128 (α).
Opera Budaei, 1557, i. 381 (β).

BVDAEVS ERASMO S. D.

Hevs tu, iam primum de Graecis illis nostris Latinisque obseruationibus velim imminutam tuam aliorumque opinionem. Principio quicquid id est, totum in Graeco propemodum sermone consumitur : quo nomine dimidium ferme conceptae opinionis vt decedat, aequum est. Deinde Tussanus, homo nimium nominis nostri studiosus, ex sui animi sententia et nostrae fortasse pollicitationis temeritate, rem mediocrem maioribus modulis metiri te voluit. Hoc capite quantum inde detrahere debeas, cum ex hominis studio immodico tum ex epistolari licentia alienum factum vberius pollicendi, tibi ipsi aestimandum relinquo, ex Tussanique benignitate circumcidendum pro eo, quantum est, quod efficere posse mediocritatem meam satis nosti. Denique, id inceptum quod in orsu speraueram plausum esse assequuturum nominisque nostri iacentis iam et senescentis memoriam acriter refricaturum, praecipue ob huius aetatis studium, quod in litteras Graecas propensius iam incubuit ; id, inquam, inceptum nunc aequare posse diffido iuuentutis expectationem praecupidam, vt audio, et gestientem. Id adeo, menses iam vt octo schedas meas situ iam squalidas excutere pigeat, tametsi nauiter et strenue primordia incohaueram. Quas vtinam ipsas habere pro derelicto possem sine metu ignominiae ! Profecto libentius nihil quam huius fascem molestiae, quem imprudenter mihi collegi, in triuio aliquo in medioue reliquissem, ab alio tollendum quem labor ille iuuaret. Refrixit enim intercapedine non longa amor operis, conciditque spiritus contentionis, qui laboris sensum tollebat.

Ita fit vt iaceat bona pars operis prima manu formata ; imo vero vt sylua iam rerum, quae copiose inter commentandum subierant, nil nisi congeries sit incondita, quam in ordinem digerere nunquam constitueram, ne is labor insuper commentationi accederet. Neque id vtique magnopere ad rem pertinere arbitror, vt quidem res nata est. Scribendi tenorem interpellauit principio et abrupit mea in aulam profectio. Tum inde me regressum vna aut altera

TIT. S. D. *H* : SALVTEM *α* : S. *β*. 2. tuam aliorumque *add. α*. 8. inde *add. α*. 8. cum *add. α*. tum *α* : et *H*. vberius *add. α*. 10. Tussanique *H* : Tussani etiam *α*. 12. satis *add. α*. 13. esse *add. α*. 13–14. iacentis iam et *α* : iam *H*. 14. acriter *om. α*. 15. huius aetatis *H* : temporis huius *α*. iam *H* : repente *α*. 16. inquam, inceptum *add. α, cf. α Corrig., f°. ā[8] v°.* 18. vt *ante* pigeat *add. α*. 22. ab alio *H* : a primo quoque non negligentissimorum *α*. 26. Ita *H* : Quo *α*. 27. vt *add. α*. iam *add. α*. 28. quam *H* : nanque eas *α*. 31. principio *add. α*. 32. inde me *H* : ex ea *α*.

5. Tussanus] See Ep. 810. 450n.

32. in aulam profectio] This may be dated from his presence at the Field of the Cloth of Gold in May 1520 (BE.[4] 69) ; though his connexion with the Court had begun even earlier (see Delaruelle, *Budé*, p. 200). By Nov. 1520 he was in regular attendance.

commentatiuncula, et deinde lectio non iniucunda ab ea cogitatione auerterunt. Et obeunda tamen aliquando haec erit mihi functio, si quo pacto inertiam segnitiemque excussero. Neque vero tui similis, si cupiam, esse possim, vt subinde spiritus animique alacritatem instaurem ad alias atque alias erumnas huiuscemodi exhauriendas. Neque a curis familiaribus perinde feriato esse licet. Nonnihil etiam temporis quotidie reip. impertiendum. Quocirca desines non quidem expectatione tua (neque enim ea in re falli potes) sed commemoratione prolixiore supra modum nos onerare.

Verum quod me parum candide de te sentire quosdam suspicari scribis, non temere illi quidem fortasse, sed tamen opinione falsi sunt. Saepiuscule enim non obscure tuli inter homines familiaritate mihi coniunctos, me tibi id non succensere non posse, quod occasionem quamlibet nactus, libenter ipse facis vt Gallica ingenia cauilleris vt tarda, vt stupida, vt leuia, vt stolida. Id quod quum multis in locis fecisse dictiteris, ignosci tamen tibi per me quidem licebit, salsisque iocis et facetiarum studio condonari, nisi etiam consulto et meditato et pene ex professo id fecisse videri non nolueris. Mirum quantum tibi placuisse tute videris in Epistolam ad Galatas, quam tibi cordi fuerit, quam ad stomachum tuum illa fecerit viri sanctissimi reprehensio Galatarum; nusquam vt pro portione maiorem fructum laboris quam in eo loco enarrando tulisse ipse videare. Certe quidem eum locum *οὕτως τυγχάνεις παραφράσας, ὥστε τὰ μὲν ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου κατὰ τῶν τηνικαῦτα Γαλατῶν εἰρημένα, ὑπὸ δὲ τοῦ Ἱερωνύμου ἔστιν ὅπου ἐξηγημένα, σύγε ἐπὶ τοὺς Κέλτας τοὺς ἐφ' ἡμῶν χαίρεις παροχετεύσας· τοῦτο δῆθεν, ὡς οἶμαι, τῷ ἄγαν φιλοσκωπτικῷ καταχρησάμενος τῷ σῷ. Ὡς δὲ πολλοὶ φάσκουσιν, ἐμοῦ γ' οὐ συγκατατιθεμένου, ἑκών τε τῷ Κελτικῷ καὶ ἐκ προαιρέσεως ἄντικρυς προσκεκρουκώς, καὶ τὸ φιλαπέχθημόν τε καὶ τῆς ἔχθρας ὕπουλον ἀσμένως εἰς τοὺς Φράγκους ἀπερεισάμενος, ὅπου ἂν τύχης ὑποθέσεως.* Et Hilarii quidem de Gallis elogium praeclarum in monumentis tuis, ne quando interiret, consecrare voluisti, *εὐγνωμόνως* credo *καὶ φιλαλήθως*. Quod nunquam, vt opinor,

33. non iniucunda *H*: iucunda et auocatrix *a*. 34. me *ante* auerterunt *add. a*. 37. huiusmodi *a*. 40. quidem *add. a*. 43. opinione tamen *a*. 45. non *post* id *H*: minime *a*. 46. quamlibet *add. a*. facias *a* (*Corrig.*). Gallica vt *a*. 47. stolida. Id *H*: stolida esse ac videri significes. id *a* (*Corrig.*). 48. tamen *H*: nihilosecius *a*. 49. et *H*: tuis ac *a*. 53. pro portione *add. a*. 54. enarrando *add. a*. 55. *οὕτως H*: *οὕτω σύγε a*. 57. *H a*: Ἱερωνύμου *Lond*. *σύγε H*: *σὺ a*. *ἡμῶν a*: *ἡμῖν H*. 58–9. *καταχρησάμενος H*: *καταχρησάμενος a*. 59. *γ' add. a*. 60. *τῷ H*: *τῶν a*. *ἄντικρυς add. a*. 61. *τε scripsi*: *δὲ H*. 62. *LB a*: *τύχης H*.

33. commentatiuncula] Apart from new issues of his earlier works, his only fresh composition printed during the period indicated was the *De contemptu rerum fortuitarum* (Ep. 1073. 71n); and that appeared at the very beginning, c. July 1520.

39. reip.] He was still a master of requests, and his provostship of the merchants had been renewed; see Ep. 1328. 3, 55nn.

51. ad Galatas] See the Argument for the Epistle, originally composed in 1506 (see Ep. 384 introd.), then printed in the separate volume (Ep. 894), and afterwards in the New Testament, 1519, and later again prefixed to the Paraphrase. See also the *Annot.* on Gal. 3. 1, and the text of his Paraphrase. Nowhere is there anything that could reasonably give offence.

57. Ἱερωνύμου] In his Comm. on Gal.; Migne vii. 340, 355–6.

62. Hilarii] In an *Hymnorum Carmen*. It is not extant; but the words are quoted by Jerome (Migne vii. 355).

faceres, nisi tam bardos adhuc Gallos esse iudicares, vt figuras tuas non satis intelligerent. Neque enim vltro alioqui prouocare nostros et lacessere in mentem vtique tibi venit; non tantum tibi ocii est a seriis rebus feliciter scribendis, ab aliisque nationibus tantum est requietis. Equidem quod ad me attinet, quicquid eo nomine questus sum, publicam vicem magis quam priuatam questus sum: qui te et Ironem Socraticum et Momum Satyricum perferre satis didicerim, quum interim non minus me aequo vsus sis tandem, etiamsi aliter aliquamdiu existimasti.

Vt ad rem redeam, eatenus de te sentire me eo nomine palam non dissimulaui, ne me nihil commoueri publica vice putes. Praeterea vero quod incommodius de te aut certe maleuolentius dixerim, nego omnino esse quicquam, nisi si quid, vt fit, mihi excidit contra animi sensum quod ancipitem interpretationem haberet, apud eos quidem qui caecae aemulationis fomites residere in animis nostris censent, prima quaque aura rumoris in flammam exarsuros. Hic si commemoranda duxissem quae de te deque tuis scriptis testificari sine fuco verborum solitus sum (idque tuo merito, et veritati potius quam amicitiae seruiens, ne me tibi ea velle imputare arbitreris), aut te ingratum esse conuincerem, qui adhuc dissimularis, aut malignum esse rumorem ostenderem, qui in alteram tantum partem nuncius ad te ierit.

Quid vero duae epistolae Graecae quas ad te ante biennium scripsi, quibus te asciscere isthincque euellere conatus sum, in vtram tandem partem ἐπισημῆναί σοι ἔδοξαν, beneuolentiae an contra? Quam ego operam ad te scribendi ipse mihi depoposceram, ne sis nescius, verius quam imperata vltro ab Rege defunctus sum. Qua in re σύνοισθά σοι, ὡς οἶμαι, ἀγνωμόνως διακειμένῳ, qui ita suspiciose mecum egisti postea, vt tuam voluntatem ac propositum per alios rescisceremm, non per epistolas tuas. Et qui in aliorum sinu arcana tua secure deponebas, mecum ita agere instituisti quasi cum aemulatore. Atqui si τοὺς ἀκκισμοὺς ἐκείνους τοὺς σοὺς hic proferre voluissem, confessionem tibi expressissem dissutae amicitiae, vt parcissime loquar, cum tibi ante non pauca dederim pignora beneuolentiae nec fucosae nec veteratoriae. An id erat aemulatoris factum, te in prioreis partes cooptare, aut minimum in aequas? A quo quis tandem praeter amicum recte sibi conscium non metueret sibi? qui quidem alieni animi probitatem non ex suo ipse animo fidenter

65. iudicares *H*: censeres *a*. 66. satis *add. a*. alioqui *add. a*. 67. venit *H*: venisset *a*. 68. feliciter *add. a*. scribendis *H*: scriptitandis *a*. 71. Socraticum *add. a*. Satyricum *add. a*. satis *om. a*. 72. tandem *add. a*. 74. eo nomine *add. a*. 76. aut certe maleuolentius *add. a*. 77. vt fit mihi *add. a*. 78. haberet *H*: habuerit *a*. 80. censent *H*: praecupide iudicant *a*. 81. duxissem *H*: dixissem *a*. 83. ea velle imputare *H*: imputare nunc velle superuacaneum tibi patrocinium *a*. 85. alteram *H*: tristiorem *a*. 97. expressissem *H*: exprimerem *a*. 98. cum . . . 99. veteratoriae *add. a*. 99. tandem *post* erat *add. a*. 100–1. quis tandem *H*: quisnam *a*. 101. recte sibi conscium *add. a*. 102. qui quidem *H*: et qui *a*. non *om. a*. fidenter *add. a*.

---

71. Ironem] *sc.* εἴρωνα.

87. duae epistolae] Epp. 1439, 1446: written three years ago.

93. per alios] Cf. Ep. 1484; which as M. Delaruelle points out, conveys a definite refusal of the invitation to France. Cf. also the messages in Epp. 1601. 17, 1619. 14.

aestimaret. At tu aut ancipitis me fidei amicum nimirum existimasti, aut certe discingi temere et saepius solitum, in cuius sinu condere veritus sis quae tibi tum cordi erant.

Sed enim ἅλις μεμψιμοιρίας, καίπερ φιλοπρεποῦς τε καὶ ἁπλοϊζομένης. Verum responsum, vt opinor, oportuit tacitae expostulationi tuae. Hic tamen velim existimes me verbis magnopere temperasse. Nam si rumoribus auscultandum censerem, credo te non ignorare vltro citroque rumores commeare solere, nec minus hic quam isthic loquaces eos esse. Τὰ μὲν οὖν κατ' ἐμὲ οὕτως ἔχει ὡς καὶ τοπρῶτον, τόγε κατὰ τὴν τῆς γνώμης διάθεσιν. Καὶ μὲν δὴ καὶ ἐμαυτόν σοι τὸν αὐτὸν εἰσαῦθις παρέξομαι ἐπιεικῶς, ὅπῃ ἂν τύχῃς δεόμενος τῶν ἐπ' ἐμοί. Ἐφ' ᾧ γὲ δὴ καὶ τὸν αὐτὸν ὁμοίως αὐτὸς σεαυτόν μοι ἀντιπαρέξῃ: id quod eo pertinet quod περὶ ἐξαλείψεως τῆς ὑποψίας scripsisti: quae tam mihi ipsi quam tibi cordi erit, cum voles.

De Ciceronianorum choro ita plane tecum sentio, vt subscribere paratus sim, si res ita tulerit. Quam hominum consensionem in inuidiam coniecit, offensamque iam apud omneis reddidit illius coryphaei insolentia, quem tu mihi notum esse dixisti: qui philalazonis cognomento in Italia et vbique auctus est, vt audio, praesertim recenti illo cantico et parnassio, quod sibi ipse vni, quasi philocaliae filio, alternis vocibus cecinit personis sub heroicis. Is Gallos Germanosque scriptores veluti pro potestate numeris expunxit decora merentium, addito elogio. Ciceroni autem vsque eo ad vnguem similis esse meditatus est, vt eloquentiae Latinae parentem etiam superauerit ac longe reliquerit, duntaxat in ea parte quae ad commendationem sui pertinet, vt in Annotationibus meis nuper dixi. M. enim Tullius laudes suas decantauit, eamque ob causam saepe stomachum et curiae et subselliis et amicissimis suis mouit,

103. aut *add.* α. 104. certe *add.* α. 105. cordi tum α. 106. *μεμψιμορίας* α. καίπερ . . . ἁπλοϊζομένης *add.* α. 107. vt opinor *add.* α. 108. tamen . . . verbis *H*: etiam velim vt existimes verbis me α. 109. censerem *H*: censuissem α. 111. eos *H*: ipsos atque improbos α. *τοπρῶταν* α. 112. *εἰσαῦθις add.* α. 113. α: *τύχῃς H*. 114. α: *ἀντιπαρέξῃ H*. 115. quae . . . 116. voles *add.* α (ipsi *scripsi*: ipsa α). 119. *N*²: offensumque *HN*³. 120. dixisti *H*: scripsisti α. 122–3. *H*: Philolocalia α: Philocalia β. 123. filio *H*: nato α. 124. scriptores Germanosque α. veluti *add.* α. expungit α. 125. Ciceronis α. 128. vt . . . 129. dixi *add.* α.

120. coryphaei] Budaeus, misinterpreting Erasmus' allusion in Ep. 1794. 45–8, understood the leader of the Ciceronians to be Peter Alcyonius (Epp. 450. 29n, 854. 67 75, 1479. 170); to whose criticism (*De Exsilio*, Venice, Aldus, Nov. 1522, f°. b⁶) that French and German humanists sprinkled their Latin too freely with Greek words, he had already replied in his *Annot. in Pandectas* (l. 128n): 'Horum vnus nuper . . . Germanos Gallosque eam ob noxam obiter ignominia aspersisse non⟩ contentus, quod Graeca Latinis permiscerent, licentiam nimiam scribendi grauitate censoria quasique pro potestate castigasse dicitur'. Erasmus in his turn (Ep. 1840. 73–8) was unable to interpret the allusion here.

The clue is found in a marginal note by Basil Amerbach jun. in his father's book at Basle (l. 128n).

122. parnassio] I cannot explain.

128. Annotationibus] on the Pandects, in the second part, Paris, Badius, ⟨1526⟩, f. 29 —a somewhat rare volume, of which there is a copy, Boniface Amerbach's, at Basle (M. g. v. 13). For the composition of the book a date may be conjectured from that of the preface, 25 May 1526: see Renouard, *Badius*, ii. 231. In the Froben edition of Budaeus' *Opera*, Basle, 1557, the passage occurs in vol. iii. 334–5.

tametsi veras laudes meritasque praedicabat. Hic longe impudentius suas et immeritissimas depraedicauit. Id quod sane mirum est impune eum tulisse ab eorum amicis virorum principum, quorum hominem non puduit nomina ad rem tam absurdam, tam putidam aedendam vtenda sibi sumere.

Longolium olim nostrum luctuosius desiderassem, nisi ipse noster esse, id est Francus, animi destinatione desiisset.

Vale Parisiis postridie Liberalium nostrorum aut natalis immortalitatis nostrae: quo die Deum fruge colimus, Dominumque in fruge agnoscimus, si frugi bonae sumus. Epistolam autem tuam x. Calend. April. scriptam Soteriis accepimus: quo die solenne est veluti funere Seruatorem nostrum efferre, grata piaque commemoratione ab eo nobis salutis memorando supplicio comparatae. Accepi autem ad multam noctem, e castello suburbano rediens, vbi tum erat aula.

Vale rursus, et caue existimes in hac epistola me quippiam animo exulcerato scripsisse. Ne viuam si tantulum suberat simultatis: *ἀλλὰ δὴ τῶν ἐλευθεροκελτῶν τυγχάνομεν ὄντες*, vt si quisquam est alter, *τῶν μὴ κρυψίνων ἐν οὐ δέοντι*.

[1748] 1813 [1874] FROM ALFONSO FONSECA.

Madrid MS. 17460, f. 159 (*a*). Valladolid.
H. p. 593: N. p. 565: Lond. xviii. 1: LB. 858. 24 April 1527.

[For the MS. see Ep. 1805 introd. This letter is a fair copy by a secretary, no doubt from a rough-draft: the printed texts reproduce the letter actually sent. In Ep. 1875. 21–25 Erasmus expresses exaggerated admiration of the style.]

ALFONSVS DE FONSECA, ARCHIEPISCOPVS TOLETANVS, HISPANIARVM PRIMAS ETC., DESY. ERASMO ROTERODAMO THEOLOGO SALVTEM.

ITA est plane, Erasme doctissime, quemadmodum ad te amici detulerunt. Faueo laudi tuae ex animo, idque re ipsa quoad licuit, testatum hactenus feci: facturus item posthac, etiam si nulla abs te mihi gratia profecta esset, nedum posteaquam breui illo tuo authographo omnem operam nostram, quam in tui gratiam insumpseram, fere mihi pensatam sentio. Videbar antehac publicam bonarum literarum causam nullo personae respectu tueri, nunc priuatam etiam tuam cogor suscipere, literis tuis inuitatus. Exortus erat iamdudum de libris tuis, vt scribis, apud nos tumultus; sed

1812. 132. et *om. a.* 133. virorum Principum *H*: principum quidem virorum *a.* 137. id est Francus *add. a.* 138. aut natalis *H*: qui natalis est *a.* 139. dominumque *H*: deumque Seruatorem *a.* 141. Calendas Aprilis *N*: Cal. April. *a.* 142. veluti *add. a.* 143. memorando supplicio *add. a.* Acceperam *a.* 146. me epistola *a.* 147. subeat *a.* 148. *δὴ* *add. a.* *ἐλευθεροκελτῶν* *H*: *παρρασιαζομενων* *a.* 1813. TIT. DE *om. H.* THEOLOGO SALVTEM *a*: S. D. *H.*

1812. 138. Liberalium] The Roman festival was held on 17 March; but Budaeus here clearly means Easter, 21 April 1527.

141. Soteriis] Evidently Good Friday, 19 April.

144. castello] Vincennes, where Francis I spent the latter half of April.

148. *ἐλευθεροκελτῶν*] = Francorum: a jesting indication of freedom of speech. In *a* Budaeus felt it well to be more explicit.

ludus quidem ille fuit, prout quo pacto nunc nobis omnia sursum deorsum miscet fatalis haec Erinnis. Quae cum vniuersum orbem Christianum, veluti dato ab inferis negotio, opinionum dissidiis commouendum suscepisse videatur, tamen nescio quo pacto prouintiam adhuc nostram quiescere patiebatur; donec tandem inuenirentur, qui operam illi commodantes, tibi negotium facesserent, atque ea ratione nostram nobis securitatem turbarent. Sed aderit Deus; quem spes est sinistros conatus ita repressurum, vt pacatior nobis succedat ex tempestate tranquillitas. Ita nobis et Caesaris animus et bonorum in te tuendo consensus certa fide spondere videntur.

Tu fac eam prestes tum fortitudinem tum moderationem, quam sublimes istae ac plane heroicae dotes pollicentur; vt inuictus semper et excelsus animus firma Christi fide fiduciaque subnixus, nihil in suam ipsius synceritatem ac mansuetudinem ab humanis iniuriis licere patiatur. Indignum quidem est ex his te studiis assidue in periculum vocari, vnde maxime ingenii laudem et industriae fructum consequi oportebat: tamen vetus iam id est supremae virtutis fatum, vt facile vbique aduersarios inueniat, et quae sedem dignitatemque in coelis tam longe habeat, hic veluti exul et peregrina tractetur. Nec vero est quod propterea animo deiiciaris aut hominum de te expectationem destituas, sed contra vehementius sanctis laboribus et lucubrationibus incumbas; ne qui signum piis Christianisque studiis tanta felicitate sustuleris, causam deserere per animi imbecillitatem videare.

Rem omnem, vt apud nos geratur, ex literis Ioannis Vergarae nostri fusius intelliges. Quicquid ille meo nomine ad te scribit, a me scriptum putato; id enim prestabimus multo etiam cumulatius. Coeterum de nobis non est quod nunc tibi studium et autoritatem nostram in posterum polliceamur, cum iam non ad rem modo ipsam, sed ad constantiam etiam nostram pertineat, ne tibi vllo loco deesse videamur. Vale. Vallisoleti. octauo Kl. Maias. M. D. XX.VII.

[1684]1814[1875] From John Vergara.

Madrid MS. 17460, ff. 153 (α), 162 (β). **Valladolid.**
24 April 1527.

[There are two contemporary MSS., bound up in the volume from which come Epp. 1805, &c.: written by the same hand, apparently a secretary of Vergara, who himself adds the heading to each. The spelling is often unusual, the scribe having a tendency to double letters, especially *s*, or to write one for two, e. g. *f* for *ff*. There is also frequent variation between the two copies in the use of *e* or *ę*, and in the division of words which are commonly written as one. But as the secretary's practice is quite without uniformity, such variants are not worth noting.

Collation shows that the copy marked here as β has six omissions of words which are in α; and in one case (ll. 302–3) the omission amounts to exactly a line of α. This gives a presumption that β was copied directly from α. I have therefore adopted α as the basis of this text, correcting unusual forms, when possible, from β.

10. prout α: praeut *H*. 11. erynnis *H*. 25. his α: iis *H*. 26. maximi *H*. 39. imposterum *H*. 41. Anno *post* Maias *add. H*.

35. literis] Ep. 1814.

The letter was first printed by Menendez y Pelayo, *Heterodoxos españoles*, 1880, ii. 719–28: from a xvii^c. MS. which formerly belonged to the Jesuit College at Seville, and is now in the Real Academia de la Historia at Madrid (Salazar, Est. 15, gr. 4; vol. civ, no. 4). Its text almost invariably follows β, especially in the omissions; but it has a dozen trifling variants, peculiar to itself. As these are mere depravations, except perhaps *certa* in l. 287 for *caetera*, they need not be recorded.

For a brief report of these earlier proceedings of the Valladolid conference, which Vergara sent to Vives on 12 April, see App. 18, no. 5. It appears that before writing this detailed narrative to Erasmus, Vergara had obtained something in the nature of an official record of the opening meetings.]

+

IO. VERGARA THEOL. DESYD. ERASMO ROTERODAMO SVO S.P.

Ego vero Alfonso isti Vlmetano, quem nec de facie aut nomine quidem tum noram cum mihi litterae tuae redditae sunt, maximam habeo gratiam; lubensque illi, si detur, benefaxim, qui mihi tam longam tamque luculentam epistolam ab Erasmo meo lucrifecerit, cuiusmodi non vel fidiculis extorturum sperassem ab homine humanissimo quidem sed grauioribus occupato. Nam praeter breuissimum epistolium ad me ante aliquot annos Basilea datum, nihil abs te litterarum post digressum a vobis meum acceperam. Sed nec ipse interim ad te scripsi, e media videlicet studiorum tranquillitate ad turbulentos hosce vitae aulicae discursus nescio quo fato auocatus: vbi me quartum iam annum publica priuataque negocia perinde ac Pentheum Bacchae diuersum distrahunt, ita vt nec studiorum nec studiosorum meminisse admodum liceat. Et si quando licet, ita me tamen τῆς ἀλλαγῆς pudeat ac pigeat vt prudens tuam tuique similium consuetudinem vel per litteras defugiam. Interea tamen intellexi in tuis ad amicos litteris salutem adscripsisse te mihi diligenter, hoc est Guillielmo Vergarae. Hoc enim imprimis mihi boni ominis loco accipio quod Guilielmum me facis ex Ioanne: cuiusmodi nomen audio tibi semper in amicitiis auspicatae cuiuspiam tesserae instar cessisse. Verum vt ad te non scripserim, mi Erasme, de te certe scripsi saepe, locutus sum semper; nec destiti apud principes viros, apud eruditos, apud omnium ordinum homines declamatorem agere laudum tuarum: quin et vbi occasio incidit—incidit autem frequentius quam vellem—, nominis dignitatisque tuae non omnino ignauum propugnatorem.

Sed vt ad epistolam tuam redeam, vt illa me plurimum quod a te esset delectauit, ita vix dicere queam quam me sollicitum habuerit libelli istius mentio suasu (vti ais) meo ab Vlmetano conscripti, qui nec schedam eiusmodi ad eum diem legissem, nec autorem ipsum oculis sed nec auribus quidem vsurpassem, nec alioqui is sim qui aliis ad te προτρεπτικῶς scribendi autor esse velim. Neque enim tam de facultate mea humiliter aut de facilitate tua

22. eruditos α, *pro* doctos *quod prius scripserat*: doctos β, *sed cum nota erroris postea addita.*

---

1. Alfonso] Virves; see Ep. 1684 introd.

7. epistolium] Ep. 1312.

17. Guillielmo] See Ep. 1431. 32: which Morillon (l. 495) had no doubt shown.

19. nomen] See Epp. 534. 32 seq., 957. 132–6.

praue sentio, vt si maxime commodum visum esset te rei cuiuspiam admonere, non ad id fuissem mea ipsius potius quam precaria aut (quod videri certe possit) conductitia opera vsurus. Itaque aliquando mecum ipse addubitaui num ea epistola ad me destinata esset, an (quod nonnunquam vsu venit) fuisset exteriore inscriptione peccatum; prorsusque in ea fuissem opinione, ni mihi extrema epistolae verba fidem fecissent ad me datam. Quare vbi diu coniecturam meam frustra torqueo, nec hominis eiusmodi in mentem venit, coepi de doctis amicis qui Caesaris aulam sectantur, diligenter sciscitari, ac obuium etiam quenque rogitare ecquem Alfonsum nossent Vlmetanum, monachum non ineruditum: nam id modo licebat ex litteris tuis coniectare. Nemo erat qui hominem eo nomine noscitaret. Ibi tum ego aliquanto commotior quod tam diutinam operam Osiri meo inclamando luderem, statui etiam cum absentibus agere per epistolas. Interea mecum ipse, ita vt fit cum quid animum male habet, aliud ex alio suspicans stomachabar. Hem, inquam, seculi mores: hem astum maleuolorum! Quoniam vident me Erasmo vehementius studere quam illis bonum atque commodum sit, rationem inuenere qua me cum illo committant, et ad id nunc affectant viam vt me suspitione indignissima onerent; quasi Momos illi submittam qui in eius scriptis sycophanticam exerceant, sed blandos et officiosos, quod ea officia soleant plerunque in atrocissimas tragedias exire.

Cum ita animi penderem, litterae tandem mihi Granatae tum agenti a Bernardino Touare fratre meo, quem ipse per epistolam ea de re consulueram, Compluto afferuntur, nunciantes Alfonsum istum monachum esse Benedictinum, Burgis agere solitum (quae vrbs itinere quatridui Compluto distat, commertiis mercatorum apud Belgas vestros insignis), virum probum, theologum minime vulgarem, ad haec nominis tui apprime studiosum; qui Enchiridion tuum publice in sua ciuitate praelegens ac frequentibus ad populum concionibus honorificam tui mentionem faciens, offensiones non leues ea causa subierit ac in turbas tumultusque inciderit quam grauissimos. Ei Alfonso ineundae tecum amicitiae studio flagranti suasisse aliquando se ne contaretur, quesita de litteris deque publicis id temporis rerum motibus occasione ad te scribere: facile abs te virum doctum in gratiam admissum iri. Caeterum de scriptorum censura nihil quicquam sibi in mentem venisse, sed nec libellum quidem ipsum videre adhuc contigisse. Prologi tantum et epilogi paulo ante sibi copiam factam, idque fragmentum ad me misit. In eo epilogo cum salutem ex me tibi ab homine ignoto dictam, illud item de suasu ambigue scriptum animaduerterem, statui ea de re cum autore ipso per litteras expostulare, adiuncta etiam tua ad me epistola. Tandem litterae mihi ab eo, aliaeque item ad te scriptae

56. litterae] The substance of this was reported by Vergara to Vives from Granada, 31 July 1526: see App. 18, no. 2.

57. Touare] His name occurs in Vergara's correspondence with Segura in 1511–12 (see Ep. 1277 introd.); one letter, of 24 Jan. 1512 from Alcala, describes him as 'Accademiae huius olim alumnus' (Marin. E., f°. m7 v°.). His life seems to have been spent at Alcala; and he was involved later in the attacks made upon his brother (Lond. Viv. 22, LB. 1270). See also ll. 515–19 and App. 18, nos. 2, 4.

76. epistola] Ep. 1684.

litterae] App. 18, no. 4.

aliaeque] See App. 18, no. 4. 18n.

redduntur, quibus ille factum modeste eleuat. Eas simul cum epistola ad ipsum mea ad te mittere visum est.

Interim ipse multorum sermone ac litteris intelligo hominem esse tui vsque ad inuidiam etiam percupidum: qui tibi aduersus Erasmomastigas quosdam in scripta tua superioribus diebus saeuientes, strenuam operam nauarit; denique qui absque vllo fuco in omnibus de dignitate doctrinaque tua contentionibus singularis cuiusdam erga te fidei et studii specimen dederit, atque etiamnum det non obscurum. Ea res tum quod me falsa suspitione liberarit, tum etiam causa tua, mire accidit mihi iucunda. Misere enim tibi ab vlmeis Vlmetani istius virgis timere coeperam, ne ex Erasmo repente nobis fieres vlmitriba ille Plautinus. Quodque me maxime vrebat, tam saeui lictoris ego appellabar magistratus, cuius videlicet imperio ille in te fasces expediret. Nunc tantum abest vt ab illo tibi sinistri quippiam timendum sit, vt contra sibi ipse maxime timeat ab aemulis tuis. Quod si quaedam fortasse in libello (quem hactenus quidem suppressum existimo) licentius odiosiusue dicta offendent, tamen condones aequum est magnis alioqui hominis erga te meritis. Cupiens etenim, vt existimo, te studiaque tua sine exceptione laudari, prouinciam eam coepit tui officiose admonendi. Caeterum coepti semel operis calore incitatus praecepsque calami cursus sisti alicubi non potuit, quin nonnihil fortasse effunderet subausterulum: quod tamen tu pro singulari tua prudentia et animi moderatione aequi bonique facias oportet. Facies vero quod te decet, si ad virum grauem et doctum tuique amantissimum comiter scripseris et humane. Hac enim potissimum ratione efficies vt et ille in celebrandis hactenus scriptis tuis minime male locatam operam existimet, et in tuendis (vbi vsus sit) eam indies adhibeat alacriorem.

Atque de his quidem vel nimis multa: nunc quae apud nos gerantur cognosce. Bellum tibi, Erasme, aperte iam indictum est a monachis nostris, et quidem inexpiabile. Dederant iam diu obscuras quasdam odii significationes. Mussabant in angulis suspectum esse Erasmum Lutheranae impietatis. Deinde in popularibus concionibus scripta tua obliquis morsibus appetebant, quidam etiam confidentiores apertis. Vbi minus apud homines promouerent, ausi etiam sunt nonnulli publicum negocium priuati iuris facere; atque vsurpata sibi censura libros tuos ex officinis atque vniuersa republica nouo quodam ostracismi genere exigere. Verum hae hominum intemperies partim autoritate magistratuum, qui tumultuantes pro potestate seuere et grauiter cohibebant, partim bonorum tuique studiosorum fauore, si non sanari, certe mitigari posse videbantur.

Sed ecce tibi interim, dum deferbuisse calorem illum putaremus, Enchiridion tuum Hispana lingua loquens repente in medium proscenium prosiliens turbulentissimam ἐπίτασιν fabulae nostrae inuexit. Continuo clamare coeperunt pulpita, fora, templa, basilicae (nam nusquam non acclamatores eiusmodi disponebantur),

79. quidem *post* hominem *add.* β, *sed, vt videtur, perperam.* 88. ille *om.* β. 124. eiusmodi α: huiusmodi β.

---

88. Plautinus *Pers.* 278b. 121. Enchiridion] See Ep. 1556. 47n.

Erasmum hereticum, blasphemum, impium, sacrilegum. Quid multa? Plures subito tibi ex vulgata libri interpretatione, quam ex dentium semente Cadmo, hostes coorti: sed ex hoc modo hominum genere; nam ex reliquis omnibus nullus liber vberiorem tibi vspiam amicorum prouentum attulit. Igitur cottidie ad magistratus (qui inquirendis impietatibus praesunt) noui concitatorum ea causa tumultuum rumores perferebantur. Quibus illi sedandis cum adhibita assidua opera vix proficerent, quin vno suppresso grauior subinde alius exoriretur, visum tandem est de rei summa semel aliquando decernere.

Habitus est igitur circiter Kls. Martias ea de re frequens senatus, presidente amplissimo patre D. Alfonso Manrrico, archiepiscopo Hispalensi, viro integerrimo ac tum natalibus tum propriae virtutis fulgore clarissimo. Ibi ex autoritate patrum acciti e plerisque familiis monachi primi nominis, grauiter increpiti esse dicuntur: quod semel atque iterum edicto prohibiti ne Erasmum apud populum sediciose incesserent, neue hominis doctrinam hereseos insimularent, tamen illi coeptam semel licentiam vrgentes, non cessarent virum doctum grauissimis atque honorificentissimis Apostolicae Sedis elogiis ornatum quottidie pro suggestis lacerare et passim apud vulgus reum agere impietatis; tanta animi contentione vt iam nemini fidem facerent studio pietatis adduci, sed odio et liuore extimulari. Proinde hortari se, atque pro potestate etiam imperare, quiescerent deinde atque a conuiciis et maledicendi rabie temperarent. Si quid in Erasmicis scriptis erratum esset aut perniciosum, eius rei iudicium ad ipsos non pertinere; tantum illa quae eiusmodi viderentur, diligenter annotata ad eum ordinem referrent: curaturos se quod maxime e republica videretur.

Ad hec illos multis pro cause grauitate respondisse ferunt. Dissimulasse se nimis diu grauissimos Erasmi errores et blasphemias; veritos ne homo licentiosus et efrenis, qui occulta factione cum Luthero colluderet, seuera censura irritatus, ruptis pudoris repagulis inciperet aperte Lutheranismum profiteri, et male hactenus celatum animi morbum aliquando prodere. Tamen posteaquam illius temeritatem et insaniam eo vsque progressam vident, vt multo minore periculo videatur in hostium castra protrudendus quam inter amicos subdolus et perniciosus hostis retinendus, decreuisse se pro eo studio, quo in orthodoxam Ecclesiam aguntur, publicam periclitantis causam suscipere; nec pati potuisse Christianas animulas diabolicis fraudibus et persuasionibus per summum nefas seduci, quin illis laqueos et foueas, a quibus cauendum esset, publice demo⟨n⟩strarent. Ab eo cursu expressis fauore aduersariorum edictis reuocatos, paruisse primum. Deinde inualescente malo, pluris sibi diuinam quam humanam autoritatem fuisse. Hortari se vicissim illos atque obtestari, vt pro demandato sibi munere Christianam rempublicam capesserent, atque in extremum discrimen adductae mature opem ferrent. In dies malum gliscere, prodeuntibus subinde nouis heretici hominis scriptis, quae inani quadam suauiloquentia imperitae multitudini fucum facerent, et

133. semel *om.* *β*. 147. ortari *β*. 150. ipsos *a*: eos *β*.

---

136. Manrrico] See Ep. 1846.

simplicium animos, qui latens sub melle venenum nescirent internoscere, in execrabiles haereses agerent transuersos. Etiam atque etiam dispicerent quanto in discrimine apud reliquas Christiani orbis prouincias Ecclesia Christi versaretur, neu paterentur huc etiam penetrare tantae pestis contagium. Cauerent mature, priusquam morbi vis grauiora remedia posceret, aut adhibita forte respueret. Nunc minimo negocio proserpentem luem intercipi posse, si Erasmici libri publico iudicio impietatis damnati ex Hispania exularent. Id vt rite ordineque procederet, delegandum grauibus et doctis theologis (cuiusmodi in suis ipsorum coenobiis essent frequentes) theologicum negocium, qui accurate et diligenter in eos libros censuram exercerent. Interim tamen, ne malum vlterius grassaretur, interdicendam publice illorum lectionem, eosque omnes vndique collectos vsque ad euentum iudicii (id quod Lutetiae Parisiorum factum affirmabant) in custodia deponendos.

His aliisque in hanc sententiam grauius forsitan et ornatius peroratis, cum ex eis nonnulli οὐ λέγειν δεινοὶ ἀλλὰ σιγᾶν ἀδύνατοι inciperent paulo licentius atque clamosius agere, patres silentio indicto de ea re ita censuerunt. Sibi ad eam diem de Erasmi impietate non admodum constitisse: ab illo quam plurimos stare doctos orthodoxosque viros: Pontifices preterea max., Leonem atque Adrianum, diplomatibus suis hominis doctrinam amplissimo testimonio commendasse: librum Enchiridii, quem illi impietatis insimulassent, authoritate sua examinatum in publicum prodiisse. Hec satis superque videri ad illius scripta, donec certius quippiam indiuersum constet, tolleranda. Si quae tamen ipsos in illius libris offenderent, ea placide citraque tumultum annotata ad eum ordinem referrent: rem se cognituros, daturosque operam ne quid Hispana Ecclesia detrimenti caperet. Interea edicere se illis atque praecipere vti sese in eo negocio quam modestissime gerant, idque suis quisque subditis imperent: in Erasmum nihil temere effutiant, neu librorum lectoribus religionem obiiciant. Eam contentionem oportere non odiis et maledicentia sed pietatis studio exerceri. Qui contra fecerit, eum se existimare contra rem publicam fecisse.

Huic senatusconsulto cum illi propria autoritate intercedere velle viderentur, dimissi sunt. Continuo vero ab illis per omnia circumquaque coenobia edici ceptum, vti sese argutissimi quique excutiendis libris Erasmicis annotandisque erroribus accingerent: instare ea de re iudicium. Interea rumorem per vulgus spargunt, arsuros propediem vniuersos libros Erasmicos: dispositis etiam dissimulanter per tabernas librarias quibusdam e suis, qui veluti aliud agentes librorum tuorum licitatores obiecto hereseos iudicio absterrerent. Intra coenobia mirus monachorum ardor, mira sedulitas monumenta tua euoluendi, dum partiti operas, pro suo quisque penso quod obtigit, certatim satagunt haereses expiscari; nec (quod ille in Ennio) ex stercore margaritas sed ex margaritis

196. commendasse α: comprobasse β. 199. ipsos α: eos β, *pro* ipsos.

---

188. Parisiorum] See Ep. 1721 introd., and cf. Ep. 1875. 84–7.
194. Leonem] See Ep. 864.
195. Adrianum] See Ep. 1324.
219. ille] Vergil: cf. the traditional life of him attributed to Donatus, which appears in many of the early editions, also ascribed to Suetonius (*Vita Verg.*

stercus colligere. Feruebat opus, adeo vt vel confessionum pro tempore videlicet quadragesimali vel alia quapiam causa adeuntibus aperte occupationem excusarent heretici cuiusdam euincendi.

Tandem ad quintum Kls. Aprilis ecce tibi e latebris monachi nostri haeresibus suffarcinati. Coactus est eo die frequens senatus, praesidente amplissimo patre Pontifice Hispalensi, assistentibus duobus intimis Caesaris consiliariis, viris summa grauitate atque prudentia. Admissum monachorum agmen vbi assedit, admoniti primum ab Hispalensi de negocii quod agebatur grauitate deque affectuum in eo tractando synceritate prestanda, iussi sunt quae annotassent producere. Ibi primum e Dominicanis quidam de scripto recitauit quos collegerat errores. Subiecit deinde Franciscanus suos. Post hunc Benedictinus (is est Alfonsi Vlmetani frater) graui et copiosa oratione animum suorum testatus est longe ab intentanda viro doctissimo deque Christiana pietate quam optime merito calumnia abhorrere; multisque de doctrinae tuae fructu et integritate, deque immodica aemulorum per omnes prouincias tuorum in te criminando diligentia, quibus tu apologiis et defensionibus satisfeceris, deque meritissima tua in crassum monachorum quorundam vulgus indignatione, magna tum modestia tum grauitate disseruit. Excepta est summo omnium fauore, quod ex nutibus, vultu, gestu cuiusque intelligere licuit, hominis oratio, vt iam inde sese paulatim exerere coeperit in eo coetu fauor tui. Successit Augustinianus: is etiam nullis productis notis honorificentissime de te verba fecit. Ad vltimum e Trinitariis (familia, vt opinor, non admodum vobis nota, sed apud nos frequenti) quidam nescio quos protulit articulos. His monachi referendis cum diem extraxissent, patres, quoniam ex annotationibus multas animaduerterant eadem sententia a pluribus recitari, ex variis codicibus vnicum vitata repetitione cogendum et ad se referendum censuerunt. Ita senatus eo die dimissus, aduersariis multo iam minus quam antea exultantibus.

228. primum α: prius β.

---

ed. A. Reifferscheid, 1860, p. 67), 'Cum is aliquando Ennium in manu haberet rogareturque quidnam faceret, respondit se aurum colligere de stercore Ennii'. I owe this reference to Prof. A. C. Clark.

231–2. Franciscanus] Franc. Castello: see Garcia's *Actas*, in *Rev. de Archivos* vi, 1902, 61–7, and cf. Ep. 1847. 70–71. Clenardus, who knew him intimately at Salamanca in 1531–3, praises highly his eloquence and his knowledge of Greek and Latin (Clen. E. p. 241). In a list of the doctors summoned by Manrique (J. A. Llorente, *Anales de la Inquisicion de España*, 1813, ii. 322, his name appears as Nicolas; and Antonio states (ii. 151) that a Franciscan of that name was preacher to Charles v, and left volumes of sermons in ms.

232. Benedictinus] In a letter of 1 Aug. 1527 narrating the proceedings, A. Valdes reverses the order of this and the next speaker: Caballero p. 330.

frater] Jeronimo Ruiz de Virves, † a. 20 Aug. 1530: see Lond. xxvii. 4, LB. 1190. Valdes (l. 232n) writes of him with praise.

243. Augustinianus] Valdes (l. 232n) gives his name as 'Dionisius . . . vir audacissimus, Caesaris a contionibus'; cf. Ep. 1847. 70, 75. He can thus be identified with Dion. Vazquez (c. 30 May 1470 –1 June 1539) of Toledo, who entered the Austin Friars in 1500, and after his doctorate in Paris was appointed first Professor of Divinity at Alcala. His preaching was highly esteemed by Leo x. Refusing the sees of Mexico and Palencia, he remained at Alcala till shortly before his death. See A. Gomez de Castro, *De rebus gestis a . . . Ximenio*, 1569, ff. 223v°., 224; and Antonio i. 320–7.

Post dies aliquot concinnatum libellum patres theologis quibusdam partim Complutensibus partim Salmantinis, plerisque quidem (vt spero) aequis, nonnullis etiam suspectis, legendum cognoscendumque miserunt; edicto illis conuentu ad constitutum Ascensionis Dominicae diem de eo negocio acturis dicturisque sententiam, non quidem iudicum autoritate sed disquisitorum: qui libello videlicet examinato ea modo reiectis calumniis annotari patiantur, quae merito possint in disceptationem et vel tui sensus vel rei ipsius ambiguitatem venire; vt deinde missis vel ad te vel ad Pontificem maximum vel ad vtrumque annotationibus, factaque tibi pro scriptis tuis dicendi potestate, de rei summa non cupide et inconsulte (quod isti sperabant) sed summa deliberatione atque consilio pronuncietur.

Ab eorum censorum numero audio me, tanquam tui plus nimio studiosum, aduersariorum recusatione reiectum. Quod equidem facile ferrem, tum quia liberiores mihi video superfuturas partes aduocati, si censoris excludantur; tum etiam quia natura ab eiusmodi conuentibus abhorreo, vbi cum sententiarum numero potius quam pondere res agatur, tamen postea iniqui decreti inuidia ad omnes ex aequo pertinet. Vtut res cadat, extabit proculdubio in summis alioqui meis occupationibus studium in te meum. Nec vero tibi indignum videri debet, si apud nos scripta tua in tam publicam censuram vocentur. Non potuerunt, mihi crede, aemulorum tuorum ora, libros tuos cottidie incredibili contentione ad flammas deposcentium, consilio aptiori compesci, nec ratio vlla excogitari commodior, qua oblocutorum improbitas toties frustra cohiberi tentata, semel aliquando infringeretur. Tametsi vero de te nulla esse possit apud prouinciales iudices nostros legitima forma iudicii, tamen cum de permittendis vitandisue tuis in Hispania libris esse liceat, facile, opinor, patieris in illorum causa patrocinium tuum rogari, potius quam in illos (quod alibi tentatum ferunt) te inconsulto saeuiri.

Monachorum libellum intelligo tibi amicorum opera et quidem geminato exemplo curari. Eum suspitio est magna ex parte in Leica officina conflatum. Tu vide num illi confestim respondendum, an theologorum de illo iudicium expectandum existimes. Vtrumuis decreueris, facies pro caetera tua prudentia, si quam modestissime te in hac defensione gesseris. Ita enim et causam tuam melius tueberis et conceptam de te, vti de homine Christiane pietatis atque mansuetudinis aemulatore, opinionem vel maxime confirmaris. Nosti morum nostrorum seueritatem; male apud exteros audimus, quasi immodici grauitatis affectatores. Proinde gratiosissimam scito hominibus nostris futuram defensionem, quae moderatissima simul fuerit atque grauissima. Alioqui denuncio tibi ex optima causa nobis reddideris pessimam, nominique adeo tuo minus bene consulueris. Est enim apud omnes de secundo iudicii huius euentu

---

252. theologis] The name of some of these are given by Valdes (see l. 232n); and there are fuller lists in the *Actas originales* printed in the *Revista de Archivos* vi, 1902, pp. 61, 67.

255. Ascensionis] 30 May. This date is confirmed by Manrique's letters of 14 April (see Ep. 1791 introd.), which convened the meeting for 'el dia de Pascua de Ascension'; but in Epp. 1836. 34, 1847. 72, Vives reporting Virves says 'postridie Ascensionis'.

257. disquisitorum] Cf. Ep. 1847. 68.

285. Leica] Cf. Ep. 1744. 125n.

spes quam certissima. Nam magistratibus quidem vteris aequissimis, Pontifice Hispalen⟨si⟩ et grauissimo patrum inquisitorum senatu, viris integris atque prudentibus: quos scimus cum dignitatis tuae tum quietis publicae rationem summa cura habituros. Praeterquam enim quod de te vti de homine orthodoxo ac vere pio sentiunt, tum aduersarios intelligunt liuore atque odio potius quam iudicio in tuum exitium ferri praecipites. Pontificum oraculis quibus tu ornatus es, plurimum deferunt, eoque nullum decretum autoritatemue de rei summa prescribi patientur Romano Pontifice inconsulto. Ad haec Caesar dignitati tuae vere et ex animo fauet. Exceptae sunt humanissimi Principis de hac tua causa voces amplissimae. Fauent item principes ac boni omnes. Quod si alieni patrocinii industriam iudices admitterent, non deessent etiam qui summa fide atque officio causam pro te dicerent: vsqueadeo ceptum hoc de te iudicium hominum studia (quod vehementer alioqui timendum fuerat) non modo non extinxit sed ardentius quidem inflammauit. Proinde iam nunc bono animo sis licet, Erasme: illustrabit, spero, nominis tui celebritatem tam vehemens hic de te tumultus. Tantum tu vide (repetam enim iterum) ne ex Christiana te moderatione atque synceritate vlla hominum iniuria deturbare videatur. Nec quicquam tibi sit (id quod facis) vera pietate antiquius; ita enim fiet vt tibi diuinitus humanitusque auxilia suppetant quam firmissima.

Nunc author tibi sim vt Pontificis maximi gratiam modis omnibus retinendam cures, eiusque et amplissimi Collegii fauori instes et incumbas, atque (quod pro authoritate et gratia, qua Romae polles, facillimum factu fuerit) enitaris vt elogium in libros tuos omnes Catalogo comprehensos exeat a Sede Apostolica cum honorifica illorum doctrinaeque tuae comendatione. Nulla quippe alia ratione magis istorum peruicaciam retuderis, quam si intellexerint non posse dignitatem tuam illesa pontificia autoritate oppugnari. Caeterum de rei summa nondum satis constitui, vtrum e re tua atque adeo Christianae pietatis magis futurum censeam, hominesne istos tibi per totum orbem honesta quapiam ratione, si non adiungere (qui enim id in tanta studiorum disparilitate fiat?), placare certe et aequiores reddere, an cum illis semper tam aperto Marte confligere. Equidem cum firmissima praesidia quibus contra aduersariorum violentiam stare potes, principum gratiam, bonorum fauorem, imprimis vero egregiam istam doctrinam et inuictam eloquentiam consydero, tum plenus bonae spei cristas surrigo, atque hortari te etiam ad certamen gestio. Rursum cum bellum tibi tuisque perpetuum suscipi in mentem venit, redintegrandis sufficiendisque in dies, in annos, in saecula recentium subinde hostium myriadibus, qui te sublato commodissimam quanque occasionem vel sui fauoris vel principum socordiae vel temporum turbulentiae sint obseruaturi, quo memoriae tuae insidientur; tum vero mihi pro charissimis pignoribus, id est monu-

302. tum . . . 303. praecipites *om.* β. 304. es α : est β. 305. β : perscribi α. 317. Nec α : Ne β. 322. et gratia *om.* β.

---

324. Catalogo] Lucubrationum (I): in vol. i.

mentis tuis, timere subit, illisque quauis ratione, modo honesta, consultum iri cuperem. Etenim vt opulento patrifamilias non satis est, si suis familiaeque rationibus in vitam modo consulat, nisi domum interim ita constabiliat vt suum sibi decorem in posterum liberi posterique retineant: ita te quoque non liberorum sed librorum, atque eorum quidem liberrimorum, parentem porro etiam cauere decet, vt ne quid te vita functo illis accidere possit infausti, certe ne semper vel in periculo vel in metu versari cogantur.

Atque hic me fortasse (id quod opto) frustra trepidum facit ingens quidam meus ac pene dixerim immodicus memoriae tuae amor. Tamen cum tibi ab istis viuenti atque sentienti, validissimis praeterea praesidiis amicitiisque subnixo, tam molestum tamque diuturnum negocium vbique facessi videamus; quaeso, quid tum demum cum res illis cum vmbra fuerit, futurum ominabimur? Edidere olim alii libros nouis (vt tum tempus erat) et inauditis dogmatibus refertos; verum illorum autores cum sese in vnum quodpiam ex istis sodalitiis inseruissent, facile asseclas in suum nomen iuratos reliquerunt, qui se pro suis ducibus cottidie deuouentes totas aduersariorum phalanges sustinent, et consertis semel manibus nullum pugnandi finem faciunt. Inde nobis capreoli, clypea, defensoria, elucidatoria, et mille id genus subsidia, quibus freti eiusdem sectae homines (nam reliqui facile stationem deserunt) pro leuissimo nonnunquam placito tanquam pro totius religionis summa dimicantes eo tandem contentionem deducunt vt, cum semper rixentur, tamen neutri alteris vnquam cessuri videantur: nec interim factio factioni audet haereseos crimen intendere. At cui aduersus vniuersam istorum remp. bellum suscipitur, is cum instructam coniuratorum manum (cuiusmodi istis semper vel ἀμισθὶ in armis excubat) perpetuo alere nequeat: qui tandem hostium impressionem sustinere illorumque violentie par esse poterit, ne aliquando demum hostis Ecclesiae proscriptus longum illorum ornet triumphum? presertim cum non de secundis intentionibus aut conceptibus obiectiualibus ἀλλὰ περὶ τῶν ἀλφίτων controuersia est, vbi importuni illi τῆς γαστρὸς κέντροι ferociam quandam hominibus addunt inuictam.

Nam quid esse cause putemus quod Benedictinos, Bernarditas, Cystercienses, Hieronymianos minus habes tibi iniquos, quam quod homines αὐτάρκεις non omnino ex aliena liberalitate pendentes, ita sese aduersus casus eiusmodi comparasse videntur, vt, quod cochleis vsu venit, rorem quidem expectent semper, caeterum is si non cadat, tamen illi intra testulam latitantes suo sibi succo viuant? At vero qui tanquam mures, vt ille apud comicum iactat, semper edunt alienum cibum, si persuasiones illas vulgi tollas vnde illis mensa ponitur, quid reliqui est nisi vt fame familia pereat? Id isti priusquam serio experiantur, iam nunc incipiunt, suae quisque offae timentes, more canum inter mandendum ringere. Atque ego quidem sat scio animum tibi nusquam minus quam in illorum patinis esse: tamen isti vt popularium animos paulatim a se

372. β: ἀμυσθὶ α. 374. pro scriptis β.

---

385. comicum] Plaut. *Pers.* 58.

abalienari intelligunt, quod aliis forsitan de causis vsu venit, id tibi vni imputant. Nutriunt vero hominum furorem licentiosi quidam et procaces, qui perlectis minimo alioqui operae precio libris tuis, si quid in istos liberius dictum inueniunt, id vnum meminere, eoque homines salsi et faceti ibi tandem vtuntur pro cauillo vbi maxime doleat, autore interim inuidiosissime citato: quem dum inepte et conteneiose defendunt in inuidiam grauiorem adducunt. Horum tu culpam cum prestare minime possis, tamen illi dolore perculsi, tibi vni contumeliam suam referentes acceptam, hostili te statim et gladiatorio animo adoriuntur; adeo quidem vt iam illis Erasmi nomen nefastum prorsus sit et ominosum.

Nuper quidam egregia doctrina et morum grauitate vir cum in solemni supplicationis pompa animaduertisset duas monachorum classes de priori loco certantes, ita vt populi quieti obstreperent, indignabundus ad illos 'Quiescite', inquit, 'quiescite; malus vos Erasmus perdat'. Quieuere continuo, nec mutire quidem ausi: adeo iam illis Erasmus idem est quod pueris μορμώ.

Eiusmodi tum seriis tum iocis cottidie irritati, memores se, quod Plautinus puer aiebat, opera quidem serua sed lingua esse libera, non cessant apud principum coetus, apud pullatorum greges, apud mulicrcularum conuenticula, apud omnes denique in secretis quoque confessionibus, conuitiis et maledictis dolorem vleisci suum, dignitatemque tuam tum per cuniculos et strophas tum aperte et pro palam oppugnare. Eam tu hostium manum tam validam, tam coniuratam, tam odii prosequentem cum vi cohercere non possis, expende num prouocare consultum sit. Nam vt hic quidem furor in praesens (id quod spero) reprimatur, tamen vt in perpetuum comprimi queat, id vero (Deus faxit inanem metum) vereri me plane confirmo.

Nec vero, dum hec refero, existimes me aut metum aut diffidentiam in consilium adhibere. Notius omnibus est meum in te studium quam vt in me isthaec possit cadere suspicio. Habes tu quidem ex nostris permultos et doctrina et fortuna prestantes tui cupidissimos: tamen adhuc nemo extitit qui me fide et officio erga te praecurrerit. Nec enim vlla vnquam occasio a me pretermissa est vel celebrandi nominis tui tuendaeque dignitatis, vel conciliandae tibi colligendaeque vndique bonorum beneuolentiae: vt in his quidem contentionibus mea causae tuae propugnatio propter perspicuum meum in te animum studii nomen apud istos inuenerit potius quam iudicii. Quo mihi magis licere visum est animi mei sententiam tibi fusius explicare, sed ita, vt autoritatem tuam plurimi semper sim facturus, quaeque tibi placere intellexero, ea optima esse sperem feliciterque euenire optem. Reuerendissimus D. Alfonsus Fonseca, archiepiscopus Toletanus, princeps meus, mirus ingeniorum tum explorator tum fautor, laudi tuae vnice fauet, ac de causa hac tua Caesarem non semel adiuit. Is mihi plurimum debere se putat, quod predicatione mea in librorum tuorum lectionem inciderit; ego vicissim eadem causa tibi permul-

402. prorsus *om.* β. 417. num α: nunc β. 426. praecucurrerit β.

410. Plautinus] *Pers.* 280. 435. Fonseca] See Ep. 1748.

tum, quod ea occasione amplissimo patrono vtar perquam familiariter. Nunquam enim illi a summis occupationibus tantillum temporis vacuum datur, quin illud euoluendis tuis me anagnoste collocet.

Is nunc ad breue tuum epistolium rescribit. Sed ex sua autoritate tibi a me scribi voluit: si forte de hac tua contentione in rem praesentem venire aut alioqui nobilissimae prouinciae visendae Caesarisue salutandi causa in Hispaniam peregrinari libeat, numeraturum se tibi quadringentos aureos ducatos annuos, daturumque operam vt pensio tibi Caesarea ex asse persoluatur. Quod si in Academia Complutensi (quod oppidum ipsius ditioni subest) immorari aliquandiu libeat, additurum domum honestissimam frumentique quantum familiae satis sit. Caeterum ad sacerdotiorum spem non est quod hominem te a prima aetate ab eiusmodi ambitu abhorrentem nunc demum velut Catonem ad Floralia vocemus. Tamen a Pontifice omnium secundum Romanum amplissimo atque opulentissimo liceret vberrimum beneuolentiae fructum breui percipere. Videtur autem omnino Pontificum Toletanorum fauor tibi propemodum hereditarius. Nam R. Cardinalis Franciscus Ximenius, academiae Complutensis institutor, vir summa fortuna parique animi magnitudine, mirum quanti te fecerit quamque ardenter consuetudine tua frui exoptarit. Deinde Croius noster, altissimae indolis et maximae spei adolescens, praeceptoris te, immo parentis loco suspiciebat. Nunc Alfonsus vtroque non inferior neutri in ea contentione cedit, vir summo loco natus, egregiis animi dotibus praeditus, ad hec in bonarum litterarum studia natura propensus, vt hunc in te animum non caeco studio ortum sed certissimo iudicio susceptum intelligas. Construit nunc duo studiosorum collegia, alterum Compostellae, vbi pontificatum diu gesserat, alterum Salmanticae, solo ipsius natali: in quorum vtroque liberales solemnesque disciplinae, imprimis vero humanitatis studia coluntur. Speramus etiam Compluten⟨sem⟩ Academiam non minoribus aliquando ornamentis ab illo illustratum iri.

Proinde oblatam ab humanissimo Principe conditionem si forte vel aetatis vel valetudinis impedimento accipere non liceat, tamen erit humanitatis tuae plurimi facere vt a tali animo profectam. Atque vtinam tibi diuus aliquis huius peregrinationis animum inserat, Erasme! Beares nos, beares prouinciam nostram, tum barbarorum istorum καὶ μισοκάλων conspirationem infringeres, quos

452–3. sacerdotium β. 456. atque α: at β. 459. Ximenez β. institutor α: fundator β. 466. in te *om.* β. 470–1. colantur β, u *in* a *mutato*.

---

442. anagnoste] Cf. Ep. 1552. 5n.

444. epistolium] Ep. 1748. rescribit] Ep. 1813.

454. Catonem] Cf. Val. Max. 2. 10. 8: '⟨M. Catone⟩ ludos Florales . . . spectante, populus vt mimae nudarentur postulare erubuit'.

459. Ximenius] See Epp. 582. 9n, 628. 53.

461. Croius] See Ep. 647 introd.

468. Compostellae] Blasius Ortizius describes this foundation in his *Summi templi Toletani Descriptio*, Toledo, Jo. Ayala, March 1549, f. 135, as 'Collegium aliud literarium priuilegio etiam studii generalis'.

469. Salmanticae] The Colegio del Arzobispo, begun in 1521–2 but not completed till long after Fonseca's death: see G. Gonzalez de Avila, *Hist. de Salamanca*, 1606, 465–9, printing his epitaph from the College chapel.

tibi liceret minimo negocio omnes profligare atque adeo ἀπολακτίζειν. Sed video, res est grauior quam vt sit mea adhortatio quippiam momenti in alterutram partem allatura. Habes, igitur, vt ad causam tuam redeam, Principem meum tui fauentissimum, habes multos praeterea summa fortuna viros. Mercurinus Gattinarius, Caesareus cancellarius, qui tibi item maxime studebat, haud ita pridem iter Italicum ingressus est, nec adhuc fines Hispaniae excessit: rumor est eum relicto instituto itinere ad nos reuersurum. Alphonsus Valdesius, Caesareus secretarius, acerrimum agit dignitatis tuae propugnatorem. Ludouico Coronello, viro eximia doctrina atque autoritate, plurimum debes. Sanctium Carranzam spero theologorum conuentui ad Ascensionis Dominicae affuturum: eum ego inter tuos vel imprimis numero. Mirum quam accurate priorem illam offensiunculam sarciat, dum de te vbique nulla non occasione omnia bona praedicat, vt tu etiam si quid a te amicitia perstillabat, sartam tectam exhibere tenearis. Guido Morillonus nullum officium praetermittit hominis diligentissimi tuique amantissimi: at vero ex monachis nonnullos etiam reperias bene natos, quibus pietas pluris est quam factio. Hi tibi aperte student: inter quos vel imprimis Alfonsum Vlmetanum reponas licet. Alii item non pauci nisi pro desertoribus a suis plecti timerent, studia sua in te proferrent. Complutenses plerique omnes animo erga te sunt beneuolo atque amico, nisi forte vnus aut alter, quibus alibi rancida iam olim doctrina imbutis veteres auias nunquam de pulmone reuellas. Amant vulgo bonas litteras easque grauioribus disciplinis adiungunt, vt non facile alibi reperias studiosorum conuentum minus pertinaciter publicas studiorum sordes tuentem.

Etenim noua Academia hac temporum luce instituta, nullis adhuc malarum litterarum veteratoribus (quod aliubi frequens est) tyrannidem occupantibus, facile optima queque perspicit; illisque inter vulgaria alioqui et solita studia locum relinquit honestissimum. Ibi Franciscus Vergara frater meus, adolescens egregie eruditus, olim meus in Graecis rudimentis discipulus, nunc τοῦ διδασκάλου κατὰ τὴν παροιμίαν ἀμείνων, Grecas litteras multa cum laude profitetur; eius ad te Graecam epistolam iam diu ab illo scriptam huic adiunxi: cui tu si rescribere aliquid dignaberis, feceris vtrique nostrum rem gratissimam. Agit simul Bernardinus Touaris, frater item illo natu maior, vir doctus et imprimis pius, qui mecum etiam charitate tui certat. Is semper tuis legendis vsque adeo pertinaciter incumbit, tuendis inuigilat, vt id sibi muneris videatur peculiariter delegisse. Itaque habes triumuiratum predicandis laudibus tuis veluti iustis comitiis creatum, nec minus quidem tecum amoris quam inter se sanguinis glutino copulatum: cuius opera si minus tibi vsus sit, animum certe non est quod contemnas. Vale.

Vallisoleti viii°. kls. Maias. M.D.XX.VII.

516. karitate β.

---

483. Gattinarius] See Ep. 1150.
487. Valdesius] See Ep. 1807.
488. Coronello] See Ep. 1274.
490. Carranzam] See Ep. 1277. 24n.
495. Morillonus] See Ep. 532.
502. veteres auias] Cf. Pers. 5. 92.
510. Franciscus] See Ep. 1876.
512. παροιμίαν] Cf. Epp. 962. 30–1, 1146. 20.
513. epistolam] Erasmus sent it to be seen at Busleiden's College in Louvain; see Ep. 1876. 11–13. It is not extant.

[1785]1815. To Mercurino Gattinara.

Madrid MS. Est. 18, gr. 1. 5, f. 7 (*a*). Basle.
H. p. 734: N. p. 700: Lond. xx. 6: LB. 859. 29 April 1527.

[An original letter, written and addressed by a secretary (a^1), corrected and subscribed (ll. 61–3) by Erasmus (a^2): from the same source as Ep. 1043. It repeats much of Ep. 1747.]

S. P. Vt ad alteras quoque litteras tuas tribus verbis respondeam, clarissime vir: si quid est felicitatis, hoc optarim tibi mecum esse commune, cuius integritas pietasque singularis digna profecto erat perpetuo rerum successu. Verum non hoc tantum euenit, vt duos illos quos Caesaris interdictum nominatim expresserat, mors terris eripuerit (nam Vincentius tympanite cruciabili morbo periit; Nicolaus Ecmondanus iam nulli tolerabilis in vomitu suffocatus est, quum paulo ante inambulans iussisset abire muliereulam, quae solet adesse ministerii gratia, quod diceret se velle persoluere pensum horariarum, vt vocant, precum); verum etiam Natalis Beda, qui furiosum pariter ac famosum librum in me scripsit, per Galliarum Regem coniectus est in carcerem cum aliis nonnullis. Illud plane prospicio, nisi principes quorundam stolidos et impotentes spiritus autoritate sua cohereeant, excitabunt nobis nouam tempestatem, quum haec incipiat esse mitior. Non obscurum est quae res summorum principum dissidia tot iam seculis vel excitet vel alat. Miror si ipsi non sentiant; et si, quum sentiant, dissimulant, magis etiam miror.

Verum his rebus coeleste numen dabit felicem exitum. Tuum erga me studium, vir ornatissime, tam constans et candidum iam olim expertus sum; quanquam maioribus indies argumentis declaras quantopere faueas et optimis studiis et pietati Christianae; in qua prouehenda tuendaque, si nihil aliud, certe animum syncerum fortemque praestabo, vsque ad extremum halitum. Exemplar epistolae quam misisti Louaniensibus, ad me nondum perlatum est. Ex amicorum tamen litteris accipio quod narras: quanquam ab istis eluduntur omnia. Subornant alios, mille cuniculis rem agunt. Negocium duorum arte geritur. Ecmondano mortuo extitit Louanii Franciscanus quidam, qui in publicis praelectionibus subinde perstringit nomen meum. Hoc genus hominum neminem metuit; et si quid immineat periculi, mutant sedem et in tuto sunt. Quumque non in aliud proficiant nisi quod sibi mortalium odium exasperant, tamen veluti furiis lymphati pergunt. Sed haec quoque Christus Optimus omnia vertet in bonum finem.

1. S. P. *a*: ERASMVS ROTERODAMVS MERCVRINO GATTANARIO, CAESARIS CANCELLARIO, S. D. *H*. 3. *H*: communem *a*. 6. morbo *a*: malo *H*. 7. Egmondanus *N*. 10. Bedda *H*. 11. Gallorum *H*. 12. coniectus . . . nonnullis *a*: cohiberi coepit *H*. 13. a^2: impotentos a^1. 28. Egmondano *N*. 30. hominum *add. H*. 34. Optimus *a*: Opt. Max. *H*.

1. alteras] Ep. 1785; which appears to have arrived before Erasmus had answered Ep. 1757.

4–5. duos illos] See Ep. 1765. 26–62.

5. interdictum] See Ep. 1690. 119n.

10. Beda] See Ep. 1571 introd. As the statement about his imprisonment is withdrawn in H, it probably was incorrect.

25. epistolae] Ep. 1784a.

28. duorum] Coppin of Mons and J. Latomus: see Ep. 1747. 24–64.

29. Franciscanus] Titelmans; see Ep. 1823 introd.

Quid Hispania Leo permissura sit nescio: hoc vnum scio, initurus est malam gratiam apud Regem suum, Card. Ebor⟨acensem⟩, aliosque innumeros episcopos, proceres ac doctos Angliae. Et profecto fuerit e gloria regionis illius, si mundus nesciat illic esse tam virulentum ingenium. Fragmentum epistolae Cutberti Tonstalli, cui Leus in legatione successit, his inserui, quo magis credas meis verbis. Legem quae coherceret aedendi temeritatem, vehementer approbo: verum illud interim cauendum, ne lex optima vertatur in exemplum pessimum, id quod Lutetiae fieri coeptum erat. Aliquot coniurati calumniis ac mendaciis licentissime debacchabantur in quoslibet. Si quid respondisses, vetabatur excudi. Verum quo minus hoc cuiquam liceat in Hispania, cauebit tua cum primis, tum reuerendissimorum Archiepiscoporum Toletani et Hispalensis, vigilantissima prudentia.

Optabam pluribus tecum agere, quandoquidem video tuam humanitatem, quamuis occupatissimam, adeo aequi bonique consulere litteras nostras interpellatrices, vt horteris etiam ad crebrius scribendum; sed redii ad harenam gladiatoriam. Hyperaspisten nostrum ac Diatribam arbitror vidisse te. In Hyperaspiste, quoniam exclusus spatio temporis hoc operis intra paucos dies tumultuanter absolui, pollicitus eram reliquam disputationis partem. Equidem malebam aliis in argumentis operam collocare; sed Lutherus aeditis libellis iactat me non respondere—quasi vero nihil responderim!—, gestiuntque Lutherani. Hortantibus igitur amicis aggressus sum liberare fidem meam. Bene vale, patrone magne, cum optimo Principe. Basileae penultimo die Aprilis. Anno M. D. XXVII.

Excellentie T. deditissimus cliens
Erasmus Roterodamus
manu propria subscripsi.

Clariss. viro D. Mercurino Gattinario, inuictiss. Caesaris Caroli Cancellario summo. In Hispaniis.

1816. From William Blount, Lord Mountjoy.

Leipzig MS — ⟨Greenwich ?⟩
EE. 66. — 1 May 1527.

[An original letter, written and addressed by a secretary, signed by Mountjoy. A place-date may be assigned conjecturally from Brewer iv. 3073, which shows the Court at Greenwich on 28 April. Prof. de Vocht proposes (*Englische Studien* xl, 1909, 386–8) to correct the year-date to 1528; inferring from ll. 36 7 that Ep. 1878 had already been sent. But Mountjoy is careful to state that he is only repeating hearsay; and the reference to the Queen, in combination with Ep. 1804, is quite sufficient to substantiate 1527.]

36. Ebor. *a*: Eboracen. *H*: Eboracen. N². 38. fuerat *H*. 39. tam virulentum *a*: natum tam a gratiis alienum *H*. 41. temeritatem *a*: improbitatem *H*. 45. debacchantur *H*. 47. cum primis *a*: in primis *H*. reuerendissimorum *om. H*. 52. redii *a*: redeo *H*. 53. ac *a*: & *H*. 54. operis *a*: opus *H*. 60. Basileae *add. H*. penultima *H*. 61. Excellentie . . . 65. Hispaniis *om. H*.

---

35. Leo] See Epp. 1735. 21n, 1828. 11.
39. epistolae] See Ep. 1804. 1.
40. Tonstalli] See Ep. 1629. 13n.
47. Toletani] Fonseca; see Ep. 1748.
48. Hispalensis] Manrique: see Ep. 1846.
52. Hyperaspisten] See Ep. 1667.
53. Diatribam] *De libero arbitrio*; see Ep. 1419.
55. reliquam] See Ep. 1853.

SALVE, mi suauissime Erasme. Literas tuas ad me nouissime datas et gratanter accepi et legi libentius. Nec est quod, vt scribis, me earum frequentia obtundas, quum binas dumtaxat hoc anno acceperim: et tamen si fasciculos plures misisses, nihil gratius Mountioio prestare potuisti, quippe qui earum lectione, id quod maxime optat, redditur eruditior, et quasi cum Erasmo colloqui videtur, cuius presentiam desyderare nihil molestius. Demiror autem silentio nostro te enecari, qui, si tam perspectum haberes tibi Mountioium quam se gerit suus in te animus, synceriorem comperires beneuolentiam suam quam vt vllis verbis aut scriptis egeat stabiliri. De Canino sine literis pretermisso, accuso in hoc necligentiam meam; citius enim soluit a Douaria quam literas paratas habuerim. Ceterum Regine inclite probari Matrimonii tui Institutionem persuasissimum habe: que et gratiam tibi habuit maximam pro hoc tam pio officio tuo, et de suo vicissim studio erga te abunde cognosces ex famulo, cui idem ipse satis declaraui.

Famulum tuum ad me missum gratius accepi, cum quod doctum modestum ac prudentem iuuenem sum expertus, tum quod tibi tam charum. Sed vnum est quod tecum expostulem, qui sic eum mihi commendaueris quasi relinquat locum multis precibus Mountioius in causa Erasmica. Nobis crede, nemo potest qui a te venerit non esse gratissimus, etiam si abiectissimus. Franciscum Bryckmanum tam iniurium tibi esse doleo: gaudeo tamen me premonitum de eius moribus, nec cum homine maius habuisse commercium.

De migratione tua isthinc nemo melius tibi consulet teipso, qui optime noris valetudinis tue conditionem, et quid sufficiant vires tanto obeundo itineri. Si fortis satis ac robustus videaris, est quod ad id varias ob causas te plurimum hortarer: primum quod multos hic habeas veteres amicos, non vulgares sed fidelissimos ac amantissimos tui; deinde quod regio sit nusquam his temporibus aut pacatior aut tranquillior, in qua tum liberius iis studiis licebit vacare que statuisti, tum vtilissima aduersus nouarum heresum authores iniquissimos opera edere: id quod, quibus nunc degis partibus, citra magnum periculum ac inquietudinem tuam facere non possis. Ad hec (quod te precipue moueret) Principem hic nostrum inuenies tui cumprimis studiosum: qui (quantum accepi) te suis inuitauit literis, non tam illam viuendi libertatem concedens (qua maiorem

---

1. Literas] No doubt contemporary with Ep. 1804: not extant, nor the earlier one (l. 3).

11. Canino] This form is repeated lower down after *declaraui* (l. 16), where the secretary began this sentence again in error, and scratched it out: so that it is no mere miswriting. Evidently Cannius (Ep. 1832): whom Mountjoy was perhaps confusing with Carinus (Ep. 920). It appears that he was the bearer of the earlier letter (l. 3) also.

pretermisso] It appears that Cannius had carried the presentation copy of the *Inst. Christ. matrimonii* (Ep. 1727), and that Erasmus, in view of Mountjoy's close connexion with the Queen and the mention of him in the preface, had expected some account of her reception of the book. But it was left to More to send him the first news (Ep. 1770. 19–21), Mountjoy having delayed to write until it was too late, and Cannius had started back to Basle.

13. Regine] Cf. Epp. 1770. 19–21, 1804. 285–6.

17. Famulum] Cannius seems to be intended.

22. Bryckmanum] Cf. Epp. 1804. 294–6, 1990.

36. inuitauit] Not yet: cf. Ep. 1878.

facile non possis optare) quam amplissimas offerens conditiones. Hec respuenda non censeo, charissime mi Erasme, quum meo iudicio sic poteris optime tum fame, tum quieti tue consulere, et, quod est omnium longe maximum, in anime tue salutem Christi et Ecclesie sue causam strenue promouere.

Postremo quod in calce literarum scribis 'si qua cura est mei' et 'si dignaberis alloquio familiari', alterum frustra dicis, si sentis vt in capite epistole tue scriptum erat—non possum enim adduci vt de perpetua tua in me beneuolentia vllo pacto dubitem; de altero vero testari potest famulus tuus, qui, vt opinor, queri non potest me in alloquendo fuisse morosum aut fastidiosulum. Certe nemo potest charior esse nec sua cuiuspiam sibi, quam tu et tua sunt mihi; si aliter sentias, plurimum falleris opinione tua, id quod abunde experturus esses, si vlla in re Mountioii opera Erasmo prodesse possit.

Bene vale ex aula Britannica xxvii° kalendas maii.

Ex animo tuus G. Mountioius.

Eximio theologo D. Erasmo Roterodamo amico suo cumprimis charo. Basilee.

1817_{1835} From Germanus Brixius.

Leipzig MS. — Paris.
EE. 67. — 10 May 1527.

[An original letter, by a secretary (a^1), corrected and with the heading, the Greek and the address added by Brixius (a^2). It answers a letter, not extant but evidently contemporary with Epp. 1794, 1795, which accompanied the present of a copy of Erasmus' new volume of translations from Chrysostom (Ep. 1800): into which Brixius' work (Ep. 1733) had been incorporated.]

GERMANVS BRIXIVS ERASMO ROTERODAMO.

Qvvm peregre agerem, allatae mihi sunt literae tuae, expectatissime quidem illae ac desyderatissimae. Deinde, quum paulopost ad vrbem reuertissem, adiit ad nos is cui tu eas mihi reddendas commiseras, qui ipse librum a te acceptum mihi nomine tuo dono dedit. Quod quidem donum per se gratum hoc ipso gratius etiam fuit, quod inter tuas vigilias, cultissimas quidem illas ac doctissimas (eas enim iam bona ex parte excussimus), et nostris quoque lucubrationibus qualibuscunque, hoc est versioni nostrae περὶ τῆς ἱερωσύνης, locum tum ornatissimum tum accommodatissimum tribueris. Eas enim statim subiecisti versae a te Chrysostomi Homiliae in Acta tertiae, sub cuius finem Chrysostomus per occasionem expatians, quae ad sacerdotis partes spectant, ea ita tractat vt videatur vel locus ille totus pendere ab iis quae in opere a me verso copiosissime tractauit, vel opus a me versum ab eo loco Homiliae tertiae bona ex parte pendere: vt nulla abs te fieri potuerit commissura quae

1817. 1. a^2: allata a^1. 3. a^2: addiit a^1.

1817. 1. peregre] Probably at Gentilly: cf. Epp. 1733 introd., 1842. 10–11. literae] Not extant.

4. librum] See Ep. 1800.
8. versioni nostrae] It fills pp. 212–304 of the new volume.

magis cohereret. Gratiam autem eam quam dico selecti a te operi meo inter tuas vigilias loci, apud me auxit tua ad Lusitaniae Regem epistola; in qua, vt apud te ingenue quod verum est fatear, animum meum mire affecit tuum illud de me testimonium, in quo tu παῦρα μὲν, ἀλλὰ μάλα λιγέως. Placet enim ad Hectoris Neuiani exemplum laudari a laudato viro; cui ego insuper addo, quod mihi a te contigit, et apud laudatum virum eundemque non inferioris notae Regem. Vetus est illud τιμώμενοι πάντες ἥδονται βροτοί.

Iam vero quod tu me ad parandam nomini nostro immortalitatem hortaris, quam quidem nulla melius via obtingere posse quam vertendis Chrysostomi scriptis demonstras, facis tu quidem amice ac beneuole; qui Brixii gloriae vsqueadeo non inuides vt illum etiam in istius felicitatis partem aduoces, in partae iam tibi aeternitatis consortium inuites, delata etiam illi ac concessa eorum organorum particula, per quae haud ita magno negotio eo peruadere possit. Vtinam, candidissime Erasme, posteaquam tua mihi hortatio stimulos addit, eosque non mediocres, facitque vt alia item eiusdem generis maiora audeam, qui videam scilicet susceptos mihi semel labores summi in huiusmodi palestra nomothetae fauore ac plausibus non carere; vtinam, inquam, graue tibi nequaquam foret Chrysostomi commentarios Graecos vel in epistolam ad Galatas vel in duas ad Corinthios epistolas, quos vtrosque in manibus tuis esse significas, Frobenio isti excudendos tradere! Nam si qua mihi vtriuslibet commentarii copia fieret, sic ego certe in eorum altero vertendo lubens desudarem vt a te in altero laborante vinci mihi haud quaquam dedecorosum pudendumue putarem; satis esse ad nominis huius gloriam ratus te aemulari, tua post vestigia sequi, tibi longo sed proximus interuallo et esse et haberi. Nam et Babylae quoque vitam, quam te iam Frobenio Graecis formis excudendam tradidisse scribis, vbiprimum ea in manus nostras peruener⟨i⟩t, Latinam facere aggrediar; si quidem verum esse deprehendero (id quod tamen verum esse non diffidimus, te praesertim asseueratore) Oecolampadium interpretem in multis dormitauisse. Qui vtique mihi alioqui suspectus semper fuit in iis omnibus quae vertenda suscepit, ob linguae vtriusque (dicam audacter quod sentio) paupertatem; vt taceam, quod epistola tua indicat quodque multo ante tempore quam ea mihi lecta esset, me Lupsetus submonuerat, pleraque esse a viris doctis in Oecolampadii versionibus deprehensa, quae ille ad improbata bonis dogmata deprauans detorsisset. Est enim mihi iam Lupsetus non vulgariter studiorum nomine coniunctus, cuius et animi candor et sermonis gratia tanta apud me fuit, vt vltro illustrem mihi locum obtulerit in amicitia cum suo illo

---

19. testimonium] Ep. 1800. 94–9.
19–20. παῦρα μὲν] Hom. *Il.* 3. 214.
23. τιμώμενοι] Cf. Men. *mon.* 513.
36. ad Galatas] See Ep. 1841.
37. ad Corinthios] See Ep. 1795. 15–16.
43. interuallo] Cf. Verg. *Aen.* 5. 320.
Babylae] See Ep. 1856 introd.
45. Latinam] Brixius' version was printed by Colinaeus c. March 1528. The title-page describes it as 'contra Io. Oecolampadii translationem': which had appeared first in the latter's *Psegmata quaedam*, a set of Latin versions from Chrysostom, Basle, Cratander, March 1523.
52. Lupsetus] See Epp. 270. 60n, 1595 introd. He had perhaps passed through Paris in Oct. 1526, when returning with Pole from Italy: see Ep. 1761. 1–3.

Moecenate, Reginaldo Polo, cuius epistola tua mentionem infert, contrahenda: quem ipsum Polum tute iam huc aduenisse sperabas, dum epistolam scriberes, quum tamen adhuc apud suos Anglos viuat, breui huc aduenturus. In cuius sane amicitiam eo cupidius insinuari concupisco, quod e Venetiis bibliothecam attulisse eum audio Graecorum voluminum copiosissimam.

Quod ad Morum spectat, quidnam, quaeso, aliud tibi hic ego scribere possim quam quod identidem scriptis etiam aeditis sum testatus, me ab illius amicitia, etiamsi immeritum me grauiter offenderit, nequaquam abhorrere? te potissimum interprete ac veluti patrepatrato, a cuius sane voluntate honeste dissentire non possum. Tantum enim animi inductio et mehercule amor erga te meus apud me valet, vt quae tibi honesta factu videntur, quaeque ipse vis, ea mihi omnia et recta et vera videantur. Itaque tu componenda mecum cum Moro amicitia *ἕρξον ὅπως ἐθέλεις καί τοι φίλον ἔπλετο θυμῷ.* Nam ego sequar non inuitus qua ipse praeieris, vt qui alioqui etiam vltro animum ad Mori amicitiam inclinatum hoc maxime tempore geram, in quo nimirum, quod videam Regi nostro Francisco cum Britanniae Rege Henrico mire conuenire, insulae illius per huiusmodi occasionem inuisendae desyderium identidem me subit; qua etiam in peregrinatione, nisi si quis illam mihi casus eripiat, omnino constitui ad ipsum met Morum (cuius gratiam raram atque adeo primariam tum apud Regem tum apud Cardinalem esse audio) salutandum recta diuertere, dextramque hanc cum illius dextra, Musis me plane ad id inuitantibus, liberaliter coniungere. Tantum enim abest vt Mori animum a meo abalienatum offensurum me arbitrer, vt etiam nihil diffidam quin Britanniam inuisens eo homine, Musarum Gratiarumque cultore atque hospite, ad omnia tanquam tum fido interprete tum beneuolo amico sim vsurus; nisi si forte ille ingenium suum a multis mihi graphice depictum ementiri atque adeo adulterare velit. Id quod, sat scio, haudquaquam facturus est, potissimum vbi ex literis tuis intellexerit nonsolum quam ego sim oblitus simultatis illius inauspicatae, fati nescio cuius iniquitate inter nos olim habitae, verumetiam quam obuias per me vlnas porrigam, extincta prorsus omni illa discordia, pedibus manibusque in concordiam amicitiamque perpetuo secum foedere, quod felix faustumque sit, ineundam componendam stabiliendam descendere.

Sed de hoc iam satis. Laborum tuorum (vt, quod primo in epistola tua loco tetigisti, ad id postremo hic respondeam) tot iam monstris debellatis exantlatorum non est cur te, Erasme, pigeat poeniteatue; quum per eos haudpauloplus aduersariis tuis ignominiae quam tibi gloriae, qua tamen maior esse nulla potest, sit paratum. Neque certe ipse existimo Mineruae, ingeniorum praesidis, in te indignatione, sed summa potius indulgentia ac benignitate obiectum te antea fuisse tot praeclaris illis certaminibus, quibus exitu tam felici defunctum vidimus. Intelligit enim illa, id quod iis quorum curam suscepit re etiam probare vult, eam esse rerum

58. Polo] See Ep. 1027 introd.

63. voluminum] For a MS. belonging to Pole see Ep. 1023. 9n.

66. offenderit] For the tedious quarre between them see Epp. 1045, 1087 introdd.

72. ἕρξον] Hom. *Il.* 4. 37; cf. 22. 185.

80. Cardinalem] Wolsey.

laudatarum atque honestarum naturam, vt, quo magis eas premere et affligere tentas, hoc magis exurgant atque inualescant, malorum conatu in contrarium erumpente. Itaque, quod antea semper fecisti, in id toto conatu perpetuo incumbe, vt tu scilicet de literarum studiis optime meritus tum illarum hostibus perpetuam ignominiae notam inuras, tum tibi perennem aeternamque gloriam dextro semper Apolline pares. Bene vale et me, vt amas, ama.

Lutetiae vi Id. Maii. M.D.XXVII.

Eloquentissimo D. Erasmo Roterodamo.

1818. To Lazarus a Parentibus.

Leipzig MS. Basle.
11 May 1527.

[An original letter, autograph throughout, in the possession of Dr. Carl Geibel of Leipzig, who obligingly communicated it to me on 25 July 1907. The year-date is confirmed by the mention of the new edition of the New Testament.

Laz. a Parentibus is probably to be identified with the Genoese merchant who visited Erasmus at Basle, bringing with him Vives' letter of 20 Sept. 1525 (Ep. 1613) from Bruges.]

S. P., Lazare, amicorum syncerissime. Superioribus litteris tuis respondi, postremis non respondi, quod nullus daretur per quem scriberem. Crato qui has perfert, iuuenis est ingenii candidissimi, mihi quondam conuictor domesticus. Negociabitur apud vos; quem tibi commendatum esse velim. Vtinam tibi commodum esset agere Basileae, quo liceret aliquando propius frui tua consuetudine! Promiseras te missurum opus in me scriptum. Mundus est plenus scriptoribus istiusmodi; gratum tamen fuerit si locos enotatos ad me miseris, vnde queam capere gustum. Nouum Testamentum cum annotationibus iam quarto renatum exiit in lucem, non sine dignitate. Precor Lazaro meo fausta letaque omnia.

Basileae xi. die Maii An. 1527.

Erasmus Rot. tuus
meapte manu, tibi non ignota.

Ornatiss. viro Lazaro a parentibus, ciui Ianuensi. Ianuae.

1819_{1952} To Sigismund I.

Epistola ad Sigismundum, 1527, f°. A² (a). Basle.
H. p. 870: N. p. 824: Lond. xxii. 16: LB. 860. 15 May 1527.

[This letter was first printed by Vietor at Cracow in 1527, in a rare volume entitled *Des. Erasmi Roterodami Epistola ad inclytum Sigismundum regem Poloniae etc. mire elegans, in qua horum temporum conditionem graphice describit. Eiusdem ad amicum quendam Epistola* (1637), *pia iuxta et elegans, qua calumniam sibi intentatam, quod aliter atque par erat de sacratissimo Christi corpore sentiret, scite breuiterque refellit*; which we were permitted to examine in the Zamoyski Library at Kórnik on 8 July 1922. At the end is a woodcut of Erasmus, with verses in his

---

1818. 1. litteris] Neither of these is extant.

3. Crato] See Ep. 1673. 18n.

4. Negociabitur] Cf. Ep. 1613. 16.

7. opus] Perhaps Catharinus'; see Ep. 1804. 256n.

9–10. Nouum Testamentum] See Ep. 1571. 19n.

praise by Geo. Logus, Geo. Werner and Jo. Lang of Silesia (Ep. 1916 22n), L. Cox (Ep. 1803) and Stan. Hosius (Ep. 1915 40n); and the last named dedicates the book to Peter Tomiczki, bp. of Cracow and vice-chancellor of Poland, in a preface (Hos. E. 2) which protests against the scurrilous attacks made by the Lutherans on Sigismund and Poland (cf. Ep. 1452. 16n), and explains the insertion of Ep. 1637 by the need of making clear the orthodoxy of Erasmus which they had impugned.

The publication was undertaken without Erasmus' knowledge and soon after the delivery of this letter, since by December he had heard of the book (Ep. 1916. 12–15); the originals being for this letter no doubt a copy of the document which Sigismund actually received, and for Ep. 1637 perhaps the printed volume γ. Epp. 1820. 7–9, 1821. 12–15, 1915–16, 1918, show that this letter was composed at the suggestion of John Lasky (who no doubt supplied the information about his King's achievements) and sent through him, with a copy enclosed from which he was to judge whether it should be presented or not: cf. the sending of Ep. 1033 through Hutten. The text contains a slight lapse from customary politeness, and a complimentary title which Erasmus cannot have intended for publication: see the notes on ll. 132–3, 143. On printing the letter himself in H, he made suitable corrections. Sigismund's reply (Ep. 1952) gives the month-date as 'calend. Iuniis': perhaps a mere lapse by his secretary, or Erasmus may have left a blank in the actual document, for Lasky to fill in a more recent date, in case there should be delay in transit. The year-date needs no confirmation.]

SERENISSIMO POLONIAE REGI SIGISMVNDO, EIVS NOMINIS PRIMO, ERASMVS ROTERODAMVS S. D.

Vt calamum in manus sumpsi, Sigismunde Rex, huius aetatis principum insigne decus, multa protinus occurrebant quae deterrerent a scribendo. In primis enim parum mei pudoris videbatur, si tantillus homuncio tantum heroa, si ignotus, si vltro, si nullo pene argumento compellarem. Et vt ex veterum annalibus tradit Plinius Tullo Hostilio male cessisse quod Iouem euocasset; ita non semper tutum fuit appellasse summos orbis monarchas, quos oportet adire non solum in tempore verum etiam religiose. Ad haec vix pium videbatur Principem, tot tam grauibus reipublicae negociis, sed in primis sarciendae regum concordiae intentum, literis non necessariis appellare. Verum has omnes remoras facile discussit vel insignis ista naturae tuae bonitas, qua, meo quidem animo, non minor es quam ipsa regni magnitudine; vel ardor quidam in te meus ac singularis quaedam virtutum tuarum admiratio, quam non solum ex famae clarissima buccina, verum etiam ex ornatissimi viri, Ioannis a Lasko, tum colloquio tum literis concepi—nunquam enim, dum hic ageret, illi Sigismundus Rex non erat in ore, nec aliud crepant illius ad nos epistolae quam Sigismundi laudes; vel harum denique orbis tempestatum tedium et ingens tranquillitatis desiderium, quod nos tam lenta spe discruciat, nimium expertos non esse vanam fabulam qua Homerus depinxit Aten et pedibus et oculis celerem, Litas contra lusciosas et claudas. Lubens et alacer Simeon ille senex emigrabat e vita, posteaquam vidisset Christum Domini. Videor et ipse mihi aequo animo relicturus hunc mundum, si Dei benignitate principumque consiliis publicus hic rerum tumultus sedaretur.

17. *H*: Sigimundus *a*. 19. denique *add. H.* 22. aN^3: Lites N^{12}. 24. aequo *a*: aequiore *H*.

6. Plinius] *H. N.* 28. 2. 4.
16. literis] None of these are extant.
21. Homerus] *Il.* 9. 502–12: cf. Ep. 1707. 21–4.

Ad hoc negocium tam pium tamque diuinum quoniam audio maiestatem tuam summa prudentia parique studio conniti, tanto vehementius instigauit animus vt auderem currentem, quod aiunt, incitare: quanquam tua pietas, diuinitus, vt opinor, afflata, non eget vllis hominum stimulis. Solet autem Deus plerunque in rebus deploratis, velut ex machina subito proferre quempiam singulari virtute praeditum, qui res vndique turbatas reducat in tranquillitatem. Sic Romanis eo redactis vt auro salutem redimerent, repente exortus est Camillus. Rursus eorundem rebus ad extremam desperationem spectantibus extitit Scipio Africanus. Sic Hebraeis intolerabili diutinaque seruitute pressis apud Aegyptios, productus est Moses. Sic periclitanti Susannae, praeter omnium expectationem extitit Daniel, innocentiae vindex ac maliciosi facinoris coargutor. Atque vtinam mea vota rata faxit Deus Opt. Max.! vtinam hanc bonam spem velit non esse vanam! Titillat enim animum meum nescio quid laeti ominis, Deum tandem, ira versa in misericordiam, te designasse, Rex sanctissime, qui tantas rerum vndas tua pietate, tua prudentia, tua auctoritate componas.

Hanc spem auget nobis, quod in alio nemine perspicimus tot dotes ad tantum negocium conficiendum necessarias. Nam vt omittam regni vires, ne commemorem tot res arduas, velut aspirante Deo, felicissime gestas, quibus nuper accessit inclyta de Scythis victoria: tria potissimum requiri videntur in eo qui tantos rerum humanarum motus sit compositurus, pietas, excelsus animus, et prudentia. Pietatis nomen duo complectitur, amorem patriae et studium religionis. In vtroque genere summa tua laus eluxit. Siquidem in regni tui commodis procurandis, seruandis, augendis, ornandis et constabiliendis, tanta vigilantia studio curaque semper es vsus; vt praeter aetatis rationem nullum vnquam laborem defugeris, qui vel iuuenem deterrere potuisset. Olim optime de republica meritis deferebatur hic titulus, Pater patriae; et habebat is titulus aliquid regis aut imperatoris nomine magnificentius. Huius inscriptionis honorem tua maiestas multis nominibus promeretur; ac possidet multo gloriosius impressum mentibus hominum quam si columnis aut statuis esset expressus. Porro non minorem tibi curam esse Christianae relligionis declarat totius vitae tuae integritas. Ad haec templa diuorum ingenti munificentia structa locupletata ornataque. Postremo Prussia, quoniam haeresi corrumpi caeperat, in potestatem accepta ac emendata.

Tali animo non possunt non vehementer displicere haec principum tanta dissidia. Qui si tantum inter se conflictarentur, esset tamen bellum non dicam ciuile sed plane parricidiale. Plato ciuile bellum esse putat quod Graeci gerunt aduersus Graecos. At Christianus Christiano propius iunctus est quam ciuis ciui, quam frater fratri. Nunc haec monarcharum inter ipsos conflictatio Turcae viam aperuit, vt primum Rhodum, nuper etiam Vngariam inuaderet.

36. *H*: Affricanus *a*. 37. *H*: Aegiptios *a*.

---

48. de Scythis] See Ep. 1803. 41n.
64. Prussia] Cf. l. 124n.
68. Plato] *Rep.* 470.
72. Rhodum] In Dec. 1522; see Ep. 1362. 74n.
Vngariam] See Ep. 1754. 29.

Fuitque nimium felix crudelitas, altius etiam ad nos penetratura, nisi concordia iunctis vmbonibus obstiterimus. Quem Christiani pectoris hominem non ista discrucient? Verum iis etiam atrocius est, quod, dum principes inter se dissidiis tumultuantur, funditus perit relligio Christiana, laxatis etiam rerum compagibus confusoque publici status ordine, vt qui parere debebant, postulent imperare maioribus. Nec hic simplex discrimen est. Vtraque pars, vt habet quaedam non aspernanda, ita mixti sunt etiam illis qui sub Ecclesiae vexillis militare videntur: quos apparet victoriam Christo debitam ad se rapturos, nisi summorum principum auctoritas et illorum insanos tumultus coherceat et rapinam prohibeat. Ita fieri poterit vt ex hoc amaro pharmaco quo torquetur mundus, aliquid bonae sanitatis consequatur, ac victoria cedat non hominibus, sed Ecclesiae principi Christo, cui debetur omnis gloria: qui fortassis ideo passus est has rerum humanarum procellas incidere, vt quosdam mundanae prosperitatis abundantia velut ebrios, ad Christianae mentis sobrietatem expergefaceret. Huius animi dicitur et Caesar Carolus, vt ex literis eorum qui sunt illi proximi, cognoui. His de rebus plura literis committere nec satis tutum arbitror nec necesse; quandoquidem singularis tua prudentia nouit quid significem.

Hactenus de pietate. Animi vero celsitudo non tam elucet in fortiter gerendis bellis aut proferendis regni finibus, quam in hiis contemnendis quae nemo contemnit nisi vere sublimi sit animo. Quisque superior est eo quod potest negligere, quoties id suadet vtilitas reipublicae. Quem ira aut vindictae cupiditas ad bellum vrget, is inferior est affectu suo. Quem ambitio prolicit ad pugnam, inferior est eo quod ambit. Caeterum qui publicam vtilitatem anteponit hiis rebus omnibus, is demum vere sublimi excelsoque est animo. In necessariis bellis, quae multa cum Valachis, Tartaris, Moschis Prussiisque non minus feliciter quam fortiter gessisti, plane regiam animi celsitudinem declarasti. Sed longe sublimioris animi sunt argumenta, quod cum Moschis toties debellatis inducias habere, quam armis regionem opulentissimam in ditionem tuam redigere maluisti, quum id esset in procliui quumque huc procerum cohortatio prouocaret; quodque, quoniam odio schismatici nominis pacem nonnulli negarent coire posse, non grauatus sis induciarum facere prorogationem. Nec tua refert quam in partem vulgus hoc tuum factum interpretetur. Prior est apud te publica regni tui tranquillitas et Christiani sanguinis parsimonia, quam vel armis paranda tantae ditionis accessio, vel vulgi de te existimatio. Nam, vt eleganter dixit ille, 'Vere regium est', hoc est excelsissimi cuiusdam animi, 'male audire, quum bene feceris'. Nec recusasti cum Turcis inducias suscipere; libenter etiam cum Scythis foedus initurus, nisi ferae potius quam homines, non desinerent sceleratis

77. laxatis *a*N^3: luxatis N^2. 95. hiis *a*: his *N*. 101. hiis *a*: his N^3. 102–3. *H*: Thartaris, Moscis *a*. 105. *H*: Moscis *a*. 108. *H*: scismatici *a*. 111. tui *om. H*.

90. ex literis] For Charles' inclination towards repression see Ep. 1757. 28–31.

102. Valachis] Details of these wars may be read in Decius' *De Sigismundi temporibus*; see Ep. 1303 introd.

114. ille] Plutarch; see Ep. 1578. 30n.

incursionibus vexare ditionem tuam. Quorum efferam et intractabilem immanitatem a tuorum fortunis ac ceruicibus depellere, pietas est verius quam bellum; et si bellum est, eius est generis vt quoniam vitari nullo modo potest, non absque nefario scelere praetermitteretur. Ad haec quum tibi toties aduersus Prussios bellanti feliciter ceciderit Martis alea, tamen amore pacis maluisti Prussiae Duci nonnullam eius prouinciae portionem concedere, quam totam armis, quod tibi facillimum erat, tuo subiugare imperio.

Eiusdem celsitudinis erat et illud, quum Germaniae principes decem millia peditum, duo equitum millia misissent Duci suppetias aduersus Polonos, non passus es tuos longe numero superiores (erant enim equitum sexaginta millia) cum paucioribus congredi; tantum octingentis tuorum hoc negocii datum, vt qua proficiscerentur Germani milites, commeatum aut praeriperent aut interciperent. Ita factum est vt et illi fame moniti domum se reciperent, et tu sanguinis humani iacturam vitaris. Quid ego nunc commemorem quod post Christiernum Regem ditione pulsum, vltro delata Noruegiae Suetiaeque regna constanter recusasti, ne tuis hac occasione belli materiam accerseres? Non sunt vetera quae narro; sed illud recentius, quod nuper extincto Bohemiae Vngariaeque rege, qui tibi fuit ex fratre nepos, cum ad te successio propinquitatis etiam iure pertinere videretur, adeo non ambisti, vt missis oratoribus admonueris illos, eum sibi regem asciscerent, quem suae regioni maxime profuturum iudicarent, te tua sorte contentum esse. Nec hiis contentus, simul vt intellexeras res inter Ferdinandum et Ioannem, Vngariae regem, ad arma spectare, misso Cancellario tuo, spectabili ac magnifico Christophoro a Schydlouiez, castellano et capitaneo Cracouiensi, quem virum habes vnum omnium et prudentissimum et integerrimum, effecisti ne prius bellum susciperetur quam omnibus tentatis quae bellum possent excludere.

Haec arguunt animum vere sublimem et omnibus hominum rebus excelsiorem. Quanquam ex iisdem iam arbitror perspici singularem quandam tuam prudentiam, quam in te tum aetas tum plurimarum rerum vsus absoluit. Dulce quidem bellum inexpertis; sed ille per tenebras ac procul cernit, qui pacem iniquam anteponit aequo bello. Quod si principes tuum exemplum sequuti, contemptis priuatis affectibus velut e sublimi quadam specula deflecterent oculos ad pietatem, hoc est ad Christi gloriam et gregis Christiani salutem, priusque ducerent publicam orbis tranquillitatem quam

132. tu . . . 133. vitaris *a*: tua clementia . . . vitarit *H*. 142. hiis *a* *Lond.*: his *N*[3] *LB*. 143. Vngariae regem *a*: qui regni titulum vsurparat *H*. 144. Schydlouietz *N*. 148. hominum *a*: mortalium *H*.

124. Prussiae Duci] This passage no doubt refers to the composition made with Albert of Brandenburg (Ep. 1297. 54n) in April 1525.

134. Christiernum] See Ep. 1228. 30n.

138. Rege] See Epp. 850. 18n, 1754.

nepos] Louis' father, Ladislas (Ep. 950. 5n) was a younger brother of Sigismund, both being sons of Casimir IV of Poland.

143. Ioannem] See Ep. 1810. 20n.

Vngariae regem] To Sigismund this title, applied to the brother of his first wife, was no doubt acceptable; but to Ferdinand it gave offence (see Epp. 1917, 2030, 2032).

144. Schydlouiez] See Ep. 1810. 23n.

151. Dulce . . . bellum] See Ep. 575. 11n.

152. pacem] Cf. Ep. 1211. 559n.

nescio quae priuata commoda, quae et crebro fallunt et, vt non fallant, nimio emuntur: primum ipsi concordia iuncti multo felicius ac magnificentius regnarent, et Turcam facile depellerent a Christianorum ceruicibus, et hoc exitiabile dissidium Ecclesiae bonis rationibus componerent. Nunc vereor ne sint qui pietatis inopia publicum malum conentur in suum priuatum bonum vertere, aut ob animum vere celsitudinis expertem non possint publicae tranquillitatis studio quicquam de suo iure concedere, aut ob rerum imperitiam malint bellum quam pacem; quum bellum nunquam sit suscipiendum, nisi quum citra crimen impietatis vitari non potest. Quod si principes haec sinceris et Christianis agerent animis, adesset ipse Christus consiliorum ac foederum prosperator, daretque rebus laetiorem euentum quam ipsi queant optare.

Nunc vt pleraque bella vel ira vel ambitio vel alius quispiam priuatus affectus suadet potius quam pietatis aut rei publicae respectus; ita foedera videmus infirma temporariaque, quodque grauius, sepenumero seminarium praebent bellis. Illud optare magis possum quam sperare, quod tamen arbitror ad conseruandas principum amicitias et rerum publicarum tranquillitatem cum primis facere, si principibus persuaderi possit vt ditiones procul dissitas recusent. Quantum enim calamitatum inuexit Gallis toties petitum ac repetitum Mediolanum? Quid esset eo regno florentius, si Neapolim, si Longobardiam, si Insubriam olim neglexisset? Vt naues quaedam maiores sunt quam vt gubernari possint, ita difficillimum est ditionem vltra modum latam feliciter administrare. Id vero multo difficilius est, si ditionis portiones longis interuallis distractae sint. Iam augendae ditionis cupiditas finem non habet; vt nonnullis tale quiddam vsu venire videatur, quale solet iis quibus studium est sacerdotia sacerdotiis accumulare. Quicquid enim emolumenti ex mediocribus corraserunt, hoc in maius aliquod absumunt; ac multorum fructus vna episcopi dignitas absorbet, et huius quoque prouentibus emitur archiepiscopi titulus. Demum cardinalicii nominis gloria quot dignitatum, quot abbatiarum census deuorat! Haec nimirum sunt argumenta parum sublimis animi, nullum posse pati se maiorem.

Ille demum magnus excelsusque est, qui nec inferiores fastidit nec superioribus inuidet, hoc agens, non vt quam latissime regnet, quod sceleratis etiam aliquando dedit fortuna, sed vt quod sortitus est regni, quam optime administret. Verum quoniam nunc successio regnorum partim affinitate partim cognatione transit ab aliis ad alios, optare, vt dixi, facilius est, quod arbitror optimum, quam sperare. Iam nec pium est nec animi mei, quem Christus totius Ecclesiae suae praesidem esse voluit, eius authoritati quidquam detrahere: tamen si verum fateri volumus, et ipse felicius ageret, et summi principes minus frequenter huiusmodi bellis inter se conflictarentur, si bona ipsius pace persuasus, cum nullo monarcha foedus iniret, sed ex aequo se patrem praestaret omnibus. Nunc ex huiusmodi foederibus toties ictis, rescissis, repetitis, relictis, quantam vidimus ac videmus exoriri materiam vel excitandi bella vel alendi! Quid hic attinet exempla ex annalibus repetere, quum hiis annis viginti tam multa conspexerimus oculis nostris?

159. *H*: Thurcam *a*. 163. expertem *a* *N*[1]: expertum *N*[13]. 182. est *om*. *N*. 205. ex *a*: ab *H*. 206. hiis *a*: his *H*.

Sed ego iamdudum abutens tua lenitate, Rex inuictissime, septa, quod aiunt, transilio: itaque desinam, hoc ardentissimis votis comprecans, vt Deus nostri misertus, tuis sanctissimis conatibus det exitum ista pietate, ista animi celsitudine, ista prudentia dignum; tuamque Reginam Bonam optimo Regi iunctam, diu felicem seruet et regno et reipublicae Christianae.

Datum Basileae Id. Maii. Anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo septimo.

1820. To Christopher of Schydlowyetz.

Opus Epistolarum p. 638. Basle.
N. p. 608: Lond. xix. 11: LB. 801. 16 May 1527.

ERASMVS ROT. CLARISSIMO VIRO CHRISTOPHORO A SCHIIDLOVIETZ ETC., REGNI POLONIAE CANCELLARIO, S. D.

Lentivs inter nos commeant epistolae, vir ornatissime, quanquam tua satis mature peruenit: scripta ad Cal. Martias, reddita est ante Idus Maias. Nam suspicor vos nouum annum auspicari a Paschali die.

Dominus in Euangelio beatos pronunciat pacificos; quo in negocio quoniam tu nunc optimi Regis iussu versaris, precor vt quod agis succedat, multosque tua prudentia reddas beatos. Hac de re scripsi nonnihil et inclyto regi Poloniae Sigismundo, iam semel atque iterum ornatissimi iuuenis Ioannis a Lasco litteris prouocatus. Id enim tanto studio a me contendit vt existimem eum non sine causa sic esse animatum. Haec aetas principes habet fere iuuenes: quo magis oro vt Deus Sigismundum nobis diu seruet incolumem, cuius pietas, animi magnitudo singularisque prudentia ac plurimus rerum vsus salubribus consiliis plurimum prodesse poterit et principum commodis et reipublicae tranquillitati.

Munera tua plane tuo digna sunt animo, sed tamen in ratione tuorum in me meritorum nouissimam pene lineam occupant. Antoninum meum tibi charum esse gaudeo; nullum adhuc ingenium expertus sum illo candidius, nisi talis esset Ioannes a Lasco, praepositus Gnesnensis, vt ne fingi quidem possit quicquam amabilius; cuius equidem amicitiam in praecipua meae felicitatis parte duco.

Habes epistolam mea manu, sed vereor vt legas. Languebam adhuc a vehementissima diarrhoea. Dominus te seruet incolumem.

Datum Basileae 17. Cal. Iunias. Anno 1527.

1819. 211. Bonam] See Ep. 1753. 48n.

1820. 2. tua] Not extant: no doubt answering Ep. 1752.

3-4. a Paschali die] This implies that Schydlowyetz's letter was dated 1 March 1526.

8. scripsi] Ep. 1819. 142-7.

16. Munera] See Ep. 1752. 7n.

18. Antoninum] See Ep. 1602.

1821. To John Lasky.

Opus Epistolarum p. 638. Basle.
N. p. 669: Lond. xix. 13: LB. 862. 17 May 1527.

ERASMVS ROT. ORNATISSIMO VIRO IOANNI A LASCO, PRAEPOSITO GNESNENSI, S. D.

Qvae misimus, bona fide reddita profecto valde gaudeo. Nam ea res habebat me sollicitum, vt nunc est incredibilis hominum perfidia, dum vbique de fide disputatur. Nonnihil etiam metuebam ne quid tibi tuisque secus quam vellem accidisset.

Enchiridion apud Hispanos vulgari sermone versum est et excusum, ingenti monachorum tumultu; verum is impegit in potentes Erasmi patronos, in quibus erat et Caesar, cuius epistolam, ni fallor, ad te misi proximo mercatu. Beato Rhenano protinus tuas litteras perferendas curaui: nam agit Stletstadii, profugus hinc et pestis et dissidiorum odio. Non dubito quin et huius et Glareani libellum iam acceperis. Glareanus suum publice praelegit. Regi, quando toties huc prouocas, scripsi, sed exemplum ad verbum descriptum his inclusi, vt si videatur premas; difficile est enim regibus scribere. Veruntamen, quod te nescire nolim, huius rei mentionem feci in litteris ad Christophorum cancellarium Cracouiensem.

Aliquot ex hostium numero perierunt. Louanii Egmondanus Carmelita vomitu praefocatus, quum ipse paulo ante publice vociferatus esset in Ioannem Neuium, quod paralysi correptus intra sex horas efflasset animam. Periit et Vincentius Dominicanus, in quem est vna mea epistola, titulo pertinacissimi obtrectatoris; periit et Rosemondus, vir melior quam pro vulgari sorte theologorum, perierat ante Dorpius noster. Coloniae periit Iacobus Hoghestratus, coryphaeus huius tragoediae; qui tamen in morte dicitur nonnullis verbis prodidisse parum synceram conscientiam. His omnibus precor Domini misericordiam. Iacobus Faber hinc honorifice reuocatus est in Galliam—cesserat enim metu , et est Regi charissimus. Is quoque quem Bedda destinarat holocautomati, vir bonus

9. Seletstadii N.

1. Quae misimus] No doubt in a letter contemporary with Epp. 1751-4.

5. Enchiridion] See Ep. 1556. 47n.

7. epistolam] Ep. 1731.

8. proximo mercatu] By the booksellers going to the Frankfort fair of March; but no letters of Erasmus to Poland at that time survive.

9. litteras] Not extant: Beatus replied on 17 May also (BRE. 263).

Stletstadii] He had been there since Aug.: cf. BRE. 259.

10. pestis] See Ep. 1777. 3n.

huius] The *In C. Plinium*: see Ep. 1452. 40n.

11. Glareani] The *De Geographia*, Basle, Jo. Faber Emmeus, 1527. In the preface, dated 'Ex Collegio nostro', 1527, Glareanus states that the dedication to Lasky had been suggested to him by Erasmus.

12. scripsi] Ep. 1819.

15. Christophorum] Schydlowyetz: see Epp. 1593, 1820. 7-9.

16. Egmondanus] See Ep. 1732. 41-2.

18. Neuium] See Epp. 298, 1347 introd.

19. Vincentius] See Epp. 1732. 40, 1765. 29-30.

20. epistola] Ep. 1196.

21. Rosemondus] See Ep. 1766. 46-7.

22. Dorpius] See Ep. 1584. 1.

Hoghestratus] See Epp. 290. 10n, 1780. 34n.

25. Faber] See Ep. 1674. 70n.

27. Is quoque] Berquin; see Ep. 1721 introd., and cf. Ep. 1875. 98-100.

Bedda] See Ep. 1571 introd.

est, vt audio, et Regi cum primis charus; quem Rex noluit vi subducere periculo, sed passus est causam agi, donec ipse veniret Lutetiam. Habes exemplum: quod nisi crebrius aedatur, insilient tenebriones in capita principum, fidei propugnandae titulo. Vtinam Rex in caeteris omnibus perinde felix fuisset!

Quur hunc amicum Regis, absente principe, decreuerint immolare, praecipua causa fuit quod Paraphrases et alios aliquot libellos meos Gallice versos, pararet aedere: sic enim sibi persuadent quidam pseudomonachi, 'Si Erasmus coeperit vulgo loqui, retegentur nostra mendacia, quibus illum apud mulierculas et idiotas hactenus inuisum reddidimus. Res enim ipsa coarguet vanitatem nostram, declarans eum esse alium quam nos depinxeramus'. Itaque nihil arbitror esse conducibilius, vel ad illorum prodendam maliciam vel ad meam innocentiam approbandam, quam vt ea quae scripsi, de recte viuendo praesertim, versentur in populi manibus. Neque id fugit istos Pharisaicos, eoque magna conspiratione hoc agunt, ne qua id fiat. Verum omnes istorum conatus pene videmus in diuersum cadere. Quanquam istud tuum ingenium dignum est quod melioribus occupetur argumentis, etiamsi neminem arbitror id posse praestare felicius.

Illud arguit mihi singularem quendam animi in me candorem, quod, contempta omni inuidia, cupis omnibus mortalibus esse notissimum quanti me facias; nec recusas discipuli titulum, modo talis habearis qui Erasmi causa nihil non sis tum passurus tum facturus. Ego vero, mi Ioannes, nimis impudens fuero, si iuuenem summis natum rebus et iam nunc nullo non doctrinae genere me superiorem patiar credi meum discipulum. Sed tamen homo sim insigniter ingratus, si tam amantem, tam constantem, tam candidum patronum patiar obliuionis tenebris oblitterari. Refert enim hoc omnium, vt tam rarum beneuolentiae exemplum ad posteros transeat, praesertim his temporibus, quando nulla sunt amicorum iuga nisi quae confoederauit conspiratio. Verum vtinam adesset is scriptis meis genius, vt quod tuis meritis dignum est possint efficere! Vel in hunc vsum optarim mihi temporariam Ciceronianae felicitatis vsuram. Certe deligetur argumentum per se plausibile, et addetur a nobis plusculum in expolienda dictione curae, quo magis ad posteros transeat. Id quo minus antehac sit factum, vt ingenue dicam, religio quaedam obstitit, qua me per tuas litteras liberatum esse gaudeo.

Glareanus vnus sustinet hic causam disciplinarum. Frequenti auditorio profitetur tuum libellum. Alii quamuis eruditi, vix habent sex auditores, nec id constanter; hic habet sexaginta, et indies crescit numerus. Arbitror hoc esse tui genii; nam omnino praeter huius Academiae morem est. Primum in hoc gratificaberis homini, si adolescentes aliquot, alio fortassis litterarum discendarum gratia profecturos, ad hunc mittas. Nam quoniam inhabitat collegium, paedagogum agat oportet annis aliquot.

30. exemplum] Cf. Ep. 1875. 110.

35. Gallice versos] See Epp. 925. 13n, 1692. 2–3.

61. Ciceronianae] For Erasmus' reputation on this point cf. Epp. 1720. 48–54, 1791. 37–64.

65. litteras] of c. 30 March, when Lasky wrote to Bon. Amerbach (La. E. 12): who replied on 19 May (Gabbema 4).

68. tuum libellum] See l. 11n.

Miror in litteris tuis nullam esse Hieroslai a Lasco mentionem; vtrique tamen ex me salutem dices plurimam. Nam et Stanislaum isthic adesse gaudeo e Galliis reducem. Cura valetudinem tuam diligenter. Datum Basileae 16. Cal. Iunias Anno M.D.XXVII.

1822. To Andrew Cricius.

Opus Epistolarum p. 639. Basle.
N. p. 610: Lond. xix. 14: LB. 863. 17 May 1527.

[Answering a letter, not extant, of c. 25 March; cf. Ep. 1803. 81-3.]

ERASMVS ROTERODAMVS ANDREAE CRITIO, EPISCOPO PLOCENSI, S. D.

Ornatissime Praesul, libellum tuum degustaui verius quam perlegi; nec dubito quin totus sit placiturus, vbi totum perlegero. Video strenuum propugnatorem Ecclesiae. Verum non arbitror tuam istam prudentiam egere monitore: alioqui vel admonerem vel rogarem, sic depugnaret aduersus hostes publicae tranquillitatis vt victoriae gloria non hominibus cedat sed Christo. Nam quemadmodum in publico ciuitatis incendio multi solent esse qui praedae intenti commune malum vertunt in priuatum bonum; ita in hoc orbis fatali tumultu non dubito quin videas plurimos in hoc intentos, vt ad se rapiant victoriam vni Christo debitam. Ex hoc tam violento pharmaco, quod fortasse Deus corrigendis viciis nostris immisit, tantoque motu concussit totum Ecclesiae corpus, optarim aliquid bonae sanitatis proficisci. Nunc quis erit fructus, si qui praesunt Ecclesiae, quorum non pauci sunt tales vt ipso propemodum mundo videantur mundaniores, eos habeamus aliquanto quam antehac fuerunt prophaniores; si principes, praesertim hosce minutos, ex praeda rerum ecclesiasticarum ad luxum et aleam instructiores; si monachos, quorum tyrannidem iam olim suspirat orbis, posthac habeat ex victoria ferociores? Non quod non arbitrer inter hos esse viros pios, prudentes et eruditos, sed inter eosdem nimis multos videmus qui ventri suo seruiunt, non Iesu Christo; et dum suo quisque ordini valde fauet, negligitur ordo Christi.

Accidit, vt video, tibi quod et prouerbio dici solet. Dedisti malum et accepisti, qui ἁλμυρὸν γειτόνημα nihilo commodiore permutasti. De libertate frustra tibi blandiris. Semel aulae frenum momordisti, sessorem perferas oportet. Quanquam est istud e re publica, vt homines eruditi ad publicam autoritatem functionemque pertrahantur. Dulce quidem est ocium studiorum, sed homo non sibi nascitur tantum verumetiam patriae. Habes a Lasco miserabile spectaculum, quod iis qui Erasmo male volunt, citius possit esse in deliciis quam tibi, nisi forte pictor vestris blanditus est affectibus.

1821. 75. Hieroslai] See Ep. 1242. 25n.
76. Stanislaum] See Ep. 1502. 9n.
1822. 1. libellum] The *De afflictione Ecclesiae*; see Ep. 1629. 7n.
23. prouerbio] See *Adag.* 1183.
24. ἁλμυρὸν γειτόνημα] Cf. Plat. *Legg.* 705A.
30. spectaculum] Of this portrait, which apparently had been carried off by J. Lasky when he left Basle in Oct. 1525 (see Ep. 1622. 4n), nothing seems to be known.

Nam istam imaginem inscio me suffuratus est. Vtinam imago quam lucubrationibus meis expressi, probetur tibi tuique similium iudicio!

Haec ad litteras tuas, quas tu vento commiseras, quemadmodum scribis: vix aliae celerius peruenere. Opto R. T. Amplitudini felicitatem in Domino perpetuam.

Datum Basileae 16. Cal. Iunias. Anno 1527.

1823. To Francis Titelmans.

Opus Epistolarum p. 642. Basle.
N. p. 612: Lond. xix. 18: LB. 864. 18 May 1527.

[The year-date is confirmed by the reference to Titelmans in Ep. 1815; and by the mention of this letter in Ep. 1994.

Francis Titelmans (1497–8—12 Sept. 1537) of Hasselt in Belgian Limburg, 19 ms. w. of Maastricht, matriculated from Standonck's College at Louvain on 12 June 1518 (EHR. xxxvii. 99). Both his parents were already dead; but during his course he received much kindness from a patron, Chas. Carondelet of Pottelles, and from Ja. Latomus (Ep. 934. 3n)—see the preface, Aug. 1532, to his *Summa mysteriorum Christianae fidei*. After proceeding M.A. in 1521 (Val. Andreas p. 244) he was for eighteen months with the Franciscans at Antwerp; but about 1523 he joined the house at Louvain, and by 1528 had become their 'Scripturarum praelector'. His earliest published work is an oration delivered at Louvain on † Jo. a Myrica, I.V.D., 1527. He quickly took the field as a champion of orthodox scholarship against Erasmus (cf. Ep. 1837. 55–59) and Faber Stapulensis: emulating the former also with a series of *Elucidationes paraphrasticae* on many parts of the Bible. The first of these, on the Pauline Epistles, appeared early in 1529 at Antwerp (cf. Erasmus' *Resp. ad A. Pium*, LB. ix. 1115DE); a special *Collatio* against his two opponents following separately in May (Panzer vi. 14).

To this Erasmus replied in Aug. with two letters to Botzheim (Epp. 2205, 6), printed at the very end of H: the latter of which he worked up into a formal reply to Titelmans, *Ad collationes cuiusdam Opus recens*, seemingly printed first at Antwerp, P. Sylvius, 7–15 Oct. 1529. In Dec. Titelmans rejoined with an *Epistola apologetica*, Antwerp, W. Vorstermann, Jan. 1530; which deals with both the letters to Botzheim. In 1530 also, in *De authoritate libri Apocalypsis*, Antwerp, M. Hillen, he took for his text Erasmus' *Annot.* in the edition of 1527, and criticized it freely. His commentaries on the Psalms, dedicated to the Emperor in 1531, were specially reprinted at Charles' urgent request by Jo. Steelsius at Antwerp in 1553: see G. Malinaeus' *Lettres*, ed. de Reiffenberg, 1843, no. 32. In June 1532 he edited Arnold of Chartres' *De septem verbis Domini in cruce*, dedicated to John Robyns (Ep. 1435); in Aug. the *Summa mysteriorum*. For the Arts Faculty at Louvain he wrote philosophical lectures *De consyderatione rerum naturalium* and *De consyd. dialectica*, 1530 and 1533. In May 1534 he edited the *Chronica* of Amandus, inmate of his house at Louvain (Ep. 1044. 34n); printing with it a few pages of his own *De fide et moribus Aethiopum Christianorum*, based on information derived from Rod. Fernandus at Antwerp (see its f. 121 v°., and cf. Ep. 1681. 51n) and others; also some letters received from Franciscans in Mexico, 1529–31. In 1534 he went to Rome, and, joining the Capuchins, was vicar-general of the Roman province. Returning to Louvain, in June 1536 he dedicated his commentaries on Ecclesiastes to Card. Quignon; those on the Cantica Canticorum also appeared before his death: which occurred in the Capuchin house at Anticoli near Anagni. The Paraphrases on Job, Matt., and John's Gospel, were published by his brother Peter, 1543–7.

See Trith.[4] 451; L. Waddingus, *Script. ord. Minorum*, 1650; Dionysius of Genoa, *Bibl. script. Capucinorum*, 1691 and 1747; and two modern lives by P. Chrysostome, 1903, and A. Paquay, 1906, which are not accessible to me.]

---

32. imago] Cf. Ep. 1101. 7n.
35. vento commiseras] Cf. Epp. 1674. 76, 1675. 26, 1885. 189–90.

ERASMVS ROTERODAMVS FRANCISCO HASSELTENSI FRANCISCANO S. D.

Honorande in Christo frater, audio te frequenter in tuis praelectionibus nomen meum perstringere. Quod si verum est, moneo vt memineris quid ordine vestro dignum sit. Scis nec Pontifici nec Caesari probari tales insectationes: quod vterque satis declarauit, etiam scripto. Scis inutiles esse hoc statu rerum, quo meum caput pro negocio fidei tot expono periculis. Ego nullius ordinis sum hostis; vestrae vero congregationi, quoniam caeteris est incorruptior, semper vnice faui. Si quid scriptis admoneo, pro vobis facit, non contra vos, qui talia non probatis. Quod si cupitis pristinum orbis fauorem vobis instaurare, his rationibus id faciatis oportet, quibus eum primum peperistis; peperistis autem vitae synceritate, non conspirationibus aut obtrectationibus. Quos tumultus tui sodales mouerunt in Hispania! Quid profecerunt? Exacerbarunt omnium odium. Idem accidit in Polonia et Vngaria. Ego, nisi Christum haberem prae oculis, et si te fortassis non possum laedere, possem ordinem tuum laedere magis quam credas. Ad quod tamen nunquam prouocabor. Quo minus decet vos ad hoc lacessere. Iam pridem clancularii consiliis libros meos emouistis e bibliothecis, in quibus locum habent aliorum virulentae calumniae. Hoc dissimulaui, nec magni facio. Si pietatis negocium agetis syncere, Dominus prosperabit quod agitis: sin agetis technis et callidis conspirationibus, omnia, crede mihi, recident in diuersum. Dominus tecum.

Basileae quintodecimo Calendas Iunias. Anno M. D. XXVII.

[1803]1824. To Leonard Cox.

Opus Epistolarum p. 640. — Basle.
N. p. 610: Lond. xix. 15: LB. 866. — 21 May 1527.

ERASMVS ROT. LEONARDO COXO ANGLO S. D.

Vtinam, mi Coxe, tam esset in procliui rescribere omnibus quam est redamare quotquot nobis bene volunt! Verum studiorum labores plusquam totum tempus sibi vindicant, in tantum vt nec aegrotare vacet, nec mederi corpusculo, tantum abest vt liceat omnium epistolis respondere. Epistola tua proxime scripta, fuit vndique iucunda, praeterquam duabus partibus; quarum altera laudibus immensis oneras me verius quam ornas, etiamsi hoc

1823. 24. quintodecimo *N*[1,3]: quindecimo *H Lond.*: xv. *N*[2].

1823. 3. nec Pontifici] See Ep. 1580.
3–4. nec Caesari] See Epp. 1690. 1190, 1735. 28–9.
8. vnice faui] Cf. Epp. 1174. 15n, 1805. 290–1, 1891. 23–9. For similar praise of the Dominicans and Carthusians see Epp. 1006. 4n, 1196. 425n.
13. in Hispania] See Ep. 1791 introd.
14. in Polonia] There is no mention of this in the letters which came to him from Poland and Hungary. The statement is repeated in Epp. 1743. 37, 1804. 183, 1886. 121, 2126.
18. e bibliothecis] But see Titelmans' *Epist. apolog.* of Dec. 1529.
1824. 2. redamare] Cf. Epp. 786. 8–9, 873. 1–2.

quoque molestiae leniit animi tui candor, vnde certum habeo quicquid istud est erroris proficisci; altera nuncias Iusti nostri valetudinem aduersam, cui viro, vt promeretur, optarem omnia esse prosperrima. De fracto scapulae osse pridem ipse mihi scripserat. An aliud accesserit malum nescio; per hunc grammatophorum nullas ab eo litteras accepi.

Ecclesiastae Cassouiensis animum satis admirari non possum; censeo fortunam amplectendam, vel ob id quo pluribus prodesse queas, vel ob hoc ne pessimo cuique sis contemptui. Etsi qui dignitate praeminent non possunt omnia corrigere quae geri conspiciunt vel a populo vel a principibus, tamen non parum malorum possunt excludere. Si nos inuisat, reperiet nihil aliud quam pro thesauro carbones. Ioannis a Lasco tale sum expertus ingenium, quotidieque experior, vt vel hoc vno amico mihi videar sat beatus. Anianum nostrum apud te viuere gaudeo. Habes felicem materiam, artifex probus: quem quidem ἀσπάζου ἀπ' ἐμοῦ. Critii, iam commutato nomine Plocensis Episcopi, litteris respondi. Oportet istam Ecclesiam Deo charam esse, cui perpetua serie contigere tres tales episcopi, qualis vnus vix multis annis contingere solet aliis.

Copia ante menses sex rursus aedita est, multis modis a me locupletata: quam aeditionem ad te mittam, si hic non grauabitur sarcinulam. De *synere* quod quaeris sic habet res. Ante annos ferme viginti quum Senae tingerem ingenium Alexandri archiepiscopi S. Andreae, fratris huius qui nunc Scotiae regnum tenet, nactus sum Aulum Gellium peruetustae aeditionis, et, ni fallor, primae. Mihi videbatur caeteris quas videram emendatior. Illic et Graece et Latine habebatur *synere*. Quanquam autem eae interpretationes quae initium habent ab *Id est*, non sunt A. Gellii, tamen eiusmodi videntur vt arbitrer ipsum nihilo melius fuisse sua redditurum. Nunc etiam in Aldina aeditione video scripturam vtramque mutatam, pro *synere* repositum σειρήνων, et metri quidem constat ratio, verum an germana sit lectio nescio. Ego suspicabar *synar* talem esse vocem qualis est piper. Nihil tamen hactenus apud autores comperi quod mihi satis arrideat. Nam cinnarae naturam non describit Plinius, nisi quod huius gustu ceruum ait mederi sibi pabulis toxicis gustatis. Hesychius refert cynarum, quem alii κυνόσβατον appellant. Verum hoc quoque οὐδὲν πρὸς ἔπος. Proinde mihi videtur optimum eam vocem eradere, id quod aeditione nouissima factum arbitror.

Zebridouio tuo scribam, si quid omnino dabitur ocii.

Datum Basileae duodecimo Calendas Iunias. Anno M. D. XXVII.

---

11. scripserat] c. 21 Jan. 1526; cf. Ep. 1660. 60-4.

24. respondi] Ep. 1822.

27. Copia] The last Froben edition was of May 1526.

30. ferme viginti] Eighteen: at Siena in 1509.

Alexandri] See Ep. 604. 2n.

32. Gellium] I cannot identify the edition which Erasmus used. The passage is Gell. 15. 20. 8; where some verses of Greek are followed by a Latin translation prefaced with *Id est* (l. 35). The earliest editions, Rome 1469, 1472, Venice 1472, have σειρηνων, translated by *sirenibus*; but four later which I have seen, have *sineribus*. The Aldine of 1515 (l. 37) omits the Latin version, and so has only σειρήνων.

47. scribam] Ep. 1826.

[1810]1825. To John Antoninus.

Opus Epistolarum p. 641. Basle.
N. p. 611 : Lond. xix. 16 : LB. 921. c. 21 May 1527.

ERASMVS ROT. ANTONINO MEDICO S. D.

Vt tu candore temet vsque superas, qui sic exaggeras tantilla mea in te officia, tua longe maiora dissimulans! Vrsinus aliquam partem suae tragicocomoediae seu potius comicotragoediae pridem ad nos perscripsit, bonam partem reiiciens in Ioannem Fabrum: quicum hactenus mihi non contigit colloqui. Nec interea scire potui quo se contulerit. Nam videbatur ancipitis esse consilii.

Res Vngariae tam esse turbulentas vel tua causa doleo, cui cupio, sicuti mereris, fausta tranquillaque esse omnia. Quoniam meum requiris consilium, dum res principum in ancipiti sunt, nulli me vehementer addicerem, certe neminem offenderem.

Scribunt huc Beddam cum pseudomonachis aliquot gnauiter rem gerere. Quendam in ignem pertracturus erat, ni Senatus ac Rex intercessissent. Verterat is quaedam Gallice ex meis lucubrationibus; adeo putant actum de maiestate sua, si Erasmus loquatur lingua vulgari. Nunc apud mulierculas quas dementarunt, et apud idiotas blaterant quaecunque lubet. Quod si vulgus legeret mea, perspiceret illorum insignem impudentiam.

A Turzone (significas, opinor, Alexium) nihil accepi neque boni neque mali, nisi quod arbitror hominem meum studium boni consulere. Ab Henkello per hunc nullas accepi, ne in nundinis quidem proximis. Quod episcopen recusat, non dubito quin illi constet sui consilii ratio; tamen vt nunc res sunt mortalium, praestat esse subulcum quam suem. Rogo, quid erat seriae rei, vt huc tanto itinere profectionem adornaretis? An vt Erasmum videretis morientem? Morior enim, mi Antonine, quotidie.

In Galeno, etiamsi maxime possem quod cupis, non vacat. In harenam gladiatoriam retrahor. Hippocratem male versum non est quod imputes Caluo; nam is nihil aliud est quam typographus, alioqui indoctus. Martino Dogerbasto precor omnia laeta: cui si quid a me praestari queat officii, non grauate fecero. Fucatis amicis fidendum quidem non est, sed tamen abutendum censet Cicero, saltem vt parcius laedant. Nec omnino vanum est quod scripsit Ouidius,

Saepe etiam vere coepit simulator amare.

---

2. Vrsinus] The reference clearly is to Ep. 1810. 10–17; but as there was no element of comedy in Mohacs, the subject must be some personal concern of Ursinus which had ended favourably, perhaps his appointment to be Ferdinand's historian.

4. Fabrum] See Ep. 1702. 6n.

5. hactenus] During Faber's visit to Basle.

11. Beddam] See Ep. 1571 introd.

12. Quendam] Berquin; cf. Ep. 1821. 27–30.

15. idiotas] See Ep. 1153. 171n.

18. Turzone] See Ep. 1572 introd.

20. Henkello] See Ep. 1672 introd.

25. quotidie] Cf. 1 Cor. 15. 31.

27. gladiatoriam] For the completion of the *Hyperaspistes*; see Ep. 1667 introd.

28. typographus] Erasmus is here at fault; confounding the Como printer with the Ravenna scholar (see Epp. 581. 30n, 1810. 61n).

32. Cicero] Cf. *Att.* 1. 18. 1.

33. Ouidius] *AA.* 1. 615.

Andreae Critii, mutato nomine nunc Plocensis episcopi, libellum accepi, cum ipsius litteris, tametsi breuibus. Optimae coniugi tuae felicitatem opto plurimam. Pestis aliquot ex medicis nostris absumpsit, et in his Syluerbergium. Vale. 1527.

1826. To Andrew Zebrzydowski.

Opus Epistolarum p. 641. Basle.
N. p. 612 : Lond. xix. 17 : LB. 865. 21 May 1527.

[Andrew Zebrzydowski (c. 1496–23 May 1560) was son of a sister of Cricius (Ep. 1629) and great-nephew of Tomiczki (Ep. 1919). He was now at Cracow in the household of L. Cox, and already held three benefices (Ep. 1803. 91–2). In March 1528 he visited Erasmus at Basle (Ep. 1958), and dwelt for some time in his house. Sichardus addressed to him 'adolescenti' *Disciplinarum liberalium orbis* from Consentius and Cassiodorus, Basle, Bebel, Aug. 1528 ; and also mentioned him with praise in dedicating an *Antidotum contra hereses*, Basle, Petri, Aug. 1528, to King Sigismund. In Sept. Andrew went on to Paris (Ep. 2052), and in Feb. 1529 to Padua. Returning to Poland he received a canonry at Cracow in Aug. 1530. He was employed on embassies, and was given in reward successively the sees of Cameniecz 1543, Chelm 1545, Cujavia 1546, and in Dec. 1550 Cracow, which he held till his death. He was also Chancellor of Cracow University. For a specimen of his conduct as bp. see La. E. 107. On his tomb in Cracow cathedral it is recorded that he was 'magni illius Erasmi Roterodo: discipulus et auditor'. Paulus Manutius as a mark of esteem sent him a portrait of Aldus (*Epistolae*, 1560, iv. 3).

See his letters, 1546–53, ed. W. Wislocki, 1878 (Zeb. E.); C. Miaskowski, *Korresp. des Erasmus mit Polen*, 1901, pp. 9–14 ; and J. Korzeniowski, *Analecta Romana* (*Script. rer. Polon.* xv), Cracow, 1894, pp. 6–8, 99–100, 104.]

ERASMVS ROT. ANDREAE ZEBRIDOVIO S. D.

Facit hoc tum amicitia non vulgaris, quae mihi iam pridem cum ornatissimo praesule Andrea Critio mutuis conglutinata litteris intercedit, tum eximia quaedam et tali digna auunculo indoles tua, quam mihi suis litteris admodum graphice depinxit Leonardus Coxus, adolescentiae tuae formator, vt te vel salutare sim ausus vel ad optimorum studiorum amorem incitare, licet id quidem currentem, vt aiunt, si modo vera scribit Coxus, cuius apud me fides est grauissima :

Nil opus admisso subdere calcar equo.

Verum vt in isto pulcherrimo stadio, Zebridoui charissime, semper teipsum alacritate superes, habes permulta quae debeant animum tuum accendere. Primum enim ista tam felix indoles nihil de te non eximium pollicetur : nonnihil etiam expectationi addit Coxus institutor, hoc est probae materiae probus artifex. Addo iam quod fortuna, quae dum est iniqua, multorum generosos conatus retardare solet, tuo subseruit ingenio, tum ampla tum obuia. Sed illud in primis non te patietur segnescere, quod exemplar habes domesticum tibi praelucens, in quo, velut in speculo, virtutis et eruditionis

---

1825. 37. Pestis] See Ep. 1777. 3n.
38. Syluerbergium] His death had taken place shortly before 5 Nov. 1526 : when Beatus Rhenanus wrote to Boniface Amerbach from Schlettstadt, commenting on the news (BRE. 260). Boniface in replying, 16 Nov. (Basle MS. C. VIa. 73. 94–5) reports that the plague is growing milder.

1826. 2. Critio] See Ep. 1629.
5. Coxus] See Ep. 1803.
9. Nil opus] Cf. Ov. *AA*. 2. 732.

absolutissimam imaginem cernis expressam. Andreas Andreae, nepos auunculo respondeas oportet. Exigit efflagitatque hoc abs te genus tuum, exposcit idem patria. Macte igitur animi Zebridoui, fac indefatigabili studio contendas ad huius laudis palmam. Aderit conanti Deus, qui in hoc ipsum te tantis naturae fortunaeque commodis ornauit, vt opulentae sorti dignam industria tua iungeres vsuram. Memineris optimam aetatis portionem esse fugacissimam, nec vnquam recurrere semel elapsam. In praesentia non licuit tecum pluribus. Bene vale.

Datum Basileae 12. Calendas Iunias Anno M. D. XXVII.

1827. To ? .

Opus Epistolarum p. 617. ⟨Basle.⟩
N. p. 588 : Lond. xviii. 31 : LB. 867. 23 May 1527.

[The year-date is confirmed by the reference (l. 2) to Erasmus' translation from Origen. The physician addressed evidently was in the service of some ecclesiastical dignitary (l. 19); possibly Ferry Carondelet at Besançon (Ep. 1350. 21n), if Claudius Felix can be connected with Ep. 1950; or perhaps Cop (Ep. 124. 16n). It is noticeable that the other names mentioned are French.]

ERASMVS ROTERODAMVS MEDICO CVIDAM S.

Evm qui tuas reddidit, nondum alloquutus sum. Quum huc veniret, eram occupatissimus in Origene vertendo, cuius fragmentum in Matthaeum nacti sumus : quum rediret, obortus erat intolerabilis dentium cruciatus, adeo vt nec loqui possem nisi exasperato malo, propter haustum aerem. Media aestate passi hic sumus hyemem. Pro commonstrato remedio gratiam habeo maximam, etiamsi mihi non cum arenulis sed cum saxis res erat : vnde medici λιθιῶντας appellant. Verum hoc malum in aliud est commutatum, quod perpetuam habet molestiam, sed dolore tolerabiliore. Id ni factum esset, iam ab his tumultibus liber esset Erasmus.

Fuit apud nos Geruasius theologus vere candidus, cuius colloquium mihi magno fuit solatio. Claudio Felici multam opto felicitatem. Quod me amantissime consolaris aduersus hominum inuidiam vel maliciam potius, scito me non tam mea causa dolere quam Christianae religionis nomine, quae tales habet et doctores et propugnatores. De me meisque studiis viderit Christus. Et vtinam praeter Beddam ac Sutorem nullus esset eadem infectus malicia !

Reuerendo Praesuli tuo meis verbis plurimam dices salutem. Bene vale x. Cal. Iunias. M. D. XXVII.

1827. 2. Origene] See Ep. 1844.
4. dentium] Cf. Ep. 1840. 91.
11. Geruasius] See Ep. 1884; and cf. Ep. 1840. 65–8. I cannot find any other traces of this visit to Basle.
12. Claudio Felici] A person of this name was D.D. at Paris 7 April 1508, from the Sorbonne, of which he had twice been Prior; and he appears in the lists of Drs. 1500–11, 1515. See Clerval.
17. Beddam] See Ep. 1571.
Sutorem] See Ep. 1591. 25n.

1828. To William Warham.

Opus Epistolarum p. 665. Basle.
N. p. 634 : Lond. xix. 46 : LB. 920. <c. 26 May 1527.

[A letter committed to Nic. Cannius (Ep. 1832) at his departure: evidently written a few days before Ep. 1831. The year-date is confirmed by the sending of Jerome (ll. 74–6). For an indication of Cannius' return see Ep. 1857. 27nn.]

GVILIHELMO WARAMO, ARCHIEPISCOPO CANTVARIENSI, ERASMVS ROTERODAMVS S. D.

Amplissime Praesul ac benignissime studiorum meorum Mecoenas, erupit tandem in apertum vetus illa in me coniuratio monachorum ac pseudotheologorum, hoc agentium vt libros meos excutiant e manibus hominum; sed, mihi crede, non habebit successum. Multis regionibus simul aggressi sunt hoc negocium, deuotis animis; sed vbique repererunt potentes, qui conatibus illorum furiosis obsisterent. Habeo ferme quicquid notarunt in libris meis, et sane gaudeo non alia posse produci ab his qui plusquam hostilibus animis ad calumniam detorquent omnia. Si vacabit legere libellum, cognosces quibus mendaciis et sycophantiis mecum agant. In hoc tumultu vetus ille tragoediarum artifex velut Androclides fortem agit virum, oblitus suae legationis; idque quum non ignoret me Archiepiscopo Toletano, praeter alios aliquot episcopos, multis aulae proceribus atque ipsi etiam Caesari non ingratum esse.

Demus aliquid in libris meis esse quod poterat dici circumspectius; certe nihil impium possunt ostendere. Quod autem exemplum hoc est, ex maliciosa conspiratione per vniuersum orbem, clamoribus insanis et furiosis libellis vnum hominem aggredi? Hoc non est defendere fidem, quo titulo isti se venditant, sed nouos tumultus excitare, quum turbarum vndique sit plus satis. Excitaui plurimos ad bonarum litterarum studium, quin et theologorum studia tot lucubrationibus meis vel excitaui vel adiuui. Si quid inest humani lapsus, poterat dari negocium aliquot integris ac doctis viris, ad quorum iudicium corrigerentur ea quae iure offenderent. Verum non offenduntur erratis; aliud est quod illos vrit. Ex linguis ac bonis litteris vndique feliciter efflorescentibus vident suam opinionem apud omnes decrescere; nec mirum qui tot iam annis aduersus optima studia summa vi belligerantur: quae si voluissent amplecti, nec aliorum dignitatem obscurassent, et suam illustrassent etiam. Nunc torquet illos inuidia. Per omnes orbis nationes Erasmi qualiacunque scripta teruntur manibus, Sutorum et Beddarum libri ridentur a pueris.

TIT. GVLIELMO *N.*

---

2. coniuratio] See Ep. 1791 introd. Erasmus evidently was invoking Warham's support because of the part in the matter which he considered Lee to be taking (ll. 10–14).

9. libellum] Probably a copy of the *Articuli* sent by Olivarus (Ep. 1791), which Erasmus had had made. At the same time he no doubt sent others for circulation among his English friends (cf. Ep. 1864. 13–17).

11. vetus ille] Lee: see Epp. 1735. 21n, 1744. 125n, 1831. 13–15, 1861, 1864. 13–17.

Androclides] Cf. Ep. 1053. 213 and *Adag.* 1191: a proverb 'in homines contemptos et humiles, qui per occasionem aliquam incidentem, dignitatem sortiuntur'.

13. Toletano] Fonseca: see Ep. 1748.

31. Sutorum] See Ep. 1591. 25n.

Beddarum] See Ep. 1571.

Est et aliud hulcus. In libris meis nonnunquam admoneo theologos, vt omissis quaestionibus sophisticis adeant fontes Scripturarum, euoluant sanctos Ecclesiae doctores ; et indico loca quaedam in quibus lapsi sunt ob linguarum ac vetustatis inscitiam. Similiter et monachos admoneo quibus in rebus sita sit vera religio. Id istos male habet. Malebant antiquum theologorum ac monachorum regnum manere ; verum hoc non expediebat populo Christiano. Ex meis libris nec haeresis nec dissidium vllum est natum. Isti suis clamoribus suscitant hos tumultus. Sed intra paucos annos videbis scenam rerum humanarum inuersam ; et eam moderationem quam perpetuo sequutus sum in scriptis meis amplectentur. Vociferantur isthic in Colloquia mea, quum vix alius liber sit conducibilior ad eximendas animis hominum stultas de rebus opiniones. Erit autem illud prudentiae principum, hos tumultus inconditos autoritate sua compescere ; alioqui in grauius incendium exituros quam hactenus excitatum est a Lutheranis.

Habent titulos honestos quibus hoc faciant. Satis est turbarum in Ecclesia, etiamsi non quaeramus nouam turbationum materiam, et abunde est nobis negocii cum iis qui palam profitentur ac scriptis defendunt ea quae docet Lutherus, etiamsi non facessamus negocium iis qui nobiscum pugnant aduersus Lutherum. Deinde quoniam Caesar habet in animo quaedam in Ecclesiam recepta in melius restituere, quod absque frequentissimo principum concilio fieri non potest, praestat si quid est eiusmodi rerum, in illud differre tempus. Nunc quantum licet paci studendum est, et excludenda dissidiorum materia. Postremo si maxime scriberem secus quam oportet, non expedit istiusmodi clamoribus, calumniis, conspirationibus, libellis rabiosis, mederi lapsibus hominum. Nam talibus modis Lutheranum negocium ex minimis initiis ad hoc incendium, quod nunc late per orbem diuagatur, exacerbatum est.

Huiusmodi titulis si principes istorum impetus fregerint, mox consilescet eorum tumultus. Sin indulserint illorum impotentibus odiis, res eo proficiet vt quum principes volent eos compescere, non queant. Hi fatales orbis motus non absque numine videntur orti, modisque non credendis huc vsque progressi. Arcanum est Dei consilium. Quid moliantur homines studiis videmus, quid moliatur Deus nobis incertum : nouit maliciam ac stultitiam mortalium in suam gloriam et in bonorum salutem vertere. Proinde mihi semper erit curae vt illi praestem synceram conscientiam ; de exitu viderit ipse.

Si tua sublimitas cupiet amplius de iis quae hic geruntur cognoscere, ex his quae misi Bedyllo, secretario tuo, licebit. Dedi negocium Petro Aegidio vt ad te mitteret diui Hieronymi volumina posterioris aeditionis pulchre concinnata ; an fecerit nescio.

Basileae Anno M. D. XXVII.

---

44. in Colloquia] See Ep. 1697. 23n.
74. Bedyllo] See Ep. 387 introd.
75. Hieronymi] See Ep. 1740. 16n.
posterioris] See Ep. 1465.

1829. To Tielmann Gravius.

Opus Epistolarum p. 638. Basle.
N. p. 609 : Lond. xix. 12 : LB. 869. 29 May 1527.

[Earlier than Ep. 1865. I cannot confirm the dates of month and year ; but they are similar in form to those of Epp. 1830–2.]

ERASMVS ROT. TIELMANNO A FOSSA S. D.

Ferreis xeniis ad amicitiam prouocatus, chartaceis respondeo. non quidem aereis aurea, sed tamen accepta pensans deterioribus. Adeo vero non aspernatus sum hoc qualecunque munusculum, vt hinc etiam collegerim te syncerissimo animo de meis moribus quam optime sentire. Alioqui solent et qui preciosa mittunt, multis verbis precari veniam, quod meritis inferiora mittant. Itaque munusculi tui vilitas mihi precium ipsius auxit, et isti tam beneuolo pectori me profiteor astrictissimum esse : id quod hoc epistolio, veluti syngrapha legitima, singulis et vniuersis contestatum esse volo. Opto tibi prosperam valetudinem.

Datum Basileae prid. Ascensionis. An. M. D. XXVII.

^{1792}1830$_{1847}$ To John Louis Vives.

Opus Epistolarum p. 643. Basle.
N. p. 613 : Lond. xix. 22 : LB. 871. 29 May 1527.

ERASMVS ROTERODAMVS LVDOVICO VIVI S. D.

Video te factum ζῶον ἀμφίβιον, nisi mauis dici Mercurius, superis deorum gratus et imis. De silentio meo multas tu quidem causas recte coniectas ; vnam addere debueras, quod aliquoties data non redduntur.

De Colloquiis demiror tanto patrono vel in pessima causa deesse rationes. Nunc inter pueros talia disputantur ; et ὁ χωλὸς sua pueris scripsisse videtur, tam scripsit pueriliter ; postremo grandescunt pueri. Itaque iam adultis magis seria conueniebant. Verum, vt ingenue dicam, perdidimus liberum arbitrium. Illic mihi aliud dictabat animus, aliud scribebat calamus.

Tua mihi valde probantur, maxime quae de matrimonio. Sed affectas extemporalitatem ; quae tibi sane felicior est quam multis exactissima cura. Si tamen eum impetum velles moderari, magisque seruire iudicio lectoris cui agitur fabula, quaedam essent molliora. In matrimonio durior videbaris in vxores ; opinor in tuam te magis comem esse. Et de scabie nimis multa. Quod tuorum libenter

---

1830. 1. ζῶον ἀμφίβιον] Cf. Epp. 1832. 46, 1889. 8–10.

5. De Colloquiis] This topic comes from Ep. 1732. 29–39, not from Ep. 1792.

6. ὁ χωλὸς] Latomus : see Ep. 1256. 24n.

10. calamus] Cf. Ep. 1804. 286–7.

11. de matrimonio] In the *Inst. foem. Christianae* : see Ep. 1624. 61n.

15. tuam] See Ep. 1455. 2n.

16. tuorum] In the *Institutio* Vives writes with great affection of his parents (ff. P^4 v°., V^4 v°., of Hillen's edition), and describes in detail the remarkable devotion of his mother-in-law in nursing her husband for years through two highly disagreeable illnesses (ff. O^3 v°.–O^4 v°.) : cf. Ep. 1847. 48–60. He mentions his mother also in his notes on Aug. *C. D.* (p. 381 : xii. 20).

facis mentionem, habes cum Cicerone commune, et sane pietatis est : sed inuidum est hominum ingenium, alienos laudari ferunt lubentius.

Habes meum iudicium, sed de quo tibi vicissim liberum est facere iudicium ; obsequium certe probes oportet, qui iusseris. Per hunc rescribes quae voles.

Bene vale, Basileae pridie Ascensionis, Anno M. D. XXVII.

1831. To William Warham.

Opus Epistolarum p. 735.	Basle.
N. p. 701 : Lond. xx. 7 : LB. 870.	29 May 1527.

[Sent after Nic. Cannius, by a messenger who was to overtake him : to be delivered with Ep. 1828.]

GVILHELMO WARAMO, ARCHIEPISCOPO CANTVARIENSI, ERASMVS ROT. S. D.

Vereor ne tuam reuerendam amplitudinem litteris ac nunciis meis obruam : sed praeter expectationem incidit quiddam, vt hic famulus meus Nicolaus Cannius, mihi maxime necessarius ac fidelis, fuerit isthuc mittendus, non sine graui meo incommodo. Scripsi nuper misique Hieronymum inauratum ; quae volumina si perlata sunt, vehementer gaudeo. Toties enim experior summam in huiusmodi rebus hominum perfidiam.

Hic omnia videntur ad res nouas spectare, ac metuo cruentos tumultus, tam late radices agunt hae factiones : nemo credat, nisi viderit. Mea senectus in haec tempora satis infeliciter incidit. Ab Ecclesia non possum recedere. Et diuersa pars habet populum cui foederatus esse nolim. Monachi ferocientes exasperant hanc tragoediam in suum malum. Et ille vestras in Hispania strennue nauat operam, oblitus suae legationis ; quum sciat me gratum Caesari et Hispaniae primatibus. Mala mens, malus animus.

Romae turbatissima sunt omnia, nec epistolis patet iter. Putant foedus Caesari cum Pontifice coiturum. Hoc quam diu permittunt principes, vt Pontifex nunc cum hoc, nunc cum illo pangat ac repingat foedus, vereor ne nunquam futura sit pax in orbe. Pontifex deberet esse pater aequus omnibus. Sed principum ambitio odiaque haec aut non vident, aut, si vident, affectibus suis obtemperant potius quam rationi.

Vereor ne non liceat hic diu sedere : verum haec Christo sunt committenda. Caetera, si vacabit, cognosces ex hoc Cannio famulo meo, quem experieris minime vanum aut futilem. Dominus te conseruet incolumem.

Basileae. Pridie ascensionis. Anno M. D. XXVII.

1831. 3. Cannius] See Ep. 1832.

13. ille vestras] Lee : see Ep. 1828. 11n.

16. Romae] It had fallen to the Imperialists on 6 May ; and the Sack lasted many days.

1832. To Nicholas Cannius.

Opus Epistolarum p. 993. Basle.
N. p. 930: Lond. xxiv. 7: LB. 868. 29 May 1527.

[Contemporary with Ep. 1831. 'Nicolaus Iohannis Cane' (1504-5—1555) of Amsterdam, a kinsman of the Occos and a friend of his fellow-townsmen Alard (Ep. 433) and Cornelius Crocus, matriculated at Louvain on 14 May 1524 (EHR. xxxvii. 104). He was now in Erasmus' service, and appears as carrying letters for him, in Ep. 1816. A Greek MS. of Chrysostom on Romans, written by him (cf. ll. 9–10) for Erasmus in 1528, is among the MSS. of M. Gudius at Wolfenbüttel (gr. fol. 4197): see F. Köhler's catalogue, 1913. He supplied one of the characters in the colloquy *Cyclops*, first printed in the volume of March 1529, and accompanied Erasmus to Freiburg (Basle MSS. G. II. 16. 13 and 12); but by July 1530 he had gone back to Holland and taken orders (Lond. xxv. 34, LB. 1121; cf. Horawitz i. 17). About 1532–3 he was appointed rector of the Ursulines at Amsterdam (cf. Alard's dedication of some *Loci antihaeretici* to him, f°. i⁵ v°. of *Haeretici descriptio*, Solingen, J. Soter, 1539); and later pastor of the New Church there. Crocus addressed to him some *Colloquiorum puerilium Formulae*, Cologne, J. Gymnich, 1534.

See Van Heussen ii. 57, 100; Agric.² p. 257; and J. I. Pontanus, *Rerum Amstelodamens. Historia*, 1611, p. 240. A portrait of him, '1534, anno aetatis sue 30', by Dirk Jacobs, is now in the Bagijnhof at Amsterdam.]

ERASMVS ROTEROD. NICOLAO CANNIO S. D.

QVANTA est felicitas astrologorum, Nicolae charissime, qui ex astris norunt sibi dies et horas fortunatas eligere. Si biduo serius hinc abisses, habuisses facundum viae comitem, qui tibi πεζεύοντι pro vehiculo fuisset. Totus enim scatet fabulis lepidissimis, et, vt scis, maxima laboris pars est laboris imaginatio. Extrusi tamen ocyus hominem tua causa, nec is dubitat quin te intra triduum sit assequuturus. Nouit, opinor, tuam celeritatem vbique βραδέως σπεύδοντος.

Multis de causis cuperem te, mi Canni, quam primum ad nos recurrere. Scis enim quam aegre caream opera tua, praesertim in describendis Graecis. Verum quoniam tibi res erit cum mari nautisque nihilo mari mitioribus, nonnunquam et per regiones iter futurum est latrociniis infames, nullum certum diem tibi praescripsi. Facit tamen tua mihi frequenter aliis in rebus perspecta fides, vt confidam te nusquam cessaturum, nisi si qua vrgeat necessitas. Malo enim te serius sed incolumem redire, quam ob celeritatem vel te periclitari vel mea negocia non recte peragi. Ita fugias, ait prouerbium, ne praeter casam. Et paucioribus amicis per te scripsi, καὶ ταῦτα μάλα λακωνικῶς, quod nihil fere rerum mearum tibi sit incognitum, quodque tuae prudentiae non mediocriter confidam. Semper enim, vt nosti, te amici loco magis habui quam famuli; non falles, opinor, hanc meam de te fiduciam.

In reuisenda Hollandia nolim te profectionis dispendium facere. Quid enim eo te vocet nisi compotationes aliquot, quae nec ingenio tuo nec valetudini conueniunt? Est aliquid videre illam doctorum omnium literis celebratam Britanniam; et ad morum ciuilitatem simul et prudentiam conducet cum tot Angliae magnatibus, cum tot eruditissimis viris fuisse congressum. Quorum tamen humanitas

---

3. comitem] See Ep. 1804. 284.
3–4. pro vehiculo] Cf. Ep. 1264. 5n.
16. Ita fugias] See *Adag.* 403, quoting Ter. *Ph.* 768.
17. scripsi] Ep. 1828 is one.
23. compotationes] Cf. Ep. 643. 36n.

singularis, caue ne te reddat negligentem aut audaculum ; sed, vtcunque illi se submittunt, tu semper fac vt tuae modestiae memineris. Heroes illi non semper hoc animo sentiunt quod vultu prae se ferunt. Vt olim cum diis, ita nunc cum summatibus viris religiose loquendum est.

In recipiendis munusculis—nam est ea gens non minus liberalis quam parca Brabantia—veteris prouerbii memineris, οὔτε πάντα οὔτε πάντῃ οὔτε παρὰ πάντων. A beatis ac synceris amicis si quid vltro deferetur, accipito, sed cum grati animi testificatione. A mediocribus aut frigidis amicis si quid offeretur, excusato, sed ciuiliter. Est enim plus artis bene recusare beneficium quam bene accipere. Sunt tamen qui quum parum sint amici, tamen palam fiunt inimici si recuses quod offerunt. Interpretantur enim aut muneris exilitatem contemni aut se esse inuisos. Horum animo cedendum est, sed oratione quam maxime plausibili. Absit autem vt vsquam prae te feras sordidum animum et huiusmodi praedularum auidum : quod, nisi me prorsus fallit mea de te opinio, vel non monitus eras facturus. Alioqui malim de meo sumas decuplum.

Nec conuenit vt admodum horreas fretum Caletiense, ζῷον θαλάσσιον ac propemodum in fluctibus natum, si modo satis olim contemplatus sum tuum Amstelredamum. Est sane quum molesta tum sumptuosa traiectio, sed vt breuis, ita non admodum infamis naufragiis. Et si quid illic erit molestiarum, olim meminisse iuuabit. Sed transmisso mari, aliud te periculum excipiet tibi fortasse grauius. Nosti prouerbium Βάταυος ἱππεύς. Caeterum θάῤῥει, equi sunt prudentissimi ; norunt viam, nec egent calcaribus. Tantum illis permitte frenum, non desinent currere donec te quo conducti sunt, vel sarcinae in morem peruexerint. Cum populo facile tibi conueniet, si polypum imitaberis. Aperi caput, da dextram, cede locum, arride quibuslibet, sed ita ne cuiquam fidas ignoto. In primis caue ne quicquam eius regionis contemnas damnesue. Est enim ea gens mire φιλόπατρις, nec id sine causa, habet enim eximiam regionem : quanquam omnes in admiratione rerum patriarum φίλαυτοι sumus. Solent enim quidam inciuiles ilico damnare, si quid insolitum viderint ; vt nulla fere placet musica, nisi cui assueuimus.

Haec quum magna ex parte te monuerim abeuntem, et si non monuissem, tamen sperarem te pro tua prudentia functurum officio tuo ; tamen posteaquam et hic tam certus obtigit, et aliquid ocii datum est, visum est inculcare denuo, ne quid excidat. Nihil enim nocet interdum et memorem monuisse. Precor vt alacris ac re bene gesta ad nos quam primum redeas, teque tuis Musis reddas, vt hoc dispendiolum vigilantia sarcias. Bene vale, et si quem forte nactus eris in itinere certum γραμματοφόρον, fac paucis perscribas, si quid erit quod nostra referat scire.

Datum Basileae. An. M.D.XXVII. prid. Ascensionis dominicae.

---

33. liberalis] Cf. Ep. 77. 14–15.
34. prouerbii] Cf. Ep. 1159. 14n.
46. fretum Caletiense] For Erasmus' dislike of this crossing see Epp. 756. 33–5, 961. 5.
ζῷον] Cf. Ep. 1830. 1.
47. olim] Perhaps in May 1501 : see Ep. 153 introd.
52. prouerbium] This, which evidently is uncomplimentary, as of something incongruous, I cannot find among Erasmus' *Adagia*.

[1811]1833. To Henry Caduceator.

Opus Epistolarum p. 642. Basle.
N. p. 613 : Lond. xix. 20 : LB. 874. 10 June 1527.

ERASMVS ROTERODAMVS HENRICO CADVCEATORI ASTHAFFENBVRGIO S. D.

Si medicus essem, mihi primum essem, cui nunquam non res est cum immanissimo calculi malo. Quum legamus multos eruditissimos viros plane caecos fuisse, demiror te leuius incommodum tam impotenti animo ferre, quod non cernas nisi propius admota; quod vicium si verum est, comperi in plerisque qui ingenio praecelluerunt, quanquam alii leuius, alii magis obnoxii sunt. Alexander, Iacobi Scotorum regis filius, quem opinor nosse te ex Adagiis, adeo laborauit hoc malo, vt ni naso contingeret librum, nihil cerneret. Proinde si naturae vicium est, noli pugnare pharmacis, sed adhibe vitrea conspicilla in hoc attemperata, vt qui pene caeci sunt, cernant etiam procul dissita. Nec tamen omnia congruunt omnibus oculis. Eligenda sunt e multis quae conueniant. Sin casus adduxit vicium, leniri potest variis remediis, quae norunt et chirurgi. Sed praecipuum est fuga eorum quae laedunt oculos, inter quae est studium a coena et ad lucernam. Proderit assueuisse vt, quum licet, auribus studeas potiusquam oculis. Tantum nunc licuit ad tuas litteras. Bene vale.

Basileae postrid. pentecostes. Anno M.D.XXVII.

1834. To Frederic Nausea.

Epistolae ad Nauseam, 1550, p. 50 (*a*). Basle.
H. p. 642 : N. p. 613 : Lond. xix. 21 : LB. 873. 10 June 1527.

[For the sources see Ep. 1577. Here again NE (*a*) takes precedence, except in spelling; but the text given below is a conflation. The year-date is confirmed by the news from Rome.]

ERASMVS ROTERODAMVS ORNATISS. FRIDERICO NAVSEAE ECCLESIASTAE S. D.

Mihi iam pridem exciderat datus anulus, quanquam non exciderat animo Fridericus. Nae tu dignus es maximis, qui sic attollas minima; rectissime iudicans, si munusculi precium animo vtriusque metiaris. Opto vt in omnium sanctissimo negocio feliciter verseris, nusquam oculos a Christo dimouens, vt illi soli tota cedat victoria. Nec enim magni refert opprimi Lutherum, si victoriam intercipiant Pharisaici quidam, qui gulae ventrique suo seruiunt, non Iesu Christo.

1833. TIT. A STHAFFENBVRGIO N^1 *Lond.* : A STHAFFENBVGIO N^3. 1834. TIT. ORNATISS. *om. H.* D. *aN* : *om. H.* 1. pridem *H* : nuper *a*. 2. attollis *N*. 4. vt *add. H.* 5. soli *add. H.* 6. Lutherum *H* : Lutheranos *a*. 7. gulae *a* : gloriae *H*. suo *add. H.*

1833. 6. Alexander] See Ep. 604. 2n.
7. Adagiis] 1401; where in the editions of 1515, 1517–18, as in *αβγ* of Ep. 604, he is named William.
15. a coena] For Erasmus' own practice in these matters see Epp. 1759. 55–7, 1805. 284–5.
16. auribus] Cf. Ep. 1552. 5n.

De Roma diri rumores adferuntur: qui siue veri sunt, siue falsi, nullam video spem pacis inter monarchas. Sed Christus omnia vertet in bonum exitum, vtinam mature! Hoc scripsi, ne diceres nihil esse rescriptum. Non enim vacabat pluribus. Bene vale, Nausea charissime.

Basileae postridie pentecostes. Anno 1527.

[1817]1835. To Germanus Brixius.

Opus Epistolarum p. 643. Basle.
N. p. 613: Lond. xix. 23: LB. 872. 10 June 1527.

ERASMVS ROTEROD. GERMANO BRIXIO S. D.

Officivm meum tibi tantopere probari sane maiorem in modum gaudeo. Id enim non segnibus votis optabam, verum haud sine metu. Bene cecidisse volupe est. Commentarium in epistolam ad Galatas iam absolui. Addam fragmentum Origenis; neque plura licebit hisce nundinis, eo quod non parua temporis portio deciditur in absoluendo Hyperaspista. Obstrinxi fidem meam, et hanc magnis conuiciis efflagitant amici, non ferentes aduersariorum insolentissimas insultationes. Nonnihil etiam operae dandum Ambrosio, qui nunc totus prodit emendatior. Veniet ad te Babylas, sed Graece loquens, vt per te discat Latine.

Oecolampadius satis nouit Graece, Romani sermonis rudior: quanquam ille magis peccat indiligentia quam imperitia. Quod de illo tibi narrauit Lupsetus, per alios quosdam audaculos factum est, in vno duntaxat opere, cui titulus Commentarius in Matthaeum imperfectus: per hunc factum non esse compertissimum habeo. Hoc facinus per me traducetur, tacitis autoribus, ne simili fide tractent caeteros autores, quos multos excudunt. Iidem excuderunt Prudentium. Nunc adornant Ciceronem.

Me quidem applausorem habiturus es, non concertatorem. Ad

1834. 11. vertet *H*: vertat *a*.

1834. 9. Roma] See Ep. 1831. 16n.

1835. 4. Galatas] See Ep. 1841.
Origenis] See Ep. 1844.
6. Hyperaspista] See Ep. 1853.
9. Ambrosio] See Ep. 1855.
Babylas] See Ep. 1856.
14. Commentarius] The Origen upon which Erasmus was now engaged (Ep. 1844): his promise, *traducetur* (l. 16), was carried out in Ep. 1844. 59–71. It appears that now in June Cratander (the subject of *excudunt*, l. 17, being clearly the *Iidem* which follows) had in his hands, and was proposing to publish, the Old Latin version of Origen's fragmentary Commentary; that Erasmus at this time believed it to be the work of some members of Oecolampadius' circle; but that a month later, when he wrote Ep. 1844, he was attributing it conjecturally to Ruffinus. I cannot find that Cratander ever produced it. Probably he dropped the project, when forestalled by Erasmus.

Of the Old Latin version A. Menzies writes in printing an English translation of the Fragment, *Ante-Nicene Christian Library* ix, 1897, p. 411: 'It contains some interpolations and has many omissions. The omissions are not due to any dogmatic bias, but have been made by the translator or some subsequent transcriber on the ground that the passages were uninteresting or unimportant'—a condition which accounts for Erasmus' opinion that its text had been tampered with by the translators.

18. Prudentium] Cratander had just printed an edition, March 1527, with notes by Jo. Sichardus; for whom see Ep. 1000. 95n.

Ciceronem] For Cratander's edition, 1528, see Ep. 1433. 2n.

id praestandum in vertendis Graecis quod tu praestas, etiamsi mihi non deesset eruditio, deest ocium, desunt qui recognoscant, qui hallucinantem admoneant. Miror in postremis tuis literis nullam esse Lascaris mentionem. Si recte valet, facile ponam meam suspitionem. Tantum in praesentia licuit, alias prolixius confabulabimur. Bene vale.

Datum Basileae, postridie Pentecostes, Anno M. D. XXVII.

1836_{1889} From John Louis Vives.

Breslau MS. Rehd. 254. 161. Bruges.
LB. App. 340. 13 June 1527.

[An original letter, by a secretary: with a marginal addition (ll. 33–4), dates and monogram (ll. 77–8) by Vives. The year-date is amply confirmed by the contents. Ep. 1847. 63–4 shows that this letter was forwarded through Schets.]

VIVES D. ERASMO, PRAECEPTORI SVO, S.

Raro admodum ad me scribis; sed quum consydero et molem et varietatem earum rerum quae in tam exactam pene etatem et affectam valetudinem incumbunt, non solum te apud animum meum excuso, sed vehementer laudo quod illos potissimum in dandis litteris praetereas quos scis tibi esse amicissimos, nec eiusmodi scriptionum officia morari, quo minus satisfactum sibi abunde arbitrentur amore erga se tuo quem ex suo ipsorum in te colligunt. Quin et hoc nomine habeo et ago tibi gratias, quod me inter praecipuos tuos habes; nam, crede mihi, non aliter silentium istud tuum interpretor. Itaque respondebis quum licebit tibi, quum voles. Hoc tantum te precor, vt in litteris quas vel ad Goclenium vel ad Petrum Aegidium scribis, alterutri eorum iniungas vt de salute et statu rerum tuarum duobus verbis significent, quae ex iis quae tu ad ipsos scribis, videbuntur dicenda.

Ex Hispania scripsit ad me Viruesius quidam Benedictinus, homo mihi antea ne auditus quidem, sed vt ex fama et multorum sermonibus intellexi, bene doctus ac pius, tuique tam studiosus quam qui maxime. Misit mihi Acta diei vnius apud Inquisitorem fidei. Eius epistolam et ea ipsa Acta curaui tibi in Latinum transferenda a meis amanuensibus. Adieci quoque epistolam quam Maldonadus Latine scripsit cuidam Osorio de congressu Viruesii et Victoriani: tute ex

---

1835. 23. Lascaris] See Epp. 1733. 102–3, 1794. 6–9, 1842.

23–4. suspitionem] Evidently something mentioned in Erasmus' letter to Brixius of c. 24 March. Epp. 1794. 9, 1842. 8 show that Lascaris was suffering from gout.

1836. 15. Viruesius] See Ep. 1684 introd. The letter is not extant, but probably was of about the same date as Ep. 1791.

18. Acta] Cf. Ep. 1791 introd.

Inquisitorem] Manrique: see Ep. 1846.

20. Maldonadus] See Ep. 1742.

21. Osorio] See Ep. 1908. 67n.

Victoriani] Peter of Vitoria, a Dominican of Burgos: see Epp. 1581. 768n, 1902, 1903, 1908. In the *Actas originales* printed in *Rev. de Archivos* vi, 1902, p. 72 (see Ep. 1791 introd.) he is shown as supporting Erasmus; but it seems possible, from Erasmus' words about him elsewhere (cf. Ep. 1909. 42–59), that the editors have confounded him with his brother, 'el Padre Maestro Vitoria, que reside en Salamanca' or 'el Maestro Fray Francisco de Vitoria', whereas his own description is usually 'el Doctor Vitoria', to which is once added 'del Colegio del Cardenal', i. e. S. Gregorio of Valladolid.

ipsis epistolis omnia cognosces. Est huic Victoriano frater germanus, sed dissimilis admodum, Franciscus a Victoria, itidem Dominicanus, Parisiensis theologus; homo maximi nominis ac fidei apud suos, quique non semel caussam tuam defendit frequenti theologorum collegio Lutetiae. Est in illis φλυαρίαις exercitatissimus, bonas litteras attigit feliciter iam inde a puero. Admiratur te ac adorat, sed ingenio est vt acutissimo, sic etiam quieto, remisso quoque nonnihil: alioqui cohibuisset hic fratrem latius effundentem se quam par erat. Et multa potuissent per hunc in Hispania transigi super his rebus, autoritate et opinione summae eruditionis, qua valet apud sodales suos et plerosque popularium.

Nec dubito quin ei conuentui de quo Viruesius scribit, qui erat futurus postridie Ascensionis, adfuerit hic Franciscus Victorianus; nam profitetur Salmanticae in ea cathedra quam illi primam vocant, stipendio haud sane paruo. Minus multo addubito quin nominati fuerint Lodouicus Coronellus et Lerma, abbas Complutensis; fortassis etiam Vergara. Qui mihi optimam spem praebent futuram tuam caussam, hoc est litterarum et pietatis, superiorem; sunt enim viri illi integerrimi, bonaeque eruditioni fauent vnice, et eo nomine tibi amicissimi. Maximum momentum adferent quocunque inclinent; nam reliqua turba quid erit ad hos? etiam si omnes vnam in lancem componantur, illi tamen praegrauabunt. Consentiant modo pro caussa tua, vt consensuros pro certo habeo.

Existimo tumultus hos ex Enchiridio tuo verso natos esse; nam si id frequens sit in hominum manibus, vt esse audio, multum τῆς παλαιᾶς τυραννίδος detrahet Fratribus. Et fortassis iam coeptum est

---

23. Franciscus] See Ep. 1909.

34. postridie] Ep. 1814. 255 says Ascension Day, 30 May: Vives here, as also in Ep. 1847. 72, is no doubt reporting Virves' date. The five words *qui . . . Ascensionis* are an autograph addition in the margin.

37. Coronellus] See Ep. 1274.

Lerma] Petrus de Lerma of Burgos (c. 1461—11 Aug. or 27 Oct. 1541) studied under Jo. Raulin in the College of Navarre at Paris, entering in 1493. Some verses by him appear in P. Ciruelus' edition of Jo. de Sacrobosco's *Sphera Mundi*, Paris, G. Mercator, Feb. 149⅞. In 1500 he moved to the Sorbonne, where he was Dr. in 1504 (cf. Clerval p. 5). Returning to Spain he was canon of Burgos in 1506. On the foundation of the University of Alcala he delivered its first lecture, on Arist. *Eth.*, 11 Aug. 1508; and in 1509 became its Chancellor, and therewith Abbot of SS. Juste and Pastor, enjoying special favour from Ximenes. An edition of Val. Flaccus' *Argonautica*, Alcala, M. de Guia, 20 Nov. 1524, was dedicated to him by a pupil, Laur. Balbus. In 1534 as 'Decanus theologiae' he signed with others a long letter from Alcala University to Clement VII asking for pecuniary aid (Vatican Archives, Lettere di Principi vii, 620, 625–6). In 1535 he withdrew to his canonry at Burgos, a firm supporter of Erasmus. At the end of 1537, in consequence of persecution by the orthodox and enforced recantation, he retired to Paris; where he died as Dean of the Theological Faculty.

See Alvar Gomez de Castro's *De rebus gestis a Francisco Ximenio*, Alcala, 1569, ff. 79 v°., 83 v°., 207, 215 v°., 224 v°.; no. 15 in the *Epistolae* of Jo. Gelida, Rochelle, 1571; Jo. Launoius, *Regii Nauarrae gymn. Parisien. Historia*, 1677, pp. 665–6; *Mém. de Franc. de Enzinas*, ed. C. A. Campan, 1863, ii. 156–72; Menendez y Pelayo, *Heterodoxos españoles*, 1880, ii. 92–3; M. M. Añibarro, *Dicc. biografico de autores de la provincia de Burgos*, 1889, 318–19; and P. Feret, *Fac. de Théologie de Paris*, 1901, ii. 66–7, using the Arsenale MS. 1022, iii. 301–7, which is a copy of the Arsenale MS. 1021, 442–52, both being xviii[c].

38. Vergara] But cf. Ep. 1814. 264–5.

45. Enchiridio] See Ep. 1556. 47n.

47. Fratribus] Cf. Ep. 1792. 15–17.

fieri, videlicet excitatis ea lectione multorum animis ad cognitionem magnarum et pulcherrimarum rerum, quae tandiu fuerant occultatae ; tum etiam quod coepit permultos pigere indignissimae seruitutis, qua quidam hactenus presserunt miseram plebem. Quae seruitus quum vbique, quacunque Christianum nomen patet, grauissima est, tum vero in nostra natione ne seruis quidem aut asinis tolerabilis. Id Fratres non ferendum rati, se de fastigio dignitatis, opum, ditionis et tantarum fortunarum vnius libelli lectione detrahi, impetum in authorem fecerunt. Sed morbus est auaricia atque ambitione grauis, diuturnitate confirmatus : medicina quoque, vt conuenit, violenta, nunc exerit vires suas, et fit pugna, sicut medici dicunt, morbi ac naturae. Nunquam meliorem habui spem futurum vt Hispania nostra te cognoscat et intelligat. Ex similibus tumultibus ac dissidiis eluctatae sunt semper res amplissimae ad magnitudinem illam et summum splendorem. Sic litterae in Gallia et Germania. Et spero Christum aliquando tandem excitatum iri et miseraturum miserabilem suum gregem, ne semper caecus et viae ignarus erret, raptatus per mille praecipitia ab iis quibus se commiserat ducendum. *Κάλλιστον παρέδωκεν ὁ Χριστὸς τοῖς ἡμετέροις χρόνοις καιρὸν τοῦ τοῦτο ποιεῖσθαι ταῖς τοῦ Αὐτοκράτορος νίκαις τοσαύταις, καὶ αἰχμαλώτου τοῦ Ἀρχιερέως. Ἐγὼ δὲ ἂν ἐθέλοιμι ἵνα πρὸς τὸν Ἱσπαλικὸν Ἀρχιεπίσκοπον, τὸν μέγιστον ἐπιζητητὴν, γράψῃς ἐπὶ τὰ σοῦ ἴδια καὶ πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα ἐπὶ τὰ κοινὰ καὶ δημόσια.* Sed haec et alia eiusmodi tute ipse melius statues.

Quaeso te, si futurum est vt rursum Ciuitas mea excudatur, quemadmodum accepi a Francisco homine veracissimo, fac me certiorem, vt quaedam loca mutem in meis commentariis : alia addam, tametsi pauca. Ex Britannia redii sub finem mensis Maii, eodem reuersurus ante Cal. Octobr. Christo secundo.

Vale, mi praeceptor. Brugis XIII Iunii 1527.

JLV.

1837. FROM MARTIN LYPSIUS.

Leipzig MS. Louvain.
EE. 69. 17 June 1527.

[An original letter, autograph throughout, but with the address-sheet missing. The year-date is sufficiently confirmed by the contents. Erasmus' reply is perhaps the letter mentioned in Ep. 1899. 106.]

S. Mirum dictu quam me exhilararit epistola tua, qua indicasti in tuto esse ea quae circa Martini festum anno M. D. XXVI. Goclenio tradidi. Nam perisse arbitrabar, propterea quod non rescriberes an recepisses. Anxietas ob id maior erat, quod solito plus laboris in

68. Ἀρχιερέος *MS.*

1836. 67. *νίκαις*] In the Sack of Rome; cf. Ep. 1831. 16.

69. *γράψῃς*] Erasmus complied by writing Epp. 1864, 1873.

72. Ciuitas] See Epp. 1309, 1531. 36–45, 2040.

73. Francisco] Berckman.

75. Ex Britannia] Cf. Ep. 1792. 29.

1837. 1. epistola tua] Not extant.

3. tradidi] Not in time to be sent with Ep. 1765. Goclenius forwarded the letter on 10 Dec. (see Ep. 1768. 85–6) but kept the notes back as being too heavy.

pagellis illis insumpseram propter mutatam sedem. Ne igitur hanc schedam, quae castigationem in librum Aug⟨ustini⟩ contra Fortunatum continet, accipias sine meis literis, eam huic epistolae includere statui. Quod de Aug°. excudendo scribis, libens accipio, et placet conditio quam mihi praescribis. Modo prodeat Aug⟨ustinus⟩, paruifacio caetera. Sed cuperem vere scire num id agatur; aliqua forsitan scriberem ad te quae nonnihil ad rem attinent. Sed quam amanter hortaris vt meam integritatem etiam in ipsa libertate seruem! Donet hoc Christus Iesus.

Valetudine parum prospera vsus sum hoc anno, spero in futurum meliora. Winghius (quem Winantium vocas), vt audio et video, manu aliquo modo quiescit, non animo. Rochus Supprior eadem nunc de te sentit et de tuis scriptis quae solet. Ait ea esse noxia, pestifera, pusillos scandalizantia et animum ad Luteranismum pertrahentia. Ait nullum vere pium tecum sentire. Vehementer suspicatur et fere affirmat epistolam Cancellarii magni ad Vniuersitatem et reliquas abs te esse confictas: stilum tuum esse, et vix fieri posse vt tempore tam breui possint ex Hispania literae huc adferri. Nihilipendit Pontificum, Mercurimi, Caesaris et similium iudicium; ait enim, 'Illi non legerunt, et ideo recte iudicare non possunt'. Ait se quotidie experiri et multos alios, quam multos adolescentes auertant a pietate tui libri. Subuertis totum monachatum, vt ait. 'Ita', inquam ego, 'malum monachatum.' 'Sed nusquam depingit' inquit, 'verum monachatum vel bonum monachum.' Cuperet, quantum ad se attinet, editum esse librum Winghii; et plus, vt ait, moturus erat omnium piorum affectus quam omnes omnium libri qui hactenus in te scripserunt, propterea quod non suis verbis aut argumentis propriis, sed sanctorum authoritatibus et dictis tua refelleret, et alium quendam seruaret modum quam omnes alii. Orat pro te in sua missa, sperat tamen fore vt breui reueletur veritas: quam tu oblique impugnas, vt ait, et ideo semper est quo elabaris. Addis excusationem excusationi et nihil diffinis, nihil emendas quantumcunque monearis. Quid dicam, mi Erasme? Haec et multo plura loquitur cum tanta fiducia et tam fortiter affirmat, quasi angelus sanctus eum de omnibus reddidisset certissimum. Haec scribo vt ridendi causam tibi suggeram.

De munere mihi abs te collato maxime conuenit inter me et

---

5. mutatam sedem] Not yet to Lens (see Ep. 750 introd.), but to be chaplain to some nuns at Louvain: cf. ll. 45–6, 54–5.

8. Aug°. excudendo] See Ep. 1473. 5n.

15. Winghius] Nic. van Winghe († 28 Dec. 1552) of Louvain, canon of Val St. Martin. He produced, either as translator or editor, Flemish versions of the Bible, Louvain, 1548, the *Imitatio Christi*, Antwerp, 1552, and Josephus, Antwerp, 1552–3. See Epp. 636. 36n, 1339 introd., and Molanus p. 288. In ? ⟨1526⟩ Lypsius complained strongly of his attacks on Erasmus: Horawitz v. 55. It does not seem that his book mentioned below (ll. 29. 74), which was no doubt an attack on Erasmus, was ever published.

16. Rochus] Apparently not known except from this source.

20. Cancellarii] Merc. Gattinara: see Epp. 1150, 1784[a].

23. Pontificum] as in Ep. 1589.

Mercurimi] as in Epp. 1757, 1784[a], 1785.

Caesaris] as in Ep. 1731.

42. munere] Perhaps for work on Augustine: cf. Ep. 1547. 30n.

Goclenium, etiamsi non conueniret inter epistolas. Ipsius enim epistola habebat sex philippicos, mea absolute sex aureos. Dedit itaque sex philippicos : quos accepi, cum quia ob mutatam habitationem quaedam vsibus meis necessaria desunt, tum quia aeditionem quartam emere esset animus. Frater iam parum et inuite donat, propter litem quae illi est cum Martinensibus ; nam pater obiit intestatus.

Literas ad Guilelmum datas simul cum meis ad eum misi. Scio, letabitur et mirabitur tuam humanitatem. Vidi etiam literas ad Hemstedium scriptas. Si quid velis, praecipe. Quid opus verbis ? Sum Erasmi, nosti animum tui Martini, nec corrumpent me (confido de gratia Christi) blatterones ac sycophantae, vel eae quibuscum habito virgines. Semel interfui lectioni Minoritae Francisci de Hasselt, magni, vt fertur, tui aduersarii. Interpretabatur illud Apostoli, ' Non gloriamur in immensum '. ' Graece ' inquit, ' est ametra, quod significat infinitum vel non mensum. Similiter immensum infinitum vel non mensum.'

Scripsi Indicem quatuor Euangeliorum et Actuum Apostolicorum. Conradus instigauit paululum, sed an illi placeat nescio. Valde laboraui pluribus in locis, ob id quod in principio mihi ponendum fuit De. Accipe gustum. ' De regia pariter et sacerdotali Christi genealogia.' ' De Ioseph marito virginis Mariae, qui pium quoddam diuortii genus cum desponsa sibi vxore meditatus est.' ' De angelo qui eundem ab anxia suae mentis fluctuatione liberauit, et nomen nascituri ex Maria filii praedixit ', etc. Forsitan dices, ' Cur tam prolixus es ? Satis fuisset, De Christi genealogia, De Ioseph viro Mariae, De angelo qui illi in somnis visus est ', etc. Et id mihi multo fuisset facilius. Sed nisus sum, quoad fieri licuit, complecti summam loci Euangelici quem indice designabam, vt ipse index aliquid habeat medullae. Pergere in Epistolas videtur mihi labor pene intolerabilis. Si vis, mittam ad te.

Supprior dicit eum qui tibi librum Winghii prodidit, furti iudicio condemnandum, vt Aug⟨ustinus⟩ habet in regula. In monasterio Gemblacensi est Hieronimus in Apocalypsim ; hi qui viderunt, dicunt etiam phrasim ipsam satis habere vicinitatis cum phrasi Hieronymiana. Bene vale, mi Erasme. Salutabis Froben⟨ium⟩ cum tota sua familia. Raptim in cubiculo Goclenii, mensis Iunii die decimaseptima Anno M. D. XXVII.

Martinus Lyps⟨ius⟩ Brux⟨ellensis⟩,
tuus ex syncero animo.

---

44. philippicos] These were the lesser coins, being worth only 27 stufers, while the *aurei* were worth 31 : see Ep. 1848. 38–9.

46–7. aeditionem quartam] of the New Testament : see Epp. 1571. 19n, 1818. 9–10.

48. pater] I know nothing of him beyond the mention in Horawitz v. 91 ⟨c. Jan. 1510⟩.

50. Literas] Not extant.

Guilelmum] of Louvain : see Ep. 1473. 2n.

51. literas] Not extant.

51–2. Hemstedium] See Ep. 1646.

56. Hasselt] See Ep. 1823.

57. Apostoli] 2 Cor. 10. 13, 15.

61. Conradus] Goclenius.

75. Augustinus] *Reg.* 8 : ' Si aliquis rem sibi collatam celauerit, furti iudicio condemnetur ' (Migne i. 1382).

76. Gemblacensi] See Ep. 1547. 9n.

1838. From Alfonso Virves.

Leipzig MS. Valladolid.
EE. 68. ⟨19 June⟩ 1527.

[An original letter, autograph throughout: contemporary with Ep. 1839. The month-date is corrected in ll. 1, 63, by E. Boehmer, *Franzisca Hernandez*, 1865, p. 56 (see EE. pp. 442–3), in accordance with a common form of error.]

+

CLARISSIMO DOMINO D. ERASMO ROT. F. ALFONSVS VIRVESIVS ETC.

S. P. Decimosexto Kalendas † Iunii clarissimo viro Alfonso Valdesio et me simul colloquentibus veredarius attullit nobis epistolarum fasciculum, in quo erant littere quedam tue ad me iuuenem, vt tu ais, theologum a sene theologie iam emerito destinate, sed quibus iuuenilis calor non deerat, queque magis irritare quam lenire aut docere iuuenis animum possent. In iis peruenisse ad te libellum nostrum semel atque iterum fateris, tam procacem vt senile⟨m⟩ Entelli animum prouocauerit, interim tamen litteras a nobis tercium ad te missas dissimulas, que vel Aiacis furorem lenire potuissent: quas te accepisse inficiari neutiquam potes, cum ad id quod in eis de libelli editione scripseramus, in epistole calce respondeas. Dixeram quipe litteris tuis ad Ioannem Vergaram respondens, me libellum vni aut alteri amico idque secreto legendum commisisse: quod tu non esse probabile ais, eo quod primus in Brauantiam nullo meo signo clausus venerit, quasi ego in medio itinere sigillum, quo liber legi a quibusuis posset, euulserim!

In litterarum tuarum exordio coniectare non vales quo in te sim animo. Esto quod ex iis que carptim, vt ais, ex libello degustasti, coniectare non possis; sed nunquid amicorum litteris nec tantillum fidei tribues, vt vel ex eis quas iam acceperas cum hanc scripsisti, cuius in te sim animi non coniitias? Quamquam aut ego fallor, aut hoc ex libello nostro et libelli secundo ad te missi adiuncto epistolio non dicam coniectare sed perspicere apperte potueras. Scripserunt hactenus aduersum te tot et tam insignes sapientia viri, vt nonunquam videatur ad te illud posse referri quod in Genesi de Hismaele scriptum legimus: 'Manus eius contra omnes et manus omnium contra eum, et e regione vniuersorum fratrum suorum figet tabernacula.' Nemo tamen eorum admonitionis litteras ad te secreto direxit, quin statim vt opera absoluerunt, nulla honoris tui ratione habita, ea que in publicam vtilitatem se scripsisse arbitrabantur, euulgare studuerunt. Ast ego vel hoc nomine ingenue amicus tibi videri poteram, quod quicquid mihi in operibus tuis (haud in hoc, Deum testor, lectis) displicuit, non statim euulgaui, sed potius ad te candide et sine fuco detulli; admonens quid me et quid alios offenderet, simulque offenssionis huiusmodi rationes redens, et magis calami exercendi quam parandi nominis (quod tu suspicaris) gratia. Ego a te doceri in Collatiunculis meis pluries postulo, non magnificari; si enim hoc captarem, poteram eas vel nullo negocio euulgare.

8. interin *MS.*

1. Iunii] But cf. Ep. 1839. 1.
3. littere] Not extant: of c. 31 March (cf. Ep. 1839. 8–9, 20).
6. libellum] The *Collationes*: see l. 37 and Ep. 1684 introd.
8. litteras] Not extant.
12. litteris tuis] Ep. 1684.
25. Genesi] 16. 12.

Scripseram olim ad quendam Franciscanorum Guardianum (sic ipsi vocant) Complutensem epistolam longiorem, qua hominem amice admonebam (quod etiam litteris et verbis ad alios nunquam non facio) ne in nomen tuum (quod accerrime coeperat) debacaretur. Ea visa est amicis tuis digna que in tui fauorem et gratiam aederetur. Excripta sunt exemplaria plus mille ; tandem tipis excussa transcribentium laborem leuauit. An credis par studium defuturum inimicis in euulgandis nostris Collatiunculis, si eas prodere volluissem ? Verum non in hoc eas scripseram, sed vt tibi occasionem calumniatoribus respondendi prebens mihi doctrine fructus accersirem : quo studio memineram Augustinum Hieronimo olim scripsisse. Sed tu huius collationis impatiens me Romanorum cohortem tibi Christo post purpuram et diadema et regiam salutationem illudentem facis. Sic ortodoxi patres, ad quorum doctrine et pietatis studium orbem reducere conatus es, de se humiliter, de aliis cum pie tum magnifice sentire consueuerunt.

Sed ecce rursus aculei iuuenilis furor et figurati morsus, de quibus in litteris tuis causaris. Quare quandoquidem loqui nescio, tacere prestabit. Neque hec scripturus eram nisi vt scires me litteras tuas accepisse. Que apud nos in hac Cesaris curia gerantur, ex D. Alfonsi Valdesii litteris, que tibi merito gratiores erunt, cognosces. Vale, et spiritus ille quietus, quem in me desyderas, fac tibi nunquam desit, immo faxit Christus opt. max. qui illum in Apostolorum corda misit. Dat. Valeoleti xiii kalendas † Iunii An. 1527.

Tui, vellis nollis, studiosissimus Alfonsus Viruesius.

+

Clarissimo domino D. Erasmo Roterrodamo, sacrarum litterarum celeberrimo interpreti. Apud inclitam Basileam.

[1807] 1839. From Alfonso Valdes.

Leipzig MS. Valladolid.
EE. 70. 20 June 1527.

[An original letter, apparently autograph throughout. For the contents cf. Ep. 1838. The year-date needs no confirmation. Erasmus replied on 28 Aug. (see Ep. 1907. 2–3) ; but the letter is not extant.]

S. P. In die festo Trinitatis, quum essem apud eximium theologum Alfonsum Virues Vlmetanum confabularemurque de nostro Erasmo atque de calumniis monachorum et qua via possemus te commodius ab eis defendere, atque optimus ille vir (vt nosti) ad hoc negocium vocatus mihi non simplicem defensorem tantum verum-

---

1838. 41. epistolam] See Ep. 1684 introd. Prof. Bonilla has reprinted it in his *Vives*, 1903, 693–8, and *Erasmo en España*, 59–65 = *Revue Hispanique* xvii, 1907, 437–43.

45. tipis excussa] Apparently in some separate form, which is not now known. The letter was also printed in the joint volume of translations from the Colloquies by Virves and L. Mexia, *s.l. et a.* ⟨1528⟩, f°. a6 v°. (γ of Ep. 1873 introd.); but as that contains also Epp. 1873, 1920, it can scarcely be intended here, unless it should be inferred that, as they are at the end of the book (ff. &8, &9), they were added after the rest had been for some time in type.

50. Augustinum] *Epp.* 67, 73, 82 = Hier. *Epp.* 101, 110, 116.

1839. 1. Trinitatis] 16 June.

etiam acerrimum tui propugnatorem sese futurum polliceretur, ita vt pro te paratus esset in discrimen etiam capitis venire: ecce incommode nobis allatae sunt litterae tuae, quas pridie Calendas Aprilis ad nos dedisti, quae hominem tibi amicissimum atque deditissimum fere abalienarunt. Inscriptio litterarum erat 'Clarissimo viro domino Ioanni Maldonato siue Alfonso Valdesio' &c. Dumque enixe excogitarem quisnam esset clarissimus ille vir, ait Alphonsus, 'Erit fortassis Baccalarius quidam elementarius qui agit Burgis; nam is mihi ostendit litteras quas superiori anno ad Erasmum scripsit'.

Verum abeat Maldonatus, et ad tuas litteras redeamus. Equidem pro meis licet breuissimis maximam tamen gratiam habeo. Fuerunt saltim mihi hoc nomine iucundissimae quod ex his te valere didici; erant enim tua manu scriptae. Deinde quum simul legeremus epistolam quam ad meum, imo verius tuum, Alphonsum miseras, in qua hominem de te optime meritum ita tractas vt nihil viderim hactenus a te in quenquam scriptum mordacius nec amarulentius, vidisses, mi Erasme, tuum Valdesium exanimatum, colorem faciei subinde mutantem. Tunc Alfonsus 'Hae sunt' inquit, 'gratiae quas meus totiesque a me laudatus Erasmus mihi pro tot in eum officiis rependit?' Ego, mi Erasme, (vt ingenue fatear) nequiui excogitare quid possem illi respondere; timebam enim, nec immerito quidem, vnica te epistola tantum virum grauem atque eruditissimum non amisisse modo verumetiam in hostium classem protrusisse. Vt intelligas tamen quae est hominis pietas, quae prudentia, quae constantia atque erga te beneuolentia, dum videret me penitus exanimatum metu, 'Bono' inquit, 'animo esto. Nam tametsi multa in his litteris sint quae me ab Erasmo iuremerito possent alienare, non permittam tamen vt hac sua nimia inurbanitate me ab incepto officio deterreat; praesertim quum prouinciam hanc non tam Erasmi quam Christi et religionis gratia susceperim. Hoc saltem nomine mihi placere volo, quod Erasmum alioqui humanissimum atque modestissimum mea ego solus modestia superarim. Condonabo hanc iniuriam si non Erasmo, saltem Christo, sub cuius insigniis omnes militamus, atque me in rebus Erasmi non alium quam tibi pollicitus sum praestabo. Intelliget Erasmus apud monachum iuuenem non adeo vt ipse credit, frigere Christianam charitatem.'

Haec atque huiusmodi alia multa quum ille subinde repeteret atque ego vicissim amicum animum atque consilium vere Christianum laudarem, rogaui vt illius epistolae nulli copiam faceret. Id certe, mi Erasme, tam erat honori atque extimationi tuae necessarium, vt si illa in lucem venisset, plus tibi apud nos esset nocitura quam monachorum omnium calumniae. Ille vero (quae est hominis probitas) epistolam mihi ilico dat. His ita peractis quum viderem

---

10. litterarum] Ep. 1805.

13. elementarius] A Bachelor of Theology in one of his early stages: either *simplex*, having just been admitted to his degree; or *currens* (also *cursor*), entering upon his course to the Doctorate. Opposed to *formatus* (Ep. 1133n), with all requirements for the Doctorate fulfilled. See Ducange and Böcking.

14. litteras] Ep. 1742.

17. meis] Ep. 1807.

20. epistolam] Not extant: effectually suppressed by Valdes.

magnam illam ad Maldonatum epistolam, veritus ne ad illum etiam aliquid de negocio scripsisses, placuit litteras aperire, sciens non ingratum illi futurum. Atque inprimis video exemplar litterarum ad te tum Caesaris tum etiam Cancellarii ; deinde quum inciperem tuam epistolam legere, ' Vnde ' inquam, ' venit in mentem Erasmo vt talem epistolam ad elementarium quendam eumque ignotum scriberet, quae plus dedecoris quam honoris esset illi allatura ? atque vt mitteret illi exemplar litterarum Cancellarii, in quibus optimus ille senex non admodum circumspecte de Romano Pontifice scribebat, idque ad amicum, credens haud vltra processurum ? ' Dum autem ventum est ad calcem epistolae, in qua iterum male tractabas tuum Alfonsum, meum mihi consilium oppido gratulatus sum qui litteras aperuerim ; ob idque eas apud me retinere decreui, tuoque Maldonato, cui tantum honoris deferre voluisti, tuo saltem nomine salutem dixi.

Multa hic sunt, Erasme, de quibus meo in te animo fretus tecum expostulare volui ; primum quod hominem tibi deditissimum adeo acerbe tractare volueris, vt saepius Christianam illam modestiam charitatemque toties a te praedicatam in te coactus sim desyderare : tametsi id stomacho quem ex aliorum libellis conceperas, ascribendum esse videatur. Nam ego vix crederem te aliter huc peruenisse. Quare opus est, mi Erasme, vt quamprimum ad Alfonsum tuum amanter atque humanissime scribas, illi pro suo officio gratiam habeas (debes tu quidem illi multis nominibus), atque de libello illo Collationum scribas tibi nondum per ocium legere licuisse ; verum quum dabitur oportunitas, te illum perlecturum atque illi ad singula responsurum. Compescet enim ille hac epistola monachorum linguas, qui ipsum irridere coeperunt quod tu, quem ipse defendit et pro quo sese omnibus exponit, tuis literis minime dignatus sis. Atque inprimis cauendum erit ne illa tua ornatissima epistola ad tuum Maldonatum in publicum exeat ; immo te vehementer rogo obtestorque vt illam igni quamprimum tradas. Esset enim tibi valde indecorum si aederetur. Nam de libelli Alfonsi aeditione nihil est quod verearis, quum nunquam id illi in mentem venerit. Est enim homo ab hac ambitione alienissimus, seruauitque libellum adeo secrete vt nec mihi quidem illius copiam facere voluerit. Praeterea non verebor te admonere ne ita temere ad ignotos homines de quibuslibet scribas, neue litterarum amicorum exemplaria absque delectu hincinde dispergas. Esset certe Cancellario inuidiosissimum si illa sua epistola aederetur, nullamque ob eam rem apud eum gratiam inires : qui tanti te facit vt nec studio nec beneuolentia erga te ab vllo mortalium superetur. Verum de his plus satis. Vnum tamen te rogo, mi Erasme, vt siquid minus circumspecte dictum in his te offendat, id amico animo condonare velis ; vtpote qui non ob aliud haec ad te scribam, nisi quod sim tui honoris atque extimationis quamstudiosissimus.

---

51. epistolam] Ep. 1805.
54. Caesaris] Ep. 1731.
Cancellarii] Ep. 1757.
59. senex] Gattinara (Ep. 1150) was now just 62. For this term cf. Ep. 1025. 16n.
61. iterum] Perhaps Ep. 1805. 344, where Erasmus returns to the word *dogmatistes* : cf. Ep. 1805. 94.
75. Collationum] See Ep. 1684 introd.

Sed ad rem tuam tandem veniamus, de qua ego superioribus diebus ad te diffuse scripsi, diffusius vero Vergara. Deinde nihil actum est nisi quod congregatis theologis die proximo Sabbathi negocium inchoare decretum est. Veneruntque monachi, Franciscani videlicet ac Dominicani, olim inimicissimi, nunc autem ad tuam perniciem coniurrati plusquam amicissimi, atque instructioribus machinis instructi nobis dira minantur. Veruntamen, crede mihi, in eis faba cudetur, dummodo tuum tu Viruesum vnica saltim epistola placare velis. Optarim praeterea vt ad vniuersum ordinem Benedicti alteram epistolam scriberes, in qua ipsis pro eorum in te studio atque officio gratiam habeas, institutum laudes, rogesque vt tuum patrocinium (vti coeperunt) suscipiant continuentque. Facies quidem in hoc rem tibi vtilem, ac mihi, quod te amem, vehementer gratam. De excidio Vrbis nihil ad te scribo. Velim tamen ex te audire quid nobis, quibus res tam magna praeter spem euenit, faciundum censeas quidue hinc tibi futurum pollicearis. Vale. Dat⟨um⟩ Valleoleti 12 Calend. Iulii M D XX VII.

Post scriptum. Marchio a Villena, qui inter Hispanos principes dignitate, prudentia, ditionis amplitudine, grauitate et pietate plurimum valet, est tui studiosissimus: vt nuper ad me scripserit, cupiens ex me scire quonam pacto propensum eius in te animum omnibus aperire posset. Cui quum ego consilium haud nihili forsan dedissem, is non tantum sese id praestiturum pollicitus est, verum etiam dolere se scripsit, quod per aduersam valetudinem, ex senectute omnium aegritudinum matre contractam, non liceret in hoc conuentu adesse suumque Erasmum pro virili a monachorum calumniis defendere. His patronis, mi Erasme, non poteris non vincere.

A. Valdesius ex animo tuus.

[1812]1840. To William Budaeus.

Opus Epistolarum p. 737. ⟨Basle.⟩
N. p. 703: Lond. xx. 9: LB. 875. 22 June 1527.

ERASMVS ROTERODAMVS GVILHELMO BVDAEO S. D.

Qvod polliceris de Graeci sermonis Obseruationibus, quanquam de spe dimidio decidimus, tamen hoc ipsum cupide expectabimus. Illud te latere nolui, huc allatos commentarios eodem argumento.

1839. 123. poteris *correxi, Valdesius enim post* vincere *scripserat* Erasmus, *postea deleuerat*: poterit *MS*.

1839. 98. scripsi] The letter is not extant.

Vergara] Ep. 1814.

99. Sabbathi] 15 June.

110. excidio Vrbis] See Ep. 1831. 10n.

114. Villena] Diego Lopez Pacheco († 6 Nov. 1529), Duke of Escalona and titular Grand Master of the Order of Santiago. He had been a Captain-general in the wars of Granada, and was now an official in the Emperor's Castile household. As he was the eldest of eleven children born before 1471, he was certainly *senex* (cf. l. 59n) according to the standards of the age. See A. Lopez de Haro, *Nobiliario genealogico*, Madrid, 1622, ii. 285–8; and M. Bataillon's edition, 1925, pp. 219–21, J. Valdes' *Dialogo de doctrina Christiana* (Ep. 1961), dedicated to him.

1840. 3. commentarios] Perhaps the Greek Dictionary of Varinus Phavorinus, bp. of Nocera († 1537), new editions of which appeared at Rome, Zach. Caliergi, 27 May 1523, and again in 1525 (Panzer viii. 270). In a Basle reprint, R. Winter, 1538, it is described as 'totius linguae Graecae Commentarius'.

Mihi nondum videre contigit. Bentinus habet, et asseuerat esse non vulgariter eruditos; nomen autoris suppressit, negat tamen esse Budaeum. Vide ne quis tua scrinia compilarit: nam ea suspicio mihi protinus incidit in animum. Orta est noua quaestio, cui locum dedit libellus Leonardi Portii, opinor, cuiusdam Vicentini De ponderibus ac mensuris, adeo consentiens cum Asse tuo vt nemo dubitet quin alteruter alterum compilarit.

Quod te scribis offensum ob Gallos parum honorifice attactos, nihil vnquam magis accidit praeter omnem expectationem meam. Ego fere erga nationes omnes alba, quod aiunt, sum amussis. Attamen si qua est in quam sim animo propensiore, Gallia est. Atque hoc nomine non semel male audii, tum apud nostros, tum apud Anglos; tum praesertim, quum vobis male conueniret cum Iulio, patrocinantibus summo pastori Britannis. Lege Panegyricum, quo Philippo Principi ex Hispaniis reduci gratulor. Et tamen hic affectus naturae videtur, non iudicii. Nulla siquidem natio mihi fuit aeque sterilis atque Gallia, si liberalem amicorum beneuolentiam submoueas ab hac ratione.

Quod praefatus in Epistolam ad Galatas, attingo Gallos, non affectatum esse docet illud, quod rem paucioribus verbis ac mollioribus propono quam fecit Hieronymus. Et hoc retulisse faciebat ad indicandum quid illa epistola haberet peculiare. Deinde quod nostri ἀνοήτους verterunt *insensati*, ego mitiore verbo reddidi. Nec prorsus expectabam vt ea res vllum offenderet Gallum, nedum te, quem a teneris vnguiculis cum philosophia versatum, oportet ab istis vulgaribus affectibus esse liberum. Et etiamsi quid esset dictum durius in Gallos horum temporum, quae natio est non aliquo notata prouerbio? Pindarus et Plutarchus prouerbio de sue Boeotica videntur etiam delectati, quum vterque Boeotus esset. Nunc annos opinor ferme esse mille sexcentos, quum Galli migrantes in Asiam fecere Gallograeciam: et incertum e qua Galliarum parte venerint. In illorum temporum Gallos si quid dictum est, an videbitur hoc ad vniuersam Galliam, quae tam late patet, pertinere? An non et hodie Normani, Cenomani, Britones et Picardi vulgo male audiunt apud vos? An putas eos qui nunc Romam incolunt, esse priscorum

28. oportebat *N*.

---

4. Bentinus] See Ep. 1433. 2n.

8. Portii] See Ep. 648. 57n. In *Adag.* 4116, added in 1533, Erasmus states that John Lascaris was called in to adjudicate about the matter in dispute.

13. alba . . . amussis] Cf. *Adag.* 488: 'nullo delectu ac citra discrimen'.

15. apud nostros] In the Netherlands; cf. Epp. 265. 6, 266. 7, 1004. 145.

16. cum Iulio] In 1512, at the time of the Holy League; see Ep. 266. 7n.

17. Panegyricum] See Epp. 179, 180. Erasmus was no doubt thinking of the passage which describes Philip's reception at Paris, Blois, Tours, Bayonne: LB. iv. 515E–517B.

25. nostri] *sc.* interpretes.

26. *insensati*] The Vulgate translation in Gal. 3. 1. Erasmus' is *stulti*, or *rudes parumque cordati* in *Annot.*; cf. also *Paraphr.*

31. sue Boeotica] Cf. *Adag.* 906.

37. Normani] Cf. the derogatory expression in Ep. 62. 4. In the *Supputatio*, Basle, Froben, March 1527, f. 32 v°. (Basle *Opera*, 1540, ix. 444; LB. ix. 539BC) Erasmus writes: 'Quid attinet ad fidei negocium Gallusne sim an Germanus? Mihi nunquam pilo minus charus fuit a Quercu quod Normannus esset, nec Sutor quod Cenomanus'.

Picardi] For jests about their mispronunciation cf. *Adag.* 1753, 2141. In the *Supputatio*, f. 22 (*Opera* ix. 438; LB. ix. 531A) Erasmus mocks at Beda's 'lingua Picardica'.

illorum Romanorum posteritatem ? Magis arbitror Gottos esse ac Vandalos : tanta proluuies incursionum confudit omnia. Et quisquam hoc ad huius seculi Gallos pertinere credit, quod olim dictum est in Gallos ? Haec si tibi non satisfaciunt, saltem illud vel iniurato mihi credas velim, nihil minus in animo fuisse quam vt Gallicam nationem attingerem. Caetera tu vt voles interpretaberis. Caeterum hic te serio stomachari maiorem in modum admiratus sum. Vt alibi sim Iron ac Momus, hic saltem non fui.

Quod commemoras tua in me officia, praesertim ea quibus conabaris nos hinc euellere,

ego te, quae plurima fando
Enumerare vales, nunquam, Budaee, negabo
Promeritum, nec me meminisse pigebit amici.

Caeterum mihi nunquam fuit in animo commigrare in Galliam. Si fuisset, accepissem conditiones quas praesenti praesens obtulit non semel Stephanus Poncherius, mihi commodiores quam si Rex dedisset thesaurarii munus : quam prouinciam an tibi depoposceris nescio. Certe de Regis animo fueram edoctus priusquam verbum ad me scriberes.

Quem *ἀκκισμὸν* mihi narras nescio. Si quis fuit, nulli fuit detrimento. Nec obscure tamen indicaui animum meum, sed mihi non credebatur. Et vertere solum non erat in rem meam, sollicitari per tantum Regem erat honorificum. Postremo, nolim Budaei opera in eiusmodi negociis humilioribus abuti, quantumuis ista vulgo splendida videntur. Non sum tam leuis vt ob quorumlibet sermones animum mutem erga tales amicos ; noui quanta sit aliorum futilitas, aliorum inuidentia, qui nullos bene concordes ferre possunt. Vnus est, quem si nominem, ipse fateberis esse candidum ac syncerum. Is audiuit te in conuiuio aulico, multis audientibus, dedisse significationem nonnullam stomachi in me tui. Desiderabas in me constantem in amicitiis tuendis animum. Verum ea vox non erat inimici, sed amici expostulantis. Quanquam hoc laudis, si qua laus est, mihi videor iure vindicaturus, quod vix alius amicitiae semel initae tenacius adhaeret : quae res mihi saepenumero luculentae fraudi fuit.

Aenigma de philalazonia non satis intelligo, nisi quod suspicor aliquem libellum ab Italia venisse praeconem militis gloriosi. Ad nos nihil istiusmodi perlatum est. Allatus est tamen libellus Nazarii cuiusdam Neapolitani, mire ornatus testimonio duorum

---

49. ego te] Cf. Verg. *Aen.* 4. 333–5.

54. Poncherius] At Brussels in Feb. 1517 ; see Ep. 522. 117n.

55. thesaurarii] Cf. Ep. 1434. 19n.

57. scriberes] Ep. 1439. 33–7.

65. Vnus] Very likely G. Wain, who had recently visited Erasmus ; see Ep. 1827. 11–12, where he is described as 'candidus'.

72. tenacius] Cf. Ep. 1572. 91n.

fraudi] Cf. Epp. 1244. 36n, 1479. 86, 1523. 202–6.

75. libellus] *De partu Virginis* : not the first edition, Naples, May 1526, but the second, Rome, F. M. Calvus, Dec. 1526, containing briefs from Leo x 6 Aug. 1521, and Clement vii 5 Aug. 1526, with an undated letter from Aeg. of Viterbo—all in praise of the poem, which was the work of 20 years.

76. Nazarii] Jacopo Sannazaro (28 July 1458—27 April 1530), who after learning Latin and Greek under Junianus Maius at Naples, made his way into the circle of Pontanus (Ep. 337. 339n), and became court-poet to Frederic iii. Leaving his villa Mergilline on the slopes of Posilipo, he accompanied his master into exile at Tours in 1501 ; but on Frederic's death (9 Nov.

Pontificum, sed multo magis Aegidii Card. Viterbien̄. Illic agnoui phrasim philalazonos. Georgius Sauromanus, iuuenis egregia indole, parabat excudere nescio quid scripti. Albertus Carpen̄.—nam is eius sodalitatis princeps—expunxit quicquid erat additum in laudem Erasmi. Non hoc imputo Alberto, sed illi qui nec deum nec hominem quenquam laudari patitur praeter seipsum. Nam hunc Albertus, vt audio, facit plurimi.

De Longolio miror si potuit ab amicitia tua discedere. Sed ille satis magnam laudem tulit, periit Ciceronianus. Et tamen illius Ciceroniani lucubrationes paucissimi legunt; nostras naenias Batauas nemo non legit.

Quod scripsi περὶ τῆς ἐξαλείψεως, communium studiorum causa potissimum scripsi: quod vt pergratum erit si feceris, ita si quid obstiterit quo minus fiat, me amico praetermittes. Haec aegre in summo dentium cruciatu.

Bene vale x. Calend. Iulias, Anno Millesimo quingentesimo vigesimo septimo.

1841. To John of Lorraine.

Chrysostomi comm. ad Gal., 1527, p. 3 (*a*). Basle.
Lond. xxix. 87: LB. viii. 265. 29 June 1527.

[The preface to a translation of Chrysostom's Commentary on Galatians, Basle, Froben, 1527 (*a*): reprinted without change in the Froben Latin Chrysostom of 1530, i. 510, and the Chevallon of 1536, iv. 211. It appears again in the Froben edition of Erasmus' *Opera*, 1540, viii. 227 (β) and in a Froben Latin Chrysostom of 1547, iv. 879 (γ). The year-date is confirmed by that of the book. Of the MS. used there is mention in Ep. 1795. 16.

For the Cardinal of Lorraine see Ep. 997. By 1522 he had begun to take an interest in Erasmus, and was supporting the King's endeavours to bring him to France (Epp. 1319. 22–3, 1342. 556). The present difficulties between France and Spain, to which the opening paragraph refers, made it necessary for Erasmus to walk very warily (cf. Epp. 1408. 20n, 1805. 167–9); but relations having once been established through the complimentary letter to which this dedication is an answer, he was able soon to invoke the Cardinal's protection against his critics of the Sorbonne (Ep. 1911).

Ep. 2009 shows that the Cardinal designed to acknowledge the dedication with a gift of plate; but whether it reached Erasmus is not clear.]

1504) he returned to Naples. For Erasmus' estimate of him as a Latin poet see the *Ciceronianus* (LB. i. 1020A); he also wrote much in Italian. See NBG.

77. Aegidii] Egid. Canisio (c. 1473—12 Nov. 1532) of Viterbo, for long General of the Austin Friars, then Cardinal 1 July 1517, and many times Legate. His *Oratio* at the opening of the Lateran Council, 3 May 1512, was printed in Rome, no doubt at once; and Sadoleto in a preface describes him as 'clarissimum huius saeculi tanquam obscurascentis lumen'. His most considerable work, *Historia viginti saeculorum*, is still in ms. at Rome: see an account of it by L. G. Pelissier, 1896. Some letters of 1505–17 are printed by E. Martène and U. Durand, *Veteres Scriptores* iii, 1724, 1233–68. He was now one of the most influential persons in Rome, with energies bent upon reform in the Church. See Ciaconius iii. 395–9; Pastor vii. 205–7, viii. 250–1; and cf. IV. 200–2.

78. Sauromanus] See Epp. 1342. 323n, 1479. 130n.

79. Albertus] Pius; see Ep. 1634.

81. illi] No doubt Aleander; for whose intimacy with A. Pius cf. Ep. 1717. 5n and the *Responsio ad epistolam . . . Pii*, 13 Feb. 1529, especially LB. ix. 1099C, and Lond. xxx. 52, xxv. 23, LB. 1131, 1135, 1310D, of Aug.–Sept. 1530.

88. scripsi] Ep. 1794. 20–22.

91. dentium] Cf. Ep. 1827. 3–5.

R. D. D. IOANNI CARD. LOTHORINGIAE ERASMVS ROT. S. D.

Bene habet quod non omnia licent isti malo seu fato seu genio, qui nunc res hominum vndique miscet exitialibus dissidiis. Datur etiamnum piis animorum beneuolentia iungi ; datur scriptis vltro citroque commeantibus confabulari. Itaque qua licet venio, literis tuis amantissimis inuitatus ; quoque veniam gratior, comitem in primis gratiosum ac facundum adduco, Ioannem Chrysostomum, qui tibi Pauli ad Galatas epistolam, Latine loquens, et paucis et luculenter enarrabit, vt vel hoc modo Galatae quoque postliminio remigrent in suam Galliam. Vt tale quid auderem crebro mecum egit Claudius Cantiuncula, minimumque abfuit quin perpulerit. Quid enim est omnino quod ille non facile cuiuis persuadeat ? vir tali praeditus ingenio, tam non vulgari tum philosophiae cognitione tum vtriusque iuris prudentia, tum bonarum etiam literarum peritia praeditus : adde his omnibus, praeter eam dicendi facultatem quam rhetorum praeceptiones conferunt, naturalem quandam facundiam, vt optimo iure, si non vnicum (nam id fortasse dictu videatur inuidiosum), certe rarissimum vestrae Lothoringiae exemplum et ornamentum dici possit, nec sine causa tibi, talium dotium perspicacissimo iudici, praecipue charus habeatur. Nutantem igitur iam pridem ac propensum etiam animum facile tandem impulit, reddens a R. T. D. literas, perbreues quidem illas sed humanitatis plenas.

Audieram te maiorum imaginibus maximum, dignitate maiorem, ad haec aetate florenti, inter aularum vel negocia vel delicias, Euangelicas ac Paulinas literas circumferre manibus, his frequenter oculos et animum pascere ; quae res mihi piae mentis non obscurum argumentum dedit. Nec enim vel admodum vel diu potest inquinari vitiis huius seculi, cui sacrae literae cordi sunt. Inuitabat igitur ista tua pietas vt aliquid e sacrorum voluminum thesauro tibi proprie dicarem ; sed deterrebat nonnihil dignitatis tuae maiestas. Quem scrupulum simul atque tua excussit epistola, adornaui munusculum.

Quod vt paucis tibi commendem, primum opus hoc antehac a nemine versum fuit : vt si nihil aliud, vel nouitatis titulo possit esse non ingratum. Deinde vix alia est epistola in qua magis apparet ardor ac sollicitudo Paulinae charitatis erga discipulos quos Christo genuerat : vt hinc admoneri queant episcopi quem affectum erga gregem ipsis concreditum gerere debeant. Accessit interpres Apostoli simillimus, vbique materna viscera spirans erga populum suum, tum in docendo tam dilucidus ac sedulus tanquam si nutrix foueat filium suum. Paulus indicauit discrimen inter paedagogum et patrem. 'Et si decem milia' inquit, 'paedagogorum habeatis in Christo, at non multos patres. Nam in Christo Iesu per Euangelium ego vos genui'. Idem hic matrem exhibet, iterum parturiens Galatas, donec in illis formetur Christus. Porro Thessalonicensibus nutricem exhibuit, neque quamlibet tamen, sed filii sui nutricem.

TIT. DES. *ante* ERASMVS *add.* β. 19. charus αγ : charũ β : charum *Lond.*

10. Cantiuncula] For a similar part that he had played in an earlier invitation to Erasmus from France see Epp. 1375, 1405 ; and for his French connexion cf. Ep. 1426 introd.

21. literas] Not extant.

40. Paulus] 1 Cor. 4. 15.

44. Thessalonicensibus] 1 Thess. 2. 7.

Has tres personas spectare licet in hoc episcopo, patrem autoritate sacerdotali, matrem pariendi tuendique studio, nutricem dum cibum salutiferae doctrinae veluti praemansum ingerit animis suorum. De sacerdote Mosaico scriptum est Exodi 28. 'vt audiatur sonitus, quando ingreditur et egreditur sanctuarium in conspectu Domini, vt non moriatur'. Atque ille quidem aurea tintinnabula gerebat in veste. Huic pro aureo tintinnabulo lingua erat aurea, nusquam non obtinniens populo diuinae Scripturae vocibus, docens, arguens, exhortans, consolans. Semper enim sacerdos versatur in sanctuario iuxta doctrinam Euangelicam, ingrediens et egrediens, vt pascua inueniat ouibus suis. Et mortis periculum denunciatur nisi tinniat. Hoc enim tinnitu saginantur oues Christi. Hic igitur geminum boni pastoris exemplum proditum est.

Postremo incidunt in hac epistola loca quaedam, vnde multi vehementer suspicati sunt parum conuenisse inter Paulum et reliquos Apostolorum proceres, praecipue Petrum. Ex eodem fonte nata est illa nobilis inter Augustinum et Hieronymum digladiatio de mendacio. Quae quum efferbuerit vsque ad conuicia, nec aliter finita sit contentio nisi cedente Augustino, tamen si quis rem expendat attentius, neuter alterum satis intellexit, quum Hieronymus loquatur de dissimulatione facti, Augustinus tractet quaestionem de mendacio sermonis. Illud autem demiror in Augustino, quod Petrum Apostolorum principem primumque fidei praeconem sic tractarit, vt alicubi impingat illi superstitiosam simulationem, alicubi peruersum studium imponendi legis onus in humeros gentium, alicubi prauam simulationem, alicubi peruersitatem; adeoque peccatum hoc non eleuet, vt conferat etiam cum peccato ter abnegati Christi. Haec quum diuersis locis inculcet vir ille, tamen in Retractationibus nusquam mitigat ea dicta, quum ibi nonnulla pene friuola leniat. Augustinum sequuti, Parisiensium theologorum Articuli tribuunt illi errorem in fide.

Iam ex hac admiratione subit altera admiratio. Quum aequis animis haec feramus dicta in eum cui Christus tradidit claues regni coelorum, quemque voluit esse principem totius Ecclesiae suae, nec offendantur aures nostrae quum audimus a tantis viris summo fidei doctori, etiam post acceptum spiritum coelestem, post aedita miracula, tribui errorem in fide animumque peruersum: tamen hodie quidam schismata, scandala, blasphemias et haereses vociferantur, si quis dicat Hieronymum virum doctum quidem ac pium, sed tamen hominem fuisse; si quis dicat Hieronymum tanto studio mirari virginitatem, vt non multum absit a contumelia matrimonii,

49. 28 *a Lond.*: 20 γ.

---

49. Exodi] 28. 35.

62. digladiatio] Aug. *Epp.* 75, 82 = Hier. *Epp.* 112, 116.

75. Augustinum] *c. Faust.* 22. 77 (cf. 70, 76).

76. Articuli] See Epp. 1679. 39n, 1717. 19, 24. One, *De reparatione iniuriae*, examines Erasmus' Paraphr. on Luke 22. 36, in which Peter's use of his sword at Gethsemane is discussed (cf. *Annot.* 1519, citing Augustine as in l. 67), and concludes that he was blamed by Christ 'quod ipsum defendere niteretur perinde ac si aliquo Christus indigeret humano subsidio': see C. P. d'Argentré, *Collectio Iudiciorum*, ii, 1728, p. 56. Beda also in his *Annot.* against Faber and Erasmus, Paris, Badius, 28 May 1526, f. 207 v°., criticizes Erasmus' Paraphr. on John 18. 10, where the same subject is considered.

quum nemini sit obscurum quae verba per calorem ille de matrimonio locis aliquot effuderit. Sed hanc materiam hic Chrysostomus tanta dexteritate tractat, vt declaret non solum nihil inter Petrum et Paulum rancoris intercessisse, verum etiam summam fuisse concordiam ac beneuolentiam, nec vllam fuisse de fide dissensionem, tum omnem illam de mendacio rixam esse superuacaneam ; quum hic nihil interuenerit praeter charitatem ad tempus obsequundantem inuincibili Iudaeorum imbecillitati, praeterque piam simulationem iuuandi studio susceptam. Haec interpretatio mea quidem sententia dignior est summis illis Euangelii principibus, ac piorum hominum auribus acceptior.

Verum hisce de rebus tu melius iudicabis vbi totum volumen perlegeris : quod facile citra taedium feceris. Vt enim longum non est, ita dilucidum est ac facundum, nisi si quid hic detriui malus interpres. Precor autem vt Dominus magis ac magis in te excitet syncerum amorem Euangelii sui : cui nunc non minus esse video periculi ab his qui Christo debitam victoriam ad se conantur arripere, quam ab iis qui sub hostium vexillis scindunt Ecclesiae concordiam. Luctuosa victoria est quae sic ciuitatem liberat ab vno tyranno vt eam tradat multis illo grauioribus. Si quid hic aliud spectetur quam Christus, non poterit esse laeta victoria. Sed optima spes habet animum meum, fore vt Christus hos tumultus vertat in laetum exitum, si modo nos promereamur. Bene vale.

Basileae 3. Cal. Iulias. Anno M. D. XXVII.

1842. From James Tusanus.

Breslau MS. Rehd. 254. 154. Paris.
EE². 52. 29 June ⟨1527⟩.

[An original letter, autograph throughout : the year-date can be assigned from the publication of Lascaris' *Epigrammata* (l. 14n). For Tusanus' present position see Epp. 810. 450n, 1713, 1794.]

Marcvs Mamvcetvs qui has tibi litteras reddidit, iuuenis est probae indolis et mihi quidem multis hic mensibus spectatae, tui item nominis studiosiss. et doctrinae vel abs te vel tuorum quopiam discipulorum capessendae cupidissimus : cuius nomine istuc profectus est. Is ad Lascarem, Budaeum, Brixium mecum adiit, vt litteras ad te obtineret. Lascaris ac Budaeus te consalutant, qui suas vterque occupationes causati scribere se posse negarunt. Neque id certe iniuria ; alteri continuum negocium podagra facessit, alteri nostri Principis aula apud nos agentis. Deerat praeterea ambobus scribendi argumentum. Brixius ab vrbe quod procul abesset, has ideo huic ad te dedi, ne omnino vacuus litteris et incommendatus te adiret.

Imprimuntur a Badio, qui et ipse salutem tibi dicit, Iani Lascaris

1841. 106. tradat *a Lond.* : tradet γ. 110. Iulias *a LB.* : Iul. γ.
1842. 1. iuēnis *MS.*

1842. 1. Mamucetus] Enthoven reads *Mamuretus*. In either form the name seems quite unknown.
8. podagra] Cf. Ep. 1794. 9.
9. apud nos] The Court was in Paris 1–19 June ; and then till 5 July at St. Denis.
11. abesset] Cf. Ep. 1817. 1n.

Epigrammata, Graeca simul et Latina. Quem Lascarem liberius vt conuenire consulereque mihi liceat, publice profitendi munus intermisi ; eo certe facilius, quod adhuc esset gratuitum, interim tamen auditorum meorum nonnullis rem vtcunque prosequentibus. Hic si essent eruditioni sua praemia, nusquam magis florerent bonae litterae. Nec desunt praeclara ingenia nec egregii conatus ; deest propensa in professores et benigna liberalitas. Solidum iam annum hoc saxum frustra volutaui ; proindeque mihi promptius faciendum existimaui, vt hac inani prouincia me abdicarem. Cum Lascare ipso plusculos menses agere constitui ; posthac quid mihi sit consilii capiendum vbiue commorandum, haud satis scio. Nam vt ad idem saxum vel potius pistrinum ingratis redeam, animum hunc adducere non possum. Rex noster vltro quidem anno superiore Budaeo pollicitus est se mihi nescio quid stipendii ad Graecas litteras hic tradendas largiturum. Qui autem mei memoriam inter publicas turbas ei refricet, habeo neminem, quando totus nunc Budaeus caeterique omnes qui apud Regem litterarum nomine sunt gratiosi, in vnius Lascaris sic occupantur negocio, alteri vt loci nihil aut parum admodum relinquant.

Si mihi quod nuper satis vt spero strenue sum aggressus, commode liceret persequi, plurimum decederet de nostratium ματαιολόγων et fastu et auctoritate. Nam ipsorum supercilio quantum iam detractum sit, ex illo vel maxime potes colligere, quod eorum qui hic palam se profitentur aduersarios, non dignitatem modo pristinam retineant, sed ornati quoque in sublimiorem in dies gradum tollantur atque honestiorem. Quod si Graecis tandem litteris locus hic quoque suus fuerit, haud dubito quin in extremam inuidiam adducti rabiosi sophistae ac μιαροὶ spontaneum sibi exilium consciscant. Quod vt quamcitissime fiat, tuum quidem erit pro ista in me singulari beneuolentia per epistolium ad quemuis tuorum qui aut hic agunt aut in aula, tuo etiam testimonio me, quumprimum tibi vacarit, adiuuare, meum autem pro mea erga te obseruantia vel potius pietate aduersus istos inimicos pro virili parte fortiter ac strenue stando depugnare.

Vale Lucetiae, tertio calendas Iullii.

Tuus Tusanus.

Erasmo Roterodamo, viro vtriusque linguae peritissimo et clarissimo theologo.

---

14. Epigrammata] Badius published them 1 July 1527, with a preface by Tusanus to Lascaris' son, Angelus.

15. munus] Apparently not an official position.

27. pollicitus est] This promise was not fulfilled till Nov. 1529.

31. negocio] The nature of this is shown by a passage in Tusanus' preface to the *Epigrammata* (l. 14n), which gives as a proof of Lascaris' eminence in Greek 'quod eum ex cunctis vestri generis hominibus de sententia doctissimorum delectum Princeps noster Franciscus accersendum esse censuerit, vt Museo, quod hac in vrbe longe omnium principe multo celeberrimum speramus excitatum iri propediem, velut alter Apollo praesideat'.

48. Lucetiae] The significance of this form is explained by one of Lascaris' *Epigrammata*, f°. c² v°. : 'Lutetiae nomen coenum non fecit : ab albo Leucetiam vt leucam nomen habere puto'. Cf. the form Leucotecia used by Eck in 1517 (VE. 91, 92).

1843. From James Ceratinus.

De sono literarum, f°. A². Louvain.
1 July ⟨1527⟩.

[The preface to a small treatise on the phonetic value of the letters of the alphabet, *De sono literarum, praesertim Graecarum, libellus*, Antwerp, Jo. Grapheus, 1527, which constituted Ceratinus' 'primitiae' (l. 47). Of this first edition, earlier than Soter's mentioned in Ep. 622. 31n, the Bodleian acquired a copy from the Brooke sale in 1921. A year-date can be assigned to the preface from that of the book.]

DES. ERASMO ROTERODAMO IACOBVS CERATINVS S.

Inter multa et varia munera, quibus ornauit Deus hominem atque ab aliis separauit animantibus, non in postremis ponenda est loquendi facultas, oratio : cuius quanta sit et vis et suauitas, perspicue cognorimus, si consideremus quantum nudus vocis humanae sonus omnem excellat musicam, quam vel inflatu vel fidibus aut alia arte constare videmus. Hic vero quantum sit discriminis perspexerimus, si intelligamus omnia illa, quantumuis suis illecebris demulceant aures, non esse nisi adumbratam quandam imaginem soni illius quem vox nostra syncera fundit. Ad quem quanto accedunt imitatione propius, hoc iudicantur naturae sensu perfectiora : et quidem, cum is nullo adminiculo adiuncto sit virtutis tam efficacis vt animum excitet, deprimat, incitet, reuocet, nunc gaudio, nunc moerore, alias spe, metu alias impleat, et omnino tot afficiat modis quot nobis affectus indidit natura.

Principio, quid non faciat accedens eo vox certa comprehensione literarum et verborum libere quidem profluens, sed tamen tanquam articulis quibusdam et membris distincta, et illigata neruorum vinculis ? Deinde vero, vt non detur sine mente sonus, quid non efficiat eodem insuper veniens sententia, orationis vita ? Nam verba corporis, sententias animae locum obtinere dixerimus. Hinc ille modulatissimus cantus, qui feras, arbores, fluuios, durissima saxa mouisse et voluptate deliniuisse dicitur, cum primo regnare coepisset. Hinc illa flexanima suadela, commodius Graecis dicta πειθώ, quam non sine causa rerum reginam vocauit Euripides.

Huius diuinae rei, hoc est orationis, cum moderatrix sit pronunciatio, ea autem suos habeat sonos, quorum naturam prima illa orationis elementa complectuntur ; age, experiamur possimusne aliquid inuestigando consequi, quod viam nobis aperiat ad cognoscendum quae literae sit vnius cuiusque natura, quae virtus, quae formandae vocis ratio. Quae res ad perspiciendam orationis naturam alioqui latentem, cum sit necessaria, tum scitu est iucundissima. Vt enim medicus citra anatomiam (quam vocant) corporis humani et membrorum rationem cognoscere non queat, ita nec orationis naturam satis habeas exploratam, nisi facta dissectione quadam membratim, primo singula inspicias, deinde in ipsa prima resoluas elementa.

---

18. sine mente] Cf. Verg. *Aen*. 10. 640.

24. Euripides] *Hec*. 816.

25–6. pronunciatio] Erasmus' dialogue on this subject appeared before long : see Ep. 1949.

Tu vero, ἐρασμιώτατε Erasme, boni consulas oportet, si amabilis tui nominis auspicio in praesenti abuti videamur: praesertim quum id non faciamus, vt fieri solet, aut patrocinii libello eblandiendi, quum talem patronum non mereatur; aut noui fauoris mihi conciliandi, cum vetus tuum erga nos studium semper fuerit vel nimium; multo vero minus beneficii captandi causa, quando benignius mihi non semel fecisti quam voluntas mea tulerit. Et omnino tua in nos merita maiora sunt quam sustinere possim. Sed ista de literis tibi, literariae rei principi, eo tantum offerimus animo, quo superstitiosa sed minime ingrata vetustas Cereri et Baccho suas primitias consecrabat; tametsi crederet eos illarum non modo non indigere, sed vt autores etiam ac datores earundem veneraretur. Bene vale. Louanii Cal. Iulii.

1844. To Nicholas of Diesbach.

Origen, Comm. in Matthaeum, 1527, p. 3. Basle.
6 July 1527.

[The preface to *Fragmentum commentariorum Origenis in Euangelium secundum Matthaeum*, Basle, Froben, 1527, translated by Erasmus from a Ladenburg MS. (ll. 93–4): reprinted by Badius at Paris 23 Feb. 1530. In the Origen of Sept. 1536 (see III, in vol. i) this preface was withdrawn, a short preface to the Reader, which incorporates the fourth paragraph (ll. 52–70), being substituted; and it was omitted also in the Basle *Opera*, 1540, vol. viii, so that it does not appear in Lond. or LB. Erasmus was engaged upon the translation in May (Ep. 1827. 1–3), and the book was no doubt published shortly after the date of this preface.

Nicholas of Diesbach had now just resigned his coadjutorship to the Bishop of Basle, and was passing into retirement: see Ep. 1258. 28n. Erasmus' reason for withdrawing this preface in 1536 was perhaps that he had lost sight of his friend, and no longer felt sure that he could approve of his attitude to the Reformation. The withdrawal can hardly be attributed to Tunstall's criticism in EE. 112; for not only had that been answered effectively in Lond. xxvi. 59, LB. 1092, but, though the preface disappeared, the translations from Origen were reprinted intact.]

R. D. NICOLAO A DIESBACH, ECCLESIAE BASILIENSIS DECANO, ERASMVS ROTEROD. S. D.

Hodie tantus est nouorum librorum prouentus, vir ornatissime, vt periculum sit ne turba cognitioni veritatis officiat; praesertim quum tanta sit inter ipsos dissensio vt nobis propemodum acies illas referant ex serpentis dentibus natas, quas poetae memorant mox vt extiterant, mutuis vulneribus interisse. Nam vt vero verior est mimus ille, Nimium altercando veritas amittitur, ita loquacitas immodica citius obscuret veritatem quam illustret.

Verum de his esto suum cuique iudicium. Ego certe malim in veteribus restituendis operam sumere, quorum ex lectione saltem illud fructus capitur, quod Chrysostomum, Hieronymum et horum similes, illis admodum priscis recentiores, rectius intelligimus, agnoscentes quid ex quorum fontibus hauserint; quemadmodum poetas et eos qui sua monumenta poetarum dictis ceu condierunt, nemo satis intelligit nisi qui poesim Homericam imbiberit. Sic Thomae commentarios certius ac viuidius intelligit qui legit autores vnde sua

1844. 6. mimus] P. Syrus *ap.* Gell. 17. 14.

mutuatus est. Inter priscos autem Scripturarum interpretes praecipui videntur Origenes Graecus et Tertullianus scriptor Latinus, vter altero doctior incertum, certe multo celebrior Origenes: vtrique tamen nocuit eruditionis eminentia, imo nobis potius nostra nocuit inciuilitas, qui dextre bonis oblatis vti nesciamus. Origenem expendimus ad mores, ritus, et dogmata horum temporum. Quod quam sit absurdum si velis aestimare, inuerte scenam ac finge nunc esse seculum Origenis, eoque seculo quo vixit Origenes, vixisse Scotos, Occanos, Thomas, Capreolos, Aegidios, Gregorios et huius classis reliquos. Deinde ex illo seculo in hoc reuoces vnum quempiam ex illis, puta Thomam, ex hoc genere parcius a priscis degenerantem, nisi quod Augustinus, quem in plerisque sequitur, ausus est ab omnibus priscis et Graecis et Latinis dissentire; quis feret illum ad Aristotelis et Auerrois gnomones exigentem Ecclesiae dogmata? Nunc autem quum Ecclesia habeat suam infantiam, progressum, et adultam aetatem, fortassis et senium, ad haec quum tanta sit aetatum ac regionum varietas, tamen quidam omnium scripta ad praesentem aetatem examinant, simul et erga bene meritos ingrati et erga seipsos inuidi.

Multa sunt de quibus hodie dubitare summa sit impietas, quum de iisdem olim inquirere religiosa fuerit diligentia. Origenes omnibus fere Graecis scriptoribus materiam suppeditauit, de singulis inquirens, nihil asseuerans quod in sacris literis non esset euidenter expressum, subinde repetens illud suum μήποτε; nec aliud pro talibus officiis tulit praemium quam summam inuidiam, quod non accideret si pro suo quenque seculo velimus aestimare. Mihi praeter admirabile studium in ediscendis tractandisque sacris literis, quo nulli cedit Origenes, videtur et illud habere peculiare, quod ingenioso nec imperito lectori varios aculeos multipharíamque cogitandi materiam relinquit in animo, vt non alius aeque sit vtilis ad instruendum concionatorem ecclesiasticum. Quidam enim locum nacti communem, ad nauseam vsque immorantur; hic attingit locum, et alio diuertit. Id autem potissimum facit in tomis quos eruditorum priuatae lectioni parauit, ac retrusiora quaedam admiscuit, quae vulgo prodi non expediret. In hac enim sententia fuisse se non vno in loco subindicat Origenes.

Porro de genere tomorum esse hoc opus quod habemus in Matthaeum, non solum tituli qui extant apud Graecos, verum ipsa etiam res indicat, quocunque consilio dissecuit illud nescio quis in homilias. Neque enim vsquam vides clausulam homiliis solennem, quae semper exeunt in δοξολογίαν. Et ab iis commentariis quos habemus mutilos, decem abesse tomos indicant Graeci codicis tituli, ex quo nos adiecimus vndecimum ac duodecimi partem. Vtinam licuisset instaurare totum opus, lectu dignissimum! Quanquam vnam alteramue pagellam procurrimus in eam partem quam

---

23. Scotos] See Ep. 337. 316n.
24. Occanos] See Ep. 337. 316n.
Thomas] See Ep. 347. 95n.
Capreolos] See Ep. 396. 90n.
Aegidios] Egid. Colonna (1247–1316) of Rome, theologian at Paris 1269, and follower of Aquinas; abp. of Bourges 1295; 'doctor fundatissimus'.
Gregorios] Greg. of Rimini († 1358), Austin canon, follower of Ockham; author of Commentaries on the Sentences.

habemus versam, idque duplici consilio: primum vt hoc argumento constaret hanc quam damus, esse portionem illius operis quod habemus truncatum; deinde vt lector ex hac qualicunque degustatione possit aestimare quantum sibi permiserit ille, quisquis fuit interpres. Quem vt fateor incertum esse, quod absit inscriptio, ita probabili coniectura colligi potest fuisse Ruffinum; qui neque Graece neque Latine satis calluit, tametsi magis in eo desideramus fidem quam eruditionem. Nullum enim autorem ille vir attigit quem non et truncarit et contaminarit, quum interpretis sicut et historiographi praecipua laus sit fides. Profitetur hoc fere in suis praefationibus ipse, sed plus praestat quam profitetur.

Hanc igitur quantulamcunque pulcherrimorum commentariorum accessionem, visum est tibi dicare, Nicolae, talium lucrorum auidissimo. Speroque fore vt pro tot in me tuis officiis hanc animi grati memorisque significationem aequi bonique consulas; non minorem hinc humanitatis laudem relaturus, si pusillum munusculum hilari fronte acceperis, quam hactenus magna prompte donando tulisti. Siquidem in hoc potissimum tibi videris ocium quaesisse, vt in his fatalibus rerum humanarum tumultibus sacrorum lectione voluminum priuatim oblectes animum; quandoquidem episcopum agere non licet, nimirum gubernatoris artem superantibus rerum procellis. Praeclara quidem res est episcopi munus gnauiter obire, si liceat; verum non inferioris animi est episcopi dignitatem vltro cedere quam gerere. Iure probat hanc sententiam D. Hieronymus, Pulchrius est summum sacerdotium promeruisse quam obtinuisse; rarioris tamen exempli est tantam dignitatem quam iam pridem nullo reclamante tenebas ac possidebas, aequo lubentique animo deponere. Is demum animus gerendo sacerdotio idoneus est, qui recusat dignitatem, si non liceat adferre vtilitatem. Vtinam autem tam nihil decederet vsibus Ecclesiae tuae, quam nihil ob depositum sacerdotium decessit ornamentis tuis!

Sed nimium diu te remoror ab Origenis colloquio: verbum addam ac desinam. Codex Graecus mihi suppeditatus est ex bibliotheca Ladenburgensi, studio non minus exacta iuris peritia quam maiorum imaginibus clari deque studiis optime merentis Guolphangi ab Affenstein, qui Vuormaciensis Episcopi vices in externae ditionis negociis gerit. Quod quidem duplici de causa tacitum non oportuit, primum vt sciret lector quibus huius beneficii portionem deberet, deinde si quis interpretis fidem explorare velit, norit vnde petat exemplar. Bene vale.

Datum Basileae, pridie Nonas Iulias. Anno M. D. XXVII.

---

64. quisquis fuit] See Ep. 1835.

66. Ruffinum] The friend and opponent of Jerome. For a higher estimate of his attainments cf. Ep. 554. 66.

84. Hieronymus] *Ep.* 49. 4.

96. Affenstein] See Ep. 1774.

1845. From John Maria.

Breslau MS. Rehd. 254. 102.
EE². 156.

[An original letter, autograph throughout. As to the date and place of writing I have no clue: the letter is only put at this point to replace Ep. 2005, which, after the order of letters in 1527 was irrevocably fixed, it seemed better to transfer to 1528.

Of the writer I have found nothing certain. Cornelius Agrippa in a letter of 13 Oct. 1520 from Antwerp (Agr. E. v. 85) writes of communicating a remedy for the plague 'domino Ioanni Mariae, physico Margaretae Principis': who is possibly this person. The place of his origin was perhaps in Artois or Hainault; which Beatus Rhenanus in 1543 identifies with 'tractus Armoricarum inferior' (BRE. 368).]

AD ILLVSTRISSIMVM HEROEM MVSARVMQVE PRINCIPEM, D. ERASMVM ROTERODAMVM, VETERIS ELOQVENTIAE ATQVE OMNIVM BONARVM DISCIPLINARVM ILLVSTRATOREM AC VINDICEM CELEBERRIMVM, IOANNIS MARIAE ARMORICI EPIGRAMMA.

Salue, Paegasidum princeps inuicte sororum,
inter Germanos gloria prima viros.
Non hic tento tuas, heros, depromere laudes
gestaque Maeonia demodulanda chely.
Sat scio, conarer Phoebo superaddere lumen:
conuenit haud humeris sarcina tanta meis.
Vnum oro, haud pigeat nostri miserescere casus,
et dare naufragiis littora tuta meis.
Nam tua ni pietas nobis succurrat egenis,
Tantalis arrodet viscera nostra fames.
Quae sit nostrorum, si queras, causa laborum,
curue iacet tetro nostra Thalia situ,
Ah mihi Circaea praecellens Zoilus arte
toxica Lernaeo mista fluore dedit.
Ex illo varius me pressit tempore languor,
qui rabido nostras dente vorauit opes.
Ergo inopis miserere, precor, solare vagantem,
languori praebens pharmaca sana meo.

Ad eundem eiusdem tetrastichon:

Fagus vt aerio contingit vertice nubes
diffunditque suas in loca vasta comas,
Non nubes tantum celeberrima tangit Erasmi
gloria, sed rutilos tangit et ipsa polos.

Τέλος.

Iuppiter vt coelum, sic terram replet Erasmus,
inter diuinos gloria prima sophos.

Scripsissem tibi quasdam epistolas nostrae calamitatis plusquam tragicae indices, Erasme doctissime; sed ab huiuscemodi instituto deterruit me quum nostri ingenioli sterilitas, tum maxime ne plane viderer impudens, qui nescio quibus verborum quisquiliis, Siculis gerris vanioribus, tanti viri Camoenas reconditioribus ac sacratioribus studiis addictas interturbare non erubescerem. Ad haec,

25. Iuppiter] In the MS. this couplet is written in the left-hand top corner: evidently an afterthought, as an improvement for the first couplet.

his de causis perculsus nolui tecum pluribus agere, ne vel etiam de tua liberalitate plusquam Gylliana diffidere videar. Atqui quid pluribus te admonere opus esset, quum scias atque semper penitissimo in pectore gestaueris Lactantii Firmiani illud, libro 6, capi. 18 ita scribentis : 'Nos ergo (vt ad propositum reuertamur), quibus solis veritas a Deo reuelata et coelitus missa sapientia est, faciamus quae iubet illuminator noster Deus, subueniamus inuicem et labores huius vitae mutuis adiumentis perferamus'.

Gratia, pax et salus aeterna sit nobis a Deo, patre optimo maximo, per Christum Iesum qui vnica est et vera salus nostra. Amen.

1846. From Clement VII to Alfonso Manrique.

Vatican Archives, Arm. 32, vol. i, f. 285. Rome.
Vatican Library, Barb. Lat. 1499, f. 328 v°. 16 July 1527.

[For this important Brief, dated just when Rome was beginning to recover from the upheavals of the Sack, I can find no better sources than the xvii[c]. copies in the Vatican Archives and Library which are described in Ep. 1438 as γ and δ; having the same introductory note with a few trifling variations. As the two MSS. agree for this letter, except for slight differences of spelling, there is no need to distinguish them here.

Erasmus had no doubt applied for the Brief, as Vergara had suggested (Ep. 1814. 320–25), through his friends at the Curia, as soon as the first news reached him of the Conference at Valladolid (Ep. 1791 introd.). It was committed to the Spanish Secretary, but was not dispatched by him from Rome till 1 Aug. : see Menendez, *Heterodoxos españoles* ii. 83n, and Bergenroth iii. 2. 179, who gives a wrong month-date.

Alfonso Manrique (c. 1460—28 Sept. 1538), son of the Count of Paredes and Nava, was born at Toledo and educated at Salamanca. About 1488 he wished to enter the Austin Friars, but was not allowed. Receiving a canonry at Toledo, he resumed his studies at Salamanca, where he became master of the Cathedral school. In 1499 he was created bp. of Badajoz, in 1516 of Cordova (Brewer ii. 2166), in 1524 abp. of Seville. In 1509 he was deputed to the Court at Brussels : and he was absent from Spain till 1517, when he returned with Charles (Brewer ii. 3937). One of his reports to Ximenes, 8 March 1516, is printed by Gachard, *Compte-rendu des séances de la commission royale d'histoire*, Brussels, x (1845), pp. 5–35. He succeeded Adrian VI as Inquisitor General 10 Sept. 1523, and was made Cardinal 29 Dec. 1529 ; but though closely connected with the Court, he was at times out of favour. Among books dedicated to him are the Spanish translations by A. Fernandez (Ep. 1904) of Erasmus' *Enchiridion* 1526 (Ep. 1556. 47n) and Comm. on Psalms 1, 4, 1531 (see A. Bonilla, *Erasmo en España*, 33–4, 91–3 = *Revue Hispanique* xvii, 1907, 411–12, 469–71), and Vives' *De Pacificatione*, Antwerp, M. Hillen, 1529. Erasmus, making the most of his support at Valladolid, addressed to him the *Apol. adu. monachos Hispanos* (Epp. 1877, 1879, 1967).

See J. A. Morgado, *Prelados Sevillanos*, 1908, pp. 409–15, kindly shown to me in the Arzobispal at Seville, 10, 12 April 1912 : also Gayangos and de la Fuente, *Cartas del Card. Jimenez de Cisneros*, 1867, nos. 67, 111. There are two letters to Manrique in the *Epistolas familiares* of Ant. Guevara († 10 April 1544), Antwerp, 1562, i p. 18, ii p. 136 ; the first ⟨p. 1523⟩ being about the antiquities of Numantia, the second, of 12 Aug. 1527 from Madrid, on the authority of Scripture, not apparently with any reference to the Valladolid Conference (see Ep. 1791).]

VENERABILI FRATRI ARCHIEPISCOPO HISPALENSI, HAERETICAE PRAVITATIS MAIORI INQVISITORI, CLEMENS PAPA VII.

Venerabilis frater, salutem et apostolicam benedictionem.

1845. 34. Gylliana] Worthy of Gillus the Tarentine, who ransomed Darius' explorers, when they were shipwrecked in Iapygia : see Hdt. 3. 138.

36. Lactantii] *Diu. Inst.* 6. 18 init. ; where, as Enthoven points out, *sustineamus* is the reading, not *subueniamus*.

Proxime non sine animi molestia audiuimus nonnullos coeleste verbum in istis Hispaniarum regnis praedicantes publice affirmare dilecti filii Erasmi libros, in quibus Martini Lutheri haeresiarchae scripta refellere nititur, non esse legendos ; idque ob eam causam quod, cum fe⟨licis⟩ re⟨cordationis⟩ Leo x pont. max., praedecessor noster, censuris prohibuerit ne quis ipsius Martini scripta legeret aut apud se haberet, accidit vt in Erasmi libris sententiae iisdem verbis scriptae referantur, quae ab eodem Martino primum editae sunt. Nos itaque compertum habentes Erasmum doctrina et eloquentia clarum, complura summa cum laude scripsisse, illumque Martinum reprobantem laudem mereri, variaque ac diuersa hominum plerumque esse iudicia, tibi qui in regnis istis Inquisitor Maior existis, cui hoc potissimum incumbit, negocium ipsum mandauimus ; volentes vt ascitis tecum quatuor diuinarum literarum cultoribus, quos istis in partibus doctiores habere poteris, Deum timentes, ab ambitione atque ab omni odii suspicione remotos, libros ipsos Erasmi de quibus agitur, summo studio fideque examines, perpendas atque scruteris, et quos communi illorum sententia approbandos esse cognoueris, illos legendos, si vero aliquos Euangelicam doctrinam atque orthodoxam fidem non sapere aut ab illa aberrare repereris, illos non legendos esse declares : super quibus tuam et illorum conscientiam oneramus.

Sed quoniam nemo tam circumspectus est quin aliquando labatur, et Ioachim abbatis alii libri approbati, alii improbati fuere, diuus quoque Augustinus, Ecclesiae Dei doctor insignis, multa viuens sua retractauit, proinde praedicantibus ipsis iubeas ne quicquam posthac de Erasmo, eloquenti, docto atque laboriosissimo viro, nisi honorifice loquantur. Honos enim et laus iis tribui debet qui virtute et industria de humano genere benemereri studuerunt.

Datum Romae in arce sancti Angeli die xvi. Iulii. M. D. xxvii. pontificatus nostri anno quarto.

Euangelista.

[1830]1847. From John Louis Vives.

Viuis Opera, 1555, ii. 970bis (α). Bruges.
Vi. E., f. 88 v°. (β) : Lond. Viv. 18 : LB. 876. 20 July 1527.

VIVES ERASMO.

Aliqvando tandem literarum aliquid abs te ; quae vt expectatissimae ac desideratissimae, sic etiam gratissimae fuerunt ; et hoc gratiores multo quod admonitio illa, imo verius scribendi institutio, geminam mihi ob oculos personam posuerit, praeceptoris eruditione, patris affectu.

De Colloquiis recte habet. Mihi plane iam pridem satisfactum abunde est, vel ipso facto tuo ; quod mihi et aliis plurimis maioris

1847. 3. quod *scripsi* : ꝗ α : quam β.

1846. 25. Ioachim] The founder († 1202) of the Cistercian congregation of Flora in Calabria, who was regarded as a prophet. His works were condemned by various Councils ; but many of them were printed at Venice in xvi[c]. See Trith.[1], Jöcher, and Chevalier.

33. Euangelista] See Ep. 864. 17n.

1847. 7. facto tuo] In writing the *De vtilitate Colloquiorum* : see Ep. 1704. 40n.

erit momenti ac roboris quam multae aliorum et accuratae rationes. Illudque a primo valere apud me debere existimaui, quod Pompeio scribit M. Tullius : ‘ Nec si ego quid tu sis secutus, non perspicio, idcirco minus existimo te nihil nisi summa ratione fecisse ’. Ἀλλὰ τί μοι καὶ Λατόμῳ, aut quorsum de illo ? Liberum arbitrium non perdidimus, quod tu asserueris. Non facile credas quantopere sentio adiuuari me admonitionibus tuis, quantamque de eis ipsis tibi gratiam habeam ; et etiam atque etiam te rogo vt ita pergas facere, cum quid aliud meum videris. Nihil ego beatius esse censeo, siue in hoc scriptionum genere siue in reliqua vniuersa vita, quam admonitorem aliquem habere amicum et prudentem ; vtinam esses frequentior !

Sed vt consilii mei rationes et caussas cognoscas, scito fessum me ab Augustino venisse ad opus illud conscribendum, cum omnino statuissem aliquid Reginae mittere : itaque non vacauit stylum expolire, si modo expolire potuissem, quantumlibet essem conatus. Tum rationem habui quibus scribebam, nempe foeminis, et potissimum cui dicabam ; ita enim demisi me, vt illa me intelligeret cui opus concinnabam, et cui me studebam approbari. Sed vere illud dicit Horatius ac scite, Tres mihi conuiuae : ita nulla est phrasis nec bona adeo quae non alicui displiceat, nec mala quae non placeat. Permulti ita censuerunt, probare se vehementer in eo opere simplicitatem dictionis et inaffectationem ; nam sic loquebantur. Verum ego, neque enim aliter fas est, malim me Erasmo approbari vt athletam Herculis, quam vniuerso consessui spectantium. Itaque parebo posthac consilio tuo.

Mitto ad te libellum quendam meum, in quo insunt nonnulla magis aliquanto a cura scripta ; et de hoc sententiam ad me tuam perscribes, cum vacabit, cum licebit. Oportet me semel verecundiae terminos transgressum, bene ac gnauiter esse impudentem. Foeminas ais a me durius tractatas : hoc tu dicis, homo qui nobis Hieronymum restitueris ? Quid muliere effrenius ? Si paulum modo habenas remittas, ibi vero nullus erit modus aut moderatio. Sed patrocinabitur eadem oratione Cato et mihi et legi Oppiae. Neque vero illa sunt mihi vel exempli caussa vel rei augendae dicta, sed quod eum ad modum existimem illis viuendum ; et indubie facient, si duarum rerum meminerint, Christianas esse se, ac eundem hominem vnamquanque ipsarum et suum maritum esse. De scabie quanto Hieronymus plura et apertiora ! si modo qua de scabie loquaris intelligo ; nam non satis assequor, vti nec illud περὶ ἀμφιβίου

10. Tullius] *Att.* 8. 11D. 5.

21. ab Augustino] See Ep. 1309.

opus illud] The *Inst. foem. Christianae* ; see Ep. 1624. 61n.

27. Horatius] *Ep.* 2. 2. 61 ; quoted also in Ep. 480. 76.

30. inaffectationem] Cf. Ep. 1306. 12n.

34. libellum] Perhaps the *De Europae dissidiis*, Bruges, H. de Croock, Dec. 1526 ; which with various parts dedicated to potentates, might well have been written with more care.

35. a cura] ‘ carefully ’ : cf. the poetical use of *ab arte* = *arte*.

41. Oppiae] Restraining the luxury of women's dress : passed in 215, repealed in 195 B. C., despite the protests of Cato. See Livy 34. 1–8.

45. De scabie] Jerome seems rarely to use this actual word. Vives was perhaps thinking of the letter to Laeta, *De institutione filiae* (Migne 107), in which Jerome writes ‘ apertius ’ of dangers to be guarded against. In writing of wives Vives twice cites the spurious letter to Celantia (Migne 148).

ζῷον. Meorum libenter facio mentionem: quotusquisque non facit? An non Seneca? non Quintilianus? non Caecilius? Tacitus etiam soceri vitae iustum volumen dicauit. Ter omnino, vt arbitror, meorum memini, bis matris, semel socrus. Sed nec socrum dico esse, neque tum adhuc erat. In hac veritate sum adductus, et mea sententia digna historia, non minus quam permultae quae ab aliis memoriae sunt traditae. In matre excusat pietas; et id feci modice, veritus inuidiam, et non ignarus hominum fere ingenia libentius maledicentiam audire quam laudes. Communionem illam cum Cicerone risi suauiter: protinus venit mihi in mentem illa quoque apud Martialem,

Quod scribo carmen Musis et Apolline nullo.

Itaque habeo duas.

Hactenus ad tuam epistolam. Iam de actis Hispaniae in rebus tuis. Misi ad te nuper quae mihi erant illinc ab Alphonso Viruesio scripta. Credo esse tibi reddita; nam data fuerunt Erasmo Esqueto, qui solet ad te alia, sicuti audio, permulta transmittere: quae, si non accepisti, longa esset retexenda fabula. Summa tamen haec erat, delatum esse nomen tuum a mendicantibus ad summum Quaestorem, Archiepiscopum Hispalensem, itum esse in consilium et disquisitionem in quadragesima: ibi nihil esse aliud actum quam audita contra te fratrum crimina; pro te vero orationes duorum Benedictinorum, et fratris Dionysii Augustiniani, et mediam quandam Castelli cuiusdam Minoritae. Itaque ampliatum esse te in diem postridie Ascensionis Domini. Huic consilio erant designati ex vniuersa Hispania selecti doctiss⟨imus⟩ quisque et minimum corruptus affectu: inter eos Viruesius, homo γνησίως Ἐρασμικός. Puto Coronellum, Lermam, Dionysium non defuturos, studiosiss⟨imos⟩ tui, hoc est verae pietatis atque eruditionis. Aderunt etiam Episcopi, quos eo mittet Caesar.

Haec tibi fusissime exposui. Postea accepi literas a Vergara, Scepero, et Viruesio: quae in illorum literis ad te pertinent, ea curaui tibi in hac epistola describi. Sceperus haec: 'Hic magno animo monachi bellum aduersus Erasmum suscepere. Id moliuntur, in id vigilant, vt omnium Erasmi librorum lectio Hispanis interdicatur. Obstamus interea studiosi aliquot, qui Cancellarium precibus fatigamus vt doctiss⟨imi⟩ et optimi viri patrocinium suscipiat: et facit id sane, sed aliorum id munus est. Praeest inquisitioni (ita vocant) reuerendiss⟨imus⟩ D. Hispalens⟨is⟩, vir sane bonus, et

---

49. Caecilius] Pliny the younger: an interpretation which I owe to Prof. A. C. Clark.
58. Martialem] 2. 89. 3.
62. nuper] Ep. 1836.
64. Esqueto] Schets; see Ep. 1541. For the form cf. Ep. 1805. 372n.
68. disquisitionem] Cf. Ep. 1814. 257.
70. Dionysii] Cf. Ep. 1814. 242-4.
71. Castelli] See Ep. 1814. 231-2.
72. postridie] But cf. Ep. 1814. 255-6.
74. Viruesius] See Epp. 1684, 1838; and App. 18, nos. 2, 4.
75. Coronellum] See Ep. 1274.
Lermam] See Ep. 1836. 37n.
78. Vergara] See Ep. 1277; for part his of letter to Vives see ll. 98-109 and App. 18, no. 5 in vol. vi.
79. Scepero] See Ep. 1747. 120n.
83. Cancellarium] Gattinara; see Ep. 1150.

qui horum impetum aliquandiu compressit ; sed satisfacere omnibus nequit, et mira est illorum rabies. Iam aliquot diebus publice quoque legi in coenobiis desitum est, vt in Erasmum singuli quid excuderent. Prolati sunt aliquot articuli, quos illi haereticos et schismaticos vocant. Tuetur Ludouicus Coronel, adest Canarien⟨sis⟩ Episcopus, et alii aliquot. Nos interea dolemus, opem quod ferre afflictis rebus minime queamus. Nam confestim magnum audentibus periculum immineret. Sed quid ego hoc apud te hominem Hispanum, qui hanc tyrannidem satis cognitam habes ? Nolo ergo ad te longior esse ; nam abunde tibi omnia narrabit D. Ludouicus Pratensis '.

Vergara vero est recentior, nempe ex ante diem pridie Idus April., cum Sceperi literae datae sint mense Februario. Is ergo ad hunc modum : ' In Erasmum conspirarunt nuper monachi nostri, non omnes quidem sed plerique. Quo enim quisque istorum ordo longius abest a mendicitate, hoc minus illi est iniquus. Res ad magistratus relata est, atque hactenus quidem summo cum Erasmi fauore procedit. Princeps meus hominem sibi penitus tuendum suscepit. Fauet illi etiam Caesar apertissime. Fauent magistratus ipsi, fauent denique boni omnes. Aduersarii quoniam vident nihil sibi hac contentione nisi commune odium quaeri, paulatim iam frigere incipiunt, libenterque, quantum existimo, quod cum bona omnium pace fieri liceret, factum mutarent '.

Viruesius inclusit fasciculo meo hasce omnes literas, quas ad te transmittam, vt intelligas non eum esse qui tibi in suspicionem venire debeat, tanquam non satis bona fide tibi faueat, aut caussam tuam praeuaricabundus susceperit. De quo narrant mihi omnes qui ex Hispania veniunt, atrocissimas simultates susceptas illi esse cum fratribus tua caussa ; nec vllum simplicius aut syncerius doctrinam tuam vel amplecti vel tueri. Et est alioqui concionator, vti aiunt, primi nominis, mira grauitate morum et vita inculpatissima ; homo dignissimus quem propius cognoscere et amare velis, et referre, sicut amicus noster solet dicere, in calendarium amicorum tuorum—illorum inquam selectissimorum ac praecipuae notae—, et quidem loco honestissimo. Adducitur ad venerationem tui, et ad te defendendum ornandumque, quantum pro virili potest ; non alia vtilitate aut ratione quam quod doctrinam tuam censet deriuatam ex vero ac puro fonte Christianae pietatis. Noli, quaeso te, spernere tales patronos optimae illius caussae quam suscepisti.

Recentissimae sunt Aluari literae, negociatoris illius, qui tibi pensiones tuas ex Anglia solebat mittere. Is nunc duxit vxorem

---

91–2. Canariensis] Lud. Cabeza de Vaca (c. 1465—12 Dec. 1550) of Jaen, the Emperor's former tutor ; see Ep. 686. 14n. He was already Bp. of the Canaries by 14 Oct. 1523 ; was translated to Salamanca 1530, and to Palencia 1537. His epitaph from Palencia is given by G. Gonzalez de Avila, *Teatro eclesiastico . . . de las dos Castillas*, 1645–50, ii. 181–2, iii. 334–5. He was now vice-president of the assembly summoned by Manrique : see J. A. Llorente, *Anales de la Inquisicion de España*, 1813, ii. 322, 329.

97. Pratensis] See Ep. 1191. He was now with the Emperor at Valladolid : see Brewer iv. 2828, 2872, 3152.

104. Princeps] Fonseca; see Ep. 1748.

119. amicus noster] Very likely Budaeus, who uses *calendarium* in BE[4]. 17, 52 (addressed to Vives), and no doubt elsewhere ; cf. BE[4]. 19.

126. Aluari] de Castro ; see Ep. 1590. 11n.

Burgis Hispaniae. Scribit pronunciatum iri ante quindecim dies, vt est hominum opinio ac spes, pro te καὶ κατὰ τῶν ἀδελφῶν ; et eos qui doctrinae tuae fauent, postulasse a Quaesitore vt in Thomae ac Scoti opera inquiratur : velle se horum placita ad examen reuocare, sitne aliquid contrarium vel mysticis literis vel veteribus nostrae religionis scriptoribus. Postulant de eo sibi ius dici, et vt haeresin damnari. Quae hac de re accipiam ab aliis certius atque explicatius, faciam te certiorem.

Simul misit mihi Aluarus Hispanam epistolam Viruesii ad Minoritam quendam magnae in Hispania autoritatis ac nominis. Ea epistola circunfertur per Hispaniam, et legitur cum maxima omnium approbatione ; est elegantissime scripta nostra lingua. Eam ego in Latinam conuerti, tantum intelligi vt abs te possit. Vale plurimum, mi praeceptor et pater. Brugis festo Margaretae. 1527.

1848_{1871} FROM MARCUS LAURINUS.

Leipzig MS. — Bruges.
EE. 71. — 20 July 1527.

[An original letter, autograph throughout. The year-date is confirmed by the connexion with Ep. 1871.]

S. P. Pergrate michi fuerunt tue littere, Erasme doctissime, testes tui in me amoris. Vtinam commode ad nos remeare posses ! Inuenires Brugis Marci domum, mensam et quicquid illi largitus est Dominus, Erasmo commune. Optarem videre illum diem qua adhuc contingeret nos in eisdem edibus conuiuere. Si sperare liceat, nescio. Non tam felix erit Flandria vt eam Erasmus reuisat. Certum est multos te desiderare. Gratior solito factus es nostris monachis, lingua eorum conuersa in bonum. Louanii tantum sunt aliquot qui mussitant, muti futuri presentia tua. Mortui sunt qui male voluerunt Erasmo, nec potuerunt. Tu facies quod in rem tuam videbitur. Non potes omnium desideriis satisfacere.

Pecuniam quam a D. Ioanne de Hondt accepi, tradidi partim Erasmo Scheto partim tuo ministro. Plures erant termini, ob id pecunia multa est. Chartulae manu D. Ioannis de Hondt continent singulas tum auri tum argenti petias, e quibus constat qua fide seruati sunt nummi. Liuinus tuus degit Lutetie. Non dubito quin accipies ab illo litteras. Quod illius memineris in testamento, ago gratias. Ille te diu superstitem cupit, certo scio. Dominus Ioan. Mathei, quondam Datarius, mortuus est Rome, vt Brugis scriptum est. Restitutus est in sua sede Rome Pontifex,

---

1847. 130. postulasse] Cf. App. 18, no. 6, 2–10: in vol. vi.
136. epistolam] See Ep. 1838. 41n.
1848. 1. littere] Not extant.
8. Louanii] See Ep. 1823 introd.
9. Mortui] Cf. Epp. 1765, 1768.
13. Scheto] See Ep. 1849. 1–2.
ministro] Nic. Cannius : see Ep. 1849. 5, 30.
Plures . . . termini] Cf. Ep. 1849. 4.
16. Liuinus] Algoet : see Epp. 1091, 1922. 38.
17. testamento] See App. 19 ; but Liuinus' name does not occur there.
19. Ioan. Mathei] Giberti : see Ep. 1443[n]. This false report had arisen out of the Sack of Rome.
20. Brugis] Evidently Laurinus was staying away from home : perhaps at his brother's country-house (cf. l. 24).

dimissis illi spiritualibus tractationibus atque moderationibus, ademptis secularibus que Cesaris nomine per suos illic aguntur. Vos certiora et plura habebitis, vtpote proximiores Romanis.

Meus frater, D. de Wateruliet, te salutat. Hodie michi dixit, si per litteras traderes illi solicitudinem curandi solutionem pensionis Cesariane, habebis illum paratissimum. Nec frustra illi committes. Plurima potest apud Thesaurarium, cuius filiam duxit vxorem. Bene vult tibi etiam Thesaurarius: non est in aula qui sincerius de te loquitur. Habebimus breui aulam Brugis. Expiscabor apud omnes quod potero. Si quid spei sit, ex me audies. Tu tamen interea scribe fratri copiose satis. Delectatur tuis, certat pro te acerrime: in verbis inuincibilis, nullum metuit, liberrime lingue est. Non possent res tue agi per alium promptius. Vale. Ambe vidue, sorores mee, tenentur magno desiderio visendi tui et cupiunt te valere. Brugis xx^{a}. Iulii anno xv^{c}. xxvii^{o}.

Non dedit dominus Ioan. de Hondt chartam aureorum Renen̄. Id litteris solum significauit, cum nummi similes essent. Sunt xli aurei nummi cum vno philippeo (valor Renen̄. erat xxxi stuuer., philippei valor erat xxvii stuuer.) et vno gr. Additi erant tres grossi, constituen⟨tes⟩ summam lxv floren.

T. D. obsequentissimus Marcus Laurinus presbiter.

Doctissimo domino, domino ⟨Er⟩asmo Roterodamo, sacrae ⟨theo⟩logiae professori meritissimo. Basileae.

1849_{1866} FROM ERASMUS SCHETS.

Basle MS., Scheti Epistolae 12. Antwerp.
22 July 1527.

[An original letter, autograph throughout. The year-date is confirmed by the sending of Chrysostom to the King of Portugal.]

+

SCRIPSI tibi olim quantum habuerim fastigii priusquam ex domino Decano S. Donatiani pecunias ab domino Ioanne Hont pro pensione Curtracen⟨si⟩ tuo acceptas nomine valuerim extrahere. Erant nam pensiones quatuor quas acceperat, quarum saltem vnam vsque nunc exsoluit mihi. Familiaris tuus adiuit eum Brugis: cui, credo per verecundiam pulsus, dedit pensiones reliquas tres, in pecunia tamen deterioris valoris, in tui dampnum satis graue. Deberent quidem pensiones he valuisse florenos ducentos sexaginta currentes, qui iam ob retentionem eorum ac non solutionem, propter monetarum iamdudum istic factam reductionem, in florenos ducentos viginti nouem cum stuferis quatuor sunt liquefacti. Hoc

1848. 24. Wateruliet] Mathias Laurinus: see Epp. 651. 3n, 1870.
27. Thesaurarium] Jo. Riffault: see Ep. 1287. 29n.
34. vidue] See Ep. 1458. 67n.
37–8. xli aurei] = 1271 stufers: but cf. Ep. 1849. 30n.
38. vno philippeo] = 27 stuf.
39. vno gr.] = ½ stuf.: which with 3 gr. added = 2 stuf.
40. lxv floren.] *sc.* currentium = 1300 stuf., i. e. 20 stuf. each.
1849. 1. Scripsi] Cf. Ep. 1783. fastigii] *sc.* fastidii: cf. Ep. 1374. 70.
5. Familiaris] Nic. Cannius: cf. ll. 17, 30.
9. currentes] For the value of these cf. Ep. 1848. 39n.

pateris Laurini mora, eo quod pecuniam tuam tanto retinuit penes se. Si nam antea tradidisset, totidem non patereris detrimenti. Abhinc scribito domino Ioanni de Hont, ne cuiquam preter cui ego iussero, tradat pensionis tue pecuniam; et curabo hanc adire te et citius et sincerius.

Preterea accepit hic idem familiaris tuus ab ipsomet domino Ioanne de Hont quintam pensionem sexaginta quinque florenorum, quam melioris valoris moneta tradidit. Omnia accepi ab ipso tuo familiari latori presentis, reliquaque que in cyngrapho, quod illi dedi, continentur. Que in nundinis Francfordiensibus prouisurus sum, Frobenioque vel ipsius filio consignaturus. Nam sic credo sit tibi animus.

Liber Portugalie Regi dedicatus donoque missus, ornatissime compilatus ac ipso Regi missus est. Bene satis laudauisti illius Regis excellentiam. Spero te non fecisse frustra. Dum hinc quid resciero, efficieberis per me certior. Vale, my domine Erasme.

Ex Antuerpia xxii[a]. Iuly 1527.

Amicissimus tuus Erasmus Schetus.

Ego dedi Nicolao Canneo, familiari tuo, quindecim florenos aureos, qui valent floreni viginti vnum currentes, tum pro emendo panno lyneo in opus tuum, tum pro ipsius viatico. Ipse dabit tibi illius pecunie rationem.

+

Egregio sacrarumque litterarum professori doctissimo domino Erasmo Rotterodamo &c. Basileae.

1850. From Francis Cranevelt.

Leipzig MS. Mechlin.
EE. 72. 26 July 1527.

[An original letter, autograph throughout. The year-date is adequately confirmed by the contents.]

CRANEVELDIVS ERASMO ROTERODAMO.

S. P. Quum per hunc tuum literas Mori accepissem, non potui mihi temperare quin aliquid ad te scriberem, per quem mihi tantus amicus contigisset. Audio illum cum Cardinale venisse Caletum, vt in Galliam proficiscatur. Faxit deus opt. max. vt ea legatio et ipsi Moro sit honorifica et hisce nostris regionibus salutaris. Nam quidam suspicantur hanc fabam in nos cudi, *καὶ τὴν Φλανδρίαν* communi marte peti. Sed absit vt tale quicquam suspicemur de Rege

---

1849. 14. scribito] Erasmus complied with this instruction in Ep. 1862.

24. Liber] Chrysostom: see Ep. 1800.

30. Canneo] See Ep. 1832.

florenos aureos] On this calculation these were worth 28 stufers, not 31 as in Ep. 1848. 38.

32. lyneo] Cf. Ep. 1654. 25n.

1850. 1. hunc tuum] Nic. Cannius: see Epp. 1832, 1849.

literas Mori] Dated 14 July, from Calais: see Dr. Elizabeth Rogers in EHR. xxxvii, p. 558. The autograph original is at Louvain in the hands of Prof. de Vocht, who is about to publish it in Cran. E.

3. amicus] Cf. Ep. 1145. 1–10.

Cardinale] Wolsey; who landed at Calais 11 July, on his way to meet Francis I at Amiens 4 Aug. (Brewer iv. 3254, 3337), and was abroad till the latter part of Sept.

qui tam sit affinis Caesari. Absit et illud, vt coniugium regale nunc demum fiat irritum, cum tot annis legitime coheserit, et quos Deus coniunxit, homo separet. Sed videntur hec tempora multis adeo tragediis plena : ita ex omni parte cooriuntur occasiones incendiorum, vt nisi abbreuientur dies illi, *οὐκ ἂν ἐσώθη πᾶσα σάρξ*.

Audiui ex Alberto Pyghio que patrata sunt Rhomae nimium militariter. Eum super his infortuniis, vt potui, consolatus sum. Expertus est ipse in hac rerum mutatione verissimos esse senarios prouerbiales Graecos,

Κάλλιστόν ἐστι κτῆμα παιδεία βροτοῖς,
Σοφία δὲ πλούτου κτῆμα τιμιώτερον.

Non dubito quin et tibi et bonis omnibus valde displiceant multa quae narrantur. Sed hec omnia secum adfert bellum semel susceptum, vt non tam improbe dixisse videatur apud Lucanum Caesar,

Arma tenenti
Omnia dat qui iusta negat.

Breui momento concidit tantae Vrbis ac Pontificis gloria, magno, vt credere est, Turcharum gaudio : quibus per hec aperitur via gradusque maioris cuiuspiam victoriae, nisi Christiani principes depositis tandem odiis et simultatibus incipiant esse quod dicuntur. *Ἀλλὰ ταῦτα τῷ Θεῷ μεληθήσεται.* Vale et me, vt facis, ama. Robynus valet, nisi quod podagra molesta est, que prohibet *ἀπὸ τοῦ περιπάτου*. Iterum vale. Machliniae XXVI Iulii anno ͵αΦΚΖ

Tibi addictissimus Franciscus.

Viro clarissimo simul ac eruditiss. D. Erasmo Roterodamo, theologo. Basileae.

1851₁₈₆₀ FROM JOHN OF BORSSELEN.

Leipzig MS. Louvain.
EE. 73. 28 July 1527.

[An original letter, autograph throughout : evidently in sequence with Ep. 1787.]

S. P. D. Longe gratissima fuit mihi, preceptor eruditissime, tua epistola, tametsi laconica, qualem scilicet sinebant te scribere occupationes istae in rebus seriis assiduae. Significabat enim et recte valere te et memorem esse veteris amiculi etiam totum iam triennium silentium agentis perpetuum, quique se magis iustam commeruisse obiurgationem quam tam amicas tamque blandas literas, ipse secum agnoscit. Verum quod suspicabare nostram amiciciam, immo meum in te amorem et obseruantiam refrixisse, quia acceperis e Dorpii literis, illo presente quempiam in te horam totam deblaterasse vt me a studio tui auerteret, id vero male me habet, quod tibi persuaseris me, qualemqualem tuum clientulum ac

1850. 8. coniugium regale] The first public mention of a proposal for the Divorce between Henry and Katherine is in this year.
12. abbreuientur] Cf. Matt. 24. 22.
13. Pyghio] See Ep. 1589 introd. Rhomae] See Ep. 1831. 16n.
15. senarios] Men. *mon.* 275, 482.
21. Lucanum] 1. 348–9.
28. Robynus] See Ep. 1435.
1851. 2. epistola] Not extant : answering Ep. 1787.
9. Dorpii] Cf. Ep. 1321 : †31 May 1525. literis] Not extant.

discipulum, blateronis cuiuspiam tam breui obtrectatione eo perduci ac perpelli potuisse vt te, sic de me meritum, nec de me solum, verum de bonis literis, quarum sum fuique semper amantissimus, preterea de Christiana religione omnibusque sacrarum literarum studiosis, inter quos me quoque annumerari desydero ; vt Erasmum, inquam, sic de omnibus meritum vt nulli non debeat esse charissimus, ipse omnium qui viuunt, si id faciam, ingratissimus, amare, colere et obseruare desinam, quam ne Demosthenis quidem aut Ciceronis violentissime et efficacissime orationes, etiamsi in vnum conferantur et conflentur vniuersae, de minimo in te amoris gradu depulerint. Quid enim minus fuerit hominis quam non amare me et quidem vehementissime eum, cuius iam perpetuos annos plus viginti fruor beneficiis tanto quidem labore, tanta obtrectatorum inuidia vltro tamen et gratis exhibitis ? Persuadeas itaque tibi, mi Erasme, nullo vnquam tempore commissurum me vt te amare desinam.

Sed hec hactenus, verbose magis et maiore affectu quam sermonis politie. Ceterum habeo gratiam quod polliceris facturum te quod monui, Epistolas nimirum tuas, que plurime sunt et de rebus diuersissimis, in eum ordinem redacturum quo olim pridem ac nuper scripte sunt abs te. At id te oro, vt pergam, postquam semel cepi, impudenter agere, ne, quod nunc pollicere, tanto differas tempore prestare quanto differs quod abhinc annos octo de Concionandi ratione es pollicitus ; quod ne nunc quidem, quod sciam, prestitisti.

Viuo nunc, vt scis, Louanii, mansurus, vt videtur, cum primogenito D. de Beueris proximum hoc biennium. Si quando vacabit, queso vt Borsali, quatenus licebit, subinde memineris, siue ad amicos scribens quos hic plurimos habes, siue ad meipsum, quod tamen exigere non audeo. Bene vale, preceptor vnice obseruande.

Louanii quinto kls Augustas 1527.

Ioannes Borsalus, clientulus tui obseruantissimus.

Erasmo Roterodamo, eruditionis omnis sacrae prophanaeque facile antistiti, praeceptori vnice obseruando. Basileae.

1852_{1892} From Louis Alardet.

Breslau MS. Rehd. 254. 3. Chambéry.

LB. App. 341. 3 August ⟨1527⟩.

[An original letter, autograph throughout. With Epp. 1886, 1891, 1892 it forms a group closely connected. They cannot be earlier than 1527, for Ep. 1891 mentions the publication of Ambrose (Ep. 1855) ; and as Epp. 1886, 1891 are alluded to in Ep. 2033. 30–32, the year-date given in H for Epp. 1886, 1892 may be accepted.

For Amblard Alardet, the secretary, perhaps cf. Ep. 2020. 1 and Bun. E., p. 52. Claude Louis, the younger brother (1506—c. 1564), became a canon of Geneva, his native town, in 1529. He was the last abbot of Filly, sw. of Thonon : deprived 20 May 1537 by the Reformers. About 1535 he became tutor to Emmanuel Philibert, and in 1545 dean of Chambéry. In 1552, as Duke Charles' trusted adviser, he was banished from Savoy by the French ; returning after Câteau-Cambresis. Hoping to win Geneva for Savoy, he invited himself there in Dec. 1559, and having failed, plotted to assassinate Calvin ; but this Duke Emmanuel rejected (Turin

41. kls *MS* : idus *EE, perperam. Cf. Ep.* 1787. 49.

29. Epistolas] See Ep. 1787. 24n.
33. Concionandi] See Ep. 1660. 33n.
36–7. primogenito] See Epp. 1787. 47n, 1859.

Archives, cited by L. Cramer, *Journal de Genève*, 29 June 1909). After nomination as bp. of Mondovi in S. Piedmont, he received the see of Lausanne in 1560.

See Agr. E. 1152–3; Herminjard 622; J. Gaberel in *Bibl. univ. de Genève*, Dec. 1858, pp. 562–93; V. de St. Genis, *Hist. de Savoie*, 1869, iii. 463–4, 481–4; J. Mercier, *Le Chapitre de S. Pierre de Genève*, 1890, pp. 201–2, 377–81; and F. Mugnier, *Vie de Jean de Boyssonné*, 1897, pp. 162–6.]

Non puto sumendam mihi operam, Erasme doctissime, vt vel ambitionis suspicione me vindicem vel temeritatem propterea excusem, quod ego inter saxa et crepidines institutus atque infra mediocritatem doctus homuntio, Erasmo mortali cuidam deo neniis meis audaculus obstrepere non dubitem. Quanquam enim sat celebrem famam iis omnibus contigisse scio quibus vel tantillum litterarum tuarum non inuidisti, nolim tamen hoc parande glorie compendium mihi vsque adeo putes placuisse vt, dictante inconsulto quodam feruore potius quam suadente fraterna charitate, huic negocio manus sim admolitus, quod me extra modestie numeros alioquin extulisse iure merito videri posset. Scribo igitur, non vt populo eo nomine postea me venditem, quod tertium etatis lustrum vix biennio supergressus adolescens ter maximo heroi et fama super ethera noto Erasmo scripserim (quid enim aliud quam imprudentiam meam cum impudentia coniunctam proderem ?) sed vt ei qui illustrissimo Sabaudie duci Carolo a secretis est obnoxius, Amblardo Alardeto, fratri meo, suppetias afferam : cui cum ab aulicis negociis vix sit ocium scalpendis, vt aiunt, auribus, vnius diecule opellam recusare mihi non licuit, vt Gacchum quendam cucullatum preconem (cuius intollerabilem loquacitatem iam superioribus suis litteris ille tibi abunde exposuit) denuo suis coloribus tibi depingerem, tanto quidem melius quanto mihi quam ceteris pene omnibus mortalibus est notior. Itaque hominem tam simpliciter quam res ipsa mendacium detractat, tibi describo.

Ioannes Gacchus vnus est ex sanctissime illius religionis professoribus, quos falsissimo cognomine solemnes theologos et magistros imperitum vulgus appellat. Vite prescripto Franciscanum lignipedem agit, vrbane tamen vite peritissimus. Corpore est ingenti et formoso ; animo vero propterea admodum elato, quod vernaculo sermone disertus, popularibus concionibus promiscue plebis gratiam sibi facile comparauit. Bonas litteras tam tenuiter est doctus, vt preter sophisticas tricas et magistrales suas questiones nihil prorsus sapiat : qui tamen cum in templis dicendo se explicat, Deum immortalem ! quot rationibus, quot argumentis, quot syllogismis, Erasmi scripta oppugnat ! quot nominibus te impietatis reum agit ! quot insulsis dicteriis, quot insanis mendaciis, quot virulentis conuiciis (potest enim plurimum maledicentia) in absentem debacchatur !

Sed quos, inquies, istic iniurie mee vindices sum nactus ? Fatebor ingenue. Prior Amblardus Alardetus, frater meus, in arenam descendit, vt tuam causam aduersus tam insigniter fatuum theologum gnauiter tueretur ; vtpote qui nihil sibi magis precipuum vnquam duxit quam te, te inquam vnum, Erasme, predicare,

13. fama] Cf. Verg. *Aen*. 1. 379.
16. duci Carolo] See Ep. 1886.
19. Gacchum] See Ep. 1891.
27–8. lignipedem] wearing sabots : apparently a recognized mitigation of 'nudis pedibus' (Ep. 1886. 30–31).
39. in arenam] I cannot find that he printed any defence of Erasmus.

quam tuum ingenium, tuam doctrinam atque eloquentiam, Grecam iuxta ac Latinam, tum publice tum priuatim pleno ore efferre, et apertis, quod aiunt, tibiis decantare. Ego subinde qualem qualem operam meam liberaliter profudi et cum immani bellua colluctatus sum, vt animum erga te meum politioris litterature cultoribus patefacerem. Verum parum feliciter cum rabula sum congressus, qui garrulitate cum vicenis delectis mulieribus decertare possit. Itaque ad sacram anchoram statim confugiendum esse censuimus, et premonendum Erasmum, vt sycophantam istum et blateronem pertinacissimum aut prolixiori epistola ita coherceat vt rem sibi non esse cum edentulo experiatur, aut illustrissimo Principi nostro et Senatui Chamberiacensi hominem ita commendet per litteras, vt non licuisse sibi quod hactenus libuit, aliquando Gacchus possit intelligere, et rectioribus studiis tandem desinat esse molestus.

Hec sunt, Erasme doctissime, quibus duo Alardeti te obtundimus, vt saxeam istam et frequentissimis rupibus asperam Sabaudiam viros quoque alere non ignores, qui sincera ac iugi obseruantia Erasmum et reuerentur et colunt, quique non minore iudicio quam impendio nomini tuo fauent. Bene vale.

Chamberiaci. 3° non^s Augusti.

Non sobrie tuus Ludouicus Alardetus.

Insigni theologo D° Erasmo Roterodamo. Basilee.

1853. To the Reader.

Hyperaspistes, 1527, f°. A². ⟨Basle.⟩
LB. x. 1335. ⟨c. August 1527.⟩

[The preface to the second book, Basle, Froben, 1527, of the *Hyperaspistes* (see Ep. 1667 introd.). Erasmus began to work upon it in April (Ep. 1815. 52–9); and the book was completed and dispatched to friends early in September (see Epp. 1869, 1873, 1875, 1881). It was of course prepared for the autumn fair at Frankfort; and as it is printed straight forward, the preface was no doubt written before the printing was begun, so that a conjectural date may be assigned. There are no other authorized editions until the Basle *Opera* of 1540, ix. 1097. For the reception of the book by Luther's circle see A. Freitag's introduction to the *De seruo arbitrio* in the Weimar edition of Luther's *Werke* xviii, 1908, citing ME. 453, 484, 466, 468–9, JE. 107. Luther himself was exceedingly reluctant to read it: see LE². 1213, 1216, 1218, 1223.]

DES. ERASMVS ROTERODAMVS PIO LECTORI S. D.

Eqvidem decreueram post priorem illam Hyperaspistae quamuis tumultuariam velitationem conquiescere, non perinde taedio molesti laboris—quanquam ingenue fateor ingenium meum ab istis rixosis contentionibus non minus abhorrere quam ab ipsis inferorum portis —atque ob id, quod non perspiciam quid hinc boni fructus possit oriri. Quid enim refert cum illo confligere qui doctores Ecclesiae ab ipsis vsque Apostolorum temporibus quamuis eruditione sanctimoniaue probatos, qui conciliorum quamlibet veterum placita, qui populi Christiani consensum pro nihilo ducit? qui praeter irrefutabilis Scripturae testimonia nihil admittit, sed huius interpretationem pro suo arbitratu temperandam vni sibi vindicat, caeterorum sen-

1852. 51. Syncophātā *MS.*

tentiis vmbrarum instar volitantibus ; qui quoties commodum est, gignit nobis noua rerum vocabula, nouas definitiones, nouas distinctiones, noua paradoxa : sic totam disputationem vndique conuitiis fermentans, sic insatiabili loquacitate confundens omnia, vt taedio respondere parantem enecet. Et tamen sibi mire videtur pugnare, subinde triumphos instaurans, gloriosasque cantiones, ' Io paean ' et ' Io triumphe ', nobis ad singulas pene sententias occinens.

Accedunt ad haec quorundam nimium morosa, ne dicam maligna, iudicia, nimiumque tenaces suspitiones. In Diatriba quoniam studio temperatum est a conuiciis, quo rei veritas liquidius elucesceret submotis affectuum nebulis, interpretati sunt quidam me cum Luthero colludere. Rursus alii praedicant me non expedisse vires omnes ingenii ; idque colligunt ex eo, quod quum, vt aiunt, in quibusdam locis illum vehementer vrgeam premamque, tamen alicubi videar suffrigidus ac subtimidus, et studio contrahens vngues parcensque aduersario. Quae suspitio quum sit iniquissima, tamen multo est absurdior istorum suspitio qui dictitant—etiam nunc post tam hostilem Lutheri in me debacchationem, post Hyperaspistae velitationem (satis, opinor, liberam, etiam si minus contumeliosam), qua parte lubens superari me patior—nos inter nos colludere. Deum immortalem, quid isti vocant pugnam, si tam cruentus congressus nihil aliud est quam collusio ?

Erant et aliae causae non leues, quae mihi persuaserant satius esse tractare materias quum magis frugiferas, tum huic aetati congruentiores. Verum quoniam amici suo iure promissi fidem efflagitant, rursus qui vel Luthero fauent vel mihi inuident, iactitant me deserta causa victoriam aduersario cedere—praesertim quum ipse Lutherus, perinde quasi nihil omnino responsum sit, libello Germanice scripto satis gloriose celebret suos triumphos, minimo nos prouocans, imo potius omnibus oppedens gloriosissima illa sua voce ' Trotz ',—ad conflictum redeo : apud Lutherum quidem sat scio nihil aliud profecturus quam vt insolentius etiam plaudat suo dogmati, nonnihil etiam addens absurditatis ; sed partim vt liberem fidem meam, quam lectori veluti chirographo publicitus obstrinxi, partim vt animos vacillantes fulciam, sanabiliter aegrotantibus medear. Quod vtinam vel per nos vel alium quemlibet facere dignetur is cuius causam nos agere credimus ! Nec pluribus te praefando morabor, optime lector, quo rem cognoscas integrior. Vale.

---

12. vmbrarum instar] See *Adag.* 1253, quoting Hom. *Od.* 10. 495.

20. Diatriba] The *De libero arbitrio* : see Ep. 1419.

29. Lutheri] The *De seruo arbitrio* : see Ep. 1667 introd.

36. promissi] Cf. Ep. 1776. 50n.

40. minimo] Cf. Hor. *S.* 1. 4. 14 ; which Erasmus in *Adag.* 2545 explains as ' contemptim : . . . a gestu prouocantium ad pugnam minimo digito porrecto '.

42. Trotz] Defiance : cf. Luther's *Antwort* of 1527 (see Ep. 1773. 17n), ' Vnd trotz nicht alleine dem könige vnd Erasmo, sondern auch yhrem Gott vnd allen teuffeln, das sie mir das selbige büchlin recht vnd redlich verlegen ' (where Cochlaeus in his Latin version renders ' Et vetitum sit ') ; ' Trotz das sie mirs weren odder verkeren ' ; ' Wolan, so gelte der Trotz ynn Gottes namen ' (Weimar edit. xxiii, 1901, pp. 27, 33, 36). Later on in the *Hyperaspistes* (§ 206 : LB. x. 1482B) Erasmus writes : ' ineptis dicteriis iritare principes ac doctos indecora voce Trotz '.

1854. To Margaret of Navarre.

Opus Epistolarum p. 740. Basle.
N. p. 706 : Lond. xx. 12 : LB. 879. 13 August 1527.

[Very likely written at the request of Berquin's friends, to secure for him again, as once before (Ep. 1722. 80–81), the protection of the Court. For Berquin's present position see Epp. 925. 13n, 1692, 1722 introdd., 1821. 27–30 ; and, for the Queen of Navarre's continued intervention, Ep. 1902 introd. I cannot confirm the year-date.]

ERASMVS ROTERODAMVS MARGARETAE REGINAE NAVARRAE S. D.

Obtvndor quorundam obiurgationibus verius quam exhortationibus, Regina pietate morum quam generis stemmatibus ac diademate clarior, quod homo plusquam obrutus negociis, non appellem meis litteris maiestatem tuam ; praesertim quum nulla scribendi detur occasio, nec arbitror tibi per occupationes dari ocium vt legas superuacaneas epistolas. Nam ad epistolam quam eorundem impulsu pridem misi, praeter vnam salutationem nullum omnino responsum accepi. Narrant te nuper scripsisse per quendam Polonum, quem in itinere mors intercepit : quod an verum sit nescio.

Optarim rerum prosperitatem quorundam pietati respondere. Sed nouit ille qui moderatur omnia in bonum eorum quos diligit, quid expediat nobis ; et quum illi visum fuerit, omnia repente vertet in laetum exitum ; quumque maxime desperabit humanum consilium, tum maxime sese aperiet inscrutabilis Dei sapientia. In quo qui fixerit ex animo spei suae ancoram, huic nihil accidere potest quod non sit vere prosperum. Haec igitur Deo committamus oportet.

Tibi vero magis conuenit gratias agere quam exhortationis admouere stimulos, vt quod facis, bonas litteras ac viros syncere Christum amantes aduersus quorundam maliciosam improbitatem tueri pergas : qui iam nunc profecto plurimum debent et vere Christianissimo Regi, fratri tuo, et religiosissimae pariter et prudentissimae dominae, huius matri. Quibus omnibus precor multam a Domino Iesu felicitatem. Si quid erit quod per me fieri voles, equidem nullum defugiam laborem.

Datum Basileae Id. Augusti. Anno Millesimo quingentesimo vigesimoseptimo.

1855. To Archbishop John Lasky.

Ambrosii Opera, 1527, i. f°. AA² (α). Basle.
N. p. 1128 : Lond. xxviii. 3 : LB. 878. 13 August 1527.

[The preface to an edition of Ambrose, Basle, Froben, Aug. 1527 (α), in four volumes. In subsequent editions by Chevallon, Paris, Feb. 1529 (β), and by the Frobens at Basle, March 1538 (γ), there are trifling changes in this preface : which

27. Idus *N*.

6. epistolam] Ep. 1615.
7. salutationem] Not extant : perhaps only verbal.
9. Polonum] I have no clue.
20. viros] Berquin is very likely intended.
24. matri] Louise of Savoy ; cf. Epp. 522. 98n, 1426 introd.

in Badius' issue of Ambrose's Commentary on the Pauline Epistles, Paris, Oct. 1534, based on Erasmus' text, does not appear. Besides the present great undertaking, Erasmus did more for Ambrose, by editing in Sept. 1529 two small treatises of which he had recently found MSS. (Ep. 2190); and he perhaps contemplated another edition of the whole (Ep. 2033. 55–6n). The copy of *a* bound for Henry VIII is now in the Bodleian (A. 2. 4, 5 Th.). In the sigla here *aβγ* precede N.

Erasmus' acquaintance with Ambrose no doubt began early; Ep. 1334. 101–2 shows that in 1523 he had some experience of the text. But there is no evidence of his having designed an edition before 1525, when this dedication to the Primate of Poland was suggested by John Lasky the younger during his residence with Erasmus at Basle (ll. 45–6). Erasmus' opinion on the authenticity of the *De Sacramentis* is cited in Oct. 1525 (Zw. E^2. 394; cf. later VE. 823, 824); but in April 1526 he had made no progress with publication (Ep. 1704. 43–4). In Ep. 2033 he states that he did not do the whole work himself, but left part of it to Sigismund Gelenius (Ep. 1702. 8n).

Of the sources which he used he makes no clear statement. The only complete edition yet in existence was John Amorbach's of 1492, and this no doubt served him as a basis; besides editions of some of Ambrose's works printed separately. He speaks vaguely too of MSS. which he had used, without specifying any. By 1520 he had heard that in England there was an old MS. of a commentary on Hebrews (*Apol. de In principio erat sermo*, LB. ix. 117D). Some friends copied a page for him to examine (*Censura* to Ambrose i, 1527, f°. AA^5); but on grounds of style he quickly judged it to be spurious. The Benedictines of St. Maur, however, in editing Ambrose, Paris, 1686–90, considered that Erasmus had not used enough MSS., and had relied too much on conjecture for correction of the text: cf. Ep. 1544 introd.

John Lasky (c. 1456—19 May 1531), entering the Church, began early as a diplomatist, going on embassies to Lithuania 1482, to Rome 1494 and 1500, and to Brussels 1497. Alexander made him chief secretary in 1502 and chancellor in 1503; and in this capacity he was charged with collecting the statutes of the realm, *Commune inclyti Polonie regni priuilegium*, Cracow, J. Haller, 27 Jan. 1506. Sigismund continued him as chancellor, and in 1510 he was made abp. of Gniezno. About the same time he undertook the education of the three young sons of his brother (Epp. 1242. 25n, 1502. 8n, 9n), first in his palace at Cracow and later in Italy; introducing them afterwards into the life of diplomacy and politics, in which for the rest of his life he continued to play a leading part in Poland. See the ms. record, half diary, half testament, which he kept for many years before his death: printed from the Baworowski Library at Lwow by H. Zeissberg in the *Sitzungsberichte* of the Vienna Academy lxxvii, 1874, pp. 519–731. His *Liber Beneficiorum* was edited by J. Lukowski and J. Korytkowski, Gniezno, 1880.

Erasmus' later correspondence shows that the Archbishop never acknowledged this dedication, except in a message sent through his nephew (Ep. 1954. 20–22). At death, however, he presented Erasmus with his sapphire ring: see La. E. 28 and *Bodleian Quarterly Record* ii, 1918, pp. 143–4.]

REVERENDISSIMO DOMINO D. IOANNI A LASCO ARCHIEPISCOPO GNESNENSI AC TOTIVS POLONIAE PRIMATI ERASMVS ROT. S. D.

PRISCI mortales, ornatissime Praesul, quod aeternum cunctisque venerandum esse volebant, numini cuipiam dedicabant, vt vel religio petulantiam hominum deterreret ab iniuria. Exemplum hoc a lucis ac templis paulatim demigrauit ad studia, vt si quid noui operis pararetur aeditioni, celebri cuipiam gratiosoque nomini consecraretur. Id tot iam seculis adeo receptum est, vt aduersus rationis exactores vel sola sufficiat praescriptio. Illud tamen ineptum videri potest, quod quidam aliena dicant viris primatibus, nec aliena modo, verum etiam ea quibus ipsorum opera nihil prorsus accessit, nisi forte quod eadem deprauatiora reddiderunt. Alioqui quum

TIT. REVERENDISSIMO DOMINO D. *a*: DES. ERASMVS ROT. *N*. AC TOTIVS . . . ROT. *om. N*.

nunc nouorum librorum γάργαρα, vt habet vetus comoedia, pene nos obruant, mihi praeclarius esse facinus videtur veterum autorum monumenta temporum iniuria scribarumque temeritate collapsa restituere, quam noua cudere volumina; praesertim quum quod sua aetate vere dixit Ecclesiastes, 'nihil esse nouum sub sole', et 'scribendi plures libros nullum esse finem', in hoc seculum multo verius dici possit.

Inter priscos autem Ecclesiae doctores Latinos, vix alium arbitror esse digniorem cuius extent integrae lucubrationes, quam diuum Ambrosium. Hoc et ex animo dictum videri velim et citra cuiusquam contumeliam. Sit linguarum ac Scripturarum peritior Hieronymus, sit elaboratioris phraseos Hilarius, sit in quaestionum nodis explicandis argutior Augustinus, aliis item dotibus excelluerint alii: sed quem mihi dabis qui pari synceritate tractet sacras literas, qui cautius vitarit suspecta dogmata, qui sic vbique gerat Christianum episcopum, qui sic spiret paterna viscera, qui summam praesulis autoritatem cum summa mansuetudine coniunxerit? Vbique sentias illum hoc affici quod loquitur, et adest dictioni modesta quaedam ac pia iucunditas grataque ciuilitas. Est quem non omnino sine causa 'doctorem mellifluum' vocant. At hic iuxta nomen suum vere coelesti manat ambrosia, dignus qui sit quod dicitur Ambrosius, hoc est immortalis, non solum apud Christum verum etiam apud homines. Quantum autem sudoris exhaustum sit in hoc restituendo, dum collatione veterum codicum emendantur deprauata, restituuntur amputata, resecantur assuta, reponuntur Graeca, quae vel aberant prorsus vel figuris nihil significantibus fuerant addita, tuae prudentiae fuerit aestimare.

Vt autem tam insignem Ecclesiae doctorem tui nominis auspicio potissimum veluti renatum in lucem prodire vellem, cum primis in causa fuit Ioannes a Lasco, te patruum non minus morum ornamentis quam nomine referens: nam iuuenis senem sic exprimit vt in eo veluti renatus videri queas. Is tui simulacrum quoties mihi depingebat oratione, toties agnoscebam in narrante imaginis expressae antitypon: adeo dum patruum depingit, seipsum depingebat imprudens. Hunc mihi conuictorem pauculos licet menses contigisse, non in postrema felicitatis parte pono. Vtinam mihi liceret per adulationis inuidiam praedicare Dei dotes quas in illo et amaui et veneratus sum! Illud non possum non fateri, senex iuuenis conuictu factus sum melior, ac sobrietatem, temperantiam, verecundiam, linguae moderationem, modestiam, pudicitiam, integritatem quam iuuenis a sene discere debuerat, a iuuene senex didici. O gentem pietati natam! Nec alio nomine mihi videtur felicior Polonia quam quod talem Regem, talem sortita sit Archiepiscopum; quorum insignis pietas pari studio certat hos fatales bellorum et opinionum tumultus componere, prolapsosque Christiani populi mores instaurare. Quumque eo processerit tua

11. γάργαρα] Heaps: cf. *Adag.* 3524.

15. Ecclesiastes] 1. 10, 12. 12.

45. conuictorem] In the summer of 1525; cf. Ep. 1622. 4n.

52. senex didici] With this very handsome testimony may be compared Lasky's tribute to his old master, in a letter to Bullinger, 14 March 1544, quoted in VE. 1338: '⟨Erasmus⟩ mihi auctor fuit vt animum ad sacra adiicerem: immo vero ille primus me in vera religione instituere coepit'.

veneranda senectus vt merito possit a negociis impetrare dimissionem, tamen ad Ecclesiae patriaeque commoda procuranda iuuenis es.

Hic igitur veteris prouerbii venit in mentem, Ὡς αἰεὶ τὸν ὁμοῖον ἄγει θεὸς ὡς τὸν ὁμοῖον. Itaque visum est pulcre congruere vt proficisceretur Ambrosius Praesul ad Praesulem, claris natalibus insignis ad nobilissimum, pius ad pietatis antistitem, eruditus ad eruditionis eximium patronum, virgo et virginitatis praeco facundissimus ad omnis pudicitiae exemplar incomparabile, denique pacificator ad Episcopum pacis ac tranquillitatis publicae studiosissimum, cui rei dicas Ambrosium diuinitus fuisse datum. Hoc agebat illa facunda lingua quum Liguriae consularem ageret praesidem, sedabat tumultus, sarciebat concordiam non minus accurate quam dextre ac feliciter: nec id solum in his regionibus vbi fungebatur magistratu, verum etiam quoties res apud alios spectabant ad seditionem, Ambrosius veluti peritus ac felix nauclerus ad sedandam tempestatem accersebatur. Ac, ne multa commemorans plus aequo praefationem extendam, quum extincto Auxentio, qui fouerat Arianos, Mediolani per episcopos ageretur de praesule subrogando, tantaque studiorum variantium contentione flagrarent comitia, dum pars Arianae factionis, pars orthodoxorum flagitat episcopum, vt res ad extremos tumultus tendere videretur, Theodosius, Caesarum piissimus, eo legat Ambrosium, vt rerum exitiales motus componeret. Is dum pro delegato munere templum ingressus, singulari facundia suadet concordiam, subito cuncta populi modo dissidentis studia in vnum conuersa sunt; iamque iunctis vocibus suffragiisque concordibus Ambrosium episcopum flagitant. Multa causatur ille, se prophanae functionis hominem esse, sacrarum rerum imperitum, nondum sacro lauacro renatum, quum Paulus vetet etiam neophytum ad ecclesiae gubernacula admoueri. Sed hic frustra facundus erat. Quo vehementius ille detrectat, hoc magis accenduntur populi studia. Quid multis? Imperator perspiciens diuinitus geri negocium, populi constantem approbat voluntatem. Ambrosius, frustra reluctans, pro praeside consulari fit praesul infulatus, pro fascibus sumit pedum, ante praefectus gregi Dominico quam in gregem Dominicum cooptatus: exitiabile dissidium extinguitur, et ecclesiae sua redditur concordia.

Sed quod Insubrium vni gratulamur ecclesiae, hoc iam dudum optamus Ecclesiae catholicae, videlicet vt exoriatur aliquis Ambrosio similis, qui paribus auspiciis hunc miserandum orbis tumultum, quo nulla aetas vidit quicquam perniciosius, redigat in tranquillitatem. Saltem talis quispiam nobis exoriatur ex pontificum, theologorum aut monachorum ordine, qualis tunc prodiit Ambrosius e classe catechumenorum eque prophano magistratu. Magnum pondus habet morum integritas, magnam habet autoritatem coniuncta mansuetudini constantia, denique plurimum valet eloquentiae copulata prudentia. Sed hoc malum non simplex, haec lues quae non solum ecclesiam tot opinionibus discidit verum etiam principum animos implacabili dissidio committit, hominem requirit datum

60. prouerbii] Hom. *Od.* 17. 218: cf. *Adag.* 122. 85. Paulus] 1 Tim. 3. 6.

coelitus, cuius autoritatem reuereatur populus, cuius constantiae cedat et principum sublimitas. Nulla ex victoria armis parta plus laudis tulit Theodosius, quam quod ab Ambrosio se vinci passus est. Babylae parum feliciter cessit quod Imperatorem impia caede funestatum templo prohibuit ; imo feliciter cessit ipsi, qui praesulis autoritatem sua morte confirmauit. At Ambrosio cessit felicius, qui summa constantia suam tuens autoritatem, ipsum etiam Caesarem Christo lucrifecit, ac pulcherrimum exemplum omnibus monarchis aedidit, quanta sit episcoporum dignitas, si modo vere sint quod audiunt. Nec dubito quin tales simus habituri principes aliquot qualis fuit Theodosius, si tales haberemus episcopos qualis erat Ambrosius ; et haberemus, opinor, nisi populi mores alienarent benigni numinis fauorem.

Quoque magis liqueat quod dicimus, primum rem deinde personas expendamus. Thessalonicae quidam e comitatu Caesaris per populi tumultum fuerat interfectus. Caesar ira dissimulata plebem ad ludos Circenses euocat ; ibi repente circumfusa militibus inermi multitudine, promiscue saeuitum est in noxios iuxta et innoxios, poenaque non meritis est data sed furori. Id factum hodie iustum videri posset. Quoties enim in bello trucidantur, quibus ex pacto deditionis erat promissa incolumitas ? Quoties oppido capto saeuitur propemodum atrocius in immerentes quam in nocentes ? et saeuitiam excusat odium criminis.

Haec de re. Iam mihi cogita Ambrosium vnius ciuitatis episcopum, quae tum, vt opinor, minus erat ampla minusque frequens quam nunc est, nullis aliis armatum praesidiis quam quae decent episcopum, lingua, precibus et vitae sanctimonia. Ex aduerso considera Caesarum illius temporis potentiam ; cui si conferas horum temporum ditionem, eam duntaxat quam Caesaris titulus addit electis (nam Carolus et sine Caesaris titulo principum maximus est), rem vix seriam esse dicas. Et tamen talis Episcopus talem Caesarem ob praecipitatum vindictae ius ab ecclesiae foribus submouit, exprobrans crudelitatis immanitatem, docensque illum a consortio Christiani gregis alienum esse. Reuersus est in regiam Caesar, agnoscens aequissimum esse vt Christi legibus cedat humanae potentiae fastigium. Ibi post sex menses moerore lachrymisque transactos, per Ruffinum aulae praefectum agit vt anathematis vinculo solueretur ; quo saltem feriis nataliciis (nam instabant) liceret interesse. Nihil agit Ruffinus ; ipse Caesar impatiens non irae sed moeroris, adit Ambrosium, non in templum, ne iterum repelleretur, sed in locum quem Graeci domum salutatoriam appellant. Nam ibi forte tum sedebat Episcopus omnibus expositus, si quis quid vellet consulere. Patienter fert obiurgantem, nec prius absoluitur quam, praeter solennem poenitentibus satisfactionem, etiam legem aduersus aedictorum Imperialium saeuitiam polliceretur. Ilico prodita lex vt si qui per aedictum Caesaris iuberentur occidi, in tricesimum vsque diem proferretur executio ; quo spacium esset cognoscendi, locusque daretur vel Christianae clementiae vel necessariae seueritati. Mox posito Regis diademate, Caesaris personam exuit, poenitentis suscepit, humi prostratus ac lachrymis vbertim effusis rigans solum, supplici voce precatus est Domini misericordiam.

Cui haec non viderentur in Caesare plusquam satis ? Sed mane dum, auditurus quod et inuictam Episcopi constantiam et Caesaris non fucatam pietatem magis illustret. Quum ex more munus detulisset ad altare, rediens constitit intra cancellos. Id videns Ambrosius, per diaconum percontatur quur ibi moraretur. Respondenti ' Vt videam peragi mysteria ', rursum misso diacono renunciauit, vt agnosceret suum locum ; nam eum in quo consisteret, esse sacerdotibus designatum. ' Purpura ' inquit, ' Imperatorem facit, sacerdotem nequaquam '. Quid expectas ? vt Caesaris victa lenitas tandem excandescat ? Nequaquam ; verum excusat se quod non in contemptum loci restiterit illic, sed quod quoniam Constantinopoli repperisset hunc morem, vt Caesar intra cancellos videret peragi mysteria, credidisset idem esse receptum Mediolani. His placide dictis, abiit in locum praescriptum. Nec eo contentus, vbi reuersus est Constantinopolim, etiam quum inuitaretur vt intra cancellos ex more consisteret, dum peraguntur mysteria, negauit se facturum ; addens se neminem nosse qui vere sciret episcopum gerere praeter vnum Ambrosium.

O nostri seculi prolapsos mores ! Si nunc dignetur princeps quilibet templum adire, extruitur illi tabernaculum altari sublimius ; et intra cancellos non modo consistunt proceres aulae, verum etiam sordidi negociatores, quos Cicero vix recipit inter honestos ciues ; decanos et ecclesiae primores e sellis suis deturbant. Quanto minus fastus addebat Theodosio sceptrum ac diadema, quam istis addit sordido quaestu, nec semper iusto, pauxillum partum pecuniae ! Simili constantia restitit Iustinae Augustae, minitanti vt aut Arianos reciperet aut iret in exilium. Ille vero nihil pauefactus, ' Non prodam ' inquit, ' lupis gregem mihi commissum. Hic occide, si libet '. Sed nemo potest Ambrosium agere nisi qui pro pietate mori paratus est. Imo difficillimum est cuiquam vere sacerdotem agere, qui libenter aliud est quam sacerdos. Onera sunt verius quam ornamenta, quae libertatem adimunt cum dignitate ; fitque nonnunquam vt, dum vtrunque volunt esse, nec principes sint nec sacerdotes.

Sed desino, ne vitae Ambrosianae videar historiam texere. In hoc diuerticulum me deduxit horum temporum miseranda calamitas. Nunc ad institutum reuertimur. Quemadmodum singularis quaedam huius viri integritas, cum summa constantia parique mansuetudine coniuncta, fecit vt nec regali fastigio cederet nec malorum improbitati succumberet, gratus autem esset ac venerandus etiam alienis ac parum amicis ; ita nullius vnquam scripta latius inclaruerunt, aut minus obnoxia fuerunt inuidiae quam huius. Quibusdam sero contigit sua gloria, nonnullis diu luctamen fuit cum aemulis, complurium labores penitus interciderunt. Ne quid horum accideret Ambrosio, causam ego praecipuam arbitror, perpetuam quandam in scriptis omnibus moderationem ; quae nec in redarguendis hominum vitiis obliuiscitur Christianae mansuetudinis (dicas eum dolere, non irasci), nec vsquam excurrit in leuitatis aut ostentationis speciem : vt vbique pectus vere Romanum, imo Christianum,

169. αγ : reperisset β *N*.

---

179. Cicero] *Off.* I. 42. 150–1. 183. restitit] *sc.* Ambrosius.

agnoscas. Erant qui Cyprianum verterent in Caprianum. Origenes ne mortuus quidem hydram inuidiae potuit effugere. Hieronymo ad extremum vsque vitae diem amarulenta cum aemulis rixa fuit. Tertullianus bis perierat, primum deprauatione, deinde situ, nisi nuper Beatus Rhenanus eum luci reddidisset. Idem euenerat propemodum Irenaeo tam indigno qui periret.

Ambrosius a nemine non honorifice citatur, etiam ab haereticis : tanta erat nominis autoritas viuo, quae vix aliis a rogo contigit. Alius fortasse disertius laudauit virginitatem ; sed huius mellita facundia virgines ex vltimis mundi regionibus, hoc est e Mauritania, Mediolanum pellexit, ambientes illic sacro velo decorari. Alius fortasse vehementius disputauit ; sed hic grandem illum cetum in ecclesiae sagenam pertraxit, Augustinum. Vnus Hieronymus, quanquam illum aliquot locis multa cum honoris praefatione citat, tamen alicubi minus candide de libris eius sentire videtur. Siquidem in praefatione in Didymi librum De Spiritu sancto ab ipso versum, taxat libellos cuiusdam De Spiritu, ex Graecis bonis Latinos non bonos ; in quibus nulla vis sit argumentorum, sed tantum orationis facies exquisitis hinc inde coloribus pigmentata. Rursus, in praefatione qua praefatur in Homilias in Lucam, recitante Ruffino (nam opus hoc intercidit), taxat illum in commentariis in Lucam, vt verbis ludentem, sententiis dormitantem, denique Graecorum plumis sese venditantem. Verum siue hoc vere scripsit in Ambrosium, vt inimicus hoc exprobrat Ruffinus, siue in alium, certe a nomine temperauit ; quod ipsum venerandae cuiusdam autoritatis est argumentum. In Catalogo Scriptorum nec laudat eum nec vituperat ; 'ne in alterutram' inquit, 'partem aut adulatio in me reprehendatur aut veritas'. Ac ne lucubrationes quidem illius recenset, quod tamen in aliis solet. Ex quo diuinare licet Hieronymo quaedam in Ambrosii libris displicuisse, quae ob singularem hominis autoritatem supprimere maluerit quam euulgare. Nec ea res quicquam officit gloriae sacri doctoris : nam et Hieronymus erat homo, et nihil est humanum ex omni parte beatum, nec eadem placent omnibus.

Illud confitendum, at non improbandum, quod pleraque quae scripsit Ambrosius, hausit e Graecorum commentariis, praesertim Origenis ; sed ita vt quod sanum esset excerperet, quod a synceritate doctrinae catholicae alienum aut contentiosum, dissimularet, nec errorem proferens nec autorem prodens : quorum alterum non erat tutum, alterum inuidiosum. Quod in illo comprobat etiam diuus Hieronymus epist. ad Pammachium et Oceanum : 'Nuper' inquiens, 'sanctus Ambrosius sic Hexaëmeron illius compilauit, vt magis Hippolyti sententias Basiliique sequeretur'. Rursus ad Pammachium et Marcellam : 'Habuit' inquit, 'Ambrosium, cuius

230. hoc *add.* N.

---

207. Caprianum] Cf. Ep. 1000. 149–50.

211. nuper] In July 1521 : see Ep. 1232. 1. A new Froben edition appeared in March 1528.

212. Irenaeo] See Ep. 1738.

223. ex Graecis bonis] Cf. Ter. *Eun.* 8.

227. Ruffino] *Apol. adu. Hier.* 2. 22.

232. In Catalogo] ch. 124, giving this reason : 'de quo, quia superest, meum iudicium subtraham, ne in . . .'

239. beatum] Cf. Hor. *C.* 2. 16. 27–8.

247. epist.] 84. 7.

249. Rursus] *Apol. adu. Ruff.* 1. 2.

pene omnes libri Origenis sermonibus pleni sunt'. Nec Ciceroni quisquam vitio vertit quod in philosophicis argumentis Graecos sequeretur, non vt interpres sed vt imitator. Nec erat corniculae furtum, quod Graecorum nomina, quae pleraque tum apud Latinos magna laborabant dogmatum improbatorum inuidia, pressit, sed cauti pastoris omnem offendiculi dissidiique materiam excludentis.

Porro dicendi character nec flaccidus est nec humilis; quo nomine taxare videtur libellos De Spiritu sancto Hieronymus: excusante Augustino, quod rem licet grandem tamen subtilem docenti, non laudanti, conueniret oratio demissior. Sed habet interim suos aculeos, vbi res postulat; propius tamen accedens ad argutam iucunditatem quam ad δείνωσιν illam et affectus pene tragicos, in quos interdum exardescit Hieronymus et Hilarius. Ac plerunque totus fere sermo ex variis sententiarum generibus, velut ex tessellis, contextus est; quo dicendi genere supra modum delectatus videtur Seneca. Hoc non minus creber est Ambrosius, sed tamen mollior, vt frustra reclamante Fabio, qui vult orationem esse veluti luminibus distinctam, non velut emblematibus compactam, frequenter et diuisionem, et argumentum, et transitum, et conclusionem siue clausulam argumentationis per sententiam efferat. Interdum totus apparatus collectionis, hoc est propositio, assumptio, ratio, confirmatio, expolitio meris constat sententiis. Passim accinuntur epiphonemata; vixque alius crebrius aut frequentius vtitur sententiarum genere quas appellant νοήματα, in quibus latet aliquid arguti sensus, quod quum non exprimatur, intelligitur, ob hoc ipsum gratius, quia dictum obscurius. Porro, densitatis satietatem ac tedium excludit varietas, tam felix vt naturae rem esse dicas, non affectationis, quod hoc dicendi genus a puero imbiberat. Nonnunquam eandem sententiam aliter atque aliter variatam repetens, velut infigit animis, quod elabi non vult. Interim plurimum addit iucunditatis illa paucis verbis modulata breuitas. Nusquam enim sermo longis ambagibus vix tandem absoluens periodum, obscuritate molestus est, quod in Augustini scriptis offendit Hieronymum; sed commatibus et colis, concentu nonnunquam, numero plerunque iucundus, tinnulus et compositus incedit.

Horum omnium non pigeret ex ipsius libris exempla proferre, nisi non solum perlongum videretur, verum etiam hic intempestiuum. Augustinus in libris De doctrina Christiana quaedam huius generis commonstrauit. In summa, haec rhetorices imperitis frustra dicerentur, peritis in procliui fuerit animaduertere, praesertim si legant huius libros De virginibus et viduis. Nam hic velut in argumento plausibili magis expromit, ne dicam ostentat, dictionis ornamenta. Igitur Ambrosium si minus omni ex parte restitutum, certe multo minus deprauatum dedimus. Superest vt huic conatui faueat Roma, quae genuit Ambrosium; faueat Liguria, quae prae-

---

258. Hieronymus] In the preface to his translation of Didymus: cf. l. 222.

259. Augustino] *Doct. Christ.* 4. 21. 46.

261. aculeos] Cf. Ep. 1443. 56n.

262. δείνωσιν] See Ep. 1688. 10n.

267. Fabio] Quint. 2. 4. 27–8.

284. Hieronymum] *Ep.* 112. 15: see Erasmus' note on the passage beginning *frequenter enim.* Cf. Ep. 1000. 65–7.

sidem meruit; faueat Insubria, quae praesulem asciuit; denique faueat quacunque patet orbis Christianus, insigni Christianae pietatis doctori. Vixit Insubribus, sed scripsit omnibus.

Proinde hoc quicquid est studii nostri, praesulum sanctissime, si tua celsitudo comiter approbarit, alios qui plus quam ego praestare valent, ad similem industriam extimulabit. Bene vale.

Datum Basileae Id. August. Anno M. D. XXVII.

1856. To Nicholas Varius.

Chrysostomi Babylas, 1527, f°. a².   Basle.
N. p. 1210: Lond. xxviii. 24: LB. 880.   14 August 1527.

[The preface to a Greek text of Chrysostom's *De Babyla martyre*, Basle, Froben, Aug. 1527: described on the title-page as *Epistola Erasmi de modestia profitendi linguas*. A third item in the book is the *Epistola in tyrologum quendam* (Ep. 1858). For indications as to the printing see Epp. 1817. 43–5, 1835. 9–10. In Erasmus' Latin Chrysostoms Germanus Brixius' translation (cf. Ep. 1817. 45n) takes the place of the Greek text; and thus, if the editors of N had not gathered this preface in, it might, like Ep. 1558, have disappeared from the collected editions. Its significance for the studies of the Collegium trilingue is emphasized by Nève, pp. 99, 309–10.
For Nicholas Varius see Epp. 1481. 44n, 1756.]

ERASMVS ROTERODAMVS NICOLAO MARVILLANO, COLLEGII BVSLEIDIANI APVD LOVANIVM PRAESIDI, S. D.

Merito mihi prouerbium illud ingesseris, Nicolae doctissime, θαλάττῃ ὕδωρ, qui tantillam ceu guttam mittam ad fontem linguarum, nisi nos moneret Euangelium habenti dandum esse quo magis exuberet. Visus est autem mihi hic Chrysostomi, quamuis exiguus, libellus multis nominibus dignus qui tuo Collegio praelegatur; adeo singulari quodam artificio summam pietatem cum admirabili copulat eloquentia, vt non aliud exemplum accommodatius mea sententia adolescentibus tractatione thematum exercendis proponi queat. Quid enim habent Aphthonius, Lysias aut Libanius quod cum hoc argumento, non dico pietate, quam habet propriam, sed vel elegantia dictionis, vel argutia rationum, vel copia denique conferri possit? Quid autem vtilius isti aetati quam vt linguam simul et eloquentiam protinus imbibant ex his autoribus quorum oratio non minus Christum spirat quam Demosthenem?

Argumentum simplex est. Babylas episcopus Antiochenus a Caesare, quod eum impia caede contaminatum conatus sit a templi penetralibus arcere, occisus est, sepultus extra ciuitatem, ac multo post tempore in vrbem translatus. Hoc thema, quod nec varium est neque quicquam habet amplum aut insigne, mirum est quibus depingat eloquentiae coloribus, quibus ingenii opibus locupletet hic vere aureus artifex. Noui multos huic literarum generi deditos quibus nihil arridet nisi quod a Christo sit alienissimum; quanquam ethnicos autores ob sermonis elegantiam professoribus legendos arbitror potius quam adolescentibus praelegendos. Qua quidem

1855. 303. Augusti γ.

1856. 1. prouerbium] See *Adag.* 657: where Erasmus quotes his own Epigram to Peter Carmelianus (LB. i. 1221F). 22. a Christo] Cf. Ep. 1805. 64–92.

in re semper exosculatus sum animum tuum, cui studio fuit hac quoque ratione linguarum peritiam doctis pariter et indoctis commendare. Quanam, inquies ? vt ex isto celeberrimo Collegio parentes reciperent suos liberos, non solum linguaciores verumetiam magis pios meliusque moratos. Siquidem vt optimarum etiam rerum nouitas non caret inuidia, vulgus hominum solet mores imputare studiis, etiamsi non hinc proficiscantur.

Eodem nomine vix dici possit quantum amem et professores, qui sedulo cauent ne quam ansam calumniandi porrigant τοῖς μισογλώττοις. Quid illorum moribus incorruptius aut modestius ? Religionis professores esse dicas, non linguarum. Nullius professionem suggillant, quod a nonnullis fieri videmus, graui literarum detrimento, quum non in hoc instauratur linguarum peritia, vt hactenus receptae disciplinae profligentur, sed vt purius faciliusque discantur ; nec ideo discimus linguas, vt loquamur tantum, sed vt eruditissimos autores rectius intelligamus. Ad id quantopere conducat exacta linguarum peritia, iam olim satis cognitum habens, nuper compertius habere coepi. Nam res ipsa me docuit, quod nunquam eram crediturus, hasce calumnias quibus nuper inauspicati quidam tumultuati sunt, maxima ex parte profectas ex inscitia Latini Graecique sermonis. Id protinus agnoscet qui legerit ea quae Natali Bedae respondimus.

Quum igitur tam ingens vtilitas a vobis omni studiorum generi conferatur, prudenter et illud curae habetis, vt commode dextreque detis beneficium. Perit enim frequenter dantis vitio beneficium, quia dare nescit. Quanquam autem aequissimum erat, vt velut in pilae lusu, sic etiam in beneficio, dantis et accipientis mutua commoditas sibi respondeat ; tamen vt parentum ita doctorum est, aliquamdiu ferre eorum quos instituunt vel fastidium vel ingratitudinem, donec aetas et rerum vsus illos doceat quantum munus acceperint. Hoc pacto futurum est vt qui nunc oblatrant his studiis, post vtrisque manibus applaudant. Omnium autem pessime de studiis merentur, qui ad nouitatis ac petulantiae inuidiam addunt etiam impietatis suspicionem : quales aliquot habet Germania. A quibus omnibus quoniam hactenus singulari vigilantia abstinuistis, fauore diuino Collegium habetis longe florentissimum ; florentius etiam habituri, si qua coepistis perrexeritis. Nec dubito quin huius pulcherrimi fructus gratissimus quidam sensus ad sanctam illam Hieronymi Busleidii mentem perueniat ; qui nihil dubito quin propicii numinis afflatu huius praeclari muneris autor fuerit nostrae patriae. Neque nihil hic attulere momenti tua monita. Professoribus optimis cum toto φιλογλώττων choro meis verbis salutem dices.

Datum Basileae postrid. Id. Aug. An. M. D. XXVII.

61. etiam *a LB* : autem *Lond.* 62. sensus *a* : census *Lond.*

---

45. Bedae] See Ep. 1804. 69n. 63. Busleidii] See Ep. 205 introd.

1857_{1890} From Conrad Goclenius.

Basle MS., Goclenii Epistolae 12. Louvain.
18 August ⟨1527⟩.

[An original letter, autograph throughout. The year-date can be assigned without question from the sequence of the correspondence.]

S. P. Franciscum Dilfum nostrum ita superioribus annis tibi officiis et humanitate deuinxisti vt omnium mores et conuictus illi pre vno Erasmo sordeat. Itaque nemo illum auocare potuit quin ad te reuerteretur, quo sese illa tua diuina eruditione penitus expleat, cuius iampridem acceperat gustum haudquaquam poenitendum. Quo fit vt nunc eius etiam maiori siti ardeat, quod difficilius sit temperare a loto semel gustata. Is hinc discessurus, a me tibi voluit commendari: quod ego, quoniam perspexi penitus fore superuacuum, faciendum esse non duxi; primum quod tibi sua virtute ipse sit commendatissimus, deinde quod eos qui honestarum disciplinarum amore ducuntur, tu non tantum amare verumetiam vltro fouere consueuisti. In quo stadio cum non instrennue Dilfus decurrat, tanto tibi nunc debet esse charior quanto factus in cursu est acrior. Certe apud nos ob eruditionis famam, ob candorem animi et miram in omnium conuictu dexteritatem incredibile sui desyderium apud optimos quosque reliquit: quibuscum solis postquam isthinc reuersus est, habuit vitae consuetudinem, adeo vt in iuuene etiamnum omnes agnoscant grauitatem vel senili pallio dignam. Sed hoc se amici consolantur, quod in certissimam spem adducuntur fore vt post breuissimum temporis spacium pro erudito eruditissimum, pro moderato modestissimum, pro cordato cordatissimum, denique pro optimo longe meliorem ex Erasmi conuictu sint recepturi. Eam autem spem nobis faciunt primum Dilfi animus bonarum literarum et virtutis amore mirifice inflammatus, deinde quod non dubitamus quin tu ad optima enitenti amico tui amantissimo pro virili sis opitulaturus.

Literas per Nicolaum Cannium tuum opinor te accepisse. Ab eius abitu nihil hic accidit quod tua referre putem: aut siquid est eiusmodi, optime ex Dilfo cognosces. Bene vale.

Louanii decimoquinto Calen. Septembr.

Tuus toto pectore Conradus Goclenius.

Domino Erasmo Roterodamo, bonarum artium et pietatis instauratori perpetuo. Basileae.

1858. To Robert Aldridge.

Chrysostomi Babylas, 1527, f°. $\eta^6(a)$. Basle.
H. p. 955: N. p. 893: Lond. xxiii. 8: LB. 882. 23 August 1527.

[A letter printed in the same volume as Ep. 1856, following Chrysostom's *De*

1. Dilfum] See Ep. 1663 introd.

27. Literas] Not extant. It no doubt contained the news of Goclenius' good fortune, to which the first part of Ep. 1890 responds.

Cannium] See Ep. 1832 introd. He was in the Netherlands at the end of July, collecting letters to carry back to Erasmus: see Epp. 1847–50, and perhaps Ep. 1851.

Babyla martyre, Basle, Froben, Aug. 1527 (*a*): described on the title-page as *Epistola . . . in tyrologum quendam impudentissimum calumniatorem*. Though like Epp. 456, 948, 1126, of the nature of an *Apologia*, replying to the attacks of sundry critics, it is also like them included in the volumes of *Epistolae*. *Tyrologus* appears to be a contemptuous parody of *theologus*, invented by Erasmus in variation of his usual term, *mataeologus*; and no doubt means 'a cheese-collector', that is a friar (cf. Epp. 877. 16n, 23, 1095. 48, 1892. 61).

I cannot identify the preacher at St. Paul's Cross, nor the other critics mentioned later. The year-date is corroborated by that of the book.]

ERASMVS ROTERODAMVS ROBERTO ALDRISIO, LITERIS AC MORIBVS ORNATISSIMO, S. D.

SIGNIFICATVM est mihi per homines minime vanos ἀλλὰ πάνυ ἀξιοπίστους, Londini quendam non theologum sed tyrologum opinor, e suggesto cum primis celebri, quod vulgus appellat Crucem diui Pauli, seditiosa temeritate lapidasse nomen Erasmi, impietatis ac falsi crimen impingentem, quod in Euangelio Ioannis cap. 7. pro eo quod Ecclesia legit 'Nondum enim erat Spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus', verterim quod habent Graeci, subtracto participio, 'Nondum enim erat Spiritus Sanctus, quia Iesus nondum erat glorificatus': idque non absque summo catholicae fidei discrimine, ne rursus incipiant omnes credere Spiritum creaturam, qui non fuerit ab aeterno, sed in tempore coeperit esse. Haec ille blatero summa petulantia parique stoliditate detonabat apud eruditos viros, apud primores vrbis ac frequentissimam ciuium multitudinem. Nec dubito quin ipse adfueris, vt soles a tali mensa, quod dici solet, non libenter abesse.

Ego sane lubens tam impii facinoris immanitatem reiecerim in errorem aut inscitiam; nisi non quadraret hoc excusationis genus, primum in theologum, deinde in ecclesiasten, postremo in eum locum, quem nemo conscendit nisi praemonitus ac meditatus tali digna auditorio. Certe prius quam illuc prosiliret, debebat inspicere quid super hac re scripsissem in Annotationibus. Illic ostendo Graecos omnes summo consensu legere quod ego verti, et indico sensum orthodoxum, ne quis labi posset.

Iam finge quod nec verum est nec verisimile, vocem illam *datus* a Graecis maliciose detractam, quum nullum suppeteret exemplar: an volebat vt ego, Graecorum voluminum interpretem professus, adderem de meo quod Graeci non habebant? Si detractum esset, vtique detractum esset ab Arianis. Nunc in eorum libris haec reperimus, qui summa vi pugnant aduersus Arianos: nominatim de Chrysostomo loquor et Theophylacto. Et si quid tale fuisset deprauatum ab Arianis, orthodoxi non hic siluissent tam impiam fraudem: quemadmodum et alias diligenter produnt corruptelam, si quid tale deprehenderint. Quis autem vnquam Arianus protulit hunc locum ad defensionem sui dogmatis? Et si quis protulisset, nonne statim fuisset exibilatus? Nam locus ipse sui interpres est. Praecedit enim 'Hoc autem dicebat de Spiritu quem accepturi erant credentes'; et mox sequitur 'Nondum enim erat Spiritus, quia

20. illic *N*. 32. et *om. N*. 36. Praecessit *N*.

3. e suggesto] In St. Paul's Churchyard; where Standish also had preached against Erasmus (Ep. 1126. 17).

5. Ioannis] 7. 39.

14. mensa] Cf. *Adag.* 1037: 'de re vehementer suaui atque expetenda'.

Iesus nondum erat glorificatus '. Vides hic non de natura Spiritus, sed de dono et de energia loqui Euangelistam. Nec enim aliter dictum est ' Nondum erat Spiritus ' quam si dicas ' Nondum erat dies '. At nunquam non est dies, sed intelligimus illic non fuisse diem. Quid autem hoc tropo vulgatius, vt dicamus non esse solem, quoties obtectus nubibus non apparet nobis ? item quum negamus esse aquam, quoties nondum in tantum accreuit vt sit nauigandi facultas ? Sic Euangelista de discipulis loquitur ' Nondum erat Spiritus ', id est nondum acceperant exundans illud donum Spiritus de quo loquitur Propheta.

Haec omnia declarat Annotatio, docens et ad sensum minimum interesse vtrum addatur *datus* an non addatur. Nec his contenta, declarat certissimis argumentis etiam Augustinum legisse quemadmodum legunt Graeci. Augustini verba quae illic recito sunt haec : ' Sed quid est quod ait, " Non erat Spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus ? " In euidenti est intellectus. Non enim non erat Spiritus Dei, qui erat apud Deum, sed nondum erat in eis qui crediderant in Iesum '. An ex his verbis non satis liquet *datus* non ab Augustino lectum, sed a scriba additum ? Si nihil huius admonuissem, tamen, si vel micam habuisset Christiani pectoris ecclesiastes, debebat inspicere paratum locum, prius quam tam atrocem calumniam euomeret in fratrem suum, et tot milium animos vipereo toxico inficeret, quibus, etiam si vellet, in posterum mederi non posset.

En habes autorem insignem et ὀρθοδοξότατον Augustinum ! Quid si idem legit Hieronymus, cuius haec verba referuntur in Glossa ordinaria, ' Non quod nunc non esset Spiritus sanctus, dicente Saluatore, " Si autem in Spiritu Dei eiicio daemonia " : Sed qui erat in Domino, nondum notus, in Apostolis morabatur '. Hic Hieronymus non repetit *datus* ; et si repetisset, non erat locus quaestioni. Nam non datum fuisse discipulis Spiritum signo visibili, quemadmodum post resurrectionem insufflauit in eos, et post ascensionem misit illum in linguis igneis, extra controuersiam est. Sed quoniam dixit ' non erat ', videlicet in discipulis, periclitabatur ne discipuli viderentur caruisse Spiritu sancto, vsque ad Christi resurrectionem. Eam absurditatem amolitur, interpretans ' non datus ' pro eo quod erat ' palam et exundanter effusus '. Et aliquanto post in eadem Glossa : ' Nondum ergo erat Spiritus in Apostolis, nec de ventre eorum fluebant gratiae spirituales, quia nondum fuerat Dominus glorificatus '. Nec hic additur *datus*.

Habes, praeter Graecos omnes, duos praecipuos Ecclesiae Latinos doctores. Et sane quum illa proderem, nondum eram nactus Latinum exemplar quod cum horum Graecaque lectione consentiret. At nuper nactus sum ex bibliotheca Constantiensis Ecclesiae duos

65. eiicio *H* : deiicio α. 66. notus *Glossa* : totus *Hieronymus*.

47. Propheta] Joel 2. 28, 29.
51. Augustini] *In Euang. Ioh.* 32. 6.
illic] *Annot.* on John 7. 39. The passage quoted here was added in 1522.
63. Hieronymus] *Ep.* 120. 9; where Erasmus in all his editions, 1516, 1524, 1533, 1537, reads *totus* (l. 66).
Glossa] See Ep. 1112. 29n.
65. Saluatore] Matt. 12. 28.
82. Constantiensis] See Ep. 1761. 10n.

codices, in quorum altero habebatur Graeca lectio syncera, in altero scriba quispiam manu recentiore *datus* addiderat in spatio quod versus dirimit. Nec dubito quin centies germana scriptura reperiri queat, si quis excutiat vetustos codices. Nec id mihi fuisset difficile factu, sed non expectabam exoriturum qui hinc moueret calumniam.

Adieceram in Annotationibus et illud argumentum, quod apud Graecos hac sermonis parte non additur articulus, tantum est *Πνεῦμα*; et apud nos non est *sanctus*, quod indico apud Graecos adiectum a scribis, quemadmodum apud nos participium *datus*: vt hinc liqueat illic fieri verba non de natura Spiritus sed de dono siue gratia: nec de quauis, sed de illa largissima effusione, qualis nec in Prophetis fuerat. Nec causari possunt hic Graecorum codices deprauatos, quum haec, vt dixi, legantur in libris orthodoxorum. Porro, ne quis perfricta fronte dicere posset hos quoque deprauatos, obstat illorum interpretatio quae declarat quid legerint. Theophylactus sic inter caetera loquitur; 'Quia igitur tunc quidem non erat operatio Spiritus, sed erat danda, propter hoc', inquit, 'quia nondum erat Spiritus sanctus, hoc est non versabatur in Iudaeis, nec apparebat per operationes'. Et aliquanto post: 'Erat et in Prophetis Spiritus virtus, et in Apostolis ante crucem, sed non sic vt post assumptionem largius et copiosius, vt fluminibus comparari debuerit. Itaque merito Euangelista dixit, quod nondum fuerat Spiritus sanctus, hoc est nondum ita largiter effusus.' Haec palam arguunt quid ille legerit. Nec mirum si semel atque iterum inter exponendum dicit 'Spiritum datum', quum id senserit Euangelista. Certe contextus non habet *datus*, et in his verbis recitat contextum absque *datus*. Chrysostomus Graecus apud me non erat, et in huius commentariis interpres constanter addidit *datus*; nec id hoc tantum loco fecit, verum vbique infulcit Latinorum aeditionem. Sed quid attinet huius citare verba, quum Theophylactus ex huius fontibus hauserit quicquid commentatus est in hunc locum?

Porro, si Scriptura fuisset ab Arianis deprauata, nequaquam dissimulasset Chrysostomus, qui nullam praetermittit occasionem refellendi illorum dogmata. Sed quid tandem erat quur Arianus quispiam locum viciandum putaret? An vt persuaderet Spiritum sanctum post Christi mortem demum fuisse creatum? Nullus haereticorum vnquam sic insaniit. Erant qui quum maxime blasphemiis furerent in Deum, dicerent Filium esse creaturam Patris, Spiritum sanctum creaturae ministrum; sed vtrunque fatebantur esse creatum ante omnem creaturam reliquam. Nec Ariani negabant Prophetas afflatu sancti Spiritus futura praedixisse. Atqui hoc illis negandum erat, si sensissent Spiritum sanctum creatum post Christi mortem. Nullus igitur haereticus ex hoc loco poterat sui dogmatis confirmationem arripere: quod si potuisset, haud dubie non defuisset qui hoc tentaret, quum illi nihil non soleant ad impiae causae victoriam pertrahere.

Quod autem est istud horrendum discrimen quod hic metuebatur? Nihil oriri poterat, nisi quod studiosi quidam erant intel-

90. indico] in *Annot.* 1527.
97–8. Theophylactus] *Enarr. in Euang. Ioan.*: cf. Ep. 1790. 11n.
130. discrimen] Cf. l. 10.

lecturi participium *datus* apud Graecos non exprimi sed subaudiri. Nos enim publicam Ecclesiae lectionem intactam reliquimus, nec vllus codex habet nostrae rasurae vestigium. Et si quid hic discussione dignum erat, non conueniebat haec fabula tali theatro. Sed quid magni tandem confectum est, quod Latini scribae addiderunt participium *datus* ? Ademerunt ansam Arianis ? Docuimus hunc locum illorum dogmati non posse patrocinari. Sed dum hoc vitant vnde nihil erat periculi, in aliud verum maiusque discrimen deuoluti sunt. Quodnam illud ? Ne labascat totius Testamenti Veteris autoritas. Qui sic ? Quod non sit ab autore Spiritu sancto profectum. Qui potuit enim, si Spiritus non erat cuiquam datus ante Christi mortem ? Quanto igitur praestiterat scripturam germanam, vt erat et apud Graecos in fontibus et apud Latinos in riuulis, relinquere, quam priuata autoritate, ne dicam temeritate, addere vocem quae tanti discriminis praebere posset occasionem.

Vt autem intelligas esse verum quod dico, periculum quod isti iactant, nullus veterum metuit, quia nullum erat : et de hoc quod ostendo solliciti sunt omnes, et Chrysostomus et Theophylactus et Augustinus, quod ex ipsorum liquet commentariis. Minor autem erat occasio Manichaeis, Veteris Testamenti libris autoritatem detrahentibus, si legissemus, ‘ Nondum enim erat Spiritus ’, et subaudissemus ‘ in discipulis ’—ille, inquam, copiosus Spiritus qui fluminis ritu exundauit, iuxta Iohelis testimonium—quam quod legimus, ‘ Nondum erat datus ’. Si interpres, explicandi gratia, participium addidisset, haberent quod vtcunque causarentur, si modo tradidissem Ecclesiae nouam lectionem. Nunc hic quoque impudenter calumniantur, quum, intacta vulgata lectione, bona fide vertendum susceperim quod in Nouo Testamento legunt Graeci, siue recte legant siue non recte : nisi forte succensebunt et illis qui nuper Vetus Testamentum Latine verterunt e Graecis, quod Graecorum exemplaria, plurimum a nostra lectione dissonantia, quam Latinos codices sequi maluerunt. Caeterum quando constat hoc scribarum temeritate factum, non autoritate publica, neque per interpretem, multo impudentior est calumnia. Si sic vertisset interpres, aut si Ecclesiae consensu fuisset additum participium, nimirum ita legeret Augustinus et Hieronymus, et consentirent vetusti codices. Vtinam autem in hoc tantum loco possemus scribarum audaciam in ius vocare ! Nimis compertum est quantum sibi permiserint in diuinis libris. Proinde nemo mihi obiiciat in Didymo ab Hieronymo verso, aut in Chrysostomo Latine loquente, frequenter addi *datus* ; quum videamus id constanter ab interpretibus aut scribis factum, vt vulgatam infulciant lectionem, crebro reclamantibus commentariis et οὐδὲν πρὸς ἔπος loquentibus, vt dicas aliud sonare citharam, aliud cantoris vocem.

Iam fingant me tradidisse Latinis Theodotionis aeditionem, num falsi crimen intenderent, si multa dissentirent ab ecclesiastica lectione ? an potius malae fidei dicam scriberent, qui quod ille Graece vertit, non reddiderim Latine, quamuis eum autorem non agnoscat Ecclesia, quum agnoscat eos quos sum sequutus ?

160. nuper] Cf. ll. 237–40.
170. Didymo] Hier. *Didym. Spir.* 33.
171. Chrysostomo] e. g. in *Hom.* 50 on John 7. 37–8.
176. Theodotionis] See Ep. 1800. 296n.

Postremo, quur hunc vnum locum incessendum putarunt, quum innumera sint loca in quibus Graecorum orthodoxorum codices a nostris dissentiunt ? Imo in hoc ipsum hic mihi labor sumptus est, vt ex dissonantia codicum studiosi vel deprehenderent germanam lectionem, vel dilucidius intelligerent quod scriptum est. Iam quur magis accusatur qui vocem subtraxerit quam qui addiderit ? Vtrunque pari seueritate vetuit Spiritus sanctus, ne quid vel adderemus vel detraheremus. Itaque qui de participio *datus* subtracto calumniantur, quur silent de addito nomine *sanctus* ? Porro, quur existimem hanc vocem *sanctus* adiectam a scribis Graecorum, illud me mouet, quod priore loco ' Hoc autem dixit de Spiritu ', apud Graecos additur articulus, περὶ τοῦ Πνεύματος, vt non possit accipi nisi de Spiritu sancto, etiam si non adiunxeris sancti cognomen ; quumque bis apud Graecos legatur *sanctus*, Latini codices summo consensu neutro loco addunt epitheton. Et conuenientius erat non addere. Quam ob rem ? Quia non loquitur hic proprie de natura aut sanctimonia Spiritus, vt sanctum distinguat ab impio spiritu ; sed de modo donati Spiritus. Et tamen ne quis de alio spiritu quam de vnico illo Dei Spiritu posset accipere, priore loco additus est ab Euangelista articulus, quem secundo non addidit, quum de eodem loquatur Spiritu, οὔπω γὰρ ἦν Πνεῦμα, quo clarius demonstraret modum donandi Spiritus. Ad id declarandum, adeo nihil conducebat articulus, vt officeret etiam nonnihil. Facile quae dicimus intelligent Graece periti, si locum attentius expenderint.

Rem paucis habes, mi Roberte Aldrisi. Nunc mihi considera quanta fuerit istius ecclesiastae stoliditas. Vtinam hanc solam liceat incusare ! Primum quid attinebat apud promiscuam multitudinem refricare, fuisse quosdam impios qui dicerent Spiritum sanctum non fuisse ab aeterno ? Is enim error mille iam annis adeo sepultus est, vt vel in theologorum scholis haec agitare superuacaneum videri queat. Multo minus id congruebat apud multitudinem illiteratam, ex variis etiam nationibus conflatam, in qua potest fieri vt sint qui ne de Deo quidem admodum magnifice sentiunt. Verum illud etiam stupidius erat, quod non intellexit hunc locum nihil facere ad Arianorum impium dogma, quum hinc neque confirmarint vnquam quod docent, neque confirmare potuerint : nec videt se dum inanem metuit vmbram, in veram foueam incurrere.

Quid igitur isti credemus in mentem venisse, vt sic proderet eruditis omnibus suam stulticiam ? Existimabat hoc postulare loci celebritatem, vt aliquid nouum minimeque protritum adferret in medium. Nam id fere solet esse studio, quibus delegatum est ex eo suggesto dicendi munus, praesertim qui recentes e schola tument persuasione scientiae. Mihi vero probabile est illum ne legisse quidem locum, sed a combibone quopiam fuisse submonitum, vt hac calumnia sibi pararet opinionem singularis doctrinae. Si falsi crimen est ex Graecorum libris vertere quae dissident a nostra aeditione, quur hunc vnum locum impetiit, quum tot locis idem potuisset obiicere ? Minus impudenter reprehendere poterat, quod

194. legatur apud Graecos *N*.

---

187. Spiritus] Rev. 22. 18, 19.

Nouum Testamentum e Graecis voluminibus translatum prodiderim. Id si donat, iustius eram accusandus falsi crimine, si aliud quam Graeci codices habent vertissem.

Si hoc quoque reprehendit, quod Graecorum lectionem prodiderim Latinis qui Graece nesciunt, praeter quam quod declarauimus alias hoc multis de causis vtile fuisse, dicam etiam necessario factum ob Chrysostomi, Basilii, Athanasii, Cyrilli, Gregorii aliorumque commentarios, qui crebro non congruunt nostrae lectioni. Et quod a me factum est in Nouo Testamento ex autoritate Romani Pontificis, idem factum est apud Hispanos impendio curaque Francisci Card. Toletani in Veteri Testamento, ex eiusdem Pontificis autoritate. Quibus quum esset exemplar eximiae vetustatis spectataeque fidei exhibitum e bibliotheca Vaticana, a quo iussi sunt non recedere; idem habebat ille codex probatus quod omnes mei, quos non paucos habebam in consilio quum illa scriberem. Eligat nunc iste calumniator, vtrum malit Romanum Pontificem in ius trahere, an mihi dicam scribere, quod bona fide reddiderim quod habent incredibili consensu codices Graecorum omnes. Ac, ne vel imperitus quispiam nouitate sermonis possit offendi, in Annotationibus submoui scrupulum. .

Haec quum ita habeant, hoc est quum Graecorum codicum summus sit consensus, quum ita legant Augustinus et Hieronymus, quum eadem lectio extet in vetustis aliquot Latinorum codicibus, quaerendum an Ecclesiae ius sit aliquid addendi detrahendiue sacris voluminibus, etiamsi quid occurrat quod haereticis ansam praebeat. Hoc si semel recipitur, quam multa fuerant addenda, detrahenda, mutanda! Delendum erat apud Ioannem, 'Pater maior me est', aut addendum erat 'secundum humanam naturam'. Delendum et illud, 'Vt cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Iesum Christum', aliaque complura, quae rapiunt Ariani ad impietatis suae defensionem. Item, quoties in Scripturis fit mentio de Spiritu sancto, addendum Dei cognomen, quod in sacris voluminibus nusquam euidenter apponitur. Rursum quum Dominus dicit ne Filium quidem hominis diem extremum scire, addendum est 'secundum humanam naturam' aut aliquid simile. Breuiter, hic erat euidens ab Arianis periculum, in *datus* omisso nihil erat periculi. Quum omnes haereses sua dogmata asserant ex sacris literis perperam intellectis, quis erit mutandi finis?

Quid autem hac cautione profecerimus, nisi vt ex diuina Scriptura faciamus Lesbiam regulam, ad nostras opiniones flexilem, potius quam coarguentem si quid a vero discrepat? Et id iuris si sibi

261. quod *H*: quod id *a*.

---

238. Pontificis] See Ep. 864.

239. Francisci] Ximenes: see Epp. 541. 37n, 1213. 82n.

240. eiusdem Pontificis] For his assistance to the Complutensian Polyglott see ff. +[3], +[4] of its first volume: also his Brief of 22 March 1520, which is found on f°. +[8] v°. in some copies. Two MSS., of O.T. in Greek (now identified as Vat. 330, 346), were lent from the Vatican in Leo's first year; and were returned on 9 July 1519, and replaced in the Library 23 Aug.: see a document printed by C. Vercellone in his preface to *Vet. et No. Testamentum ex antiquissimo codice Vaticano*, ed. Ang. Maius, 1857, i, pp. iv, v.

256. Pater maior] John 14. 28.

258. Vt cognoscant] John 17. 3.

262. Dominus] Mark 13. 32.

sumant orthodoxi, aut idem concedere cogentur haereticis, aut nihil agent Scripturarum testimoniis. Proinde, quemadmodum Ecclesia non habet ius instituendi noua sacramenta, ita multo minus ius habet condendi nouam scripturam. Quod si negatum est hoc ius Ecclesiae, vter falsarius est, qui id bona fide reddit quod habent et Orientis et Occidentis Ecclesiae, an qui mutat germanam scripturam ? Leuissimus scrupus est in ' nondum Spiritus erat ', sed in mutanda Scriptura summum est discrimen. In scribas igitur qui locum hunc autoritate priuata vel temeritate potius deprauarunt, vociferari debebat potius quam in me. Dicet, ' Absque sensus detrimento poterat addi verbulum *datus* '. Imo nec omnino sine detrimento, vt iam demonstratum est, et aliam foueam periculosiorem aperuissem.

Iam quum nullum crimen sit atrocius quam si quis prudens vitiet Scripturam canonicam, non oportuit apud tam celebrem conuentum praecipiti lingua quicquam effutire quod non haberet compertum. Locus ipse Paulo sacer prae se fert maiestatem quandam. Semper adsunt ex more vrbis praefecti, quos illi Maiores vocant ; adsunt doctores, nonnunquam et Episcopus, praeter numerosam promiscuae multitudinis frequentiam. Haec, si quid habuisset humanae mentis, monere debebant hominem, ne cum loci tam celebris contumelia, simul et eruditis proderet suam maliciam, ne dicam stoliditatem, et imperitorum animos letali veneno inficeret. Nam qui seps, quae aspis, quae vipera letalius habet venenum quam lingua calumniatrix, inflammata, vt ait Iacobus, igne gehennae ? quod semel infusum in animos nulli Psylli possunt exugere, nulla Marsorum incantamenta possunt educere. Scorpius post vulnus inflictum, si admoueas, resorbet suum virus ; hic etiamsi quis velit, non idem licet. Ex viperae carnibus conficitur theriaca, praesens aduersus venena antidotum : at si omnes maledicorum linguas contundas, nihil adferent remedii. Age, si ex eo suggesto venerando apud splendidissimum hominum coetum dixisset Erasmum vinosum, nonne cuncti quibus erat aliquid sobriae mentis detestati fuissent hominis intempestiuam petulantiam, etiam si credidissent esse verum ? Quanto magis id fecissent, si scissent illum mentiri ? Quid igitur putas secum cogitasse doctos, qui sciebant eo loco tam atrox crimen impingi falso, quod si vel in conuiuio fecisset, scelus erat piaculare ?

Et fortassis ille sibi blanditur, putatque se praeclarum facinus designasse : et haud scio an eodem ore quo venenum efflauit et Euangelium praedicauit, eodem die contigerit sacrosanctam Christi carnem et sanguinem. Ipsa sceleris cogitatio mihi horrorem incutit. O miserum hominem, si non veretur cum tali conscientia ad sacratissimam mensam accedere, miseriorem, si sic excaecatus est vt suam non cernat miseriam ! Inhorrescimus, crucis imagine nos ipsos munimus, si quis nominet diabolum. At qui talibus calumniis

309. praeclarum *a* : clarum *N*.

---

288. Maiores] Cf. Ep. 1211. 255–6.
295. Iacobus] 3. 6.
296. Psylli] An African people, dwelling near the Greater Syrtis who were famous as snake-charmers : so also the Marsi, inhabitants of Latium. See Plin. *H. N.* 7. 2. 13–15 ; and cf. the *Parabolae*, LB. i. 610C.

et proximum rodit et auditorum conscientias inficit et fraternam charitatem extinguit, is vere diabolus est et quouis Satana nocentior ; id agens vnde, velut ex eo quod habet pessimum, ille nomen inuenit. Quid tali linguae cum Euangelio ? Quid tali ori cum Christianae concordiae symbolo ? Quid tali pectori cum hospite Christo ?

Fortasse negabit, vt solent quibus quicquid volunt sanctum est, sibi reclamare conscientiam. Quasi non et adulteri et sicarii suis vitiis blandiantur ! Olim qui sacris concionibus fungebantur apud populum, suo periculo dicebant. Applaudebatur et acclamabatur recte dicenti, iactatione manuum significabatur auditorii fauor. Contra, supplosio pedum, sibila, sannae, tumultus praesto erant, si quid secus quam oportuit dixisset ecclesiastes : nam hi mores olim a theatris prophanis in ecclesiasticas conciones demigrarant. Nunc populus tacitus et quietus audit quicquid adfertur : quo grauius peccant qui Christiani coetus abutuntur patientia, digni nonnunquam qui non sibilis sed ruderibus ac putribus ouis e suggesto deturbentur. Certe tales oportebat episcopis ac principibus publicitus dare poenas, in aliorum exemplum. A quibus vbi populus discet pietatem, si a talibus tali loco discit quod est omnium sceleratissimum ?

Si quid leuioris offensae inciderit cum proximo, Euangelium iubet dilato donario properari ad reconciliationem : et isti talis facinoris sibi conscii accedunt ad longe sacratius altare quam erat illud Mosaicum. Iidem exigunt ab aliis restitutionem, si quis in pauxillo nummorum fraudauit proximum : et qui proximi famam tali loco, tali auditorio, tali calumnia sauciauit, securus accedit ad illud etiam angelis horrendum mysterium. Quis enim vnquam istius generis vel dicto vel scripto placare studuit eum quem laesit, etiam si compererit et omnibus notum sit esse manifestam calumniam ? Metuunt ne quid decedat autoritati, si fateantur errorem. At istuc metuendum erat quum properarent ad calumniam, quum suam maliciam vulgo prodere cogitarent. Qui priuato conuicio contristauit fratris animum, iubetur cum illo redire in gratiam ; quique priuatim dicit fratri ‘ Fatue ’, reus pronunciatur concilio : et is qui tanta hominum frequentia, in loco tam celebri, in concione sacra detonat in proximum haereseos et sacrae Scripturae falsatae crimen, quasi purus putus accedit ad synaxim, nec errore cognito cogitat de eximendo veneno quod tot hominum auribus infudit. Talibus ingeniis quid esse potest deploratius ? Quam adferent excusationem ? Inscitiae ? Profitentur se doctores Euangelicos. Et vt maxime sint imperiti literarum, norunt hoc et idiotae, non esse pronunciandum de iis quae non intelligunt ; nec temere credendum calumnianti, nec ad effutiendam calumniam oportere esse praecipitem. Verum in hanc profundam caecitatem traxit miseros liuor et odium, et inscitiae comes arrogantia.

Haec ad te scribere visum est, Aldrisi charissime, quo tuis fiam literis certior quis fuerit ille tam impudens rabula, quo nomine, quo

351. *N* : consilio *a*.

338. Euangelium] Matt. 5. 23–4.
341. Iidem] *sc.* isti, l. 339.
351. Fatue] Cf. Matt. 5. 22.
358. idiotae] See Ep. 1153. 171n.

cognomine, quo statu, quo die gesta res. Quorsum, inquies? Dicam. Est animus aedere catalogum huiusmodi nominum aliquot, qui tam insigniter suae stoliditatis ac maliciae dedere specimen, non solum vt intelligat mundus quae portenta nonnunquam sub illo tragico cultu lateant, fruanturque nominis immortalitate quam ambiunt malefactis, et omnibus sint exemplo; verum etiam vt aeditis singulorum nominibus, in neminem alium prorogetur inuidia suspitionis. Id enim nonnulli morosiores queruntur suis ad me literis, dum suppressis nominibus propriis theologi aut monachi factum refero, totum aspergi ordinem, quum nominibus aeditis soli grauarentur qui sua stulticia meruissent: nunc et ad immerentes deuolui suspitionem. Horum sententiae tametsi non accedo—neque enim apud aequos imputatur ordini, si quid hic aut ille commisit indignum ordine, et apud iniquos aedito nomine plus ordini conflatur inuidiae: neque quisquam veterum ab insectandis clericorum, sacerdotum, monachorum ac virginum vitiis abstinuit, ne grauaret ordinem inuidia, quanquam hic quoque censeo seruandam modestiam—, tamen hactenus illorum voluntati sum obsequutus, vt breui libello suis coloribus depingam nonnullos et publicitus et insigniter insanientes, nec vllum facientes modum. Dabo gustum argumenti, quo magis intelligas quid dicam.

In colloquio De Fide, in quo committitur orthodoxus cum quopiam suspecto de haereseos crimine, habentur haec verba sub orthodoxi persona, 'At religio est tecum mensam habere communem'. Suspectus respondet, 'Atqui id solent medici, quo melius obseruent quid affectent aut peccent aegroti'. Rursum orthodoxus, 'Sed vereor ne videar fauere haereticis'. Ad hoc suspectus, 'Imo nihil est sanctius quam fauere haereticis'. Haec postrema verba decerpta proferunt quidam, vt doceant Erasmum haeretica scribere. An non hoc horrendum dogma, nec vno puniendum incendio? Quis haereticus tale quicquam ausus est proferre, quis tyrannus ausus est profiteri? Nam nec ipsi haeretici docent haereticis esse fauendum, sed negant sese esse haereticos. Idem aiunt qui fauent impiae factioni, 'Solus Erasmus docet hoc esse sanctum, adeo vt nihil sanctius'. At homines omnibus pecudibus stupidiores, si parum animaduerterant quae praecedunt de medicis, saltem illa poterant intelligere quae sequuntur sub persona orthodoxi, 'Qui sic?' Respondet suspectus, 'Nonne Paulus optauit anathema fieri pro Iudaeis plus quam haereticis? An non fauet ille qui studet vt quis ex malo fiat bonus, ex mortuo viuus?' Ad haec orthodoxus 'Maxime'. Tum suspectus 'Sic faue, nec erit quod metuas'.

Haec quum sint tam dilucida vt vel caeco possint esse perspicua, tam crassa vt vel a suibus queant intelligi, tamen ab istis non percipiuntur. Ne vero me putes hic conuiuiorum narrare fabulas. Imo tales articulos proceres duorum ordinum publicitus detonant in sacris concionibus, proferunt scriptis, iactant publicis disputationibus, exhibent condemnandos; et his nugis facessitur negocium

369. fruantur *N*. 400. animaduertunt *N*.

---

366. catalogum] See Ep. 2045 introd.

386. De Fide] First printed in March 1524: LB. i. 732D. See also ll. 537–50.

402. Paulus] Rom. 9. 3.

409. duorum ordinum] The Dominicans and Franciscans: cf. Ep. 1864. 2.

archiepiscopis ac Caesari. Quumque haec ipsi magno tumultu moliantur in diuersis regionibus, contempto doctorum ac bonorum omnium iudicio, tamen meis scriptis imputant quod minoris fiant apud vulgus quam vel solent vel cupiunt. Absit vt ego in quenquam ordinem stringam aciem stili! Verum si mihi esset is animus vt omnes ingenii facundiaeque vires in rem tam sceleratam intenderem, ne centum quidem inuectiuis tantum dedecoris conflarem ordini quantum isti suis intemperiis conciliant. Quis enim non crederet a me talia confingi, nisi ipsi suis factis fidem facerent? quum ipse, ita me bene amet Christus, nec de inimicis praedicata fuerim crediturus.

At interim quam male sentiunt isti de episcopis ac principibus, deque populo quibus audent haec tam stolida ingerere? Nonne videntur totum populum habere pro fungis, quibus omnino nihil sit humanae mentis? Episcopos autem ac principes aut tam iniustos arbitrantur, vt protinus in ipsorum gratiam non cognita causa damnent ea quae pie scripta sunt; aut tam indoctos vt haec qualia sint non perspiciant; aut tam timidos vt, mendicantium aliquot metu, simul et Christum offendant et se toti mundo reddant inuidiosos. Pilatus diu restitit Iudaeorum flagitationi, quum ibi pontificum, scribarum, Pharisaeorum, seniorum ac promiscuae multitudinis concors esset insania: et Christiani praesules, Christiani principes cedent aliquot male auspicatorum hominum improbitati?

Habes vnum articulum plus quam haereticum; audi similem, apud eosdem publico tumultu iactatum. In Enchiridio militis Christiani, declarans quantum valuerit Apostolorum simplex sed virtute Spiritus efficax praedicatio, scribo hunc in modum: 'Haec est illa vera germanaque theologia, quae olim philosophorum supercilia et principum sceptra Christi iugo subiecit'. Vides hic quicquam non pie dictum? Scio, non vides, nimirum lusciosus. At isti Lyncei viderunt execrandam impietatem. Quam, inquies? 'Scribit' inquiunt, 'nusquam esse veram theologiam nisi in Germania, quae maxime omnium scatet haeresibus.' Non intelligunt *germanam* esse dictam pro γνήσιον, nec animaduertunt quum illa scriberem—scripsi enim ea ante annos vigintiquatuor—, nullam haereseos mentionem fuisse apud Germanos. Nimirum hoc est fieri theologos absque grammatica! Nihil hic fingo. Acta sunt haec publicitus in concionibus et scriptis in publicum datis; scio locum, tempus et personam. Aedentur vbi tempus erit. Interim rogo lectorem ne ob huiusmodi facta de quoquam bono Franciscano aut Dominicano peius sentiat. Quibus haec placent, boni esse non possunt, et scio multis displicere.

449. Theologus *Lond.*

415–16. in quenquam ordinem] Cf. Ep. 1886. 65–6.

436. similem] Cf. Epp. 1967. 170–176, 1985. 10–15, 2045.

437. In Enchiridio] Ep. 858. 107–9.

446. γνήσιον] Erasmus translates this as indicated, in Phil. 2. 20, 4. 3, 1 Tim. 1. 2, Tit. 1. 4.

447. vigintiquatuor] Erasmus was probably calculating from the date of the first edition: see Epp. 93, 164. For another calculation see I, p. 19. 34.

451. personam] Epp. 1985, 2045 show that he was a Franciscan in Spain.

Accipe tertium articulum ab iisdem exagitatum. In Enchiridio militis Christiani, admonens ne quis se temere praecipitet in aliquod vitae genus cui non sit idoneus, sed prius exploret et quale sit institutum et qualis sit ipse tum animo tum corpore, scribo hunc in modum: 'Monachatus non est pietas, sed vitae genus pro suo cuique corporis ingeniique habitu vel vtile vel inutile'. Quid hic est quod vel Momus possit carpere? At isti viderunt errorem haereticum. Scilicet sic loqui debueram: 'Quicunque vult esse saluus, fiat monachus. Omnis enim monachus pius; nec impius esse potest qui sit monachus, quum plerique Christianorum sint impii'. At quo sermo magis pateret calumniae, *monachatum* verterunt in *religionem*. Tam enim sunt imperiti, vt *religionis* vocabulum existiment idem declarare quod *monachismi*: vt quoties in literis sacris praedicatur religio et religiosi probantur, videantur ipsi celebrari. Si dixissem 'Matrimonium non est pietas, virginitas non est pietas, sacerdotium non est pietas, sed est vitae genus quod huic conuenit, huic non conuenit', pie fuissem loquutus; sed impium est idem de monachismo dicere. Imo si dixissem Christianismum non esse pietatem, aequis animis tulissent, et faterentur plurimos esse Christianos impios, quum tamen nulli liceat non esse Christianum: solum monachi nomen non patiuntur attingi. Si Christianismus est professio vitae Christianae, Christianismus non est pietas: alioqui quisquis baptizatus esset, idem esset pius. Sin Christianismus est ea praestare quae profitemur in baptismo, summa pietas est Christianismus. Ita si monachismus est obseruatio trium votorum supra Christianismum communem, magna pietas est monachismus. Sin est professio tantum eorundem votorum cum his quae adhaerent voto obedientiae, cuiusmodi sunt lana, linum, color, cingulum coriaceum aut canabeum, calcei aperti aut integri, pisces, oua, legumina, monachismus nec est pietas nec a Christo institutus. Quid autem erat periculi Ecclesiae quia scripsi genus esse vitae non temere cuiuis suscipiendum? Ne pauciores essent monachi? Faxit hoc Christus, modo sint meliores. Nullum enim vitae genus optabilius ex animo Christum diligentibus. Sed, proh dolor, eo prolapsi sunt hodie mores, vt nullis fere cedat felicius hoc institutum quam quibus pietas cordi non est; et illic mundum inueniant, quibus in mundo mundanis esse non licuit. Si quis huic nomini fauet, optima atque adeo vnica ratio est et placandae inuidiae et pristini fauoris recuperandi, si se totos conferant ad studium verae pietatis.

Quartum addam. In Academia quadam cum primis celebri, quidam inter theologos praecipuus iactabat se repperisse telum quo conficeret Erasmum. Diximus alicubi Hieronymum caruisse gloria perpetuae virginitatis; idque ex ipsius scriptis liquere. At ille protulit locum ex libello Hieronymi ad Eustochium de custodia virginitatis; 'Virginitatem non tantum efferimus sed seruamus'. Hic exultabat victor, 'Quid habent' inquiens, 'Philerasmii quod ad haec respondeant? Ipse Hieronymus fatetur se seruare vir-

496. reperisse N^3.

---

455. In Enchiridio] Ep. 164. 28–9.
495. Quartum] Cf. Ep. 1967. 164–9.
497. alicubi] In the *Vita Hieronymi* prefixed to Jerome's *Opera*, 1516, vol. i, f°. β^5 v°.
499. Hieronymi] *Ep.* 22. 23.

ginitatem, at nemo seruat quod non habet'. Applausere combibones aliquot eiusdem farinae, docti cachinnum vix tenere potuerunt. Nam constat Hieronymum illic non loqui de sua virginitate sed de pudicitia sacrarum virginum: quam negat se suscepisse praedicandam in eo libro, quod id a multis aliis esset factum, quos inibi recenset nominatim; sed praecipuum esse propositum ostendere quibus modis debeat seruari ne pereat. An non ille theologus, qui nondum didicerat quid Latinis sonaret *seruare*, dignus erat qui seruaret porcos? Seruat qui eripit periturum; seruat qui custodit etiam res alienas; seruat fidem aut praeceptum, qui non violat; denique seruat qui cauet. Ita Flaccus,

Hic fossa est ingens, hic rupes maxima, serua;

sed Graece loquens magis quam Latine. Iam quemadmodum pictor dicitur eos committere quorum conflictum pinxit, et scriptor aut narrator hoc facere quod oratione repraesentat; ita Hieronymus ait se seruare virginitatem, cuius seruandae rationem ostendit.

Audio quendam alium de nihilo grauem suscitasse tragoediam, quod pro Veteri Testamento scripserim Vetus Instrumentum, quod arbitror in meis scriptis ad summum bis inueniri. Hic metuunt ne posthac pereat e mundo Vetus ac Nouum Testamentum. Nec intelligunt ad eum modum aliquoties loqui diuum Hieronymum; nec legisse videntur Augustinum, qui docet aptius dici Instrumentum quam Testamentum. Idque verissimum est, quoties non de re sed de voluminibus verba fiunt. Nam testamentum esset, etiam si nullum extaret scriptum. Quum enim Dominus diceret, 'Hic est calix Noui Testamenti', nullus erat liber Noui Testamenti proditus. Itidem Testamentum Vetus erat prius quam Moses conscriberet Pentateuchum. Porro, tabulas et codicillos in quibus pacta descripta sunt, instrumenta vocant. De quo si quis dubitat, legat Pandectarum librum 22. Illic inueniet titulum De fide instrumentorum. Nec tamen reprehendendus qui codices appellat testamentum, videlicet per figuram synecdochen. Non animaduertunt autem se, quum hic in me debacchantur, in Hieronymum et Augustinum, Ecclesiae columnas, debacchari.

Haec ad gustum satis sunt. Sed heus, pene fugerat quod est omnium grauissimum. In colloquio De Fide dicuntur 'bruta fulmina quae montes et maria feriunt, sed irritis ictibus'. Hic sublimes quidam breui nominandi dicunt contemni Pontificis excommunicationem, nec animaduertunt haec dici ab haeretico, qui sibi videtur non recte excommunicatus: quem tamen corrigit orthodoxus, respondens ad iocum de fulgure ex vitro, 'Certe territat et hoc'; subindicans etiam iniustam excommunicationem formidandam homini pio. Deinde quum sub haeretici persona dicitur, 'solus Deus habet fulmen quo feriat animam': id sic corrigit orthodoxus, 'Quid si Deus est in suo vicario'. Et haereticus nihil aliud respondet quam 'Vtinam sit!' Hic nec sub haeretici persona quicquam

529. Moyses N.

513. Flaccus] *S.* 2. 3. 59.
521. bis] See Epp. 396. 317, 456. 96.
523. Hieronymum] *in Eccles.* 11. 2.
524. Augustinum] c. *Pelag.* 3. 4. 12.
527. Dominus] Luke 22. 20.
538. De Fide] LB. i. 728B.

dicitur, quod idem non possit ab orthodoxo dici in sententiam excommunicationis non recte latam.

Huius generis habeo permulta, ac praeterea non pauca, minus quidem euidentis stultitiae, sed quae nihilo minus habent maliciae. Vbi interim fraterna charitas, vbi pudor humanus, vbi synceritas Christiana ? Si talia nobis exempla produntur ab iis qui profitentur philosophiam Euangelicam, quid expectabimus ab imperita multitudine ? Si sal insulsum est, imo si versum est in venenum, vnde condietur populi stulticia ? Vnde petetur antidotum, si medici porrigunt venena ? Ego profiteor et semper professus sum honorem suum deberi theologis, summo in precio fuisse iam inde ab Ecclesiae primordiis monachos, idque iure optimo. Quis enim non veneretur eos qui nobis ex sacris literis commonstrant iter ad aeternam felicitatem ? Quis non exosculetur eos qui nobis inter tot veteris paganismi vestigia puriorem Christianismum exhibent ? Verum ista facta, Deum immortalem quantum absunt ab illis fauorabilibus titulis ! Tolerabilius erat, si me tantum laederent : nunc et fructum pietatis intercipiunt, quem multi se fatentur ex meis capere lucubrationibus, et auditorum animos exitiali calumniae veneno inficiunt, et pernicioso exemplo sollicitant ad rem omnium maxime nefariam. Denique, non sibi modo conflant odium apud eruditos quosque ac pios, verumetiam, vt sunt nunc hominum iudicia, ordini suo non parum inuidiae lucrifaciunt. Quorum improbitas si nec lenitate mea nec tot apologiis placari potest, efficiam tandem ad quod me compellit Christiana lex. Depellam a me calumniam, et seniores sine fine peccantes coram omnibus coarguam, declarans et meam innocentiam et illorum plus quam Iudaicam maliciam : postremo, ordinis inuidiam in ipsos autores auertam. Si nullo laeso queam meis mederi vulneribus, nihil magis optarim ; verum quando hoc per istos non licet, aequum est eis imputare qui nos huc compulerunt.

Bene vale, mi Roberte in Christo charissime. Gaudeo tibi contigisse patronum ingenii candore vitaeque sanctimonia tui similem : cuiusmodi praesules vtinam plurimos haberet orbis Christianus !

Basileae 10. Cal. Septemb. Anno 1527.

1859. To Maximilian of Burgundy.

Opus Epistolarum p. 676. Basle.
N. p. 644 : Lond. xix. 65 : LB. 881. 23 August 1527.

[An autograph (Ep. 1949. 5) letter of compliment and encouragement written to a young nobleman at the request of his tutor : cf. Epp. 760, 1208. Ep. 1860, with which this clearly is contemporary, shows that Erasmus was uncertain as to the identity of the person to be addressed ; though before writing he evidently had made up his mind that the boy was the grandson of his old patroness. The letter failed to reach him ; and so, to assuage his disappointment (Ep. 1898), Erasmus wrote again in Jan. 1528 (Ep. 1927), composing a new letter, as his rough-draft could not be found. It presumably reappeared later since it was printed in H ; but the MS. is not extant.

Maximilian (⟨18⟩ July 1514—4 June 1558) was second son of Batt's former

---

575. Iudaicam] Cf. Ep. 1006. 142n.
581. patronum] Possibly Longlond (Ep. 1535) ; for Aldridge received a prebend at Lincoln about this time.

pupil, Adolphus of Burgundy (Ep. 93). His elder brother Philip, born 1 Oct. 1512, matriculated at Louvain on 4 Dec. 1522 (see Prof. de Vocht in EHR. xxxvii. 103), and must therefore be the pupil who was committed to the care of John of Borselen in 1510 (Ep. 1005. 43–5), and who went with him to Louvain in Sept. 1522 (Ep. 1321. 27–32). It appears that by 1523 Maximilian was added as a pupil (cf. Ep. 1808. 21), but that when Philip died, not later than 1525, the new heir was withdrawn, and did not return till c. Feb. 1527 (Ep. 1787. 40–8; cf. Ep. 1851. 36–7). His entry into the household of the Cardinal of Liège announced in Ep. 1808, was deferred because of the troubles of the times (Ep. 1984. 21–6); and as the hope of this letter had given great pleasure to the boy of 13 (Ep. 1808. 10–14), Erasmus followed it up by dedicating to him the *Dialogus de Pronuntiatione* (Ep. 1949). On his father's death in Dec. 1540, Maximilian quickly rose to importance. In 1542 he was made Admiral of Flanders; on 22 Feb. 1547 Stadhouder of Holland and Zeeland; on 21 Oct. 1555 Marquis of Veere, in reward for 25 years service on sea and land (Henne viii. 340, x. 254). On 1 May 1542 he married Louise of Croy (Anselme i. 258), and in Jan. 154⅚ he received the Golden Fleece (de Reiffenberg 422). Other books dedicated to him are Jason Pratensis' *De tuenda sanitate*, Antwerp, M. Hillen, Oct. 1538: Jan Reygersberch's *Cronijcke van Zeelandt*, Antwerp, 1551: Corn. Valerius' *In bene dicendi rationem Tabula*, with a preface dated from Louvain 1 Sept. 1556. His patronage of L. Ammonius (Ep. 1463), whom he had known since 1542, and for whose jubilee in 1556 he provided a cask of wine, may be read in the Besançon MS. 599, pp. 360, 569, 582, 589, 594–7.

See J. Ermerins, *Zeeuwsche Oudheden* iv, 1786, pp. 70–115, with (iii p. 132, iv p. 33) the contradictory date for his birth '28 Juli 1514, op een dingsdag', that day being really a Friday. Ep. 301. 41–2 shows that Erasmus might have seen him within a fortnight of his birth. Anselme confuses him with the Abbot of Middelburg (Ep. 1164. 46n).]

ERASMVS ROT. MAXIMILIANO A BVRGVNDIA S. D.

Clarissimvm Principem patrem tuum, Maximiliane charissime, admodum puerum et noui iam olim et amaui, eo quod prae se ferret indolem eximiae mansuetudinis, minimeque ferocis, ac vicissim illum semper expertus sum animo in me propenso. Ea beneuolentia mutua vna cum annis accreuit in vtroque nostrum. Proinde mihi gratissimum erat paterni erga me fauoris memoriam tuis amantissimis literis refricari. Sed vehementius etiam gaudeo quod intelligo te patri etiamnum superstiti in hunc affectum successisse. Siquidem epistola tua neutiquam impolita spirat non solum beneuolentiam erga me minime vulgarem, verumetiam pietatem quandam, qualem vel filius debet patri vel discipulus praeceptori. Hanc opinor ex vtriusque parentis affectu traditam—nam et auiae fui charissimus—auxit Ioannes Borsalus, vir iuxta morum integritate ac literatura commendabilis. Quo certe nomine mihi videre felicior etiam regibus nonnullis. Habes enim domi vnde duo quaedam praecipua bona consequi possis; pietatem erga Deum, quae vel sola beatum reddit hominem, ac liberalem eruditionem, in omnem vsque vitam magno tum vsui tum ornamento futuram, non tibi modo verumetiam genti tuae, licet imaginibus clarissimae, totique patriae. Non parum decoris addes generi tuo, si huc contenderis, vt pietate bonisque literis nobilior sis quam maiorum stemmatis.

Lucubrationes meas quibus oblectari te scribis, optarim esse tales vt harum lectio tibi tantum adferat vtilitatis quantum ista tua meretur indoles. Certe hoc conatus sum, an assequutus nescio, vt rudem aetatem non minus ad pietatem allicerem quam ad erudi-

---

12. auiae] Anne of Veere: see Ep. 80 introd.

13. Borsalus] See Epp. 291, 1321, 1787.

tionem. Sed quod meis lucubrationibus deest, hoc facile exaequabit sarcietque doctissimi praeceptoris industria. Precor autem Christum Opt. Max. vt istam generosam indolem tuam iam nunc velut in herba nihil mediocre pollicentem, omnibus dotibus Christiano Principe dignis instruat ac locupletet. Hoc interim habe mei in te amoris chirographum, quo me conuenire possis si quid fefellero. Vbi scribes patri, quaeso vt illi meo nomine salutem asscribas et diligenter et amanter.

Datum Basileae decimo Calend. Septembr. Anno M. D. XXVII.

[1851]1860[1898] To John of Borsselen.

Opus Epistolarum p. 642. Basle.
N. p. 612 : Lond. xix. 19 : LB. 883. 24 August 1527.

ERASMVS ROTERODAMVS IOANNI BORSALO, DECANO ZANDENBVRGEÑ., S. D.

Amoris in me tui non extincti quidem sed tepidioris, suspitionem conceperam ex litteris Martini Dorpii ; et arbitror te scire de quo sentiam. Verum ea suspitio non descenderat alte in pectus meum, et homo quum sim, istiusmodi humanis affectibus facile ignosco. Certe voluptati est te conualuisse vel reuixisse potius. Scripsi Maximiliano sicuti volebas, tametsi parum certus an is esset filius Adolphi principis Veriani. Opto te quam prosperrime valere.

Datum Basileae nono Calend. Septemb. Anno M. D. XXVII.

1861. To William Warham.

Opus Epistolarum p. 617. Basle.
N. p. 588 : Lond. xviii. 32 : LB. 884. 24 August 1527.

[I cannot definitely confirm the year-date, but the contents can be interpreted so as to corroborate it. The variation of the month-date in N is probably a mere lapse. There is another variation in Ep. 1867. 7.]

ERASMVS ROTERODAMVS GVILHELMO WARAMO, ARCHIEPISCOPO CANTVARIENSI, S.

Vnicvm meum in Christo decus ac praesidium, partim ex litteris tuis, partim ex his quae famulo mihi narranda commiseras, dilucide perspexi plusquam paternam tuam erga me pietatem. Idem vtriusque votum est. Verum obstat praesens temporum conditio. Nondum ab acie licet discedere. Sed breui fortasse licebit vt minore interuallo dirimamur. Interim iubeo te bono esse animo. Tumultus hi plane fatales sunt. Me non citius deficiet animus quam vita.

1859. 34. Septemb. *N*. 1860. TIT. ZANDEBVRGENSI *N*.

1859. 29. in herba] Cf. *Adag.* 1189.
1860. 5. Scripsi] Ep. 1859.
7. Adolphi] See Ep. 93.
1861. 1. litteris] Not extant: probably answering Epp. 1828, 1831 ; and see Epp. 1866. 4, 1926. 13. It may be dated about the middle of July.
2. famulo] Nic. Cannius : see Epp. 1832 introd., 1857. 27n.
6. minore interuallo] For Erasmus' inclination to leave Basle at this time cf. Epp. 1889. 26, 1926. 15n.

Is quem nosti, totius huius tragoediae, et quae mota est Lutetiae, et quae nunc feruet vel furit potius in Hispania, autor est; homo natus ad huiusmodi sycophantias, nec alia re celebris inter mortales. Verum apud Hispanos praecipue mendicantes agunt hanc fabulam; fauentibus mihi episcopis ac doctis praecipuis, praeter aulae studia. Res habebit, vt spero, prosperum exitum. Pecunia pensionaria nondum peruenerat ad Petrum Aegidium circa finem Iulii; nunc arbitror redditam. Amplitudinem tuam incolumem seruet omnipotens. Datum Basileae IX. Cal. Septemb. Anno M. D. XXVII.

1862. To John de Hondt.

Opus Epistolarum p. 666. Basle.
N. p. 635: Lond. xix. 48: LB. 887. 25 August 1527.

[In close connexion with Ep. 1848; and written in response to Schets' suggestion in Ep. 1849. 14–15.]

ERASMVS ROTERODAMVS IOANNI CANIO, CANONICO CVRTRACENSI, S. D.

Pro tuo solito in me studio gratiam habeo maximam. Quod pecunia tam diu mansit apud M. Laurinum, mihi luculento damno fuit: quod tamen nulli possum imputare, nisi moribus aulae. Si fuisset apud Schetum, ille curasset ne quid detrimenti caperem. Petrum Barbirium arbitror irato Mercurio natum, qui tot annos versatus in aulis monarcharum, Caesaris, Romani Pontificis, idque apud Hispanos, vbi glebae fluuiique ferunt aurum, tamen nudus ad nos redierit. Nicolaum Barbirium enatasse saluum non mea tantum causa gaudeo. Nam scribis hoc mea quoque referre. Tibi precor omnia tuis digna virtutibus. Barbirius mihi debet bonam pecuniam; optarim vt mature ditescat, quo posset soluere.

Datum Basileae octauo Cal. Septemb. Anno M. D. XXVII.

Posthac si commode potes, ne cui des pecuniam, nisi cui iussit Erasmus Schetus. Is rectius curabit vt quam minimo dispendio ad me perueniat, homo non optime Latinus, sed tamen optimae fidei.

1861. 17. IX *H Lond.*: Decimonono *N.*

1861. 9. Is quem nosti] Lee: see Ep. 1828. 11n.

Lutetiae] See Epp. 1571, 1721 introdd. It is not clear how Lee had taken part in it.

10. in Hispania] See Ep. 1791 introd.

14. pensionaria] From Aldington: see Ep. 255 introd.

15. Aegidium] For his position in receiving money from England for Erasmus and transmitting it cf. Epp. 1726, 1781. 5–9, 1866.

1862. 2. damno] Cf. Epp. 1849. 1–13, 1871. 21–2.

5. Petrum] See Epp. 913. 4–6, 1225. 365–8, 1605 introd.

8. Nicolaum] See Epp. 1094. 29n, 1245. 30.

10. Barbirius] Peter: cf. Ep. 1695. 5n.

1863. To John Cochlaeus.

Opus Epistolarum p. 666. Basle.
N. p. 636 : Lond. xix. 49 : LB. 886. 25 August 1527.

[The year-date is confirmed by the contents.

John Dobneck (c. 1479—10–11 Jan. 1552) of Wendelstein, s. of Nuremberg, was the son of peasants, and received his first education from an uncle who was a parish-priest. On 26 April 1504 he matriculated at Cologne, where he was B.A. 1505, M.A. 1507, and in 1509 professor: and where a friend (Ep. 411) nicknamed him Cochlaeus, from Wendelstein (Ep. 2120). In 1510 he was appointed schoolmaster of St. Laurence's at Nuremberg, and for five years threw himself into the work of modernizing education. In 1515 he accompanied three nephews of Pirckheimer to Bologna, as supervisor of their studies; and met there Hutten, Jo. Faber of Augsburg (Ep. 1149 introd.), and others. Having proceeded D.D. at Ferrara 28 March 1517, he went on to Rome, arriving there 20 Sept. After studying canon law and church history, with the help of friends he secured the deanery of St. Mary's at Frankfort on the Main, and left Rome in 1519 to enter upon it. When the struggle with Luther began, Cochlaeus drew at once to the orthodox side. At Worms he was in close contact with Aleander; and soon (cf. Ep. 1729. 4n) he appeared in what was to be his vocation for the rest of his life, a controversialist of inexhaustible activity in defence of the Papacy. In Sept. 1523 he returned to Rome, whence he accompanied Campegio to the Diet of Nuremberg in March 1524, and formed an intimate friendship with Nausea (l. 23). Next year he had to fly from Frankfort before the Reformation; and after some time in Cologne, settled at Mainz c. Sept. 1526 with a prebend at St. Victor's, once more in touch with Nausea. The letter answered here was no doubt written from Mainz; but on the death of Emser, Duke George of Saxony invited Cochlaeus to fill his place (Ep. 1928. 6–9). In this service he remained till Duke George's death (17 April 1539); after which he accepted a canonry at Breslau, and there most of his remaining years were spent.

Many details of his biography are in a work which he composed at the end of his life, *Commentaria de actis et scriptis Martini Lutheri*, 1517–1546, Mainz, F. Behem, 1549: see also modern lives by C. Otto 1874, F. Gess 1886, and M. Spahn 1898, the last with an admirable bibliography. Many of his letters to Pirckheimer, 1516–30, are printed by Heumann; nearly 50 to Nausea, 1524–49, in NE; more than 100, some to Aleander of 1521, others of 1532–50, by W. Friedensburg in ZKG. xviii, 1898. And see further sources mentioned in EE.

His relations with Erasmus may have begun with the letter mentioned in Ep. 1577. 10. With Emser he translated the *De libero arbitrio*, c. 1525 (*Commentaria* p. 142); but with such freedom that Erasmus forbade the publication. A noticeable feature in Cochlaeus' life is his close relations with English statesmen and men of letters, to whom he dedicated many books: Henry VIII, Fisher, Tunstall, More, Nic. West, bishop of Ely, and Robert Ridley.]

ERASMVS ROTERODAMVS IOANNI COCHLEIO S. D.

Sciebam errore factum de mutato aeditionis ordine; etsi studio factum esset, res leuioris est momenti quam vt ob id minus iucundus sis amicus, tantum abest vt sim offensus. Thomam Morum tibi

1. mutato . . . ordine] This must refer to some publication by Cochlaeus, which concerned Erasmus, but clearly was not of great importance. In Feb. 1527 the letters between Luther and Henry VIII (LE². 971, 1117) had been printed by Quentell at Cologne. A later edition appeared there in April with considerable additions by Cochlaeus, which include Luther's *Antwort* (Ep. 1773. 17n) translated into Latin, and—as the last item in the book—a *Discussio* about it, in which there is much mention of Erasmus. He had perhaps been consulted beforehand about the publication, and been told that the *Discussio* would occupy a more prominent position.

3. Morum] Cochlaeus was now making advances to many English statesmen. He subsequently dedicated two books to More, Cassiodorus 11 Nov. 1528, and a *Commonitio* 26 April 1531: Spahn's nos. 56, 80.

factum amicum gaudeo. Decet enim vt, si iuxta prouerbium amicorum communia sunt omnia, sint amicorum et ipsi communes amici.

Quod peninsulam Cymbricam cogitas, precor vt bene vertat. Iter perlongum est, et gens fera dicitur, et instat hyems; praeterea Caesar molitur generale concilium. Habeo libellos quibus continentur omnia acta inter Caesarem, Gallum, Venetos, et Pontificem, excusa Compluti per Cancellarium Mercurinum. Verum si te vrget res et allicit bona spes, mitius feram tui desiderium; quem tamen mallem abesse propius.

Si episcopi pugnarent pro regno Christi, non pro suo, alacrioribus animis capesseremus hanc militiam. Et tamen interim compescenda est improborum seditiosa temeritas, donec Deus afflet principum animos. Horum tumultuum nullus vnquam erit finis nisi quaedam mutentur; sed ea sunt eiusmodi vt nulla spes sit fore vt recipiant. Quare tibi nihil in isto negocio possum consulere, nisi vt spectes non hominum sed Christi negocium, magisque sis intentus seruandis hominibus quam puniendis. Plura literis committere nec vacat nec tutum est. Bene vale, frater et commilito in Domino charissime. Datum Basileae octauo Cal. Septemb. An. M. D. XXVII.

Optimo Nauseae multam ex me salutem dicito.

1864. To Alfonso Manrique.

Copenhagen MS. G.K.S. 95 Fol., f. 236 (a). Basle.
Madrid MS. Est. 18, gr. 1. 5, f. 9 (β). 26 August 1527.

[For this letter there are two authentic sources—the autograph rough-draft, in the Copenhagen MS. (a), written at great speed, and with two corrections by a second hand (a^2); and the letter as copied fair by a secretary and actually dispatched (β), in the MS. 'Cartas de Erasmo y otros' at the Real Academia de la Historia at Madrid (see Ep. 1643). To β there is a postscript added by the secretary, with an autograph signature by Erasmus (ll. 169–92). There is also a copy in the Heine collection, by the earlier hand (see App. 15 in vol. iv, p. 632); but as it

22. Septembris $N^{1,2}$: Septembr. N^3.

5. communes amici] Cf. Ep. 1552. 23n.

6. peninsulam Cymbricam] Denmark, where under the new king, Frederick I (1523–†1533), concessions had been made to the Lutherans, in spite of a protest by the Catholic magnates, 28 June 1524; and attacks were now being made on church property. On 19 May 1527 the bps. of Denmark, assembled at Viborg, appealed to Eck or Cochlaeus to come for a few years and help them, by preaching, writing, and disputing with the heretics (E. Pontoppidan, *Annales eccl. Danicae*, 1744, ii. 807–17); but the invitation was declined by both. On 20 Aug. 1527 the Diet of Odense passed an ordinance establishing religious freedom, permitting the marriage of the clergy, and transferring the confirmation of bps. from Rome to the Crown. See Spahn p. 132, and B. J. Kidd, *Documents of the Continental Reformation*, 1911, pp. 233–4.

8. libellos] *Caroli . . . quinti . . . ad duo Clementis septimi . . . Breuia Responsio, in qua ab ipso Pontifice appellat, petitque Generalis Christianorum omnium Concilii congregationem*, Alcala, M. de Eguia, 10 April 1527: reprinted by Cratander at Basle, *s.a.* It contains Clement's two Briefs, 23, 26 June 1526; Charles' answers from Granada, 17, 18 Sept.; a letter from Charles to the College of Cardinals 6 Oct., urging them to call a General Council, if the Pope refused; and a reply by Charles from Valladolid 12 Feb. 1527, to proposals for general peace made by the ambassadors of Clement, Francis, and Venice.

10. Mercurinum] Gattinara: see Ep. 1150.

23. Nauseae] Cf. Epp. 1577, 1834.

always agrees with β, except for a few variants which are mere errors in copying, it may be assumed to have been derived from that source, and therefore need not be considered. Though neither α nor β has a heading, the references to the Valladolid Articles (see Ep. 1791 introd.) show that the address to Manrique is no doubt correct: the Heine copy is endorsed 'Eras. Hispaleñ.'. What seems to be the address-sheet of β, written by the secretary (ll. 193–5), remains at Simancas (Est. 1553, f. 427); perhaps left behind in 1818 when the volume of Cartas was transferred to Madrid. The differences between α and β are so slight that, though β is the actual letter received by Manrique, precedence may be given to α, as containing Erasmus' own spelling. The main features of this are here that he writes *quum*, which the secretary reproduces as *cum*; and that for *ae* he always writes *e*, only rarely adding the cedilla (cf. vol. iii, p. 634).

The text was first printed by Prof. Bonilla, *Erasmo en España*, 163–70 = *Revue Hispanique* xvii, 1907, 541–8. The year-date is amply confirmed by the contents.]

S. P., reuerendissime Presul. Ex amicorum litteris cognoui quos tumultus, quas tragoedias isthic excitarint Dominicani Franciscanique sodales quidam; quod idem nusquam non tentarant, in Vngaria, in Polonia, in Anglia, in Brabantia, in Gallia, sed nusquam successit. Gallicane vestratisque tragoediae bona pars est Eduardus Leus, qui clam librum in me scripsit, vlcisci cupiens quod primo congressu parum retulerit gloriae. Eum isthic se fingit velle edere: quod vtinam faceret! Malo enim editum opus, vt respondere liceat, quam istos fumos quibus implet non tantum Hispaniam, clanculum monachos instruens in me. Nam isti ventres, sat scio, nunquam hoc laboris caperent, vt perlectis lucubrationibus meis colligerent articulos: quos arbitror nec tantum scire grammatices vt Latine scripta percipiant. Et hec audet apud vos Leus, quum sciat quod agit nec Regi nec Card. Anglie, nec Archiepiscopo Cantuariensi nec Episcopo Londoniensi nec Episcopo Lincolniensi nec Episcopo Roffensi nec Thome Moro nec tot eruditis viris gratum esse, imo quum sciat vehementer improbari. Nec monachi reputant quod hec moliuntur inuito Pontifice, qui primum Stunice, deinde rabulis aliquot Louaniensibus bis edicto suo silentium imposuerit: inuito Cesare qui minaci edicto idem fecit in Brabantia. Idque ex animo factum testantur illius ad me littere, in quarum postremis sunt hec verba: 'Nec deerimus et nos ita tecum agere vt omnes intelligant quanti tuum ingenium animumque vere pium faciamus, tuique obtrectatores, qui bonarum litterarum ac vere pietatis studia pertinaciter insectantur, deinceps oblatrare desinant, sciantque Caesarem pro Erasmo tanquam pro viro omni eruditionis ac syncerae religionis genere pollente stare, eiusque nomen ac gloriam non secus ac propriam protecturum', etc.

9. β: nō tatū α *in marg.* 19. bis *om.* β. 22. tecum *add.* β. 23. β: faciam α.

---

2. tragoedias] See Ep. 1791 introd.
6. Leus] See Ep. 1828. 11n.
6–7. primo congressu] See Ep. 1037.
10. ventres] Cf. Ep. 1166. 16n.
14. Card. Anglie] Wolsey. With this list may be compared those of Erasmus' friends in Epp. 1815. 36–7, 1874. 49–73.
15. Cantuariensi] Warham.
Londoniensi] Tunstall.
Lincolniensi] Longlond: see Ep. 1535.
16. Roffensi] Fisher.
18. Stunice] See Ep. 1581. 191–6.
19. Louaniensibus] See Epp. 1589, 1717. 7n.
edicto] See Ep. 1690. 119n.
21. postremis] Ep. 1731. 6–12. It is noticeable that for β the secretary quotes more accurately.

Clemens vltro bis misit ducentos florenos aureos, omnia pollicens digna ex animo fauente. Verum isti qui iactant suam adorabilem obedientiam, nec diuinis nec humanis legibus, nec prophanis nec ecclesiasticis constitutionibus parent, sed quicquid libuit, hoc sanctum esse ducunt. Nihil non audent freti tot examinum conspiratione plebisque stultitia. Nam paucorum licet meliorum iudicia negligunt. Nec reputant quam hec alieno tempore moliantur, dum vndique rebus plus satis turbatis nouas excitant procellas: quum si quid esset excutiendum, posset suo tempore commodius fieri, presertim quum ego nullam vnquam factionem contraxerim nec vllum improbatum dogma professus sim; denique quum semper omnia mea iudicio Ecclesie catholicae submiserim.

Hic prudentiam in illis iure desidero. Verum illud impietatis est manifestariae, quod me iussu Pontificis, Cesaris et aliorum principum non sine capitis mei periculo cum Lutero manus conserentem meisque vulneribus pro mea virili defensantem Ecclesiae communis causam a tergo confodiunt; rem longe gratiorem facientes Luteranae parti quam si centum libros in illos ederent. Itaque non profitentur isti fauorem erga Luterum, fateor, sed insigniter prestant. Nec alias suppetias optaret ipse Luterus quam quas ferunt isti titulo Luteranorum hostes, re propugnatores. Quam vero non incruenta pugna mihi sit cum Lutero declarat illius Seruum Arbitrium et meus Hyperaspistes, cuius alteram partem nunc damus: idque facimus in ea parte Germaniae que cingitur vndique ciuitatibus in quibus maxime regnat hec lues, exorientibus subinde nouis dogmatibus, sic vt semper posteriora peiora sint prioribus. Hoc certe loco nullus antehac ausus est hiscere aduersus Luteranos, calamo presertim. Et hoc agentem isti coniurati aggrediuntur, impinguntque calumnias ad quas toties respondimus. Impingunt impudentes suspitiones, interdum manifesta mendacia: quasi desint aperta dogmata, si possunt, aut si libet, refellere quod impium est.

Verum hec vtcunque habent, reuerendissime Presul, habeo gratiam plurimam humanissime tuae prudentie qui crabrones istos, quoniam aliter compesci non poterant, hac ratione cohercuisti aut certe temperasti, ne publicitus, vt ceperant, in me furerent. Verum iam nunc subodoror qua techna sint impositiuri tue mansuetudini. Scribent articulos scilicet ac spargent per orbem terrarum, et in his pronunciabunt non expectata tua sententia, quemadmodum in his Articulis quos ad me miserunt amici, Prefatio multam habet mentionem de hereticis, et Tituli pronunciant contra sacrosanctam Dei Trinitatem, contra Christi diuinitatem et gloriam, contra Spiritus sancti diuinitatem, etc. Hi tituli non sunt inquirentium sed pronunciantium: et in quodam articulo asscripserunt, 'En nouum hereticum'. His technis efficient vt vetiti concionari in me,

30. iãctant β. 65. terrarun β. 67. habet β: habent α.

29. Clemens] See Epp. 1438. 21, 1796. 17–18.

42. Cesaris] Cf. Ep. 1872. 8–9.

46. libros] Perhaps cf. Job 31. 35.

50. Seruum Arbitrium] See Ep. 1667 introd.

51. Hyperaspistes] See Ep. 1667. alteram partem] See Ep. 1853.

67. Articulis] The citations here agree with Garcia's report as printed in *Revista de Archivos* vi, 1902, 65–6: see Ep. 1791 introd.

quanquam iam nunc ad satietatem vsque debacchati sunt, aliter sed perniciosius in me concionentur. Nec interim perpendunt quibus modis possim illos vlcisci, nisi Christianius esse iudicarem iniuriam perpeti quam referre : quanquam etiam tacente me nihil aliud sibi conflant vbique talibus factis nisi maius odium, quum alioqui satis magno laborent. Me sibi fingunt hostem, quum boni verique monachi reipsa me sentiant amicissimum.

In scriptis meis quanta libertate nonnunquam admoneo monarchas, velut in Principe Christiano, in Panegyrico principi Philippo exhibito ! quanta Pontifices et episcopos ! Nullus horum mihi factus est vsquam pilo infensior. Isti soli quos oportebat esse tolerantissimos, non ferunt generalem admonitionem. Et tamen interim dissimulant que de ipsis per orbem volitant fabulas, longe aliud loquentes quam loquuntur libri mei, quas frequenter non sine pudore cogimur audire. Ad eas respondendum esset, si cuperent hominum odium effugere, quod nunc istis moribus magis exasperant. Quod ad hoc negocium attinet, ego semper hoc animo fui vt oderim omnem factionis spetiem, semperque studuerim ea inculcare libris meis que prouocarent homines ad synceriorem pietatem, eximeremque prepostera de rebus iudicia, quibus propemodum abolitus erat Christus. Insignem eruditionem nunquam arrogaui, eoque a subtilibus materiis semper abstinui, in quibus interdum plus est ostentationis quam pietatis. A doctis admoneri non solum patior verum etiam ambio rogoque, et si quid deprehensum est erroris, libenter corrigo. Cauere ne dormites vsquam non est hominis, nec adhuc extitit quisquam tam doctus ac circunspectus qui omnibus per omnia placuerit.

Quod si recipimus calumnias, deprauationes, suspitiones, multo plura comperirentur in scriptis Augustini et Hieronymi quam in meis. Reperirentur et in Paulinis epistolis, nisi submoueret autoritas : vt sileam de manifestis mendaciis. Omnia nostra fere precipitamus : hoc est nature meae vicium. Multa scripsimus iuuenes ; et illud alicubi peculiari studio fuit, iocando vera dicere, quo veritas per se amara falleret illecebra, sed falleret cum fructu eius qui fallitur. Scripsimus seculo tranquillo : itaque fateor esse multa in scriptis meis que poterant circunspectius aut munitius proponi. Sed ego mortales estimabam ex meo ingenio : tales calumniatores nunquam credidissem exorituros, nisi re compertum esset. Impie scriptum in libris meis arbitror nihil inueniri, et si inueniatur, non patiar incastigatum. Bona calumniarum pars nascitur apud istos ex inscitia Latini Grecique sermonis, tum ex ignorantia troporum, quos non agnoscunt homines assueti nudis conclusionibus, corollariis et impertinentibus. Preterea falluntur in personis : quod enim sub heretici persona dicitur in Colloquiis, sic interpretantur

85. orbem α : hominum ora β. 105. alicubi *add.* α². 108. β : poterat α.

---

81. Principe Christiano] See Epp. 393, 853.
Panegyrico] See Epp. 179, 180.
95. admoneri] See Epp. 1076. 6n, 1479. 89n.
103–4. precipitamus] Cf. Epp. 1352. 92–3, 1879. 91–2.
108. circunspectius] Cf. 1887. 11–12.
115. impertinentibus] For the term cf. Ep. 1596 introd.

quasi ab Erasmo dicatur, aut quod ab impio milite dicitur mihi impingunt. Nec distinguunt tempora: quod in Paraphrasibus dicitur a Christo aut Paulo iuxta rationem illorum temporum, examinant ad presentis Ecclesie statum. Obiiciunt ad quae toties a me responsum est, perinde quasi nihil sit responsum. Nam tua prudentia facile deprehendet istos non legere que scripsimus; sed ex calumniis Stunice, Lei et si qui sunt alii qui nostra reprehendere conati sunt, aliquot idonea calumniae verba decerpunt. Potuisset illorum tumultus sic mea quidem sententia comprimi, si responsum fuisset "nunc in orbe plus satis esse tumultuum, etiam si ex calumniis et suspitionibus non excitentur noui; plus satis esse heretica dogmata palam profitentium, etiam si que sunt recte aut ambigue dicta, non detorqueamus ad calumniam. Preterea hoc inique exigi ab Erasmo, ne quid omnino sit erroris in tot eius lucubrationibus, quum id nec ab Hieronymo nec a Cypriano nec ab Augustino et haud scio an a quoquam veterum prestitum sit. Postremo quum nunc pugna sit cum Lutero, in qua totus sit Erasmus, quum Cesar moliatur generale concilium, non esse tempestiuum hec agere in presentia".

Id quoniam factum non est, illud curandum, vt euoluant omnes meas lucubrationes, idque doceant quod eas legerint: in hunc vsum misi Catalogum omnium mearum Lucubrationum, ne excerpant ex aliorum calumniis quibus respondi, aut si quid hinc decerpant, simul diluant argumenta mea quibus me tueor. Ad hec ne spargant suas notas ante tempus, sed exhibeant iis quibus oportet. Postremo ne fuco inquisitionis plus ledant quam priuatis obtrectationibus et seditiosis concionibus leserunt hactenus, ne contumeliosis titulis et admixtis conuiciis pronuncient autoritate sua, et ex inquisitione faciant debacchationem. Id vbi factum erit, dignabitur tua humanitas ad me mittere articulos: ad quos respondens si non satisfecero tuo iudicio, tuum erit quod in rem erit Christiane synceritatis pronunciare; meum erit quod est hominis vere Christiani prestare. Porro quo magis in promptu sit cognitio, mitto librum Supputationum, quo respondimus impudentissimis calumniis Natalis Bede, theologi Parisiensis, sed talis vt omnibus et bonis ac malis, doctis pariter et indoctis, sit tum odio tum ludibrio: nam multa conueniunt. Breui mittam et alium aduersus similes calumnias. Iube relegi que Leo, Stunice et Caranze respondimus. Item in Annotationibus quarte editionis multa diluo.

Permolestum quidem est, ornatissime Presul, et amplitudini tue his sycophantiis exhiberi negotium, et meam senectutem, que malit et posset magis frugiferis ocupari, cum eiusmodi rabulis committi: qui quo animo sint iam toties satis euidens dedere specimen. Sed molestius est huiusmodi rixis scindi concordiam Christianam, in quam sarciendam potius erat omnibus viribus

118. distingunt β. 137. eas *add.* α^2. 138. meorum β. 146. tua *add.* β. 158. mallet β. occupari β.

---

138. Catalogum] I, in vol. i.
150. Supputationum] See Epp. 1664, 1804. 69n.
153. et alium] See Ep. 1879.
154. Stunice] See App. 15 in vol. iv. Caranze] See Ep. 1277. 24n.
155. Annotationibus] See Ep. 1571. 19n.

incumbendum. Nam vt ego noui istorum ingenium ad conspirationes ac seditiones factum, nisi me fallit animi presagium, nihil boni nascetur ex ista inquisitione. Hoc titulo abutentur ad artes suas, ni principum prudentia prospexerit ne fiat. Nos simplici synceroque pectore rem omnem Christo vestreque prudentie committimus : cui precamur omnem in Christo felicitatem.

Datum Basilee .7. Cal. Septemb. 1527.

Si vera sunt quae scribunt amici, tantopere apud vos furere quorundam odia, rursus quorundam feruere studia, vereor ne quid tumultus isthic oriri possit ; quod sane mea causa nolim, etiamsi mea culpa non fiat. Malim vel mei iactura sedari tempestatem, si modo hac ratione sedari queat. Illud mihi videtur in primis consultum, et ad istos cohercendos accommodum, si iubeantur articulos exhibere legitimo more quo solent theologi, hoc est vt primum recenseant mea verba bona fide et locum indicent, deinde quid offendat subiiciant. Nam haec congerere, ' Erasmus corruptos codices defensat ', ' in beatum Hieronymum debacchatur ', ' Arianorum causam agit atque tutatur ', ' suffragantia omnia respuit ', ' rationes friuolas coaceruat ', non est scribere articulos sed conuicia. Huiusmodi non colligunt ex libris meis sed ex libro Eduardi Lei, vel ex ipsius indice potius. Quod si isti adigantur ad id quod dico quodque rectum est, aut desinent aut moderatius agent, et finem habebimus huius negocii. Cuperem enim ipse libros meos ab omnibus erroribus esse purgatos, si quid inest quod discrepat a doctrina pietatis. Nam in caeteris, quoniam varia sunt hominum iudicia, et quod huic est optimum, illi est pessimum, non arbitror anxie laborandum.

Quando ita est fatum meum, non admodum aegre fero istum tumultum me viuo suscitatum. Bene valeat tua sublimitas, ornatissime Praesul : cui me totum dedo dedicoque.

Erasmus Rot. mea manu.

Reuerendissimo in Christo patri ac D. D. Alfonso Manrrico, archiepiscopo Hispalensi, domino meo plurimum obseruando.

In Hispania.

1865. To Tielmann Gravius.

Opus Epistolarum p. 618. Basle.
N. p. 589 : Lond. xviii. 34 : LB. 888. 27 August 1527.

[Later than Ep. 1829. I cannot confirm the year-date : but it cannot be later than 1527, for in a few months Sobius was dead. For Gravius see Ep. 610. 47n. The letter shows that he too had invited Erasmus to make his home with him.]

ERASMVS ROT. TIELMANNO A FOSSA S. D.

Dextro Mercurio, pro tam neglecto breuique epistolio duas

1864. 168. Septembr. Anno Domino M. D. XXVII *β*. 169. Si vera . . . 188. laborandum *add. β*. 189. Quando . . . 192. manu *add. Erasmus.* 193. Reuerendissimo . . . 195. Hispania *add. β*.

1864. 177. Erasmus] These charges appear in the first ' Objection ' which he answers in the *Apol. adu. monachos Hispanos* (LB. ix. 1029EF). See also Coronel's opinion in Garcia's report from Valladolid (*Rev. de Archivos* vi, 1902, 70).

1865. 1. epistolio] Ep. 1829.

epistolas accepi, alteram iustam, alteram quae breue volumen videri posset. Vtraque mihi fuit gratissima, multis quidem nominibus, sed praecipue ob syncerum pectoris in me tui candorem, imo non in me, sed in eas potius dotes quas in me credis esse, non meas. Quid enim est nostrum ? Sed si quid est, Dei est.

Heliam optimum senem nobis ereptum doleo, coelis redditum gaudeo. Quid enim illo candidius aut integrius ? Proximis suis ad me litteris subscripserat, 'Helias tuus, barbarus, decrepitus, viuum cadauer', quasi praesagiens imminere mortem. Illud 'viuum cadauer' mihi displicuit ; eaque gratia nouissimis litteris obiurgaui hominem, qui templum sancti Spiritus appellaret cadauer, quum nulli magis viuant quam qui sic moriuntur. Respondit ille non calamo sed re.

Gratum est quod mihi depinxisti tuae familiae simulacrum, gratius quod fortuna tuo respondet animo, qui liberos tuos cures sancte educandos, sed ita vt vnum duntaxat dicaris negociationi. Quare quum octo liberos habeas, eosque tam sancte instituas, frustra mihi offers tuas fortunas communes—non enim sum tam impius vt tam pie collocandis facultatibus quicquam detraham ; animum totum amplector atque exosculor. Superest vt hanc amicitiam e ferreo munusculo natam adamantinis vinculis astringamus. Dominus Iesus bene fortunet res tuas cum tota familia.

Basileae sexto Calendas Septembris. Anno millesimo quingentesimo vigesimo septimo.

Sobio ex me salutem plurimam.

[1849]1866. To Erasmus Schets.

British Museum MS. Add. 38512, f. 23. Basle.
27 August 1527.

[An original letter, autograph throughout, except the address, which is by a secretary.]

S. Marcvs Lavrinvs candidus est amicus, sed lentior ac neglegentior in rebus gerendis. Hoc damni concoquendum est. Scripsi D. Ioanni de Hondt vt posthac numeret cui tu iusseris.

Scribit ad me Archiepiscopus Cantuariensis se tradidisse cuidam negociatori Germano nomine Petro Weldanck, sibi noto, nonaginta nobiles, vt eadem pecunia ad me sine detrimento perueniret, reddenda Petro Aegidio. Is promittit, si receperit, protinus ad te missurum. Item Episcopus Londoniensis scribit se cuidam amico

1866. 2. Scrip. *MS.*

1865. 2. epistolas] None of these are extant.

7. Heliam] Probably Marcaeus, who was resident in Cologne : see Ep. 842 introd.

9. litteris] Neither this nor Erasmus' answer (l. 11) survives.

21. ferreo] Cf. Ep. 1829. 1.

26. Sobio] See Ep. 1775.

1866. 4. Cantuariensis] See Ep. 1861. 1n.

5. Weldanck] A German agent, whose name occurs frequently in these letters to and from Schets. For his reputation cf. Epp. 1931, 1955. 7–8.

5–6. nonaginta nobiles] £30, probably Warham's yearly pension : see Epp. 1931. 15, 30–31, 1993. 10n. Erasmus' pension from Aldington was £20 : see Ep. 255 introd.

8. Londoniensis] Tunstall : his letter is not extant.

misisse 44 aureos, nec addit quales. Famulus dixit et illos peruenturos ad Petrum Aegidium. Miror quur non dederit Lodouico a Castro, quum hoc diligenter ad illos scripserim.

Librum Lusitaniae regi dicatum gaudeo vobis placere. Si ille tam liberalis fuerit in dando quam ego fui in laudando, res pulchre habebit.

De quinquaginta coronatis quos proximis nundinis nescio quis negociator tradidit Frobenio, nihil scribis, oblitus opinor. Ille nolebat syngrapham. Fortasse scribes hisce nundinis.

Famulus omnia bona fide pertulit: quanquam iter in Angliam fuit parum felix ob Cardinalis abitum. Bene vale cum charissima coniuge, cui quaeso meis verbis salutem dicas, cumque tuis omnibus.

Datum. Basileae 6. Cal. Septemb. 1527.

Quum hec scripsissem, ex litteris Petri Aegidii et Tonstalli, episcopi Londoniensis, ⟨resciui⟩ tibi redditas vndecim libras sterlingorum. Daturus erat eam pecuniam socio tuo, verum is non erat Londini.

Erasmus Rot. tuus.

Honestissimo negociatori Erasmo Scheto. Antwerpiae.

1867_{1896} TO RICHARD SPARCHEFORD.

Opus Epistolarum p. 848. Basle.
N. p. 810: Lond. xxi. 54: LB. 885. 31 August 1527.

[I cannot confirm the year-date, but there is nothing against it. The month-date in N was perhaps contaminated by the letters on either side, Epp. 1798, 1797: or the editors may have attempted to bring it, as an English letter, into line with Ep. 1861.

For Sparcheford, who was still closely connected with Tunstall, bishop of London, see Ep. 644.]

ERASMVS ROTERODAMVS RICHARDO SPERCHEFORDO S. D.

Ex Linacri Syntaxi quam dono misisti, curabo vt fiam bene grammaticus; tu cura vt ex Chrysostomo quem tibi vicissim dono mitto, fias bonus ecclesiastes: et certemus inter nos, mi Richarde, vter suo munere dexterius vtatur, hac lege vt is plus alteri debeat

---

1866. 9. 44 aureos] = £11: cf. l. 23.
10. Lodouico] See Ep. 1590. 11n.
11. scripserim] For this advice see Epp. 1764. 5–7, 1769. 12–13. Cf. also Ep. 1758. 6–7.
15. coronatis] See Ep. 1781. 2n.
19. Cardinalis] Wolsey: see Ep. 1850. 3n.
22. litteris] Not extant.
24. Daturus erat] *sc.* Tunstall.
socio] Lod. a Castro: see ll. 10–11.
1867. 1. Syntaxi] *De emendata structura Latini sermonis*, London, R. Pynson, Dec. 1524: see Ep. 1513. 34n, 35n. His Latin-English grammar, *Progymnasmata Grammatices*, London, J. Rastell ⟨1517 ?: see Prof. A. W. Reed in *Trans. of the Bibliographical Society* xv, 1920, pp. 173–4, and cf. Ep. 227. 4–6⟩, issued again with a preface to the Princess Mary, as *Rudimenta Grammatices diligenter castigata denuo*, London, Pynson, *s.a.* ⟨1521–4⟩, did not appear in Latin until it was translated by Geo. Buchanan for a Scotch pupil, Gilbert Kennedy, earl Cassilis, in Paris ⟨c. 1531–2⟩, printed by R. Stephanus, 21 Jan. 1533; and an English book would scarcely have been a suitable present for Erasmus.
2. Chrysostomo] It does not seem possible to determine which of Erasmus' volumes was sent: no doubt one of the more recent, Epp. 1800, 1841, 1856.

qui plus fructus ex accepto munere tulerit. Bene vale in Christo: cui me tuis interpellationibus commenda.

Datum Basileae pridie Calend. Septembr. Anno M. D. XXVII.

1868. From George Thomas.

Leipzig MS. Eisenach.
EE. 74. 31 August 1527.

[An original letter, autograph throughout. There is no reason to question the ms. year-date.

The writer was perhaps the Georgius Thome de Morthausen (= Nordhausen), who matriculated at Leipzig in the winter of 1504–5; and may have been connected with Henry Thomas, who was burgomaster of Nordhausen in 1519 and 1526 (JE. 26, 99). In 1540 he had been for a year parish-priest at Northeim; but returned home with the hope of going to Marburg University. In May 1541 he was preacher at Allendorf: all these places being within a short distance of Eisenach, where he now was. See Corv. E. 84, 87, 90, 121. His spelling of *sanguis* and *lingua* is peculiar.]

Graciam et pacem in Christo. Mirantur plerique, doctissime Erasme, quid causse sit quod in mediis istis sectarum lernis et circa Eucharistiam opinionibus, omnibus fidem suam in medium proferentibus, tu solus taceas. Opinanturque te in sentenciam illorum qui contra apertum Dei verbum corpus et saguuinem Christi in pane et vino sumi negare videntur, iamdudum pedibus iuisse. Idque duabus racionibus. Primo propter tuum insolitum et diuturnum silentium, qui istuc habites vbi magnis verborum strepitibus cum priuatim tum publice hec tragoedia agatur. Solemus enim vulgo sic loqui, 'Qui tacet, consentire videtur'. Secundo ex verbis tuis que in epistolio ad D. Erardum de Marca, in Paraphrasi prime Chorintiorum epistolae inseruisti, mouentur, vbi sic scriptum est: 'Vtinam illud saltem (Paulus) aperuisset, a quibus, quo tempore, quo cultu, quo ritu, quibus verbis consecrari soleat panis ille mysticus ac sacrosanctum dominici saguuinis poculum' &cete. Ex quibus verbis raciocinantur te circa synaxin aut simulare aliquid aut diuersum sentire. Verum haud credo te vnquam, quantumuis 'vel sileas vel simules', vt aliorum verbis vtar, [te] circa Eucharistiam male sensisse, nec hodie quidem; presertim cum in plerisque libris tuis te et in pane corpus et in poculo saguuinem Christi confessum esse tocies reppererim. Proinde, optime Erasme, ne quisquam in te aliquid mali suspicari possit, amice rogo, moueat te illud suauiss⟨imi⟩ Saluatoris nostri verbum, 'Qui confessus fuerit me coram hominibus, confitebor et Ego eum coram Patre'. Et iterum, 'Qui negauerit me coram hominibus, negabo eum coram Patre meo'. Ne pudeat te Euangelii. Confitere fidem tuam, ne per tuum silentium quis seducatur. Permultos enim fore autumo, penes quos

1867. 7. pridie *H*: nono *N*.

1868. 10. Qui tacet] This does not seem to be classical: nor can I trace it in Erasmus' *Adagia*. Becket, in a life written c. 1200, is made to describe it as 'nostrae gentis prouerbium': see Rolls Series *Materials*, ed. J. C. Robertson, 1875, i. 68. R. Cotgrave in his French-English Dictionary, 1611, quotes this sentence as familiar to 'many who know not much more Latine'. See OED. *s.v.* consent.

11. epistolio] Ep. 916. 60–63.

22–3. suauissimi] or *suauissimum*.

23. Qui confessus] Matt. 10. 32, 33.

venerabile nomen Erasmi, qui hoccine tuum literarum et liguuarum excellens donum in te mirifice et venerentur et obseruent, quorum racionem habere te oportet. Profer igitur in medium quicquid tibi Dominus inspirauerit. Lutherus suum iudicium in hac re scripsit intrepide. Tu sequere, et veritatem Euangelii tuere et defende. Noli timere, non enim accepimus spiritum timoris. Dominus tecum erit, qui est benedictus in secula. Amen.

Hec ita ad te scribo, humanissime Erasme, non quod me monitore egeas, homine indocto et tibi iuxta faciem incognito. Ipse enim abunde nosti quid tibi in hac caussa faciendum. Quod si nihil expediero, saltem hoc satis esse putem, testatum me esse erga te, preceptorem meum, amorem cordis mei, vt qui ingratus pro tanto tuo labore, quem in literis recte tractandis pro nobis subisti, esse non debeam. Nec est quod circa Eucharistiam dubius sim. Satisfacit mihi purum Dei verbum absque tropis et significacionibus fidei admixtum, vbi dixit Christus, ‘ Hoc est corpus meum, Hic est saguuis meus ’, &cetera. Quid dubitant quidam magni viri, populumque misere affligunt et variis opinionibus irretiunt ? Vnus Paulus sufficeret nobis synceriter et simpliciter credere volentibus, qui tam crebris verbis diligenter, proculdubio Spiritu suggerente, hoc verbum inculcat et repetit. ‘ Hoc est corpus meum quod pro vobis frangitur ’, ‘ Hoc poculum Noui Testamenti in meo saguuine ’. Et iterum, ‘ Si quis indigne ederit aut biberit, reus erit cor⟨poris⟩ et sag⟨uuinis⟩ Domini ’. Rursum, ‘ Non diiudicans corpus Domini ’.

Sed finem faciam epistolae, vt que ambas replere manus non debeat. Vnum saltem peto a te, viro iam grandeuo, vt Ciceronem aut Plinium ipsum in Naturali Historia tuo studio et labore Germania, quasi pro vltimo testamento, vt vocant, habeat accuraciorem et nitidiorem. Bene vale, Erasme doctissime, Euangelionque promouere non cessa, mercedem centuplam in resurrectione iustorum a summo Deo Optimo Maximo recepturus. Iterum vale, temeritatique mee vt ignoscas te obsecro, et pro me ora. Saluta amicos qui apud te sunt, Christum in veritate docentes.

Datae Isenachi apud Thuringos, Pridie kalen. Septembres. Anno M D XXVII.

Georgius Thomas, ecclesiae Isennachensis minister.

Doctissimo viro D. Erasmo Roterodamo, Basileae agenti, domino et amico suo perpetue obseruando.

[1776]1869. To Duke George of Saxony.

Opus Epistolarum p. 666. Basle.
N. p. 635 : Lond. xix. 47 : LB. 889. 1 September 1527.

[Erasmus wrote at the same time to Emser, with complaints of Eppendorff ; see Ep. 1923. 1–3. No answer came till January ; see Epp. 1928. 1–3, 1940. 41–3.]

---

33. spiritum timoris] Cf. 2 Tim. 1. 7.
43. Christus] Matt. 26, Mark 14, Luke 22.
46. Paulus] 1 Cor. 11. 24, 25, 27, 29.
53. Ciceronem] Erasmus was not attracted by this suggestion to carry his work on Cicero (see Epp. 1013, 1390) further : but Cratander's edition (Ep. 1433. 2n) appeared next year.
54. Plinium] Thomas seems not to have known of the edition of 1525 (Ep. 1544).

ERASMVS ROTERODAMVS GEORGIO DVCI SAXONIAE S. D.

Illvstrissime Princeps, lubens accepi libellum, lubentius tuae celsitudinis litteras. Mitto nunc alterum librum Hyperaspistae, si quis erit qui tantum velit suscipere sarcinulae. An pro suo merito tractauerim Lutherum, tuum esto iudicium. Illud possum vere dicere, mihi iam diu nihil fuisse molestius quam istius hominis gloriosas naenias perlegere. Nam hoc tedium erat deuorandum, si voluissem illi serio respondere: neque me clam est quos fremitus ille liber sit excitaturus, quod haec ausim in ipsorum regno. Itaque ni me principes suo fauore subleuent, vereor vt subsistam, non tantum ob Lutheranos, quantum ob quosdam titulo Antilutheranos, re Lutheranissimos, qui victoriam Christo debitam conantur ad se trahere. Opto serenissimae celsitudini tuae perpetuam felicitatem. Datum Basileae. Calend. septemb. Anno M. D. XXVII.

1870. To Matthias Laurinus.

Opus Epistolarum p. 617. Basle.
N. p. 588: Lond. xviii. 33: LB. 789. ‹c. 1 September 1527.›

[Probably the letter mentioned in Ep. 1871. 11; the direct application for help in obtaining the Imperial pension, which Marcus had suggested (Ep. 1848. 24–33), being perhaps suppressed in publication. The year-date of H, like many added in that edition, was no doubt a mere conjecture for an undated rough-draft.]

ERASMVS ROTERODAMVS MATTHIAE LAVRINO, DOMINO DE VVATERVLIET.

Ex Marci Laurini litteris cognoui quod mihi fuit longe gratissimum, te recte valere, veteremque tuam in me beneuolentiam nec locorum nec temporum interuallo posuisse. Quorundam male auspicatorum hominum improbitate laborant bonae litterae; et qui his prouehendis nauarunt strennuam operam, lapidantur a picis, gracculis et coruis, ego cum primis. Quod ni essent boni ominis aues quae funestis obstreperent, prohibeant superi quod isti videntur ausuri. Quare tibi, vir generose, non meo tantum verum etiam litterarum ac publico studiorum nomine gratias ago, quod aduersus istos blaterones optimam causam et prudenter et feliciter tueris.

Rursus apud Hispanos tantos excitarunt tumultus mendici quidam, vt nec a Caesare nec ab archiepiscopis compesci quiuerint. Tantum valent clamoribus. Tota spes illis est in maledica lingua. Nisi me reuocaret Christiana modestia, et ni vererer ne, dum improbis digna rependo, laedam probos, sentirent qualem artificem prouocassent. Miror autem istos nullum moliendi finem facere, quum toties male cesserit conatus. Quid enim aliud efficiunt, nisi quod exacerbant publicum in ipsos odium? Metui volunt, non amari: quo quid esse potest magis tyrannicum? Tyrannus qui timetur a multis, multos metuat oportet, et mendici volunt et regibus esse formidabiles: eo progressae sunt res humanae. Cura vt quam optime valeas. Basil. † 1525.

1870. 6. essent *N*: esset *H*.

1869. 2. Hyperaspistae] See Ep. 1853. 1870. 1. litteris] Ep. 1848.

[1848]1871. To Marcus Laurinus.

Opus Epistolarum p. 590. Basle.
N. p. 562 : Lond. xvii. 27 : LB. 890. 1 September 1527.

ERASMVS ROTERODAMVS MARCO LAVRINO S. D.

Pro officiis in me tuis studioque si gratias agerem, viderer arbitrari nouum aliquid accidisse ; quum tu, mi Laurine, quod olim facere instituisti, nunquam non facias. An isthic sileant monachi nescio ; certe in Hispania tantos excitant tumultus, eosque subinde nouos, vt nec a Caesare nec Archiepiscopis Toletano et Hispalensi compesci quiuerint : liberum genus, quod nec sacris nec prophanis nec diuinis nec humanis legibus parere nouit. Soli rustici potuerunt illos hic in ordinem redigere : quorum tumultus tam mihi semper displicuit quam ipsis male cessit, eumque exitum semper diuinaram.

Fratri tuo scripsi vt volebas. De pensione Caesarea nullam video spem nisi rediero. Nam res semel acta est in concilio ; et mihi ex eo concilio D. Margaretae nomine responsum est, et pensionem et alia me digna parata, si rediero. Quare non arbitror fratrem tuum, quamuis vocalem et strennuum patronum, hac causa fatigandum. Caesar bis iussit numerari pensionem nobis extra ordinem ; sed facilius illi paretur iubenti fieri exactionem quam solutionem.

Sorores tuas incolumes esse gaudeo, sed miror quid cogitent. An decreuerunt perpetuam viduitatem ? Si quando nupturae sunt, nunc nubent tempestiuius ; nisi fortasse tu meditaris nouum collegium Brigidensium. Monetae mutata aestimatio conflauit mihi non mediocre dispendium. Liuinus frequenter ad me scribit. Tibi cum sororibus tuis precor omnem in Domino felicitatem.

Datum Basileae Calend. Septemb. Anno millesimo quingentesimo vigesimoseptimo.

1872. To Mercurino Gattinara.

Madrid MS. Est. 18, gr. 1. 5, f. 11. Basle.
1 September 1527.

[An original letter, written and addressed by a secretary, subscribed by Erasmus (ll. 23–5) : from the same source as Ep. 1643. A copy by Heine at Munich (see vol. iv, p. 620), besides two trifling errors, has in the date something before *Cal.* which might be a 3 or a 5 ; but, as there is no trace of this in the Madrid MS., it may be interpreted as a mere miswriting : unless the letters were sent in duplicate (cf. Ep. 1907. 3n), and Heine were copying from the duplicate with a date 28 Aug. (cf. Ep. 1907. 3). But the evidence available makes it probable that he had the Madrid MS. as his source.

This letter can hardly be regarded as a guarded reply to Ep. 1790[a] ; for, as two letters of this budget answer letters of six weeks later (Epp. 1813, 1814), it may safely be inferred that by this time Erasmus had made his explanation to the Chancellor about the *De Monarchia*. For the cause which moved him to address

4. in Hispania] See Ep. 1791 introd.
8. rustici] Cf. Ep. 1598. 16n.
11. Fratri tuo] Ep. 1870.
13. Margaretae] See Epp. 1408. 11, 1645 introd.
16. Caesar] See Epp. 1380, 1643. 15–17.
22. dispendium] Cf. Epp. 1849. 6–13, 1862. 2–3, 1866. 1–2.
Liuinus] Algoet.

these letters, Epp. 1864, 1872–4, to Spain, see Ep. 1791 introd. On 1 Sept. he wrote also to L. Coronel (see Epp. 1875. 55–7, 1904. 4–7); and on 17 Sept. he sent an express (see Ep. 1907. 7n), asking for details of names (cf. Epp. 1331. 63–4, 1335. 73) to be inserted in the *Apologia*, on which he was now engaged (Epp. 1877, 1879). This later letter had reached Burgos by 23 Oct.; but of the present letter Erasmus received no acknowledgement till Valdes wrote on 23 Nov. (Ep. 1907).]

S. P. Pro singulari tuo in me fauore, vir omnibus virtutum generibus consummate, maximam habeo gratiam: vtinam et referre liceret aliqua ex parte! Si legeris Seruum Arbitrium Lutheri, et Hyperaspisten meum, cuius secundum nunc dedimus in lucem, intelliges quam cruenta sit inter nos conflictatio. Quae res hoc istos magis vrit, quod haec ausim, et vnus ausim, in ipsorum regno. Non me fugiebat quos fremitus essem in me concitaturus; sed Caesaris, tuo tuique similium studio fretus, non dubitaui memet in omne discrimen immittere, confidens et diuinam opem piis ausis non defuturam. Atque hic sane sectarum istarum paroxysmus sensim remittitur, ac plerique resipiscunt. Nos quidem haud defuturi sumus strenui militis officio; vestrae autem prudentiae fuerit curare ne tumultuosi quidam homines, qui ventris sui negocium agunt potius quam Christi, pietatis victoriam ad se pertrahant. Alioqui praesagio, atque vtinam me fallat mea diuinatio, fore vt oppresso tumultu Lutherano grauiorem tempestatem quorundam excitet improbitas. Sermone consequi nequeam quantopere cupiam hoc inuictissimi Caesaris nostri felicitatibus insigniter eximiis accedere, vt eius auspiciis vtrique reipublicae sua redeat concordia. Malum enim hoc desiderat aliquem diuinitus in hoc datum. Bene vale.

Datum Basileae Cal. Septembr. Anno Domini M. D. xxvii.

Celsitudinis tuae mancipium
Erasmus Roterodamus,
cuius et animum et manum agnoscis.

Clarissimo viro D. Mercurino Gattinario, Caesareae maiestatis cancellario summo. In Hispania.

1873_{1920} To Charles V.

Tres Colloquios, ⟨1528⟩, f°. A^4 v°. (*a*). Basle.
H. p. 733: N. p. 699: P. p. 289: Lond. xx. 5: LB. 895. 2 September 1527.

[This letter and Ep. 1920 were first printed in Spain, without the knowledge of Erasmus: in various volumes of translations from his Colloquies into Spanish (see BEr^2. *Colloq.* ii. 293–311, and A. Bonilla, *Erasmo en España*, 1907, 55–81 = *Revue Hispanique* xvii, 1907, 433–59). The sequence of the volumes is difficult to determine: but precedence is probably to be given, as by the Ghent editors, to *Tres Colloquios*, translated by A. Virves (Ep. 1684) and L. Mexia, *s.l. et a.* ⟨1528⟩, (BEr^2. 303: *a*). Next, these letters appeared in the *Mempsigamos*, translated by Virves, *s.l.*, 1528 (ibid. 309: *β*); and then in a volume of eleven Colloquies, translated by the same pair, *s.l. et a.* ⟨1528 fin.⟩, (not in BEr^2.; a copy at Valencia Univ.

7. fugebat *MS.*

---

3. Seruum Arbitrium] See Ep. 1667 introd.
4. secundum] See Ep. 1853.
8. Caesaris] Cf. Ep. 1864. 42.
19. vtrique reipublicae] Church and State.

Library, 101–4–38 : γ), reprinted in a different order by Cromberger at Seville, 28 Sept. 1529 (BEr^{2}. 293 : δ), and again later, with another colloquy added, *s.l.*, 23 Aug. 1532 (not in BEr^{2}. ; a copy in Bibl. Nacional, Madrid, U. 2942 : ε). Another edition of 1532 (BEr^{2}. 298) I have not seen.

Virves' authorship of the translations is inferred from γ, which ascribes them (ff. a^{6} v^{o}., t^{2} v^{o}.) to the writer of his Epistle to the Franciscan Warden at Alcala (see Epp. 1684 introd., 1838. 41n, 45n). Both the translators (cf. Caballero 363 ; and Alva MS. at Madrid, f. 13 v°.) were in close touch with A. Valdes, who as Imperial Secretary received Ep. 1873 and composed Ep. 1920 : so that it is not difficult to account for the appearance of the letters in print. The texts of them in the five Spanish volumes agree closely together. They are accompanied by Spanish versions, made no doubt by A. Valdes (cf. Ep. 1907. 3–4) for submission to the Emperor. When Erasmus printed Ep. 1873 from his own rough-draft, he made a few changes. P follows H or N, with one insignificant variation of order : the letter was perhaps reprinted there merely as an introduction to Ep. 1920. In the Bibl. Ste. Geneviève at Paris (MS. 1457, pp. 232 v°, 231 v°) are xvii^{c} copies of this letter and Ep. 1920 ; apparently derived from one of the editions of the *Colloquios* (α–ε), with which at a few points they show connexion. But the variants and depravations, due no doubt to mere carelessness, are too numerous and too trivial to be recorded here.

It should be noticed that the translations of the Colloquies into Spanish were undertaken with a definite moral and religious purpose. On the title-page of the *Tres Colloquios* (α) it is stated that they are ' muy vtiles y necessarios para que todo fiel Christiano sepa concertar su vida en seruicio de Dios desde su niñez hasta el tiempo dela muerte, y apareiarse para morir como catholico Christiano '. The colophon of δ says that in the eleven Colloquies ' hallara el lector muy saludable doctrina con la qual enderesce su vida, assi quanto al seruicio de Dios como quanto ala buena conuersacion con los proximos ' ; and the preface to α, repeated with modification in γδε, sets forth at considerable length the editors' conviction that in the Colloquies generally Erasmus ' instituye a todos los estados y condiciones de gentes para saber biuir '—an opinion which they were perhaps impelled to enforce by the recent attacks made on him by the orthodox in their own country (see Ep. 1791 introd.).

This letter was delayed in transit, and was not delivered at Burgos till c. 23 Nov. : see Ep. 1907. 1–5.]

EPISTOLA ERASMI AD CESAREM.

Vt fateor me tue Maiestati plurimam debere gratiam, Cesar inuictissime, quum priuatim meo, tum publice studiorum nomine, quod me suo fauore benigniter subleuare non est grauata ; ita vehementer optarim vt ista tua virtus que potentissimos reges domat subigitque, parem habeat vel autoritatem vel felicitatem in domandis quorundam improborum tumultibus. Ego pontificum ac principum, sed precipue tue Maiestatis presidio fretus, Lutheranam factionem, que vtinam non tam late pateret, totam in me concitaui, magno sane capitis mei discrimine. Cuius rei si quis fidem requirat, testabitur Lutheri Seruum Arbitrium, quod in me plusquam hostiliter scripsit ; testabuntur Hyperaspiste libri duo, quibus illi respondeo. Nunc quum Lutherana res incipit inclinari, idque ex parte mea opera meoque periculo, cooriuntur isthic quidam, simulato religionis pretextu, ventris tyrannidisque sue negocium agentes—nos enim pro Christo pugnamus, non pro commodis hominum—, et Hispaniam tot alioqui nominibus felicissimam incom-

TIT. EPISTOLA . . . CESAREM *α* : ERASMVS ROT. CAROLO ROMANORVM IMPERATORI SEMPER AVGVSTO S.D. *H*. 11. plusquam hostiliter *add. H*. 12. inclinari *α*, cf. Epp. 1875. 77, 1920. 3 : declinare *H*. 16. *αH* : alioquin omnibus *ε*.

---

10. Seruum Arbitrium] See Ep. 1667 introd.

11. Hyperaspiste] See Epp. 1667, 1853.

positis tumultibus reddunt irrequietam. Ex istiusmodi preludiis videmus aliquando grauissimas oriri tempestates. Certe Lutheranum hoc negocium ex multo leuioribus causis ortum est.

Quod ad me pertinet, non desinam vsque ad extremum halitum Christiane pietatis causam tueri; tue vero Maiestatis ac pietatis fuerit constanter ac perpetuo fauere iis qui synceriter ac fortiter propugnant Ecclesiam Dei. Sub Christi tuisque signis milito, sub iisdem moriar; sed equiore moriar animo, si prius videre liceat tua prudentia, tua sapientia, tua felicitate, tranquillitatem redditam tum Ecclesie, tum vniuerso populo Christiano. Quod vt per te nobis largiatur Christus optimus maximus, orare non desino: qui tuam Maiestatem seruare dignetur, semperque in melius prouehere.

Datum Basilee. postr. Cal. Septemb. Anno Domini. M. D. XXVII.

Inuictissimo monarche Carolo, regi Catholico, Romanorum imperatori electo.

CARTA DE ERASMO AL EMPERADOR, TRASLADADA DE LATIN EN ROMANCE.

Assi como confiesso, inuictissimo Cesar, deuer yo mucho a vuestra Magestad, assi en particular por mi parte, como en general por parte delos estudios, en auer tenido por bien de sostener me tan benignamente con su fauor; assi en gran manera desseo que essa grandeza que doma y soiuzga poderosos reyes, touiesse otra tal autoridad y felicidad en domar las rebueltas de algunos malos. Confiando yo enel amparo delos pontifices y principes, y principalmente de vuestra Magestad, con gran peligro de mi persona prouoque contra mi toda la secta Lutherana; que pluguyesse a Dios no estuuiesse tan derramada! Y si desto alguno quisiere testimonio, testificarlo a el Sieruo Arbitrio de Luthero que escriuio contra mi, y los dos libros en que yo le respondo. Agora que el negocio de Luthero se comiença a mitigar, esto en parte con mi trabaio y peligro, leuantanse ay algunos que procurando so color de religion sus interesses particulares, con desordenadas rebueltas desasossiegan a España, prouincia en tantas maneras felicissima. Cierto yo por Christo peleo no por interesses de hombres. De semeiantes principios auemos muchas vezes visto leuantarse muy graues tempestades. Ala verdad esta cosa de Luthero por muy mas liuianas causas se leuanto.

Enlo que a mi toca, mientra la vida me durare, no dexare de deffender la piedad Christiana. A vuestra Magestad pertenescera siempre y con mucha constancia fauorescer a los que con sinceridad y esfuerço defienden la Yglesia de Dios. Yo debaxo dela vandera de Iesu Christo y de vuestra Magestad peleo, y debaxo dellas tengo de morir. Pero con meior coraçon morire, si primero pudiere ver con la prudencia, saber, y felicidad de vuestra Magestad buelto el sossiego y concordia assi enla Yglesia, como en todo el pueblo Christiano: lo qual no dexo de rogar a Iesu Christo todo poderoso, que por la mano de vuestra Magestad nos conceda. A el plega guardar y acrescentar de bien en meior a vuestra Magestad.

Fecha en Basilea a dos de Setiembre Año de mil y quinientos y veynte y siete Años.

Al inuictissimo monarcha Carlos rey Catholico, electo Emperador de Romanos.

25. prudentia *a*: potentia *H*. 27. *a Lond.*: largiatur nobis *P*. 29. γ *H Lond.*: September *a*: Septembris δ *P*: Septembr. N[3]. Domini *om. H*. 30. Inuictissimo . . . 31. electo *om. H*.

10[a]. y β: E *a*. 12[a]. ay *a etc.*: oy *coni. Bonilla*: ? alli (= isthic).

[1813]1874$_{2003}$ To Alfonso Fonseca.

Opus Epistolarum p. 593. Basle.
N. p. 565 : Lond. xviii. 2 : LB. 892. 2 September 1527.

ERASMVS ROTERODAMVS ALFONSO ARCHIEPISCOPO TOLETANO S. D.

Ipsa re comperi verissimum esse, reuerende Praesul, id quod scribit apostolus Paulus Corinthiis, Deum qui toties in Scripturis pollicetur se non defuturum iis qui spei suae sacram ancoram figunt in ipso, esse bonae fidei ac praestare quod promisit. Quanquam enim patitur suos variis afflictionibus exerceri, variis improborum insectationibus vel purgari vel explorari, tamen ita temperat afflictionum magnitudinem suamque vicissim gratiam opitulatricem, vt non sinat eos opprimi malorum vndis, sed rebus etiam deploratissimis addit laetum exitum. Et in ipso interim certamine pro sua bonitate, laborum asperitatem solatiolis quibusdam admixtis subinde lenit mitigatque, quo pondus tentationis humana imbecillitas possit sustinere : quod significanti verbo dixit ὑπερενεγκεῖν, quasi dicas ‘ tolerando vincere ’. Alioqui qui posset haec animula, hoc corpusculum natura tenerum, nunc etiam senio, morbis et, quae maxima malorum pars est, tedio fractum, tot tumultibus et insectationibus par esse, nisi diuina bonitas crebris lenimentis fatiscentem humanae naturae infirmitatem subleuaret ?

Praecipuum quidem in rebus aduersis solamen est bene sibi conscia mens et aeterni praemii spes. Verum ille frequenter et per homines pios suggerit aliquid solatii. Huius enim benignitati acceptum fero tuam, eximie Praesul, epistolam humanitatis et Christianae pietatis plenam ; ex qua tantum cepi voluptatis, vt quum me reperisset laborum ac malorum tedio prope delassatum, tamen omnem molestiae sensum repente absterserit ab animo, vigoremque et alacritatem reddiderit. Porro quemadmodum minus me discruciat priuatus dolor quam publica rei Christianae calamitas, ita magis me recreat communis populi felicitas quam mea, si qua est, commoditas. Quantula est enim huius homuncionis iactura, quod ad corpusculum et famam attinet, praesertim si spectes rerum omnium vniuersitatem ! Profecto non multo maior quam apud nos vnius culicis. Sed quis ex animo fauens Christi gloriae, non vehementer doleat eo recidisse rem Christianam, vt qui tot modis profitentur perfectum Christianismum, tam impudentibus calumniis, tam euidentibus mendaciis, tam maliciosis artibus, tanta pertinacia debacchentur in eos qui pro suo modulo dimicant pro vera pietate ? Si haec faciunt qui se iactant mundo mortuos, quid expectandum a caeteris ? Quo magis autem gratulor Hispaniae studiorum ac religionis profectibus feliciter efflorescenti, hoc acerbius fero publicam felicitatem istis tumultibus contaminari quam ego solidam ac perpetuam esse cupiebam. Quin videre videor periculum (vtinam me fallat animi praesagium !) ne ista velitatio exeat in bellum cruen-

2. Paulus] 1 Cor. 10. 13.
12. ὑπερενεγκεῖν] Erasmus reads this in all his five editions of N.T. : modern editors ὑπενεγκεῖν. He calls the word, *Annot.* 1519, ‘ magnificentius quiddam ’, and explains it as ‘ ita ferre vt oneri supersis ac superes ’. In 1527 he compares ὑπερνικῶμεν, Rom. 8. 37.

tum. Nouimus enim artes Satanae, qui nunquam grauius laedit Christianam religionem quam quoties transfiguratus in angelum lucis, religionis fuco grassatur in publicam concordiam : quam vtinam liceat vel huius capitis iactura redimere !

Caeterum ex aduerso recreor animo, quoties reputo talibus tantisque viris esse cordi Christi synceraeque pietatis negocium. Quanquam enim tuus animus, quem mihi tua depinxit, expressit ac repraesentauit epistola, sic placuit vt vix alterius magis, sunt tamen alii complures tuae sublimitati, si non pares, certe similes, a quibus frequentes ad me conuolant epistolae. Quorum primus est Guilhelmus Vuaramus, archiepiscopus Cantuariensis, qui sic angitur meis malis, sic recreatur successu, vt pro se sit minus sollicitus. Quicquid ille habet, tam mihi commune est, si velim vti, quam est quod domi in scriniis habeo conditum. Id mihi pluribus experimentis cognitum est, et obiurgor quod non vtar ipsius benignitate. Proximus est Laurentius card. Campegius, quo nihil optari potest syncerius aut amantius. Tertius Ioannes episcopus Roffensis, quem arbitror e scriptis tibi notum esse. Quartus Ioannes episcopus Lincolniensis, cuius amantissimas literas quotannis bis accipio. Quin et ipse Card. Eboracensis non raro literis suis humanissime scriptis me dignatur. Porro Cutbertus Tonstallus, nunc episcopus Londoniensis, vobis, opinor, non ignotus, vt qui nuper istic legatione functus sit, animus meus verius est quam amicus. Nec hic mea merita praedico, sed illorum potius admirandam humanitatem. Similes horum habet et Gallia, sed praecipue Michaelem Bodetum, episcopum Lingoniensem. Ab Rege Gallorum, a Rege Britanniae, a Duce Georgio aliisque principibus, tantum redditur epistolarum vt aliquando respondere non vacet. Porro literis eruditorum hominum, quorum permulti dignitate quoque praeminent, vix sufficiunt scrinia : ne quid interim commemorem de Caesaris ac Ferdinandi, nunc Vngariae Regis, amantissime simul et honorificentissime scriptis epistolis.

Haec me vocant in optimam spem fore vt hi fatales rerum tumultus aliquando consopiantur, atque hae tragoediae in laetam exeant catastrophen. Talis nimirum artifex est Christus, qui nouit sponsam suam deiectionibus erigere, angustiis dilatare, oppugnationibus communire, mortibus viuificare, ignominiis glorificare. Quod si me viuo continget, libentius et alacrius hinc decedam. Sin aliter visum est illi, non dubitabo quin optimum sit quicquid illi placuerit. Proinde quod me tua hortatur pietas, vt in his quae patior constantem et infractum animum praestem, quanquam eram id mea sponte facturus aspirante Christo, tamen tanti Praesulis voce confirmatus idem faciam posthac et diligentius et alacrius.

---

52. Vuaramus] See Ep. 188 introd.

54. commune] In the new preface to Jerome, 1533, Erasmus wrote : 'obtulit . . . frequenter vera fronte fortunarum omnium communionem '.

57. Campegius] Perhaps named in what is otherwise a list of English friends, because he was now Bp. of Salisbury : see Ep. 961 introd.

58. Roffensis] Fisher.

60. Lincolniensis]Longlond: Ep. 1535.

63. legatione] See Ep. 1629. 13n.

66. Bodetum] See Ep. 1612.

71. scrinia] See Ep. 1805. 288–9n.
Caesaris] Epp. 1270, 1731.

72. Ferdinandi] Epp. 1343, 1505.
Vngariae Regis] Cf. Epp. 1810. 20n, 1819. 143n, 2005. 1n.

Quae defers per eximium theologum Ioannem Vergaram, hoc mihi sunt gratiora quo minus promereor; eoque magis istam tuam inauditam benignitatem exosculor. Ea quoniam scio a syncera promptaque benignitate deferri, arbitror me nihilo minus debere quam si quicquid oblatum est accepissem. Nec dubito quin pari candore meum quoque animum sis aestimaturus, vt quicquid a me gratiae referri poterat si liceret, id relatum existimes. Certe si quid extiterit occasionis, qua tibi meo vel officio vel industria gratum facere queam, nihil fecero lubentius. Dominus Iesus amplitudinem tuam seruet incolumem.

Datum Basileae postridie Calendas Septemb. Anno millesimo quingentesimo vigesimoseptimo.

[1814]1875[2004] To John Vergara.

Opus Epistolarum p. 741. Basle.
N. p. 707 : Lond. xx. 14 : LB. 894. 2 September 1527.

ERASMVS ROT. IOANNI VERGARAE S. D.

Absolvimvs secundum Hyperaspistae librum: quod facere non poteramus, nisi prius diligenter perlectis Lutheri scriptis; in quibus tantum est scommatum, sannarum, conuiciorum, gloriarum, insultationum, ouationum ac triumphorum, vt me minimo minus taedio enecarint et priusquam chartae calamum admouerem. Prorsus illic sensimus *ἁλμυρὸν λόγον*, vt habet prouerbium, nec vllum absinthium amarulentius. Dedimus Ambrosium totum cum maiestate excusum multoque castigatiorem. Addidimus commentarios Chrysostomi in Epistolam ad Galatas, Latine per nos loquentes. Praeterea homilias aliquot Origenis in Matthaeum, partem eius operis quod nos habemus *ἀκέφαλον*, imo vix dimidiatum. Dedimus et alia quaedam minutiora. Hos labores exantlatos excepit alius labor, respondendi amicorum et inimicorum epistolis, quae fasciculatim ex omnibus propemodum orbis regionibus huc perferuntur.

His taediis, his laboribus, Vergara dulcissime, tantum non enecto, tandem et tua reddita est epistola, tam amica, tam elegans, tam candida, tam festiua, vt omnem lassitudinem e corpore pariter atque ex animo depulerit. Iuncta erat epistola Archiepiscopi Toletani; quo patrono te vel in primis felicem iudico, licet alioqui tot egregiis dotibus felicissimum. Vtinam nostra Germania multos tales haberet episcopos! Qui splendor orationis sed inaffectatus, quae sententiarum grauitas! vt tota spirat heroicam maiestatem

---

1874. 85. Quae defers] See Ep. 1814. 444–457; and cf. Ep. 1875. 178–192.

1875. 1. Hyperaspistae] See Ep. 1853.

2. Lutheri scriptis] The *De seruo arbitrio*: see Ep. 1667 introd.

4. minimo minus] 'almost': cf. a letter of L. Ammonius (Ep. 1463), 6 March 1552, 'totamque minimo minus Hollandiam peruagatus sum' (Besançon MS. 599, p. 566).

6. *ἁλμυρὸν λόγον*] This seems to be the proverb, 'Dedi malum et accepi': see *Adag.* 1183, and cf. Ep. 1822. 23–4.

7. Ambrosium] See Ep. 1855.

8–9. Chrysostomi] See Ep. 1841.

10. Origenis] See Ep. 1844.

11. alia] See Ep. 1856.

13–14. ex omnibus . . . regionibus] For equal activity at the same season in 1526 see Ep. 1745. 11–12.

19. Toletani] Ep. 1813.

cum modestissimi Praesulis humanitate coniunctam! Ex animo loquor, neque conuenit vt apud te fucis vtar, cuius ingenio nihil est simplicius candidiusque: sed vtraque iam sarcinas adornante Frobenio reddita est. Quare carptim ad aliquot epistolae tuae partes respondeam oportet, alias libenter tecum quam loquacissime confabulaturus.

Alfonsum Veruesium ex amicorum litteris intelligo longe alium virum quam liber ille prae se ferebat. Itaque satius reor totum hoc quicquid est querelae consopire, et Christianam amicitiam melioribus auspiciis inter nos iungere. Nae tu mihi τῶν πτωχοτυράννων tragoediam luculenter depinxisti! quae nunc a turbulenta protasi ad turbulentiorem ἐπίτασιν incaluit; superest καταστροφή, quam opto felicem non tam mihi quam Christianae pietati. Non enim dimicamus pro priuatis hominum commodis, sed pro Christiani gregis publico bono; neque ventribus quibusdam improbis suam tyrannidem asserimus, sed hoc molimur, vt in omnibus regnet ac triumphet Christiana charitas. Nec id facere desinemus; quando negocium recto, vt arbitror, iudicio susceptum, syncera conscientia facere pergimus.

Quod isthic nunc agunt, conati sunt ante annos vndecim, et non successit. Atque adeo pridem simul in omnibus mundi partibus, vt intelligas de composito rem geri, tentarunt eandem fabulam; sed nusquam non explosa est praeterquam isthic. Demiror huic hominum generi tantum licere, vt et Caesari et Pontifici et archiepiscopis ausit oppedere. Et interim iactatur illa sacrosancta obedientia, tertium votum, quum soli nec diuinis nec humanis legibus pareant, sed quod volunt sanctum haberi postulent. De improbis loquor, atque vtinam in pauciores haec competant! Iactatur vox apostolica, Oportet obedire Deo magis quam hominibus, sed eadem nunc est Lutheranorum. Et reuera isti religiose Deo seruiunt; sed illorum exemplo de quibus scribit Paulus, quorum deus venter est.

Qui libros meos isthic Hispanice loqui doctos excudunt, vtrum studio mei faciant an odio, parum liquet; mihi certe mouent grauem inuidiam. Ex hoc fonte nata est et Lutetiae non leuis tragoedia, quam ex aliis amicis partim, partim ex libro quem ad te mitto cognosces. Id quur tantopere horreant non difficile est coniectu. In concionibus, in conuiuiis, in colloquiis, in nauibus, in

---

25. sarcinas adornante] To start for the Frankfort fair; cf. Ep. 1877. 380–1.
26. Frobenio] No doubt John; for Jerome would probably have been mentioned by Christian name. Cf. also Ep. 1900. 104n. It may therefore be inferred that there was as yet no sign of the final stroke from which the great printer died in Oct.: see Ep. 1900. 113n.
29. Veruesium] See Ep. 1684 introd.
litteris] Such as Ep. 1839.
30. liber] The *Collationes ad Erasmum*.
32. tragoediam] See Ep. 1791 introd.
36. hominum commodis] Cf. Ep. 1873. 15–16.
42. ante annos vndecim] Cf. Epp. 481. 41–54, 505. 8–14; and 1053. 34n.
43. in omnibus] Cf. Ep. 1864. 1–4.
51. obedire Deo] Acts 5. 29.
53. Paulus] Phil. 3. 19.
55. Hispanice] A similar passage occurs in a letter, not extant, of Erasmus to L. Coronel, 1 Sept.: see Ep. 1904. 10–12.
57. Lutetiae] See Epp. 1571, 1721 introdd.
58. libro] Probably Beda's; see l. 87n.

vehiculis, in sutrinis et textrinis, in sacris confessionibus depraedicare solent Erasmum esse haereticum longe pestilentiorem Luthero; ac persuaserunt multis idiotis, adolescentibus, seniculis ac mulierculis. His praesidiis promittebant sibi certam victoriam. Quod si Erasmus incipiat loqui populari lingua, detegetur istorum maliciosa vanitas, et tales habebuntur quales sunt: hinc nimirum illae lachrymae.

Porro quod fingunt me collusisse aut colludere cum Luthero, contra suam ipsorum conscientiam impudentissime mentiuntur: sciunt enim neminem inuisiorem Lutheranis quam Erasmum. Quod si pernegarint, coarguet illos Seruum Arbitrium Lutheri, quo nihil vnquam scripsit hostilius: rursum duo libri Hyperaspistae, quorum posteriorem nunc emisimus. Certe in hac Germaniae parte nullus adhuc ausus est aduersus istos calamo γρύζειν: quod vtinam mihi vertat bene! Vbi vident vtrinque fusum sanguinem et ademptam foederis sarciendi spem, vbi vident meo partim periculo rem Lutheranam inclinare, me coniuratis phalangibus adoriuntur in ipso conflictu periclitantem. Haec est τῶν ψευδομονάχων ciuilitas. Quare sciunt Luthero nihil accidere posse gratius, nec Ecclesiae tranquillitati pestilentius. Haec est illorum pietas. Postremo sciunt hos tumultus displicere Romanis pontificibus, cardinalibus, archiepiscopis, tot principibus, tot eruditis, atque ipsi demum Caesari. Haec est istorum obedientia.

Quod aiunt meos libros Lutetiae publico iudicio damnatos aut legi prohibitos, impudens est mendacium; quum omnia mea prostent Lutetiae, et nuper Colloquia sint illic excusa a Colineo typographo, quum nulli libro sint magis infensi. Sed librum quem scripsit in me Bedda, Rex aedicto publico vetuit distrahi: tametsi Rege deluso clam distractus est. Et ob eandem causam quum Bedda venisset in aulam regiam, nescio quid agens almae Facultatis nomine, iussus est illic manere donec responderet ad ea quae scripsisset. Ille multa causans ac in omnia se vertens, vix postridie dimissus est, sed hac lege vt quandocunque vocaretur, sisteret sese. Ex eo libro quidam eruditus ac probus Regi charissimus decerpsit duodecim

---

62. Luthero] Herminjard (203) refers to Ep. 2043. 1–4 for a specimen of this defamation.

63. idiotis] See Ep. 1153. 171n.

71. Seruum Arbitrium] See Ep. 1667 introd.

72. Hyperaspistae] See Epp. 1667, 1853.

77. inclinare] Cf. Ep. 1873. 12.

84. damnatos] The Faculty did not pronounce till 17 Dec.: see Ep. 1902 introd., and cf. Ep. 1814. 187–8.

86. Colloquia] For this edition, of 9 Feb. 152$\frac{6}{7}$, see BEr[2]. *Colloq.* i. 182–8; where Erasmus' statement in Ep. 2126 that 24,000 copies were printed, is doubted. There is a copy in the Arsenal Library at Paris. Colineus produced another edition c. 1531; see BEr[2]. (ibid. 219–22).

Colineo] Simon de Colines († 1546), who succeeded to the press of Henry Stephanus († 1520), and in 1522 married his widow, already the widow of Stephanus' predecessor in the business, Jo. Higman († 1498). Little is known of Colineus apart from his printing. A few books have been ascribed to him; but it seems likely that the prefaces under his name, which are the ground of the ascription, may have been written for him (cf. Ep. 396 introd.). See an excellent bibliography by M. Ph. Renouard, 1894, with a biography.

87. librum] Beda's *Annotationes* against Faber and Erasmus, Paris, J. Badius, 28 May 1526; see Ep. 1679. 39n.

89. distractus] Cf. l. 6 of Francis' letter (l. 95n), printed on p. 234.

propositiones, easque cum mea responsione Gallice versas exhibuit; quae, quam Regi placuerint, declarabit exemplar epistolae quam mitto.

Is quem pene ad ignem adegerant quod quaedam mea vertisset Gallice, causam agit aduersus Beddam, treis Priores monachos, qui in innocentem, vt scribunt, pronunciarant sententiam haereseos definitiuam—et exustus erat nisi Senatus, mater regia, et Rex ipse forte tum appellens in Galliam, furoris incursum inhibuissent—Is, inquam, quem destinarant mactationi, nunc apud iudices a Rege delegatos reos peragit et Beddam huius sceleris satellitem, et Priores ad hoc facinus subornatos, et ipsam denique sacratissimam Facultatem, quae clam, vt rumor, inseruiuit huic negocio. Actor ex reo promittit sibi certam victoriam, quamuis habet grauem aduersariam atque immortalem, vt plane verear tandem hominis fortitudo in neruum erumpat.

Hoc tamen in exemplum putaui referendum. Alioqui, mihi crede, si tantum istis liceret ad laedendum bonos, quantum libet, breui futurum vt in ipsos principes et episcopos insiliant. Et si quid esset agendum de componendis Ecclesiae rebus, illud in primis esset agendum, vt mendicantium ordines subiicerentur suis ordinariis, quemadmodum caeteri clerici, mox omnes ad vnum genus redigerentur. A multis illud iam olim, vtinam vane, praedictum est, ex illis orituram Ecclesiae perniciem. Iam enim quot tumultus excitarunt, nunc dissidiis, nunc conspirationibus!

Verum de his alias. Etsi tum gratius esset animo meo, tum huic aetati ac valetudini congruentius, et fortassis conducibilius studiis, ab istis gladiatoriis pugnis feriatum esse, tamen quando video hoc esse fatum meum, boni consulo quod hi tumultus me viuo exoriuntur, qui post obitum meum exorti grauius laesissent et famam meam et publica studia. Itaque mihi persuadeo haec non sine mente geri, nec sine numine diuum, vt ait ille. Si duntaxat hactenus fauebunt primates ne tumultu coniuratorum obruar, reliqua facile expediam, modo detur respondendi facultas. Et hoc animo sum vt nolim in libris meis residere quod pugnat cum Christiana pietate. Quod si monachi rem gerent ea qua decet modestia, maximam a me inibunt gratiam. Sin quod scio factum et futurum, suo more peragent,

104. et *ante* Beddam *om. N.* 107. aduersarium *Lond.*

---

95. propositiones] In July 1923 M. Nathan Weiss generously told me of a copy of this rare work, in the Bibl. Mazarine at Paris (18044A): *Duodecim articuli infidelitatis magistri Natalis Bedae, doctoris in Facultate theologiae Parisiensis et eiusdem Facultatis syndici: ex libro suarum Annotationum* ⟨Ep. 1679. 30n⟩ (*similibus haeresibus et articulis infidelitatis referto et blasphemiis quamplurimis scatente*) *hic ad verbum fideliter excerpti, reprobantur et confutantur*, s.l. et a. See the letter of Francis I printed on pp. 234–5.

responsione] The *Prologus in Supputationem*: see Epp. 1664, 1804. 69n.

96. epistolae] See Ep. 1902 introd.

98. Is] Berquin; cf. Epp. 1717. 20–30, 1821. 27–30.

99. treis] The omission of a conjunction is no doubt due to an intention to add the Faculty, as in ll. 104–6. For a similar omission cf. l. 101.

Priores monachos] See Ep. 1692. 58n.

104. reos peragit] For this process Herminjard refers to the *Bourgeois de Paris*, pp. 318–19.

107. aduersariam] The Faculty of Theology.

109. neruum] Prison; cf. Ter. *Ph.* 325, 696.

110. in exemplum] Cf. Ep. 1821. 30.

125. ille] Cf. Verg. *Aen.* 5. 56.

tamen hostium animo malo abutar bene, et illorum maleficium vertam in publicum beneficium. Noui quanta sit istorum γαστροδούλων improbitas, et ipse scis Hispanos vehementi feruidoque praeditos ingenio. Itaque spero primatum prudentiae futurum curae, ne quid ex studiorum collisione nascatur dissidii, quod vestrae regionis tranquillitatem felicissimam minuat.

Experientia docti sumus ex quam friuolis initiis aliquando nascantur saeuissimae tempestates. Tota haec Lutherana tempestas ex leuioribus initiis huc vsque incruduit. Dominicani commendabant impudentius indulgentias pontificias : Lutherus opposuit articulos. Syluester inepte respondit : Lutherus acriter restitit. Mox monachorum aliquot quibus hinc opima messis, clamores ad populum, me ne id facerent reclamante. Pro bono consilio audiui male. Lutherani lapidabantur, et linguae cum bonis litteris. Decreuerant enim eodem fasciculo complecti quicquid oderant. Quo processerit tragoedia videmus. Adeo mihi non placent eiusmodi turbae, vt malim vnius mei, si fieri queat, iactura redimi serenitatem, quam mea causa suscitari tempestatem ; tantum abest vt mea culpa velim. Satius arbitror Pontificis autoritatem huic negocio non admisceri. Quis enim magis timet monachos quam Romani Pontifices ? Aut quis Pontificem animosius contemnit, quum ipsis visum est, quam monachi ? Hactenus habui Romanos Pontifices et Cardinales aliquot satis fauentes. Sed ὁ Ἀρχιερεὺς habet suas excetras, qui nihil non audent, et plurimum valent apud Pontificem.

Praeterea feruet illic paganismus quorundam, quibus nihil placet nisi Ciceronianum : ac non Ciceronianum appellari, multo probrosius esse ducunt quam appellari haereticum. Hos dictu mirum quam infensos habeam quod non exprimam Ciceronem, quem haud scio an quisquam istorum exprimat. Ego certe nec affecto, et si affectarem, tractans rem Christianam, ridiculus essem. Iam non semel istos placaui, nec grauabor iterum placare. Bonos fere placatos habeo ; tametsi quorundam simplicitati imponitur, quidam metu vel silent vel cum caeteris vociferantur, ne veniant in suspicionem. Maliciosi quidam nunquam placabuntur. Si hoc est bellum cum istis gerere, ea monere quae pertinent ad veram pietatem, ad mortem vsque gessero bellum. De memoria mei deque lucubrationibus viderit Christus. Intercidere multa meis immortalitate digniora. Si mundi finis instat, vt prophetae quidam affirmant, non est tanti pro tantillo spacio depugnare : si mentiuntur prophetae, tamen arbitror instare tempus quo minus est futurum licentiae personatis quibusdam quam hactenus fuit. Mihi quidem aduersus omnes casus sufficit bona conscientia.

Haec nonnihil habent austeritatis. Reliqua tua epistola tota melle saccaroque scatet, eruditissime vir. Quanta cum animi

---

133. Hispanos] Cf. Ep. 1597. 12n.

141. Syluester] Mazolini: see Ep. 872. 16n.

143. reclamante] e.g. in Ep. 1033.

145. eodem fasciculo] Cf. Ep. 1155. 18n.

151. contemnit] Cf. Ep. 1891. 170–74.

153. ὁ Ἀρχιερεὺς] The redundancy of *Pontificem* (l. 154) suggests that this is a substitution in printing for *Clemens*: cf. Epp. 1523. 102, 1526. 231.

excetras] Such as Hezius (Ep. 1339) or Alb. Pius (Ep. 1634).

155. paganismus] See Ep. 1479. 19n.

156. non Ciceronianum] Cf. Epp. 1595. 129–30, 1791. 37–43.

158. non exprimam] See Ep. 914 introd.

voluptate legi linguas ac bonas litteras tam feliciter in Hispania, quondam foecundissima magnorum ingeniorum genitrice, efflorescere ! quum apud Germanos refrixerint, adeo vt professores salario publico conductos nemo velit audire. Quanto gaudio sum exosculatus omni decorum genere cumulatissimi Praesulis erga me studium ac beneuolentiam, atque adeo benignitatem tam effusam et obuiam in hominem nihil promeritum ! Quoties gratulatus sum vestrae regioni tales religionis antistites, talem studiorum successum, tam felicem eruditorum prouentum ! Equidem non teneor vitae cupiditate : tamen quum haec animo contemplor, lubet interdum repubescere. Nihil addubito quin ista polliceatur ex animo, benigniora praestaturus quam pollicetur. Sed immensum est iter, et valetudo plus quam vitrea ; nec video cui vobis vsui esse possem hac aetate, atque adeo hac valetudine. Crebris epistolis inuitor nunc huc nunc illuc, non aspernandis conditionibus : sed vt olim mihi fortuna defuit, ita ego nunc desum fortunae. Ad haec in acie stanti moriendum est : ad eam rem accommodatissimus mihi est Frobenius, arma pugnanti suppeditans.

Epistolam tui fratris adeo feliciter ἑλληνίζουσαν et ipse legi libenter, et eruditis qui mecum habitant legendam tradidi ; missurus eam et Louanium ad Collegii Trilinguis professores, quo sic illis addam calcar. Nec dubito quin illos sit redditura alacriores ; cauebo tamen ne excudatur eius iniussu qui scripsit. Non vacabat nunc illi rescribere, nisi forte salutatiunculam. Et Bernardo Touari video quantum debeam. Salsissime iocatur Franciscus in Geryonem quendam in Hispania, tricorporem, vnico animo, sed pessimo in Erasmum. Valeat ille portentosus Geryones. Istius Geryonis omine delector, quum video tres ornatiss⟨imos⟩ fratres eundem animum habere ἐν τῷ τοῦ Ἐράσμου ἐρᾶν. Touari multam ex me salutem dicito. Nam Franciscum, si nihil aliud licebit per occupationes, certe salutabo.

Habes carptim ad praecipuas epistolae tuae partes : verum in tantis occupationibus malim sic scribere quam nihil omnino scribere. Bene vale. Bas. postrid. Cal. Sept. Anno 1527.

1876. To Francis Vergara.

Opus Epistolarum p. 590. Basle.
N. p. 562 : Lond. xvii. 28 : LB. 893. 2 September 1527.

[The ' salutatiuncula ' of which Ep. 1875. 197-8, 204, holds out hopes.

Francis († 27 Dec. 1545), youngest of the three Vergara brothers and accounted the best scholar, was educated in the College of St. Ildefonso at Alcala, under Demetrius of Crete and Ferd. Nonius Pintianus (of Valladolid), and there his life was spent. Some verses by him appear in P. Ciruelo's *Prima pars Logices*, Alcala, A. G. Brocario, April 1519 ; and he was perhaps one of the pupils for whom Pintianus produced an edition of Basil's *Oratio ad pueros* in Greek and Latin interlined, ibid., 1519. In 1522 he was appointed Professor of Greek in the University ;

---

179. Praesulis] Fonseca.
188. inuitor] Recently to France (cf. Ep. 1805. 165-9), to Poland (cf. Epp. 1629, 1652), to England (Ep. 1697. 95n, cf. Ep. 1816. 35-8), and perhaps to Leipzig (Ep. 1683. 1n) ; besides, as Vergara knew (Ep. 1814. 444-52), to Spain.
193. tui fratris] Franc. Vergara. His letter is not extant.
198. salutatiunculam] Ep. 1876. Erasmus wrote more fully later : Ep. 1885.
Touari] See Ep. 1814. 57n.
199. Geryonem] Cf. Ep. 1587. 79n.

and in June 1524 Mich. de Guia printed for him a thin Greek volume containing two dialogues of Lucian, Xen. *Hier.*, Isocr. *Dem.*, Dem. *Ol.*, and short passages from Libanius and Gregory of Nazianzus, designed to supply the needs of his students in the general scarcity of Greek books. His most important work was a Greek grammar, ibid., 1537, which was to be a companion to Nebrissensis' in Latin; and which was reprinted more than once in Paris. On 15 March 1544 he dedicated to his brother John Latin versions of nine *Conciones* of Basil, Alcala, J. Brocario, 1544; and he is also credited with having translated the *Progymnasmata* of Theon the sophist into Latin, and the Ethiopic History of Heliodorus into Spanish. Of the latter a MS. was reported to exist in the Ducal Library of the Infantado at Guadalajara. There are some letters to him from Diego Gracian, 1528–9, in the Alva MS. ff. 15, 17v°., 23, 27v°.; see Ep. 1913.

See A. Schottus' *Hispaniae Bibliotheca*, 1608, p. 555, reproduced by Antonio i. 495. The extreme rarity of Spanish books may be illustrated by the fact that of the five described above, two—the Basil of 1519 and the Lucian of 1524—are not mentioned even in the elaborate *Tipografia Complutense* of J. C. Garcia, 1889. The Bodleian received them in the rich bequest of Ingram Bywater.]

ERASMVS ROTERODAMVS FRANCISCO VERGARAE S. D.

In praesentia, Francisce charissime, vix tantum erat ocii vt te vel resalutarem, pro tam copiosa, docta, amica, festiua epistola. Et si maxime fuisset ocium, poterat me sic vndique scatens omnibus Musarum et Gratiarum ornamentis oratio a scribendo deterrere. Quis credidisset huc vsque progressuras Graecanicas literas, vt adolescentes scriberent epistolas tam feliciter ἑλληνιζούσας? An expectas vt senex inuideam iuuenibus? Adeo non inuideo vt vix aliunde capiam plus voluptatis. Qui erga iuuentutem subolescentem paternos gerunt affectus, iis ad hunc modum obscurari vincique gratissimum est. Huius sane gaudii sensum toto pectore percipio.

Visum est epistolae tuae exemplar mittere Louanium ad Collegii Trilinguis, quod ibi florentissimum est, professores, quo magis illos extimularem. Gratulor tibi, ornatissime adolescens, gratulor vestrae Hispaniae ad pristinam eruditionis laudem veluti postliminio reflorescenti. Gratulor Compluto, quod duorum praesulum Francisci et Alfonsi felicibus auspiciis sic efflorescit omni genere studiorum, vt iure optimo πάμπλουτον appellare possimus. Hoc tibi persuade, mi Francisce, nihil istoc tuo in me animo gratius, nihil epistola iucundius accidere potuisse. Habet, vt iocaris, Hispania et nunc suum Geryonem, monstrum τρισώματον, sed habet eadem auspicatissimum Geryonen in tribus ornatissimis fratribus μίαν ψυχήν.

Hoc tantum licuit in praesentia. Nolim existimes tibi responsum esse, sed tantum salutationem redditam. Bene vale μετὰ τῶν φιλολόγων ἁπάντων.

Datum Basileae quarto Nonas Septemb. Anno millesimo quingentesimo vigesimoseptimo.

---

2. epistola] In Greek, written some while before (Ep. 1814. 513–15): not extant.

9. obscurari] Cf. Ep. 1107. 8n.

15. praesulum] Ximenes and Fonseca.

21. tribus . . . fratribus] See Ep. 1814. 519.

23. salutationem redditam] Cf. Ep. 1875. 198, 204.

1877. To Alfonso Manrique.

Madrid MS. Est. 18, gr. 1. 5, f. 15. ⟨Basle.⟩
⟨c. 2 September 1527.⟩

[An original document, written by a secretary (a^1), headed, corrected, subscribed and addressed, ll. 385–7, by Erasmus (a^2): from the same source as Ep. 1043. Ep. 1888. 11 shows that it was sent in duplicate. It is the first draft, hastily composed, of what afterwards became the *Apologia ad monachos quosdam Hispanos* (Epp. 1879, 1967); and represents about the first quarter of that pamphlet, in very brief form. The first two titles of the Valladolid Articles (Ep. 1791 introd.) are answered; but of the 80 points in the first, only 25 (shown here by figures added in brackets) are handled, and of the 100 'Objections' only the five earliest (which are, however, the most important) are discussed. It is evident, therefore, that the composition was what it professed to be, a rapid reply written in the short time available before the departure of the printers, who on their way to Frankfort would carry letters to the Netherlands to be forwarded on to Spain: cf. ll. 380–1, where the use of the plural suggests identity with the party of booksellers going to Frankfort (Ep. 1875. 25–6), and thus affords some corroboration for the month-date conjectured here.

Erasmus had seen the Valladolid Articles before he wrote to Manrique on 26 Aug. (Ep. 1864). It is therefore likely that after completing the budget of letters he composed for Spain at that time (Epp. 1872–6), he wrote off this *Gustus*, to answer as much as he could in the time remaining. He wrote also to Spain on 17 Sept. (Ep. 1907. 7n). But besides the point mentioned above about the carriers, to put this *Gustus* at that date would bring it too close to the completion of the *Apologia* (Ep. 1879).]

GVSTVS RESPONSIONIS AD ARTICVLOS A MONACHIS NOTATOS.

Qvvm meae lucubrationes locis innumeris dilucide ac viuide profiteantur de triade sacra quod tradidit Ecclesia, hoc est diuinae naturae aequalitatem in tribus personis, imo potius eandem indiuiduam essentiam in tribus personis, quumque ingenue detester Arianorum impietatem, insignis impudentiae est mihi impingere suspitionem quasi cum Arianis sentiam. Nec hoc crimen mihi quisquam adhuc impegit praeter duos homines ad calumniandum natos: vnde isti hauserunt quod nunc obiiciunt. Fortassis ineptum sit recensere loca quibus doceam verum esse quod dico, quum omnes libri mei scateant hac professione, tam aperta, tam non dormitante, vt quiuis facile sentiat me ex animo loqui: nec aliud celat animus quam loquitur lingua et calamus. Huic rei mihi testis Dominus.

⟨1⟩ Paraphrasis in primum Ioannis caput inter alia multa sic habet, reddens rationem quare Christi diuinitas non fuerit tam dilucide praedicata in Vetere Testamento et ab aliis Euangelistis quam ipse enunciat: 'Non protinus perdoceri poterat tres esse personarum proprietate distinctos, quorum quisque vere Deus esset, et tamen non nisi vnus esset Deus ob eandem naturam diuinam tribus ex aequo communem'. ⟨2⟩ Et aliquanto post: 'Totus (de Patre loquor) ac semper in se est, et qualis est ipse, talis ab eo semper nascitur Filius, aeternus ab aeterno, omnipotens ab omni-

TIT. GVSTVS . . . NOTATOS *add.* a^2. 6. quisq̃ a^2: quisq a^1. 13. primum *Apologia*: primae *a*.

7. duos homines] Lee and Stunica: cf. l. 289.
8. isti] The Spanish monks.
16. Non protinus] John 1. 1: LB. vii. 498B.
19. Totus] John 1. 2: LB. vii. 499C.

potente, optimus ab optimo, denique Deus a Deo, nec posterior se gignente nec inferior, aeternae mentis sermo aeternus '. ⟨9⟩ Rursus aliquanto post de verbo Dei sic loquor : ' Sic erat indiuulsae naturae cum Patre vt iuxta personae proprietatem esset apud Patrem, nec sic adhaerebat Patri quemadmodum accidens adheret substantiae, sed Deus erat ex Deo, Deus erat in Deo, Deus erat apud Deum, ob communem vtrisque diuinitatis naturam. Duos per omnia pares nulla res discernebat nisi proprietas gignentis et nascentis, proloquentis ac deprompti proloquii '. ⟨5⟩ Ac paulo post, refellens duas haereses, Arianorum et eorum qui dicebant Christum tum cepisse quum nasceretur ex virgine : ' Multum igitur aberrant a vero qui Dei sermonem sic putant esse posteriorem eo qui promit, quemadmodum apud nos mens antiquior est proloquio, quique Dei sermonem quo Pater condidit vniuersa, numerant inter res conditas. Sed crassior est illorum error qui tum demum arbitrantur Dei Filium ac sermonem esse cepisse, quum corporeus e virgine nasceretur '. Ad hunc modum toto illo capite pie, ni fallor, loquor de Christo, refellens haereticos illo indigna sentientes.

Iam si quis legat Annotationes in meas hoc Euangelistae caput, deprehendet me diligenter asserere Christo diuinam naturam aduersus haereticos. ⟨25⟩ In principio Paraphrasis ad Roman. sunt haec verba : ' Qui in tempore natus est e stirpe Dauidica iuxta carnis infirmitatem, sed idem declaratus est aeterni Dei aeternus esse Filius iuxta spiritum omnia sanctificantem ', etc. Quisquis Filium aeternum profitetur, is negat esse creaturam : solus enim Deus aeternus est. Quumque Paulus Christum appellet ibi tantum Filium Dei, ego explanatius pronuncio aeterni Dei aeternum Filium, haud quaquam facturus si faueam Arianis. ⟨26⟩ Rursus in Paraphrasi cap. 9. epist. ad Rom. circa principium : ' At Christus sic est homo vt idem sit et Deus, non huius aut illius gentis peculiaris, sed vniuersorum Deus praesidens omnibus, cui soli debetur laus in omne aeuum. Amen '. ⟨27⟩ Et in Annotatione, disserens de hoc loco varie lecto et interpretato a veteribus, inter coetera sic loquor : ' Quod alias apud Paulum Dei vocabulum Patri soleat tribui, Filio Domini, non quod minus competat in Filium quam in Patrem, sed quod sic magis expediebat illis temporibus '. Quid dici potest apertius aut planius ? ⟨28⟩ Item in Ioannis caput xx. circa finem sic habet Paraphrasis : ' Thomas vbi vidisset et contrectasset, agnoscens et faciem et solitam Domini vocem, iam plena

24. verbo *a* : filio *Apologia*. 26. sic a^2 : sit a^1. 30. proloquii a^2 : colloquii a^1. 34. est *add.* a^2. 36. demum a^2 : deū a^1. 44. Dei *add.* a^2.

---

24. Sic erat] John 1. 3 : LB. vii. 500A.

31. post] This is an error : due to haste. In the *Apologia* another but similar quotation was substituted, § 5.

32. Multum igitur] John 1. 3 : LB. vii. 499E.

43. Qui in tempore] Rom. 1. 3 : LB. vii. 779B.

50. At Christus] Rom. 9. 5 : LB. vii. 806DE.

55. Quod alias] This passage was added in the *Annot.* of Aug. 1518, and was still there in the edition of Feb. 1527. But in the last edition, 1535, Erasmus—perhaps as a result of this controversy—entirely recast the note, amplifying it to two folio pages and removing this sentence.

59. Thomas] John 20. 28 : LB. vii. 645B.

concepta fide exclamauit, " Dominus meus et Deus meus ". Quemadmodum enim fuerat ad credendum difficilior, ita nemo clarius Deum et hominem professus est', etc. ⟨30⟩ Et in Annotatione huius loci idem assero, excludens Porphyrii causationem: legatur. ⟨31⟩ Rursus ad Philipp. 2. sic loquitur Paraphrasis de Christo: 'Atque ille quum natura Deus esset atque ipsis factis se Deum declararet', etc. Hic locus quum varie exponatur a veteribus, ego vtramque lectionem amplector, quod vtramque viderem orthodoxam. ⟨32⟩ In Annotationibus item quanquam indico variam expositionem, probo tamen et hanc sententiam. ⟨33⟩ In Epistolae ad Rom: cap. 1. hoc habet Annotatio, super haec verba: 'A Deo Patre et domino' etc., docens in Epistolis Pauli Dei nomen potissimum tribui Patri, Domini Filio, sic infero, 'sed ita vt ea sermonis forma nec Patri auferat dominationem neque Filio deitatem. Siquidem eadem ratione qua Pater Dominus est et Filius Deus est, sic et Spiritus sanctus Dominus nominatur'.

⟨45⟩ Item ⟨in⟩ Colloquio Inquisitione sunt haec: 'Credis Iesum fuisse Deum et hominem?' Respondetur: 'Maxime'. Rursus aliquanto post: 'Credis in Spiritum sanctum?' Respondetur: 'Credo hunc esse verum Deum vna cum Patre et Filio'. Rursus aliquanto post: 'Est Filius similior Patri an Spiritus sanctus?' Respondetur: 'Non, iuxta naturam diuinam'. An haec sunt obscure obliqueue dicta? ⟨50⟩ Si legatur Pean virgini Matri dicendus, quoties ibi dicitur 'Deum edidisti', 'Deum peperisti', 'Deum enixa es', 'Mater Dei'! ⟨49⟩ In principio Precationis ad Iesum virginis Filium ita loquor: 'A Patre fonte lucis omnis, qui cum sacri Spiritus incogitabili nexu sic cohaeres vt neque monadis simplicitas personarum confundat discrimen, neque triadis proprietas vsiae scindat communionem'.

⟨34⟩ Rursus Ioan: 14. sic habet Paraph: 'Quum igitur sim imago Patris, illi per omnia similis, meque ex factis dictisque iam nosse debueris, porro nouisse vidisse est, qua fronte mihi dicis, " Ostende mihi Patrem ", quasi qui me viderit, non idem viderit et Patrem meum: non quod non alius sit Pater quam ego, sed quod inter duos nulla sit dissimilitudo iuxta naturam sublimiorem'. ⟨35⟩ Ioannis 10. Paraphrasis vtramque sententiam complectitur, ita loquens: 'Inter Patrem et me sicut est absolutum potestatis consortium, ita summus est voluntatis consensus. Prorsus vnum

63. est *add.* a^2. annotationae *a*. 64. a^2: Porphirii a^1. 66. Atque *a et Apologia*: Atqui *Paraphr.* 72. etc. *a*: nostro *Annot.*: meo *Apologia.* 81. an *a*: quam *Apologia, necnon Colloq.* 86. ita loquor *add.* a^2. 92. mihi *a*: nobis *Apologia, et Paraphr.* 95. sit *add.* a^2, *in fine versus.*

---

64. Porphyrii] This is explained more fully in the *Apologia* (tit. 1, § 30: LB. ix. 1025D): 'Et ne quis haereticus diceret hoc a discipulo dictum nimio studio praeceptoris, quales blasphemias solet euomere Porphyrius, . . .'

66. Atque ille] Phil. 2. 6: LB. vii. 996B.

69. In Annotationibus] LB. vi. 867–8.

71. Annotatio] LB. vi. 559E.

77. Inquisitione] LB. i. 729B.

79. Credis] LB. i. 731A.

81. Est Filius] LB. i. 731B.

84. Deum edidisti] LB. v. 1229BC.

86. A Patre] LB. v. 1210EF: cf. Ep. 93. 101n.

90. Quum igitur] John 14. 9: LB. vii. 609B.

97. Inter Patrem] John 10. 30: LB. vii. 585EF. In the margin a^1 writes the verse here paraphrased: 'Pater et ego vnum sumus'.

sumus, pariter potentes, idem volentes, idem nolentes '. Quum hunc locum quidam interpretentur de consensu voluntatis, et hoc multis argumentis doceri possit sensisse Euangelistam, tamen addo consortium naturae et potestatis aequalitatem, haud facturus si fauerem Arianis.

⟨37⟩ Cap. 16. sic habet Paraphrasis, Filium de Spiritu sancto loquentem faciens : ' non quod non sit eadem potentia, sed quod sic expediat humani generis saluti, negocii partes in tempora partiri '. ⟨38⟩ Rursus in eodem de Patre et Spiritu loquitur Filius : ' Nihil inter nos non commune omnium. A Patre proficiscuntur omnia, sed nihil est illius quod idem non sit meum, nec quicquam est Patris aut meum quod Spiritui non sit commune '. ⟨46⟩ Rursus in carmine quo trado pueris rudimenta fidei, ita loquor de Spiritu :

> Te quoque credo fide simili spirabile numen,
> Halitus afflatusque Dei sacer, omnia lustrans.

Carminis gratia numen pro Deo posui. ⟨40⟩ Praeterea 1. Cor: 6. circa finem, Paraphrasis, exponens illum locum ' Nescitis quoniam membra vestra templum sunt Spiritus sancti ' etc., loquitur hunc in modum : ' Iam ipsum quoque corpus sic Deo consecratum est vt templum sit Spiritus sancti '. Et mox : ' Ne velitis in huius contumeliam polluere corpora vestra, verum vt animorum innocentia, ita corporum integritate numen inhabitans in vobis circumferatis et apud homines illustretis '. An non hic satis aperte Spiritum sanctum appello numen ?

⟨41⟩ In Annotatione 1. Ioan. Epistolae, cap. 5, super illud ' Et hi tres vnum sunt ' sic loquor : ' Principio quod colligunt verissimum est, Patris et Filii et Spiritus sancti eandem esse naturam simplicissimam et indiuiduam. Id nisi esset, non vere nasceretur e Patre Filius, nec vere Spiritus sanctus a Patre Filioque procederet, vtique Deus de substantia Dei ', etc.

⟨70⟩ In Apologia aduersus Iacobum Stapuleñ. quoties repeto in eadem hypostasi Christi duas naturas, diuinam et humanam ! ⟨66⟩ Quoties idem repeto in Matrimonio Christiano quod scripsi ad Catharinam Angliae reginam, aliisque locis innumeris ! ⟨74⟩ In Responsione mea ad Annotationes Lei 71. haec sunt mea verba : ' Quum inter Leum et me nulla sit de re controuersia, neque enim aliud vnquam aut scripsi ⟨aut sensi⟩ de trium personarum eadem singulari et simplicissima essentia quam sentiunt orthodoxi '. Respondens annotationi Lei inter nouas 22. haec scripsi : ' Pater, Filius et Spiritus sanctus sapiunt, et tamen eadem est sapientia.

100. a^2 : interpretantur a^1. 101. possit a^2 : potest a^1. 104. 16 *Apologia* : 14 *a*. 105. non *ante* quod *add.* a^2. 135. aut sensi *add. Apologia, necnon Responsio.* 136. et *a* : ac *Apol. et Resp.* 138. et *ante* Filius *add. Resp.* : *om. a et Apol.*

---

105. non quod] John 16. 8 : LB. vii. 620D.

107. Nihil] John 16. 14–15 : LB. vii. 622B.

111. carmine] *Institutum Christiani Hominis* (Ep. 298. 31–3) : LB. v. 1357E.

117. Iam ipsum] 1 Cor. 6. 19 : LB. vii. 877F–878A.

118. Ne velitis] 1 Cor. 6. 20 : LB. vii. 878B.

124. Principio] 1 John 5. 7 : LB. vi. 1081D.

134. Quum inter Leum] LB. ix. 171D.

137–8. Pater, Filius] LB. ix. 272E.

Tres volunt, et tamen eadem est voluntas ; tres prouident, et tamen eadem prouidentia ; tres sunt, et tamen eadem est essentia '. Quid his verbis apertius ?

I. Huiusmodi sermonibus quum vndique scateant meae lucubrationes, nonne merito suspectus sum quod impie sentiam de sacrosancta Dei trinitate ?

Nunc ad primum articulum. Facillimum est huiusmodi dicta congerere, at inquisitoris est ipsa verba referre quae vult videri impia, aut certe sua probare verba. Legatur mea Responsio ad annotationes Lei, quae est inter nouas 25. Praeterea mea in hunc locum Adnotatio, praesertim aeditionis quartae : prolixum enim sit toties eadem repetere. Hic nominatim testor me sentire de tribus personis quod sentit Ecclesia. Nec illud vocatur in dubium an Patris, Filii et Spiritus Sancti sit eadem essentia, sed disputatur vtra lectio sit verior hoc sane loco, Graecorum an nostra. Et argumentis adductis significo mihi videri germanius esse quod legunt Graeci, qui non habent testimonium Patris, verbi et Spiritus. Nec ea sunt argumenta friuola. Si hic locus fuisset in emendatis Graecorum codicibus et esset telum efficax aduersus Arianos, hunc in primis adduxissent, Athanasius in libris in quibus probat diuinitatem Filii, rursum in quibus diuinitatem Spiritus sancti, quos nuper Latinos fecimus ; praeterea Chrysostomus, Theophylactus. At Cyrillus in opere cui titulus Thesaurus, lib. 14. cap. penultimo, quum illic pugnet aduersus Arianos, tamen hunc locum adducit omissa mentione Patris, verbi et Spiritus. In Bedae vetusto codice comperi additum in margine. Idem opinor factum in Augustino. Nec Didymus in libris de Spiritu sancto meminit huius loci. Ad haec quum hic sine controuersia fiat mentio de consensu testimonii, locus non potest conuincere Arianos, qui non negabant quod hic locus efficaciter probat. Non igitur faueo Arianis si restituo locum qui non facit contra Arianos. Et quid opus erat hoc loco, quum vnus locus sufficiat ? ' In principio erat verbum, et Deus erat verbum '. Non ille fauet haereticis qui monet ne orthodoxi vtantur infirmis aduersus illos argumentis. At quid aliud agitur in scholis ? Neque enim haec scripsi vulgo, sed scholasticis : ne haec quidem scripturus, ni locus fuisset per eum agitatus. In prima aeditione tantum hoc annotaram in hunc locum : ' In Graeco codice tantum hoc reperio de testimonio triplici, quoniam tres sunt qui testificantur, Spiritus et aqua et sanguis ', nec praeferens Graecam lectionem nec

140. est *ante* prouidentia *add. Apol. et Resp.* et *Apol. et Resp.* : est *a.* 140–1. Quid . . . apertius *add.* a^2. 156. aemendatis *a.* 161. 14 *a* : 4 *Apologia, perperam.* 164. mergine *a.* 174. per *add.* a^2. 175. hoc *add.* a^2.

---

142. I.] This series, 1–5, marks Erasmus' replies to the first five Objections raised at Valladolid. In the *Apologia* he made his arguments clearer by printing the Objections in full before the replies.

148. 25] On 1 John 5. 7 : LB. ix. 275. The disputed passage was inserted in the text of the New Testament, and the long note added, in the edition of Feb. 1522 ; in consequence of his controversies with Lee and Stunica. In the fourth edition, Feb. 1527, the note was further enlarged with the passage beginning *In exemplari Constanticnsi vtroque* (LB. vi. 1080D).

160. Latinos fecimus] See Ep. 1790.

161. Thesaurus] Clicthove had edited Trapezontius' translation of this, in 14 books : Paris, W. Hopyl, 4 April 151¾, and again 18 Nov. 1521. Cratander reprinted it at Basle, Feb. 1524.

nostram taxans, imo iudicium huius negocii deferens Ecclesiae. Sic enim loquor in Annotatione : ‘ Pium autem est nostrum sensum semper Ecclesiae iuditio submittere, simulatque claram illius sententiam audierimus ’, etc. At Hieronymus non est Ecclesia, nec statim Ecclesia iubet haberi pro articulo fidei quod legitur in codicibus qui frequenter vitiati sunt. Isti pronunciant corruptos Graecorum codices, quum hoc vertatur in controuersia, vtri sint, hoc sane loco, castigatiores.

Iam quis vnquam dixit *debacchari in quemquam* pro eo quod est *dissentire* ? Augustinus multis locis palam docet infantes etiam baptismo percepto damnari, ni sumpserint corpus et sanguinem Domini : quod hodie fore haereticum, si quis velit tueri. An hic non licebit ab Hieronymo dissentire ac meam dicere sententiam ?

Porro quod aio Hieronymum saepenumero violentum esse—hoc est torquere Scripturam—, parum pudentem, saepe varium, parumque sibi constantem, id esse verum docui respondens Leo ; et possem plurimis docere argumentis, si quis vrgeat. An non idem frequenter fit a theologis, vt dissentiant ingenue a doctoribus quamuis orthodoxis ? Vrgebar Hieronymi autoritate. Verum id faciendum erat honorifice. Nec hoc a me praetermissum est. Respondens Leo vtor his verbis : ‘ Et certe in huiusmodi rebus vir ille sanctissimus satis est ardens ac vehemens, ne dicam violentus ’, etc. In Annotatione sic loquor : ‘ Sed vrgemur autoritate Hieronymi, quam equidem nolim eleuare, quamquam ille saepenumero ’, etc. Verum hoc quod mitigat dissensionem, isti prudentes omiserunt, vt probabilius sit me in Hieronymum debacchari.

2. Hic quid suspicentur nescio. Non enim arbitror hoc illos suspicari, me cum haereticis sentire, qui dicunt personas non distingui nisi nominibus tantum ; quum toties profitear esse tres personas proprietatibus distinctas, non essentia. Sed curiosas quorundam circa hanc rem quaestiones taxo, scrutantium ea rationibus humanis quae nec angelorum intellectus ad plenum assequitur. Porro si quis cupit scire quam curiosa sint, quae quidam hic disputant, legat in libri Sententiarum primi distinctionem .26. que scripserunt doctores scholastici de relationibus originis, de proprietatibus absolutis, de personis realiter distinctis, non essentialiter, de relationibus realibus originis et absolutis, de relationibus sub ratione relationis, et sub alia. Aliaque permulta his etiam curiosiora : quae quid faciant ad pietatem non intelligo. quum opiniones haec tractantium inter se dissentiant. Quod admoneo, puto pium esse ; et tamen ne viderer damnare scholasticorum inquisitionem, vide quot modis mitigem admonitionem. Primum dico ‘ Fortassis ’. Deinde non dico haec esse mala, sed indico quid magis ad rem pertineat : nimirum illud quod est caput totius pietatis, ‘ vt idem reddamur cum Deo ’, nec hoc contentus,

189. quod *add.* a^2. hodie . . . tueri *post* sententiam a^1. 190. Hieronymo a^2 : eo a^1. meam *add.* a^2. 196. erat *add.* a^2. 205. me *add.* a^2. sentire *add.* a^2. 209. humanis *add.* a^2. 211. a^2 : legant a^1.

---

198. Et certe] LB. ix. 275C.
199. Annotatione] On 1 John 5. 7 : LB. vi. 1079E.
220. Fortassis] ibid. : LB. vi. 1080C.

addo 'curiosis studiis'. Studium enim Latinis sonat aliquando factiosum fauorem; velut ibi,

Scinditur incertum studia in contraria vulgus.

Et inter scholasticos ex huiusmodi quaestionibus scimus exortas sectas ac dissidia. Postremo addo 'decertare', notans contentiosam de his rebus decertationem; satis aperte declarans me ne de his quidem quae superant captum humanum, improbare disputationem sobriam et modestam.

At prima fronte durius est quod subiicio. Certe ego quod negant Ariani, non video posse doceri nisi ratiocinatione. Atqui ex his quae praecedunt et quae alibi disputo, liquet quid sentiam. Ariani non ferebant Filium dici homousion Patri, hoc est eiusdem essentiae, quum Deum esse faterentur. At verbum homousion non est in sacris litteris; hinc igitur probari non potest nisi per ratiocinationem. Nam quod adfert Augustinus, 'Homo gignit hominem, ergo Pater Deus gignit Filium Deum', non probat eandem esse numero essentiam Patris et Filii, imo similitudo adhibita contrarium probat: quanquam enim filius hominis nascitur de substantia hominis, non est tamen eadem indiuidua essentia cum patris substantia. Ad probandum igitur quod credimus, adhibemus syllogismum. 'Pater gignit Filium': hoc probat Scriptura sacra. 'Gignit igitur de sua substantia': conceditur. 'Sed substantia Dei est simplicissime simplex; oportet igitur eandem esse Filii substantiam quae est Patris. Haec est ratiocinatio de qua loquor, quae non est humana, sed ex fundamento Scripturarum et philosophiae sumpta. Quemadmodum quum anima eadem numero animat caput et pedes, manet eadem, quod sit forma indiuisibilis; ita multo magis Dei essentia communicata personis manet indiuidua.

Iam illa loca 'Ego et Pater vnum sumus', fateor valere ad confirmandam orthodoxorum fidem—maximus enim consensus est inter eos quorum est eadem essentia; sed aduersus Arianos non perinde valent. Quod si in Scripturis, vbicunque duo dicuntur vnum, intelligitur eadem indiuidua essentia, omnes pii sunt vnum cum Christo ex eodem loco Ioannis; et ex hoc loco, 'Spiritus, aqua, sanguis,' erunt eiusdem indiuiduae essentiae: imo Paulus et Apollo erunt eiusdem indiuiduae substantiae, quia scriptum est 'Qui plantat et qui rigat vnum sunt'. Et quoties vulgo dicimus 'Hi duo sunt vnum', item quoties dicimus multis esse vnum animum, intelligemus eandem indiuiduam substantiam: quod minime verum est.

Verba mea sunt haec in Annotatione: 'Nunc quum innumera loca suppetant quae docent intelligi de consensu mutuaque beneuo-

227–8. contentiosam a^2: contentionē et a^1. 231. est *add.* a^2. 234. homusion *Apologia*. 236–7. nisi per ratiocinationem *add.* a^2. 238. probat *add.* a^2. 242. a^2: adhibeamus a^1. 248–9. manet eadem *add.* a^2. 264. *Apologia et Annot.*: suppetent *a*.

225. Scinditur] Verg. *Aen.* 2. 39.

237. Augustinus] c. *Maximin.* The reference is given in the *Apologia* (LB. ix. 1034D); but the quotation is not verbal.

251. Ego et Pater] John 10. 30.

256. Spiritus] 1 John 5. 8.

259. Qui plantat] 1 Cor. 3. 8.

263. Annotatione] On 1 John 5. 7: LB. vi. 1081D.

lentia, ad confirmandam opinionem orthodoxi valebit, ad retundendam haereticorum pertinaciam non video quantum valeat'. Sed doctores quidam vtuntur his locis aduersus Arianos. Fateor, nec id reprehendo. Sed Ariani respondent intelligendos de similitudine et consensu, et quod respondent non est prorsus absurdum. Et interdum doctores in turba argumentorum admiscent quaedam quae diligenter excussa non vrgent. Sicut Augustinus ex loco Ioannis 'Nisi quis manducauerit meam carnem et biberit meum sanguinem, non habebit vitam' colligit infantes damnandos si discedant absque Eucharistia.

Iam si quis dicat non licere Scripturam secus exponere quam doctores exposuerunt, vt omnes doctores sic exponant et apud nos valeat illorum autoritas, non statim valebit aduersus Arianos—de his enim reuincendis agimus, non de orthodoxis, quibus hoc persuasissimum est et Scripturis et publica Ecclesiae autoritate. Iam illo tempore quo maxime ferueret impietas Arianorum, apparet hoc testimonium nec in Graecis nec in Latinis codicibus fuisse, aut certe in perpaucis: quum nec Cyrillus adducat pugnans aduersus Arrianos, nec Athanasius nec Hilarius. Et si pares fuissent codices, quod secus est, Ariani contendissent suos esse castigatiores.

Iam hic locus non vno modo variat, sicut ostendimus in Annotatione. De obscuritate loci nulla est dubitatio. Dicet aliquis, Quid opus erat ista mouere? Iam dixi me prima aeditione nihil horum attigisse, sed per occasionem calumniae coactum haec disserere. Nec hunc locum arroserunt plures quam duo, Leus et Stunica, quibus abunde respondi, declarans me nequaquam sentire cum Arianis; nec opus esset hoc loco ad reuincendos Arianos. At isti e duobus faciunt multos, quanquam id quidem parui refert. Denique in quarta aeditione posui quod est in Latinis, ex vnico tantum Graeco codice quem suppeditauit Anglia, sed recenti, quum Graecus codex in bibliotecha Vaticana haberet quod in meis erat. Constat autem Graecos aliquot codices ad Latinorum lectionem emendatos, posteaquam concordia facta est inter orientales Ecclesias et Romanam. At nos ideo prodidimus Nouum Testamentum, vt Latini scirent quid Origenes, quid Ireneus, quid Basilius, quid Chrysostomus, quid Athanasius, quid Cyrillus legissent, quorum habemus commentarios: quos aliquando non intelligeremus nisi notum esset quid legissent. Verum hac de re legatur Annotatio mea quam scripsi in hunc locum aeditione quarta.

3. Ex tot locis quae supra memoraui aliisque pluribus quae memorari possunt, abunde liquet me pie sentire de personarum

275. Scripturam *add.* a^2. 282. a^2: adducit a^1. 288. coa/stum *a*: *cf. v.* 382.

271. Augustinus] *c. Pelag.* I. 22: cf. the *Apologia* (LB. ix. 1035F).
272. Ioannis] 6. 53–4.
285–6. in Annotatione] Cf. l. 263.
287. Iam dixi] Cf. l. 148n, and l. 174.
291. isti] The Spanish monks.
294. Graeco codice] The Montfortianus, now at Dublin: see Ep. 373 introd.
295. Graecus codex] B (Vaticanus), the readings of which for these verses had been communicated by Bombasius in 1521 (Ep. 1213). In his long note (l. 148n) Erasmus mentions it in the passage added in Feb. 1527.
302. Annotatio] See l. 148n.
304. 3.] This *Obiectio* criticizes the passage cited in ll. 341–2.

aequalitate; itaque nihil aliud hic reprehendere posset etiam calumniator iniquus, nisi me parum circumspecte loquutum. Quanquam aequo lectori satis circumspecte loquutus mihi videor; iis qui captant ansam calumniandi, nec Christus nec Apostoli satis circumspecte loquuti sunt.

In libello De modo orandi praecesserant haec verba: 'Proinde hic sermo non eo spectat vt dubitetur an sit inuocandus Spiritus sanctus, sed vt dicturus de inuocandis diuis indicem quam anxia fuerit maioribus religio suscipiendi quod autoritate manifesta Scripturae traditum non esset, praesertim in his quae superant humanum intellectum'. Haec ibi. Quum igitur docuissem Patrem et Filium similiter inuocari, moxque fatear et Spiritum inuocandum, non satis aperte profiteor aequalitatem trium personarum? Tantum de religiosa cautione veterum, de Scripturarum et Ecclesiae consuetudine ibi fit sermo. Iam de ratiocinatione supra dictum est, non quauis, sed quae ex fundamento diuinae Scripturae nititur, et id arbitror expressum in Scripturis sacris: quod inde euidenter potest colligi, velut de verbo homusii; quanquam veteres culpam irreligiosae loquacitatis deprecantur, quum hoc verbum per haereticorum improbitatem vsurpare cogerentur, et quodammodo religionis amore fieri irreligiosi. Religio autem sonat proprie venerationem cum horrore tremoreque coniunctam. Haec fuit summa in priscis orthodoxis, quoties tractant res diuinae naturae. In recentioribus autem quanta sit garrulitas videmus.

Nequaquam igitur consequitur ex his duobus locis quod isti colligunt: quum de ratiocinatione loquar, quae surgit euidenter ex Scripturis diuinis, et id palam expressum intelligam quod euidenter elicitur. Veluti quum Scriptura secundam personam Filium appellat, etiamsi Patris nomen nusquam esset, necessario colligeretur illum habere patrem. Et quum Ioannes appellet Christum vnigenitum Dei Filium, necessario consequitur Spiritum, licet e Patris substantia procedat, non esse Filium. Iam multa sunt in arcanis diuinae naturae quae tum intelligentur quum venerit quod perfectum est, et videbimus illum facie ad faciem, cogituri vt cogniti sumus; quae nunc nec percipi possunt nec expedit altius scrutari. De his dixi 'bonam esse partem Christianae religionis in rebus diuinis venerari omnia', etc.

4. Qui legerit Apologiam meam ad Lei taxationem .71. et rursus .92., facile perspiciet haec esse calumniose detorta. Illud 'Pater principium sui' veterum est sermo, non meus: quem theologi recipiunt in hoc sensu vt intelligamus Patrem a nullo alio esse, quemadmodum haud dubie intellexit Augustinus.

In priore parte Apologiae meae haec verba non reperio; an in secunda sint nondum vacauit inspicere. Proinde isti deberent singulorum indicare loca, non hinc atque hinc decerpere tria verba, et responsuro facessere negocium. Quod perfectissima principii

333. Filium *add.* a^2. 344. calumniosae a. 350. atque a^2: aut a^1.

311–12. Proinde hic] LB. v. 1115E.
320. supra] ll. 242–6.
336. vnigenitum] John 1. 14, 18; 3. 16, 18. Also 1 John 4. 9.
341. dixi] In the *Modus orandi Deum*, LB. v. 1116A.
343. Apologiam] LB. ix. 171. 183.
347. Augustinus] *c. Maximin.* 2.17.4.

ratio conuenit Patri soli, satis abunde respondi .71. Si non patiuntur nos de diuina natura loqui nisi verbis propriis, tacendum erit. Nam et homousion et hypostasis et persona et nasci et generare longe aliud sonant in rebus diuinis quam in rebus humanis. Quod si multi dicuntur eiusdem lucis participes, si singula corporis membra recte dicuntur animae participia, quum anima sit simplex et indiuidua, sitque in singulis membris tota, quid absurdi est filium dici participem naturae paternae, quam eandem habet cum patre? Et si Hilarius in libro de Trinitate .7. pie dixit, ‘Deus Pater impartit perfectam Filio, nec amittit naturam’, quid vetat Filium dici participem diuinae naturae?

5. Tota autem disputatio de diuinitate Filii, quam sine causa mouit Stunica, hinc nata est. Admonueram in Annotationibus sacrae Scripturae consuetudinem, quae crebro Patrem appellat Deum, Filium non nisi duobus aut tribus locis appellat aperte Deum; et adieci ‘licet Dei vocabulum sit tribus personis ex aequo commune’. De re conueniebat mihi cum Stunica, tantum de numero locorum erat controuersia. Quanquam hic ille parum intellexit quid dixissem. Ego agebam de vocabulo Dei simpliciter tributo Patri aut Filio; ille collegit loca quae declarant Filium esse Deum: quae plurima esse non negabam. Exempli causa, in Symbolo Apostolorum solus Pater appellatur Deus; et Paulus aliquoties dicit ‘a Deo Patre’, Filium fere ‘Dominum’ appellat. Hoc modo paucis locis Filius appellatur Deus. Et si non esset nisi vnicus locus manifestus qui Christum appellaret Deum, sufficeret nobis ad certitudinem fidei. Dixerit aliquis, Praestiterat ista non mouere. Fortassis: sed hoc imputandum his qui de nihilo quaestionem hanc suscitarunt.

Dedi gustum responsionis, reuerendissime Praesul; nec enim amplius vacabat in praesentia, quod in articulo profectionis eorum per quos scribimus redditi sunt articuli. Reliqua tractabimus accuratius, sed admonendi sunt isti vt singulis dictis assignent sua loca, quo facilior sit responsio. R. T. D. commendatus esse cupio, seruulus humilis et addictissimus.

Erasmus Roterodamus
subscripsi.

Reuerendissimo D. D. Alfonso, archiepiscopo Hispalensi.

1878_{1998} FROM HENRY VIII.

De puritate p. 94. Otford.
N. p. 1102: Lond. xxvii. 31: LB. App. 450. 18 September ⟨1527⟩.

[The year-date can be assigned from comparison with Epp. 1926, 1955, 1959, 1965. Also in Ep. 1816. 35–8 there is a hint that this invitation might be expected.

354. homusion *Apologia*. 355. diuinis *scripsi, secundum id quod Erasmus mox correxit, cui consentit etiam Apologia*: humanis a. humanis a^{2}: diuinis a^{1}. 370. *Apologia*: tributum a. 374–5. Hoc . . . Deus *add.* a^{2}. 382. distis a: *cf. v.* 288. 385–7. Erasmus . . . Hispalensi *add.* a^{2}.

---

360. Hilarius] *Trin.* 7. 39.
364. in Annotationibus] on John 1. 1, 1516; removed in 1522. Cf. LB. ix. 309D.
380. profectionis] Cf. Ep. 1875. 25–6.

Erasmus hesitated over taking a step so decided as to leave the protection of the Emperor and betake himself to a rival who might before long become an enemy. He did nothing till February: and even then he only sent over his servant, Quirinus Talesius, to make enquiries as to the nature of the offer. Not till 1 June did he send a reply: which was a refusal.]

HENRICVS ANGLIAE REX DES. ERASMO ROT. S. D.

INCOMPARABILES illas animi tui dotes vt summa semper cum admiratione, tum fauore beneuolentiaque sumus prosecuti; ita iniquo plane animo tulimus quod de tuae fortunae iniquitate haud ita pridem retulit nobis Cantuarieñ. Archiepiscopus, impiissimos videlicet aliquot homines et Christianae religionis hostes infensissimos ita miris artibus tuae vitae insidiari, vt nusquam pene tuto ab illis esse liceat tibi. Fuit quidem in teneris quibus te nouimus annis studium in te nostrum neutiquam vulgare. At illud in maius indies prouexit, quod nos immortalitati consecrare, editis a te libellis quibus honorificam admodum nostri mentionem facis, sedulo studuisti.

Quod nos summae obseruantiae fidei et amoris in nos tui certissimum argumentum semper habuimus. Nunc autem postquam in summum quidem creuit pertinax ille et indefessus animi tui tenor, quem in propaganda et illustranda Christiana fide non aestimandis laboribus tuis, sed ingenti sane cum Christiani orbis fructu commodoque, strenue praestas: eo vicissim magnitudinis euasit amor in te noster, vt nihil quidem illi accedere posse videatur. Quin incredibili quoque alacritate gestimus, quum solus propemodum prouinciam hanc sustineas, tam piis sanctisque conatibus tuis pro virili succurrere et praesidio esse. Sentimus enim et ipsi iam aliquot annos vehementer incalescere et flagrare pectus nostrum, Diuino haud dubie spiritu huc incitatum, vt Christi fidem religionemque pristinae suae dignitati asseramus: nec quicquam sane nobis vnquam prius in votis fuit quam vt labores studiaque omnia nostra, et quidquid vsquam Christi beneficio, cui omnia accepto ferimus, virium habemus, in eo poneremus vt discussis et profligatis impiis haereticorum imposturis sermo Dei pure ac libere curreret. Sed quae temporum est, vt vides, infelicitas, bonorumque morum magna calamitas, omnia in deterius prolabuntur. Quo magis tuas, imo Christianae religionis, vices in te dolemus, de tuaque salute solliciti sumus, ne te sublato impiae haereticorum tenebrae latius in mundum spargantur, imo perniciosius multo grassentur et regnent crudelius.

Quibus malis quemadmodum occurrere oporteat tua prudentia facile dispiciet. Nobis certe non alia potior via ratioque videtur quam si relicta prorsus Italia Germaniaque tua, in regnum hoc nostrum velis concedere. Quod si tibi quoque gratum acceptumque sederit, non modo gratissimus nobis, sed et optimis conditionibus,

TIT. DES. *om.* N.

4. Cantuarieñ.] No doubt after receiving Epp. 1828, 1831. Ep. 1861 too may have been shown to the King.

7. te nouimus] See Ep. 104 introd.

9. consecrare] For dedications to Henry see Epp. 104, 272, 657, 1381. His praise is in Ep. 964; and for his court see Epp. 917. 11n, 999. 221n, 277-92.

et quas ipse satis amplas et honestas iudicabis, ad nos venies. Meminimus dicere solitum te lassum maris et viarum Britanniam senectuti tuae ceu portum et quasi vitae sedem delegisse. Quod animi tui decretum vt ne mutes aliquando, te per sacra piaque omnia obtestamur. Nos tua dulcissima consuetudine prudentissimoque consilio, quo deinceps vti decreuimus, frui, magni beneficii instar ducemus. Tuae autem vitae incolumitati neque non studiorum tranquillitati optime hac ratione consultum erit. Postremo Christi euangelium mutua opera et coniunctis opibus nostris longe melius propugnabitur. Si amicorum ratio te moueat, praeter eos quos hic semper habuisti amicissimos et studiosissimos tui, summos etiam quosque regni nostri proceres qui tibi iampridem impense fauent, facile conciliabimus. Si libertatis cura te tangat, nos nihil plane abs te officii postulabimus, quo minus vbiuis in regno nostro summa cum libertate tua viuas. Breuiter vt quidquid voles quod vel ad vitae tuae vel studiorum tranquillitatem spectabit, expositissimum senties in te fauorem nostrum. Facito igitur, optime Erasme, vt nostris vicissim votis hic respondeas. Vale.

Otfordiae XIIII. Calend. Octobris.

1879. To Alfonso Manrique.

Apologia ad monachos Hispanos, 1528, p. 1. ⟨Basle.⟩
LB. ix. 1020. ⟨September 1527.⟩

[The preface to the *Apologia ad monachos quosdam Hispanos*, as composed in the autumn of 1527, Erasmus' considered reply to the attacks which had been made upon him at Valladolid: see Epp. 1791 introd., 1967. 70–75. A first draft had already been sent to Manrique in ms. (Ep. 1877); and now the book was completed. The printing was finished before 15 Oct., when Erasmus dispatched an 'advance-copy' for the Abp. to see, with a promise that the book should not appear till it had received his official approval: see Ep. 1888, from which dates may be conjectured for this preface.

There is nothing to show that the official approval was ever given. Later on therefore Erasmus determined to let the book go out: sheltering himself behind the excuse, perhaps a mere figment, that in the confusion caused by Froben's death late in Oct. 1527, a copy had reached Cologne, and that he was thus afraid of being forestalled. He composed a new preface (Ep. 1967), which was placed in front of this on a preliminary sheet; and the book (a) appeared about the end of March 1528 (Ep. 1980). The only other authorized edition is one 'ab autore recognita et aucta', Basle, Froben, 1529 (β).]

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI AC DOMINO D. ALFONSO MANRICO, ARCHIEPISCOPO HISPALENSI, SVMMO APVD HISPANOS DE FIDEI CATHOLICAE NEGOCIIS COGNITORI, DES. ERASMVS ROTERODAMVS S. D.

Pavlvs Apostolus, referente Luca, sibi gratulatur quod causam dicturus esset apud Agrippam regem, qui probe teneret ritus, constitutiones et quaestiones Iudaicas de quibus tum agebatur. Nimirum causae suae confidens, nihil aliud optabat ille beatus nisi iudicem intelligentem; nam fauorem res ipsa debet impetrare apud

1878. 40–1. Meminimus] Henry had no doubt heard such utterances as those in Epp. 781. 14–15, 782. 16–17, 783. 13–15, 784. 61–3. 786. 20–21, 821. 6–9; cf. Epp. 937. 39–41, 964–7.

1879. 1. Luca] Acts 26. 2–3.

integrum et aequum cognitorem. Poteram quidem eodem nomine et mihi gratulari, Praesulum ornatissime, quod iste tumultus in iudicem inciderit non minus eruditione iudicioque quam vitae synceritate spectatissimum; sed magis hinc discrucior, quod tuae pietati, tot tamque grauibus curis occupatissimae, huiusmodi calumniis exhibetur negocium. Nam de me fortassis leuis iactura videbitur, quod a laboribus, quibus pro viribus, imo supra vires, tum aetatis tum valetudinis, et prouehendis optimis literis iampridem vbique gentium felicissime reflorescentibus, et restituendis rei theologicae studiis atque autoribus assidue desudo, auocor et interpellor.

Quae dedimus in propatulo sunt, ea numerare perfacile est; caeterum aestimare quantis vigiliis mihi constiterint, difficillimum. Nunc totis animis in hoc incumbimus, vt diuus Augustinus et totus et emaculatus cum maiestate prodeat in lucem: opus immensi tum laboris tum impendii. Vix quisquam credat in tam insigni Ecclesiae doctore quantum portentorum depraehenderimus, quae vel inscitia scribarum vel temeritas sciolorum inuexerat. Haec in publicam vtilitatem gratis largienti molientique talibus obstrepere modis, ingratitudo non vulgaris optimo cuique, sicut opinor, videbitur. Caeterum commilitonem, qui rebus Ecclesiae nouo more fluctuantibus constantissime perstiterit in parte catholica, iam etiam cum hoste cominus consertisque manibus dimicantem, a tergo linguarum spiculis confodere, quo tandem nomine donabimus? De nomine viderint alii, re nihil accidere poterat exoptatius ei quicum isti se profitentur bellum irreconciliabile gerere.

Sed hoc quicquid est mali leuius ferrem, si mihi cum Iudaeis res esset, quemadmodum Paulo fuit, si cum haereticis aut paganis conflictatio; vt parta victoria piis omnibus laeta, non nisi impios vel laederet vel sanaret. Nunc aduersus hos agere cogor, qui se profitentur Christianae religionis columina, quos vt optimos esse decet, ita pro optimis haberi conueniebat: quorum alterum illis adesse vehementer optarim, alterum haud quaquam inuiderem, si quidem per ipsos liceat. Sunt enim, vt accipio, qui haec mouent, non Iudaei, non haeretici, non schismatici, non pagani, sed Trinitarii, Dominicani, Franciscani, Carmelitae, Augustinenses, Benedictini, iam olim gratiosa apud omnes orbis nationes nomina: quibus ego sane malim plurimum fauoris accedere quam vel tantillum decedere.

Proinde quod vnum possum, etiam atque etiam rogo per Christum ne quis paucorum vel stulticiam vel improbitatem arbitretur ad ordinum existimationem pertinere: in quorum honorem lubens priuatam iniuriam dissimulassem, si vel eloquentiae vel ingenii vel eruditionis tantum esset discrimen; sed impietatis crimen nemo debet agnoscere, nisi qui sustinuit admittere. Quin et ipsos ordines rogare non grauabor vt hanc controuersiam priuatam esse velint. Rursum si qui sunt isthic mei nominis studiosi, monitos velim fauores suos ita temperent, ne vehementior studiorum collisio

19. β: incumbemus α.

19. Augustinus] See Ep. 2157.

40-1. Trinitarii] For this list of Erasmus' monkish critics at Valladolid cf. Ep. 1893. 32-3n.

nouum aliquod dissidium gignat in mundo ; quum iam dudum vbique dissidiorum sit plus satis, praesertim quum ex leuissimis interdum initiis videamus grauissimos existere tumultus, quos per homines nihili concitatos summorum principum aegre compescit autoritas. Equidem quod ad animum meum attinet, malim cum Iona dedi fluctibus et vnius capitis iactura publicam redimere tranquillitatem, quam perniciosae tempestatis esse non dicam causa sed vel occasio. Itaque sic agam causam vt aduersarios, quatenus licet, et illaesos sinam et innominatos.

Quod si res ipsa quippiam conuiciorum in istos loqui videbitur, hoc est si veritas me defendente patefacta declarabit eos longe alios esse quam haberi student, sibiipsis imputent non mihi, quem huc necessitatis perpulerunt. Si priuatis literis mecum egissent, poterat res citra cuiusquam dolorem transigi, et a me magnam inissent gratiam. Nunc non solum publicitus verum etiam inciuiliter rem gerunt. Nam vt omittam queri quod iam diu priuatim pariter ac publice, in sacris etiam concionibus, praeter Pontificum et Caesaris animum petulantissime debacchati sunt quidam in nomen meum, exemplum inuehentes multo alienissimum ab instituto moribusque Dominici et Francisci quorum titulis sese venditant : hic ipse libellus quem solenniter exhibuerunt tuae celsitudini, quantum abest ab ea quam profitentur synceritate ! Primum enim exordium a commemoratione veterum haereticorum, venit ad honorificam mei nominis mentionem, quasi Erasmo quicquam vnquam rei fuerit cum haereticis. Deinde tituli formidabiles quid aliud quam pronunciant ? Quanquam interim et in medio, veneni non parum aspersum est.

Verum hic par pari non referam, quo videlicet non minus moderatione vincam quam causa. Caeterum a tua sublimitate, Praesul ornatissime, nihil aliud petam nisi vt non grauetur animum suum plurimis grauissimisque negociis occupatissimum tantisper nobis dare, donec causam perdiscat. Etenim si quid esset impium in scriptis meis, nec tua pietas, sat scio, faueret vnquam, nec meus hic animus fauorem postularet potius quam correctionem, vehementer optans omnem impietatem non minus abesse a scriptis meis quam abest a pectore. Nam ipse video fateorque in lucubrationibus meis quas aliquot adolescens, aliquot non serio, sed omnino plurimas, omnes tamen praecipitaui verius quam edidi—naturae vicium id est—, esse permulta quae poterant dici vel eruditius vel circumspectius vel moderatius—non enim expectabamus hoc seculum calumniosissimum—, impium vero sensum nullus, opinor, inueniet. Quale si quid ostensum fuerit, ipse primus omnium iudex nigrum calculum tulero, ipse lictorem agens confodiam errorem. Caeterum in tanta ingeniorum, opinionum ac iudiciorum varietate, omnibus omnium suspicionibus, causationibus, deprauationibus, detorsionibus satisfacere nec potest quisquam, nec fieri refert ; quum et in Apostolicis literis inueniat calumnia quod arrodat, nec vllus omnino scriptor orthodoxus ad hunc vsque diem tam felix extiterit vt non cum venia legendus sit. Vt enim de caeteris sileam, in Romanorum pontificum,

70. Caesaris] Cf. Ep. 1690. 119n.
74. libellus] The monks' *Articuli*.
89. fateorque] Cf. Ep. 1887. 11–14.
91. praecipitaui] Cf. Ep. 1864. 103–4.

in Hieronymi et Augustini scriptis inueniuntur quae sententiam habent simpliciter haereticam, si quis nunc ea profiteri contendat. Sunt humani quidam lapsus, quos aliis meritis condonat aequitas: tale quippiam mihi condonari nolim.

Verum in his tuum iudicium oraculi vice fuerit, optime Praesul, quem et generis nobilitas et vitae pietas et naturae bonitas et eruditio singularis ab omni maleuolentiae suspitione abunde vindicant. Sed nimium diu te moror praefatione, rem aggrediar; primum ea bona fide recitaturus quae continet libellus huc per Caesaris secretarium missus, cuius prooemium sic habet.

1880_{1893} From Willibald Pirckheimer.

Nuremberg MS. PP. 322b. ⟨Nuremberg.⟩
⟨c. September 1527.⟩

[An autograph rough-draft, among Pirckheimer's papers in the Town Library at Nuremberg. The letter was cut short by an attack of gout: see Epp. 1893. 46–8, 1977. 4–5.]

S. P. Neque tedium ocii, minus vero podagrae, conflictationibus istis cum Oecolappo hypocrita fallo, Erasme praestantissime: quid enim talia iucunditatis in se habent aut oblectacionis? Sed iam antea tibi significaui me etiam inuitum ad scribendum fuisse compulsum, nisi maluissem impius haberi, bonorumque aut etiam vitae subire periculum. Nam eo me hominis detruserat amicitia. Quod vero minus tibi persuadeo, non mea euenit culpa; nec mirum si in me timor cadit, quum videam te virum fortissimum non penitus carere timore. Nuper enim litteras tuas ad secretarium Ducis cuiusdam legi, in quibus nequaquam dissimulas quurnam alteram partem libelli tui contra Lutherum non edideris, et cur non contra Oecolappum durius scribere audeas: vt interim de alia turba quae te impugnat taceam. Dabis igitur et mihi veniam si veritatem ficticio praetulerim amico, ac praesens periculum plus timuerim quam factionem Oecolapianam vniuersam. Nec me facti penitet: malo enim vt ille indignetur quam ego plorem.

Sed malles me a conuiciis abstinuisse: quasi ille non omnibus me viribus ac nugis infinitis ad retaliandum prouocauerit, aut tu vnquam tale quid praestiteris. Quamuis mitior fuerim quam illius exigebant maledicta: quod quidem mihi a plerisque obiectum esse non ignoro. Verum, ni fallor, si quid mutuum dedit, acceptum etiam tulit, tametsi a quibusdam de colusione arguar: ita enim praesentes sunt mores.

Caeterum quod conquereris nomen tuum admixtum ac te contemptum esse, satis mirari non potui, Erasme clarissime. Si enim

---

1879. 112. secretarium] A. Valdes; see Ep. 1807.

1880. 1. conflictationibus] Pirckheimer's first book against Oecolampadius (Ep. 1717. 1n) he had followed with another on the same theme, *aduersus conuicia Ioannis, qui sibi Oecolampadii nomen indidit, Responsio secunda*, Nuremberg, *s.n.*, Jan. 1527 (Panzer vii. 472).

4. antea] In a letter now lost.

9. litteras] Not extant: evidently a reply to Ep. 1773, from Emser.

11. libelli] The *Hyperaspistes*: see Ep. 1853.

12. alia turba] The Spanish monks.

17. a conuiciis] For similar advice to Reuchlin see Ep. 300. 21–6.

libellus meus, vt scribis, nondum ad vos peruenit, tu nec illum legere potuisti. Quod si nec legisti, quid ibi scriptum sit scire haut vales. Restat igitur vt adulatori aut potius calumniatori alicui aures praebueris, qui tibi persuasit nomen tuum a me polutum esse. Candidius enim de te sentio quam vt te ipsum talia confingere putem. Sane si etiam ita vt tu obicis scripsissem, numquid propterea comisissem piaculum ? Et quur non Erasmo etiam coram de veritate loquerer ? Verum si tale quid vnquam cogitaui, nedum scripsi, nequaquam recuso quin sacrilegium fecisse dicar. Et quur te despicerem, quem semper tantopere dilexi, ac multum non solum ob eruditionem singularem sed etiam prudentiam spectatam colui sumque admiratus ? nec vnquam inter nos aliquid accidit ob quod te vilipendere deberem. Nequaquam igitur, mi Erasme, dissimulare possum me non parum molestiae ob crimen tam false mihi intentatum concepisse.

Sed venia tua dictum sit, visus es mihi non solum hic sed et alias quoque nimium quandoque vanis indulgere suspicionibus, et aliquando in tuam accipere contumeliam quae etiam animo prolata sunt simplicissimo : quod mihi quidem nec aetatem tuam, minus vero prudentiam decere videtur. Quod vero addis, dolere quod te cum Luthero laudauerim, eiusdem sunt farinae cuius et priora. Etenim si etiam negassem, quemadmodum tu somnias, me non posse odisse eos qui tantas dotes praestiterint, forsitan non absurde fuissem loqutus. Verum si te vnquam cum Luthero comparauerim, aut illum laudaui, iterum non recuso quin plane habear mendax. Admiratus sum ingenium Lutheri sepius. Sed consilia eius nimium praecipitata ac temeraria procacitasque ac scurilitas semper mihi, et sumopere quidem, displicuere.

1881. From Christopher Pistorius.

Leipzig MS. — Ansbach.
EE. 75. — 25 September 1527.

[An original letter, autograph throughout. The ms. year-date is confirmed by the criticism of the *Hyperaspistes*. Of Chr. Pistorius, who was now tutor to the young margrave of Brandenburg-Ansbach, nothing else seems to be known.]

CHRISTOFERVS PISTORIVS DESYDERIO ERASMO ROTERODAMO, ORTHODOXO THEOLOGO, MAGNO ECCLESIAE CATHOLICAE PROPVGNATORI, S. P. D.

Satis compertum habeo, doctissime Erasme, quam soleas nunquam non esse occupatissimus, easque res potissimum semper in manibus habere, quarum cognitione vel bonarum literarum vel sacrosanctae theologiae studia promoueantur ; adeo vt qui tibi in tanto tanque pio labore importune obstrepere audeat, ab omni humanitate alienissimus esse merito iudicetur. Quod ipsum tamen ego homuncio, neque fortunae splendore neque doctrinae excellentia neque denique virtute vlla clarus, nunc velim nolim cogor facere. Sed dabis tu molestiae veniam, qui scribendi occasionem subministras.

Nam nuper Hyperaspistes secundum librum legens, commodum interuenit homo hic apud nos natalium claritudine perillustris, erudi-

1881. 11. Hyperaspistes] See Ep. 1853.

torum imprimisque Erasmi amantissimus. Hic statim post vulgarem consalutationem rogat quidnam noui operis legerem : ' Erasmi Roterodami ' respondeo ' Hyperaspisten '. Pergit quaerere qua de re scribat : respondeo ' De libera hominis voluntate, qua ratione et quatenus sit homo suae potestatis '. Tandem adiicit an istud quoque Lutheri paradoxon attingas, Deum autorem esse bonorum et malorum. Hic iubeo attente auscultare ; recito quae isthic ea de re ex Paulo in medium adfers. Mirum quam placeant omnia. Inmortales Erasmo agit gratias quod hunc nodum tam expedite explicarit ; illud addens, se nunquam potuisse credere Deum tam esse iniquum, tam crudelem, vt id in homine supplicio aliquo puniat ad quod ipse miserum impellat et facere prorsus cogat.

Post vnum ⟨aut⟩ alterum diem me reuisens, nunciat iam adesse qui Basileam esset profecturus. Mandat vt de precibus sacri, quas vulgo Canonem missae vocant, ad doctissimum Erasmum (quo te nomine nostri appellant) scribam. Recipio me facturum. Posteaquam enim, Erasme optime, hoc perdito seculo vnicuique in domo Dei viuentis, quae stabilimentum est veritatis, versari, scribere et viuere licet vt libet, non desunt quibus sacrum quoque, maxime propter eas praeces, modis omnibus damnandum atque adeo iam pene extinctum esse videtur : quibus vero argumentis rem agant, ipsi viderint et tu optime nosti.

Iam inter caetera quae piorum mentes vehementer hic offendunt, post paradoxon de monarchia, Deum et bonum et malum in homine agere, quod tu nunc Scripturis sanctis, omnibus quibus paulo syncerius contigit iudicium, approbantibus, falsum esse vicisti, istud non parum multos valde cruciat, an sacrum sit res vsqueadeo execranda vt quidam volunt. In qua re cuiusnam iudicium dignius expectandum quam Erasmi ? cuius ingenii dexteritatem nouimus, eloquentiam diuinam suspicimus, eruditionem singularem admiramur, spiritum et iudicium adoramus. Atque haec, vt nunc tandem ingenue tibi fatear, causa est cur ad te scribendi prouinciam suscipio. Quamobrem, Erasme eruditissime, si omnino molestum non est, suffurare tantillum operae laboribus tuis, dignare ad nos rescribere quae tua sit sententia de Canone. Non temere est quod scribo, quod hoc a te peto. Quod vt facere digneris, te per Christum, quo tibi charius nihil esse potest, oro.

Opus de ratione concionandi o quam auide expectamus omnes ! vix enim dici potest quam magna, quam preclara, quam sublimia ex eo libro speremus. Docebis tu seculum nostrum quae vera fides in Christum Iesum, quae recte sint opera quae nos illi concilient, a nobisque expectet.

De causa Eucharistiae praeter epistolam vnam et libellum cui titulus praefigitur Detectio prestigiarum, nihil a te scriptum video. Quod si plura edidisti, tantum verbo indica. Dignationem tuam Christus opt. max. Ecclesiae suae semper seruet incolumem. Salutat

25. aut *addidi in fine versus*. 30. Dei viuentis *corr. EE* : de riuentis *MS*.

18–19. bonorum et malorum] Cf. *Hyperaspistes* ii. 240 : LB. x. 1510AB.

29–30. domo Dei] Cf. 1 Tim. 3. 15.

36. et bonum et malum] Cf. l. 18n.

50. de ratione concionandi] See Ep. 1660. 33n.

55. epistolam] Ep. 1637.

56. Detectio] See Ep. 1708 introd.

te princeps noster Albertus marchio Brandenburgeñ, cuius ego sum magister. Vale.

Datum Onoltzbacchii Septimo Calend. Octobris Anno M. D XXVII.

Desyderio Erasmo Rot. orthodoxo theologo, ecclesiae Christi propugnatori, domino suo semper obseruando.

1882. To Rutger Rescius.

Opus Epistolarum p. 740. Basle.
N. p. 706 : Lond. xx. 13 : LB. 897. 7 October 1527.

[Evidently referring to the difficulties arising out of Rescius' marriage : see Ep. 1768. 64–76. The year-date may therefore be accepted.]

ERASMVS ROTERODAMVS RVTGERO RESCIO S. D.

Res erat leuior quam vt eius gratia negocium facesseres exequutoribus. Ab illis nihil erat perscriptum, et bene tibi volebat qui significarat, nimirum hoc agens, ne loco mouereris ; quod quidem a me curatum est. Nec tamen ea causa tam nullius est momenti quam tu vis videri. Non admodum prolixa vox est vxorcula, verum ea vox multa secum trahit. Omitto affectus vxorios, curam liberorum, studium augendae rei, aliaque permulta, quae profitendi intensionem remittunt ac refrigerant, etiamsi non extinguunt ; certe a Collegii contubernio te semouet vxor. Ad quod exemplum si caeteros item inuitet quaestus, quo procliues sumus omnes, iam Collegium non erit collegium sed sordida quaepiam schola. Vxorem fortasse duxisti inconsultis exequutoribus. Dices, Quur non protinus amouerunt ? Non erat paratus qui succederet, et prudentes haud facile nouant vbi res est tolerabilis.

Haec ciuilitas illorum benignitasque, mi Resci charissime, magis extimulare debet animum tuum, vt et susceptae professioni et talium virorum iudicio simul et expectationi respondeas. Habes, vt audio, frequens auditorium. Hoc nomine tibi gratulamur ; verum et optamus et speramus tua diligentia futurum vt habeas multo frequentius. Offeruntur aliunde magnificae conditiones. Quid quod isthuc ipsum quodammodo debes, non solum exequutoribus, verum etiam ipsi professioni, quae te ornauit, quae tibi clarum celebreque nomen peperit, et fortassis vxorem dedit ? Nec hic tantum spectandus est quaestus, sed multo magis honesta fama, quae multa commoda, quamuis non affectes, secum trahit.

Quod amplissimis promissis inuitaris in Galliam, scis qualia vulgo ferantur Gallorum promissa, nec ignoras quid acciderit Aesopico

---

1881. 59. Albertus] Alb. Alcibiades (1522–57), who had just succeeded his father Casimir (27 Sept. 1481—21 Sept. 1527), margrave of Brandenburg-Ansbach and eldest brother of Albert the Grand Master (Ep. 1297. 54n). See ADB. iv. 43–53.

1882. 1–2. exequutoribus] See Ep. 1457. 11n.

10. quaestus] To the end of his life Erasmus considered this to be Rescius' temptation : see his last letter to Goclenius, 28 June 1536. Cf. l. 27n.

26. in Galliam] No doubt to the Collège de France : cf. Ep. 1768. 56–8.

27. promissa] Erasmus was no doubt thinking of those made to him (cf. Epp. 1484. 4, 1516. 4–5) ; though he had thought it prudent to decline them (cf. Ep. 1408. 20n).

Aesopico] In the 'De cane et vmbra' ; with the moral 'vt et cupiditati sit modus, nec certa pro incertis amittamus'.

cani. Sed donemus conditiones non minus certas esse quam magnificas, memineris huius etiam commodi portionem non minimam te isti debere Collegio. Quare te rogo, mi Resci, litteras quae te ornarunt, vicissim ornare contende diligentia dexteritateque profitendi. Certa cum Goclenio, certa tecum. Id magis tua refert quam studiorum, siue perseueras isthic, siue quo alio te vocat aura fortunae.

Epistola tua sapiebat nescio quid ἐριστικὸν καὶ δικανικόν. Si delectat litigare, cum improbis potius et Musarum hostibus litigandum censeo. Tibi cum humanissimis viris res est, quibuscum nemo potest litem suscipere, nisi difficilis et iniqui lucrifaciat opinionem. Illi te non mouebunt loco, nisi grauis aliqua causa vrgeat; idque multo minus facient, si non tantum vigilantia docendi verum etiam morum integritate professionem et Collegium honestes. Nec tu, quae tua est probitas, deseres illos temere. Quod si quid inciderit quod merito vos dirimat, id fiet et amicitia nostra et fama tua incolumi. Quod ego sane spero non futurum. Concordia mutua, studio profitendi, et morum ciuilitate vincetis quicquid est hostium felicissime.

Haec vt ab amantissimo tui profecta, tu simili accipies animo. Dulcissimam coniugem tuam resalutabis ex me diligenter, ac pubem honestissimorum studiorum alumnam. Bene vale.

Datum Basileae Nonis Octobris. Anno Millesimo quingentesimo vigesimoseptimo.

1883. To John Bibliopegus.

Opus Epistolarum p. 749. Basle.
N. p. 714: Lond. xx. 17: LB. 898. 7 October 1527.

[The year-date is confirmed by Dilft's arrival at Basle: cf. Ep. 1857. 1–8. Of the Dane here addressed very little is known. In Dec. 1526 he appears carrying letters for Erasmus (Ep. 1769. 27n); and in 1528 went as far as Aberdeen for him (Ep. 1996). His name appears also in Ep. 2147 and in a letter of 3 May 1532.]

ERASMVS ROT. IOANNI BIBLIOPEGO DANO S. D.

Vides Homerum esse vatem minime vanum. Si fluctus et matrimonium sunt tibi prospera, est quod vehementer gaudeam. Vix credas quantum tuo Dilfo debeas, adeo syncero affectu, primum missis litteris, mox praesens re, honoris tui rationem habuit. Quo

---

1882. 32. Goclenio] See Ep. 1209 introd.

35. Epistola] The letter answered here: not one to the executors.

47. coniugem] Anna Moons, † 1 Jan. 1585, surviving her husband by nearly 40 years. She married again, with Jo. Wamesius, prof. of Law in the University. See A. Roersch, *Humanisme Belge*, 1910, p. 53n.

pubem] Two sons, John and Robert, and a daughter, Anna: see Roersch, *op. cit.*

1883. 1. Homerum] *Od.* 11. 427: on which Erasmus comments, *Adag.* 2921, 'Frequenter apud antiquos poetas male audit mulierum genus: quae quidem et hodiernis temporibus strenue dant operam ne poetae plane vaniloqui fuisse videantur'.

3. Dilfo] See Epp. 1663, 1857. He seems to have been commissioned by the Dane to settle debts which the latter had left behind at Basle; including one to Erasmus.

4. litteris] Not extant.

magis debes illi beneuolentia fideque respondere. Agit apud nos, cum Musis agitans consuetudinem. Placauit propemodum omnes apud quos tui desiderium reliqueras; haud dubie placaturus omnes, si tam praesto fuisset facultas quam adest voluntas. Exhaustus huc venit, adeo vt ipsi propemodum opus sit benigno creditore; tantum abest vt illi possim aliquid detrahere. Proinde tuas litteras expecto οὐ κενάς, sed te meque dignas, quae simul et Bibliopegum et Dilfum et Roterodamum omni sollicitudine liberent. Id eo facies copiosius, si perscripseris vitae fabulam, idque quam primum. A Christierno δῶρον δωρεὰν expectaui, immo nihil expectabam.

Hic Dominicanus quidam palam duxit vxorem, instigante, vt aiunt Decretales, diabolo, adeo vetulam vt Hecubae soror esse possit. Quin et Suffraganeus ille Augustinensis cascus cascam ambit, procus septuagenarius. Ni te hinc propere abripuisses, erat et de me nonnihil spei, te quidem conciliatore. Verum alias plura nugabimur. Vale et scribe.

Datum Basileae nonis Octob. Anno M. D. XXVII.

1884_{1903} FROM GERVASE WAIN.

Breslau MS. Rehd. 254. 72. Paris.
EE². 54: LB. App. 439. 9 October ⟨1527⟩.

[An original letter, autograph throughout: the address-sheet is missing. LB., following Fecht, prints only the last paragraph. The year-date can be assigned from comparison with Epp. 1902–3, 1905–6, 1909, 1911: cf. also the connexions with Epp. 1827, 1841. Though there is no point of contact with Ep. 1903, there is reason to conjecture that that is a portion of Erasmus' reply.

Gervase Wain (c. 1491—16 Nov. or 14 Dec. 1554) of Memmingen began to study in Paris c. 1507, was 'hospes' of the Sorbonne in 1513, Fellow 1516, and Dr. 12 June

14. Christierno] The King of Denmark: see Ep. 1228. 30n. The Dane had perhaps held out hopes of a present from him to Erasmus.

δῶρον δωρεὰν] Cf. Ep. 1803. 94n.

16. Decretales] 3. 2. 3.

17. Suffraganeus] Telamonius Limperger (c. 1455—p. 1534) of Mainz joined the Austin Friars, and in 1477 was sent to study in London. Finding the English climate unbearable, he got leave to go to Bologna, where he became B. Theol. He was also M.A. of Mainz. In 1482 he was appointed lector and preacher at the Strasburg Friary, and being transferred to the Freiburg house, he matriculated in the University 5 Aug. 1487. He was chosen Prior in 1489, and edited the *Canones Aurelii Augustini*, Strasburg, M. Schott, 1490. Proceeding D.D. 11 Feb. 1491, he taught in the University till 1492. From 1491 to 1493 he was Provincial of the Upper Rhine, and then returned to Strasburg. On 31 Dec. 1498 he was consecrated Suffragan Bp. of Basle, with the title of Bp. of Tripoli: cf. CPR. pp. 23, 29, 31. In 1523, under the influence of Oecolampadius, he joined the reformers (cf. Zw. E². 319); and c. 1 Nov. 1525 resigned his preachership at the Cathedral (ibid. 412, 418), though remaining Suffragan till after Utenheim's death, 16 March 1527. Oecolampadius dedicated to him a translation from Nicephorus Chartophylax, Basle, Froben, Nov. 1518; Lonicerus his Latin version of Luther's commentary on Habakkuk, Strasburg, J. Knoblouch, Aug. 1526; Osw. Myconius a posthumous edition of Oecolampadius' notes on St. John's Gospel, Basle, A. Cratander and J. Bebel, June 1533. In 1531 he was preaching for Oecolampadius at Basle (Am. E.), and in 1534 he was still there (Bl. E. 447, 451).

See H. Schreiber, *Gesch. d. Univ. Freiburg*, 1868, i. 146–8, quoting Ant. Höhn, *Chronologia prouinciae Rheno-Sueuicae eremitarum Augustinianorum*, Wurzburg, 1744, which I have not seen; *Basler Chroniken* i, 402–3, 415; LE². 616. 4n.

cascus] Cf. *Adag.* 162.

1522, being at the same time Prior. In 1519 he was also Rector of the University; and published a small folio volume, *Tractatus noticiarum* and *Questiones* on the Posterior Analytics, Paris, Nic. de Pratis, 28 March 1519, with a preface to Louis Ber, whose pupil he had been. In Dec. 1519 Eck dedicated to him an attack on Carlstadt, *Contra Martini Ludder obtusum propugnatorem*, s.l. et a.; claiming him as a compatriot. After 1522 Wain's name occurs regularly in the records of the Faculty of Theology. In 1525 Erasmus sends a message to him through Beda (Ep. 1581. 825; cf. Ep. 1609. 22–3). In 1527 he visited Erasmus at Basle (Ep. 1827. 11), and perhaps carried letters back for him to Paris (l. 100); where he continued to dwell (Ep. 2027, EE. 125). In 1531 he was sent by Francis I as ambassador to Hesse, Bavaria and Saxony (cf. ME. 997); and thenceforward till 1536 was employed almost continuously in those parts of Germany, residing there for months at a time (*Actes de François I*, ix, pp. 8–11). For this service he was rewarded by receiving in or before 1534 the Praemonstratensian abbey of Cuissy, on the Aisne, s. of Laon, and in 1540 the Benedictine abbey of Josaphat, N. of Chartres (GC. ix. 679, viii. 1284), where he died.

See J. G. Schelhorn, *Ergötzlichkeiten aus der Kirchenhist.*, 1762, i. 270–94; P. Feret, *La Faculté de Théologie de Paris* (mod.) 1901, ii. 69; and Clerval. Gervase's name is also found as Waim or Vaim: it was perhaps derived originally (cf. Ep. 1005 introd.) from the village of Wain, which lies between Memmingen and Ulm. Th. Wiedemann suggests (*Dr. Johann Eck*, 1865, p. 30) that he was a pupil of Eck at Freiburg in 1510.]

S. D. Etsi tua in me, doctissime Erasme, praesertim immerentem officia adeo me tibi manciparint vt in reponendo officio par esse non possim, hac tamen vna ratione licet non ingrato esse; et nunc magnas tibi habeo gratias ob epistolium, tui in me amoris mnemosynon, sed iis maiores ob familiare colloquium: id quod inter maxima duxerim, quod nunquam mihi congressus sis quin tua suauiloquentia multum meae detraxeris ignorationi. Agam itaque sedulo, si gratiam referre non possim, vt in iis quae muneris mei fuerint, neque officium neque studium meum desyderes.

Ambas epistolas tuas in aula reddidi, quae cum non immodica gratia exceptae fuere. Domino Cardinali multum arrisit Chrysost⟨omus⟩, eoque maxime nomine quod a te processerit. Crediderim te munus illud optime collocasse, quod vno omnium ore multo maxime candidus ac syncerus praedicetur. Nec te fugiat quod idem me in suorum domesticorum numerum asciuit, idque Reginae Nauarrae suggestu; nondum tamen constitui in aula agere. Vellem autem literis tuis ad illum honorificam de me faceres mentionem; hoc mihi fauoris accresceret multum. Id vt facias oro, si modo commode efficere queas.

Caeterum ne officio meo aut loci aut temporis occasioni defuisse videar, quid Beda in caput tuum moliatur, paucis accipe. Ex Paraphrasibus nescio quot myriades haereseon, vt loquitur, Facultati exhibuit. Mitto quas Facultas iam condemnauit, simul et eas quas nunc tractat. Nec est quod speres a Facultate nisi omnia sinistra, improba et iniqua. Proinde cura vt tibi assit animus, vti non deest calamus. Est tibi negocium cum ignorantissimis et

---

4. epistolium] Not extant: perhaps contemporary with Ep. 1854.
5. colloquium] Cf. Ep. 1827. 11–12.
10. Ambas epistolas] Very likely Epp. 1835, 1840.
11. Cardinali] of Lorraine: see Ep. 1841.
16. Nauarrae] See Epp. 1615, 1854.
17. mentionem] This was done in Ep. 1911. 67–9.
21–2. Ex Paraphrasibus] See Ep. 1911. 14–17.
22–3. Facultati exhibuit] Before 14 Sept.; see Delisle pp. 75–6.

impudentissimis traductoribus. Sunt in Facultate literati non pauci, sed in illos animaduertitur vt in peiores Lutheranis. Vale.

Lutetiae die diuo Dyonisio sacro.

Tuus Geruasius.

1885. To Francis Vergara.

Opus Epistolarum p. 744. Basle.
N. p. 710 : Lond. xx. 15 : LB. 899. 13 October 1527.

[In continuation of Ep. 1876 ; redeeming the promises conveyed at the ends of Epp. 1875, 1876 to answer Francis' Greek letter of the spring (Ep. 1814. 513n).]

ERASMVS ROT. FRANCISCO VERGARAE, GRAECARVM LITTERARVM APVD COMPLVTVM PROFESSORI, S. D.

Nae tu, charissime iuuenis, Virgiliani Daretis imaginem nobis refers, Entellum iam senio fessum ad certamen prouocantis, qui me litteris et iucunde prolixis et feliciter graecissantibus, ad respondendum quo verecundius inuitas, hoc acrius impellis, non alia re magis violentus quam quod vim admouere times ; vt hoc minus mihi liberum sit tibi negare, quod pro tua singulari modestia pateris me tibi, quamuis auide cupienti, negare, videlicet amorem amore superans. Quanquam haec similitudo plurimum habet dissimilitudinis. Neque enim Erasmus hoc vnquam fuit in litteris quod Entellus in cestibus ; neque res haec fustibus nodosis geritur, sed amoenis Musarum flosculis et leuibus calamis ; neque qui vincitur atrum vomit ore cruorem, sed amabilem haurit eruditionem ; neque liuentia vibicibus tumentiaue plagis membra refert, sed animum accessione doctrinae ornatiorem. Hoc certe conuenit, quod senex a iuuene florentissimo prouocor ; licet quiduis potius quam sedens et ociosus, sed plane desudans tumultuansque, licet in diuersissimo studiorum genere. Quanquam vt video me ad triplex vocari certamen, amoris, laudis et eruditionis ; ita perspicio mihi cum tergeminis fratribus rem esse, hoc magis inuictis quod distrahi nequeant. Nam hac arte tres Curiatios fratres vnus vicit Horatius.

Ioannes frater tuus in suis ad me litteris iocatur quidem lepidissime, sed nihil vetat iocando dicere verum : rursus Hispanias habere suum Geryonem, sed auspicatissimum, tricorporem quidem sed vnanimem. Primum igitur quod ad eruditionis laudem attinet, adeo non venturus sum tecum in certamen vt, etiamsi detur ocium, reddatur iuuentus, nihil aliud quam gratulaturus sim, et tibi priuatim istam felicem indolem omnia summa de se pollicentem, et publicitus Hispaniae vestrae tanto successu priscam eruditionis gloriam sibi postliminio vindicanti. Quae quum semper et regionis amoenitate fertilitateque, semper ingeniorum eminentium vbere prouentu, semper bellica laude floruerit, quid desiderari poterat ad summam felicitatem, nisi vt studiorum et religionis adiungeret

---

1885. 12. cruorem] The reference evidently is to Verg. *Aen.* 5. 469–70 ; but the quotation is nearer to *Aen.* 10. 349, 11. 646.

21. iocatur] Ep. 1814. 519–22. But the jest about Geryon was in Francis' own letter ; cf. Epp. 1875. 199–203, 1876. 19–21.

ornamenta? quibus aspirante Deo sic paucis annis effloruit, vt caeteris regionibus quamlibet hoc decorum genere praecellentibus vel inuidiae queat esse vel exemplo.

Quod autem in huius laudis portionem aliquam et me vocat tuus candor, mi Vergara, non sum tam impudens vt agnoscam quod tribuis. Nostratium ingenia fortasse nonnihil vel iuui vel excitaui, quanquam hoc ipsum excitasse nonnunquam iuuisse est. Vos istam felicitatem secundum Deum debetis laudatissimae Reginarum Elisabetae, Francisco Cardinali quondam, Alfonso Fonsecae nunc archiepiscopo Toletano, et si qui sunt horum similes; quorum autoritas tuetur, benignitas alit fouetque bonas artes. Proinde in supputatione debitae gratiae non patiar hic mihi vllum poni calculum; in gratulationis consortium perquam lubens veniam, et quidem ex aequo, si pateris. Siquidem hic animus propemodum stoicus mihi semper adfuit, vt non multo propensior fuerim in vnam regionem quam in aliam, sed vniuersum mundum mihi patriae loco duxerim; et sic affectus sum erga rectissimas litteras, vt quoscunque sensero his vel deditos vel praeditos, eos proximo cognationis habeam gradu.

Caeterum vt peculiariter me recreet haec Hispaniarum felicitas, duo praecipue faciunt; alterum quod communi Principe gloriamur Carolo rerum domino, alterum quod tot iam argumentis compertum habeam quam candide, quam amanter, meis commodis faueant Hispanorum ingenia. Quo quidem nomine hoc magis illis debeo, quo minus agnosco me promeritum. De meis videor mihi nonnihil certe meritus; nam sunt quibus videar eximie meritus. Sed de patria queri ac veluti parentem in ius trahere fortasse pium non sit, etiamsi iure possis. Illud certe quod scribis dilucidius est quam vt inficiari possim; Hispaniam, imo quamuis aliam nationem, gratiorem experior quam meos: de quibus tamen queri non libet. Non est nouum exemplum; vetus est, mi Francisce, vetus, vt qui laboribus Herculanis magnam aliquam reip. conferunt vtilitatem, cum excetra colluctentur. Quicunque tale quippiam animo concipit, immortalitatem spectet oportet: quanquam haec hydra solet acrius in illos sibilare qui vel nouam vel insolitam aliquam commoditatem adferunt, vel veterem instaurant ac reuocant. Hanc igitur beluam nos vobis tradimus aliquanto mitiorem; etiamsi quo magis inclaresces benefactis, vt pulcherrime coepisti, hoc infestius, mihi crede, senties Lerneum monstrum.

Caeterum ne nobis haec gratulatio de vestris Hispaniis nulla sit aegritudine vitiata, curatum est pridem a Stunica, mox ab istis qui nouam orsi sunt isthic tragoediam. Nullus enim adhuc extitit vel Hollandus vel Brabantus vel Flandrus vel Zelandus, qui nomen meum cruento stilo peteret, quod toties fecit amarulente Stunica, ne verbo quidem vnquam a me lacessitus, et aegre pontificum et cardinalium autoritate cohercitus; neque quisquam apud vllam

---

41. Elisabetae] Isabella the Catholic (22 April 1451—26 Nov. 1504), queen of Castile 1474.

Francisco] Ximenes.

73. Stunica] See App. 15 in vol. iv.

74. nouam . . . tragoediam] See Ep. 1791 introd.

75. Hollandus] Egmondanus (Ep. 878. 13n), Vinc. Theodorici (Ep. 1196), Floris Oem (Epp. 1469, 1668 introdd.), were all Hollanders.

78. cohercitus] See Ep. 1581. 191-6.

nationem ausus est quod audio quosdam istius regionis πτωχοτυράννους moliri. Atqui hoc ipsum arguit isthic esse fautores Erasmi quales alibi nusquam. Quae res enim istos tumultus excitat nisi vehemens amicorum studium ? Frequenter enim grauius me laedunt amici supra modum laudantes quam inimici detrahentes. Priusquam Hispanice loqueretur Enchiridium, minus quidem celebris ac plausibilis erat apud Hispanos Erasmus, sed minus inuidiosus. Ac meo quidem commodo neglecto facile tulero inuidiam ; sed illud vereor, ne quorundam improbitas istam Hispaniae vestrae tranquillitatem serenitatemque aliqua turbationis nube suffuscet.

Tantum de certamine eruditionis. Venio nunc ad certamen laudum, quas tuus candor, hic certe immodicus, tam largiter in me profundit vt si agnoscam, sim impudentissimus ; si referam, quamuis inferiora meritis tribuero, tamen verear ne mea praedicatio fide careat, si sic laudatus laudem, potiusque videar par pari referre voluisse quam admirari virtutes tuas. Ne tamen frustra me laudasse videaris, non me mihi, sed teipsum, mi Francisce, laudibus istis non mediocriter commendasti. Declarant enim te vehementer amare res honestissimas quas in me putas esse, et aut iisdem dotibus esse praeditum te quas de me praedicas, aut earum ingenti teneri studio. Superest vt tibi primum gratias agam, quod sic amanter erras de me ; deinde gratuler iuueni iam nunc tot ornamentis decorato ; denique currentem, vt aiunt, excitem, vt in isto pulcherrimo stadio gnauiter currens quotidie teipsum superes.

In tertio porro certamine, nimirum beneuolentiae, non patiar me superari, quando hic vinci nulli non turpissimum est, eo quod nulli non est in manu vincere. Prorsus Erasmi nomine sim indignus, si tam amabilis ἐραστοῦ possim non ἀντερᾶν. Quid enim aliud tota illa tua spirat epistola, nisi meram beneuolentiam, meros amores, meras gratias ? Quid enim referam quantopere me delectarit facundus ille vestrae Hispaniae genius ? Quam pulchre depinxit istum prodigiosum Geryonem e sophista, pseudotheologo et leguleio conflatum !

Mihi quidem iam vel aetas ab istis gladiatoriis concertationibus missionem impetrare debebat ; verum aliter visum est superis. In harena moriendum Erasmo, ad quiduis nato potius quam ad conflictum. Iam olim haud incruentum bellum nobis est cum phalangibus eorum qui in suae tyrannidis exitium arbitrantur efflorescere politiores litteras. Nec enim simplex est exercitus. Alii prorsus nolebant quicquam politioris litteraturae reuiuiscere, ne quid ipsi nescire viderentur. Rursus alii mitiores Rhomanam linguam vtcunque laturi videbantur, Graecam et Hebraicam nullo pacto recipiendam arbitrabantur. Est et illud hostium genus quod nuper coepit ex insidiis erumpere. Hos male habet bonas litteras sonare Christum, quasi nihil sit elegans quod non sit ethnicum. Istorum auribus lepidius sonat ' Iupiter optimus maximus ' quam ' Iesus Christus redemptor mundi ' ; et ' patres conscripti ' iucundius sonat quam ' sancti Apostoli '. Pontanum in coelum tollunt laudibus, Augusti-

116. N^{13} *LB*: exitum HN^{2} *Lond.*

84. Enchiridium] See Ep. 1556. 47n. 83–9, 1875. 155–9.

121. illud hostium genus] The Ciceronians ; cf. Epp. 1791. 39–53, 1805.

122–3. Christum] Cf. Ep. 1891. 190.

126. Pontanum] See Ep. 337. 339n.

num et Hieronymum fastidiunt. At ego malim vnam odam Prudentii modulantis Iesum, quam nauem onustam versibus Pontanicis, cuius alioqui nec eruditionem nec facundiam contemno. Apud hos prope turpius est non esse Ciceronianum quam non esse Christianum: quasi vero si Cicero nunc reuiuisceret, de rebus Christianis non aliter loqueretur quam aetate sua loquebatur, quum praecipua pars eloquentiae sit apposite dicere. Nemo negat Ciceronem dicendi virtutibus excelluisse, quamquam non omne dicendi genus conuenit personis vel argumentis quibuslibet.

Quid sibi vult ista Ciceroniani nominis tam odiosa iactatio? Dicam paucis, sed velut in aurem. Hoc fuco tegunt paganismum, qui charior est illis Christi gloria. Me non admodum poenitet e Ciceronianorum albo eradi, modo scribar in albo Christianorum. Si quis nobis virtutes Ciceronianae dictionis cum Christiana pietate coniunxerit, hunc ego vel decem praeferam Ciceronibus. Ego tantum abfui semper vt Ciceronianae phraseos figuram exprimerem, vt etiam si possim assequi, malim aliquod dicendi genus solidius, astrictius, neruosius, minus comptum magisque masculum: quanquam alioqui leuiter mihi curae fuit verborum ornatus, etiamsi mundiciem, quum vltro praesto est, non asperner. Nunc adeo non vacat expolire quod scribo, vt crebro nec relegere liceat. Sint germani si libet Ciceroniani, quibus per ocium licet trimestrem operam vnis, nec his prolixis, litteris dare. Mihi nonnunquam vno die liber absoluendus est. Illis itaque probro dent isti, quod non exprimant Ciceronem, qui id sedulo quidem sed parum feliciter affectant. Postremo, si fas est fateri verum, nec istorum qui nihil mirantur praeter Ciceronem, quisquam adhuc Ciceronem feliciter nobis refert. Nihil enim moror inanem orationis bracteam, et decem verba hinc atque illinc ex Cicerone emendicata. Totum Ciceronis pectus requiro. Haec, mi Francisce, non eo spectant vt alius sit magis proponendus eloquentiae candidatis quam Cicero, sed vt istos rideam simios quibus nihil pulchrum nisi quod Ciceronem refert: quum nulla fuerit vnquam forma tam felix in qua nihil desideres. Vt formae pictor, ita dictionis rhetor absolutum exemplum a multis petat oportet.

Verum haec fortasse rideri poterant; hos noui Euangelii tumultus quis absque summo dolore, suo cum animo reputare queat? Et in tantis rerum omnium dissidiis, non solum non sumus ingeniosi ad excogitandas componendi hos miserandos ac nefarios motus rationes, quin potius ad se quisque nitentes contendimus funiculum donec rumpatur, et repertis subinde nouis dissidiorum seminariis, oleum, quod aiunt, camino suggerimus. Si saltem monarcharum animos iungeret Christiana concordia, vtcunque spes esset Ecclesiae tempestatem posse sedari. Nunc quid nobis supersit non video, nisi diuinas aureis assiduis fatigare precibus, vt ipse velut ἀπὸ μηχανῆς exortus, his tragoediis laetam addere καταστροφὴν dignetur. Si nosse cupis quam sim strenuus retiarius, lege duos Hyperaspistae libros; dices Esernium commissum cum Pacidiano.

---

173. Hyperaspistae] See Epp. 1667, 1853.

174. Esernium etc.] A pair of well-matched gladiators; see Lucil. *ap.* Non. 393. 34–7, and cf. *Adag.* 1498, into which (cf. Ep. 829. 30n), in order that

Epistolae finem imponam, si te paucis licet memorem admonuero, non alia re melius Geryones istos superari posse quam perpetua docendi vigilantia, morum ciuilitate et concordia. Sunt enim qui grauem inuidiam conflarunt bonis litteris linguae petulantia, grauiorem τῶν καινῶν τουτωνὶ δογμάτων ὑπονοίᾳ, dum et maiore studio professiones alienas insectantur quam suam exornant, καὶ τῇ ἀσεβείᾳ praetexunt τὴν φιλολογίαν. Emicante politioris litteraturae gloria, vltro euanescent istorum inanes fumi ; et experti linguarum fructus, mitigabunt inuidentiae sibila, quique nunc obstrepunt, paulatim in studiorum societatem coalescent.

Si scire cupis quid agamus, praeter alia totus Augustinus in manibus est ; in quo vix credas quantum portentorum comperimus. Exibit, vt opinor, alia facie. Lubens missurus eram tibi dono Paraphrases, sed hae nisi per bibliopolas mitti non poterant, quorum in praesentia nulla data est copia. Quin et has litteras ventis committo. Bernardino Touari multam ex me salutem vicissim dicito. Audio Sanctium oblitum veteris contentionis amico in nos animo esse. Quod si verum est, ei me diligenter commendabis. Si certum cognouero verum esse quod ad me scripsit quidam, dabitur a me opera vt et monumenta priscae conflictationis aboleantur. Imputabitur hoc Atae, quae, vt scripsit Homerus, πάντας ἀᾶται. De caetero nullum officium synceri amici in me desiderabis.

Datum Basileae tertio Id. Octob. Anno M. D. XXVII.

1886. TO DUKE CHARLES OF SAVOY.

Opus Epistolarum p. 747. Basle.
N. p. 712 : Lond. xx. 16 : LB. 900. 14 October 1527.

[For the year-date see Ep. 1852 introd. ; and, for Duke Charles, Ep. 1413. 28n. For many years he had been engaged in an attempt to subdue the independence of Geneva ; and in 1524 he had joined the Imperial side against France. See W. Oechsli, *History of Switzerland*, tr. E. and C. Paul, 1922, pp. 130–6.]

ERASMVS ROT. CAROLO DVCI SABAVDIAE S. D.

SICVTI vehementer discruciant animum meum, illustrissime Princeps, hi furiosi et bellorum et opinionum tumultus, a quibus vix vlla Christianae ditionis intacta est portio ; ita magna cum animi voluptate gratulor tuae Sabaudiae, quae primum Dei fauore, deinde tua singulari tum pietate tum prudentia, sic ab horum malorum contagio mansit hactenus immunis, vt vicini quoque vestro fruantur bono. Caeterum hanc felicitatem vobis gratulari, vulgaris fortassis at non prorsus ingrati officii fuisset, opinor. Nunc

1885. 197. Idus Octobris *N*.

---

the reader 'hac amoenitate lectionis taedium leuaret', Erasmus in 1517–18 introduced a long story about Standish (Ep. 608. 14n).

1885. 185. Augustinus] See Ep. 2157.

188. nisi per bibliopolas] Not through a trade regulation, but because the complete volume in folio was too heavy for an ordinary traveller to be asked to carry. The Paraphrases on the Gospels had already been printed at Alcala ; see Ep. 1792. 17n.

189–90. ventis committo] Cf. Epp. 1674. 76, 1675. 26, 1822. 35.

190. Touari] See Ep. 1814. 57n.

191. Sanctium] Carranza ; see Ep. 1277. 24n.

195. Homerus] *Il.* 19. 91, 129.

his litteris appello celsitudinem tuam illustrissimam, non ob id tantum vt illi gratuler, verum etiam vt quod illi gratulor, perpetuum esse possit. Non morabor autem te longa praefatione ; rem paucis expediam.

Ex crebris amicorum litteris cognoui isthic esse quendam ordinis Franciscani, multis aegregiis dotibus praeditum ad praedicandum Dei verbum (quo sane nomine et veneror hominem et illi gratulor) : sed eundem non tantum in conuiuiis et colloquiis, quod fortassis erat negligendum, verum et in sacris concionibus petulanter debacchari in nomen meum, nec vllum huius rei vel modum facere vel finem. Primum ista facit praeter exemplum sanctissimi viri Francisci, qui non maledicendo sed bene viuendo laudem assequutus est, et apud Deum et apud homines. Deinde praeter meritum meum, qui constantissime perstiterim in parte Ecclesiae catholicae, magno etiam capitis periculo conserens manus cum Luthero : quod istis ignotum esse non potest, quum extet Diatriba nostra, et huic respondens Lutheri Seruum arbitrium ; rursus huic respondentes duo libri mei Hyperaspistae. Insuper praeter sententiam Pontificum ac Caesaris, qui non semel suis aedictis ac litteris istiusmodi clamoribus imposuere silentium, meamque pietatem et honorificentissimis litteris testati sunt, et muneribus etiam amplissimis vltro delatis honorarunt. Verum si sibi quidam valde Franciscani videntur, quod nudis pedibus, cingulo canabeo, cinericea veste Franciscum referunt, si pontificum et principum autoritatem pro nihilo ducunt, si leue crimen apud eos videtur quod commilitonem in eadem acie cum hoste fortiter pugnantem linguis confodiunt ; saltem illud perpendere debebant, quam inutile sit quod faciunt, et ad publicam Ecclesiae tranquillitatem et ad ordinis ipsorum commodum, cui mire sibi fauere videntur, et fortasse plus satis, licet sedulo magis quam prudenter. Homo sum, et dono Dei hactenus nec illectamentis nec odiis ab Ecclesiae consortio depelli potui. Sed quid si victa tam pertinacibus odiis humana imbecillitas se deflectat in partem deteriorem, non cogitant quas procellas illis possim excitare ? Quid magis optant addicti Luthero quam extinctum Erasmum ?

Quod si Lutherum isti putant capitalem hostem, sicut est, ordinum suorum, quur id agunt quo nihil illi possit accidere gratius ? An non oppugnat Ecclesiam, qui propugnatorem Ecclesiae, cui suppetias ferre par erat, in ipso conflictu linguarum spiculis a tergo confodit ? Porro quod diu conati sunt mundo persuadere mihi clam cum Luthero conuenire, vt semper fuit falsum, ita res ipsa nunc declarat esse falsissimum. Sed aeque falsum est quod iactant, in libris meis esse quae pietati aduersentur. Nullus adhuc extitit qui vel vnam sententiam impiam ex meis libris proferre potuerit, quum id aliquot inimico studio conati sint. Et si quid excidisset istiusmodi, quod nec ab Hieronymo nec ab Augustino vitari potuit, quum animus vacet impietate, monendus eram, non apud populum

13. litteris] Cf. Ep. 1852. 15–22.
quendam] Jo. Gacy : see Ep. 1891.

24. Diatriba] The *De libero arbitrio* : see Epp. 1419, 1481.

26. Hyperaspistae] See Epp. 1667, 1853.

Pontificum] See Epp. 1589, 1717. 7n. 1747. 33–7.

Caesaris] See Ep. 1690. 119n.

traducendus. Nullus autem istorum vnquam vel dicto vel scripto monuit. Quod si, dum in lucubrationibus meis ago negocium syncerae pietatis, per occasionem admoneo quaedam quae ipsi interpretantur officere suo instituto commodisque, vel ipsi iudicent vtrum aequius sit, Christi negocium cedere commodis et institutis humanis, an contra. Ista ratione et sacerdotes et episcopos et cardinales et pontifices et principes, denique Christianos omnes, oportebat mihi infensos esse, quum nullum sit hominum genus quod non interdum admoneam.

Qui fit autem vt caeteris pacatis, plerisque etiam gratias et agentibus et referentibus, isti soli vociferentur ? Nullus ordo vnquam meis scriptis attactus est. Tantum indico praepostera vulgi iudicia, commonstrans quibus in rebus sita sit germana pietas, nullius perstringens nomen, quum ipsi sic debacchentur in nomen meum. Damno nonnunquam eos qui fidunt humanis ceremoniis, neglectis iis quae iuxta Christi doctrinam vere faciunt ad pietatem. Taxo fortassis eos qui pluris faciunt regulam Francisci quam Euangelium Christi. Moneo quosdam qui pueros simplices artibus illectant ad professionem instituti sui, insciis et inuitis parentibus. Noto eos qui se tutos arbitrantur ab vnguibus daemonum, si sepeliantur in cucullа Francisci, etiamsi nunquam studuerint imitari vitam Francisci. Haec sunt quae quosdam illorum vrunt, quum sint et ad pietatem conducibilia et admonitu necessaria.

Iam fingant quod non est, me petulantius aliquid in eos dixisse, qui conuenit vt ad vltionem priuati doloris abutantur et verbo Dei et autoritate loci et gregis Christiani patientia ? Sunt leges, sunt iudices, sunt mille modi quibus liceat iniuriam vel depellere vel rependere. Iste locus longe aliis rebus consecratus est, quem non decet humanis, ne dicam improbis, affectibus contaminare. Quum meae lucubrationes toto volitent orbe, quum omnium in manibus versentur, quis pontifex, quis episcopus, aut quis omnino autoritate praeditus pronunciauit in me sententiam damnantem ? quum eas laudarint aliquot, quorum est Leo decimus, Hadrianus sextus, Clemens septimus. Id quum constet esse verissimum, vndenam istis haec autoritas, vt pro suo arbitratu in quemcunque libitum fuerit, pronuncient apud imperitam multitudinem ? quam et fallunt mendacio et inficiunt odii, liuoris et obtrectationis contagio, pro salutifero doctrinae Euangelicae pabulo, simplicium animis inserentes dissidiorum et maleuolentiae venenum.

Ex talibus initiis oriuntur interdum grauissima rerum incendia, quae quidem hoc difficilius restinguntur, quo leuioribus exordiis paulatim obrepserunt ; quemadmodum medici praedicant febres insanabiliores esse, quae sensim ex minutissimis causis inualuero. Primum enim res agitur clanculariis obtrectationibus, deinde publicis clamoribus, mox hinc atque hinc gliscentibus studiis erumpit incendium. Talibus ac prope leuioribus initiis ortum est hoc Lutheranum incendium, quo nunc bonam orbis Christiani partem conflagrasse videmus, ingenti cum animi nostri dolore. Quod si istis licebit

---

69. ceremoniis] Cf. Ep. 1887. 14n. Hadrianus] See Epp. 1324, 1338.
87. Leo] See Epp. 338–9, 518–19. 88. Clemens] See Ep. 1438.

quicquid libet, quo tandem eruptura est impunita maledicentia? Vereor ne tandem insiliat et in episcopos et in principes.

Proinde non hic meam tantummodo causam ago, Princeps illustrissime, sed pietatis etiam et autoritatis Euangelicae, quae talibus blateramentis labefactatur; sed publicae tranquillitatis, quam initio litterarum tuae celsitudini tuaeque Sabaudiae gratulabar, et perpetuo gratulari cupio. Quod si tua prudentia iudicat hoc ad se nihil attinere, non grauabor hoc beneficium in solidum illi debere. Sin perspicit non minus ad Euangelii synceritatem ac publicam tranquillitatem referre quam ad meam priuatim existimationem, per geminam pietatem tuam, et quam habes in Deum et quam geris erga patriam, rogo vt re ex his qui norunt exacte cognita, tuae celsitudinis autoritas admoneat ecclesiasten vt memor suae professionis, ea qua decet synceritate praedicet Euangelium Christi, nec illud improbis in proximum immerentem, immo benemerentem, vociferationibus prophanet violetque. Si quid habet aduersum me, moneat, doceat, conuincat; deinde, si videbitur, vociferetur apud populum. Neque vero haec mihi temere credita sunt. Quod iste facit isthic, illius sodales fecerunt apud Hispanos, Polonos, Vngaros et Gallos, vt obscurum non sit rem de composito geri. Rectius et suae famae et pietati consulent, si me pro re Christiana, quantum Dominus dedit, laborantem adiuuent potius quam incessant maledictis, et commilitonem suum, cominus consertisque manibus cum hoste communi dimicantem, protegant clypeis suis potius quam telis confodiant.

Optabam amoeniore quopiam argumento scriptionis ad tuam celsitudinem illustrissimam initium auspicari; verum hanc materiam nunc nobis praebuit Franciscanus. Commodiorem aliquando dabit Dominus, si quid extiterit in quo liceat illi quouis modo gratificari: quod ego sane tam cupide facturus sum vt nihil libentius. Eandem illustrissimam celsitudinem tuam cupio quam optime valere: cui me totum dedo dedicoque.

Datum Basileae, pridie Idus Octobris Anno M. D. XXVII.

1887. To a Monk.

Opus Epistolarum p. 749. — Basle.
N. p. 714: Lond. xx. 18: LB. 902. — 15 October 1527.

[The best, as well as the earliest, source for this letter is in H. Another is in a volume of the *Aduersus omnes haereses* of Alfonso de Castro of Zamora, Cologne, M. Nouesianus, 1539, f°. QQ^5 (*α*). That work was first printed at Paris by Badius, 28 Sept. 1534, with a dedication to Juan Tavera, the new archbishop of Toledo. But in the Cologne edition there is a second part, 17 unnumbered leaves with a new preface of an anonymous editor to the reader, maintaining that Erasmus was not—as some, though not de Castro, thought—heretical, and that he had always been ready to submit his writings to the judgement of the Church. In support of this view the editor appends the *Determinatio* of the Faculty of Theology at Paris about Erasmus' works (see p. 234); and at the very end prints this letter, which with its note of regret and almost of recantation was specially suited to his purpose. Though the other variants are of little consequence, the text of *α* ends with a

112. priuatam *Lond.* 115. *N*: Ecclesiastem *H.*

121. apud Hispanos] For this list cf. Epp. 1743. 37-8, 1823, 1864. 1-4, 1891. 8-9.

signature; which very likely indicates that the editor had had access to, or was the possessor of, the original letter actually sent. In a later edition of the *Aduersus omnes haereses*, Antwerp, J. Stelsius, 1565, largely rewritten by the author, the section added about Erasmus, and therewith this letter, disappeared.

Besides these two sources there are three xvi^{c}. ms. copies, one on a flyleaf of a copy of H in the Peterborough Cathedral Library (C. 8. 15), by an English hand, and from its variants evidently derived from α; another (β) in a volume of Erasmus' *Hyperaspistes* (bk. i, Antwerp, M. Hillen, May 1526; bk. ii, Basle, Froben, 1527: bound together) at the British Museum (MS. 12106), having no important variants except in the heading. The third (γ) was kindly communicated to me in April 1926 by Messrs. L. and A. Brecher from their Antiquariat, Freiheitsplatz 9, Brunn, Czecho-slovakia: written on a flyleaf of the *Statuta ordinis Cartusiensis*, Basle, Jo. Amorbach, 15 Jan. 1510, which had belonged to the Charterhouse at Olmutz—an origin which corroborates its statement, agreeing with β, that the person addressed was a Carthusian. Its variants are numerous, but apart from the heading might all arise from loose copying, its original perhaps being α. In the sigla αβγ come after LB.

Corroboration for the year-date may be found in the resemblances to Ep. 1901. I am at a loss to identify the unknown monk—probably a Carthusian—who was a lifelong friend of Erasmus (ll. 53–4), eight or nine years younger (ll. 24–5), and who was now hesitating whether to stay in his monastery or return to the world. He is clearly to be looked for in the Netherlands: whither Erasmus was dispatching letters on the same day (Epp. 1889, 1890). Scarcely John Harenaceus (Ep. 570), unless he was considerably older than his brother, Levinus Ammonius (Ep. 1463). Perhaps Gabriel Ofhuys at Brussels (see Ep. 692 introd.), to whom Erasmus had written in much the same strain a few years before (Ep. 1239). John of Heemstede (Epp. 1646, 1900) is also possible.]

ERASMVS ROT. MONACHO CVIDAM S. D.

MVNVSCVLA tua mihi fuere gratissima. Ego valeo quantum valere potest senex valetudinarius, et immodicis obrutus laboribus, quantis vix et iuuenis et validus sufficeret. De corporis tui bona valetudine non tam gratulor quam doleo te de animi valetudine queri. Non enim in nobis situm est quomodo valeamus corpore; caeterum vt recte valeat animus, magna ex parte in nobis situm est. Vereor ne imponant tibi quorundam praestigiae, qui iactant hodie splendidis verbis libertatem Euangelicam. Crede mihi, si rem propius nosses, minus tederet te istius vitae. Video genus hominum exoriri a quo meus animus vehementer abhorret. Neminem video fieri meliorem, deteriores omnes quotquot ego sane nouerim; vt vehementer doleam me quondam in libris meis praedicasse libertatem spiritus: quanquam id bono animo feci, nihil minus suspicans quam huiusmodi populum exoriturum. Optabam sic aliquid decedere ceremoniis humanis vt multum accresceret verae pietati. Nunc sic excutiuntur illae, vt pro libertate spiritus succedat effrenis carnis licentia. Ciuitates aliquot Germaniae implentur erronibus, desertoribus monasteriorum, sacerdotibus coniugatis, plerisque famelicis ac nudis. Nec aliud quam saltatur, editur, bibitur ac subatur; nec docent nec discunt; nulla vitae sobrietas, nulla synceritas. Vbi-

TIT. MONACHO CVIDAM S.D. *H*: AMICO CVIDAM RELIGIOSO S. P. α: AMICO CVIDAM CARIS. CARTVSIANO SALV. PLV. β: FRATRI N. CARTHVSIANO SALVTEM γ. 3. validus *H*: valens β. 4. animi *H*β: animi tui αγ. 8. *H*γ: nosces β. 9. *H*γ: te tederet vite β. 15. verae *om.* γ. sic *H*γ: *om.* β. 17. erronibus *H*: *om.* α: erroribus β: vagis γ. 18. *H*γ: monasterium β. 19. bibitur ac *H*: ac bibitur α: bibitur β: bibitur & more suum γ.

---

11. deteriores] Cf. Ep. 1901. 32–3. doleam] Cf. Ep. 1879. 89–94.

14. ceremoniis] Cf. Epp. 296. 58–9, 1886. 69–70, 1891. 192–5.

cunque sunt, ibi iacent omnes bonae disciplinae cum pietate. Plura tibi super his scriberem, si tutum esset litteris committere.

Tot annos laudabiliter in isto sodalitio vixisti, iamque, vt scribis, aetas tua vergit ad vesperam, fortasse me nouem aut octo annis minor. Agis in loco commodissimo, coelo saluberrimo; multum solatiorum adfert eruditorum hominum confabulatio; nec deest bonorum librorum copia, nec deest ingenium. Quid in hac vita potest esse suauius quam in huiusmodi pratis ociantem, iam veluti praegustare vitae coelestis felicitatem, praesertim hac aetate, hoc seculo quo nihil potest fingi turbulentius aut calamitosius. Noui quosdam qui fumo libertatis decepti deseruerunt suum sodalitium. Mutato cultu duxerunt vxores, interim egeni, exules, suis quibus erant chari detestabiles; tum in eo statu rerum, vt etiamsi qui sint qui illis bene velint, tutum non sit benefacere. Iam quomodo sit affecta illorum conscientia nouit Deus, et quomodo intus placeat noua sodalitas ipsi viderint. Quaenam est haec libertas, vbi non licet dicere preces, non licet sacrificare, non licet ieiunare, non licet abstinere a carnibus? Cogita quid talibus possit esse miserius, etiam in hoc seculo! Si quis sit iuuenis, si diues, posset aliquot annis frui commodis huius mundi, si quid tamen est hic commodorum. Nunc aliena aetate haec facere, dementia verius est quam stultitia. 'Sed onerant constitutiones, inuidiae et similia.' Quicquid istius generis est, leuissimum est, si bonus adsit animus. In altera parte plus malorum perpetiendum fuerit. Itaque Deus det meliorem mentem istis qui fabulis huiusmodi turbant animi tui tranquillitatem.

Emoriar, si vel tantillum roboris haberet hoc corpusculum vt saltem viuere possit, ni malim isthic tecum agere quam in palatio Caesaris esse primus episcopus. Sed ignoras pariter et tuam felicitatem et huius seculi miseriam. Nec est quod spectemus concilium. Sero veniet, obstante principum dissidio; et si fuerit institutum, sedecim annis agetur de rebus longe aliis quam de ceremoniis. Proinde, mi charissime in Domino frater, et per veterem, imo perpetuam, amiciciam nostram et per Christum oro, obsecro, obtestor,

22. tibi *Hγ* : *om. β*. 23. Hβ : in isto sodalitio laudabiliter *α*. 24. *Hγ* : fortassis *β*. aut octo *om. γ*. 25. minor *H* : iunior *β*. 28. quam *Hβ* : *om. α*. 29. felicitatem *Hγ* : suauitatem *β*. hac *H* : isthac *α*. 30. fingi potest *α*. 31. qui . . . suum *Hγ* : fumo libertatis deceptos qui suum deseruerunt *β*. 32. et *ante* exules *add. γ*. 33. etiamsi *H* : si *β*. 34. qui *Hγ* : *om. β*. benefacere *H* : illis benefacere *β*. 34–5. affecta sit *β*. 38. carnibus *Hγ* : carnalibus *β*. *Hγ* : posset *β*. 39. *Hβ* : possit *α*. 40. *Hγ* : annos *α*. mundi *H* : modi *γ*. hic est *γ*. 41. haec *H* : id *β*. 44. parte *Hγ* : *om. β*. fuerit *Hβ* : erit *α*. 48. posset *α*. 49. Caesaris *H* : regis aut Cesaris *γ*. *Hγ* : primus esse *β*. 50. *Hγ* : Consilium *β*. 52. *Hγ* : agetur annis *β*. 53. mi . . . frater *Hγ* (frater *H* : N. *γ*) : mi charissime in domino *α* : in domino mi N. carissime *β*.

---

21. iacent] Cf. Ep. 1901. 19.

48. malim isthic] At times Erasmus seems to have felt himself drawn to escape from the troubles of the world, even to the extent of returning to monastic life; cf. Epp. 1075. 2–4, 1102. 1–3, 1158. 13–15, 1805. 273–7. Lypsius (Epp. 901, 1070) and Volz (Ep. 1075) he steadily advised not to leave their monasteries: Oecolampadius on the contrary he urged to think seriously before entering Altomünster (Epp. 1102, 1158).

vt istud taedium penitus excutias ex animo, nec aurem praebeas exitialibus hominum fabulis, qui nihil opitulaturi sunt tibi, sed irrisuri potius, vbi te in foueam pellexerint. Si toto pectore contempseris huius mundi fallaces praestigias, totum te Christo dedideris, in sacris libris, in meditatione vitae coelestis totus verseris, crede mihi, abunde multum solatiorum inuenies, et ista taediola quae commemoras, non aliter quam fumus euanescent. Si monitorem audieris, nisi comperieris esse verum quod dico, mecum expostulato. Dominus repleat cor tuum omni consolatione spirituali, amice et frater in Domino charissime.

Datum Basileae Idibus Octobris Anno M. D. XXVII.

Erasmus Rot. sua manu.

1888. To Alfonso Manrique.

Opus Epistolarum p. 750. Basle.
N. p. 715 : Lond. xx. 19 : LB. 903. 15 October 1527.

[Accompanying an 'advance-copy' of the *Apologia ad monachos quosdam Hispanos*, as printed by Froben in 1527 but not published; see Epp. 1877, 1879, 1967. At this date Erasmus wrote also to John Vergara (Ep. 2004. 1–2); a letter which is not extant.]

ERASMVS ROTERODAMVS ALFONSO MANRICO, ARCHIEPISCOPO HISPALENSI, S. D.

Reverende Praesul, mitto Responsionem typis quidem excusam, at non aeditam, nisi quid aliud censuerit autoritas tua : cui per me licebit et isthic aedere, si videbitur. Videbam opus aliquot exemplaribus, quo certius iudicarent ad hoc delegati, nec mihi suppetebat tanta scribarum copia. Multorum igitur amanuensium vice sum vsus vno typographo. Non queo satis admirari quid istis hominibus venerit in mentem, vt huiusmodi rationibus et meis studiis et celsitudinis tuae negociis molesti sint, turbentque Christianam tranquillitatem. Non poterant alia via magis seipsos traducere.

Ante paucos dies scripsi copiosius. Opinor iam redditas litteras, quandoquidem eas exemplari gemino misimus. Quin et illud demiror, Caesarem, quum ipsius autoritate fretus meum caput omnibus periculis obiecerim, nunc permittere vt pro officio tantum non bestiis obiiciar. Mihi per Caesarem non licuit timere factionem reuera formidandam ; et nunc Caesar eos metuit quibus ego meo periculo praestiti vt minus metuant. Verum ego non desinam quod homine Christiano dignum est agere. Tua celsitudo faciet, quod Christianae pietati maxime videbitur conducere ; cui precor omnem in Christo felicitatem, me totum illi dedicans.

Verbis consequi nequeam quanto cum animi dolore videam regum iras incrudescere, quorsum euasuras incertum. Agnosco diuinam iram per monarcharum aestus in nos saeuientem, nec

1887. 55. istud *H* : illud γ. 57. pectore *H* : corde γ. 58–9. dederis γ. 60. ista *om.* γ. 62. *H* : compereris α. 65. Datum *om.* α. Idibus *H*β : Id. α. Anno M. D. XXVII *H* : *om.* α : anno 1527 β : anno Christi 1527 γ. 66. Erasmus Rot. sua manu α : *om.* *H*β.

1888. 6. vno typographo] Cf. Ep. 1967. 27–9.
10. scripsi] Ep. 1877. 7.
13. obiecerim] Cf. Epp. 1864, 1873.
14. non licuit] Cf. Epp. 1872. 8, 1873.

resipiscimus. Haec res magis discruciat animum meum quam stolidi monachorum tumultus. Dominus omnia vertat in bonum exitum. Datum Basileae Id. Octob. Anno M. D. XXVII.

[1836]1889. To John Louis Vives.

Opus Epistolarum p. 751. Basle.
N. p. 716 : Lond. xx. 20 : LB. 901. 15 October 1527.

ERASMVS ROTEROD. LODOVICO VIVETI S. D.

Fascicvlvs literarum, inter quas erant vnae Veruesii ad te, quem miseras Cal. Iunii, mihi redditus est sub Calendas Octob. Fortasse commiseras Francisco bibliopolae : nam is solet res amicorum ad eum curare modum. Te mihi inter certissimos amicos numerari recte coniectas. Verum quod rarius scribam quam tu velles, non id tantum in causa est. Frequenter aberrant literae, intercipiuntur, haerent alicubi ; vt nihil referat scripsisse, dum aut non redduntur aut sero redduntur. Nec te semper idem orbis habet, *ζῷον ἀμφίβιον* nunc natans apud Britannos *τῆς νομῆς χάριν*, nunc nidulans *καὶ ᾠογονῶν* apud Brugenses. Porro scribendis epistolis enecor, aut si quod est verbum atrocius. Libellos tuos inter immensos labores vix degustaui, adeo subinde excutiuntur e manibus. Alias scribam certius iudicium, quandoquidem *ταύτην λεοντὴν* imponis Erasmo, pene dixerim asino.

Augustinus excuditur cum dignitate summa. Negant tamen tuum volumen hoc tempore excusum iri, quod omnes socii abundent libris. Si quid correctum velis aut adiectum, poterit adiici. Verum hic, mi Viues, nolim te superfluis onerare volumen. Alardus clamat in textu multa parum attente recognita : sed hominem noui. Sunt in quibus ipse dormitasti, sed admodum pauca. De typho meministi. Ea potes resecare, nec addere nisi digna cognitu et ad rem pertinentia. Hoc et typographis erit gratius et lectori iucundius et tibi gloriosius. Sat maturaris si miseris ad nundinas Argentinen⟨ses⟩. Laurinorum consuetudinem tibi, quamuis amicissimo, propemodum inuideo. Nos in hoc pistrino consenescimus vel immorimur potius, tametsi subinde meditantes fugam. Bene vale.

Basil. Id. Oct. 1527.

1888. 25. Idus *N*. 1889. 5. quod *scripsi*: quo *H*. 27. Id. *H Lond.* : Idus *N*[3].

1889. 1. Veruesii] See Ep. 1684 introd.
2. Cal. Iunii] This date is wrong : see Ep. 1836.
3. Francisco] Berckman : cf. Ep. 1804. 294–6. But the letters had in fact come through Schets : see Ep. 1847. 63–4.
9. *ζῷον ἀμφίβιον*] Cf. Ep. 1830. 1.
11. Libellos] Cf. Ep. 1792. 23n.
15. Augustinus] See Epp. 1473. 5n, 1613. 9, 2157.
15–16. tuum volumen] The *De Ciuitate Dei* : see Ep. 1309.
17. correctum] Cf. Ep. 1613. 10–11.
18. Alardus] See Ep. 433 introd. : and, for some indication of his present relations with Erasmus, Ep. 1437. 29.
20. typho] *C. D.* 11. 33 : 'duas angelicas societates, vnam fruentem Deo, alteram tumentem typho' = *τύφῳ*, pride. Vives' note, p. 358, runs, 'Typho gigas fuit terrae filius immanissimus'.
23. nundinas] This fair was held in January and July ; and later in the century was much used as a channel of communication. See Vulc. E., especially Epp. 53, 99, 101, 172, 175.
24. Laurinorum] See Epp. 18[illegible]. 1.
26. meditantes fugam] Cf. Ep. 1861. 5–6. There was also the invitation conveyed in Ep. 187[illegible] to think over.

$^{1857}1890_{1899}$ To Conrad Goclenius.

Vita Erasmi p. 90. 〈Basle.〉
O². p. 143 : Lond. xxx. 18 : LB. 273. 15 October 1527.

[The first paragraph evidently answers the letter, not extant, which was brought by Nic. Cannius in July : see Ep. 1857. 27. The place-date is clearly wrong. To accommodate it, Leclerc altered the year-date to 1517.]

ERASMVS ROTERODAMVS CONRADO GOCLENIO S.

Emoriar ni quod tibi sic affulget vndique fortuna, mihi iucundius est quam si mihi simile quippiam accidisset : idque non eo tantum quod tuis faueam commodis, quibus certe, vt par est, toto faueo pectore ; verum etiam quod bene cupiam optimis literis, quas et tu et eruditione non vulgari et profitendi diligentia et ingenii dexteritate sic vel ornasti vel euexisti, vt vix alius felicius.

Per Frobenium tantum scripsi Maruillano, Praesidi vestrae sodalitatis, quod propemodum Quirinus decreuerat in miseros suos. Vix credas quam infeliciter acciderit quod non saltem per Nicolaum miseris Augustini libros de Trinitate apud Dorpium collatos. Iam enim Frobenio feruent quatuor praela, quibus fortassis accedit vnum aut alterum. Itaque te rogo ne saltem nunc negligas per hunc mittere.

Franciscus Delphus apud nos agit, vtinam tam felix nostro conuictu quam illius mihi iucundus ! Certe quod licebit in his occupationibus, adnitar ne nullum ex nostra consuetudine fructum ferat. Vix oratione consequar quantopere succenseam his qui tam generosam indolem ad nugas auertere conati sunt.

Hunc nostro sumptu conduximus, quum nihil aliud haberet negocii. Quare ne redeat inanis. Verum ita tracta negotium cum illo quasi res ad Frobenium pertineat, vt re vera pertinet.

Ἐν τῷ Διέλφῳ τὰ λοιπὰ μὲν ἀρέσκει πάντα· τὴν φιλολογίαν abs te magnifice praedicatam, in eo desidero verius quam considero. Meditatur *συνοικεῖν τῷ Καρίνῳ.* Malim cum alio. Tu facile coniectas causam. Ego monendi officio nunquam sum defuturus.

Frobenius cogitat excudere Terentium cum commentariis : hic si quid potes, opitulare, sed propere. Sed omnino per hunc veniat

1. fortuna] Perhaps the Antwerp canonry mentioned in OE. p. 330.

7. Per Frobenium] When he went to the Frankfort fair.

scripsi Maruillano] Ep. 1856.

8. Quirinus] Talesius : see Ep. 1966. Evidently he was proposing to return to Holland, and Erasmus had intended to send most of his letters for the Netherlands by him.

decreuerat] *sc.* redire.

miseros suos] A jesting description for Dutchmen : cf. Epp. 996. 43n, 1238. 45n.

9. Nicolaum] Cannium.

10. de Trinitate] See Epp. 1547. 8, 1778. 22.

19. Hunc] One of Froben's men, named Burchard : see Epp. 1897. 1, 1899. 23.

21. ad Frobenium] The expenses of Burchard's journey to fetch the MS. were to be put down to Froben, as part of the cost of printing Augustine : cf. Ep. 1547. 30n.

24. *Καρίνῳ*] See Epp. 920 introd., 1799. He seems now to have transferred his school to Basle : cf. Ep. 1899. 101–4.

26. Terentium] This project was no doubt interrupted by the death of Froben, which took place before the end of Oct. It was carried out by Jerome Froben in March 1532.

ἡ Τριάς. Iam opus est. Non enim semper commodum est magno conducere qui transcurrant. Deleui quae missa sunt.

Bene vale † Louanii Id. Octobr. 1527.

1891. To John Gacy.

Selectae Epistolae, f°. d³ v°. ⟨Basle.⟩
H. p. 907 : N. p. 848 : Lond. xxii. 29 : ⟨c. 17 October 1527.⟩
LB. App. 345.

[Contemporary with Ep. 1886 : mentioned in Ep. 1892. 27–8 as already written. John Gacy or Gachi was a Franciscan who appears as a champion of orthodoxy. On 1 Oct. 1524, writing from Cluses, ' the centre of the Allobroges ', in the Arve valley E. of Geneva, he addressed to Charles of Montbrun, sieur of Previgny, a *Trialogue*, in French verse and prose, exposing the errors of Luther and the sufferings of the Church. About 1536, being then almoner to the Franciscan nuns in Geneva, he composed a *Deploration* of that city, in French verse, over the oppressive actions of the heretics.

See A. de Montaiglon's *Recueil de Poésies françoises* iv, 1856, pp. 94–102 ; and Herminjard vi, pp. 466–7. To the present attack, described in Ep. 1852, it appears that Erasmus made no further answer : though Epp. 2045. 191–9, 2126 show that Gacy defended himself.]

DES. ERASMVS ROTERODAMVS D. IO. GAC., CONSERVO ET COMMILITONI IN CHRISTO, S. D.

Et crebris et talium virorum literis huc perscribitur, vt omnino vanum credi non possit, te non solum in conuiuiis, in conciliabulis et priuatis colloquiis, verum etiam in publicis ac sacris concionibus, subinde proscindere nomen meum apud imperitam ac promiscuam multitudinem. Scio non esse temere fidem habendam rumoribus, praesertim ea nunciantibus quae faciunt ad dirimendam fratrum concordiam ; verum quoniam hoc idem nunciatur ab ordinis tui sodalibus, et apud Hispanos, et apud Polonos, et apud Vngaros, et apud Anglos, et apud Gallos actitari coeptum, quod isthic facere diceris, satis liquet rem de composito geri. Verum hactenus illis nusquam satis prospere successit, dum vbique inueniunt praepotentes et gratos homines qui meis fauent studiis, quosque mihi non ambitione, sed meis sudoribus, quos iam olim prouehendis linguis ac politioribus litteris instaurandis ac restituendis illustrium autorum monimentis impendo, demerui. Quanquam hi praedicant sese fauorem hunc non tam tribuere personae quam ipsis studiis ac pietati Christianae. Quod si pergant isti, vereor ne illis infelicius res cedat quam ipse vellem, in quem videntur conspirasse. Nam frequenter accidit iis qui contemnunt hostem, vt

dum fragili quaerunt illidere dentem,
Infringant solido.

Quanquam me sibi fingunt hostem, non habent. Etenim quum omnibus pietatis cultoribus impense faueo, tum vestro sodalitio, quod caeteris vel collapsis fere, vel ad mundum degenerantibus, apud vos purioris religionis vestigia residere videantur, semper vnice

1891. TIT. DES. *om. H.* GAC. *G* : GACCHO *H.*

1890. 28. ἡ Τριάς] Cf. l. 10. 121.
1891. 8. apud Hispanos] Cf. Ep. 1886. 20. dum fragili] Cf. Hor. *S.* 2. 1. 77–8.

faui: cuius rei testes esse possunt quotquot istius ordinis mecum egere consuetudinem, quorum nullus opinor prodibit qui dicet se verbo laesum ab Erasmo; erunt aliquot qui non negabunt se meis officiolis aut etiam pecuniolis adiutos, quanquam haec commemorare ineptum est quae pietati tribuuntur, non hominibus. Porro viros in quibus relucet syncera pietas, etiam si velim, odisse non possum: hoc ingenio natus sum. Nec vnquam fui tam inciuilis vt ob paucorum improbitatem detestarer vllum ordinem. Ea rerum humanarum natura est vt nihil sit ab omni parte beatum. Arca Noe non habebat nisi octo homines, et tamen ex his vnus extitit improbus. Quid Abrahae familia sanctius? hinc eiicitur puer Ismahel vna cum matre. Isaac duos habuit gemellos: horum alter placuit, alter displicuit Deo. Quid domo Iacob religiosius? et haec habuit qui non vereretur incestare patris concubinam. Dauidis prophetae pietas non effugit hanc infelicitatem; cuius alter filius sororem incesto coitu constuprauit, alter impia seditione patris exitium molitus est. Queritur et Paulus Apostolus sibi negocium exhiberi a falsis fratribus. Postremo Dominus ipse ex electo illo raroque numero proditorem vnum perpessus est. Itaque quum vester ordo tot habeat, ne dicam hominum, sed monasteriorum milia, quid iniquius eo qui propter aliquot secus quam oportet agentes, vniuersum execretur ordinem, in quo tam multi extiterunt et pietate et eruditione merito celebres?

Quin et te accipio, mi Gacche, praeclaris dotibus instructum ad praedicationem verbi Dei, nec moribus praeditum inciuilibus: vt suspicer te quod facis, alieno facere impulsu potiusquam ex animo tuo. Atque haec res praecipue fecit vt ad te scriberem: quem si talem iudicassem quales noui nonnullos, non sumpsissem hoc operae, non solum inaniter laboraturus verum etiam exacerbaturus malum insanabile. Quin etiam optarim omnia vana esse quae vel rumor vel amicorum litterae huc pertulerunt. Quod si forte res secus habet quam accepi, putabis haec tibi scripta non esse. Sin verus rumor huc aduolauit, tamen quoniam interpretari libet haec abs te potius alieno fieri instinctu quam ex animi tui malicia, sic temperabimus admonitionem vt non minus pietatis et ordinis vestri rem quam nostrae famae videamur agere. Tuae vero prudentiae fuerit, vir egregie, boni consulere si simplicius ac liberius quod causa postulat eloquemur.

Primum enim illud tecum perpendito, mi frater, quam sit alienum a moribus et instituto modestissimi patris vestri Francisci, tanta linguae intemperantia publice simul ac priuatim abuti in proximi nomen, de quo non solum nullus adhuc pronunciauit in sinistram partem, verum etiam quem orbis et Ecclesiae principes honorificentissimis testimoniis ornarunt, idque publicitus. Ea res miror si vos latet, quum extent Caesaris epistolae, quum extent Leonis decimi et Adriani sexti ad me diplomata typis excusa. Certe com-

49. Gacche *N*: G. *G*. 53. non *G*: haud quaquam *H*.

26. faui] Cf. Ep. 1823. 8n.
27. nullus] Cf. i. 257n.
34. beatum] Cf. Hor. *C*. 2. 16. 27–8.
39. prophetae] See Ep. 1381. 145n.
42. Paulus] 2 Cor. 11. 26, Gal. 2. 4.
70. Caesaris] Ep. 1270.
Leonis] Epp. 338–9, 864.
71. Adriani] Epp. 1324, 1338.

plures qui me norunt, sciunt, quia plerique viderunt, quantos habeam epistolarum aceruos, et ab hoc Pontifice Clemente, a multis cardinalibus, ab archiepiscopis, episcopis, regibus, ducibus, et eruditissimis viris, multo aliud loquentium quam tu de me diceris praedicare. Ac ne quis dicat leuius esse verborum testimonium, amplissimis muneribus vltro delatis confirmant suam de me sententiam. Quarum rerum si vel portionem aliquam hic commemorem, videbor Thrasonem quempiam aut Pyrgopolinicen e comoedia referre, etiamsi longe fuerit infra verum mea praedicatio.

Sed haec missa faciamus: quo tandem merito meo ista faciunt? An quia rem Christianam tantis et vigiliis et impendiis meis adiuuare conor pro viribus, vel potius supra vires? Idem ago quod tu, licet alia ratione. Sunt enim varia dona Spiritus, sunt et variae functiones, licet eodem spectent omnia. Qui pelles caprinas conferebant, qui rudera comportabant sternendo fundamento, iuuabant structuram templi Dominici, quemadmodum et hi qui aurum et lapides preciosos dabant. Tua pietas vnde haurit quae docet populum? Nonne potissimum ex Euangelicis et Apostolicis litteris et ex sacrosanctis Ecclesiae doctoribus? Nonne diuum Hieronymum misere deprauatum vobis restitui? Nonne diuum Ambrosium multo quam antea castigatiorem dedi? Nonne sanctum Hilarium summis laboribus emaculatum vobis tradidi? Nonne Irenaeum et Arnobium extinctos luci reddidi? Quod idem nunc molimur in omnibus Augustini lucubrationibus, in quibus tantum comperimus mendarum vt nemo facile crediturus sit. Nec arbitror temere posse quenquam inueniri qui taedium hoc fuerit deuoraturus. Nonne multa Chrysostomi et Athanasii vestris auribus donauimus? Postremo, nonne fontem omnis Christianae philosophiae Nouum Testamentum contulimus, emaculauimus, et illustrauimus? Quantum illic mendarum abstersimus, quantum nodorum dissoluimus, quantum caliginis dispulimus!

Iam quis aestimet quantis sudoribus ac vigiliis, quanto valetudinis dispendio haec mihi constent? quanquam hic quicquid est laudis, fateor illi deberi sine quo nihil efficit humana industria. Agnoscunt beneficii magnitudinem qui in his serio versantur, qui toto pectore in sacrarum litterarum fontibus et orthodoxorum pratis deliciantur: non plebeii quilibet, sed episcopi, sed cardinales, sed celebres theologiae doctores, denique ii qui libris aeditis fortiter ac feliciter depugnant pro domo Dei. Et arbitror sane te quod praecipue te dignum est facere. Quid enim tibi, qui te mortuum huic mundo profiteris, charius esse debet iis libris qui vobis inspirant Christi spiritum? Quod si est, qui potes odisse illum qui tanto studio tibi parat hanc vtilitatem? Sin haec tibi cordi non sunt, nimirum res ipsa clamitat te non pietatis amore sed affectu carnis ad istam commoueri petulantiam. Si quis dono mittat corbem piscium, aut

112. vobis *G*: nobis *H*. 114. Sin *G*: si *H*.

73. epistolarum aceruos] Cf. Epp. 1197 introd., 1805. 288–9n.
Clemente] Ep. 1438.
91. Hieronymum] See Epp. 396, 1465.
92. Ambrosium] See Ep. 1855.
93. Hilarium] See Ep. 1334.
94. Irenaeum] See Ep. 1738.
Arnobium] See Ep. 1304.
95. Augustini] See Ep. 1473. 5n.
98. Chrysostomi] See Epp. 1558, 1563, 1661, 1734, 1800, 1841, 1856.
Athanasii] See Ep. 1790.
99–100. Nouum Testamentum] See Epp. 384, 864, 1174. 15n, 1571. 19n.

vestem, aut canistrum onustum panibus, aut caseos aliquot, adamatur, in coelum tollitur; et qui tanto meliora donat, omni genere conuiciorum incessitur?

Sed donemus vos haec contemnere quae nemo vere pius contemnit, certe non oportebat eam vtilitatem aliis inuidere. Recte monet Sapiens ne quem vetemus benefacere, quin potius conemur et ipsi benefacere si possumus. Nulli benefacere fortassis ignauiae sit; benefacere conanti negocium facessere, liuoris. At alieni beneficii fructum tam multis intercipere velle, obsecro te, quo nomine donabimus? An non deploratae cuiusdam maliciae est, nec ipsum cuiquam velle prodesse, nec alium vt prosit sinere, nec pati vt ad auidam multitudinem fructus perueniat pietatis? quum contra conueniat et populo gratulari, et laborantem, si non opera, certe applausu iuuare. Ego tibi tuum talentum in Domini lucrum deponenti syncere faueo, nec faueo solum verum etiam opitulor; quur mihi idem agenti obstrepitur?

Dices in libris meis esse quae discrepant a rectitudine fidei. Hoc nullus adhuc docere potuit, quum aliquammulti conati sint. Sed fingamus esse: quid magni si mihi accidisset quod accidit Cypriano, Hilario, Hieronymo et Augustino? Tot iam annis libri mei versantur in manibus hominum, quur interea nemo vestrum admonuit, nemo docuit? Nunc post tantum temporis subito clamatis apud imperitam plebem, quae nec intelligit haec, nec vt sciat refert.

Dices me monitum ab aliis. Verum, sed ab hominibus sycophanticis et rei theologicae prorsus imperitis. Leum sua cohibuit Anglia, tam infeliciter se gesserat. Stunicam sua improbauit Hispania, Roma minis etiam cohercuit. Nuper Beda sic se gessit vt nemo sanus non habeat hominem pro furioso: quanquam non erat hoc monere, sed inuectiuam scribere. His igitur quum et cardinalium et pontificum et Caesaris et regum autoritas imposuerit silentium, quanto magis damnant istas apud populum vociferationes, vnde praeter simultates, odia, seditiones ac tumultus quid potest oriri? Illi tolerabilius insaniebant, nec tolerati sunt ab Ecclesiae proceribus; et vos nouum exemplum inducitis, sic apud multitudinem promiscuam in quemlibet debacchandi? Quoties ibi dictus Erasmus haereticus, quoties Lutheri magister et Luthero nocentior, quoties aliis conuiciis nominatim denotatus? Et hoc tam improbum exemplum a vobis oritur, qui summam profitemini tolerantiam summumque mundi contemptum.

Euangelicum est benedicere maledicentibus, et vos benemerentibus et maledicitis et malefacitis? Dum enim vos ista clamatis in Erasmum, ille non desinit vobis suppeditare quod omnibus caseis et ouis melius est. Si iudices estis, quur non legitimo more causam cognoscitis, ac deinde pronunciatis? Si non estis, vnde istud exemplum debacchandi publicitus in famam alienam? Si quis scurra passim in hominem non improbum deblateraret, ebrium, lurconem, ganeonem, furem, lenonem appellaret, nemo ferret im-

123. possimus *H*. · 143. Bedda *H*.

---

122. Sapiens] 7. 22.
141. Leum] See Ep. 1037 introd.
142. Hispania] See Ep. 1128. 4n.
143. Roma] See Ep. 1302. 59n.
Beda] See Epp. 1571, 1621 introdd.
145. cardinalium] Cf. Ep. 1581. 194–5.

potentem linguae licentiam; et vobis apostolicis viris ludus videtur quemlibet in publicis etiam concionibus haereticum et haeresiarcham appellare? Si agnoscitis Romani Pontificis autoritatem in exemptionibus, priuilegiis et indultis quae faciunt in rem vestram, quur hic eum aperte contemnitis, illi praeiudicantes cuius iudicio mea semper submisi? imo quur eum audetis damnare publice quem ille publice laudat? An quoties vestris commodis seruit pontificum autoritas, sacrosancta est et plumbi pondus habet, vbi secus est, ibi leuior est stipula? Et vbi interim ista mirabilis obedientia quam semper habetis in ore, si quoties commodum est, et pontificum et episcoporum et principum aedictis oppeditis? Atque hic scilicet recinitur nobis vox Apostolica, Oportet Deo obedire magis quam hominibus: quanquam haec vox iam Lutheranorum est non minus quam vestra. Sed vbinam hoc praecepit Deus, vt homines, contemptis principum aedictis ac iussis, seditiosis clamoribus debacchentur in bene merentem de religione: hoc si nimium est, certe in nihil commeritum; si hoc quoque nimium est, saltem in eum in cuius libris nullam adhuc sententiam damnauit autoritas Ecclesiae?

Sed insunt quaedam, quorum occasione decedit aliquid populari de vobis existimationi. Dicam itaque summam eorum quae libris meis semper egi. Fortiter in bella vociferor, quibus tot iam annis videmus concuti ditionem Christianam pene totam. Theologiam nimium ad sophisticas argutias delapsam, ad fontes ac priscam simplicitatem reuocare conatus sum. Sacros Ecclesiae doctores, vnde viuidius hauriuntur quae quidam decerpta legunt, ne dicam concerpta, suo nitori reddere studuimus. Bonas litteras, ante propemodum paganas, docui sonare Christum. Linguis reflorescentibus adfui, pro mea quidem virili. Praepostera de rebus plerisque mortalium iudicia traduxi. Ad puriorem Christianismum orbem ceremoniis pene Iudaicis indormientem expergefeci, sic tamen vt Ecclesiae ceremonias nusquam improbarim, sed quid potius sit ostenderim.

Perlongum autem sit, vir optime, declarare quam haec fuerint necessaria. Et tamen hoc ea moderatione factum est a nobis, vt nec ordinem vllum, nec vllius nomen aut famam laeserim, nec factionem vllam contraxerim, aut seditionem excitarim: adeo vt nisi quidam pseudomonachi Dominicani et Carmelitae (nam tuus ordo tum erat mihi propitius) clamassent apud populum, extitisse qui corrigeret Magnificat, Precationem Dominicam et Euangelium Ioannis, aliaque non minus indocta quam seditiosa, ne musca quidem tumultus fuisset.

Sed aiunt quidam Lutheranum hoc incendium ex meis literis ortum. Prorsus hoc aiunt quidam; sed impudentissime mentientes, quum hactenus nemo fuerit qui vel vnum dogmation improbatum proferre possit, quod mihi sit cum Luthero commune. Postremo res ipsa declarat quam impudenter et illud mentiti fuerint me cum Luthero colludere. Sic nimirum colludebat Hector cum Achille. Iudicabis hoc ipse, si legeris meam Diatribam, et huic

172. stipula N^3: tipula *G Lond.*, *cf. Plaut. Pers.* 244.

---

175. Apostolica] Acts 5. 29.
200. pseudomonachi] See Ep. 948.
211. Diatribam] The *De libero arbitrio*: see Epp. 1419, 1481.

sic respondentem Lutherum vt in neminem scripserit hostilius, et rursus duos Hyperaspistae mei libros illi respondentes.

Iam non me fugit esse qui praedicent meas lucubrationes monachorum ordinibus derogare. Ego sane puto rem Christianam nihilo deterius habituram, si non essent tot cultuum, ciborum ac titulorum discrimina; praesertim quum monachismus propemodum eo prolapsus sit vt, si externa detrahas, fere deteriores sint caeteris. Bona vero pars monasteriorum adeo nullam habent religionis disciplinam, vt nusquam minus liceat religiosam vitam agere: quanquam hoc a me nusquam est scriptum antehac; et quid referebat scribere quod nemo nescit? Tantum admoneo quibus in rebus sita sit vera religio, taxans quosdam qui blandiciis, terriculamentis aliisque non probandis artibus rudem ac simplicem et sui quoque, nedum religionis, ignaram aetatem pelliciunt in nassam, vnde se non possint explicare: pessime consulentes et adolescentibus et ordini suo, cui magis expediebat habere paucos synceros quam multos qualescunque.

Haec si non fiunt, non prorsus inutiliter monui ne fierent. Sin mundus horum exemplorum, quorum aliquot referre me pudeat, plenus est, fatebitur tua prudentia me non solum vtiliter verum etiam necessario monuisse. Non ille damnat matrimonium qui monet ne quis temere contrahat matrimonium: imo potius consulit matrimonii dignitati. Sed alicubi taxo quosdam qui, quum perdite viuant, sibi persuadent se tutos fore ab vnguibus cacodaemonum, si veste Franciscana tecti deferantur in sepulchrum. Hoc malo si nulli laborant, frustra monui: sin innumeris exemplis compertum est hanc superstitionem non tantum habere simplices plurimos verum etiam ab ordinis tui sodalibus ali fouerique, non conueniebat hoc a quoquam inculcari populo magis quam a tui similibus. Haec enim vos reddunt inuisos doctis, cordatis vereque piis viris, vtcunque conducunt temporario quaestui.

Quid? An protinus collabetur ordo vester, si Christianis persuasum fuerit vestem Franciscanam minimum opis allaturam post hanc vitam, nisi quis Francisci sanctimoniam fuerit imitatus? Dices, Quid opus erat haec admonere? Imo quid opus erat haec fieri? Quid opus erat huiusmodi facta tueri? Quod si tam exacte sartam tectam haberi vultis omnium sodalium famam, quur tanta licentia debacchamini nominatim in nomen ac famam alienam? non de veste calumniantes, sed haereseos crimen impingentes, quo nullum est atrocius, idque falso, quum de veste nemo mortalium nesciat, vt quod a vobis fiat etiam ambitiose. Quin hoc pene peculiare est istius ordinis plerisque sodalibus, cynica petulantia in episcopos, in sacerdotes, in pastores, in abbates, in poetas et rhetores detonare: nunc iidem tribus verbis attactam Franciscanam vestem ferre non potestis? praesertim quum in tot Franciscanorum populis nullius nomen aedatur. Quod si tam tenere metuitis famae vestrae,

226. possit *H*.

213. Hyperaspistae] See Epp. 1667, 1853.

220–21. nusquam . . . antehac] To this sweeping condemnation he was now moved by provocation.

226. possint] An easy lapse: in concord with *adolescentibus* (l. 226).

257. nullius nomen] For a similar claim cf. Ep. 1196. 270–72: see also Ep. 1886. 67–8 and l. 27 *supra*.

illud curandum erat, ne per vestros sodales tot argumenta darentur fabulis populi, talibus vt aliquoties non sine rubore audiam. Ex his adeo nihil vnquam prodidi, quum multas habeam compertissimas, vt Lutherum et alios aliquot ista meditantes in vulgus spargere, dictis ac scriptis compescuerim.

Pro hac mea ciuilitate, mi G., vide quam malam nonnulli rependant gratiam: inter quos te numerant quidam. Fortassis hoc mandatum est a patribus, vt hinc etiam obedientiae laudem speres. Quid si patres iniungant vt mihi porrigeres venenum? Faceres? Atqui quod quidam faciunt, aliquanto est sceleratius. Venenum vnius corpus interimit, istae obtrectationes tot milium animos inficiunt. Sed finge me male meritum de tui sodalitii nonnullis: nulla est ratio vindicandi nisi mendacibus obtrectationibus et famosis concionibus? Nullae sunt leges in orbe, nulli iudices, nulli cognitores? Ista vindicandi ratio militaris ac seditiosa est, non Franciscana: 'Omnes vociferemur simul, clamoribus obruemus insontem'. Atqui tam sancto tumultu Christus oppressus est. An hoc exemplum vobis placet? Si placet, placeat et euentus. Qui gladium sumit, gladio feritur. Qui vim infert, vim inuitat. Nondum dormiunt omnes rustici: quanquam istis factis etiam principibus, episcopis et orthodoxis inuisi reddimini, si tacita bonorum iudicia contemnitis.

Hoc quum per se sit indignissimum ista professione, longe tamen sceleratius est ad tale facinus abuti Euangelii, loci, Franciscani nominis ac vestis autoritate, et populi Christiani religiosa patientia. Scis ipse nullam esse sacratiorem functionem quam Euangelii praedicandi, nec ignoras quanta ei loco debeatur religio; nec te clam est quid illic expectet populus. Ad hoc munus, ad eum locum nemo deberet accedere, nisi intentissima deprecatione praeparatus, ac velut afflatus numine. Quale est autem ex eo loco scurriliter incessere famam alterius, idque manifestis mendaciis? Quod si nunc, vt olim, mos esset populum sibilis supplosionibusque significare si quid parum placeat, vereor ne non sibilis tantum sed et saxis ista reiicerentur. Hoc silentium, hanc patientiam pia multitudo tribuit Euangelii maiestati et honori loci; et tu rebus sacratissimis ad rem sceleratissimam abuteris? Quod perinde est ac si quis per Eucharistiam ministret aconitum.

Est et istius nominis et cultus magna apud quosdam reuerentia; quibus oportuit magis ad populi commodum abuti quam ad impiam calumniam. Quid autem est quod captatur istis clamoribus? Vt populus male sentiat de Erasmo? Finge id esse persuasum. An ilico bene sentiet de vobis omnibus, si de me vno male senserit? Imo vereor, optime G., ne vociferationibus et obtrectationibus huiusmodi, cum magna vestri nominis inuidia meum nomen reddatis illustrius. Id quod regionibus aliquot videmus vsu venisse, licet interim me tacente. Si vultis odium excitatum sopire, redeundum vobis est ad eam synceritatem qua vobis primum bonorum fauorem conciliastis. Ista via, mi charissime G., magis traducitis ordinem vestrum quam ego possim, quamlibet cruentum in vos stringens calamum: quod tamen a me nunquam est futurum.

261. Lutherum] For lost letters between them see Ep. 1041. 46n.

Hoc metu vos libero ; verum quid alii facturi sint, mihi non est in manu. Ea vestra cura est.

Iam qui fit illud, vt quum frequentius ac liberius meae lucubrationes attingant principes, reges, Caesares, pontifices, cardinales, episcopos, horum neminem habeam infensum ? vos soli, quos oportebat esse tolerantissimos, istiusmodi tumultus mouetis ? An vos soli non egetis admonitore ? An soli vacatis omni vitio ? An vestram tantum famam oportet illibatam haberi ? Vtinam id primum a vobis praestetur ! Porro vt imperitis persuadeatis ea quae de me praedicantur, quid dicent eruditi, qui in meis versati lucubrationibus mox deprehendunt impudentiam calumniae ? Sed fortasse pollicemini vobis futurum vt istis clamoribus etiam scripta mea consopiatis. Vereor ne res vobis in diuersum cedat. Audio iam nunc bibliopolas iactitantes se vestris clamoribus debere, quod auidius emuntur libri mei quam soliti sunt.

Age, fingamus vobis licere quod libet, fingamus neminem exoriri qui meam tueatur innocentiam, vestram retundat impudentiam : an non metuitis illum vltorem, cuius manus nemo mortalium effugit ? An creditis statim apud illum sanctum habendum, quod vobis sanctum esse vestra persuadet cupiditas ? Longe alia sunt, mihi crede, Dei iudicia quam hominum. Quod si labor eorum qui synceriores litteras ac puriorem theologiam cum vera pietate conantur restituere, videatur vestris officere commodis, quaeso vt tua pietas expendat vndenam id accidat. Etenim quum apostolicam vitam profiteamini, qui fieri potest vt non feratis ad apostolicam simplicitatem inuitantem ? Quod si quid humanum hic est quod offendit, par est, o vir benedicte, vt humana cedant diuinis.

Iam illud secum reputet tua prudentia, num haec satis in tempore moliamini. Vides quantis dissidiis vndique mundus tumultuetur. Quid opus erat nouos tumultus veteribus addere, fortassis in grauius erupturos incendium quam creditis ? Quoties vidimus ex leuissimis initiis exoriri tempestates insedabiles ! Lutheranum incendium quam friuolis initiis huc vsque progressum est ! Primum iocus erat et ludus. Rescripsit Prieras : mox monachorum clamores ad populum, articuli, bullae, aedicta. Quid non ? Quantum adhuc profectum sit nescio. Quanto igitur consultius non addere malum malo, sed potius id operam dare, vt Ecclesia pristinae tranquillitati restituatur, etiam si quid esset in meis non indignum correctione : est suum cuique rei tempus. Vos fortasse creditis Lutherum fractum prostratumque. Vtinam esset extincta lues ! Confossus est aedictis et articulis, fateor, sed regnat adhuc in animis hominum : quibus illum praecipue commendauit quorundam monachorum improbitas. Nec me fugerunt quorundam vestrorum voces, ‘ Confecto Luthero adoriemur Erasmum ’. Conficite igitur Lutherum, ac tum, si videtur, adoriamini Erasmum. Verum quum impune grassaretur Lutherus, vos mussabatis, cochlearum more intra testam latitantes. Ego iussu Caesaris, Pontificis, et aliorum principum, cum Luthero manum conserui, idque in ea regione in cuius confinio regnat maxime. Vbi meo Marte, meo periculo, meis vulneribus hostis redditus est fractior, vos subito prosilientes a tergo aggredimini

341. Prieras] See Epp. 872. 16n, 1412.

dimicantem, obsecro quid agentes ? An inuidetis Ecclesiae catholicae suam victoriam ? An hosti vultis ferre suppetias ? Quid enim aliud facitis ? Verbis saeuitis in hostem Ecclesiae Lutherum, et factis hoc illi praestatis quod socii solent sociis in bello. Etenim si quo peccato commeruissem odium vestrum, tamen priuatum affectum vincere debuerat publicae salutis respectus, mihique non segniter pro castris Ecclesiae dimicanti certe temporarium praebere fauorem par erat.

Sunt quibus hoc vnum est studium, ex omnibus meis lucubrationibus, quas multas, sed aliquot iuuenis rebusque pacatis, aliquot non serio scripsi, colligere quae detorqueant ad suspitionem Lutheranorum dogmatum. Quanquam hoc ipsum faciunt impudenter et calumniose. Caeterum quanto consultius erat ea decerpere quae declararent me dissentire a Lutheri paradoxis, si modo fauent ex animo causae Pontificis ? Haec quo minus consyderent nonnulli, obstant affectus humani. Itaque te moneo, G. frater in Domino, vt monitus vicissim et tuos moneas sodales, ne confidant istiusmodi syncretismo, ne condensatis phalangibus, ne vociferationibus indecoris, ne clancularii obtrectationibus vix homine dignis, ne simplicitati muliercularum ac stultitiae populi, sed in Domino veraque pietate figant spei suae ancoram. Si fauetis ordini vestro, synceris moribus optime id perficietis, me certe applausore. Si fauetis Ecclesiae tranquillitati, habetis me commilitonem, si non fortissimum, certe fidelem. Omissis priuatis affectibus Christi negocium pariter agamus ; et si ratio diuersa, si facultas impar est, sit tamen idem scopus. Quod si decretum est qua coepistis pergere, mihi nihil poterit imputari. Haec epistola me liberabit apud summum Iudicem. Repetam quod initio dixi : si rumor vanus huc aduolauit, ne putes haec tibi scribi, sed aliis quos certum habeo talia perpetrare. Dominus omnibus nobis impartiatur Spiritum suum, Amen.

[1852]1892. To Amblard and Louis Alardet.

Opus Epistolarum p. 730. — Basle.
N. p. 696 : Lond. xx. 1 : LB. 904. — 18 October 1527.

ERASMVS ROTERODAMVS CLARISSIMIS FRATRIBVS AMBLARDO ET LODOVICO ALARDETIS S. D.

Ardori quidem animi vestri, iuuenes ornatissimi, sat scio litterae quamlibet prolixae, perbreues videbuntur ; at meis occupationibus epistola quamlibet breuis, non potest non esse prolixa. Sane pudet me iam semel atque iterum tam neglecte tamque paucis scripsisse, haud quaquam ignarum quid debeatur et isti vestro in me tam singulari studio et ingenii fortunaeque ornamentis, quibus pariter estis cumulatissime locupletes. Ac plane vereor ne, quoniam vix quisquam crediturus sit quantis distringar laboribus, quanquam vix supersit tantillum temporis quod valetudini corpusculi iam non senio tantum et valetudine caduci detur, tam malignas tamque in-

1891. 369. et *add. H.* 376–7. simplicitate *H.* 386. haec *G* : hoc *H.*

1891. 375. syncretismo] See Ep. 1050. 4n.

conditas epistolas vel fastidio meo vel ingratitudini vel desidiae tribuatis. Illud certum scio, si cognitum haberetis quas studiorum moles hic homunculus sustineat, admiraremini me quicquam omnino scribere.

Mihi non admodum probatur vestrum consilium, vt illustrissimi Principis autoritatem aduersus ecclesiastae petulantiam implorem: vel quia res videtur leuior quam vt hinc sollicitandus esset Dux tantus; vel quia solet istorum hominum improbitas, si obnitare, veluti torrens iniectis obiicibus altius intumescere, quum neglecta citius conquiescat, vel ipsis vociferando delassatis vel defessis auditoribus. Multo minus autem arridebat consilium de ecclesiasta longa epistola compellando. Iam expertus sum hinc illos cristas tollere, si quis eos dignetur scripto: quippe rati se formidabiles esse, magis ferociunt. Si placide modesteque scribas, formidini tribuunt et tollunt animos. Sin pro illorum dignitate, quid aliud quam crabrones iritaris? Veruntamen quando mihi persuadeo vestram prudentiam hoc non sine causa tantopere velle, scripsi vtrique; sed ita vt vobis in manu sit epistolam vtramque vel reddere vel premere. Vos enim hoc certius quid hic expediat, statuere potestis, quod omnes negocii personarumque circumstantias, vtpote praesentes, optime nostis. Porro meis ad illustrissimum Principem litteris, quoniam laconicae sunt, si quid deest, vestra supplebit eloquentia. Nam mihi etiamsi fuisset ocium, tamen congruentius ac tutius esse iudicaui cum monarcha paucis agere, ne bis offendam, si illum et ingratis et verbosis onerarem litteris. Quum enim ἥκιστα per vos, ἥδιστα per causae naturam non liceat, saltem ἐλάχιστα cum heroe colloqui visum est: cuius singularem prudentiam, quum ex multorum praedicatione, tum ex illo potissimum perspitio, quod in tantis rerum vndis vndique circumfrementibus, perpetuo suam ditionem tranquillam quietamque seruarit, vt nec bellico furori nec impietatis contagio locus isthic patuerit.

Hanc tantam felicitatem magnopere gratulor vestrae Sabaudiae, Christum optimum maximum comprecans vt eandem liceat et orbi Christiano toti gratulari. Sed plane video futurum, ni principum autoritas quorundam coherceat improbitatem, vt isti κραγέται κολοιοὶ grauiores excitent tumultus quam hactenus excitarint isti noui Euangelii praecones. Ab insectandis politioribus litteris primum exorta est haec tragoedia; et si pergunt vt instituerunt, videtur ad caput rediturus circulus. At qui rectiora studia diligunt, mea sententia magis illa promouerint, si quod operae sumunt in rixando cum amusis blateronibus, impendant excitandis, expoliendis, erudiendis fouendisque spei melioris ingeniis. Nam isti numero, phalangibus, syncretismo, improbitate, clamoribus, adde si libet fucis ac malis artibus, prorsus inuicti sunt; nec alia re quam fustibus ac fame domari queunt.

Sic vir clarissimus Hermannus a Nouaquila comes adegit Iacobum

37. ἐλάκιστα *Lond.* 41. ist/hic *H*: iste hic N^{13}: istic N^{2}.

16. Principis] Charles of Savoy. ecclesiastae] Jo. Gacy.
27–8. scripsi vtrique] Epp. 1886, 1891.
36. ἥκιστα] *sc.* non liceat vt omnino taceam.
45. κραγέται] Cf. Pind. *N.* 3. 143.
56. Hermannus] See Ep. 877. 16–29.

Hogestratum ad abiectam et scurrilem palinodiam; cuius exemplar apud me est. Quibus, inquies, praesidiis? Non argumentis, non aequis rationibus, non monitis, non minis, non conuiciis; nihil enim horum non frustra tentatum fuit. Sed quibus praesidiis? Caseis et ouis, quorum in ditione Comitis colligendorum ius illis ademptum fuerat. Itidem donec suam fabulam agerent rustici, mirum quam se contraxerint intra testam, qui nunc feroces exerunt cornua. Principum autoritatem adeo non agnoscunt vt illis imperent citius quam pareant. Ab episcoporum iure multis bullis exemptissimi sunt: et horum tamen functionem vsurpant, excipiendis confessionibus ac praedicando Euangelio. Vni Rhomano Pontifici nonnunquam auscultant, sed quum est commodum; quoties id non est, a nullis fortius contemnitur quam ab istis. Et interim iactant nobis illam sanctam obedientiam, quum nec diuinis nec humanis legibus obtemperent.

Haec, fateor, non in omnes competunt. Sunt et inter illos probi, sed vt nimium pauci, ita sic aliorum tyrannide pressi, vt quod sunt, esse non liceat. De his cohercendis alii viderint: certe nostrum est pro viribus instaurare puriorem Christianismum vna cum optimis litteris. Quas res si nobiscum amplectentur, et suis commodis et publicae tranquillitati consuluerint; sin existimant cum iis quae sunt optima suum institutum parum conuenire, vel ipsi perspiciunt, opinor, aequum esse vt deteriora cedant melioribus, humana diuinis. Isti malunt esse formidabiles quam amabiles, et certe sunt quod optant; et hinc ferociunt, haud reputantes quam infidus sit diuturnitatis custos metus. Me mirum quam contemnunt; quid ni contemnant Erasmum, qui Caesaribus et archiepiscopis audent oppedere? Verum si mihi tanta esset libido referendae contumeliae quanta istis adest inferendae, fortasse satius erat illis prouocasse monarcham aliquem quam *μονόγραμμον* Erasmum.

Sed de his fortasse nimis multa: quae tamen mihi pluribus non sine causa disserta sunt, quo vestra prudentia rectius consultet quibus rationibus cum graecis sit agendum. Precor vt Dominus tam amabile iugum fratrum, ad optima concordium, perpetuo seruet incolume. Datum Basileae. Natali Lucae Anno M. D. XXVII.

[1880]1893[1930] To Willibald Pirckheimer.

Opus Epistolarum p. 732. — Basle.

N. p. 698: Lond. xx. 3: LB. 905: P. p. 285: O^2. p. 199. — 19 October 1527.

[This letter comes from two sources; first Erasmus' rough draft, preserved by him and printed in H and N, and second the actual letter received by Pirckheimer and printed from his papers by Goldast in P, reprinted by Scriverius in O^2. Neither of the MSS. survives. The text of P should obviously have precedence, especially as it has a signature and a postscript which are lacking in the Erasmian editions; but it is so inaccurately printed that it must almost invariably take second place. For convenience I have placed it and O^2 at the end of the sigla. For the forms of heading and address see Ep. 1085 introd. The year-date is confirmed by the connexion with Ep. 1773 shown in Ep. 1880. 9n, and by the mention here (ll. 28–30) of the Valladolid conference.]

61. colligendorum] Cf. p. 129.

86. *μονόγραμμον*] 'Drawn with a single line', slight, unimportant: cf. Ep. 1004. 103.

S. P. A tuo, mi Bilibalde, calamo nunquam metui, iam pridem expertus et prudentem tuam ciuilitatem et animum in amicicia tuenda constantissimum ; verum illud me male habebat, Oecolampadium meum nomen praeter causam suis libris admiscere, quum ex me sciat mihi ingratum esse ab eo nominari, ingratius vituperari, ingratissimum laudari. Nec tamen ille finem vllum facit. Huius rei nihil vnquam imputaui meo Bilibaldo. Nam multa dolent quae nulli possumus imputare. De silentio tuo praeter solitum si nonnihil dubitaui, mirum videri non debet, quum et ipse scias quantae sint humanorum animorum mutationes, Euripum dicas, quot artes, quae improbitas linguarum, praesertim hoc seculo. Huius tamen suspiciunculae, quamlibet leuis, non omnino me poenitet, quae litteras tuas desideratissimas extorsit.

Quod me reuocas ab apologiis, agnosco prudens et amicum consilium ; nec id tuum vnius est, sed omnium fere cordatorum qui mihi bene volunt. Verum hoc est fati mei ; pluribus tamen obticui quam respondi. Certe Sutori respondisse semper poenitet, quod tamen magni amici impulsu feci. Dorpium toties ad ingenium redeuntem vici. Si Lei tragicas molitiones et Stunicae fumos, ex Hispaniis, quia parum succedebat, Romam translatos, pernosses, minus improbares factum. A Luthero quietem agere per principes non licuit. Lutetiani theologi quidam per eum quem nosti, olim orsi sunt suam fabulam ; quam nunc eodem impulsore renouarunt, subornato Bedda, cui respondi. Qua de re mihi omnes amici gratulantur, haec esse prodita me viuo. Nam expectabant indies mortem meam. Vbi vident viuaciorem quam vellent, impatientia victi prosilierunt in proscenium, impune, vt putabant, peracturi suam fabulam Erasmo sepulto. Idem quidam in Hispaniis conflato rursus libello sycophantico tantum tumultus ibi concitauit, vt res et Caesarem et aulam et archiepiscopos et Academias exerceat. Tantum valet illud stolidum animalculum ad dissidia natum. Quanquam nec hic illi res succedet, licet habeat septem monachorum

S. P. *P* : ERASMVS ROT. BILIBALDO PYRCKEYMERO S. D. *H* : ERASMVS BILIBALDO SVO S. P. O^2. 8. possum *P*. 12. HO^2 : quemlibet *P*. 17. poenituit *P*. 19. Lectragicas *P*. 20. quia *H* : quae *P*. succedebant *P*. 22. non HO^2 : num *P*. eum *H* : Leum *P*. 29. concitauit *H* : excitauit *P*.

---

14. ab apologiis] Cf. Ep. 620. 30n.
17. Sutori] See Ep. 1591. 25n.
18. amici] Possibly Beraldus ; cf. Epp. 1598. 1–4, 1687. 51–5.
Dorpium] Cf. Epp. 1044. 49n, 1545. 36n.
20. Romam translatos] Erasmus was perhaps remembering, not merely that Stunica's later volumes had appeared at Rome (see vol. iv, p. 622) ; but that from there the attack upon him recently had been carried further by Alb. Pius (Ep. 1634).
21. per principes] See Epp. 1419 introd., 1731.
22. eum quem nosti] Ja. Latomus : cf. Ep. 1747. 49–53.
olim] In June 1523 : see Delisle p. 46, Clerval p. 356.
24. Bedda] See Ep. 1571.
respondi] See Ep. 1664.
25–6. mortem meam] See Ep. 1729. 18n.
28. in Hispaniis] See Ep. 1791 introd.
29. libello] See Ep. 1744. 125n.
31. animalculum] Lee ; whom Erasmus often describes as small of stature (cf. Epp. 906. 448, 1026. 11).
32–3. septem . . . ordines] This figure is repeated in Epp. 1909. 51, 1977. 28, 2094. In Ep. 1879. 40–42 he enumerates six; the seventh was perhaps the Carthusians (cf. Ep. 1985. 17).

ordines ab ipso stantes. Nec ita multum temporis operaeue in his rixis colloco. Longe plus datur epistolis, interdum nec iucundis nec necessariis. Facile credo quod scribis de ecclesiastis. Nam video populum exoriri a quo vehementer meus abhorret animus : de catastropha magnopere metuo. Perit concordia, charitas, fides, disciplinae, mores, ciuilitas. Quid superest ?

Iuuenis ille gloriosus de quo scribis, magnum malum accersit sibi, nec facit finem. Quum totius Huttenicae tragoediae fuisset autor, abusus familiaritate nostra, miratur si Principi scripsi, vt illud ingenium ab illis nugis ad honestam aliquam functionem auocaret. Calculum tibi mitiorem gratulor. Meus mutatus est in aliud morbi genus, perpetuum sed tolerabilius. Ego medicis valere iussis Deo me commisi. De Alberti Dureri nomine celebrando mea sponte cogitabam. Tamen admoneri gratum est. Iam isti podagrae mea quoque causa male precor, per quam tibi non licuit epistolam tuam absoluere, quum tuarum prolixissima quaeque mihi soleat esse iucundissima. Caesarem ornare te pro tuis meritis sane gaudeo ; vtinam et morbum queat auferre !

Haec ad tuas ad me litteras : nunc ad epistolam qua veluti θριαμβεύεις de Oecolampadio. Cuius negocii me iudicem esse noluisti : nihilo secius tamen licuit ex ea summam capere voluptatem, non tantum ob id quod lepidissimis scateat iocis, sed quod te quoque hilariter viuere declaret. Ex ea didici quod nesciebam, me rursus ab illo attactum. Opinionem illius longe meliorem nunquam dixi. Illud inter amicos dixi, me posse in illius sententiam pedibus discedere, si probasset eam autoritas Ecclesiae ; sed adieci me nullo pacto ab ea posse dissentire. Ecclesiam autem voco totius populi Christiani consensum. An idem dixerint hypocritae quorum meministi, nescio. A me certe sine fuco dictum est et ex animo, nec vnquam de Eucharistiae veritate vacillaui. Quantum apud alios valeat autoritas Ecclesiae nescio : certe apud me tantum valet vt cum Arianis et Pelagianis sentire possim, si probasset Ecclesia quod illi docuerunt. Nec mihi non sufficiunt verba Christi, sed mirum videri non debet si sequor interpretem Ecclesiam, cuius autoritate persuasus credo Scripturis canonicis. Fortasse plus vel ingenii vel roboris est aliis ; ego nulla in re tutius acquiesco quam in

33. multum *H* : nullum *P*. operaeue *H* : operi *P*. 37. catastrophe *P*. 41. *HO*² : scripsit *P*. 43. mitiorem *H* : meliorem *P*. 52. *HO*² : Oecol. *P*. 56. *H* : attractam *P* : attractum *O*². 62. de *H* : *om*. *P* : in *O*². 64. Arrianis *P*. 67. Fortasse *H* : Est fortasse *P*. 68. est *H* : in *P*.

34. epistolis] Cf. Ep. 1745. 11–13.

39. Iuuenis ille] Eppendorff.

40. Huttenicae tragoediae] Cf. Epp. 1376. 24–6, 1383. 1–15, 1437. 71–80.

41. Principi] Duke George of Saxony. scripsi] c. April 1524 : see Epp. 1122, 1313, 1448 introdd., 1940. 16–18.

43–4. aliud morbi genus] Ulceration of the bladder ; cf. Ep. 1729. 18n.

44. medicis] Cf. Epp. 867. 232–3, 1729. 20n, 1900. 99–100.

45. Dureri] This promise of further compliment was carried out in the *De pronuntiatione* (Ep. 1949) : see Epp. 1376. 1n, 1729. 12n, 1991. 3n.

49. ornare te] Pirckheimer had been appointed Imperial Councillor in 1520.

51. epistolam] Pirckheimer's *De conuitiis monachi illius qui Graecolatine Caecolampadius, Germanice vero Ausshin nuncupatur, ad Eleutherium suum Epistola*, dated Nuremberg, 1527 ; *s.l. et a.* (Panzer vii. 472).

58. autoritas Ecclesiae] For Erasmus' deference to this cf. Ep. 1637. 62–4.

60. hypocritae] Cf. Ep. 1880. 2.

certis Ecclesiae iudiciis. Rationum et argumentationum nullus est finis. Agnoscit tua prudentia quibus epistolae tuae verbis per haec responderim.

Plura tecum libebat quidem, sed minime licebat. Excuditur totus Augustinus. Hoc oneris quum semper recusarim, tamen obtruditur humeris meis. Bene vale.

Datum Basileae postrid. Lucae. An. 1527.

Erasmus Roterod. tuus.

Orsus eram de Eucharistia scribere aduersus Oecolampadii sententiam ante annum, et initium adhuc apud me est. Verum considerabam me nihil aliud profecturum nisi vt hic excitarem tumultum. Tum enim regnabat Oecolampadius, et adhuc plebem habet addictam. Praeterea audiebam Roffensem et Parrisinos ad hanc prouinciam accinctos. Nec mihi deest quod agam, vt hoc non agam. Rursum vale.

Durerum salutabis meis verbis amanter. Glareanus totus tuus est. Berus item et Suffraganeus applaudunt.

Clarissimo D. Bilibaldo Pirckheimero, Caesareae maiestatis consiliario.

1894. To Nicholas Vesuvius.

Huth MS. Basle.

23 October 1527.

[An original letter, rapidly written : autograph throughout, except the address, which is by a secretary. While it was still in the Huth Library at Fosbury, I was allowed to transcribe it, 28 Jan. 1911. At the subsequent sale it was bought by Messrs. Maggs : who published an excellent facsimile of it in their catalogue no. 269, Summer 1911.

I cannot confirm the year-date ; but as the MS. is quite clear, it is probably correct.]

S. P. Nuper scripsi per Antonium Eluetium, misique nonnihil libellorum ; nec dubito quin sint reddita. Per hunc isthac iturum tantum volui salutare te cum ceteris amicis tuis, mihi tecum communibus. Hic Petrus a Castello iuuenis est insigniter eruditus

1893. 75. An. *om. P.* 76. Erasmus Roterod. tuus *add. P* : *om.* O^2. 77. Orsus . . . 85. applaudunt *add. P* (81. Parisinos O^2. 84. O^2 : Clareanus *P*). 86–7. Clarissimo . . . consiliario *add. P* : *om.* O^2.

1893. 73. Augustinus] See Ep. 2157.

77. de Eucharistia] See Ep. 1616 introd. and l. 17n ; but cf. Ep. 1902. 26–7.

81. Roffensem] His book, *De veritate corporis et sanguinis Christi in Eucharistia*, against Oecolampadius, had by now appeared at Cologne, P. Quentell, March 1527. Fisher's preface, to Foxe (Ep. 187), is dated from Rochester, 1527.

Parrisinos] There is no trace of this in Delisle.

85. Suffraganeus] Limperger ; see Ep. 1883. 17n.

1894. 1. scripsi] The letter is not extant.

Antonium] Bletz : see Ep. 1784. 1n.

2. libellorum] Perhaps Chrysostom and Origen : see Epp. 1841, 1844.

4. a Castello] or Castellanus († 3 Feb. 1553) : Peter Du Chastel of Arc-en-Barrois, NW. of Langres. His parents having died when he was quite young, he was educated for some years at Dijon. In his life by P. Gallandius (1510–1559), ed. S. Baluze, 1674, p. 19, it is stated that an oration in support of his master, Turrellus, attracted the notice of Mich. Boudet (Ep. 1612), who gave him money to pursue his studies : but it

et in linguis et in disciplinis liberalibus. Conuixit mihi menses aliquot. Bene vale. Basil. 10. Cal. Nouembr. 1527.

Erasmus Rot. tuus.

Ornatissimo viro D. Nicolao Vesuuio, Episcopo Lingoniensi a sacris.

1895. From Andrew Trzecieski.

Breslau MS. Rehd. 254. 150. Breslau.
28 October 1527.

[An original letter, autograph throughout: first printed by C. Miaskowski in the Paderborn *Jahrbuch für Philosophie* xv, 1901, p. 212. The year-date is corroborated by the connexion with Erasmus' letters to Poland in 1527.

Andrew, son of John Trzecieski, was a young Polish nobleman, who had been educated at Cracow University and had learnt Greek and Hebrew there. His name is not to be found as matriculating now at Leipzig or Erfurt; so that his visits there (ll. 18–20) presumably were brief. Nevertheless, in July 1528, after his return to Poland, he found himself accused of Lutheran sympathies, and his friend Zamboczki (Ep. 1916. 22n) was obliged to intercede with Tomiczki (Ep. 1919) on his behalf (AT. x. 325–6, 361). By 1534 he had made the acquaintance of Melanchthon (La. E. 34): to whom he wrote, from Cracow 12 Aug. 1546 (ZKG. xii, 1890, 194), about a son at Wittenberg—perhaps the Andrew Trecyesky who matriculated at Leipzig in 1556. The *Acta Rectoralia* of Cracow University (ed. S. Estreicher, ii, 1909, no. 390) for 3 June 1552 mention an application by 'generosus dominus M. Trecieski, sacrae maiestatis regiae aulicus', after an attack by students upon his house there.

His literary activity first appears in 1547, mainly in verse; and he contributed complimentary poems to many books by his friends. His first notable composition was *Christianae religionis prima elementa*, in Latin, Greek, German and Polish (cf. La. E. p. 402), printed with P. P. Vergerius' *Lac spirituale*, Königsberg, J. Daubmann, ii. 1554. After taking part, as representative of Lesser Poland, in the Synod of Kosminek, Aug.–Sept. 1555 (La. E. pp. 400–1), he took charge, at the wish of John Boner of Balicze and with the commendation of Calvin (Calv. E. 2365, 2372), of a scheme for translating the Bible into Polish. The work was carried out in the house of Duke Nic. of Radziwil at Pinczow, and the book was printed by

---

seems likely that the present introduction may have opened the way for him to the Bp.'s patronage. He went next to the University of Bourges. Later he made his way to Court, and died as Bp. of Orleans. Erasmus' earliest extant letter to him is dated 7 Sept. 1529.

5. Conuixit] Gallandius' description of this period (*Vita*, pp. 19–21) gives, at second hand, a critical estimate of Erasmus. 'Erat eo tempore magna Erasmi fama et renascentium per eum in Germania literarum. Cumque eius visendae atque etiam Italiae magno desiderio teneretur ⟨Castellanus⟩, postquam diuersis in locis in Germania cum doctis congressus esset, ad Erasmum Basileae apud Frobenium agentem se conuertit. Qui cum vno atque altero congressu Castellanum longe alium quam primo aspectu sperauerat expertus esset, eum Frobenio commendauit, atque vt honesto loco et stipendio sibi in emendandis Graecis Latinisque exemplaribus adiutor esset effecit. Hic iuuenis Erasmicae gloriae aemulatione et eius salsis in ingenia Gallica, quibus parum in literis tribuebat, cauillationibus incensus, noctes et dies in Graecarum literarum theologiaeque atque omnis humanioris doctrinae commentatione ita versabatur vt Erasmum satis praecipitanter commentantem et e Graeco non probe intellecta in Latinum sermonem male vertentem frequenter suorum erratorum admoneret. Quae ille, qui plurimum Castellani opera vteretur, cum agnoscere atque emendare eius admonitu cogeretur, plurimum illi tribuebat atque deferebat. Memini Castellanum mihi frequenter dicere Erasmum in literis Graecis supra vulgus tum parum promouisse, in auctoribus qui ab vsu communi remoti essent, insigniter haesitauisse. Itaque quae ex illis vertebat aut commentabatur, maiore ex parte adiuuantibus doctis qui ei hanc operam nauabant, praestitisse.'

Bern. Woiewodka at Brest Litovsk, 2 Sept. 1563. Other important books in which he took an interest are Jac. Prilusius' *Leges et Statuta Poloniae*, Cracow, 1553; Jo. Macinius' *Lexicon Latinopolonicum*, Königsberg, 1564; Abr. Bakschay's *Chronologia de regibus Hungaricis*, Cracow, 1567. He wrote a life of his friend, the poet Nic. Rej, 1567–8; translated into Polish Peter de Crescentiis' *De agricultura*, Cracow, 1571: and produced a new edition, Cracow, 1574, of the *Vitae archiepiscoporum Gnesnensium* of Clem. Janitius († 1543), with additions by himself for the Abps. who followed Cricius († 1537). By 1574 he had become a royal secretary, and in 1578 received a pension (T. Wierzbowski, *Materyaly do dziejów piśm. Polskiego* i, 1900, nos. 250, 318; with other legal documents affecting him). His last publication was a poem, *Triumphus Moscouiticus*, Cracow, 1582, celebrating a victory by Stephen I. See *Janociana*, 1776, i. 273–87; and C. Miaskowski, *Korresp. des Erasmus mit Polen*, 1901, pp. 31–2.

Stan. Lubieniecius, *Hist. Reformationis Polonicae*, Freistadt, 1685, pp. 18, 21, perhaps confuses father and son when he writes of 'Ioannes Tricessius senior, vir et nobilitate generis et literis ac linguarum Hebr. Graecae et Latinae cognitione clarissimus, qui et instructissimam habebat bibliothecam. Is semina veritatis a magno Erasmo hausta vna cum socio Bernerdo Woiewodka, honesto sive (= ciue), imo et praetore ac typographo Cracouiensi, spargebant apud Franciscum Lismaninum illum Corciraeum': cf. also *Janociana* i. 287–8.]

S. Dabis veniam, Erasme candidissime, quod ego barbarus et prorsus a Musis et Graciis alienus audeam te, virum omni genere doctrinarum instructum, meis illiteratis literis compellare. Facit hoc candor tuus et quaedam benignitas, qua tibi viros omnium nacionum insignes conciliasti, ita vt tui non possint non meminisse. Hinc est, cum ego audirem apud Antoninum Cassouiensem, veterem meum congerronem, tuas laudes praedicari, teque ipsi familiarissime scripsisse, et apud magnifficum dominum Christophorum a Sydlowyecz, cancellarium Principis nostri, tui honorifficam mencionem factam, cum Lingua tua fuisset allata, volebam iampridem ad te dare meas licet inelegantes literas. Sed aduersa valetudo non siuit, quae me diu macerauit. Ea fuit ex vulnere contracta nobis incaput inflicto per quendam nobilem, quem ne verbo quidem offenderamus, cum rediremus a coena in nostrum pandocheum, vti meus Antoninus rem bene tenet; cuius pharmacis iam paene deploratus ab Orco sum reuocatus.

Nunc cum ob pestilenticam ingluuiem, quae Cracouiae in omnes regiones vrbis a feriis diui Iohannis grassari coeperat, me Lipsiam et tandem Erfordiam Graecarum et Hebraearum literarum ergo, quarum semper fui studiosissimus, contulissem, et, si per πενίαν licuisset, te quoque visitassem, rediens in itinere Vratislauiae nunccium inueni per plusquam reuerendum dominum Andream Cricium, episcopum Plocensem, et reliquos egregios viros, tui cultores haud infimos, ad te missum. Nolui eum vacuum meis literis ad te dimittere: in quibus quid aliud scribam, nisi vt tuum Tricesium in tuam amiciciam admittas eumque tuis doctissimis literis salutes? id

5. possint *Miaskowski*: possũt *MS.*

---

6. Antoninum] See Ep. 1602.

8–9. Sydlowyecz] See Ep. 1593. The *Lingua* was dedicated to him in Aug. 1525.

21–2. nunccium] Probably George, of Epp. 1915. 49, 1916. 5.

22. Cricium] See Ep. 1629; and, for his translation to Plock, Ep. 1803. 73n. His letter no doubt answered Ep. 1822.

23. reliquos] These may be identified with the recipients of Epp. 1915–16, 1918: their letters answering Epp. 1821, 1825, 1820. Cf. also Epp. 1824, 1826.

quod semper ambiuit et nunc quoque ambit, vel si amicicia dedignaris, saltem in numerum clientulorum tuorum asciscas. Vale et, si per negocia licuerit, responde.

Si quid nouarum rerum apud nos sit, arbitror hos heroas qui hunc nunc nunccium ad te miserunt, abunde omnia scripsisse: alioqui scripsissemus. Iterum vale.

Wratislauiae Quinto Kalendas nouembris. Anno a restituta salute MD. XXVII.

Salutat te Ioannes Rullus, conteraneus meus, tui nominis proffecto, si quisquam est, studiosissimus.

Andreas Trecesius Polonus
ex equestri ordine.

Numeris omnibus absoluto viro D. Erasmo Roterodamo, theologo, amico concepto et instituto. Basileae.

[1867]1896. From Richard Sparcheford.

Breslau MS. Rehd. 254. 139. London.
EE². 162. 3 November ⟨1527⟩.

[An original letter, autograph throughout. The month-date suggests that it may be an answer to Ep. 1867; but there is no decisive indication.]

RICARDVS SPARCHEFORDVS VIRO IN PRIMIS CATHOLICO ERASSMO RETRODAMO S. P. D.

Cvm sepenumero mecum cogito, vir vere catholice, quibus modis tue in me humanitati ressprondere queam, si Cresis adessent diuitie, me illud minime effecturum facile video. Nulla enim bonorum corporis ad animi comperatio. Tu vero nostrum ditasti animum. Non equa, vt mihi videtur, satisfactio te, si penes me esset, istius mundi diuitiis onerare. Alia ergo agredienda est via, qua cum mihi tum tibi hac in re gratificarer. Spiritualia spiritualibus pensanda sunt. Hoc vnum tandem tibi bona fide policeor, me (dum hac luce fruar), postea vero (si data erit occatio), pro tua et anime et corporis salute Deum optimum maximum interpellare non desistere. Accipias igitur equo animo hunc nostrum in te animum, et tuo Ricardo, si quid possit, tanquam filio vtaris velim.

Vale Londino calamo currente 3° Nonas Nouembris.

Totus tuus Ricardus Sparchefordus.

Viro in primis catholico Erasmo Retrodamo detur.

1895. 35. Rullus] of Cracow († c. 11 June 1532). Verses by him appear in Val. Eck's *Vita Pauli eremitae*, Cracow, H. Vietor, 1522, and M. Pyrser's edition of Erasmus' *De Constructione*, ibid. 1523. In the autumn of 1527 he was appointed schoolmaster at St. Mary Magdalen's in Breslau; and in Nov. visited Camerarius at Nuremberg. A Greek grammar composed by Jo. Metzler for use in Breslau schools is dedicated to him, 1 Jan. 1529. In 1532 he endeavoured, without success, to secure Hegendorfer's post in the Neacademia Lubranciana at Poznán (La. E. 21: cf. Ep. 1168 introd.); and thus he died at Breslau. His will shows that he possessed a considerable library, with many books of Erasmus and Melanchthon.

See G. Bauch, *Gesch. des Breslauer Schulwesens in der Zeit der Reformation*, 1911, pp. 57, 62, 70–1; and *Tertius libellus epistolarum Eobani*, Leipzig, 1561, ff. S⁸, T v°.

1896. 9. occatio] *sc.* occasio.

1897. From Maximilian Transsylvanus.

Leipzig MS. — Hantem.
EE. 76. — 6 November 1527.

[An original letter, autograph throughout. The year-date is amply confirmed by the contents.]

+Attvlit ad me hic Burchardus litteras tuas vna cum tribus litterarum tuarum fasciculis: quas primo discedenti tabellario ad Valdesium in Hispaniam diligenter et fideliter deferri curabo, vt eas iis reddat quibus scribis. Puto tamen eas illuc tarde nimis peruenturas, quod ille de te in Hispania conuentus Idibus Augusti dissolutus fuit, non sine magno immortalitatis et gloriae tuae firmamento; quemadmodum ex litteris quas ad me Valdesius dedit quasque ad te mitto, poteris cognoscere.

Audio Louanien⟨ses⟩ theologos siue litteris Caesaris siue Cancellarii et aliorum monitis, siue fama earum rerum quae in Hispania gesta sunt, et multo tractabiliores mansuetioresque factos, et haud amplius bonis litteris tam atrox bellum inferre. Spero breui futurum vt viuus quoque inuidiam exuperes; quod solum tibi ad perfectam felicitatem deesse videtur.

Caesar se omnino pacem habere putat; tu, vt Italiae vicinior, quae isthic a Gallis geruntur, optime nosse debes. Video fortunam cum vtroque ludere, et modo vni modo alteri victoriae spem ostendere, quo bellum finem habeat nullum. Vale et Maximilianum tuum ama.

Ex Villa mea die 6 Nouembris 1527

Tuus totus Max. Transs.

+Clarissimo viro domino Erasmo Roterdamo. Basileae.

[1860]1898. From John of Borsselen.

Leipzig MS. — Louvain.
EE. 77. — 6 November 1527.

[An original letter, autograph throughout.]

S. P. D. Accepi superioribus diebus, Erasme, praeceptor vnice obseruande, tuam ad me epistolam Antuerpia huc per bibliopolam quempiam transmissam, quam tu ante Calendas Septembres isthic scripseras; fuit ea mihi tanto gratior quanto expectata diutius. Hanc autem gratiam auxit non mediocriter, quod inter occupationes tam arduas tamque assiduas non sis dedignatus Maximiliano a

---

1897. 1. Burchardus] See Ep. 1890. 19n.

litteras] Not extant.

2. fasciculis] Among these were Epp. 1885, 1888: no doubt accompanied by advance copies of the *Apologia ad monachos Hispanos* (see Epp. 1879, 1967).

3. Valdesium] See Ep. 1807.

5. conuentus] See Ep. 1791 introd.

7. litteris] Not extant. An earlier letter from Valdes to Transsylvanus from (?)Valladolid, 1 Aug. 1527, is printed by Caballero, 335.

9. Caesaris] See Ep. 1690. 119n.

9–10. Cancellarii] Ep. 1784[a].

10. aliorum] One of these was Valdes: see Caballero 321.

15. pacem] For the anxious longing for this see letters between Transsylvanus and Valdes (Caballero 337, 345); and cf. Epp. 1888. 20–24, 1907, 56–9.

17. vtroque] Charles and Francis.

1898. 6. Maximiliano] See Ep. 1859.

Burgundia, meo in literis discipulo, scribere. Verum omnem ferme voluptatem, quam pepererat nobis tua ad me epistola, excussit intercepta aut nescio cuius incuria ac negligentia amissa ad Maximilianum data. Vix credas quam exultauerit puer optimus, vbi ex meis literis comperisset ad se quoque datas abs te literas, suspicatus nimirum hesisse eas in aceruo literarum ad alios promiscue missarum. At vbi sua spe esset frustratus, vix lachrymas continere potuit, certo nullo non die deplorat suam infelicitatem. Non ausim iterum tam impudenter abs te petere huiusmodi officium, sed gratias ago tibi pro impenso semel tam humili obsequio.

Verum quia significas te non satis esse certum sitne hic Adolphi principis Veriani filius, paucis accipe. Est hic Maximilianus, puer annos iam natus tredecim, D. Adolphi a Burgundia, domini de Beueris, filius primogenitus, optima profecto indole et spe summa. Quintum iam annum illi instituendo praesum, at ante huius anni finem in aulam commigrabit Cardinalis Leodieñ., atque ego tum ad sacerdotium meum in Zelandiam me recipiam, semper, dum viuam, tui et amantissimus futurus et obseruantissimus. Bene vale, Erasme doctissime, et mei quoque subinde quaeso vt velis meminisse.

Louanii postridie nonas Nouembres 1527.

Ioannes Borsalus, tui amantissimus clientulus.

Erasmo Roterodamo, viro vndecunque doctissimo, praeceptori vnice semper obseruando. Basilaeae.

[1890]1899. From Conrad Goclenius.

Basle MS., Goclenii Epistolae 3. Louvain.
7 November 1527.

[An original letter, autograph throughout. The year-date is sufficiently confirmed by the contents.]

S. P. D. Animum tuum erga me ita reipsa declarasti vt orationis testimonium omne sit superuacaneum. Mihi tamen perquam fuit gratum quod mihi ita gratularis vt qui maxime ex animo. Quod reliquum est, cauebo nequid committam Erasmi, id est vniuersae eruditionis principis, fauore indignum. Quanquam etiam illudipsum in quo mihi gratularis potissimum, tibi debet referri acceptum. Nam si nonnihil assiduitate et diligentia profitendi literis bonis profui, id totum tuis non solum auspiciis verum etiam copiis est effectum, cum tuis lucubrationibus adiutus tuumque optimum secutus consilium hactenus hanc militiam militauerim: cuius mihi onus nunc dulcescit, cum a laudatissimo optimoque imperatore video me amplissimum fructum reportare.

Sed de his hactenus: nunc reliquis partibus epistolae tuae respondebo. Ac primum de libris Augustini de Trinitate, qui hic mea culpa tam diu non manserunt sed eorum qui, fortasse quod onus grauarentur, aiebant te illos requisiturum cum essent oppor-

1898. 21. praesum] Cf. Ep. 1321. 27–32.
22. Leodieñ.] Erard de la Marck; see Ep. 738.
23. sacerdotium] The deanery of Zandenburg; see Ep. 932. 43n.
1899. 15. eorum] Evidently other messengers besides Nic. Cannius (Ep. 1890. 9) had considered the MS. too heavy.

tuni. Quibus ego facilius adhibui fidem, quod mihi semel atque iterum scribenti eos esse apud me, nihil respondisti: quantum quidem ego memini, qui imperium tuum haudquaquam soleo habere neglectui. A morte Dorpii tantum indicasti quid velles fieri, nec ego quieui donec eos recuperassem a Carthusianis: in qua re adiuuit et Petrus Curtius, moderator gymnasii Liliensis. Illos ergo nunc Burchardo, ex operis Frobenii, quem huc misisti, commisi. Caeterum ne dubites sintne istae castigatiunculae Dorpianae, propterea quod hic eius manum non agnosces, scito eas ab Iacobo Rommero eius puero, Dorpio vna conferente, esse adscriptas.

Terentii commentarios a Donato conscriptos, quantum sine subsidio veterum exemplarium fieri potuit, innumeris locis ab errore vindicaui. Qua de re cum anno proximo ad te decreuissem scribere, vt Frobenium eo perduceres quo nunc sua sponte propendet, commodum amicus quidam conatus mei non ignarus afferebat mihi praefatiunculam Ioan̄nis Sichardi, in qua ille sibi palmariam laudem sperat, ex Donati integris commentariis, quos e vetustis exemplaribus pollicetur sese mox editurum. Ego vero non ignarus ex qualicunque exemplari antiquo plurima posse restitui, quorum in impressis codicibus nulla extant vestigia, illumque non dubitarem suis promissis, quibus se sponte studiosorum choro obligasset, responsurum, tantisper decreui silere, donec viderem

Quid dignum tanto ferat hic promissor hiatu:

magnas illi certe habiturus gratias siquid opis optimo Latinitatis autori Donato attulerit. Si minus, cogitaui mihi etiam tum integrum esse, si quid diuinassem rectius posteaquam sua edidisset Sichardus. Iam vero cum illud exemplar vetustum praedicet esse apud se, puto rectius esse vt Frobenius cum illo agat, maxime cum nullus vetustus codex possit aeditis per chalcographos libris non esse aut emendatior aut certe emendabilior. Equidem in ea re perquam lubenter gratificarer et studiosis et Frobenio, tametsi video eos qui sibi ex ea re palmas sperant, id nequaquam passuros. Caeterum si rem iusta diligentia, non defunctorie tantum, peragerent, nec diuturnitate morae nostram auiditatem torquerent, equidem illis optarem palmarum quantum profert ipsa Idume, si vna non possit satis depalmari. Quod si frustra in hanc spem Sichardus, vt saepe fit, fuerit vocatus, ac Frobenius mea opera voluerit vti, mittam exemplar quandocunque petat. Sed tamen antea censeo cum Sichardo tractandum de codice vetusto: quem si impetrarit, mea opera, opinor, non erit illi opus.

17–18. semel atque iterum] Cf. Ep. 1778. 23–4.

20. morte Dorpii] 31 May 1525.

22. Curtius] See Epp. 1347. 392n, 1538. Goclenius wrote first *Cursius.*

26. Rommero] Not otherwise known to me.

32. praefatiunculam] To an edition of Annotations on Gellius by P. Mosellanus, Basle, J. Bebel, Aug. 1526; promising 'propediem . . . Terentium cum commentario Donati ex antiquissimo codice'. Sichardus never produced an edition of Terence: but in Aug. 1527 he edited for Adam Petrus a small volume of grammarians, including Q. Terentius Scaurus *De orthographia*, from a Lorsch MS., and some works of Donatus. See P. Lehmann, *Jo. Sichardus*, 1912, pp. 46–7, 53, 220.

Sichardi] See Ep. 1660. 95n.

36. non dubitarem] A lapse in construction.

39. Quid dignum] Cf. Hor. *A.P.* 138.

Gaudeo Francisci Dilfi nostri conuictum tibi esse iucundum. Spero illum se attemperaturum ad consilia tua, et meditaturum etiam atque etiam quae illi fuerit tam longinquae profectionis ratio. Tua in se officia magnifice praedicat, et plane se pollicetur effecturum vt meae de se praedicationi respondeat. Quod nos tantum optare possumus: reliquum in illius diligentia *καὶ θεῶν ἐν γούνασι κεῖται*. Vt animum veterem in illum serues, spero ipsum suis erga te officiis promeriturum. Proinde prolixius eum tibi commendare desino. In epistola illum diligenter admonui ne desit praesenti occasioni.

Theodoricus Alustensis de epitaphio agit gratias effertissimas. Laborauit aliquot mensibus grauissime podagra chiragraque, imo nec praeter glossagram vllum genus morbi videbatur abesse. Caeterum (haud scio qua fati benignitate, nisi id factum sit genio tuo) quod fere solet esse inauspicatum et noxium aliis, id Theodorico felicissimum omen attulit. Nam simul atque viuo aut potius iam moribundo epitaphium ipsi abs te compositum est allatum, ita ille totus gaudio est occupatus vt podagrae caeterisque adseclis nihil loci relinqueretur. In epitaphio tamen, quanquam abs te etiam conscripto, vnum notauit lapsum, nempe quod suis omnibus nondum sit superstes, cum illi adhuc supersit filia aut neptis monacha Alusti. Carmen autem tuum habet,

Fratribus, vxori, soboli notisque superstes.

'Quid ergo?' inquam, 'Vis me scribere Erasmo vt erratum tam graue corrigat?' 'Nihil' inquit 'est opus: nam tempus id facile correxerit. Non enim dubito quin diutius illa sim victurus; itaque Erasmi omen interpretor accipioque.' Sic et valetudo et spes bona Theodorico per epitaphium est restituta.

Hic quod ad tranquillitatem studiorum pertinet, omnia sunt pacatissima. Extitissent tamen haud dubie nouae tempestates, si hostibus publicis rectorum studiorum res apud Hispanos cessisset ex sententia. Nam quidam in concilio procerum aulae Caesareae conquestus interitum Academiae Louaniensis (ita enim vocant diminutionem sui questus, cum reuera nunquam aeque floruerit aut fuerit frequentior), palam eam culpam in Collegium Trilingue reiecit: quod qua alia spe factum sit, non possum augurari. Crimen autem illud plane contemnebatur a caeteris, *τῷ Πανορμίτῃ* non videbatur contemnendum: in cuius sententiam si reliqui proceres concederent, obderentur omnia typographea. Siquidem haec illi videbatur commodissima via ad sananda vniuersa orbis terrarum carcinomata, quorum pus ex illis fontibus ait manare. Nunc vero rebus tuis in Hispania victricibus, rursum videntur animi hostium concidisse. Quid autem eius sit, opinor te iam abunde intellexisse

68. podragra *MS.*

---

59. profectionis] Probably to Spain.
65. epistola] Not extant.
67. Theodoricus] Martens: see Ep. 263. 8n. His epitaph, of which the third line, out of six, is quoted here, was erected in the church of the Guillelmites at Alost, and is preserved by Sweert.
87. apud Hispanos] See Ep. 1791 introd.
93. *Πανορμίτῃ*] John Carondelet: see Ep. 803. 12n.

ex literis, quas Christophoro Charlebitz, equiti Germano, ad te perferrendas dedi: qui hinc septimo calendas nouembris Basileam migrauit, partim quo te propius nosceret, partim vt cum Lodouico Carino veteri amico ex mutuo conuictu aliquem amiciciae fructum perciperet. Aut certe si illum praeter spem obiectae causae in itinere detinuerunt, ne dubites quin mox ad te futurus

Ad Martinum Lypsium missurus sum epistolam tuam, cum primum dabitur nuncius. Ea, opinor, erit gratior propter aureum epistolae fartum. Mitto ab eodem ad te notationes diuersae lectionis aliquot operum Augustini: de quibus potuisti cognoscere ex eius epistola quam cum aliis commisi Charlebizo. Adriani Cordati calamitatem opinor te audiisse e Ceratino. Is nunc *τῆς προπετοῦς γλώττης βαρυτάτην δίκην ἀποτίνει*, nondum liber a carcere. Quanquam spes est illum breui restitutum iri.

Sed me iam tantae loquacitatis pudet, itaque verbum non amplius addam: illo vno excepto, quo tu vnus mortalium maxime et perpetuo dignus es, nimirum vt rectissime valeas, et saeculum nostrum immortali labore quam felicissimum efficias.

Louanii septimo Iduum Nouembris 1527.

Tuus Con. Goclenius.

Domino Erasmo Roterodamo.

1900. To John of Heemstede.

Ciceronianus, 1528, p. 423. ⟨Basle.⟩

H. p. 963: N. p. 901: Lond. xxiii. 9: LB. 922. ⟨? November 1527.⟩

[This *Deploratio mortis Ioannis Frobenii* (c. 1460—Oct. fin. 1527) was printed first in the *Ciceronianus*, March 1528 (α), with some revision in the second edition (β: p. 216); see Ep. 1948. Subsequently in H and N. It was written at some distance of time (cf. ll. 8–10, 25–6); but to arrive at more precise dates does not seem possible. For John of Heemstede see Ep. 1646.]

ERASMVS ROT. IOANNI EMSTEDIO CARTVSIANO S. D.

Qvvm huc aetatis peruenerim, vir integerrime, tamen ipsa re comperi me mihi nondum satis notum esse. Siquidem existimabam me tum philosophiae praeceptis, tum diutina peneque perpetua malorum ferendorum assuetudine, satis instructum aduersus istos vulgares ac prope quotidianos casus, quos a mulierculis etiam videmus moderate ferri. Caeterum amici Ioannis Frobenii mors ino-

---

1899. 100. Charlebitz] See Ep. 2010 introd. Ep. 1924 shows that by Dec. he had arrived at Basle.

100–1. ad te . . . dedi] The line ends at *Germano*, and these words are added hastily in the margins: hence no doubt the misspelling. Cf. also l. 105n.

105. futurus] The page of the MS. ends here: in turning over Goclenius forgot to complete the sentence.

106. epistolam] Not extant: perhaps answering Ep. 1837, and no doubt contemporary with Ep. 1890.

110. epistola] Not extant.

Cordati] See Ep. 681. 1n.

111. Ceratino] See Epp. 622. 31n, 1768. 88–9.

112. γλώττης] Cf. Anth. Plan. 89. 6.

114. verbum] Hor. *S.* 1. 1. 121.

1900. 6. Frobenii mors] The precise date of this is not known. His tombstone (l. 132n) has only Oct. As there is no mention of the event in Ep. 1894, it may probably be dated after 22 Oct.; and should perhaps be put quite at the end of the month, since Zasius expresses his regrets in writing to Boniface Amerbach on 3 Nov. (ZE. 115.) A

pinata sic afflixit animum meum, vt moerorem nullis auocamentis potuerim eximere praecordiis. Iam tempus, quod acerbissimis etiam doloribus mederi solet, adeo non leniit aegritudinem, vt paulatim magis ac magis increuerit dolor, quemadmodum solet lentum et insidiosum quoddam febris genus obrepere; quo non aliud aiunt immedicabilius esse. Exedebat me reluctantem cura penitus medullis insita. Tanto potentius est quod conglutinauit animi inductio mutuaque beneuolentia, quam quod natura coniunxit. Quam hic mecum litigaui! quibus conuiciis meam mihi molliciem exprobraui! Vbi nunc est, inquam, ille rhetor, qui splendidis dictis solet aliorum moerorem vel eximere vel obiurgare? vbi philosophus ille Stoicus, domitor humanorum affectuum? vbi theologus, qui docere consueuit piorum hominum mortem non luctu lachrymisque, sed gratulationibus plausuque prosequendam esse? Quid multis? Nusquam me magis puduit mei. Nunquam enim antehac expertus sum quantam vim haberet syncera amicitia ac mutuus animorum nexus. Fratris germani mortem moderatissime tuli, Frobenii desiderium ferre non possum. Non irascor dolori meo nimirum iustissimo, sed immodicum nimisque diuturnum esse indignor. Porro quemadmodum non erat simplex amor quo viuum prosequebar, ita nec erepti simplex me cruciat desiderium. Magis enim amabam illum ob liberalia studia, quibus ornandis prouehendisque vir ille fatorum prouidentia datus videbatur, quam ob animum in me propensum moresque candidissimos.

Quis enim tale non amet ingenium? Solus erat amico amicus, tam simplex ac syncerus, vt etiam si quid voluisset simulare aut dissimulare, non potuisset repugnante natura; tam promptus et alacer ad bene merendum de omnibus, vt indignis etiam ex ipso beneficii quippiam accessisse gauderet. Vnde et furacibus ac decoctoribus erat et gratus et idoneus. Ereptam furto aut a malae fidei debitoribus interceptam pecuniam, ea solet alacritate commemorare qua lucrum praeter spem obiectum alii. Fide tam incorrupta vt in neminem magis congruat illud, Dignus quicum in tenebris mices; atque vt ipse fraudem nemini machinabatur, ita de nullo tale quicquam suspicari poterat, tametsi non raro delusus. Quid esset inuidiae morbus nihilo magis imaginari potuit, quam ii qui caeci nascuntur, animo fingere possunt quid sit color. Offensas, quamuis capitales, prius condonabat quam rogaret is qui offenderat. Nec vllius omnino iniuriae poterat meminisse, contra nullius quamlibet vulgaris officii poterat obliuisci.

Atque hic sane, mea sententia, melior erat interdum quam expediebat vigilanti patrifamilias. Admonebam interdum vt in synceros amicos esset qualem esse deceret, in impostores verbis duntaxat benignus esset, interim sibi cauens, ne damnum cum

---

letter of Boniface to Jerome Lopis (Basle MS. C. VI^{a}. 73. 112 v°.) was written on the day of Froben's death, but is itself undated.

To the sudden loss of so close a friend and the ensuing disturbance of the printing-house (cf. p. 181) is perhaps to be attributed the gap in Erasmus' letters between 23 Oct. and 11 Nov.

23. Fratris] See Epp. 3, 1436.

40. mices] See *Adag.* 723, quoting Cic. and Aug. Erasmus comments, 'Est autem micare lusus genus quoddam quod adhuc apud Italos durat, vt repente porrectis digitis, certantium vterque numerum diuinet.'

ludibrio lucrifaceret. Arridebat humaniter, sed surdo canebam fabulam. Vicit omnia monita naturae candor. Mihi vero quas non tendebat insidias, quas non venabatur occasiones, vt aliquid obtruderet muneris ? Nec vnquam vidi letiorem quam quum vel dolo perfecisset vel precibus impetrasset vt aliquid acciperem. Hic aduersus hominis captiones erat opus cautione maxima ; nec vsquam magis opus erat mea rhetorica quam ad excogitandum colorem, quo citra molestiam amici recusarem quod ingerebat. Tristem enim illum videre non sustinebam. Si forte pannus ad vestem erat emptus per famulos meos, ille subodoratus me nihil suspicante iam soluerat ; nec vllis precibus adigi potuit vt reciperet. Arte simili fallendus erat, si voluissem illum eximere damno. Tale certamen inter nos fuit assidue, longe diuersum a vulgi moribus, dum alter hoc agit vt abradat quam plurimum, alter agit vt det quam minimum. Ne quid omnino daret, efficere non potui ; certe moderatissime illius benignitate vsum esse me testabitur, vt arbitror, omnis illius familia.

Mihi quicquid laborum suscipiebatur, amore studiorum suscipiebatur. His quum ille cohonestandis, illustrandis prouehendisque natus videretur, nec vllum defugeret laborem, nullas vigilias, satis magnum quaestum esse ducens si bonus autor cum dignitate prodiret in manus hominum, qui potuissem in hominem sic animatum praedonem agere ? Si quando nobis ac caeteris amicis ostendebat primas paginas magni cuiusdam autoris, vt gestiebat gaudio, quae vultus alacritas, qui triumphi ! Diceres illum iam tum totius operae fructum cumulatissime percepisse, nec aliud expectare praemium. Non hic attollam Frobenii laudes aliorum vituperatione. Nimis notum est quos autores quam mendose, quam sordide excusos nobis typographi quidam etiam e Venetia Romaque miserint. Ex huius autem domo paucis annis quae volumina quanta cum dignitate prodierunt ! Eoque suam officinam a contentiosis libellis, vnde quaestum haud mediocrem fecerunt alii, semper immunem seruauit, ne litteras ac disciplinas aliqua contaminaret inuidia.

Hieronymum bis excuderat. Ab Augustino pari cum dignitate rursus excudendo quum amici complures, in quibus et ipse, deterrerent, tamen totum animum sic huc appulerat, vt inter familiares subinde dicere solitus sit, se non optare longius vitae spacium quam quod absoluendo sufficeret Augustino. Primum ac secundum tomos vidit absolutos. Pium erat hominis votum, et erat animus ille dignus immortalitate ; sed aliter visum aeterno numini, cuius in abdito sunt consilia, quae nobis scrutari fas non est, reprehendere nefas.

Aetas erat prouectior, sed valetudo ita prospera, vegeta, vt per omnem vitam nunquam morbo decubuerit. Ante annos sex e summis gradibus in solum lateritium decidit. Casus erat plusquam laetalis ; conualuit tamen, sed, vt solet, mali reliquiis in corpore

81. contentiosis] Froben's adoption of this policy was largely due to pressure from Erasmus ; cf. Ep. 904. 19n, and vol. iv, p. xxix.

84. Hieronymum] See Epp. 396, 1465.

Augustino] See Ep. 2196.

88. tomos] Both are dated 1528 in the colophon ; but Erasmus' preface to vol. ii is dated Oct. 1527.

93. Ante annos sex] This fall downstairs in the house Zum Sessel must have occurred about the time of Erasmus' return from Louvain.

residentibus, vtcunque dissimulabat ille. Tam erat animi generosi vt puderet dolere. Anno priusquam moreretur, corripuit illum grauissimus cruciatus circa talum dextri pedis. Ibi praesto erant medicorum officia, quae nihil aliud quam exasperabant malum, dum de morbi genere dissentientes alii aliud admouent remedium; nec deerant qui autores essent pedem resecandum esse. Tandem aliunde venit medicus qui dolorem hactenus sedaret, vt et tolerabilis esset et somni cibique sumendi permitteret facultatem. Demum ita confirmatus est, vt bis equo proficisceretur Francfordiam, malo in dextri pedis digitos relegato; quos solos flectere non poterat, caetera valens. Tum a me tum a medico frequenter monitus vt rarius prodiret in publicum, aut vestitu contra frigus munitior prodiret, non obtemperauit; pudendum esse ratus, si quicquam omnino pristinae consuetudinis omittens morbi speciem prae se ferret. Iam et duos manus dextrae digitos stupor occuparat, morbi imminentis praeludium. Dissimulauit et hoc, parum virile ducens quicquam morbo concedere. Denique dum in sublimi agit nescio quid, correptus, vt est probabile, vi morbi, in pauimentum decidit pronus, non sine graui cranii vulnere. Delatus in lectum nec oculos attollebat, nec vllum sensus inditium dedit, nec vllam omnino vitae significationem, nisi quod manum sinistram mouebat; nam dextrum latus omne dissimulata paralysis stupefecerat. Ita biduum consopitus, sub mortem experrectus est, aegre paulum diductis oculi sinistri genis, lingua tamen immobili, nec superuixit vltra sex horas.

Ita noster Frobenius rebus humanis exemptus ad vitam transiit feliciorem, vxori, liberis, amicis acerbo luctu, toti ciuitati notisque omnibus graui sui desiderio relicto. Ob huius mortem decebat omnes qui colunt bonas litteras, pullatos lachrymas et luctum sumere, apio flosculisque sepulchrum ornare, lymphas aspergere, odores adolere, si quid talibus officiis proficeretur. Certe illud erit gratitudinis, vt omnes defuncto bene precemur, memoriamque laudibus debitis celebremus, officinae Frobenianae faueamus: quae non solum non cessabit ob heri sui decessum, sed summa vi adnitetur vt quod ille instituit, semper in maius meliusque prouehatur.

Epitaphia Dorpiana serius accipis fortasse quam expectaras, sed tamen cum foenore quod moram excuset.

130–31. Epitaphia . . . excuset *om.* β.

---

98. cruciatus] Cf. Ep. 1769. 16n.

99. medicorum] For Erasmus' opinion of them cf. Ep. 1729. 20n.

102. medicus] Paracelsus; see Epp. 1808, 1809 introd.

104. bis] In March and Sept. 1527; cf. Ep. 1875. 26n.

113. vi morbi] Ducange explains Paracelsus' description of this, *demotinus lapsus* (see β in Ep. 1809 introd.), from the xvi^{c} French physician Roch le Baillif—who, as an admirer of Paracelsus, had very likely derived the expression from β—, as 'quando quis morte re⟨pen⟩tina obruitur'. But Prof. A. C. Clark suggests that more probably the reading of α, *demontimo*, is a corruption of *demoniaco*, = *epileptico*: the 'falling-sickness' being attributed to 'possession'.

130. Epitaphia] This letter is followed in α by 16 pages of epitaphs: first, Erasmus' two on Froben, as here, with others by Glareanus and Bertulphus; then verses on Dorp by Ja. Volcardus Bergensis, Goclenius, Cranevelt, Erasmus (= Ep. 1646. 18–35), G. Brixius, and Alard of Amsterdam, with prose laments by Adr. Barland and Vives; and there are four lines by Erasmus, never reprinted by him elsewhere, on Ja. Volcardus, who had died shortly after Dorp. In β all the epitaphs on Dorp were removed; but three more were added on Froben, by Alciati and Janus Cornarius.

PORTRAIT OF FROBEN BY HOLBEIN

From the Kunstmuseum at Basle

EPITAPHIVM IOANNIS FROBENII PER ERASMVM ROTEROD.

Arida Ioannis tegit hic lapis ossa Frobeni ;
  Orbe viret toto nescia fama mori.
Moribus hanc niueis meruit studiisque iuuandis ;
  Quae nunc moesta iacent orba parente suo.
Rettulit, ornauit veterum monumenta sophorum,
  Arte, manu, curis, aere, fauore, fide.
Huic vitam in coelis date numina iusta perhennem,
  Per nos in terris fama perhennis erit.

EIVSDEM IN EVNDEM GRAECE.

Ὧδ' Ἰωάννης καθεύδει τυπογράφος Φροβέννιος·
Οὐδέν' ἄλλῳ πλέον ὀφείλει τῶν λόγων σπουδάσματα.
Μὴ νεκρὸν θρηνεῖτε· ζῇ γὰρ καὶ πνέει, πνεύσων ἀεὶ,
Τῇτε ψυχῇ τῇτε φήμῃ τοῖς τε βίβλων λειψάνοις.

1901. To Martin Bucer.

Cambridge MS. C.C.C. 119. 21 (α). Basle.
H. p. 682 : N. p. 650 : Lond. xix. 72 : LB. 906. 11 November 1527.

[An original letter, autograph throughout, except the address which is by a secretary : in the Parker Library at Corpus Christi College, Cambridge. As in Ep. 1743, the MS. has suffered along the right-hand edge of the recto, and at the foot of the page ; but the gaps can be filled from the printed editions. For publication in H, Erasmus polished and slightly amplified his original composition. Side by side with the MS. is preserved a xvi^c. copy (β), evidently made from it, since it contains most of the readings in which α varies from H : but in a few places it is different, probably through mere inadvertence, or, as in ll. 5, 15, 38, for correction. In the sigla α and β precede H. The ms. year-date may be accepted. It receives some corroboration in the resemblances between this letter and Ep. 1887.

Martin Butzer (c. 1491—28 Feb. 1551), later Bucer, was the son of a cooper at Sélestat, and in 1506 entered the Dominican house there as a pupil. Having joined the Order, he matriculated at Heidelberg 31 Jan. 1517 ; and hearing Luther dispute at an Augustinian synod 26 April 1518, was quickly captivated : 'cum Erasmo illi conueniunt omnia' (BRE. 75). Remaining at Heidelberg he lectured on Erasmus' *Moria* and *Querela Pacis*, and presided at vacation disputations (BRE. 79, 119). A list of his books at that time includes Erasmus' New Testament, many of the Fathers and of the Greek and Latin classics : he promoted reprints of Luther's writings, and hoped to buy all Erasmus' (BRE. 160). In Jan. 1520 he opened a correspondence with Luther, and later wrote also to Erasmus (BRE. 162) ; regarding them as the leaders of Germany (LE². 263. 97–9, 333. 22). After visiting Brunfels at the Strasburg Charterhouse in Nov. 1520 (BRE. 182), he decided to join the Reformers, and by Papal brief of 29 April 1521 obtained dispensation from his monastic vows. From Ebernburg, where he dwelt for a while with Francis of Sickingen, his enthusiasm for Luther drew him to Worms (BRE. 200, 202 : Zw. E². 180). Then for a year, till May 1522, he was court-chaplain to the Palgrave Frederic. During a short period as parish-priest at Sickingen's castle and village of Landstuhl he married a nun ; setting an example which others quickly followed. Then after preaching at Weissenburg in Alsace, and suffering excommunication by the Bishop of Spires, he took refuge in April 1523 with the Strasburg party, among whom Capito, Hedio and later Eppendorff were prominent. His attitude towards

143. β : τὸν λόγον α.

---

132. EPITAPHIVM] The two printed here and one in Hebrew are engraved on Froben's tombstone in St. Peter's Church at Basle : all three by Erasmus. See J. Tonjola, *Basilea sepulta*, 1661, pp. 117–18.

Erasmus was now more critical: see his letter to Beatus Rhenanus (BRE. 248), ascribed by Baum to 1525, 'Erasmo . . . seditiosum est quicquid offendit principes et a consensu saeculorum variat. Virum nos admodum ob multas egregias dotes suspicimus quidem, verum vt in ipso probare nequimus quod impiis episcopis et Romanensibus, quorum scelera vix quisquam in Germania ipso melius habet explorata, adeo blanditur, ita agnoscimus nobis longe aliud incumbere'. In the controversy over the Eucharist he decided for Zwingli's position against Luther's, and drew his friends at Strasburg with him.

The present letter answers a communication by which Bucer perhaps hoped to secure an interview for himself and the other Strasburg delegates as they passed through Basle in Dec. on their way to Berne (Ep. 1923. 14–16). But no meeting followed (cf. LB. x. 1588A), and all pretence of friendship disappeared. Incensed by an *Epistola contra Pseudeuangelicos* of Nov. 1529, in which Erasmus, replying to Ger. Geldenhauer, reflected on the Strasburg party, Bucer composed an *Epistola apologetica*, (?) April 1530; to which Erasmus replied with a *Responsio* of 1 Aug. 1530, using the nickname Bucephalus (LB. x. 1622C; cf. Lond. xxxi. 56, LB. App. 301). A further rejoinder of Bucer does not survive; but Erasmus' unconciliatory reply, in a long letter of 2 March 1532, is in the Copenhagen MS.

Bucer became a recognized leader among the Protestants, and was consulted from many parts of Germany, also by Henry VIII about the Divorce; but having opposed Charles V in 1548 about the introduction of the Interim at Strasburg, he was obliged to retire in 1549. He found shelter in England, where at the advice of Cranmer Edward VI appointed him Regius Professor of Divinity at Cambridge. See a life by J. W. Baum, Elberfeld, 1860; Herminjard; ADB. and DNB. Much of Bucer's correspondence is preserved in the Archives Municipales at Strasburg.

In the library of York Minster are two books with presentation-inscriptions to Bucer; Pirckheimer's translation of Ptolemy, Strasburg, J. Grieninger, 30 March 1525, and Erasmus' *Purgatio* against Luther, Basle, Froben, April 1534. Raine's catalogue is wrong in saying that the latter inscription is in Erasmus' autograph. Exeter Cathedral has a volume (H. 3. 40), bought as a duplicate from George I's library, of Budaeus' *Epistolae posteriores*, 1522 (BE².), bound up with Tusanus' notes, 1526: which also was presented to Bucer.]

S. P. Satis tu quidem rhetorice causam agis Capitonis; verum video te, licet alioqui facundum patronum, non satis instructum ad hoc patrocinium. Si coniecturarum et argumentorum aciem proferrem, intelligeres tibi meditandam aliam orationem. Verum ego iam rixarum sum satur, et in eos quos ex animo dilexi, non facile moueor. Quid eques Epphendorpius ausit aut non ausit, ipse viderit: nisi quod nimium subinde redit ad hunc ludum. Capitonem ei fabule non admiscebo, nisi seipsum rursus admiscuerit; nec arbitretur me tam stupidum vt non intelligam quid agatur. Sed his de rebus ipsi scripsimus. Porro, quod tuam vestraeque ecclesiae causam agis, arbitror satius esse nihil respondere; quod res, etiamsi vacaret discrimine, verbosissimam orationem desideret. Tantum ad quedam carptim et paucis accipe.

Qui de linguis detulerat, is est cuius fidem ne tu quidem contemneres; nec male de te sentit. Verum in te nihil vnquam concepi

1. S.P. *a*: ERASMVS ROT. MARTINO BVCERO S.D. *H*. 2. patr<onum/ *a*: causidicum *H*. 5. moueor *β*: moueo *a*. 6. Epphendorpius *a*: gloriosus *H*. 9. his *H*: hiis *β*: *deest in a, in fine lineae.* 14–15. *β*: contemneret *a*.

---

1. Capitonis] For Erasmus' recent relations with him see Epp. 1459, 1485, 1496.

6. Epphendorpius] See Ep. 1893. 39–42; and, for his connexion with Capito, Epp. 1485. 7n, 1496. 118.

10. ecclesiae] Cf. Ep. 1485. 6.

14. de linguis] On the authority of some unnamed correspondent Erasmus seems to have made a statement to which Bucer demurred. Its nature may perhaps be inferred from a passage in the *Responsio* of 1 Aug. 1530 (LB. x. 1598AB); to the effect that in the Reformed schools little was taught but 'dogmata et linguae'. 'At istorum

sinistri animi, quod quidem attinet ad priuatos affectus. Agunt isthic qui hic blaterabant omnes disciplinas esse repertas a cacodemonibus. Certe vbicunque regnat hoc hominum genus, quocunque nomine censendum, iacent frigentque studia omnia. Noremberge conducti sunt ex aerario ciuitatis qui profiteantur, non est qui audiat.

Colligis tu quidem multas coniecturas quur ecclesiae vestrae non dederim nomen. Verum scito primum ac potissimum omnium quod me ab isto consortio reuocauit fuisse conscientiam : cui si persuaderi potuisset a Deo proficisci quod agitur, iam olim in vestris castris militarem. Proximum est quod videam in isto grege multos alienos ab omni synceritate Euangelica. Mitto rumores et suspitiones, de compertis experimento loquor, atque adeo meo malo compertis ; nec in vulgo tantum, verum etiam in his qui videntur esse aliquid, ne dicam proceres. De ignotis non est meum iudicare : mundus late patet. Noui quosdam optimos priusquam huic professioni sese addicerent, quales nunc sint nescio : certe aliquot comperi factos deteriores, nullum meliorem, quantum humano iudicio perspici potest.

Tertium quod animum meum deterruit, est ista tanta inter primores negocii dissensio. Vt enim omittam Prophetas et Anabaptistas, quam amarulentis libellis inter se conflictantur Zuinglius, Luterus et Osiander ! Principum seuiciam nunquam probaui, sed hanc quorundam mores iritant ; quum oportuerit sanctitate commoditateque morum commendare Euangelium, si apud vos esset quod iactatis. Vt enim de aliis taceam, quorsum attinebat vt Luterus ad eum modum scurraretur in Angliae Regem, quum negocium tam arduum suscepisset fauente mundo ? Non cogitabat quam personam sustineret ? non reputabat totius orbis oculos in vnum coniectos ? Et hic est huius negocii coryphaeus, cui non admodum succenseo, quod me tam scurriliter tractauit ; quod Euangelii causam prodidit, quod principes, episcopos, pseudomonachos, pseudotheologos in capita bonorum virorum immisit ; quod seruitutem, que iam erat intolerabilis, conduplicauit, id vero

16. quod . . . affectus *add. H.* 19. *H* : cen< *a* : censendi *β*. Norenbergae *H.* 20. ciuitatis *add. H.* 22. multas coniecturas *a* : mille coniecturis *H.* quur *a* : quare *β* : cur *H.* 23. ac *H* : a< *a* : et *β*. 28. experimento . . . 30. meum *β* : *deest in a, in fine paginae.* 35. inter *H* : in *a*. 37. se *add. H.* 38. Principum *β* : prouīciam *a, ab amanuensi notatum.* 39. hanc quorundam *H* : hāc quo℞ *a* : hanc quorūdā *β*, dā *postea addito.* 40. si apud . . . 41. iactatis *add. H.*

---

dogmata non omnibus conueniunt, nec linguae absoluunt eruditionem.' As the remark in the *Responsio* follows upon the same criticism as here (ll. 19–21) on the lack of auditors at Nuremberg, Erasmus' informant very likely belonged there : perhaps Pirckheimer, in the lost part of Ep. 1880.

19. iacent] Cf. Ep. 1887. 21.

Noremberge] At the school opened in 1526 ; cf. Ep. 1718. 1n, and see F. Roth, *Die Einführung der Reformation in Nürnberg, 1517–1528*, 1885, pp. 214–22. For the present allegation cf. Epp. 2006, 2008.

22–3. non dederim nomen] Cf. Ep. 1485. 7n.

31. huic professioni] of the Reformation.

33. deteriores] Cf. Ep. 1887. 10–11.

36. Prophetas] Cf. Ep. 1258. 12n, 13.

36–7. Anabaptistas] Cf. Epp. 1805. 196–7n, 1928.

38. Osiander] See Ep. 1344. 31n.

42. in Angliae Regem] See Epp. 1773. 17n, 1929. 7n.

discruciat animum meum. Et videor mihi videre seculum cruentum ac sanguinarium, si pars iritata respirarit, quod plane nunc facit. Dices nullam esse turbam que non habeat admixtos malos. Certe procerum erat praecipuam de moribus curam agere, mendaces, periuros, ebriosos, scortatores nec alloquio dignari. Nunc longe secus fieri audio, ac propemodum video. Si maritus comperisset vxorem magis morigeram, si praeceptor discipulum magis obsequentem, si magistratus ciuem magis tractabilem, si conductor operam fideliorem, si emptor venditorem minus subdolum, erat magna Euangelii commendatio. Nunc quorundam mores faciunt vt et qui primum amore pietatis et odio pharisaismi fauebant huic negocio, nunc frigeant; et principes, dum vident subnasci populum ἄτακτον, ex erronibus, profugis, decoctoribus, nudis, miseris, plerisque etiam malis collectum, execrantur, etiam qui initio bonam spem conceperant.

Hec non sine graui dolore commemoro, non solum ob id quod prospiciam rem sinistre tractatam in peius cessuram, verum etiam quod haec faba tandem in meum cudetur caput. Quidam enim iniquiores meis imputant scriptis quod theologi scholastici, quod monachi nonnullis in locis minoris fiant quam vellent, quod iacent ceremoniae, quod negligitur regnum Pontificis Romani; quum non sit obscurum quo fonte malum hoc prosilierit. Illi nimium tendebant funiculum, qui nunc rumpitur. Pontificis autoritatem propemodum anteponebant Christo, ceremoniis metiebantur totam pietatem, confessionem in immensum arctabant, monachi regnabant impune, iam manifestum phalarismum meditantes. Euenit tandem vt iuxta prouerbium ruptum sit τὸ καλώδιον τεινόμενον. Nec aliter euenire potuit. Ac misere metuo ne idem eueniat olim principibus, si pergant et ipsi suum funiculum plus aequo tendere. Rursus vt altera pars instituebat actionem suae fabulae, non potuit alius exitus esse quam videmus. Et vtinam non videamus atrociora!

Oportebat autem huius negocii duces, si Christum pro scopo haberent, non solum a viciis abstinere, verum etiam ab omni specie mali; nec vllum offendiculum dare Euangelio, et illa studiose vitantes que, quanquam licent, non tamen expediunt. In primis ab omni seditione cauendum erat. Si rem syncere ac moderate tractassent, accessisset principum et episcoporum fauor: nec enim omnes deplorati sunt. Nec erat quicquam temere conuellendum, nisi parato quod melius succederet in locum deterioris. Nunc qui abiecerunt preces horarias, nihil orant. Multi qui posuerunt vestem pharisaicam, in ceteris deteriores sunt quam antea fuerant. Qui contemnunt constitutiones episcoporum, nec Dei praeceptis obtemperant. Qui negligunt delectum ciborum, gule ventrique indulgent. Longa tragoedia est, quam partim audimus quotidie, partim accipimus ab aliis. Missam abrogari mihi nunquam placuit, etiamsi

50. videor aN^2 : videbor N^{13}. 59. gelii commendatio . . . 60. fauebant β : *deest in* a, *in fine paginae.* 62. decoctoribus *add. H.* 63. etiam a : et ii *H.* 68. iniquiores *add. H.* 69. nonnullis in locis *add. H.* 75. phalarismum a : pharisaismum *H.* 78. plus aequo *add. H.*

58. operam] Cf. Epp. 2133, 2134.
62. erronibus] Cf. Ep. 1887. 17–19.
74. arctabant] 'bound tightly upon'; cf. Ep. 1976. 69.
76. prouerbium] *Adag.* 467.
84. licent] Cf. 1 Cor. 6. 12.

sordidum hoc et quaestuarium sacrificorum genus semper displicuit. Et erant alia que citra tumultum mutari poterant. Nunc quibusdam nihil omnino placet quod receptum est; quasi subito nouus mundus condi posset. Semper erunt quae sint piis hominibus ferenda. Si quis ideo putet missam in totum abrogandam quod complures hac abutantur, tollenda est et sacra concio, quam prope solam recipitis. Idem sentio de inuocatione diuorum deque imaginibus.

Exigebat epistola tua prolixiorem responsionem, sed hoc ipsum meis occupationibus perlongum est. Audio te praeclaris dotibus praeditum ad praedicandum Euangelii verbum, ac moribus etiam ciuilioribus quam sint multi. Quare velim tuam prudentiam vel nunc dare operam vt constantia moderationeque doctrinae et morum integritate res vtcunque cepta perueniat ad exitum Euangelio dignum. Ad hoc habebitis me pro viribus adiutorem. Nunc tametsi machinis omnibus impetunt monachorum phalanges ac theologi quidam, nulla tamen res efficiet vt huius animulae iacturam sciens faciam. Erit tue prudentiae non spargere hanc epistolam, ne quid hinc tragoediae nascatur. Si liceret coram, plura commentaremur. Bene vale.

Basil. Natali diui Martini An. 1527.

Non vacauit relegere.

Erasmus Rot. mea manu.

D. Martino Butzero, ecclesiastae Argentineñ. Argentinae.

1902. To the Sorbonne.

Opus Epistolarum p. 875. Basle.
N. p. 828: Lond. xxii. 19: LB. 907. 12 November 1527.

[For the further progress in 1526 of the attack made upon Erasmus at Beda's instigation by the Faculty of Theology at Paris see Ep. 1721 introd.

About the New Year 1527 Margaret of Navarre—probably more because of her interest in Berquin (cf. Ep. 925. 13n) than out of regard for Erasmus, to whom she never paid much heed (cf. Ep. 1615 introd.)—began to take notice of the Faculty's proceedings, and asked for copies of some of their resolutions. This roused hopes that the King might be drawn over to support them; and a cautious answer was sent. Such hopes were, however, soon dispelled. In March Erasmus printed an enlarged *Prologus* and the *Supputationes* themselves (Ep. 1804. 69n); and about Midsummer the King addressed the Faculty with a letter (printed below: cf. Ep. 1875. 87–97), drawing their attention to an anonymous printed pamphlet, *Duodecim Articuli infidelitatis . . . Bedae* (see Ep. 1875. 95n), which was now in circulation. On 9 July too he despatched the Bp. of Bazas to carry a copy of the pamphlet to the Rector, doctors and masters of the University (*Actes de François I* i, p. 512: Bulaeus vi. 200).

Even then the committee could not be brought to a point. At length on 14 Sept. work was resumed; and on 23 Sept. various works of Erasmus were apportioned to members of the Faculty for examination—a fact of which one of them soon informed him (Ep. 1884). But there was no enthusiasm for the undertaking. On 12 Oct. the Faculty complained that its members would not come to meetings, sometimes less than 15 appearing; and it was determined to sit regularly three days a week from 8 to 10 in the morning. To counter their action Erasmus promptly addressed the present vigorous protest to the Faculty, with others to Beda and Francis of Vitoria (Epp. 1906, 1909; cf. Ep. 1903), invoking also the aid

95. sacrificulorum *H.* 96. erant alia . . . 97. receptum est β: *deest in* α, *in fine paginae.* 100. et *om. N.* 100. quam . . . 101. recipitis *add. H.* 116. Non vacauit . . . 118. Argentinae *om. H.*

of the powers which had protected him before, the King through a friendly Cardinal (Ep. 1911), and the Parliament of Paris (Ep. 1905). In this it seems that he was successful. The Faculty did indeed produce a *Determinatio*, 17 Dec. 1527; but the subject disappears from its proceedings. On 15 May 1528 a brief entry records the receipt of a letter from the King, and a humble resolution to obey his orders therein contained, which may have been concerned with this matter: see Delisle pp. 74–7. Not till nearly four years had elapsed was the *Determinatio* published. The first dated print is by Badius, 7 July 1531; but there is an undated issue, also by Badius, which M. Renouard thinks is probably earlier (*Badius* ii. 403–4).

An account of the affair, from June 1525 onwards, was composed by Beda in Oct. 1528, and printed in his *Apol. adu. clandestinos Lutheranos*, 1529, ff. 4–9 (see Ep. 1571 introd.; reprinted by C. P. d'Argentré, *Collectio Iudiciorum*, 1736, iii, pt. 2, pp. 4–7).

Francis' letter to the Faculty mentioned above was discovered by M. Bataillon at Simancas, and most generously communicated to us at once. The first part, down to *doctrinal* (l. 14), has been printed by him in *Bull. Hispanique* xxvii, 1925, pp. 238–42, with the conjecture that the MS. was a copy sent by Erasmus to A. Valdes on 28 Aug. (cf. Ep. 1907. 1–3): just as a copy was sent to J. Vergara on 2 Sept. (Ep. 1875. 96–7). The *Actes de François I* show that the King was at St. Denis from 19 June to 7 July 1527.

FROM FRANCIS I TO THE THEOLOGICAL FACULTY AT PARIS.

Simancas MS. Est. 2687. 1. St. Denis.

⟨c. 7 July 1527.⟩

Depar le Roy.

CHIERS et bien amez! Tost apres nostre retour en nostre royaulme, aduertiz par gens scauans de certain liure compose par M[e]. Noel Beda, docteur en theologie, et imprime, contenant pluseurs erreurs, heresies et blasphemes, ordonnasmes ledit liure estre mis en arrest, sans quil fust permis le vendre iusques ace que autrement en aurions ordonne. Mais parce que auant nostre dite ordonnance, ou autrement, ledit liure auroit este distraict et publie en diuers lieux, dont pluseurs nos subiectz et autres auroient este grandement scandalizez et, comme il est adoubter, infectez desdites erreurs et heresies, principalement en tant que ledit Beda, commil nous a este dit, maintient sondit liure auoir este approue par noz chiers et amez les Doyen et Faculte de Theologie, et soubz ceste couleur demeure pertinax et obstine en sesdites erreurs: a ceste cause vous enuoyons presentement vng petit traicte faict contre ledit liure, contenant selon lintitulet douze Articles dinfidelite dudit maistre Noel Beda auec les confutacions diceulx. A fin que sur icelluy vous nous enuoyez vostre aduis et sentement doctrinal.

Et pource que ledit Beda, acause quil est scindicque de ladite Faculte, ou autrement pourroit auoir pluseurs faulteurs et adherans, et que la matiere est de grande impourtance, nous voulons que en ceste matiere vous procedez selon lancienne coustume de fere determinacions, et que tous les docteurs et maistres ou regens des quatre membres de nostredite vniuersite lisent actentiuement et curieusement lesdits douze Articles auec la confutacion diceulx contenuz endit traicte que vous enuoyons. Et que apres collacion faicte dudit liure dudit Beda auec lesdits Articles et confutacions et apres menee deliberacion sur iceulx, deiectee toute faueur et brigue, vous enuoyez deuers nous, la part que serons, la determinacion ou conclusion quaurez ensemblement accourdee sur lesdits douze Articles, auec voz raisons et motifs, si ainsi est que lesdits douze Articles vous semblent veritables: aussi la solucion des argumens et raisons contenues aux confutacions diceulx, si ainsi est que ne les trouuez souffisamment confutez. A fin que sans aucung doubte ou scrupule nous puissons ordonner de telles doctrines et des docteurs dicelles ainsi que raison vouldra. Car nostre intension nest point de nourrir aucuns monstres en nostre royaume, ains de extirper dicelluy toutes erreurs heresies et blasphemes, mesment les manifestes et publiques auec les aucteurs dicelles, leurs faulteurs et adherans; et de non commectre de nostre part chose indigne a nostre nom et tiltre, duquel entre tous les autres roys et princes chretiens auons este decorez. Esperans que vous aussi, desquelx lestat et office est de elucider les doctrines, nespargnerez le labeur et exercice de voz entendemens, et espeditez a ayder a nostre

---

6. distraict] M. Bataillon compares with Ep. 1875. 88–9.

11. traicte] See Ep. 1875. 95n.

33. tiltre] Christianissimus.

vouloir et desir. En entretenant par ce moyen la reputacion que iusques apresent a este de votre escole, sur toutes celles des autres royaulmes et pays.

Si vous prions et neantmoings enioignons tresexpressement, et sur austant que desirez nous fere seruice, que pour le bien de la relligion chretienne diligentez en cest affere. De sorte que bref nous en ayons vostre aduis et determinacion.

Donne a Sainct Denys.]

ERASMVS ROT. COLLEGIO SORBONICO S.

Eqvidem expertus noui quam non sit tutum rumoribus credere, celeberrimi patres ; sed pariter expertus noui quam non sit tutum rumores subnascentes negligere. Erit igitur hoc aequitatis vestrae, vt, si falsum est quod huc fama pertulit, existimetis hanc epistolam vobis scriptam non esse. Sin verum est, roganda est mihi vestra synceritas, vt sepositis interim affectibus priuatis, non grauemini scriptum hoc attente legere : quod, nisi me prorsus fallit animus, non tam ad me priuatim pertinet quam ad vestri Collegii dignitatem, ac publicam etiam studiorum religionisque tranquillitatem.

Res adeo non est clam, vt vulgo quoque iactatam Lutetiae complures amici perscribant, nonnulli isthinc huc profecti voce referant, Natalem Beddam ingentem articulorum aceruum ex omnibus meis lucubrationibus collectum ad vestram cognitionem detulisse ; quorum aliquot iam vestra sententia percussos ferunt. Primum illud testor coram Deo, qui scrutatur cordis humani sinus, mihi inuisam esse omnem impietatem et quicquid discindit concordiam gregis Christiani ; totoque pectore abhorrere ab his qui sibi contrahunt discipulos, quos non agnoscit Ecclesia Christi sponsa. Id et constanter et sat idoneis argumentis arbitror me declarasse : siquidem hoc seculo non defuissent mihi vel sodales vel discipuli, nisi toto pectore detestarer omnem haeresim ac schisma. Iam vt ne commemorem quid operae praestiterim in hoc negocio priuatim Ecclesiae catholicae, nulli potest obscurum esse, quod libris aeditis declaratum est, me syncerum et constantem militem praestitisse negocio fidei. Clamitant hoc Alberi, Othonis, Leopoldi et ipsius Lutheri libri in me virulentissime scripti. Contra meus de Eucharistia libellus et duo libri Hyperaspistae : qui demiror si vos lateant, quum prostent et isthic venales. Itaque iure quis miretur et illud, me factionum omnium aduersarum odium meruisse, si vestrum fauorem emereri nequeam. Aduersus maliciam calumniandi nihil est tutum, et fieri potest vt in scriptis meis aliquid impium exciderit. Certe animus vacat impietate, paratus iugulare quicquid officit synceritati religionis. Proinde qui conspirant in me deuotis animis, in quem conspirant nisi in commilitonem suum et causae quam tueri se praedicant propugnatorem ? Cui gratificantur nisi his quos ipsi iudicant Ecclesiae perduelliones, cuius causam produnt priuatis affectibus ?

Porro, quum vestra prudentia norit quanta sit humanae linguae vanitas quantumque venenum, praesertim hisce temporibus, magis credere debet ipsis factis quam delatorum susurris ; aut si testes

25. Alberi] See Ep. 1466. 26n.
Othonis] Brunfels ; see Ep. 1405.
Leopoldi] Leo Jud ; see Epp. 1708 introd., 1737. 1n.
26. Lutheri] The *De seruo arbitrio* ; see Ep. 1667 introd.
26–7. de Eucharistia] The *Detectio*; see Ep. 1708 introd. But cf. Ep. 1893. 77n.
27. Hyperaspistae] See Epp. 1667, 1853.

quaerit, eos potius audire qui me propius norunt: quorum est Lodouicus Berus, mihi quidem non inimicus, qui nulli mortalium est inimicus, sed vestrae sodalitati addictissimus; ad haec vir doctus iuxta ac pius. Is e propinquo nouit et quid agam et quo sim animo. Caeterum quo grauior est istius ordinis autoritas, hoc oportet in iudicando maiorem esse tum aequitatem tum mansuetudinem; minimeque decet vt ista dignitas seruiat priuatis hominum vel stultorum vel improborum affectibus. Mihi cum nullo vnquam ordine bellum fuit, nec, vt spero, futurum est; tantum abest vt aduersus eum Senatum, cuius oraculis prima semper tributa est autoritas, arma moueam.

Quod Natali Beddae respondi, nunquam existimaui ad vestram sodalitatem pertinere; verum ita mihi persuaseram, et adhuc arbitror, illum vtcunque extorta aedendi libri potestate, vobis insciis suos affectus admiscuisse. De cuius animo quid querar? Primum literis meis humanissime prouocatus, vt res inter nos Christiana moderatione transigeretur, emisit librum plenum euidentibus calumniis, mendaciis et blasphemiis. Res in aperto est, dissimulari non potest. Iam hoc ipsum facinus quam indecorum ei qui theologi et cognitoris personam gereret! quem si mea vrit responsio, sibi debebat imputare, qui ne monitus quidem atque etiam rogatus, a tali scribendi genere temperarit. Indocti, stupidi, fatui conuicium feram; impius nisi sim, dici non patiar, nec adeo pati debeo, ne quis exemplo meo fiat impius. Verum vtcunque poterat hoc factum primo calori ceu furori cuipiam condonari: vbi mea responsione commonitus est quantum aberrasset ab officio hominis Christiani, quaeso num vllum pudoris aut poenitentiae signum dedit? num fratrem sic traductum studuit reconciliare? quicum si vel leuis offensa intercederet, iuberetur munus ante aram relinquere, ac prius habere reditum in gratiam quam sacrificium. Nunc quum talibus libellis impetere proximum nihilo leuius sit homicidio, et aliquot circunstantiis etiam grauius, quum frequenter interim accedat ad sacrosanctam Domini mensam; adeo non cogitat de reconciliando fratre, vt calumnias addat calumniis, vestram etiam autoritatem in suarum intemperiarum consortium pertrahere moliens: quasi parum hactenus peccatum sit, nisi suum dedecus aspergat pluribus. Atqui vestrae grauitatis est, o viri praeclari, talibus ingeniis mederi, non fauere; nisi quod hoc ipsum est vere fauere, mederi.

Quum igitur Bedda praeceps feratur vlciscendi studio, videtis cuiusmodi sit huius negocii fons. Neque me clam est isti camino vnde addatur oleum. Eduardus Leus in Hispania sparsit librum in me scriptum, multo indoctiorem magisque sycophanticum quam fuit ille prior, quem Lutetiae quondam aedidit, non absque Beddae praesidio, ni fallor. Ea res addit animum monachis quibusdam, qui me sibi stultissime fingunt hostem, quum ipsi sibi sint hostes acerrimi. Primum orsi sunt tragoediam in aula Caesaris: is impetus facile

---

42. Berus] Cf. Ep. 1422. 47n, 51n.
52. respondi] See Ep. 1804. 69n.
54. libri] His *Annotationes* against Faber and Erasmus, Paris, Badius, 28 May 1526; see Ep. 1679. 39n.
56. literis meis] Ep. 1571. 19–25.
81. Leus] See Ep. 1744. 125n.
83. ille prior] See Ep. 1037 introd.
86. in aula Caesaris] See Ep. 1903. 11–14.

cohercitus est. Rursus eandem furiosis apud populum clamoribus instaurarunt Salamancae Franciscani: motus hic praesulum autoritate vix sedatus est. Tandem extitit Petrus a Victoria, Dominicanus, qui Burgis concionatur, habet fratrem in vestro Collegio. Is tantum excitauit tumultum vt se iactarent nec Caesaris nec praesulum aedictis obtemperaturos; illo fretos, 'Oportet obedire Deo magis quam hominibus'. Itaque principes quum viderent rem spectare ad seditionem, nec aliter posse componi, permiserunt vt Archiepiscopo Hispalensi exhiberent Articulos, per viros eruditos minimeque suspectos discutiendos. Exhibiti sunt aliquot ex libro Lei decerpti, sed quibus nihil potest esse stultius aut maliciosius. Misissem illos cum meis responsionibus, ni prorsus iudicassem indignos vestris auribus.

Et hic est Leus quem Bedda pronunciat absolutum theologum, quum, quod constat, nunquam pedem posuerit in schola theologica. Id nec ipse Leus potest inficiari, et, si inficietur, scripta satis arguunt. Huius insulsis conuiciis, quae me dehortante prodidit, quoniam respondi, licet longe moderatius quam ille prouocarat, hoc agit, vt quouis pacto dolorem vlciscatur suum, non se purgans, quod non potest, sed ad lapides prouocans. Ingenium videtur concitandis dissidiis natum. In primo tumultu quem excitauit Louanii, nec meis inimicis placuit, et suis amicis apud Anglos vehementer displicuit. Talis fuit illius fabulae catastropha. Huius tumultus quis sit exitus futurus nescio, certe complures ex Hispania scribunt monachos illos nihil aliud proficere quam quod sibi lucrifaciunt plurimum odii apud eruditos ac principes, meumque nomen reddunt celebrius et gratiosius: quanquam nec ego moror hanc celebritatem, et istos cuperem omnibus suo merito quam gratiosissimos esse. Verum ita visum est illis, vi, clamoribus, improbitate, sycophantiis, conspirationibus rem gerere. Ego fiducia bonae conscientiae securus, tantum hoc doleo, me si non causam, certe occasionem dare Christianorum dissidiis: quae si mea culpa nascerentur, graui cum onere conscientiae diem supremum expectarem, qui non potest abesse longius, cuique me quotidie paro. Nunc quum haec, me renitente pro viribus, aliorum vitio contingunt, non possum quidem non dolere malum publicum; sed moderatius fero, reputans haec ex Dei voluntate fieri, qui et me talibus modis purgari velit, et illorum improbitatem mundo innotescere, quo facilius liceat illis mederi. Interim ego quod Deo gratum esse iudicabo praestabo, euentum illius arbitrio committens. Non itaque dubito quin illorum autores tumultuum Beddam et huius sodales instigent vt susceptam fabulam adiuuent.

Videtis, sapientissimi viri, fontem et seminarium huius negocii, vnde quid potest scatere dignum pietate Christiana? Atqui hactenus ea fuit istius fama Collegii, vt mundus longe aliud expectet iudicium quam Leus aut Bedda prodidit. Nec arbitror mihi tale quicquam a vobis metuendum, nisi prorsus me mea de vobis fallit existimatio.

88. Salamancae] See Ep. 1744. 128–9n.
89. Petrus a Victoria] See Ep. 1836. 21n.
90. fratrem] Francis; see Ep. 1909.
92. Oportet] Acts 5. 29.
95. Articulos] See Ep. 1791 introd.
107. Louanii] In 1519; see Ep. 1037 introd.

At e diuerso dum reputo quale sit hoc seculum, quantum nunc liceat audaciae linguisque maledicis; ad haec quum probabiliter coniecto et in isto Senatu sedere qui Beddae vel opinioni consentiant vel odio subseruiant; rursus alios inuidiae metu, alios odio turbarum conquiescere, itaque fieri frequenter vt pars deterior vincat meliorem: non abs re visum est his literis et vestrae dignitati et meae quieti, quantum in me est, consulere. Quod si hic metus vanus est, tamen vobis ingratus esse non potest, vt qui partim ab odio dissidiorum, partim ab ordinis istius reuerentia proficiscitur.

Etiam atque etiam rogo, boni consulat vestra synceritas si videor liberius quod sentio proloqui. Vestrum erit hoc non arrogantiae sed simplicitatis bonaeque conscientiae signum interpretari. Absit hoc consilium a tam graui Collegio, vt in gratiam Beddarum, Sutorum, aut pseudomonachorum (nam probos vnice semper amaui) cogitetis me turba articulorum obruere; nec lecta responsione mea, nec expenso loco, nec habita personae quam loquentem facio ratione, nec collatis quae praecedunt aut sequuntur, nec vlla reddita ratione quare videatur impium quod scriptum est. Non enim hoc iudicium est eruditorum sed potius lapidationis genus. Et si id ius esset autoritatis vestrae, longe tamen aliud est ius Christianae charitatis, quae baculum confractum non comminuit, nec linum fumigans extinguit. Videtis qua mansuetudine sit vsus Augustinus, etiam in deploratos haeresiarchas. In eos qui vel a maioribus traditum errorem acceperunt, vel arte in fraudem illecti, vel persuasione in impium dogma inducti sunt, vult omnem exhiberi lenitatem, docendos arbitrans, non obiurgandos. In me vero qui pro meis viriculis studui prodesse studiis bonarum literarum ac profectui religionis, qui constanter ab omnibus abstinui factionibus, qui pro catholica Ecclesia eos in me prouocarim quos habebam addictissimos, qui corpusculum hoc et animum hunc omnibus exposui periculis, talibus debacchari modis qualibus iam coepit Bedda, aliique nonnulli moliuntur, pape! quantum abest ab exemplo Christianae lenitatis! quantum ab opinione quam hactenus orbis Christianus habuit de vestro Collegio! Huiusmodi tumultu diuus Augustinus nec haeresiarchas opprimi vult, ne se praedicent vi victos, non veritate conuictos.

Fortasse nihil facilius quam Erasmum obruere, nec hinc vobis continget admodum splendidus triumphus, si tot heroes coniuratis animis culicem vnum oppresseritis; etiamsi non sum vsqueadeo destitutus amicis quam opinantur quidam. At res inuicta est veritas, et inexpugnabilis Christus veritatis patronus, aduersus quem stimulum iactare calces durum est. Ista autoritas, ista eruditio, iste consensus in eos potius expromendus est qui vestra dogmata palam detestantur, qui ciuitates et regiones vobis adimunt, sibi adiungunt: a quibus demiror vobis esse tantum ocii, vt sententiolis vel ambigue prolatis vel recte propositis, nisi quod aliter quam solent hodie loqui scholastici, plerisque deprauatis etiam, vacetis excutiendis. Imbecillis est Erasmus, fateor, sed est potens

145. *N*²: simplicitati *HN*¹. 154. baculum *H*: vasculum *N*.

---

147. Sutorum] See Ep. 1591. 25n.
154. baculum] Is. 42. 3, quoted in Matt. 12. 20: cf. Ep. 930. 113.
155. Augustinus] Cf. Ep. 939. 114–15.

veritas ; contra quam absit vt vester consensus aliquid moliatur. Quod si fieret, maiore periculo vestrae existimationis fieret quam meae. Etenim si sexcenti iudices pronunciarent poculum esse aereum quod esset aureum, iudicum autoritas non efficeret vt aurum verteretur in aes, nec iacturam sentiret poculi dominus, sed ipsi iudices autoritatis suae iacturam facerent.

Ne, quaeso, commoueamini ! Non tam male de vobis sentio vt existimem aduersus euidentem veritatem prolaturos sententiam : quanquam sunt in vestro consessu Beddae similes aliquot, qui vel imperitia sermonis quod dictum est non intelligunt, vel odio corrupti credunt esse falsum quod est verissimum. Sed arbitror et integros et eruditos falli posse, si de nuda sententia alicunde decerpta, sine collatione locorum pronunciare conentur.

Dabitur exemplum. 'Pro suo quisque corporis affectu vescatur quibus velit, modo sobrie parceque, super omnibus gratias agens Deo.' Hanc sententiam si quis ita proponat nudam, velut ex Erasmi libris, primum imperitus Latini sermonis offendetur, existimans me 'affectum corporis' dixisse 'libidinem', vt quisque vescatur quod corpus appetit ; quum ego 'affectum' dicam 'habitum ac valetudinem corporis'. Id esse verum declarat quod sequitur, 'pro commoditate corporis'. Ad haec in eodem capite multis verbis excipio fratris offendiculum. Hoc ignorat ille qui de nuda sententia pronunciat. Ad haec non Erasmus ista dicit, sed Paulus. Hoc qui nescit, existimat me damnare constitutiones Ecclesiae de discrimine ciborum. Hic etiam quamlibet doctus, deceptus damnabit quod non intelligit. Atqui ea sententia temporibus Apostolorum vsque ad aetatem Augustini pie dici poterat, quum, vt opinor, Ecclesia nullum eduliorum genus cuiquam interdiceret. Itaque quum lector intelliget sub persona Pauli dici, nec ad haec tempora pertinere, quum videbit idem ab Apostolo locis compluribus tradi, quod ego explano, nonne dicet absurde mihi velut impium impingi, quod ab Apostolo pie dictum est ? ac sentiet aequum vt aut absoluar cum Apostolo, aut mecum damnetur Apostolus ? Hoc autem quum tam crassum sit vt etiam nauta possit intelligere, quid sentient de illo iudice ? quid, nisi illum insigniter aut indoctum fuisse aut improbum.

Paulus de se et Christianis dicit, 'Miserabiliores sumus omnibus hominibus'. Idem scripsit, 'Faciamus mala vt eueniant bona'. Rursus, 'Inanis est praedicatio nostra, inanis est et fides vestra'. Quid his vocibus magis impium, si separatim proponantur, non habita ratione personarum nec collatis his vnde ea pendent ? At nihilo verecundius quaedam e meis scriptis decerpi iam euidentius est quam vt quisquam ignoret. Et sane miror quid isti cogitent. An credunt in mundo pro hominibus esse fungos, prorsusque perisse mortalibus sensum communem ? Non vident quale sit hoc seculum ? An putant omnes ilico pro coelesti oraculo habituros,

225. vestra *H* : nostra *N*.

195. Pro suo quisque] A quotation from Erasmus' Paraphr. on 1 Cor. 8. 8 (LB. vii. 887A) to which Beda had taken exception. Erasmus' reply is in the *Prologus Supputationis* (LB. ix. 474C–E).

223. Paulus] 1 Cor. 15. 19.

224. Faciamus] Rom. 3. 8.

225. Inanis] 1 Cor. 15. 14.

si audierint 'Bedda theologus sic iudicauit'? Fortassis ita cogitant, 'Vociferabimur omnes simul, et clamoribus obruemus homunculum. Monachorum genus non aliter per orbem sparsum est quam humor per corpus humanum. Hi publice, priuatim, clam, palam, fingent, obstrepent, obtrectabunt. Ille vnus est, nec quicquam potest nisi Latine; et si quid respondebit, opprimemus, si quid legetur, a paucis legetur. Nos paucitate contempta, turba numeroque superabimus'. At ego fauente Christo efficiam vt istam maliciosam iniquitatem etiam vulgus hominum pernouerit, vt iam nosse coepit.

Sed fingant oppressum Erasmum, an putant neminem exoriturum qui aduersus tam tyrannicam maliciam tueatur innocentiam? Vt cessent homines, non cogitant Deum haec videre, qui maliciosa consilia plerumque vertit in capita molientium? Absit vt huiusmodi cogitatio execrabilis corripiat sacratissimam Facultatem. Tantum admoneo ne talia cogitantium affectibus seruiens, eleuet autoritatem suam; quae ad aedificationem valere debet, non ad destructionem. Doctores estis, theologi estis, nihil a vobis expectatur nisi vere doctum ac Deo dignum. Ioannes Gersonensis recte monet Romanum Pontificem, ne passim, ne temere vibret fulmen anathematis; ne duobus modis veniat in contemptum, vel assuetudine, si nimium crebro fulminet, vel iudicio, si feriat immerentes. Hactenus multum ponderis habuit haec vox, 'Sic iudicauit Facultas theologica Parisiensis'. Verum haec autoritas grauitate aequitateque iudiciorum tuenda est, idque eo diligentius quo seculum hoc procliuius est ad autoritatis humanae contemptum. Per me quidem si liceat, nihil decedet istius Senatus maiestati; malim aliquid accedere. Qui si quid notabit quod vere sit impium, ipse confodiam errorem meum; sin talia proferet iudicia qualia sunt pleraque Beddae, indocta, iniqua, caeca, nihil spirantia nisi odium impotens et destinatam laedendi maliciam, existimabo non Facultatis esse sententiam, sed Beddaicorum.

Haereticus esse non possum nisi velim. Porro quum nec sim nec esse velim, enitar efficere ne habear; confidoque Christum adfuturum certissimum innocentiae vindicem. Si iunctis studiis pariter negocium pietatis egerimus, fauebit conatibus nostris immortalis Ecclesiae sponsus. Sin mutuo contemptu, mutuis obtrectationibus, nos inuicem lacerauerimus, quid superest nisi vt, iuxta Pauli dictum, mutuis morsibus consumamur? Abunde satis tumultuum est in orbe, satis dissidiorum, et articulis calumniosis plena sunt omnia, adeo vt illa quoque veniant in contemptum quae contemnere fas non erat. Quanto rectius vertemus nos ad Christianam synceritatem, sufferentes inuicem, et adiuuantes potius infirmos quam opprimentes? Quibusdam hoc vnice studio est, e meis decerpere lucubrationibus si quid ad Lutheri dogmata queat detorqueri; ac peruersis artibus etiam illa deprauant quae ex diametro pugnant cum illius dogmatibus. Quanto fuerit vtilius ad Lutheranam factionem extin-

265. possum *H LB*: possim *Lond.*

---

251. Gersonensis] The reference is perhaps to the *Sermo in concilio Remensi* 1408, part. 2, consid. 2, prouis. 2.

270. Pauli] Cf. Gal. 5. 15.

guendam, si decerpant quae palam illius dogmatibus contradicunt, quorum ingens vbique turba in scriptis meis obuia est ! tum ea quae sic dicta sunt vt ancipitem habeant speciem, in diuersam interpretentur partem ! Fortassis expediret ad quaedam per incuriam elapsa conniuere. Sunt quae neglecta non laedunt, exagitata graues suscitant tragoedias. Hoc si non putatis dandum meritis meis, saltem detis causae quae nunc agitur, detis autoritati vestri Senatus, detis hominum de vobis existimationi ; vt si fieri non potest quin istic sedeant Beddae, saltem fiat vt mundus intelligat non omnes esse Beddas : quanquam et ipsum Beddam lubens recipiam in amicitiam Christianam, si se conferat ad magis sobria consilia. Satis superque hactenus datum odiis est et gloriis.

Quoniam igitur quae peto, pertinent non solum ad existimationem meam, verumetiam ad publicam Ecclesiae causam, et ad vestrae Facultatis autoritatem, non committetis vt plus apud vos valeant quorundam impotentes affectus quam syncera bonorum et eruditorum iudicia. Quod autem peto hoc est, vt, si fieri potest, res inter nos priuatis ac fraternis admonitionibus transigatur. Etenim si quid in scriptis meis inest erroris, nemo poterit efficacius mederi quam ipse, si fuero commonitus. Id si fieri non potest, vt in iudicando absint priuati affectus, sed Christiana charitas adhibeatur in consilium, vestraque autoritas Christo seruiat potius quam hominum odiis et compendiis, ne grauemini legere locum vnde decerpuntur quae Bedda nimium articulifex defert. Ne pigeat circumspicere ad quod tempus, ad quam personam pertineant quae dicuntur ; deinde ne sit molestum euoluere quae respondimus, hoc est cognoscere penitus rem prius quam aedatis sententiam ; ne caecum prodeat iudicium, quod vobis maiori dedecori sit futurum quam mihi. Si quid erit vere impium, habebit impietas me cum primis vindicem. Ita nec ego laedar, et causae pietatis recte consuletur, nec vestra autoritas exponetur linguis hominum.

Videtis quam rem non iniquam petam, haud petiturus si vestram contemnerem autoritatem, quemadmodum faciunt isti qui fauent nouis dogmatibus ; rursum non petiturus, nisi scirem quantum valeat, etiam inter probos, improborum peruicacia. Si monachis bene consultum vultis, consulite illis vt omissis istis maliciosis molitionibus, conferant sese ad eam vitae synceritatem qua tantum orbis fauorem promeruerunt. Nulla re citius mitigabunt inuidiam, quam istis tumultibus magis exasperant. Si contemptis hominum iudiciis rem gladiatoria vi gerere destinant, cogitent huiusmodi consilia nec monarchis fuisse prospera. Misi responsiunculas ad quosdam articulos quos audio iam vestro iudicio periclitatos, quo de caeteris certius iudicetis : eas legere non grauabimini. Misi et libellum Supputationum, indicatis locis, quo vobis quaerendi laborem adimerem. Precor vt Dominus Iesus animis vestris inspiret ea consilia quae et digna sint isto Collegio sacratissimo et reipublicae Christianae salutifera.

Repetam quod initio dixeram. Si rumor vanus haec pertulit,

294. *N* : comittetis *H*. 322. Eas *N* : Eos *H*.

283. per incuriam] Cf. Ep. 1864. 103–5.

303. articulifex] A jesting adaptation of *artifex* ; cf. Ep. 1911. 18.

existimetis haec vobis scripta non esse. Officio meo non defui: si quid orietur tumultuum, aliis imputabitur.

Datum Basileae, postridie Natalis Martini, Anno M. D. XXVII.

1884 1903. To ⟨Gervase Wain?⟩

Bremen MS. Man. a. 8, no. 6. ⟨Basle.⟩

⟨c. 12 November 1527.⟩

[A single folio, just filled, but with the verso blank: written by a secretarial hand, and clearly part of a letter actually sent, for it has the usual folds and cuts. In the volume at the Town Library at Bremen from which Ep. 943 comes, and which consists mainly of autograph letters; presumably collected by M. Goldast (1578–1635), who prints many of them in his *Philologicarum Epistolarum Centuria*, 1610.

The letter appears to be contemporary with Epp. 1902, 1909, which give similar information about affairs in Spain. The person addressed may have been some one connected with the Sorbonne; perhaps Gervase Wain, to whom Erasmus wrote at this time (Ep. 1922. 36; cf. Ep. 1911. 67–8), no doubt in answer to Ep. 1884.]

'Ο ΛΕΙΟΣ mire ἀριστεύει in Hispaniis, absoluens extremum actum fabulae quam olim orsus fuerat Louanii: nec dubito quin et Lutetiae gnauiter suas partes egerit cum Betaceis, etiamsi nondum licuit certo deprehendere. Quid egerit in Hispania compertissimum habeo, tum complurium tum grauissimorum hominum consentientibus litteris. Quanquam ipsa res satis loquitur. Eadem est fabula, eadem est actio quae fuit olim in Brabantia. Primum communicauit suas sycophantias clam initiatis talibus mysteriis, praecipue malis monachis. Nunc finget se Caesarea lege prohibitum. Sed interim sacer ille liber versatur in manibus monachorum, sed praecipue πτωχοτυράννων. Itaque primus in Erasmum impetus factus est per quendam Κυριακὸν qui est Caesari a confessionibus, sanctitatis opinione suspiciendus. Is aulicorum procerum et Caesaris autoritate vtcunque cohibitus est. Ab hoc scopulo repercussus, aestus vehementius erupit Salamantae per Franciscanos γυμνόποδας. Res est acta palam miro tumultu, vt aegre cohibitus sit ab Archiepiscopis et proceribus aulae. Postremo malum idem recruduit Burgis per Dominicanum auspicato cognomine Petrum a Victoria. Hic obsistentibus principibus oppedere coeperunt, dicentes, 'Oportet Deo magis obedire quam hominibus. Actum de re Christiana, si libri Erasmici versantur in manibus hominum'.

Quoniam aedictum obstabat quo minus in me debacchari pos-

1903. 1. 'Ο ΛΕΙΟΣ] Lee; see Ep. 1744. 125n.

2. Louanii] See Ep. 1037 introd.

3. Betaceis] Beda and his followers; cf. Ep. 1963. 23n.

6. litteris] Such as Epp. 1791, 1839, 1847, 1907.

9. Caesarea lege] See Ep. 1690. 119n.

11. πτωχοτυράννων] See Ep. 998. 59n.

primus . . . impetus] Before the affair at Salamanca (l. 15n) and therefore in 1526 or earlier. Ep. 1731 was perhaps connected with it; answering some protest, not extant, from Erasmus.

12. Κυριακὸν] The Dominican General, Garcia de Loaysa († 22 April 1546) of Talavera, who had succeeded the Franciscan, Glapion, as Charles' confessor (Ep. 1275). He was president of the council of the Indies 1524, bp. of Osma 1525, cardinal 1530, bp. of Siguenza 1532, abp. of Seville 1539: see Ciaconius iii. 517–18 and Gams. His correspondence with Charles 1530–2, was edited by G. Heine, 1848; see App. 15 in vol. iv, p. 620, n. 4.

15. Salamantae] See Ep. 1744. 128n.

18–19. Petrum a Victoria] See Ep. 1836. 21n.

20. Oportet] Acts 5. 29.

sent in concionibus, itum est ad Alfonsum Manrricum, archiepiscopum Hispalensem, cui principatus est in cognoscendis fidei causis. Illic post ingentes clamores Archiepiscopus vetuit ne quicquam in me debaccharentur: Articulos producerent ad doctorum cognitionem deferendos. Praescriptus dies, res acta solenniter. Hic commodum illis inseruiuit liber τοῦ Λείου. Nam illi ventres nunquam legissent tantum voluminum. Id eo consilio factum est vt autoritate legitima perpetuum silentium illis de meis libris imponatur. Eo deuenerunt res humanae vt homines mundo mortuos formident summi principes, et qui iactant obedientiae votum, nec humanis legibus obtemperent. Litterae doctorum testantur quanto studio bonorum erga me res geratur. Tantum vereor ne per hanc occasionem nascatur aliquid apud Hispanos tumultus noui: quod adeo nolim vt malim τὴν ἥττην quam sic vincere.

1904_{1969} From Alfonso Fernandez.

Breslau MS. Rehd. 254. 6 (β): LB. App. 343. Palencia.
Alva MS. f. 8 v°. (α). 13 November 1527.

[A letter abridged by Diego Gracian (Ep. 1913) from one of Alfonso Fernandez. For the circumstances of this see two letters of Gracian to Fernandez, preserved in Gracian's letter-book, the Alva MS. at Madrid, ff. 9, 11. In the first letter, the dates of which have perished at the foot of the page but which clearly belongs to c. Nov. 1527, Gracian writes: 'Epistolam tuam ad Erasmum accepimus: quam Valdesii iussu in compendium redegi, ne vir ille sanctissimis occupationibus praepeditus, prolixitate offenderetur atque illectas fastidiret. Imitatus sum manum tuam quam optime potui: si vidisses vtramque epistolam, diceres "Per Iouem, huic falsario vel ipse Titus iure cedat". Sane Valdesius noster non credidisset literas mea manu scriptas nisi tuas prius vidisset.'

In the second, of 13 Dec. ⟨1527⟩ from Burgos, he says: 'Literas tuas ad Erasmum missimus: quae licet breues non dubi⟨to⟩ quin homini satisfaciant, /cui⟩ animus et integritas t⟨ua⟩ iam dudum est perspecta. /Habemus A⟩pologiam in m⟨onachos qua⟩lem a tanto viro mitti credibile erat, vel potius qualem monachi merentur. Hanc Valdesius noster, quae sua in te est beneuolentia, misisset, ni religione impediretur. Mittetur tamen propediem ad te vna cum exemplari epistolae Caesaris ad Erasmum' ⟨Ep. 1920⟩. It appears therefore that Fernandez had sent to Valdes for transmission to Erasmus a long letter defending his action in having translated Erasmus' *Enchiridion* (see Ep. 1556. 47n); and that at Valdes' instruction, perhaps in conformity with permission given by Fernandez, Gracian had reduced its dimensions and possibly even toned it down.

There are two sources, both in ms.: one (α) in Gracian's Letter-book and therefore a late copy, the other (β) the letter actually received by Erasmus, in Gracian's autograph imitating Fernandez', in the Rehdiger collection at Breslau. The latter clearly is the more important, and its text is consequently adopted here; but the sigla are attached in the order of composition. The month-date of α may be retained as indicating the date when Fernandez composed his letter; the month-date of β evidently is that of the dispatch of Gracian's abridgement (cf. Ep. 1969. 4), or at least of its completion for dispatch. In α there are a few gaps, which need not be shown here, as they are supplied by β; and a later hand has added the year-date 1532: but the year-date of β may be accepted in view of Gracian's second letter quoted above.

Alfonso Fernandez (1474—18 Aug. 1559) belonged to a noble family of Madrid, his father having been councillor to John II. After entering the household of Ferdinand of Talavera, first abp. of Granada, he succeeded an uncle as canon of Palencia and archdeacon of Alcor, and later was vicar-general to Franc. de Mendoza y Cordova, who was bp. of Palencia 1534—† 29 March 1536. He is highly praised

---

23. Manrricum] See Ep. 1846. 27. Praescriptus dies] See Ep. 1791 introd.

in Ant. Honcala's *Grammatica Propaegnia*, s.l. et a., f. 10 (of which Fern. Columbus' copy, now in the Colombina at Seville, was bought at Medina del Campo 19 Nov. 1524); and it is stated that he had some part in editing his uncle's translation of Petrarch's *De remediis vtriusque fortunae*, which appeared first at Valladolid, D. de Gumiel, 18 March 1510, and of which five more editions are known 1513–34. In 1525 or earlier he translated Erasmus' *Enchiridion* into Spanish; and a letter of Gracian to him, 23 Oct. ⟨1527⟩ (Alva MS. f. 6 v°.) mentions a *De contemptu mundi*, possibly also a translation from Erasmus (Ep. 1194), or an original work, which does not seem to have been printed. For his translations he is commended by L. Marineus, *De rebus Hispaniae*, Alcala, M. de Eguia, July 1530, f. 173. Probably too he may be credited with translations of Erasmus' commentaries on Pss. 1, 4, 1531; see Ep. 1969. 29n. He also edited for his Bishop and cathedral a service-book, *Passiones, Benedictiones, Lamentationes, et reliqua*, Palencia, Did. de Cordova, March 1536; and composed a Chronicle of Palencia, which exists in ms. in the Bibl. Nacional at Madrid (MS. G. 80), and in the course of which (ff. 359–62) he gives a long and discriminating eulogy of Erasmus. In 1545 he adorned and endowed a chapel of S. Ildefonso in Palencia cathedral. His last publication was a translation into Spanish of *Doctrina y amonestacion caritativa*, Estella, G. de Millis, 1547; the work of J. B. Diaz de Luco, bp. of Calahorra.

See Antonio; J. A. Alvarez y Baena, *Hijos de Madrid*, 1789, i. 25–7; and Prof. Bonilla y San Martin, *Erasmo en España*, 51–5, 91–3 = *Revue Hispanique* xvii. 1907, 429–33, 469–71.]

S. P. Binas ad te litteras dedi, Erasme clarissime, quum Caesar elapso mense Octobris Palantiae ageret, alteras Valdesio, alteras Martino Transsyluano. His tibi significabam quanto te amore et beneuolencia prosequerer. Opinor iam eas ad te peruenisse. Vidi nuper litteras tuas ad Lodouicum Coronelum Calendis Septembris scriptas, quae illi redditae sunt, quum hic casu apud me hospitem ageret. Has ego multa cum voluptate et legi et relegi. Iam inde a principio nihil aliud sapiunt quam Erasmum, nec quicquam in eis est quod non plane pium ac eruditum animum tuum referat.

Est tamen locus quidam in illis qui meum animum mouit. 'Qui libros' inquis 'meos Hispanice vertunt, an mei studio id faciant nescio: certe magnam mihi conflant inuidiam'. Ego hactenus nullum librum tuum Hispanum factum vidi praeter vnum Enchiridion militis Christiani, a me, vt omnes dicunt, non infeliciter versum. Is tanto nominis tui studio ac plausu, atque adeo tanta Christiane plaebis vtilitate prodiit vt nihil hodie apud nos aeque atque ipse manibus omnium teratur. In Curia Caesaris, in vrbibus,

1. S.P. *β*: D. ERASMO ROTERO. EX PARTE ARCHIDIACONI ALCOREI S.P. *α*. *α*: Erasmi *β*. 2. Octobris Palantiae *β*: Octob. hic *α*. 2–3. alteras Valdesio . . . Transsyluano *β*: quarum alteras Valdesius ad te missit, alteras Martinus Sydonius Transsyluanus detulit *α*. 4. Opinor . . . peruenisse *β*: prosequuturus et officiis, siquid esset in quo mea opera tibi honori esset futura *α*. 5. Lodouicum *β*: Doctorem *α*. *β*: Calen. Septemb. *α*. 6. hic casu *add. β*. 8. *β*: quam Erasmum sapiunt *α*. eis *β*: illis *α*. 9. *β*: eruditum ac pium *α*. 10. in . . . mouit *β*: qui me male habet, tametsi non arbitror illum iniquo animo prolatum *α*. 11. id *add. β*. 13. *β*: tuum librum *α*. 14. dicunt *β*: praedicant *α*. 15. ac plausu *add. β*. 16. in lucem *ante* prodiit *α*: *om. β*. nos *β*: Hispanos *α*. 17. Curia . . . vrbibus *β*: Caesaris aula *α*.

---

1. Binas . . . litteras] Not extant.
Caesar] Charles was at Palencia 27 Sept.—10 Oct. 1527.

3. Martino] A colleague of Valdes in the Imperial Chancery in 1522; see Caballero 308n, 309. Gracian mentions him in a letter of this period with the full name given in α, and as 'mihi amicissimum': Alva MS. f. 12. He was perhaps connected with Maximilian of Ep. 1553.

5. litteras] Cf. Ep. 1875. 55–7.

12. inuidiam] Cf. App. 18, no. 3, in vol. vi; and its introd.

in ecclesiis, in coenobiis, quin in ipsis diuersoriis et viis nemo fere est qui Erasmi Enchiridion Hispanum non habeat. Legebatur antea Latinus a paucis linguae Latinae peritis, sed nec ab his omnino percipiebatur. Legitur nunc Hispanus ab omnibus sine discrimine; et quibus Erasmi nomen antehac erat inauditum, hoc vno libello innotuit.

Sed de his satis. Nunc, quae mea in te est beneuolentia, monendum duxi in libello illo tuo cui titulus est Exomologesis, coronnidem aliquam desiderari quae auriculari confesioni paulo impensius faueret; vt qui nunc bonis et doctis placet, hac adiecta etiam indoctis et iniquis satisfaceret.

Vale, litterarum decus, Palantiae. Idi. Nouembr. 1527.

Tui nominis studiosiss.
Alfonsus Fernandus,
archidiaconus del Alcor.

Clarissimo viro D. Erasmo Roterodamo. Basileae.

1905. To the Parliament of Paris.

Opus Epistolarum p. 683. Basle.
N. p. 652: Lond. xix. 73: LB. 908. 14 November 1527.

[This letter is not found, like Epp. 1721–2, in the records of the Parliament; but is known only as printed by Erasmus.]

ERASMVS ROT. SENATVI PARISIENSI S. D.

Si negocium hoc priuatim ad me tantum pertineret, ornatissimi iudices, iure fortassis alicui viderer improbus, qui et tantillus homunculus et nullo officio vobis commendatus, Senatum vt multo omnium augustissimum, ita plurimis grauissimisque negociis occupatissimum, non verear interpellare. Verum quoniam arbitror et vestram prudentiam facile perspecturam, id de quo scripturus sum, magis ad publicam studiorum ac religionis tranquillitatem et ipsius Theologicae Facultatis dignitatem pertinere quam ad meam vnius existimationem, non arbitratus sum alio magis confugiendum esse quam ad vestram autoritatem, velut ad sacram ancoram extremumque iustitiae praesidium.

Ne vero vos longiore morer prooemio, Natalis Bedda (qui nuper et impotenter et infeliciter aedito libro sic debacchatus est in me vt Rex Christianissimus, mox vbi rem cognouit, vetuerit codices diuendi; haud dubie vetiturus excudi, si tempestiue monitus fuis-

1904. 20. β: Latinae linguae α. 21. sine discrimine β: citra discrimen α. 26. aliquam *add.* β. 28. β: iniquis et indoctis α. 29. litterarum decus *add.* β. Idi. Nouembr. α: Quinto Calendas decembris β. 29. 1527 . . . 33. Basileae *add.* β. 1905. 1. priuatum *N.*

1904. 19. Enchiridion] Ep. 1556. 47n.
25. Exomologesis] See Ep. 1426. In the second edition, March 1530, Erasmus made a few changes and additions, but did not deal with this point raised by Fernandez. He had, however, already handled it at some length in the *Apol. adu. monachos Hispanos*, objj. 29–32 (LB. ix. 1062–4)—a passage which he never revised after the first publication in 1528.
1905. 13. libro] His *Annotationes*, 1526; see Epp. 1571 introd., 1679. 39n.
15. diuendi] See Ep. 1722 introd.

set) maiore etiam, vt accipio, impetu, sed alia via coepit agere male auspicatam fabulam, impotenter iratus quod ad tam impudentes calumnias ausus sim respondere: quasi in illius gratiam debuerim agnoscere opiniones et blasphemias, quae mihi ne per somnium quidem vnquam venerunt in mentem, quum summa sit impietas impietatis crimen agnoscere, nisi culpam agnoscas. Nec hic tamen insimulo Facultatem, cuius permissu liber excusus est; non enim dubito quin Bedda post insciis illis suum stomachum admiscuerit. Sic autem temperaui responsionem, vt sciens nec verbum vllum protulerim aduersus meam conscientiam. At si non potui meam tueri innocentiam, nisi illius in calumniando vanitatem et impudentiam aperirem, sibi debebat imputare qui prouocarit, non mihi cui liberum non erat obticescere: praesertim quum ego litteris amantissime scriptis hominem ad negocium Christiana modestia transigendum toties inuitarim, omnia pollicens quae sunt viro pietatis et concordiae studioso digna. Nunc quum illius calumniae sint euidentiores quam vt dissimulari queant, noua via molitur vindictam, et hominem plus satis concitatum instigant quidam, vt hoc organo suum dolorem vlciscantur.

Congessit ingentem aceruum articulorum, talium plane qualibus scatebat ille liber a Rege damnatus, quos non ipse decerpsit e libris meis, sed a magistellis aliquot decerptos accepit. Nam ipse mea nunquam legit, quantum sane diuinare licet. Eos ad Facultatem Theologicam detulit condemnandos, et iam accipio periclitatos aliquot. Equidem hoc animo sum, vt si quid impie dictum comperiatur in scriptis meis, nolim mihi gratiam eius erroris fieri. Verum quid est tam circumspecte scriptum, quod non deprauare queat calumnia, dolis et odiis armata? Haec felicitas nec Augustino nec Apostolis contigit. Porro, nisi Bedda prorsus diffideret suae causae, responderet saltem ad quaedam loca, tam impudenter calumniosa vanaque, vt res manibus, quod aiunt, sentiri possit. Nunc hoc omisso quod in primis curatum oportuit, vim parat, concitat Facultatem, vt articulorum turba, suffragiis et autoritate me opprimat. Nec tam male vel de meipso vel de sacratissima Facultate sentio, vt illius iudicium pertimescam. Quur enim id facerem, quum hoc pridem ab illis flagitarim?

Sed Beddae iudicia quam caeca sint odio, satis declarauit ipse. Et is in eo consessu habet multos ipsi addictos: quosdam vel inuidiae metu vel quietis amore obticescentes—si quis quid aequius adferat, mox audit Lutherano peior: nonnullos politioris litteraturae rudes, qui nostra non intelligunt. Iam qui et integri sunt et docti, tamen falli possunt. Decerpitur sententia nuda, quae sola videtur impia: cui si iungerentur quae praecedunt ac sequuntur, esset pia. Proponitur sub nomine Erasmi, quae dicitur sub persona Pauli aut Euangelistae; confertur ad huius temporis Ecclesiam, quum congruat Ecclesiae priscae. Exempli causa, Paulus dicit de se et Christianis, 'Miserabiliores sumus omnibus hominibus'. Quid magis impium, si nihil addas? Verum si addas, quod addit

18. respondere] See Ep. 1804. 69n.
28. litteris] Ep. 1571. 19–25.
46. manibus . . . sentiri] Cf. Cic. *Sest.* 32. 69: 'quae cum res iam manibus teneretur', i.e. was certain, evident.
61. Paulus] 1 Cor. 15. 19.

Paulus, ' si non est resurrectio mortuorum ', pia vox est. Item Paulus dicit, ' Esca non commendat nos Deo '. Hoc pie dicebatur ab Apostolo illis temporibus, quibus Christianis erat periculum a Iudaico delectu ciborum, et quibus nondum Ecclesia vllum cibi genus interdixerat. Hanc sententiam aliis verbis sub persona Pauli in Paraphrasi explanatam sic interpretantur, quasi nunc Erasmus doceat, contemptis Ecclesiae constitutionibus, cuiuis licere vesci quibuslibet : quod ego ne somniaui quidem hactenus. Haec qui nescit, damnabit eam sententiam, quae mea non est, sed Pauli, simulque pro me damnabit Apostolum. Ex hoc exemplo caetera coniiciet vestra prudentia.

Harum molitionum, quoniam fons ac seminarium est odium, ira, liuor, et vlciscendi cupiditas, quid aliud hinc nasci poterit nisi tumultus ac dissidia, quum horum malorum in orbe sit iam plus satis : magisque conueniret, vt me pro viribus tuentem Ecclesiae concordiam suo fauore subleuarent, eiusque Collegii, quae semper hactenus summa est habita, autoritas seruiret gloriae Christi, non affectibus Beddarum, Sutorum, et quorundam falso nomine monachorum ; qui quum in sola improbitate fiduciam collocarint, nihil respondent ad ea in quibus tam insignis calumniae redarguuntur, sed improbis conspirationibus ac tumultibus rem aggrediuntur, non ob aliud magis infensi nobis quam quod nolumus in castra Lutheranorum discedere ? Quicquid hactenus per Beddas ac Sutores insanitum est, non arbitratus sum ad Theologicam Facultatem pertinere : cuius autoritati semper detuli plurimum, semperque delaturus sum, si modo liceat. Verum si talibus modis pergant obruere, non dicam me qui nihil sum, sed veritatem ac pietatem, qualibus olim Iudaei oppresserunt Iesum, efficiam vt mundus intelligat ea quae, velut impia, damnantur ab istis, esse Christianae pietatis, et aut non fuisse intellecta, aut maliciose deprauata : rusticanam ac simplicem veritatem sic exponam oculis hominum, vt textoribus etiam ac textricibus sit conspicua. Qua ex re quantum illis sit accessurum gloriae nescio. Optarem negocium huius esse generis vt meam innocentiam salua illorum autoritate tueri possim. Impietatis crimen nemo pius debet agnoscere. Etsi mihi liceret agnoscere, non expedit aliis, quos haec opinio vel in errorem illiceret vel in errore confirmaret. Hic igitur si vestra autoritas, qua maior secundum Regem in isto regno non est, molitionibus istis tumultuosis ac malitiosis imponat silentium, primum consuluerit et studiorum quieti et religionis Christianae tranquillitati, denique Theologicae Facultatis dignitati, si vestro hortatu se digna gesserit.

Iam quo minore negocio rem omnem cognoscatis, mitto responsiunculas ad articulos aliquot, qui iam in consessu Sorbonico dicuntur periclitari ; simulque mitto librum quo Beddae calumniis respondeo, locis indicatis quo magis sint in promptu. Si vestra autoritas incompositos tumultus cohibuerit, erit magnopere gratum. Sin et illam negligent, huius calumniae maliciam suis coloribus accuratissime

---

64. Paulus] 1 Cor. 15. 13.
65. Esca] 1 Cor. 8. 8.
69. Paraphrasi] on 1 Cor. 8. 8.
79. Collegii] The Sorbonne.
81. Sutorum] See Ep. 1591. 25n.
105–6. responsiunculas] The *Prologus Supputationis* : see Ep. 1804. 69n.
107. librum] The *Supputationes*.

depingam, ac Regi Christianissimo mittam. Nec dubito quin is, vt est verae pietatis syncerissimus amator ac dissidiorum osor, sit aliqua ratione quietem indicturus istis, qui in gratiam quorundam stolidorum pseudomonachorum, sub titulo religionis ac pietatis veros hostes agunt religionis ac pietatis. Augustissimum vestrum Senatum incolumem florentemque semper tueatur ille per quem reges regnant et iudices iusta decernunt.

Datum Basil. 18. Calend. Decemb. An. 1527.

1906. To Natalis Beda.

Opus Epistolarum p. 687. Basle.
N. p. 655 : Lond. xix. 77 : LB. 909. 16 November 1527.

ERASMVS ROTERODAMVS NATALI BEDDAE S. D.

Vereor ne hoc operae sumam inaniter ; tamen charitas, quae iuxta Paulum omnia sperat, hortata est vt vel sic experiar an lucrifacere possim fratrem meum. Iam enim, mi Bedda, libet in te contemplari, non quod tu factis ac scriptis expressisti, sed quod Christianus frater es, quod sacerdotio ac theologiae professione collega. Obsecro te, quis spiritus agitat animum tuum vt in gratiam Lei, qui similem telam orsus est in Hispania, et in doloris tui vindictam, redeas ad veterem fabulam, et improbitate tua tuorumque etiam Collegio tuo, quod semper hactenus habitum est venerandum graueque, labores tuae temeritatis labem affricare ? Patent omnibus tot insignes tuae calumniae, tot manifesta mendacia, tot impudentes blasphemiae, quibus proximum tuum immerentem et ad amicitiam prouocantem impetisti. Et huiusmodi flosculis ornatus incedis, nec te abdis, nec pudet in publicum prodire, nec cogitas de reconciliando fratre, et fortassis audes etiam cum isto animo, horresco referens, parricidiali, ad sacrosanctam illam Eucharistiam ac synaxim accedere, et illo ore sumere coeleste symbolum pacis, qui tale suscitas dissidium. Qui conuenit Eucharistiae cum tanta maledicentia ? qui synaxi cum tam impotentibus odiis ?

Humanum est, inquit ille, peccare : quanquam sic peccare an humanum dici possit nescio. Humanum est in mediocria prolabi mala. Hoc quod tu sciens, prudens, peruerso et obstinato animo facis, sceleratius est homicidio, execrabilius est veneficio. Sed sit humanum semel vel temulentia vel furore sic in fratrem fuisse debacchatum, certe diabolicum est perseuerare. Iam mala malis addere, pessima peioribus aggerare, obsecro te per baptismum tuum, quo nomine donabimus ? Si quid in te frontis esset, certe prius a calumniis ac mendaciis te purgare debebas, notioribus quam vt

---

1905. 111. Regi] This was not done. There is no trace of any correspondence with Francis after Ep. 1722.

117. reges regnant] Cf. Prov. 8. 15.

1906. 2. Paulum] 1 Cor. 13. 7.

3. lucrifacere] Cf. 1 Cor. 9. 19.

7. Lei] See Ep. 1735. 21n.

in Hispania] See Ep. 1744. 125n.

doloris tui] Over the suppression of the *Annotationes* in 1526 ; see Ep. 1722 introd.

16. parricidiali] i.e. capable of atrocious crime.

21. ille] Ter. *Ad.* 471.

dissimulari possint, quam ad nouas calumnias accingereris. Nunc adeo tibi non displices, vt vltro etiam supremam potestatem, hoc est regiam, incuses, per quam non liceat administrare iusticiam. At si iustitiam administraret tibi Rex, vir egregie, tu praemia ferres quae solent calumniatores et sycophantae, quae publicae tranquillitatis hostes.

Mi frater, misere timeo saluti animae tuae. Et quanquam me tibi fingis hostem, te certe plusquam hostem experior; tamen ita me Christus bene amet, hostis et talis me miseret. Redi ad cor, mi frater, resipisce; praestat recurrere quam decurrere in praecipitium. Si contemnis hominum de te iudicia, si me spernis de tua salute sollicitum, saltem reuerere Deum, cordium inspectorem et omnium peruersarum molitionum vltorem. Vtinam mihi esset exorcismus aut incantatio quaepiam, qua tibi istum spiritum detestabilem queam excantare! Saulem agitabat spiritus Domini malus; sed ex interuallis, et incinente cithara Dauid, discedebat. Tu sic perseueras vt semper ruas in deterius, vt metuam ne vel Dauidica cithara animi tui furor non possit deliniri. Certe optarim mihi citharam insigniter efficacem, vt isti tanto malo tuo mederi queam. Video enim te in felle amaritudinis et in obligatione iniquitatis esse. Quando vnquam Augustinus, quem tu videris magnifacere, sic debacchatus est in Donatistas aut Circumcelliones, vt tu debaccharis in Erasmum, amicum, fratrem, denique sui capitis periculo dimicantem aduersus eos quos vt hostes Ecclesiae detestaris? In cuius scriptis nihil adhuc inueniri potuit quod esset impium. Tantum de ratione loquendi, aut de verbis non intellectis, aut ex maliciosa deprauatione calumnia est.

Et hic tibi placet exemplum Lei, qui primo suo furore nec meis inimicis placuit, et iis magnopere displicuit quos habebat in Anglia amicissimos. Nec adhuc quisquam satis credat apud Anglos illum hoc agere quod agit in Hispania. Et eum vocas absolutum theologum, qui nunquam attigit limen scholae theologicae. Tantus est tibi non ob aliud nisi quia odit Erasmum. Et suspicor priorem illum librum bona ex parte fuisse tuum, quem Parisiis excudit. Blandire tibi, voca quam voles zelum fidei; crede mihi, manifestus furor est, Satanae est energia. Christi spiritus longe alia profert, charitatem, gaudium, pacem, patientiam, benignitatem, bonitatem, longanimitatem, mansuetudinem, fidem, modestiam. Qui possit ab hominis pectore tantum calumniarum, tantum mendaciorum, tantum blasphemiarum proficisci, nisi Satanae spiritu esset occupatum? Tantum ad cor redi, mi Bedda. Misericors est Dominus et multae miserationis. Si clames ad illum, impartiet tibi spiritum suum bonum, qui deducet te in terram rectam. Ego quod admissum est facile condonabo, sic interpretans, tibi Dominum praecepisse vt mihi malediceres, quemadmodum olim praeceperat Semei vt malediceret Dauid. Sic fortassis illi visum est purgare me. Et si quid

34. quae *ante* publicae *H LB*: qui *Lond.* 44. Saulum *N.* 57. furore *H*: fauore *N.* 59. satis quisquam *N.*

---

49. in felle] Cf. Acts. 8. 23.
57. primo suo furore] At Louvain in 1519; see Ep. 1037 introd.
63. librum] Lee's *Annotationes*.
66. charitatem] Cf. Gal. 5. 22–3.
70. Misericors] Cf. Jonah 4. 2.

forte acerbius in te scripsi, non grauabor petere veniam, et sarcire pro mea virili.

Omnes boni vno ore profitentur se ex nullo libro plus coepisse fructus quam ex meis Paraphrasibus. Id opus tu maxime impetis. An non sentis hanc esse suggestionem illius serpentis qui inuidet hominum saluti ? Quin potius te praebes organum spiritui Christi ? Iactas te propugnatorem Ecclesiae. At quibus tandem modis possis vehementius Ecclesiam oppugnare, quam eum calumniis opprimendo quem aduersariae factiones ducunt pro hoste capitali, et noua dissidia in orbe suscitando ? Scio quod tibi blandiantur affectus tui. Sed crede mihi, nihil est mendacius odio, nihil vanius ira, nihil fallacius inuidia. Crede mihi, inquam, mi Bedda, pessimis consultoribus auscultas. Sobrius charitatem et Christi spiritum in consilium adhibe, et perspicies in quod barathrum te rapere laboret Satanas, falsa pietatis imagine deludens animum tuum. Nonne vides quantum sit in orbe dissidiorum ? Et tu, quasi parum sit, tam atrocem ordiris tragoediam.

Si victus iniuriis deficerem ad hostes Ecclesiae, vnde repeteret Deus hanc animulam nisi abs te ? Quod hactenus perstiti, non est mearum virium sed diuini muneris : et eiusdem praesidio persistam vsque in finem, vti spero. Quis autem tam atrocibus contumeliis tamque perpetuis non delassaretur ? Id si fieret, nonne vides quem tumultum excitare queam ? Nec reputas quam late pateat hoc malum quod nunc suscitas ? Non est tam inops amicorum Erasmus quam tu credis. Et vt maxime sit imbecillis, non cogitas quam sit res potens et inuicta veritas ? Non perpendis quam plerique sint propensi ad contemptum autoritatis et conciliorum Romani Pontificis et vestrae ? Quid isti dicent, quum viderint prodire examen articulorum ad quos iam respondi, perinde quasi nihil sit responsum ? quum videbunt argutationes de verbis, deprauationes ac maliciosas suspitiones ? Equidem dabo operam ne sim causa tanti mali, ac ne occasio quidem, si queam. Eoque rursus me offero ad omnia quae Christianae lenitatis sunt ac modestiae. Quod si surdus ad omnia monita pergis hoc incendium excitare, ego qui mihi nullius impietatis sum conscius, impietatis calumniam fortiter a me depellam. Euentus mihi non poterit imputari. Haec epistola me liberabit et apud Deum et apud homines. Orabo Dominum vt det tibi mentem meliorem : qui si meas preces exaudierit, et illius bonitati gratias agam, et tibi gratulabor, nec libebit superiorum malorum meminisse. Vale.

Datum Basil. XVI. Cal. Decemb. An. M. D. XXVII.

1907_{2018} From Alfonso Valdes.

Breslau MS. Rehd. 254. 156. Burgos.
LB. App. 342. 23 November 1527.

[An original letter, autograph throughout, but with the address-sheet missing : answering a letter of Erasmus, 28 Aug. (l. 3), which is not extant. If that contained a sharp rejoinder to Valdes' action in suppressing Ep. 1839 and in criticizing his elder friend so audaciously, Erasmus may have thought better not to publish it.]

---

78. cepisse *N*.

⟨S.⟩ P. Venerunt tandem littere tuae, quas tum ad Caesarem et Cancellarium atque duos Archiepiscopos, tum ad me ac caeteros amicos dedisti 5. Cal. Septembris. Legit Caesar tuam epistolam Latinam ac per me Hispanice versam, respondetque per primum tabellarium; idem facient Archiepiscopi atque omnes alii. De exitu fabulae monachorum scripsi ad te geminis exemplaribus, respondique ad litteras tuas 15 Cal. Octobris datas: non dubito quin omnes ad te perlate sint. Archiepiscopo Hispalen⟨si⟩ quam gratissime fuerunt littere tuae; testatur sese tui studiosissimum esse. Disputauimus diffuse de negocio tuo. Ait se optare vt nonnulla quae in tuis lucubrationibus passim inueniuntur, propter infirmos explanares, tuamque in his mentem aperires, quam scit ortodoxam esse: cui ego respondi te quamlibentissime id facturum, dum per honorem et existimationem tuam liceat, quam tui omnes volumus esse illesam. Conclusum tandem est inter nos vt Ludouicum Coronellum tunc absentem expectaremus: qui heri huc applicuit, teque plurimum saluere iubet. Curabimus sedulo vt huic negocio absque tumultu, tuaque auctoritate semper illesa, colophonem imponamus.

Tu interea bono animo esto, et caue ne monachorum improbitas tibi molesta sit, nisi quantum expedit viro Christiano; nam quod ad te quidem attinet, nulla re maiorem tibi gloriam comparare possunt, quam vbi impudentioribus conuiciis in te debacchantur. Optarim vt tuam Responsionem ad monachorum articulos premeres, atque ne typis excuderetur omnino curares: esset certe hoc modestiae tuae signum, presertim quum Articuli nullibi sint impressi. Vellem preterea vt nullum monachum in ea nominares, sed in genere ad omnes responderes, tuamque Responsionem ad Hispalen⟨sem⟩ secrete mitteres. Nollem, mi Erasme, vt hos crabrones, plus satis irritatos, in rabiem ipsam verteres: quos quum nullus fere odio non habeat, a nullo tamen non venerantur ob eorum impudentem audatiam cum qua in suis contionibus nihil non audent, spreta principum auctoritate, spretisque Senatus decretis. Hoc illis prestat cuculla et populi Christiani simplicitas.

---

1. littere] Epp. 1873, 1872, 1874, 1864.

3. 5. Cal. Septembris] This is probably the date of Erasmus' letter to Valdes only. If it applies to the whole budget, the letters must have been sent in duplicate. Cf. Ep. 1872 introd.

4. respondetque] See Ep. 1920.

5. Archiepiscopi] Their letters are not extant. Erasmus replied to Manrique on 21 March (Ep. 1980).

6. fabulae monachorum] See Ep. 1791 introd. Valdes' report does not survive.

7. litteras tuas] Not extant, but its contents are given in a letter of Diego Gracian (Ep. 1913) to A. Fernandez (Ep. 1904), from Burgos 23 Oct. ⟨1527⟩ (Alva MS., f. 7): 'Accepit hodie ⟨Valdesius⟩ ab Erasmo litteras xv. Cal. huius mensis scriptas: quibus monachis Apologiam promittit. Solum expectat ducum et antesignanorum nomina; quae per primum tabellarium cursorem mittentur. Ait se propediem Opera Augustini castigatissima emissurum in lucem: quorum aliqua iam nunc ab eo sunt edita. Optarit principes et magnates Hispanos aliquid pecuniarum in sumptus conferrent. Deus illis in mentem ponat vt in tam pium vsum aliquid erogent! Ait, si vita suppetat, opus ante .16. menses absolutum iri.' To this Gracian adds, 'Viuat diu senex optimus, cui ego proprios, si fas sit, annos contribuisse velim'.

11–12. propter infirmos] For this plea cf. Ep. 1211. 604–7.

16. Coronellum] See Ep. 1274.

24. Responsionem] See Epp. 1877, 1879, 1967.

26. Articuli] See Ep. 1791. 1n.

De tuis lucubrationibus nihil est quod dubites, quum habeas in Hispania egregios propugnatores. Tu nobis libellum De ratione concionandi, dialogos in causa Lutherana, et reliqua omnia quae in tuo Catalogo promittis, absolue. Video te multum laboris sumere, dum omnium amicorum litteris vis respondere. Laudo tuam humanitatem, sed tanto labori facile parcere poteris, si ad vnum diffuse scripseris, caeteros amicos tribus tantum verbis salutando.

Pro epistola quam ad Veruesium misisti, gratiam habeo maximam; meretur enim hominis in te beneuolentia vt tu vicissim eum merito amore prosequaris. Valet enim plurimum illius auctoritas apud omnes. Idem sentio de Ludouico Coronello, necnon de Ioanne a Vergare: ad quos nonnunquam veluti ad amicos precipuos scribere poteris, caeteris omissis qui inprudenti quodam affectu plus nobis obsunt quam prosunt. Nec dignitatis tuae erit ad eos magnas epistolas scribere quos vix aliquis suo colloquio dignatur.

De his te amice monere volui, tu ea in bonam semper partem interpretare. Secundum Hyperaspiste librum videre cupimus: qui nondum ad nos allatus est. Coronidem quam Babylae te adiecisse scribis, non vidimus, neque quid Babyla sit scimus, ni tu id nobis explanaueris. Sunt preterea qui a te discere cupiunt quid sibi velit effigies illa cum qua soles litteras tuas obsignare, cum suo dicterio 'Cedo nulli'. Agitur de principum concordia; quam Caesar pro publica tranquilitate ex animo optat, sed video aliorum animos in reipublicae perniciem ruere precipites. Ni Dei bonitas rebus nostris prospiciat, de vtraque republica actum erit. Vale.

Burgis 9 Cal. Decembris. 1527.

Haec raptim scripsi, instat enim tabellarius, nec potui plura.

Agnoscis tuum Valdesium.

1908₁₉₇₁ FROM JOHN MALDONATUS.

Leipzig MS. Burgos.
EE. 78. 29 November 1527.

[An original letter, autograph throughout. The year-date is amply confirmed by the contents.]

+

S. P. Scripsi ad te, decus nostri seculi, Erasme Roterodame, mense septembri an. 1526, prolixius forte quam par erat, quoniam rebus tu piis adeo semper intendis, vt piaculum possit videri inde te vel paululum auertere. Verum amori quo te tuaque prosequor, dum nimis indulgeo, quantam sustineas molem sanctissimorum laborum pene sum oblitus. Putabam quinetiam facturum me tibi rem gratam, si meorum Hispanorum studia in te commemorarem, si tuorum maleuolorum stomachum aperirem, si bene tibi volentium can-

38. sūmere *MS.*

1907. 37. concionandi] See Ep. 1660. 33n.
dialogos] Cf. Epp. 1525. 20–21, 1529. 25–7.
38. Catalogo] I, p. 34. 19–29.
42. epistola] Not extant. Evidently answering Ep. 1838; in response to Valdes' appeal in Ep. 1839.
51. Hyperaspiste] See Ep. 1853.
52. Coronidem] See Ep. 1858.
Babylae] See Ep. 1856.
55. effigies illa] Terminus: cf. Epp. 604. 2n, 1092. 2n, 1408. 29n, 2018.
59. vtraque republica] Church and State: cf. Ep. 1872. 19.
1908. 1. Scripsi] Ep. 1742.

dorem reuelarem, si cucullatorum fabulam retegerem: quam quidem dum finitam credidi, securum te forte reddidi ad iacula retundenda quae tragico sunt in te postea furore contorta. Sed quis crederet histriones, vt videri volunt, pios, semel conticescere iussos insperato tandem in tragediam exituros? Non commemorabo quae celebri tuorum et amicorum et inimicorum concilio nuper Vallidoleti gesta sunt: scio te cunctorum admonitum. Legi epistolas tuas ad Valdesium, laudum tuarum vehementissimum efficacissimumque praeconem, legi et ad Veruesium, virum pium et qualem tu desyderas the⟨o⟩logum; in quibus satis innuis nihil te omnium fugere, fulminaque iam parare in saeuos hos gigantes qui te detrudere coelo sunt conati.

Vnum tamen non conticebo. Quendam ex professione Dominicana, virum sane doctum et a quo tota tuorum aemulorum factio potissimum pendebat, misso concilio quod in te fuerat conflatum, adiui (nonnulla mihi cum illo de literis intercesserat consuetudo, saepeque duobus nobis admirationi fuerant labores tui): quaesiui num verum esset quod audiebam, illum acerrimum tui fuisse impugnatorem in concilio, totamque monachorum spem ab eo potissimum pependisse; num te verum Christianum an secus existimaret. Ille coepit tergiuersari verbisque ambiguis profiteri te syncerum catholicumque Christianum, atque perperam iudicare qui diuersum euulgarent. Caeterum esse in tuis scriptis quae contendisset expungenda; quando, si fieret, nihil tuae gloriae decerperetur. Et simul protulit vnum aut alterum locum in quibus etsi vere locutus esses, dare te tamen ansam dicebat dubitationis circa potissimum Christianismi. Omitto quae multis verbis de hac re sumus altercati; tandem ita discessimus vt assereret, si decem lineae e tuis libris subducerentur, reliqua futura omnia Christiano populo salutaria.

Cum abiit a me, mox incurrit in ciues monachis addictissimos, quod tua non legerant; apud hos non decem solum lineas damnabat, sed omnia tua scripta flammis destinanda censebat. Idem fecisse paulo post comperi apud curiosas quasdam monachas et apud illustres alias foeminas, quae suis apud nos plerunque viris, in his quae sunt pietatis, praescribunt. Quod ideo refero vt intelligas tuorum aemulorum sapientiores animi magis morbo, ne causam communem deserant, quam iudicio in te tuosque labores inuehi commouerique. Bene norunt quantum orbi Christiano conducant elucubrationes tuae: deponere tamen tam late patentem tyrannidem dolent, quam retinere saluis tuis pignoribus prorsus desperant. Itaque apud eos qui tua candide legerunt, tergiuersantur, dissimulant, in omnia se vertunt, satis habent si vel in vno articulo ex tanta congerie conuincant, non impie fuisse debacchatos. Cum incidunt in aliquos idiotas rudesque sermonis Latini, ibi virus proferunt, ibi se totos aperiunt.

Valdesius asseruit, et Veruesius confirmauit, in quadam epistola tua, cum eos nominares ad quos literas mitteres, me simul commemorasse.

---

14. concilio] See Ep. 1791 introd.

15–16. ad Valdesium] Ep. 1807 is alone extant.

17. ad Veruesium] See Ep. 1684 introd. None of the letters survive; but see Ep. 1838. 3n.

21. Quendam] Peter of Vitoria; see Ep. 1836. 21n.

52. idiotas] See Ep. 1153. 171n.

54. epistola] Cf. Ep. 1839. 11.

Certe redditae mihi tuae literae non sunt. Et quidem acerbe fero, si tu eas scripsisti, ad me non fuisse perlatas, siue sinistro quodam meo fato siue tabellariorum, vel potius eorum incuria quibus fasciculos destinas. Nam si tu eas non dedisti, non ambio rescriptionem. Malo te bonas horas sanctissimis studiis insumere quam vt in ea diuertas quae te nullo tuorum studiorum commodo remorentur. Satis mihi fecisti si quouis modo intellexero meas ad te peruenisse. In angulis epistolarum quas ad Valdesium vel Veruesium, qui mihi sunt amicissimi, das, sat erit si addideris meas accepisse, vel si nudam tantum salutem dixeris.

Burgis sunt amici tibi quamplurimi, sed praecipuus Iacobus Osorius, vir patricius summoque loco natus ; qui vsqueadeo scripta tua suspicit, vsqueadeo causam tuam communem Christianorum omnium putat, vt cotidie non cesset apud Archiepiscopos Toletanum et Hispalensem conqueri ac lamentari, quod tuis inuidis aures illi praebuerint, quod summa non ope nitantur vt, sicuti media totius Hispaniae luce reus absens dictus es et per amicos causam dicere coactus, ita cunctis palam sit aduersarios tuos inuidia ductos frustra contendisse et veritate denique teste conuictos meritas poenas dedisse, vt cautio synceris credulisque Christianis esset, haud semper vultui pallioque fidendum. Hic igitur te salutat, non ausus scribere, quod soleat dicere nullum hodie stilum tam felicem videri qui, si cum tuo conferatur, prorsus non frigeat nauseamque moueat. Est quidem vir magis pius et aequus quam ambitiosus inanisque gloriae cupidus.

Vale Burgis tertio calendas decembris. An. 1527.

Tuus seruulus Ioannes Maldonatus Burgeñ.

+

Optimo Christianae philosophiae professori Desiderio Erasmo Roterodamo.

1909. To Francis of Vitoria.

Opus Epistolarum p. 678. Basle.

N. p. 647 : Lond. xix. 71 : LB. 910. 29 November 1527.

[The identity of the person addressed is shown by ll. 42–4, 255 ; cf. Ep. 1836. 22–30.

Francis of Vitoria (c. 1480—12 Aug. 1546) after schooling at Burgos, joined the Dominicans and was sent to study at Paris. While there he edited the *Sermones dominicales* of another Spanish Dominican, Peter Couasrubias, Paris, J. Badius, 13 Feb. 1520. On 27 June 1522 he became a Dr. of the Sorbonne (Clerval p. 308). In 1525 he returned to Spain as prefect of S. Gregorio at Valladolid ; and c. 1526 succeeded Peter of Leon as professor of theology at Salamanca. There he lectured for nearly 20 years, but printed nothing. After his death some *Relectiones* were edited by friends, Lyons, J. Boyer, 1557, and in a better edition, Salamanca, Jo. de Canova, 1565. Two of these, dealing with the treatment of Indians c. 1532,

---

56. literae] Ep. 1805.

67. Osorius] No doubt the patron of this name, 'Cordubae praefectus', who sheltered Maldonatus at the castle of Vallegera during an outbreak of plague at Burgos c. 1518 ; and to whom the scholia on Maldonatus' *Hispaniola*, c. 1535, are dedicated. See also Epp. 1836. 21, 1971. 13, 2050.

69. Toletanum] Fonseca ; Ep. 1748.

70. Hispalensem] Manrique ; see Ep. 1846.

and with the laws of war, have aroused the interest of international lawyers; and have been edited by E. Nys, J. P. Bate, and H. F. Wright, Washington, 1917, with introductions and a facsimile of part of an edition of 1696. See also a doctoral thesis by Q. Albertini, Paris, 1903. Other posthumous works are a *Summa Sacramentorum*, Valladolid, 1561, and a *Confessionario*, Alcala, 1562. His command of Latin is extolled by Clenardus, who knew him at Salamanca in 1531–3, and received many letters from him (Clen. E. 147–8, 155, 241–2), and by Jo. Vasaeus. See Antonio i. 496–7.]

ERASMVS THEOLOGO CVIDAM HISPANO SORBONICO S.

Recta consilia Deus suo fauore prosperat; peruersas hominum molitiones plerunque vertit in capita molientium. Iam multi sunt anni quod monachi quidam titulo, quum re nihil sint minus, me sibi fingunt hostem, non ob aliud nisi quod ex reflorescentibus bonis literis eque Christianismo spirituali pristinum vigorem meditante, sibi persuadeant nonnihil decedere vel commodis suis vel autoritati; quum vix alii chariores sint veri monachi, hoc est purissimi Christiani, quam mihi. Isti iam pridem mihi male cogitabant, nec deerat iuxta prouerbium improbis aliud omnino quam occasio.

Hanc illis porrexit apud Hispanos, vt significant amicorum literae, Eduardus Leus, illic Regis Angliae nomine pacis legatione fungens; et praeter sui Regis animum excitauit exitiosissimum incendium. Idem olim egit Louanii, totam illam, quod quidem in ipso fuit, Academiam discordiae veneno inficiens; re tam infeliciter gesta vt nec meis inimicis placuerit, et suis etiam amicissimis supra modum displicuerit, exceptis pauculis idiotis qui studio, non iudicio, ducebantur. Nec ad aliam rem ingenium illius natum, factum sculptumque videtur quam ad serenda dissidia. Quoniam autem meis Apologiis necessario declararam hominis maliciam cum insigni inscitia coniunctam, annis aliquot ille pressit dolorem, tamen interim moliens librum in me: non quo sua defenderet—nec enim potest—, sed quo nouas ingereret calumnias, idque adeo clam vt apud Anglos nunc nemo mihi credat haec scribenti quae gerit in Hispania. Nec dubito quin per Gallias iter faciens virus suum apud maliciae socios sparserit.

In Hispania vero quum reperisset monachos quosdam mihi male cogitantes, communicare coepit librum sycophanticum, multo stolidiorem quam fuerat ille prior, et fingit se velle aedere: quod nunquam tamen facturus est; optarim factum. Illic erant tituli terribiles, contra sacrosanctam Dei Trinitatem, contra Christi diuinitatem, dignitatem et gloriam, contra Spiritus sancti diuinitatem. Erant indices rem miris praestigiis ob oculos ponentes. His rebus monachi sustulerunt animos. Et primus impetus factus est in aula Caesaris per Dominicanos: is autoritate procerum pressus est. Rursus Salamancae per Franciscanos vitae, vt habentur, probatioris renouatus, tanto tumultu vt aut victuri aut in pugna occubituri viderentur. Clamatum in concionibus, blateratum in priuatis colloquiis, publicitus affixi articuli, prouocatum ad disputa-

23. gerat *N*.

8–9. nec deerat] Cf. *Adag.* 1068.
11. Leus] See Ep. 1735. 21n.
13. Louanii] See Ep. 1037 introd.
16. idiotis] See Ep. 1153. 171n.
19. Apologiis] See Ep. 1037 introd.
21. librum] See Ep. 1744. 125n.
35–6. vitae . . . probatioris] The Observants.

tionem: nosti eiusmodi tragoediarum actus. Is motus aegre per Caesarem et archiepiscopos aliquot temperatus est verius quam cohibitus.

Tandem extitit Petrus Victoriensis Dominicanus, qui Burgis praesidens suo sodalitio concionatorem agit, tuus, vt audio, germanus. Is tanta vehementia orsus est fabulam vt clamarent hic non audiendos neque Caesarem neque praesules, sed Deo obediendum potius quam hominibus. Quid multis? Res omnino spectabat ad seditionem. Itaque visum est Caesari ac praesulibus vt vociferari desinerent, Articulos exhiberent, si quos haberent aduersantes fidei: interim abstinerent a publicis clamoribus. Aegre obtemperatum, sed illud silentium priuatis obtrectationibus abunde pensabant. Ibi conspirant septem monachorum genera. Exhibiti sunt Articuli, non solum impudentes et vanissimi, verum etiam tractatu periculosi ob imbecilles, qui nec apud Hispanos desunt, vel ob Iudaismum vel ob paganismum. Res agi coepit, sed mox negocium in furiosum exiit tumultum, tandem pestilentia subito oborta diremit synodum. Nec tu mihi pilo minus charus es quod habes fratem huius negocii ducem. Ex amicorum enim litteris intelligo te virum esse singulari et doctrina et aequitate praeditum; speroque futurum vt fratrem ad saniora consilia reuoces.

Porro non dubito quin qui in Hispania hanc ordiuntur tragoediam, istius Collegii clam implorarint auxilia, quo coniunctis copiis vi opprimatur Erasmus. Hoc consilium in primis quam non sit animi Christiani perspicit tua prudentia. Ac de me quidem leuis fortasse iactura fuerit. At vereor ne hinc nouum aliquod oriatur dissidium, quum ego semper pacis concordiaeque fuerim et patronus et hortator. Sutor et Bedda sibi persuadent Erasmum hominem esse nihili. At is in omnibus regionibus habet sibi plurimos etiam potentes studiis suis deuinctos. Ineptum quidem dictu, tamen dicendum. Habeo scrinia plena regum, Caesaris, card., archiepiscoporum, episcoporum, ducum, magnatum et eruditorum litteris amantissime scriptis: in Hispania vero quosdam adeo feruidos patronos, vt coactus sim illis scribere, ne contentione studiorum moueant exitiale dissidium, sinant potius Erasmum fluctibus dedi, fortassis a ceto quopiam excipiendum.

Ex quantulis initiis quanta videmus oriri incendia! In Hispaniis hactenus tranquilla res erat, et summo ocio florebant studia. Nunc hanc tempestatem per Leum, vt scribunt, inuexit monachorum improbitas. Nec interim aliud lucrifaciunt quam odium bonorum et risum. Ex tam malis fontibus quid boni potest oriri rei Christianae? Leus quouis pacto molitur vindictam. Idem eodem spiritu agit Bedda. Non respondet ad quae oportuit, sed ad eosdem articulos aliter digestos redit, credens omnia fore prospera si vestra censura damnarit aliquot; nec cogitat quam parum nunc orbis tribuat istiusmodi censuris, multo minus tributurus si perspexerit tam maliciosa iudicia quam sunt Lei et Beddae: cuius furori Colle-

42. Petrus] See Ep. 1836. 21n.
45. Deo obediendum] Acts 5. 29.
51. septem] See Ep. 1893. 32–3n.
56. synodum] See Ep. 1791 introd.
61. Collegii] The Sorbonne.
66. Sutor] See Ep. 1591. 25n.
69. scrinia plena] Cf. Ep. 1805. 288–9.
76. florebant] Cf. Ep. 1805. 371–4.

gium vestrum mederi decuit magis quam inseruire. Quid enim illum pudet qui talem librum dedit orbi legendum, non expectato Collegii iudicio ? Nec iussus premere pressit, sed elusit Regis aedictum, curans vt in Germaniam spargeretur, et isthic clam distraheretur. Ad haec, quum meae Supputationes ob oculos omnium posuerint hominis inscitiam cum pari malicia coniunctam, non cogitat de purgando, sed Articulos aliquot decerptos ex aceruo calumniarum et Gallice versos, misit in aulam regiam : quos in hoc delegerat, vt proceres, mulierculas, denique totam Galliam in me concitaret, quemadmodum calumniatus antea fuerat titulum Angliae Regi tributum. Nunc eosdem Articulos vobis ingerit, scilicet in ordinem digestos vt noui videantur, perinde quasi nihil sit responsum.

Haec quum maliciosis artibus ac peruersis animis gerantur, quid, obsecro, possunt gignere nisi magnum malum ? Quod ne oriatur, sedulo quidem enitar ; certe illud efficiam, ne mihi possit imputari. Non enim rependam malum malo, nec meum priuatum dolorem publico Ecclesiae detrimento vlciscar. Impietatis vti crimen non admittam, ita calumniam non feram. At finge me nec velle nec posse quicquam contra niti ; non deerunt tamen qui rem hanc rapturi sint in occasionem ac materiam contentionis. Quid autem est Christianismus, si pax absit ? Vbi vero pax, si absit charitas ? Quae porro charitas, vbi cuncta tantis odiis, tantis conuiciis, tam impudentibus et indoctis calumniis geruntur ?

Videmus ex quantulis initiis quantae tempestates exoriantur, quam facile iacens malum moueatur, quam difficile motum consopiatur. Hoc grauissimum Lutheri incendium vnde natum, vnde huc progressum nisi ex Beddaicis intemperiis ? Martinus proposuerat Aphorismos disputandos de condonationibus pontificiis. Eas non minus impie quam impudenter depraedicabant ptochotyranni quidam, qui spe lucri nihil non audent. Horum intemperiis Lutherus opposuit sua Problemata. Indignabantur quorum res agebatur. Missa sunt ad Leonem x. Respondit Syluester Prieras,

---

87. librum] Beda's *Annotationes* ; see Ep. 1679. 39n.

88–9. aedictum] See Ep. 1722 introd.

90. Supputationes] See Ep. 1804. 69n.

96. Angliae Regi] At 4 p.m. on Sat. 9 Jan. 152¾ Beda had begun criticizing Erasmus' Paraphrase on Luke (see Ep. 1571 introd.). His first point was to demur to the title of Ep. 1381, in which Henry is styled 'ANGLIAE ET FRANCIAE REGI' : 'quod Gallos maxime debet mouere' is his comment (LB. ix. 489AB). In consequence, no doubt, of such protests as this, Erasmus removed the offending words in 1526.

113. Beddaicis] i.e. like Beda's present indiscretions.

114. Aphorismos] His Theses ; see Ep. 785. 37n.

115–16. ptochotyranni] See Ep. 998. 59n.

117. Problemata] The *Resolutiones disputationum de indulgentiarum virtute*, composed in May 1518 (LE². 79, 80) and published by Grunenberg at Wittenberg in Aug. (LE². 84, 88). In LE². 81. 26, 84. 1 Luther names them *Probationes*.

118. Prieras] See Epp. 872. 16n, 1412. The book here referred to is probably the *Dialogus* of ⟨c. Feb. ?⟩ 1518, which answers not the *Resolutiones* but the Theses ; and which did not reach Luther till 7 Aug. 1518. It cannot be the *Errata et Argumenta Martini Luteris recitata*, Rome, Ant. Bladis, 27 March 1520 ; for that contains a commendatory Brief from the Pope, 21 July 1520 (F. Lauchert, *Ital. Gegner Luthers*, 1912, pp. 15, 23).

tam feliciter vt ipse Pontifex indixerit illi silentium. Successere quorundam monachorum vociferationes apud populum, nihil habentes in ore praeter haereses, blasphemias et schismata. Visa narro. Nulla res magis conciliauit omnium fauorem Luthero. Quod si de condonationibus sobrie, sicut erant propositae, disputatum fuisset, nunquam haec lues sic occupasset orbem.

Quid autem tam pie, tam circumspecte scriptum est a quoquam, quod non queat calumniari qui mentem habeat qualem spirant scripta Beddae? Nos scripsimus stilo non rhetorico, sed paulo mundiore; non quod scholasticum damnemus—habet et ille suum vsum—sed ille nec vbiuis congruit nec omnibus arridet. Studuimus et politioris litteraturae studiosos velut esca quapiam ad amorem sacrarum litterarum allicere. Iam Bedda talem phrasim non intelligit. Hoc ipsa res clamitat: non est opus argumentis. Deinde in Paraphrasi seruamus decorum personae loquentis, nec respicimus ad haec tempora; sed quod Christus aut Apostoli suis temporibus docuerunt, conamur explanatius dicere. Bedda quae rhetorice dicta sunt, examinat ad dogmata scholastica, imo Sorbonica, quae illic quotidie nascuntur noua; nec agnoscit tropos nec personas nec tempora. Quid hoc calumniandi studio peruersius? Sceleratius etiam est, quod decerpit hinc atque hinc mea verba, praetermissis arte quae meam sententiam explanant et excludunt calumniam. Interdum pro meis verbis supponit sua, praetermittit, addit, vtcunque visum est appositum ad calumniam.

Verbi causa diuus Hieronymus exhortans clericos ad contemptum diuitiarum, in hanc loquitur sententiam, ' Partem cum Domino non potest habere qui aliquid possidet praeter Dominum '. Si maligne quis interpretetur, nonne prorsus clericis omnibus adimit proprietatem? Rursum quid odiosius illo de matrimonio? Quale bonum hoc est, quod comparatione deterioris probatur? Quas hic blasphemias intonaret, si quid tale reperiretur in scriptis meis? Item quum Basilius, exhortans diuites ad liberalitatem, ait illos rem alienam occupare; quid seditiosius dici poterat, si hoc examines non ad exhortationis legem sed ad dogmatum vigorem? Huius generis sententias ter mille colligerem e probatis autoribus, si res ita postularet.

Sed omnium impudentissimum est, quod impingit mihi quae nec scripsi nec somniaui. Et vides quam sint excitata mortalium iudicia: periit illa populi simplicitas. Quondam satis erat, ' Sic iudicauit alma Facultas ': nunc vtinam saltem rationibus et Scripturis auscultarent! Dices, ' Cum talibus, non argumentis sed fasciculis agendum '. Fortassis istud dictat lex humana, sed lex charitatis aliud dictat. Illa de nemine facile desperat. Multi sim-

---

119. silentium] Lauchert, *op. cit.* p. 15, regards this as a mere tale.

128. damnemus] Cf. Epp. 950. 15, 1219. 49–50.

143. Hieronymus] *Ep.* 52. 5.

147. Rursum] Hier. *adu. Iouin.* 1. 7.

150. Basilius] *Sermo de diuitiis et paupertate* § 2: no. 5 of those preserved by Symeon Metaphrastes (Migne xxxii. 1170). Though he cites one here, Erasmus did not include them in his edition of Basil in the Greek, Basle, Froben, March 1532. They were first edited by Simon de Maillé, abp. of Tours, from a MS. in the Royal Library, and with a Latin translation, Paris, G. Morel, 1556/8: dedicated to the Cardinal of Lorraine (Ep. 1911).

pliciter errant, multi sic leuiter afflati sunt vt facile possint sanari. Et si ducum nulla spes esset, tamen ob alios nondum deploratos, expediret illos certis et euidentibus argumentis et Scripturis efficacibus coargui. Equidem optarim Romani Pontificis autoritatem plurimum habere ponderis ad aedificationem Ecclesiae; sed vides quo sit prolapsa. Nec vlli magis offecerunt illius autoritati quam qui nimis impudenter illius autoritatem exaggerarunt. Idem dicere licet de monachis. Ipsi sibi detraxerunt quod aequum erat, dum plus aequo tribui postulant. Ita iuxta prouerbium, rumpitur dum nimium tenditur funiculus. A vobis mundus aliquid eximium et homine maius expectat. Eam opinionem omnibus impressit primum istius Collegii celebritas, deinde tot anni in studio philosophiae sacrisque litteris desudati. Nunc, nunc, o viri diuini, depromendum est illud eximium et homine maius. Requirit haec tempestas insignes naucleros; poscit hic morbus eximios medicos; ne in friuolis consumatis operam vestram.

Ista Facultas Christo militare debet, non seruire priuatis hominum affectibus. Artem et autoritatem vestram aduersus eos expromite qui vestrae dignitatis arcem ex professo palam oppugnant et apud multos iam labefactarunt, qui vestra dogmata libris aeditis detestantur: non in eum qui suis vulneribus pro virili tuetur eadem quae vos, qui paratus est confodere, si quid vere impium in scriptis ipsius comperiatur. In bellis militi ob bene nauatam operam praemium a ducibus esse solet: mihi in hoc bello ob sedulo nauatam operam, a vobis qui huius militiae duces estis, hoc erit praemium, vt calumniis ac mendaciis Sutorum ac Beddarum opprimar? Euangelico gladio et spiritu Christi res haec agenda est, non arte sycophantica. Sapientia vincit maliciam. Malicia nihil aliud quam propagat maliciam. Absit autem vt vestra autoritas cuiusquam maliciae seruiat aduersus piam sedulitatem. Iam mundus et principes magna ex parte intelligunt hunc esse pseudomonachorum tumultum, hoc agentium vt simul cum Luthero linguas ac bonas litteras obruant; quas vt non didicerunt, ita et discere piget et nescire pudet. Etiam si pium sit vtrunque, tamen ad alterum ante tempus properant. Spirat adhuc ille, ne dicam regnat in animis plurimorum. Habet qui profiteantur, qui propugnent, qui vestram autoritatem eleuent ac traducant apud omnes, nihil libentius amplectentes quam quod vestris suffragiis damnatum est. In hos estote viri potiusquam in Erasmum, qui in castris vestris sub iisdem signis militat, qui non sine sanguine cum his dimicat quos vos pro capitalibus ducitis hostibus.

Et tamen fieri potest vt aduersus impietatem pugnans ipse alicubi labar in impium dogma. Nam id vsu venit et Hieronymo et Cypriano et Ambrosio et Augustino, si quis exactius exquirat. Tale si quid accidit, vel inscitiae vel imprudentiae potest asscribi, maliciae non potest. Id ego, si quis commonstrauerit docueritque,

165. optarem *N*. 174. nunc *H*: vero *N*. 188. gladio *H*: gradu *N*.

---

162. afflati] Cf. Ep. 1555. 71–2.
171. funiculus] Cf. *Adag*. 467.
188. gladio] The reading of H troubled the editors of N; but it may be defended by comparison with Eph. 6. 17.
195–6. ante tempus] i.e. they are attempting to destroy good learning before they have finished off Luther.

veluti partum supposititium lubens iugulabo; si quid parum intellectum, interpretabor. Id fiet primum inconuulsa Christiana charitate, deinde maiore cum fructu, postremo cum vestri ordinis dignitate: cuius existimationem vndiquaque sartam tectam haberi prorsus est e re Christiana. Eam oportet rectis rationibus commendare, non odiis aut calumniis.

Sunt qui fingant me parum fauentem dignitati ordinis theologici, quod alicubi reuocem ab immodico studio quaestionum non necessariarum, quod adhorter ad fontes diuinorum voluminum, ad cognitionem linguarum. Et Bedda scilicet consulit illius dignitati qui talem librum emisit in lucem! loquor enim proprie de libro quem in me scripsit; de caeteris alii iudicent. Erat e dignitate vestri Collegii, primum in eo non esse Beddas, proximum non tantum valere. Quod si decretum est illius omnia, seu recte seu perperam facta, tueri, iam omnes intelligent studio, non iudicio, rem geri; quod absit vt eueniat. Iurata est vobis concordia; sed in honestis. Iurata est mutua dignitatis defensio; sed istis rationibus maxime laeditur vestra dignitas: quae si tyrannica est, non theologica, quiduis est potius quam dignitas. Ac fortasse res non est omnium communis, fama tamen erit communis omnium. Quo magis aduigilandum integris, ne quid Collegii nomine prodeat quod illius parum respondeat existimationi.

Mihi quidem ignotus est istius Collegii status; sed partim ex horum temporum habitu, partim ex aliis facile coniecturam facio. In omni consessu semper fuerunt qui studiis et improbitate rerum summam sibi vindicant; nec temere fit vt melior pars vincat. Per illos primum res priuatim decernitur; mox excluduntur integriores, adhibentur idonei; praefatio commendat concordiam, adduntur minae; 'Hic' inquiunt, 'apparebit qui sint Lutheranae factionis'. Si quis dixerit aliquid aequius, mox audit a frementibus Luthero peior. Sunt ingenia modesta, quae malunt quiescere quam cum talibus contentionem suscipere; sunt qui in gratiam priuatam deflectant a sua sententia; sunt qui metuant aut sperent aliquid, eoque premant quod iudicant optimum; sunt qui non intelligant quod nude proponitur; sunt qui iisdem affectibus excaecati sunt quibus Bedda; sunt quos vtcunque sanos clamor ac tumultus aliorum, ita vt fit, agit in furias. Ita non fit, sed extorquetur senatus consultum: in quo prodendo rursus qui extorserunt, admiscent affectus suos, aliis vel insciis vel conniuentibus. Et hoc dicitur Collegii decretum.

Haec nequaquam ad te scriberem, nisi mihi doctorum hominum litteris persuasum esset te virum esse magno rectoque iudicio praeditum, eoque curaturum ne quid isthic geratur secus quam oportet. In me certe nullum hominis Christiani desiderabitur officium. Maliciosas calumnias non feram, etiam si sex Romani pontifices subscribant vestrae sententiae. Nec enim pontificum nec vestra autoritas valere debet ad opprimendam veritatem et innocentiam. Idem ages apud Petrum Victoriensem, fratrem tuum. Ita continget vobis speciosa victoria, si vincat Christus, si superet charitas; multoque melius mereberis deque Collegio tuo deque fratre quam

217. illius] Lee's.

de Erasmo. Spiritus coelestis inspiret animis vestris quaecunque pia, quaecunque sancta, quaecunque ad Christianam amicitiam conducibilia. Bene vale.

Datum Basileae pridie diui Andreae. Anno. M. D. XXVII.

1910. To Germanus Brixius.

Opus Epistolarum p. 731. Basle.
N. p. 697; Lond. xx. 2; LB. 1000. ⟨c. 29 November 1527.⟩

[Not long after the death of Froben: probably therefore the letter mentioned in Ep. 1922. 38. A month-date can be assigned from the rest of the budget.]

ERASMVS ROT. GERMANO BRIXIO S. D.

Nae tu plusquam Atlanticum dixeris Erasmum, si noris quantas laborum ac taediorum moles hic homuncio sustineat humeris. Vix totus sufficiam epistolis vndique prouolantibus, nec semper amoenis, nec talibus vt paucis liceat respondere. Quantum putas temporis perit in Apologiis? vt omittam quod impenditur veteribus recurandis et nouis excudendis lucubrationibus. Nunc totus Augustinus sex praelis acceleratur, scriptor et obscurae subtilitatis et parum amoenae prolixitatis. Dabitur venia tuo laconismo, si pariter referas et πολυπονίαν.

Demiror quisnam sit iste tam adamatus, cuius obitus te in exilium, vt scribis, propulerit; si quid mirabere, pones inuitus. Vtinam tuo commodo fiat, mi Brixi, quod optas, vt animi leuandi nostrique visendi gratia huc te conferas! Erit mutua consolatio; siquidem ante pauculos dies reliquit nos Ioannes Frobenius, vir, vt si quis alius, optimus. Sed vereor ne te neges vidisse Erasmum, etiamsi videris. Sane cicadam videbis, iam iam meditantem abiicere τὸ σῦφαρ. Est hic rara sodalitas, sed candida; Beatus Rhenanus, Bonifacius Amerbachius, Henricus Glareanus. Nosti omnes e scriptis, opinor: habes triumuiratum. Hi me suis alloquiis γηροβοσκοῦσι; quibus omnibus te fore gratissimum ἐγγυῶ, nec Aten metuo, quam minitatur prouerbium.

Dici vix potest quantum mali precer his bellis, per quae non solum Italia, cuius desiderio scribis te contabescere, verum etiam ex toto propemodum orbe excludimur. Et indies, vt video, crudescunt principum irae. Quantam vidimus eclipsim inter solem Rhomanum et lunam Hispanam! Verum ipsa fata nos volentes nolentes protrudunt ad philosophiam, docentque rerum humanarum contemptum.

1910. 1. Atlanticum *scripsi*: Asiaticum *H*.

1910. 5. Apologiis] See Epp. 1879, 1901; and the series, Epp. 1902, &c., which merit the same description.

5–6. recurandis] A new usage; but the sense is clear.

6. Augustinus] See Ep. 2157.

10. tam adamatus] I cannot identify.

11. mirabere] Cf. Hor. *Ep.* 1. 10. 31–2.

13. huc te conferas] There is no ground for thinking that this visit was ever paid.

14. Frobenius] See Ep. 1900.

21. prouerbium] See *Adag.* 597, and cf. Ep. 452. 3.

22. his bellis] Cf. Ep. 213. 1.

25. eclipsim] Since the Sack of Rome in May, Clement had been a prisoner in Charles' hands; see Creighton v. 294–311.

Priusquam acciperem tuam epistolam, Balista nos inuiserat, iam Gallias repetiturus. Nihil hominis moribus vidi amabilius. Nec vllum aliud officium a me requisiuit. De Babyla statues.

Bene vale, Basileae Anno †M. D. XXVIII.

1911. To John Cardinal of Lorraine.

Opus Epistolarum p. 673. Basle.
N. p. 642 : Lond. xix. 62 : LB. 911. 30 November 1527.

[The year-date is sufficiently confirmed by the connexion with Epp. 1884, 1922. For Erasmus' relations with the Cardinal of Lorraine see Ep. 1841 introd.]

ERASMVS ROT. IOANNI CARD. LOTHARINGIAE S. D.

Ne sublimitatem tuam praefatione morer, dum nos hoc pro viribus agimus, vt extinctis dissidiis Ecclesiae sua restituatur tranquillitas, Natalis Bedda nouos molitur tumultus. Vrit hominem primum quod liber quem in Iacobum Fabrum scripserat, aedicto regio suppressus est, etiamsi non est suppressus : deinde quod ego respondens et meam innocentiam et illius impudentiam sic omnibus ob oculos posui, vt in speculo non possit euidentius. Itaque prorsus animo gladiatorio parat vindictam, non se purgans, quod non potest, sed easdem calumnias alia specie rursus ingerens. Habet in Sorbonico collegio quosdam ipsi addictos—nusquam enim non habent similes labra lactucas ; alii vel territantur minis vel odio contentionis quiescunt. Interim Bedda cum suis satellitibus rem gerit ex animi sui sententia. Agitur fabula Erasmi nomine, non Fabri, quum vterque petatur. Habet sexcentas propositiones e Paraphrasibus decerptas ; quod opus non ob aliud sic odit, nisi quia plurimos excitat ad pietatem. Eas, vt narrant, ad Facultatem defert, et in aliquot iam audio pronunciatum.

Sed quomodo proponit artifex ? Omittit quae rem explicant, quae calumniam excludunt, addit de suo quae faciunt ad calumniam ; proponit velut a me dicta hoc tempore, quae dicuntur ab Euangelistis aut Apostolis, et ad Ecclesiae primordia pertinent. Ita sub meo nomine damnantur quae Christus et Paulus docuerunt. Nec immerito. Nihil enim magis aduersatur Beddae similium studiis quam Euangelicae doctrinae synceritas. His fucis imponi potest etiam eruditis et integris. Quumque ad pleraque responsum sit euidentissime, tamen ille sic proponit quasi nihil omnino sit responsum. His artibus sperat futurum vt exclusis libris meis, ipse Deus habeatur.

Huius energia mysterii proficiscitur a pseudomonachis, qui bonas literas peius oderunt quam vllam haeresim aut magiam, vtcunque dissimulant. Ex his autem molitionibus, pessimis e fontibus originem ducentibus, pessimis artibus tractatis, quid aliud nasci potest quam ingens orbis malum ? Qualis est arbor, tales sint fructus

1911. 1. hoc *H* : hic *N*.

1910. 29. epistolam] Not extant. Balista] Probably Brixius' protégé, Jerome Fundulus; for whom see Ep. 1733 introd.

31. Babyla] Cf. Epp. 1817. 43-6, 1835. 9-10, 1850.

1911. 14. e Paraphrasibus] Cf. Ep. 1884. 21-3.

oportet. Radix huius arboris est pessima, liuor, odium, vlciscendi rabies. Rami improbitas, malicia, calumnia, impudentia, vanitas. Hi quos fructus porrigent nisi venenatos ?

Id vt tuto faciat, admiscere conatur suis intemperiis autoritatem Collegii theologici, quum sanissima pars eius Collegii damnet et improbet hominis tumultuosam impotentiam, si liberum cuique sit quod sentit dicere. Et si totum Collegium talia iudicia proferret qualia sunt Beddae, non sine graui autoritatis suae iactura id faceret. Nec lubens eleuarim eius Collegii dignitatem ; sed impietatis calumniam nemo pius debet perpeti. Proinde si Regia maiestas istiusmodi maliciosis conspirationibus indicat silentium, simul recte consuluerit et regni sui et studiorum et Ecclesiae tranquillitati : quam non alia ratione melius tuebuntur quam si proferant iudicia doctissimis et optimis theologis digna. Et ego sane malim bonas horas et operam aliis in rebus collocare. Sudamus enim in Augustino, vt emaculatior iustaque cum dignitate prodeat in manus hominum.

Hoc officium si tua celsitudo praestiterit, maximus tamen huius beneficii fructus ad rempublicam pertinebit. Regia maiestas sic instrui poterit : nunc orbem vndique dissidiis esse sectum, etiam si nihil accersamus. Id potius agendum, vt aequis rationibus haec mala sopiantur quam vt priuatis affectibus excitentur noui tumultus ; magisque conuenire vt tam celebris Facultas vires suas expromat in professos hostes quam in commilitones suos, et medeatur omnibus quibus potest, potius quam vt sanos alienet ; et huius autoritatem oportere seruire Christi gloriae, non Beddarum priuatis affectibus. Id nulli magis expedire quam ipsi Facultati. Calumniandi nullum esse finem, praesertim si ira et liuor adhibeantur in consilium. Postremo, non statim damnandum librum in quo erroris aliquid inueniatur, quum in probatissimis Ecclesiae doctoribus complures inueniantur. Ad quosdam lapsus humanos praestat conniuere, ex quibus agitatis crebro maior lues nascitur. Iure mihi succenseret tua sublimitas, si meum priuatum negocium ageretur. Commodum publicum sat scio non negliget tua singularis pietas : cui precor omnia prospera.

Si plenius super hisce rebus edoceri voles, ex Geruasio theologo poteris rem omnem cognoscere : cui et doctrina non vulgaris et iudicium integrum adest.

Datum Basileae. Natali Andreae apostoli, Anno M. D. XXVII.

1912. From John Vlatten.

Leipzig MS. Spires.
EE. 79. 30 November 1527.

[An original letter, autograph throughout : the year-date is confirmed by the mention of the Diet of Ratisbon. Vlatten's Latin is at times unusual (ll. 23, 42, 43).]

Salve. Superiore anno ex vrbe Roma Hypocratis medici elucubrationes a Minutio Caluo e chirographo tipis excusas tibi transmisi,

1911. 37. Id] The thought here reverts to the end of the second paragraph : so that the paragraph intervening may be regarded as an interpolation.
48. Augustino] See Ep. 2157.
67. Geruasio] Wain ; see Ep. 1884. This mention is a response to the request there made (ll. 16–19). Cf. also Ep. 1903.
1912. 1. Hypocratis] See Ep. 1810. 60n, 61. Of Vlatten's visit to Rome in 1526 I have no other trace.

doctiss. Erasme, vt hoc duce commodius tue valetudini prospicere quires. Quas si acceperis, voluntati atque expectacioni mee in hac re abunde satisfactum est; sin vero, iniquitati horum temporum, que periculorum et insidiarum vsqueadeo plena sunt vt vix vlli vspiam locorum tuta sit migratio, hoc ipsum adscribendum erit. Ex Ratispona in proximo statuum conuentu variis de rebus que te scire volui scripsi. Literas has deferendas legatis Argentinensium credidi: his hactenus nihil responsum est. Item in presentia, cum preclaros hos adulescentes tui studiosissimos atque mei amantissimos ad te iter facere intelligerem, committere nolui vt tam candidi homines literarum nostrarum vacui ad te peruenisse viderentur; ne illi me inhumanitatis arguerent, et tu tantis tuis officiis, quibus non videor mihi vnquam respondere posse, prorsus oblitum fuisse existimares. His, nisi omnino vaces, non erit necesse vt respondeas, ne ego vlla in re a Christiano tuo instituto te remorari videar: quod passim plerosque nimium morosos facere intelligo, qui te indies fasciculis literarum importune grauare soliti sunt.

Absolutissima tua De libero arbitrio volumina hic a viris exactissimi iudicii mirabiliter approbantur; etiamsi vereantur illi ipsi ne huiusmodi cum istiusmodi hominum genere altercationes et venerande huic tue canicieii et toto Christianismo sint aliquando offuture. Si enim tu te his tragediis immiscueris et totum addixeris, iam veterum multi preclari pii codices, qui ex te, non ab alio quopiam mortalium, nitorem, illustrationem, iniurie vindicationem constantissime sperant, de se plane actum esse pertimescent, neque abs re. Quenam hinc literis, quenam religioni iactura pullulare quiret, tu ipse pro tua prudentia conice. Incumbe igitur, per Deum immortalem, mi Erasme, iuxta donum tibi a Christo elargitum in eam curam, que tibi non modo gloriam verum et reip. concordiam atque spiritum salutarem afferet. Hoc facies, si neglectis aduersariorum insulsis libellis veteres sacrosanctos scriptores illustrare non desieris.

Hec amore magis erga Christianam rempublicam impulsus scribenda ad te putaui, quam quod arbitrarer te monitis et stimulis meis egere. Quare hoc iuuenile meum consilium pro innata humanitate equi bonique consules. Sunt nonnulli nostri ordinis eximii viri, Erasme, qui magno studio te, virum ad magna et honesta natum et in rebus piis feliciter versatum, cupiant aliquando coram alloqui, et eorum erga te animum ex intimo pectore declarare. Hi mehercle non modo sunt tue virtutis fautores, sed et glorie tue insignes amplificatores. Si licuerit hebdomadas aliquot ad verem futurum suffurare, te inuisere conabimur. Bene vale, decus nostre ditionis, et me amantissimum tui mutuo dilige.

Spire, A°. XXVII &c. die diui Andree Apostoli.

Ioannes a Vlatten,
scholaster Aquisgrani, tibi addictus omnibus in rebus &c.

Eximio viro D. Erasmo Roterodamo, amico reuerenter obseruando.

---

8. conuentu] The Diet met in May 1527, but had only a brief sitting; see the Chronicle of L. Widmann, ed. E. v. Oefele, *Chron. d. deutschen Städte* xv, 1878, p. 71.

9. Literas] Not extant.

11. adulescentes] Probably Chr. Carlowitz (Epp. 1899. 100, 1923–4, 2010) and a companion; who left Louvain for Basle on 26 Oct.

20. De libero arbitrio] See Epp. 1419, 1481, 1667, 1853.

1913_{1970} From Diego Gracian.

Alva MS. f. i. ⟨Burgos ?⟩
⟨1 December 1527 ?⟩

[The first letter in the Letter-book, not autograph but a xvii^c or xviii^c copy, of Diego Gracian: now in the Library of the Duke of Berwick and Alva at Madrid. The book has suffered much through fire. Large parts of the leaves have been rendered very brittle, and some of the lines at the foot of each page have broken off into small pieces which cannot be recovered or pieced together: as is shown here by the gaps, increasing as they go down, in ll. 15–24. At the end of this letter, which occurs in the middle of a page, the copyist adds 'Deest nonnihil'. For a fuller description of the present state of the MS. see the *Transactions of the Bibliographical Society* xii, 1914, pp. 83–4. I am indebted to the Duke for permission to examine it in detail in May 1912 and again in Sept. 1925, and to make notes of and publish some of its contents; and to his Librarian, Don Antonio Paz y Melia, for assistance in the work.

The letters contained in this MS. are of great personal interest. They belong almost entirely to the years 1527–31, and are roughly in chronological order. The earliest with a month-date is no. 3 from Valladolid, 1 Aug. ⟨1527⟩; nos. 2, 4–7, are from Palencia, Sept. ⟨1527⟩; and nos. 9–14, 16–18, are from Burgos, 7 Oct.—13 Dec. ⟨1527⟩. This letter may therefore be identified conjecturally with the earlier letter answered by Ep. 1970; where there is mention (l. 3) of two previous letters from Gracian (cf. ll. 1–2 here) which had not arrived. It may be placed with other letters dispatched to Erasmus from Burgos about the same date.

Diego Gracian, of Alderete near Tordesillas, was son of a Diego Garcia, who had been chief armourer to Ferdinand and Isabella. After eight years at Paris and Louvain, where he was a fellow-student with Honoratus Joannius (Ep. 1768. 23n) and is said to have lived in the house of Vives, he entered the service of Max. Transsylvanus (Ep. 1553); and in the intervals of attendance on Margaret of Austria's court at Malines, enjoyed the retirement of Transsylvanus' country villa (Ep. 1645. 2n). Later he made his way to Spain in search of promotion, and gaining the acquaintance of Alfonso Valdes, imperial secretary (Ep. 1807), obtained employment at the Court. He then took service with the Marquis of Elche; next, for some months, with Don Juan Manuel (Ep. 1970. 5n), whom, in Gattinara's absence, he assisted in conducting the Chancellor's correspondence in the autumn of 1527; and then, by June 1528, with Franc. de Mendoza, bp. of Zamora, whom he attended at Madrid, Toledo, Zamora and elsewhere until the bp.'s death, 29 March 1536. From 1528 he counted himself in the service of Charles v, for whom he was employed to compose Latin letters and to translate foreign languages —duties for which L. Marineus publicly recommended him in *De rebus Hispaniae*, Alcala, M. de Eguia, July 1530, ff. 130, 173. Later he became secretary to the Empress; and on 10 April 1539 was rewarded with a knighthood. He married Joanna, daughter of John Dantiscus, afterwards bp. of Culm, and is said to have lived to the age of 90, leaving a large family. An interesting letter from him, 13 Sept. 1537, Valladolid, to Dantiscus, making a formal proposal for the girl, then aged 10, with suggestions as to her education and a statement of his own position and prospects, is preserved among Dantiscus' correspondence in the Czartoryskich Muzeum at Cracow (MS. 243, pp. 281–3).

His principal literary work was to translate from Greek and Latin into Spanish: Plutarch, *Apophthegmata*, Alcala, 1533, and *Moralia*, ibid., 1548; Ambrose, *Officia*, Toledo, 1534; Xenophon, Thucydides, Isocrates *ad Nic.*, Salamanca, 1552, 1564, 1570, and many lesser books; dedicated to his masters, Charles v, Philip ii, Don Carlos and Maximilian ii. In 1549 he translated Sleidan's abridgement of Froissart (Munich MS. hisp. 10); apparently through the French.

See a sketch by Don Ant. Paz y Melia in *Revista de Archivos* v, 1901, 27–36, 125–39, 608–25, where (p. 126) this letter is printed as far as *discurre* (l. 12); Prof. Bonilla, *Clar. Hispaniensium Epistolae*, 1901, pp. 15–16, 94–104 = *Revue Hispanique* viii, 1901, pp. 189–90, 268–78, printing a curious composition of c. 1552, *Speraui*, in which Gracian recounts all the dignitaries he had served and his disappointment with their treatment of him; L. Karl in *Rev. du seizième siècle* xi, 1924, pp. 91–102; and Antonio i. 286–7.]

IAC. GRATIANVS D. ERASMO ROTEROD. S.

Post decessum meum a domino Maximiliano Transsiluano binas

ad te litteras dedi, Erasme doctiss., quibus significaui quantum ipse apud sereniss. Margaretham pro tua dignitate tuenda laborasset. Non defuit crebra mea admonitio, quae cupiditatem ac studium eius erga te acueret. Veni postea in Hispaniam, vbi in aula Caesaris agebatur de te tragoedia Belgicae non admodum dissimilis. Partus et hic alter Maximilianus, nempe Alphonsus Valdesius, Caes. secretarius, qui causam tuam fidelissime agendam suscepit. Non te moueat hominum malitia, mi Erasme; neque enim nouum est vt boni rebus aduersis affligantur. Nam in hoc mundus peruersus iam inde ab initio conuenit, vt bonum insectetur.

Vniuersas historias discurre, quam plurima exempla inuenies quae tuae causae patrocinentur. Non tulit impius frater Abelis innocentiam. Abrahamum, vnum tantum Deum colentem, idololatrae Chaldaei a se /ab〉legarunt. Iacob lenis et simplicissimus improbi fratris minas /ti〉mens domo paterna exulauit. Huius filium Ioseph maliuoli fra/tre〉s perdere intentarunt. Mossen diuinam legem laturum Aegyp/tii〉 in Aethiopiam expulerunt. Persequutus est Dauid, iuxta Dei volun/tate〉m iam tum regno destinatum, Rex ille qui huic voluntati re/pu〉gnabat: Helias, quod dar〈et ans〉am vt pseudoprophetae perirent, a/ Iezab〉el est fugatus. Manas〈ses ille〉 non ferens Esa〈iam re〉darguentem /ausus est occide〉re: Hieremia〈s mala prophetans Iudaei〉s ab eisdem /lapidatus est. Ezechielem . . . .〉 Baby-// lonici captiui abegerunt. Conquaesitus est modus quo periret Daniel, non potis ferre maliuolam Persarum satraparum conditionem; obiectus itaque est leonibus, quibuscum securiorem quam cum illis vitam degit. Periit et Baptista, incestuosae foeminae insidiis circumuentus. Diuus Paulus veritatem concionans non est exauditus. Filius Dei qui homo factus in hoc venerat vt collapso mundo succurreret, ignominiosa morte est exceptus: qua tamen magis eius gloria inclaruit. Virtus conflictata exeritur, non secus atque aurum igni exploratur. Virtus concuti potest, submergi non potest.

1914. To Boniface Amerbach.

Basle MS. AN. III. 15. 93. 〈Basle ?〉
Q. 50. 〈December 1527 ?〉

[An original letter, autograph throughout: sealed and folded, but with no address. It belongs to some period when Boniface was in a position to 'come round after lunch': probably while Erasmus was still at Basle. At Freiburg he no doubt had Boniface to stay in the house with him: cf. Q. 49. Only a conjectural date seems possible. The King and Cardinal may be Francis I and John of Lorraine, with whom Erasmus was corresponding in 1527 (Epp. 1841, 1884): to the Cardinal he wrote on 30 Nov., with directions for a verbal communication to the King (Ep. 1911), and Ep. 1922 mentions letters to France. Or Henry VIII and Wolsey. The former had written to Erasmus in Sept. (Ep. 1878); but as Erasmus did not reply till June 1528 (Ep. 1998), this note would have to be put later.]

S. Reges nolunt torqueri incommoditate scripture, et mihi non est amanuensis. Cardinali scripsi manu mea. Si veneris post prandium, dabo exemplar epistole. Vale.

1913. 6. tragoedia] The attack by Dominicans (cf. Ep. 1731. 8n); which Gracian compares to the hostility of Egmondanus and Vinc. Theodorici at Louvain.

7. Valdesius] See Ep. 1807.

1915₁₉₅₄ To John Lasky.

Opus Epistolarum p. 685. Basle.
N. p. 654 : Lond. xix. 74 : LB. 924. ⟨c. 9 December⟩ 1527.

[Evidently contemporary with Epp. 1916, 1918–19, with which it is in sequence in H. The letter which it answers is alluded to in BRE. 265.]

ERASMVS ROTERODAMVS IOANNI A LASKO, PRAEPOSITO GNESNENSI, S. D.

Amo tuam istam prudentiam, vir ornatissime. Non mediocris est malis ingeniis bene vti, et ex noxiis animantibus vtilitatem capere. Habeo quosdam qui vehementer amant, interdum meo magno malo. Malim qui prudenter amant.

De regia epistola gaudeo tuum consilium mihi fuisse felix, vberius gauisurus si felix fuerit et reipublicae. Animus iste tuus mihi tam addictus non potest mihi non esse gratissimus ; haud tamen desinam te monere, videas ne quam tibi studium mei vehementius conciliet inuidiam. Glareanum exhilaraui commonstrata litterarum tuarum parte. Satagit vt nunquam alias aeque ; proinde munus hoc non male collocauit tua benignitas. De Beato ne sis sollicitus : est quod dicitur, quanquam amoris erga se tui μνημόσυνον non aspernabitur. Libellum isthic excusum vix credit, adeo misere cupit quod scribis esse verum.

Hieroslai fortitudinem obiurgarem, nisi iam serum esset. Congeminauit sollicitudinem meam tua quoque valetudo non satis prospera. Nec hanc positurus sum, donec tuis litteris cognouero laetiora. Quemadmodum mihi gratissimus futurus est tuus conspectus, ita nonnihil sum sollicitus quomodo te tractatura sit Hispania. Non paucos enim absorbet. Nec mirum videri debet, si tam preciosae, tam charae, tam rarae possessioni anxie metuo.

Nollem cum Rege improbius agi de munere, ne cui videar hoc venatus : nam hoc intelligo quibusdam esse cordi. De ducentis

TIT. LASCO *N*.

1. prudentiam] For some light on the nature of this see Ep. 1954. 1–8.

5. regia epistola] 1819.

9. Glareanum] Lasky's message to him produced a letter : answered by La. E. 18, 20 Feb. 1528.

10. munus] No doubt in acknowledgement of the *De Geographia* (Ep. 1821. 11n).

11. Beato] He too wrote to Lasky at this time (BRE. 265, of 15 Dec., answered by La. E. 17).

12. μνημόσυνον] In acknowledgement of the dedication of *In C. Plinium* (Ep. 1544 introd.) Lasky mentions it in La. E. 17, of 20 Feb. 1528 ; but it had not arrived even in 1529–30 (Q. 1).

13. Libellum] Beatus was right in thinking the Cracow printers scarcely equal to a complete Pliny ; but Lasky in writing had perhaps alluded to an edition of bk. i, with an index of the whole work, which Scharffenberg had just produced, 22 Nov. 1527.

15. Hieroslai] See Ep. 1242. 25n. He had now disappeared from his brother's ken (cf. Ep. 1954. 32–5) ; and was at Constantinople negotiating a treaty between Zapolya and the Turks (cf. AT. x. 54).

20. Hispania] Cf. Ep. 1926. 1n.

23. venatus] For Erasmus' protestations on this point cf. Ep. 1326. 8–11.

23–4. ducentis florenis] Evidently some sum which Erasmus was expecting from Lasky ; possibly the first half of the purchase-money for his library, in spite of the statement in his will of 1527 that it was already paid (App. 19, ll. 38–9).

florenis facies quod tibi commodum iudicabis. Ad me nihil dum perlatum est. Litteras et isthic refrigescere doleo, quum apud Brabantos et apud Hispanos felicissime floreant. Bellorum nullum video finem, adeo crudescunt principum irae. De Roma rursus capta crudelis ad nos adfertur rumor. Opto vanum esse.

Hic pestilentia rursus aliquot abripuit, mitior tamen quam autumno proximo. Ioannem Frobenium amicum incomparabilem paralysis nobis ademit. Primum dextri pedis grauissimo cruciatu diu torquebatur, sic vt nulla mors crudelior: eo per medicum audacem magis quam eruditum consopito verius quam profligato, coepit esse feroculus, et amicis admonentibus vt domi se contineret, vitaret frigus, arrisit, non obtemperauit. Ita ex alto nescio quid tollere parantem morbus obortus in humum deiecit. Casus ipse ad mortem satis erat, post biduum aegre alterum oculum sustulit, iam agens animam. Huius viri decessus me non vulgariter affecit, praesertim quum Augustinus totus ferueat sub praelis non paucis.

Hosio lubens bene faxim si quid queam. Nunc tamen non erat scribendi ocium. Opinor caeteros amicos ad te scripturos. Quae misi proximis nundinis, videntur ad te nondum perlata. Item quae scripsi per Seuerinum Olpeium, qui se praedicabat istuc proficisci.

---

25. Litteras et isthic] Evidently Lasky had commented on Ep. 1821. 67–70.

27. Roma] For the second pillage, which began on 25 Sept., see Pastor ix. 459 seq.

30. Frobenium] See Ep. 1900.

32. medicum] See Ep. 1769. 16n.

39. Augustinus] See Ep. 2157.

40. Hosio] Stanislaus Hosz (5 May 1504—5 Aug. 1579) of Cracow matriculated there in 1519 and was B.A. 1520. His first publication was some verses contributed to a *Iudicium astronomicum* for 1522. Attracting the notice of Tomiczki (Ep. 1919), he was put in charge of the school which the Bp. maintained in his palace at Cracow. Besides many verses printed in books, he dedicated to his patron the Cracow edition of Ep. 1819, a Paraphrase on Ps. 50, and a translation of Chrysostom's *Comparatio monachi cum rege* (Hos. E. 2–4): in the preface to the last, 19 July 1528, Erasmus is described as 'doctissimorum colophon'. In 1529 Tomiczki sent him to study at Bologna and Padua, and he won a doctorate in Laws. On his return in 1533 he wished to visit Erasmus, but just before starting, lost his journey-money. His biographer, S. Rescius, remarks (p. 23): 'Voluit fortasse prouidere Dominus . . . ne ex Erasmi domestica consuetudine et ex illo pleno futilitatis ac leuitatis ingenio mordacis linguae labem traheret aut caeteris istiusmodi maculis mentis suae puritatem inquinaret.' In 1535 Tomiczki made him his private secretary; in March 1536 he filled the same office for Chojenski, bp. of Plock; and in May 1538 he became royal secretary. He took priest's orders in 1543, was made bp. of Culm 1549, and of Varna 1551. Vigorously opposing Protestantism, he published at the Synod of Piotrkow, 1551, a confession of the Catholic Faith which was widely circulated. Having been created Cardinal in 1561, he induced Ferdinand to agree to the resuscitation of the Council of Trent in 1562; and he presided as Legate over its later sittings. In 1564 he accepted the foundation of the first Jesuit College in Poland, at Braunsberg between Elbing and Königsberg. Gregory XIII recalled him to Rome as Grand Penitentiary, and there he died.

See a life by Stan. Rescius, who had been with him at Trent, Rome, 1587; Ciaconius iii. 908–23; ADB. xiii. 180–4; and Hos. E., with excellent annals of his life to 1558.

41. caeteros amicos] See ll. 9, 11nn.

42. proximis nundinis] by Froben, going to the September fair at Frankfort. Erasmus' letters no doubt accompanied the completed Ambrose (l. 44).

43. Seuerinum] See Ep. 1810. 50n. On this occasion he had left in Sept. (Ep. 1916. 8–9), carrying to Lasky ms. copies of Sadoleto's *Curtius* and *Laocoon*, and Vida's *De cura bombycum*, sent by Boniface Amerbach: see Basle MSS. C. VI[a]. 73. 71, 90, 99.

Dicaui tuo patruo Ambrosium. An hic mihi mens laeua fuerit, ex te scire cupio ; nam diu fluctuabam anceps animi. Quam tragoediam mihi quidam, quauis vipera nocentior, orsus sit in Hispania, cui praelusit Bedda, et nunc cupit catastrophen addere, disces ex epistolis et libello quem addo. Harum rerum nihil spargat tua prudentia ante tempus. Suaseram huic nuncio Georgio vt hic maneret, verum maluit isthuc recurrere quam hic ociosus terere tempus. Bene vale Basileae Anno M. D. XXVII.

1916. To John Antoninus.

Opus Epistolarum p. 686. Basle.
N. p. 655 : Lond. xix. 76 : LB. 912. 9 December 1527.

[The year-date of this group of letters, 1915–16, 1918–19, is established by the mention of Froben's death (l. 41). Much of the contents of Ep. 1915 is repeated here.]

ERASMVS ROTERODAMVS ANTONINO MEDICO S. D.

Qvvm animus iste tuus plusquam Pyladeus superet omnia regum munera, tamen tu non desinis nouis subinde certare muneribus, et minitaris nescio quid tale tantumque vt a me contemni non possit. Hoc mihi credas velim, Antonine, istud tuum pectus mihi tribus regnis esse preciosius. Georgius bona fide reddidit omnia. Hieroslao a Lasco precor vt felix sit sua fortitudo ; cui tamen nonnihil metuo, ne in neruum. Alexius Turzo mihi abunde satisfecit, si prouocationem meam aequi bonique consuluit. Seuerinus Olpeius hinc discessit mense Septembri, onustus meis litteris ; quanquam et per Frobenium scripseram in mercatum : quae perlata sint necne, nondum habeo certum.

Regi cordatissimo non displicuisse litteras gaudeo ; aeditas esse nec probo nec improbo. Opinor vobis constare consilii vestri rationem. Mallem praefationes et versiculos omissos, non ob aliud nisi quod laudant inuidiosius. De munere extorquendo nolim agi. Videbor enim hoc aucupatus, quum nihil minus cogitarim. Hac in re sum obsecutus animo Ioannis a Lasco, iterum atque iterum eadem ad me scribentis.

Ioanni Henkello nunc consulere serum est ; superest precari vt quod factum est feliciter cedat. Pauli Crescentii nihil ad me per-

---

1915. 44. Ambrosium] See Ep. 1855.
46. quidam] Lee ; see Epp. 1744. 125n, 1902. 79–84.
47. Bedda] See Epp. 1902 introd., 1906.
48. libello] An advance-copy of the *Apol. ad monachos quosdam Hispanos* : see Epp. 1879, 1888, 1967.
49. Georgio] See Ep. 1895. 21–2n.
1916. 2. nouis . . . muneribus] In April 1534 Erasmus had in his possession a small gilt cup with a cover, 'donum Antonini medici' : Basle MS. C. VI^{a}. 71, f. 3, printed by L. Sieber, *Das Mobiliar des Erasmus*, 1891, p. 6. On 8 Feb. 1536 he gave it to Volz : see the *Epitaphiorum libellus*, pp. 108–9, appended to the *Catalogus Lucubrationum*, Basle, Froben, 1537. For an earlier gift from Antoninus see Epp. 1660. 90n, 1698. 14–15.
7. Turzo] See Ep. 1572. It appears that he had not yet made any gift in acknowledgement of the Plutarch.
12. litteras] See Ep. 1819 introd., with an account of the preface and verses.
19. Henkello] For the uncertainty of his present position see Ep. 1672 introd.
20. Crescentii] Miaskowski shows (*Jb. f. Philosophie* xv, 1901, p. 357n) that this is Paul Decentius (= Krasowski : † 2 Oct. 1545), provost of All Saints at Cracow, and canon of the Cathedral, who was secretary to the King and the

uenit, praeter animum quem e tuis cognitum litteris lubens amplector; sicut et Samborkii et Hosii et Georgii Vuerneri et Langi,

---

Chancellor. An autograph letter from him to Jo. Dantiscus, dated at Danzig 5 July 1526, is in the Muzeum Czartoryskich at Cracow (MS. 243. 91). In 1528 he reprinted, with H. Vietor at Cracow, two of Erasmus' translations from Chrysostom, out of the volume of 1527 (see Ep. 1800). The unique copy, belonging to the Warsaw University Library, was carried off with other treasures by the Russians retreating in 1915; and though its return is promised, it was not available in July 1922. Decentius was a kinsman of Hosius (Ep. 1915. 40n); and at the end was Official to the Bishop of Cracow. See Prof. J. Fijálek in *Polonia sacra* i, 1918, p. 78: kindly translated into Latin for me by Prof. A. Kiodrinski.

22. Samborkii] Miaskowski identifies with Jo. Szamboczki or Zamboczki († 24 March 1529), another royal secretary: autograph letters from whom, 1522–7, are in the Czartoryskich MSS. 243, 247 at Cracow. Others to Tomiczki are printed in AT. He died at Vilna: cf. AT. xi. 74n, 126. Another Jo. Szamboczki was canon of Plock, and being presented to a canonry at Cracow, died before entering upon it; a. 23 Oct. 1528 (AT. x. 431, 445). But Miaskowski's identification is the more probable. The *Acta Rectoralia* of Cracow University (ed. W. Wislocki i, 1893) mention a Jo. de Zamboczyn who was B.A. in 1490.

Vuerneri] Geo. Werner († c. 1557) of Patschkau in Silesia is identified by Bauch with Greg. Martini de Paczkowia, who matriculated at Wittenberg in 1511–12, and at Cracow in 1514–15. There he was pupil of Val. Eck, and in 1519 proceeded B.A. H. Vietor printed for him an Elegy on Bp. John Thurzo of Breslau (Ep. 850), 30 Aug. 1520, and a volume of Elegies 7 July 1523 (Panzer vi. 463, 466). At the latter date he was rector of the school at Kassa in Hungary; and later became town-secretary and judge at Eperies. After Mohacs he made advances to the Zapolyas, but later joined the Hapsburgs; and in Sept. 1527 was present at Tokay when Nic. of Salm, Ferdinand's commander-in-chief (ADB. xxx. 259), signally defeated Jo. Zapolya. In 1528 he composed a treatise *De admirandis Hungariae aquis*, first printed at Vienna in 1551: I have seen nothing earlier than Oporinus' edition at Basle, Aug. 1556. After capture by Zapolya's followers and imprisonment in 1532, he was rewarded on release by appointment as praefect of the Hungarian counties of Sowar and Saros, and later as president of the Chamber of Upper Hungary. In 1551 he was entrusted with the settlement of Siebenburgen after its surrender by Isabella Zapolya. See G. Bauch, *Deutsche Scholaren in Krakau*, 1901, pp. 75–6. Verses by him appear in the Cracow edition of Ep. 1819. Jöcher ascribes to him an epic on the combat of David and Goliath, Görlitz, 1567.

Langi] John Lange (16 April 1503—25 Sept. 1567) of Freistadt in Austrian Silesia went to school at Neisse, and then to the universities of Cracow and Vienna. For a short time he was schoolmaster to the boys of the royal chapel at Buda; but after Mohacs he was driven back into Silesia, and was rector of schools at Goldberg 1527, and Neisse 1529. Verses by him appear in the Cracow edition of Ep. 1819. In 1535 he became secretary to the town of Schweidnitz; but left in 1536 to serve Jac. of Salza, bp. of Breslau († 1539), and his successor, Balthasar of Promnitz, as chancellor. In 1543 he was attached to the household of Ferdinand's daughter, Elizabeth = Sigismund Augustus of Poland (Hos. E. app. 12); and later was employed regularly as Ferdinand's ambassador to the Polish court (Hos. E. 184, 211, 255–6: Zeb. E. 257). In 1557 he returned to Schweidnitz, where he died.

From 1539 to 1546 he showed consistent patronage to Vinclerus' press at Breslau, editing books and providing MSS. From a MS. which had been stolen from Matt. Corvinus' library at Buda, carried off later by the Turks to Constantinople, bought there by a Christian and brought back to Hungary, he translated the *Hist. Ecclesiastica* of Nicephorus Callistus. Ferdinand and Henry II of France gave privileges dated 1551–⅔, the former perhaps accepting the dedication in consequence of a report from Nausea (Ep. 1577) on books i–vi (Vienna MS. 9485). The book was printed by Oporinus at Basle, March 1553 (cf. T. Wierzbowski, *Materyaly* i, 1900, no. 145, and Hos. E. 1320): a second edition, ibid. Aug. 1560, was published also by Steels at Antwerp. In 1565 the Frobens at Basle printed for him a translation of

quorum nonnullos mihi commendauit Lascanus: quibus omnibus alias mutuum animum declarabo. Nunc nec vacabat nec expediebat plura scribere; iter longum, nuncius nescio quam certus.

Vix credas, mi Antonine, quam tibi gratuler tam benignum, tam candidum patronum, praesertim hoc rerum statu turbulentissimo. Ei scripsi tribus verbis, reclamante pudore meo. Impudentiae causam in te transferas oportet.

Beddam adeo non pudet suae vesaniae vt ordiatur tragoediam multo hac insaniorem. Nisi istos vrget extremum fatum, nescio quid sibi velint. Ioannis Leopolitani candorem exosculor: quem vtinam plures imitarentur! De Funere vertendo vereor ne non succedat. Iritabuntur quos non possumus compescere. Quicquid est tragoediarum vel in Galliis vel in Hispaniis, hoc fonte nobis scatet. Quin et illud videndum, ne quid hinc discriminis ad eos redeat quibus autoribus aut consciis hoc procuratum est. Optimae coniugi tuae precor omnia laeta. Lintheum dono missum auro gratius est, quod praeter mittentis affectum commendat etiam ipsa nouitas. Iosephum tuum, si veniet, cupidissime videbimus.

Hic pestis recruduit: reliquit nos nuper Ioannes Frobenius, paralysi correptus. Dederat morbus quaedam sui praesagia, sed puduit virum nimium fortem aegrotare. Bene vale, mortalium charissime Antonine.

Basileae, postridie conceptae virginis. Anno M. D. XXVII.

1917. From Caspar Ursinus Velius.

Breslau MS. Rehd. 254. 164. — Gran.
LB. App. 344: EE^2. 58. — 10 December 1527.

[An original letter, by a secretary (a^1); corrected, signed and perhaps addressed by Ursinus (a^2). LB., following Fecht, omits ll. 51–73. The year-date is sufficiently confirmed by the contents.]

Ex litteris ad Fabrum, doctissimum hominem mihique amicissimum, tuis facile intellexi residere adhuc in animo tuo memoriam Velii aliquam: quam prorsus deletam suspicatus sum aliquandiu,

---

Justin Martyr. See Jöcher (*s.* Longus); ADB. xvii. 638; and G. Bauch, *Gesch. des Breslauer Schulwesens in der Zeit der Reformation*, 1911, pp. 51, 102–3, 111.

1916. 27. patronum] Tomiczki; see Ep. 1919.

32. Leopolitani] John of Lwow († 20 Feb. 1535), who was B.A. at Cracow 1495, M.A. 1499; 'collegiatus maior, vir insigniter doctus et columna Vniuersitatis', and like Hosius a protégé of Tomiczki. From 1500 to 1523 he lectured at Cracow, mostly on Aristotle; see the *Liber Diligentiarum*, ed. W. Wislocki, 1886. In 1509 and again in 1514 he was dean of the Arts Faculty; see J. Muczkowski, *Liber promotionum*, 1849, pp. 119, 127, 148, 159. By July 1523 he was B.D. and canon of St. Florian in Cleparz, by June 1534 D.D.; see the *Acta Rectoralia*, ed. W. Wislocki, i, 1893, nos. 2718, 3229. In 1529 he received a grant from Tomiczki (AT. xi. 57). His death is recorded in the diary of one of Tomiczki's household; see *Monumenta Poloniae historica* v, 1888, p. 902. His only published work appeared posthumously, *Passionis Christi historica explanatio*, Cracow, Ungler, 1537; see *Janociana*, 1776, i. 161–2, no. 62.

33. Funere] The Colloquy of this name, first printed in Feb. 1526. A German translation, ⟨Magdeburg, J. Knapp⟩, 1527, is described in BEr^2. *Colloq.* ii. 389: but there is no trace of any translation into Polish.

40. Iosephum] Tectander: see Ep. 1810. 20n.

1917. 1. litteris] Not extant.

propterea quod, quemadmodum anno superiori in litteris pollicitus eras, te ad Regem Ferdinandum scripturum meque celsitudini eius commendaturum diligenter, id hactenus facere supersedisti. Auxisset proculdubio regium fauorem vel tua commendatio; cuius animum iampridem cum alii in aula primores viri, tum Faber ipse mihi officiose conciliarant. Quorum opera aulae insertus, subito ex scholarum vmbraculis ad tabernacula militaria ausus me fui conferre, ac Musis valere iussis Bellonam colere coepi, et Gradiuum illum violentissimum omnium deorum: quo tamen hactenus valde propicio sum vsus.

Dices tu fortasse, Quid cum aula poaetae? Caue hoc nomine me in posterum appelles, qui de repente e poaeta prodii historicus, idque non mea quidem temeritate et ausu voluntario, sed iudicio aliorum amicorumque coactu. Librum iam confecimus, rerum praeclare ac fortiter gestarum a Rege, qui mirum est ac pene incredibile quam felici successu regno hoc fuerit potitus: quem tu, valde miror, cum ad Regem Poloniae scriberes, ipsum Regem appellare non dignatus es, illum autem parricidam et regni proditorem Comitem, minime veritus es hoc nomine exornare. Commotus sum, fateor, indignitate rei, praesertim cum legerem eadem in epistola tua satrapae cuiusdam nomen ac titulum, inscriptione quauis Caesarum triumphum agentium longiorem. Hoc siue ex industria siue fortuito a te praetentum est, multorum certe in repraehensionem incurristi. Sed dabis tu veniam, non quidem te repraehendenti mihi, verum peramice admonenti, vt deinceps, si incidet in scripta tua et lucubrationes Ferdinandus rex Pannoniorum ac Bohoemorum, ne ipsum merito honore fraudes: cuius si consyderes virtutes tam adhuc adulescentis, profecto haud iniuria ipsum etiam adultis regibus et magno natu antepones.

Sed haec nunc missa faciam: que si pro dignitate debeant tractari, non epistola verum liber immensus requiratur. Ad me et priuata hec studia redeo, qui adhuc in veteri sententia permaneo, propter violentos ac furiosos Euangelii interpretes qui passim in Germania exorti sunt, quique horribiles tumultus exciuerunt, vbiuis gentium quam in ista natione, homini pie recteque instituto, hac tempestate viuendum esse. Quapropter Basilaea Viennam reuersus, comparato viatico ac sumptu in vnum alterumque annum, in Italiam me recoepi. Inde nondum anno confecto reuocatus Regis

32. antepones α^2: anteposueris α^1. Regis *add.* α^2.
41. nondum anno confecto *add.* α^2.

4. litteris] Not extant. As far back as 18 Feb. 1522 Ursinus had tried to induce Erasmus to write a preface for his *Poemata*, Basle, Froben, March 1522, commending him to Ferdinand: see Basle MS. G². II. 80. 130.

15. historicus] Cf. Ep. 1935. 71.

17. Librum] *De bello Pannonico*: by now perhaps carried to the end of bk. ii, with the obsequies of Louis II, 11 Nov. 1527, or of bk. iii. Bk. x, which is the last, ends with the events of 1 Sept. 1531. The original MS. exists at Vienna (Lat. 7688); it was first printed by A. F. Kollarius, 1762. For mention of the book see Ep. 1977. 45.

20. ad Regem] Ep. 1819.

21. Comitem] Zapolya; see Epp. 1810. 20n, 1819. 143.

24. satrapae] Chr. of Schydlowyetz; see Epp. 1593, 1810. 23n, 1819. 143–7.

30. merito honore] Cf. Ep. 2005 tit.

31. adulescentis] born 10 March 1503.

41. in Italiam] Ursinus spent the winter of 1523–4 in Rome, and returned to Vienna early in April; see G. Bauch in *Ungarische Revue* vii, 1887, pp. 203, 235.

Ferdinandi litteris, sed precipue pestilentiae metu, que tum in omnibus fere oppidis et per amplissimas vrbes crudelissime saeuiit, extractus, Viennam redii. Vbi per hoc triennium non incommode vixi neque illibenter, cum oppressa fuerit saepius erumpens et conata effundere virus suum pestifera illa haeresis, virtute inclyti Ferdinandi; qui tametsi hydram illam tot capitum non funditus exciderit hactenus, tamen pro virili sua et ingenita animi magnitudine collisam debilitauit, multis locis imminentem arcuit, alicubi iam radices agentem extirpauit.

Porro quae in intima Germania iam insedit, et regnum inter partim improuidos, partim impios et malignos possidet, eam credo suis ipsius viribus propediem corruituram, relicturamque nationi praeter caedes ac foedissimas dissensiones et resuscitatam immanissimam barbariem, dedecus apud exteras nationes sempiternum et odium inexpiabile. Credo equidem, si Turca rescierit tam nefarios hominum perditissimorum ausus, si non praedae cupidine, at ne virus hoc in suae ditionis loca peruadat, Germaniam vltro venturum oppugnatum.

Protagorae libri de diis immortalibus parum recte sentientis, iussu Athen⟨iensium⟩ publice igni cremati fuerunt, ipse author exilio multatus. Quam vero bene putas istud hominum genus de ciuibus suis mereri, qui diuinis et legibus humanis impie euersis, pro sua libidine nouas condunt, odio iraue concitati? ac pessimo quidem publico hominum mentibus simplicissimorum, nescio qua oblata libertatis dulcedine, sensum adimunt tot impendentium calamitatum. At salutem animae pollicentur! Isthuc quidem sibi et sui similibus, mihi quidem credibile non fit, in beatorum sedibus eum locum habiturum, qui inhumane, impie, sediciose metu legum ac Dei posito, vitam more ferarum transsigat. Sed sum et hac in parte nimius, verum apud te quem scio hec non enunciaturum; apud quemuis alium non mihi tantum permittere auderem. Stultum enim esset camino oleum infundere.

Rhenanum, Bonifacium, Frobenium et amicos alios saluta. Tu vero bene vale, vir dignissime. Saluebis a Fabro, qui tui est amantissimus. Piso mense Martio spoliatus bonis omnibus, credo animi dolore, Posonii diem obiit. Difficile et acerbum est homini in Italia et inter elegantes homines versato, hic, praesertim tam tempore alieno et in regione exusta, viuere. Sed reddit hanc vitam dulcem importuna religio Germanorum. Iterum vale. Litteras, si me amas, non proferes.

Strigonii in Pannoniis x Decembr. Anno XXVII.

Tuus Vrsinus Velius.

D. Erasmo Roterodamo, theologo et oratori facile principi. Basiileae.

58. vltro *add.* a^2. 62. vero *add.* a^2. 64. condiunt *a*: *corr. Enthoven.* 69. legum a^2: legis a^1. 70. a^2: transsigant a^1.

64–5. pessimo . . . publico] Cf. Liv. 2. 1. 3.

76. Piso] See Ep. 216. As his estates lay in Transylvania, he had lost them after Mohacs; cf. Ep. 1754. 29. For his intimacy with Ursinus see Ep. 1662.

77–8. in Italia] Piso had been for long ambassador in Rome.

1918. To Christopher of Schydlowyetz.

Opus Epistolarum p. 686. Basle.
N. p. 654 : Lond. xix. 75 : LB. 913. 12 December 1527.

ERASMVS ROT. CHRISTOPHORO A SCHYDLOVIETZ, PALATINO ET CAPITANEO CRACOVIENSI, REGNI POLONIAE CANCELLARIO, S. D.

Non caret quidem egregia virtus vel laude vel praemio suo, etiamsi praeclaris conatibus non responderit euentus, qui soli Deo est in manu ; nos tamen eramus feliciores futuri, nisi plus valuisset regnandi dulcedo quam aequa rectaque consilia. Prorsus experimur esse verissimum quod ante tot annorum milia scripsit Homerus, cibi, potus, cantionum, chorearum, et omnium rerum quamuis natura dulcium homini satietatem oboriri ; solius belli, rei omnium tristissimae, nullam esse satietatem. Quid hoc aliud esse dicam, vir eximie, nisi Deum a nobis auersum, principum quorundam animis insedabilem ardorem pugnandi immittere ? Quid autem malorum abest huic seculo ? Quae mundi regio non aut patitur bellum aut parat ? Vbi non saeuit pestilentia ? Vbi non laboratur inopia ? Nec tamen tot afflicti modis agnoscimus Deum, flagellis ad resipiscentiam prouocantem ; sed perinde quasi rebus integris, epulamur, iungimus matrimonia, digladiamur, et de proferendis regni pomeriis contendimus. Spero tamen opera tua ac tui similium optimique Regis Sigismundi dexteritate res humanas in tranquilliorem statum aliquando reponendas.

Quod scribis epistolam meam tum ipsi Regi, tum regiis proceribus omnibus magnopere placuisse, gaudeo sane nec Ioannis a Lasco consilium nec meum obsequium successu caruisse. De munere non est quod satagat tua benignitas. Iam dudum teneo quod captabam, si placuit, si pacis studium commendauit. Pro tuo erga Antoninum meum studio gratiam habeo maximam. Sic enim is vir me suis virtutibus sibi deuinxit, vt quod officii tua sublimitas in illum contulerit, lubens passurus sim imputari mihi. Dominus te seruet incolumem, vir modis omnibus clarissime.

Datum Basileae prid. Id. Decemb. 1527.

1919₁₉₅₃ To Peter Tomiczki.

Opus Epistolarum p. 689. Basle.
N. p. 657 : Lond. xix. 78 : LB. 914. 12 December 1527.

[A letter of self-introduction, written at the suggestion, or with the approval, of Antoninus, who was the Bishop's physician. It was already composed on 9 Dec. (Ep. 1916. 26–9) ; so that the month-date assigned is perhaps that of the completion of a fair copy by a secretary for dispatch, Erasmus adding it with his own signature.

Peter Tomiczki (c. 1465—29 Oct. 1535), son of Nicholas, 'nobilis de domo

15. *HN*³ : matrimonio *N*¹ *Lond.*

---

5. Homerus] *Il.* 13. 636–9.

19. epistolam] 1819.

21. munere] On the suggestion of Schydlowyetz and Cricius, Sigismund sent a present in Feb. ; see Epp. 1952. 33–4, 1954. 13–20.

Nauis ', after early education at Gniezno, then the best school in Great Poland, studied arts for four years at Leipzig, and afterwards at Cracow (matric. 1489; B.A. 1490; M.A. 1493); and later read law at Bologna for four years, obtaining a doctorate, and at Rome for one. Returning in 1500 he became chancellor to Card. Frederic Casimir († 19 March 1503), who gave him the archdeaconry of Cracow. Next he was for two years in the household of Jo. Lubranski, bp. of Poznán; and then on the accession of Sigismund in 1506, entered the royal secretariat. After serving on embassies 1509–12 and accumulating lesser preferment, he was rewarded with the see of Przemysl 1514, and made vice-chancellor of Poland 1515. In 1520 he was translated to Poznán, and on 6 April 1524 to Cracow. Thus he was now in a position of commanding influence, ' primus post Regem '. In 1531 he declined the abpric. of Gniezno and therewith the primacy of Poland. Many of the books printed at Cracow were dedicated to him; including Erasmus' *Hyperaspistes* by Vietor in June 1526; Jo. Campensis' Hebrew grammar by Ungler 25 May 1534; and cf. Epp. 1810. 77n, 1915. 40n.

The correspondence now opened continued with cordiality so long as he lived. In 1529 Erasmus dedicated Seneca to him (Ep. 2091). Tomiczki's last letter, four days before his death, was to urge Erasmus to accept the cardinalate. Erasmus' expressions of regret for a friend he had never seen, ring quite genuine (Lond. xxvii. 23, LB. 1293; 1 Feb. 1536). Many of the vice-chancellor's letters are printed in AT, from the rich collections of Count Maurice Zamoyski in Warsaw, and from other Polish libraries.

See a biography by Hosius (Ep. 1915. 40n), who had known him, intimately, first printed in Hos. E. i, pp. clii–clxix; some notes by his nephew, A. Cricius (Ep. 1629), in the Kórnik MS. 243, f. 408; the diary cited in Ep. 1916. 32n, for 1532–6; and the monument erected by himself in Cracow Cathedral.]

ERASMVS ROT. PETRO TOMITIO EPISCOPO CRACOVIENSI S. D.

NEC ocium nec argumentum ad te scribendi suppetebat, amplissime Praesul, pudor etiam dehortabatur. Sed tuus Antoninus tam graphice tantoque affectu mihi depinxit effigiem pectoris morumque tuorum, vt si dicam te mihi ignotum esse, plane mentiar; sim autem ab omni pietatis et humanitatis affectu alienissimus, si talem Praesulem non venerer, suspiciam et amem ex animo. Caeterum Antonino meo non minus gratulor quod patronum nactus est cuius auspiciis possit in his rerum humanarum vndis et honestam et tranquillam vitam degere. Sic enim amo pectus hominis longe candidissimi, vt magis hilarescam si quid illi bonae rei obtigerit, quam si mihi obtigisset. Leue est, si iam gratuler tibi dignitatem istam, quam fortunae tuae non debes, sed praeclaris animi tui dotibus; nec te dicam hoc nomine felicem, quod serenissimo Regi sis inter primos et gratus et charus, quandoquidem hoc ille iudicio facit potius quam affectu. Seculo nostro reique publicae Christianae gratulor; cui si tui similes multi contingerent episcopi, citius haec rerum tempestas in serenitatem verteretur.

Habet tua celsitudo epistolam plusquam Laconicam; quam tamen fatereris esse prolixam, si nosses quibus distringar laboribus. Precor amplitudini tuae R. prospera faustaque omnia.

Datum Basileae pridie Idus Decemb. Anno M. D. XXVII.

TIT. PETRO TOMITIO *add. N.*

[1873]1920. FROM CHARLES V.

Simancas MSS. Est. 1554, ff. 577, 583 (a, b). Burgos.
Tres Colloquios, ⟨1528⟩, f°. a^5 (*a*). 13 December 1527.
P. p. 290 : LB. 915.

[For this letter, besides the printed volumes *α–ε* enumerated in Ep. 1873 introd., there are two authentic sources, Valdes' rough-draft (a) and a fair copy (b) made from it by a secretary in the Chancery : preserved together at Simancas. In a, Valdes has written ERASMO in the top left-hand corner : its dates are added by another hand (cf. Ep. 1731 introd.). The text of P follows *α–ε*, but is, as usual, poor. Some of its variants are mere errors, which need no record, but six of the seven shown here are reproduced by LB : which may therefore be inferred to have used P as its source. What the origin of P's text was I cannot conjecture. That the letter was in circulation in Germany c. 1549 is shown by its occurrence in the Gotha MS. chart. B. 16, p. 377, written by Val. Bauarus (see Ep. 1443 introd.). The text of that MS., which is very inaccurate, follows *α–ε* as against a b, and ends with ' Vale e Burgun: 27 '. Its agreement with one only (l. 31) of the distinctive variants of P is too slight to suggest any connexion between them. For a poor xvii^c copy at Paris see Ep. 1873 introd. The Spanish text is found only in *α–ε*.

The dates are confirmed by the residence of Charles v at Burgos at this time. In a letter from there, 13 Dec. ⟨1527⟩ (Alva MS. at Madrid, f. 11 v°.), Diego Gracian (Ep. 1913), whose master, Juan Manuel, was officiating for Chancellor Gattinara in the autumn of 1527 (Alva MS. f. 17), promises to send A. Fernandez (Ep. 1904) a copy of this letter ' propediem '. The slight divergence of month-date between the Latin and Spanish texts may be compared with those of Epp. 939, 1670, 1708.

Why Erasmus did not publish this letter with Ep. 1873 in H is not clear. Ep. 1731 also he did not publish ; and as Ep. 1270 is found in only one out of the numerous editions of the Paraphrase, he may have received a hint that, however unobjectionable individual letters might be, such publication was in general to be avoided.]

CAROLVS DIVINA FAVENTE CLEMENTIA ROMANORVM IMPERATOR DESIGNATVS AVGVSTVS ETC.

HONORABILIS, deuote, dilecte ! Fuerunt nobis tuae litterae duplici nomine iucundissime, et quia tuae erant, et quod ex his intelleximus Lutheranorum insaniam inclinari. Quorum alterum debes tu quidem singulari nostrae erga te beneuolentiae, alterum vero non tam nos tibi debemus quam vniuersa respublica Christiana ; quum per te vnum id assequta sit quod per Caesares, pontifices , principes, academias, atque per tot viros eruditissimos hactenus obtinere non valuit. Vnde tibi et apud homines immortalem

CARLOS POR LA DIVINA CLEMENCIA ELECTO EMPERADOR DE ROMANOS AVGVSTO ETC.

HONRRADO deuoto y amado nuestro, en dos maneras nos auemos holgado con tu carta : lo vno por ser tuya, y lo otro porque entendimos por ella començar ya a deshazerse la seta Lutherana. Lo primero deues tu al singular amor que te tenemos, y lo otro te deuemos a ti, no solamente nos, mas aun toda la republica Christiana : pues por ti solo a alcançado, lo que por emperadores, pontifices, principes, vniuersidades, y por tantos y tan señalados varones hasta agora no auia podido alcançar. Por lo qual conoscemos que ni

---

TIT. DIVINA . . . CLEMENTIA *add. b* (FAVENTE *om.* α). ROMANORVM . . . AVGVSTVS *add.* α. 3. inclinari *a* : declinari *P, cf. Ep.* 1873. 12 : declinare *LB.* 7. *b* : erudissimos *a.* 8. *b* : inmortalem *a.*

4^a. y *β* : E α.

laudem, et apud superos perpetuam gloriam nequaquam defuturam, et quam libentissime videmus, et hanc tibi felicitatem contigisse ex animo gratulamur. Superest vt prouinciam hanc feliciter a te susceptam pro viribus ad finem vsque perducere adnitaris. Nos enim tuis sanctissimis conatibus omni auxilio et fauore nunquam defuturi sumus.

Caeterum quod scribis de his quae in tuas lucubrationes apud nos tractari coepta sunt, moleste admodum legimus. Nam videris nostro in te animo ac voluntati quodammodo diffidere, quasi nobis presentibus quicquam aduersus Erasmum, cuius Christianam pietatem exploratam habemus, esset statuendum. Ex inquisitione enim quam in tuis libris permisimus, nihil est periculi ; nisi vt, si quid humani lapsus in his inueniatur, tu ipse amanter monitus id vel corrigas vel ita explanes vt nullum offendiculum pusillis relinquas, et hac via tuis scriptis immortalitatem pares et obtrectatoribus ora occludas. Si vero nihil calumniae dignum repertum fuerit, vides quantam gloriam tibi tuisque lucubrationibus assequturus es. Bono itaque animo te esse volumus, tibique persuadeas summam nos tui honoris atque existimationis rationem nunquam non habituros.

Pro quiete reipublicae quod in nobis fuit, hucusque nos strenue prestitisse, non est cur aliquis dubitare debeat : quid in presentia prestemus quidue deinceps prestituri simus, ea malumus operibus declarare. Hoc vnum a te petimus, vt tuis praecibus actiones omnes nostras Christo Opt. Max. semper commendes. Vale.

entre los hombres immortal fama, ni entre los sanctos perpetua gloria te puede faltar, y por esta tu felicidad entrañablemente contigo nos holgamos. Resta que pues con tanta felicidad as tomado esta empresa, procures con todas tus fuerças de llegar la hasta el cabo : pues por nuestra parte nunca auemos de faltar a tu sanctissimo esfuerço con todo nuestro fauor y ayuda.

Lo que escriues delo que aca se a tractado sobre tus obras, leymos de mala gana, porque paresce que en alguna manera te desconfias del amor y voluntad que te tenemos : como si en nuestra presencia se ouiesse de determinar cosa ninguna contra Erasmo, de cuya Christiana intencion estamos muy ciertos. Delo que consentimos buscar en tus libros, ningun peligro ay, sino que si enellos se hallare algun humano descuydo, tu mismo amigablemente amonestado lo emiendes, o lo declares de manera que no dexes causa de escandalo alos simples, y con esto hagas tus obras immortales y cierres la boca a tus murmuradores. Pero sino se hallare cosa que de razon merezca ser calumniada, no ves quanta gloria tu y tu doctrina aureys alcançado. Queremos pues que tengas buen coraçon, y te persuadas que de tu honrra y fama iamas dexaremos de tener muy entera cuenta.

Por el bien dela republica auer yo hecho todo lo que en nuestra mano a seydo, no ay porque ninguno lo deua dubdar. Lo que alpresente hazemos y de aqui adelante pensamos hazer, mas queremos que la obra lo declare. Vna cosa te pedimos, que en tus oraciones no dexes de encomendar nuestras obras a Iesu Christo todo poderoso.

---

9. perpetuam *a* α : perennem *b*. 10. lubentissime *P*. 17. *b* : difidere *a*. 19. pietatem *a* : mentem α. 23. *b* : inmortalitatem *a*. 24. calumni/ *b*, *vbi charta lacera* : calumnia α. 26. persuadeas *a* : persuasum α. 27. *b* : sumā *a*. 30. *a β P* : dubitari αγ. 31. sumus *P*. 33. nostras omnes *P*.

18^{a}–19^{a}. amonestando *β*. 28^{a}. *β* : pidimos α.

Dat. in ciuitate nostra Burgeñ. die xiii. Decembr. Anno Domini M.D.xxvii., regni nostri Romani nono.

Carolus.

Mandato Caes. M^{tis}.
Alfonsus Valdesius.

Honorabili deuoto nobis dilecto Desyderio Erasmo Roterodamo, consiliario nostro.

30a Fecha en Burgos a catorze de Deziembre enel Año del Señor de mil y quinientos y veynte y siete, y de nuestro imperio nono.
Al honrrado deuoto y amado nuestro Desiderio Erasmo Roterodamo del nuestro conseio.

1921 (1963) To Henry Botteus.

Opus Epistolarum p. 689. — Basle.
N. p. 658 : Lond. xix. 80 : LB. 917. — 22 December 1527.

[The year-date is confirmed by the mention of Froben's death.
For information about Henry Botteus or de Bottis († 1544), I am indebted to the generous co-operation of M. Octave Morel, archiviste de l'Ain, and M. l'abbé L. Alloing of Belley. He was born at Beynost, NE. of Lyons, and educated in the College of Montaigu at Paris under Beda (Ep. 1963. 20–21). Having gained a doctorate in Laws, he was appointed Official to Louis of Gorrevod, bp. of the short-lived see of Bourg († 1535 : GC. iv. 279, xvi. 644–5). His only known work, composed in 1528, is a *Tractatus de synodo episcopi et de statutis episcopi synodalibus*, Lyons, J. David, 1529 : of which there is a copy in the Bibl. Nationale (Rés. B. 1904). In its final sentence he speaks of himself as being still in his ' iuuentus '.]

ERASMVS ROTERODAMVS HENRICO BOTTEO, LL. DOCTORI, OFFICIALI BVRGENSI, S. D.

Vir in Domino charissime, quemadmodum de tam singulari vestro in me amore gaudeo, ita vos inani moerore contristatos doleo. Toties efferor, toties mihi supersum ; interim paratus ad vtrunque, quum Domino visum fuerit.

Ioannes Frobenius, vir ornandis studiis natus, nos reliquit, non sine dolore meo : sed tamen dum morbi genus (erat enim paralysis), dum hoc seculum turbulentissimum cogito, magis gratulari libet erepto quam deflere abreptum. Orsus erat ingenti sumptu totum Augustinum, nec optabat longiorem vitam quam donec absoluisset. Sed Deus illi, vt spero, melius aliquid prouidit quam optabat. Officinae tamen molem Hieronymus filius et ego sustinemus. Non excidit liber De ratione concionandi, sed semper aliquid transuersim incidit, quod alio propellat animum. Et vix credi potest quantum negocii nobis facessat Augustinus.

1920. 34. Dat. *om.* α. in *add. b* : E α : Ex *LB.* ciuitate . . . 36. Carolus *b* : Burgis 13 Decembr. 1527 *a.* 37. Mandato . . . M^{tis}. *b* : *om. a* α. 38. Alfonsus Valdesius *b P* (*post* nostro, *l.* 40) : *om. a* α. 39–40. Honorabili . . . nostro *add. b* (39. docto *ante* nobis *add. P*). 1921. 12. transuersum *N.*

1921. 3. Toties efferor] Cf. Ep. 1518. 1–11, 20–23 ; Agr. E. pp. 825–6, of 1525 ; and a letter of L. Ammonius, 16 March 1527 (Besançon MS. 599, p. 146).

5. Frobenius] See Ep. 1900.
9. Augustinum] See Ep. 2157.
10. Deus . . prouidit] Cf. Hebr. 11.40.
12. concionandi] See Ep. 1660. 33n.

Iam non solum cum Hispanicis phalangibus mihi res est, verum multo capitalius bellum cum aliis, Bedda nullum non mouente lapidem, ne videatur vir bonus. Attamen admoneri me gaudeo. Te cum omnibus qui mihi bene volunt in Christo, quam optime valere cupio.

Datum Basileae postridie Thomae Apostoli Anno M. D. XXVII.

1922. To George Smotzer.

Opus Epistolarum p. 675. — Basle.
N. p. 644 : Lond. xix. 64 : LB. 918. — 27 December 1527.

[The year-date is amply confirmed by the contents. On 26 Dec. 1527 Boniface Amerbach too had written to someone at Ensisheim, perhaps Smotzer, asking for the return of the packet of letters (Basle MS. C. VIª. 73, ff. 322, 59). His letter begins :

S., vir clariss. Missus est a Senatu Dannensi ad amplissimum ordinem Ensisheimeñ. fasciculus litterarum domini Erasmi Roterodami : quo consilio non satis liquet. Nam edictum vestrum super nunciis excuciendis, nisi fallor, eos respicit qui aliquid proditionis aut in patriae detrimentum moliuntur. Ex horum numero Erasmum non esse cum nemini non constet, et litterae ad vos missae doceant, nihil suspicionis sed litteraria quaedam in se continentes, haud iniuria qualenam illi ad vos mittendi consilium susceperint, miror. Feceris rem te dignam, clarissime vir, si nuncio presenti, harum repetendarum nomine ad vos misso, vt reddantur curaueris. Debet hoc humanitas tua bonis studiis, debet Erasmo, viro omnium optimo. . . .

Ep. 1965. 1–3 shows that the packet was recovered before long, and the letters sent off again ; but that to one at least of the friends addressed Erasmus had sent a duplicate on 4 Jan. 1528.

George Smotzer of Constance matriculated at Tubingen 26 April 1503, and was M.A. 1506. On 27 Jan. 1508 he matriculated at Freiburg, being by that time in orders. In 1514 he was appointed to a readership in Law, and as Dr. entered the University Council. In 1515 and 1519 he was Rector. In 1525 he was appointed a member of the Austrian Council at Ensisheim, and left Freiburg ; retaining, however, a claim upon his readership and hoping soon to return. In 1527 he was still taking a part in University affairs (ZE. 108, 109 ; Am. E. 54) ; and he continued to hold property in Freiburg. Not till 1547 was he relieved of his duties at Ensisheim and permitted to come back to the academic life which he preferred. See H. Schreiber, *Gesch. d. Univ. zu Freiburg*, 1868, ii. 321–2.]

ERASMVS ROT. GEORGIO SMOTZERO, I. V. DOCTORI, S.

Ornatissime Doctor. Vt quod accidit non mediocriter doleo, ita gaudeo casum incidisse per quem id quod accidit resciscerem. Scripsit ad suos veteres sodales Ruffus, guardianus Franciscanorum apud Rubeacum, fasciculum literarum mearum Thannis in diuersorio publico repertum, eumque traditum in manus Senatus eius oppidi. Hoc cognito misimus eo proprium nuncium. Per eum didicimus eas literas a Senatu Praeposito traditas, qui inspiceret

---

1921. 15. Hispanicis] See Epp. 1701, 1879 introdd.

16. Bedda] See Ep. 1902 introd.

17. admoneri] To be told what was going on in Spain.

1922. 3. Ruffus] Of this person nothing else seems to be known: see the list of wardens in T. Walter's *Das Minoritenkloster zu St. Katharina in Rufach*, in *Alemannia* NF. vii, 1906, p. 57.

4. Rubeacum] Rufach, at the foot of the Vosges, 8 ms. N. of Ensisheim.

Thannis] See Ep. 460. 12n.

7. Praeposito] Perhaps, as he was now in Basle (ll. 8–9), this provost may be identified with Jac. Riecher, who is mentioned as provost in 1523, but did not reside, and was not even in subdeacon's orders. No other name is known till 1536, when Theobald Molitor

si quid inesset quod ad rempublicam attineret. Is Praepositus—nam hic adest—fatetur nihil omnino in eis repertum quod vllo modo contingeret principum negocia. Nihilo secius literas ad Concilium Ensishense fuisse missas; siue hoc odio mei, siue nimia quadam diligentia, siue inscitia factum est, in praesentia non disputo. Tot fasciculos epistolarum ac libellorum et in Angliam et in Galliam et in Hispaniam et in Poloniam et in Brabantiam mitto quotidie, ac vicissim accipio a Caesare, qui me agnoscit pro suo consiliario iurato, a Rege Ferdinando, a Rege Angliae, ab Archiepiscopis et Card.; nunquam tamen incidit casus tam inauspicatus. Non enim soleo literis committere quod vllo modo turbet reip. commoda.

Proinde quando nec ignotus ipse nec ad ignotos scribo, erat hoc ciuilitatis, vbi literas a me profectas vidissent, ad me remittere, non quibuslibet inspiciendas exhibere. Saltem quum singula excussissent, nihil erat opus ad vos mittere, non solum cum iniuria mea, verumetiam eorum ad quos scribo. Res enim eiusmodi sunt vt mea magnopere retulerit perlata fuisse scripta; nec vllum commodum hinc illis proficisci posset, mihi vero summum esset incommodum, si per aliorum manus aberrarent. In mediis etiam bellis aliquid datur religioni literarum, praesertim si nihil est quod ad hostem pertineat. Sed vtcunque haec acta sunt a Thannensibus, te maiorem in modum rogo, curet humanitas tua ne hic nuncius istic diutius haereat, sed quicquid est chartarum, diligenter obsignatum ad nos referat, vt per alium eo perueniant quo volo.

Ex oratione Praepositi Thannensis non satis liquet quae fuerint; sed tamen coniicio esse fasciculum quem proxime commisi cuidam Antonio Bletz Eluetio. In eo erat epistola vna ad Senatum Parisiensem, vna ad Facultatem Theologiae, vna ad Natalem Beddam, vna ad theologum Hispanum Sorbonicum, vna ad Geruasium theologum, vna ad Card. Lothoringiae, vna ad Lodouicum dominum Berquinii, vna ad Germanum Brixium, vna ad Liuinum quondam famulum meum, vna ad Archiepiscopum Cantuariensem; erat libellus typis excusus ad Archiepiscopum Hispalensem. Erant duo codicilli eodem argumento, alter ad Senatum Parisiensem, alter ad Facultatem Theologicam, et aliquot exemplaria alienarum

---

secured the benefice for himself. See K. Scholly, *Die Gesch. u. Verfassung des Chorherrenstifts Thann*, Strasburg, 1908, p. 179. A Jac. Rieher of Basle matriculated there in 1504.

11. Ensishense] For this Council of the Austrian Government in Alsace see Ep. 1525. 26n.

12–13. Tot fasciculos] Cf. Epp. 1745. 11–12, 1874. 49–73.

15. a Caesare] Ep. 1731.

consiliario] See Ep. 370. 18n; and, for Erasmus' employment in that capacity, Ep. 1790a.

16. a Rege Ferdinando] Epp. 1343, 1505; cf. Ep. 1874. 72.

a Rege Angliae] Ep. 1878.

34. Bletz] See Ep. 1784. 1n.

ad Senatum] Ep. 1905.

35. ad Facultatem] Ep. 1902.

ad Natalem] Ep. 1906.

36. ad theologum] Ep. 1909.

ad Geruasium] Ep. 1903.

37. ad Card.] Ep. 1911.

ad Lodouicum] Not extant.

38. ad Germanum] Ep. 1910.

ad Liuinum] Not extant. He was probably now in Paris: cf. Ep. 1848. 16.

39. ad . . . Cantuariensem] Not extant. Ep. 1965. 1–2 shows that it was dated 30 Nov.

40. libellus] An advance copy of the *Apologia ad monachos Hispanos*, apparently sent in duplicate; see Epp. 1879, 1888.

41. codicilli] Probably some further defence of himself against Beda, in amplification of Epp. 1905, 1902.

epistolarum, si recte diuino. Precor vt huc omnia redeant, saltem illud quod in manibus vestris residet. Sin est aliud quippiam, quaeso vt huc remittatur, quando scio nihil a me scriptum quod ad vos pertineat. Hoc officio reddes me tibi deuinctissimum. Et si quid inciderit in quo tibi vicissim queam gratificari, senties hominem nec immemorem nec ad referendum officium segnem.

Hanc epistolam alteri addidi, quod acceperam Praefectum istinc iam discessisse. Quod si verum est, confido rem tua dexteritate facile perfectum iri, praesertim quod, quantum ad vos attinet, nullius sit momenti. Bene vale.

Basileae Natali Ioannis Euangelistae, Anno M. D. XXVII.

1923. To Jerome Emser.

Breslau MS. Rehd. 243. Basle.
29 December 152$\frac{8}{7}$.

[An original letter, autograph throughout, but written with haste. A contemporary note on the verso probably indicates that it was received at Dresden on 4 Feb. 1528. The interpretation of the year-date is given by the mention of the Disputation of Berne.
Erasmus had not yet learned of Emser's death on 8 Nov.; cf. Ep. 1928. 7-9.]

S. P. Proximis nundinis dedi ad te litteras ad illustrissimum Principem litteris adiunctas, in quibus commemoraueram quaedam de negocio Henrici Epphendorpii. De quo nunc certum habeo quod per quendam Principi intimum acceperit epistolam quam pridem illustrissimo D. miseram. Quod quo consilio factum sit nescio. Certe nihil ad rem attinebat. Et satis diuino inscio Principe factum. Paulo post venerunt huc duo qui reddiderunt abste litteras quae non multum habebant praeter salutationem: per eos quoniam erant ignoti totiesque fallimur, consilium erat non rescribere. Verum quum instarent, datis aliquot nummis rescripsi. An hec ad te peruenerint, scire cupio. Tum quid sentiat illustrissimus Princeps de secundo libro Hyperaspistae.

Leus apud Hispanos agit miram tragoediam. Eam fortiter cum suis adiuuat Beda. Exitum breui audies. Adsunt hic Capito, Bucerus, Vrbanus et nescio qui alii, petituri Bernam vt illic disputatione peracta decernatur de missa abolenda et parentalibus.

1922. 49. Praefectum] The President of the Council at Ensisheim.

1923. 1. litteras] Not extant. For some account of its contents see Ep. 1940. 18-23.

2. litteris] Ep. 1869.

3. Epphendorpii] See Ep. 1934.

4. intimum] Pack; cf. Ep. 1951. 17-18.

epistolam] Answered by Ep. 1448.

7. litteras] Not extant: nor Erasmus' reply.

12. Hyperaspistae] See Ep. 1853.

13. Leus] See Epp. 1735. 21n, 1744. 125n.

14. Beda] See Epp. 1902 introd., 1906.

Capito] On 18 Dec. Oecolampadius was expecting the arrival at Basle of the delegates from Strasburg (Zw. E^2. 676). On 8 Feb. 1528 they had just returned home (Bl. E. 116).

15. Bucerus] See Ep. 1901.

Vrbanus] See Ep. 386.

Bernam] The Disputation lasted 7-26 Jan. 1528.

16. parentalibus] Masses for the dead.

Concionati sunt hic aliquoties. Deus det felicem exitum. Nam res videtur spectare ad summos tumultus.

Qui has perfert missus est a Christophoro Carolbitzio, iuuene rarissimae indolis et mire addicto studiis. Per eum poteris tuto scribere quae voles. Opto tibi felicitatem integram in Domino.

Datum Basileae. postrid. innocentum. 1528.

Erasmus Rot. mea manu.

Eruditiss. D. Hieronymo Emsero. Dresdae.

1924. To Duke George of Saxony.

Opus Epistolarum p. 674. — Basle.
N. p. 643 : Lond. xix. 63 : LB. 919. — 30 December 1527.

[Contemporary with Ep. 1923. For the displeasure with which the criticism of monarchs was received see Epp. 1951. 1–9, 1983. 1–8.]

ERASMVS ROT. GEORGIO SAXONIAE DVCI S. D.

Illvstrissime Princeps. Nihil erat hoc tempore magnopere dignum de quo tuam celsitudinem interpellarem ; sed ad scribendum inuitauit oportunitas tabellarii, tum certi, tum huc mox recursuri. Quae commoditas nobis nimium raro contingit : quo minus amittendam existimaui. Proximis autem nundinis misimus illustrissimae celsitudini tuae secundum Hyperaspistae librum, vna cum literis ; quae an perlata sint necne, nondum certo cognoscere licuit. Vix enim dici possit quanta nunc sit hominum in huiusmodi negociis tum improbitas tum perfidia. Quare si tuae celsitudini non erit molestum, mihi magnopere gratum fuerit si dignabitur tribus verbis indicare num reddita sint quae misimus, deinde an probata sint tuo iudicio, quod apud me plurimum habet ponderis. Non enim eiusdem est parere et iudicare, quemadmodum ait Socrates ille Platonicus. Hoc vnum scio, nihil vnquam mihi fuisse molestius quam tam prolixae conuiciorum et gloriarum rhapsodiae respondere, cuius vel lectionem deuorare patientis erat stomachi.

Haec tam noua tempestas desiderat aliquem insignem artificem, qui prudentia, autoritate et ingenio tantos componat motus : qualem adhuc prodire neminem et miror et doleo. Theologi tot syllogismis, tot problematibus instructi, tantum, vt apparet, intra scholae parietes theologi sunt. Nunc certe, si vnquam alias, tempus erat reconditam illam et humana maiorem sapientiam proferre. Porro episcopi quidam videntur aliud agere, monachi plerique de ventre solliciti sunt magis quam de Euangelio. Caesar et Ferdinandus videntur ad seueritatem velut ad sacram ancoram spectare, et profecto huc prouocant qui sub Euangelii nomine quicquid libet, sibi licere volunt ; at vereor ne res cadat in deterius. Praedandi studium multos excitabit etiam in immerentes, et quisquis habet aliquid, affinis erit periculo. Qui nihil habent, his erit bene, nimirum

1923. 24. Desdrae *MS.*

1923. 19. Carolbitzio] See Epp. 1899. 100, 1912, 1924, 2010.

22. 1528] The 8 appears to be written over a 7.

1924. 24–5. Ferdinandus] Cf. Epp. 1926. 17–18, 1977. 40, 1983. 9–29.

ex malis alienis, vt fit in bello. Atque hinc existet omnium rerum confusio. Si malum subito tolli nequit, saltem arte mitigandum est ad tempus, donec morbus admittet medicantis manum. Durum est sectionibus et cauteriis vti, quum pene maior corporis pars occupata morbo est. Damnosa medicina est quae plures perdit quam seruat. Si quod in vtraque parte vitiosum est, prudenti moderatione tolleretur autoritate consensuque principum, res, opinor, haberet minus cruentum exitum. Oro vt is qui nouit quid expediat generi mortalium, principum animis inspirare dignetur ea consilia quae nobis veram pietatem cum sancta concordia restituant, quando praeter vota nihil aliud nobis superesse video.

Agit hic Christophorus Carlebitzius, iuuenis praeter imaginum commendationem et eruditione non vulgari et morum senili quadam maturitate ornatissimus, vt praeter aetatem et faciem nihil habeat iuuenile; sic addictus honestissimis studiis vt quicquid voluptatis adolescentes alii solent ex conuiuiis, alea et amoribus venari, hic totum ex libris petat. Quibus rebus, quoniam singularem quandam spem de se praebet, lubitum est tuae ditioni gratulari. Ab hoc missus est qui has perfert: per quem tua illustrissima celsitudo dignabitur significare si quid me scire volet, quam incolumem ac florentem tueatur Deus.

Basileae 3. Cal. Ianuar. Anno M. D. XXVII.

1925. To the Nuns of Denny.

Epistola consolatoria, 1528, p. 3 (*a*). ⟨Basle.⟩
Lond. xxx. 3: LB. App. 497. ⟨1527–8.⟩

[The extracts given here are from an *Epistola consolatoria in aduersis*, Basle, Froben, 1528 (*a*); which must have been printed early in the year (probably for the March fair at Frankfort), since it was reprinted at Cracow by H. Vietor, 1528, with a preface by Anselm Ephorinus dated 5 July 1528. In appending the *Epistola* to his *De pueris instituendis*, Basle, Froben, Sept. 1529, p. 300 (*β*), Erasmus made a few slight changes. The Basle *Opera* of 1540, v. 508 (*γ*), reprint *a*: but the text of Lond. is taken from *β*.

The circumstances of the composition are indicated in the text. It appears that when T. Grey left Basle for Louvain in the autumn or winter of 1525 (Epp. 1624. 18, 1641), he induced Erasmus to write a letter of salutation to the nuns of a Franciscan house founded in 1341 at Denny, 1½ miles NW. of Waterbeach near Cambridge (see W. Dugdale, *Monasticon Anglicanum* vi, 1846, pp. 1549–53); of which some of Grey's sisters were inmates. The nuns replied with a gift, perhaps of sweetmeats such as the nuns of Cologne were in the habit of sending (Ep. 1346): but it was stolen on the way (ll. 3, 66) and never reached Erasmus. When he learnt of the loss, no doubt not at once, he wrote again, amplifying his former hurried letter into a discourse of pious exhortation. From the date of publication a conjectural date may be assigned for the composition.

There is a contemporary translation of the *Epistola* into Flemish, which appeared in conjunction with a Flemish translation of the *De contemptu mundi* (Ep. 1194), Antwerp, S. Cock, *s.a.*]

ERAS. ROT. SACRIS VIRGINIBVS IVXTA DIVI FRANCISCI INSTITVTVM CHRISTO MILITANTIBVS PROPE CANTABRIGIAM S. D.

Bene nos hortatur Dominus, dilectae in Christo virgines, vt recondamus nobis thesaurum in coelis, vbi neque tinea corrumpit

1924. 41. Carleuitzius *N*.

neque fur furatur. Xenium quod vestra pietas misit, intercipi potuit ; sed vestram charitatem, vestras sanctissimas preces quibus me quotidie sponso vestro commendare dignamini, homo quamlibet furax interuertere non potuit. Demus igitur operam vt hoc opum genere ditescamus, quarum elargitione non pauperior sed locupletior fit qui communicat egenti, nec fraudari potest is in quem fit elargitio. Minima tam gratis, tam alacribus animis accipere quid aliud est quam ambire maius beneficium ? Itaque quoniam intellexi vobis epistolam illam quam sic ex tempore efflagitante Thoma Greio, cui negare nihil possum, effudi verius quam scripsi, tantopere gratam fuisse, visum est vna cum epistola mittere flosculum, ex Esaiae semper vernantibus hortis decerptum, qui vestros animos sacri spiritus fragrantia simul et recreet et corroboret. Etenim si flos terrenus admotus naribus non solum exhilarat verum etiam vires cordis confirmat, quanto magis huiusmodi flores, quos aura diuini Spiritus genuit aluitque, animis et hilaritatem et robur addent spirituale, si animis admoueantur. Quis enim est cui non interdum obrepat moeror ac taedium quoddam intuenti mala, quibus hisce temporibus vndique plena sunt omnia ? Quis tam confirmatus spiritu, cuius animum in tantis opinionum dissidiis non perstringat aliqua tentatio ? En igitur vobis Esaiae flosculus, qui pro taedio det alacritatem, et animum fidei robore confirmet fulciatque : ‘ In silentio ’ inquit, ‘ et spe erit fortitudo vestra ’. . . . .

⟨p. 12⟩ Quot annis iam omni malorum genere affligimur ! Decem plagis afflicti sunt Aegyptii, et ad singulas coeperunt resipiscere. Nos tot iam annis tanto pluribus atterimur, nec agnoscimus Domini manum ; nec quisquam ad vitae correctionem confugit, sed in alios alii culpam reiicimus, sibi quisque blanditur ; molimur vindictas, quasi quicquam possint homines aduersus diuinam potentiam. Quod enim mali genus est quod non premit nos ? aut quae pars est orbis ab horum malorum immunis contagio ? Vbi terrarum non furit Mars ? quum Martem dico, non vnum aliquod malum dico, sed malorum omnium oceanum. Vbi non pestilentia ? vbi non rerum caritas et fames ? vbi non expilationes ? vbi non latrocinia ? Nec alicubi desunt inundationes. Quam acres et implacabiles principum irae, quantum calamitatum inuexerunt rebus humanis, quantoque grauiora minitantur ! Quanquam haec leuia sunt, si conferantur ad Ecclesiae dissidia. Quot sectis discerpimur, et subinde suppullulant nouae ? Quos iungit sanguinis propinquitas, quos eadem domus, quos idem lectus copulat, distrahit opinionum dissensio. . . . .

⟨p. 17⟩ In his cauernis latitauit instituti vestri parens Franciscus, humillimus apud mundum, apud Deum maximus. In his latitauit sanctissima virgo Clara, vestri sodalitii dux et patrona : quae nullis huius mundi praesidiis, nullis humanis freta viribus, sed silentio et spe fortis, calcauit mundum, prostrauit Satanam, vicit carnem, et post temporarios gemitus meruit vitae coelestis coronam, regnans cum sponso, quem spretis omnibus Satanae pompis et illecebris

19. interdum β *Lond.* : *om.* αγ.

11. Greio] See Ep. 1624. 18n. 23. Esaiae] 30. 15.

vnum adamauit. Huius vestigiis ingredientes perseuerate Virgines, ac semper ad meliora proficite; vt quemadmodum nunc estis sociae certaminis, ita sitis et gloriae quae mox reuelabitur in vobis. Ne vos terreat aetas tenera, sexus fragilis, corpusculi imbecillitas, Satanae potestas mille dolis armata! Petra in qua latitatis fortior est omnibus, comminuetur quisquis in hanc impegerit, tutus erit quisquis constanter inhaeserit. . . . .

⟨p. 19⟩ Non est igitur quod metuas, pusille grex; confide quoniam qui vos tuendas suscepit, vicit mundum. Te vero, religiosissima Domina, quae virgineae sodalitatis curam agis, nihil arbitror necesse vt horter admoneamque tui officii; gratulari magis liberet, nisi vel parum id tutum esset humanae fragilitati, vel parum gratum tuae singulari modestiae. Tantum oro vt, quod facitis, pergatis nostri in vestris ad Dominum precibus meminisse; nominatim autem Greii sororibus ex me salutem dices. Dominus vos omnes seruet incolumes. Simul orabit vestra charitas pro interceptore, vt ex miluio vel harpya potius fiat columbus, desinatque tandem cretissans inuolare quidlibet, ne prouocet in se manum Christi, et nomen illi vertatur. FINIS.

1926. To Hermann, Count of Neuenahr.

Basle MS. — Basle.
H. p. 672: N. p. 641: Lond. xix. 59: LB. 925. — 3 January 1528.

[An original letter, autograph throughout. In 1845 it was in the collection of Carl Künzel at Heilbronn, and was reproduced in facsimile in a *Sammlung historisch-berühmter Autographen*, no. 252, Stuttgart, 1845: later it was in the Morrison collection. At the sale of that in April 1918 it was bought through Messrs. Ellis by Sir J. A. Brooke of Huddersfield; and at his sale in May 1921, it passed through Messrs. Maggs to Herr Ch. Geigy of Basle, who is its present possessor.
The text of H shows a few variations. The year-date added there may be accepted, from the numerous references to events of 1527.]

S. Quam male timui ne te absorberet Hispania, tam vehementer gaudeo quod nobis redieris, non solum incolumis verum etiam prosperiore valetudine. Sic enim accipio; quanquam quod accidit iuxta Caletium, si tamen accidit, permolestum est.

Libellum tuum a me diligenter lectum opinor tibi redditum vna cum litteris meis. Nam tu quidem fueras ingressus iter, tamen

1925. 65. αγ: Greiis β *Lond.* 69. FINIS αγ: DIXI β: Valete *Lond.*
1926. 1. S. *MS*: ERASMVS HERMANNO COMITI A NOVAQVILA S. D. *H*.

1925. 58. pusille grex] Luke 12. 32.
59. vicit mundum] Cf. John 16. 33.
60. Domina] Probably the Abbess to whom Humphrey Monmouth, a benefactor of Denny, lent one of Tyndale's books c. 1528: see J. Strype, *Ecclesiastical Memorials* i, 1721, appendix p. 246. She may perhaps be identified with Elizabeth Throkmerton, † 13 Jan. 1547, 'last Abbas of Denye': see her brass in Coughton church, quoted by W. Dugdale, *Antiquities of Warwickshire*, 1656, p. 564.
68. cretissans] Cf. *Adag.* 129, Cretiza cum Cretensi: 'congruere videtur etiam in illos qui fraudant alios'.
1926. 1. absorberet] Spain and the way thither had cost Erasmus many friends and patrons, the brothers Busleiden, Philip of Castile, Le Sauvage, De la Mota, Glapion; see Epp. 157. 59n, 205–6, 410, 1273, 1275, and cf. Epp. 650. 4–7, 658. 52–4, 1915. 19–20.
5. Libellum] Very likely the Faustus for which Erasmus wrote a preface in June; see Ep. 2002.

famulus tuus aiebat se consequuturum. Non dubito quin apud Hispanos acceperis pseudomonachôν tragoediam: de qua scire cupio si quid habes: per hunc enim poteris tuto scribere. Est enim a nobis proprie missus vt eat Antwerpiam et huc recurrat.

Absit sinistrum omen, sed tamen que videmus hic rerum preludia, nescio quid tempestatis minitantur. Nec video quo fugiam. Et Regis et Archiepiscopi litteris amantissime scriptis inuitor in Angliam. Sed illic non video mihi sedem commodam. Hoc vere fortasse vos inuisam.

Si fors aberis Colonia, cura vt illic tuas hic reperiat litteras; neque enim diu commorabitur in Brabantia. Rex Ferdinandus, vt fertur, euulgauit edictum, non dicam iniustum sed certe seuerum. Suspicantur Fabrum autorem. Opto quidem vt optimo Principi sit felicissimum. Sed opto magis quam spero. Bene vale, vir clarissime. Sobium exoculatum valde doleo.

3. Nonas. Ian. Basilee. M. D. XXVIII.

Erasmus tuae celsitudini addictiss⟨imus⟩
mea manu.

Clarriss. viro D. Hermano, comiti a Neuenarn, preposito Coloniensi.
Coloniae.

1927. To Maximilian of Burgundy.

Opus Epistolarum p. 676. Basle.
N. p. 645: Lond. xix. 66: LB. 926. 4 January 1528.

[Written to replace Ep. 1859, which had failed to reach Maximilian; cf. Epp. 1898, 1949.]

ERASMVS ROT. MAXIMILIANO A BVRGVNDIA S. D.

Clarissimvm virum Principem Veriensem patrem tuum, Maximiliane charissime, dum adhuc inter nutricum sinus reperet, et nosse coepi et amare. Iam tum enim in illo relucebat generosa quaedam indoles, ac placidum minimeque ferox ingenium. Atque ille vicissim non obscuram beneuolentis in me animi significationem dabat. Is affectus inter nos cum aetate semper accreuit. Non esse vanum quod narro, satis, opinor, declarabit Epistola puero scripta, quae tot iam annis in hominum manibus versatur; nec dubito quin eam

1926. 7. consequuturum *MS*: celeriter sequuturum *H*. 8. pseudomonachorum *H*. 9. enim *post* hunc *om. H*. 15. fortassis *H*. 16. hic *add. H*. 17–18. vt fertur *add. H*. 19. Suspicantur Fabrum autorem *om. H*. 22. Basil. 3. nonas Ian. *H*. M. D. XXVIII *add. H*. 23. Erasmus . . . 26. Coloniae *om. H*.

1926. 8. pseudomonachôν] See Ep. 1791 introd.

10. Antwerpiam] Bearing a letter to Schets answered by Ep. 1931.

11–12. preludia] Cf. Ep. 1929. 18–20.

13. Regis] Ep. 1878.

Archiepiscopi] Erasmus replied on 30 Nov. and 4 Jan.; see Ep. 1965. 1–3, and, for an earlier letter, Ep. 1861. 1n.

15. vos inuisam] Cf. Epp. 1861. 6n, 1931. 37, 1943. 38–9, 1971. 12, 1972. 10, 1977. 26.

17. Ferdinandus] Cf. Ep. 1924. 24–5n.

19. Fabrum] As Ferdinand's minister; see Ep. 1382. 33n.

21. Sobium] Cf. Ep. 1775. 16.

1927. 1. Veriensem] Adolphus of Burgundy; see Ep. 93.

2–3. nosse coepi] At Christmas 1498, when Adolphus was perhaps about 8; cf. Ep. 87 introd.

7. Epistola] Ep. 93.

studiose legeris, nec legeris modo, verumetiam igniculos quosdam ad bonas literas ac pietatem ex ea conceperis. Quo mihi iucundius fuit ex optimi viri Ioannis Borsali, tuae pueriliae formatoris, epistola cognoscere, te sic affectum tum erga literas honestissimas, tum erga me measque lucubrationes, vt videare non minus in paterni erga me animi quam in paternae ditionis haereditatem successor esse paratus. Hoc certe nomine gratulor optimo Principi, gratulor tibi, gratulor optimis studiis, quae claris ingeniis cordi esse coeperint, vicissim et vestras imagines illustraturae et illarum ornamentis illustrandae. Nunc enim licebit eam sperare felicitatem quam Plato solet optare, quum principum filii prius educantur philosophiae quam imperio. Precor vt Christus Opt. Max. istam egregiam tuam indolem seruet illibatam semperque prouehat ad feliciora.

Scripseram ante complures menses: eae literae sinistro casu interciderunt nescio quorum perfidia. Quam iacturam audio te permoleste ferre. Accessit hoc infelicitatis quod hic periit archetypum. Occupatissimus, itaque vix haec ex tempore, scripsi, superioris argumentum ex memoria retexens; breui daturus copiosiorem epistolam si hanc velut arrabonem boni consulueris. Vide ne aulicae deliciae tibi studiorum et integritatis amorem excutiant.

Bene vale. Basil. prid. non. Ian. An. M. D. XXVIII.

1928_{1974} FROM JOHN COCHLAEUS.

Leipzig MS. EE. 80. | Aschaffenburg. 8 January 1528.

[An original letter, autograph throughout. The year-date is confirmed by the mention of Emser's death.]

Ex Aschafenburgo viii die Ianuarii m.d.xxviii.

S. Vix biduum abiit, Erasme venerabilis, vt ad te proprium destinaui nuncium ex Moguntia cum litteris illustrissimi ducis Saxoniae Georgii. Meas non addidi, quia verebar ne forte non esses responsurus ad priores litteras, vbi intellexisses me domi non esse. Dedi enim alias ad te litteras per alium nuncium quem ad Bernenses misi. Nunc iniui iter, vt proficiscar ad illustrissimum ducem Sax. Georgium; qui loco Emseri nostri, qui obiit viii die Nouembris, me habere desyderat, collaturus mihi ea sacerdotia quae ante contulerat Emsero. Ego quidem, opt⟨ime⟩ Er⟨asme⟩, mallem residere domi apud matrem decrepitam; non audeo tamen repugnare sanctae (vti videtur mihi) Principis illius et intentioni et vocationi. Vado igitur vno comitatus equite, quem ad me misit.

Difficulter tamen impetro hic abeundi veniam; nam Princeps

1927. 11–12. epistola] Ep. 1898.
18. Plato] *Rep.* 6. 502.
22. Scripseram] Ep. 1859.
24–5. archetypum] The rough-draft, such as Erasmus was wont to preserve: cf. Epp. 1805. 288–9n, 1893. Presumably it was found again, since it was printed in H, immediately before this letter.
28. aulicae deliciae] Cf. Epp. 1898. 21–2, 1984. 22–3.
1928. 2. litteris] answering Ep. 1869: answered by Ep. 1929.
4. priores] Not extant.
5. nuncium] See Zw. E². 694–5.
ad Bernenses] Cf. Ep. 1988 introd.
7. Emseri] Cf. Epp. 1923, 1929. 15.

meus reuerendissimus et illustrissimus dominus Mog⟨untinus⟩ admodum grauatim me dimittit. Dixit autem heri gemebundus ad me, certissimam imminere nobis seditionem a rebaptizatis : mirari sese quod nullus nostrum contra eos scribat. Respondi ego, tam absurdam hactenus visam esse sectam illam vt putarim non opus esse contra eam scribere quicquam. 'At praeualere' inquit, 'videmus et increscere eam'; scriptum esse sibi supra 18 milia rebaptizatorum hodie in Germania esse. Rogo igitur, opt. Er., ac obsecro te propter Deum et sanctam Ecclesiam, vt paruum aliquem libellum scribas contra hanc diram sectam ; et ego, quamprimum reuersus fuero, ex Latino in Teuthonicum transferam. Itidem rogabo reuerendissimum dominum Roffensem. Noli, quaeso, in tanto patriae discrimine animarumque periculo hanc nobis denegare operam ; facies rem gratissimam non Deo solum sed et principibus plurimis. Puto equidem eam operam, quam tu triduo, vt spero, perficere poteris, prae omnibus aliis maxime necessariam esse.

Displicet mihi plurimum vafricies iurisconsultorum quos consuluit illustrissimus dux et princeps Elector Palatinus Rheni super iudicandis 18 rebaptizatis quos iampridem diu habet in carcere Altzae ; fuerunt aliquoties producti vt adiudicarentur vltimo supplicio, sed importuna iuridicorum vafricies semper obiicit moras, iam per processum iuris, iam per iudicis competentiam, vt loquuntur. Et interim scandalizatur plebs, tanquam iuste occidi non possint, et increbrescit secta. Adiuua nos, obsecro, ac vale foeliciter, decus saeculi nostri vnicum.

Tuus ex animo Ioannes Cochlaeus.

Audio quinque praecipue Articulos a rebaptizatis iurari :

i. Nunquam intrare domum Dei muratam.
ii. Nunquam audire missam, qualis hactenus celebrata est.
iii. Omnia fore communia, vxores, virgines, bona temporalia etc.
iiii. Nulli obedire potestati saeculari, sed Deo soli.
v. Quoscunque ad sectam suam cogere, aut repugnantes occidere.

Clariss. viro domino Erasmo Roterodamo, theologo disertiss., Basileae. Basel.

1929. To Duke George of Saxony.

Opus Epistolarum p. 671. Basle.
N. p. 640 : Lond. xix. 58 : LB. 927. 16 January 1528.

[The year-date is amply confirmed by the contents. Since writing Ep. 1924, Erasmus had received letters from Saxony : which on their way had passed through

14. Moguntinus] Albert of Brandenburg : see Ep. 661.

16. rebaptizatis] The Anabaptists, whose activity was now growing : cf. Ep. 1901. 36–7.

23. libellum scribas] Erasmus never responded to this suggestion.

24. reuersus] from Dresden.

25. Roffensem] Fisher, who had distinguished himself in controversy with Faber Stapulensis, Luther, Ulrich Velenus, and Oecolampadius. Cochlaeus had already dedicated two books to him, and now had just translated five of Fisher's sermons against Oecolampadius into German : see Spahn's bibliography, nos. 33, 44, 50.

31. Elector Palatinus] Ludwig v ; see Ep. 1356. 53n.

32. Altzae] Alzey in Hesse, 25 ms. s. of Mainz. Its castle was destroyed by the French in 1687.

Mainz on 6 Jan. (Ep. 1928. 1–3). None of them have survived. One, from Pistorius (Epp. 1934. 36–7, 1940. 2–3), he answered on 5 Feb. (Ep. 1943).]

ERASMVS ROT. GEORGIO DVCI SAXONIAE S. D.

Serenissime Princeps, librum Hyperaspistae secundum vna cum literis redditum esse gaudeo ; magis autem gaudeo tuae illustriss. celsitudini non displicuisse. Nec laborum nec contumeliarum me taederet, si viderem aliquem eximium fructum exoriri. Mihi sufficit Christus ad omnium compensationem quae possunt in hac vita accidere. Accepi Lutheri literas ad illustrissimam celsitudinem tuam, et illius ad illum Latine versas. Rursus Emseri responsionem aduersus Lutherum Latine versam. Nullas accepi literas ad quas non responderim. Sed non omnia perferuntur quae traduntur : id quod nimium saepe experior, non sine graui meo incommodo.

Qui has reddidit, habebat epistolam tuae celsitudinis ad H. Eppendorpium, cuius inscriptio habebat Basileae nomen ; quum ille iam annis aliquot agat Argentorati, nec vnquam interim viderit Basileam : id quod te fugere demiror.

Emserum nobis ereptum doleo, ad feliciora translatum gaudeo. Scripsimus ante paucos dies, sed paucis ; premit enim nos praeter alia diuus Augustinus, qui nunc totus excuditur cum summa dignitate. Nascuntur indies nouae tragoediae : quis sit exitus futurus nescio. Licet optima precari, nec quid aliud nobis supersit video, rebus vndiquaque turbatissimis. Illustrissimam celsitudinem tuam cupio quam optime valere : cui me totum addico dedicoque. Datum Basileae 16 die Ianuarii. Anno M. D. XXVIII.

[1893]1930[1977] From Willibald Pirckheimer.

Nuremberg MS. PP. 325. ⟨Nuremberg.⟩
⟨19 January 1528.⟩

[An autograph rough-draft, among Pirckheimer's papers in the Town Library at Nuremberg : incomplete, with plenty of blank space left on the page. Immediately below the last line, towards the left, are two columns of jottings, which were perhaps further topics to be mentioned in the letter : nos. 1–3, 5, 6, 10 being erased.

nostra schola	Augustinum
ipsi magno aere	Glareanus
calculum	Kleberger
Alberus	Durer
5. Ferdinandus	10. Ego studeo

The last possibly was a page already written, to which this was to be prefixed.

1. Hyperaspistae] See Ep. 1853.

2. literis] Ep. 1869.

6. Lutheri literas] As Erasmus is here considering (cf. ll. 8–9) the arrival of letters, this may perhaps be referred, in spite of the difference of time, to LE^2. 1009, 1011 : which had been sent to him in Latin in April 1526 ; see Epp. 1693. 17–23, 1743. 63–4.

7. Emseri] P. Mosen, *Hier. Emser*, 1890, pp. 75–6, identifies this book with the *Bekentnis das er den Tittel auff Luthers sendbrief an den König zu Engelland gemacht . . . hat*, s.l., 1527 ; see LE^2. 1117 introd. It replies to Luther's *Antwort*, 1527, to Henry VIII's recent book ; see Ep. 1773. 17n.

9. non . . perferuntur] Cf. Ep. 1922.

11. epistolam] Cf. Epp. 1934. 35, 203, 489, 1940. 1, 1943. 6, 1992. 106, 191, 215.

15. Emserum] † 7–8 Nov. 1527 ; cf. Ep. 1928. 7.

16. Scripsimus] Ep. 1924.

17. Augustinus] See Ep. 2157.

18. nouae tragoediae] Cf. Epp. 1926. 11–12, 1967. 2.

Comments on nos. 7–9 are found in Ep. 1977; and as Ep. 1893 clearly is answered here, it seems probable that this MS. is the beginning of Pirckheimer's intermediate letter, which may therefore be identified with that of 19 Jan. (Ep. 1977. 62).]

S. Quod rarius ad te scribo, E⟨rasme⟩ p⟨raestantissime⟩, nulla mea accidit socordia. Verum tu nosti quam paucis his temporibus sit fidendum, quum litterae vel non consignentur aut supprimantur, siue ad scrutandum hominum secreta etiam resignentur. Vnde non solum mihi sed optimo cuique viro perquam diligenter est dispiciendum quid scribat cuiue litteras tradat: ita omnia insidiarum et improborum sunt plena.

Caeterum quod tibi in causa Oe⟨colapiana⟩ aliquantisper satisfactum sit ob tui nominis insertionem, perplacet; quamuis, mi Era⟨sme⟩, nunquam mentionem tui ideo feci vt te vel in aliqua re offenderem, quum hautquaquam de me male sis meritus, ac ego te inter cunctos mortales vel praecipue amem, non solum, vt et antea scripsi, ob doctrinam tuam singularem, sed quia scripta tua semper etiam summa prudentia condita esse deprehendi: quam quidem aput paucos hac tempestate cernere est, quum a plurimis desideretur. Cui enim dubium, si res Euangelica sale prudentiae et non fatuitatis condita fuisset, quod non solum tumultus illi ac cedes intermissi forent, sed et omnia felicius processissent. Sed ita Deus iussit, qui sub Euangelii sui praetextu veteres errores vulgo etiam manifestari permisit, quo noui etiam quotidie emergentes iuste tandem corriperentur. Et quid nobis magis deberetur quam supplicium diuinum, quum omnes quid rectum sit cognoscamus, paucissimi tamen quod alios docemus praestamus? Non igitur, E⟨rasme⟩ optime, nomen tuum infamia aliqua aspergere volui, sed potius, quia ita commodum erat, honoris causa illud nominaui. Quod si cogitassem etiam tibi id molestum fore, penitus abstinuissem; licet me nullam tibi notam inussisse putem.

Quid vero me ad scribendum impulerit, temporis fortasse processu plenius intelliges, quum iam haut tutum sit de hac re multa scribere. Verum, vt prius a me intellexisti, ita coactus fui vt, nisi scripsissem, et ita scripsissem ne cum Oecolampadio colludere viderer, aut amplius haut superessem aut magnum malum non euitassem. Coactus igitur fui vt quantum possem veritati sucurrerem, mihi tamen interim non deessem; licet me tante rei imparem esse non ignorarem, homo inter leges et negotia secularia atritus. Quapropter si licuisset silere, maluissem quam ita infantiam meam manifestare. Sed ita Deus voluit et necessitas coegit.

Sed bene est, mi E⟨rasme⟩, postquam te lenitum esse sentio. Nec tibi vitio verto quod tam paucis confidis, quum tam multos seculum hoc quales sint manifestos facit. Ego ⟨studeo⟩ . . .

17. condita *scripsi*: conditum *MS.* 40. quales sint *scripsi*: quale sit *MS.*

---

1. rarius] Cf. Ep. 1893. 8.
12. antea] Ep. 1880. 35–6.
30. prius] Cf. Ep. 1880. 3–6. coactus] Cf. Ep. 1977. 56.
31. colludere] Cf. Ep. 1880. 22.
39. confidis] Cf. Ep. 1977. 6–8.

1931. From Erasmus Schets.

Basle MS., Scheti Epistolae 13. Antwerp.
24 January 1528.

[An original letter, autograph throughout. The year-date is confirmed by the contents : cf. also Ep. 1955 introd. for the date of delivery.]

+

S. P. Quidquid ex amica affectione de te, vir omnium doctissime et amicissime, percipere desideraueram, hoc latore nuntio iam factus certior percepi, qui tuam epistolam mihi vna cum quibusdam aliis in Angliam dirigendis bene tradidit. Vt autem ad hanc tuam respondeam, inprimis has tuas epistolas mittendas cito ac non minori securitate quam si de manu irent in manum, quibus indicat suprascriptio, dandas curabo.

Intelligere placuit intellexisse te coronatorum illorum quinquaginta ordinem, quos ad nundinas Francfordienses ad manus Frobenii, iam annus erit, tuo nomine dari iussi, quatenus a Presule Londonensi Lodouicus e Castro hos receperit in Angliam mihique permutauerit istuc. Similiter dubium illud de cyathis quod fortuna potius vel casu in Leliensi Collegio, vti scribis, accidit, quam alicuius minus dandi vel plus accipiendi accedente ingenio.

De pecunia tua nonaginta nobilium, quos ab Archiepiscopo Cantuariensi iamdiu accepit ceruisiarius ille Petrus Weldonck, scripsi in Angliam ante dies Ludouico e Castro, quo curaret hominis venare frontem, ac de pecuniis sciret quid esset. Confessus est accepisse se disposuisseque per amicos, numerari tibi. Ludouicus bona fide sic preteriens rem, nec inquesiuit quidquid vltra, nec rescripsit : sic nam quantumuis boni viri sua confidentia solent illudi. Ego enim scripsi denuo ac seriosius quam prius. Sed quid ? Res habebit vt scribis. Quidque Byrckmanni astutiarum ex hac re futurum est emicare ? Sciui enim hunc Petrum Birckmanni fere dimidiatum esse in Angliam ; nec mirum sit quin hanc pecuniam tibi curandam dari hic Petrus illi amica fide crediderit, ille vero currupta fide rem vsque nunc subtexerit. Ex nunc scripturus sum Ludouico, eam informationem, quam puto detexende veritatis pro hac re facere, diligenter capiat, mihique quam primum significet.

Significabo preterea eydem Ludouico de nonaginta angelatis que ad Purificationis festum proximum debebuntur. Puto te his tuis pensionaribus Anglicis scripsisse tuas pensiones ibidem eydem

3. epistolam] Cf. Ep. 1926. 10n.
4. in Angliam] One of these was Erasmus' letter to Warham, 4 Jan.: see Ep. 1965. 3.
8. coronatorum] See Epp. 1781. 1–2, 1866. 15–16.
11. Londonensi] Tunstall.
Lodouicus] See Ep. 1764. 5–7.
in Angliam] Cf. Ep. 1993. 20n.
12. cyathis] For these and other property left behind by Erasmus in the Collège du Lis at Louvain see Ep. 1355. 19–40.
15. nonaginta nobilium] See Ep. 1866. 5–6.
16. ceruisiarius] This usually means 'someone concerned with the production or sale of beer'; but here perhaps 'a large consumer'.
Weldonck] See Ep. 1866. 5n.
17–18. venare frontem] Perhaps to 'seek his face', i.e. to visit.
23. Byrckmanni] See Ep. 1804. 294n.
30. nonaginta angelatis] £30: given to Quirinus in April (Ep. 1993. 29–31, 47–9).
31. Purificationis] 2 Feb.
32. pensionaribus Anglicis] Warham, Mountjoy, and Longlond. Tunstall too made him occasional presents: cf. Ep. 2072.

Ludouico in tuum chommodum meo nomine dari. Si sic facerent, non essent he turbines.

Recipiendas tuas pecunias vis apud me seruari, donec scripseris. Bene est, ego quiduis iusseris exequebor. Nescis quam me affeceris gaudio, dum remigrationis ad nos tue quiduis prebueris spei. O illam diem tam multis amicis gratum !

Nil apud nos noui, quod scriptu sit dignum. Tempestatum harum malarum peioraque minantium nundum finis. Cesar vult pacta Madritiae conuentionis cum Gallo in vinclis celebrata obseruari. Gallus iureiurando violato obsidibusque liberis neglegtis recusat, interim ridente Marte in Cristiane plebicule detrimentum. Parantur vicissim arma. Non est hac tempestate nec paci nec misericordie locus : quod Deus, pacis auctor, sua misericordia dignetur subuertere, tibique, viro amicissimo, felicem dare vitam.

Vale ex Antuerpia xxiiii[a] Ianuarii 1528.

Tuus ex animo Erasmus Schetus.

Doctissimo viro sacrarumque litterarum summo interpreti, d. Erasmo Rotterodamo. Basileae.

1932. From John Crucius.

Breslau MS. Rehd. 254. 56. Collège du Lis, Louvain.
EE². 12. 28 January ⟨1528⟩.

[An original letter, autograph throughout. Prof. de Vocht points out to me that the year-date can be obtained from Cran. E. 257, of 25 March 1528 : in which Crucius writes to Cranevelt, ' Professio nostra Greca passim placet omnibus. . . . Congratulatus est instituto per epistolam Erasmus '—a letter which evidently answered this, but is not extant. It is clear too that Ep. 1955 was written after receipt of the news given here of Pace.

John Crucius of Bergen-op-Zoom matriculated at Louvain as ' diues ' on 31 Aug. 1514, entering the Collège du Lis (EHR. xxxvii. 98). The present letter shows that after completing his course, he went to England in 1522 and was employed by Erasmus' old pupil and patron, Lord Mountjoy, to teach his children ; visiting many of Mountjoy's estates round London during his five years' residence. In Aug. 1527 he was with Pace at Sion (ll. 147–8) ; but in the autumn he returned to Belgium, and began lecturing on Greek in his old college on 1 Jan. 1528 (l. 125).]

ERASMO ROTTERODAMO, ERVDITIONIS OMNIS PARENTI, IOANNES CRVCIVS BERGANVS SALVTEM.

Qvod illis tuis amantissimis, literarum pater, nescio quam dudum, saltem in Anglia mihi redditis, nondum responderim, in caussa me hercule fuit quod, dum apud Britannos adhuc haererem, defuerit opportunitas facilitasque conueniendi nuncii, cuius fidei mea commisissem. Scis enim quam rusticari soleant Musae Montioicae, neque vnquam opinor a Londino longius quam, quinquennio illo perpetuo quo me habuit Britannia, aliquoties milibus passuum centum, aliquoties sexaginta, nunquam propius quam Beduelli, vbi

1931. 37. remigrationis] Cf. Ep. 1926. 15n.
41. conuentionis] See Ep. 1716. 20n.
42. liberis] Cf. Ep. 1791. 54n.
1932. 1. illis tuis] Not extant.
6. quinquennio] 1522–7.
8. Beduelli] A manor in Hertfordshire, E. of Hatfield and about 20 ms. N. of London, which belonged to Sir Wm. Say (see Epp. 105. 3n, 115. 1n, 1595. 127n), and passed at his death (4 Dec. 1529) to his son-in-law, Mountjoy. From Oct. to Dec. 1522 the Princess Mary, aged 6, resided there (Brewer iii. 3375). See Victoria County Hist., *Hertfordshire*, iii. 460–1.

et tua supersunt adhuc monumenta, Erasme doctissime, nunquam intermoritura: quibus vix diecula vna aut altera interceptam prosperam valetudinem deuoratumque illud tantae solitudinis taedium maxima ex parte debere si negem, non immerito (paucis complectar omne opprobrium) ingratus habear. Atqui non est Beduellum—tua, si permittes, vtar scientia—Londino tam vicinum vt arbitrarium esse possit ei quem fingenda illa rudis infantia domi detineat, quoties imperet animus, Londini obambulare.

Semel forte fortuna incidi in Liuinum tuum, sed tam insperato vt neque locus neque tempus suppeteret scribendi ea quae lectionem meritura viderentur, inter immodicas et graues illas occupationes quas nutans respublica Christiana tum abs te efflagitarat. Obnixe rogaui hominem, apud te silentii culpam, si quam esse iudicares, deprecaretur atque expurgaret. Si praestitit is quod faciendum recepit, aequiorem te fore sperem, vir optime, huic Crucii tui salutationi, serae quidem illi, verum quae neque maturius neque tempestiuius fieri potuit. Nam de rebus Britannicis in Britannia scribere non ignoras ipse plaerumque non satis tutum esse, tantum abest vt semper expediat. Et quidnam rerum hic agatur, tametsi clam esse non possit, quum tam sint multi qui nouis gratificari cupiant Erasmo, ad me nihilominus pertinere visum est, quum pars sim fabulae quae nuper agi cepta est, non tacere quam person⟨am⟩ ipse sustineam. Quam susceptam prima statim fronte quis demiretur; verum humeris inuito alligatam esse magis quam sponte acceptam intelliges, vbi quibus ad eam mediis peruentum sit, audieris.

Et vt ab ouo narratio⟨nem⟩ incipiam, fastidii nonnihil obrepserat conditionis Britannicae, splendidae magis ἢ πρὸς τὰ ἄλφιτα, vt quae fortunulis nostris praesens aliquod numen exigentibus lentius prospectura videbatur, nimirum ipsa re exhibens quod facturam iam abituro pollicebaris. Nam Montioius, quem Bombasio tuo depingis animo quam re beatiorem, in ea est sententia vt, siue frugi siue iners ignauusque familiaris obtigerit, alteri nemini commendandum obtrudendumue censeat: commodo etenim tam sibi opus esse quam Principi; porro Montioicam integritatem minimum decere alium onerare, quod ipsa reiiceret, inutili pondere. Quod herois iudicium, vt multis displicet, ita mihi prudente dignum viro habetur; coniunctum optarim tamen ei liberalitati quae suos armaret aduersus eam fatorum inuidentiam quae Montioium, et mortalem et, quod procerum commune est, variis neque non repentinis obnoxium casibus, auferret. Nam quod ad me attinet, Montioii esse malim quam Alexandri, si virgula quapiam diuina sufficeretur, quo in hac vita perpetuo liceret esse Montioicum, ipso etiam diuorum mensis accumbente. Neque id esset homini difficile, si, qua pollet autoritate, vti vellet: quod cur non faciat, philosophicum quiddam Diogenicum magis quam Aristippeum in caussa esse arbitror. Atqui Aristippos nunc plures esse respondi aliquoties quam Diogenes, καὶ ἐπεφώνησα

---

9. monumenta] Probably books.
14. scientia] Cf. Ep. 103 introd.
17. Liuinum] Algoet. He was in England April–July 1524, and again in Jan. 1525: see Epp. 1430. 21n, 1537. 2n.
39. Bombasio] A mistake for Grimani; see Ep. 334. 61.

μάλ' Ἐρασμικῶς, prudentis non esse pugnare cum suo saeculo. Verum surdo verba feci, hoc profecto minus moleste, quod et multis vsu-uenerit quorum grauior esse debuerat adhortatio.

Non fuit tamen Montioica illa constantia quae ad relinquendam Angliam praecipue impellebat, sed fumus quidam tum exoriens; qui si in incendium desiuisset, metus erat ne quicquid accesserat, tum apud Anglos, quod exiguum erat, tum apud nostros, quod fixius erat et ditius aliquanto, id totum conflagraret. Sistebantur naues, dira quaedam de Iouis Iunonisque diuortio spargebantur, tristiorem erat videre nobilitatem, continui rumores belli: qui vtinam tantum rumores maneant! Inter has procellas vnica mihi speranda fuerat sacra ancora, Montioius ipse, qui et mihi et meis aeque affuturum recepit atque suis. Memoria tamen belli Gallici, quod ipsum heroa sibi non permittebat, effecit vt parum illinc praesidii (alio rapiente tumultu auferenteque Principe) expectandum mihi persuaderem, si, quod prohibeat Deus, tela in nos Britannica expedirentur.

Sic inter spem metumque fluctuantem commode literis compellat Curtius, penes quem a Calendis Nouembribus vltimis sic summa est Collegii Liliani, vt citra collegam moderetur et administret. Inuitat is, vt solet, amantissime, si non ad magnificum, saltem suauem cum ipso victum. Collatis itaque Montioicis Milesiis, periculum vt formidab⟨am⟩ habituris, cum Curtianis phiditiis ab illa casuum varietate alienis, missionem a Montioio flagito, quum ad instauranda studia quinquennium intermissa tum ad consulendum loci securitate et capiti et supellectili. Qua multis tandem precibus aegre impetrata, atque iisce legibus vt quandocunque liberet, Montioicam chenicem integram mihi essem inuenturus, saltem si quid illinc opimius offerretur, Angliam repeterem, Louanium aduolo: vbi nunc tres sum menses et cum Curtio viuo certe genialiter.

Is quam religiose semper coluerit bonas literas, Graecas pariter et Latinas, neque te, mi Erasme, fugit neque diu ignorabit orbis. Nam Sacerdos Christianus quem nunc fingit, testis abunde locuples, si-quid iudico, futurus est, non minus sermonis politie ἢ ἁγιαναγνώσει, vtraque insigniter, valere hominem. Idem hoc rerum articulo Graecitatis, quod dextere cedat, nouus quidam assertor factus est, autor scilicet vt suae iuuentuti in paedagogio Graece praelegatur. Quod si tam sequentur quam possunt et alii reliquorum paedagogiorum praesides, quis non videt apertam fenestram qua breui in scholas prodeat Graecus ille Aristoteles.

Neque temere tamen discessum est a recepta consuetudine, variis

---

63. Sistebantur] Cf. Ep. 108. 104n.

64. diuortio] The first public step towards this was the meeting of Wolsey's legatine court on 17 May 1527: of which Mendoza sent a report to the Emperor next day (Bergenroth iii. 2. 69, pp. 193–4). See Froude, *Divorce of Catherine of Aragon*, ch. 1.

68. belli Gallici] Cf. Ep. 334. 56–9; and, for Mountjoy's subsequent service abroad, Epp. 371. 10n, 508. 17n.

73. Curtius] See Ep. 1347. 392n.

87. Sacerdos Christianus] Evidently some book which Curtius was now composing; apparently never published, for BN. iv. 915–18 gives as his only work a commentary, not published, on some of the Psalms.

88. ἁγιαναγνώσει] *sc.* eruditione diuina: an invented word.

91. Graece praelegatur] A second course; in addition to Rescius' in the Collegium trilingue.

92. reliquorum] The three other Arts colleges; the Porc, the Faucon, and the Château.

id plurium hortatibus nititur. Animaduerterunt plaerique non leui iudicio viri, actum esse de re philosophica, nisi ipsa re magis quam praestigiis nescio quibus sese studiosis commendaret. Vnde factum est vt sensim renunciatum sit rixosis illis argutiis : quibus nunc succedunt saltem apud Lilianos Rhodolphus Agricola et similis castimoniae scriptores, seruata nihilominus Aristoteli sancta sua maiestate. Et vt in philosophia perstarent iuuenes, eisdem iudicibus decretum est vt accederent et Graecae literae, quae extra paedagogia gratis discuntur et ex ludis illis vmbraticis a non paucis adferuntur, vt sint dulciarii vice quod philosophiae amarorem absorbeat.

Eiusmodi frequentibus et multorum rationibus oppugnatus Curtius, quod Collegio praesideret a melioribus studiis inter caetera maxime claro, mentis cruciatum reduci mihi totum aperuit, inde natum, quod cuperet bene monentibus acquiescere, vetaret tamen rei nouitas ; quae si non apertum, clancularium tamen secum odium trahere videretur. Malens tamen rerum parere necessitudini quam cum dispendio in commune consulentes amicos a se alienare, obtestatus est me per ius illud amicitiae quae iamdiu arctissima ipsi mecum intercesserat, vt, quod in me erat, adessem vim passo amico, gratificarer Lilio, commodarem iuuentuti, occurrerem multorum opinione periclitanti in communi paedagogico muneri, obtemperarem fautoribus qui praestarent quicquid temeritatis ausus habere diceretur.

Equidem diu sum reluctatus, partim quod res alium requireret Herculem, partim quod vererer hominum opiniones ; quae, vt nunc sunt mores, talem professionem ceu gradum quendam clamitant ad Lutheranismum aut paradoxum perniciosius, a quibus totus abhorreo. Enimuero, vt paucis omnia, vicit tandem Curtius, imo in eo certantes tam validis rationibus Academiae proceres. Annui vt meis auspiciis—bene fortunent ea superi—Graece praelegeretur ; coeptumque id est a Calendis Ianuarii proximis. Et consilium est primum grammatica percurrere, post vero secundum ea scriptionis cuiusque filum retexere atque examinare, eadem fide et diligentia qua Latina solent. Designata est huic exercitio hora .2. pomeridiana, qua consueuit Naeuius ipse Ciceronem elucidare. Adnitar sane pro virili functioni satisfacere, et indefesse quidem, si testari apud alios queam labores tibi nostros approbari. Cauebo omni sedulitate ne quos exagitem, si res alioqui, vt merito debet, fauorem eblandietur.

Habes plusquam tumultuarie, mi Erasme, quid Crucius tuus amicorum precibus adactus Louanii immutarit. Gratum esse tibi tum daemum intelligam quicquid hic est vltronei obsequii, si posthac inter eos abs te numerer quibus mandare quippiam non dedignaris.

Augustini tui miro tenentur omnes desiderio : quem non magno sequatur, obsecro, interuallo, mi Erasme, Concionandi ratio, si multos cupias messi huic Euangelicae operarios. Tanti namque est plurimis ex Erasmi praescripto ecclesiasten esse Euangelicum, vt obmutescere malint quam non secundum ipsum loqui ; cuius annis aliquot iam data est fides, et rursus Lingua illa eloquentissima spem renouauit.

122. *Pro* eo *Crucius prius* me *scripsisse videtur.*

---

129. Naeuius] See Epp. 298, 1347.

137. Augustini] See Ep. 2157.

138. Concionandi] See Ep. 1660. 33n.

142. Lingua] See Ep. 1593.

Ex Anglia nihil huc affertur dignum calamo. Variatum esse inter Roffensem et Pacaeum ob translationem Septuaginta etiam dentatis chartis, pressis tamen, vetus esse tibi non dubito, quum acciderit Augusto nuperrimo, dum adhuc pene domestica cum Pacaeo mihi esset consuetudo, apud Sionitas, ad quos a morbo diuerterat.

Salutem suo iussit ascribi nomine Curtius, tui tuorumque operum studiosus vt quisquam alius, se suaque tibi offerens omnia, sicubi Erasmum oblectare poterunt; obsecrans denique, vt Lilium suum, quod tibi iam nomen dedit, eo prosequaris amore quo soles ea quae sunt tibi deuotissima.

Ignosce πρὸς τῶν μουσῶν, Erasme humanissime, prolixae inepteque loquaci epistolae a salutandi studio profectae; quod dum tacere aliquoties nescit, peius colloquitur. Memineris etiam Louanii quendam esse Crucium qui, quicquid habet, Erasmi habet imperio. Laboribus sanctis quibus non cessas ornare Christi sponsam, Ecclesiam, diu te seruet incolumem Christus op. max., qui suis affuturum promisit ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος.

Louanii ex Lilio quinto cal. Februarias.

Eruditionis omnis parenti, D. Erasmo Rotterodamo. Basileae.

1933. To Boniface Amerbach.

Basle MS. AN. III. 15. 2. ⟨Basle.⟩
Q. 26. ⟨c. 1 February 1528.⟩

[An original letter, autograph except for the address, which is by a secretary. An approximate date can be assigned between Eppendorff's arrival in Basle c. 30 Jan. (see Ep. 1934 introd.) and the conference of 2 Feb.]

S. P. Adest equ. Epphendorp., dira spirans ac iudicium minitans. Renano videtur consultum vt cras in edes Beri veniamus ad colloquium, experturi num res verbis inter nos transigi queat sine tragoedia. Optarim te adesse, si commode possis. Nam mihi litigandi nec vsus est nec ocium. Bene vale. Noctu delibera.

Doctissimo viro I. V. doctori Bonifacio Amerbachio.

1933. 1. Equu. *MS*.

1932. 144. Variatum] This controversy began at once after the first mention of the Divorce. Fisher, in a book not extant, maintained that marriage with a brother's widow was permitted by Deut. 25. 5–10, and that therefore the King's marriage was good. Henry's supporters rested their case on Levit. 20. 21, for which they claimed superior authority. See two letters to him from Pace and Wakfeld (Ep. 1311. 44n), printed in English in Wakfeld's *Kotser codicis*, ff. P^3 v°, P^4; Pace's letter also in Latin, 1526, in Wakfeld's *Syntagma*, f°. D^4 (Brewer iv. 3232–4: Knight, App. pp. xxv–xxix). The significance of the Septuagint readings I cannot divine.

148. Sionitas] The Brigettine house at Isleworth, twin foundation with the Carthusians at Shene; see Epp. 89 introd., 314. 10n. The Catalogue of the men's Library there, c. 1504–26, has been edited by Miss M. Bateson, 1898.

diuerterat] Cf. Colet's proposal to retire to Shene, and Wolsey's actual residence there: see Ep. 1211. 372n.

160. promisit] Matt. 28. 20.

1933. 1. equ.] *sc.* eques; cf. Epp. 1122 introd., 1168. 19n (and vol. v, p. xxi), 1371. 1, 1406. 229, 1901. 6, 1934. 351.

2. in edes Beri] But the conference was actually held in Erasmus' room: see Ep. 1992. 279–86, and the *Admonitio* (LB. x. 1686B).

1934. To John Botzheim.

Pirckheimeri Opera, p. 292. Basle.
LB. App. 346. 1 February 1528.

[The only source for this letter is in P; but again the text is very bad. It has been corrected in LB. and by C. Saxius in his *De Henrico Eppendorpio commentarius*, Leipzig, 1745, pp. 12–13. For the statements of the two opponents subjoined (ll. 463–505) there are three contemporary sources, Erasmus' *Admonitio*, f°. A³ v°. (β, as in Ep. 1937), Eppendorff's *Iusta Querela*, f°. A⁶ (γ), and Erasmus' *Opera*, 1540, ix. 1383–4 (δ): which in the sigla precede P for that part of the text.

The address of this letter to Botzheim presents a difficulty; for in ll. 247, 310 he is mentioned in the third person. These are perhaps mere lapses, Erasmus being so much absorbed in narration as to forget to whom he was writing: or, as the letter is included in P, it may be conjectured that in sending a copy to Pirckheimer later (Ep. 1991. 62n), Erasmus inserted the name in l. 310 with the four words following, for Pirckheimer's information. No one fits so well as Botzheim the other qualities of the person addressed: of being versed in law (ll. 167–8), of being so devoted a friend that Erasmus could call upon him to come over in a hurry (l. 458), and of living in an opposite direction from Burgundy and Holland (ll. 456–7). So the address may be accepted. Goldast in P adds to it 'Ante ictum foedus cum Henrico Epphendorpio'.

The year-date of the whole series (Epp. 1933–4, 1936–7, 1940–1, 1950, 1977, 1983, 1991–2) is established by the mention in l. 228 here of Erasmus' occupation with the *Ciceronianus* and the *De Pronuntiatione* (Epp. 1948–9); and is corroborated by the ms. dates of Epp. 1936–7.

The letters give details of an episode by no means creditable to Erasmus, which has been briefly narrated in Ep. 1122 introd. Eppendorff was exasperated by Duke George's letter (Ep. 1929. 11n) bidding him cease to annoy Erasmus; and by Erasmus' continued and no doubt merciless defamation. After remonstrating three times by letter (Ep. 1940. 19n), in one of which he threatened to stir up again the whole story of Erasmus' treatment of Hutten, he resolved early in 1528 to come to Basle, interview Erasmus and either compel him to keep silence or drag him before the magistrates.

His arrival in Basle must be dated not later than 30 January. On the first evening he met Beatus Rhenanus and poured out his complaints to him (Ep. 1934. 6–8, 19). Next day he went to the Burgomaster, and in the afternoon paid his visit to Erasmus (Ep. 1934. 19–22). During the interview Beatus and other friends came in; and in the end Eppendorff departed, promising to send his terms next day (Ep. 1934. 157–62, 463–86). They duly arrived; and on 1 Feb. Erasmus sent a copy of them to Botzheim (Ep. 1934. 457–8).

Erasmus wished to try the law; but Beatus persuaded him to accept arbitration by Boniface Amerbach and himself, who were friends to both sides. Eppendorff's consent to this, though subsequently travestied by Erasmus (Ep. 1992. 242–4), may be ascribed to him for generosity; for they were unquestionably Erasmus' two most loyal and devoted friends.

The law being abandoned, Erasmus at once invited Boniface to meet Beatus and himself in Ber's house (Ep. 1933). They met, evidently on 2 Feb.; and next day in Erasmus' own room (cf. Ep. 1933. 2n) and in the presence of L. Ber and Glareanus, the two arbitrators pronounced their sentence (Ep. 1937).

This, on the face of it, was all in Eppendorff's favour. Erasmus was to write to Duke George rehabilitating Eppendorff, and to dedicate a book to him; and further it was judged that he should pay, not the exaggerated sums demanded, but about 20 florins, to be spent on the poor at the discretion of the arbitrators. All that Erasmus gained, in addition to the settlement of the dispute, was that Eppendorff promised not to publish a book which he had written against him.

The agreement having been signed by both sides, Erasmus invited the party to supper next day, 4 Feb. (Ep. 1992. 287); and on leaving at 9 p.m. Eppendorff pressed for his letter and dedication (Ep. 1992. 289–90, 378–80). Erasmus reluctantly finished them off in bed, and there for a time the episode ended.

At the end of June Eppendorff wrote to Erasmus calling upon him to discharge the third obligation in the Arbitration; meaning, as it appears, the composition of a book for dedication to himself. But Erasmus averred that the letter never

reached him. On 1 Oct. Boniface Amerbach tried to appease Eppendorff, pointing out that Erasmus was too busy with Augustine and Seneca to compose anything else ; but in Jan. 1529 the complainant was still dissatisfied (Basle MSS. G. II. 16. 294 ; C. VI^a. 73. 89, 355 ; G. II. 16. 293).

At a later stage in the quarrel, towards the end of 1530, Erasmus printed an account of it in self-justification, *Aduersus Mendacium et Obtrectationem vtilis Admonitio*, Freiburg, ⟨? Jo. Faber Emmeus⟩, 1530 ; and to this Eppendorff replied with his *Iusta Querela*, Hagenau, Jo. Secerius, Feb. 1531.

In BEr^2. *Admonitio*, pp. 3–23, the Ghent editors point out that, as might be expected, the two narratives written from opposite points of view and some years later, do not agree in detail. Eppendorff for instance makes the interval between his arrival in Basle and the Arbitration longer than does Erasmus. The narrative given above is based on Erasmus' contemporary record of events in this letter and in Ep. 1992.

Saxius prints (pp. 55–7) two German letters which in 1528 passed between Eppendorff and Duke Henry of Saxony, to whom the matter had been referred by his brother Duke George ; Eppendorff's dated 18 Jan. without place, and the Duke's reply 23 March from Freiberg, with address to Basle.]

ERASMVS BOTZEMO SVO S. D.

QVAM vellem te hic nunc adesse, quo patrocineris Erasmo tuo rem nouam aggressuro. Hactenus gladiaturam exercui cum Beddis et Sutoribus commissus ; nunc si superis placet, fio litigator, et ab Hercule ad Mercurium transfugio. Venit huc Hen. Epph⟨endorpius⟩, e Thrasone factus Phormio, vel, vt melius dicam, ex vtroque conflatus. Vix ingressus est vrbem, nemo nesciebat illum mihi diem velle dicere. Habuit obuiam Beatum ; in illum effudit stomachum suum, meis litteris factum esse vt Ducem Georgium ex amicissimo haberet infensissimum, excidissetque ab amplissima fortuna, vt minimum dicam, trium millium flor⟨enorum⟩ : matrimonium, opinor, significabat. Beatus, vt est vir melior quam vt suspicari possit inter homines eiusmodi portenta, tum quietis amans et vtrique bene volens, suasit vti prius colloqueretur, deinde statueret. Ita solent imperatores. Colloquium non omnino recusauit Epph⟨endorpius⟩, sed negauit se domum meam venturum : quum ego sic affectus essem vt totos quinque menses domo pedem non extulissem. Interim in foro, in diuersorio, in viis publice priuatimque vociferabatur μάλα τραγικῶς quam indigna perpessus esset ab Erasmo.

Haec sub vesperam. Postridie adiit, vt audiui, Proconsulem, significans se velle legibus agere contra me. Responsum est Senatum nunc esse occupatissimum ; differret in aliquot dies. A prandio postridie venit ⟨ad⟩ colloquium, vultu mire composito ad iracundiam. Dixisses Mezentium quempiam e tragoedia. Legit mihi epistolam quandam scriptam ad Saxoniae ducem Georgium, mihi quidem ignota manu, in qua contexta fuerat historia quomodo se gessisset Friburgi, mox Basileae, demum Argentorati : in qua

3. Sutoribus *LB* : sudorib. *P*. 22. ad *add. LB*.

2. Beddis] See Ep. 1571.
3. Sutoribus] See Ep. 1591. 25n.
8. meis litteris] See Ep. 1893. 40–42.
16. affectus] For indications of Erasmus' ill-health at this time see Epp. 1893. 25–6, 43–5, 1921. 3–4, 1939. 12–13, 1965. 4, 1989. 8n.
19. Proconsulem] Adelberg Meyer ; see Epp. 1585. 27n, 1744. 56n.
24. epistolam] Cf. ll. 66, 428. Erasmus succeeded in repudiating the authorship of this : though in Ep. 1940. 5–12 he speaks with some uncertainty.
26. Friburgi] Cf. Ep. 1940. 7n.

tamen fere nihil erat praeter ea de quibus ipse pene solet etiam gloriari. Vellem hic adfuisses et vultum histrionis tibi non ignoti compositum vidisses, absque persona suam agentis fabulam. Miror ipsum potuisse a risu temperare : ego certe non potui, quum et aeger essem, et res esset inuisa. Quum ad singulos epistolae articulos exclamaret, indignum facinus sic laedi famam hominis innocentis ac simplicis, respondi me non agnoscere eam epistolam, nec meum esse vel tueri vel impugnare quod an scripsissem nescirem : sin autem proferret epistolam Ducis ad ipsum scriptam, ex illa liquere me talia non scripsisse. Nam summam argumenti ad me scripserat Simon Pistorius, Ducis cancellarius. Iam abnegata epistola, quid restat nisi vt aut doceret esse meam aut obticesceret ? Nihilo secius pergebat recitare. Tandem quum asseueraret se habere manum meam cum symbolo Termini, iussi proferret. Sciebam enim illum hoc non posse. Nec post vnquam protulit, quum toties homo veridicus asseuerasset se habere. Respondi tamen obiter ad quaedam, velut ad aliena.

Disceptantes interpellauit Beatus, hortans vt omissis querimoniis de sarcienda concordia tractaremus. Ad id professus sum me esse propensum. Interea tamen fremebat illam illibatissimam antea famam meis litteris fuisse contaminatam. Obieci me grauius ab ipso fuisse petitum, qui ter missa scheda denunciauerit plusquam hostilia, tam horrendis minis, vt homini seni, valetudinario ac timido possent subitam adferre mortem : quod compluribus accidisse scimus. Atque ego sane suspicor illum hoc animo talia scripsisse, vt aut extorqueret pecuniam aut occideret. In earum vna vocarat me sceleratissimum furciferum, homo totus innocens. Ad id respondit se non ea fecisse ex animo. 'Alioqui putas' inquit, 'me tamdiu dilaturum fuisse ?' Nonne bella defensio ? Hoc colore se quiuis fur tueri poterat. Sustuli, sed non ex animo. Deinde iactabat se fuisse laesum prius. Respondi me primum omnium fuisse laesum, quod Huttenum in me prouocarat, libellum aediderat ; nec hoc contentus, Othonis cuiusdam furore in me sit vsus. Inficianti, quod facturum sciebam, fassus sum ista non tam facile probari posse : mihi tamen tot argumentis collecta, vt propemodum pro compertis haberem. Citaui Heresbachium testem, citaui Carolum Harstum, Hutteni libellum ipso castigatore fuisse aeditum : item quum Othonis libellus aederetur, illum in Scotti typographi aedibus fuisse assiduum.

Pessime omnium habebat illum, quod in epistola dictus esset

34. sin autem *scripsi* : si meam *P*. 42. asseuerasse *P* : *corr. LB*. 44. hortans *LB* : hortantes *P*.

35. epistolam Ducis] See Ep. 1929. 11n, and cf. ll. 203–4 *infra*.
37. Pistorius] See Ep. 1929 introd.
40. Termini] See Ep. 2018.
48. ter] Cf. Ep. 1940. 19n.
58. libellum] Hutten's *Expostulatio* : see Ep. 1356. 63n.
aediderat] For Eppendorff's share in this cf. Epp. 1376. 25–6, 1377. 1–2, 1437. 45n, 59–80.
59. Othonis] Brunfels : see Epp. 1405, 6.
62. Heresbachium] He had been at Basle in the summer of 1523, and intimate with Erasmus : see Ep. 1316 introd.
Harstum] See Epp. 1215, 1437. 189–90.
64. libellus] *Pro Vlricho Hutteno . . . Responsio* : see Ep. 1405.
Scotti] See Ep. 1429. 7n.
66. epistola] The letter which Erasmus repudiated : cf. ll. 24, 428, and Ep. 1940. 5–10.

sceleratissimae ‘ Ecclesiae propugnator ’. Respondi illum his titulis celebrari ab Othone et Lonicero libris aeditis. Nam Otho huius laudibus paginas aliquot expleuit ; Lonicerus maiusculis subinde vocat illum ‘ Germaniae procerem ’. Ibi magna impudentia negauit se scire quod esset in libris Othonis nominatus. De Lonicero minabatur mihi, quasi id fingerem. Existimat enim homo veridicus mendacium esse crimen capitis supplicio dignum. Dixi librum Argentorati excusum esse et prostare passim venalem, si quid de fide mea dubitaret. Otho etiam hoc addidit suo libello, quod inscio Epphendorpio haec faceret. Quid hoc fuco stultius ? Hoc nimirum prodere est, non accusare. Sed regibus sufficit quilibet obtentus.

Obiecit epistolam quam Hymelbergius huc misit, a Melanchthone, vt putabatur, scriptam. Eam Hedioni miseram, cui tunc fidebam toto pectore. Is, vt apparet, communicauit Capitoni, Capito Epph⟨endorpio⟩. Pro Tra. N. posueram H. E. Has litteras interpretatus est, esse quendam alium, cuius nomen et cognomen iisdem litteris inciperet, se scripsisse super hac re Melanchthoni ; illum id esse verum, rescripto testatum fuisse. Hic nil aliud quam ridere libebat, scienti rem aliter habere. Nam ipse Philippi manum proferre possum, qua testatur se nunquam scripsisse Epph⟨endorpio⟩, nec vnquam ab eo accepisse litteras. Addebat se habere litteras a Bilibaldo, ipsius manu descriptas, quibus hortaretur vt stringeret calamum in Erasmum, ac tueretur famam suam. Hic nugator vultu ac voce miram affinxit δείνωσιν, non sine dentium stridore. Respondi Bilibaldum sua manu proximis litteris mihi significasse quod Epph⟨endorpio⟩ scripsisset, vt insaniendi finem faceret : epistolam esse in promtu, si cuperet videre.

74. prostare *LB* : praestare *P*.

67. propugnator] Cf. l. 377 and Epp. 1940. 9–10, 1992. 16.

68. Lonicero] John Lonicerus (c. 1499—20 June 1569) of Artern, sw. of Eisleben, after studying at Erfurt (a Jo. Vockel de Artern matriculated there c. Michaelmas 1512), was M.A. at Wittenberg 24 Jan. 1521. He joined the Austin Friars ; but under the influence of Luther and Melanchthon he attacked Aug. of Alfeld (Ep. 1167. 407n) with some violently abusive pamphlets in 1520, and then went over to the reformers. In Dec. 1521 he went to Freiburg (Bl. E. 37, 39) with a recommendation from T. Blaurer (matric. 14 Dec.) ; but having criticized a Franciscan preacher he fled to Esslingen in 1522. In Sept. 1523 he moved to Strasburg (Bl. E. 58) ; where he married, 6 Jan. 1524 (LE[2]. 797. n. 2), and worked for Knoblouch, Cephalaeus and Herwagen, editing the Septuagint and Homer in Greek and translating Luther into Latin for circulation in France. In 1527 he was appointed first Prof. of Greek at Marburg, and in 1536 of Hebrew also ; and there he worked till he died, proceeding D.D. on 15 May 1564. While at Marburg he published Latin versions of parts of Pindar, Isocr., Soph., Dem., Arist., Lycurgus ; a Greek grammar, 1536 ; and Latin translations from Theophrastus, and of the *Postilla* of Ant. Corvinus. See ADB. xix. 158–63.

69. Lonicerus] I have failed to trace the book in which he lauds Eppendorff with this title.

75. Otho] See Ep. 1406. 227–35.

77. regibus] Cf. ll. 429–32.

78. epistolam] ME. 267 : cf. Ep. 1496. 113–18.

Hymelbergius] See Ep. 263. 21n.

79. Hedioni] See Ep. 1459.

80. Capitoni] Cf. Epp. 1429. 18–19, 1437. 99–101, 1496. 108–18.

81. Tra.] *sc.* Trasone.

N.] The familiar form for concealment of a name : cf. Epp. 414. 1, 1183 tit., 1106 app. crit.

H. E.] Henricus Epphendorpius.

83. Melanchthoni] Cf. Ep. 1991. 58–61.

87. litteras] Cf. Ep. 1991. 57–8.

91. proximis litteris] Perhaps in the missing part of Ep. 1930.

Obiecit in epistola ad Ducem scriptum esse quod se gessisset pro nobili. (Hic appellabat me an vnquam se gessisset pro nobili : quum ipse mihi prius suam iactarit nobilitatem.) Obticui, mirans quur ille diceret. Repetiit eadem verba. Interiectione, non verbo, respondi, veluti non curans. Tum ille mire composito vultu, ' Atque hoc ' inquit ' fortasse male habet Principem meum, quod dissimulem nobilitatem meam '. Ad haec proxima scheda, qua tertio denuntiauit bellum, scripserat sua manu, ' Henr. ab Epph. equ.' Clypeus illius pendet pro diuersoriis, cum galea fenestrata, gladius diametro dissecat clypei spatium : nec se vulgari more denominat a loco, vt a Roma Romanus, sed addit praepositionem, quasi sit dominus eius loci. Nam veteres hac sermonis forma significabant munus ac functionem aliquam, velut a cubiculo Caesaris dicitur, qui praefectus est cubiculo. Sic episcopus dicebatur ab Hippone regio, qui ei ciuitati praesideret. Eadem forma nunc magnates cognomina habent a loco, non quod ibi nati sint, sed quod illic dominentur. Ita scilicet est noster Henricus ab Epphendorf, fortassis ob cauponam cereuisiariam ab illius maioribus administratam.

Quoties autem impleuit aures meas mentione arcium paternarum ante annos sex ! referens prolixam fabulam de monacho quodam sagittandi peritissimo, quem pater in arce sua fouerat. Praeterea quum neganti se curare quo animo Princeps in ipsum esset, dixissem, ' Quid igitur metuis ? ', vultu mire serio respondit se vereri ne paternas arces occuparet. Nec dubito quin similia iactarit apud te ; nam apud alios fecisse complures noui. Constantiae quum Episcopus rogaret Beatum num esset Epph⟨endorpius⟩ nobilis, isque ambigue respondisset, Epph⟨endorpius⟩ obticuit, et primum mensae locum occupare sustinuit. In hoc iter sequutus est nos equo quo nihil miserius. Verum aiebat se Rinueldiae a nobilibus equum commodato sumturum. At nil actum : nobiles aberant scilicet. Eundem fucum lusit Schafhusiae atque etiam Constantiae : vt, iuxta prouerbium, fur furem cognouit et lupus lupum, ita nobilis nobilem nouit. Sed mala quadam fortuna nusquam erant illi quos volebat. Indignabatur quod in Spongia vocassem ipsum Hutteni Achatem ; at non indignabatur quod in eadem fecissem ipsum nobilem : sic enim tum suspicabar, non prorsus esse plebeium. Quur agnouit quod non erat ? Ad haec habet famulos, in quibus Germanos duos, qui nunquam non appellent illum Ioncherum. Quid multis ? videtur hoc vnum modis omnibus agere, vt pro nobili habeatur. Hoc non ignora-

94. esse *LB* : esset *P*. 95. *LB* : gessisse *P*. 96. prius . . . nobilitatem *scripsi* : priusquam iactarim nobilitatem meam *P*. 99. hoc *LB* : ho. *P*. 99–100. quod dissimulem *scripsi* : condidisse mulem *P*. 100. qua *scripsi* : quo *P*. 101. Henr. *Saxius* : Item *P*. 110. ab *scripsi* : a *P*. 111. *LB* : cauponem *P*. 112. arcium *LB* : artium *P*. 119. isque *Böcking* : vsq; *P* : atque *LB*. 132. nobili *Saxius* : nihili *P*.

---

94. epistola] See Ep. 1940. 16n.
101. tertio] Cf. ll. 48–50, 174–5.
111. cauponam] Cf. ll. 361–2.
118. Constantiae] In Sept. 1522 : see Ep. 1315 introd.
Episcopus] See Ep. 1316. 12n.
122. Rinueldiae] Rheinfelden, on the Rhine, 10 ms. above Basle.
127. in Spongia] LB. x. 1636c : HE. 333, § 50.
131. Ioncherum] Cf. Ep. 1168. 19n : the passage cited being an addition made at this time in the new edition of the *Adagia* (Epp. 2022, 3).

bat me scire, nec tamen illum pudebat huius sermonis. Addebat se suam familiam qualemcunque tanti facere, vt nulli principum cessurum sit impune, si quis eius famae maculam aspergat.

Hunc Thrasonismum magis rideres, si legisses quae de eius familia narrauit Aegranus, scripsit Emserus, nunc et populus nouit. Post tales aliquot querimonias, oratio reuoluebatur ad animum Ducis alienatum et sacram famam impetitam: cuius iacturam tanti faciebat vt negaret se vel Caesari tale quicquam condonaturum, et vitam citius amissurum quam nominis sui detrimentum passurum. Respondi, quum adhuc agerem in aedibus Frobenianis, ipsum mihi narrasse se Ducem habere male propitium. Roganti causam addebat, 'Vellet me scholasticum esse sordidum': 'non possum', inquit. Rogabam quare metueret Ducem, si nihil ab eo peteret. 'Metuo' inquit, 'arcibus paternis, ne eas occupet, et fratribus meis'. Id factum non inficiabatur, sed aiebat post, Ducem fuisse reconciliatum, et agi coeptum vt magno suo commodo reuocaretur in patriam. 'Si Dux' inquam 'fuit iratus quod non responderes illius expectationi, vnde post fuit reconciliatus, quum aliquando licentius vixeris quam antea? Tum ad irritandum in te Principis animum non erat opus Erasmo, quum haberes Hieronymum Emserum hostem capitalem apud Ducem.' Sed ad nomen Emseri coepit infremere, veluti iam dilaceraturus hominem. Audierat, opinor, esse mortuum: itaque tutum erat ferocire. Rursus amici qui aderant, interpellebant expostulationum catenam nunquam finiendam, ad amnestiam et sarciendam amicitiam prouocantes. Id non omnino recusabat, modo praescriptis conditionibus. Iussus est proponere. Respondit homo grauis se tum esse commotiorem; per Beatum postridie significaturum de conditionibus. Allatae sunt postridie leges ipsius manu scriptae, quarum exemplar ad te mitto. Respondi mea manu, quorum exemplar etiam ad te mitto. Agitatum est de compromissione. Consensimus in duos optimos huius vrbis viros, et illi non minus amicos quam mihi, Beatum Rhenanum et Bonifacium Amerbachium, iuris Caesarei professorem.

Habes hactenus actam fabulam; quid sit sequuturum nescio. Vtinam hic adesses, quo liceat tuis vti consiliis, qui iuris scientiam profiteris! Consultamus enim vtrum satius sit, acceptis conditionibus otium emere ab otioso nugone et his rebus nato, an experiri iudicio. Posterior sententia mihi placebat. Noueram enim fumos vanissimi Thrasonis, et sciebam illi magis dolere crumenam quam famam, hoc est magis esse famis negotium quam famae, vtcumque componeret satrapae vultum, et verba funderet sesquipedalia. Promiserat hoc proxima scytala, qua bellum denuntiabat, 'Reuocabitur' inquiens 'tibi tragoedia Huttenica'. Hic praeter morem non est mentitus. Prorsus eadem tragoedia est. Scis ipse tunc miris fumis et artibus captatam praedam, posteaquam Huttenus ad

139. alienatum *scripsi*: alimentum *P*. 144. Vellet *scripsi*: vellem *P*. 159. homo grauis se *scripsi*: se homo grauis *P*. 167. hic *LB*: his *P*. 170. fumos *scripsi*, *cf*. *Epp*. 1991. 9, 1992. 40: famas *P*. 172. , vtcumque *LB*: . Vtrumque *P*.

137. Aegranus] Cf. Ep. 1377.

142. Frobenianis] See Ep. 1316. 38n, and cf. Ep. 1371. 7.

155. mortuum] 7 or 8 Nov. 1527.

160. postridie] on 1 Feb.

161. leges] See ll. 463–505.

163. compromissione] See Ep. 1937.

174. proxima] Cf. ll. 48–50, 101–2.

sacram confugiens ancoram, ex praedone factus est sycophanta. At hic vt agnoscas vtriusque fabulae artificem, vide, vt dissimulat praedae studium! Praetexit famam laesam, damnum scilicet inaestimabile, praesertim tali viro, cui nihil vnquam prius fuit honesta fama: quum illius vita nihil sit nequius, idque adeo non clam vt glorietur insuper? Deinde petitur libellus dicatus glorioso ipsius nomini: mox epistola ad Ducem, quasi Dux ignoret nugonis ingenium, sic ab illo delusus. Tandem homo pius curam agit pauperum qui Friburgi degunt, vbi tam sancte vixit vt eo nunquam sit reuersus: tum qui Basileae, vbi multo notior est quam putat. In horum subsidium imperat trecentos florenos homo clemens. Harum summarum non postulat esse dispensator, ne quid hinc suspitionis ac maculae aspergatur illibatissimae famae. Ceterum quoniam Argentorati est maxima pauperum vis quos ipse nouit ac diligit, quorum de numero primum arbitror ipsum Henricum Epph⟨endorpium⟩, ducentos ducatos postulat, quos secum deferat suoque dispenset arbitrio. Nec tamen explicat quos ducatos postulet, de camera, largos, in auro, in argento, an Hungaricos, homo minime morosus. Fortassis accipiet pro ducatis coronatos, modo iusti sint ponderis. Hoc erat artis, id quod erat totius negotii caput, vltimo loco ponere, et rei foedissimae titulum plausibilem praetexuit eleemosinae. Quis enim nescit illi semper curam fuisse pauperum?

Abnegatis litteris quas proferebat, quum certum haberem ab illo probari non posse meas esse—et arbitror sic a me scriptas non fuisse—, quid egisset si prouocassem ad iudices? Et a me scriptas non esse declarabat ipsa Ducis ad illum epistola, quam nullo pacto proferre voluit, haud dubie prolaturus si pro ipso fecisset. Iam si probasset, habebam atrociorem ἀντικατηγορίαν, denuntiato bello schedis quam potuit atrocissime scriptis. Dixissem homicidii genus esse tantum terroris incutere seni valetudinario et natura formidoloso, denique laboribus fracto enectoque, praesertim qui non ignorarem virtutem Ducis et vim militum. Neque enim paucos audimus sic subito extinctos. Quid enim refert, gladio mortem adferas an metu? Et probabile est illum hoc animo scripsisse tam atroces schedulas, vt aut interirem, aut—quod, opinor, pro sua clementia malebat—missa pecunia placarem generosum ipsius animum. Proferre poteram epistolas multorum probatae fidei virorum, in quibus suis depingitur coloribus.

Verum sententia haec displicuit Beato cum primis, tum Bonifacio et Bero, qui autores erant quibuscunque conditionibus componendam esse pacem cum loquaci, fucato et otioso nepote, qui, vt nihil aliud ageret, certe regionem hanc fabulis ac rumore compleret,

184. epistola *scripsi*: epistolam *P*. 191. quos *scripsi*: quas *P*. 196. sint *LB*: sunt *P*. 206. atrocissime *scripsi*: atrocissimis *P*. *LB*: homicidis *P*. 217–18. *LB*: componendum *P*.

---

183. libellus] See Ep. 1941.

184. epistola] See Ep. 1940.

188. trecentos florenos] In ll. 478–9. the sum is stated as 200 ducats.

194–5. de camera] *sc.* apostolica: see Ducange. This elucidation I owe to Dr. J. G. Milne.

195. Hungaricos] Struck by Matthias Corvinus, 1458–1490. For their circulation at this time cf. Ep. 1952. 34n.

200. litteris] Cf. ll. 24–6.

203. epistola] Cf. l. 35.

216. sententia haec] *sc.* experiri iudicio: see ll. 169–70.

Erasmum Senatui Basiliensi factum reum. Tum esse non paucos qui mihi ob bellum cum Lutheranis gestum male vellent, eamque nunc esse temporum conditionem vt quiuis scurra possit impune laedere, cuius vel apud Germanos mira licentia, nec defore iuuenes aeque decoctores, qui ipsi in hoc negotio adessent.

Haec atque id genus alia quum agnoscebam esse verissima, tum me potissimum mouebat ratio meae tranquillitatis. Sustinebam humeris quinque prela, interdum septem. Moliebar nouos libellos De Pronunciatione et Ciceroniano, in quibus quo res tractantur minutiores, hoc plus est difficultatis. Et hoc tempore sub nundinas maxime tumultuantur officinae. Nec poterat hic magis suo, minus meo venire tempore. Iam enim excudi ceperant duo libelli De Pronunciando et De Ciceronianis, exili quidem, vt diximus, argumento, sed hoc ipso difficiliore. Quid multis ? Impar eram negocio, etiamsi nihil omnino turbarum accessisset. Deinde cogitabam quae tragoediae monachorum agerentur apud Hispanos, theologorum apud Lutetiam : quamquam Hispanica foeliciter cessit, spero Lutetianam foelicius successuram. Deinde miserebat amicorum, quibus ille gloriosus exhibebat negotium. Vltro citroque cursitandum erat ad Imperatorem, parandus erat aduocatus et patronus, ambiendi fautores. Adde his animi taedium ab huiusmodi nugis supra modum abhorrentis. Iam si vacasset, si libuisset litigare, maxima pars causae meae constabat suspitionibus, tam multis vt mihi rem certam facerent, tam vero per se minutis vt iudicem non potuerint habere intentum. Quod Huttenum instigarit vt me stylo peteret, adeo non fatetur, vt se iactet pro viribus hominem cohibuisse, ne quid me laederet. Atqui quum essemus Constantiae, quo tempore miram erga me obseruantiam simulabat, apud hospitem meum effutiuit quaedam ex quibus liquebat illum parum amico esse in me animo. Idem fecit hic Basileae, quum quotidie blandus me inuiseret. Eas tum fabulas non tam ignoraui quam contempsi.

Quum huc venisset Huttenus, per Hen. Epph⟨endorpium⟩ excusaui colloquium, nisi quid esset rei seriae. Mihi narrarat Epp⟨hendorpius⟩ non semel quod mandata bona fide retulisset, quod Huttenus meam excusationem boni consuluisset : ex Heresbachio et Hutteni litteris deprehendi rem secus habere. Quum hic etiamnum ageret Huttenus et inter suos sodales fremeret in me dira minitans, Epph⟨endorpius⟩ haec omnia dissimulans, finxit illum pacato esse in me animo. Si quid mihi inter confabulandum excidisset, interpretatione deprauatum ad illum referebat. Velut illud. Roganti mihi quamobrem Huttenus scripsisset amarulentum libellum in Comitem Palatinum, quem etiam aediturus erat, si quem typographum tam insanum nancisci potuisset, ‘ Quoniam ’ inquit

221. mihi *LB* : nihil *P*. 222. quiuis *LB*, *cf*. *v*. 56 : quamuis *P*. 226. mouebat *scripsi* : monebat *P*. 237. *LB* : Lutetianano *P*. *LB* : successurum *P*. 240. fautores *LB* : fauores *P*. 252. *LB* : narraret *P*.

227. libellos] See Epp. 1949, 1948.
235. apud Hispanos] See Epp. 1791, 1877.
236. apud Lutetiam] See Epp. 1721–3.
246. Constantiae] See l. 119n.
247. hospitem] Botzheim ; cf. l. 118.
251–2. excusaui] Cf. Ep. 1331. 57n.
254. Heresbachio] Cf. l. 62n.
261. Palatinum] See Ep. 1356. 53n. The *libellus* was never published.

'⟨supplicio affecit⟩ fidelissimum illius famulum et innocentissimum, qui tres abbates in ditione Principis illius latrocinio manifesto adortus est'. Tum ille 'Verum' inquit, 'id fecit domini iussu'. Hic ego ridens, 'Num isthaec excusatio liberaret famulos meos, si in manifesto deprehensi furto, dicerent se quicquid fecissent, meo fecisse iussu?' His tum quidem tantum arrisit ille, sed ita detulit ad Huttenum, vt ille miris modis fremeret, quod illud equestre facinus furto plebeio comparassem. Huiusmodi multa post comperi, longe plura comperturus, nisi nemo me talium rerum esset incuriosior.

Tandem hinc metu se subduxit Huttenus. Ad quem quum Epph⟨endorpius⟩ subinde recurreret, alia apud illum, alia apud me loquebatur. Id crebro suspicatus post comperi. Scripseram forte per alium quendam Hutteno Miltusii tum agenti, inscio Epph⟨endorpio⟩. Respondit ille his verbis: 'Vbi fingis odiosam nunc fabulam de hypocaustis, quorum apud me nulla vnquam mentio facta est. Etsi Epph⟨endorpio⟩ id mandasses, in promptu quod responderet habuisset, nempe quod operae non esset ad me referre, quum soleam cum aliis amicis ad duas aut tres nonnunquam horas in foro ad colloquium detineri, adeo non potui abesse hypocaustis.' Haec Huttenus. Atqui Hen. Epp⟨hendorpius⟩ mihi dixerat Huttenum ob morbum non posse abesse ab hypocaustis. Crebro mihi responderat illum boni consulere, quod ipsum non admitterem ad colloquium. Atqui post cognoui ex Heresbachio et aliis, rem longe aliter habuisse. Rursus ad alias quasdam litteras meas Huttenus respondit haec: 'Hoc quod tu constanter affirmas, Epph⟨endorpius⟩ fortiter negat'. Quum igitur me ex more velut amicus inuiseret Epph⟨endorpius⟩, 'An non talia' inquam 'mandaui tibi referenda Hutteno?' Fassus est. 'Nonne dicebas illum talia respondisse?' Fassus est. Mox epistolam protuli; iussi vt legeret, legit. Et aliquando narrabat illum longe diuersa dixisse. Haesit homo, nec tamen erubuit. Risi. Fingebat se autorem premendi libelli quem Huttenus scripserat, nec dubito quin ipsius hortatu. Exaggerabat rem apud amicos, vt pecunia redimerent tantum malum. Ipse se praedicabat velle de suo quinquaginta florenos impendere ne talis liber prodiret; videlicet vt amicorum liberalitatem eliceret. Frobenius territus offerebat quinquaginta. Id suspicabar antequam fateretur Frobenius. Epph⟨endorpius⟩ mihi narrabat esse quendam Basileae qui quinquaginta florenos offerret ne liber veniret in lucem, expectans quid ego offerrem. Nihil respondi, nisi me nescisse hactenus quod tales amicos haberem Basileae. Iam enim audito Frobenio putabant eam pecuniam in tuto esse. Quum Hutteni famulus hinc abiret, dixit astante Beato, veluti de me sollicitus: 'Vtinam' inquit 'is liber non prodeat!

263. supplicio affecit *add. LB.* 266. excusatio *LB*: accusatio *P.* 267. *LB*: deprehendi *P.* *LB*: diceret *P.* 271. *LB*: compertus *P.*

---

273. se subduxit] See Ep. 1356 introd.

276. Miltusii] Mulhausen, whither Hutten went from Basle on 19 Jan. 1523: cf. Ep. 1437. 39, 50.

282. abesse hypocaustis] Cf. Ep. 1356. 13–15.

295. libelli] The *Expostulatio*: cf. l. 58.

296. pecunia] Cf. Ep. 1437. 40–48.

Impenderem de meo, de meo inquam, quinquaginta florenos'; quum id temporis vix dimidiatum haberent Huttenus simul et Epph⟨endorpius⟩.

Paulo post Io. Botz⟨hemus⟩, quem sciebat amantissimum mei, saeuo rumore territus huc accurrebat e Constantia. Ilico tetigit animum hoc agi, simul atque licuit seorsum colloqui: nam Ep-p⟨hendorpius⟩, huius fabulae choragus, nusquam non aderat, corycaeum agens. Rogo num ea de causa venisset: fatetur. 'Nulla' inquam 'mentio de pecunia?' Fassus est esse factam. 'Quantum' inquam 'petunt?' 'Modicam' inquit 'summam, florenos septuaginta.' Quum Epp⟨hendorpio⟩ in familiari colloquio narrarem quo stomacho Huttenus abiecisset Abbatis Volzii epistolam, in qua repperit coronatum aureum, respondit munus Hutteno dignum non fuisse. 'Si misisset' inquam 'florenos quinquaginta?' Approbauit. Huiusmodi technis admonebat me officii.

Tandem vt magis me terreret, exhibuit librum scriptum, quem negabat se aperuisse priusquam redderet. Iussi vt recitaret. Recitauit initium. Risi, negans ibi quicquam atrox esse, quum scirem illum aliud expectare: volebat enim atrocissimum videri. Tum ille 'Ast alia' inquit, 'sunt intus'; et paulo ante negarat sibi inspectum codicem. Adeo raro sibi constant qui fingunt. Coierant inter ⟨se⟩ amicitiam *συναποθνησκόντων*, et vterque debebat plurimum, nec habebat obolum; Huttenus etiam criminibus onerabatur, multis suspitionibus premebatur Epph⟨endorpius⟩. Ad tales amicos accessit haec causa. Monueram amicos ne darent assem mea causa. Iam enim liber per multorum manus vagabatur, et post numeratam pecuniam erat illis in manu ridere nos. Hinc stomachus illorum in me, quia fefellit praeda. Tot intercessere coniecturae, multo plures etiam fuere quam ego referre queam. Omitto enim voces sycophanticas, quas apud alios effutire solet. Iam si quis legat Huttenicas ad me epistolas, quas per Epphendorpium misit, nihil spirant nisi praedam.

Quum tandem sentiret Epph⟨endorpius⟩ se magis ac magis grauari suspicione—iam enim multis obolebat fucus—, Tigurum accurrit ad Huttenum et rettulit epistolam, quae valde diligenter testabatur libellum nunquam exiturum fuisse, si Epph⟨endorpii⟩ paruisset consiliis. Et adeo nullum mihi esse nasum putabat vt has technas non olfacerem. Tam diligens excusatio quid aliud erat quam accusatio? Concessit Argentoratum, prius apud me testatus quod esset nobilis. Nec prius excudi coepit liber Huttenicus quam ille eo commigrasset; et qui illinc huc veniebant, affirmabant librum ipso castigatore excusum. Vbi vidit ilico prodisse Spongiam, et hoc rete nihil traxisse, subornauit Othonem; ac ne qua in ipsum

326. *LB*: negaret *P*. 328. se *add*. *LB*.

---

310. Botzhemus] Cf. Ep. 1437. 44. His visit was in the spring of 1523.

sciebat] *sc*. Epphendorpius.

312. animum] *sc*. meum.

314. corycaeum] Cf. Epp. 1236. 114n, 1437. 94–5.

318. Volzii] See Ep. 368.

322. librum] The *Expostulatio*.

341. epistolam] Cf. Ep. 1437. 73–7.

348. prodisse Spongiam] in Sept. 1523: see Ep. 1378.

349. Othonem] Brunfels: cf. l. 59.

caderet suspicio, curauit vt asscriberet inscio Epph⟨endorpio⟩ libellum esse aeditum. Curauit vt praedicaretur vobis eques : quam ad rem abusus est et Loniceri ingenio, quem post sui facti poenituit. Haec eo procurabat, quod in Germania nihil non licet equitibus, et a multis etiam formidentur ; adeo vt creditores putent praedure secum agi, si non petant maiorem pecuniae summam, hoc est si non amplius spolientur mutui nomine.

Ad haec habeo multorum epistolas illum suis coloribus depingentes, quas tamen honoris ipsius causa nec amicissimis vnquam communicaui. Petrus Mosellanus obiurgat me quod in Spongia faciam eum nobilem, quum constet esse plebeium. Emserus scripsit illius patruum aut patrem fuisse cauponem ceruisiarium in vico vnde sibi nomen vsurpat, matrem fuisse parum secundae famae : eiusdem farinae sorores esse, ipsum Duci esse inuisissimum. Ad haec multi narrant illius sororem in delitiis esse cuidam Card⟨inali⟩. Narrant et ipsum mutuo amore haerere diuersorii in quo versatur dominae, et hinc accedere partem impendiorum. Neque enim desunt qui suspicentur illi non deesse manus, si quid incustoditum obtigerit. Haec vera an falsa sint, mea nihil refert. Illud demiror, ac mecum alii complures, quod hic iam annos ferme 8. agit ociosus, nec vnquam inuisit suam patriam ac Ducem bene meritum, quum iter sit non admodum prolixum. Obiecit mihi quod meis litteris fuerit in periculo, ne Dux reuerso in patriam amputaret caput. Hoc odium ex aliis causis Dux conceperit oportet, quando nec in illis litteris quas mihi recitabat, erat aliquid morte dignum. Pessime sentit de Principe, si tantum ab eo periculum timet homo simplex et innocens. Stomachabatur quod insimulassem ipsum Lutheranismi, quum et hodie profiteatur se propugnatorem Hutteni, qui Ecclesiae Lutheranae protector est praecipuus ; nec id dissimulabat, quum viueret Huttenus, nobis glorianter denarrans quibus periculis eum fugientem huc atque illuc deduxisset. Ego sane nunquam suspicatus sum illum quicquam de Euangelica fide cogitasse : aliud agit. Offenditur insimulatione vanitatis ; quum tot insignia mendacia protulerit in vno colloquio, nec erubuit ea confirmare, coram quibus contraria mihi dixerat ipse. Vsque adeo nihil habet frontis.

Habeo epistolam ipsius manu scriptam ad Othonem equitem Ducis Saxoniae, in qua iactat se Epph⟨endorpius⟩ soluere debita Hutteni, et illius causa periclitatum ne coniiceretur in carcerem. Summam

357. coloribus *LB, cf. v.* 215 : osoribus *P.* 360. *LB* : faciem *P.* 369. hic *LB* : his *P.* 378. nec *LB* : ne *P.*

350. inscio Epphendorpio] See Ep. 1406. 233–5 ; and cf. ll. 75–6 *supra.*
351. eques] Cf. Epp. 1901. 6, 1933. 1.
359. Mosellanus] See Ep. 560.
in Spongia] Cf. Ep. 1437. 83–4.
361. cauponem] Cf. l. 111.
369. annos ferme 8.] Cf. Ep. 1991. 48.
385. Othonem] Pack (c. 1480—8 Feb. 1537), of a noble family in Meissen. In 1499 he went to Leipzig University and became I.V.D. Entering the service of Duke George he was employed on important business—in 1519 to the Leipzig Disputation, in 1522–6 to four Diets, in 1528 to Zapolya at Tarnow— ; but he was unfaithful and betrayed his trust. In 1527–8 he invented the famous ' Pack's Plot ' ; and on its failure, just at this time, he became a fugitive. In 1536 he was captured in Holland and soon executed.
See ADB, and Ranke's *Reformation in Germany*, bk. v, ch. 2. Jo. Huttich (Ep. 550) dedicated to him *Imperatorum Romanorum libellus*, Strasburg, W. Cephalaeus, 1526.

enim excedere centum quinquaginta florenos, quasi ille vnquam pilum pro Hutteno soluerit vel soluturum spoponderit. Ille scilicet dissoluet aes alienum ab altero conflatum, qui quod ipse contraxit, non potest dissoluere ? In eadem scribit se hactenus omnes conatus, omnia studia sua huc contulisse, vt et Principi et patriae possit esse tum vsui tum ornamento. Quid hac vanitate impudentius ? Et similia non veretur scribere cordatissimo Principi. Oportet illum Othonem esse sanctissimum virum, cui in iisdem litteris committit et vitam et famam suam.

Illud satis ingeniose, quod ad hanc fabulam semper adhibuit viros huius ciuitatis probissimos, Beatum, Bonifacium et Ludouicum Berum, quibus scit meam existimationem chariorem esse quam mihi. Probiores autem sunt quam vt illis persuaderi posset esse mortales vllos tanta malitia. Ipse vix tandem sensi, quamquam alias cum talibus impostoribus conflictatus, cum quibus mihi a puero fatale dissidium fuit. Priusquam scirem quid esset mentiri aut imponere, arcano quodam naturae sensu execrabar hoc pestium genus, eosque vicissim infensissimos habui. Neque enim vlla causa a me porrecta est, vt in me esset iniquiore animo. Fui illi sedulus monitor. Frequenter illum Duci ac magnatibus commendaui olim Louanii. Semel hic ex mea commendatione recepit florenos quinquaginta : id perscripsit Petrus Mosellanus. Ingessit se in intimam familiaritatem, ac pene quotidie duabus horis a prandio, quibus feriae dabantur a chartis et alea, mecum fabulabatur. Adducebat ad me quoscunque volebat, et inter ceteros quendam veste coriacea, quem mihi persuaserat esse nobilem, quum mox compertum sit illum fuisse coquum cuiusdam magnatis ruri ; et paulo post fugit e diuersorio, furatus equos aliquot. Talem confabulonem adduxit mihi, quum is nesciret Latine. Sed vrgebat hominem inopia, non odium. Adde leuitatem ac stultitiam malitiae parem.

Dabo specimen. Orauerat me pridem vt se commendarem Duci. Scripseram in scheda laudes illius praeposteras, iuuenem esse mire sobrium, nunquam potare, nihil esse negotii cum chartis et alea, nihil cum scortis, nusquam videri in foro, nec in diuersorio, sed aut in templis orantem aut in museo studentem ; vnum tantum in eo metuendum, ne studio immodico parum consuleret valetudini suae. Misi ioco famulum ad illum ⟨cum⟩ scheda, si placeret ea commendatio, putans illum risurum ironiam ; probabat serio, vno excepto, de periculo valetudinis. Hinc aestima hominis prudentiam.

Accipe aliud aeque ridiculum. In Thrasonico illo colloquio, quum recitasset ex epistola quod multis esset obaeratus, vultu in me detorto, ' Quid ', inquit, ' an tu putas infame debere ? Infames igitur sunt maximi quique reges ac principes '. Quid vllus Thraso possit magis Thrasonice ? Bene est ; habet Epph⟨endorpius⟩ aliquid commune cum Caesaribus et regibus. Credo futurum vt exemplo regum indicat etiam bellum iis quibus irascitur, et confiscet

415. confabulonem *scripsi* : affabulonem *P*. 417. ac *scripsi* : ad *P*.

407. Frequenter] Cf. Epp. 1122. 10–11, 1125. 50.

409. Mosellanus] Cf. Ep. 1437. 11–13 : where the Duke's gift is said to be 100 florins.

Ingessit se] Cf. Ep. 1437. 16–17.

412. quendam] See Ep. 1371 introd.

428. epistola] Cf. ll. 24, 66n.

bona, et in exilium agat. Et hoc dicto sibi mire placet, adeo frequenter et apud alios habet in ore. Verum illud interroget bonos viros, an honorificum sit iuuenem nullo aut tenui censu, nulla nobilitate, tantum pecuniarum nequiter profundere ; nec interim pili facere voces hominum demirantium vnde illi scateat in voluptates tanta nummorum vis, nec interim resoluere quibus debet. Iam si quis harum rerum συναθροισμὸν efficiat, quid bonae rei poterit de illo ominari ? Frons nulla, lingua vana, otii dulcedo, luxus et libidinis intemperantia, animus contemnens bonorum tacita iudicia populique voces, cum perditissimo quoque intima familiaritas, commoratio tot annorum extra patriam, morum summa leuitas, fastus plusquam Thrasonicus, famuli suspecti, sursum ac deorsum cursitantes, tanta profusio, quum non appareat vnde suppeditentur haec—quem non reddant suspectum in ciuitate benemorata ? Sed eligit eas ciuitates in quibus est summa licentia. Hoc nomine placuit Basilea, sed magis Argentoratum. Viuat ad istum modum Norimbergae aut in sua patria, et audiet quae non vult. Sunt alia huius generis argumenta innumera ; verum qui sunt iudices tam ociosi qui haec patienter audire possent ? Nec arbitror illum vnquam iturum ad iudices, sed interim in foro, in diuersorio concionabitur, quemadmodum nunc facit ; nusquam enim ⟨non⟩ adest et pudet nihil.

Plura scripturus eram ad te, sed hic nuncius parum erat certus. Venerat e Burgundia, Hollandus mihi visus est erro ; tamen affirmat se velle isthuc proficisci. Ei pecuniam credidi et has litteras : quae si perlatae erunt, fac huc aduoles quam primum. Vereor enim ne compromissariorum autoritas parum sit valitura :, attamen periclitabimur. Bene vale.

Datum Basileae Pridie Purificationis, Anno a Christo nato M.D.XXVIII.

CONDITIONES QVIBVS PACEM ACCEPTO.

Traduxit me non modo apud Principem, cui [licet] vitae et necis ius in me esse videtur, sed etiam apud plures priuatos. Illius causa fama periclitamur, quam necessum est resarciat. Quod per epistolam vnam atque alteram vix fieri poterit, sed opus erit inscriptione cuiusdam libelli, vbi pro sua prudentia rem ita temperet, vt ⟨nil⟩ sit praeter suam infamiam ; nec lectori relinquat quid de me sinistrae suspitionis. Inscriptiones alioqui huiusmodi non tantopere ambio. Principi scribat, aut in aulam, vbi epistolam suam sparsam scio, atque veteri [de] me expectationi de integro restituat, literis tamen prius a me lectis, ne per obliqua et ambigua sua magis deprimar quam seruer.

Quod vero innocentem me sic conatus est perdere, et historiam

435. interroget *LB* : interrogat *P*. 440. bonae *LB* : boni *P*. 454. non *add. LB, vt in v.* 313. 457. . Ei *scripsi* : , & *P*. 458. aduoles *LB* : aduolet *P*. 463. CONDITIONES . . . ACCEPTO γ : POSTVLATIO HEN. EPPH. βδ (EPPHEN. δ) : *om. P* : SEQVENTIA SCRIPSIT EPPHENDORPIVS *LB*. 464. licet *seposui, secundum Ep.* 1992. 172. 465. ius β : vis *P*. *P* : videatur β. 468. ita γ : illam βδ. 469. nil *addidi*. 469–70. quid de me β : quid de *P* : quiddam *LB*. 470. sinistrae γ : *om.* βδ. inscriptione, *P* : inscriptionem *LB*. huiusmodi β : homini *P* : hominis *LB*. 471. aut β : autem *P*. 473. ambigua β : aliqua *P*. 474. deprimer *P*. 475. vero γ*P* : vere βδ.

467–8. inscriptione] See Ep. 1941. 472. expectationi] Cf. Ep. 1992. 179–80.

de me contexuit, vt Friburgi concitato tumultu coactus sim discedere, quum diuersum et vrbs sciat, et testes vitae probe illic actae esse possunt vniuersi ciues ; pro laesa innocentia pauperibus ibidem centum elargiatur ducatos. Itidem in hac inclyta vrbe faciat ; ducentos vero in Argentoratos, quos ipse feram, et pro meo arbitrio egenis dispensaturus sum. Haec omnia pro impetita et simplicitate et innocentia.

Damna laesae famae, etsi maiora sunt quam quae aestimari possunt, tamen ob vetera in me merita, tum pietate ductus, condono lubens, si priora recipit. Quod si recusat Erasmus, vita sciat me potius periclitaturum quam fama.

RESPONSIO ERAS. ROTERO.

Epistolam quam praelegit non agnosco. Nec arbitror me scripsisse talia, nec exemplar in meis schedis reperio. Et epistola Ducis, si proferat, testabitur me talia non scripsisse. Tantum admonui Ducem vt illum ad honestam functionem ab otio reuocaret, aut certe mihi quietem ab illo impetraret. De inscriptione libelli, si videro animum illius factum amicum, non grauabor, maiora facturus amicitiae nomine.

Quam sit illi Princeps iratus nescio, aut quas irarum causas habeat, mihi non constat. Habebat Epph⟨endorpius⟩ Emserum hostem capitalem apud Principem. Si ex mea querela Princeps factus est alienior, non grauabor hoc meis literis ciuiliter scriptis mitigare, quatenus licet cum tantis principibus agere.

De eleemosynis ipse curabo quum mihi Deus in mentem miserit. Nec mea refert quomodo hic aut Friburgi vixerit. Quo sanctius vixit, hoc magis gaudeo. De aureis quos postulat sibi dari, praestat sileri, ne videatur ob hanc causam intendisse litem. Agat amice et desinat populum in me concitare, non patiar me vinci ciuilitate. Vberius illi prodesse possum officiis quam si dem ducentos aureos.

477. probe δ : probae β. 478. pauperibus γ : *om.* βδ. 479. inclyta γ : *om.* βδ. 483. β *LB* : aestimare *P*. 484. βδ : possint γ *LB*. tamen . . . tum γ : tam . . . tam βδ : tum . . . tum *LB*. 486. βδ : quam fama periclitaturum γ. Haec quae praecedunt scripserat Epph. sua manu *post* fama *add. P* (quae praecedunt *P* : inquam *LB*). 487. RESPONSIO ERAS. ROTERO. βδ : *om.* γ : HAEC RESPONDIT ERASMVS *P*. 489. Epistolam *P*. 490. βδ : proferatur γ. 492. βδ : quietem mihi γ. 496. β *LB* : Emserium *P*. 497–8. alienior est *P*. 503. β *LB* : videtur *P*. litem β : calumniam *P*. 504. ciuitate *P*. 505. Haec, inquam, respondit Erasmus sua manu *post* aureos *add. P*.

---

479. ducatos] Cf. l. 188n.
484. vetera . . . merita] No doubt in 1522 : cf. Ep. 1437. 9–11.
488. Epistolam] Cf. l. 24n.
489. in meis schedis] Cf. Ep. 1940. 12.
epistola Ducis] See Ep. 1929. 11n.
490–1. admonui Ducem] Cf. Ep. 1940. 16–18.
492. inscriptione] See Ep. 1941.
496. Emserum] Cf. ll. 360–3.
497. apud Principem] Cf. Ep. 1923.
498. literis] Ep. 1940.

1935. From John Hornburg.

Leipzig MS. — Buda.
EE. 81. — 2 February 1528.

[An original letter, autograph throughout. In sequence with Ep. 1779.]

S. Magnae me inciuilitatis aut negligentiae incusare poteris, quod, ni fallor, ante annum, cum reuerendissimus dominus meus Tridentinus ad te scriberet, meas incultas ad te direxi nugas, ad quas tam amanter mihi respondisti ; ego vero tam diu interim tacui nec, vt debui, tibi viro incomparabili, quo nil maius in litteris multa saecula viderunt, rescripsi. Ideoque fortasse miraberis vnde nunc iterum memoriam sui tibi refricet Hornburgius. Accipe igitur variam meam iactationem, colendissime Erasme.

Quo tempore tuae ad me litterae cum aliis ad reuerendissimum D. meum peruenerunt, ego in patriam meam, Franciam Orientalem, concesseram, vbi quartum pene mensem peraegi. Deinde sero admodum Tridentum reuersus, acceptis tuis, tum ob locorum longam distantiam, tum nunciorum defectum, respondere non potui. Postremo quum in Hungariam ad Reg. Maiestatem rediisset reuerendissimus D. meus, non leue impedimentum volenti ad te scribere dederunt bellici tumultus et negociorum molestissima moles. Nec tamen intermisissem, si fuisset mihi tabellarius, quin ad Erasmum meum, venerabile numen, scripsissem ; vt, quoniam tui et lucubrationum tuarum studiosus cultor semper fui, memoria tua non exciderem. Proinde vt mihi hactenus semper fui gratulatus in ea incidisse tempora quibus tu litterarum supremus dux rectam eruditionem propagasti, ita nunc mihi vehementissime dolet videre te, non solum de Germania nostra sed et vniuerso orbe in litteris benemeritum, tam malam recipere graciam, vt hii maxime qui summo abs te beneficio affecti sunt, tibi emerito militi negocium facessant ; vt non nisi rixis et obtrectationibus eorum vacare queas, sicque nos, qui hucusque, dum tranquilla fuerunt studia tua, amplissimam lucubrationum tuarum frugem accepimus, magnam faciamus iacturam.

Sed sic fert corruptissimum hoc saeculum ; et quid mali non fert ? Perspice omnes hominum ordines, et inuenies nil nisi pernitiem vniuersarum rerum prorsus in deterius prolabentium. Omnium tamen pernitiosissimum est hoc Ecclesiae dissidium. Multi sunt haud dubie qui bono zelo ducti fidem Christianam plantare nituntur. Sed horum conatibus semper inspergit Satanas semen suum, vt non tam plantare quam extinguere fidem videantur. Id iam paucis retro annis in multis comperimus accidisse paradoxis, quibus, inicio causae qui firmissime consentiebant, nunc latissime dissentiunt. Et tamen hii omnes antehac spiritum Dei dicebantur habere, sicque non sibi ipsis tantum sed multitudini etiam persuasum erat ; quin etiam nunc quotus quisque docet, doctrinam suam velut ex spiritu

5. incomporabili *MS*.

---

3. Tridentinus] Bernard of Cles ; see Ep. 1357. His letter here mentioned is not extant, but he had written again soon afterwards (Ep. 1793).

meas . . . nugas] Ep. 1779.

9. litterae] Cf. ll. 4, 62. Not extant ; nor the letter to the Bp.

14. in Hungariam] Cf. ll. 64–7.

Dei vult accipi. Sed vsque adeo inter se dissentientibus, cui credemus ? Docuerunt quidem verbum Dei per sese satis clarescere, non opus esse commentariis hominum. At ipsi iam nouis commentariis litem dirimere laborant, sicque nos miseros Charybdim vitantes Scyllam incidere faciunt. Atque vtinam non magis nunc obscurarent nobis lucem quam antea fuit obscurata ! Nemo igitur speret in tanta rerum confusione nos bene viuere posse. Quin sic animis suspensi, horum finem dissidiorum spectaturi, omnes dispersi vagemur. Deus ignoscat illis quorum interest huic malo occurrere. Praeuidisti tu haec omnia ; memini enim me ante plures annos in scriptis tuis legisse, vereri te incendium hoc tam late exarsurum vt sine magno totius orbis malo sopiri haud possit. Vtinam ea quae in hac causa aliquoties salubria proposuisti consilia principes nostri fuissent sequuti ! profecto, vt hactenus experientia docuit, multa non euenissent mala. Sed fortasse visum est Deo semel omnia inuertere et de nouo instaurare. Sic ergo ad ruinam tendentes, pro misericordia illum imploremus necessum est. Tu, mi Erasme, consolare in senectute tua ; missas fac hominum vanitates, et certus esto, si mundus te persequitur, magnam apud Deum in coelis fore gloriam tuam. Familiarius tecum quam decet ago, sed imputes bonae meae fidutiae, quam mihi ex litteris tuis in te sumpsi.

De rebus hic contingentibus copiose ad te scriberem, nisi vererer me taedio tibi esse. Sereniss. Rex noster Ferdinandus adhuc versatur in profligando hoste suo, qui aliqua adhuc subterfugia in terminis Hungariae occupat. Vitam ducimus nimis aulicam, hoc est miseram : multos egregios homines absorbuit Hungaria. Reuerendissimus D. meus bene habet, mire delectatur tuis operibus ; quidquid ocii nanciscitur, illis legendis impendit. Est nunc ingenti negociorum mole grauatus. Nam Reg. Maiestas summi cancellariatus huic onus imposuit. Chaspar Vrsinus Velius Regi ab historiis est. Turca minatur ad proximum ver huic regno bellum redintegrare longe atrocius quam proximum fuit. Deus auertat. Carolus Imperator facit magnos apparatus belli in Italiam, pro recuperandis quae per Gallos et Venetos ducatui Mediolanensi adempta sunt. Papa cum Caesare concordatus est, sed valde dubitatur de eius fide. Omnia plena sunt Marte, qui mundo exicium minatur. Haec, dum vos theologi de fide disceptatis, nos miseri operamur homines. Sic minima porcio vitae nostrae redit in gloriam Deo : qui nostri misereatur, alioqui non poterit diu abesse quin iram suam grauiter in nos effundat. Si quid tibi in hac aula vsui esse possum, rogo imperes mihi ; cupio enim ex animo aliquod in te meum ostendere officium. Bene vale. Budae. 2. Februarii. Anno M.D.XXVIII.

Tuus semper ad vota paratus
Ioan. Hornburgius,
reuerendissimi praesulis Tridentini secretarius.

Clarissimo et doctissimo viro, domino Erasmo Roterodamo, praeceptori obseruando. Basileae.

---

51. in scriptis tuis] Cf. Epp. 1236. 64–7, 1721. 72 ; of which the former had been printed long since in F.

64. Ferdinandus] He was now following up the victory of Tokay ; for which see Ep. 1916. 22n.

71. ab historiis] Cf. Ep. 1917. 15.

73. Carolus] For his need at this time to assist both Milan and Naples see E. Armstrong, *Charles V*, 1902, ch. 8.

1936. From Henry Eppendorff to Ulrich Zwingli.

Zurich MS. E. II. 339. 173.   Basle.
Hess ii. 603.   3 February 1528.

[An original letter, autograph throughout: in the Staatsarchiv at Zurich. Written in the morning, before the Arbitration (Ep. 1937). The year-date needs no confirmation; see Ep. 1934 introd.]

S. Institueram Bernam venire, auditurus quomodo fratres Scripturas conferretis; sed negotiis quibusdam ingruentibus, post sacra, vt aiunt, Basileam appuli, ex aliis percunctans quod ipse eram auditurus. Nec tamen dubito quin Christus suo affuerit negotio, vtcunque reclamantibus iis qui Antichristo patrocinantur.

Sum nunc hic, vt magnum illum Erasmum ad palinodiam adigam. Sic enim coaceruatis in nos mendaciis clam et me inscio apud Georgium Saxonie et nostrum Principem me traduxit, vt non existimatione modo verum etiam fortunis omnibus et vita periclitati sumus. Spero me sic acturum vt senem malignitatis sue peniteat. Hutteni, si quid haberes operarum, queso aut transmittas ad nos, aut saltem significes, et hoc in quattuor dierum spatio; non enim diu hic desidebimus, prospecturi ne ex merito desit defuncto suus honor. Interim bene vale ex Basilea III Februarii MDXXVIII.

Henricus ab Eppendorff.

Eximio viro D. Vlricho Zcinglio Tigurino, suo amicissimo, &c.

1937. From Beatus Rhenanus and Boniface Amerbach.

Nantes MS. 674. 15 (*a*).   Basle.
P. p. 298: LB. App. 346 fin.   3 February 1528.

[An original document, written throughout by Boniface Amerbach (*a*): no doubt at one time in the Basle University Library, where there is a copy (Variorum Epist. ad Erasmum, no. 13, f. 18) made in 1841, which confirms the readings of *a* in ll. 1, 9, 14. It was acquired by Labouchère at the Succi sale in May 1869, and is now in his collection at the Nantes Departmental Library: see Epp. 479, 537 introdd.

It was first printed in Erasmus' *Admonitio* against Eppendorff, Freiburg, *s.n.*, 1530, f°. A⁵ (β), and then in the other two sources, $\gamma\delta$, of the concluding portion of Ep. 1934. 463–505: also in P, which in the sigla is placed after δ.

The document records the terms of the agreement made between Erasmus and Eppendorff, through the mediation of the arbitrators: see Ep. 1934 introd. The year-date needs no confirmation.]

Qvoniam ex consensu vtrique nobis ius fecistis dissidii inter vos amice componendi, visum est nobis vt D. Erasmus ad euitandam molestiam et alendam Christianam concordiam praestet duos articulos sicut scripto recepit. Pro tertio, eodem animo non grauabitur in subsidium pauperum dare florenos circiter viginti nostro arbitrio dispensandos. Et haec facienda censemus citra notam

1936. 16. amicicissimo *MS.*   1937. 1. vtriusque β.   2. euitandum *P.*

1936. 1. Bernam] For the Disputation cf. Ep. 1923. 14n, 15n.

2–3. post sacra] Köhler is clearly right (Zw. E². 686) in interpreting this as 'post festum': cf. *Adag.* 852, 1852.

11. operarum] The MS. has opa℞, perhaps a miswriting for *operum*: for clearly Eppendorff was writing in haste. But cf. Plaut. *As.* 425, 'operas araneorum'.

alterutrius: tantum vt vtrinque offensis, quaerelis ac suspitionibus abolitis, de integro certamen inter vos sit beneuolentiae cum obliuione praeteritorum omnium, perinde quasi nihil esset dictum aut factum.

D. Henricus Ependorpius praemet si quid scripsit; et vtrique liberum relinquimus an vicissim aliquo beneuolentiae symbolo an potius mutuo animo contenti esse velint.

Act. Basileae postrid. Purificat. An. M. D. XXVIII.

B. Rhenanus et B. Amerbachius.

1938. To George of Austria.

Opus Epistolarum p. 672. Basle.
N. p. 641: Lond. xix. 60: LB. App. 438. ⟨c. 3 February 1528.⟩

[Evidently contemporary with Ep. 1939; and answering an invitation to Brixen. George of Austria (c. 1504–5—5 May 1557) was a son of Maximilian by a Salzburgerin: the only one of his natural children whom Maximilian allowed to use the Austrian name. After education in the Netherlands and Spain with Ferdinand, he was considered in Sept. 1525 as a possible successor to Franc. Sforza in the duchy of Milan (Bergenroth iii. 1. 201, and 550, p. 912); and on 21 Oct. 1525 was elected bp. of Brixen, as likely to be a strong ruler after the recent disturbances with the Peasants. After visiting his diocese in Nov. 1526, he went off to Italy and the Netherlands; cf. Bergenroth iii. 2. 570. Continuing to follow his imperial relatives, in 1531 he was attached to the court of Mary of Hungary at Brussels (cf. EE. 225). In 1539 he succeeded Erard de la Marck as abp. of Valencia and held the see till 1544, visiting Spain at once. On his return in 1541 he was arrested by Francis I at Lyons, and kept prisoner for nearly two years. From 1544 till his death he was bp. of Liège.

See J. A. Chapeauillus in *Gesta pontificum Leodiensium*, 1616, iii. 351–83; M. Herrgott, *Taphographia principum Austriae*, 1772, i. 291; GC. iii. 908–9; ADB. viii. 637–8.]

ERASMVS ROT. GEORGIO EPISCOPO BRIXINENSI S.

Ex Hieronymi Viromandi doctis iuxta ac humanis literis, illustrissime Princeps Georgi, nec vulgarem nec simplicem cepi voluptatem. Primum quod intelligerem isti praeclarae indoli tuae, rebus summis natae, Caroli Caesaris ac Ferdinandi Regis non tam fauore quam iudicio, datam prouinciam, in qua proferres, exereres, explicares eximias ingenii naturaeque tuae dotes. Siquidem magistratus, vt habet Graecorum prouerbium, virum arguit, quemadmodum in bello dilucet boni ducis virtus, in tempestate naucleri peritia. Quanquam nihil addubito quin ista mens tam excelsa, tam integra, tam pia, maioribus sit destinata negociis, idque decreto numinis res hominum aeterno suo consilio moderantis. Sed istud indolis tuae tirocinium esse voluit, atque, vt ita loquar, aedilitatem, primum videlicet dignitatis gradum; in quo posteaquam egregium tuae virtutis specimen dederis, mox ad praeturam, hinc ad consulatum, hoc est ad summae dignitatis fastigium, non modo regum iudicio sed omnium consentientibus suffragiis euecharis.

1937. 7. ac αδ: et γ. 9. aut *ante* dictum *add.* β. 11. premat β. 14. Domini *post* An. *add.* βδ: *om.* αγ *P*. 15. B. Rhenanus et B. Amerbachius αδ (&c. *post* Amerbachius *add. P*): *om.* γ.

1938. 6–7. magistratus] See *Adag.* 976.

Interim gratulari libet, amplissime Praesul, quum tuae celsitudini, tum vero multo magis ipsi ditioni regiae, cui in tantis procellis tantaque rerum omnium tempestate contigerit egregius gubernator; qui non solum autoritate, verum etiam arte, prudentia, consilio, valeat inconditos horum temporum motus componere. Tum autem et priuatim mihi gratulor, tibi gratiam habeo, qui de meis qualibuscumque scriptis tam amanter sentias, tam candide feras suffragium, tam ingenue patrocineris aduersus zoilos, quorum hisce temporibus mira licentia est; denique tantum tribuas, vt mihi fortunarum quoque tuarum communionem deferas, si velim ad istam commigrare prouinciam. Hic agnosco prorsus exosculorque Caesaris Maximiliani patris tui et benignitatem admirandam et fauorem propensissimum erga pietatis ac bonarum literarum cultores: in quorum numero tuus candor mihi videtur aliquem tribuere locum; ego praeter sedulae voluntatis promptique conatus laudem, si qua debetur, nihil agnosco.

Verum vt mihi nonnunquam placeo videorque felix, qui tot principum, regum, praesulum literis amantissime simul et honorificentissime scriptis toties ad haud quaquam aspernandas conditiones inuiter; ita rursus fatum meum deploro interdum, simile quiddam patientis quale Tantalum apud inferos perpeti narrant non ociosae poetarum fabulae. Aiunt enim illi fame sitique cruciato amnem potabilem inferne labrum contingere, poma superne ad os porrigi, sic tamen vt misere cupienti nec cibo nec potu frui detur. In causa est non tam aetas, quanquam et ipsa ingrauescens, quam valetudo plusquam vitrea; quae tamen hactenus moderante me magnis studiorum laboribus sufficit, quibus exhauriendis vix robustus iuuenis par esse queat. Alioqui non abhorrebat animus ab hac ciuitate permutanda: cuius tamen hospitio, non incommode sane, multis annis sum vsus; sed optarim esse pauciores qui nouis opinionibus sese dedidissent.

Quamobrem non omnino recuso quod offert tua benignitas. Dispiciam quid ipsa res nobis consulat. Neque enim quoduis coelum neque quoduis vinum aut victus congruit huic corpusculo. Alioqui sub tam amico Principe vel meo sumptu, quod vitae reliquum erit, peragere cupiam: eoque lubentius, quod audiam non procul istinc abesse Bernardum episcopum Tridentinum, cuius mirum quoddam erga me studium iam non semel expertus sum. Interim mihi non minus gratus est animus tuus, clarissime Princeps, quam si fuissem vsus quicquid offert tua benignitas, quandoquidem voluntate tua propensa fruor. Deum Opt. Max. precor vt quod ecclesiasticam prouinciam bonis auibus adisti, id perpetuo velit esse faustum ac felix. Datum Basileae.

36. inuiter] Cf. Ep. 1875. 188n.
53. Bernardum] of Cles. For Erasmus' recent relations with him cf. Ep. 1935. 2–3, 67–9.

1939. To Jerome Viromandus.

Opus Epistolarum p. 869. Basle.
N. p. 823 : Lond. xxii. 14 : LB. 928. 3 February 1528.

[The year-date is sufficiently confirmed by the mentions of Erasmus' intention to leave Basle, and of his troubles with Eppendorff.

Of Jerome Viromandus (? of Vermand near St. Quentin) very little is known. After his course in the Collegium trilingue at Louvain (ll. 3–4), he appears in 1525 as secretary to Sir Richard Wingfield, English ambassador to Spain (Ep. 375. 10n), and carrying a letter from Loredo to Toledo as the embassy went out (AT. vii, p. 200). By now he had joined the household of the young Bp. of Brixen, and evidently had written to Erasmus conveying an invitation to come and enjoy the Bp.'s patronage there. For a letter of 31 Oct. ⟨1529?⟩ see VE. 580, s^3. 41.

The letter of Badius about Beda's book, 18 Aug. 1526 (see Ep. 1722 introd.) mentions among booksellers to whom he had sold it, Franciscus Viromandus, ' qui Angliam visit ' ; who was perhaps a connexion. But M. Renouard (*Badius* i. 292n, ii. 416n) proposes to identify with Franc. Berckman (Ep. 258. 14n).]

ERASMVS ROT. HIERONYMO VIROMANDO S.

Epistola tua, Viromande charissime, mihi longe fuit gratissima, quippe quae nihil haberet non laetum ac festiuum. Hoc ipso statim nomine mihi iucundus esse coepisti, quod te Hieronymi Buslidii profiteris alumnum. Deinde non vulgariter me delectauit ipsa literarum elegantia, sanitas et argutia, sed multo magis amicus animus quem in illis spirantem sensi. Sed multo iucundissimum fuit, quod ex his intelligo clarissimum iuuenem, in quo Maximiliani Caesaris erga studia fauor ac liberalitas quodammodo superstes est, ad Brixinensem dioecesim esse designatum ; praesertim quum eo sit in nos animo quo tu mihi persuades esse. Qualis patronus vtinam hic alicubi vicinus esset ! Nam hinc iam pridem cogito, quanquam haec valetudo manere non suadet modo verum etiam cogit propemodum. Hactenus hic fui vtrique ciuium statui gratissimus ; nunc sentio me quibusdam ad nouas res nimium spectantibus obolere. Sed terret me primum itineris longitudo, deinde locus nimium alpestris, quae porro vina gignat nescio. Nam mihi cum acribus istis villis ob calculum pessime conuenit ; Burgondiacis vtor, iisque subrubris. Scripsi reuerendo Praesuli, sed aliquanto serius. Tot enim labores, tot tragoediae interciderunt, vt ipse mihi pene exciderim. Cupio te quam optime valere.

Datum Basileae postridie Purificationis. Anno M. D. XXVIII.

1940. To Duke George of Saxony.

Dresden MS. Loc. 10300, f. 27. Basle.
Horawitz i. 11. ⟨4 February⟩ 1528.

[An original letter, written and addressed by a secretary, signed and subscribed by Erasmus (ll. 46–7) : in the volume at the Hauptstaatsarchiv, Dresden, which contains Erasmus' correspondence with Duke George (Epp. 1283, 1340 etc.). Evidently the letter composed ' noctu . . . in lecto ' after the supper at Erasmus' house on 4 Feb. : see Epp. 1934 introd., 1992. 289–90, 380.

Chr. Saxius in his *De Henrico Eppendorpio commentarius*, Leipzig, 1745, pp. 40, 60, quotes a few lines from a copy in the collection of J. E. K. Kapp, professor at Leipzig, † 1756 ; for whom see ADB. xv. 105–6.]

---

11. hinc . . . cogito] Cf. Epp. 1926. 15n, 1943. 38–9.

18. Scripsi] Ep. 1938.

19. tot tragoediae] See Ep. 1929. 18.

S., serenissime Princeps. Quid tua celsitudo scripserit Henrico Epphendorpio ignoro ; scripsisse autem intelligo ex litteris Simonis Pistorii. Sed paucis post diebus quam litteras tuas acceperat, venit Basileam, vehementer commotus ac mihi iudicia minitans, prolatis litteris quibusdam quas suspicabatur a me ad illustriss. celsitudinem tuam fuisse scriptas ; in quibus insimulabatur, quasi Friburgi partim ob tumultum illic excitatum, partim ob aes alienum ab ipso conflatum coactus sit Basileam concedere ; vbi cum pari gloria se gessisset, rursus hinc Argentoratum commigrarit, ibique ducem et propugnatorem impii et Lutherani negocii sese praestitisset.

Eas sane litteras ignota manu scriptas nequaquam agnoscebam, nec inter meas schedas reperio, nec arbitror a me profectas. An Henrico Epphendorpio serenissima tua sublimitas succenseat, me quidem latet ; et si quid succenset, quibus de causis id faciat, mihi non liquet. Optarim certe illum tibi suo merito esse gratissimum. Scio me scripsisse sublimitati tuae vt ingenium iuuenis egregiis dotibus praeditum ab ocio luxuque ad honestam aliquam functionem auocaret. Similia scripsi proximis nundinis ad Hieronymum Emserum, quum Henricus Epphendorpius iam tertium per epistolam hostilia denunciaret ; addens hoc, me nequaquam cupere vt tua illustriss. celsitudo vlla in re laederet illum, sed vt eadem opera et ipsius commodis prospiceret et mihi meisque studiis quietem ab illo pararet. Frequenter autem dedi litteras et ad celsitudinem tuam illustrissimam et ad aulae tuae ministros, praesertim Emserum et Pistorium, nec satis possum omnium meminisse quae scripsi.

Quod si quibus scriptis aut querelis meis ab illo factus est animus tuus alienior, optarim vt pristinum fauorem ac beneuolentiam erga tuae benignitatis alumnum recipias ; praesertim quum nos inter nos vtrinque positis offensionibus ac suspitionibus, ita vt Christianis dignum est, pristinam amiciciam instaurauerimus, posthac de integro beneuolentiae certamen inituri. Id per amicos communes, viros eruditissimos et optimos, procuratum est : quibus visum est hoc in rem vtriusque fore, praesertim meam, qui et senio et valetudine et immensis studiorum laboribus ⟨obrutus,⟩, et fori linguaeque ⟨rudis⟩, minime sum ad litigandum instructus. Rumores saepe vani sunt, nec raro fallunt suspitiones. Quod si Henricus Epphendorpius serenissimae tuae celsitudinis expectationi satisfecerit, quod equidem facturum confido, mihi duplici nomine charus erit, et quod pro hoste sim habiturus amicum, et quod ei

---

1. scripserit] Cf. Ep. 1929. 11n.

3. Pistorii] His letter was probably of the same date as Duke George's which was answered by Ep. 1929.

3–4. venit Basileam] c. 30 Jan.: see p. 297.

5. litteris] See Ep. 1934. 24n, 66.

7. aes alienum] The University Protocols record that on 13 May 1522 'Decreta est citatio contra nobilem Henricum de Eppendorf in Basilia agentem ad instantiam creditorum': H. Schreiber, *Gesch. Univ. Freiburg,* ii. 100n.

10. propugnatorem] Cf. Ep. 1934. 67, 377–8.

12. meas schedas] Another indication of the care with which Erasmus preserved rough-drafts of the letters he had written. Cf. also Epp. 1197 introd., 1201. 15n, 1356 introd., 1805. 288–9n.

16. scripsisse] See Ep. 1893. 41n. Some further idea of its contents may be gathered from various passages in Ep. 1934.

18. proximis nundinis] In Sept. 1527, with Ep. 1869. Cf. Ep. 1923. 1.

19. epistolam] Not extant, but cf. Ep. 1934. 48, 101, 174. For traces of its two predecessors see Epp. 1377. 2–3, 1449. 67–8.

Principi probetur cui non semel meis litteris fuit commendatus. Ad postremas E. C. T. litteras, perbreues quidem illas sed tamen amantissime scriptas, iam pridem respondi per adolescentem eximiis ornamentis insignem. Opto serenissimae celsitudini tuae felicitatem perpetuam.

Datum Basileae Anno Domini M. D. XXVIII.

E. T. Celsitudinis addictiss. mancipium
Erasmus Rot. mea manu subscripsi.

Illustrissimo principi Georgio, duci Saxoniae, lantgrauio Thuringiae et marchioni Mysnae.

1941. To Henry Eppendorff.

Iusta Querela, f°. A[8]. ⟨Basle.⟩
HE. 392. ⟨c. 5 February 1528.⟩

[The dedication which Erasmus undertook to write as one of the terms of the settlement: preserved in the *Iusta Querela* (see Ep. 1934 introd.). In his narrative there of the events of these days Eppendorff relates a proposal made by himself and then Erasmus' reply: 'Hoc responsum rettulit Beatus Rhenanus. Grauabar in primo articulo quod non reciperet inscriptionem nisi videret animum meum sibi factum amicum: quem amorem polliceri debebam, qui tam atrociter offensus eram. Inscriptionem igitur affert manu Erasmi scriptam hanc.'

As the demand for this was made on the evening of 4 Feb., directly after the demand for Ep. 1940 (see Ep. 1992. 381–2), an approximate date may be assigned.]

ERASMVS ROTERODAMVS HENRICO EPPENDORPHIO S. D.

Divites diuitibus mittunt equos, aulaea, gemmas et aurum, muta nimirum munera nec duratura, postremo quae nec meliorem nec ornatiorem reddunt eum cui mittuntur, et pauperiorem illum a quo proficiscuntur. Inter eos vero quos literarum communis amor foederauit, aliud donorum genus commeare decet, quae nec exhauriunt largientem et fructum simul ac decus afferunt accipienti. Proinde libellum mitto tuo dicatum nomini, literariae societatis olim inter nos initae monumentum, quam ego perpetuam esse vehementer cupio. Nec tantum permittemus malis linguis vt nostram amicitiam Musarum auspiciis conciliatam dirimant, vtcunque moliti sunt nos inter nos committere.

Sed non te remorabor amplius, quo tibi vacet audire quid loquatur libellus.

1942. To Duke George of Saxony.

Leiden MS. Papenbroeck 2 (*a*). Basle.
H. p. 637: N. p. 608: Lond. xix. 9: LB. 929. 5 February 1528.

[An original letter, autograph throughout, except the address which is by a secretary: in the Leiden University Library, among the collections of Gerard van Papenbroeck († 1743). That the MS. was once in the Deventer Letter-book is shown by

1. De la Faye's note in an upper corner, 'Ep. DCCCCXXIX N. E.'; cf. vol. i, p. xxiv.

1940. 40. non semel] See Epp. 1125. 50, 1283. 16–19, 1325. 6–10.

41. postremas] Duke George's letter of Jan.; see Ep. 1928. 2–3.

42. respondi] in Ep. 1929. The answer to Ep. 1924, which indicated displeasure, and was answered by Ep. 1983, evidently had not yet arrived.

2. The figures 225, 226 in the lower margins of the two folios on which the letter is written; cf. the numbers on the present title-page of the Letter-book (see vol. i, p. 603).

It therefore passed to Papenbroeck between 1706 and 1743; and the present title-page of the Letter-book must have been written and drawn at some date after 1706.

The year-date for this group, Epp. 1942–5, is established by Ep. 1943, which is contemporary with the affair of Eppendorff (Ep. 1934). It is noticeable that except perhaps in ll. 10–11, Erasmus makes no allusion to Ep. 1940, written the night before under pressure from his persecutor.]

S. P., sereniss. Princeps. Nec mihi vacabat scribere (minus fortasse vacat celsitudini tuae prolixas epistolas legere), nec erat magnopere quod scriberem. Ceterum quoniam hunc nactus eram Franciscum Dilfum, iuuenem apud suos non solum claro et opulento verum etiam honesto genere prognatum, cuius ingenium syncerum vereque generosum diutino conuictu cognitum ac perspectum habeo, visum est per eum saltem illustrissimae celsitudini tuae salutem asscribere. Quem si dignaberis tuo colloquio, poteris ex eo de rebus meis omnibus certior fieri, quas ille melius nouit quam ego ipse; et est summae fidei minimeque vanus. Meo malo sum expertus quam non sit tutum omnia litteris committere. Dominus seruet felicem ac florentem illustriss. D. tuam; cui me totum offero.

Datum Basileae nonis Febr. An. 1528.

E. D. T. mancipium
Erasmus Roterodamus
mea manu

Illustrissimo principi Georgio, duci Saxoniae, lantgrauio Thuringiae et marchioni Mysnae.

1943. To Simon Pistorius.

Berlin MS. Boruss. Fol. 201. 14. Basle.
Horawitz ii. 8. 5 February 1528.

[An original letter, autograph throughout: in the Prussian State Library. For the letter which it answers see Ep. 1929 introd.]

S. p. Post incredibiles tragoedias quas hic excitauit Henricus Epphendorpius, per bonos viros res inter nos composita est; conditionibus quas ex hoc Francisco Dilfo, iuuene nobili apud suos loco et ingenii candidissimi, poteris cognoscere. Quae an tibi videantur aequae, nescio; ego quietem hanc paruo emptam arbitror. Accenderat illum epistola Ducis. Id fore diuinabam, quum ex tuis litteris intelligerem ciuiliter scriptam. Pro tuo tamen studio, mi Pistori, gratiam habeo maximam.

Cupiebam relegere litteras tuas, sed ad manum non veniebant. In his, si memini, videris parum magnifice de meis scriptis sentire, in quibus ais multa reperiri contra veterum decreta; atque hoc colore me excusas, quod non sim Montani aut Lutheri similis per-

1942. S. P. *a*: ERASMVS ROTERODAMVS GEORGIO DVCI SAXONIAE S. D. *H*. 14. E. D. T. . . . 18. Mysnae *om*. *H*.

1942. 4. Dilfum] See Ep. 1663. He was the bearer also of Epp. 1943–5. On his way to Saxony he visited Pirckheimer at Nuremberg (Ep. 1977); and later he went to the Netherlands (Ep. 1979).

6. diutino conuictu] In 1524–5 and again in 1527–8.

1943. 6. epistola Ducis] See Ep. 1929. 11–12.

12. Montani] Cf. Ep. 1232. 26, 67.

tinacia. Omitto pertinaciam. Vellem indicares mihi quae sint illa dogmata mea pugnantia cum priscis orthodoxorum dogmatibus. Nam ipse nondum inuenire potui, quanquam multa insunt quae pugnant cum praeposteris hominum opinionibus ac viciosis moribus. Videmus mundum fatali motu tendere ad permutationem. Et hactenus experti sumus quid profectum sit theologorum articulis et clamoribus, quid quorundam seuicia. Aliud, mihi crede, remedium haec lues postulat. In exortu huius mali non audiebar bene monens ; nec in progressu sum auditus iterum admonens. Nunc audio quosdam moliri seuiora consilia, ac vereor ne deterius etiam succedant. Monarcharum consensu[s] et quarundam rerum vel abolitione vel correctione sedari poterit hec tempestas. Nec aliud video remedium.

Hec scribo non in fauorem istorum qui sibi perniciem accersunt, mihi optant plerique, sed in principum reique publicae fauorem. Ac vereor ne serio dicar vates nimium verax. Si inter monarchas subito pax coiri non potest, saltem in annos aliquot induciae constitui possunt. Interea cunctis consiliis inueniretur remedium. Vides, mi Pistori, quantum odium totius Germaniae mihi conflarim, quum antea fuerim gratiosissimus. Doctos a me alienaui, quorum bona pars fauet nouis dogmatibus. Et tamen non ignorabam futurum vt stolidi quidam theologi cum improbis monachis me adorirentur animo gladiatorio. Neque enim mihi vnquam cum piis monachis aut synceris theologis fuit dissidium, sed summa concordia. Nunc a monachorum rabie nec Cesar, licet ex animo fauens, potuit tueri in Hispaniis, nec a Bedarum ac Sutorum furoribus ipse Rex Galliarum, mihi toto pectore bene cupiens. Video migrandum e Germania, gliscentibus odiis et inualescentibus sectis. Quod si mihi pilus esset illius animi quem tu videre suspicari, non haec perpeterer. Nec adhuc me poenitet.

Verum de his nimis multa. Tu me sereniss. Principi commendare ne desinas. Bene vale. Datum Basileae Nonis febr. An. 1528.

Rogo sentiat hic iuuenis se tibi per me non vulgari more commendatum.

Erasmus vere tuus mea manu.

Ornatissimo D. Simoni Pistorio, illustrissimi Saxoniae Ducis cancellario.

1944_{1981} To Philip Melanchthon.

Munich MS. Lat. 10357. 19 (α). Basle.
Epistolae Eobani ii, 1557, f°. K[7] v°. (ε). 5 February 1528.
Epist. Melanch. Farrago, 1565, p. 469 (ζ).

[The sources are various. The best is at Munich, in the Camerarius collection (α), a copy made by Melanchthon : no doubt the one mentioned in ME. 518 of 25 March 1528 as sent by him for Camerarius to see (cf. also ME. 520), with the comment, ' Sunt sane suaues literae, nisi forte irrideor : sed libet mihi candidius de illo sentire. Mitto etiam meam responsionem ⟨Ep. 1981⟩, in qua breuior fui quam res ferebat. Sed multae mihi caussae fuerunt breuiss. scribendi ' ; and asking in conclusion to be allowed to see a copy of Ep. 1945, which he returned c. May (ME. 520). It is noticeable that at one point he gives an alternative, apparently devised by himself in order to avoid the reflection upon Luther ; cf. Ep. 1981 introd. The siglum α is here subdivided to distinguish the first copy and the alternative.

Besides this there is another copy at Munich (941, f. 142 v° : β), in a collection of

36. monachorum] See Ep. 1791. Sutorum] See Ep. 1591. 25n.
37. Bedarum] See Ep. 1902 introd. 39. migrandum] Cf. Ep. 1926. 15n.

excerpts made by a certain B. F. Hummel in xvi^c. : of no great value. At the Stadtbibliothek, Hamburg (56. 17 : γ), is a copy by J. Christopher Wolf (†1739), which he perhaps obtained ' ex vol. epistolarum B. Lutheri ms. Grammiano '. O. Clemen in ZKG. xxxi, 1910, p. 88, prints the letter again with Ep. 1945, from xvii^c. copies at Halle (δ), in a volume whose originals are now partly at Meiningen, partly in the Camerarius collection at Munich. It may be inferred therefore to have been derived from α^2.

The letter was first printed in the second book of Eobanus' *Epistolae*, ed. Camerarius, Leipzig, 1557 (ε) : with a text which is closely connected with $\alpha^2\delta$. Shortly afterwards it was printed again in the *Farrago* of Melanchthon's Epistles edited by J. Manlius, Basle, P. Queck, March 1565 (ζ) : a bad text with quite wrong dates. The Hamburg Library has also two copies made from this (58. 23 v°, by Wolf ; and 66. 167, by a secretary of Z. C. Uffenbach, 1683–1734) ; and there is a copy at Gotha (401. 93 v°: ME. 1255), which seems to be derived from the same poor source.

The year-date of α is amply confirmed by the connexions with Epp. 1942–3, 1945, 1981.]

S. D. Venerunt huc Articuli quidam ; sed omissis aliquot in libello, quos tamen pollicebatur catalogus. Id quo casu factum sit miror. Vtinam Luterius pari studio vitasset seditionum occasiones, et ad bonos mores prouocasset, vt fuit in defensione dogmatum vehemens ! Ego quoniam his tumultibus nullum video remedium, subuenio quantum licet bonis literis : quarum tamen exitium mihi videor praesagire. Hac in parte tu plus vales, et iuuenis et doctior et foelicior, quanquam promouimus et nos nonnihil.

Qui has tibi reddit, iuuenis est candidissimi pectoris, summo apud suos loco natus, quum eruditorum omnium, tum tui vehementer amans : quem plane bearis, si dignaberis tuo colloquio. Nomen illi Franciscus Dilfus, mihi domestico conuictu probatus spectatusque. Nihil eo integrius. Bene vale.

Datum Basileae Non. Febr. Ann. 1528.

Erasmus Rot. sua manu scripsit.

Doctiss. et eruditiss. viro Philippo Melanchthoni.

1. S. D. α : S. P. δε : PHILIPPO MELANTHONI ERASMVS ROTERODAMVS β : ABSOLVTISSIMO VIRO PHILIPPO MELANTHONI ERASMVS ROTEROD. S. P. γ : ERASMVS ROTERODAMVS PHILIPPO MELANCHTHONI S. D. ζ. 1–2. in libello *om.* β. 2. quo αγδε : quod β : an ζ. 3. Luterius α^1 : Lutherus βγ : D. Lutherus ζ : *om.* $\alpha^2\delta\epsilon$. 3–4. vitasset . . . prouocasset $\alpha^1\beta\gamma\zeta$: vitarentur . . . prouocaretur $\alpha^2\delta\epsilon$. 4. fuit $\alpha^1\beta\gamma\zeta$: est $\alpha^2\delta\epsilon$. dogmatum $\alpha^1\beta\gamma\zeta$: suae cuiusque ⟨? quisque *scribendum*⟩ opinionis α^2 : suae cuiusque opinionis studium δε. 5. video αγδεζ : inuenio β. 6. exitum βδ. 6–7. videor mihi β. 7. parte αγδεζ : re β. tu γδεζ : *om.* αβ. et iuuenis αγε : ac inuenies β : et mereris δ : quia iuuenis ζ. 8. et nos promouimus β. 9. literas *post* reddit *add.* βζ. 10. omnium αβγδε : hominum ζ. 10–11. vehementer amans αδε : amans βγ : amantissimus ζ. 11. dignaberis tuo αβδεζ : tuo digneris γ. 12. Dilfus αδε : Dilffius γ : Disius β : Dolsus ζ. 13. eo αβζ : illo γδε. Bene *om.* γ. 14. Datum . . . 16. Melanchthoni αδε (14. Feb. ε. 15. Rod. δ. 16. Melanchtoni δ) : Datum Basileae Nonis Februar. 1528' γ : 1528 β : Datae Basileae, 19 Februarii, Anno 1535 ζ.

---

1. Articuli] In 1527, at Luther's instigation, Duke John of Saxony had instituted a visitation of parishes for the promotion of uniformity in church-teaching. Melanchthon was one of the Visitors (LE². 1132, 1181, 1218). On his return to Wittenberg he composed a brief report, *Articuli de quibus egerunt per Visitatores in regione Saxoniae*, which was printed without his knowledge in Aug., Wittenberg, N. Schirlentz, 1527 (ME. 471, 477, 478, 486). The attacks made upon this moved Luther to write his *Vnterricht der Visitatorn an die Pfarhern*, ibid., 1528. See the Weimar edition of Luther's *Werke* xxvi, 1909, pp. 179–83.

2. catalogus] The list of contents on the verso of the title enumerates 20 Articles ; but in the text there are only 18, with headings which do not verbally correspond.

1945. To Joachim Camerarius.

Munich MS. Lat. 10357. 18 (*a*). Basle.
Epistolae Eobani ii, 1557, f°. K[7] (ε). ⟨c. 5 February⟩ 1528.

[An original letter, autograph throughout: in the Camerarius collection at Munich. The month-date can be supplied from Epp. 1942–4. For an unimportant MS. at Halle and the first printed edition, *Libellus alter epistolas complectens Eobani*, 1557 (ε), see Ep. 1944 introd.]

S. P. Non queror de tuo silentio, si modo perseuerat vetus in nos beneuolentia. Vehementer autem scire cupio quomodo isthic succedat res litteraria. Nam audio parum feliciter. Vtcunque flagrant opinionum pugnae, nos certe litterarum ornandarum commune studium habet concordes. Et quod agimus Louanii pulcre succedit, frustra frementibus theologis ac monachis.

Qui has tibi reddit, Franciscus Dilfus, iuuenis est rara indole, candore pectoris niueo, qui suscepit hoc iter non ob aliud nisi vt eruditos Germaniae viros coram intueatur. Fac vt experiatur Ioachimum esse talem qualem illum depinxi. Bene vale.

Datum Basil. An. 1528.

Eruditiss. viro D. Ioachimo, litteraturae Grecanicae professori. Norenbergae.

1946. From Justin Gobel.

Breslau MS. Rehd. 254. 76. Coblenz.
EE[2]. 59. 5 February 1528.

[An original letter, autograph throughout. The ms. year-date may be accepted; for the *De Spectaculis* (ll. 3–4n) was no doubt desired for inclusion in the second edition of Beatus Rhenanus' Tertullian, Basle, Froben, March 1528. In his preface to that, 29 Feb. (BRE. 266), Beatus states that he had begun work upon it c. 1 Sept. 1527 (cf. BRE. 265), and adds: 'Exspectabam auide . . . a Treueris Spectaculorum libros, sed frustra'.

Justin Gobler (1502–3—21 April 1567) was born and educated at St. Goar on the Rhine above Boppard; and later took a degree in law. He had married, no doubt quite recently, the widow of U. Fabricius, and for some years his life was spent at Coblenz, studying law and writing, and enjoying the patronage of successive Abps. of Trèves, Richard of Greiffenklau (†1531) and Jo. of Metzenhausen. A letter from him, dated 1 Sept. 1534, is printed in the *Lexicon Biblicum* of Andr. Placus, Cologne, A. Birckman, 1536. For Camerarius' edition of Macrobius, Basle, Herwagen, 1535, he contributed a MS.; being then 'scriba Confluentinus'. By Jan. 1536 he had moved to Trèves, where on 1 March he composed a short life of Mosellanus for J. Fichard's *Vitae illustrium virorum*, Frankfort, Egenolph, Sept. 1536; in the preface to which he is described as Professor of Law at Trèves. As it contains details of Mosellanus' early years known from no other source, it may be conjectured that he had known the Leipzig professor; but he does not seem to have matriculated there. Schoeffer at Mainz printed for him commentaries on legal writings by Otho, 1536, and Jo. a Blanasco, 1539; also a volume of *Prosopographiae*, 1537—descriptions of famous persons from classical sources, with one of Socrates from Erasmus' *Adag.* 2201. At Basle in 1537 he published a translation from Basil, together with educational selections from Pico, Rud. Agricola,

11. Eras. Rot. *post* 1528 *add.* ε. 13. Norenbergae *om.* ε.

1. silentio] Perhaps since Ep. 1501.

2. isthic] At Nuremberg: whence disquieting reports had lately come. See Ep. 1901. 19–21.

5. Louanii] Erasmus was no doubt thinking of Busleiden's College. Crucius' gratifying letter (Ep. 1932) can hardly have reached him yet.

Erasmus, Melanchthon ; in March 1538 some *Promissiones et Praedictiones* culled from the Bible, 'autore non certo . . . qui vixit ante noningentos annos', the MS. of which he communicated to H. Petri.

By 1539 he had moved to Minden and was councillor to Duke Eric of Brunswick ; at whose wish perhaps he composed a record of the war between Brunswick and the Bp. of Hildesheim during the interregnum of 1519, printed in S. Schardius' *Historicum Opus*, Basle, H. Petri, 1574, ii. 949–53. On Duke Eric's death in July 1540 he continued as councillor to his son, also Duke Eric. To this period belong his biography of U. Fabricius (l. 5n) ; and Latin translations of Charles v's *De capitalibus iudiciis* and H. Bonnus' Lubeck Chronicles, Basle, J. Oporinus, Aug. 1543. For five years he was chancellor to Francis of Waldeck, bp. of Munster and Minden, and served him on many embassies. In this time he translated into Latin Demosthenes' *De Pace*. During the wars of religion in Germany he was for ten years in Nassau state service.

After an injury to his knee on 25 April 1559 he retired and settled at Frankfort ; where the Egenolphs had already printed for him *Der Rechten Spiegel*, 1550. In 1562 they produced for him a German translation, from the Greek and Latin, of the Letter of Aristeas, made in Sept. 1561, no doubt from the first Greek edition by S. Schardius, Basle, J. Oporinus, 1561 ; then a *Constitutio* of the Imperial court of Justice, 1564 ; a series of *Consilia* by eminent lawyers, 1565, including some of his own, and a long account (pp. 229–95) of a suit arising out of a purchase of wine made by U. Fabricius and his wife c. 1525, and not yet settled in 1565 ; in 1566 a Latin translation of Charles v's *Politiae Constitutio* promulgated at Augsburg in 1548, Histories of the Dukes of Brunswick, also Chronicles of Maximilian's wars of 1508, in German ; in 1569 a German translation of Justinian's *Institutiones*, which he had perhaps made in 1551. At the end of Sleidan's *De statu religionis*, Frankfort, P. Fabricius, 1568, is a *Chronicon* by Gobler for 1556–67, edited posthumously by Jo. Finckius.

See Jöcher ; P. Lehmann, *Joh. Sichardus*, 1912, pp. 185, 193, 196, mentioning a collection of Gobler's letters which he was proposing to publish ; also a brief notice in ADB. ix. 301. In Gobler's books are many woodcuts of him in four types, dated 1548, 1561, 1564, and one undated.]

S. P., doctissime Erasme. Quod tu literis a doctore Georgio et Carthusiano magnopere exposcere videris, idem agit ad Cancellarium Carinus, vterque votis summis, vt Tertulliani opusculum De Spectaculis istic excudendum Frobenio transmittatur ; quod post obitum

---

1. doctore Georgio] Perhaps Reisch (Ep. 308 : †1525) ; to whom, as Visitor of the province, Erasmus, not knowing that he was dead (l. 6), would naturally appeal, if, as his letter to the Prior (l. 2) suggests, he had been informed that the MS. was in Carthusian hands.

For Reisch's connexion with Coblenz may be cited a contemporary inscription in a copy of Erasmus' *Sileni Alcibiadis*, Cologne, S. Cruftanus, May 1520, now in the Bodleian (Mar. 888) : 'Anno nati verbi 1521 xv die mensis Iulii apud Confluentes cum eruditiss. viro D. Matthiae Sarae Castreñ. interfui iu[n]cundiss. confabulationibus opt. piorumque virorum D. et Prioribus et ord. Carthugieñ. Visitatoribus Georgii Reuschs apud Friburgum Prior et apud omnes in magno praetio habitus, et D. Leideñ. apud Colonieñ. Prior, vir summae sanctitatis et integerrimae vitae'. Beside this is a monogram which is perhaps NLT. The name of the Cologne Prior, which the inscriber could not recover, was Peter Blomeuenna.

2. Carthusiano] Evidently the Prior of Coblenz ; cf. l. 8.

Cancellarium] Perhaps Henr. Duntginus, LL.D., whose name occurs as Chancellor to the Abp. of Trèves about this time ; see Hontheim, *Hist. Treuirensis*, 1750, ii. 554.

3. Carinus] See Ep. 920 : he seems to have returned with his pupil, Valentine Furster (l. 8), from Marburg. His relations with Erasmus were soon very much less amicable ; see Ep. 2063. 1n.

3–4. De Spectaculis] In his Basil, Basle, H. Petrus, Aug. 1537, p. 111, Gobler was still enquiring for this MS. ; affirming that he knew 'ex suo chirographo' that Fabricius had owned it, and adjuring its present possessor to produce it. In the preface to the *Processus*, 30 Aug. 1541, he had abandoned hope. The treatise was first printed, 'ex vetustissimo codice', in Gangneius' edition, Paris, C. Guillard, 1545. Ep. 1974. 1 shows that Erasmus had also enquired of Cochlaeus.

boni viri, doctoris Fabricii piae memoriae, in vxoris manus venisse opinio est. In hanc rem, quando e viuis cessit Georgius, me qui illam in vxorem duxi, nomine tuo ac literis studiose conuenit cum Priore Furstherus. Quibus etiamsi alioqui morem libenter gessero, nedum tam aequa postulantibus, tamen ingenue dolebam non potuisse modo. Etenim bibliothecam diligentissime perlustraui, vt qui vnice optarim cumprimis tibi, viro omnium longe eruditissimo, tum eciam Carino, intime familiari, ac Frobenio bibliopolae animum simul ac studium meum testari. Sed necdum, fateor, vsquam a me visum, vsquam compertum est. Adhaec vxor ait forte cum aliis in Hispaniam delatum atque ibi intercidisse; siquidem et alii alio post mariti obitum deportati per eos a quibus passim suo more mutuauerat. Nam quod Asulanus Venetus Fortunacianum, Victorinum et eum qui De curacione boum scripsit, vna quibusdam aliis anonimis hinc ad tempus commodato acceperit, tamen quia in chirographo nullam Tertulliani mencionem video factam, prorsus augurari non possum quo se tanti theologi libellus alienarit, quo exulat, vbi lateat. Cuius si quando copia tamen vnquam fieret meaue opera vllo pacto nanciscerer, tibi per Musas, Erasme, quam primum dederetur. Tantum autem abest vt questus hic quicquam mihi velim, vt vel meo sumptu, si qua scirem, vltro pararem in tuam graciam. Dolet enim quam qui maxime cum oblatam beneuolenciae tuae occasionem (quae nostra proculdubio gloria esset) officio hoc irrito irritam quoque fieri, tum tua expectacione te frustrari.

Quanquam adhuc sunt inter caetera sed et alicunde commodati codices vetusti duo, alter Dionysium Areopagitam, alter Polycraten referens, ambo quidem Graece et graphice. Quos si forte tuis ex-

11. cōprimis *MS.* 19. anomis *MS.*

5. Fabricii] Ulrich Windemacher (1489—22 July 1526) of Coblenz matriculated at Erfurt in the summer of 1506, and was a friend there of Hutten. After visiting Italian and French universities, at one of which he proceeded LL.D., he became councillor to Richard of Greiffenklau, who was abp. of Trèves 1511–31. He was commissioned by the Abp. to hunt for MSS., and sent on many embassies: one to Italy is mentioned in BRE. 202 of 1521, on another returning from Spain he died at Genoa. Beatus Rhenanus, *In C. Plinium*, 1526, p. 47, cites two medical MSS. found by him in the diocese of Trèves. His only published work is a *Processus Iudiciarius*, edited by Gobler, Basle, ⟨c. 1542⟩, with a short biography which is the prime authority for his life. It mentions MSS. Greek and Latin, translations from Greek, verse compositions, and an extensive correspondence, which unhappily no longer exists; and it testifies to his many friends in the literary world and among the ecclesiastics of Trèves. For rotographs of this rare volume I am indebted to the kindness of Prof. Paul Lehmann of Munich; see also his *Jo. Sichardus*, 1912, pp. 185–6, 192–3, and ADB. vi. 524–5. In Gobler's lengthy lawsuit, *Consilia*, 1565, pp. 229–95, Fabricius' name often occurs.

8. Priore] of the Carthusians at Coblenz: cf. l. 2.

Furstherus] See Ep. 1798.

17. Asulanus] Either Francis or his father Andrew; see Ep. 212. 2n, 5n.

Fortunacianum] A late Roman writer on rhetoric: *fl.* 450. His works were published by the Aldine firm in April 1523, with Geo. Trapezuntius' *Rhetorica*.

17–18. Victorinum] An African rhetorician († 370); whose commentaries on Cic. *Inuent.* were printed with Asconius, Venice, Asulanus, Dec. 1522. In neither case is any acknowledgement made for the loan of the MS.

18. De curacione boum] I cannot trace this work, which presumably was in Latin, nor its author. Nothing of the sort was printed by the Aldines.

30. Polycraten] Bp. of Ephesus in ii^c., author of a *De martyrio S. Timothei*: or perhaps the Athenian rhetorician of iv^c. B.C. Of neither are there any considerable remains.

emplaribus conferre libeat, seu tua interpraetacione dignos seu typis Frobenianis illustrandos censes, nil equidem repugnabo, maxime vbi fidem meam apud creditores liberaro.

Scripsi Treueris doctori Matthiae officiali, summo olim amico Fabricii, vt, si quid forte de Tertulliano constaret, nobis communicaret. His me tibi deuinctum volo cupeoque. Bene vale, Germaniae tuae diu superstes. Confluenciae Agathae virginis Anno 1528.

Iustinus Gobelus, ciuis Confluentinus.

Erasmo Roterodamo, longe omnium doctiss., Basileae.

1947. From Theodoric Zobel.

Leipzig MS. Mainz.
EE. 82. 9 February 1528.

[An original letter, autograph throughout; rapidly written in a difficult hand. The year-date may be interpreted as either 1528 or 152 8/9. The former is more in accord with German practice, and suits better with the description of Jerome Froben as ' superstes ', an epithet which would be more likely to be used when his father was recently dead; the latter brings the letter nearer to the completion of the Froben Livy in March 1531. For the writer and the MS. he was prepared to lend see Ep. 919.]

S. D. Humaniss. simul ac doctissime vir, theologorum sincerissime. Nichil affecto magis quam tibi, tanto viro et de Christianis literis maxime merito, me morigerum prestare. Ob id, cum paruam rem a nobis petas, nullo eciam negotio confitiendam, vt exemplar quoddam Titi Liuii, quod nobiscum latitare dicis, vsibus superstitis Hieronimi Frobenii credatur, curabo eam rem diligentissime; et vbi Hiero. ipse ad futuras nundinas aduenerit, hominem voti compotem reddemus, cum te autore et curatore non sit nisi egregios fetus semper editurus. Interea tu bene vale, quem Christus Op. Max. sue religioni seruet quam diutissime.

Ex Mogunt. die Nona februarii M D xxviii.

Theodoricus Zobel, scolasticus Mag.

Doctissimo viro, sacrarum literarum Antistiti maximo, d. Erassmo Roterdamo, patrono modis omnibus colendissimo. Basilee.

1948. To John Vlatten.

De Pronuntiatione, 1528, p. 215. Basle.
Lond. xxix. 21 : LB. i. 971. 14 February 1528.

[The preface to the *Dialogus cui titulus Ciceronianus, siue de optimo genere dicendi*, Basle, Froben, March 1528 (α); which issued again from the Froben press in March 1529, ' emendatus et auctus ' (β), Oct. 1529 (γ), and March 1530 (δ). The variants show that for γ Erasmus revised this preface. His intention was to print this dialogue separately (Ep. 1975. 2–3); but in fact it always appeared in conjunction with other compositions. In αγδ it is appended to the *De Pronuntiatione* (Ep. 1949); in β (see Ep. 2088) to an enlarged edition of the *Colloquia*.

The affectation of minute imitation of Cicero had for some years reigned among the humanists of Italy (cf. Ep. 2061. 13–17); and Longolius too had been infected by it. After jesting on the subject for a while, not without serious reflection on the

1947. 14. colendissimo *scripsi*: colis. *MS*.

1946. 35. Matthiae] of Saarburg; see Ep. 867. 58n, and cf. l. 1n.

pagan character of humanism in Italy (cf. Epp. 1479. 19n, 110n, 1595, 1675, 1701, 1706, 1713, 1719), Erasmus projected some composition about it in 1526 (Ep. 1720. 48–54). His letters in 1527 show what was working in his mind (Epp. 1805, 1875, 1885); and before long, though not without effort (cf. Ep. 1934. 227–33), the result appeared. After discoursing on his main theme, he was unwise enough to embark upon a critical characterization of contemporary writers, giving to many of his friends a mention more or less honorific with which they were well pleased (cf. Epp. 2025, 2108). To some whom he did not name, he afterwards found himself obliged to apologize (cf. Epp. 2008, 2040, 2056). At one point he ventured upon too bold a jest, in classing Budaeus, the pride of French humanism, as less Ciceronian than the worthy Badius, whose labours in the printing-house had left him little time for elegant scholarship (LB. i. 1011 DE, where *Guilhelmum Budaeum* of α has been corrected in β to *Apuleium*, and there are other changes). Budaeus himself made light of the matter, having perhaps read the far more disparaging words in which Erasmus is described a little further on (LB. i. 1013 D–F). But his friends flamed up at once (Epp. 2021, 2027, 2038, 2050, 2056, 2066, 2077, 2088, 2105, 2119). Erasmus was obliged to explain himself at great length (Epp. 2044, 2046, 2047, 2048); and in β he judged it wise to make some palliating corrections (cf. Ep. 2040. 11n).

For the reception of the *Ciceronianus* in Germany see ME. 520, 536.]

DES. ERASMVS ROT. ORNATISSIMO VIRO IOANNI VLATTENO S. D.

Ardvvm in primis planeque regium munus est, vir ornatissime, prudentibus fidisque consiliis reip. prospicere; quod nimirum intelligens Homerus eum penes quem erat summa rerum, *βουληφόρον* appellat. Nec alii mortalium vlli praeclarius de ciuitatibus ac regionibus merentur, quum omni quidem tempore, tum vero praecipue hoc seculo: quo nescio quo fatali tumultu sursum deorsum miscentur omnia, siue Christianae religionis statum inspicias, siue monarcharum ac rerum publicarum conditionem reputes, siue studiorum ac litterarum rationem intueare; omnibus sic perturbatis vt non alio tempore verius fuerit illud Graecis celebratum, *ἱερὸν ἡ βουλή*.

Te vero in hoc pulcherrimo negocio summa fide, mira vigilantia parique dexteritate versantem interpellare, fortassis improbum aut impium etiam videatur. Sed quoniam arbitror non sine causa praecipere Flaccum, Misce stultitiam consiliis breuem, en adest ab Erasmo tibi libellus, qui suis nugis aliquantisper auocet animum tuum a grauibus tetricisque negociis. Quanquam hae nugae sunt eius generis vt, quemadmodum ait idem, seria ducant; tantum autem abest vt nihil attineant ad remp., vt ad te quoque peculiariter spectent, qui rei scholasticae apud Aquisgranos summam curam susceperis.

Multorum enim partim ignauia, partim sinistris moribus fit vt bonae litterae, quae sat feliciter coeperant efflorescere, iam passim vergant ad interitum; et quasi sit hoc parum, extitere pridem qui nobis veluti nouam sectam moliuntur inuehere. Ciceronianos sese vocant, intolerabili supercilio reiicientes omnium scripta quae Ciceronis lineamenta non referunt; et adolescentiam, a caeterorum scriptorum lectione deterritam, ad vnius M. Tullii superstitiosam aemulationem adigunt, quum nulli minus exprimant Ciceronem

4. alii mortalium *add.* γ. 9. omnibus sic perturbatis *add.* γ. 19. abest γ: absit α.

10–11. ἱερὸν ἡ βουλή] See *Adag.* 1047. 15. Flaccum] *C.* 4. 12. 27. 18. idem] *A. P.* 451.

quam ipsi qui se huius tituli fumo molestissime venditant iactitantque.

Quanta vero studiorum pernicies, si persuasum fuerit neminem praeter vnum M. Tullium vel legendum esse vel imitandum ! Subolet autem et aliud huius nominis praetextu geri, nimirum vt pro Christianis reddamur pagani ; quum ego nihil prius agendum existimem quam vt bonae litterae Christi domini Deique nostri gloriam ea sermonis copia, splendore nitoreque praedicent, quo M. Tullius de rebus prophanis dicere solitus est. Et animaduerto iuuenes aliquot, quos nobis remittit Italia, praecipue Roma, nonnihil afflatos hoc affectu.

Visus itaque sum mihi rem facturus nec inutilem ad pietatem et studiis adolescentiae conducibilem, si lucubratiunculam vnam huic rei darem ; non vt eloquentiae candidatos a Ciceronis imitatione deterream—quid enim insanius ?—, sed vt ostendam quo pacto fieri posset vt vere Ciceronem exprimamus, et summam illius viri facundiam cum Christiana pietate copulemus. Argumentum hoc dialogo tractauimus, quo simul et minus esset taedii lectoribus, et res facilius illaberetur in affectus iuuenum. Bene vale.

Basileae postridie Idus Februarii, ANNO. M. D. XXVIII.

1949. To Maximilian of Burgundy.

De Pronuntiatione, 1528, p. 3. Basle.
Lond. xxix. 20 : LB. i. 911. ⟨c. February⟩ 1528.

[The preface to *De recta Latini Graecique sermonis pronuntiatione Dialogus*, Basle, Froben, March 1528 ; reissued, without change in this preface, by the Froben firm in Oct. 1529 and March 1530. In all three editions it is accompanied by the *Ciceronianus* ; but as that is always placed second, there is some ground for thinking, in spite of the vague date of its preface, that this dialogue was composed first. On 15 March the presentation copy was delivered at Louvain (Ep. 1984. 1–6) ; and from Ep. 1977. 54n it appears that by 20 March a copy of the book had been sent to Pirckheimer at Nuremberg.

In a lecture on *The Erasmian Pronunciation of Greek*, 1908, p. 6, Ingram Bywater points out that the *Dialogus* is ' its title notwithstanding, a complete treatise on a liberal education, as Erasmus understood it ; the reformed pronunciation of Greek and Latin being only a section, though a considerable one, of the whole '. Incidentally he exposes the complete falsity of a story about its composition, which was printed first by G. J. Voss, *De arte grammatica*, Amsterdam, 1635, p. 101, and is reprinted in LB. i. 911. A point of interest is that in order to illustrate pronunciation Erasmus takes examples from most of the modern languages of Western Europe : cf. Ep. 1313. 85n.

For this Maximilian of Burgundy, now a boy of 13, and his tutor, John of Borsselen, see Epp. 1859, 1860.]

GENEROSISSIMO ADOLESCENTI MAXIMILIANO A BVRGVNDIA DES. ERASMVS ROT. S. D.

QVOD tanto affectu nostras litteras desideraris, Maximiliane charissime, vehementer quidem grata mihi fuit amoris erga me tui testificatio ; nec hac in re grauate morem gessi tuae voluntati. Nam licet obrutus verius quam occupatus negociis, tamen epistolam αὐτόγραφον ad te miseram, quod facile coniectarem eam ita tibi

1948. 35. pagani] Cf. Ep. 1479. 19n. 1949. 4. epistolam] Ep. 1859.

fore chariorem. Caeterum quod interceptam aegrius tuleris quam si quid earum rerum perisset quae tibi maxime sunt in deliciis, magnam, vt ingenue dicam, ex tuo dolore voluptatem cepi ; non dubiis argumentis perspiciens te, quum in Annae clarissimae foeminae, auiae tuae, tum in ornatissimi patris Adolphi principis Veriani non vulgarem affectum, quem a teneris vnguiculis in me conceptum constanter perpetuoque retinuit, velut haereditario iure succedere. Verum vt dolorem istum quem tibi nescio quorum inflixit perfidia, mea ciuilitate leniam, pro epistola mitto libellum, De recta Pronunciatione, quam hodie maxima ex parte corruptam habemus in Graecis iuxta ac Latinis.

Hoc argumentum tibi dicare visum est, non tantum eo quod aetati studiisque tuis videretur accommodum, verum etiam quod magnam exemplorum partem ex Batauorum, Brabantorum et Gallorum populari sermone produximus, quas linguas omnes tibi non incognitas esse sciebam. Vt autem materiam, quoniam de rebus minutis subtiliter disserit, per se minus amoenam aliqua voluptatis illecebra lenocinioque commendaremus, dialogo rem tractauimus, subinde nonnihil aspergentes quod lectionis satietatem vel recreet vel excludat. Porro, quanquam audio te Louanio in aulicam vitam auocari, nihil eo rumore deterritus sum a dedicationis instituto, sciens et in aula, praesertim Cardinalicia, dari locum studiis. Nam pietatis affectum, quem vna cum litteris ex Ioanne Borsalo, decano Veriensi, viro quum egregie docto, tum singulari morum integritate sanctitateque praedito, iam pridem hausisti, non oportet nec in aulis nec in castris deponere. Ita fiet, mi Maximiliane, vt et laudatissimum Caesarem, quem nomine refers, ornamentis exprimas, et clarissimis maiorum tuorum imaginibus plurimum decoris ac lucis apponas ; postremo aulae Caesareae totique patriae non vulgarem adferas vtilitatem.

Si libellus hic placebit, pro tuo candore communicabis adolescenti diuina indole praedito Maximiliano ab Iselstein reliquisque sodalibus tuis ; quibuscum tibi non tam generis, opum aut dignitatis, quam eruditionis ac probitatis longe pulcherrimum certamen susceptum est. Bene vale.

Datum Basileae, anno a Christo nato, M. D. XXVIII.

1950. To ⟨Boniface Amerbach⟩.

Basle MS. AN. III. 15. 3. ⟨Basle.⟩
Q. 27. ⟨February 1528.⟩

[An original paper, autograph throughout : tabulating new demands from Eppendorff in excess of the terms of the settlement of 3 Feb., and asking for a further decision from the Arbitrators. For the first six points cf. Ep. 1992. 370–84.
An approximate date can be assigned, within sight of the departure of the booksellers for Frankfort (l. 24n).]

---

9. Annae] of Veere : see Ep. 80 introd.

10. Adolphi] of Burgundy : see Ep. 93.

26. in aulicam vitam] Cf. Epp. 1898. 21–2, 1984. 22–3.

37. ab Iselstein] See Epp. 1018 introd., 1192. 81n. Ep. 1984. 16–20 shows that after three years in the household of Erard de la Marck (Ep. 738), he was now with the Emperor in Spain.

CONSTAT Erasmum plus prestitisse quam exigebat arbitrium.

1. Primum prescripsit vt scriberet Duci: hoc erat vltra pactum.
2. Prescripsit quae deberet admiscere: et hoc vltra pactum.
3. Exegit vesp. vt mane esse⟨n⟩t paratae litterae: et hoc vltra pactum.
4. Vt ab ipso lectae, ipso presente signarentur: et hoc vltra pactum.
5. Vt ipsi traderentur mittende: et hoc.
6. Exegit prefationem libri nondum nati. Et hoc.
7. Nec Erasmus promisit inscriptionem, nisi amiciciae nomine; et ita, si sensisset Epph. ex animo factum amicum. An hoc prestiterit, nescio. Certe ipse in litteris fatetur se effutisse de multis milibus d⟨ucatorum⟩. Et epistola quam iactat, habet conuicium perfidiae.
8. Vt nihil horum, constat non licuisse, etiamsi fuisset prescriptus dies: quod omnes norunt, qui me norunt.
9. Ante proximas nundinas nihil possum illi polliceri. Solus superest libellus Chrysostomi Grecus, qui nec illi conuenit, et ante sesquiannum promisi Cartusiano cuidam optime de me merito. Hunc dicabo si velit, quanquam non obligor.
10. Sententia: Petit quod fieri non potest, quodque non debetur ex arbitrio. Si quid interim molietur inimice, faciet contra fidem compromissi.

Numerant dies profectionis ad nundinas. At iam oportebat librum esse paratum, si esset excudendus.

1951. FROM SIMON PISTORIUS.

Leipzig MS. Dresden.
EE. 83. 18 February 1528.

[An original letter, autograph throughout. The year-date is confirmed by the connexion with Epp. 1923,4.]

.ST.

S. P. Quod tibi nuper rescribendo ad epistolam Emsero adscriptam significaui Principem nostrum non rescripturum, in causa fuit celeris nunctii abitio. Mittit ergo hic responsionem ad ea quae ei relegendo epistolam tuam nonnihil mouerunt stomachum. Et quidem tota est sua hec rescriptio. Nam quae hactenus illius nomine ad te misse sunt littere, earum argumenta ipse ⟨in⟩uenit tantum, et phrasim

---

1950. 1. arbitrium] See Ep. 1937.
2. prescripsit] *sc.* Epphendorpius. scriberet Duci] See Ep. 1940.
4. mane] On 5 Feb.; see Ep. 1992. 378.
8. ipsi traderentur] Cf. Ep. 1992. 382–3.
9. prefationem] See Ep. 1941.
12. litteris] Not extant; cf. Epp. 1991. 26–7, 1992. 159–60, 255, 402.
18. Chrysostomi] Perhaps the *Opuscula Graeca*; see Ep. 2188.
19. Cartusiano] Perhaps Levinus Ammonius, who was interested in Chrysostom; see Ep. 1463 introd.
24. ad nundinas] The usual time for starting was early in March; cf. Epp. 795 introd., 1083. 41, 1084. 45n, 1667 introd.

1951. TIT. .ST.] See Ep. 1521 tit. n.
1. epistolam] Ep. 1923: probably delivered in Dresden on 4 Feb. Pistorius' reply to it, *nuper*, is not extant.
2. non rescripturum] To Ep. 1924.
2–3. celeris . . . abitio] Cf. Ep. 1924. 3–4.
3. responsionem] Not extant.
4. epistolam] Ep. 1924.

habent alienam. Hanc autem responsionem ipse proprio Marte disposuit, dictauit ac propria manu prescripsit, nihilque inibi alienum nisi quod a scriba descripta est. Ceterum valdissime letor excusationes meas a te receptas et suspitiones dilutas. Atque plenius innocentiam meam intelliges ex hiis que in dicta epistola tibi significaui. Cura modo vt ea fide apud te maneant qua a me perscripta sunt.

Et quoniam in ea spe sum, mitto hic tibi exemplum epistolae huc ab Epphendorpio misse, quam ob Ottonis absentiam aperui. Exque ea facile intelliges quanta mihi cum illo intercedat familiaritas. Et fere eadem ad Principem scripsit, sed lingua vernacula, alioqui misissem. Non autem arbitror Ottonem illius reum quod tibi de intimo indicatum Emsero significasti. Et nunc tibi constat quod Eppend⟨orpius⟩ in mittendis litteris voti compos effici nequit. Nec adhuc mihi persuadere possum quod earum exemplum acceperit. Et omnino curabo quod serio intelligere debeat propositum suum te traducendi vehementer displicere Principi ; id quod plus profuturum arbitror quam si Princeps vehementius litteris instaret.

Ceterum de Ceratino satis mirari non possum ; non enim recolo quod vnquam quicquam cum ipso de litteris a te ad Principem scriptis egerim.

Principis mandato mitto hic Carolbiztio libellum quendam Germanicum de communione sub vna spetie, quem tibi in Latinum vertere debet. Desuperque vt libere iudicare velis, Princeps impendio desyderat. Tum et te reddam certiorem quis sit illius libelli auctor. Paucis enim constat ex cuius officina prodierit. Da operam vt quamrectiss. valeas et, vt promisisti, copiosius rescribas.

Dresden XVIII Februarii A Restituta Salute .M.D.XXVIII°.

T. T. Simon Pistoris
D⟨ucis⟩ cancellarius.

Syncero theologo et omnium bonarum litterarum antistiti D. Erasmo Roterodamo, amico obseruando. Basileae.

Ne quis alius frangat.

[1819]1952[2034] From Sigismund I.

Warsaw MS. Teki Górskiego 784 (a). Piotrkow.
H. p. 873 : N. p. 827 : Lond. xxii. 17 : LB. 930. 19 February 1528.

[The MS. is a rough-draft by a secretary (a^1), corrected in one place by another contemporary hand (a^2), with additions by another secretarial hand (a^3), and at the end further corrections by A. Cricius (a^4 : Ep. 1629) : in the library of Count Maurice Zamoyski at Warsaw, where we were kindly permitted to examine it on 14 July 1922. In H it was printed from the letter actually received, with heading and dates added.

A note by Cricius to Tomiczki, 19 Feb. 1528 (Kórnik MS. 243, f. 132 : AT. x. 81), mentions this letter : ' Mitto vestre dominationi reuerendissime id quod man-

13. epistolae] Cf. Ep. 2086 fin.

14. Ottonis] Pack : see Ep. 1934. 385n.

18. significasti] Ep. 1923. 3–5.

27. Carolbiztio] See Ep. 2010. He had just gone off to Dole : see Ep. 1983. 57.

libellum] A composition by Duke George, on a subject then arousing controversy ; cf. Ep. 1298. 24n. The original MS. is in the Archives at Dresden, Loc. 10299, no. 86, ff. 32–82 : see O. Clemen in *Neues Archiv f. sächs. Gesch.* xxxi, 1910, p. 136n, and cf. Ep. 2085n. Luther intervened in Sept. with a *Bericht . . von beider Gestalt des Sacraments*, Wittenberg, J. Klug, 1528 : see the Weimar edition of his *Werke* xxvi, 1909, pp. 555–9.

34. T. T.] ? totus tuus.

dauit scribi Basileam ', where Stan. Gorscius has added above the line ' ad Erasmum Roterod.'.]

SIGISMVNDVS DEI GRATIA REX POLONIAE, MAGNVS DVX LITVANIAE, RVSSIAE, PRVSSIAE, AC MASOVIAE ETC. DOMINVS ET HAERES.

Reddite nobis fuerunt litere tue, Erasme doctissime, kalen. Iuniis scripte, ex quibus facile perspeximus te vere eum esse qui diceris ; hoc est virum preter summam erudicionem ac prudenciam tum integerrimum, tum publice tranquillitatis concordieque Christiane studiosissimum. Quod etsi nobis dubium nunquam fuit, vehementer tamen apud nos confirmauit eam de te opinionem epistola hec tua, in qua plane agnoscimus animum istum tuum vere Christianum ; nec dubitamus quin vbique sis tui similis, seu ludicra tractes seu seria.

Imprimis vero tibi gratias agimus non vulgares quod nos tali ornaueris elogio ; quale veremur vt in nos tam plene quam tu videri vis competat. Nam etsi nobis maxime cordi est vt et rempublicam Christianam adeo inclinatam pro virili nostra iuuemus, et regna nostra tranquilla, quoad fieri potest, atque ab illa plusquam Lutherana lue qua nunc sursum ac deorsum fertur Germania, incontaminata seruemus ; tamen quod hactenus id nobis feliciter cesserit, Deo pocius acceptum ferimus quam vt inde nobis laudem aliquam aut arrogemus aut petamus. Immo eciam hoc ardencioribus votis Domini misericordiam imploramus, vt quemadmodum nos regnaque nostra hactenus integra illesaque seruauit, ita adhuc seruet imposterum, quousque illius visum fuerit voluntati : alioqui nobis frustra facturi videmur omnia, nisi ille cepta nostra fortunet.

Non potest autem hoc tuum erga nos officium nobis non esse gratissimum ; qui cum semper alioqui magnifice de te senserimus, tum vero hac humanitate tua prouocati, tanto eciam libencius tibi, si quo modo possimus, gratificabimur, quanto tu nos literis tuis fecisti apud omnes homines commendaciores. Quod quidem prestare possemus multo cumulacius, si forte adduci possis vt te huc ad nos conferas. Sed cum ex tui studiosis intelleximus frustra idem tentasse alios principes, qui magnis hactenus tum precibus tum premiis te sibi adiungere cupiebant, veremur ne et nobis frustra sumeretur hec opera. Vt tamen interim habeas aliquod nostre erga te beneuolencie gratique animi argumentum, mittimus tibi dono centum aureos, quos in presens grato animo suscipias :

TIT. *add. H.* 11. elogio *H* : elegio *α*. 12–13. et . . . et *add* $α^3$. 14. quoad fieri potest *om. H.* 14–15. plusquam Lutherana *α* : dissidiorum *H.* 17. *H* : acteptum *α*. 27. quidem $α^2$: equidem $α^1$ *H.* 28. possumus *Lond.* 29. ex . . . intelleximus $α^3$: videamus $α^1$. 34. tibi dono . . . 36. habiturus $α^4$ (tibi . . . quos $α^4$: honorarium munus quod *H*) : tibi &c., quod, que tua est humanitas, grato te animo pro te actepturum putamus $α^1$.

---

1. kalen. Iuniis] For this date cf. Ep. 1819 introd.

34. centum aureos] Cf. Ep. 1954. 14. Ep. 1958. 2 shows that, like Tomiczki's (Ep. 1953. 14n), they were Hungarian ; cf. Ep. 1934. 195n.

In April 1534 Erasmus had among his ready money a bag containing c. 400 Hungarian single ducats : see *Bodleian Quarterly Record* ii (1918), 142.

deinceps vberiorem ex nobis fructum beneuolencie et fauoris nostri habiturus. Vale.

Datum in oppido nostro Piiotrcon die XIX. mensis Feb. Anno domini M.D.XXVIII. Regni nostri XXII.

[1919] 1953 [2035] FROM PETER TOMICZKI.

Warsaw MS. Teki Górskiego 1005 (*a*). Piotrkow.
M. p. 100 : N. p. 1104 : Lond. xxvii. 34 : LB. 931. 20 February 1528.

[The MS. is a rough-draft by a secretary (a^1), corrected twice by a contemporary secretarial hand (a^2) : in the Żamoyski library at Warsaw. The dates are given in M from the letter actually received. It might have been expected that, like Epp. 1952, 2034, this would have been printed with Ep. 2035 in H. The original was perhaps mislaid when H was in the press.]

CLARISSIMO ET DOCTISSIMO VIRO DESIDERIO ERASMO ROTHERODANO, AMICO SVO CHARISSIMO.

S. P. Etsi michi iam dudum ante cum ex tuis perdoctis lucubracionibus, tum eciam ex Antonini medici relacione, et notus eras et charissimus, nunc tamen litteris tuis vltro in amiciciam tuam prouocatus, tanto te impensius amare cepi, quo nullis meis de te meritis sed sola humanitate tua adductus, non grauatus sis inter tot labores et vigilias tuas incomparabiles, non minus eleganter quam humaniter ad me scribere. Vnde quantum tibi debeam, quanti hanc tuam amiciciam faciam, non facile dixerim. Accipe igitur, Erasme doctissime, hoc a me homine occupatissimo laconicum quidem, sed integerrimi animi erga te mei responsum, nempe eum esse me et futurum semper, qui nulli in te amando et tuam istam erudicionem suspiciendo cedat ; quique felicitatis loco habeat, si qua in re gratificari tibi possit. Tu modo ea beniuolencia qua cepisti, me complecti non desinas ; et munusculum hoc quod tibi mittimus in pignus et testimonium amoris nostri mutui, grato accipias animo. De Antonini tui aduersa valitudine equidem molestum est scribere ; id malim vt ex aliis cognoscas. Vale optime, vir eruditissime, et sis felix.

Ex conuentu generali Piotrcouieñ. die XX. Mensis Febr. Anno domini. M D XXVIII.

1952. 37–8. Datum . . . XXII *add. H.* 1953. TIT. *a* : PETRVS EPISCOPVS CRACOVIENSIS, REGNI POLONIAE VICECANCELLARIVS, DES. ERAS. ROT. S. D. *M* (REGNI . . . VICECANCELLARIVS *om. N*). 1. S. P. *om. M.* 2. *M* : Antonimi *a.* 4. quo *a* : quod *N.* 8. *M* : Actipe *a.* 9–10. a^2 : integerrimum a^1 *M.* 12. a^2 : suscipiendo a^1. 15. *M* : actipias *a.* 16. *M* : Antonimi *a.* 19. Piotrocouiensi *N.* 19–20. die . . . M D XXVIII *add. M.*

2. Antonini] See Ep. 1602.

14. munusculum] 60 Hungarian ducats : see Epp. 1997. 6–7, 2035. 29–30, and cf. Ep. 1952. 34n.

[1915]1954$_{2033}$ From John Lasky.

Leningrad MS. Lat. F. xvii. 57, f. 19 v°. Piotrkow.
La. E. 16. 20 February 1528.

[The MS., which is in the former Imperial Library at Leningrad, supplied material to Dalton for La. E., 61 letters of the years 1525–36. We have not seen it; but from a number of photographs received through the kindness of MM. S. d'Oldenbourg and Ign. Kratchkovsky, it appears to consist of the correspondence of John Lasky the younger, systematically copied by a professional scribe not long after the letters were written: somewhat resembling the Kórnik MS. (Ep. 1629). It contains three other letters written by Lasky from Piotrkow on the same day, to Boniface Amerbach, Beatus Rhenanus and Glareanus (La. E. 15, 17–18).]

REVERENDI DOMINI PRAEPOSITI GNESN. EPISTOLAE EXEMPLVM.

Prvdentia ista, si quae est, quam mihi tribuis, tua est pocius quam mea, Erasme charissime. Ego enim tuum secutus consilium, quibus vel persuadere quod volo vel imperare non possum, soleo illos aut vitare si possim, aut si res transigi sine eis non possit, obseruare pocius quam irritare. Et sane aliquoties iam mihi fuit felix hoc consilium. Vtinam autem et imposterum hac via tantum possemus proficere, vt perditis istis ingeniis si bene vti non possimus, saltem ad nostram vtcunque ⟨commoditatem⟩ interdum abutamur!

Hic iam fere nemo est qui non magnifice de te sentiat, tantum ponderis habuit tua illa ad nostrum Principem epistola. Princeps ipse est tui studiosissimus, nisi quod nunc continuis bellis vexatur, presertim Sciticis; alioqui tamen nulli illaturus ipse bellum nisi vehementer prouocatus. Respondit nunc ad tuam epistolam minus eleganter fortassis sed amice, addiditque centum ducatos aureos; quos ad te vnacum litteris transmissurus est Iodocus noster ex Cracouia. Huius rei precipui authores fuerunt Christoferus Cancellarius et Episcopus Plocensis; quorum opera etsi minime fuerat ad eam rem necessaria—Princeps enim suapte sponte id tibi mitti iussit—, malui tamen ego rem duobus istis velut autoribus geri, vt maiore quodammodo auctoritate id fieret aliis intuentibus. Archiepiscopo meo eciam nihil adferri potuit gratius Ambrosio; qui nunc per me tibi excusari cupit quod ad te nihil scribat. Et re vera nunc est tot curis ac laboribus occupatus vt nunquam vel cibum possit capere nisi noctu. Habemus enim hic nunc nostra comicia, et ipse cogitur semper preesse Senatui ad noctem ipsam tantisper dum hic conuentus noster durat; qui tamen hiis paucis, opinor, diebus soluetur. Scribet autem tibi per ocium et addet pignus aliquod suae erga te beneuolentiae.

Ego vero nondum certus sum iturusne sim in Hispanias an vero alio. Dilatum est negocium hoc ad Reginae nostrae aduentum, quae

8. commoditatem *add. Phelps.*

10. epistola] Ep. 1819.
15. litteris] Ep. 1952.
Iodocus] Decius; see Epp. 1393, 1958, 2031.
16. Christoferus] Schydlowyetz; see Epp. 1593, 1918. 21–2, 2032.
17. Plocensis] Cricius; see Epp. 1629, 2030.
20–21. Archiepiscopo] Jo. Lasky sen., to whom Erasmus had dedicated Ambrose; see Ep. 1855.
30. Reginae] Bona Sforza; see Ep. 1753. 48n. She had been wintering at Radom, 64 ms. to the E. (AT. x. 18, 106–7); where Sigismund rejoined her by 26 Feb. (ibid. 95).

nunc abest, ventura tamen propediem. Et vt verum fatear, hactenus remorata est fratris Hiaroslai absentia : qui nescio vbi nunc terrarum agat, aut quando illum reducem sperare debeam. Vereorque ne illi quid accidat, sic vagabundo quod nos vehementer perturbaret. Hic circunquaque omnia videntur ad bellum spectare magis quam ad pacem. Germania in varias partes secta est videturque moliri nonnihil. Vngariam sic distractam dicitur certo Turca aut inuasisse iam aut omnino breui maximo exercitu inuasurus. Nobis etiam aduersus Scitas bellum est iam fere perpetuum. Domi tamen optima pace fruimur : quod Deus opti. maxi. velit esse perpetuum. Cauemusque diligentissime ne quid hic proficiat Lutherus aut ipsius factio, neue e diuerso regnent illi quibus id quicquid vsquam est malorum, totum debemus. Vellem vt tantum alibi etiam authoritatis haberent quantum hic nunc habent ; quanquam et ex hiis quae ad me misisti, inteligo etiam in Hispaniis vtcunque compesci aliorum rabiem. Vereor tamen ne irritentur magis quam corrigantur, nisi accedat principum seueritas.

Tibi vero ago summas gratias, mi Erasme, quod ea mihi comunicasti tum aliorum tum tua, ex quibus ego maximam capio voluptatem. Nec admirari satis possum istorum tam vehemens calumniandi studium. Bedam non miror sui esse similem ; noui enim hominis et ingenium et inscitiam. Veretur tantus theologus ne magnam faciat questus sui pocius quam nominis iacturam, si fateatur se hactenus vel nesciuisse aliquid vel a te didicisse. Frobenium perisse certe doleo. Vereor enim vt tam diligens sit futurus filius in excudendis libris quam fuit pater ; nam in libello eo quem ad me aduc   misisti, sunt mendae plurimae, quae indicant eum minus diligenter laborasse in eo negocio. Libellus De arte concionandi mire ab omnibus expectatur et item Augustinus. Beato, Glareano et Amerbachio respondi vt potui. Que per Seuerinum miseras, accepi quidem omnia, sed Seuerinum non vidi, nec arbitror eum huc venisse. Breui iterum ad te scribam si licebit, aut per Iodocum aut per quendam Plocensis Episcopi necessarium, qui ad te litterarum gratia propediem est profecturus. Vale, optime Erasme, et me fac ames vt cepisti.

Piiotrkowiae xx Februarii M.D.xxviii.

Tuus ex animo Ioannes de Lasko,
manu propria scripsi

57. aduc   *MS*: ? aduersus monachos.   quae *Dalton*: quē *MS*.

---

32. Hiaroslai] He was now at Constantinople; see Ep. 1915. 15n.

51. Bedam] See Ep. 1902 introd.

54–5. Frobenium] See Ep. 1900.

57. mendae plurimae] At the end of the *Apologia* are 1½ pages of Errata.

58–9. De arte concionandi] See Ep. 1660. 33n.

59. Augustinus] See Ep. 2157.

60. Beato] La. E. 17 of 20 Feb., answering BRE. 265 of 15 Dec.

Glareano] La. E. 18 of 20 Feb.

Amerbachio] La. E. 15 of 20 Feb., answering Basle MS. C. VI^{a}. 73. 99 of <c. 9 Dec.>.

61. miseras] In Sept.

63. necessarium] Zebridovius; see Epp. 1826, 1958, 2030–1.

1955. To Richard Pace.

Opus Epistolarum p. 677. Basle.
N. p. 645 : Lond. xix. 67 : LB. 932. 20 February 1528.

[This letter clearly was written to resume Erasmus' relations with Pace after the receipt of better news of him from Crucius in Ep. 1932. 147–8. The reference to Weldanck (l. 7n) also shows that Ep. 1931 had by now reached Erasmus. The course of Pace's illness since his return from Venice c. Oct. 1525 (Ep. 1595. 104n) may be traced in Brewer iv. In Aug. 1526 he must still have been deranged, for coadjutors were being appointed to him in his deaneries (2420); by 16 Dec. he had recovered (2712); in Aug. 1527 (Ep. 1932. 148) he was living at Syon and advising the King about the Divorce (3233).]

ERASMVS ROTEROD. RICARDO PACAEO S. D.

Vix me capio prae gaudio, vir ornatiss., quod audio te ex turbulentissimis illis negociorum vndis, patriae dulcissimae Musisque patria dulcioribus esse redditum. Gratulor autem pristinis tuis studiis et Hebraicas accessisse literas. Nunc te non morabor pluribus. Hunc Quirinum meum, quo nemo alius mihi seruiuit amantius, ob certa negocia emandaui in Angliam, quorum duo praecipua sunt: alterum, vt sceleratissimi impostoris rapinis aliquando finem imponam; alterum, vt quoniam Archiepiscopus Cantuariensis simulque Regia maiestas literis amantissime scriptis me inuitant in Angliam, dispiciat cum amicis an id commode fieri possit. Nam hinc fortassis migrandum erit, velim nolim. Vtrumque cognoscere poteris ex huius iuuenis narratione, quem tibi commendo, mi Pacaee, non vt famulum sed vt filium mihi charissimum, si qua forte in re fuerit opus officio tuo. Opto tibi perpetuam felicitatem.

Datum Basileae, decimo Cal. Mart. Anno M. D. XXVIII.

1956. To Felix.

Opus Epistolarum p. 818. Basle.
N. p. 781 : Lond. xxi. 10 : LB. 933. 21 February 1528.

[Of the person addressed very little is known. The Index to H describes him as of Dole (cf. l. 43n); and he is perhaps the Doctor of Epp. 1533. 11–13, 1610. 37. To connect him with Claudius Felix of Ep. 1827. 12 is difficult.

M. Julien Feuvrier, archiviste of Dole, whom we visited at his home on 16 April 1920, offered next day the ingenious suggestion that Erasmus has perhaps, after his wont, confused the name of Peter Phoenix, who edited Mela, Paris, Jo. Petit, 9 June 1513, was rector of the College of Grammar at Dole in 1514, professor of canon law in the University and rector 1524, and later councillor in the Dole

---

4. Hebraicas] Wakefeld (Ep. 1311. 44n) states in his *Oratio*, f°. E^2, that he had taught Pace Hebrew, Chaldee and Arabic in three months. An indication of Pace's knowledge of Hebrew appears in his letter to Henry VIII from Syon, printed in Wakefeld's *Syntagma*, f°. D^4 v°.: Brewer iv. 3233, Knight app. p. xxvi.

5. Quirinum] See Ep. 1966. On the present journey, on which he did not start before 1 March, he passed Spires about the 8th, reached Louvain about the 15th, was in Antwerp early in April, crossed to England after some delay, and brought back Epp. 1990, 1993: see Epp. 1959–60, 1964, 1984. 1–2, 2001. 1–2. By 1 June he had returned to Basle (Ep. 1998. 29–34).

7. impostoris] Probably Weldanck; cf. Ep. 1931. 15–27. Or F. Berckman (ibid. 23–4) is possible.

8. Cantuariensis] See Ep. 1926. 13n.

9. Regia maiestas] See Ep. 1878.

11. migrandum] Cf. Ep. 1926. 15n.

Parliament; see his *Un Collège Franc-Comtois*, 1880, pp. 64–5, 147. Phoenix was still living in 1550, when Gilb. Cognatus wrote his *Burgundiae superioris Descriptio* (ed. E. Monot, 1907, pp. 118, 261, 263); but was dead by 1553.]

ERASMVS ROTEROD. FELICI LL. DOCTORI S. D.

Mihi quidem gratissimum fuit tuae vocis patrocinium, celeberrime doctor, eoque nomine me plurimum debere profiteor humanitati tuae; sed vehementer admiror vnde ista linguarum petulantia seu verius pestilentia? Ego Burgundiones semper iudicaui viros graues et integros. Vnde istuc hominum loquacium lolium? nisi quod suspicor pseudeuangelicos, qui nusquam non oberrant, et istic tales rumores serere.

Res sic habet. Eram valetudinarius, vt fere semper, tum etiam itinere fessus et calculo grauidus. Corpusculi imbecillitas abhorrebat ab esu piscium, animus tamen cupiebat vitare omnem offensionem proximi. Id significans, aliquoties inter amicos dixi per lusum, stomachum quidem esse Lutheranum, animum vero Christianum. Ab homine sic affecto vt tum eram, nec Deus nec pontificum leges exigunt esum piscium. Et ad haec habeo diploma Pontificis, quo mihi liceat sine omni exceptione vesci carnibus diebus quibuslibet. Quod si non haberem, tamen edendi causam habeo iustiorem quam vellem. Nihilo secius, quum istic grauissima febri tenerer, a piscibus quidem et vino abstinui; nec tamen vsus sum carnibus, ne quem offenderem. Hic erat ille animus Christianus. Stomachi tantus erat cruciatus vt subinde vomitu leuandus esset. Hic erat stomachus Lutheranus, vt iocabar. Itaque cum morbo conscendi equos, et hic decubui fere mensem. Tantum a me tributum est stultorum maledicentiae.

De visceribus beatae Virginis sic habet res. Prandebam apud procuratorem Archidiaconi. A prandio famulus hospitis dixit gratias bene longas, poterant videri breuis missa. Ibi 'Kyrieeleeson', ibi 'De profundis', ibi 'Pater noster' aliquoties: quid non? Tandem videbatur finisse, nosque respondimus 'Amen'. Quum intersiluisset, ego putans nihil superesse, verti me ad conuiuas et hospitem acturus gratias, quum praeter spem famulus addidit 'Et beata viscera Mariae Virginis'. Ibi pudefactus, indicans gratias fuisse vel absque illa coronide satis longas, ludens dixi 'Hoc deerat, beata viscera'; haud quaquam in contemptum Virginis, sed significans eam gratiarum actionem ex farragine quadam diuersarum rerum esse conflatam. Quam pius cultor fuerim Virginis declarant orationes duae olim aeditae, Paean et Obsecratio. Item noua Missa quam nuper aedidi ab Archiepiscopo Besontino comprobatam. Et haec sunt argumenta quibus me faciunt Lutheranum. Nam is rumor etiam Lutetiam perlatus est, vt Bedda mihi suis litteris

---

8. Res] For Erasmus' visit to Besançon in April 1524 see Ep. 1440. 4n.

14. diploma] See Epp. 1079. 5n, 1542.

22. decubui] See Epp. 1452. 27n, 1466. 61n.

24. De visceribus] Cf. Ep. 1679. 93–103.

24–5. procuratorem] See Ep. 1610. 55n.

25. Archidiaconi] Ferry Carondelet; see Ep. 1350. 21n.

36. Paean] See Ep. 93. 101n.

Missa] See Epp. 1391, 1573.

37. Archiepiscopo] Ant. de Vergy; see Ep. 1610. 35n.

39. Bedda] See Ep. 1642. 65–70.

significauit. Neque quicquam addubito quin ab istis pseudeuangelicis sit ortus; qui nihil in me non moliuntur, quod cum ipsis nolim insanire.

Officium tuum ex nobili doctoque iuuene Christophoro Carlebitzio cognoui; qui si huc redisset, per eum scripsissem accuratius. Haec ex tempore scripta commisi quibusdam mihi forte oblatis. Res non aliter habet quam scripsi. Id te scire volui, quo sis instructior aduersus linguaces. Opto te quam optime valere, vir egregie.

Datum Basileae, nono Cal. Mart. Anno M. D. XXVIII.

1957. To ? .

Opus Epistolarum p. 673. — Basle.
N. p. 642: Lond. xix. 61: LB. 935. — 27 February 1528.

[The person addressed is evidently some one who had helped to protect Erasmus against an enemy and restore him to the quiet necessary for his studies: possibly Otho Pack (Ep. 1934. 385n), who being in the Duke's confidence may have taken part in the settlement of the trouble with Eppendorff (pp. 297–8). The friend of l. 5 may then be Simon Pistorius, who writes of Pack in Ep. 1951. After Pack's disgrace Erasmus may have thought fit to delete his name when printing the letter in H: for a similar case cf. Ep. 956.]

ERASMVS ROTEROD. CVIDAM S. D.

QVEMADMODVM natura nullum creauit venenum quin apposuerit remedium, vir clarissime; ita Deus improborum conatibus semper obiicit aliquem, per quem non statim liceat illis quicquid libet. Sunt enim aliquot eo ingenio vt non in aliud natos dicas quam vt bonis faciant male. Ex amici nostri literis intellexi quam amanter quamque prudenter adfueris meo negocio. Quod officium si mihi tantum praestares, ingratissimus essem ni tuam istam humanitatem et amplecterer et praedicarem. Nunc quum hoc operae non tam mihi quam studiis publicaeque tranquillitati tribuas, etiam pietatem tuam exosculor. Atque vtinam contingat aliquando cum oportunitate facultas, vt tuis in me meritis aliqua ex parte respondeam! Bene vale. Datum Basileae, quarto Cal. Mart. Anno M. D. XXVIII.

1958_{2031} From Justus Decius.

Leipzig MS. — Cracow.
EE. 84. — 28 February 1528.

[An original letter, in one hand throughout, probably autograph. A tear down the right-hand edge has carried off the end of seven lines of text and of two of address: the gaps are successfully filled in EE. The letter is evidently contemporary with Epp. 1952–4.]

S. D. Mitto per hunc nobilem iuuenem Sebredouicium Regis mei iussu aureos nummos centum Hungaricos, quos spero recte perferet. Vbi eos acceperis, Cracouiensi Antistiti dabis significacionem, ne negligens ego fuisse videar.

1956. 43. Carlebitzio] See Ep. 2010. It appears from Ep. 1983. 57 that he had recently gone off to Dole.

1958. 1. Sebredouicium] See Ep. 1826.

2. Hungaricos] See Ep. 1952. 34n.

3. Cracouiensi] Tomiczki: see Epp. 1919, 1953.

Quod iam annis aliquot ad me non scripseris, tuis maioribus lubens admisi curis. Quod ego facere cupiebam, receperat se facturum semper Anthoninus noster: qui quom tam graui longoque morbo laboret, et hanc mihi iam te salutandi crebrius ansam ademit. Neque ego tibi bonas deperdere horas pergo, satis certus animum erga me tuum rectum esse: ita nunquam suscepti poenitebit consilii.

Mitto preterea aureos quadrag⟨inta/ Glareano dandos, quos in proximo regni conuentu I⟨o/annes a Lasko illi dirigendos mihi dedit. Hanc tu ⟨queso/ suscipe prouinciam, nam ego hominem non noui. Aule ⟨nostre/ ac aliarum rerum faciem ex aliis habes. Vale, Iusti ⟨tui/ memor. Cracouie 28 februarii 1528.

Tuus Iustus L. D⟨ecius/
secretariu⟨s/

Clarissimo domino Erasmo Rotherodamo /theolo⟩go summo optimo/ . . . imoque amico.

1959. To Thomas More.

Opus Epistolarum p. 689. — Basle.
N. p. 657: Lond. xix. 79: LB. 936. — 29 February 1528.

[The year-date is amply confirmed by the contents.]

ERASMVS ROT. THOMAE MORO S. D.

In tot molestiis quibus vndique circumuallor, plurimum attulit solatii serenissimi Regis epistola humanissime scripta, qua me inuitat in Angliam, omnia pollicens benignissimo digna Principe. Admonet quod olim scripserim, in Anglia senectuti meae sedem delegisse. Nunc vero, mi More, res in eo sunt statu vt mihi sepulchri locus sit circumspiciendus, vbi vel mortuo liceat quietum esse, quando, vt video, non continget hoc vnquam viuo. Omnes diuinant magnos rerum motus imminere. Anabaptistarum haeresis meditatur erumpere, quae latius sparsa est quam quisquam credat. Tragoedias meas cognosces ex hoc Quirino meo, iuuene mihi perspectae fidei; quem, quoniam nouit omnia mea, in Angliam praemittendum arbitratus sum, vt per eum dispiciam cum amicis quid fieri possit aut quid expediat. Egissem gratias regiae benignitati, sed quoniam tot laboribus pene exanimato nihil erat ocii, malui ad tantum Principem nihil scribere quam negligenter. Si videbitur, tu melius illi declarabis animum meum, nec ignarum nec immemorem tam eximiae benignitatis, quam mihi toties offert nihil promerito. Opto te cum tibi charissimis quam bellissime valere.

Datum Basileae pridie Calendas Martias Anno M. D. XXVIII.

1958. 5. non scripseris] The only letter extant up to this time is Ep. 1393.

7. Anthoninus] See Ep. 1602.

12. Glareano] See Ep. 1954. 60.

13. conuentu] At Piotrkow. It had met on 25 Nov. 1527, and had now just broken up; Sigismund making his way to join the queen at Radom by 26 Feb. (AT. x. 1, 95).

1959. 2. Regis epistola] Ep. 1878.

10. Quirino] See Epp. 1955. 5n, 1966.

13. Egissem gratias] For the cause of Erasmus' delay see Ep. 1878 introd.

1960. To Katharine of Aragon.

Opus Epistolarum p. 677. Basle.
N. p. 646 : Lond. xix. 69 : LB. 937. 1 March 1528.

[For the circumstances under which this letter was written see Ep. 1727 introd.]

ERASMVS ROT. CATARINAE REGINAE ANGLIAE.

Gavdivm et pacem a Domino nostro Iesu Christo, Regina clarissima, multo tamen pietate quam regni licet amplissimi consortio felicior. Praeclara quaedam felicitas est apud homines ex nobilissimis simul et potentissimis regibus prognatam esse, Regi florentissimo matrimonio iunctam esse ; verum haec nihil sunt si ad eximias animi tui dotes conferantur. Illa contigere non solum multis verum interdum et malis. Hoc rarissimum exemplum, foeminam in deliciis aulicis natam et educatam, ea fortunae indulgentia quae solet etiam bene institutos mores corrumpere, spem omnem, omne solatium, in sacris precationibus, in diuinorum voluminum lectione reponere. Haec sunt vere clara stemmata ; hoc diadema quod te gloriosam reddit coram angelis Dei. Vtinam hoc exemplum a Regina petant saltem viduae, quae dum oblitae praecepti Paulini in deliciis agunt, viuentes mortuae sunt ! Quid memoro viduas ? vtinam imitentur virgines, quae mundi pompis ac voluptatibus omnibus repudiatis, totas sese Christo sponso dedicarunt ! Vtraque debes ei qui fons et autor est bonorum omnium, quique pro sua ineffabili benignitate facit vt ea quae nobis videntur mala, quia naturae molesta sunt, iuxta Pauli doctrinam cedant in bonum iis qui diligunt Deum, secundum propositum illius vocati sancti. Quin interdum et animorum vicia, quae vere mala sunt, diuina quadam arte vertit vel in tutelam vel in argumentum pietatis.

Quisquis autem vere diligit Deum, spei totius ancoram fixit, non in sterilibus rerum fluxarum arenis, sed in solida nullisque rerum vndis mobili petra, qui est Christus Iesus, sponsus piarum animarum, sic communis omnium vt nulli nuptae suus sponsus tam sit proprius ac certus quam ille est proprius ac praesens singulis. In huius sinum quisquis se plena fiducia coniecit, omnemque sollicitudinem in illum vnum transtulit cui scit se curae esse, is in mediis rerum tumultibus et quietus est et deliciis fruitur ; deliciis, ad quas collata quaecunque mundus hic habet suauia, nautea mera est, vt ait ille. Igitur anima quae se totam tradidit huic sponso, non minus agit gratias in aduersis quam in prosperis. Quanquam si vera loqui velimus, quid est aduersum nisi quod nobis obstat ad aeternam felicitatem properantibus ? quid prosperum nisi quod eo conducit ? Christus nobis et sponsus est et dominus et medicus : sponsus, quia charitate nostri pertractus in mortem, aeterno foedere nos sibi, se nobis deuinxit ; dominus quia sanguinis sui precio nos asseruit a tyrannide Satanae ; medicus quia seruator est, et solus efficaciter medetur malis hominum, mortem depellens, vitae restituens. Saepe magis propitius est quum immittit amara quam quum delinit dulci-

---

6. animi tui] Cf. Ep. 1727. 27n.
13. Paulini] 1 Tim. 5. 7.
19. Pauli] Rom. 8. 28.
31. ille] Plaut. *Curc.* 99.

bus. Nouit ille quid expediat nobis, nec cessat nec dormit in cura suorum. Nos saepenumero prospera iudicamus quae sunt aduersissima; pro aduersis ducimus quae sunt prosperrima. Nostrum est obsequium, sponsi iudicium. Omnis prosperitas ab hoc est: a quo nisi proficiscitur, prosperitas dici non potest. Ab eodem piis venit aduersitas, hanc nobis vertit vel in remedium vel in pietatis lucrum: illa solatur infirmitatem nostram vt possimus sustinere, hac explorat coronatque fidem nostram. Humano quidem sensui blandior est prosperitas, sed saepenumero salubrior est atque etiam lucrosior aduersitas. Non est aditus ad coelestem gloriam nisi per crucem. Communis est omnium via; siue reges, vt ait poeta lyricus, siue inopes sumus coloni. Sua cuique crux tollenda est.

Haec eo mihi scribuntur, inclyta Regina, vt de his tibi magis gratuleris, quae vt sunt longe preciosiora, ita nec eripi possunt inuitae. Oportet virtutem sibi notam esse. Quum enim omnis virtus sit gratuitum Dei donum, quomodo tuebitur quod accepit, aut quomodo gratias aget diuinae benignitati, qui nescit quid acceperit? Sponsus in Canticis minatur sponsae ni se cognouerit. Non se cognoscit anima, quae sibi tribuit quod non habet; non se cognoscit, quae suis asscribit viribus quod sponsi liberalitati ferendum erat acceptum; non se cognoscit, quae se feliciorem putat hisce commodis externis quam arcanis illis Spiritus sancti donis; quaeque grauius angitur ereptis opibus corporeis quam thesauri coelestis amissione. Sed quo dilabitur calamus? gratulari decreueram, et admonitor fio, quum sciam vltro currenti in pietatis stadio, et in sacrarum literarum campis assidue versanti, nihil opus esse vel calcaribus vel monitis.

Si liber quem tuae maiestatis nomini dicaui, promeruit vt ipsum digneris auribus oculisque tuis, laboris hoc mihi feliciter susceptum interpretabor. Sin est quod offendat, non grauabor hoc aeditione proxima corrigere. Dominus Iesus, fons omnis laetitiae, perpetuo et incontaminabili gaudio serenet animum tuum, inclyta Regina et vnicum pietatis exemplum.

Datum Basileae. Cal. Mart. An. M. D. XXVIII.

1961. To John Valdes.

Opus Epistolarum p. 870. Basle.
N. p. 824: Lond. xxii. 15: LB. 938. 1 March 1528.

[I cannot confirm the year-date. A fortnight later Erasmus sent a packet of letters to Spain (Epp. 1967–72).

John († c. Aug. 1541), the twin brother of Alfonso Valdes (Ep. 1807), says of himself that he had spent ten years at courts, reading books of romance. He has been traced in the service of the Marquis de Villena (Ep. 1839. 114n) at Escalona, 32 ms. NW. of Toledo, in 1524. In 1526 he perhaps accompanied his brother to Granada in the Imperial train. The letter-book of Diego Gracian (Ep. 1913) contains several letters to him, 1527–9; from which it appears that he was then in Madrid with Francis Vergara (Ep. 1876). His earliest publication is a dialogue *De doctrina Christiana*, Alcala, M. de Eguia, 14 Jan. 1529, dedicated to Villena anonymously ' por vn Religioso '; a treatise of simple piety which reflects the spirit of Erasmus' Colloquies, *Enchiridion* and *Paraclesis*, and was perhaps suggested

---

52. poeta lyricus] Hor. *C.* 2. 14. 11, 12.

58. Sponsus] *Cant.* 1. 7.

68. liber] The *Christiani matrimonii Institutio*: see Ep. 1727.

70. offendat] Cf. Ep. 1804. 285–6.

by such utterances as Epp. 1968. 61–4, 1969. 24–31. The book soon became suspect, and c. Aug. 1531 Valdes judged it wise to migrate to Italy, where Naples was Spanish and free from the Inquisition. Till 1534 he was much in Rome, but then settled in Naples, where in company with P. Carnesecchi and Julia Gonzaga (c. 1499—19 April 1566) he spent his remaining years in the composition of works of literary and Biblical scholarship and highly spiritual religion : *Dialogo de la lengua* c. 1534 ; *Alfabeto Cristiano* ; *110 Consideraciones* ; and commentaries on the Psalms, Matt. Rom. and 1 Cor.—none of which could be published during his lifetime.

See M. Bataillon's edition and facsimile of the *De Doctrina Christiana*, 1925, from the unique copy discovered by him at Coimbra ; J. Heep's *Juan de Valdes*, Leipzig, 1909, with a good bibliography ; M. Menendez y Pelayo, *Heterodoxos españoles* ii. 1880, pp. 149–206 ; and earlier work by Caballero, B. B. Wiffen, L. Usoz, J. T. Betts, E. Boehmer.]

ERASMVS ROT. IOANNI VALDESIO S.

ORNATISSIME iuuenis, tantum officiorum in me contulit et confert germanus tuus Alfonsus Valdesius, vt amare debeam quicquid quocunque modo ad illum pertinet. Tu vero, vt audio, sic illum refers et corporis specie et ingenii dexteritate, vt non duo gemelli sed idem prorsus homo videri possitis. Itaque aequissimum arbitror vt ambos pari prosequar amore. Audio te deditum liberalibus disciplinis, vt istam indolem virtuti natam omni genere ornamentorum expolias ; ad quod sane quid attinet hortari te, quum tua sponte curras in hoc pulcherrimo stadio ? Gratulari magis conuenit et applaudere. Illud habeto pro certo, me nullius magis esse quam germani tui, nec minus esse tuum quam illius. Bene vale.

Basileae calend. Martii Anno M. D. XXVIII.

1962. TO LAZARUS BAIF.

Opus Epistolarum p. 668. Basle.
N. p. 637 : Lond. xix. 51 : LB. 939. 1 March 1528.

[The year-date is sufficiently confirmed by the contents.

Laz. de Baïf (c. 1497—a. 8 Nov. 1547) was born in a château at La Flèche, between Angers and Le Mans. From c. 1517 he was in Rome with Longolius (Ep. 914) working at Greek under Lascaris : cf. Lo. E. f. 81 v°, and BE^4. 82. By 1525 he had entered the service of John, cardinal of Lorraine (l. 17) ; and while there, completed a treatise *De re vestiaria*, Basle, J. Bebel, March 1526 (Geneva MS. lat. 74), which he had had in hand in 1524 (Ep. 1479. 4n), and which Erasmus praises in the *Ciceronianus* (Ep. 1948 : LB. i. 1012A). From 1529 to 1534 he was French ambassador at Venice, deputed to watch the Emperor and the Turk. He corresponded with Sadoleto and Bembo, and his house was a centre for artists and scholars, Michel Angelo, Aleander, P. Bunellus, Anianus Burgonius, P. Gyllius of Albi, who describes watching with him boys setting crabs to race on the sea-shore. He revised the *De re vestiaria* and added the *De vasculis* (l. 14n) ; and also made some French translations from Plutarch's Lives and composed a treatise on architecture, which is not extant. A Greek MS. *De processione Spiritus* was written for him (Paris, Bibl. Nat., grec. 1305) ; and he furnished a Greek MS. of Euclid to S. Grynaeus for his edition (Ep. 1657). During this period he received, perhaps *in commendam*, the abbey of La Grenetière near Luçon (GC. ii. 1431) ; and a natural son was born to him, Feb. $153\frac{1}{2}$, Jo. Ant. Baïf, afterwards famous as one of the poets of the Pléiade. On return to France he took the oath as councillor in the Parliament of Paris, 27 March $153\frac{7}{8}$; and c. July 1537 as master of requests. He continued his literary labours with another antiquarian treatise, *De re nauali*, Paris, R. Stephanus 31 Aug. 1536, dedicated to the King and illustrated with drawings from Trajan's column in Rome ; also with a French translation, in rhyming decasyllables, from Sophocles' *Electra*, Paris, Roffet, 1537. From May to Nov. 1540 he was at Hagenau as ambassador to the Diet, accompanied as page by the young poet Ronsard ; and there he met Nic. Gerbell.

See a life by L. Pinvert, Paris, 1900, with a bibliography and documents; A. Collignon, *Le Mécénat du Card. Jean de Lorraine*, 1910; V. L. Bourrilly in the *Mélanges Picot*, 1913, i. 121–34; L. Dorez in *Revue des Bibliothèques* iv, 1894, pp. 85–6.

An anonymous French translation of Euripides' *Hecuba*, Paris, R. Stephanus, 1544, usually attributed to Baïf, is ascribed by R. Sturel, *Mélanges E. Chatelain*, 1910, pp. 575–83, to William Bochetel.]

ERASMVS ROTEROD. LAZARO BAYFIO S. D.

ONERARE laudibus immodicis si cui bene volunt, adeo doctis solenne est, mi Bayfi, vt refellere sit agnoscentis. Itaque statui posthac quicquid est istiusmodi, silentio concoquere. Gratus tamen est mihi tuus candor, quem olim literis suis Hermannus Phrysius mihi depinxit. Quoniam recusas quod abs te peto, recuso vicissim quod a me petis, vt in turbam eorum qui studiorum meorum aemuli sunt, recipiaris. Imo inter amicos primarios primas tenebit Bayfius. Nos nostro seculo fabulae partem egimus, nunc aequo animo cedimus felicioribus.

Theologorum inconditos tumultus non queo satis admirari. Scripsi super hac re Senatui Parlamentari et sacratissimae Facultati. Quod aiunt apud me Christum damnare vota, nil mirum, quum Bedda tot euidentissima mendacia mentitus sit in vno libello. Si mauis istic aedi libellum tuum De vasculis culinariis, eo quod adsis et frons occipitio sit prior, probo. Sin isti cessant, curabimus hic excudi, modo mittas exemplar abs te recognitum.

De vasculis amplector bonam voluntatem reuerendiss. Card. Caeterum quaestor obliuiscetur, accusabit aurifices qui fefellerint. Hic certe solent σπεύδειν βραδέως principum famuli. Ne pilus quidem vasculorum acceptus est. Scribam vbi recepero.

Michael Bentinus praemissa vxore, vxoris matre et hospite quodam, adhaec et puero, quum paucis diebus in solis aedibus versaretur, eadem pestilentia sublatus est. Sequutus est illum protinus is qui in castigandi vices successerat. Nos vero reliquit et Ioannes Frobenius moerore meo immedicabili: nam vxor iam alteri nupsit. Gratulor tuis studiis istum Moecenatem non minus beni-

---

4. literis] answered by Ep. 1479.

Hermannus] See Ep. 903. 12n.

11. Senatui] See Ep. 1905.

Facultati] See Ep. 1902.

13. Bedda] In his *Annotationes*: see Ep. 1679. 39n.

14. De vasculis] Cf. Ep. 2046. 387–8. First printed, after revision by Erasmus (Lond. xxvi. 2, LB. 1167), in the second edition of the *De re vestiaria*, Basle, Froben, March 1531.

17. vasculis] See Epp. 2009. 14–19, 2027. 19n.

Card.] John of Lorraine; see Ep. 997 introd.

21. Bentinus] See Ep. 1433. 2n.

hospite] L. Keller, *Joh. v. Staupitz*, 1888, pp. 418–19, identifies with Jo. Denck (Chelius: c. 1495—c. 15 Nov. 1527), a Bavarian Anabaptist, who had been schoolmaster in Nuremberg and Strasburg. Disputes with the Reforming party led to his ejection from Strasburg in Dec. 1526; and after wandering through S. Germany he came to Basle shortly before his death. See a life by Keller, *Ein Apostel der Wiedertäufer*, 1882, with a bibliography, and Zw. E². 557n.

24. is qui] Possibly Geo. Casselius, who is mentioned by Cratander in the preface, 13 March, to vol. i of his Cicero, March 1528, f°. a⁴ v°., as having been, like Denck (l. 21n), schoolmaster at Strasburg, and as having died 'eodem morbi genere, eodem pene tempore, eodem fato'.

25. Frobenius] See Ep. 1900.

alteri] Herwagen; see Ep. 2033. 58n.

gnum quam potentem ; quem mihi tecum communem esse factum gaudeo. Tuum erit submonere si quid erit in quo possim illi gratum facere. Bene vale. Basileae Calen. Mart. Anno M. D. XXVIII.

^{1921}1963$_{1985}$ From Henry Botteus.

Breslau MS. Rehd. 254. 37. Bourg-en-Bresse.
LB. App. 347 : EE^2. 60. 6 March 1528.

[An original letter, autograph throughout. LB., following Fecht, prints only the latter part (ll. 17–31), with Botteus' name inserted into the signature.]

+ INCOMPARABILI VIRO D. ERASMO ROTERODAMO HENRICVS BOTTEVS S. P. D.

Accepi laete, non tamen sine verecundia, literas tuas, mi domine, doluique quod tu, tam multis circumuentus negociis, aliquid temporis in nobis rescribendo contriueris : quod, quia ademptum est publice vtilitati, male collatum puto. Interim nempe Augustinus, ad prelum Frobenianum vndique vulneratus iacens tuisque optans cataplasmatibus sanari, se derelictum forte questus est. Interim inimicis bonarum literarum cristas accreuisse timeo. Itaque posthac consule, oro, potius reip⟨ublicae⟩ quam nobis, neque formides aliquando tui obliuionem a pectore nostro, si cessaueris rescribere, auelli, quum tu quotidie nobiscum tot libris editis loquaris. Adde quod in monasterio Brauensi, omnium totius orbis pretiosissimo operosissimoque, quod illustriss. Margareta, amita Caesaris, hic edificandum curat, est peritus statuarius, genere Hollandus ; qui quoties effigiem tuam ad viuum expressam nobis ostendit—frequenter autem id facit—, videor mihi te quasi cernere, et amorem memoriamque tui non queo non renouare atque adaugere.

Hispanicae furiae nondum in manus nostras peruenerunt : quas credo indubitata fide iam tua Apologia, paulo suauiore Hieronymiana in Vigilantium Hispanum, mitiores factas. Vbi primum legi in tuis literis nomen Bedae, statim subiit recordatio Collegii Montisacuti, exhorruique ne praeceptor plagosus iterum ferula me feriret. Hunc alias bonum virum arbitratus sum, donec leuiculo illo dicterio

1963. 7. cristas *Enthoven* : crispas *MS.* 21. plagiosus *MS.* : *corr. Enthoven.*

1963. 4. Augustinus] See Ep. 2157.

9. obliuionem] Enthoven points out that two ideas are here conflated, and that *memoriam* is required.

11. Brauensi] The Augustinian priory at Brou, close to Bourg-en-Bresse, founded on the site of a x^{c} Benedictine priory, by Margaret of Austria in memory of her husband Duke Philibert of Savoy († 10 Sept. 1504), elder brother of Duke Charles III (Ep. 1886). Its famous church was in building from 1505 to 1532.

13. statuarius] Though he was not a Hollander, probably Conrad Meït is intended, a native of Worms who had settled at Malines. In 1526 he undertook the principal statuary work at Brou ; and with the aid of his brother Thomas and two workmen he completed it in Aug. 1531. See V. Nodet, *L'Église de Brou*, pp. 47–8 ; and Cran. E. 54. 28n.

14. effigiem] Probably the Metsys medal, 'imago ad viuam effigiem expressa' (Ep. 1092. 2n) ; see Ep. 1985. 6–7.

18. Apologia] See Epp. 1877, 1879, 1888, 1967.

20. Bedae] See Ep. 1571 introd.

Collegii] See Epp. 43 introd., 73. 9n. The College had been founded in 1314 by Gilles Aycelin de Montaigu, abp. of Rouen : see M. Godet, *La Congrégation de Montaigu*, 1912.

Iesus, ' Beta Luteciae sapit ', in tantam maledicentiam prorupit, vt apertius ementitam sanctimoniam atque latens sub gibbo illo suo virus euulgare non potuisset. Aduersus hunc et ceteros eiusmodi, necnon turbulentissimum Lutherum, fortem inuictumque animum tibi prestet, aut certe, si visum fuerit, ab hiis liberet rixis, Dominus noster Iesus Christus : in quo te quam optime diutissimeque valere opto. Vale, mi domine reuerende.

Ex Burgo Bressiano pridie Nonas Mart. 1528.

Humilis famulus, Officialis Burgiensis.

Incomparabili viro D. Erasmo Roterodamo. Basileae.

1964. From John Vlatten.

Leipzig MS. Spires.
EE. 85. 8 March 1528.

[An original letter, autograph throughout : thanking for the dedication of the *Ciceronianus* (Ep. 1948).]

Salve. Rursus video quantum tue debeam humanitati, Erasme amantissime, qui emuncto atque immortali tuo de optimo genere dicendi Dialogo demum penes posteritatem mei immortalem mencionem facere dignatus sis, etiamsi idipsum tuus erga me candidus amor in Tusculanarum Questionum dedicatione officiosissime egerit. Hinc fit mecum vt certem quibus modis pro tantis beneficiis Erasmo vtcunque respondere possem. Nam si gratias agere coner, sepenumero cantatam palinodiam occino ; sin pro fortunis referre mens est, iure rusticitatis arguar, qui rei immortali vili munusculo obuiauerim. Interim tamen, vt constantissime tibi pollicearis me illibenter ab vllo mortalium ingratitudinis culpa velle notari, me tibi, mi Erasme, meas aedes, omnem meam atque meorum suppellectilem vtendam, vt meo et studiosorum omnium Mecenati, non verbis tragicis verum sincero animo offero. Tu, si me amas, fac periculum num Vlattenus Erasmum, quamdiu spiritus hos regat artus, pro fortunis ipsi a Christo elargitis vlla in re sit derelicturus. Transmitto tibi poculum hoc, vt arrabonem habeas nostre amiciciae, et intelligas conari me vt tibi aliquando gratiae referantur, si non tuis meritis pares, saltem que sint indices nostri erga te animi. Quirinus tuus, adolescens ornatus sane, intellexit te mihi esse charissimum et se ab Erasmo meo mihi commendatum.

Bene vale, Spirae, Dominica Reminiscere a°. 28 etc.

Ioannes a Vlatten, ex animo Erasmicus.

Eximio viro D. Erasmo Roterodamo, amico reuerenter obseruando, Basil.

1964. 9. mumusculo *MS.*

1963. 23. Beta] A gibe at Beda, added to the *Fam. Colloq. Formulae*, in the Froben edition of March 1522, f°. a⁷ : LB. i. 632A.

1964. 3. Dialogo] The *Ciceronianus*.

5. Tusculanarum] See Ep. 1390.

15. spiritus] Cf. Verg. *Aen.* 4. 336.

17. poculum] Among Erasmus' silver cups in his Inventory of 1534 (Basle MS. C. VI^{a}. 71, f. 4) are enumerated ' Duo putei, quorum alterum dedit Ioannes Vlattenus'. Boniface Amerbach, to whom they were bequeathed, gave this one to Glareanus in memory of Erasmus. See L. Sieber, *Das Mobiliar des Erasmus*, 1891, p. 7.

20. Quirinus] See Epp. 1955. 5n, 1966.

1965. From William Warham.

Brussels MS. Knole.
8 March ⟨1528⟩.

[An original letter, by a secretary throughout, but signed by Warham: in the Royal Archives at Brussels (Arch. Jésuit., Flandro-Belg., 1529). The year-date can be assigned from the invitation to England; cf. Ep. 1878, and see Ep. 1999.]

S. P., Erasme doctissime. Ex litteris tuis duplicatis, quarum vnas tua manu natali Andreae, alteras aliena pridie nonas Ianuarii scriptas fere simul accepi, paucorum dierum interiecto spacio, intellexi te neque per corpusculi tui valetudinem neque rerum tuarum conditionem posse in Angliam commigrare: quem illustrissima regia maiestas Angliae et ego summis votis optabamus hic videre, vt te a tumultibus et periculis, in quibus versaris, exemptum et ereptum in securo tuis studiis debito ocio et quiete collocaremus. Quam incomparabilem optimi Principis erga te beniuolentiam vt summopere exosculari te scribis, ita tibi perpetuo omnibus officiis ambiendam et confouendam censeo. Nam doctos viros ipse doctissimus aprime diligit et extollit. At quum videas tibi non expedire vt istinc moueas ob causas tuis litteris expressas, agam apud praefatam regiam celsitudinem quamprimum commode potero, vt tuas excusationes gratiose acceptare dignetur et te in suae protectionis fauore perpetuo conseruare.

Ceterum nisi viderem omnes quotquot in te scribunt, gloriam tuam promouere, illustrare et stabilire, certe vices tuas dolerem plurimum, vtpote qui a malis bestiis impeteris ob id pro quo non possunt vllae gratiae vel vlla tibi premia digna referri. Verum in magna felicitatis tuae parte repono quod contigit tibi viuo tuam defensionem peragere: quo nomine plus commodi et vtilitatis ad tui nominis immortalitatem consecrandam et extra aleam ponendam consequeris, ab iis bestiis quae tibi maxime nocere vellent, quam ab omnibus amicis qui tua scripta summis vbique laudibus, vt merentur, approbant et extollunt. Itaque

Tu ne cede malis, sed contra ardentius ito,

et presentium monstrorum calumnias ita retundito quod futura posthac non audeant caput serpentinum attollere, linguam exerere vel sibilare.

De ratione pensionis tibi reddendae sic habe. Petrus ille Weldank, qui summa fide receperat se pecuniam Petro Aegidio numeraturum, mee confidentiae et expectationi non respondit, et quaedam allegat impedimenta mihi non admodum probata, quibus non potuit, vt ait, promissis satisfacere. At pro ea indiligentia nunquam mihi satisfaciet, vt eius fidei quicquam tribuam, vel mea aut amicorum meorum negocia illi credam. Quocirca iampridem dedi reuerendo fratri Londinensi Episcopo domino Tonstallo quadraginta libras nostrates, quas ille curauit Antwerpiam ad Petrum Egidium bonis

3. sriptas *MS.* 29. serpentimum *MS.*

1. litteris] Not extant.
duplicatis] Cf. Ep. 1585. 1–2n.
2. Andreae] 30 Nov.: answering the letter mentioned in Ep. 1926. 13.
27. Tu ne cede] Cf. Verg. *Aen.* 6. 95.
30. Weldank] See Ep. 1866. 5n; and for the present position cf. Ep. 1931. 15–27.
37. Tonstallo] Perhaps in 1526; cf. Ep. 1726.

condicionibus et cum minimo dispendio transferendas, vt mihi per litteras nunciauit. Misissem et alias viginti, sed consilium fuit prius experiri quo modo quadraginta illas accipies: quas simulatque scribes te accepisse, mox alteras viginti dabo, siue domino Tonstallo antedicto, siue mauis Lodouico a Castro Hispano, cuius fidei plurimum tribuis. Nam profecto, crede mihi, malo me quam te pecunia destitui. Etenim mihi inter amicos hic agenti multis modis subueniri posset, quibus tibi inter exteros versato fortassis parum subsidii suppeditaretur.

Quare quum verisimiliter fore videam plura quam nunc sunt viarum discrimina, atque studiorum et negociorum tuorum rationes quotidie impensas postulare ampliores, diligentius solito curabimus vt pecunie ad te tutius et cautius ac vberius transferantur, et earum rerum quae a me praestari possunt, nihil omnino tibi deerit quoad viuam: qui fortassis et post mortem tibi prodero, vt summopere cupio. Quod si ante fata tui videndi copia non dabitur, deprecor vt sicut Deum optimum maximum facile quidem te, virum doctum et pium, spero exauditurum, ita me apud eius maiestatem tuis puris orationibus commendes; prout a me sedulo commendaris eidem.

Ex aedibus meis Knollie viii° die Martii.

Willelmus Cantuariensis.

Dilectissimo in Christo fratri domino Erasmo Roterodamo, facile omnium doctissimo. Basileae.

1966. To Quirinus Talesius.

Opus Epistolarum p. 884. — Basle.
N. p. 837: Lond. xxii. 24: LB. 940. — 12 March 1528.

[The year-date is sufficiently confirmed by Quirinus' journey to England.

Quirinus Talesius (21 Dec. 1505—27 May 1573) of Haarlem was son of Theodoricus Cispensis, a clothmaker. After education in the Bursa Montis at Cologne, he succeeded L. Algoet (Ep. 1091) as servant-pupil to Erasmus c. 1524, and remained with him seven years; receiving the nickname of Talesius (ταλάσιος) from his father's trade. The first mention of him in Erasmus' correspondence is in Ep. 1955. He appears as a character in the colloquy Ἀστραγαλισμός, first printed in March 1529; and on 6 March 1529 he received from Erasmus a formal present of 150 crowns (Ep. 2113). In March 1531 he was recalled by his father to Holland; where he became pensionary of Haarlem in 1532 and married. He is not to be confused with Quirinus Hagius, who followed him in Erasmus' service: see Prof. de Vocht in *Englische Studien* xl, 1909, 378–81. In 1537 he was elected sheriff, in 1543 burgomaster of Haarlem; offices which he held sixteen and ten times respectively. In his last tenure of the burgomastership, 1570, being a strong Catholic, he made himself detested by his persecution of Protestants. When the town was threatened by the Spaniards, he withdrew in July 1572 with the intention of going to Cologne, but was compelled to return from Arnhem. During the siege he was imprisoned on suspicion of communication with the enemy; and when some of the citizens who had been captured, were executed as heretics, he was hurried from prison and hung on the town-wall as a reprisal. His wife and daughter, who was a nun, through their piteous protests, also fell victims to the popular fury; being first stoned and then buried while still alive.

---

43. a Castro] See Ep. 1758. 6n.

58. Knollie] A manor near Sevenoaks and scarcely 5 ms. from Otford (see Epp. 425 introd., 1400. 244–58nn), which had been bought for the see by Abp. Bourchier in 1450 and rebuilt. It was enlarged later by Card. Morton; but Cranmer resigned it to the Crown. The present building is as remodelled for a later owner c. 1603–5.

See P. Opmeer, *Hist. martyrum Batauicorum*, Cologne, 1625, pp. 102–6, mentioning autograph letters of Erasmus to Quirinus and a portrait of Erasmus by Holbein then extant in Haarlem; and C. J. Gonnet in *Bijdr. v. d. Gesch. v. h. Bisdom van Haarlem* ix, 1881, 423–34; also EE and EE², OE, BWN; and Th. Schrevelius, *Harlemum*, 1647, pp. 85–6. Oral testimony preserved by Quirinus about the claim of Haarlem to have invented printing, is cited by Hadr. Junius, *Batauia*, 1588, p. 257. In 1549 Levinus Ammonius (Ep. 1463) endeavoured to persuade him to write a life of Erasmus: see Besançon MS. 599, pp. 521–2.]

ERASMVS ROTERODAMVS QVIRINO TALESIO SVO S. D.

Cvravimvs vt has litteras reperires apud Marcum Laurinum ex Anglia reuersus: in qua non dubito quin ea fide, studio curaque rem gesseris, vt et tui similis fueris, Quirine charissime, et meae de te fiduciae responderis. Fallere praeceptorem turpe est, sed turpius fallere amicum fidentem. Scis vt tibi nihil vnquam apud me nec occlusum fuerit nec obsignatum; ne earum quidem rerum quas alii non vnis clauibus a famulorum, immo non a famulorum tantum verum etiam a filiorum oculis submouent.

Facile coniecto te diutius haesisse apud Brittannos; noui quam vbique contator sit Montioius meus, non tantum in similibus negociis, et quam aegre dimittat clientem summus ille purpuratus. Οὐ δεῖ μὲν θεομαχεῖν. Verum eam moram fac vt nunc celeritate sarcias, nisi si quid extiterit nouae rei quod te remoretur in Flandria. Iam dudum enim et mea studia et domus in te inclinata recumbens desiderant tuam praesentiam. Ne tamen vsque adeo properes ad nos, vt non amanter simul ac diligenter salutes amicorum meorum vetustissimum Antonium Clauam, candidissimum Guilhelmum a Vala, fortissimum patronum Iacobum a Prato: quem tamen, vt opinor, apud Anglos reperisti. Paucioribus enim scripsi, partim quod nihil rerum mearum te latet, partim quod confiderem te mihi apud amicos epistolae quamlibet loquacis loco futurum. Hollandiam interea non secus ac littus Sirenum fugito. Difficile est lotum semel gustatam relinquere.

De pensione Curtracensi diligenter explora rem omnem, et quodcunque consilium tibi tempus et occasio suggesserit, sequitor. Negocii summam tuae fidei prudentiaeque permitto. Illud caue ne praeter viaticum necessarium, quicquam pecuniarum aut anulorum deferas per viam; sed quo tutius ad nos redeas, deponito tuas quoque, si quas habebis, pecunias, apud eos quos designaui, nisi forte mihi quoque diffidis. Non sum trapezita; recipies a nobis

9. Britannos *N*. 10. contator *H*: cantator *Lond.*: cunctator *LB*. 17. Gulielmum *N*: Guilielmum *Lond.*

1. Laurinum] in Bruges. For Quirinus' movements see Ep. 1955. 5n.
10. contator] Cf. Ep. 1816. 11–13.
11. purpuratus] Perhaps Wolsey.
17. Clauam] See Ep. 175. 10n.
18. Vala] See Ep. 301. 37n.
Iacobum] Another case of a wrong Christian name: cf. Epp. 1054 introd., 1384. 100, 1431. 32, 1758. 6.
Prato] See Ep. 1191.
19. apud Anglos] For this conjecture I can find no corroboration in Brewer. It was perhaps a mere surmise based on de Praet's embassies to England in 1522 and 1525. Cf. Ep. 1281. 64–5.
21–2. Hollandiam] Erasmus was perhaps afraid that family ties would draw Quirinus back to settle.
24. Curtracensi] For the present position of this cf. Epp. 1993, 1999.

summam integram minimeque arrosam solita fide tibique iam saepenumero perspecta. Bene vale.

Datum Basileae quarto Idus Mart. Anno M. D. XXVIII.

1967. To Alfonso Manrique.

Apologia ad monachos Hispanos, 1528, f°. a^2. Basle.
LB. ix. 1015. 14 March 1528.

[The second preface to Erasmus' defence of himself against the monks of Spain; as finally published with the title *Apologia aduersus articulos aliquot per monachos quosdam in Hispaniis exhibitos*, Basle, Froben, 1528 (α), and again, in a revised edition, ibid. 1529 (β). See Epp. 1877, 1879, 1888; and, for the date of β, Ep. 2094.]

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI AC D. D. ALFONSO MANRICO, ARCHIEPISCOPO HISPALENSI, SVMMO DE FIDEI NEGOCIIS APVD HISPANOS COGNITORI, ERASMVS ROTEROD. S. D.

Est Pylus ante Pylum, vt habet veteris comoediae iocus: at noua tragoedia quae temporibus hisce nimium feruet, aliud dictum suggerit, nimirum, Est apologia ante apologiam, nec vllus apologiarum modus aut finis.

Quum hic libellus apologeticus esset in lucem proditurus, ornatissime Praesul, videbam ilico ipsi Apologiae triplici apologia fore opus, vna qua placarem tuam amplitudinem, altera qua doctis amicis satisfacerem, tertia qua mitigarem aduersarios. Quanquam autem minime vel decebat offendisse Praesulem praeter imaginum claritatem et amplissimi muneris dignitatem, omni virtutum genere praecellentem, vel tutum erat alienasse illius animum a cuius nutu pendebit non solum causa mea verum etiam tot piorum et eruditorum hominum vota, quos hoc negocium aliquanto magis habere videtur sollicitos quam me ipsum; tamen hic mihi non multum laboris sumendum esse video, quum in causa iusta mihi res sit cum iudice summo quidem illo, sed non minus aequo prudentique quam summo. Nec vero alia re dignior es summi cognomine quam quod nobilitatis, dignitatis et autoritatis magnitudinem bonitate superas.

Vt promiseram, ita decreueram libellum vel aeris mei dispendio premere, si sensissem id amplitudini tuae fore gratius. Imo vehementer inuitus hic vsus sum opera typographorum: sed cogitabam multis exemplaribus opus esse, qui isthic cognoscendi prouinciam suscepissent, neque nesciebam quam raro perferantur quae in tam procul semotas regiones perferenda traduntur; tum amanuensibus meis abunde multum, vt semper, erat negocii. Ad haec epistolae vestrates sero peruenerant, vt ad describendum deesset spatium. His causis compulsus sum typographorum operam implorare,

1967. TIT. MANRRICO β.

1967. 1. comoediae] Ar. *Eq.* 1059; cf. *Adag.* 1745, where it is quoted also from Plut. as a Messenian proverb, and explained as used 'vbi quid alteri praefertur velut antiquius et praestantius'.
2. noua tragoedia] Cf. Ep. 1929. 18.
19. Vt promiseram] Ep. 1888. 2–3.
25. epistolae] Some of these were Epp. 1904, 1907–8, 1913, 1920; and Vives' letter answered by Ep. 1968. With Ep. 1913 came a later letter from Gracian dated 9 Jan.; see Ep. 1970. 3.

quorum ars citius nobis reddit exemplariorum duo milia quam amanuensium industria duo ; illud tamen stipulatus a Frobenio, vt mihi decem codices traderet, reliquos sic premeret, ne in cuiusquam venirent manus nisi cognita tuae sublimitatis voluntate : quae si iuberet perpetuo premi, ipse indemnis esset, omnis iactura in me recideret, qui multo leuius ducebam pecuniae quam tui fauoris dispendium.

Res acta est bona fide, donec inopinata Ioannis Frobenii mors sic consternauit vniuersam familiam vt omnium curis alio vocatis, huic rei parum cautionis sit adhibitum. Iam enim apud Vbios quidam arte nactus exemplar Frobenianum, adornabat excudere : vt est hoc hominum genus quaestus auidum, longeque vehementius flagrat aemulatione quam vllus figulus aduersus figulum. Iam nobis restabat deliberandum non vtrum premendus esset libellus necne, sed vtrum mallemus exire mendosissimum an emendatiorem. Hic vtrimque constricti, quod erat leuius malum elegimus, recognitum exire passi sumus. Quod factum si tua probat amplitudo, gaudebimus ; sin minus, nobis ignoscet humanitas tua, necessitati potius indignabitur. Quod adeo futurum confido vt verear ne, quae tua placabilitas est, iam mihi succenseas qui de re tam nullius momenti tantum verborum consumpserim. Restant igitur amici placandi, quorum et voces et litterae me subinde conuiciis flagellant, quod omnium naeniis omnibus respondens bonas horas male collocem. Nam esse quosdam homines eo natos ingenio vt non possint aliud quam calumniari ; rursus esse complures tam auidos famae vt vel Herostrato suum nomen inuideant. Quis autem tam est ebes qui non possit aliquid in alieno opere deprehendere quod in aliquam calumniae speciem trahat ? Nec alia ad parandam famam expeditior breuiorque via. Rursus ab aliis hoc arte studioque agi, vt vel his rationibus mihi facessant negocium, et a prouehendis studiis auocent. His itaque respondere quid aliud est, inquiunt, quam illorum maliciam alere, proque maleficio beneficium reddere ? Adferunt impudentem calumniam, et praemii loco referunt celebre nomen. Haec erat illis votorum summa. Proinde censent totum hoc rabularum genus prorsus esse negligendum : quorum insulsas naenias nemo doctus dignatur legere, certe posteritas ignorabit.

His amicorum obiurgationibus vix habeo quod respondeam, nisi quod quibusdam operaeprecium erat respondere. Nec omnibus tamen respondi, sed nonnullis obticui : nulli vero respondi nisi leuiori, vt aiunt, brachio, veluti persuasum habens nihil eiusmodi rixarum apud posteros victurum. Quod an futurum sit nescio, certe optarim. Quosdam responsione dignatum esse me summopere poenitet. Certe iste libellus nihil habebat vlla responsione dignum : quem ego sane nec lectione dignaturus eram, nisi talis esset nunc apud vos temporum status vt huiusmodi tricis non solum academiis et eruditis viris verumetiam summis Ecclesiae primatibus, ipsique adeo rerum

69. Quosdam β : Quibusdam α.

35. Frobenii mors] Late in Oct. 1527; see Ep. 1900.

37. apud Vbios] At Cologne. For an earlier example of rivalry see Ep. 802. 8–12.

40. figulus] Cf. Ep. 1437. 223, n. 2.

53. Herostrato] See Ep. 1053. 205n.

70. libellus] The monks' *Articuli*.

dominae Caesareae maiestati, publicitus negocium exhiberetur, non sine totius Hispaniae tumultu grauique infirmorum offendiculo.

Venio nunc ad placandos eos quibuscum mihi res est: nam isti fortasse dicturi sunt hac aeditione nonnihil laesam existimationem suam. A quorum prudentia illud in primis petam, vt cogitent quod si mihi fuisset in manu, nullius magis referebat premi scriptum hoc quam mea. Deinde quum ea sit causae natura vt impium sit non refellere quod obiicitur, quumque criminis intentio manifestam impetentis vel imperitiam vel vanitatem vel maliciam prae se ferat, nec nisi laesa impetentis existimatione possit reiici, nihil hic ei potest imputari qui suam tuetur innocentiam, sed totum illi qui sic lacessiuit. Si quis quem furti reum peregisset, iudicum sententiis absolutum retraheret in ius, postulans iniuriarum quod per illius defensionem habeatur pro calumniatore, quid audiet? Nihil aliud nisi 'Quur impingebas quod erat falsum?' Quis autem audiet illum qui talionem exigat ab eo cuius clypeo sagitta, quam in illum torserat, repercussa oculum excusserit mittentis? Quicquid hic est noxae, non depulsori sed impetitori fertur acceptum. Iam si quid fuisset probabiliter impium, tamen hoc erat Christianae modestiae discutiendum proponere, pronuntiandi munere iudicibus integre reseruato. Nunc quum tam multae sint euidentes calumniae, tamen nusquam non asseuerant, nusquam non conuiciantur: nisi forte haec conuicia non sunt, 'Erasmus pugnat contra diuinitatem, dignitatem et gloriam Christi. Erasmus subuertit autoritatem Scripturae sacrae'.

Haec aliaque permulta quum doceam esse falsissima, nullum regero conuicium, sed tantum appello impudentem calumniam. Mitiore vocabulo rem signare non poteram. Et tamen interim nullius aedo nomen, quum mihi noti sint omnibus circunstantiis huius tumultus antesignani. Et vtinam mihi licuisset citra iacturam omnem alienae famae meam tueri innocentiam! non quod istorum improbitas mereatur vllam ciuilitatem, qui spretis eruditorum ac bonorum virorum iudiciis, contempta summorum praesulum autoritate, neglecta etiam Caesaris maiestate, inconditis motibus turbarunt Hispaniam, ante summa tranquillitate florentem; sed quod videam vbique populum propensiorem ad odium monachorum quam vel par est vel expedit religioni Christianae. Nunc quod solum mihi superest, et lectorem obsecro ne ex paucorum moribus aestimet omnes, et quod isti sic tumultuantur, malit inscitiae persuasioniue tribuere quam peruersitati; et ipsos per Christum exhortor vt Christi negocium Christiana gerant synceritate.

Dicent, 'Nos nullum in te scriptum commisimus typographis': quasi isti Articuli vsquam terrarum non habeantur, aut quasi non sit multo grauius sic linguis impeti quam aeditis libris. Liber aeditus inuenit suos iudices, et lacessito respondendi, si libeat, praebet facultatem, prouocatori adimit inficiandi. At plus est quam librum aedidisse, quum sparsi per omnes regiones de composito nusquam non vibrant linguas in proximum, apud muliereulas, opifices, aulicos, milites, in conuiuiis, in priuatis colloquiis, in sacris confessionibus, in vehiculis ac nauibus, in publicis praelectionibus,

85. quem β: alium α, *post* peregisset. 106–7. β: Praesulē α. 118. lacessito *add.* β. 119. prouocatori *add.* β. β: inficiandi adimit α.

in sacris concionibus, in foris, scholis, aulis et monasteriis. Nec apud vllos impudentius quam apud idiotas ea maxima turba est, idque Hispanice, Gallice, Polonice, Hungarice, Germanice. His, quoniam ea non intelligunt, facillimum est imponere, et 'Apud hos' inquiunt, 'linguam non habet Erasmus: nos tot linguarum milibus instructi sumus, et ab hoc hominum genere plurimum nobis est emolumenti. Id si conglomerati fortiter perfrictaque fronte facere perstiterimus, vincemus scilicet et linguis confodiemus Erasmum'. O sanctas cogitationes, ac Dominico Franciscoque dignas! Nam hic etiam illi qui se venditant Obseruantiae titulo, quum primum Luthero late grassante semet intra testam contraxerint, praecipuas agunt partes. Etiam atque etiam rogo pios ac bonos ne quid horum existiment ad se pertinere. Vtinam per istorum improbitatem liceret et malis parcere, qui vt sibi ipsi non parcunt, ita suum ordinem plusquam hostiliter laedunt!

Quid ego nunc referam qualia sint quae sacris illis linguis e sacrosanctis pectoribus effundunt? Quidam in frequentissima concione dixerat in libris Erasmi esse quaedam haeretica. Digressus e suggesto exceptus est a docto quodam eius vrbis pensionario. Rogatus est vt proferret locum haereticum. Respondit sibi libros Erasmi nunquam fuisse lectos, tentasse legere opus cui titulus est Moria, sed ob stili profunditatem metuisse ne posset in aliquam prolabi haeresim. Alius seditiose clamarat me corrigere Magnificat. Rogatus in conuiuio quid esset ibi correctum, dixit quod venit in buccam, ait me vertisse 'Abraham et seminibus eius': prolatus codex coarguit impudens mendacium. Alius doctor insigniter indoctus me praesente dixit in concione eos peccare in Spiritum sanctum qui corrigerent Magnificat: item eos qui dicerent concionatorem non intelligere suum thema, quum themata sumantur e sacris litteris. Dixeram enim in conuiuio quendam eiusdem sodalitii verba Petri quae proposuerat parum intellexisse: quod dixeram erat verissimum. Alius vociferatus est quod in Praecatione Dominica apud Lucam pro *debita* vertissem *peccata*, quum sic habeat apud eum Euangelistam ecclesiastica lectio, tam apud Graecos quam apud Latinos.

Quid de illo referam qui quum in frequentissima schola perstrinxisset me, quasi parum pie sentirem de casta vita, post in colloquio priuato fassus est se hactenus credidisse declamationem esse concionem ecclesiasticam et coelibatum esse vitam virgineam angelicamque?

125. β: maxime α. 137. vt *add.* β. 138. ita . . . laedunt *add.* β.

---

125. idiotas] Cf. Ep. 1153. 171n.

140. Quidam] A Franciscan, Nic. Burellus, at Bruges: see Ep. 1144. 39n.

144. Moria] Cf. Ep. 1581. 391n.

145. posset] *sc.* Erasmus: as in the other narrations of the story, in Epp. 1144, 1192, 1212, 1581.

146. Alius] See Ep. 948. 94–103.

149. Alius doctor] See Ep. 948. 110–35.

155. Alius] Perhaps cf. Epp. 541. 82 seq., 948. 104–9. To this criticism Erasmus replied in the *Annotationes* of Feb. 1527; adding notes on Matt. 6. 12 and Luke 11. 4, to the effect that neither Luke nor Augustine make any distinction between *debita* and *peccata*.

156. apud Lucam] 11. 4; where Erasmus' translation, *peccata*, in all editions agrees with the Vulgate. He similarly follows the Vulgate in translating *debita* in Matt. 6. 12.

159. de illo] Atensis: see Epp. 670, 2045. The clue is given in the *Apol. adu. Sutoris debacch.* LB. ix. 770B.

162. coelibatum] = vitam coelestem.

Quid de illo qui iam triumphabat quasi falso scripsissem Hieronymum non fuisse perpetuo virginem, quum ad Eustochium scribat 'Virginitatem enim non tantum efferimus sed seruamus'? quum iis qui Latine norint, illic *seruare* sit 'seruandi rationem docere'; et si hoc Latini sermonis ratio non indicaret, ipsa res, ipse dictionis tenor declarat.

Pudet memorare de illo qui quod in Enchiridio laudassem Apostolorum germanam theologiam, quae et philosophorum supercilium et principum sceptra misisset sub iugum Christi, publicitus vociferabatur me negare vsquam gentium esse theologiam praeterquam in Germania, quae maxime foueret haereticos; quum pueri quoque sciant *germanum* dici quod est verum ac genuinum, eaque vox sic vsurpata sit etiam apud Paulum, si Latinos autores non legerat.

Huic vicinum est illud quod quidam suo ipsius iudicio magnus fidei ζηλωτής, apud eximios viros non veritus est criminari quod censuerim Cartusiano potius vescendum carnibus quam admittendum leuem capitis dolorem; quia reprehendebam eum qui pateretur proximum *in capitis venire discrimen* ob humanam constitutionem.

Sed desino nugis onerare tuam amplitudinem: quanquam haec tibi non narrantur sed aduersariis. Sunt enim huius generis et his indoctiora stultioraque innumera, quae publicitus et apud summos viros clamitant. Qualia iam diuinandum est esse quae in clancularìis illis susurris effutiunt? Atqui haec excipiuntur auribus cordatorum—neque enim omnes fungi sunt aut stipites—, hique in vulgus efferunt; itaque fit vt etiam me tacente multorum vel risum vel odium sibi concilient. Ab his intemperiis si quando principum autoritate reuocantur, 'Oportet' inquiunt 'Deo magis obedire quam hominibus'. Ista vox pulchre conueniebat Apostolis, qui post carceres et flagra pro nomine Iesu libenter tolerata, ab impiis Iudaeis iubebantur silere quod ab ipso Christo iussi fuerant per orbem vniuersum praedicare. Verum vbi Christiani piique principes reuocant a scurrili maledicentia, a mentiendo, a calumniando, a seditiosis clamoribus, quam male conuenit illa vox, Obedire Deo oportet magis quam hominibus!

Quid agitis, o viri praeclari? an istis rationibus fulciendam putatis Ecclesiam Christi? An talibus stratagematis sarcire conamini ordinum vestrorum autoritatem? quae tamen adeo a me nunquam est laesa vt nemini vestrum vnquam opera mea decesserit vel ouum vel caseus. Haud eam alia via poteritis, mihi credite, grauius laedere. Non hic minis agam vobiscum. Considerate quale sit hoc seculum, reputate quae sint hominum erga vos studia. Quid possim calamo, quid his iunctus factionibus quae vestris ordinibus

187. hique β: et α.   202. poteratis β.

164. de illo] A Dominican; cf. Epp. 1858. 495–518, 2045. 179–90.

165. scribat] Hier. *Ep.* 22. 23.

170. de illo] Cf. Epp. 1858. 436–51, 1985. 10–15, 2045. 213–33.

in Enchiridio] Ep. 858. 107–9.

176. apud Paulum] See Ep. 1858. 446n.

177. quidam] This episode is narrated also in Ep. 1985. 15–19. The complaint was made to Fonseca; and probably was reported to Erasmus by J. Vergara.

180. reprehendebam] In the *De esu carnium* (Ep. 1274. 14n): LB. ix. 1205E.

190. Oportet] Acts 5. 29; cf. Epp. 858. 597–8, 1902. 92, 1903. 20, 1909. 45.

202. caseus] Cf. Ep. 1858 introd.

internicionem moliuntur, non dicam. Fortassis et a principibus impetraturus sim vt, quod aequissimum est, et mihi liceat Gallice Hispaniceue tueri causam meam. Sed nihil huiusmodi vobis a me periculi est: habetis Ionam, cui prius est dedi fluctibus quam communi periculo seruari. Ipsi vestram ipsorum causam prudenter agite. Sic agentibus aderit ipse Christus. Si persequimini impia dogmata, mihi nullum impium dogma placuit aut placebit vnquam: hic habetis commilitonem. Si vestrorum ordinum autoritatem sartam tectam habere studetis, redite ad eas virtutes quae vestris maioribus tantum autoritatis tantumque fauoris conciliarunt: et hic habebitis Erasmum applausorem. In Christo sint vestra praesidia, cuius gloriae seruiendum est in omnibus. Per illum vincetis, si illius auspiciis pugnaueritis, et tum vere gloriosam referetis victoriam, si illi viceritis. Quod si a Christo deflexis oculis in improbitate, maledicentia, versutia, clamoribus, susurris, fauoribus humanis, coniuratis phalangibus collocaueritis victoriae spem, res vobis non aliter in diuersum cedet quam cessit olim Iudaeis Christi nomen obruere suamque pristinam tyrannidem attollere molientibus. Non ideo coelitus venit Euangelium in terras, vt seruiret humanis cupiditatibus, sed vt lux sit omnium ignorantiae, vt sal omnium stultitiae, vt regula sit inflexibilis ad quam omnes omnium actiones corrigantur. In solida petra consistamus, vt per petram petrae vincamus. Apud homines alii potentes dicuntur, alii imbecilles. Coram diuina potentia vermiculi culicesque sumus pariter omnes. Nemo tam potens quin sit comminuendus si impingat in hunc lapidem, nemo tam imbecillis quin victurus sit si perstiterit in hoc lapide.

Id vt faciatis moneo, fratres: imo hoc consilium lubens dederim Christianis omnibus, vt cogitent hanc temporum vix vnquam auditam calamitatem esse manum Omnipotentis nos ad poenitentiam inuitantis. Quid enim malorum abest? Num bellum, num pestilentia, num fames? Vidimus atrocia, et ni Deus prospexerit, videbimus atrociora. Iam in opinionum pugnis quando fuit vnquam maior rabies maiorque peruicacia? Niniuitae territi minis prophetae conuersi sunt ad poenitentiam et impetrarunt Domini misericordiam. Ipse Pharao ranis, locustis, ciniphibus aliisque malis afflictus clamauit ad Dominum et inuenit solatium. Nos tot annis tot plagis affligimur, nec video quenquam cogitare de vita in melius commutanda, sed ex publico malo quisque studet aliquid priuati commodi decerpere. Alius in alium culpam reiicit, sibi quisque palpatur. Quod si pariter agnoscentes Domini manum in nos extentam, synceris studiis singuli verteremus nos ad mores correctiores, ira iudicis versa in misericordiam iungeret animos principum, auferret a nobis locustas militum qui nec sacris parcunt nec prophanis, abigeret ranas sectarum, daretque nobis, iuxta Pauli votum, patientiae et solatii Deus idipsum sapere in alterutrum secundum Iesum Christum, vt vnanimes vno ore honorificaremus Deum et patrem domini nostri Iesu Christi, non diuulsi sed coagmentati integrique in eodem sensu et eadem sententia. Nunc autem Dominus confudit labium terrae, quoniam molem giganteam extruimus in coelum, et ideo diuersa loquimur, quia sua quisque loquitur.

249. Pauli] Rom. 15. 5–6.

254. labium terrae] Cf. Gen. 11. 9.

Concipiamus omnes Christum, et omnes vno ore Christum loquamur. Ad id sibi quemque monitorem esse oportet, siue sit summus Pontifex siue monarcha siue monachus siue prophanus; conclusit enim Deus omnia sub peccatum, vt omnium misereatur, et omnes egemus gloria Dei. Malum hoc a Domino est, ab eodem remedium petamus oportet. Quin igitur omittimus structuram Babel, fodimusque magis puteos vt inueniamus venas lachrymarum, quibus restinguatur accensa numinis ira? Quod vt ad omnes communiter pertinet, ita maxime conueniebat monachis, ad quos olim praecipue solet Ecclesia confugere, si quando premeret ira Dei. Illi ieiuniis, vigiliis, afflictione corporis precibusque non desinebant prouocare Domini misericordiam, donec rediret serenitas. Hoc meum est consilium, quod ego teste Christo saluberrimum esse iudico; si quod haberem melius, lubenter impartiturus.

Sed ego te, Presul ornatissime, velut oblitus cui loquar, iamdudum moror alienis. Itaque finem facio, clarissimae celsitudini tuae precans a Christo prospera feliciaque omnia.

Basileae prid. Id. Mar. An. M. D. XXVIII.

1968. To Alfonso Virves.

Opus Epistolarum p. 668. ⟨Basle.⟩
N. p. 637 : Lond. xix. 52 : LB. 916. ⟨c. 15 March 1528.⟩

[Evidently contemporary with Ep. 1969: answering a letter of 13 Dec. 1527, not extant, but no doubt sent in the same budget with Ep. 1920. The mention of Ep. 1969 as written (l. 66) suggests that that letter should precede this; but the order of contemporary letters in H probably indicates the sequence in which they were composed, so that this may be preserved by regarding l. 66 as a postscript. The lack of dates shows that the rough-draft was not finished off. Leclerc mistakenly found dates in l. 67.

For Virves see Ep. 1684 introd; and, for answers to this budget, Ep. 2067. 1–3.]

ERASMVS ROTEROD. ALFONSO VERVESIO S. D.

Si mea causa tantum laboris, tantum inuidiae susciperes, frater in Domino honorande, optimo iure te plurimi facere deberem, ni vir essem insigniter vel excors qui non intelligerem, vel ingratus qui non agnoscerem tam singulare tuum in me studium; nunc quum omnia tum facias tum patiaris non tam mea causa quam studio pietatis ac veritatis, multo pluris te facio, mi Veruesi charissime, fateorque me tibi longe plus debere, quippe qui sic affectus sim in hoc negocio, vt malim pietatem vincere quam Erasmum. Si Christo cesserit victoria, me victorem esse iudicabo, posteaquam vicerit ea pars cui toto pectore faueo. Itaque gratias ago duplici nomine, quum meo cui tam amicam nauas operam, tum pietatis cuius causam gnauiter ac dextre propugnas. Quin et recreor tuo de me iudicio, quod falli ne possim suspicari, vetat ista tua singularis vel integritas vel eruditio. Vtinam ordinis tui modestiam imitarentur et caeteri, qui sibi persuadent sese et Christianam religionem et existimationis suae dignitatem improbis obtrectationibus, scurri-

1967. 258. conclusit] Rom. 11. 32; cf. Gal. 3. 22. 259. egemus] Rom. 3. 23.
1968. 14. ordinis tui] The Benedictine.

libus conuiciis ac seditiosis vociferationibus tueri posse ! quasi non sedeat in coelis qui talia mortalium consilia deridere soleat atque subsannet.

Ad Articulos iam ante menses sex erat parata Responsio, cuius aliquot exemplaria misimus amicis. Inimicos vt modestia quoque superem, admones tu quidem amanter ; ac mihi visus sum pulcre moderatus stylum, primum qui nullius aediderim nomen, deinde nusquam debaccher conuiciis : nisi forte conuicium non est quum illi nominatim impingunt quod pugnem aduersus diuinitatem, dignitatem et gloriam Christi, et conuicium est quum eam appello impudentem calumniam. Istiusmodi portenta nihil omnino ciuilitatis merebantur. Quod datum est, datum est partim amicorum affectibus, partim modestiae Christianae. Et tamen arbitror futuros quibus haec Apologia videatur dentatior : tantum honoris sibi deberi putant. A nominibus aedendis et ipse abhorreo ; nec me fugit quibusdam id optabile esse, quouis pacto innotescere. Sed interim impune debacchantur in nomen meum in publicis praelectionibus, in quibus effutiunt tam inerudita vt ab adolescentibus rideantur. Monui literis vnum atque alterum : sancte deierant a se nunquam nisi honorifice factam mei nominis mentionem.

In hoc negocio sic vigilant in multis regionibus Franciscani qui se vocant Obseruantes, vt satis appareat rem de composito geri. Nec tamen proficiunt, nisi quod cordatis ac bonis indies redduntur magis inuisi ; non sine meo dolore, qui semper illorum integritati fauerim. Hoc consilium videtur illis mire callidum. Clanculum submouent libros meos e bibliothecis ; etiam quos illis dono dederam, clanculum obtrectant, in praelectionibus subinde perstringunt ; a scriptis abstinent, scientes et mihi calamum esse. Nunc non est qua illos vlciscar. Si vrgeantur, negant se dixisse, aut aliter dixisse deierant ; quid illis facias ? Postremo, qui non potest excusari, aliquo relegatur vbi dicat atrociora ; nec vllum tamen illorum vnquam offendi in vita. Ex multis malis quae Lutherus inuexit Germaniae, saltem hoc decerpit boni, quod hoc hominum genus habet aliquanto moderatius.

Quod scribis Hispaniam a sectis immunem viuere sub Romano Pontifice, vehementer gratulor, et hoc magis quod experiar quanta sit infelicitas tot opinionibus dissecari. Quod si quemadmodum vos viuitis sub Pontifice, ita Pontifex cum suis viueret sub Christo, optarem omnibus eandem felicitatem. Nunc multa vident qui Christi gloriam vere diligunt, ad quae suspirent. Quid enim aliud nunc licet ?

Enchiridion ab Archidiacono Alcorano versum antehac ignorabam. Nec est scrupus eximendus. Idem ille sentit quod ego, licet aliis vtatur verbis. Fatetur eos fremere ne comperiantur mentiri de me, si Hispanice loqui coepero. Hoc est quod ego voco inuidiam. Vel-

---

20. Articulos] See Ep. 1791 introd.
Responsio] See Epp. 1879, 1967.
34. tam inerudita] For examples of this see Ep. 1967.
35. literis] e.g. Ep. 1823.
41. fauerim] For friendly relations between Franciscans and Erasmus see Ep. 1044.29–35 ; and cf. Ep. 1858.451–4.
58. Enchiridion] See Ep. 1556. 47n.
Archidiacono] Fernandez ; see Epp. 1904, 1969.
59. Idem ille] Cf. Ep. 1969. 39–43.

lem idem factum in Misericordia Domini, in Commentariis in Psalmos quatuor, in Matrimonio Christiano, et in Paraphrasibus, quae non tractant contentiosa. Declamationem in laudem Matrimonii lusimus in exemplum generis deliberatiui. Quaedam eruditis tantum scripsimus, quae verti nolim. Sed ipsi scripsimus Archidiacono.

Haec ad epistolam Id. Dec. An. 1527 scriptam.

[1904]1969. To Alfonso Fernandez.

Opus Epistolarum p. 669. Basle.
N. p. 638 : Lond. xix. 53 : LB. 941. 15 March 1528.

ERASMVS ROT. ARCHIDIACONO ALCORANO S. D.

E tam longinquo non perferri quae mittuntur nihil miror, vir ornatissime, quum frequenter intercipiantur quae mittuntur e proximo. Nullas abs te literas accepi praeter has Palentiae scriptas 5. Calend. Decemb. 1527, quod certe meminerim. Vnum atque alterum tuarum ad alios literarum exemplum recepi, ex quibus abunde cognoui et quanto Christianae pietatis amore flagrares et quam candide nobis faueres ; quod idem tamen ex amicorum literis compluribus didiceram. Pietatis in te studium exosculor, pro singulari tua in me beneuolentia gratiam habeo, vt par est, maximam. Quod si iudicio facis, vt facere non dubito, bona spes est te perpetuo tui similem futurum.

Enchiridion nostrum perquam eleganter Hispanice loqui multorum literis cognoueram ; cuius opera id factum esset nunc primum didici. Nonnihil mihi hoc nomine placeo, quod opusculum illud vir tantus tua cura dignatus sis. Vtinam autem tantum vtilitatis adferret, quantum optamus vtrique ! non me poeniteret inuidiae, quae semper bonarum rerum comes esse solet. Quod si vera praedicant tuae simul et amicorum literae, non solum non doleo, verum etiam gaudeo tibique gratiam habeo ; non pro celebritate mei nominis, cui studere te scribis, (malim enim omnium ignotissimus esse quam habere famam inuidiae fermento temperatam ; et absque inuidia, quanta sit sarcina gloria, si tamen haec est gloria ac non potius celebritas, plus satis expertus sum) sed pro fauore pietatis.

Caeterum quando bene successit, optarim iuxta Graecorum prouerbium quod monet testudines aut non edendas esse aut edendas, vt et alia quaedam mea loquantur Hispanice, duntaxat ea quae conductura videntur ad pietatem. Quod genus opinor esse librum De misericordia Domini, De matrimonio Christiano, Paraphrases,

---

1968. 62. Misericordia] See Ep. 1474. Prof. Bonilla cites a Spanish translation of this and the *Precatio Dominica* (Ep. 1393), Logroño, *s.n.* 1528, and refers to a copy at Munich : *Erasmo en España* 101 = *Revue Hispanique* xvii, 1907, 479.

Psalmos] See Epp. 327, 1304 introd., 1427, 1535 ; and cf. Ep. 1969. 29n.

63. Matrimonio] See Ep. 1727.

Paraphrasibus] See Ep. 710.

64. Declamationem] See Ep. 604. 10n.

64–5. lusimus] See I, p. 18. 7–16.

66. ipsi scripsimus] Ep. 1969.

1969. 4. 5. Calend. Decemb.] Cf. Ep. 1904. 29 cr. n.

24. optarim] Cf. Ep. 1968. 61–4.

24–5. prouerbium] *Adag.* 960 : 'in eos qui negocium susceptum frigide ducunt, neque explicantes neque relinquentes'.

Commentariolos in quatuor Psalmos ; et si qua sunt huiusmodi quae, per commodum interpretem tractata, possunt conducere moribus hominum. Nam hic quoque nonnihil habet momenti interpretis dexteritas. Quaedam scripsimus excitandis studiis, nonnulla corrigendis vulgi iudiciis, multa doctis tantum legenda dedimus. De te nihil resciueram nisi quod modo dixi. Tamen rumor adferebatur, et scriptis et voce quorundam, istic excudi Colloquia et Linguam, et nescio quae alia ; in quibus vt nihil sit impium, quemadmodum arbitror non esse, tamen suum quaeque locum ac tempus habent.

Verissimum est quod ad amicum quendam prudenter scribis, quosdam qui victoriae spem collocarunt in maledicentia, nolle Erasmum loqui vulgata lingua, ne deprehendatur illorum vanitas, qui clanculum et apud idiotas facundi sunt. Et hinc illorum fremitus. Igitur in re consentimus, quanquam autorem versionis antehac non noueram. Et si nouissem, non dubitassem de studio.

In Gallia quidam vir bonus, doctus et magnus idem tentauit, ac prorsus eodem, ni fallor, animo ; sed parum bene cessit tum illi tum mihi. Nam ille bis periclitatus est de capite, ac plane perierat monachorum clementia, ni Rex illi subuenisset : ego adhuc cum theologis, imo potius cum Beddaicis, gladiaturam exerceo. In vno Bedda sunt tria monachorum milia. Nusquam non sunt improbi monachorum greges ; nusquam tamen hoc potuerunt quod potuerunt in Hispaniis. Quae res facit vt non liceat vobis absolutam gratulari felicitatem, caetera sat fortunatis.

De Exomologesi quod mones amanter, recipio me facturum prima quaque occasione : quanquam id iam toties a me factum est, et priusquam exiret ille libellus, et posteaquam aeditus est. Non considerant homines quid illic susceperim tractandum, nec quibus, quo tempore, qua regione scripserim. Quid autem proficiet appendix si non legetur, aut si studio calumniandi legetur ? Quid istic agatur nescio ; hic plures sanauit ille libellus quam aliorum scripta qui sibi videntur impensissime fauere confessioni. Morem tamen geram tuo consilio. Dominus te sospitet in omnibus, vir clarissime.

Datum Basileae, Idus Mart. Anno M. D. XXVIII.

---

29. Psalmos] Prof. Bonilla has detected reason for ascribing to Fernandez the Spanish translation of Erasmus' commentaries on Pss. 1, 4, ⟨Toledo, J. de Ayala ?⟩, 26 June 1531 : *op. cit.* 91–3 = 469–71.

35–6. Colloquia] For Spanish translations of some of these by Virves and L. Mexia see Ep. 1873 introd. A letter of Diego Gracian from Burgos, 2 Dec. ⟨1527⟩ (Alva MS. f. 9 v°) mentions also a translation of the Μεμψίγαμος by one Diego Morejon, which seems to have been printed, before he wrote, at Medina del Campo : see BEr^2. Colloq. ii. 310.

36. Linguam] See Ep. 1593. The earliest Spanish translation discovered by Prof. Bonilla is ⟨Toledo, J. de Ayala ?⟩, Sept. 1533, with no name given for the translater : *op. cit.* 93–101 = 471–9.

39. amicum] Perhaps Vives, with whom Virves was now in correspondence ; see Ep. 1847. 78–9, 110.

41. vulgata lingua] Cf. Ep. 1968. 59–61.

42. idiotas] See Ep. 1153. 171n.

45. quidam] Berquin : see Epp. 925. 13n, 1692, 1721 introd.

48. Rex] See Ep. 1722 introd.

52. in Hispaniis] See Ep. 1791.

54. Exomologesi] See Ep. 1426 ; and cf. Ep. 1904. 25n.

[1913]1970. To Diego Gracian.

Opus Epistolarum p. 670. Basle.
N. p. 639 : Lond. xix. 54 : LB. 943. 15 March 1528.

[No doubt contemporary with Epp. 1968–9, 1971 : among which it is placed in H.]

ERASMVS ROTEROD. GRATIANO HISPANO S. D.

Eodem tempore duas epistolas tuas accepi, Gratiane gratissime, sed perbreues et eadem ferme sententia. Altera diem habebat Cal. Decemb., altera 5. Idus Ianuar. Duas illas priores scito mihi nondum esse redditas : opinor venturas.

Clarissimum virum D. Ioannem Emanuelem iam pridem fama mihi commendauit, prudentia singulari praeditum, suoque merito tum gratia tum autoritate plurimum in aula Caesarea valentem : cuius in me fauorem animumque propensum libenter amplector. Si quid erit in quo putabis me posse illi quicquam gratum facere, non grauaberis submonere ; senties voluntatem certe paratam.

Quod scire cupis de aetate, arbitror me nunc annum agere in quo M. Tullius decessit. Valetudo mediocris esset, ni tot annis res esset cum calculo. In diem viuo, paratus de praesidio decedere quandocunque vocarit imperator. Herum tuum ex me salutabis et amanter et reuerenter. Bene vale.

Basileae. Idus Mart. Anno M. D. XXVIII.

[1908]1971. To John Maldonatus.

Opus Epistolarum p. 670. Basle.
N. p. 639 : Lond. xix. 55 : LB. 942. 15 March 1528.

ERASMVS ROTEROD. IOANNI MALDONATO S. D.

Scito tuam epistolam prolixam mense Septembri, anno 1526. scriptam, qua rerum istic gestarum texis historiam, mihi redditam esse ac fuisse multis nominibus gratissimam : cui responsum est a

1970. 3. illas *N* : illa *H*.

1970. 3. priores] These and the letter of 9 Jan. are not extant.

5. Emanuelem] Juan Manuel († 26 July 1543), lord of Belmonte, 60 ms. sw. of Cuenca. As a favourite of Philip the Fair he was elected Kt. of the Golden Fleece in 1505, and took a leading part in supporting Philip's claim to the Regency of Castile. Having thus incurred the enmity of Ferdinand, he withdrew after Philip's death to Flanders. The Regent Margaret tried to keep him away from Prince Charles ; and he was imprisoned 1514–16. Nevertheless he was sent by Charles as ambassador to Rome 1520–22 ; and on return to Valladolid in 1523 was appointed to the Council of State. In 1527 Gracian entered his service, and accompanied him to Palencia (Alva MS., ff. 3, 5, 7 v°., 17) ; and was no doubt still so employed.

See G. Zurita, *Annales de Aragon*, 1670, vi. 8, vii. 25 ; F. X. de Garma y Duran, *Theatro univ. de España*, 1751, iv. 49 ; de Reiffenberg pp. 272, 283–93 ; Brewer, Bergenroth vi. i. 203n, Le Glay, and Pastor viii. 479.

11. arbitror] For this uncertainty cf. Ep. 868. 89–90. If he was born in 1466 (see App. 2), he was now in his 62nd year : Cicero was 63 when he died.

1971. 1. epistolam] Ep. 1742.

3. responsum] Ep. 1805.

me copiose. Verum intelligo tibi querelam istam de non perlatis quae traduntur, cum multis esse communem. Misissem rursus exemplar, ni iam serum esset, et fortasse iam recepisti. Mittam tamen si postulas.

Depingis vnum veteratorem, quales vtinam essent pauciores! nunc hominum istiusmodi nusquam non abundant *γάργαρα*. Istud demiror, istic illis tantum licere, quantum adhuc alibi nusquam licuit. Nos pietatis causam animo syncero peragemus vsque ad extremum halitum; de exitu viderit Christus. Nos hinc adornamus sarcinas.

Iacobum Osorium pariter redamare possum, quid praeterea gratiae possim reponere non video. Est autem non meo tantum sed omnium amore dignissimus, qui maiorum stemmatis et literarum et pietatis studium adiunxerit, et his omnibus pulcherrimum imposuerit colophonem, gloriae contemptum.

Habes epistolam *αὐτόγραφον*, pro vtriusque nostrum animo perbreuem, pro meis occupationibus satis prolixam. Bene vale.

Datum Basileae Idus Mart. Anno 1528.

Osorio amabili salutem ex me plurimam.

1972. To Francis Dilft.

Opus Epistolarum p. 678. — Basle.
N. p. 647 : Lond. xix. 70 : LB. 944. — 18 March 1528.

[The year-date is amply confirmed by the contents. For Dilft see Ep. 1663. The messages to P. Gilles and E. Schets imply that this letter was directed to Antwerp.]

ERASMVS ROTERODAMVS FRANCISCO DILFO S. D.

Si tua Vlissea peregrinatio tibi feliciter cessit, qua *πολλῶν ἀνθρώπων ἴδες ἄστεα καὶ νόον ἔγνως*, est quod tibi magnopere gratuler. Historiam omnem expecto per Hieronymum Frobenium, per quem tuto poteris quiduis. Certum est omnia tentare cum Berckmanno prius quam aggrediar extremam tragoediam. Si dabitur opportunitas, hic exeras tuam rhetoricam, hominique persuadeas vt malit mecum officiis certare quam malefactis. Nosti locos et tractandi rationes. Petrum Aegidium salutabis meis verbis diligenter; nihil enim erat quod scriberem, praesertim quum tu multarum epistolarum instar esse possis. Reuerso meo Quirino Talesio ad iter accingar. Expectabis hospitem, sed minime grauem. Matri, fratribus tuis ac sororibus precor laeta omnia. Tu cura sciam quid valeas.

Datum Basileae 15. Cal. April. Anno M. D. XXVIII.

Erasmo Scheto me diligenter commendabis. Ei dabis libellum De Pronunciatione meo nomine. Quod scriberem nihil erat.

1971. 8. veteratorem] Peter of Vitoria.
9. *γάργαρα*] Cf. *Adag.* 3524.
12. adornamus sarcinas] for departure from Basle; cf. Ep. 1926. 15n.
1972. 1. peregrinatio] Into Germany in Feb.; see Epp. 1942–5, 1977.
πολλῶν] Cf. Hom. *Od.* 1. 3.
4. Berckmanno] For trouble with him at this time cf. Ep. 1931. 23–5.
7. locos] *sc.* communes.
10. Quirino] Cf. Ep. 1955. 5n.
ad iter] Cf. Ep. 1971. 12.
15. De Pronunciatione] See Ep. 1949.

1973. To Nicholas Varius.

Opus Epistolarum p. 671. Basle.
N. p. 640 : Lond. xix. 56 : LB. 946. 19 March 1528.

[The year-date is sufficiently confirmed by the position in H among other letters of about this time, and by the connexion with Epp. 1967–8. For Varius who was now the second President of Busleiden's College at Louvain, see Ep. 1481. 44n.].

ERASMVS ROT. NICOLAO VARIO MARVILLANO S. D.

Negabas esse quod scriberes, imo multum est mihique gratissimum quod scribis istic fausta feliciaque esse omnia, quodque summo consensu negocium literarum gnauiter agitis. De dissidio nihil est neque delationis neque suspitionis, nisi quod ex vestris literis conceperam. Subuereor tamen nonnunquam, ne tua libertas quam tibi natura insitam esse video, praebeat aliquam offensionis ansam iis quibus ad laedendum nihil deest praeter occasionem, vt habet vetus prouerbium. Audio et Ioannem Campestrem simili candore praeditum. Hic eo sum timidior, quod toties expertus sum quantum malorum animi mei simplicitas linguaeque libertas mihi conflauerit. Caeterum hanc meam sollicitudinem vanam esse gaudeo.

Euangelicos istos quum aliis multis, tum illo nomine praecipue odi, quod per eos vbique languent, frigent, iacent, intereunt bonae literae ; sine quibus quid est hominum vita ? Amant viaticum et vxorem, caetera pili non faciunt. Hos fucos longissime arcendos censeo a vestro contubernio. Satis iamdiu audiuimus Euangelium, Euangelium, Euangelium ; mores Euangelicos desideramus. Quam istic monachi muti sint nescio. In Hispaniis vocales sunt plus satis ; nec desunt alibi qui blaterent, praecipue nudipedes quidam. Quid illos stimulet nescio ; sed sibi suo iumento accersunt malum. Bene vale. Datum Basileae 14. Cal. April. Anno M. D. XXVIII.

Saluta Mierbekanum, Rescium et Campensem ; ipsum etiam Goclenium, si forte non vacabit scribere.

[1928]1974. To John Cochlaeus.

Opus Epistolarum p. 671. Basle.
N. p. 640 : Lond. xix. 57 : LB. 948. 19 March 1528.

ERASMVS ROTEROD. IOANNI COCHLEIO S. D.

Qvod tua sedulitate curatum est abs te de Tertulliano et T. Liuio, studium tuum et animi promptitudinem exosculor ; quanquam iam

---

1973. 4. literis] Not extant. One was perhaps from Goclenius (l. 23).
8. prouerbium] *Adag.* 1068.
Campestrem] See Ep. 1257. 16n, and l. 22.
14. sine quibus] Cf. Sen. *Epp.* 82. 3.
18. in Hispaniis] See Ep. 1791 introd.
19. nudipedes] See Epp. 1967. 119–36, 1968. 37–8.
20. suo iumento] Cf. *Adag.* 50.
22. Mierbekanum] Jo. Fortis ; see Ep. 1322.
Rescium] See Ep. 546.
Campensem] See l. 8.
1974. 1. Tertulliano] Cf. Ep. 1946. 3–4n.
Liuio] Erasmus was perhaps already preparing for his edition of 1531. The preface mentions a fragment of a MS. which he had received from Mainz.

de vtroque certum responsum acceperamus. Hinc enim colligo quanta cum alacritate sis obiturus, si quid incideret vt tuo opus esset officio. Emserus mihi semper praestitit ingenuum amicum: in cuius locum quando succedis, confido fore vt in vno te et Emserum et Cochleium habeam. Illustrissimi Principis erga me fauorem non desines alere. Est enim vt humanissimus, ita iudicii non vulgaris. Quoniam interdum ad moderationem inuito, visus sum illi nonnunquam parum fortiter Antilutheranus. Verum aliter sentiret, si penitus nosset consilii mei rationem. Et fortassis rerum exitus docebit me Christi negocium animo syncero tractasse, pro mea quidem sapientia.

Si quid illinc ad me scribis, etiam atque etiam vide cui committas literas. Ab istis enim erronibus Euangelicis intercipitur quicquid ad me scribitur. Imo quidam fingunt se recta ire Basileam ad Erasmum, et vltro offerunt perferendi officium; mox acceptis literis abeunt in malam crucem. Proinde si quid est rei seriae, fere mitto famulum aut alium bene notum in hoc aere conductum. Simoni Pistorio, viro pio, candido et amico, multam ex me salutem dices. Bene vale, frater et amice in Domino charissime.

Datum Basileae decimoquarto Cal. April. Anno M. D. XXVIII.

1975. To John Vlatten.

Opus Epistolarum p. 677. — Basle.
N. p. 646: Lond. xix. 68: LB. 947. — 19 March 1528.

[Scarcely an answer to Ep. 1964, though dealing with the same subject.]

ERASMVS ROTEROD. IOANNI VLATTENO S. D.

Qvod pro Pronunciatione dicarim Ciceronianum, consilio factum est; id arbitror tibi probari. Quod autem separatim excusus non est, incuria typographorum factum est; sed nihil refert. Opinor enim hos libellos frequenter ab aliis excudendos: tum id poterit corrigi. Hoc studium nostrum tibi gratum esse summopere gaudeo. Sed quid est, obsecro, quod minitaris, te posthac non fore pollicitis diuitem? Quem quum totum amicitiae iure possideam, pariter omnia mea esse duco, quaecunque domi possides. Ego, mi Vlattene, istum animum cuiuis auro, gemmis omnibus antepono; quare non est quod ista te cura sollicitum habeat.

Mittam libellum si queam commode. Sin minus, facillimum erit vnde libet parare quod commune est omnium. Humanissimis proceribus amicis tuis, ac per te meis, fac me diligenter commendes. Tibi precor omnia laeta faustaque.

Datum Basileae 14. Cal. April Anno M. D. XXVIII.

1974. 6. et *om. N.*

1974. 7. Principis] Duke George of Saxony.

1975. 1. Pronunciatione] See Ep. 1949. Ciceronianum] See Ep. 1948.

6. pollicitis] Cf. Ov. *A. A.* 1. 444.

11. si queam commode] Cf. Ep. 835. 5n.

1976_{1995} To Hermann of Wied.

Opus Epistolarum p. 974. **Basle.**
N. p. 912 : Lond. xxiv. 1 : LB. 945. 19 March 1528.

[The year-date is confirmed by the quotation from Ep. 1920. For Abp. Hermann see Ep. 829. 15n and ADB. xii. 135–47.]

HERMANO ARCHIEPISCOPO COLONIENSI ERASMVS ROTERODAMVS S.

Qvvm multae me res crebro sunt hortatae, clarissime Princeps, tum ornatissimi viri Hermani a Nouaaquila comitis semel atque iterum extimulauit oratio, vt te studiis meis vel omnium potius impense fauentem, quoniam coram non dabatur, scripto aliquo compellarem. Verum id meditantem retrahebat pudor, interpellabant occupationes, deterrebat tuae dignitatis splendor ac maiestas. Nunc quoniam paululum ab occupationibus respirare dabatur, et pudorem et reuerentiam excussi contemplatione singularis istius humanitatis ; quam ipse quidem expertus non sum, sed ex multorum minime leuium hominum praedicatione cognoui. Eam si mihi proprie praestares, tamen ingratissimus essem nisi tanti Praesulis beneuolentiam agnoscerem. Nunc quum faueas ne de facie quidem noto neque quicquam vnquam promerito, sic interpretor, celsitudinem tuam non Erasmo fauere, sed quum optimis studiis tum Christianae pietati ; quod illis restituendis ac prouehendis, huic tranquillandae stabiliendaeque, videar aliquam operam impendisse, quam felicem nescio, certe sedulam. Nam et bonae literae propemodum expectatione felicius per omnes orbis regiones effloruerunt, et complures qui prius fuerant a sacris studiis alienissimi, correpti sunt horum amore. Quid multis ? Res pulcre succedebat, nisi quorundam seditiosa improbitas, dum repente nouum mundum dare nobis conatur, dissidiis opinionum et contentiosis dogmatibus pene luxasset rerum publicarum compages, et Ecclesiae totius concordiam labefactasset. Atque hic mihi quidem pene periit tot vigiliarum, tot sudorum tot annis exhaustorum, fructus et gratia.

Sed leuiter angeret priuatum incommodum, si publico bono pensaretur, praecipue vero Christi gloria, qui scopus esse debet vnicus omnium actionum nostrarum. Nihil enim esse potest in rebus humanis vere prosperum ac felix, nisi quod Christus operatur in nobis, sic vt affectibus humanis quiescentibus nostra voluntas illius seruiat voluntati. Iam plus satis erat eorum malorum, etiamsi monarcharum implacabiles irae non accessissent : quae quum tantum calamitatum inuexerint orbi, tamen indies magis ac magis incrudescunt, summam omnium rerum confusionem minitantes, nisi deus aliquis, velut ex machina de repente apparens, tumultuosae tragoediae dederit insperatum exitum. Nos interim in tanta tempestate rebus pene desperatis, quoniam praeter vota pene nihil superest, fragmenta nauis amplectimur, sicubi Christus multum diuque iactatis portum aliquem ostendat. Nec prorsus abiicio spem,

2. Nouaaquila] See Epp. 442, 1926, 2038.

6. occupationes] For his recent compositions see Epp. 1948, 1949, 1967. He was also hard at work upon Augustine (Ep. 2157).

11. ingratissimus] Cf. Ep. 1957. 7.

38. fragmenta nauis] This is Erasmus' own translation of Acts 27. 44 : not the Vulgate. Cf. Ep. 1171. 38n.

si Dominus, in cuius manu sunt corda regum, dignetur principum animos huc inflectere, vt existiment longe speciosius iram vincere quam hostem, multo tutius beneuolentia constabilire regnum quam viribus ; et ad proferenda ditionis pomeria plus habere momenti clementiae quam fortitudinis opinionem. Pax rebus omnibus turbatis subito coire non potest, induciae possunt, saltem in annos aliquot. Interim de sarciendis rebus per ocium deliberare liceret. Nunc vereor ne nobis contingat Cadmea quod aiunt victoria, quae non minus luctuosa sit victoribus quam victis.

Verum hic, vt dixi, nihil possum vltra vota. Hortatus sum semel atque iterum Caesarem ad amorem pacis, at ille proximis literis ita respondet : ‘ Pro quiete ’ inquit, ‘ reip., quod in nobis fuit, huc vsque nos strennue praestitisse, non est quur aliquis dubitare debeat. Quid in praesentia praestemus, quidque deinceps praestaturi simus, ea malumus operibus declarare ’. Haec verba non admodum sapiunt pacem. Quanquam autem bellum ingens omnium malorum agmen secum trahit, ea tamen reddunt afflictos magis quam impios : grauior est opinionum calamitas, quae quod est omnium preciosissimum, bonam mentem, nobis eripit. Atque hic prope maior est peruicacia contendentium quam monarcharum bellantium ; fitque nescio quo fato vt nulli magis laedant causam vel hanc vel illam, quam qui sibi videntur fortissime tueri. Quidam enim sic diuersum trahunt funiculum contentionis, vt, iuxta prouerbium, rupta, dum plus satis tenditur, reste, vtrique concidant in tergum.

Non est necesse de omnibus quaerere, multo minus pronunciare. Satius est ea tractare quae proprie faciunt ad doctrinam euangelicam. Habet mundus sua quaedam iura, habent scholae suas exercitationes : nihil autem tradatur populo nisi quod et indubitatum est, et ad fidei negocium necessarium, et ad pie viuendum conducibile. Quidam, vt exempli causa loquar, Confessionem nimium arctarant : contra, alii tollunt totam, quum esset quiddam inter vtrunque medium. Item quidam Missam eo prouexerunt, vt fere sit indoctorum ac sordidorum sacerdotum vel sacrificorum magis quaestus, et hominum male viuentium fiducia : rursus alii missam totam abrogant. At erat et hic locus moderationi, qua fieret vt missam haberemus sacratiorem purioremque, neque tamen nullam. Similiter quidam immodico superstitiosoque diuorum cultu pene Christi cultum obscurant ; ex aduerso, alii damnant omnem diuorum cultum vt impium. Quidam funditus euertere nituntur omnem monachorum statum ; alii contra plus satis tribuunt humanis constitutionibus, ceremoniis, titulis et vestium formis. In his aliisque rebus temperamento prudenti fieri posset vt fidei dogmata certius meliusque teneremus, vt confessio syncerior esset ac minus anxia ; vt missa sacratior esset ac venerabilior, vt sacerdotes ac monachos haberemus, si pauciores, certe meliores.

---

40. corda regum] Cf. Prov. 21. 1.
49. vt dixi] ll. 37–8.
Hortatus sum] Epp. 1255. 112–16, 1873. 23–6. See also the *Inst. Princ. Christiani* (Ep. 393), e.g. LB. iv. 604A, E, 610EF.
51. respondet] Ep. 1920. 29–32.
54–5. non . . . sapiunt pacem] A notable comment.
62. prouerbium] See *Adag.* 467, 2277.
69. arctarant] Cf. Ep. 1901. 74n.
82. minus anxia] Cf. Ep. 1211. 134n ; and the *Apol. adu. monachos Hisp.* (LB. ix. 1063F).

Quanqum autem me vehementer discruciat haec mundi tempestas, tamen nonnihil adhuc spei residet apud me, fore vt diuina prouidentia tumultus hos vertat in bonum exitum. Ad id plurimum conducet praesulum prudens moderatio, quae sic coherceat seditiosam impietatem vt semper habeatur ratio verae pietatis, hoc est sic euellantur zizania vt non eradicetur triticum. Id facilius esset factu, si semotis priuatis rationibus, ad vnum scopum spectaremus omnes, hoc est ad Christi gloriam. Nunc plerique suum agunt negocium, itaque fit vt nec priuatim nobis bene sit nec publice. Alii in alios culpam reiicimus, quum haec mundi calamitas manus sit Dei cunctos homines ad vitae correctionem inuitantis. Ad quem si confugiamus omnes, ipse tempestatem hanc rerum humanarum facile verteret in serenitatem.

Verum his de rebus nimis multa ad tuam celsitudinem, quae multo rectius ista perspicit quam ego possum ; cuius moderatissimam prudentiam et prudentissimam moderationem mihi videor non solum ex hominum praedicatione verum etiam ex ipsa re cognitam habere. Quod autem vir ista dignitate praeditus nostros libellos auribus oculisque tuis dignaris, si negem me gaudere, plane mentiar ; sed tamen huic voluptati iunctus est pudor, vt qui mihi conscius sim, in meis lucubrationibus, quas fere ex tempore et alendis adolescentiae studiis dedimus, nihil esse quod tui similium animos morari queat. Optarim autem vehementer tantum aetatis, tantam ingenii vim ad omnia mihi dari, vt aliquid elaborare possim quod a tam eximio Praesule et tam eximii Praesulis nomine legi mereretur. Interim hac epistola tuae celsitudini testatum volui, mihi et notum esse et summopere gratum ipsius erga me fauorem ; pro mea virili daturus operam, ne prorsus eo videar indignus. Dominus eam nobis diu seruet incolumem.

Datum Basileae, Anno M. D. XXVIII. 14. cal. April.

[1930]1977. To Willibald Pirckheimer.

Mariemont MS. (α). Basle.
Virorum doctorum Epistolae, p. 31 (β). 20 March 1528.
H. p. 667 : N. p. 636 : Lond. xix. 50 : LB. 1006.

[An original letter, autograph throughout. The existence of the MS. was brought to my notice in the notes of Dr. M. Reich in Feb. 1905, with the information that it had been sold at Vienna in 1803, in the collection of Count Paar. At Nuremberg in Sept. 1906 Dr. E. Reicke told me that the letter had been printed from it by T. F. Freytag in *Virorum doctorum Epistolae selectae*, Leipzig, 1831 (β). In Nov. 1906 a copy of Freytag's book was lent to me from the Leiden University Library, through Dr. P. C. Molhuysen : who a year later pointed out that the MS. was on sale in the catalogue of Messrs. Stargardt of Berlin. Early in 1908 M. Ferd. Vander Haeghen informed me that it had been bought by M. Raoul Warocqué of Mariemont in Hainault : whither in July 1908 M. Warocqué courteously invited us to collate it. At his death in 1917 he bequeathed his estate and collections at Mariemont to the Belgian nation ; and there the MS. still remains.

Some light on its earlier history is given by Freytag in his preface, dated from Dorpat, 13 Aug. 1830. It was then at Dorpat University Library, in a large volume of autograph letters (the numbers by a late hand on the two folios of the MS., 194, 195, very likely belong to this), comprising 22 to Pirckheimer, 18 to the Camerarii, father and son, 13 to Clusius, 44 to Julius Echter of Mespelbrunn, bp. of

Wurzburg 1573–1617, and founder of its University, 'the Solomon of Franconia', and his friends: all of which Freytag printed. The volume he conjectured to have been formed by Bp. Julius; and he suggests that after the capture of Wurzburg by Gustavus Adolphus in 1631, it was carried off to Sweden, and thence found its way to Livonia, which was transferred to Sweden at the close of the Thirty Years War. He could not trace it in Livonia further back than 1756. His text in β has three notable depravations.

The letter was first printed in H, clearly from a rough-draft by Erasmus rather than from a copy made from α by a secretary for keeping; since apart from other differences, such a copy would have contained ll. 71–2 and the month-dates. Of the other variants between α and H, some may be attributed to caution (ll. 27–8, 30–1, 31, 50); others (ll. 15, 26, 31, 48) to Erasmus' hasty writing when copying the letter himself; others to a desire to be clearer or more polished, either when copying (l. 27) or when printing (ll. 5, 25, 29, 39–40, 51); some to mere lapses in printing (ll. 9, 17, 22). The jest about Oecolampadius (ll. 71–2) was probably an addition in the fair copy, prompted by the occurrence of the wedding after the composition of the rough-draft, from which H was printed: not, like the passage about Luther in Ep. 1633. 11–16, an excision in the cause of propriety, since it occurs also in Ep. 1979, which is found a few pages earlier in H.

This letter appears also in P, p. 290, and O^2, p. 206; but as they follow N in l. 58, and otherwise have no variants from it, it may be inferred that they were reprinted from that source. Accordingly they are not included here in either heading or sigla. To illustrate Erasmus' use of paragraphs, the mark ¶ is inserted to show those of the original which are not reproduced here.

The year-date is amply confirmed by the contents.]

S. P., vir clarissime. Opinor Franciscum Dilfum apud te fuisse, talemque compertum qualem depinxeram. Ab eius abitu redditae sunt mihi tuae litterae, satis et alacres et copiosae, quae mihi tristitiam omnem abstersere, quam ex prioribus illis litteris, quas oborta tibi paralysis interruperat, conceperam.

De fide amicorum etiam post illam meam querimoniam talia comperi, vt totam ancoram sacram et non sacram fixerim in Christo, qui solus nec vult nec potest fallere. Homines mirum quam interdum simulent ac dissimulent; et si qui ex animo bene volunt, immane quam hoc est temporarium, quam leui occasione totus ille fauor vertitur in odium. Ibi quam tenax offensae memoria, quam profunda beneficiorum omnium obliuio. Sunt qui prodesse, si velint, nihil possint, quum ledere nemo non possit; sunt qui dum imprudenter prodesse student, ledunt maxime. ¶ Cum talibus amicis nobis res est: quod quidem mihi tecum esse commune doleo, moderatius laturus si mihi proprium esset incommodum.

Mones autem et prudenter et amanter vt hominum mores boni consulam, ni malim in solitudinem aliquam demigrare. Humana vicia facillime condono amicis; capitales perfidias ab iis in quos fui cumulatissime beneficus, deuoro quidem sed non sine tedio. ¶ Absit autem vt tale quicquam de te suspicer; quanquam noui quosdam huic vni rei natos, dirimendis bonorum amiciciis. ¶ Facile boni con-

1. S. P. *α*: DESIDERIVS ERASMVS ROTERODAMVS BILIBALDO PYRCKEMERO S. D. *H*. 5. tibi *add. H*. 9. ac *α*: et *H*. 15. commune esse *H*. 17. hominum *α*: horum *H*. 22. vni *om. H*.

---

1. Dilfum] See Ep. 1942. 4n.

4. prioribus] Ep. 1880; cf. Ep. 1893. 46–8.

6. querimoniam] The recent appeal to his friends against Eppendorff; see Ep. 1934 introd.

sulo quae scribis de Oecolampadiano negocio, modo tu probes quod in eo quietem ago. Fueram orsus, sed ilico sensi me nihil aliud profecturum quam vt hic concitarem tumultum, rebus nimium suppuratis. Et iam nunc meditor fugam, nec video quo.

In Hispaniis ex nouo Lei libello tantos tumultus excitarunt monachorum ordines .7., vt nec Cesaris nec Archiepiscoporum autoritas possit eos compescere. ¶ Lutetiae theologi quidam duce Beda moliuntur extrema; remoratus tamen eos sum nonnihil litteris ad Senatum scriptis. Louanii qui princeps huius carnificinae, mihi capitalis est inimicus, vt est bonis omnibus. In Angliam inuitat amantissime tum Rex tum Archiepiscopus Cantuariensis; sed plurima sunt quae me deterrent ab ea insula.

Verum quorsum attinet hec deliberatio? quum hec valetudo non patiatur vllam profectionem; quum egre domi tuear vitam, si tamen hoc est vitam ac non potius animam agere. ¶ An Philippus adfuerit Lutero aduersus Diatribam necne, mea quidem haud magni refert. ¶ Articulos rursus hic excuderunt. Videtur Lutherus nonnihil adulari suo Principi. ¶ Vbicunque regnat Luteranismus, ibi litterarum est interitus; et tamen hoc genus hominum maxime litteris alitur. Duo tantum querunt, censum et vxorem; cetera praestat illis Euangelium, hoc est potestatem viuendi vt velint.

Regis Ferdinandi res sat pulcre habent in Vngaria, si liceat per Turcam. Vrsinus Velius iam conscripsit librum de rebus ab eo gestis. ¶ Anabaptistas potissimum suppliciis terret, qui tollere dicuntur omnem principatum.

25. nimium *add. H.* 26. Et iam . . . quo *add. H.* 27. ex . . . libello *om. H.* 27–8. monachorum ordines .7. *α* (.7. *α* : ita *β*) : μοναχῶν παῖδες *H.* 29. quidam *add. H.* Bedda *H.* 30–1. remoratus . . . scriptis *om. H.* 31. est *post* princeps *add. H.* est *α* : dicitur *H.* 32. Anglia *H.* 37. ac *α* : et *H.* 39–40. Lutherus nonnihil *add. H.* 41. hominum *add. H.* 43. est *add. H.* velint *α* : volunt *H.*

23. Oecolampadiano] For Pirckheimer's recent book against him with mention of Erasmus in it see Epp. 1880. 1n, 1893, 1930.

24. orsus] Cf. Ep. 1893. 77–8.

26. meditor fugam] See Epp. 1926. 15n., 2006. 3.

27. In Hispaniis] See Ep. 1791 introd.

Lei libello] See Ep. 1744. 125n.

28. ordines .7.] See Ep. 1893. 32n.

29. Lutetiae] See Ep. 1902 introd.

30. ad Senatum] See Ep. 1905.

31. Louanii . . princeps] Nic. Coppin; see Epp. 1162. 108n, 1549. 13–15, 1585. 45–9.

33. Rex] See Ep. 1878.

Cantuariensis] See Ep. 1926. 13n.

34. ab ea insula] Cf. Ep. 1926. 14. He was of course specially unwilling to be involved in any of the negotiations for the Divorce.

37. Philippus] Melanchthon. His co-operation with Luther being well known (cf. Ep. 1425. 18n), Erasmus had persistently attributed to him a share in the *De seruo arbitrio*; for which see Ep. 1667 introd. In July 1526 Melanchthon wrote to Sig. Gelenius (ME. 393, cf. 376–7, 'Erasmum quaeso vt mihi places; nam quod suspicatur Lutherum mea vti opera, valde errat. Ego enim neque illis acerbis conflictationibus delector (nosti enim meam naturam), et in primis hos duos nollem inter se commissos esse'. In Ep. 1944 Erasmus does not mention the matter.

38. Diatribam] *de libero arbitrio*; see Epp. 1419, 1481.

39. Articulos] See Ep. 1944. 1n.

40. suo Principi] Duke John of Saxony; see Ep. 1670.

44. in Vngaria] Cf. Epp. 1916. 22, n. 2, 2005. 1.

45. librum] See Ep. 1917. 17n.

46. terret] *sc.* Ferdinandus; cf. Ep. 1924. 24–5n. For action against the Anabaptists elsewhere cf. Ep. 1928.

Calculus meus versus est in calcem, cuius magnam vim quotidie eiicio, sed tolerabili cruciatu. Diuino malum conceptum ex vino et saccaro, quorum vtrumque venefici calce, opinor, temperant.

Vtinam tibi pro ista aqua qua vitam, vt scribis, sustentas, contingat ambrosiae succus qui te reddat immortalem, vt patriae quam diutissime prodesse queas!

Dureri vicem vehementer doleo. Arbitror te legisse locum in quo mentionem illius facio. Totum opus nunc absolutum est. Fortasse dices esse coactius; fateor, sed non dabatur alia occasio; et arbitror eum libellum, qualis qualis est, maxime volitaturum per manus hominum. ¶ Clebergius iam pridem hinc abest, nec scio quid egerit. Me bis inuisit, abiens non salutauit. Glareanus hic nunc solus habet discipulos frequentes. Deest homini sors; nunc cogitur in diem viuere.

Hactenus ad tuas litteras quas 14 Cal. Februarii scripseras. Dilfum apud te fuisse puto. Scire cupio quomodo tibi iuuenis placuerit.

Cesaris epistolae quam ad me dedit proximam, exemplum ad te mitto. Ex Apologia quae nunc prodit, cognosces aliquam Hispanicae tragoediae partem. ¶ Si Luterani abstinuissent ab Eucharistia conuellenda, missa abroganda, imaginibus tollendis, ac suos in primis prouocassent ad vitae synceritatem, sperari poterat letior exitus. ¶ Nunc Luterus tacet, Melanchthon mitigat; sed sero, vt ais, sapiunt Phryges.

Ante pauculos dies Oecolampadius duxit vxorem, puellam non

48. vim *add. H.* 50. opinor *add. H.* 51. vt *α* : quemadmodum *H.* 58. Clebergus *N.* 62. 14 Cal. *α* (14 *α* : IX *β*) : decimoquarto *H.* 71. Ante . . . 77. Norembergae *α* (73. 13 *α* : Pr. *β*. 76. Clariss. . . . 77. Norembergae *om. β*) : Bene vale. Basileae, Anno M. D. XXVIII *H.*

---

54. Dureri] For some time before his death (6 April 1528) he had suffered much and become greatly emaciated: see his life by M. Thausing, tr. F. A. Eaton, 1882, ii. 278–82.

locum] Freytag refers to the passage in the *De Pronuntiatione* (Ep. 1949) praising Durer's *Vnderweyssung* (Ep. 1717. 72n): Basle *Opera* i. 778–9, LB. i. 928C–F. For another complimentary mention of Durer see Ep. 1558. 34–49, addressed to Pirckheimer.

58. Clebergius] John Kleberg (c. 1486—6 Sept. 1546), a rich banker of German origin, settled at Lyons: where he was known as 'le bon Allemand', perhaps because of his large share in founding the Hospital of La Charité in 1533. Just now he was wooing with great pertinacity Pirckheimer's daughter Felicitas († 29 May 1530); and the wedding-contract was signed on 9 Oct. 1528. With the Nurembergers he was unpopular because of his relations with Francis I, to whom he lent large sums of money, and from whom he received a chamberlainship and the estate of Champ, near Lyons.

One of these loans, made in 1522, he was now trying to recover; and in May the council of Berne, of which town he was a citizen, moved the Parliament of Paris in the matter. The Parliament's reply, 21 May ⟨1528⟩, composed by Budaeus, is copied into its Register X^{1A}, 1531, ff. 226 v°, 229, 235, in the Paris Archives.

See R. Ehrenberg in *Mitt. d. Vereins f. Gesch. d. Stadt Nürnberg* x, 1893, 1–51; with a reproduction of the Durer portrait of 1526, which is at Vienna. The two visits spoken of here are alluded to in a letter of 20 Oct. 1532 (Lond. xxvii. 56, LB. 1234).

64. Cesaris] Ep. 1920.

65. Apologia] See Ep. 1967.

71. Oecolampadius] On 15 March he informed Zwingli of his wedding (Zw. E^{2}. 699); to Wilibrandis Rosenblatt (c. 1508—1 Nov. 1564), a widow with two boys. She married again with Capito in 1532, and in 1542 with Bucer (Ep. 1901): whom in 1549 she accompanied to England. See Zw. E^{2}. 699n.

inelegantem, cupiens in quadragesima macerare carnem. Bene vale, vir ornatissime. Datum Basilee. 13. Cal. April. An. 1528.

Erasmus Rot. tuus
ex tempore.

Clariss. D. Bilibaldo Pyrchemero, Cesareae maiestatis consiliario. Norembergae.

1978. To Hermann Phrysius.

Opus Epistolarum p. 662. Basle.
N. p. 631 : Lond. xix. 40 : LB. 949. 20 March 1528.

[The year-date is confirmed by the mention of the two Dialogues. For further correspondence with H. Phrysius about Agricola's remains see Epp. 2056, 2108.]

ERASMVS ROTERODAMVS HERMANO PHRYSIO S. D.

Gratvlor tibi incolumem ex Italia reditum, gratulor felix coniugium, vt vtrunque perpetuum sit vehementer optans. Dialogis meis de Pronunciatione et Ciceroniano adieci orationem Rodolphi Agricolae, Mediolani, sic vti videtur, habitam. Nihil ab illo viro proficiscitur quod non diuinitatem quandam spiret. Itaque nolim quicquam illius intercidere. Hoc studii, mi Hermanne, debes vel patriae vel affinitati. Quare te rogo vt in hoc incumbas. Nulli magis congruit hoc munus quam tibi. Opus de Inuentione Rhetorica quidam onerauit commentariis, iuuenis, vt apparet, nec indoctus nec infacundus ; sed insunt multa πάρεργα, quaedam etiam odiosiora iuueniliterque destomachata. Malim scholia docta et ad rem facientia. Ni tot oneribus essem oppressus, non grauarer hanc suscipere prouinciam ; adeo faueo Rodolphi memoriae. Hanc operam si sumpseris, simul et tuum nomen reddes illustrius. Feret haec aliquam tibi fama commoditatem. Socerum tuum Pompeium Occonem saluta meis verbis diligenter. Tu vale quam optime.

Datum Basileae tredecimo Calend. April. Anno M. D. XXVIII.

1977. 72. quadragesima] 25 Feb.—11 April 1528.

1978. 1. reditum] In Dec. 1525 ; see Ep. 903. 12n.

1–2. coniugium] With Anna Occo. There are excellent contemporary portraits of the young couple in the Occohofje at Amsterdam.

2. Dialogis] See Epp. 1949, 1948. The Oration, for which see EHR. xxi. 307, 310–11, is printed on pp. 448–62 of the first edition.

4. Agricolae] See Ep. 23. 57n.

8. Opus] See Ep. 336. 1n.

9. quidam] Jo. Matthew Phrissemius, who had edited Agricola's *De inuentione dialectica*, Cologne, H. Alopecius, Jan. 1527 (Panzer vi. 401) ; and perhaps earlier, for his preface to Matthias Wagener, schoolmaster of St. Antony's church, is dated 5 Aug. 1523, Cologne : though such an edition seems to be unknown. His preface to the reader contains much abuse of Peter Hispanus (Ep. 447. 98n), and a disparaging comparison with Agricola. In March 1529 he was trying to persuade Alard of Amsterdam to undertake the edition of Agricola's works which appeared at length in 1539 : see Agric[3]. f°. †[3] v°.

13. adeo faueo] Cf. Epp. 184. 14–15, 311. 25–7, 606. 18–20, 633. 6–7.

16. Occonem] See Ep. 485. 30n. In response perhaps to the present enquiries he produced the lost MS. of the *De inuentione* just at this time : see a letter of Alard to Nic. Clenardus from Amsterdam, 1 May 1528, Agric[2]. f°. *[4].

1979. To Adrian a Rivulo.

Opus Epistolarum p. 662. Basle.
N. p. 632 : Lond. xix. 41 : LB. 951. 21 March 1528.

[For this Adrian, who had resided with Erasmus in the summer of 1524, see Ep. 1584. 25n.]

ERASMVS ROTERODAMVS ADRIANO A RIVVLO S. D.

Silvervnt epistolae, at non siluit amor ; interrupta est litterarum vicissitudo, at non intermissa est tui memoria, cuius erga me pietatem plenius etiam ex Francisci Dilfi praedicatione cognoui. Huius conuictu mihi fortunatus videbar, nisi necessitas illum distraxisset a nobis, vereor ne simul et a Musis. Quae hic gerantur, omnia cognosces ex Dilfo ; quo mihi licet esse breuiorem. Si tuae res secundis ventis succedunt, est quod summopere gaudeam : certe meretur iste mentis tuae candor fortunam prosperrimam.

Nuper Oecolampadius duxit vxorem, puellam non inelegantem. Vult, opinor, affligere carnem. Quidam appellant Lutheranam tragoediam, mihi videtur esse comoedia. Semper enim in nuptias exeunt tumultus.

Si quid habes bonae rei, scribe per Quirinum Talesium meum. Bene vale. Basileae duodecimo Calend. April. Anno M. D. XXVIII.

1980. To Alfonso Manrique.

Madrid MS. Est. 18, gr. 1. 5, f. 5 (*a*). Basle.
H. p. 662 : N. p. 632 : Lond. xix. 42 : LB. 950. 21 March 1528.

[An original letter, written by a secretary, but subscribed and addressed by Erasmus (ll. 32–37) : from the same source as Ep. 1643. A duplicate (l. 35) to announce the publication of the *Apologia ad monachos quosdam Hispanos* (see Ep. 1879).]

S. P., reuerendissime Praesul. Testis est mihi Dominus, quod magis sollicitus fuerim ne quid tumultus monachorum improbitas apud vos excitaret quam de caussa mea. Nam me quidem haec Ecclesiae dissidia sic discrutiant vt mihi propemodum optabilior mors sit quam vita. Si vere spectarent Christi gloriam ac pietatis negocium, nequaquam ad istum modum publicam tranquillitatem inquietarent. At vereor ne complures istorum transuersos agat gloriae sitis ac gulae ventrisque negocium. Dolet minoris fieri quam solent aut vellent, dolet minus licere quam liberet, dolet plaerosque resipiscere quorum simplicitas hactenus illis lucro fuit. Magis autem gaudere debebant de lucro pietatis deque gloria Christi. In hoc vno oportebat et gloriam et opes et autoritatem et voluptatem omnem collocare, qui se mundo mortuos profitentur. Ago gratias Domino,

1980. 1. S. P., reuerendissime *a* : ERASMVS ROTERODAMVS ALFONSO MANRICO, ARCHIEPISCOPO HISPALENSI, S.D. Ornatissime *H*. 5. vere *H* : verae *a*.

1979. 3. Dilfi] See Epp. 1663, 1942. 4n.
9. Oecolampadius] See Ep. 1977. 71n.
13. Talesium] See Ep. 1966 ; and, for his movements at this time, Ep. 1955. 5n.

qui per tuam autoritatem inconditos istorum tumultus mitigare dignatus est. Neque me clam est quantum debeam absolutissimo theologo Lodouico Coronello. Christus qui per vos haec operatur, rependet vobis praemium nunquam auferendum. Ego patienter omnia tolerans quae Dominus immittit, seu laeta seu tristia, bonas litteras ac pietatem pro mea virili prouehere conabor vsque ad extremum halitum.

Erupit in vulgus Apologia nostra : quam ego magnopere premi cupiebam, non tantum ob id quod suspicabar amplitudinem tuam id malle, verum etiam quod mea referret hoc negocium non spargi latius ; quae res et aduersarios plus satis iritatos acrius exacerbaret, et mihi non mediocrem inuidiam conflaret apud plurimos. Verum huius casus veniam deprecor in priore praefatione quam alteri praeposui.

Dominus amplitudinem tuam seruet incolumem, reuerendissime Praesul ; qui per te tuique similes Ecclesiae suae pacem ac tranquillitatem restituere dignetur.

Datum Basileae 12. Calend. April. An. M.D.XXVIII.

Erasmus Rot., E. Amplitudinis
tuae deuotum mancipium, mea
manu subscripsi.

Exemplar huius epistolae misi per alium quoque.

Reuerendissimo D. ac principi clariss. Alfonso Manrrico, archiepiscopo Hispalensi, etc.

[1944] 1981. From Philip Melanchthon.

Seebohm MS. (α). Jena.
Ep. Mel. ad Cam., p. 89 (β) : Lond. Mel. iv. 65 : LB. 952. 23 March 1528.
Ep. Mel., 1590, p. 138 (γ) : Lond. Mel. iii. 66.

[The earliest source is a copy by Daniel Stibarus, in the volume of F described in App. 14, vol. iv. Since writing that Appendix we have had opportunities to examine several letters of Stibarus, and are now of opinion that the handwriting is certainly his own. As he bought the book on 20 June 1528 and left Basle in the autumn, it seems likely that he made his copy shortly after the letter had arrived in Erasmus' hands : though he had another opportunity later, when staying with Erasmus at Freiburg in 1529–30. His volume is now in the University Library, Cambridge; presented by Dr. Seebohm's family in 1925.

The first print is in a volume of Melanchthon's Letters to Camerarius, Leipzig, Voegelin, Oct. 1569 (β). It appears again in the third volume of Melanchthon's Letters, edited by C. Pezel, Bremen, 1590 (γ) ; with some slight variations and the text printed in paragraphs. Stibarus' copy has some miswritings and is faulty in the Greek ; but besides lesser variations it preserves (ll. 23–4) a phrase about Luther which is rather more outspoken than the printed texts. It seems that after dispatch, perhaps in looking through his letters with a view to publication some day, Melanchthon polished this one and softened down some of his words : cf. his

20. halitum α : animae *H*. 22. ob id α : eo *H*. 24. acrius *add. H*. 25. et mihi . . . plurimos *add. H*. 28. reuerendissime α : eximie *H*. 32. Erasmus . . . 37. Hispalensi, &c. *om. H*.

16. Coronello] See Epp. 1274, 1791. 11–12, 21–6.

26. priore] Ep. 1967, which in the *Apologia*, as finally published, precedes Ep. 1879.

32. E.] eiusdem.

35. Exemplar] For such duplication cf. Ep. 1585. 1–2n.

misi] No doubt with the letters of 14–15 March.

alternative phrasing in Ep. 1944. 3–5. It follows that precedence must be given to α; though its faults may be corrected from βγ.

Since 9 Aug. 1527 (ME. 456), after the opening of his Visitation (Ep. 1944. 1n), Melanchthon had been principally at Jena; and he remained there till early in April 1528 (ME. 520, 521). During that period he received part ii of the *Hyperaspistes* (Ep. 1853), with which this letter is largely concerned. His estimate of it is freely expressed in a letter to Jonas, c. Sept. fin. (JE. 106 = ME. 484): ‘Rediens in Thuringiam accepi secundum volumen Erasmici Ὑπερασπιστοῦ, quem tu putabas ὥσπερ λειποτάξιον non rediturum in pugnam. Verum rediit ille dolis instructus et arte Pelasga, vt poetae verbis vtar. Vaferrime enim euertit omnia quae obiecit Lutherus. Sed id opus de vulgo nemo intelligit. Est enim confusum ac prolixum, nec facile est certam auctoris sententiam in his ambagibus longae disputationis comprehendere’.]

PHILIPPVS MELANCH. ERASMO ROTE.

Etsi mihi semper alias literae tuae gratissimae fuerunt, tamen proxima epistola multo fuit iucundior quam vlla vnquam antea. Nam cum aliquamdiu de tua erga me voluntate dubitassem, quia in priore Hyperaspiste extant quaedam animi subirati signa, exemerunt eam mihi sollicitudinem heae literae tam amanter tamque honorifice scriptae. Neque enim obscure perpetuam tuam erga me beneuolentiam ex eis cognoui. Itaque Dilfo magnam gratiam habeo, qui et testimonium voluntatis mihi tuae et amoris attulit, et optatissimam occasionem ad te scribendi praebuit.

Longum esset recensere causas omnes silentii mei, quo hactenus vsus sum. Verum illud te oro, quamuis vt causam potius suspiceris fuisse quam mutationem voluntatis erga te meae. Ego enim quantum tibi priuatim praeter alios debeam memini, et libenter praedicare soleo. Et cum fieri nequeat quin illi ipsi etiam nobis carissimi sint quorum ingenia studiaque miramur, rapiunt me, vel si repugnarem, in amorem tui excellentes ingenii tui dotes. Quod cum ita sit, non existimes futurum vt cuiusquam immodico studio adducar vt tecum inimicitiam exerceam.

Hec de meo officio putaui esse ad te scribenda: quae si tibi probabuntur, facile liberabis me suspicionibus illis quae sparsae sunt in priore Hyperaspiste. In posteriore enim animaduerti me clementius tractatum esse. Quanquam enim non soleo dissimulare quid de controuersia illa sentiam, tamen nunquam ita amaui Lutherum vt probarem eius in disputando acerbitatem: tantum abest vt adiuuare velim et, vt ita dicam, oleum igni addere. Atque huius mei iuditii ipse mihi Lutherus optimus testis est. Vtinam vero non esset tam atrox certamen inter vos susceptum! Neque enim habuit tuae dignitatis rationem Lutherus, et tu vicissim illum mirifice deformasti: quem quidem ego virum meliorem esse iudico quam qualis videtur facienti de eo iudicium ex illis violentis scriptionibus ipsius.

TIT. ERASMO, S. D. β: EIDEM γ. 5. β: honerifice α. 6. tuam *om.* γ. 8. tuae voluntatis et amoris mihi β. 14. quin *add.* β. 16. β: excellentis α. 18. inimicitias β. 24. probarem α: veluti instruxerim β. acerbitatem α: vehementiam β. 25. nunc *ante* adiuuare *add.* β. β: oleo ignem α. 27. satis *post* Neque *add.* β. fortasse *post* habuit *add.* β. 29. virum ego β.

3. erga me] Ep. 1313. 56n. may be contrasted with Ep. 1466. 19–22.

3–4. in priore] *Hyperasp.* i, §§ 1, 57: LB. x. 1251D, 1256BC, 1295A.

21. In posteriore] *Hyperasp.* ii, §§ 185, 206: LB. x. 1458E, 1485E.

Plus profutura erant Ecclesiae vtriusque vestrum studia, si ad sananda haec dissidia conferrentur. Et faciat Christus vt consilescat haec inter vos contentio ! *οὓς ἔδει ἀγωνοθέτας εἶναι οὐ τῶν διχοστασιῶν ἀλλὰ τῶν καλλίστων ἐπιτηδευμάτων.*

Video te Neseno etiam succensere. De quo velim mihi credas, fuisse eum ad extremum vsque spiritum tui studiosissimum. Nusquam enim non honorificentissime de te loqui solebat. Neque dubitem vel iuratus adfirmare, semper illum singularem in te colendo pietatem prestitisse. Non est autem vel prudentiae vel humanitatis tuae de amico mortuo diuersam opinionem temere concipere. Et extinctus est tali mortis genere vt, etiam si quid in aliqua vitae parte peccasset, obliuisci conueniret, ne quid miseris manibus oneris accederet.

Quod pergis studia literarum iuuare, praecor Christum vt laboribus tuis faueat : pro quibus etiam si haec aetas parum grata est tibi preclare merenti, tamen, vt spero,

iuditium melius posteritatis erit.

Ego quoque has literulas et haec studia conterrita tumultu horum temporum vtcunque propugno, tanquam gregarius aliquis miles tua signa sequens.

Articulorum *ἐξήγησιν* de quibus scribis, optarim tibi non displicuisse. Hic in magnam repraehensionem incurrit, quia moderatior fuit quam quidam voluerint. Sed nihil mihi vnquam erit antiquius publica pace : cui cum seruirem, adhortatus sum eos qui in ecclesiis docent, et quidem de Principis mandato, ad moderationem.

Vale foeliciter Ex Iena Duringorum X Cl. Aprl. AN. XXVIII.

Philippus Melanchthon.

[1944]1982. FROM PHILIP MELANCHTHON.

Seebohm MS. Jena.

23 March ⟨1528⟩.

[A copy by Stibarus at the foot of p. 668 in his volume of F ; see Ep. 1981 introd. The letter evidently was written on the day of Dilft's departure, after he had gone off to Louvain carrying Ep. 1981 (for delivery on his return to Basle) and ME. 515 of the same date, introducing him to Goclenius. The bearer of this letter was John Reiffenstein, who had known Erasmus and Goclenius at Louvain (ME. 515, 1081 ; presumably c. 1518–21), was an old friend of Philip Eberbach (ME. 481) ; and now, after visiting Melanchthon at Jena (ME. 515) and perhaps earlier at Wittenberg (ME. 434), was on his way to Basle. With John's brother William,

33. β : *οὓς εἶναι ἔδει ἀγωνοθέτως εἶνω* α. 33–4. β : *διχνςαςιων* α. 34. β : *ἐπιτηδευμητων* α. 36–7. Nunquam β. 38. β : collendo α. 44–5. tuis laboribus β. 53. β : quidem α. mihi nihil β. 57. M. D. XXVIII β : 1528 γ. 58. Philippus Melanchthon β : *om.* αγ.

35. Neseno] In both parts Erasmus writes severely of him under the name of Vuilheylus, ascribing to him with Jonas undue influence over Luther: i, § 1, ii, § 206 = LB. x. 1250C, 1485F–1486C. Vilheyllus Nissenus is a name given to him by Luther in the dedication of the *Aduersus armatum virum Cokleum*, Wittenberg, 1523. See Steitz's life of Nesen (Ep. 329), pp. 152–4. For an earlier utterance of Erasmus to Melanchthon about him see Ep. 1523. 202–3.

55. Principis] Duke John ; see Ep. 1670.

steward to the Counts of Stolberg in the Harz, 50 ms. NW. of Jena, Melanchthon had for some time been intimate (cf. ME. 410, 445, 449; JE. 120); taking an interest in the education of his sons (ME. 412, 470, &c.). On 28 Feb. he had returned from a visit to Stolberg (ME. 506, 507, 509).]

S. D. Dilfus praedicationem tuam plane vicit, tanta suauitate ingenii, tanta humanitate praeditus est. Quare magnam tibi gratiam habeo quod te autore licuerit mihi cum tali iuuene vel noticiam vel, vt ego interpretari malo, amicitiam contrahere. Eaque in re fuit mihi peracerbum quod longius triduo frui eo non potuimus.

Nunc vicissim commendo tibi hunc γραμματοφόρον, quem opinor tibi ex vetere consuetudine notum esse. Fuit enim tecum aliquando Louanii, quorsum fama nominis tui eum attraxerat. Ibi cum Cochlenio diu familiarissime vixit. Fides hominis est mihi in varietate quadam fortunae meae cognita et spectata. Quaeso igitur te vt, quoniam tui cupidissimus est, admittas eum ad colloquium. Tuto quicquid voles apud eum depones.

Vale foeliciter Ex Iena Duringorum. x cl. April.

1983. To Duke George of Saxony.

Copenhagen MS. G. K. S. 95 Fol., f. 197 (*a*). Basle.
H. p. 661 : N. p. 631 : Lond. xix. 39 : LB. 953. 24 March 1528.

[An autograph rough-draft. The year-date is amply confirmed by the contents.]

GEORGIO SAXONIE DVCI.

S. P. Tua singularis humanitas, illustrissime Princeps, hanc me docuit fiduciam, vt ex tempore et incogitantius scribam ad tuam celsitudinem. Quam video nonnihil offensam epistola mea, quam scripseram 3. Cal. Ian. 1527; syncerissimo quidem animo, sed, vt apparet, incircumspectius quam decuit ad talem tantumque Principem. Et tamen similia scripsi non semel Cesari et Ferdinando, qui cognoscentes synceritatem animi mei, in bonam partem accipiunt meam simplicitatem. Cesaris litteras postremas ad te mitto.

Absit vt ego Cesarem aut Ferdinandum seuicie insimulem: quibus omnia debeo, et quorum fauore subsisto aduersus insultus quorundam qui miris cuniculis mihi iam olim moliuntur exitium. Quod consiliis et incruentis rationibus malo sanari pestem hanc quam tot hominum milia occidi, mihi commune est cum Augustino, Hieronymo, breuiter cum omnibus illis Christiane fidei propugnatoribus. Nec hic ago negocium hereticorum, sed principum et orthodoxorum. Videmus quam late serpserit hec lues. Si tantum ferro res agatur, multos bonos ac pios inuoluet ea tempestas, et bellorum incertus est exitus. Si indulgerem humano affectui, hoc est si tam male vellem Luteranis quam male volunt mihi, exhortarer summis viribus principes ad seuiciam; sed aliud suadet Christiana charitas, aliud consulit humane conditionis respectus. Non semper

1982. 11. cupiditiss. *MS*. 1983. 4. Ian. *a* : Iunias *H*. 10. subsisto *H* : subisto *a*. 11. qui *add*. *H*.

1983. 3. epistola] Ep. 1924. 8. Cesaris litteras] Ep. 1920.

spectandum est quid mereatur hereticorum impietas, sed quid expediat reip. Christianae. Certe nostrum est semper ad meliora vocare consilia, nec ideo tamen minus licet principibus vti suo iure. Augustinus toties sollicite intercessit ne occiderentur Donatiste plusquam heretici. Et tamen ea pestis non transierat Africam. Hic igitur nihil opus est vt quisquam seuicie calumniam a Cesare et Ferdinando depellat, quum in iisdem litteris fatear hereticorum improbitatem ad seuiciam prouocare. Dignus vtique seuicia, qui huc prouocat.

De seuicia bellorum nihil sensi, quanquam, si fieri posset, optarem vt monarcharum animos iungeret Christiana concordia, et huc frequenter sum hortatus Cesarem. Id si fieri non potest, illud precari non desinam, vt Cesar ac Ferdinandus vincant quam minimo sanguinis humani dispendio. Opto vt felicior sit exitus quam polliceri videntur prooemia.

Si sciret illustriss. tua celsitudo quas turbas monachi concitarint in Hispania, frustra prohibente Cesare, Archiepiscopo Toletano, et Hispalensi cum optimis quibusque, quidque moliantur Bedaici quidam Lutetiae, non miraretur quod aliquid desiderem in monachis ac theologis quibusdam. Nec enim omnes insimulo. Certe multorum inconsulta improbitas plurimum obfuit Ecclesie tranquillitati. Si episcopi cum sacerdotibus, imo si omnes nos ex animo conuerteremus nos ad Dominum, intelligentes hanc esse manum Dei, ipse tolleret a nobis iram suam, et sua misericordia letum exitum daret his tumultibus. Pium est votum malle mederi seductis quam occidere ; et timere ne seueritas principum adferat grauius morbo malum, non est fauentis heresibus, sed principibus ac reipub. metuentis. Hec est affectus mei summa, quam obsecro vt tua illustriss. celsitudo in bonam partem interpretetur : que si dignabitur meam epistolam relegere, fortasse rectius perspiciet quid senserim.

Christophorum Carlebitzium illustriss. tue celsitudini commendaui, spe quidem optima, sed tamen non absque metu, qui semel atque iterum huiusmodi commendationibus fuerim pudefactus. Adero tamen iuueni monitor et extimulator sedulus, vt et tue expectationi et meo testimonio respondeat ; quod illum vt facturum confidam multis adducor argumentis. Is Dolam concessit, partim ob dissidia factionum, partim lingue Gallicae discende studio. Curabo tamen vt accipiat quae misisti. Mitto exemplar epistolae Cesareae, quam proximam ad me misit.

Hec raptim et ex tempore, quod is qui fasciculum pertulit, mox accingebatur ad iter. Opto tuam celsitudinem illustriss. quam optime valere. Datum Basilee. 9 Cal. April. An. 1528.

23. *H* : Christiana *a*. 29. vtique *a* : igitur *H*. 32. vt *a* : et *H*. *H* : monarchorum *a*. 37. tua *add. H*. 38. *H* : Toleano *a*. 52. Carlebitium *H* : Carleuitium *N*. 54. fueram *H*. 55. et *post* vt *add. H*. 59. epistolae *add. H*. 63. *H* : Cal./Cal. *a*.

28. fatear] Ep. 1924. 26-7.

37-8. in Hispania] See Ep. 1791.

38. Toletano] Fonseca ; see Ep. 1748.

39. Hispalensi] Manrique ; see Ep. 1846.

Bedaici] See Ep. 1902 introd.

52. Carlebitzium] See Epp. 1924. 41-7, 2010.

59. quae misisti] The *De communione*: see Epp. 1951. 27-31, 2085.

59-60. epistolae Cesareae] See l. 8.

1984. From John of Borsselen.

Breslau MS. Rehd. 254. 35. Louvain.
EE². 61. 25 March 1528.

[An original letter, autograph throughout. The year-date is amply confirmed by the contents.]

S. P. D. Sub Idus Martias reddidit Quirinus tuus nobis expectatissimas abs te literas, reddidit et Maximiliano nostro eximium ac reconditae eruditionis librum De recta sermonis cum Greci tum Latini pronunciatione, recens apud te natum atque etiam praemissa amantissima epistola ipsi nominatim cum summi amoris testificatione inscriptum et dedicatum. Quo munere atque officio nihil poteras afferre neque adolescenti ipsi neque patri, tui amantissimo, gratius aut acceptius. Exilit ille etiamnum gaudio exosculaturque librum ac sibi mire plaudit, quod non modo tot iam epistolis tuaipsius manu perscriptis se honoraueris, verum etiam librum dedicaueris cum honestissima praefatione, id quod non nisi magnatibus aut certe intima familiaritate tibi coniunctis praestare soles. Itaque nihil opus erat vt illum iuberes comunicandum sodalibus aliquot. Quin potius continendus est ne tam multis comunicet, vt alicubi intercidat; nam nulli non conatur spectandum vel cum importunitate obtrudere. Quod autem inter eius sodales Maximilianum ab Iselsteyn nominaueris, agnosco tuum in illum veterem affectum; at ille non adest, iam enim plus triennio (ni fallor) apud Cardinalem Leodien⟨sem⟩ versatus, nuper ante menses hos hybernos in Hispaniam se contulit, in aulam scilicet Imperatoriam.

Nos iamdiu hic haesimus suspensi, vt ego hoc docendi labore tandem defunctus ad meum sacerdotium me conferrem, ille ablegaretur (vti scripseram) in familiam Cardinaliciam. At nunc mutauit dominus noster hanc sententiam, relicturus nos hic, vti significauit, etiam hunc annum proximum. Opinor in causa esse hos belli tumultus; quorum quando simus aliquando finem habituri, equidem neminem esse arbitror qui diuinare possit. Quirinum tuum efficiam domino a Beueris pro virili commendatissimum; id quod fuerit facillimum, sic abs te praedicatum. Ego iam in Zelandiam propero, librum hunc tuum et epistolam domino ostensurus; nam earum quas antehac accepit, omnium exempla Maximilianus ad patrem misit.

Iuuenis hic qui has ferendas accepit, Phrysius est. Isthac in Burgundiam profecturus cupiebat salutandi tui occasionem, atque ob id epistolam hanc qualemcunque extorsit ab occupatissimo ac iam ad iter accincto: iuuenis certe candidus, noster pridem conuictor, nostri amantissimus nec minus nobis quoque charus.

Bene vale ac literas sacras aliasque bonas perge, quod iam tot

1. Quirinus] Talesius; see Ep. 1966.
2. literas] Probably contemporary with Ep. 1949.
Maximiliano] See Ep. 1859.
7. patri] Adolphus of Burgundy; see Ep. 93.
9. epistolis] Epp. 1859, 1927.
17. nominaueris] In Ep. 1949. 37.
18. Cardinalem] Erard de la Marck; see Ep. 738.
22. sacerdotium] Zandenburg; cf. Ep. 1898. 23.
23. scripseram] Ep. 1898. 21–2.
28. Beueris] Adolphus of Burgundy, who was lord of Beveren in Flanders.
31. earum] Ep. 1927.

annos sedulo facis, pro virili adiuuare. Precor tibi in sanctissimo isto labore successum felicissimum et, quando hic multi sunt ingratissimi, iustum tot laborum apud superos premium.

Louanii octauo kalendas Apriles 1528.

Tui amantissimus et obseruantissimus Ioannes Borsalus.

Eximio theologo, Erasmo Roterodamo, praeceptori vnice obseruando, Basileae.

[1963] 1985. To Henry Botteus.

Opus Epistolarum p. 663. Basle.
N. p. 632 : Lond. xix. 43 : LB. 954. 29 March 1528.

ERASMVS ROTERODAMVS HENRICO BOTTEO S. D.

Si hoc est temporis iacturam facere, vtinam liceret perpetuo cum candidis amicis miscendo sermones bonas horas transigere ! Nunc plusquam dimidium temporis datur legendis ac scribendis epistolis, et multis et prolixis et fere inamoenis.

Vnde statuarius iste nactus sit effigiem mei demiror, nisi fortasse habet eam quam Quintinus Antuerpiae fudit aere. Pinxit me Durerius, sed nihil simile.

Hispanienses monachi tantum improbitate valent, vt ipsi etiam Caesari, quem orbis monarcham esse volunt, sint formidabiles ; sed apud eruditos nihil lucri referunt praeter risum et odium. Qui fuit huius tumultus antesignanus ex nudipedum et funigerorum genere, cum primis damnauit quod in Enchiridio laudarim Apostolorum germanam theologiam, quae et regum sceptra et philosophorum supercilium sub Christi iugum miserit ; sic interpretans quasi senserim in sola Germania esse veram theologiam. Nuper alius monachus apud Archiepiscopum Toletanum accusauit me quod non probarem eos, opinor Cartusianos, qui ob esum carnium negatum sinant proximum *venire in capitis periculum* ; interpretans capitis periculum ‘ leuem capitis dolorem ’. Ventres nec Graece sciunt nec Latine, et volunt esse iudices scriptorum meorum. Apologia iam exiit. Nec minus stolide furit Bedda cum aliquot suis, dissimulans quicquid illi responsum est. Nuper hac de re scripsi Senatui, et sacratissimae Facultati. Si haec non est fatalis insania, nescio quid sit. Sed Lutheri, monachorum, theologorum tumultus minima pars est meorum malorum ; clancularíae insidiae longe magis excruciant. Verum quando haec aguntur arte diuina, certum est omnia boni consulere.

Bene vale Basileae quarto Cal. April. An. M.D.XXVIII.

1984. 41. iustā *MS.*

1985. 3. scribendis] Cf. Epp. 1745. 11–12, 1875. 12–14, 1922. 12–17, 1992. 65n.
6. Quintinus] Metsys: see Ep. 616. 9n.
7. Durerius] See Epp. 1132, 1136 introdd., 1729. 11n.
11. antesignanus] See Epp. 1858. 436–51, 1967. 170–76, 2045. 213–19.
12. in Enchiridio] Ep. 858. 107–9.
15–16. alius monachus] See Ep. 1967. 177–81.
16. Toletanum] Fonseca : see Ep. 1748.
19. Ventres] Cf. Ep. 1166. 16n.
20. Apologia] See Ep. 1967.
21. Bedda] See Ep. 1906.
22. Senatui] Ep. 1905.
23. Facultati] Ep. 1902.

1986. To Peter Decimarius.

Opus Epistolarum p. 663. Basle.
N. p. 633 : Lond. xix. 44 : LB. 955. 29 March 1528.

[The year-date is confirmed by the two books mentioned. The name of Peter Decimarius occurs also in Ep. 2050, but is otherwise unknown to me. It may be entirely fictitious : cf. the address of Ep. 1296, and for the significance of the surname see Ep. 1122 tit. n. Another example of such a figment is in Lond. xxv. 7, LB. 1193, of 5 Aug. 1531 ; where the MS., an autograph rough-draft, has Botzheim's name at the heading, but the printed letter is addressed to Sigismund Questenberg. A clue to the identity would be supplied if the two pairs of couplets mentioned in ll. 18–20 could be traced on the title-page of any of Erasmus' editions : but in this I have not succeeded.

If the name is merely fictitious, it is possible that the person addressed is A. Valdes (Ep. 1807). In support of this conjecture it may be observed that :

1. No definite answer exists to Ep. 1907, though Erasmus wrote to other friends in Spain during March (Epp. 1961, 1967–71) ; and apart from Ep. 2018 there is no further communication with Valdes extant till Ep. 2126.
2. The mention in Ep. 2050 of the Appendix about Terminus (Ep. 2018), which is addressed to A. Valdes, may be regarded as an allusion to Ep. 1907. 54–6.
3. Of the persons who are saluted in Ep. 2050, two can be connected with the Imperial Chancery, to which A. Valdes belonged ; and one with Burgos, where the Court was from 17 Oct. 1527 to 20 Feb. 1528, and whence Erasmus had received Epp. 1904, 1907–8, 1920. The ' ornatissimus Praesul ' of Ep. 2050. 16 is perhaps Fonseca.

But it must be noticed that the words ' vires attritas ' of l. 2 here are not to be found in Ep. 1907, nor any passage of similar sense. For ' occupatissimum ' of Ep. 2050. 17 there is no antecedent letter in which to search.]

ERASMVS ROTERODAMVS PETRO DECIMARIO S. D.

Qvamdiv corpusculum hoc suffecturum sit laboribus, nouit in cuius arbitrio sunt res mortalium omnes. Qui iactant vires attritas, vt scribis, aliquanto clementius me tractant illis qui me solent quotannis bis efferre. Nunc gratia Christi valetudo paulo prosperior est quam fuit annis superioribus. Ventres ac mali ποιμένες nihil aliud lucrifaciunt quam odium ac ludibrium, nec satis mirari possum hominum stoliditatem. Quum hanc tempestatem nobis immiserit Dei manus, viciis hominum exacerbati, culpam in alios reiicimus ; et canum more lapidem proiectum mordemus, non attendentes ad eum qui proiecit. Dominus est qui nos omnes vocat ad vitae correctionem ; nec audimus admonentem, sed friuolis causationibus ipsi nobis blandimur.

Guilhelmum Carmelum et Stephanum Florimundum meo nomine vicissim salutabis amanter. Cum ventribus non est admodum verbis decertandum ; modestia recteque factis eos vlcisci pulcerrimum est.

Mittam tibi duos libellos recens excusos, alterum De recta Pronunciatione, alterum De phrasi Ciceroniana ; si modo negociator non grauabitur hoc oneris suscipere. Geminum tetrastichon non

13. Gulielmum *N.*

4. efferre] Cf. Epp. 1518. 1–11, 20–22, 1780. 3n, 1921. 3, 2033. 43.

5. Ventres] Cf. Ep. 1985. 19.

13. Carmelum] Very likely the person mentioned in Ep. 2050. 9 : the name being wrongly printed in one place or the other. Or if the Christian name be wrong (cf. Ep. 1054 introd.), L. Coronel (Ep. 1274) may be intended.

Florimundum] I cannot identify.

16. duos libellos] See Epp. 1949, 1948.

grauabimur addere Copiae, aut simili libello. Prouerbiis non item quadraret. Bene vale.

Basileae quarto Calend. Aprilis. Anno. M. D. XXVIII.

1987. To Clement VII.

Copenhagen MS. G. K. S. 95 Fol., f. 180 (*a*). Basle.
H. p. 788: N. p. 751: Lond. xx. 82: LB. 956. 3 April 1528.

[A rough-draft; autograph throughout, except that a secretary has added the Pope's name in the title, and has ' improved ' some of the writing, which is in places very hasty. One form of this ' improvement ' is to change *e* into *ae* by adding the loop underneath; and this occurs with such frequency here and elsewhere in the Copenhagen MS. (for which see App. 13 in vol. iii), as to suggest that Erasmus made a practice of writing *e* in his rough-drafts, as a small saving of labour, expecting his secretary to amplify it to *ae* in the fair copy, or the printer in type.

The year-date is sufficiently confirmed by the contents.]

ERASMVS ROT. CLEMENTI SEPTIMO.

VT omittam breuitatis studio Romanae calamitatis deplorationem, que nulli pio non acerbissima fuit, beatissime Pater, non tantum suspicor verum etiam propemodum habeo compertum—partim ex vocibus tue sanctitatis quas oratores quidam retulere, partim e libellis duobus, quorum alterum ad me misit Albertus Carporum Princeps, alter inter tua famulitia versabatur, nullo quidem titulo, sed euidenter stilo referens autorem Hieronymum Aleandrum archiepiscopum Brundusinum—nonnullos Erasmum apud S. T. insimulare conatos, quasi vel clam faueam Luterano negocio vel certe praebuerim occasionem.

Vt ad prius illud respondeam, quam mihi conueniat cum Lutero, satis opinor arguunt que in me tam amarulente scripsit vt in neminem hostilius; rursus duo mei Hyperaspistae libri, quibus illi sic respondeo vt nemo suspicari possit collusionem, quum pugna prorsus sit gladiatoria. Id multo minus suspicantur hic, qui norunt experimento quam penitus me oderint omnes his et his addicti factionibus, quantumque molestiarum ab illorum insidiis perpetiar. Cuperem hic meam conscientiam eque tuae sanctitati probatam esse atque eam Christo me probaturum confido. Tantum illud optarim, vt hec victoria cedat Christo et pietati reique publicae Christianae, non priuatis horum aut illorum cupiditatibus. Atqui frequenter vsu venire videmus, vt in tali rerum tumultu ad suum quisque commodum pertrahat victoriam. Quod hic ne fiat, spero T. S. pro sua prudentia pietateque aduigilaturam.

1987. 7–8. Hieronymum . . . Brundusinum *a*: suum *H*.

1986. 19. Copiae] See Ep. 260. There is an Alcala edition of Oct. 1529, but it has no verses on the title-page.

Prouerbiis] A new edition appeared in Sept. 1528 (see Epp. 2022,3): but it does not contain any verses on its title-page.

1987. 1. calamitatis] The Sack in May 1527.

5. alterum] Alb. Pius' *Responsio paraenetica* of 15 May 1526; see Epp. 1634 introd., 2066. 60n.

6. alter] The *Racha*; see Ep. 1717. 33n.

13. Hyperaspistae] See Epp. 1667, 1853.

Ad alteram partem respondere perlongum sit. Atque ideo neutri libello respondi, quod perspicerem fieri non posse vt me sic purgarem, ne quenquam alium lederem ; simulque verebar ne res ea renouaret incendium iam aliquanto mitius. Si dedissem occasionem huic malo, et hoc obiicerent Luterani, qui nihil non obiiciunt. Verum ista suspitio non iactatur nisi inter monachos et sacerdotes quosdam non minus bonis litteris infensos quam factionibus. Atque adeo nemo cordatus non perspicit hanc tempestatem esse fatalem, ob populi scelera terris immissam. Quam vix arbitror finem habituram, nisi pariter omnes confugiamus ad Domini misericordiam : ille medebitur qui plagam inflixit. Suam quisque vitam prius corrigat, tum ad proximo medendum sese accingat Christiana charitas : que nunquam desit seueritati, si forte quorundam improbitas seueritatem postulet. Quod si in hoc negocio tua sanctitas laxabit habenas istis qui nec tuam, mihi crede, nec Christi rem agunt, sed suis priuatis cupiditatibus consulunt, vtinam vanus sim augur ! at vereor ne male curatum hulcus aliunde erumpat, maiore publicae tranquillitatis periculo. Satis perspecta est omnibus animi tui synceritas, sed qui mali sunt, nunquam grauius nocent quam quum aliena bonitate abutuntur ad maliciam. Ceterum vt multum nos terret quorundam improbitas, ita spem optimam prebet ad instaurandam religionem tua pietas, ad arcendos aut cohibendos humanos affectus singularis tua prudentia.

Animum meum simpliciter aperui S. T. tanquam coram Christi vicario, atque ipso etiam Christo : quem mihi sic opto propicium in extremo iudicio, vt hic nihil simulo. Antehac non dabatur per quem scriberem. Nunc audio S. T. nobis esse viciniorem : cui precor vt Christus adsit in omnibus ad publicam Ecclesie sue tranquillitatem. Mihi si quid imperare volet, habet ouiculam etiam ad victimam paratam, si ipsius iusserit autoritas.

Datum Basil. 3. Non. April. An. 1528.

1988. To John Cochlaeus.

An die Herrenn, 1528, f°. e³ v°. Basle.
3 April 1528.

[This letter is an extract printed by Cochlaeus at the end of his pamphlet, *An die Herrenn, Schultheis vnnd Radt zu Bern, widder yhre vermainte Reformation*, Dresden, W. Stöckel, 1528, f°. e³ v° ; in which he answers a letter from the Bern Council dated Mitwuch vigilia Anthonii 1528—an inaccurate date, since St. Antony's day, 17 Jan., fell on a Friday in 1528. At the head of the text printed here Cochlaeus adds 'Ausszug eines Brieffs von Basel gesandt .iii. Aprilis' :

There is nothing in the book to connect the letter with Erasmus ; but M. Spahn in his life of Cochlaeus, 1898, pp. 140, 144, ascribes it to him without any uncertainty : though after thirty years he is unable to recover the grounds for the ascription. Two phrases (ll. 12, 16) certainly suggest Erasmus' style ; and the detailed gossip is such as he communicates in Ep. 1258 and the 'Tragoedia Basiliensis' of 4 Aug. 1532. But this is scarcely enough to be convincing. If the letter really is by Erasmus, it was of course in Latin.

Much of *An die Herrenn* reappeared in Latin in Cochlaeus' *Aduersus nouam Reformationem Senatus Bernensis anno 1528 editam breuis Expostulatio, ex Teuthonico in Latinum traducta*, Leipzig, N. Faber, May 1534—a rare volume for knowledge

51. viciniorem] For reports that Clement would come to Nice see Ep. 2030. 46n.

of which I am indebted to Dr. Ernst Crous of the Prussian State Library in Berlin. But this extract is omitted.

The year-date of the letter is amply confirmed by the contents.]

Die handlung zu Bern ist alszo ergangen. Als die Disputation volendet ist, hat man den Zwinglischen den Preysz des Sigs geben, vnd hat beschlossen das innerhalb siben tagen alle Altar in allen Kirchen vnd Clöstern sollen zerbrochen vñ vmbgekert werden. Die Mesz ist yederman verbotten worden, gantz vnd gar abgestellt, vnd die Bilde sind zerbrochen ; wie wol die ihenigen szo im Berner gebiet sind, nicht wöllen disem szo vnchristlichem Schlusz vnd gebott gehorsamen oder gehorchen. Die acht Ortt seind nu zum dritten mal bey einander gewest zu Lucern, man wais aber nicht was da endtlich beschlossen sey. Vonn Stedten des Bernischen gebiets, nit minder dann Sechsen, ist beschlossen vñ mit gethanem Eyd becrefftiget, das sie von der Ordnung Christlicher Kirchen nicht vmb einen finger breyt wöllen weichen. Man sagt auch das die Burger von Schaffhauszen wider hintersich ziehen mit rew vnd keren widerumb lassen die irthumb faren.

Claudius Meyer vnd sonst noch einer, des namen mir abgefallen ist, zween aus den vornemsten Burgern der stat Bern, Oberste Tantzmeister diszer Sect, seind gäheling nidergefallen vnd gestorben. Die Tochter Claudii, ein Nünlein Prediger Ordens, als sie gehort hat ires Vatters tod, soll gesprochen haben, ' Danck sey Gott dem Herren das er mich erlediget hat von diszem vatter, der mich szo offtt versucht vnd angeraytzt hat den Orden zulassen, damit er mich widerumb beruffet vnnd brechte in die schalckhafftigen wellt '.

Man sagt auch das zwue Cronen erschynen sind am hymel vber Bern, vnd mitten zwischen yhn ein bluttige ruette ; was es aber bedeutte, ratet vnd sagt einer szo, der ander szo.

1989. To Francis Asulanus.

Vatican MS. Reg. Lat. 2023, f. 158. Basle.
de Nolhac p. 111. 19 April 1528.

[An original letter, autograph throughout. An endorsement by Asulanus, ' R<ispo>sta adi 5 Sept. 1528 ', sufficiently confirms the year-date.]

S. P. Innumeris curis pene obrutum vehementer exhilararunt animum meum tuae litterae, tam humaniter tamque amanter scriptae. Itaque magnam sollicitudinem iniecistis mihi, quo modo respondeam officiis mutuis. Quod ad iuuenes attinet, scito me a nullo instituto semper fuisse alieniorem quam ab exceptandis aut curandis adolescentibus ; quanquam Bononiae malus genius meus

1988. 2. volendet] On 26 Jan. 1528.

12. einen finger] ne digitum quidem latum discedere.

16. Meyer] Cl. May or Mey, member of the Great Council of Bern, was second son of Barth. May († Easterweek 1531), head of a family of Italian origin settled in Bern since xiv^c. I owe to Dr. G. Kurz, Staatsarchivar of Bern, the information that Claudius' death is to be placed after 11 Oct. 1527 and before 1 May 1528. See also A. May in *Berner Taschenbuch*, 1874, pp. 161–2, 177.

des namen] cuius nomen mihi excidit.

1989. 2. litterae] Not extant.

4. iuuenes] For his reluctance to teach cf. Epp. 737, 1018, 1208.

6. Bononiae] In 1506–7 ; see Epp. 194 introd., 200, 203, 207 introd.

propemodum inuoluerat me illi reti. Nunc nec vacat per occupationes, nec licet per valetudinem semper afflictam ; nec hic rerum status vndique spectans ad tumultus grauissimos suadet. Alioqui optimo illi viro Teruisano perquam lubens responderem amore mutuo, et tuae voluntati morem gererem. Est hic Glareanus, vir vndiquaque doctus, huic aptior prouinciae, mihi amicissimus. Librum quem dono mittis nondum accepi, sed qui tuas reddidit, promittit venturum.

Bene vale cum tuis omnibus, quibus meis verbis salutem dices plurimam. Scribam accuratius si plusculum dabitur ocii.

Basil. 8. Paschae. An. 1528.

Erasmus Rot. tuus.

Ornatiss. viro D. Francisco Asulano. Venetiae.

1990. From Zacharias Deiotarus.

Breslau MS. Rehd. 254. 59. — London.
EE². 32. — 20 April 1528.

[An original letter, autograph throughout. The last figure of the year-date has faded on the margin of the manuscript. It can hardly be 5, as given by Horawitz and Enthoven, for it does not descend below the line like the earlier 5 ; but with the aid of Prof. de Vocht's arguments in *Englische Studien* xl, 1909, 384–5, it can easily be read as 8. For Deiotarus see Epp. 1205. 1n, 1491.]

Qvirinvm tuum gratanter hospitio excepi, in tradendisque literis, quantum potui, iuui. Vtrunque citra incommodum feci. Doleo profecto nihil fuisse praeterea quo animum in te meum potui ostendisse gratum ; in te, inquam, dominum et herum meum multis nominibus optime de me meritum, cui tam lubens vicissim gratificari opto quam debeo.

An Birkmannus amicitiam inter te et Polydorum turbarit, nescio ; in ea re testis esse non possum. Post Polydori libros impressos nihil noui commercii inter eos fuisse. Si quid inter eos fit, bene cauent ne ego sim testis : quanquam alter alteri, vt audio, vix fidit, imo neuter vlli fidit. Quo fit vt nullus fere ipsis fidat, alteri propter infidelitatem, alteri propter auariciae et inconstantiae notam. Non agnosco tanta Polydori in me beneficia vt tu gratias illi mea causa ageres. Cupio commendationem tuam alio locari potius quam apud eum, qui nihil fecit neque faciet praeter verba. Si quid vnquam fecit, id opera mea commerui : qui tantum in ea parte mihi debet quantum ego ipsi. Vale, domine et patrone optime.

Londino. xx° Aprilis. 1528.

Dignitatis tuae mancipium Zacharias Deiotarus.

D. Erasmo Roterodamo, domino meo vnice obseruando. Basiliae.

1989. 8. valetudinem] This new attack of stone had begun about Easter (Ep. 1998. 30–32) ; and was still torturing Erasmus in July (Epp. 2006, 2013. 1–2).
10. Teruisano] I cannot identify.
11. Glareanus] For his present position cf. Ep. 1977. 59–61.
13. Librum] Perhaps the Aldine Celsus, which had been completed in March.

1990. 1. Quirinum] See Epp. 1955. 5n, 1966.
7. Birkmannus] See Epp. 1606. 3, 1804. 294–6, 1816. 22–4.
amicitiam] Cf. Ep. 1796. 1–3.
8. Polydori libros] See Epp. 1494. 7n, 1606. 1, 1702.
12. inconstantiae] In Ep. 1666 Polydore shows himself in a more favourable light.

1991. To Willibald Pirckheimer.

Pirckheimeri Opera p. 281. Basle.
O². p. 203 ; Lond. xxx. 46 ; LB. 957. 24 April 1528.

[The year-date is confirmed by the mention of Durer's death, on 6 April. The text of P is again bad.]

S. P. Redditae sunt epistolae tuae, super alias aliae, quae mihi magno fuere solatio. Quid attinet Dureri mortem deplorare, quum simus mortales omnes ? Epitaphium illi paratum est in libello meo.

Allatus est huc rumor qui mire doctos exhilarauit, sed praecipue Bonifacium Amerbachium, isthic sumptu et autoritate Senatus excudi Pandectas. Optarunt et Graeca Iustiniani excudi.

Opinor Dilfum tibi narrasse de reatu meo. Ego hac in re obsecundaui consilio Beati Rhenani et Lodouici Beri. Alioqui sciebam illum nihil acturum. Fumos hominis iam olim noui. Sed Beati ingenio semper abusus est ad huiusmodi dramata. Turbam amoliti sumus qualibuscunque conditionibus, pacem iniquam aequo bello praeferentes. Nihil omissum est, compromissum est. Adhibiti duo testes. Arbitri datis dextris stipulati sunt obsequium. Pronunciatum est de scripto arbitrium. Assensimus vtrique. Subscripsimus manu vtrique. Deinde bibimus ex eodem poculo, fracto inter nos pane, datae dextrae. Ominatus sum amicitiam fore perpetuam. Annuit ille et comprobauit. Exhibitum est omnibus conuiuium φίλιον. In abitu petiit epistolam ad Ducem. Id praeter pacta praestiti, ne quam darem occasionem. Petiit praefationem in librum ipsi dicandum. Id, quanquam absurdum et ineptum, tamen autore Bonifacio feci.

Quid consequutum est ? Mox dicitur misisse famulum proprium, qui sub nundinas vulgaret atrocem rumorem, Erasmum esse damna-

1. S. P. *P* : BILIBALDO SVO ERASMVS S. P. *O²*. 11. *O²* : qualibusque *P*. 14. *LB* : arbitrum *P*. 15. *O²* : manui *P*. 19–20. *O²* : dicundum *P*.

1. epistolae] Not extant : the first perhaps announced the death of Durer, and the second offered consolatory reflections. M. Thausing, *Durer*, having failed to notice this interpretation, pours scorn on Erasmus for taking Durer's death so lightly. The second sentence here, instead of being the only reference to it, is his final conclusion : such as a man of 61 might well make.

Thausing further takes him to task, because at such a time he expresses pleasure (ll. 4–6) over progress in the advancement of learning : in which Pirckheimer, like himself, was deeply interested.

3. Epitaphium] Thausing is probably right in referring this to the flattering eulogy of Durer in the recently composed *De pronuntiatione* (Ep. 1949 : LB. i. 928 C–F). Erasmus' thought is 'My eulogy of him becomes his epitaph'.

6. Pandectas] *Digestorum seu Pandectarum libri quinquaginta. Editi Norembergae per Gregorium Haloandrum munificentia ac liberalitate ampliss. ordinis ibidem* : Jo. Petreius, 1 (vol. iii, 8) April 1529. See also ll. 67–8.

et Graeca] The first edition of Justinian's Institutes, in the Greek of Theophilus Antecessor, was produced by Viglius Zuichem, Basle, Froben, March 1534.

7. Dilfum] See Ep. 1942. 4n, and cf. Ep. 1977. 1.

reatu meo] See Ep. 1934.

8. illum] Eppendorff.

11. pacem iniquam] Cf. Cic. *Fam*. 6. 6. 5.

14. arbitrium] Ep. 1937.

18. epistolam] See Ep. 1940.

19. praefationem] See Ep. 1941.

23. rumorem] This became so persistent that in a few days Erasmus was moved to write Ep. 1992, also to Pirckheimer.

tum Basileae, conditionibus grauissimis, vt scriberet librum et epistolam contra seipsum, deinde daret pecuniam. Et hic ante abitum iactarat se adegisse Erasmum ad conditiones, ad quas ipse nollet descendere pro tribus milibus aureorum.

Hic rumor mirum quantum exhilarauit pseudo-euangelicos. Qui triumphi! quae exultatio de nihilo! Haec ego suspicabar futura, sed neque Beato neque Bero potui persuadere qualis esset artifex. Et eram plus quam occupatissimus, praesertim in nouis libellis. Quae est haec Germaniae leuitas? Omnes Euangelici ἐς κόρακας exultabant Erasmi autoritatem sepultam, amici metuebant. Et hae fabulae de Hutteno, de Othone, de hac lite, aguntur per quendam Euangelistam Argentinensem, qui se fingit amicissimum, et putat me non intelligere: ego cogor dissimulare. Semper reuocaui principes a saeuitia, quo studio concitaui mihi quorundam iras. Posthac nec compescam illos nec incitabo, sed relinquam illos suo ingenio. Nec enim vllum finem fore video nisi saeuitia, quam ad multos peruenire miserandum est. Sed haec Christo relinquam.

Mitto ad te postulationes illius, meam responsionem, et arbitrorum sententiam, vt rem omnem cognoscas et amicis communices. Libelli inscriptionem promitto, iam amico et amicitiae nomine. Nec est praescriptum tempus, nec semper vacat libellis; et multi sunt quibus hoc officium debeo pro meritis. Epistolam ad Ducem promitto ciuilem, et quatenus licet cum tali Principe agere. Fortassis odit Epph⟨endorpium⟩ ob alias causas mihi incognitas. Neque enim sine causa est quod septem annis hic agens ociosus, nunquam interim inuisit patriam. Arbitrium nominatim dicit 'ad euitandam molestiam' et 'citra notam alterutrius'. Ac praescribit vt 'vtrinque offensae et querelae aboleantur'. Primos duos articulos ita mihi praestandos dicit, 'vt scripto recepi'. Scriptum vides quod legit et probauit Epphendorpius. De eleemosyna non grauor. Nam arbitrium iudicum facile cum meo consentit, nec est praescriptum tempus, et plus largio mea sponte. Fortassis negabit se sparsisse hos rumores: quod si fecit, quid hac perfidia detestabilius?

Dixit apud me te sibi scripsisse, 'Tuere famam tuam, stringe calamum in Erasmum'. Sciebam rem se aliter habere. Dixit Melanchtonem sibi respondisse, quod scripserat, de alio quodam scripsisse. At Melanchton affirmauit nec se scripsisse quicquam vnquam Epphendorpio nec illum sibi.

26. iactarat *scripsi*: iactaret *P*. 28. mirum quantum O^2: mirumqȝ *P*. O^2: pseudoangelicos *P*. 34. quendam O^2: quondam *P*. 36. reuocaui *scripsi*: prouocaui *P*. 44. vacat libellis *scripsi, cf. Epp.* 1934. 241, 1992. 229: natant libelli *P*. 51. duos O^2: tuos *P*. 52. dicit *P*: dixi O^2. recepi *scripsi, secundum Epp.* 1937.4, 1992.227: praecepi *P*. legit O^2: laedit *P*. 56. fecit *P*: facit O^2.

---

31. libellis] Cf. Ep. 1934. 227–8.

32. Germaniae leuitas] Cf. Epp. 1864. 52–4, 1887. 17–21.

34. Othone] Brunfels: see Ep. 1405.

34–5. Euangelistam] Capito; cf. Epp. 1437. 99–101, 1459. 61–7, 1485, 1496. 108–18.

36–7. a saeuitia] Cf. Epp. 1976. 87–9, 1983. 9–29.

41. postulationes] Ep. 1934. 463–86. responsionem] Ep. 1934. 487–505.

42. sententiam] Ep. 1937.

48. septem annis] Cf. Ep. 1934. 369.

49. Arbitrium] Ep. 1937. 2–4, 6–8.

57. te . . . scripsisse] Cf. Ep. 1934. 87–9.

59. scripserat] *sc.* Melanchthon: cf. Ep. 1934. 83–4.

Optarim, mi Bilibalde, horum exemplar communicari amicis, atque etiam mitti in consilium ad amicos, praesertim ad Hermannum Nouae Aquilae comitem et Iohannem Vlattenum, omnium mortalium candidissimum. Tibi precor prosperam valetudinem. Nos tenuiter valemus, sed interim sufficientes immensis laboribus. Nam Augustinus quatuor prelis excuditur, Adagia duobus, praeter alia. De Pandectis quaeso vt nos reddas certiores.

Basileae 8. Cal. Maias Anno 1528.

Non relegi, ignosce.

Agnoscis tuum.

Clarissimo D. Bilibaldo Pirckeimero, Caesareae maiestatis consiliario.

1992. To Willibald Pirckheimer.

Pirckheimeri Opera p. 298. **Basle.**
LB. 958. 1 May 1528.

[In sequence with Ep. 1991 : written on hearing from Pirckheimer (l. 1) that the rumour of Eppendorff's triumph (Ep. 1991. 22–9) was widespread in Germany. The year-date is correct, because a year has not yet elapsed since the Arbitration (l. 341). The text of P again needs much correction. Some help can be obtained from Erasmus' *Admonitio* (α) ; which is an expansion of this letter (see p. 298).]

ERASMI EPISTOLA CONTRA RVMORES AD PIRCKHEIMERVM.

Qvi tandem, obsecro, sunt isti male linguaces, qui, vt scribis, per omnem pene Germaniam sparsere me modis atrocibus tractatum ab Hen. Epph⟨endorpio⟩, foedisque conditionibus cum illo rediisse in gratiam? Quod etiamsi ex parte verum esset, quid est hic quod gestiant, quod exultent, quod triumphent ii qui se titulo Euangelii venditant, qui nusquam non praefantur pacem et gratiam. Fingant me lesisse Epph⟨endorpium⟩, fingant ab illo lesum, fingant vtrumque ab altero lesum, denique fingant nihil intercessisse offensarum, suspitionibus humanis ac sycophantarum delationibus diremptam amicitiam : vtrum hic insultare mihi par est, an potius vtrique de sarta concordia gratulari? Vbi hic est ille spiritus Euangelicus qui semper illis natat in labiis, qui pingitur in epistolis? Vbi Christiana charitas quae nullius gaudet malo? Sed applaudunt Epph⟨endorpii⟩ victoriae. Erant qui Huttenicae temeritati plausum darent ; nec immerito, si successum habuisset audacia. Profitebatur enim sese veritatis Euangelicae propugnatorem, quum nemo magis offecerit istorum Euangelio. Cum Epph⟨endorpio⟩ vero quid istis tandem est rei? An credunt illum in Hutteni locum successisse? An id fecerit nescio, profiteri non arbitror. Et si profiteretur, quid ea causa facit ad veritatem Euangelicam? At sine causa malis alienis dele-

1991. 72–3. Clarissimo . . . consiliario *om. O²*. 1992. 9. direptam α. 10. de sarta α : resarta *P*. 19. ea *scripsi* : quae *P* : qua *LB*.

1991. 62. horum exemplar] Very likely not merely the three documents mentioned in ll. 41–2, but the whole of Ep. 1934 : the survival of which among Pirckheimer's papers would thus be explained.

communicari] like Ep. 867.
63. Hermannum] See Ep. 442.
64. Vlattenum] See Ep. 1390.
66–7. Augustinus] See Ep. 2157.
67. Adagia] See Epp. 2022,3.
67–8. De Pandectis] Cf. ll. 4–6.

ctari ferinae cuiusdam malitiae ⟨est⟩, tantum abest vt sit Euangelici spiritus.

Nunc aperiam quam frustra semet ista voluptate titillarint. Non hic refricabo causam quae inter nos versabatur, ne quam stipulati sumus praeteritarum offensarum ac suspitionum obliuionem oblitus videar. Illud tamen dicam, mea in ipsum merita nec ipsum Epph⟨endorpium⟩ inficiari: ceterum nihil esse in quo illi praestiterim animum minus amicum, quum innumeris argumentis declararit hostilem in me animum; vt quam ille iustam habuit causam mihi gratias agendi, tam ego iustam haberem causam expostulandi cum illo, si contendere vel libuisset vel vacasset. Sed, vt inquit Paulus, Seruum Domini non oportet litigare; et si non id prohiberet pietas, expertus sum quam bene tolerantia redimitur animi tranquillitas. Sed mea in illum merita non commemoro: quid illum offenderet dicam.

Scripseram semel atque iterum Duci Georgio, vt iuuenem alioqui bonis naturae dotibus praeditum, ab ocio vitaque voluptaria, quam tot annis agit, ad functionem aliquam honestam auocaret. Atque huc et praesens dictis et absens litteris ipsum aliquoties sum hortatus. Quod consilium si sequutus esset, iam fortasse pro fumulis gloriolarum, quibus apud leues iuuenes nunc ludit, nec raro eluditur, apud principes viros et homines eruditos solidam veramque gloriam obtineret. Et in eam rem pollicitus sum operam meam. Audiebam quotidie voces ac susurros hominum, ' Quur hic tot annis haeret, nec reuisit suos? Quid rerum gerit? Vnde suppetit illi res tantis impendiis? Vnde illius stemmata? Vbi habet arces suas? Cur eas deserit? Quid illi cum Hutteno? cui ob manifesta facinora nullus iam locus erat tutus. Qui dissoluet aes alienum quod nusquam non contrahit?' Haec aliaque multa, quae nunc referre non libet, occinebantur a cordatis, etiam ab his qui videbantur illi vehementer amici. Et interim non desinebat meis studiis facessere negotium, subinde schedas extrema minitantes huc mittens. Appellaui Ducis prudentiam, quae simul et illius saluti et meae quieti consuleret, meo quidem commodo, sed Epph⟨endorpii⟩ maiore bono. Hoc animo quid esse potest amicius? An non idem frater pro fratre, pater scriberet pro filio?

Hoc quod factum sciebam, non sum inficiatus: epistolam quam proferebat, quoniam nesciebam, nolui agnoscere. Erat barbarica descripta manu, sine consule, vt aiunt, ac die; nullam habebat subscriptionem, nullum symbolum. Fieri potuit vt aliquis eam finxerit; fieri potuit vt aliquis ea quae voluit admiscuerit. Quid me stultius, si talem epistolam, quam volebat ante complures annos esse scriptam, agnouissem? Nisi forte putant me memoria tenere quicquid vnquam scripserim, quum praeter libros interdum vno die

21. est *addidi, secundum a.* *a*: Euangelicus *P.* 25. obliuionum *P*: *corr. LB.* 28. quum *scripsi*: quam *P.* 40. fumulis *LB*: famulis *P.* 51. *LB*: desinebant *P.* 61. finxerit *aLB*: finxit *P.*

24–5. stipulati sumus] Ep. 1937. 7–9.
26. merita] Cf. Ep. 1934. 484.
31. Paulus] 2 Tim. 2. 24.
36. Scripseram] See Ep. 1940. 16n.
39. ipsum] Eppendorff.
57. epistolam] See Ep. 1934. 24n.
63. putant] This plural is found in *a* also.

quadraginta scribam epistolas, quarum vix vllam relego. Quamquam illius etiam haec summa fuit, vt Dux iuuenem pertraheret ad aliquod honestum munus, in quo omissis voluptatibus ingenii sui dotes exerceret. Atqui haec erat summa Epph⟨endorpii⟩ querimoniae. Finge hoc a me factum acerbius ; certe scopus erat vt ille ab ocio vitaque multorum fabulis obnoxia reuocaretur ad opes ac dignitatem. At mihi suppetebant multa alia querimoniarum argumenta, quae malo premere quam vllam rescindendae concordiae materiam praebere. Tam non immitis eram hostis. Agnoscere de quo dubites, extremae stultitiae est. Fauere sic minitanti aduersus te ipsum, summae dementiae est.

Iam si protulisset epistolam quae manus meae similitudinem praese ferret, nisi mihi constitisset a me scriptam, stultum fuisset protinus agnoscere quo laedereris. Sunt in hoc quidam excercitati, vt manum exprimant alienam tanta similitudine vt nec is qui luditur possit deprehendere. Fecit hoc animi gratia Alexander archiepiscopus D. Andreae, filius Iacobi quondam Scotiae regis, eius qui nunc regnat frater. Ostendit mihi codicem quendam typis excusum, quem certo sciebam nunquam a me lectum : multa annotarat in spaciis marginariis. Protinus agnoui manum meam. Rogo vnde nactus sit eum librum. ‘ Agnosco ’ inquam ‘ figuras meas, verum codicem hunc nec legi vnquam nec habui ’. Ille contra ‘ Legisti olim, sed excidit ; alioqui vnde haec tua scriptura ? ’ Tandem cum risu fassus est dolum.

Ac pridem is qui Argentorati dissectus est infoelix, non ignotus Epph⟨endorpio⟩, quas tragoedias excitarat multorum manus effingens ! Nonne D. Hieronymum olim aemuli conati sunt fictis litteris velut ab ipso scriptis infamare ? Vetus hic ludus est aliquid facinoris molientium. Non haec eo dico quod tale quiddam ab Epph⟨endorpio⟩ factum videri velim, sed quod ab alio fieri potuerit. Itaque quum nec ego litteras agnoscerem, nec ille posset vllo argumento conuincere, nihil illi restabat quod de me quereretur ; mihi potius erat quod de illo quererer, qui illa de causa non solum atrociter expostularet verum etiam leges ac tribunalia minaretur.

Ad haec fingamus ea omnia a me scripta quae recitabat, non negaui me scripsisse, sed negaui me agnoscere ; et si negassem eam epistolam a me scriptam quam ostendebat, nihil mentitus fuissem. Non enim erat manus mea. Hic subclamabitur ‘ Dolus malus ’. Imo dolus bonus est, quoties scopo bono fallitur qui falli dignus est.

73. Tam *scripsi* : Iam *P*. 78. *aLB* : manu *P*. 81. quondam *LB* : quodam *P*. 82. *aLB* : excussum *P*. 83. *aLB* : annotaret *P*. 86. Legisti *aLB* : lexisti *P*. 97. illa *LB* : vlla *P*.

65. epistolas] Cf. Epp. 1745. 11–12, 1804. 64–5, 1875. 12–14, 1985. 3–4.
relego] Cf. Epp. 1901. 116, 1991. 70.
80. Alexander] Stewart : see Ep. 604. 2n.
81. Iacobi] IV (17 March 1473—9 Sept. 1513) : see Ep. 280. 43.
eius] The youthful James V (10 April 1512—16 Dec. 1542).
89. is qui] Jo. Jac. Schutz of Troubach, who on 28 Nov. 1524 was beheaded and quartered at Strasburg for having by means of letters which he forged, fomented a conspiracy against the town-council of Schlettstadt : see Beatus Rhenanus, *Res Germanicae*, Basle, Froben, March 1531, pp. 157–9, and J. Gény, *Die Reichsstadt Schlettstadt*, 1900, 114–41 ; and cf. the *Admonitio*, LB. x. 1688c. For this identification I am indebted to Pastor J. Adam of Dorlisheim and Prof. A. Koszul of Strasburg.

Sic medicus fallit aegrotum. Sic Christus interdum fefellit Iudaeos, quia merebantur ; sic Apostolos, quia expediebat. Haec tamen ex superfluo mihi dicuntur. Certe Principis epistola, qua iussit Hen. Epph⟨endorpium⟩ a me impetendo quiescere, docebat me talia non scripsisse qualia habebat illius epistola. Illud ingenue citra illius contumeliam fateri possum, praeter amicitiam quae Christianorum inter ipsos omnium debet esse communis, nihil esse rei quur Hen. Epph⟨endorpium⟩ visum aut auditum velim. Nam interius illud et sanctius amicitiae genus, quam inter bonos conciliat studiorum similitudo, nunquam mihi cum illo intercessit, et si intercederet, facile renunciaturus sim. Non quod obsistere studeam, quo minus illum quilibet tanti faciat quanti ipse haberi postulat, sed quod seni longe aliud agenti, tam iuueniliter amantis amicitia nec vsui possit esse nec honori. Huius concordiae caput erat, ne obturbaret, ne maledicentia laederet, quod cuiuis etiam scurrae in manu est.

'Sed ille' inquiunt 'praescripsit conditiones, tu accepisti'. Accepi conditiones, fateor. Sed culpam non agnoui : itaque pacis amore superior fui, non causa inferior. An non suadet nobis Euangelium vt cum aduersario controuersiam finiamus priusquam veniamus ad iudices ? Non statim inferior est qui leges accipit. Nam boni viri saepe malunt improbo litigatori causam cedere quam experiri legibus ; neque raro numerant turpi sycophantae, quietem pecunia redimentes. Res preciosa est tranquillitas. Hanc paruo comparauit qui pecunia redemit. Quid quod viator interdum a piratis, latronibus ac sicariis conditiones accipit et gratias agit. Sic ocium redimerem a lenone, a scurra, ab ebrio, a furioso, denique a Turca. Quid quod a molesto cane nonnunquam obiecto osse quietem emimus, etiamsi confabulantibus oblatret tantum, mordendi impotens.

Haec in Epph⟨endorpium⟩ dicta videri nolim, sed in istos qui talia iactitant⟨es⟩, dum me laedere student, amasium suum denobilitant. Postremo si extorsisset a me bonam pecuniae summam, nemo prudens, cui nostrum vterque fuisset notus, aliud suspicaturus erat quam me rem charissimam viliore redemisse. Siquidem ocium, quod mihi semper charum ac dulce fuit, tum multis variisque laboribus distento sic erat necessarium etiam vt nunquam magis. Ego ad hunc vsque diem nec in ius vocaui quemquam, nec a quoquam postulatus sum. Et adeo nihil est ocii, vt aegre tuear vitam in his laboribus quos publicis studiis iuuandis perfero. Et Germanice litigandum erat, vtique per aduocatos. Quem autem amicum sustinuissem tali onerare negotio ? Adde quod rebus humanis ad hunc modum exulceratis nullum animal tam vile est, tam abiectum, tam nihili, quod non posset cuiuis bono viro negocium facessere. Id itaque delectum est, quod et nobis et amicis erat commodius, quodque Christianis dignius.

Haec dicere potueram, etiamsi leges mihi graues accepissem. Nunc quid habent iustae conditiones quur debueri⟨n⟩t per ambasios ac veredarios circumferri ? Neque enim animum possum inducere

105. expediebat *scripsi* : expetebat *P*. 129. lenone *LB* : Leone *P*. 138–9. ad hunc *LB* : adhuc *P*. 146. *LB* : quoque *P*. 149. quid *LB* : qui *P*.

106. Principis epistola] Cf. Ep. 1929. 11n.

141. Germanice] For Erasmus' attitude on this point cf. Ep. 1313. 85n.

Epph⟨endorpium⟩ vel tam nullius esse fidei, vt post iunctas dexteras, post pactam omnium offensarum ac suspitionum perpetuam obliuionem, post susceptum certamen officiorum et beneuolentiae, post commune poculum ac φιλοτησίαν, post mensam hospitalem, haec procurauerit in meam ignominiam ; vel tam stultum vt existimet tales praescriptiones iactandas, ex quibus homines cordati facile colligerent opinionem de homine sinistram, qui ventilet praefationem cuius liber non extet. Nam quae hic sparserat Epph⟨endorpius⟩, se adegisse me ad conditiones ad quas ipse nollet pro multis aureorum milibus descendere, sic interpretor, ante sartam concordiam esse factum : quamquam et illam vocem complures qui propius nouerunt hominem, exceperunt cum risu. Non possum igitur mihi persuadere haec opera Epph⟨endorpii⟩ fieri, nisi mihi prius persuasero eum hominem esse insigniter perfidum, nec minus stultum quam malitiosum. Quod absit vt de illo sentiam nisi ipse fidem fecerit ! quod absit vt faciat !

In his igitur qui spargunt, non solum Christianam mentem sed omnino prudentiam desidero, qui dum haec faciunt, plus labis aspergunt Epph⟨endorpii⟩ nomini quam meo. Exigit enim hoc a me foedus amicitiae, vt illius famam aeque ac meam tuear. Quid enim dicent homines cordati, quum in primo statim articulo legent haec verba, ' apud Principem, cui ius vitae ac necis in me esse videtur ' ? An aliquid commisit morte plectendum ? Ne illa quidem epistola quam proferebat, tale quicquam habebat. Quid autem ⟨iis⟩ veniet in mentem, qui vitam illius, vt demus immunem a scelere, certe, quod nec ipse dissimulat, ociosam ac voluptuariam, nouerunt ? Et hic postulat meis curari scriptis, ne quid sinistrae suspitionis de ipso nascatur.

In secundo articulo petit vt litteris meis de integro veteri apud Principem expectationi restituatur. Quid hic dicent nasuti ? Num ego noui quid Princeps ab ipso expectet, nisi quod ab ipso cognoui Principem in hoc iuuisse studia illius, vt absolutus scientia iuris, aut profiteretur Lypsiae, aut aliquo munere fungeretur. Iam constat Principem illi fuisse infensum, etiam tum quum illum meis litteris commendarem ; et mihi quoque subiratum, quod illum sic viuentem tam magnifice praedicassem. Nec mihi, si maxime velim, in manu est illum de integro restituere, nisi ea praestat quae Princeps expectabat : quid autem expectet, facile coniectandum est. Hoc ipsum si praestet, non est nostrum defuturum officium. At quomodo postulat vt ipsum restituam in pristinam Principis gratiam, quum hanc ipsam tragoediam mouerit in me contra Principis litteras ? Nam ille vetuit ne mihi negotium exhiberet, hic perinde quasi iussisset, orsus est tragoediam.

De tertio quid suspicaturi sunt qui nasum habent ? Ducentorum ducatorum ipse postulat esse dispensator ; et hoc postremo loco positum suspicabuntur esse totius causae caput. Notum est illum

155. procurauerit *scripsi* : procurauit *P* : procurarit *LB*. 159. quas *LB* : quos *P*.

172. apud Principem] Ep. 1934. 464–5.

179. In secundo] See Ep. 1934. 471–2.

184. etiam tum] In 1520–2 : cf. Ep. 1940. 40n.

194. De tertio] See Ep. 1934. 479–81.

sumptuose viuere, non pauca debere ; nec prorsus ignorantur illius reditus. Quorsum attinebat hanc suspicandi ansam praebere multis, praesertim quum, vt dixi, saepe voces audiam rogantium vnde suppetat Epph⟨endorpio⟩ pecunia quam profundit ? Nec illa fortassis sine roncho legent quidam, quod homo tam licenter viuens tam de fama sollicitus est, vt vita sit citius periclitaturus quam passurus illam contaminari ; quod toties praedicat simplicitatem et innocentiam suam. Si vere fauent Epph⟨endorpio⟩, prudentiam in eis desidero qui disseminant. Si non fauent, desidero Christianam charitatem. Laedere nihil commeritum malitiae est ; laedere cui studes prodesse, non vulgaris est stultitiae.

Iam hoc quoque nomine prudentiam in istis desidero qui iactant illius postulationes, quasi non soleat iniquum peti vt aequum impetretur ; aut quasi non liceat cuiuis quiduis a quouis petere. Nihil refert quid ille postularit, sed quid ego receperim et quid arbitri praescripserint ; nam arbitrii bona pars ex meo pendet responso. Primum epistolam non agnosco. Hic protinus ille non habet quod postulet : ego habeo quod expostulem, quia mecum litiget, quum ipse Dux ad eum scripserit, me talia non scripsisse qualia obiiciebat, sed id tantum quod ego me scripsisse non nego. Quod si ex illis litteris meis sparsis in aula male audit, Duci imputet aut Othoni equiti, cui cum ipso necessitudinem arctissimam ipsorum litterae testantur : nam huius opera factum audio quod epistola venerit ad manus multorum : quanquam hoc agunt isti, ne quisquam hoc nesciat. His iustius indignetur quam mihi, qui epistolam obsignatam vni misi.

Porro libellum quomodo promitto ? Non quod agnoscam culpam, sed amicitiae nomine, si sensero illum posuisse hostilem animum et induisse amicum. Eius rei nec verbis nec vno die mihi poterit fieri fides, quum diuinae quoque litterae, quae probant reconciliationem, admoneant ne securi simus ab amico reconciliato. Nec alia ratione praescribit Arbitrium de libello quam ego recepi. Citat enim meum rescriptum. Atqui libello dicando nullum est praescriptum tempus. Nec enim mihi vacat semper, et sunt quibus hoc officium iam annis aliquot debeo ; nec quoduis argumentum conuenit Epph⟨endorpio⟩. De reconciliando Principis animo quid polliceor ? ‘ Si Princeps meis scriptis factus est ab illo alienior.’ Nam quod ille iactabat esse periculum ne Princeps reuerso in patriam amputaret caput, vt demus non esse confictum, certum est ex meis litteris ortum non esse. Nec ego Principem quicquam noui docui. Non ignorabat quomodo viueret Epph⟨endorpius⟩. Tantum ostendi viam qua possit ingenio iuuenis mederi. Nec promisi nisi ‘ litteras ciuiliter scriptas ’ ; nec hoc contentus, addidi ‘ quatenus licet cum tantis principibus agere ’. Nam si magnifice praedicassem Epph⟨endorpium⟩, Princeps non

204. vere *scripsi* : vero *P*. 211. *aLB* : postularet *P*. 214. quia *scripsi* : qui *P*. 217. cui *LB* : qui *P*. 234. confictum *scripsi* : conuictum *P*.

---

199. vt dixi] ll. 43–51.
213. Primum] See Ep. 1934. 24, 488.
215. scripserit] See Ep. 1929. 11n.
217. Othoni] Pack ; see Ep. 1934. 385n.
219. epistola] Cf. Ep. 1940. 16–25.
222. promitto] Ep. 1934. 492–4.
225. diuinae . . . litterae] Ecclus. 6. 7–10.
231. polliceor] Ep. 1934. 497–9.

ignarus rerum, quas fortasse nec ipse scio, crederet se mihi esse ludibrio. De eleemosinis nil pollicitus sum rescripto.

Habes postulata et responsa, nunc Arbitrium vide. In arbitros compromissio facta est, in quibus ille nec excepit quicquam, nec potuit excipere. In Arbitrio praefantur ' sibi ius datum dissidii amice componendi '. Praefantur ea quae praescribunt ; non praescribunt mihi, nisi ' ad euitandam molestiam et alendam Christianam concordiam '. Nec aliter praescribunt duos primos articulos quam scripto recepi. Scriptum extat, quod me refellat, si quid mentior. De tertio articulo quid praescribunt ? ' Eodem ' inquiunt ' animo non grauabitur '. Quid est ' eodem animo ' ? Nimirum ' ad euitandam molestiam '. Nec his contenti, addunt ' citra notam alterutrius '. An hic non satis declarant viris cordatis quo consilio res sit acta ? Quid est igitur quod isti gloriantur Erasmum atrociter tractatum ? Et vbi sunt illae terribiles conditiones, ad quas Henricus Epphendorpius noluisset pro multis aureorum milibus descendere ? Quid quod pecuniae dandae nullum tempus praescriptum est, et remitti poterat ab arbitris ? quamquam quid opus remitti, quum ego mea sponte plura dem interdum paucis diebus quam ibi praescriptum est. Et a me maiorem summam tribus verbis amice dictis impetrasset Epphendorpius. Rursus vbi praescribunt obliuionem offensarum, querelarum ac suspitionum vtrinque, nonne pares nos faciunt in causa ? Quid igitur hic est quod isti iactent, qui nomen Euangelii iactant ? An quod gratis meas offensas condonaui ? Hoc pietatis laudem mereatur. An quod per arbitros rem transigi malui, quam occupatissimus, linguae ignarus, rudis fori, cum homine ocio⟨si⟩ssimo nec elingui litigare ? Hoc erat prudentiae tribuendum.

Verum vtcunque haec habent, si fauent Epph⟨endorpio⟩ quod Hutteni causam persequitur, haec in bene merentis gratiam cum primis erant premenda. Nec enim deerunt qui suspicentur, immo non desunt qui praedicent, hos rumores Hen. Epph⟨endorpii⟩ opera spargi iactarique : siquidem illud constat, famulum illius protinus cum litteris in Saxoniam ablegatum fuisse. Quod si verum esset, quae, rogo, Poenorum perfidia, quae Cecropum malitia, possit cum hac comparari ? Bene meritus fueram de illo : nihil exprobro, ⟨licet⟩ habeam grauissimas expostulandi causas. Amore quietis et concordiae accepi conditiones. Nec enim mihi Epphend⟨orpii⟩ amicitia vsquam est opus, nec est, vt iam dixi, quur illum visum aut auditum velim, nisi me moueret studiorum amor et Christianae concordiae.

Res acta est praesentibus testibus, viris grauissimis, Ludouico Bero et Henrico Glareano. Arbitri datis dextris stipulati sunt obsequium. Promisimus vtrique. Pronunciatum est de scripto Arbitrium. Comprobatum est ab vtroque, primum voce, mox etiam subscriptione. In signum amicitiae porrectum panem altrinsecus fregimus, mox ex eodem bibimus poculo, quod Georgius Dux dono miserat. Rursus stipulatus sum perpetuam amicitiam : asseuerauit Epphen⟨dorpius⟩ fore perpetuam. Datae sunt dextrae rursus.

245–6. praescribunt *scripsi, secundum Ep.* 1937. 2–3 : praescribo *P.* 262. qui *aLB* : quo *P.* 267. *LB* : habet *P.* 274. *LB* : exprobo *P.* licet *coni. Garrod.* 275. *LB* : quietes *P.* 278. moueret *scripsi* : mouerat *P.*

242. Arbitrium] Ep. 1937.
277. vt iam dixi] ll. 110–11.
279. Res acta est] on 3 Feb.
284. poculo] See Ep. 1691. 26n.

Postridie omnes accepi coena. Nihil omisi quod erat viri obliti omnium offensarum. Dicas satis religionis adhibitum, etiamsi fuisset occisus homo. Post coenam Epphen⟨dorpius⟩ coepit efflagitare epistolas ad Ducem, in postridianum mane. Quamquam illi suo scripto mihi liberum fecerant vel Duci scribere vel in aulam, nec erat praescriptum tempus, tamen, quoniam instabat, ne dissiliret gratia priusquam satis coiisset, supra quam debui sum obsequutus. Flagitabat et praefationem. Id non solum erat iniquum verum etiam ineptum, quum liber nondum esset natus. Aegre quidem illud, sed tamen hortantibus arbitris vel rogantibus potius, et sum hic obsequutus. In epistolam inserui locum ipsius arbitrio, nec illud erat pacti me ex illius arbitrio scribere. Flagitauit et aliud quiddam, quod arbitri mihi non sunt ausi proponere, nec a me dicetur in praesenti, ne et hoc iactent cum illius dedecore.

Post haec ita gesta si Epphendorpius curasset fabulam per Germaniam spargendam, quid dici potest sceleratius aut perfidius, si rem spectes ? aut quid stultius, si grauium virorum spectes iudicium ? Quid enim cogitabunt homines cordati, quum audient iactari praefationem cuius nullus est liber ? An Dux Georgius adeo stultus creditur vt non intelligat ex epistola me quietem ab ocioso redemisse ? Tam insignem perfidiam, tantam malitiam, tantam stultitiam ne tum quidem Epphendorpio tribuebam quum illi irascebar : tantum abest vt nunc illi tribuam post foedus initum. Sed quo magis illum libero, hoc magis eos grauo quorum arte haec procurantur. Ille se laesum putabat. Isti nunquam a me laesi sunt, nisi laedere est, quod nolo profiteri quae mihi non possum persuadere. Etiam de praeteritis hoc aequior sum Epphendorpio, quod multis argumentis colligo illum quod fecit, aliorum instinctu fecisse. Neque me latent huius artificis machinae, quamquam mire se credunt omnes fallere. Iidem instigarunt miserandum Huttenum vt in me styli mucronem stringeret. Iidem impulerunt Othonem. Sic, inquiunt, eleuabimus autoritatem Erasmi. O consilia Euangelica ! Fingite Erasmi autoritatem apud omnes extinctam, quae iam nunc vel nulla est vel quam minima, continuone vos eritis dii ? Quanto rectius vestram autoritatem muniretis, non per calumniam infamandis aliis, sed moribus Euangelio dignis, quos mundus in vobis iam pridem desiderat. Istiusmodi technis nil agetur ; et si stultis imponatur ad tempus, erumpet aliquando fucis proditis veritas. Turcae non magis officiunt Euangelico negotio quam isti seditiosi corruptis minimeque Euangelicis moribus. Per istos non solum non reparatur Euangelica libertas, sed conduplicatur seruitus. Per quos enim inuecta est dura seruitus, nisi per homines intractabiles et nulli

291. *LB* : fecerat *P*. 307. Tam *LB* : Iam *P*. 315. *P, cf. Ep.* 1991. 30 : artificii *LB*. 319. *LB* : extinctum *P*. 324. aliquando *LB* : quando *P*. 325. *LB* : istis *P*. seditiosi *scripsi* : seditiosis *P*.

---

287. Postridie] 4 Feb.

293. sum obsequutus] by writing Ep. 1940.

294. praefationem] Ep. 1941.

297. locum] Perhaps Ep. 1940. 36–40.

298. aliud quiddam] Perhaps the ten florins for his journey, of which Erasmus only learnt after Eppendorff's departure : *Admonitio*, LB. x. 1689E. But he says there that it was the request for the preface (ll. 293–5) which the Arbitrators did not venture to lay before him.

317. Othonem] Brunfels : Ep. 1405.

quamuis bene monenti morigeros ? per quos inducta est tyrannis, nisi per ciues nec legibus aequissimis obtemperantes ? Si quid sanae mentis est Luthero, et si qui sunt alii quibus hoc negotii curae est, nullos magis odisse par est quam istos tumultuarios et prorsus ἀνόμους, quos nec episcopi nec principes nec magistratus nec vlla respublica ferre possit.

Hanc istorum iactationem mox excepit alius rumor. Iactabant Hen. Epphendorpium mihi dictis ac litteris obiicere perfidiam, qui libellum promissum non praestiterim. Quid ille dixerit aut fecerit alii viderint, certe ad me nulla peruenit littera. Quid autem poterat in illum fingi probo viro indignius ? Sub nundinas ictum est foedus, protinus a Pascha iactatum est de perfidia, quasi libros vt mucum e naribus emungeremus. Sed demus annum praeteriisse. Fortasse poterat amice expostulare ; perfidiae crimen impingere qui potuit, quum nullus esset praescriptus dies ? qui si ex aequo et bono praescribendus erat, iudicum arbitrio fuerat praescribendus. Sed demus fuisse praescriptum ; an continuo perfidiae reus est qui promissum ante diem constitutum non praestat ? Ita perfidiae tenebitur qui creditori pecuniam non reddit ad diem praescriptum ; qui commodatum non reddit ad tempus designatum. Tenebitur faber et vestiarius qui ad diem promissum non absoluit opus. Itaque perfidiis plena erunt omnia. Si in contractibus ciuilibus locum habet excusatio 'Si non licuit, si commode non potuit', quanto magis valere debebat in hoc negotio, quod amicitiae legibus peragitur ? Rursus donemus fuisse praescriptum diem ; non erat simplex promissum, sed additae sunt duae conditiones, 'amicitiae nomine', et 'si compertum haberem illum mihi ex animo factum amicum'.

Iam vt vana sint quae iactat rumor, illum frequenter totis conuitiis in meum nomen destomachari, scriptum in me nescio quod famosum hospitibus recitare, litteras nihilominus hostiles quam antea scribere, quod specimen dedit vnde certum habeam illum mihi ex animo factum amicum ? Per quem iussit saluere ? Apud quem amanter de me loquutus est ? Atqui his officiis nihil est vulgarius. Nec ex huiusmodi possis habere perspectam hominis in te beneuolentiam : quam nisi certis declararit argumentis, ne debetur quidem libellus. Tametsi non illud actum est per arbitros, vt ille sic a me libellum exigeret, quemadmodum miles pactam pecuniam exigit a rusticis, incensurus horrea ni statim numeretur ; sed vt sartae iam et coalescentis amicitiae hoc aduersus calumnias hominum quasi testimonium esset. Id autem officiis ambiendum erat potius quam conuiciis efflagitandum.

Vides quam nihil est in quo mea fides possit desiderari, qui tam multa praestiterim vltra praescriptum Arbitrii. Primum exegit, idque nec ciuiliter nec amice, vt ipsi Duci scriberem ; quum ipsius postulatio mihi liberum faciat vtrum vellem ad Principem aut alteri cuipiam ex aulicis scribere. Hoc extorsit vltra praescriptum. Deinde quum litteras eas non aliter pollicitus essem quam vt ciuiliter et

357. destomachari *scripsi* : destomachare *P*.

339. Sub nundinas] On 3 Feb. ; see Ep. 1937, and cf. Ep. 1950. 24n.
340. Pascha] 12 April 1528.
354. conditiones] Ep. 1934. 492–4.
371. vltra praescriptum] Cf. Ep. 1950.
372–3. postulatio] Cf. Ep. 1934. 470–1.

quatenus tanto Principi scribere liceret, denique quatenus liceret sine mei honoris detrimento, ille postulauit vt certas aliquot sententias adderem. Et hoc impetrauit vltra pactum. Tertio postulauit vesperi circa nonam horam, vt postridie mane habeat litteras paratas: vt mihi noctu fuerit in lecto scribendum. Quaeso te, an huiusmodi quicquam somniarent arbitri? Quarto flagitauit eadem hora praefationem: ad quid, nisi vt iactaret, si libuisset esse suspitioso? Datum est et hoc illius improbitati. Quinto voluit epistolam ad Ducem sibi tradi legendam, ipsoque praesente per famulum meum obsignari, ne quid fraudis admisceretur. Quam statim non amicum erat sic diffidere! Tametsi quid stultius etiam? Si libuisset fallere, an ⟨non⟩ poteram alias litteras per alium mittere?

Quod si hoc ipsum applausu dignum putant, tantum potuisse extundere, gratulentur eadem opera praedonibus, qui bonum virum, sic animatum vt nec occidi velit nec occidere, huc adigunt interdum, vt crumenam deponat et insuper abiuret omne ius vlciscendi. Vter magis recedit a pactis, qui plus exigit quam habet contractus, an qui minus praestat? Statim quum amanuensis adferret epistolam, coepit illum obiurgare quod scripsisset epistolam, quam a me scriptam ne minimo argumento probare poterat. Et vbi hic promissa suspitionum et offensarum omnium obliuio? Ad haec an verus sit rumor, illum in conciliabulis et conuiuiis remis velisque in meum nomen inuehi, melius norunt illius compotatores. Si verum est quod isti iactant, ea demum vera perfidia est, non dicam non praestare aliquem foederis articulum, sed aduersum id facere quod est totius foederis caput. Nam hic non criminor Epphen⟨dorpium⟩, sed illius causam ago. Certe hic me adactum ad conditiones, ad quas ipse pro multis aureorum milibus nollet descendere, apud plures iactauit quam vt arbitrer ipsum inficiaturum.

Quis ex hisce coniecturis non collegerit illum fucato animo rediisse in gratiam, sed vbi de pecuniae spe decidisset, aliud vindictae genus quaesiisse? Ego tamen omnia candide sum interpretatus. Et illius iactatur simplicitas, fides et integritas: ego perfidus violaui foedus, qui tam multa praestiterim vltra praescriptum, qui tot argumenta malae mentis interpretor in bonam partem. Nondum enim Epphen⟨dorpio⟩ foedus renuncio, sed aduersus istos pugno qui, dum nusquam non nugantur de negotio quod non intelligunt, magis eius famae nocent cui volunt videri studere, quam meae. Haec igitur pro Epphen⟨dorpio⟩, non contra Epphendorpium, scripserim. Arbitror enim iam ex foedere mei esse officii illius honorem ac famam pro mea virili sartam ac tectam habere, quatenus per illum licebit.

Tibi vero, vir ornatissime, scriptum hoc misi, vt habeas quod blateronibus istis respondeas; qui simul atque ventrem et ea quae sub ventre expleuerint, nihil habent quod agant nisi vt omnibus maledicant, atque ita fruuntur Euangelica libertate. Bene vale.

Datum Basileae Calend. Maii. Anno M.D.XXVIII.

381. huiusmodi *scripsi, cf. Ep.* 1934. 470: homini *P.* somniarent *scripsi*: somniaret *P.* 387. non *add. LB.* 390. huc *LB*: hunc *P.* 403. iactauit *coni. LB*: iactant *P.* 404. arbitrer *LB*: abitror *P.* 413. nocent *scripsi*: nocere *P.* meae *LB*: meam *P.*

1993$_{1999}$ From Erasmus Schets.

Basle MS., Scheti Epistolae 14. Antwerp.
4 May 1528.

[An original letter, autograph throughout. The ms. year-dates of this series may be taken to confirm one another.]

+

S. P. Dum a te huc missus ex Germania tuus Quirinus in Angliam traiiciendi causa circa principium Aprillis aduentarat, intercessit rumor indictionis belli, tam ex Francie quam Anglie regum partibus, in Hispaniam facte Caesari. Ea res vti nos hic vniuersos, ita Quirinum deterruit, nec patuit ad Angliam tutus iter. Tandem rumor ille factus mitior, perceptum erat Anglos nullam velle simultatem cum Caesare, pristinisque se velle stare federibus. Hinc respirati omnes, ita Quirinus in Angliam temptans iter traiecit; relaturus tibi que ibidem et visu et auditu percepit tuoque nomine negotiauerit.

De pecuniis in manus Weldanck deuolutis, compertum est te male suspicauisse in Byrchmannum. Nam Weldanck permutationi (cuius onus a Tonstallo acceperat) minus aptus, voluit tanden eandem pecuniam Tonstallo. Hic tantis admonitionibus de tradendis tuis pecuniis Ludouico e Castro non admodum adhuc instructus, dedit has quibusdam Ytalis: inter hosce manus latuit ea pecunia per aliquot tempus. Tandem per Tonstallum missa est Petro Aegidio cedula quam camby vocant, pro libris quinquaginta, solidis vndecim, denaris octo monete Flandrie recipiendis. Petrus Aegidius chommisit mihi hanc pecunie summam recipiendam. Quirinus vero iam ex Angliam veniens dicit Tonstallum sibi asseruisse his eysdem Ytalis quinquaginta libras sterlingorum numerasse: quibus predictis pecuniis hic acceptis minime satisfactum est, dum tercia pars fere interest. Opus est super hoc errore Tonstallo rescribere. Quod negotium chommittam Petro Aegidio; non minus scripturus ego Ludouico, quo res redigatur in debitam solutionem. Nescio quale fatum hanc pecuniam a primo insectauerit; iam plus quam annus est quod vagatur in incertum; tandem res ventura est in apertum et integrum.

Scribit mihi insuper Ludouicus e Castro ab eodem tuo Quirino accepisse triginta quinque libras sterlingorum; a quibus hy proueniant daturus est Quirinus rationem. Ego percipio pensionas tuas Anglicas cum monete siue librarum deminutione, hoc est valoris auri augmentatione, esse deminutas. Nam vbi antea soluerant angelatarum vel nobilium in spetie aureorum numerum (quorum tum

1. Quirinus] See Ep. 1955. 5n.

3. belli] For the 'defiances' that passed early in 1528 and the resulting menaces of war see Brewer iv. 3827, 4050, 4108–12.

6. factus mitior] Cf. a letter from Margaret of Austria to Wolsey, 8 April: Brewer iv. 4153.

10. pecuniis] The £30 of Warham's pension for 1527; see Ep. 1866. 4–6, and cf. Ep. 2001. 4–13.

Weldanck] See Ep. 1866. 5n.

11. Byrchmannum] Cf. Ep. 1931. 23–7.

12. voluit] Apparently the same verb as in *deuolutis* (l. 10); not *soluit*.

13. admonitionibus] Cf. Ep. 1764. 5–7.

16. cedula] *sc.* schedula.

17. camby] See Ep. 1726. 10n.

20. Angliam] Schets appears to use this as an indeclinable name: cf. Epp. 1931. 11, 25, 2014. 3, 8, 11, 23, 40, 2024. 20.

tres confitiebant vnius libre sterlingi valorem, iam vero ob auri valoris augme⟨n⟩tationem ascendunt ad libram cum solidis quatuor cum dimidio), pergunt tibi soluere per libras, illius auri valoris crescentiam his libris vel monete denominationi adiicientes. Hinc est quod pro eysdem libris minus auri accipias solito, vti alias credo tibi hoc meis litteris explicauisse. Vide iam quomodo accipias minus in Angliam, librarum denominatione in ratione pensionum, quam soleas denominatione angelatarum vel nobilium in spetie. Nam quomdam equiualere libra vna sterlingorum et solidi viginti octo monete istius nostre Flandriensi, que iam non excedit solidos viginti quinque. Hec libuit tibi extexere, vt rem quo initium et finem habet sapias, ac quonam accedat quod minus ex Anglicis pensionibus capias quam soleas. Curabo libras illas triginta quinque sterlingorum per Ludouicum a Quirino tuo acceptas minori quo potero foenore permutari mihi.

Disposuit preterea dominus Ioannes de Hondt his nundinis Berg⟨ensibus⟩ pensionem lxv florenorum, a festo Purificationis elapsam, numerari mihi. Recipiam ac cum reliquis seruabo pecuniis tam acceptis quam recipiendis, ac iuxta tuam editionem, donec quid de his fatiendum disposueris, seruabo. Quidquid iusseris exequebitur.

Prescriptis que supra sunt, conuenui Petrum Aegidium. Inquesiui quid sciuerit de his pecuniis, quas Tonstallus in Angilam dixit se dedisse Ytalo, qui pro his hic dedit libras quinquaginta solidos vndecim ac denarios octo istius monete Flandriensis. Dicit se Ytalum loquiuisse ac ex eodem percepisse quod pecunia per Tonstallum in Angliam tradita triginta nouem libras sterlingorum non excederit, que somma equiualet predictis libris L, solidis xi, denariis octo istius monete, hic iam ab Ytalo receptis ; ac videtur sic quod ex predictis libris xxxix sterlingorum (ex ratione nobiliu⟨m⟩, quorum tres vnam conficiunt libram) dati sunt eiusdem valoris nobili illi nonaginta, qui tot temporis vagarunt per incertum. Quos Tonstallus videtur iam auxisse aliis viginti septem nobilibus, ad centum cum decem et septem nobiles, qui reducti in libras conficiunt predictam summam triginta nouem librarum sterlingorum. Bedellus quidem, qui retulit Quirino de centum quinquaginta nobilibus, male videtur retulisse. Nichilominus ad Angliam scripturi sumus Petrus Aegidius et ego, quo de re ipsa reddamur certiores, ne nostra incuria in detrimentum incidas.

Impartiatur tibi Deus eam valitudinem quam mihi ipsi exopto. Salutat te vxor, que iam recens ex puerperio bene habet. Salutant te quam plurimi amici, qui singulatim me rogant, dum scribendi tibi sit occasio, te saluum dicere. Tu, precor, de tua valetudine, dum potes, me amicosque fac certiores.

Vale ex Anuerpia iiii^a Maii. 1528.

Tuus amicissimus Erasmus Schetus.

Doctissimo omnisque litterature luci vnico domino Erasmo Roterodamo, amico precipuo. Basileae.

50–1. nundinis Berg.] I am indebted to Mr. J. P. Smit, Rijksarchivaris of Noordbrabant, for the information that in 1528 the spring fair at Bergen op Zoom was held from 9 April to 6 May.

68. Bedellus] See Ep. 387.

1994. From Gerard Moringus.

Leipzig MS. Louvain.
EE. 86. 8 May 1528.

[An original letter, autograph throughout. The ms. year-date is quite clear, and may be accepted in view of the preparations for Augustine.

Gerard Morinck († 9 Oct. 1556) of Bommel stood first in the Arts promotion at Louvain in 1513, and by 1526 was Lic. Theol. His first published work was an oration in praise of temperance delivered in Lent 1526, and another of 1527 on ecclesiastical poverty: printed together, Antwerp, M. Hillen, Jan. 1530. The life of Augustine mentioned in l. 3 was not completed till 1531–2: it was dedicated to the Canons of Bethlehem (l. 14n), Antwerp, Jo. Steelsmanus, Aug. 1533. In the same year Hillen printed for him a commentary on Ecclesiastes. At that time he was living in the monastery of St. Gertrude in Louvain. In Nov. 1536 Rescius printed his *Vita Hadriani sexti* at Louvain, written 'non mea fide, qui rebus narratis non interfui, sed aliena'. Moringus' preface, to Erard de la Marck (Ep. 738), is dated from the Benedictine house at St. Trond: where by June 1540 he had been retained for many years 'magnifico salario', to advise the College on literary and other matters. His last publication was to edit lives of St. Trond and two other saints whose bones were preserved in the monastery, printed by S. Zassenus, Louvain, June 1540; and he continued there till his death.

See Sweert and BN.]

D. ERASMO ROTERODAMO GERARDVS MORINGVS S. D^{t}.

Commvnicavit mihi hisce diebus, vir multo eruditissime, Emsteedius noster literas ad se tuas, ob id potissimum quod pleraque ad me attinerent. Quibus audisse te ais scripsisse me vitam Augustini summa cura: si esset quoque, vt istuc transmittere velim, fortassis addendam Augustini voluminibus, propterea quod eruditioni tuae huic negocio operam locare non sit animus; fore denique egregium mei monimentum in opere tam splendido. Profecto, vir humanissime, gratiam habeo quam possum maximam de tanta erga nondum meritum humanitate, cum vltro offeras quod non pauci vel maximo mercari velint, traduci non sine laude per ora hominum. Nulla vtique vice hunc in nos animum rependere licet; quanquam non committam vnquam vt ingratus sim.

Porro, vt fabulae huius originem paucis habeas, fuere, fateor, apud Bethleemitas Louanii viri pii et literarum amoeniorum mystae religiosissimi, a quibus aestate proxima magnopere hoc nomine sollicitabar; neque sollicitandi modus vllus neque modestia, vsquedum tandem manum tabulae afferre perpulerint. Mouebat quod multa prodita de Augustino suspectae satis fidei videantur: cupere se quiddam haud ambiguum ex ipsis Augustini scriptis petitum, atque id phrasi quadam praesentis saeculi; ne, cum aliorum vitae tam graphice depingantur, huius, qui in maximis censetur, omnino neglectui habeatur. Ac iam paginas aliquot absolueram, licet

4. trāmittere *MS.* 8. erga *scripsi*: g°. ⟨= ergo⟩ *MS.*

1. Emsteedius] from the Louvain Charterhouse; see Epp. 1646, 1900.

2. literas] Not extant: probably answering a reply to Ep. 1900.

3. Augustini] See Ep. 2157.

14. Bethleemitas] A house of Austin canons at Hérent, on the north side of Louvain. The Prior at this time was Jo. Bosverckens (1524—17 May 1540). See C. van Gestel, *Hist. archiep. Mechlinien.* i, 1725, pp. 215–18; Molanus pp. 274–84.

amoeniorum] Cf. ii. 32n. The expression is also found in the preface, 4 Oct. 1536, to Moringus' *Vita Hadriani sexti*.

tumultuario, cum fama exiret eruditionem tuam summa cura summoque iuditio perpensissime Augustini opera restituere, vt spes esset breui maximo omnium plausu euulganda. Quod vt resciui, protinus labore coepto destiti, nihil fore addubitans quin, quanto praeconio Hieronymum in limine celebrasses, non minori quoque Augustinum celebrares ; quandoquidem non minus de re Christiana meritus esset, nec industria minori sacra studia iuuisset. Atque hinc allatus ad te rumor natus est. Porro, cum vires maturius consulo, video negocium plane modo meo maius esse, ac eum demum artificem postulare cui Augustini opera penitus perlecta sint, quemadmodum mihi non sunt. Sunt quidem nonnulla, at non tanta vt ex his, oculis subiicere Augustinum ausim. Sed et scio maturato opus esse remque nihil morae pati, quod proximis nundinis omnia in lucem proditura ferantur.

Quocirca, vir eruditissime, rectius feceris si tu laborem hunc pium non detrectares, cum praesertim praestare posses et felicissime et promptissime. Nam, vt opinor, ocium suppetit, et adest non dubie stili velocitas quanta non alii cuiquam hoc saeculo, denique et rei cognitio exactissima est. Nisi feceris, multorum profecto expectationem destitueris, qui tale quiddam praestiturum hic credunt quale in Hieronymo praestiteris ; cum presertim hi duo confessione omnium summi sint quos Ecclesia doctores habeat. Atqui congruens esset vt pari iugo celebrarentur qui pariter Ecclesiam demeruere. Sed et suspitionem prebebis (id quod pace tua dixerim) non satis candidi in Augustinum animi, dum omnes tacite cogitabunt non temere esse quod hunc ornare supersederis et Hieronymum tanto elogio ornaris. Quod si flecti precibus posses, studiosi omnes magnopere efflagitarint ne, quem publicus fere tocius orbis consensus maximi pendit, tu tacito suffragio detorsisse videaris. Deliberes ergo tecum, impense precor, et hac spe studiosos ne frustreris. Erit hoc dignum tanta ista tua eruditione ; erit dignum Augustino, qui, vt vir maximus est, ita quoque a viro maximo depingi flagitat, ne materiae tantae dignitas a mei similibus deteratur magis quam ornetur. Fac, quaeso, quod e dignitate tua rectius esse existimaueris.

Librum tuum De seruo arbitrio inscriptum legi a capite vsque ad calcem, quanta maxima cum cura potui. Sed nescio quid sit absolutius aut in quo quicquam vel Momus ipse requirat. Adeo testate, collatis similibus, rem oculis ingeris, vt vel caecis liqueat. Adeo porro erudita sunt omnia, vt haud sciam an quisquam hoc saeculo viuum (quod aiunt) magis tetigerit. Denique nihil est fere tuorum scriptorum, vt multorum fert ratio, in quo circumspectius pro moribus temporum loquaris aut quod minus calumniae pateat : ita vt inimicis quoque tuis magnopere hoc nomine probetur. Perge, vir

27. in limine] ff. a^5–b^8, on the first two sheets of vol. i in Erasmus' edition of 1516.

Augustinum] Erasmus' edition of 1528–9 contains only the life by Posidonius or Possidius, one of Augustine's pupils : vol. i, pp. 595–610.

40. stili velocitas] Cf. Ep. 1352. 92n.

57. Librum tuum] The *De libero arbitrio* (Epp. 1419, 1481). In editing this letter in his *Spicilegium*, J. F. Burscher notes that Moringus has confused the title with that of Luther's book (see Ep. 1667 introd.). On ll. 65–6 Burscher remarks that some mention might be expected of the *Hyperaspistes* (Epp. 1667, 1853).

62. viuum] Cf. *Adag.* 1313

eruditissime, eundem ad modum afflictis rebus succurrere. Parabis apud homines memoriam sempiternam, apud Deum quoque praemium tantis meritis dignum.

Quantum intelligo, scripsit d. tua ad Fransciscum Minoritam, vt scilicet nomen tuum in publicis praelectionibus perstringere odiosius supersedeat. Scriberem nonnihil hac de re apertius, nisi quod ocium ex animi sententia non suppetit ; differam ergo ad proximam quamque occasionem. Audies non solum viua voce sed et iustis voluminibus tecum pugnare iuuenem vixdum barbatulum, licet sua tegat et premat velut Cereris Eleusinae mysteriis operans ; vt scilicet hoc minori rubori cedat, si praeceps fortitudo in neruum denique erumpat. Equidem opus ipsum degustaui, pressius lecturus si copiam eius diutius suffurari licuisset. Sed nihil est cur d. tua sollicitetur. Eiusmodi omnia sunt vt a tali alia expectari non potuerint, hoc est ridicula et puerilibus crepundiis consentanea ; indigna denique ad quae celsitudo tua sese inclinet, nisi fortassis in Vniuersitatem ipsam inuadendam censeas. Dabo specimen aliquot horum quae prima fuerit occasio. Sed interim stipulor vt quod scis nescias. Nolo enim hinc quicquam mihi inuidiae offundi, si quidem fieri queat.

Transmittit istuc epistolam quandam meam Goclenius noster ; qua vero de causa nescio. Rogo vt discerpatur protinus vt lecta est. Simul et hec praesens discerpatur, ne reiecta temere cuiquam in manus incidat. His vale, vir multo omnium eruditissime idemque humanissime. Deus optimus te saluum, fortem et incolumem diu seruet, sudoresque tuos in publicam vtilitatem concedere faciat.

Louanii 8 Maii Anno 1528.

Tuus vere Gerardus Moringus.

Absolutissimo theologo, D. Erasmo Rotteradamo apud Basilaeam. Basilaeae.

976 1995. From Hermann of Wied.

Opus Epistolarum p. 976. Brühl.
N. p. 914 ; Lond. xxiv. 2 ; LB. 959. 25 May 1528.

HERMANVS DEI GRATIA ARCHIEPISCOPVS COLONIENSIS, PRINCEPS ELECTOR VVESTVALIAE, ET ANGARIAE DVX, ETC. ERASMO ROT. S.

Venerabilis, sincere dilecte, ante paucos dies redditae sunt nobis literae tuae, quibus perhumaniter quidem ac etiam erudite ad amicitiam tuam nos inuitare visus es ; quaedam insuper nobis pro tua humanitate tribuens, quae tamen ex amoris affectu potius quam

1994. 74. iuuenenē *MS*. 81. in *postea additum, supra lineam : vnde* inuadendum *scripsit EE*. 82. aliquot *MS* : aliquod *EE*. 1995. 2. *N* : eruditae *H*.

1994. 69. d.] dominatio.
Fransciscum] Titelmans ; see Ep. 1823.
77. opus] Perhaps Titelmans' *Collatio* of 1529 in ms. : see p. 69.
85. epistolam] Addressed to Goclenius, not extant ; nor any letter of Goclenius to Erasmus at this time.
1995. TIT. ANGARIAE] Enger in Westphalia, 6 ms. NW. of Herford, the seat of Charlemagne's opponent, duke Wittekind. In modern times the kings of Prussia have included the dukedom among their titles.

recto iudicio profecta suspicamur. Nihilominus, velut Cyrum quendam a Xenophonte, laudari nos abs te libenter patiemur, vt saltem quales esse erga remp. Christianam ac nos etiam ipsos debeamus, vel te monitore clarius perspicere possimus. Vnde non est vt tantopere nos ad amandum te prouoces. Nam audito nomine tuo, quo tu bonis studiis non parum ornamenti attulisti, statim ad amorem tuum velut impetu quodam rapti sumus. Enimuero ea nobis adest voluntas, quae tibi optima quaeque precetur, etiam si facultas fortasse non adsit vt tibi continuo illa praestemus. Illud tamen certo tibi persuadere potes, nos nihil antiquius ducere quam vt Christiana resp. simulque et bona studia, euulsis spinarum radicibus, libere et secure floreant. Id quod a studiosis hominibus quotidie laboratur, sed frequenter etiam sine fructu, contra semper adnitente illo qui per noctem zizania interserit ; et quo plus noceat, etiam spineta crescere facit, quibus opprimatur bonum Dei semen. Tu vero perge pro tua virili ventilabro doctrinae Euangelicae purgare aream plenam iamdudum loligine et paleis. Quantum nostra interest, libenter etiam operam nostram ad id negocii accommodabimus, sperantes Domini Dei nostri affulgente gratia pacem aliquando inter Christianos principes conuenturam ; sine qua frustra laborat, quisquis laborat errorum radices euellere. Interim vero precibus tuis adiuuari petimus, vt officio nobis commisso fideliter ac etiam vtiliter incumbamus. Vale. Ex arce nostra Brulensi octauo cal. Iunii, Anno M.D.XXVIII.

1996. From Hector Boece.

Breslau MS. Rehd. 254. 31. — Aberdeen.
EE². 62. — 26 May 1528.

[An original letter, autograph throughout, but with no address : on the broad Scottish sheet. The year-date was accepted by Erasmus as correct in replying on 15 March ⟨1530⟩. For Hector Boece of Dundee see Ep. 47 introd.]

PRAECELLENTISSIMO VIRO DES. ERASMO ROTERODAMO HECTOR BOETHIVS DEIDONANVS S. P. D.

Ioannes Bibliopegvs, Danici sanguinis adolescens admodum eruditus, qui te inprimis veneratur, quum nuper Aberdonie negociaretur, non tam admiratum quam gauisum se dixit, tot in vltimo pene orbis recessu literis incumbentes tui nominis cultores inuenisse. Vidit is Aberdonie haud absque ingenti voluptate sacrae disciplinae studiosos tuam in Christi Euangelium Paraphrasim semper in manibus habere : que vero scripta adolescentum bonis literis ac moribus instituendorum causa edideris, sic studiose iuuentutis manibus teri, vt qui Erasmum, huius nostri seculi omnium iudicio literarium decus, non imitatur pro viribus, eius codicibus diligentius non incumbit, is nullo discendi ardore teneri a condiscipulis iudicatur.

Tantae in Erasmum obseruantiae causam studiose sciscitatus, Ioannes comperit tandem primarios viros Aberdonensis generalis studii tuos aliquondo fuisse auditores. Et vt rem tibi aperiam, qui

---

1995. 27. Brulensi] At Brühl, 9 ms. s. of Cologne, the Archbishops had had a castle since 1263.

1996. 1. Bibliopegus] See Ep. 1883.

primis eiusdem studii vtquunque ieci fundamenta, dum Parrhisiis altero supra tricesimum abhinc anno in religioso Montis acuti Collegio, vbi sacros quosdam codices enarrasti, tecum essem, precellentis tue erudicionis ac singularis animi modestie me cepit admiracio, que indies aucta crescenti fama tui nominis exinde permansit. Nam preter eximiam Romane atque Grece lingue periciam, quantum philosophie tenes, quantum theologie ! huic sacratissime discipline te ab inicio deuotum intellexi. Tum qui docendi ardor, qui candor in scribendo tibi sit, quanta in vera pietate tutanda fides, vt caeleste quoddam inter homines agere videare, nullum locum in orbe [esse], ad quem humanus est accessus, arbitror ignorare. Admirationi es cunctis eruditis, places mirum in modum Christi religionis professoribus. Tue erudicioni pietas ita respondet, vti tuis ex scriptis videre est, vt omnis voluptas, omnis tua cura, omne ocium atque negocium in diuinis literis excolendis situm videatur. Dignus tibi animus est omnium iudicio, quum eruditorum eruditissimus et habearis et sis, cui ocium in hac contingat vita quam maxime honorificum et, postquam caducis fueris defunctus, in immortali merces quam promisit Dominus diligentibus se.

Caeterum tuas laudes, maiores certe quam nostrum quispiam excogitare queat, posterior etas—quando hoc nostrum seculum, quod in eo tam frugeferam egeris vitam, felix permulti iudicabunt—est auditura. Ipse, quod neque ea sim erudicione neque morum grauitate que laudum tuarum vel tantillum aut debeat aut posset attingere, curabo pro virili vt reuiuiscentibus tua maxime opera per totum terrarum orbem melioribus literis, qui Aberdonie moribus et disciplinis instituantur, te veluti optimum literarum parentem habeant, tuum nomen colant venerenturque, tuam gloriam immortalitate dignissimam perpetuo decantent ; debitam saltem animi beneuolenciam, quando ingens loci intercapedo aliud me tibi prestare non sinit, et gratias quas possum, tuis pro amplissimis in me olim beneficiis semper relaturus.

Vale, et Aberdonen⟨se⟩ studium generale agnosce tuum, voluminibusque a te editis plus ceterorum mortalium addictum.

Aberdonie vii calen. Iunii. 1528.

1997. To Willibald Pirckheimer.

Pirckheimeri Opera p. 304. Basle.
O². p. 226 ; Lond. xxx. 49 ; LB. 960. 28 May 1528.

[The year-date is confirmed by the contents : see also Ep. 2028, which is in sequence.]

S. P. Opinor tibi redditas litteras quas ante dies aliquot misi, quibus instruxeram te aduersus rumorem quem Epphendorpius videtur per totam Germaniam sparsisse, non minus atrocem quam vanum. Nunc quid velim, paucis expediam.

1996. 16. Montis acuti] See Ep. 43 introd.

17. sacros..codices] Cf. i, p. 37. 15–16.

1997. 1. litteras] Ep. 1992.

Opsopoeus edidit Epistolas Basilii et Gregorii Nazianzeni Graecas ; quas in manus sumpsi versurus, quo Polono episcopo Cracouiensi, qui me vltro honorario munere sexaginta ducatorum prouocauit, gratificarer. Sed comperi deprauatissime editas. In ipso statim titulo est πατρῶν pro πατρός : nam πατρῶν apud Graecos non dicitur. In prima epistola coniicio fuisse scriptum βαττακάρᾳ pro *grauato crapula* : is fecit βαθεῖ κάρῳ, quod nec Graecum est nec Latinum. Ex his coniectans cetera, abstinui a vertendo. Proinde te rogo vt si exemplar manu descriptum est apud Opsopoeum, iubeas mihi communicari. Id si in tempore fiat, ante autumnum emittam ; sin minus, primo quoque tempore. Simul non est committendum vt tantus autor ita deprauatus maneat. Huiusmodi iuuenes audaciores quam erudi-

10. βαττακάρᾳ pro grauato crapula *P* : βαθεῖ κάρῳ *O*². 11. βαθεῖ κάρῳ *P* : βαττακάρᾳ pro grauato crapula *O*².

---

5. Opsopoeus] Vincent Heydnecker († 1539), a Bavarian, son of a cook, hence Obsopoeus ; who did important work in editing and translating Greek texts. He is first found as head of the Archbishop's choir-school at Salzburg. On 23 April 1524 he matriculated at Leipzig ; and shortly afterwards sent to Melanchthon a Latin translation of a treatise by Luther, *De constituendis scholis*, Hagenau, Jo. Secerius, 1524. In 1525 he translated into German Luther's Comm. on Galatians, Wittenberg, *s.n.* ; then a collection of Luther's letters, *Epistolarum Farrago*, dedicated to his brother Michael, a parish priest near Alt-Oetting, E. of Munich ; and in 1526 Luther's commentary on Jonah (LE.² 1060), all three printed by Secerius. For a time he settled at Nuremberg, where he made his first translations from Greek, Lucian's *Hermotimus* and two books of the Iliad, 1527 ; and where Pirckheimer lent him the MS. of the letters of Basil and Greg. Naz. (l. 5n).

In 1528–9, as being in sympathy with reform, he was appointed rector of the newly founded Latin school at Ansbach, and there he continued his literary activity ; producing *editt. principes* of Polybius, Heliodorus, Diodorus Siculus ; translating more from Lucian, Homer, Luther ; editing Xenophon, *Symp.*, and Zenobius ; correcting the text of Demosthenes and annotating the *Epigrammata Graeca* ; writing verse paraphrases of the Psalms. A ms. copy of some of his letters is in the Bamberg Kreisarchiv ; and part of his rich library is at Erlangen.

See H. Jordan, *Reformation . . . in . . . Ansbach-Bayreuth* i, 1917, pp. 115–32, 229–39 ; and O. Clemen, *Supplem. Melanchthoniana* i, 1926, pp. 244–5.

A ms. note by one of his pupils in a Bodleian volume (Meerm. subt. 355) gives the date of his death at Ansbach, and states that he had taught at Ingolstadt.

Epistolas] *Basilii magni et Gregorii Nazanzeni theologorum Epistolae Graecae, nunquam antea editae*, Hagenau, J. Secerius, 1528.

6. Cracouiensi] Tomiczki ; see Ep. 1919.

7. munere] See Ep. 1953. 14n.

9. πατρός] Perhaps a misprint in P for πατέρων, as Erasmus prints in his Basil (l. 10n.), p. 504. Liddell and Scott cite πατρῶν in Hom. *Od.* 4. 687, 8. 245.

10. βαττακάρᾳ] See *Adag.* 3179. In the edition of 1508 Erasmus explains this as 'de pinguibus dictum et impotentibus'. In 1517–18 he adds, 'Capite esse deiecto ebetioris ac segnioris animi signum esse solet'. In 1528 he cites from Hesychius a derivation, βατάς = pronum, + κάρα ; and from Athenaeus 4, καρηβαροῦντες = qui crapula grauatum habent caput. In 1533 he adds, 'quemadmodum vsurpauit diuus Basilius in epistola quadam'. Nevertheless in his own edition of Basil gr., Basle, Froben, March 1532, p. 508, he prints βαθεῖ κάρῳ. But it is not impossible that he may have used Opsopoeus' text, and have sent it down to the press without revision.

Scriverius in O², not having looked at the *Adagia*, reversed the words ; giving preference to that which seemed nearer to the Greek with which he was familiar.

11. βαθεῖ κάρῳ] See f°. B⁶. v° of Opsopoeus' edition.

12. exemplar] As Erasmus makes no mention of this in the preface to his Basil, 1532, it may be inferred that the MS. did not reach him.

tiores, et auidiores rei quam commodi publici, magnam pestem inuehunt litteris. Opto te quam bellissime valere.

Datum Basileae 5. Cal. Iunias. 1528.

Erasmus et mancipio et nexu tuus.

Ornatiss. D. Bilibaldo Pirckheimero, Caesareae maiestatis consiliario.

[1878]1998. To Henry VIII.

Opus Epistolarum p. 783. Basle.
N. p. 747; Lond. xx. 73; LB. 961. 1 June 1528.

ERASMVS ROT. HENRICO ANGLIAE REGI S. D.

Aeterni numinis prouidentia, serenissime Rex, quanquam suos variis afflictionibus exercet probatque, tamen eiusdem benignitas ita temperat acerbitatem remedii, subinde tristibus intermiscens laetiora, vt humana imbecillitas possit sustinere: faciens, vt ait Paulus, cum tentatione prouentum, ita salubriter secans et vrens vt admixtis solatiis cruciatum clementer leniat, ita vulneribus nostris infundens vini acrimoniam vt nihilo secius addat oleum. Quum enim et laboribus, quos in studiis iuuandis supra vires sustineo, et afflictissima valetudine, etiam si senectus abesset, onere grauissimo, sed multo magis immedicabilibus Ecclesiae dissidiis ac malorum furiosis insectationibus vexatus pene deficerem, ecce praeter omnem expectationem reddita est tuae maiestatis epistola, quae me tam amanter in Angliam, velut e saeuissima tempestate naufragio proximum in tranquillissimum portum, inuitaret; omnia pollicens, non quae meis meritis—nulla sunt enim—sed quae clementissimo Principi congruunt.

Ex his literis tam comiter scriptis, eloqui vix possim, Rex inclyte, quantum roboris, quantum hilaritatis conceperim. Fauebam opinioni quam tua maiestas de me concepisse videtur. Etiam atque etiam exoptabam esse talis qui meis vel consiliis vel obsequiis alicubi possim tam Christiano Principi gratificari; sed concidit animus, quoties intueor quam facultas nec expectationi tuae nec meis optatis respondeat. Et tamen animus, tot causis reclamantibus, in Angliam gestiebat. Dehortabantur aetas indies ingrauescens, valetudo plusquam vitrea, quam aegre tueor domi latitans, iter prolixum nec iam a latrociniis tutum, ad haec mare nulli non graue, bellorum atroces rumores; et fere solet augere fama quicquid accepit.

Haec aliaque nonnulla quae literis committenda non sunt, quum deterrerent ab itinere, tamen hoc consilio famulum emandaui in Angliam, ne ad rem venirem imparatam. Ab illius discessu sub Paschae festum adortus est morbus, qui me sic afflixit vt in vitam feliciorem transmissurus videretur. A quo sic tamen sensim reuixi,

1997. 20. nexu et mancipio O^2. 21. Ornatiss. *om.* O^2. 21–2. consiliario *P*: a consiliis O^2.

1998. 4. Paulus] 1 Cor. 10. 13.
9. valetudine] Cf. Ep. 1934. 16n.
29. famulum] Quirinus Talesius; see Ep. 1955. 5n.
31. Paschae] 12 April 1528. morbus] See Ep. 1989. 8n.

vt multo fractioribus viriculis sim quam ante fueram. Post haec redit famulus, nuncians eum rerum statum in vtraque Germania, vt si nihil obstaret eorum quae paulo ante commemoraui, si maxime tranquillae essent res Angliae, tamen nullam itineris partem vsquam esse tutam. Nusquam non regnant militum cateruae, qui nec amicis parcunt nec inimicis. Et Geldrius imminet vndique.

Itaque quod vnum potui, praesto, Regum optime ; pro tam insigni in me studio gratias ago, nec me minus obstrictum fateor quam si omnia percepissem quae detulit tua benignitas : et hoc amplius debeo tuae bonitati, quo minus agnosco meritorum. Non hic precabor ne feras iniquius quod tam amanter inuitatus non accesserim. Nota est mihi naturae tuae bonitas ; quam adeo scio nihil succensere, vt doleat potius mihi tam iustas excusationis esse causas. Fatis agimur, fatis cedendum. Si quid tamen aliis in rebus potero tuae gratificari maiestati, quod scripto peragi queat, nihil recusabo, quod quidem in me situm erit. Interim optare tibi non desinam eam rerum tranquillitatem quam tua pietas ac virtus promerentur.

Non scripseram per famulum, quoniam satius esse iudicabam silere quam ambigua scribere.

Datum Basileae calend. Iuniis Anno M.D.XXVIII.

^{1993}1999$_{2014}$ TO ERASMUS SCHETS.

British Museum MS. Add. 38512, f. 25. Basle.
13 June 1528.

[An original letter, autograph throughout. It is clear from l. 14 that Erasmus intended to send it by Nicholas Cannius at the date assigned. In Ep. 2014. 65–6 Schets states that Quirinus was the bearer ; adding that he had gone on into Holland (cf. Ep. 2024. 3–5). But as Erasmus in Ep. 2015. 16 shows similar doubt of Cannius' return, it seems possible that Schets made a mistake. He notes on the verso that he received the letter on 10 July. Cannius set out from Louvain to Basle c. 16 August (Epp. 2025, 2026, 2063. 33–4), but had not arrived by 2 Sept. (Ep. 2039. 6).]

S. P., amice singularis. De quinquaginta libris sterlingorum error est famuli mei. Quod Petrus Aegidius dixit de triginta nouem libris sterlingorum, certum est Episcopum dedisse Tonstallo quadraginta libras, vt nunc habentur, vt tres nobiles faciant libram. Nam nonaginta et triginta conficiunt centum et viginti.

Petrus Aegidius habet duas syngraphas, ostendat vnam. Itaque pro anno 26 soluit Episcopus, pro anno 27 soluit decem libras, debentur adhuc viginti librae. Et hic annus 28 cepit currere a festo Annunciationis in proxime praeterita quadragesima.

Pensio Curtracensis pro toto anno debebitur hoc mense ad natalem S. Ioannis Baptistae. Scripsi Ioanni de Hondt.

Ne admisceas Petrum Aegidium rebus meis, quantum potes. Vxori tuisque omnibus precor omnia leta.

1998. 38. Geldrius] For trouble with Duke Charles of Gueldres at this time see Brewer iv. 3885, 4285–6, 4341 ; and cf. Ep. 2024. 33–4.

50. famulum] See l. 29n.

1999. 1. quinquaginta libris] Cf. Ep. 1993. 19–23.

2. Aegidius] Cf. Ep. 1993. 55–72.

3. Episcopum] Warham ; cf. Ep. 1965. 30–43.

7. Episcopus] Warham, as in l. 3. This passage shows that his yearly pension to Erasmus, perhaps including Aldington (Ep. 255 introd.), was £30.

Huic Nicolao meo nihil dabis pecuniae, si forte petet: satis et plus satis habet. Bene vale, vir mihi charissime.

Basileę. 13 die. Iunii. An. 1528.

Erasmus Rot. tuus.

Ad nundinas, aut per hunc famulum si redierit, mitte quietantiam totius pecuniae quam meo nomine habes apud ⟨te⟩.

Nesciant Angli quod mea pecunia manet apud te. Credant ad me missam. Idem credat Petrus Aegidius.

Mitto epistolam Archiepiscopi vt videas summam missae pecuniae.

Ornatiss. viro Erasmo Scheto. Antwerpiae.

2000_{2006} FROM JOHN FABER.

Leipzig MS. Prague.
EE. 87. 17 June 1528.

[An original letter, written and addressed by a secretary, signed by Faber. Between Froben's death in Oct. 1527 and Erasmus' migration to Freiburg in April 1529. There is also corroboration for the year-date in Epp. 2006, 2008, 2028. In view of the unsettled state of Ferdinand's realm, it is not surprising that Erasmus declined the invitation here extended.]

S. D. Vererer equidem, doctissime Erasme, ne immodicam pene hanc scribendarum ad te literarum cessacionem meam longe aliorsum quam res ipsa sit, acciperes, ni persuasum haberem te iam olim mecum expertum fuisse, cuiusmodi occupationum turbinibus atque vndis is qui vitae aulicae semel sese addixerit, expositus obiiciatur. Nam post tot ac tanta regia, hoc est maxima, negotia, quibus primum in inferiori Pannonia aliquandiu, iam vero in Bohemia hac atque illac diuersus rapior, vix tantillum priuati tempusculi suffuratus sum quod salutando Erasmo sufficeret. Proinde, quae tua est humana facilitas, dabis eo cicius mihi veniam, cum rarius quam forte cupias, hactenus ad te scripserim. Hoc interim tibi certo de me polliceare velim, animum meum, quem huc vsque, ni fallar, haud prorsus inhumanum sensisti, ne pilo quidem alieniorem abs te factum esse; imo frigidus sit amor, licet mutuus, qui vna atque altera salutandi commoditate neglecta protinus dissiliat. Maneo igitur qui fui semper, hoc est Erasmi mei valde quam studiosissimus: id quod vel inde colligere poteris, dum apud serenissimum ac omnibus modis Christianissimum regem nostrum Ferdinandum, dominum meum clementissimum, tantum obtinuerim vti quotannis sese quadringentos florenos numeratorum polliceretur, ea tamen lege vt, quamprimum fieri poterit, collectis sarcinulis atque suppellectile literaria comportata ilico Viennam te recipias; isthic non quod bona studia te profiteri oporteat viua voce, sed quod tantummodo regiae suae maiestati caeterisque magnatibus, item bonis literis, toti denique Academiae inestimando ornamento sis futurus. Scimus quidem omnes quanti referat vbi ter-

1999. 19. te *om. Erasmus per lapsum ante finem lineae.*

1999. 14. Nicolao] Cannius; see Ep. 1832.

18. hunc famulum] Probably Cannius; see introd.

si redierit] from a projected visit to Holland: cf. Ep. 2015. 16.

22. epistolam] Ep. 1965.

2000. 19. quadringentos] Cf. Ep. 2028. 6.

24. inestimando] Cf. Ep. 1306. 12n.

rarum viuat Erasmus magnus, cuius adeo celebritatem nominis et eruditionem incomparabilem totus terrarum hodie decantet orbis.

Multa concurrunt, optime Erasme, quae te a Basilea tua non inuitum auellere poterunt. Primum Oecolampadianae tum Zwinglianae fecis nebulones (quibus ne fingi quicquam potest importunius) satis odiose, vt exploratum habemus, tibi facessunt negotia ; tum Frobennium ipsum fatorum inuidia hiis terris nuper praematura morte eripuit : quo vno sublato quid tibi amplius Basileae arridere possit, non video. Reputa vicissim quanta hinc commoditas oriatur si regiis consiliis obtemperaueris. Primum salubritas celi tam commendabilis Viennae existit, vt ea gratia vel Platonis academia potior habeatur. Accedit huc, vt omnium rerum foelicissimus prouentus, ita vilissima annona. Iam quid dicam tibi de effusa episcoporum liberalitate qui in Hungaria non tantum verum etiam in Polonia agunt? vnde tibi questum multo quam vberrimum polliceor. Porro, vt alia omittam, omnis certe doctorum chorus ad te tanquam ad sacram quandam anchoram certatim confluet. Tum omnes bonarum quotquot sunt literarum candidati ita bene precabuntur nomini tuo, vt vel hac vnica ratione sis immortalis futurus ; siquidem quot arbitraris fore qui, simulatque Erasmum venisse resciuerint, mox, etiamsi antea renunciarint melioribus disciplinis, sese denuo hiis ipsis mancipare velint ? Regis enim beneficio ac pietate nuper admodum in eiusmodi ordinem redacta sunt omnia, vt omnium professorum stipendia satis opimis auctuariis sint loquupletata ; eoque id potissimum consilio, quod Graece, Latine et ex pari Hebraice doctissimi quique, vbi vbi terrarum agant, explosis sophistis ad ista munia obeunda conuocentur.

Sed quo delabor ? Curabitur a me vt Rex ipse propria manu ad te propediem scribat. Hiis meis literis te quasi praenunciis admonitum volo, ita vt vicissim, qua fieri poterit celeritate, quid animi habeas, me certiorem sis redditurus. Tu bene vale atque rescribe.

Datae Pragae 17 Iunii 1528.

Tuus ex animo Faber.

Incomparabilis eruditionis Erasmo Roterodamo suo, Basileae.

2001$_{2015}$ From Erasmus Schets.

Basle MS., Scheti Epistolae 15. Antwerp.
24 June 1528.

[An original letter, autograph throughout : partly torn on the right-hand margin. In sequence with Ep. 1993.]

S. P. Ex mense Mayo scripsi tibi vltime, latore Quirino tuo, quem ad te et credo et spero peruenisse saluum. Ex hinc steti exspectans aliquod abs te litterarum, quod huc vsque non offendi.

Scripsi tibi de pecuniis que erant Londoni apud Weldanck depo-

2000. 32. Frobennium] See Ep. 1900.

50. Graece] Faber's College of St. Nicholas, which he founded at Vienna c. 1534, was trilingual also : see J. Aschbach, *Gesch. d. Wiener Univ.* iii, 1888, pp. 319–22, and Horawitz in ADB. xiv. 440.

54. scribat] Cf. Epp. 2005. 19, 2007. 9. The letter is not extant.

2001. 1. scripsi] Ep. 1993.

4. de pecuniis] Cf. Ep. 1993. 10–28. Weldanck] See Ep. 1866. 5n.

site, omnem rei seriem, ac quod Tonstallus tandem repetita pecunia ipsemet per cuiusdam Ytali manus istuc permutauerit ad Petrum Egidium, hos nonaginta nobiles scilicet, qui tamdiu subtus Weldanck latuerant; his additis aliis viginti septem, simul conficientes centum et septemdecem nobiles illius spetiei, quorum tres conficiunt vnam libram sterlingorum, et non in spetie auri excussi. Sic vt predicti centum et septemdecim nobiles redeant in libras triginta nouem sterlingorum, pro quibus Tonstallus permutauit libras L, solidos xi, et denarios octo monete istius Flandriensis.

Ex his liquet solutionem pensionum tuarum in Angliam diminutioni auri subsequiuisse. Non esset malum significare mihi pensionum tuarum Anglicarum ordinem. Ego instruerem Ludouicum e Castro, qui gratiosius posset has annuatim petere tuo nomine, essetque hoc tibi, ipsisque qui tibi has bene dari volunt, subleuamen: quibus forsan molis est hanc gerere curam, vt bene permutent quod dant. Ludouicus enim gratiosus est ac seruicii affectans.

Quas ego reliquas tuo nomine accepi pecunias, habes ex relatu e⟨pistolae⟩ quam misi cum Quirino. Est enim apud me insimul pecuniarum vsque nunc per me receptarum, sexies centum cum quadragi⟨nta flo⟩renorum Brabantinorum valor et numerus; quod deinceps recepero addam, ac tandem quid iusseris efficiam.

Ego alias commisi humanitati tue Carolum Wtenhouium, qui studii gratia adiit Basileam. En mitto tibi vna hac epistolas aliquod sibi directas. Precor vt eas habeat, ac meo nomine valeat. Valeque tu ac vbi otium fuerit, scribito qualiter vales. Nam multum nobis est valitudinis tua valitudo.

Ex Antuerpia xxiiii^a Iunii 1528.

Tuus amicissimus Erasmus Schetus.

Incomparabili sacrarumque litterarum viro peritissimo, domino Erasmo Rotterodamo. Basilee.

2002. To Ferry Carondelet.

Fausti De gratia Dei, 1528, f°. 2. Basle.
25 June 1528.

[The preface to *Fausti episcopi de gratia Dei et humanae mentis libero arbitrio opus insigne, cum D. Erasmi Roterodami praefatione. Item Faustini episcopi ad Flaccillam imperatricem de Fide aduersus Arianos, et de propositis quaestionibus Arianorum. Peruetustus vterque, sed iam primum in lucem aediti*, Basle, Jo. Faber Emmeus, 1528. Erasmus' share in the book seems to have been confined to writing this preface. Two days after it was dated Ferry Carondelet died: cf. Epp. 1350. 21n, 2010, 2012.]

ORNATISSIMO D. FERICO CARVNDILETO, ARCHIDIACONO BESVNTINO, ERAS. ROTERODAMVS S. D.

Qvid imprecer inuidae semperque studiosis infestae pituitae, quae, cum istic essem, repens oborta simul et mihi fructum intercepit

2001. 14–15. diminutioni] Cf. Ep. 1993. 31–49.
22. epistolae] Ep. 1993.
insimul] all together: Fr. *ensemble*.
26. Wtenhouium] See Ep. 2093.
27. aliquod] *sc.* aliquot.
2002. 1. pituitae] See Ep. 1466. 61n.
2. istic] See Ep. 1440. 4n.

optatissimum suauissimae consuetudinis tuae, et tibi tuisque molestiam attulit, quibus cupiebam esse iucundus ? Nunc etiamsi per valetudinem tutum esset e nido prouolare, non esset per locustas quae passim agros obsident : Aegyptiis illis non paulo nocentiores, siquidem illae segetes modo populabantur, hae nec auro nec vitae parcunt hominum. Itaque quod superest, hoc certe pacto confabulabimur.

Mitto simul cum epistola venatum. Tuumne, inquies ? Nequaquam : citius testudo, quod aiunt, leporem ; sed Aquilae. Cuius, inquies ? Non dubito quin tibi nomen auditum sit eximii viri Hermanni a Noua Aquila comitis, praepositi ecclesiae Coloniensis : qui quum vetustis maiorum imaginibus sit clarissimus, tamen ingenii dotibus, iudicio emuncto, eruditione nec vulgari nec simplici, morum integritate cum rara prudentia, rursus rara animi celsitudine cum admirabili mansuetudine coniuncta, sic excellit vt vel absque stemmatum commendatione non possit non esse celebris et illustris. Is quoniam pro alea et venere literas habet, librum hunc in vetusta bibliotheca, veluti praedam in fruticeto latitantem, inuestigauit ; inuestigatum coepit, captum huc misit : vni missum omnibus communem feci. Vtinam misisset antequam De libero arbitrio scriberemus aduersus Lutherum !

Videtur fuisse conciliabulum Gallicum, in quo damnata sit haeresis Pelagii. Quae mirum quanta celeritate Africam peruaserit. Nam probabile est ortam e Gallia ; quandoquidem accipimus Pelagium fuisse Britonem. Eam iam flaccescentem Iulianus, vir doctus et eloquens, instaurauit : aduersus quem elaboratis voluminibus aliquot congressus est Augustinus. Hinc discere licet quantum periculi sit noua dogmata serere, quum nihil tam absurdum proferri queat quin reperiat suos fautores. Quid enim insanius Manichaei doctrina ? In hanc nomen dederat Augustinus, vir tam doctus et acutus.

Interim animaduertet tua prudentia vere Christianam mansuetudinem illius aetatis episcoporum, qui nihil aliud requirunt a Lucido presbytero (nam is Pelagii dogmata professus fuerat) quam vt absens damnatis articulis subscriberet. Deinde quam fuerit in illis τὸ διδακτικὸν illud, quod Paulus Apostolus cum primis requirit in episcopo. Non enim contenti damnasse, docent ; nec solum proferunt authoritatem concilii, sed Scripturae diuinae testimoniis persuadent. Quam vero cautim ac circumspectim asseritur liberum arbitrium, videlicet vt interim nihil meritis nostris tribuatur ! Sunt qui tradant hunc Faustum aliquando cum Pelagio sensisse. Eoque in Decretis dist. 15. Faustini cuiusdam Reginensis Galliarum scripta censentur apocrypha, quum hic Faustus appelletur. Opus esse vetustum, etiamsi non monerent χρονογράφοι, qui putant eum

5. locustas] Cf. Ep. 1998. 36–8.
10. venatum] Cf. Ep. 182. 1–2.
11. testudo] See *Adag.* 784.
Aquilae] Herm. of Neuenahr ; see Ep. 442.
20. bibliotheca] Perhaps in Spain ; cf. Ep. 1926. 1–2, 5–6.
22. De libero arbitrio] See Epp. 1419, 1481.
37. Paulus] 1 Tim. 3. 2.
43. Decretis] In part 1, dist. 15, Faustinus' works are included in a list of 'Catholicis vitanda'.
Reginensis] of Riez.
45. χρονογράφοι] So Trithemius ; who names him 'Faustus . . . episcopus Reginensis in Gallia, . . . Pelagiano errore foedatus'.

fuisse anno .490.. stilus ipse declarat. In quo facile agnosces phrasim Gallicam. Est enim floridus ac numerosus, et iucundus magis quam vehemens: qualem videmus dictionem Eucharii et Sulpicii. Nam Hilarius, quem Archiepiscopo Panormitano, fratri tuo, dedicauimus, ardentior est, nec perinde dilucidus. Hic Faustus dilucidior Hilario, simplicior Euchario, seuerior Sulpicio, stilum adhibuit ad docendum aptissimum, perspicuum, distinctum, breuem nec insuauem tamen. Ex Veteris Testamenti libris si qua citat, adducit iuxta Septuaginta translationem, ne quis ilico radat Scripturam. Scripsit alicubi diuus Hieronymus studia Galliarum fuisse florentissima: quo magis annitendum vt reflorescant, sicut hactenus felicissime coeperunt repullulascere. Erit vel hoc nomine tibi commendatus, quod Gallus ad Gallum veniet.

Xeniolum hoc tibi fuisse gratum ita demum intelligam si quamprimum pensaris: pensabis autem abunde vel epistolio quamuis breui. Amplitudini tuae precor felicitatem perpetuam.

Datum Basileae. Anno. 1528. Postridie Ioannis Baptistae.

[1874] 2003 [2134] FROM ALFONSO FONSECA.

Madrid MS. Est. 18, gr. 1. 5, f. 23 (*a*). Madrid.
H. p. 651; N. p. 621; Lond. xix. 32; LB. 962. 29 June 1528.

[A rough-draft, perhaps written by John Vergara's secretary: from the same source as Ep. 1643. The packet of letters from Spain, of which this and Ep. 2004 formed part, was delivered to Erasmus in Basle in the first week in March 1529: Epp. 2125, 2126.]

ALFONSVS FONSECA, ARCHIEPISCOPVS TOLETANVS, HISPANIARVM PRIMAS ETC., DES. ERASMO ROTERODAMO THEOLOGO SALVTEM.

QVOD literas tu meas, Erasme, inter laborum et insectationum quibus exerceris, solatia numeras, esset sane quod ex animo gauderem, tum mea, tum nonnihil etiam tua causa; ni vicissim dolori esset, ita per quos minime decebat tecum agi, vt id genus egeas lenimentis, homo recreandis demulcendisque solido ac vero solatio animis natus et occupatus. Quanquam autem sic rationes tuas instituisse te iamdiu arbitror, vt nec istiusmodi casibus magnopere quidem permoueri, nec eorum, si vrgeant, leuamen aliunde quam ex recta synceraque conscientia petere soleas; tamen facis pro tua humanitate et animi gratitudine, dum amicorum studia tanti apud te esse pateris, vt ea nominibus eiusmodi cohonestes. Atque vtinam aliis etiam officiorum generibus, non tantum literis, molestia te prorsus ista eximere liceret, Erasme! Crede mihi, non amplius laborares: quanquam alioqui causae tuae data est hactenus opera non vsquequaque penitenda, vt videatur iam exorta superiore anno procella non modo mitius seuire sed paulatim etiam consilescere. Quodsi omnino, vti spero, resederit, est quod iuuet fuisse suscitatam. Certe, quod in hoc genere seditiosarum concertationum praecipuum est, vt intelligant aduer-

2003. 3. etiam *a*: et *H*. 5. *H*: salatio *a*.

2002. 49. Hilarius] See Ep. 1334. Panormitano] See Ep. 803. 12n. 55. Hieronymus] *Ep.* 125. 6.
2003. 11. cohonestes] Ep. 1875. 18–24.

sarii legitimo sibi iudicio agendum, non vi et oppressione grassandum : id tu hactenus videris abunde consequutus.

Defensionem tuam legimus, sed vt in aliis occupationibus tumultuarie. In ea iucundum imprimis fuit, eam te animi moderationem, magna quidem ex parte (nam ex omni non licet per quosdam dicere), modestiamque praestitisse, quam ipse vti abs te in hoc genere praestaretur, tum optabam tum etiam admoneri te curaueram. Reliquum non est quod iudicem : semper sui similis est Erasmus. Perge igitur, id quod facis, de Christiana republica melius indies mereri, simulque tibi laudem parare immortalem ; de qua tantum abest vt aliquid sit aemulorum improbitate delibatum, vt contra potius eius fulgor hoc attritu nitidius splendescat.

Augustinianarum lucubrationum repurgatio, cui te operam dare audio, prouintia videtur plane te digna. Solus enim is autor ex classicis reliquus videbatur, qui nobis Erasmo obstetricante renasceretur ; quemque adeo ipse vnum ex omnibus maxime restitutum cuperem, ob insitum animi affectum quo in eius herois cultum et admirationem iam inde ab ineunte aetate feror.

Verum in tot laboribus tuis, cur non ego ad id te pro virili mea horter, ad quod perficiendum scio te a multis iamdiu summa contentione inuitatum, quodque adeo tu sponte iam tua et quidem felicissime ceperis ? vt qui in asserendis vindicandisque Christianis studiis tantum adhuc operae posueris, tantundem posthac in confutandis nouis, aut antiquis potius sed denuo subolescentibus, erroribus ponas : quos in dies videmus ceu noxias herbas plus nimio syluescentes Dominicam vineam, in qua tu pro viribus operam exerceas, infestare ; adeoque iam gemmis ipsis palmitibusque officere, vt periculum sit ne, si amplius coaluerint, legitimas stirpes perurant vitio suo atque enecent. Feceris tu quidem rem ista doctrina, ista pietate dignam ; tum Germaniae tuae tot sectis infectae, tot erroribus occupatae, tot denique dissidiis ac seditionibus labenti iam et inclinanti opem tuleris : vt si Christianae pietatis minime ratio habeatur (cuius alioqui scimus primum apud te esse calculum), tamen eximia Imperii istius maiestas et pulchritudo debeat non te modo sed optimum quenque ciuem ad occurrendum ei malo permouere. Quod si praeualeat, haud dubium quin rempublicam vestram propediem habituri sitis e florentissima omnium miserrimam ac perditissimam.

Frustra vero hic tu mihi vulgari illa causificatione virium et eruditionis tenuitatem excuses. Nemini non persuasum est Erasmum non modo esse, sed vnicum ex omnibus esse, huic tanto negotio parem ; non eloquentiae modo doctrinaeque praesidiis, quibus alioqui nouit orbis quantum valeat, sed fidei apud omnes et authoritatis. Qua plurimum pollere in hac causa oportet hominem qui nullis antehac optimatum beneficiis auctus, omni etiam imposterum aditu ad ampliorem fortunam suapte sibi sponte praecluso, in id certaminis non adulandi morbo, non auaritiae ambitionisue vitio illectus, sed studio

24. ipse *add. H.* 25. etiam *a* : et *H.* 43. ceu *a* : seu *Lond.* 57. *H* : Frustrauero *a.* 63. in posterum *N.*

---

21. Defensionem] See Ep. 1967. 31. Augustinianarum] See Ep. 2157 : dedicated to Fonseca.
25. curaueram] Cf. Ep. 1813. 21.

pietatis adductus descendisse credendus sit ; quo vix alius quispiam sit descensurus, qui non vel ordinis sui causam agere, vel paucorum potentiae seruire, atque illis demum vitiis indulgere putetur, quae huic potissimum incendio fomitem ministrarunt.

At plenum periculi est negotium, plenum difficultatis. Aut enim optimatibus foede assentandum, aut eorum moribus conuitium odiose faciendum. Quid ergo ? Ob eam difficultatem verae pietatis patrocinium deseremus, et Ecclesiae puritati hominum vitia fraudi esse patiemur, vt quod nos peccamus, illa luere videatur ? Quin ita potius negotium temperare licebit, vt et aduersariorum falsa dogmata, et nostrorum corrupti mores gemino industriae fructu taxentur ; vt his ad saniorem, illis ad sanam omnino mentem redeuntibus, pace aliquando inter principes firmata, incipiat tandem nullo tumultu, nulla rerum perturbatione constitui componique respublica.

Sed quid haec ego ad te, qui ea omnia multo teneas melius ? Excusationem tuam qua iter ad nos deprecaris, quando aliud fieri nequit, libenter accipimus : et alioqui sat scio tam honesti ocii rationem multo tibi melius quam peregrinationis constaturam, tum eius consilii fructum ad plures permanaturum ista studiorum assiduitate. Cui aliqua ex parte iuuande syngrapham telonicam ad te mittendam curauimus. Dabitur aliquando occasio benignius tecum agendi. Vale et nos ama. Madriti. iii. cal. Iulias. M. D. XXVIII°.

[1875]2004[2133] From John Vergara.

Madrid MS. Est. 18, gr. I. 5, f. 22. — Madrid.
29 June 1528.

[A rough-draft, by the writer of Ep. 2003, from the same source as Ep. 1643. First printed, with omission of the opening sentences (ll. 1–7), by A. Helfferich in *Zs. f. hist. Theologie*, N.F. xxiii, 1859, ff. 597–8 : he is manifestly wrong in ascribing it to Gattinara. Bergenroth, in printing two sections (iii. 2. 465), wrongly ascribes the letter to A. Valdes.]

Ad litteras tuas quas accepi binas, postridie Cal. Septemb. et idib. Octob. datas, serius respondeo, Erasme, vir clarissime, quod meas sine Principis mei litteris ad te venire noluerim. Et alioqui ab amico tam serio occupato, tam omnium vndique epistolis impetito, minus officiosum existimo diuturni silentii quam nimium frequentis officii culpam deprecari : eum praesertim a quo in rebus grauioribus nullum queat officium desyderari. Quod calami mei sordes et torporem non modo boni consulis sed et, si diis placet, laudibus effers, agnosco studium in me tuum. Iudicium cum non incorruptum esse non possit, a te profectum nec requiro, nec in rem meam esse duco vt proferatur. De causa tua non possum quae scribis omnia non probare ; ea enim sunt quae cuiuis facile probentur, nedum mihi, cui te authore nihil esse potest non probabile. Aduersarii tui, vbi primus ille furor quo te publicae inuidiae caecis studiis obiicere moliebantur, irritus cessit, plumbeo iam gladio rem gerunt, vt

2003. 85. syngrapham] For 200 ducats ; see Ep. 2004. 37. Half the sum offered by Fonseca to tempt Erasmus to visit Spain ; see Ep. 1814. 444–9.

2004. 1–2. idib. Octob.] The second letter, which clearly accompanied Ep. 1885, is not extant. See also l. 36n.

3. Principis mei] Fonseca ; Ep. 2003.

4. impetito] Cf. Ep. 1992. 65n.

13. Aduersarii] See Ep. 1791 introd.

appareat prudentiores tantae intemperantiae propemodum suppenitere. Allatrant adhuc nonnulli, sed ignobiliores, vt iam tota haec factio contemnenda potius videatur quam irritanda. Iudicium videtur in centessimum annum Areopagitico more comperendinatum, vsque adeo de eo iam οὐδεὶς λόγος. Simile consilium sequutos iudices crediderim de Apologetici tui editione : de qua hactenus quidem μόνον ἐπέχουσι, ne vel expresse decreta aduersarios vel interdicta te ipsum cupide ledere velle videantur. Quod si liber ipse ἄνευ τῆς παρασκευῆς aliqua in scenam eruperit, tanto maiori plausu spero excipietur. Quanquam autem non defuturos existimo qui ἐκ τῆς ἐν αὐτῷ παρρησίας τῆς κατὰ τοιούτου τῶν δικαστῶν γένους inuidiam tibi conflare conentur, tamen omnino eius lectio non dubito quin multorum sit fractura improbitatem, multorum dubios animos confirmatura, plurimos denique adiunctura tibi et ex iis qui accusatoribus tuis subscripsere.

Meus Ἀρχιερεὺς solitum in tuenda dignitate tua studium tibi prestat. Eius fauoris inuidiam isti in me totam deriuare contendunt, nec a minis interim temperantes. Ego quam tibi diligentiam nauare coepi, eam indies presto, prestaboque cumulatiorem. Augustini restitutioni magno tum labore tum impensa incumbere te in praesentia intellexit reuerendissimus Praesul ex tuis ad me litteris, statimque ducentos tibi aureos ducatos in eos sumptus decreuit : eorum singrapham his inclusam accipies. Cupit autem, quod ex ipsius litteris intelliges, operam tuam in haereseon vestrarum confutatione plurimum collocari. Ita enim existimat, qui in Dominicae vineae cultu sic agrum subegerit, sic surculos posuerit, sic caeteris culturae partibus satisfecerit, eum non posse sine culpa runcationem pretermittere, sine qua irritus fere fuerit reliquus labor.

Ea de re scio te a pluribus iamdiu interpellatum, nec dubito consilii tibi tui rationem constare. Eam tamen, si non omnibus, certe praecipuis amicis probatam velle debebis.

Franciscus frater diutino grauique morbo correptus, sed interim mirum in modum litteris tuis recreatus, aegre quidem apud me sed reualuit ; nondum tamen ad pristinum animi corporisque vigorem et alacritatem rediit. Fortasse dabit ad te aliquid litterarum. Quin et Touaris etiam frater ad te scribit, ne non omnes ocio isti tuo negotium facessamus. Reliqua est adhuc soror Elysabetha, virgo a Musis non aborrens, quae primum libris tuis, his qui patrio apud nos sermone loquuntur, delectata, iam etiam Latinos eosdem versat, idque non sine fructu tum eruditionis tum pietatis non poenitendo. Ea contendit a me per litteras vt tibi ex se dicerem plurimam salutem. Tu nos quotquot sumus tuos existimato.

Vale. Madriti. III. cal. Iulias. M. D. XXVIII.

---

21. Apologetici] See Ep. 1967.
34. Augustini] See Ep. 2157.
36. litteris] Presumably the second, of 15 Oct. Augustine is not mentioned in Ep. 1875.
39. litteris] Ep. 2003. 47–56.
50. litterarum] He did in fact write, answering Ep. 1885 (see Ep. 2125); but the letter does not survive.
52. Elysabetha] Not otherwise known to me.
53–4. patrio . . . sermone] The *Querela Pacis* and the *Enchiridion* (Ep. 1556. 47n) were the only ones yet in print ; but a beginning was being made with the Colloquies (Ep. 1873 introd.) ; and see also Ep. 1904 introd.
54. Latinos] Cf. Ep. 2011. 36–8.

2005. To Ferdinand.

Füssen MS. p. 344 (*a*). Basle.
H. p. 879 ; N. p. 833 ; Lond. xxii. 20 ; LB. 877. 15 July ⟨1528⟩.

[In addition to the printed editions, this letter is found, with Ep. 2006, in a commonplace-book written by Gallus Knöringer, prior of the Benedictine monastery of St. Mang at Füssen in Bavaria. The MS. now belongs to the Freiherr von Ponickau : whose agent at Füssen kindly allowed us to examine it at leisure on 26 June 1907. Its contents have been described in detail by F. L. Baumann in *Quellen zur Gesch. des Bauernkriegs in Oberschwaben*, 1876, pp. 413–16 : there is nothing in it later than 1531.

On p. 314 Knöringer copied a letter of his own to Nic. Ellenbog (Ep. 395), 25 June 1529, saying that he had nothing new to send except two letters of Erasmus, to Ferdinand and Faber : probably this and Ep. 2006, which he copied together later on p. 344. His letter is substantiated by its preservation on the other side, in Ellenbog's letter-book now in the Bibl. Nationale at Paris, together with Ellenbog's reply of 11 July 1529 (MS. 8643, vol. ii, nos. 410, 411). To both monks the interest of Erasmus' letters would no doubt lie in the invitation to him to go to Vienna.

Knöringer's copies of them can hardly have been made from the originals : more probably transcripts had been communicated to him by some one equally delighted at the prospect of Erasmus' coming to Central Europe. The MS. preserves fuller headings than the printed editions, also signatures ; but the texts are on the whole inferior. Though giving precedence to *a*, I have adopted the spelling and the readings of H. In one point there is a remarkable divergence, for both letters—the dates of month and year. In each case Knöringer gives January (not February, as Baumann) for July, and 1529 for 1527 and 1528. From the connexion between Epp. 2000, 2006, and from the mention of the invitation to Vienna in Epp. 2028, 2029, 2054, 2055, it seems that the dates in the MS. must be wrong. I can only conjecture that in communicating the letters to Ellenbog, Knöringer may have altered the dates in order to make the letters seem more recent and vivid.

The facts that Ferdinand wrote to Erasmus about this time in 1528 (Epp. 2000, 2007), and that no other letter from Erasmus in reply survives, combined with the association of this letter with Ep. 2006 in the Füssen MS. and, probably, in Knöringer's letter to Ellenbog, suggest that in spite of the unanimity of HN, the year-date of this letter should be corrected to 1528. Though the invitation to Vienna is not definitely mentioned here, Erasmus clearly is declining some proposal which was to be regarded as an honour (ll. 9–12, 18–20) ; and here, as in Ep. 2006, on the ground of health. Cf. also Epp. 2145, 2159.

On the other hand there is no trace of correspondence with Ferdinand in 1527 except in Epp. 1874. 72, 1922. 16 ; where the reference is not, however, precise, and may well go back to the letters of 1523–4.

Examples of other year-dates in H which are evidently wrong, even for correspondence more or less contemporary—for the errors in dating his earlier letters at that time see vol. i, p. 596—, are in Epp. 1369, 1616, 1625, 1637, 1644, 1683, 1705, 1706, 1736, 1743, 1870, 1910.]

INVICTISSIMO FERDINANDO, HVNGARIE BOHEMIEQVE REGI, INFANTI HYSPANIARVM, ARCHIDVCI AVSTRIAE, DVCI BVRGVNDIE, MARCHIONI MORAVIAE, COMITI TYROLIS ET IMPERII LOCVM TENENTI GENERALI.

Si Principis sic de me meriti, sic in me affecti successibus non toto pectore gratularer, Ferdinande Rex inclyte, merito dicar homo hominum ingratissimus : rursus si illius prosperitas mihi non esset

TIT. *a* : SERENISSIMO PRINCIPI FERDINANDO PANNONIAE BOHEMIAEQVE REGI, ETC. ERASMVS ROTERODAMVS S. D. *H*. 3. mihi *add. H*.

TIT. INVICTISSIMO ETC.] The fullness of this title in the MS. may perhaps be attributed to the suggestion made in Ep. 1917. 28–30.

1. successibus] In Aug. 1527 Ferdinand entered Buda unopposed. For further successes see Epp. 1916. 22, n. 2 and 1977. 44–5, and cf. Ep. 2030. 41–4.

vehementer iucunda, a cuius felicitate magna ex parte pendet totius rei Christianae felicitas, plus quam impius haberi debeam. Quanquam enim omnis humana felicitas ab autore Deo proficiscitur, tamen plerunque per bonos principes recreat subleuatque populum suum propicius, per malos affligit offensus. Hic igitur nihil promereor laudis, si facio quod non fecisse summum scelus sit. Hoc mihi dolet, quod celsitudini tuae quid vltra vota propensamque animi voluntatem praestare queam, non videam, nimirum hac aetate atque hac etiam valetudine; quae per se onus esset intolerabile, etiamsi senectutis incommodum non accederet. Certe quicquid his ingenii viriumque reliquiis praestari poterit, id constanter ad extremum vsque vitae diem praestaturus sum, opitulante Deo; qui pro sua bonitate et sine nobis maiestatis tuae res actionesque in Christianae ditionis commodum et Ecclesiae concordiam prosperare dignabitur: id quod nos votis ardentissimis optare non desinimus. Pro fauore quem per literas amantissime scriptas defers, quanquam tu quidem hic nihil facis noui, gratiam habeo maximam.

Date Basileae 18 Cal. Augusti, An. †1527.

Erasmus Rotherodamus.

[2000]2006. To John Faber.

Füssen MS. p. 344 (*a*). Basle.
H. p. 782; N. p. 746; Lond. xx. 70; LB. 965. 16 July 1528.

[For the MS. see Ep. 2005 introd.: some of its readings are clearly good, and may be adopted. The year-date of the printed editions is sufficiently corroborated by Epp. 2008, 2028. The month-date of *a* agrees with that of the MS. of Ep. 2008, evidently written later on the same day; and thus the two letters approach closely to Ep. 2005.]

CLARISSIMO IOANNI FABRO, SERENISSIMI REGIS FERDINANDI CONSILIARIO, S. P. D.

De perpetua tua in me beneuolentia nunquam dubitaui. Principis animum amplector atque exosculor. Istorum cuniculos noui: fugam meditor, sed portum non video. Valetudo in eo statu est vt in solo Deo spes sit. Nec mortem horreo, sed diutinos cruciatus. Aut enim vesicae calculus est aut exulceratio vesicae: vtrunque malum multis mortibus grauius. Scis quid sit vetulam arborem transplantare. Viennam, hoc est in nouum mundum, me vocas iam morientem. Sunt et illic, opinor, cerebrosi theologi peruersique monachi, qui nec pontificibus auscultant nec principibus. Nosti

2005. 4. a *add. H.* 5. plus . . . debeam *H*: ipsius eciam optimo iure dicar ingratissimus *a*. 10. *H*: propensumque *a*. 13. *H*: quitquit *a*. 14. *H*: prestare potero *a*. 15. *H*: prestiturus *a*. 19. per . . . scriptas *add. H.* 20. hic *add. H.* maximam *add. H.* 21. Date *om. H.* Augusti *H*: Februarias *a*. 1527 *H*: domini M. D. XXIX *a*. 22. Erasmus Rotherodamus *om. H.* 2006. TIT. *a*: ERASMVS IO. FABRO FERD. REGIS CONSILIARIO S. *H.* 5. Aut enim *a*: Nam hoc mali aut *H.* vtrunque *H*: vtrum *a*. 6. vetulam *a*, *cf. Cic. Fin.* 5. 14. 39: veterem *H.* 8. opinor *add. H.*

2005. 10. vota] Cf. Ep. 2006. 23–4.
12. valetudine] Cf. Ep. 2006. 3–4.
19. literas] Not extant: see Ep. 2000. 54n.

2006. 1. Principis] Ferdinand.
3. fugam meditor] Cf. Ep. 1977. 26.
Valetudo] See Ep. 1989. 8n.
5. exulceratio] See Ep. 1729. 18n.

tragoediam Hispanicam. Alma Facultas Parisiana ausa est dampnare aliquot meos libellos, inprimis Colloquia, nec possunt vnum articulum docere impium. Rabiunt illic quidam fortiter duce Beda. Sola conscientia me reuocat a Lutheranis: alioqui declararem illis furiis quales sint.

De emolumentis leuiter laboro, iam hinc migrare meditans. Linguarum professores et alibi magnis salariis conducuntur, sed non sunt qui audiant: tantam ignauiam inuexit hoc nouum Euangelium. Iam vt nihil deterreat a Vienna, quis deus me illuc perferet? Huic vesicae malo agitatio mors est, et in dieta vel minima nouitate periculose offendor. Quid autem faciam Viennae, in ciuitate superba, vt audio, planeque Germanica? Ne salutationibus quidem eruditorum excipiendis sufficit valetudo. Postremo non magni refert vbi hoc corpusculum posuero. De Vienna adeunda votum est potius quam spes. Bene vale, Basileae xvii. calend. Augusti. Anno M. D. XXVIII.

Erasmus Rotherodamus.

2007. To Bernard of Cles.

Opus Epistolarum p. 781. Basle.
N. p. 745; Lond. xx. 69; LB. 998. ⟨c. 16 July⟩ 1528.

[Probably contemporary with Epp. 2005–6, 2008. The second edition of Irenaeus (l. 1) appeared in 1528. For an indication of the contents of the letter which this answers see Ep. 2030. 41–4.]

ERASMVS ROT. BERNARDO EPISCOPO TRIDENTINO S.

Reverende Praesul, vt intelligas tuum genium Ireneo fuisse felicem, nunc rursus excuditur, efflagitantibus bibliopolis. Vtinam isti iuuenes qui quiduis quibuslibet dicant, nihil inscribant magnis Ecclesiae praesulibus nisi quod illorum dignitati respondeat! Istius honorem muneris non tam tibi gratulor quam ipsi Ferdinando; cui hoc magis opus est talibus consiliariis, quo maiorem sustinet ditionis molem. Quanquam hac etiam longe maior imminere videtur: quod vt tum illi tum orbi Christiano felix faustumque sit precor. Manum tuae celsitudinis in literis regiis et agnoui libenter et reuerenter exosculatus sum. Dominus res vestras bene fortunet.

Basileae Anno M. D. XXVIII.

2006. 10. Alma . . . 12. impium *a*: Lutetiae Rectoris aedicto vetiti sunt magistri mea Colloquia praelegere pueris in collegiis, quum nullus adhuc ostenderit vllam sententiam minus piam *H*. 12. illic quidam *add. H*. 13. Bedda *H*. 19. malo *H*: mala *a*. dieta *a*: victu *H*. vel minima *H*: nimia *a*. 22. *H*: Prostremo *a*. 24. xvii *a*: VII *H Lond.*: XII *N*. Augusti *H*: Februarias *a*. M. D. XXVIII *H*: domini M. D. XXIX *a*. 25. Erasmus Rotherodamus *om. H*. 2007. TIT. ROT. *add. N*.

2006. 10. Hispanicam] See Epp. 1791 introd., 1967.

Facultas] See Ep. 1902 introd. The change made in H implies that in the interval between writing and printing Erasmus had learnt of the recent action of the Faculty of Theology; see p. 460.

16. alibi] at Nuremberg; cf. Epp. 1901. 19–21, 2008. 33–4.

21. salutationibus] Cf. Ep. 1342. 158n.

2007. 1. Ireneo] See Ep. 1738.

3. dicant] For a list of books dedicated to Cles see Ep. 1357 introd.

5. muneris] Clearly Cles' appointment as supreme chancellor to Ferdinand; cf. Epp. 2008. 39n, 2030. 42.

9. literis] Cf. Ep. 2000. 54n.

2008. To Caspar Ursinus Velius.

Copenhagen MS. G. K. S. 95 Fol., f. 198 (*a*). Basle.
H. p. 780 ; N. p. 744 ; Lond. xx. 66 ; LB. 966. 16 July 1528.

[An autograph rough-draft (a^1), corrected in seven places, either in the margin or above the line, by Erasmus himself (a^2), and with the heading added by a secretary. The month-date in *a* agrees with that of Ep. 2006, also given by a MS. Though a^2 represents the letter actually sent, and though its readings were followed for printing, a^1 may be adopted here as revealing what was in Erasmus' mind.

The letter answers one from Prague, c. 28 June 1528 (cf. Basle MS. G^2. II. 80. 117), in which Ursinus had made some criticisms of the *Ciceronianus*.]

VRSINO VELIO.

S. P. Paraphrasis in Ioannem exiit autumno superiore. Eam quum Ferdinando nondum Regi dicassem, tamen mea sponte mutaui titulum, et Regis nomen asscripsi, idque nondum certus quomodo res procederet. Hesychius ille theologus, de quo scribis, iam excusus est.

Absit vt tibi leges praescribam, sed amor interdum monet et memorem. Video nihil esse tutius quam nihil scribere. Gestiens significabas tibi delegatum historici munus, nec vlla syllaba significabas id te clam haberi velle ; res autem est eius generis vt praedicari nec Regi sit indecorum, tibi vero etiam honorificum, et nunc deploras orbi proditum quod minime volebas.

In Ciceroniano non erat propositum omnes recensere. Sat erant decem exempla, magisque peccaui quod tam multos nominarim quam quod aliquot praeterierim. Nec eos illic suscepi laudandos, sed Nosoponus omnes submouet a laude Tulliani cognominis, licet obiter aliquid laudum asperserim. Beatum, vt meretur, candidissime tractaram, non editurus tamen nisi prius ostenso loco. Noui delicias ingenii illius. Post venit ad me quasi consultans num expediret nominari. Respondi me facturum quod ipse mallet. ' Fortassis ' inquit, ' praestiterit omitti mentionem '. ' Ita fiet ', inquam ; atque ita abiit. Sunt quos nolim attingere nisi volentibus ipsis. In hoc numero propemodum pono Viuetem. Hermanus Phrysius nihil edidit, nec quicquam illius praeter vnas atque alteras ad me litteras vidi, quibus vere scribis nihil esse suauius. Sauromani plane memi-

TIT. VRSINO VELIO *add. amanuensis* : ERASMVS ROTERODAMVS VRSINO VELIO S. D. *H*. 1. S. P. *om. H*. 4. de quo scribis *add. H*. 14. Nosoponos *H*. 15. asperserim *H* : aspersi *a*. 21. propemodum *add.* a^2. aN^3 : Hermannus *H Lond.* 23. quibus . . . suauius *add. H*.

1. Paraphrasis] See Ep. 1333 : but of the edition mentioned here I can find no trace. None of the later authorized editions contain the change in Ferdinand's title here indicated—a change which it was natural and proper to make. It is difficult to suppose any error of memory; and therefore it seems that this edition of 1527 has completely disappeared.

4. Hesychius] *Isychii presbyteri Hierosolymorum in Leuiticum libri septem*, Basle, Cratander, March 1527 : an early Latin translation edited by Sichardus from MSS. at Lorsch and Strasburg. See P. Lehmann, *Jo. Sichardus*, 1912, p. 48.

7. historici munus] Cf. Ep. 1917. 15.

10. deploras] Evidently that the history of the war in Hungary on which he was now beginning (Ep. 548. 4n), had been mentioned in the *Ciceronianus* (LB. i. 1015AB).

11. Ciceroniano] See Ep. 1948 ; and cf. Epp. 2040. 11–14, 2056. 21–4.

21. Viuetem] For the delicacy of Erasmus' relations with him now cf. Ep. 2026. 3–6.

Phrysius] See Epp. 903. 12n, 1978, 2056.

23. Sauromani] See Ep. 1342. 323n.

nissem, si venisset in mentem. Brassicanus num in viuis esset nesciebam, neque quicquam ille scripto edidit memorabile quod equidem sciam. Quid multis ? Ineptii tam multos referendo ; multo futurus ineptior si hoc egissem, vt ne mediocrium quidem atque humilium quenquam praeterisse viderer. In quibusdam tamen aliquid datum est affectui. Et quum hec meditarer, imo quum hec excuderentur, venit huc H. Epphendorphius, dira minitans. Sciebam esse fumos. Tamen nec Beato nec Bero persuadere potui, donec ipsi re comperta sentirent hominis Thrasonismum.

Vereor ne Viennae veniat vsu quod Noremberge. Sunt professores magno conducti, sed desunt auditores. Et nescio quo fato fit, qui eas litteras profitentur, spirant nonnihil Luteranismi. Verum hac de re scripsi Ioanni Fabro. Gabrieli Saucio queso vt meis verbis dicas salutem et amanter et diligenter. Bene vale.

Datum Basil. 17. Cal. Augusti. An. 1528.

O te crudelem qui tot reges, tot Cesares, tot pontifices sic in arctum compegeris !

2009. To John of Lorraine.

Copenhagen MS. G. K. S. 95 Fol., f. 196 (*a*). Basle.
H. p. 779 ; N. p. 743 ; Lond. xx. 65 ; LB. 964. 16 July 1528.

[The manuscript is an autograph rough-draft, with the heading added by a secretary. In the heading REVERENDISSIMO D., and S. P. in l. 1, have been scratched through, by a contemporary hand : very likely in preparation for the printing in H. In l. 26 *friuolis*, which was added by Erasmus in the margin, has been written by the secretary into the text.

The letter falls between the dedication of Chrysostom to the Cardinal (Ep. 1841) and Erasmus' departure from Basle in April 1529. The volume of Chrysostom has no month-date, but cannot have appeared before July 1527. As Erasmus is applying here for a present promised some time ago but not yet delivered, the year-date is completely established. For similar applications by him for presents which were slow in coming, see Epp. 1690. 141–50, 1855 introd. There is nothing to show whether the Cardinal's present ever arrived.]

REVERENDISSIMO D. IOANNI CARD. LOTHARINGIAE.

S. P. Clarissime Princeps, quum ex amicorum litteris intellexissem amplitudinem tuam impense fauere studiis litterarum optimis, et harum gratia Erasmo, vt aliquod grati animi specimen darem,

2008. 25. scripto edidit a^2 : scriptum a^1. 25–6. quod equidem sciam *add. H.* 28. *H* : videreer *a*. 30. H. Epphendorphius a^1 : meus Thraso a^2 : meus ille Thraso *H*. 31. Beato nec Bero a^1 : amicis a^2. 32. Thrasonismum a^1 : fumos a^2 : praestigias *H*. 34. qui a^1 : vt qui a^2. 35. spirant a^1 : fere spirent a^2. 36. Ioanni *add. H.* 38. 17 *a* : VII *H.* 2009. TIT. *add. amanuensis* : ERASMVS ROTERODAMVS IOANNI CARD. LOTHARINGIAE S. D. *H.* 1. S. P. *om. H.*

2008. 24. Brassicanus] See Ep. 1146.
30. fumos] Cf. Ep. 1934. 170.
33. Noremberge] Cf. Epp. 1901. 19–21, 2006. 15–17.
36. scripsi] See Ep. 2006 introd.
Saucio] Possibly Gabr. Salamanca (Ep. 2098n) is intended.

39. tot reges] Evidently Ursinus' *Monosticha regum Italiae . . ., tum Caesarum. . . Monosticha summorum Pontificum . . .*, Vienna, J. Singren, March 1528 ; with a preface, dated 20 March, to Bernard of Cles, Ferdinand's supreme chancellor.

hortantibus eodem amicis, dicaui tuo nomini libellum, non pro tua dignitate sed qualis tum forte erat paratus ; et abunde magnum officii mei fructum mihi percepisse videbar, si nostrum studium boni consuluisses. Nunc quum non minus preter expectationem meam quam preter meritum, tua singularis benignitas detulit munus tam supra meam dignitatem quam ille libellus erat infra dignitatem tuam, multo gratius erat ornari tanti Presulis testimonio quam ditari munere. Ac sane quod attinet ad animum meum, abunde fruor tua benignitate, datum existimans quicquid datum esse volebat illa ; ceterum apud alios quod exhibeam testimonium non habeo.

Quid in mora sit nescio. Questori tuo scribebas datum negocium ; atque eius ordinis homines fere putant non optime collocatum quod datur studiis. Et hic certe habent multam causandi materiam. 'Exciderat ; non vacabat aliis occupato ; verba dederunt aurifices ; non contigit per quem mitterem.' Vtcunque res habet, hactenus de vasculis ne rumor quidem huc aduolauit ; quid inciderit nescio. Fortassis est aliquis qui credit abunde pensatum officium, quod obiecta spe tam diutinam voluptatem accepi : qua si me voles esse contentum, facile fecero, quum ante promissum mihi felix visus fuerim, quod amplitudo tua studium meum boni consuluisset. Nihil enim dubito quin tua benignitas ex animo promiserit quod obtulit, nec appellata nec expectanti.

Sed de his friuolis plus satis ad tantum Principem. Habeo gratiam quod hactenus apud omnes me tuo fauore subleuaris : quod vt facere pergas, te etiam atque etiam rogo. Dominus prosperet res omnes tuae celsitudinis : cui mancipiolum hoc opto esse commendatum. Datum. Bas. postrid. Id. Iul. An. 1528.

2010. From Christopher Carlowitz.

Breslau MS. Rehd. 254. 46. Besançon.
EE[2]. 63. 16 July 1528.

[An original letter, autograph throughout : but only the last sheet survives. The year-date is confirmed by the death of Ferry Carondelet (l. 6n).

Christopher Carlowitz (13 Dec. 1507—8 Jan. 1578) was born at Hermsdorf, E. of Dresden, in a family with traditions of public service. In the summer of 1520 he matriculated at Leipzig and came under the influence of Mosellanus (Ep. 560) ; whose *Praeceptiuncula de tempore studiis impertiendo*, composed for the help of students, he edited in Sept. 1521, Leipzig, V. Schumann ; also in April 1523 Mosellanus' *Praeceptiones* on Rhetoric, Leipzig, M. Lotther. Of the latter the Zeitz Stiftsbibliothek has a copy which Carlowitz presented to his kinsman Julius Pflug : see O. G. Schmidt, *Petrus Mosellanus*, 1867, p. 73n.

He perhaps left Leipzig in the autumn of 1524 ; cf. Ep. 1501. 125n. In April 1527 he was at Cologne, where H. Alopecius printed for him an edition of Valla's *Antidoti* against Poggio. Next he is found at Louvain ; whence in Oct. he set out to Basle (Epp. 1899. 100–4, 1912. 11n). Erasmus received him into his house, and mentioned him with praise in the *Ciceronianus* (LB. i. 1014D).

That he was already aspiring to the favour of Duke George of Saxony is shown by Epp. 1923,4. Before long he was commissioned to translate into Latin, for Erasmus' attention, one of the Duke's pamphlets ; see Ep. 1951. 27n. By Feb. 1528 he had gone off to Dole to learn French (Epp. 1956, 1983) ; and then after visits to Cologne in April (Basle MS. G. II. 24. 130) and perhaps Louvain (Ep. 2063. 4–5),

23. amplitudo tua *H* : amplitudine *a*. 24. quin *H* : qn *a pro* qn.

4. libellum] See Ep. 1841. 19. vasculis] But see Ep. 2027. 19n.

moved, for better isolation, to Besançon, where in Oct. he completed the Duke's translation (Ep. 2085n).

In March 1529 he went to the Diet of Spires (cf. Ep. 2130), in quest of State service wherever he could find it, and warmly recommended by Erasmus (Epp. 2121–2, 2141, 2166). Being accepted in his native Saxony, he was sent in Aug. 1529 on an embassy to England, where he made the acquaintance of More and composed a report on the Divorce. In March 1530 he was in Cracow, seeking support for Ferdinand (cf. AT. xii. 306); and met there the much-travelled Sigismund of Herberstein (Ep. 1633 introd.). Duke George appointed him to his council; and thenceforward his life was spent in diplomacy and foreign affairs. After the Duke's death (1539) he was for a time in disfavour; but under the Elector Maurice (1541–53) he regained his position, and he continued to serve the Elector Augustus (1553–86).

The influence of Erasmus upon him is perhaps shown in the moderation with which he encountered the religious conflicts of the time. In 1549 Geo. Agricola (Ep. 1594. 105n) dedicated to him *De mensuris quibus interualla metimur*, Basle, Froben, 1550; recalling their friendship with Mosellanus at Leipzig in 1522.

See a life by F. A. von Langenn, 1854, and Cam. E. i, ii, with series of his letters to Camerarius, mostly undated, of his later years.]

. . . meque, vt ne posterius hac de re sibi verbum facerem, rogauit. Haec te caelare nolui, vt quid tibi de eius in te animo expectandum esset, cognosceres. Si quid praeterea extiterit quod te scire tua interesse putabo, id, cum habuero cui literas dem, pro mea in te obseruantia libenter ad te praescribam. Nunc autem nihil est, nisi quod superioribus diebus amicus tuus Carondiletus diem suum obiit: quod tamen te iampridem audiuisse non dubito. Vale.

Bezantii 16 Iulii Anno M D XXVIII.

Bezantium migraui, non quo Dolam in totum reliquerim, sed vt a Germanorum, quorum ibi nimio maior numerus est, consuetudine paulisper seiunctus, Gallicae linguae meliorem operam dare possim.

Iterum vale et, si quando ad Saxoniae Ducem scripseris, commendationem tuam renouato.

Christoph. a Carlewitz.

Clarissimo viro, domino ⟨Erasmo⟩ Roterodamo, ⟨theolog⟩o, amico iustis ⟨de cau⟩sis vni omnium re⟨ue⟩rentissime colendo. ⟨Bas⟩ileae.

2011. From John Henckel.

Breslau MS. Rehd. 254. 84. Sopron.
EE². 64. 18 July 1528.

[An original letter, autograph throughout (a^1); corrected at three points by another hand (a^2), very likely Henckel's. First printed by G. Bauch in *Törtênelmi Tár*, 1885, p. 353. The year-date is amply confirmed by the contents.]

S. D. Quod pace fiat tua, sanctissime mi Erasme, cogit me rursum summa mea in te obseruantia et amor incomparabilis vt ad te scribam. Si quid autem hic pecco, vt nunquam non peccat importuna beniuolencia, id vel D. Antonino nostro qui me primus corrupit, vel tuae humanitati quae eam mihi longe grauissimis litteris con-

2011. 4. a^2: Anthonino a^1.

2010. 1. rogauit] Perhaps Carinus; cf. Ep. 2063. 1–32.
6. Carondiletus] Ferry, † 27 June 1528 (Ep. 1350. 21n); cf. Ep. 2012. 13–20.
13. renouato] Cf. Ep. 1924. 41–7.

2011. 1. rursum] Cf. Ep. 2110. 1
4. Antonino] See Ep. 1602.
5. litteris] Perhaps Ep. 1672. Henckel had written to Erasmus c. 1 April 1527; see Ep. 1810. 39–44.

firmauit corruptelam, imputabis. Hanc denuo appello, illo potius quem impudentiae huius authorem et magistrum habeo, nunc apud te deprecatore et patrono vsurus ; si quis modo esset optimi alioqui hominis vsus, quod ego sine lachrymis commemorare non possum. Nam, si nescis, ereptus est non tam nobis quam sibi ipsi Antoninus, etiamnum viuus vidensque, dirae ac propemodum deploratae phreneseos iniuria, quam creditur nimio suae medicinae studio incidisse, dum existimationi de se hominum, quae vbique maxima erat, conatur respondere. Tam autem principio vehemens illa fuit vt diu iniectis manicis, ne quid durius aut in se aut in domesticos suos admitteret, coerceretur. Erat spes plurima medicis, qui iam inde ab initio adhibiti fere ludebant operam, fore vt aspirante vere (nam hieme inciderat malum) melius succederet curatio. Sed hic non multo propius quam antea peruentum est ad veram sanitatem. Desipit quidem nunc moderatius, sed desipit tamen ; eoque, vt breuiter dicam, loci redactus est, vt cui sepe non vnius aetatis vitam optauimus, contrariis votis mortem comprecemur.

Sed hec acerbiora sunt quam explicari pluribus velit animus tuus, tam chari capitis miserabili casu plus nimio, quod sat scio, exacerbatus. De me itaque quaedam et quid apud te ambiam, paucis dicam. Ea vero ne grauate audire velis, iterum atque iterum rogo. Et vt quam proxime ordiar, reuersus sum hiis diebus ad Reginam, heram meam, quam afflictis nuper hic et turbatis grauissime rebus deserere coactus sum, veteri functurus officio, hoc est verbum Domini huic aulae annunciaturus : qua vix aliam inuenias quietiorem, modestiorem et rectae pietatis studiosiorem, id quod optimae Principis institutione fit ; quam si domi videas, non in gynecio sed schola esse dicas. Semper in manibus libri ; docet, discit ; et sacris lectionibus viduitatem solatur suam : adeo non obliuiscens veterum, vt quae aliis in summa rerum prosperitate difficilia sunt, in luctu fletuque perdidicerit. Nam Paraphrases tuas, delicias plane suas, quas antea Germanice versas legit, nunc Latine et vt a te scriptae sunt, quottidie voluit et reuoluit et intelligit. Tibi vero ob labores tam sanctos tuos peculiariter sic est affecta vt magis esse non possit.

Quin tu igitur, mi Erasme, eam tibi aliquo certo munusculo magis demereris ? Habes copiam et argumentum non expositum magis quam appositum, ipsam aio personam : non vt hanc laudes, quae laudari satis et pro merito nunquam potest ; sed quemadmodum tibi ob vnam Reginam coniugem omnes coniuges plurimum debent, ita viduae omnes—quarum, vt si vsquam alibi, magnus est ex illa clade

7. quem *Enthoven* : quam *a*. 10. a^2 : Anthoninus a^1. 32. fit *Enthoven* : sit *a*. 34. viduertatem *a*. obluiscens *a*. 35. vt quae a^2 : vtquae a^1.

27. reuersus sum] After departure in 1527 ; see Epp. 1803. 49–56, 1810. 39–44.

28. heram meam] Queen Mary of Hungary ; see Ep. 1297. 53n.

turbatis . . . rebus] After Mohacs ; see Ep. 1754. 29n.

36. Paraphrases] As early as 1521 Leo Jud (Ep. 1737. 1n) had begun translating those on the Epistles into German ; and in 1523 Froschower at Zurich published them for him complete in two editions, folio and octavo. Some extracts from Matt. appeared in German 1521–4 ; and Jo. Evang. complete c. 1524 (Ep. 1551. 14n). See BEr[1].

37. Latine] Cf. Ep. 2004. 52–4.

44. Reginam coniugem] Katharine of Aragon ; to whom Erasmus had dedicated the *Inst. Christiani Matrimonii*. See Ep. 1727.

relictus in hoc regno adeoque in hac aula numerus—ob vnam Reginam viduam se ab Erasmo immortali affectas beneficio sentiant et gratulentur. Dabis hoc serenissimae huius heroidis summae in te obseruantiae, et precibus, si mereor, meis ; illam neque ingratam neque immemorem experturus, me vero, etiamsi iampridem tuus sim, perpetuo obnoxium hoc nomine habiturus. Optime vale, Erasme mi optime maxime.

Sempronii in Pannonibus xviii Iulii, Anno salutis nostrae M D XXVIII.

Serenissimae reginae Hungariae et Bohemiae &c.,
Mariae viduae a contionibus et a consiliis,
parochus Cassouieñ.,
Iohannes Henckel.

Misi ad te hoc exemplo alteras, cauere mihi volens ab hiis quibus literae praedae esse consueuerunt.

Omnis bonae eruditionis principi et assertori, D. Erasmo Roterodamo optimo maximo.

2012. From Jerome Artolbius.

Leipzig MS. — Besançon.
EE. 88. — 22 July 1528.

[An original letter, autograph throughout. The year-date is confirmed by the death of Carondelet. For Artolbius see Ep. 440. 15n.]

HIERONYMVS ARTOLBIVS RHETVS ERASMO ROTERODAMO S. D.

Conatvs saepiuscule sum, Erasme doctissime, aliquid ad te scribere quo animus in te meus tibi innotesceret, etsi dudum Erasmo Rhetus vbique ac semper sibi similis, hoc est candidus ac syncerus laudum Erasmi praeco strenuusque propugnator, innotuerit. Verum prohibuit hactenus partim pudor, partim inscitiae meae conscientia rudis crassaque ingenii mei Minerua, literas dare ad te virum totius ac verae eruditionis decus. Vicit tandem fati necessitas, vt omni iam pudore absterso personatum veluti me tibi ridiculo exponerem. Optarim plurimum argumentum laetiora tibi significandi nobis suppeditasse, quo vel nomine gratior tuae excellentiae nostra foret epistola. At quum non aliter superis visum, quod accidit boni consulendum.

Archidiaconus Vesontinensis, vt paucis dicam, Moecinas tui, vt nosti, studiosissimus, superioribus diebus vita functus est ; quod lapis in vesica eius iam multo tempore minutissimis aequidem calculis concretus, vrinam totis vndecim fere diebus suppresserit, vsque adeo vt tandem ad os ventriculi redundantem vomitione deiicere coactus sit. Quam autem dira atque acerba illi fuerit mors, ab extremis quasi partibus exordium sumens, potioribus humani corporis partibus consensu solo affectis, facile intelligere potes.

2011. 46–7. Reginam viduam] See Ep. 2100.

49–50. neque immemorem] See Ep. 2110.

53. Sempronii] Sopron (Germ. Oedenburg), capital of a Hungarian county; now on the frontier between Hungary and Austria, about 50 ms. s. of Vienna.

59. alteras] Cf. Ep. 1585. 1–2n.

2012. 13. Archidiaconus] Ferry Carondelet; see Ep. 1350. 21n, and cf. Ep. 2010. 6–7.

Sed quod serius quam par est haec tibi significauerim, factum puta tum tabellionum penuria tum maxime quod hunc tibi Moecenatem fuisse Diuione primo cognouerim. Caeterum vt rumoris apud vos, qui temere oriri posset, suspitionem diluam, breuibus accipe quid in itinere Nicolao Episcopo acciderit. Is Dolam profecturus forte-fortuna in manus quorundam equitum incidit, a quibus vna cum comitibus suis vnam et alteram horam vinculis detentus. At tandem sola profectionis suae ratione reddita, laute conuiuio accepti ac impune dimissi sunt. Quippe in toto Burgundionum comitatu praeses ille Marisgallus diligentissimas hodie excubias agit. Haec te latere nolui, quo ne quicquam acerbius illi accidisse suspicareris. Porro, doctissime Erasme, siquid vel erratum aut tibi ingratum fuerit, vt caerte multum, boni aequique consulas. Interim pancratice vale.

Datae Vesontione XI kal. August. an. M D XXVIII.

D. Erasmo Roterodamo, purae ac verae theologiae antisteti. Basileae.

2013. To Mercurino Gattinara.

Madrid MS. Est. 18, gr. 1. 5, f. 13 (*a*). Basle.
H. p. 778 : N. p. 742 : Lond. xx. 63 : LB. 967. 27 July 1528.

[An original letter, written by a secretary (a^1), but corrected, subscribed, and addressed by Erasmus (a^2) : from the same source as Ep. 1643. Between the death of Ferry Carondelet on 27 June 1528 and Erasmus' migration to Freiburg in April 1529.]

S. P., vir clarissime. Nos licet summo in periculo versantes, onusti calculo vesicae, quo dudum periit Fericus archidiaconus Besontinus, frater R. D. archiepiscopi Panormitani, tamen adhuc spe pacis trahimus animam, scientes quod corda regum in manu Dei sunt, qui subito potest ea flectere quocunque visum est.

Hic Franciscus Dilfus iuuenis honesto apud suos est loco natus, et indole singulari planeque, mea quidem sententia, digna quae in aula Caesaris studiis optimis exerceatur moribusque generosis formetur. Nam diutino conuictu domestico mihi cognitus est. Candidum ac felix ingenium, sed indignum quod in ocio et compotationibus conteratur. Quod si tua prudentia non improbat meum iudicium, quod spero futurum, vehementer optarim vt illi locum in aula aperias, quod tua autoritas facillime poterit, et aliquid muneris

2013. 1. S. P. *a* : ERASMVS ROTERODAMVS MERCVRINO GATTINARIO, CAESARIS CANCELLARIO SVMMO S. D. *H*. 6. est *add.* a^2, *in fine versus* : *ante* honesto *transfert H*. 9. domesticoque *H*. 10. ac *a* : et *H*.

2012. 23. Diuione] At Dijon.
25. Episcopo] See Ep. 1714. The purpose of his visit to Dole is not clear.
30. Marisgallus] Perhaps Philip Chabot, Francis' lieutenant-general (Brewer iv. 3495); for the restitution of Burgundy undertaken by the Treaty of Madrid had not yet been carried out (cf. Bergenroth iv. i. 76). But Margaret of Austria in Feb. 1526 spoke of a 'marshal of Borgoyne' who was to take over the duchy for the Emperor : Brewer iv. 1987.

2013. 2. calculo] Cf. Ep. 1989. 8n.
Fericus] See Epp. 1350. 21n, 2010, 2012.
3. Panormitani] John Carondelet; see Ep. 803. 12n.
4. corda regum] Cf. Prov. 21. 1.
6. Dilfus] See Epp. 1663, 1942. 4n. Ep. 2026. 2 shows that he had sent a messenger from the Netherlands to ask for letters of introduction.
9. diutino conuictu] Cf. Ep. 1942. 6n.

committatur in quo istam aetatem exerceat. Spero ipsum iuuenem hoc suis moribus abs te impetraturum. Scio quot examina conentur irrumpere in aulam Caesaream. Sed hic genere, forma, eruditione, probitate talis est vt non debeat ex vulgi censeri moribus. Me certe isto officio tibi multo reddideris astrictiorem, tametsi multis nominibus iam olim obstrictissimum. Opto clariss. celsitudinem tuam quam optime valere.

Datum Basileae 6. Cal. August. Anno Domini M. D. XXVIII.

Indies mitescit febris Lutherana, adeo vt ipse Lutherus de singulis propemodum scribat palinodias, a caeteris habeatur ob hoc ipsum haereticus ac delirus. Sed vereor ne quorundam monachorum stolida improbitas excitet nobis aliam tragoediam. Rursum vale.

Clariss. celsitudinis tuae mancipium
Erasmus Roterod.
mea manu subscripsi.

Clariss. D. D. Mercurino Gattinario, Cesareae maiestatis supremo cancellario. In Hispania.

[1999]2014. From Erasmus Schets.

Basle MS., Scheti Epistolae 16. Antwerp.
27 July 1528.

[An original letter, autograph throughout.]

+

S. P. Ex mense iam preterito scripsi tibi nouissime. Depost accepi tuam epistolam cum alia, quam cum denuntiatione quadraginta librarum sterlingorum in Angliam traditarum tibi transscripsit archipresul Cantuarieñ. Que pecunia, Tonstalli opera per Ytalorum manus, librarum nostratuum quinquaginta, solidorum vndecim, denariorum octo receptu, ad Petrum Aegidium permutatione directa peruenit.

Satisfacior iam duplici dubio, primum quod in Angliam tradantur tibi libre, prout iam sunt, vt id pluries scripsi; preterea quod pro hisce libris L solidis XI denariis VIII nostratibus hic receptis, qui saltem libris triginta nouem sterlingis equiualent, in Angliam recepte sint libre quadraginta. Ex quo liquet eam pecuniam vnius libre pati deminutionem et rosionem, siue id inter hos latitet qui Cantuarieñ vel Londoneñ pro tradenda hac pecunia Ytalis gessere vices, siue inter hos ipsos Ytalos, qui forsan hac permutatione sue vsure licentius quam aequum est indulsere, ignoro. Istius nil opus esset, si simpliciter Ludouico e Castro daretur quidquid bene dari

2013. 15. hoc *add.* a^2 : *om. H.* 21. Domini *om. H.* 23. propemodum *add. H.* a *a* : ac *H.* hoc *add. H.* 26. Clariss. . . . 30. Hispania *add.* a^2 : *om. H.*

2013. 23. palinodias] Perhaps in such works as *Von der Wiedertaufe an zwei Pfarrherrn*, Wittenberg, H. Lufft, 1528, attacking the Anabaptists (LE². 1280), and *Vom Abendmahl Christi Bekenntnis*, Wittenberg, M. Lotther, 1528, replying to Oecolampadius and Zwingli: in which Luther was compelled to resist further advances on his own position. The former was ready for distribution by 5 Feb., the latter by 28 March 1528 (LE². 1281, 1306).

2014. 1. scripsi] Ep. 2001.

2. epistolam] Ep. 1999.

alia] Ep. 1965. 36–40.

3. Angliam] Cf. Ep. 1993. 20n.

saneque permutari tibi velint. Si facerent, non grauereris hisce tam dampnosis curis.

Ytalorum cymgrapham habui a Petro Aegidio—nam eius virtute accepi eam pecuniam ab Ytalis: que nil vltra predictam summam per me ab ipsis receptam continuit, cur vltra non potui expetere. Si cecinisset cyngrapha hos Ytalos in Angliam libras quadraginta recepisse cum promissione has in valorem hic tradendas, ego potuissem me cum his in rationem permutationis posuisse ac nimiam illam vsuram defendisse, liquida ratione.

Preterea quod scribis non velle Petrum Aegidium tuis rebus admisceri, ac quod caueam ne Angli siue quis alius tuarum pecuniarum quiduis penes ⟨me⟩ esse percipiant, id sic curabo vt huius cure nil opus sit tibi. Etenim vsque nunc nec resciuit id quisquis, nec resciet.

Petis insuper pecuniarum tuarum penes me existentium tibi mitti quietantiam. Nouissime scripsi tibi summatim, quod penes me erant sexies centum et quadraginta floreni nostrates, cuius rationem iam lubet tibi spetialius extexere.

Recepi in primis per cymgrapham prenarratam, quam Petrus Aegidius mihi exhibuit, libras L^{ta}, solidos xi, denarios viii nostrates, que reducti in florenos, quorum sex conficiunt vnam libram, ascendunt ad tricentos et tres florenos cum dimidio.

Accepit preterea Ludouicus e Castro in Angliam per manus Quirini tui monete, vt iam est, libras trigintaquinque, quas Ludouicus optima fide permutauit ad me, in libras quadraginta quinque, solidos quinque, denarios sex nostrates, qui ascendunt ad ducentos septuaginta vnum florenos cum stuferis tredecim. Insuper accepi a domino Io. de Hondt dimidiam pensionem sexaginta quinque florenorum. Patet igitur has receptiones simul ascendere ad predictos sexies centum et quadraginta florenos cum stuferis tribus. Quibus addidit iamdudum Franciscus Dilphius florenos xxviii. Sic quod tandem habeam penes me sexcentos sexaginta octo florenos et tres stuferos tuos. Quod amplius recipiam addam, ac quod iusseris de cumulo faciam. Sitque tibi hec mea epistola cyngraphi siue quietancie loco. Delucidius enim non valui tibi tuam rem et explicare et recognoscere.

Curabo vt dominus Io. de Hont quod vltra debet pro elapsa pensione quamprimum tradat. Scripsi Ludouico e Castro vt ipsemet loquatur reuerendissimis presulibus Cantuarieñ. et Londoneñ., ac dicat nemini preter ipsi pecuniam tuam dent, dummodo bene tibi dari saneque permutari velint. Etiam de xx libris ex anno 27 restantibus agat memoriam, idque honeste. Scio hunc omnia tua, dum sciat quid expediat, sollertissima cura peracturum.

Vidi ex Archipresulis epistola quem animum tibi gerant Rex et primates Anglie, quemque fauorem tuis scriptis et studiis tribuant; nec fuit mihi hoc profecto iniucundum. Exhortaris per hos apprime satis ad Angliam mouere te; sed si mouendus esses, non posses me iudice nusquam moueri quietius et quietior quam istuc apud nos.

Tuus Quirinus, qui nouissime tue epistole lator fuit, perrectus in

29. me] Omitted in turning over the page. Cf. Ep. 1999. 20.
48. Dilphius] Cf. Ep. 2015. 1–2.
57. xx libris] See Ep. 1999. 8.
60. epistola] Ep. 1965.
65. Quirinus] Perhaps a mistake for Cannius; see Ep. 1999 introd. But cf. Ep. 2024. 3–5.

Hollandiam satis illic moratur. Nescio quid illi intercesserit negocii. Si quis alius se obtulerit nuntius, decernerem hanc non longius detinendam. Quid amplius scribam non habeo, preter quam ex animo tibi valedicere, multamque tibi exoptare et salutem et prosperiem. Ex Anuerpia. xxvii[a]. Iulii. 1528.

Tuus ex animo Erasmus Schetus.

Summo viro sacrarumque litterarum eximie docto domino Erasmo Rotterodamo. Basileae.

[2001]2015[2024] To Erasmus Schets.

British Museum MS. Add. 38512, f. 27. Basle.
30 July 1528.

[An original letter, autograph throughout: carried by the Basle messenger.]

S. P. Franciscus Dilphus scribit se tibi numerasse viginti florenos in auro quos mihi debebat. Quod si numerauit in argento, fieret meo damno. Nam hic floreni sunt eodem precio quo solent. Coronatis minimum quiddam decessit, vix tertia pars st⟨uferi⟩. Quum in Anglia numerantur coronati, maximum est damnum. Nam illic estimantur magno, apud vos longe minoris. Sed si illic accepti mittantur huc, aliquid est lucri.

Miror Ioannem de Hondt ita cessare. Suspicor quid sit. Est apud eum Petrus Barbirius decanus, theologus, homo famelicus, qui intercipit et ab amicis et ab inimicis quicquid potest. Si nondum numerauit, mitte ad eum proprium nuncium. Penitet quod scripserim ne numeraret M. Laurino pensiones. Malim illi numerari quam nulli.

Carolus Vtenhouenus habet suas epistolas. Viuit mecum, iuuenis moribus compositissimis. Per Cannium scripsi quae volebam. Qui si redierit, nihil illi dabis pecuniae meo nomine.

Bene vale. Basil. 3. Cal. Aug. 1528.

Erasmus vere tuus.

Honorabili D. Erasmo Scheto, negociatori Antwerpieñ. Antwerpie.

2016[2062] From Levinus Ammonius.

Besançon MS. 599, p. 179. Bois-St.-Martin.
31 July 1528.

[From the same source as Ep. 1463. That letter, in which Levinus modestly sought to begin a correspondence, received no reply; cf. Ep. 2062. 1–4. Now after four years Levinus writes again.]

L. AM. D. ERASMO ROTEROD., SYNCERISSIMO THEOLOGO, S. D. PL.

Ὡς πολὺς ἢ μὴν καὶ ἀγανακτῶν καὶ ὅτι μάλιστα χαλεπαίνων τῷ Σκυτορράφῳ, τῷ συμμύστῃ ἡμῶν, πράγματά σοι παρέχοντι καὶ ἐς ἀνεύθυνόν σου

2015. 1. Dilphus] See Epp. 1942. 4n, 1972, 2014. 47–8, 2062. 2. His letter is not extant.

9. Barbirius] For recent difficulties with him see Epp. 1458, 1470–1, 1605, 1621.

11–12. scripserim] Cf. Epp. 1849. 11–15, 1866. 1–3.

15. scripsi] Ep. 1999.

16. si redierit] Cf. Ep. 1999. 18, 14.

2016. 1–2. τῷ Σκυτορράφῳ] Sutor; see Ep. 1591. 25n.

κεφαλὴν ῥητοῖς τε καὶ ἀρρήτοις μάλα πικρῶς ἀκροβολιζομένῳ, καὶ ταῦτά γε εἰκῇ καὶ ματαίως, ὦ φιλότης καὶ ἀληθινὴ τοῦ αἰῶνος τοῦ ἡμετέρου τρυφή, Ἔρασμε ὡς ἀληθῶς πανεράσμιε, πεπληροφόρηται, εἰ καί τις ἄλλος, εὖ ἴσθι, ὁ ἐλλογιμώτατος καὶ ὅτι μάλιστα προσῳκειωμένος σοι, meus affinis D. Ioannes Molendinus, canonicus Tornacensis, *ὃν οὐκ ἀστόχως σὺ ἐν ἐπιστολῇ τινι ἀπομεμυγμένης ῥινὸς ἄνδρα καλῶν τυγχάνεις· ᾧ τινι πολλὰ καὶ πολλάκις ἔγραψα περὶ τοῦδε τοῦ πράγματος,* meum stomachum in illius sinum paulo liberius effundens—*οὐ γὰρ ἦν ἀσφαλὲς τοῦτό γε παρὰ τοῖς ἡμετέροις*—, quum motus indignitate rei tacitus ferre non possem deliris illius nugis a saluberrimis et reipublicae Christianae vtilissimis studiis te reuocatum. Quid enim magis indignum quam tot milium bonorum anxiam sollicitamque expectationem vnius *καὶ οὐχ ὑγιοῦς* hominis interpellatione remorari? Quin illud quoque mihi compertum est, Priorem domus Cartusiae, totius ordinis primatem, literis quorundam fuisse rogatum vt homini maledico silentium indiceret, *ὅς τις, ἐμοὶ δοκεῖν, κρηπῖδας συρράπτειν ἱκανώτερος ἢ βιβλία, ὡς εἴωθε, ῥαψῳδεῖν*: esse illum qui vnus omnia candida Sutorio atramento commacularet, *οὐχόπως τῆσδε τῆς τάξεως τῆς ἡμετέρας* verumetiam theologici nominis certissimum dedecus; qui omnem mansuetudinem intolerabili maledicentia vinceret, et infantissima loquacitate lectorem quantumlibet patientis stomachi delassatum enecaret. Denique quas aras et deuotiones *τῇ ἀνοσίῳ ἐκείνου κεφαλῇ* imprecatus sim, idque potissimum quando, te scribente et iustissime conquerente, legi ab expectato nobis opere De modo concionandi illius insanissimis maledictis auocatum, nec mihi scribere decorum esset; et, si scriberem, satis mihi persuadeo, qua es humanitate, misereret te illius, quamuis nemini bono sit miserabilis. Det illi Deus mentem meliorem.

Non opinor opus esse tibi mea rudi pictura, quod credam illum tuo lepidissimo penicillo suis coloribus depictum cum aliis in catalogo nominum inauspicatorum, quem nobis iamdudum debes ex promissione: alioqui facile animum inducerem vt *ὅλον σοι τὸν Σκυτορράφον ἐς πόδας ἐκ κεφαλῆς, φασί, γράφοιμι, ἅτε τὰς αὐτοῦ φλυαρίας εἰδὼς καὶ μικροῦ δεῖν ἅπασι παρηκολουθηκώς.* Neque quicquam addubito te plusculum illo pingendo fixisse pedem, nec molli articulo contentum citius aequo manum tulisse de tabula: imo ne minimam quidem lineam, quam illum existimares decere, detraxisse; vt omnibus numeris absolutum et suis exornatum virtutibus spectandum nobis proponeres. *Καὶ μέντοι καὶ οὐδέν ἐστι τὸ κωλῦον σε, ἅτε τάξεως τῆς ἡμετέρας προφάσει, μὴ ἀξίως αὐτοῦ περιέψεσθαι αὐτόν. Ὀργιζέσθων οἱ βουλόμενοι· τί τοῦτο πρός σε ἢ καὶ πρός με; Οἱ μὲν γὰρ τοιουτότροποι κακοὶ ἔσονται δηλονότι. Ἐν δὲ τούτῳ γνώσονται πάντες τοὺς τῆς γε τῆς τάξεως οὐχ ἅπαντας εἶναι κακούς, ὄντων τινῶν, καίπερ ὀλίγων, μισοκάκων.*

Memini ante aliquot annos quum adhuc Luteciae Priorem ageret, quendam nostratium obiter illuc sese recepisse, qui forte secum

---

7. Molendinus] See Ep. 371.
ἐπιστολῇ] Ep. 806. 16–17. Levinus adds in the margin: 'Ad Richardum Sampsonem'.
9. *ἔγραψα*] Ep. 1763.
16. Priorem] Bibaucius; see Ep. 1687.
23. aras] *sc.* *ἀράς*.
25. te scribente] In the penultimate sentence of the *Apologia* against Sutor: LB. ix. 804E.
26. De modo concionandi] See Epp. 1660. 33n, 1804. 138–9.
32–3. ex promissione] See Epp. 1858. 366–84, 2045.
45. ageret] *sc.* Sutor.

detulerat Psalterium Dauidicum Graece quondam mea manu descriptum : quod et ipsum tibi, nisi fefellit is qui dixit, Louanii visum fuerat et laudatum. Id in mensa casu relictum, quum subito Σκυτοτόμος ἐκεῖνος interueniens cepisset in manum vidissetque Graecum, haud secus atque anguem tetigisset, excussit digitos, protensoque in alterum indice, comminantis more, ‘ Ha ! ’ inquit, ‘ et tu ex illis ’ ; protinusque sese in pedes dedit, abominatus tantam scilicet impietatem, quod penes Cartusianum reperisset Graecum Psalterium. Atqui is homo nimirum suauis, in eo libello quem aduersus Anticomaritas—nescio quos, nisi forte qui comarum, hoc est arbutum siue vnedonem (quam videlicet Sutor in deliciis habet), vituperarunt—scripsit, ipse coepit nobis subito, si superis placet, graecissare, idque in angelica salutatione. Sed quos nobis, o bone Sutor, dicis Anticomaritas ? Quin dicis Antidicomarianos (in hos enim nescio quid destomachari videris) ? si quid dicere potes, tam doctus vt ne nomen quidem eorum in quos apparasti scribere, emendate possis eloqui. Sed nimirum facis lucri, vt quemadmodum rusticus ille Plautinus ait, Praenestinis conea est ciconia. Quo de libello (o superi, quali quantoque !) plura tibi, Erasme, scriberem (quandoquidem in eo tibi nescio quid minatur, sed ficulno gladio, vt solet, pugnaturus), nam scio tibi nunquam lectum iri : nisi indignum iudicarem tam nugacibus nugis tibi negocium facessere. Profecto tam elegans est, tam lepidis vndique flosculis abundat, vt si cui male velim, satis poenarum mihi sit daturus si in huius libelli pistrinum me impulsore pertrudatur.

Sed quorsum tam multa de illo ? An tota de hoc monstro nobis haec scribetur epistola ? Nequaquam. Non inuitus tamen ab his incepi, vt fidem tibi faciam quo erga te sim pariter et in illum animo. Certe si libere potuissem, nec metus obstitisset quorundam qui cum plus possunt, tum plus satis τῷ θηρίῳ τούτῳ προσοικειοῦνται, iam pridem scisset mundus quam venerandum mihi sit Sutoris nomen, quamque nihil sit quod περὶ τοῦ δένδρου τοῦ δεδοξασμένου, quantum sane ad me attinet, suspiceris. Scis quid velim, nec memorem monere debeo.

Scripsi ante quatuor plus minus annos alteras ad te literas, Erasme, quibus in extremis modeste rogabam vt aliquid e diuo Chrysostomo sua lingua curares excudi : id quod iam fecisse te gratissimum est non mihi solum, quamuis id maxime, sed omnibus etiam studiosis. De quo tanto beneficio tibi multo ante gratias egissem, nisi me secundo vacuis manibus te tantum heroa puduisset adire. Sed Christus

---

47. Psalterium] Perhaps the original from which Levinus made another copy in 1540 : Dresden MS. A. 304.

53. et tu] Matt. 26. 73.

55. libello] *Apologeticum in nouos Anticomaritas praeclaris beatissimae virginis Mariae laudibus detrahentes*, Paris, J. Petit, 1526.

56. Anticomaritas] Also called Antidicomaritae or Antidicomarianitae : explained by Aug. *Haer.* 56 as ‘ haeretici qui Mariae virginitati vsque adeo contradicunt, vt affirment eam post Christum natum viro suo fuisse commixtam ’.

59. graecissare] *Apologeticum* f°. vi.

64. Plautinus] *Truc.* 691.

66. minatur] In the *Apologeticum* Sutor repeatedly fulminates against the ‘ miseros homuntiones ’ who diminish the Virgin's praise ; but I cannot find any mention of Erasmus by name.

78. δένδρου] Cf. Dan. 4. 10 seq.

81. literas] Ep. 1463. 152–4.

82. rogabam] Levinus adds in the margin : ‘ Opinor tamen idem ab aliis quoque rogatum ’.

tibi retribuet omnium nostrum vice plenam in coelo mercedem. Iam praeter elegantissimas De laude precationis, De fato et prouidentia Dei, et in Epistolam Paulinam ad Philippenses homilias, legimus et De episcopi dignitate, Deque diui Babylae martyrio pulcherrimos libros : in quo sane vltimo transferendo, ille quem dicunt Oecolampadium foede lapsus est, cum in aliis plerisque locis, tum in illo : *Δόξαν δὴ καταθέσθαι τὸν πόλεμον καὶ τὸν ἀπράγμονα βίον ζῆν, ἔδοξεν ἰσχυρῷ τινι θεσμῷ καὶ ὅροις ἀσφαλέσι τοῦτο καταδῆσαι τὸ καλόν* : vbi *τὸ δόξαν* *gloriam* vertit, cum sit *ἀπρόσωπος μετοχή*, et non solum tu (quid enim tu non videas ?) sed etiam quilibet mediocriter Graece peritus statim iudicet longe aliter fuisse dicendum.

Sed haec alias. In illis ergo literis animum tibi meum, quum alioquin adire te mihi non foret integrum, misi ; et si quid ex me tibi gratum posset fieri, non dubitaturum id ambabus etiam manibus offerre promisi. Itaque vt fidem meam apud te liberem, te per Christum precor, Erasme—quo sanctius nobis nihil est—, vt quod feci, factum credas animo erga te beneuolentissimo. Nactus tandem hoc anno 1528 amici cuiusdam munere diui Hieronymi librum Epistolarum, in treis tomos per te diuisum atque anno 1524 excusum—in quo et liberius versari possem quam in iis quos ante videram, et ab aliis apud nos habentur, et adnotare excerpereque per ocium quod vsui fore crederem vel mihi vel aliis—, offendi obiter nonnulla quae vt sine praeiudicio tibi paucis indicarem, meus me syncerus erga te amor compulit : partim vt mea sedulitate vtcunque tua studia immortalitate dignissima iuuarem, partim ne vel nunc vel in posterum eadem isti vitilitigatores, qui tua non aequis animis vestigant, deprehendentes, nouam aliquam in te tragoediam, omnia, vt solent, in maius exaggerantes, excitarent ; quum tamen hic nihil criminis sit, sed aut memoriae lapsus, aut non vbique praesentis et attenti animi tantum sit indicium. Quod sane nec mirum est, nec vitio verti debet, si in opere tam vario non semper in officio fuerit animus, sed alicubi somnus obrepserit, quem nos per ocium securi et extra teli iactum, quod dicitur, positi facile deprehendamus. Quod vt auderem, ipsius me diui Hieronymi candor commonuit ; qui Pammachium et Domnionem laudat, quod vel interrogassent per literas, vel excerpta de volumine, per ordinem digesta, misissent ad ipsum, poscentes vt vel emendaret vel exponeret.

Equidem fateor, Erasme, non sum cum Pammachio vel Domnione, si dignitatem spectes, vllo modo conferendus ; sed tamen bona mihi spes est non omnino malam me gratiam hoc officiolo abs te initurum, quod pari erga te animo quo illi erga Hieronymum, nempe amicissimo, hoc laboris assumpserim : vt si forte posthac eadem dabis

---

88. De laude precationis] See Ep. 1563.

De fato] See Ep. 1661.

89. ad Philippenses] See Ep. 1734.

90. De episcopi dignitate] Also called *De sacerdotio* ; see Ep. 1558.

Babylae] See Ep. 1856.

91–2. Oecolampadium] His translation runs, ' Gloriam fore, omisso bello, ociosam dein vitam agere. Itaque decreuit bonum hoc consilium stabili lege et securis confirmari terminis ' : *Chrysostomi Psegmata quaedam*, Basle, Cratander, March 1523, p. 14.

94. *θεσμῷ*] Levinus writes in the margin : ' forte *δεσμῷ* '.

95. *ἀπρόσωπος μετοχή*] ' An impersonal participle '.

101. promisi] Ep. 1463. 111–13.

104. Hieronymi] See Ep. 1465.

119. quod dicitur] Cf. *Adag*. 293.

121. laudat] Hier. *Ep*. 50. 3.

imprimenda, possis admonitus singula pensiculatius expendere et, si tanti sint, vel mutare vel exponere. Quod si facere noles, nec adeo te mouebunt, per eundem te Christum precor, vt in ignem protinus coniecta nullique mortalium posthac cognita, prorsus abs te aboleantur. Quod vt tuto facias, nulli ego sum (bona fide polliceor) ostensurus ea quae in schedis hinc mihi notata sunt: imo ne ad alios permanent, statim Vulcano tradam simul atque resciero tuam voluntatem. Absit enim ab animo meo vt sceleratam mihi gloriam vener e lucubrationibus tuis, quasi plus ego te cernam. Sed tantum collatione locorum et iudicio, vt mihi quidem videtur, non omnino deplorato haec collegi, consultum volens honori tuo: quum nihil hic sit quod vel ad fidem Christianam vel Ecclesiae dogmata pertineat, quae mihi tecum, ni fallor, perbelle conueniunt; sed aut ad lectionis fidem aut locorum citationem modo faciunt.

Praeterea ne temere quicquam fecisse viderer, contuli diligenter cum prima aeditione anno 1516 excusa, et eadem illic omnia offendi, nec mutata in aeditione anni 1516: quod nihil prorsus hic mutatum sit ex aeditione secunda, nisi quod indices sunt additi et locus vnus et alter explicitus. Quae cum ita sint, non indignum duxi vt te priuatim et amice monerem. Habe ergo hoc studium meum grati erga te animi indicium, e cuius sanctissimis laboribus in vtraque lingua me tantum profecisse non apud te solum fateri soleo; et mihi credas velim τὰ ἐκ καρδίας loquenti, quod non minus me vrant maledicta quae ab illis nescio quibus in te certatim congeruntur, quam si in hoc tantum caput inciderent. Caeterum me consolatur, quod te quoque consolari potest, semper ita tulisse res mortalium, vt a pessimis optima quaeque vellicarentur. Ipse diuus Hieronymus, vt alios omittam, velut alter Hercules, cum quibus monstris quamdiu pugnauit! et vix etiam cum tanta illa πανοπλία subsistere potuit. Sed nunc cum Christo placida quiete perfruitur, et breuis tolerantiae magna praemia carpit: qualia te quoque haud dubie post huius calamitosae vitae finem manere speramus. Ne te, quaeso, frangat maledicorum improbitas. Christus Iesus, totius innocentiae fons vnicus, opprobrationes malorum vitare aut non potuit aut certe noluit, vt omnibus suis absolutum tolerantiae pararet exemplum. Sabbati violator, violator legis dictus est; vorator, vini potor, amicus publicanorum et peccatorum, denique Samarites et daemonium habens: tandemque post tam virulenta conuitia ad ignominiosam crucis mortem productus est.

Sed nae ego vehementer stultus qui haec tibi tua ingeram! Facile cum valemus, consilia aegrotis damus. Facile quidem est dictu 'Commorde frenum', 'Dissimules facito', 'Ne regere malum'; sed nequaquam perinde factu facile. 'Hic tu si sies', inquit ille, 'aliter sentias'. Proinde rogandus est Christus vt mansuetudinem, quam vt ipse perfectissimam exhibuit, ita suis praecepit, largiri dignetur: sine cuius perpetuo fauore omnis noster conatus inanis est. Et facile credi potest non ita grauate daturum esse, quando petitur id quod ipse iussit.

Vt vero redeam ad me, nihil est profecto, mi Erasme, quod de mea

---

144. prima aeditione] See Ep. 396.
169. Facile cum valemus] Cf. Ter. *Andr.* 309.
171. ille] Ter. *Andr.* 310.

erga te syncera charitate quicquam addubites. Quod si potes adhuc dubitare, fac vt lubet periculum ; et nisi syncerissimam repereris, autor ipse tibi sum vt quomodo voles me tractes. Sed nunquam, sat scio, reperies. Quapropter bona mihi vicissim de tua integritate spes est, fore vt haec boni consulas, et Ammonium omnino tuum vel inter extremos amicorum tuorum numeres, nulli profecto nec fide nec constantia in te amando cessurum. Veruntamen quantumlibet mihi spes affulget non aliter abs te quam a me scripta sunt, haec accipienda esse : si praesens ipse praesenti de manu, quod aiunt, in manum tibi dare possem, multo facilius et fronte et oculis totiusque oris habitu persuasurus essem, et quam grato sim erga te animo, et quantae sis mihi, si cuiuis hominum, venerationi. Nunc absens absenti, per literas, alienis manibus, et forte nec in tempore nec mollissimo aditu (id quod ego praesens facile cauerem), isthaec offerre tibi compellor, quando aliter non licet.

Quapropter te quaeso per communem spem vitae melioris, Erasme, vt quicquid hic in officio, quod multis tibi nominibus debeo, diminutum est, sarciat tua facilitas *καὶ τὸ παρὰ πᾶσι διατεθρυλλημένον σου εὐέντευκτον*. Scito tamen me tantisper sine quodam metu non fore, ne odium pro gratia reportem, donec tuis literis spem de te conceptam confirmes, et omnino frustra metuisse testeris. Quod vt facias, quocunque tibi modo visum fuerit, te etiam atque etiam precor. Christus Iesus verus Samarites te seruet incolumem ad Ecclesiae suae prouectum, et ab improbis et malis hominibus liberatum sancto ocio vacare sinat.

E Sylua nostra diui Martini, sic dicta domo Cartusianorum prope Gerardimontem in Flandria. pridie calendas Augusti. Anno 1528.

2017. To John Longlond.

Interpretatio in Ps. lxxxv, 1528, p. 3 (*a*). Basle.
Lond. xxix. 38 : LB. v. 507. ⟨c. 1⟩ August 1528.

[The preface to a Paraphrase on another Psalm composed for Longlond (cf. Ep. 1535) ; printed by the Froben firm in Aug. 1528 (*a*) and not again until the collected *Opera* of 1540 (v. 425 : *β*). The month-date can be supplied from Ep. 2018, which is printed later in the same volume. Ep. 2070 shows that the Bishop of Augsburg read the book.]

R. IN CHRISTO PATRI AC D. D. IOANNI LONGLONDO, EPISCOPO LINCOLNIEÑ. IN ANGLIA, DES. ERASMVS ROTERODAMVS S. D.

Vetvs ac vera sententia est, suspiciende Praesul,

Rogando cogit, qui rogat potentior ;

sed longe magis rogando cogit, qui rogat benemeritus. Potentiori non gerere morem parum est tutum, sed benemerito non obsequi turpissimum est. Longe detestabilius est ingratitudinis quam imprudentiae vitium. Porro, quoties rogat cui ius est imperare, is hoc ipso magis imperat, quia non imperat sed rogat. Siquidem im-

2017. tit. Linconiensi *β*.

2016. 186. quod aiunt] Cf. *Adag.* 1708, 3429.
196. *εὐέντευκτον*] affability.

2017. 1. sententia] In *Adag.* 4046 Erasmus ascribes this to 'ille mimus celebris'.

peranti negare, contumacis est ; roganti, inhumanitatis. Iam qui quum possit pro sua autoritate praecipere, pro meritis reposcere, verecunde etiam rogat, et quodammodo rogando non rogat, is nimirum multo violentissime rogat, vt frequenter impetrat pudor quod nulla impetrasset flagitatio.

Tot igitur machinis quum me pulsaris, reuerende Pater, autoritate, meritis, verecunda petitione, hoc minus libuit excusare, quod ipse quasi suggesseris excusationem. Mihi vero nec vna nec simplex erat excusandi materia, eaque fortasse iustior quam tu quoque velles, sed tanto Praesuli, sic merito, sic petenti negare non potui. En habes Psalmum vtcunque tractatum, tamen obsequii citra omnem exceptionem deuoti testimonium. Animum probes oportet, si minus probas ingenium. Nec conatum potes aspernari, si parum respondet euentus. Non te remorabor a Psalmo diutius. Bene vale.

Datum Basileae Mense Aug. An. 1528.

[1907]2018. To Alfonso Valdes.

Interpretatio in Ps. lxxxv, 1528, p. 241 (*a*). Basle.
Lond. xxxi. 49 : LB. x. 1757. 1 August 1528.

[A letter printed at the end of Erasmus' *Interpretatio* of Psalm 85, Basle, Froben, Aug. 1528 (*a*) ; see Ep. 2017, and cf. Ep. 2050. 2–3. In the *Opera* of 1540 (ix. 1442 : *β*) it appears among the *Apologiae*, perhaps because of the description in l. 73. As it answers Ep. 1907, the year-date is unquestionable ; cf. also Ep. 2039. 2n.]

ERASMVS ROTERODAMVS ORNATISS. VIRO ALFONSO VALDESIO, CAESAREAE MAIESTATIS SECRETARIO, S. D.

Qvod mihi pro tuo ingenio modestissime significas, idem ex aliorum litteris dilucide cognoui, extitisse qui Terminum anuli mei sigillum in calumniam vocent ; vociferantes intolerabilis arrogantiae esse quod adiectum est symbolum ' Concedo nulli '. Quid est si hic non est fatalis quidam morbus calumniandi omnia ? Ridetur Momus qui sandalium Veneris reprehenderit ; at isti Momum ipsum superant, qui in anulo quod arrodant inuenerint. Momos dicerem, sed Momus nihil carpit nisi quod prius attente perspexerit. Isti φιλαίτιοι, vel sycophantae potius, clausis oculis carpunt quod nec vident nec intelligunt : tanta est morbi vis. Atque interim sibi videntur Ecclesiae columnae, quum nihil aliud quam traducant suam stoliditatem cum pari malicia coniunctam, iam notiores orbi quam expedit. Somniant ab Erasmo dici ' Concedo nulli '. Atqui si mea scripta legerent, viderent vix quenquam esse tam mediocrem vt illi me praeferam, citius concedens omnibus quam nulli.

Iam qui me propius ex conuictu familiari nouerunt, quiduis vitii tribuent potius quam arrogantiam ; meque fatebuntur propiorem esse illi Socratico, ' Hoc vnum scio, me nihil scire ', quam huic, ' Concedo nulli '. Sed fingant animum tam insolentem esse mihi vt memet omnibus anteponam, etiamne tam stultum existimant vt id symbolo profitear ? Si quid haberent Christianae mentis, interpretarentur ea verba aut non esse mea aut aliam habere sententiam.

2018. TIT. ALFONSO VALDESIO *β* : AL. VAL. *a*.

2017. 13. pulsaris] Cf. Ep. 1535. 3–4. 2018. 2. litteris] Not extant.

DESIGN FOR TERMINUS BY HOLBEIN

From the Kunstmuseum at Basle

Vident illic sculptam imaginem, inferne saxum, superne iuuenem capillis volitantibus. An haec habet aliquid Erasmi ? Id si parum est, vident in ipso saxo expressum ‘ Terminus ’ : in quam dictionem si desinas, versus erit iambicus dimeter acatalectus, ‘ Concedo nulli Terminus ’ ; sin hinc incipias, erit dimeter trochaicus acatalectus, ‘ Terminus concedo nulli ’. Quid si pinxissem leonem, et addidissem symboli loco ‘ Fuge, ni mauis discerpi ’, num haec verba mihi tribuerent pro leone ? At nihilo sanius est quod nunc faciunt ; nam similior leoni sum quam saxo, ni fallor.

Dicent, ‘ Non animaduertimus esse carmen, nec nouimus Terminum ’. An igitur posthac crimen erit scripsisse carmen, quoniam illi metricam rationem non didicerunt ? Certe quum scirent in huiusmodi symbolis captari etiam obscuritatis aliquid quod coniecturas intuentium exerceat, si non nouerant Terminum—quanquam hoc ex Augustini et Ambrosii libris poterant discere—, sciscitari debebant a talium rerum peritis. Olim fines agrorum signo quopiam discernebantur. Id erat saxum e terra prominens, quod ἀκίνητον esse iubebant priscorum leges ; quarum haec vox est apud Platonem, Quae non posuisti, ne tollas. Addita est superstitio, quo magis deterreretur imperita multitudo a tollendi audacia, dum credit in saxo violari deum : quem Romani Terminum vocant, cui fanum ac festum etiam dicatum, Terminalia. Hic Terminus, vt est in Romanis annalibus, solus Ioui noluit concedere ; quod ‘ quum caeterorum omnium sacellorum exaugurationes admitterent aues, in solo Termini fano non addixere ’. Refert Titus Liuius libro ab Vrbe condita primo, ac rursus libro † 6. narrat, quod ‘ quum augurato liberaretur Capitolium, Iuuentas Terminusque moueri se passi non sunt ’. Id omen magno omnium gaudio exceptum est, quod existimarent portendi perpetuitatem imperii. Iuuentus ad bellum vtilis, et Terminus fixus est.

Hic forte clamabunt, ‘ Quid tibi cum fabuloso deo ? ’ Obuenit, non ascitus est. Alexander archiepiscopus titul. S. Andreae, quum a patre Iacobo Scotiae rege Senis in patriam reuocaretur, mihi Romam euocato, velut gratus et amicus discipulus, anulos aliquot dono dedit, habitae inter nos consuetudinis μνημόσυνον. In his erat qui in gemma sculptum habebat Terminum : nam hoc prius ignotum indicauit Italus quidam, rerum antiquarum curiosus. Arripui omen, et interpretatus sum admoneri me non procul abesse vitae terminum ; nam id temporis agebam annum circiter quadragesimum. Haec cogitatio ne posset excidere, litteris hoc signum imprimere coepi. Addidi carmen, vt ante dictum est. Itaque ex prophano deo feci mihi symbolum, adhortans ad vitae correctionem.

---

23. sculptam imaginem] See Epp. 1092. 2n, 1408. 29n. It is well reproduced in E. Major's *Virorum illustrium reliquiae* ; *Erasmus*, Basle, c. 1926, pl. 2.

37. Augustini] *C. D.* 4. 29, 5. 21, 7. 7. Ambrosii] The indexes to Ambrose do not mention Terminus.

40. Platonem] *Legg.* 11. 1 : 913C.

47. Liuius] 1. 55, 5. 54.

54. Alexander] See Ep. 604. 2n.

55. Senis] See Ep. 1558. 22n.

59. Italus quidam] I cannot identify. Perhaps some one in Rome : whither Erasmus went from Siena.

61. quadragesimum] In the summer of 1509 Erasmus was probably 42 ; see App. 2 in vol. i.

63. carmen] See ll. 25–8.

Mors enim vere terminus est, qui nulli cedere nouit. Atqui in fusili imagine asscriptum est Graece Ὅρα τέλος μακροῦ βίου, id est Specta finem longae vitae ; Latine, Mors vltima linea rerum. ' Poteras ' inquient, ' insculpere defuncti cranium '. Forsitan accepturus eram, si obuenisset : sed hoc arrisit, primum quia fortuito contigit, deinde quod geminam haberet gratiam ; alteram ex allusione ad priscam ac celebrem historiam, alteram ex obscuritate quae symbolis est peculiaris.

Habes apologiam de Termino, seu verius de lana caprina. Atque vtinam isti tandem calumniis suis terminum ponerent ! Lubens enim cum illis paciscar vt mutem symbolum meum, si illi mutent morbum suum. Ita sane rectius consuluerint autoritati suae, quam clamant per bonarum litterarum studiosos labefactari. Ego profecto tantum absum a cupiditate laedendi existimationem istorum, vt vehementer doleam quod ipsi sese tam stolidis sycophantiis orbi propinent deridendos, nec erubescant toties cum ludibrio confutati. Dominus te seruet incolumem et corpore et animo, amice in Christo charissime. Datum Basileae, Cal. Augusti. Anno M. D. XXVIII.

2019. From Polydore Vergil.

Chrysostomi Comparatio, 1530, f°. A² (α). London.
3 August 1528.

[The preface to P. Vergil's translation of Chrysostom's *Comparatio regii potentatus et diuitiarum ac praestantiae, ad monachum in verissima Christi philosophia acquiescentem*, Paris, G. Morrhius, March 1530 (α : cf. EE. 125) ; reprinted, with some revision of this preface, at Basle, *s.n.*, 1533 (β). The Greek text had been printed by Erasmus with the two Homilies of Chrysostom on Philippians, which he had dedicated to P. Vergil in Aug. 1526 ; see Ep. 1734.

For the year-date only 1527–9 are possible. The first word of the preface may be considered to confirm 1528.]

POLYDORVS VERGILIVS VRBINAS DES. ERASMO ROTERO. SVO S. D.

Tandem quod mandasti, aliquando suscepimus negocium, vertendi opusculum diui Ioannis Chrysostomi de perfecto monacho maloque principe. Nam nuper me ad studium literarum Graecarum retuli, quo Historiae Anglicae causa iampridem supersederam. Illud autem tu, opinor, minus faciendum curasti, vt ne a monachis gratiam inires, quod doctioribus Musis amicos se non praebeant, neue in odium offensionemque regum irrueres. Sed bene actum : cum enim ad nostros principes in honore natos ac a pueris ad probitatem, iustitiam, beneficentiam educatos, nihil ille tyrannus Chrysostomianus, et monachorum bona pars valde a priscis patribus doctrina, moribus ac vitae sanctimonia dissideat, non est profecto quod hanc libelli barbaram confectionem mihi fraudi fore dubitem ; quando isti, si recta sapient, cum legerint, ad eum perfectum monachum imitandum facile omnes industriae neruos contendent,

2019. 10. valde a α : minus β. 11. dissideat α : respondeat β.

2018. 65–6. fusili imagine] See l. 23n.
67. Mors] Hor. *Ep.* 1. 16. 79.
2019. 1. mandasti] Ep. 1734. 10–11.
4. Historiae] Begun in 1505 at the invitation of Henry VII, but not published till 1534.

illi vero, vt nihil sibi commune vllo vnquam tempore cum malo principe sit, omnibus modis curabunt. Tu autem, qui omnium vocibus ob tuam singularem doctrinam iam in coelo es, intelliges quantum tua apud me quoque valeat authoritas ; qui haudquaquam grauate a te impositum obiuerim munus, tametsi laboris plenum, non item laudis, praesertim Latino homini, qui suus semper esse velit. Vale, Londini, iii. Non. Augusti. Anno M. D. XXVIII.

2020_{2041} FROM JEROME AGATHIUS.

Breslau MS. Rehd. 254. 2. Chambéry.
EE[2]. 65. 5 August 1528.

[An original letter, autograph throughout.
Girolamo Aiazza (c. 1472–1538) of Vercelli in Piedmont, LL.D. and member of the College of Doctors at Turin, was appointed president of the council of Savoy 7 March 1524, and grand chancellor 27 March 1528 (Galli, *Cariche del Piemonte*, 1798, i. 46). He was still in office in 1535 (S. Guichenon, *Royale maison de Savoye*, 1660, i. 117). At his death he was buried in St. Bernard's church at Vercelli. See A. Manno, *Il patriziato subalpino*, p. 13 (in ms.) ; G. Casalis, *Dizionario . . . degli Stati di Sardegna*, 1853, xxiv. 572 ; and F. Mugnier, *Vie . . . de Jean de Boyssonné*, 1897, p. 59. This information I owe to M. André Biver, librarian of Chambéry, Dr. Mario Vanzetti of Turin, and the *parroco* of S. Bernardo at Vercelli.]

IESVS.

CVM Bassileam redyret Secretarius, harum lator, ita tui nominis honestam mentionem habuit, vt me tuorum operum lectione sepissime delectatum, quamuis ignotum ignoto, indoctum doctissimo, ad scribendum impullerit. Excusabam tamen scribendi mihi non subesse argumentum. Respondit, 'Scribe quod prisci solebant, "Si vales, bene est ; ego quidem valeo". Nam vt est humanissimus, quicquid eidem scripseris, laeto animo succipiet'. 'Quin potius argumentum capiam' dixi 'ex miraculi nouitate quod contigisse in Augusta Taurinorum asseuerant. Nam vt est Erasmus noster fidei deffensor accerrimus, ansam etiam capturus est aliquid disserendi in Luteranos et antiquarum heresum innouatores.' Ad te igitur mitto epistolium, etsi non ellegans, plenissima tamen veritate suffultum, praesentibus tabellis inclusum, quod ad me ex Taurino transmissit quidam amicus meus, vir integre et spectate fidei. Per ipsum facile cognosces verissimam esse quam de purgatorio nos fideles asseueramus sententiam. Etsi ex lectione Dialogorum Gregorii plurima etiam possint cerni que nos in hanc sententiam trahant, non minimum tamen erit priscis auctoribus et istud adiicere ad Cristianam relligionem tuendam.

Incultus homo et minime literature, finem scribendi faciam, ne tuas aures incultis verbis obtundam, si prius tibi notum fecerim me tui nominis studiosum, et plerumque, cum a forensibus et quottidianis publicis negotiis vacare contigit, in operum tuorum lectione

2019. 20. Aug. *β*. Anno *add*. *β*.

2019. 19. suus] *sc*. sui iuris.

2020. 1. Secretarius] Probably a member of the secretariat, either of Basle or of Savoy : if the latter, perhaps Amblard Alardet (Ep. 1852. 16).

8. miraculi] A little more light on this may be gathered from Ep. 2041. Erasmus evidently considered it to be an imposture, like the celebrated affair at Berne : for which see Ep. 1033. 250n.

versari. Tu autem qui Hieronymianus es, Hieronymum qui doctos colit et dilligit, amore et caritate Cristiana prosequere ; nam ego te ipsum cordis occulo veneror et intueor, et si quid quod tibi gratum futurum sit, prestare potero, id re quam verbis libentius faciam. Bene vale.

Ex Chamberiaco nonis augusti 1528.

Tui studiosissimus

Hieronymus Agathius

manu propria.

Venerᵒ. et doctissimo viro, domino Erasmo Rotherodamo, tamquam fratri.

2021_{2046} From Germanus Brixius.

Selectae Epistolae, fᵒ. a². Gentilly.

H. p. 899 : N. p. 840 : Lond. xxii. 27 : LB. 968. 12 August 1528.

[This letter and its answer are concerned with the 'tumult' which had arisen in Paris over the *Ciceronianus* (see Ep. 1948 introd.) : because Nosoponus, one of the speakers in the dialogue, had classed Badius as a Ciceronian above Budaeus. Soon after the appearance of the dialogue, first Berquin (Ep. 2048. 1) and then Brixius (Ep. 2046. 1, 85–6) wrote to Erasmus to comment upon the indiscretion. Erasmus replied to Berquin (Ep. 2021. 1n), sending a copy for Brixius to see (Ep. 2047. 29n) ; and wrote later to Brixius (Ep. 2021. 136n), urging him not to draw attention to the matter.

But Budaeus' friends fastened upon it at once, and in a short time stinging epigrams were in circulation, which were attributed to Jo. Lascaris (Ep. 2027. 26n) and to Budaeus' loyal admirer Ja. Tusanus (Ep. 2077. 11n). In August Brixius and Wain (Ep. 2027) reported the excitement which had arisen ; and Erasmus quickly decided that he must make a public rejoinder.

He hastily composed an answer to Brixius (Ep. 2046), and in compliance with his suggestion (Ep. 2021. 105–16) decided to publish the two letters : adding, perhaps to fill out the volume, three other long letters which were of the nature of *Apologiae* (Epp. 1891, 2037, 2045). So quickly was the volume put together, that it has no preface ; though the verso of the title is blank. Though Ep. 2046 is dated 6 Sept., the book was in print and ready to be dispatched to friends on 16 Sept. (Epp. 2050, 2051) : the *Selectae Epistolae* (G), Basle, Froben, 1528.

Besides G as a source for these two letters there is also a Paris edition, *Epistolae duae : Germani Brixii altera, altera Erasmi Roterodami, qua calumniam a suo Ciceroniano depellit, quam illi a quibusdam intentari ex Brixii literis intellexit, quasi scilicet Badium Budaeo loco quodam, quod ad eloquentiam attinet, serio praetulerit* (*a*) ; printed by Simon Silvius for Chr. Wechel, 1528.

G and *a* are evidently connected, for in many readings they agree together against H and N. Their texts are almost identical, the only divergences being that *a* has four trivial variants (Ep. 2046. 48, concitauerunt : 56, Marcum : 195, Bayfius : 385, vireta), and two evident misprints (Ep. 2046. 174, *om.* me : 332, sentiant). That one volume is a reprint from the other may be inferred from the truncation of Ep. 2021 in both, at the same point—a coincidence which could scarcely have arisen if the two had been independently edited.

As his material, each editor had, for these two letters, one letter actually dispatched and one rough-draft. The Basle printers had the advantage in time, for Ep. 2046 was ready for them as soon as it was written ; in Paris it could scarcely have reached the printers before 10 Sept. As G was being distributed to friends on 16 Sept., it may safely be inferred that it was not reprinted from *a*. It follows therefore that Brixius sent G to Silvius for reprint, his purpose being no doubt to support Erasmus' credit by quickly publishing the prompt response to the suggestion he had made in Ep. 2021. 105–16. Accordingly there is no need to distinguish *a* from G in the *apparatus criticus*.

The year-date of these two letters needs no confirmation. Erasmus' correction of the offending passage may be shown by collation of the first two editions of the *Ciceronianus*, Basle, Froben, March 1528, pp. 368–9 (α) and March 1529, p. 159 (β) :

B. Quid si Iodocum Badium ?

N. Istum citius admiserim in hoc laudis certamen quam Guilhelmum Budaeum: nec infeliciter omnino cessit conatus Badio, felicius tamen cessurus nisi curae domesticae reique parandae studium interrupissent ocium illud Musis amicum, huius laudis candidato necessarium. Vtcumque Guilhelmus Budaeus eximiis variisque dotibus suspiciendus est.

2. Guilhelmum Budaeum α: Apuleium β.
3. adest illi facilitas non indocta *post* Badio *add.* β.
5. Vtcumque Guilhelmus Budaeus α:
(B). Fortassis huius honorem tituli tribues Galliarum decori, Guilhelmo Budaeo.
N. Qui tribuam quod ille nec ambit nec agnosceret si tribuero ? quanquam is β.]

GERMANVS BRIXIVS ERASMO ROTERODAMO S. D.

Venio ad epistolae tuae partem, quae ad te magnopere pertinens, mihi tecum quodammodo communis est : facere enim non possum pro necessitudinis nostrae iure, quin ipse statim existimationis istius tum commodi tum incommodi particeps fiam. Equidem magnopere optarim, Erasme amicissime (sanctius verbum vsurpare hic non possum), nullam nubeculam, hoc praesertim tempore alioqui studiis humanioribus satis infesto, subortam fuisse, per quam amicitiae cum Budaeo tuae splendor obscurari posset. Est Budaeus, quod tu non nescis, nostris omnibus sic admirabilis, vt eum tanquam pro numine aliquo studiosi omnes hic colant. Hoc non solum obtinuit hominis fides, probitas, autoritas, verumetiam aetas, ingenium, doctrina ; quae talis quidem est, vt nihil sit quod discere velis, quod ille docere non possit. Mihi certe id ille est semperque fuit, quod Plinio Aristo suus erat : nam quoties aliquid abditum quaero, mihi Budaeus thesaurus est ; et vt summatim dicam, talis est Gallis suis Budaeus qualis Germanis suis Erasmus. Quo maior indignatio nostrorum omnium animos subit, quod, hac in opinione, iusta de causa, quum sint, existiment illum abs te non tantum Badio collatum sed et postpositum. Scio Badium non esse prorsus ἄμουσον. Verum qualis qualis est, talem se certe hominibus nostris hactenus probauit, vt quoties de doctis sermo inter doctos incidit, de Badio plane οὐδεὶς λόγος. Illi, quod non inficiaris, quaestus tantum, non eloquentia, scopus est.

Mihi porro epistolae πρὸς τὸν δεῖνα tuae exemplo opus non erat, vt ad causae tuae patrocinium instructior fierem. Nolim tamen multis de causis non lectam mihi epistolam. Sciunt nostri omnes quid statim aperto ore dixerim, quum apud me plerique grauissime quererentur, post Ciceroniani aeditionem, ob multa in eo libello quae non omnibus arriderent ; sed praesertim ob perstrictum (ita enim loquebantur) Budaeum : qui iidem vt me secum sentientem facilius inuenirent, quam poterant inuidiosissimum mihi reddebant Nosoponi tui latum de me iudicium. 'Apagete', inquam ego, 'non attenditis in Ciceroniano quod ante omnia attendendum fuerat, Erasmum diuersum sentire quum Nosoponus, diuersum item quum Bulephorus loquitur ; praeterea toto in opere autori vnum hoc

TIT. EPISTOLAE FRAGMENTVM *ante* GERMANVS *add.* *H.*

---

1. epistolae] Erasmus' letter replying to Berquin : see l. 24, and cf. Epp. 2046. 334, 2047. 26, 2048. 9, 2077. 8.
13. Aristo] See Plin. *Ep.* 1. 22. 2.
24. τὸν δεῖνα] Berquin ; cf. l. 1n. Brixius very likely suppressed the name here because of the suspicions of heterodoxy under which Berquin was now labouring. Cf. Ep. 2027. 1–16.
32. iudicium] LB. i. 1012CD.

fuisse propositum, non quidem vt Tullianam eloquentiam vellicet (id enim factum plane insani hominis factum fuerit), sed vt superstitiosam quorundam Tullianae dictionis affectationem, quam ipsam nemini antiquorum curae fuisse videmus, rideat detesteturque. Quod argumentum feliciter, nisi me meum iudicium fallit, atque adeo Ciceroniane, hoc est magna arte, pari eloquentia nec minore copia, ab Erasmo tractatum inueniet, quisquis hactenus prudens patiensque fuerit, vt Ciceronianum ipsum prius attente totum legere quam de eo minime lecto pronuntiare maluerit. Nam quae, malum, animi peruersitas aut iudicii praeposteritas illa est ! damnare, non dico quae minus recte intellexeris (id enim leuius malum), sed quae prorsus nunquam legeris, ac quae ne in animo quidem vnquam legere habeas ? ' Memineram enim, Erasme optime, damnandis praesertim scriptis tuis aliis atque aliis antehac multos hac eadem temeritate transuersos actos.

Omnia porro, quae tum pro causae tuae tuitione a me in medium allata sunt, tibi hic recensere nec possum nec libet. Sed tamen quod ad animi erga te mei significationem pertinuit, equidem refellendis a me illorum rationibus beneuolentior tibi quam antea essem, nihilo sum factus, diligentior ad declarandam beneuolentiam multo. Ego enim tametsi nihil videbatur ad meum erga te amorem addi posse, tamen tali inter nostros tumultu ob Ciceroniani aeditionem oborto, non maiore quidem studio sed acrius, apertius, significantius dignitatem defendi tuam ; atque ita demum defendi, vt ipse ego iam defensore aliquo indigeam, qui causam apud illos meam tueatur. Vocor enim ab illis in ius, quod Erasmo plus aequo propensus sim. Huius rei testis mihi locupletissimus apud te esse potest Thomas Lupsetus, communis amicus, qui et ipse constanter vna mecum a partibus tuis stat, aegerrime ferens existimationem tuam tali de causa in eiusmodi incommodum hic incurrisse.

Sed vt ad illorum sermones questusque redeam, me certe illos audientem vt vetus nostra amicitia stimulabat, vt cauerem ne cui suspitionem animi ex ea quam dixi Nosoponi tui de me sententia offensi darem ; sic tumultus idem, seu simultas potius, maiorem mihi curam afferebat cauendi ne quid cui de summo meo erga te amore detractum esse videretur : quum et alioqui tali ingenio praeditum me agnoscerem, vt me intra me tantum quaeram, externarum laudum minime solicitus ambitiosusue. Meminimus enim quanto maiore cum voluptate, ingenii ac doctrinae fructus in conscientia quam in fama reponatur.

Enimuero, Erasme suauissime, vt te a me apud alios defensum, apud te nonnihil accusem (facit autem tum παρρησία apud omnes mea, tum amor erga te meus, singularis ille quidem et eximius, vt hoc mihi iuris apud te sumam)—vt ergo te apud temet nonnulla ex parte reum agam : equidem quod tu mihi videris ad collationem eam qua de agitur, paulo inconsyderatius descendisse, optarim vel existimationis meae detrimento aliquo redemptum esse, te vel Budaei nomen in Ciceroniano tuo prorsus suppressisse, vel de Budaeo

62. Lupsetus] Cf. Ep. 2052. 13–14. He was in Paris through 1528, in charge of Thomas Winter (Ep. 1360. 11n) : see Brewer iv. 3955, 4015, 4848.

67. vetus] Cf. Ep. 212. 1.

68. quam dixi] Cf. l. 32n.

seorsum quid sentires enunciasse, vel eundem cum alio quouis potius quam cum Badio commisisse ; ea enim vna commissura adeo nostris omnibus inuidiosa est, vt multorum tibi beneuolorum animos a tui studio abalienarit, ob id quod existimant Budaeum cum Badio commissum perinde esse ac si quis Achillem cum Thersite committeret. Talem illi de Budaeo, talem item de Badio opinionem vnanimes imbibere ; quum tamen Budaeus ipse mihi visus sit totam hanc fabulam, quum de ea primum inter nos sermo incidisset, susque deque ferre. Ea est enim tum prudentia tum animi magnitudine praeditus Budaeus, vt sua omnia ad conscientiam, non ad ostentationem referat ; studiorumque suorum non ex illius vel illius sermone mercedem, sed ex ipsismet studiis petat. Non desunt tamen qui mihi narrant illius animum nunc hac de causa esse nonnihil offensum ; sed quod multis iam diebus hominem non viderim, id mihi plane compertum esse non potest.

Proinde tametsi multorum affectum vt rectum iudicium respiciendum haudquaquam puto, tamen non negauerim dandum esse aliquid hominum opinioni : praesertim qui videam vos magnos oratores solere solicite operam dare vt oratio vestra audientis vulgi animis sese gratiosa insinuet ; desiderareque vt a populo plausum, acclamationem, nonnunquam et assentationem magisquam exsibilationem ac cachinnum excipiatis. Itaque non parum de existimatione apud nostros tua bene meriturum te opinor, si praestiteris vt vel loco ad Budaeum pertinente immutato, vel appendice ad opus attexta, vel epistola aliqua ad hunc vel illum scripta, eaque postea aedita, id Gallis nostris probatum fiat, quod re vera omnibus probatum esse peruelim, quodque mihi atque adeo, nisi fallor, Budaeo ipsi, cuius vnius causa agitur, abunde probatum est : te videlicet neque Budaei gloriae inuidere, vt omnino non inuidere mihi facile persuasi (pares enim estis, qui autem inuidet minor est), neque quum de Budaeo et Badio simul verba faceres, te id de doctrina atque adeo eloquentia Budaeana sensisse, quod sensisse multi falso (maligne enim dicere nolim) interpretati sunt. Ad tuam autem gloriam pertinet quam maximum videri eum quem exaequas.

Hic mihi causae totius status esse videtur. Tu videbis causane ea tibi in forum deducenda agendaque, an potius deserenda sit. Nam ego haec tibi a me simpliciter atque amice scripta esse volui, quia aequum erat te pro amore mutuo non solum meam causae tuae defensionem verumetiam consilium in causa tua meum cognoscere. Neque enim solum studio erga te meo verumetiam iudicio de te meo satisfaciendum putaui : videbam enim non tam mihi considerandum esse quid vir optimus in praesentia probares, quam quid semper esses probaturus.

Tuum nunc est, Erasme optime, eadem simplicitate atque amicitia rescribere, consilium meum sequi an ab illo dissentire malis. Qui si tibi erroneus consultor esse videbor, amabo te erroris mei rationem vt explices. Quanquam enim autoritati tuae cedere nulla non in re, nullo non in loco sum paratus ; tamen in ea causa in qua minus apud me affectus quam apud te valere potest, rectius arbitrabor ratione abs te quam authoritate superari. Confido tamen omnino acces-

---

107. immutato] See introd. 108. epistola] Ep. 2046.

surum te sententiae meae, effecturumque vt neque me consilii dati neque te accepti poeniteat.

Quod ad edictum cuius postrema epistola tua meminit pertinet, quidnam ego aliud dicere hic possum, nisi quod edicto cautum esse hostes tui voluere, scripta tua senilia esse, non puerilia, posteaquam pueros solos ab illorum lectione summouendos sanxere? Sed extra iocum, quanquam iocus hic non est, miseret me profecto scriptorum seculi huius, quibus haud satis esse video ad arcendum existimationis, nonnunquam et capitis, periculum, quod sani ad scribendum accesserint, nisi et sanos vbique lectores nacti fuerint; plane enim alienae vel malignitatis vel delirationis, vel vtriusque potius, poenas luunt. Huius indignitatis recordatio in animum meum identidem influens, facit, Erasme doctissime, vt qui alioqui assiduus meditor si qua me quoque possim tollere humo, animum tamen nonnunquam despondeam, mihique reliqua vita ad Harpocratem relegato silentium indicere perpetuum proponam.

Sed de hoc plura alias. Perturbat me magnopere aduersa tua valetudo, in hoc maxime (auribus hic ego tuis, Erasme, nequaquam blandior) quod mihi non vnus homo, sed literae ipsae omnesque bonae artes in vno homine summum periculum adire videantur. Itaque oro te et obtestor, vt tum animi mei perturbationi crebris literis consulas, tum valetudini curandae diligentissime atque accuratissime inseruias. Erit tam hoc studiosis omnibus fructuosum quam animo meo iucundum.

Sed iam finem facio, ne epistolae modum quem iam supergressus sum, supra modum excedam. Tu vero nisi aeque longam epistolam reddis, si modo id per valetudinem potes, non est quod postea nisi breuissimas expectes.

Ex hortis nostris Gentiliacis, ii. Idus Augusti. M. D. XXVIII.

2022. To the Reader.

Adagiorum Opus, 1528, f°. aa^2. Basle.
13 August 1528.

[The preface to a new edition (cf. Ep. 1659) of the *Adagia*, Basle, Froben, Sept. 1528; still further enlarged and with a special dedication added (Ep. 2023). On the verso following this preface is a note by Erasmus addressed to the reader and explaining that the two indexes in the book had been carefully revised for this edition.

The year-date needs no confirmation. For indications of the progress of the printing see Epp. 1986. 19, 1991. 67.]

DESIDERIVS ERASMVS ROTERODAMVS STVDIOSIS S. D.

Vereor, amice lector, ne qui fidem et constantiam in nobis desiderent, eo quod quum proxima aeditione polliciti simus eam fore postremam, nunc tantam adiunxerimus accessionem vt vix alias maiorem. Hoc promisso freti quidam excuderunt Opus Adagiorum, sane nec indiligenter nec infeliciter, vtinam et cum lucro suo!

2021. 147. animo *N*.

2021. 136. edictum] See Ep. 2037 introd.

postrema epistola] Cf. Epp. 2046. 339, 2048. 12: perhaps contemporary with Ep. 2009.

151. valetudo] See Ep. 1989. 8n.

2022. 3. postremam] Cf. Ep. 1659. 1n.

Fauemus enim ex animo commodis omnium, quicunque sua industria rem adiuuant litterariam, modo lucri studium non excludat fidem ac religionem studiis debitam. Etenim qui fugientes impendium, nullo adhibito castigatore docto, dant nobis veterum libros misere contaminatos, mutilos, laceros ac deprauatos, mea sententia grauiore supplicio digni sunt quam qui templa prophanant compilantque. Hic expectas quo colore me ex hac causa expediam. An respondeam cum Agesilao, ‘ Si iustum est, promisi ; si iniustum est, dixi ’, negemque iustum esse quod studiis est inutile ? Non enim sum tam impudens vt cum iureconsultis dicam, Ex simplici promisso non nascitur actio. An prouerbio me purgem, δευτέρων ἀμεινόνων ? negans sapientem sibi turpe ducere, si quando pro re nata consilium in melius verterit. Simpliciter agam ; errorem agnosco, perfidiae crimen deprecor.

Quum promitterem illam aeditionem fore postremam, vere loquutus sum, licet non dixerim verum ; hoc enim dicebam quod animo sensi, et quod omnino fore putabam. Mox vbi prodisset Galenus aliique complures autores hactenus non euulgati, et spes esset alios subinde prodituros, mutaui sententiam ; non in meum commodum—nihil enim hinc mihi metitur—sed in publicam studiorum vtilitatem. Non enim paululum interest vtrum adagia decerpas ex ipsis autorum hortis vbi nata sunt, an ex collectaneis, nuda, interdum et deprauata, vt aliquoties nec sensum nec vsum possis deprehendere. Quod si prodeant autores, num inscitia sit ex his, quae ieiuna sunt locupletare, quae obscura explicare, quae deprauata corrigere ? Equidem non arbitror.

Dices, Poterant ista habere suam appendicem. Poterant, sed hoc studiosis commodius, vtinam esset et typographis ! sed studiorum communium potior debet esse ratio quam emolumenti priuati, si pariter ambobus non potest consuli. Et hanc aeditionem studebamus in alterum annum proferre, simul atque resciuimus opus excudi Lugduni ; sed iam Frobenianae officinae apparatus eo processerat, vt res absque luculento damno differri non posset. Mihi nulla est causa quur aliorum emolumentis inuideam ; non enim hic sum figulus. Nihil autem erat animo Ioannis Frobenii candidius, vtcunque semel atque iterum improbis quorundam instigationibus obsequutus est. In hunc animum successit Hieronymus Frobenius, qui vt parentem viuum magna laborum parte leuare solitus est, ita nunc totam officinae molem humeris sustinet, ea fide, vigilantia ac religioso studiorum amore, vt non solum non sis Ioannem Frobenium desideraturus, verum etiam sentias optimi senis industriam in filio quasi repubuisse. Hic si quis vrgeat me celebri dicto, Turpe sapienti dicere ‘ Non putaram ’, totidem verbis me absoluero, Non sum ex istis heroibus.

13. Agesilao] Cf. *Apophthegmata*, bk. i : LB. iv. 94C.
16. prouerbio] See *Adag.* 238.
23. Galenus] See Ep. 1594. 107n ; and cf. Epp. 1698, 1746. 1–2.
aliique complures] See App. 20.
37. Lugduni] By Gryphius, 1528, a reprint of the Froben edition of Feb. 1526 (Ep. 1659) ; see BEr[2]. *Adag.* p. 109. For an enlarged edition by Gryphius, 1529, see Ep. 2135n.
40. figulus] Cf. Ep. 1437. 223n.
41. instigationibus] Cf. Epp. 1033. 47n, 1526. 33–7.
48. Non putaram] Cf. Ep. 1161. 14.
49. heroibus] ‘ geniis . . . qui laces-

Iam si placatos habeo typographos, quos tamen oportet vel ob hoc mitius irasci, quod locupletator ipse iam adornat migrationem, studiosos arbitror mihi nihilo grauius iratos fore, quam conuiuae non inciuiles irasci solent conuiuatori, si quando sic alloquutus conuiuas, 'Fruamini praesentibus, ne quid posthac expectetis', phasianum aut placentam apponit; praesertim quum nemo vesci cogatur, si nolit. Ac mea quidem sententia, conuenit eum qui hac mensa accipitur aliquanto quam illic aequiorem esse, propterea quod illa fraus ad luxum facit, haec ad eruditionem: ne quid hic interim ad causae patrocinium vocem peculiarem huius argumenti rationem, quotidiana lectione semper veluti ali augescereque flagitantis. Hoc si probatissimi scriptores sibi permiserunt in quolibet argumento, iis temporibus quibus codices manu descriptos non nisi magno parare licebat, quur idem mihi non permittam in Adagiis, hoc tempore quo minoris emuntur codices quam fortassis expedit studiis? Non fuit postremus missus, quem dixeram fore. Fortassis hic erit postremus, quem non audeo postremum dicere: sic alios fefelli, vt nunc ipse mihi non credam. Bene vale.

Basileae Id. August. Anno M. D. XXVIII.

2023. To Charles Blount.

Adagiorum Opus, 1528, f°. ee⁸. v°. — Basle.
LB. ii, f°.*³ v°. — 13 August 1528.

[A new preface, printed at the end of the introductory sheets to the new edition of the *Adagia* (Ep. 2022): very likely added as an afterthought, to fill the last page, which would otherwise have been blank.

Charles Blount († a. 19 Dec. 1545), fifth lord Mountjoy, was the eldest son of Erasmus' 'Moecenas vetustissimus' (Ep. 79), by his second wife, Alice Keble; and may be inferred to have been born between 5 March and 23 April 1518 (cf. Epp. 783. 27, 829. 3–4, 888. 21). In 1523 Vives addressed to him from London a short sketch for the education of boys (*Opera*, 1555, i. 7–12: apparently first printed at Strasburg by P. Schoeffer). The present dedication was followed by others in the 1533 and 1536 editions of the *Adagia*, and by the preface to Livy, Basle, Froben, March 1531; Erasmus perhaps considering that the father was best approached through the son. By 1530 Charles, having Peter Vulcanius as his tutor (Lond. xxx. 19, 54, 61: LB. 1034, 1173, 1246), had begun to correspond with Erasmus, who replied on 18 Aug.; and a letter of 26 June ⟨1533⟩ (EE². 74) survives.

For a time he was page to Queen Katherine; and on succeeding his father in 1534 he remained in close attendance on the Court. From 1537 to 1541 he entertained the Ypres scholar, Andr. Gheeraerds (Hyperius: 16 May 1511—1 Feb. 1564) in his London house; and sent him also to visit Cambridge in July 1540 and Oxford in Feb. 1541 (BN. vii. 703). He seems to have been a patron of Leland; and in 1544, before starting for the attack on Boulogne, in which he played an active part, he tried to persuade Ascham to leave Cambridge and become tutor to his son. Ascham in replying (*Epist.* 1703, ii. 47–9) declares 'illud Musarum domicilium ac familiam' to be second to none, 'praeter vnam in Italia Medicaeam'. See DNB.]

DES. ERASMVS ROTER. CLARISSIMO PVERO CAROLO MONTIOIO S. D.

Vt vere γνήσιος sis patris ornatissimi filius, vt vere bonorum illius

siti saepe perniciem adferunt, perraro iuuant. Vnde qui se commodum, non noxam, allaturos esse pollicebantur, hoc vtebantur adagio': *Adag.* 1448.

2022. 51. migrationem] Cf. Ep. 2013. 1–2.

64. minoris] A clear indication that printing had lowered the price of books.

65. missus] A cast, a throw.

66. non audeo] Cf. Ep. 2049. 20–23.

haeres, Carole fili charissime, praecipua tibi cura sit oportet, ne quid a paternis ornamentis degeneres, teque magis in virtutum quam in facultatum paternarum successionem pares. Quanquam enim ille est antiquissimis maiorum imaginibus illustris, nec deest splendori generis iusta diuitiarum copia, tamen si totum illum aestimes, litterarum ornamentis ac virtutum opibus non paulo tum illustrior est tum opulentior quam stemmatis aut possessionibus. Atque in possessiones caeteras liberos succedere parentibus, nisi vita defunctis, nec mos nec lex patitur ; eorum vero quae praecipua bona sunt, oportet liberos iam inde a teneris vnguiculis haereditatem capessere.

Optat hoc ardentissimis votis amantissima tui patris pietas, et iacta sunt ad id praeclara fundamenta, degustatis vtriusque litteraturae primordiis, quantum quidem ista fert aetas. Et habes ad profectum vndique stimulos et calcaria nequaquam obtusa : primum ipsum parentem ; deinde generosissimam puellam ac tibi ferme parem aetate, Mariam principem, ex Rege docto, Regina docta nec minus pia prognatam, quae iam scribit litteras et bene Latinas et indolem tali genere dignam prae se ferentes ; tum Moricae familiae tot puellas, veluti quendam Musarum chorum : vt existimem nihil opus vltro currentem incitare.

Tantum illud admonere visum est, vt quoniam Adagiorum Opus iam olim nomini paterno dicatum est, in huius quoque possessionis consortium temet inseras ; parenti quidem nihil laudis detracturus, operi vero non parum splendoris additurus, tibi denique, nisi me fallit animus, fructum haudquaquam poenitendum conciliaturus. Nihil est nouum, idem monumentum pluribus inscribi ; et, si nouum esset, responderem patrem et patri simillimum filium pro vno potius quam pro duobus habendos esse. Quid enim aliud est filius quam pater in altero se repubescens ? Et fortasse patri non satis vacat per aulica negocia talibus curis intendere, tibique iam veluti fessus hanc lampadem tradit.

Legito igitur, mi Carole, patri consecratum opus, et inter legendum, Erasmum, quondam patris tui praeceptorem, tecum loqui putato. Dominus Iesus seruet ac prosperet vitam tuam omnem, puer ornatissime.

Datum Basileae Id. August. Anno domini, M. D. XXVIII.

[2015]2024. From Erasmus Schets.

Basle MS. Scheti Epistolae 17. Antwerp.
14 August 1528.

[An original letter, autograph throughout. The year-date needs no confirmation.]

S. P. Alia me⟨a⟩ epistola scripsi humanitati tue quid necessitas exiguit. Nil iam superest quod scribam, preter quod iam simul venerint et alia tua epistola per nuntium Basileiicum et tuus Quirinus

2023. 13. vtriusque] Greek as well as Latin.
17. Mariam] See Ep. 389. 59n. She was born on 18 Feb. 1516.
18. Latinas] Cf. Ep. 1727. 27n.
19. Moricae] See Ep. 999. 174, 175nn.
20. chorum] Cf. Ep. 1404. 28.
23. paterno] See Ep. 126.
27. pluribus] Cf. I, pp. 5. 4–23, 7. 22n.
2024. 1. epistola] Ep. 2014.
3. Quirinus] See Ep. 2014. 65–6.

ex Hollandia ; qui vel patria dulcedine vel negociis forsan illic vsque nunc detentus, non valuit huc citius remigrare. Quid huc illucque nouarum ex fama rerum perceptum habet, daturus est tibi relationem.

Post obclusam aliam meam epistolam recepi aliam dimidiatam pensionem a domino Io. de Hont lxv florenorum, quos addidi tuis pecuniis ex precedenti mea epistola memoratis : sic quod tandem in toto habeam tuos septies centum triginta tres florenos cum stuferis tribus. Sic ibo accumulaturus tesaurum tibi apud me, ac tandem facturus quod mandaueris. Ne cures Io. de Hont, pergebit bene dare quod debebit. Ordinaui sibi vt det quotannis in Curtraco homini ibidem amico mihi, ne vacillet non dandi excusatione, nesciens cui dare debeat.

De xx florenis in auro a Francisco Dilphio accipiendis nil patieberis dampni. Nam ego recepi hos in auro, cuius valor conficit xxviii florenos nostrates. Horum valorem vel media reductionis ratione, vel in ipso auro vt accepti sunt, reacecepturus es.

De coronatis vel alia quauis pecuniarum spetie quam in Angliam tibi soluunt, nescio quid tibi dampni valeat euenire. Nam permutatio iustificat pecuniarum valorem, ibi pluris, hic minoris exstimatarum. Posset tamen, vt dicis, ex hiis pecuniis tibi quid lucri succedere per exportationem. Sed obstat interdictum, dum extra confiscationis periculum non queat fieri exportatio, absque eo quod in itinere ea pecunia mari latronibusque daretur sorti. Securius ergo agitur de his pecuniis permutatione.

Nouarum rerum non est quod lete scribi possit, dum orbis hic inquietissimus est ac feroci Marte tumultuosissimus. Ytalia nundum satis vastata ferro iam fame ac infestissima peste vexatur. Dicunt Gallicum exercitum qui Neapolim obsidet, hac lue fere absorbtum. Nescio quid dicam, Cesareas res vi numinis potius quam armis protegi et defendi videmus. Fruimur hic Gallicis treugis, sed cum Geldrensibus belligeramur, idque vsque nunc satis feliciter.

Disceptant inter se Cesar et Gallus verbis et per tabulas satis fede. Cesar conuiciat Gallum de iureiurando fracto, Gallus enconuerso conspurcat hinc aperte Cesarem in eum mendacem. Cesar veritati fidens nilque plus exosum habens quam mendatium, indixit Gallo pungne congressionem priuatam, nil plus exoptans quam vna eorum morte tot clades finiri. Hic exquirit designari sibi arma, ille campum, quibus ac vbi congrediendum erit : rem fere inauditam ac vere indignam tantis principibus. Nec video quomodo his succensis odiis hec furie finiri poterint, nisi celitus venerit ab auctore pacis Deo, qui sua clementia dignetur horum principum corda, in charitatem liquefacta, coadunire in pacem et concordiam Cristi brachiis dignam.

Vale ex Anuerpia xiiii[a]. Augusti 1528.

Tuus amicissimus Erasmus Schetus.

Incomparabili viro doctissimoque domino Erasmo Rotterodamo, sacre pagine interpreti summo. Basileae.

---

10. tuos] Cf. Ep. 2014. 49.
16. Dilphio] Cf. Epp. 2014. 47–8, 2015. 1–3.
24. interdictum] See Ep. 119. 7n.
30. peste] See Pastor x. 23–5.
34. Geldrensibus] Cf. Ep. 1998. 38n.
39. pungne] For details of this challenge see E. Armstrong, *Charles V*, 1902, i. 180–1, and cf. Ep. 2059. 7–9. The Imperial herald reached Francis on 9 Sept. 1528. For Alciati's *De monomachia* written at this time see Ep. 2049. 57n.

2025. From Adrian Barland.

Breslau MS. Rehd. 254. 17. Louvain.
EE². 66. 14 August ⟨1528⟩.

[An original letter, autograph throughout; first printed in the *Bibliotheca Belgica*, 2nd ser., B. 290. Between the *Ciceronianus* (Ep. 1948) and Augustine (Ep. 2157), and evidently contemporary with Ep. 2026.]

Mvltvm gaudiorum attulit mihi, vir doctiss., aduentus Nicolai tui; nam et litteras a te reddidit et prosperrima te esse valetudine nunciauit. Emoriar si non hoc libentius audierim quam si quispiam de amplissimae haereditatis accessione nuntium attulisset. Haud enim ignoro quantum litteris melioribus quas profitemur, ornamenti adferat vita tua longior, quanquam nihil longum, nihil diuturnum, quod finem habet.

Legi Ciceronianum tuum, in quo dum orbe toto volitas, venis et in Zelandiam. Hic me quoque non, quod maximum esse potuit, inter studiosos, sed facundos numeras. Equidem nihil tale potui agnoscere. Laetatus tamen sum iudicio tanti viri.

Mitto per Nicolaum duas Ciceronis Orationes, illustratas a me scholiis ad vsum eorum qui me rhetorica hic docentem audiunt. Philippicam pro Sulpitio nunc enarramus. Vellem nos habere tuam in aliquot Tullii Orationes interpretationem, qua simul indicares rhetoricum artificium. Excitaret, crede mihi, is tuus labor ad Ciceronianam lectionem scholas omnes, vbi nihil nunc Ciceronianum praeter Epistolas praelegitur, ex quibus mundiciem sermonis iuuentus, copiam et diuitias haurire non potest. Hoc a te si impetrare queam vt facias, si non in plures, saltem in Pompeianam quae prima fere legitur, omnia te mihi summa praestitisse, omnia me tibi debere existimabo. Ante annos non multos scripsisti scholia in libros Officiorum Cice.; habeamus rogo et aliquid Erasmicum in Orationes principis eloquentiae.

De rebus nostratibus nihil habeo litteris dignum, quippe cui nec quae accidunt quotidie nec quae geruntur, vllo modo probentur. Augustinum a te recognitum et emaculatum studiosi hic omnes auidissime expectant. Viues cum illo et perpetuo viues, vt par est, cuius scripta pulcherrima ab iniuria inscitiae vindicaueris. Bene vale, D. et praeceptor humaniss.

Louanii Pridie Assumptae Virginis.

Adrianus Barlandus, perpetuo tuus.

Eximio Theologo D. Erasmo Roterodamo.

---

1. Nicolai] Cannius; cf. Ep. 2026. 1, and see Ep. 1999 introd.

2. litteras] of c. 13 June: not extant.

valetudine] For a brief improvement just then see Ep. 1998. 32–3.

9. me quoque] See LB. i. 1013CD.

12. Orationes] The old bibliographers state that Barland wrote *Enarrationes* of *Cat.* 1 and *Phil.* 9; but no printed edition is known.

14. pro Sulpitio] Cic. *Phil.* 9.

18. Epistolas] The researches of W. Nijhoff and M. E. Kronenberg have produced 5 Deventer and 1 Antwerp edition of *Quaedam Epistolae* of Cicero, between 1504 and 1517; evidently designed for use in schools. Murmellius also edited one at Cologne, Quentell, 24 Sept. 1510.

20. Pompeianam] Cic. *De imperio Cn. Pompeii*, or *Pro lege Manilia*: still one of the first to be read in schools.

23. Officiorum] See Epp. 152, 1013.

25. De rebus nostratibus] For complaints made about the Collegium Trilingue see Ep. 1899. 88–99.

27. Augustinum] See Ep. 2157.

2026. From Conrad Goclenius.

Basle MS. Goclenii Epistolae 13. Louvain.
16 August ⟨1528⟩.

[An original letter, autograph throughout. The year-date is given by the movements of Dilft: cf. also Ep. 2025.]

S. P. Per Cannium nihil habeo quod scribam. Neque enim nec a discessu nec ab reditu nuncii quem isthuc misit Franciscus Dilfus, hic quicquam accidit dignum memoratu. Consilia Viuis nisi e literis tuis non noui. Et animo est sublimiori quam qui nobis quicquam communicet, egoque tuum consilium secutus cum Viue praeter ciuilem amiciciam nihil habui commune. Nulla vero quod sciam hic sunt Senecae scripta exemplaria; sed inuestigabo diligentius, et ad Lypsium mittam, quamprimum dabitur nuncius in illam solitudinem in qua degit. Franciscus Dilfus tuis literis in Hispania sperat se fore commendatissimum. Is nunc totus est in apparando. Si erit aliud, scribam ad nundinas proximas. Louanii xvii calendas 7bres.

Tuus Conradus Goclenius.

Omnis eruditionis principi domino Erasmo Roterodamo.

2027. From Gervase Wain.

Leipzig MS. Paris.
EE. 89. 16 August 1528.

[An original letter, autograph throughout: with prepositions sometimes joined to the words they qualify (cf. Ep. 2064). The year-date is amply confirmed by the contents.]

Apvd Senatum Parisinum Berquinus omnium maxime male audit. Hisce diebus summus Pontifex motu proprio (sic habet bulla) misit rescriptum quo adimit Berquini iudicibus delegatis potestatem iudicandi, et iudicibus qui Berquinum haereseos condemnarunt, dat et confirmat quam ante biennium concesserat potestatem, in crimine videlicet haereseos iudicandi, sic vt ab eis prouocare non liceat. Coniectas, opinor, nunc quanto Berq⟨uinus⟩ sese exponat periculo. Si tuo credidisset consilio, vniuersum negocium esset suppressum, consuluissetque et honori suo et impensis haud mediocribus. Ego putauerim Facultatem Theologiae, Berquini nomine, tibi valde male

---

2026. 1. Cannium] See Epp. 1999 introd., 2025. 1, 2063. 33–4.

2. nuncii] The letter which he carried had reached Basle by 30 July: see Ep. 2015. 1.

Dilfus] See Epp. 1663, 2063. 51–5.

3. Viuis] His coolness towards Erasmus at this time, no doubt arising out of the *De Ciuitate Dei* (Epp. 1309 introd., 1889, 2040, 2061), evidently extended to Erasmus' friends.

7. Senecae] See Ep. 2091.

8. solitudinem] Perhaps Lens Ste. Croix: see Ep. 750 introd.

9. tuis literis] See Epp. 2013, 2109.

2027. 1. Berquinus] See Ep. 2066.

2. bulla] I cannot find this; see also Ep. 2066. 27–30.

3. iudicibus] appointed by the king: see Ep. 1875. 103–4.

4. iudicibus] Duchesne, Leclerc and the 3 Priors: see Epp. 1692. 2, 58–9, 1875. 99, and cf. Ep. 2048. 28–9.

condemnarunt] on 12 March 1526: see Delisle, and cf. Epp. 1692. 61–2, 1875. 100–1.

5. ante biennium] on 17 May 1525: see Ep. 1692. 2n.

8. consilio] See Epp. 1599. 13–15, 2077. 22.

affici. Putant enim multomaxime inter te et illum conuenire ; quanquam illam suspicionem multis ademerim. Crede mihi, Berquini imprudentia, qua dete multa spargit, multum te grauauit inuidia. Hic singuli quique ordines, imo et mulieres ipsae, Berquinum Dei et Ecclesiae hostem clamitant. Scis quam soleat promiscua plebeiorum multitudo in haereseos suspectos seuire.

R. D. Card. Lothor⟨ingus⟩ certo tibi, quod pollicitus fuerat, exhibendum curauit ; nec est quod dubites quaestorem aerarium Card. breui ducentos scutatos tibi numeraturum. Qua inre operam praestitit non ignauam Panagius Hocedius, Card. Loth. asecretis ; qui se tibi litteris meis commendandum rogauit. Quae tua est humanitas, oro, epistolio dignetur illum conuenire, nostrique mentionem faciat, si modo tua non abutimur familiaritate.

Miram concitasti tragoediam quod Badium ad Ciceronis phrasim Budaeo propius accedere scripseris. Habet hic Budaeus suos, qui te epigrammatis lacerant. Verum non sunt digni Caesaris ira. Intellexi Lascarem, illum vetulum Graecum, salso te epigrammate punxisse.

Haec ante coenam. Sub coenam allata sunt mihi Lascaris epigrammata ; quae in hoc mitto, vt stupidis nostris Gallis et Gallastris obiter tuus calamus respondeat. Budaeus habet sub prelo Ascensiano librum cui titulus, vt intellexi, De proprietatibus phrasis Graecanicae et phrasis Latinae. Rumor est in eo libello tui fieri mentionem.

Facultatis in tuos libros Censuras non potui nancisci ; penes vnum sunt Barptholomeum, theologum Sorbonicum. Sunt qui putant montium fore partum quod parturiunt. Crede mihi, vix aedent quae censuerunt aedenda. Vale, vir maxime.

Lutetiae 17 Kal. Septemb. Anno 1528.

Tuus Geruasius. Raptim.

Maximo Erasmo Roterodamo, sacrarum literarum doctori. Basileae.

---

17. Lothoringus] See Epp. 1841, 2009.

18. quaestorem] Cf. Ep. 2009. 14.

19. scutatos] It appears that the acknowledgement of Erasmus' dedication of Chrysostom (Ep. 1841) was to be in money, not, as Erasmus supposed (Ep. 2009. 14–19), in plate.

20. Hocedius] Toussain Hossey († 30 July 1565) of Valenciennes stood first in the Arts promotion at Louvain in 1514, and became professor of philosophy in the Falcon. For some time he lived with Erasmus, presumably in the Lily between 1517 and 1521 (BRE. 328). His name appears as a friend of Fuertes (Ep. 1108. 18n) at Louvain in 1519 : see Vives' *Opuscula*, *s.a.*, f°. N^3. He remained as secretary to the Cardinal till 1543, when he became bp. of Toul. In 1539 he received the abbey of Gorze, 12 ms. sw. of Metz (BRE. 328 : GC. xiii. 891) ; and in 1546 he is found as abbot of Honnecourt on the Scheldt, s. of Cambray (GC. iii. 114). F. Sylvius (Ep. 1600) dedicated to him Cic. *Planc.*, Paris, Badius, 29 Nov. 1531 ; and Louis des Masures, his nephew, some of his poems (A. Collignon, *Card. Jean de Lorraine*, 1910, pp. 121, 126).

24. tragoediam] See Epp. 1948, 2021.

26. epigrammatis] See Epp. 2038, 2040, 2046, 2047, 2048, 2077.

Caesaris ira] Cf. Ov. *T.* and *P.*

27. Lascarem] See Epp. 2038, 2040, 2048, 2077.

punxisse] For this form cf. Ep. 328. 35.

31. De proprietatibus] See Ep. 1794. 4n.

33. mentionem] Cf. Ep. 1794. 16–19.

34. Facultatis] See Ep. 2037 introd.

35. Barptholomeum] Jac. Barthélemy, prior of the Sorbonne, dr. 10 Dec. 1506. With Beda and Leclerc (Ep. 2043) he played an active part in defence of orthodoxy and against Erasmus : see Delisle, and Clerval.

2028. To Willibald Pirckheimer.

Pirckheimeri Opera p. 305. — Basle.
O^2. p. 227 : Lond. xxx. 50 : LB. 969. — 25 August 1528.

[In sequence with Ep. 1997. The year-date is confirmed by the mention of the invitation from Ferdinand.]

S. P. Existimo tibi redditas litteras, quibus rogabam vt codicem calamo descriptum Epistolarum Basilii et Nazianzeni ad me mitteres. Vehementer enim hoc cupio ; nec leuibus de causis, et fiet absque tuo detrimento. Sed expecto his nundinis scripta tua. Ferdinandus honorificentissime scripsit ad me, inuitans Viennam ; salario quadringentorum florenorum, tantum vt illic viuam. Sed non est animus in alium migrare mundum. Si cognouero te recte valere, erit longe gratissimum. Bene vale, vir ornatiss.

Basil. 8. Cal. Septemb. 1528.

Erasmus Rot. tuus, ex tempore.

Clarissimo Bilibaldo, Caesareae maiestatis consiliario.

2029_{2064} To Christopher of Stadion.

Opus Epistolarum p. 789. — Basle.
N. p. 752 : Lond. xx. 84 : LB. 971. — 26 August 1528.

[The year-date of this sequence of letters is confirmed by the books mentioned in Ep. 2070.

Christopher of Stadion (16 March 1478—15 April 1543) came of a noble family with a castle near Schelklingen in Swabia. Matriculating at Tubingen 22 April 1490, he was B.A. 1491 and M.A. 1494. On 2 Dec. 1494 he matriculated at Freiburg, but in 1497 migrated to Bologna. In 1506, being then Dr. at Ferrara, he received a canonry at Augsburg ; in 1515 he became dean, on 12 April 1517 bishop.

He at once showed himself zealous for amendment of discipline within the Church, but opposed to the new ideas which were threatening schism. By 1528, however, he had fallen under the spell of Erasmus, and to court his acquaintance wrote the letter here answered. Early in 1530 he spent a week at Freiburg for the express purpose of seeing his ' praeceptor ', to whom he brought a present of cups and money in them. This intercourse confirmed him on the side of moderation ; and at the ensuing Diet of Augsburg he gave real support to the Reformers. In later years he adopted many of Erasmus' views (see his letters in Horawitz i) ; remaining, with him, loyal to the Church.

His interest in learning may be inferred from the numerous books dedicated to him : Jo. Altenstaig's *Vocabularius theologie*, 1517 ; Eck's edition of Dion. Areopagita's *De mystica theologia*, 1519 ; Luscinius' of Ammonius' *Euangelica historia*, 1523 ; Cochlaeus' *De Petro et Roma*, 1525 ; J. A. Brassicanus' Salvianus, 1530, with the celebrated preface about Matt. Corvinus' library, and Eucherius, 1531, in which is quoted the authority of ' Erasmus ille Roterodamus tuus ' ; P. Apianus' *Instrumentum primi mobilis*, 1534, and *Instrumentum sinuum*, 1541 ; Obsopoeus' *edit. princeps* of Diodorus, 1539 ; and Erasmus recognized his unbounded generosity by inscribing to him his Latin Chrysostom, 1530, and the *Ecclesiastes*, 1535.

In Oct. 1537 Nausea sent him a book with a eulogy of Erasmus, perhaps the *Monodia* (see Ep. 1577 introd.). The Bp. replied (NE. 203) : ' ⟨Erasmi⟩ laus ac virtus tanta est vt nulla humana voce pro meritis praedicari possit. A quo non minimam Christianitatis portionem (si saltem in me aliqua residet) me accepisse profiteor. Is fuit qui veram pietatis ac religionis viam digito (vt ita loquar) demons-

Pro titulo BILIBALDO SVO ERASMVS *add.* O^2. 9. Cal. *om. Lond., per lapsum : restit. LB.* 10–11. Erasmus . . . consiliario *om.* O^2.

1. litteras] Ep. 1997. 5. Ferdinandus] See Ep. 2005.

trauerit. A Christo nato non fuit natus in terris qui melius de re Christiana meritus fuerit'. But Eck wrote of him to Aleander in 1539, 'Doleo optimum principem tanta legisse in Erasmo, quia ex eius scriptis potest quis redire elegantior lingua, sed non melior vita': W. Friedensburg, *Nuntiaturberichte aus Deutschland*, 1893, iv. 582.

See ADB, Knod, and an Ulm dissertation of xviii[c].]

ERASMVS ROT. CHRISTOPHORO A STADIO EPISCOPO AVGVSTANO S.

QVANDO coram non licet, in epistola digitis tuis descripta sacram istam dexteram osculatus sum, ornatissime Praesul. Sed multo reuerentius osculatus sum pectus istud tuum pium, syncerum et candidum, quod tuae, licet perbreues, spirant literae. Verum idem mihi copiosius velut in tabula quadam depictum, oculis animi subiecit Augustini Marii sermo. Quem sane virum pietati tuae reuerendae quum innotuisse tum placuisse non mediocriter gaudeo; quandoquidem hic ob eruditionem Christianam ac morum singularem quandam humanitatem candoremque nulli bono non gratissimus est, sed nullo certiore pietatis argumento commendatus quam quod pessimo cuique quam maxime inuisus est. Is mihi quidem facile persuasit quam paternum affectum, quae charitatis viscera gerat erga nos tua R. pietas; eumque sermonem cum minime vulgari mentis alacritate suscepi. Sed hoc gaudii abunde temperauit admixtus dolor atque etiam pudor, videlicet dum tuam istam de me existimationem, dum tuum istum fauorem cum meis confero meritis. Et tamen meam pusillanimitatem vtcunque consolor, tam integri, tam eruditi Praesulis iudicio, sic mihi blandiens: 'Non prorsus hallucinatur vir tam oculatus, nec verba dat tam integer'.

Hic Ecclesiae tumultus supra quam credi possit, discruciat animum meum: non quod hic accuset me mea conscientia, sed quod doleat publica religionis Christianae calamitas. Nam ipse primus omnium ac pene solus restiti suppullulanti malo, fuique vates nimio quam vellem verior, fabulam eam quantouis orbis applausu coeptam hunc habituram exitum. Ac prorsus euenisse videmus quod in periculosis morbis partim inscitia medicorum, partim intractabilitate laborantium solet, vt huc vsque malum incruduerit vt iam propemodum sit immedicabile. Atque interim orbis monarchae sine fine conflictantur inter sese et animis morem gerunt suis. Monachi fere suum agunt negocium, non Iesu Christi; nec hoc habent in votis, vt in animis hominum regnet Christus, sed vt ipsi suum regnum tueantur; praecipuam victoriae spem collocantes in tumultuosis apud populum clamoribus, ac procaci maledicentia, qua profecto quidam valent plurimum. Theologi quidam odio Lutheri damnant et illa quae pie sunt dicta, nec a nobis reperta sunt, sed ab Apostolis et Christo prodita. Itaque per istorum stolidam improbitatem fit vt multi haereant in factione qui fuerant alioqui recessuri, et accedant qui non erant accessuri. Quem autem non mouerunt, et hodie mouent, lapidem, vt me tandem iniuriis delassatum protrudant in castra Lutheranorum? Porro quum ipsa res loquatur hanc tempestatem nobis immissam diuinitus a Deo nostris offenso sceleribus,

1. epistola] Not extant.

6. Marii] A scholarly native of Ulm, who had been Suffragan bp. of Basle since the resignation of T. Limperger (Ep. 1883. 17n) in 1527. His extant correspondence with Erasmus begins in May 1530.

13. R.] reuerenda.

quemadmodum olim Aegyptiis immisit ranas, locustas et cyniphes aliasque pestes; nemo tamen agnoscens sua commissa inclamat Domini misericordiam, sed sibi quisque blanditur, et alius in alium culpam reiicit. Si quaeruntur occasiones humanae, nihil est facilius quam indicare per quos hoc malum ortum est, per quos incruduit.

Iam audio multis persuasum ex meis scriptis extitisse totam hanc Ecclesiae procellam. Cuius vanissimi rumoris praecipuus autor fuit Hiero. Aleander, homo, vt nihil aliud dicam, non superstitiose verax. Eiusdem sententiae videtur Albertus Carporum princeps, Aleandro iunctissimus magis quam simillimus. At interim nullus extitit vel Lutheranus vel Antilutheranus qui liquido vel vnum improbatum dogma potuerit in libris meis ostendere, quum tot greges coorti sint hoc summo studio molientium. Tantum adferunt affinitates, congruentias, scandala, suspitiones, interdum splendida mendacia. Neque raro fit vt quod carpunt non legerint, aut si legerint, non intelligant: quasi quicquam omnino tam circumspecte scriptum sit vt his rationibus non trahi possit ad calumniam, si accedat interpres iniquus; vel aequum sit me haereticum iudicari, quod ipsi nec Graece nec Latine didicerunt.

Quod loquor non esse vanum, ex Apologiis meis tua prudentia potuit cognoscere. Sed quo sit quod rideas, addam quod nuper accidit in Hispania. Madriti medicus quidam nomine Xuares, vtriusque literaturae peritissimus, nobis fauet. Ad hunc Dominicani subornarant quendam sui gregis, qui hominem a lectione meorum voluminum deterreret. Quum nihil proficeret, tandem pronunciauit meos libros indignos qui legantur a piis, quod obscoenissimis conuitiis aspergant Ecclesiae proceres. Id vt ostenderet, iussit proferri libellum De matrimonio Christiano, in quo dicebat episcopos a me vocatos draucos, et notatos quod haberent quatuor aut quinque concubinas. Prolatus est liber, ostendit locum qui sic habet. 'Qui imprudens duxit corruptam pro virgine, dicitur diuisisse corpus suum; et qui cum tot meretricibus habuit consuetudinem, non diuisit corpus suum, sed tanquam purus putus et, vt Graeci dicunt, τέλειος, recipitur ad quatuor aut quinque, si libet, episcopas'. Primum mirari medicus, mox ridere coepit hominis stoliditatem. 'Purum putum' veterum leges vocabant quod vehementer esset purum; *putum* enim *purgatum* sonat, vnde et putare vitem dicimus, et putamina repurgamenta. Atqui Hispani cum Italis vulgo 'putum' appellant puerum obscoeni obsequii. Deinde quoniam *episcopatus* nec Graeca vox est nec Latina, malui dicere *episcopas*; qua voce vsus est Paulus, 'Qui episcopatum desiderat', &c., ἐπισκοπήν. At ille putabat episcopum et episcopam dici, quemadmodum dicimus dominum et dominam. Quid stupidius? Et tamen hunc Dominicani suspicere vt hominem eruditum. Atque huius farinae sunt fere omnes qui publice simul ac priuatim debacchantur in nomen Erasmi, tanta peruicacia vt nec Caesar nec Archiepiscopi

49. Aleander] See Epp. 1717. 5-6, 33-41, 1804. 248-9.

50. Albertus] See Epp. 1634, 1804. 249-56.

63. Xuares] I can find nothing more of this person. The story is related again in Ep. 2045. 234-68. It very likely came from Diego Gracian (Ep. 1913; cf. Ep. 1970. 3-4), who was in Madrid at this time. The name is no doubt Suarez.

71. locum] LB. v. 653C.

82. Paulus] 1 Tim. 3. 1.

Toletanus et Hispalensis, quos habeo pro sua aequitate satis fauentes, potuerint illos compescere. De me leuis est iactura ; quicquid est mearum lucubrationum prorsus extinctum velim, si sciam ex his impietatem hauriri. Illud doleo, talibus beluis velut Atlantibus fulciri domum Dei.

Ex his quae offert tua benignitas, agnosco praecipuum quoddam animi in me tui studium, et omnino gestio hinc aliquo auolare, sed alligat afflictissima valetudo. Caesar inuitat in Hispaniam, Ferdinandus Viennam, Margareta in Brabantiam, Rex Anglus in Angliam, Sigismundus in Poloniam, Franciscus in Galliam, et offerunt satis ampla salaria : quae vt dare possunt, vtinam ita possint dare iuuentutem ac valetudinem prosperam !

Haec scripsi occupatissimus ex tempore : quae vereor vt legas, quo vel hoc argumento cognoscas, me quae de tua singulari humanitate praedicauit Augustinus Marius, toto pectore credere. Dominus Iesus tuam amplitudinem reuerendam seruet incolumem.

Datum Basileae VII, cal. Septemb. Anno M. D. XXVIII.

2030. To Andrew Cricius.

Opus Epistolarum p. 790. Basle.
N. p. 754 : Lond. xx. 85 : LB. 972. 26 August 1528.

[The first of six letters answering the budget dispatched from Poland in Feb. (Epp. 1952–4, 1958). Cricius' letter to which this replies, is not extant ; but may be dated with the others c. 18 Feb., for on 19 Feb. he had left Piotrkow on his way to Warsaw (AT. x. 79, 81, 103).]

ERASMVS ROT. ANDREAE CRITIO EPIS. PLOCENSI S.

Habet hoc literarum tuarum genius, ornatissime Praesul, vt omnem ab animo meo moestitiam dispellant, et alacritatem quandam adferant. Nec obscura est causa. Spirat enim in illis animus iste tuus vnice candidus et amicus. Astrologi quaerunt in coelis prospera et aduersa sydera. Magi bonis ac malis geniis attribuunt, si quid feliciter secusue obtigerit. At ego magis arbitror fatum hominis in hominibus esse. Quosdam enim videmus in quorundam perniciem veluti natos. Hic erat adhibendum astrolabium, vt resiliamus ab inauspicatis hominibus, iungentes nos benignis et amicis. Quod ita debacchantur in me, quos ego laboribus meis non mediocriter iuui, neminem laesi ; primum demiror hominum stolidam impudentiam, quos toties victos non pudeat sui : nec vllum faciunt calumniandi modum, quum videant se nihil aliud proficere quam quod suam maliciam cum pari stoliditate coniunctam magis ac magis traducunt, iam plus satis orbi notam. De me leuis est iactura. Illud ex animo doleo, talibus Atlantibus niti Ecclesiam, imo tales vomicas ferendas atque etiam alendas populo Christiano. Plane fici sunt oculis incumbentes. Me sic consolor vt existimem Deum his afflictionibus

2029. 88. Toletanus] See Ep. 1748. Hispalensis] See Ep. 1846.
94. auolare] Cf. Epp. 1926. 15n, 2038. 1.
95. Caesar] See Ep. 1431. 33n.
95–6. Ferdinandus] See Ep. 2005.
96. Margareta] See Ep. 1408. 11n. Rex Anglus] See Ep. 1878.
97. Sigismundus] See Ep. 1952. Franciscus] See Ep. 1375.
2030. 11. neminem] Cf. Ep. 950. 12n.
17. fici] Cf. Ep. 1162. 243n.

purgare me velle, si quid forte inanis gloriolae subrepsit animo meo. Age, Dominus est, faciat quod bonum videtur oculis ipsius: plus enim videt quam nos.

Pro vestro in me studio non me clam est quantum debeam: quod quoniam iudicio facitis, non ego solus debeo vobis, sed et religio Christiana et bonae literae, quibus iuuandis pro mea quantulacunque portione desudo. Nepos tuus Andreas Zebridouius mecum sub eodem tecto degens, eadem vtens mensa, mihi commodum et iucundum praebet conuictorem: cuius commodis vtinam tantum adiungere possem quantum et debeo et cupio! Attamen quod per valetudinem et iniquissimos labores quibus distringor licet, non desum officio meo. Commonstro viam, addo currenti licet stimulos, nonnunquam et colloquiis exerceo. Nauat strennuam operam in vtriusque literaturae stadio, vt bona spes sit eum vobis talem rediturum qualem pariter optamus. Habet ad literas hortatorem me, sed multo magis frugalitatis magistrum; adeo tenui frugalique victu a nobis accipitur. Me vero sic obseruat vt parentem, ac magnam tediorum partem adimit mihi comi iucundaque sua consuetudine. De munere mihi narrauit qua occasione perlatum non sit. Verum ego sic interpretor, te mihi preciosum misisse munus, qui mihi nepotem charissimum miseris: vtinam aeque illum non poeniteat huius profectionis ac me non tedet illius conuictus!

Vngariae calamitatem doleo: quanquam Bernardus episcopus Tridentinus, Ferdinandi Regis summus cancellarius, mihi nuper scripsit res adeo succedere feliciter vt plane liqueat adesse numen propicium. Sed quae pars hodie non concutitur bellicis tumultibus! Et indies incrudescunt irae monarcharum, nec agnoscimus iratum nobis Deum. Pontifex dicitur esse Niceae, ea est Sabaudiae ciuitas maritima: aiunt eum moliri concordiam inter Gallos et Caesarem. Vtinam hic saltem sit summus Pontifex vel, vt melius dicam, opt. maximus! Sed Iulio ad bella prouocanti facile obtemperatum est; vereor ne non perinde mos geratur huic ad pacem hortanti, si tamen hoc agit quod iactatur.

Epistola quam Regi Sigismundo scripseram, excusa typis, haud mediocrem inuidiam mihi conflauit in regia Ferdinandi, ob vnam voculam, quod Ioannem nominans addiderim Regem: quam tamen in literis meis esse nesciebam, nec eram crediturus esse nisi consuluissem archetypum. Iam quosdam mihi substomachari sentio, quod passim detester haec bella, ad pacem adhortans. Nimirum hoc deerat malis nostris, vt in tanta calamitate ne gemere quidem liceat.

47. eum *HN*[2]: enim *N*[1] *Lond.*: em̄ *N*[3].

20. Dominus est] 1 Sam. 3. 18.

25. Nepos tuus] Cf. Epp. 1954. 63–4, 2033. 1, 2036. 4–6, 2078.

37. munere] Perhaps the hint in Ep. 1803. 92–5 had been followed by a definite promise.

41. Bernardus] of Cles; see Epp. 1357, 2007.

43. succedere] Cf. Ep. 2005. 1n.

46. Niceae] For a projected Conference. Erasmus had heard of this in April (Ep. 1987. 51); and in June again it was reported that the Pope would go there (Brewer iv. 4319; cf. 5050, 5179, 5222, 5230, 5449): but nothing came of it. Cf. Epp. 2038. 29–30, 2042. 14.

49. Iulio] In his Holy League against France, 1511; see Creighton iv. 133, 137.

52. Epistola] Ep. 1819.

54. Regem] Ep. 1819. 143.

56. archetypum] The rough-draft, preserved by the writer for such a reference as this.

substomachari] Cf. Ep. 2032. 1–3.

Vt ad Getam tuum veniam alio munere feriendum, illud metuo, ne si consilescat haec rerum tempestas, duplicentur quas vocant annatas, quas in triennium impetratas vrgent sine fine, magno ecclesiarum grauamine, tum ipsius etiam malo cui haec deciduntur. Tranquillius enim ac decentius ageret, si non haberet vnde aleret satellitium et armatas copias. Sed dum episcoporum fere suum quisque negocium agit, parum habetur vtilitatis publicae ratio. Verum huiusmodi multa defert rerum humanarum torrens, quae reprehendere procliuius est quam corrigere.

Regi scribam, sed paucis : quem vt ad hanc benignitatem oratione tua excitasti, ita non grauaberis meo nomine gratias agere, si meis scriptis parum assequutus sum vel muneris magnitudinem vel animum meum. Dominus amplitudinem tuam seruet incolumem, ornatissime Praesul.

Datum Basileae VII. calend. Septemb. Anno M.D.XXVIII.

1958 2031. To Justus Decius.

Opus Epistolarum p. 791. — Basle.
N. p. 755 : Lond. xx. 86 : LB. 970. — 26 August 1528.

[The disguises, which were no doubt introduced here on publication, can be penetrated by comparison with Ep. 2033, which Erasmus never printed.]

ERASMVS ROT. IVSTO REGIS POLONIAE SECRET⟨ARIO⟩ S.

Amicorvm commodis incommodisque non aliter affici soleo quam meis. Anxium habebat me tuus casus ; nunc plane restitutum summopere gaudeo. Nam ego Iustum meum inter candidissimos amicos numero. Nunc eloqui vix possim quantopere discruciet animum meum Antonini valetudo. Quid illius pectore candidius ? quid amico amicius ? Moderatius dolerem si vitam morte commutasset.

Simile malum corripuerat R. P. in Italia legatione Regis sui nomine fungentem. Desperantes medici suaserunt coeli mutationem. Rediit in Angliam ; sero, sed tandem reualuit, sibi redditus. Hoc impensius gaudebam, quod praeter omnem spem tantum amicum recepissem. Sed ecce aliud malum ! Opera cuiusdam magnatis coniectus est in carcerem, quod in hunc quaedam liberius pro suo ingenio scripsisse feratur. Sed arbitror illum nunc esse liberum.

Vtinam audiam et Antoninum nostrum nobis sibique restitutum esse ! Proximis literis minitabatur nescio quid muneris, quod ipse non possem contemnere. Id aiebat se missurum per eum quem hic

2031. 6. amicius *H LB* : amicitius *Lond.*, *cf. Ep.* 1571. 24*n*.

2030. 59. Getam] Cf. Ter. *Ph.* 46–7. Cricius had very likely applied this name to himself, at being required to pay further annates on his translation to Plock in March 1527 (Ep. 1803. 73n).
62. ipsius] The Pope.
68. Regi] Ep. 2034.
2031. 2. tuus casus] This must have been reported verbally by Zebridovius: there is no mention of it in Ep. 1958.
8. R. P.] Pace : see Epp. 1955 introd., 2033. 60–6.
12. cuiusdam magnatis] Wolsey.
16. Proximis literis] Clearly intermediate between Epp. 1825, 1916.
muneris] Cf. Ep. 1916. 1–3.

habuerat famuli loco, Iosephum, ni fallor. Vtinam multorum munerum iactura talem amicum queam recuperare! Videtur malum fatale. Hic in aedibus cuiusdam amici mei correptae sunt puellae quatuor et aliquot famuli, quorum vnus interiit. Ioannem Frobenium, immortalitate dignum hominem, nobis ademit paralysis. Poterat annos aliquot viuere, nisi tantopere puduisset aegrotare.

Andreas Zebridouius bona fide reddidit quicquid accepit. Eo domestico conuictore nunc consolor valetudinem ac labores meos. Istam sententiam precor vt obtineas, ne nostrum animum aestimes officio literarum. Bene vale, amice singularis.

Datum Basileae VII. cal. Septemb. Anno M. D. XXVIII.

2032. To Christopher of Schydlowyetz.

Gotha MS. chart. B. 20, f. 52 v°. Basle.
Horawitz i. 12. 27 August 1528.

[A xvi^c. copy in the volume of ms. from which comes Ep. 1113. Evidently contemporary with Erasmus' other letters to Poland at this date; and apparently answering one from Schydlowyetz, which may be dated conjecturally in Feb. with Epp. 1952–4, 1958.]

S. Quod tibi tantopere placet in scriptis meis, nonnullos offendit, quibus hec assidua pacis predicacio videtur esse principum sine fine dissidencium sugillacio. Quamquam ego nec omne bellum damno—est enim interdum necessitatis—nec quenquam principem sugillo; tametsi negari non potest, vbicunque bellum est, ibi crimen esse vel ab hac parte vel ab altera, interdum vtrimque. Ceterum animos causasque principum Deus iudicat, non ego.

Epistola quam istic excuderunt, non mediocrem inuidiam mihi conflauit, non apud ipsum Ferdinandum, quo nil equius, sed apud quosdam aule Ferdinandice proceres, ob vnam voculam quam prorsus illic nesciebam esse, qua Iohanni regis cognomen addidi, quoniam aliud tum non habebam. Sigismundi Regis epistolam humanitatis ac relligionis plenam magna cum animi alacritate recepi, munusque non absque rubore; quod ego sane vt non promerebar, ita nec expectabam.

Et bellorum et factionum tumultus indies magis ac magis incrudescunt; nec vllam video spem finiendi mali, ni proceres Ecclesie cum monarchis positis priuatis affectibus se totos diuine voluntati committant, et nisi populus mutata in melius vita placet numinis iram, ad eiusdem confugiens misericordiam. Si sic obruantur noue secte vt reuiuiscat improborum monachorum tyrannis, aut illorum

2032. 2. principium *MS.* 21. monarchorum *MS.*

2031. 18. Iosephum] Tectander; see Ep. 1810. 20n.

20. aedibus] Evidently the Froben house Zum Sessel (Ep. 1289. 33n), in which Jerome Froben appears to have lived with his wife Anna Lachner till 1531 (Ep. 903. 2n); and into which Herwagen may now have entered on his marriage with John Froben's widow, Gertrude Lachner (Ep. 2033. 58, 66).

correptae] Cf. Ep. 2033. 66–8.

22. Frobenium] See Ep. 1900.

2032. 1. nonnullos offendit] Cf. Ep. 2030. 56–7.

8. Epistola] Ep. 1819.

11. regis cognomen] Ep. 1819. 143; cf. Ep. 2030. 52–4.

12. Sigismundi] Ep. 1952.

13. munusque] For Schydlowyetz' share in obtaining this see Ep. 1954. 16.

qui sub nomine Romani Pontificis hactenus fecerunt quicquid colli buit, hoc erit mutare pestem, non tollere. Res episcoporum ac principum auctoritate temperanda est, vt vincat Christus, triumphet pietas, non hominum improbitas. Qua quidem in re queso vt animum quem hactenus prestitisti, constanter obtineas, nec ad dextram declinans nec ad sinistram. Opto tuam celsitudinem quam optime valere, vir clarissime ac patrone singularis.

Datum Basilee VI. Calen: Septembris Anno 1528.

Addictiss. T. celsitudini mancipium,
Erasmus Roterodamus mea manu subscripsi.

Clarissimo viro domino Cristophoro de Schydlowitz, castellano et capitaneo Crac⟨ouiensi⟩ ac regni Polonie cancellario.

[1954]2033. To John Lasky.

Leningrad MS. Lat. F. xvii. 57, f. 59 v°. Basle.
27 August 1528.

[From the same source as Ep. 1954, written by the same inaccurate hand and needing much correction : first printed by Th. Wierzbowski, *Materyaly do dziejów piśmiennictwa Polskiego* i, 1900, p. 37. Between the death of Froben in Oct. 1527 and Erasmus' migration to Freiburg in April 1529.]

ERASMI AD REVEREN. D. PREPOSITVM.

Andreas Sebredowien⟨sis⟩, quo nunc conuictore fruor, numerauit mihi Regis nomine centum ducatos Vngaricos, Glareano, qui forte tum aderat, tuo nomine quadraginta : cui si talis preda subinde obueniret, posset cum sua penia facere diuorcium. Munus hoc et studiis et homini non ingrato datum putato. Beatus preter mutuam beneuolentiam abs te nihil expectat, nec res illi est angusta domi. Si quid decreuisti mittere, mitte[re] simbolum aliquod nouitate gratum pocius quam precio magnum. Archiepiscopo probari studium meum maiorem in modum gaudeo. De pignore sedulo excusas illius occupationes ; quasi multum ocii requiratur ad hoc, vt quis dicat ' Mitte illi centum ducatos '. Sed extra iocum, mi Lascane, sum habunde contentus illius viri studio. Optarem optimo seni nepotem, tibi fratrem aliquanto feliciorem. Verum nulla fuit vnquam familia tam felix quae non suam habuerit vomicam.

Si te poenitet emptae bibliotece, rescribam quod numerasti. Me sane non penitet ; at scito interim accessisse libros ad septuaginta

2033. 1. Sebredowiensis] See Ep. 1826.

13. feliciorem] than Jerome Lasky, who between Zapolya and Ferdinand was now playing an ambiguous part ; see Ep. 1915. 15n.

15. bibliotece] See Epp. 1593. 133n, 1915. 23–4n.

16. accessisse] Cf. a letter of Boniface Amerbach to Lasky, in reply to La. E. 15 (which asked for ' descriptum bibliotecae Erasmi indicem quem apud te reliqui '), and clearly sent with this (Basle MS. C. VI[a]. 73. 117, cf. 307) : ' Erasmus noster bibliothecam et Graecis et Latinis authoribus subinde instruere non cessat. Nescio si hoc viro quid habeas amantius ; tam frequenter tui meminit, tam candide mores tuos commendat, tam dextre ingenium ac eruditionem tuam identidem praedicat, vt hominem ex asse tuum non iniuria dixeris. Ad hunc in tam foecundo, nescio magis dicam an execrabili, opinionum examine tanquam ad sacram anchoram optimi quique hoc aetatis confugiunt. Hic solus propemodum

aut octoginta flor⟨enos⟩. Hoc quo facilius credas, solus Galenus triginta flor⟨enis⟩ hic venditur. Mercurius tuus, satur vt apparet Poloniae, laborat apud Frobenium. Querebatur parum benigne secum actum, et conabatur nonnihil a me extorquere ; nihil illis satis est.

Nusquam non sedulo moliuntur monachorum phalanges, nec satis procedit vsquam. Hispanien⟨sis⟩ tragediae instigator ⟨more⟩ suo clanculum omnia, ingenium virulentiae natum ac serendis dissidiis ; et is orator est conciliandae pacis inter monarchas, qui cicius ingenio suo ex pace fecerat bellum. Apud Anglos non minus operosa moliuntur ; sed Regem, Reginam, Cantu⟨a⟩rien⟨sem⟩, Morum, Tonstallum episcopum Londonien⟨sem⟩ et inquisitorem summum, habeo meissimos. Agnoscis vocem Italicam. In Brabantia mitescunt. In Sabaudia Franciscanus quidam remis velisque ceperat inuehi in me ; sed hominem compescui, scriptis tum ad ipsum, cum ad Principem litteris. Beda, quoniam per me ludibrio est omnibus, voluit vlcisci sese : cuius opera factum est vt alternis coiret sacratissima Facultas, et ex Articulis quos ex omnibus meis lucubrationibus collegerant, quinos quoque consessu damnarent, qua nos autoritate vincerent. Et iam damnarunt aliquot, in quibus erant Euangelicae sententiae, ex Paraphrasi, sed ita proposite quasi nunc a me prodirent[ur]. Respondi, et misi vnum exemplar cum epistolis ad Senatum Parisiensem, alterum ad sacratissimam Facultatem. Consiluit tragoedia, nec dubito quin aliunde sit eruptura. Demiror quid mentis habeat illa Facultas, cui tantum hactenus tribuit orbis. Expectant mortem meam, ac me quottannis efferunt linguis suis.

Augustinus decurrit ad finem, in quo nemo credat quantum deprehenderim portentorum. Hac hyeme, si Dominus dederit aliquid ⟨ocii⟩, parabo siluam operi De concionando : cui iam obganiunt pice et graculi. ‘ Quid ? ’ inquiunt ; ‘ is nos docebit concionari qui ipse non concionatur ? ’ Hac opera quam impendi Augustino, licuisset omnia mea absoluere. Eam prouinciam manibus pedibusque

23. more suo *scripsi* : scio *post lacunam MS.* 29–30. Grabantia *MS.* 31. tum *scripsi* : tamen *MS.* 32. Geda *MS.* 35. qui nos *MS.* 36. vincerent *scripsi* : vincerat *MS.* 37. proposito *MS* : *corr. Wierzbowski.* 43. efferunt *scripsi, cf. Epp.* 1518. 6, 1986. 4 : offerunt *MS.* 46. ocii *addidi* : *vbi scriba lacunam dat.*

---

apud nos tanquam ‘Ηρακλῆς totius rei Christianae molem sustinet ’. Boniface wrote again on 14 Sept., also about the Library catalogue (ibid. 116). The catalogue which Lasky left behind in 1525 cannot be either of those in the Basle MS. C. VIa. 71, ff. 11–14, 38–45 ; both of which mention books printed in 1536.

17. Galenus] See Ep. 1594. 107n.

18. Mercurius] Perhaps George of Epp. 1915. 49, 1916. 5.

23. instigator] Lee.

28. inquisitorem] Cf. Ep. 1697. 23n.

30. Franciscanus] Gacy ; see Ep. 1891.

32. Principem] Charles III of Savoy : see Epp. 1413. 28n, 1886.

33. alternis] *sc.* diebus ; see Delisle pp. 76–7, and Ep. 1902 introd.

37. Paraphrasi] Beda's first attack had been made on St. Luke ; see Delisle pp. 60–1 and Ep. 1571. 1–2.

38. Respondi] With the *Supputationes* (Ep. 1804. 69n).

39. epistolis] Epp. 1905, 1902.

43. efferunt] Cf. Epp. 1921. 3, 1986. 4.

46. siluam] Cf. Ep. 2056. 11.

De concionando] See Epp. 1660. 33n, 2065. 74n.

47. concionari] For a similar use of this taunt cf. Ep. 1162. 62–70.

reluctanti obtrusit Frobenius felicis memoriae, quam nulla pec[c]unia potuisset mihi conciliare ; sed portus in prospectu est. Acephalus libellus tractatus est vt erat dignus : quem absolui annotatis erratis. Ambrosium non susceperam emendandum, nec perlegi totum, sed partem commisi Sigismundo castigatori, viro docto bonique iudicii sed pigro. Nemo magis egebat emendatore ; sed hoc absoluetur alias. Quod ad officinam adtinet, spero rem melius habituram quam habuit viuo Frobenio. Officinae praeest Hi[a]eronimus et nouus Frobenianae maritus.

Dici vix possit quam me discruciat Antonini morbus : fatale malum est. Richardus Paceus ante annum in Italia legatum agens correptus est insomnio ; eum sequta est deliratio. Desperantibus medicis reductus est in Angliam ; tandem ibi redditus est sibi. Sed successit priore grauius malum. Scripserat nescio quid liberius in Cardinalem ; id sparsum per aulicos multis nimium placuit. Is coniectus est in carcerem, Rege non admodum irato ; sed spero nunc esse liberum. Vxoris quondam Frobenianae duae sorores correptae sunt huiusmodi genere maniae, morbo plane miserando. Nunc correpta est et filia virgo nubilis, spes illius generis. Correpti fuerant et viri nonnulli, quorum aliquot perierunt. Rem animo meo

50. reluctanti *scripsi* : rem tanti *MS.* 51. prospecto *MS.* 57. viuo *Wierzbowski* : viro *MS.* 59. fatale *scripsi, secundum Epp.* 2031. 20, 2038. 30 : fabulae *MS.* 60. Italia *scripsi* : .A. *MS.* 63. priore *scripsi* : panere *MS.*

51–2. Acephalus libellus] Apparently some treatise of Augustine : perhaps either the *Quaestiones Veteris et Noui Testamenti*, which appeared in vol. iv of the new edition, May 1528, pp. 496–626, and of which Erasmus says in his *Censura*, ' Opus nullam alioquin habet praefationem ' ; or the *Liber Meditationum*, vol. ix, April 1529, pp. 474–505, of which he notes ' Titulum addiderant '. In both he doubts the ascription to Augustine. The latter as shorter would be more suitably described as ' libellus '.

54. Sigismundo] See Ep. 1702. 8n.

55–6. absoluetur alias] This perhaps indicates an intention to undertake another edition ; but he took no part in Chevallon's of 1529, and the next Froben edition appeared after his death.

58. Frobenianae] Gertrude Lachner ; see Ep. 419. 18n.

maritus] Jo. Herwagen (1497 ?–1557–9) from the Hegau, N. of Schaffhausen. Nothing else is known of his life before 1523, when he started printing at Strasburg : mostly books of the Reformers, but see BRE. 424. In 1528 he became a citizen of Basle ; and marrying Gertrude Lachner (Ep. 1962. 25–6), acquired with her the house Zur alten Treue and Froben's garden (Epp. 1316. 38n, 1756. 5n). Beginning to print with the Frobens, he went to Venice in 1530, recommended by Erasmus to Bapt. Egnatius (Lond. xxvi. 58, 62 ; LB. 1149, 1105) ; but in 1531, when Jerome Froben moved away to the house Zum Luft, the firm broke up. Beatus Rhenanus continued to work with him, and exerted himself to obtain him a privilege (BRE. 278, 281, 283). Erasmus gave him the *Epistolae Floridae* (J), Sept. 1531, wrote a preface for his Demosthenes, Sept. 1532, and helped him in other ways, though not very willingly (Q. 73, 43, 92, 78 ; EE². 117). By 1538 he was in partnership with his stepson, Jo. Erasmius (Ep. 635. 20n) ; but having disgraced himself, he was banished from Basle in 1542 (cf. BRE. 360). Though allowed to return in 1545, he was not fully reinstated till 1547 (cf. BRE. 404) ; after intervention by the Duke of Wurtemberg. See C. C. Bernoulli in P. Heitz's *Basler Büchermarken*, 1895, pp. xxix, xxx.

60. Paceus] See Ep. 1955 introd.

ante annum] In Aug. 1525 ; see Brewer iv. 1546. Another example of Erasmus' inaccuracy in dates.

66. sorores] Ep. 2031. 20–21 shows that they were all living together. Anna, wife of Jerome Froben, was probably one. Lachner's family must have been large ; for three daughters died of the plague in 1519 (BRE. 128).

68. filia] Justina Froben, now about 16 ; see Ep. 1714 introd.

letissimam nunciabit qui nunciarit Antoninum sibi nobisque redditum.

Scripsissem copiosius, nisi proximis litteris tuis significasses te spectare Hispaniam. Bene vale cum tuis omnibus.

Dat. Basileae 6. kls. septem: anno .1.528.

Agnoscis manum tui.

[1952]2034. To Sigismund I.

Warsaw MS. Teki Górskiego 980 (*a*). Basle.
H. p. 874 : N. p. 827 : Lond. xxii. 18 : LB. 973. 28 August 1528.

[The MS. is a contemporary copy on four leaves : in the Zamoyski library at Warsaw. Besides the signature it has only two variants of any note (ll. 27, 74) ; and these, like the rest, are perhaps only lapses of the copyist. Its spelling too is very different from that of Erasmus. Preference may therefore be given to H, except in ll. 79, 95–7.]

ERASMVS ROT. SIGISMVNDO POLONIAE REGI S.

In tot sudoribus quos praeter valetudinis atque aetatis sortem sustinemus, in tot molestiis ac taediis quibus hinc atque hinc tundimur, non mediocre solatium nobis attulit tuae maiestatis epistola, Sigismunde Rex cum primis inclyte, tota spirans et admirabilem quandam humanitatem et haud mediocrem erga nos fauorem. Etenim, vt, autore Solomone, ‘ Indignatio regis nuncii mortis ’ ; ita secundum eiusdem sententiam, ‘ In hilaritate vultus regis, vita ’. Eum vultum hilarem ac beneuolum tuae mihi literae exhibuerunt. Quanquam autem in me nequaquam agnosco dotes quae tuo erga me fauori respondeant, tamen, vt ingenue fatear, iuuat interim laudari a Rege laudatissimo, meaeque qualis qualis est industriae stimulos addi. Equidem mihi videbar abunde magnum officii mei fructum recepturus, si tua maiestas boni consuluisset audaciam nostram. Nunc eam video felicissime cessisse, quippe per quam factum est vt istam vere regiam tum humanitatem tum pietatem, quas multorum praedicatione cognoueram, experimento compererim : humanitatem quidem, qui tam amanter sentias de Erasmo, tamque graui testimonio nostram mediocritatem ornare dignatus sis, idque testimonium non modo literis amantissime scriptis verum etiam amplissimo munere proditum et confirmatum esse volueris ; pietatem vero quod omnem regni tui felicitatem nec viribus nec consiliis tuis arroges, sed diuinae tribuas bonitati.

Quis vocem tam piam, tam Christianam non exosculetur, a tanti Regis pectore profectam ? Vere scripsit Salomon, ‘ Cor regis in manu Dei est, et quocunque voluerit inclinabit illud ’. Sed ea demum vera laus bonorum regum est, si ipsi vicissim inclinent cor suum Deo, regum omnium regi ; semper ab illius nutu pendentes, sine cuius auspiciis nihil efficit hominum conatus, et omnes actiones suas ita componentes, vt qui sciant meminerintque sese, quicquid gerunt, coram illius oculis gerere, qui iudex est non minus regum

2034. TIT. *H* : Salutem *a*. 6. *H* : Salomone *a*. 27. nutu *H* : vultu *a*.

2034. 6. Solomone] Prov. 16. 14, 15. 24. Salomon] Prov. 21. 1.

quam plebeiorum. Verum ista Christiana tua modestia, Rex inclyte, non perdis laudes tuas, sed eas potius tibi facis proprias; perditurus nisi agnosceres cui debeatur omnis gloria. Nihil vere prosperum, nihil felix dici potest, quod non fortunarit ille totius felicitatis autor. Optimis auibus, secundissimis auspiciis geritur, quicquid ad illius geritur praescriptum qui dixit, 'Per me reges regnant et legum conditores iusta decernunt; per me principes imperant et potentes decernunt iustitiam'. Dixit autem hoc aeterna sapientia, qui est Filius Dei. Quid autem praescribit sapientia regibus? 'Misericordia' inquit, 'et veritas custodiunt regem, et roboratur clementia thronus eius.' Misericordiam praestat in subleuandis oppressis, veritatem in integre iudicando, clementiam in temperanda legum seueritate.

Ea prima regum est functio, quam etiam iureiurando solent profiteri quum principatui inaugurantur, opitulari viduis, succurrere pupillis, et ab omnibus per iniuriam oppressis vim depellere. Veritas autem duas habet comites, sapientiam et constantiam. Sapientia illuminat oculos, quibus perspicitur quid rectum sit, quid secus, quid vtile reipublicae, quid contra. Constantia praestat vt animus omnibus superior cupiditatibus, nec ira nec amore nec odio dimoueatur ab honesto. Clementia necessariam seueritatem lenitate temperat. Lex enim aequa praescribit omnibus, at non omnibus omnia congruunt; haec publici iuris moderatio quam aequitatem vocant, a pectore regio velut ab oraculo petitur. Siquidem recte dictum est a sapientibus viris, Regem esse viuam legem. Lex pauciloqua est, at infinitae sunt rerum et personarum circunstantiae. In his igitur rex pro lege loquitur, nec aliud tamen pronuncians quam lex ipsa diceret si nobis ad omnia respondere posset. Clementia est non statim bellum suscipere quum data est belli causa, sed nullam rationem intentatam relinquere, si res absque bello componi queat; et interdum consultius est dissimulare iniuriam quam armis persequi. Clementia est, si bellum nulla ratione vitari possit, ita gerere vt et quam minimo sanguinis humani dispendio fiat, et quam celerrime finiatur. Hanc sapientiam quae secum omnia bona defert, orabat Solomon vt suo throno semper assisteret, fidissima certissimaque consiliaria.

Tale quiddam et a veteribus quasi per nebulam visum est. Legimus enim Aegyptios literis hieroglyphicis ita solere regis imaginem exprimere vt sceptro adderent oculum: sceptro rectum, integrum et inflexum animum indicantes; oculo prudentiam, quae commonstrat quid honestum, quid contra. Easdem virtutes aliis symbolis commendabant, summo sceptri fastigio imponentes aquilam, imo hippopotamum: aquila perspicientiam ac humilium rerum contemptum significantes; hippopotamo ratione compressam iram ac feritatem—est enim hoc animal indomitum ac ferum. Nec enim potest rectitudo consistere, nisi adsit animus vere sublimis ac perspicax, superior omnibus humanis affectibus qui rationi solent

32. *H*: facis tibi *a*. 56. his *H*: hiis *a*. 65. *H*: Salomon *a*. 74. *H*: significante *a*.

36. Per me] Prov. 8. 15, 16.
40. Misericordia] Prov. 20. 28.
65. Solomon] 1 Kings 3. 9, 2 Chron. 1. 10.

obstrepere. Hae dotes quum in te reluceant, Sigismunde Rex inuicte, ita demum vere tuae sunt, si eas, vt facis, Deo transcribas, vnde fluit quicquid in nobis est boni. In corporalibus bonis nostrum esse desiit quod alteri transcripsimus ; in animi bonis contra fit, vere nostrum incipit esse quod Deo tribuimus.

Sed longius feror quam epistolae modus patitur. Superest orare Christum opt. Max. vt haec sua dona tueatur in te, semperque nouis successionibus augeat, cunctisque principibus eandem mentem inspiret ; vt illis inter se concordibus, et coelestis sapientiae consilio, quae reipublicae salutifera quaeque Christo placita sunt decernentibus, tandem haec rerum humanarum tempestas aliquando vertatur in tranquillitatem. Fauorem quem praeter meum meritum tam benigniter offert tua clementia, lubens amplector, habeoque gratiam quantam possum maximam. Quid autem vicissim pollicear non inuenio, nisi animum memorem et gratum, et si quid ab infimo mancipio Regi potentissimo praestari potest obsequii. Dominus Iesus bene fortunet omnia tua consilia.

Datum Basileae v. calend. Septemb. Anno M. D. XXVIII.

Serenissimae maiestatis tuae humile mancipium,
Erasmus Roterodamus mea manu subscripsi.

[1953]2035. To Peter Tomiczki.

Warsaw MS. Teki Górskiego 989 (*a*). Basle.
H. p. 782 : N. p. 746 : Lond. xx. 71 : LB. 1005. 31 August 1528.

[An original letter, autograph throughout : in the Zamoyski library at Warsaw.]

S. P. Ornatiss. Presul, accipies vicissim a me, non perinde magnis splendidisque sed tamen grauissimis negociis obruto verius quam occupato, epistolam λακωνικοτέραν. Audaciam qua sustinui celsitudinem tuam meis scriptis lacessere, Antonini magis obsecundans hortatibus quam meo ductus ingenio, feliciter cessisse maiorem in modum gaudeo. Nam breuis licet epistola tua et, vt tu vocas, laconica, prolixam quandam in me beneuolentiam spirat ; qua me cum primis felicem putarem, si quid agnoscerem in me meritorum, quod tam pii, tam eruditi, tam eximii Presulis tam propenso in me studio responderet. Certe adnitar efficere ne penes ingratum, si minus dignum, istum fauorem collocasse videaris.

Sed quemadmodum epistola tua mihi deliniauit animi tui simulacrum, ita Andreas Sebredouiensis,—iuuenis tali genere dignus, qui nunc Grecis Latinisque litteris strenue militans, domestica consuetudine sua mihi magno solatio est atque etiam ornamento,—ita te totum mihi crebris depinxit expressitque colloquiis vt, si coram adessem, non multo plus conspecturus essem, opinor. Faxit Christus Opt. Maximus vt Ecclesiae Dei tales multi contingant episcopi.

2034. 79. vere *a* N^1 *Lond.* : verae HN^3. 95. Datum *a* : *om. H.* 96–7. Serenissimae . . . subscripsi *a* : *om. H.* 2035. S. P. *a* : ERASMVS PETRO EPISCOPO CRACOVIENSI S. *H.* 3. λακωνικωτέραν *H.* 6. tu *om. H.* 13. Sebredouiensis *a* : Zebridouius *H.* 15. est . . . ita *a* : atque etiam ornamento est *H.* 17. essem *a* : sim *H.*

2035. 4. Antonini] See Ep. 1602. 13. Sebredouiensis] See Ep. 1826.

Sperare liceret huic turbulentissimae rerum humanarum tempestati successuram aliquando serenitatem; essetque quod orbi Christiano gratulemur, quemadmodum nunc Poloniae regno gratulamur, magno quidem illi sed vni. Equidem tales heroas venerari soleo, etiam si nihil officii priuatim in me contulissent. Nunc quem affectum tibi debeam intelligo, qui istam singularem tuam in me beneuolentiam non sat habueris epistola testificari, sed aureo quoque pignore testatam esse volueris. Itaque sollicitus dispicio quonam argumento possim aliquam non ingrati pectoris significationem dare; quanquam scio tuam generositatem amore mutuo contentam esse.

Reddidit mihi cognatus tuus Andreas tuae celsitudinis nomine ducatos Hungaricos sexaginta: non agam accuratius gratias, referre malim. Dominus te sospitet ac prosperet in omnibus, suspiciende Presul. Datum Basil. prid. cal. Septembr. 1528.

Erasmus Rot. mea manu scripsi et subscripsi.

Reuerendissimo D. ac principi clarissimo D. Petro, episcopo Cracouiensi et regni Poloniae vicecancellario. In Polonia.

2036. To Boniface Amerbach.

Basle MS. AN. III. 15. 12. ⟨Basle.⟩
Q. 39. ⟨August 1528.⟩

[An original letter, autograph throughout: like Ep. 1914, one of the few which survive—and no doubt few passed—from the period when Erasmus and Boniface were both in Basle. Written during the residence of Zebridovius with Erasmus, and arranging for the admission of Stibarus. The latter came to Basle c. Sept. 1527 (Sich. E. 15) and remained there for about a year; the former started from Cracow c. 28 Feb. 1528 (Ep. 1958) and by 26 August was living in Erasmus' house (Epp. 2030–1, 2033). Stibarus left Basle c. 10 Sept. 1528 (Epp. 2065, 2069); and Zebridovius followed c. 21 Sept. (see Ep. 2065. 21n). The year-date is therefore clear; and the mention of basil and thyme, which bloom in July and August, shows that the letter must be placed in the summer.]

S. P. Nec conuictorum nec quaestus sum auidus; tamen quoniam video sic affectum Danielem moribus humanissimis, recipiam illum ad mensam duntaxat. Nam domi non est locus cubiculis. D. Polonus gaudet illum accessurum. Non possum minus accipere quam florenos tres in singulos menses. Vellem illum dicere quod daret 3 et d.—tantum enim dat Polonus; aut certe ne exprimat summam, sed dicat se daturum quantum ego petiero.

Si habet tuus ortus basilicam et thymum, optarem paululum. Redde Danieli suam epistolam et libellum. Vtrumque perlegi non indiligenter. Bene vale.

D. D. Bonifacio Am.

2035. 21. nunc *om. H.* 29. Reddidit . . . 35. Polonia *a*: Bene vale, 1528 *H.*

2035. 30. Hungaricos] See Ep. 1934. 195n.

2036. 2. Danielem] Stibarus; see Ep. 2069.

4. D. Polonus] Zebridovius; see Ep. 1826.

5. florenos tres] Erasmus had paid Froben at the rate of 15 fl. a month in 1521–2 (I, p. 45. 20–2; Ep. 1528. 54–5); but that sum had no doubt included ampler accommodation and the charges of one or more servant-pupils.

6. d.] dimidium.

8. ortus] *sc.* hortus; cf. Ep. 1493. 2n.

2037. To John Longlond.

Selectae Epistolae, f°. f⁴ v°. Basle.
H. p. 913: N. p. 853: Lond. xxii. 30: LB. 974. 1 September 1528.

[The address to Longlond rests upon the Index to H; the heading in G is perhaps a confusion with the address of Ep. 1891, which precedes it, and in which Gacy's name repeatedly appears only as an initial (ll. 49, 263, 300, 305, 373). The year-date needs no confirmation.

It appears that Longlond had written to Erasmus about the hostility towards him manifested by some of the strictly orthodox in England and had urged him to mitigate this by revising some of his works, especially the Colloquies: concerning which there had been rumours of criticism there two years earlier (see Ep. 1697. 23n). Erasmus replies to his friend and patron in detail, and reports similar treatment which his books had recently received in Paris (ll. 131–55).

On 23 June 1528 Beda and Barthélemy had appeared before the Convocation of the University and invited that body to support the Faculty of Theology in condemning Erasmus' Colloquies and other books; cf. Epp. 1679. 39n, 1697. 24n, 1784. 6n, 1875. 84n, 1902 introd., 2006. 10–13, 2055, 2062, 2126. The Faculties of Canon Law and Medicine agreed, also the French and German Nations; only the Picards and the Normans stood out, proposing that the University should write to Erasmus and invite him to retract. The Rector (l. 150n) therefore, following the majority, declared the books condemned: and an Edict was issued to that effect (cf. Epp. 2021. 136, 2042. 22). See Bulaeus, *Hist. Vniuers. Parisiensis*, 1673, vi. 210.]

ERASMVS ROTERODAMVS IO. EPISCOPO S.

Ornatissime Praesul, Quirinus meus reddidit abs te duas epistolas, quarum altera recinis veterem cantionem de querelis quorundam theologorum: quam admonitionem scito mihi longe gratissimam fuisse, quippe quam perspiciam ab amantissimo pectore proficisci. Quod me tua pietas hortatur ad exemplum Augustini, id iam pridem vltro facio, delens aut corrigens quicquid deprehendero corrigendum: quum Augustinus post aeditas retractationes multa reliquerit simpliciter haeretica, si quis ea nunc velit tueri. Et sunt tam varia mortalium iudicia vt vix inuenias tres eiusdem sententiae; quosdam autem videas tam peruerso iudicio, vt si illos in consilium adhibeam, optima quaeque et ad pietatem in primis conducibilia sim deleturus.

Ad Articulos, quos ab illis obiici solitos recenses, possem simpliciter respondere, nihil esse tale in Colloquiis meis, nec vllos pueros fieri deteriores illorum lectione. Sed ista sunt commenta quorundam quos ad nihil aliud dicas natos quam ad calumniandum. Quod tamen in ordinis contumeliam rapi nolim. Sed in rebus humanis nullum est corpus quod non suas habeat vomicas. Hactenus exercuerunt tyrannidem in aetatem rudem ac simplices idiotas; nunc hoc vrit eos, quod iuuentus aliquid discit quod ipsi nesciunt. Hinc illae lachrymae.

In Colloquiis meis adeo nihil est obscoenum aut lasciuum, vt caste tractent etiam illa quae natura lasciua sunt; velut in Colloquio Proci et Puellae, Scorti et Adolescentis: et hoc arbitror vbique a me diligentissime cautum, ne quid tenera pubes e scriptis meis hauriat lasciuiae. De peregrinationibus obsecro quid doceo, nisi

TIT. *H*: R. P. D. IO. G. S. D. *G*.

1. Quirinus] He was in England in the middle of April: see Epp. 1955. 5n, 1990.

1–2. epistolas] Not extant.

vt in his superstitionem fugiant homines, qua mundus vndique plenus erat vsque ad insaniam, maiore lucro aedituorum quam pietatis ? Confessionem approbant Colloquia, frementibus iis qui se venditant Euangelii titulo. Ridetur ibi quidam miles sic adiens confessionem, vt fere solet vulgus : nec aliud illos offendit, nisi quod alicubi dico confessionem quae fit Deo, praecipuam esse ; et subindicat adolescens hanc ab hominibus institutam, non tamen asseuerat. Loquor autem de hac forma confessionis quae nunc in vsu est, quam nusquam non probo. Eam a Christo institutam fuisse nec est verisimile, nec quisquam adhuc docere potuit. Si quis doceat, me quidem habiturus est applausorem. Quam tamen interim ita doceo seruandam quasi Christus instituerit.

In libello De modo confitendi, non hoc ago, ne confiteamur, sed vt vtiliter confiteamur. Id efficere non poteram, nisi propositis quibusdam incommodis ; quae non asscribo confessioni, sed vitio confitentium et audientium. Iam quum totus mundus plenus sit fabularum de flagiciis ac sceleribus quae sub vmbra confessionis admittuntur, indignantur mihi quod moderatissime quaedam attigerim ; nec reputant quam multa pudore Christiano siluerim eius generis, vt vel sola commemoratio posset lectoris animum inficere. Verum monachi complures non amore pietatis vrgent hanc confessionem, sed quod hinc auferant luculentam messem, dum regnant in aedibus diuitum quorum secreta norunt, dum adsunt morientibus, dum arrodunt testamenta. Consyderent lernam malorum quae hactenus orta est ex confessionibus, et mirari desinent, si quid admonui de recte confitendo. Consyderent item quanta fuerit superstitio in cultu diuorum, quanta pestis ex ceremoniis humanis, et videbunt nostram admonitionem maxime necessariam fuisse.

Gratissimus diuis cultus est, si quis illorum vitam imitetur ; tametsi a nullo certius exemplum vitae petitur quam ab ipso Christo. Ad verum cultum prouoco. Sed superstitiosus cultus istis erat vtilior, et hinc vociferatio. Ecclesiasticas ceremonias nec ibi nec vsquam damno, sed quomodo illis vtendum sit indico, et ad meliora prouoco. Hoc idem si docet Christus, si beatus Paulus, si pium et sanctum est, quur in me clamatur ? At quidam clamant, Quis nesciebat in ceremoniis non esse constituendum finem pietatis ? Imo quis nescit totam religionem hactenus fuisse redactam ad ceremonias, ac vigorem illum euangelicum fuisse per eas propemodum antiquatum ? Verum id erat vtilius ad quorundam dignitatem et quaestum. Sed Christus aliud sitit lucrum, cuius dignitatis oportet primam esse rationem. Commendent se vera pietate : quae si absit, ceremoniarum pompa quid aliud est quam hypocrisis ?

De delectu ciborum abunde respondi Natali Bedae, si quid pudoris esset in homine. Nullus est vere pius quin, si rem attente con-

70. Beddae *H*.

30. miles] Thrasymachus in his colloquy with Hanno, *Confessio militis* (LB. i. 642F–43B) ; added in March 1522.

39. libello] The *Exomologesis* : Ep. 1426.

50. morientibus] Cf. Epp. 230. 34–5, 1162. 165n.

70. Bedae] He had criticized the *De esu carnium* (Ep. 1274. 14n) ; and Erasmus had replied in the course of the *Prologus in Supputationem* (Ep. 1664 : LB. ix. 484D–485D).

syderet, mallet in his rebus obligationem versam in exhortationem : vt nunc quidem sunt tempora, minus esset laqueorum, et plus esset ex animo ieiunantium, maxime si in vita sacerdotum reluceret exemplum abstinentiae temperantiaeque Christianae. In Gallia, vt scribunt, duo periclitantur, non ob aliud nisi quia duobus quadragesimae diebus comederunt carnes, coacti morbo. Vide, quid faciunt ceremoniae? nimirum vt ob hominum constitutiones violemus praecepta Dei, leuius ducentes parricidium quam praeterire constitutionem pontificum : quanquam hoc nullus pontifex vetuit, ne aegrotus ea sumat quae postulat valetudo.

Immodicam festorum multitudinem non ego solus improbo, praesertim quum hodie nullis diebus plus peccetur quam festis. Moderata festa valde probo, sed ea velim sacris rebus, quibus inuenta sunt, non voluptatibus et sceleribus dari. Non pendet hodie religio Christianorum a miraculis, nec obscurum est quot opiniones inuectae sint in orbem per homines ad suum quaestum callidos, confictorum miraculorum praesidio. Quae sunt in sacris litteris, tanto firmius credemus, si non quibuslibet hominum fabulis crediderimus.

Atque adeo iam nunc exoriuntur qui vetus artificium reuocant. Alibi visum est spectrum, quod a presbytero flagitaret absolutionem, quia citra confessionem decesserat ; non quod deesset voluntas, sed quod negata fuisset sacerdotis copia. Quid hic discimus, nisi absolui posse qui non confitentur, et post hanc vitam opus esse presbytero iis quibus volentibus defuit confitendi facultas ?

Alibi parochus quidam sub diem Parasceues clam immisit in coemiterium viuos cancros, affixis ad latus cereolis ardentibus ; qui quum reperent inter sepulcra, visum est noctu terribile spectaculum, nec quisquam ausus est accedere propius. Hinc rumor atrox. Consternatis omnibus, parochus e suggesto docet populum has esse defunctorum animas, quae missis et eleemosynis flagitarent a cruciatu liberari. Fucus ita proditus est, reperti sunt tandem vnus et alter cancer inter rudera, facem extinctam gestantes, quos parochus non recollegerat.

Idem aliud machinatus est. Conuiuebat illi neptis, mulier bene nummata. In huius cubiculum profunda nocte solet irrepere, lineo inuolucro vmbram mentiens. Emittebat voces ambiguas, sperans fore vt mulier accerseret exorcistam, aut ipsa loqueretur. Verum illa nimis masculo animo, clam rogauit cognatum quendam vt vnam noctem secum esset tectus in cubiculo. Ille vero fuste armatus pro exorcismis, ac probe potus, quo minus expauesceret, occulitur in lecto. Adest spectrum solito more, nescio quid triste mugiens. Excitatur exorcista. Prosilit nondum sobrius, aggreditur ; ibi spectrum voce gestuque deterrere parat. At ebrius ille, 'Si tu es' inquit, 'diabolus, ego sum mater illius', et correptum impostorem fuste dolat, occisurus ni mutata voce clamasset, 'Parce, non sum anima, sed sum dominus Ioannes'. Ad vocem agnitam mulier exilit e lecto pugnamque dirimit.

Haec praeludia. Equidem vt semper pium existimaui pro de-

73. quidem *add. H.* 87. sunt *H.* 100. suggestu *H.*

76. duo periclitantur] Cf. ll. 230–32, and Ep. 2038. 34–6.

82. festorum] Cf. Ep. 1039. 180–96.

106. solet] Cf. Ep. 1211. 89n.

functis vel orare vel sacrificare, ita talibus terriculamentis haud sane multum tribuerim, etiam si fucus absit, qui vix vnquam solet abesse. Certe Chrysostomus putat haec omnia daemonum esse ludibria. Iam si iuuentus propensior est ad istarum rerum neglectum quas nos non negligi sed sanctius obseruari cupimus, quin potius hoc haurire creduntur ex libris ac sermonibus Lutheranorum quam ex meis lucubrationibus ? Denique quum his temporibus exulcerata sint omnia, quis possit tam circumspecte quicquam scribere, quod non ab aliquibus rapiatur in occasionem blandiendi suis cupiditatibus ? Multa delenda sunt ex sacris litteris, si paramus tollere quicquid multis fuit occasio mali. Proferat aliquis vnam sententiam male Christianam ex omnibus libris meis, primus eam iugulabo. Theologi quidam aliquot loca damnarant, priuatis duntaxat iudiciis, sed ea omnia fuerunt eius generis vt aut non intellexerint quod a me fuerat scriptum, aut attulerint insignem calumniam. Nonnullas euangelicas sententias ex Paraphrasibus, velut a me dictas improbarunt. Quot mendacia demonstraui in libro Bedae, quot calumnias, quot delirationes ? Perfricant faciem, et perinde quasi nihil responsum sit, pergunt facere quod faciunt. Faustinas Elegias et Pogii Facetias in omnem linguam versas, atque adeo priapeias obscoenitates, per istos licet praelegere pueris : Colloquia mea, linguae puerorum expoliendae paratum opus, et Encomium matrimonii, thema fictum et in exemplum declamatoriae scholae tractatum, ferre non possunt, nec vllam grauem causam adferunt quur id faciant. Ad autoritatis ac turbae praesidia confugitur. Praetexitur sacratissima Facultas et alma Vniuersitas : quasi nesciamus quibus technis soleant interdum eiusmodi senatusconsulta condi.

Plus vbique valet quorundam improbitas quam caeterorum integritas. Dux aliquis et choragus talium fabularum habet sibi iuratos aliquot ; horum quisque trahit quoscunque potest, prece, precio, pudore, vi. Et huic gregi forte contigit Rector qualem optat : quaeritur tempus idoneum, curatur vt adsint quos vel assensuros vel certe cessuros putant, exclusis his quorum iudicia sciunt honesto seruire potius quam huius aut illius prauae cupiditati. Ita fit edictum ipsis bonum atque commodum. Reliqua transiguntur per iuratos amicos et Rectorem ascititium. Euge, sic vincit pietas, sic triumphat Ecclesia catholica. Quin et principum ac pontificum autoritate, ad opprimendas haereses data, abutuntur ad vltionem priuati doloris, et ad obruendas litteras quas ipsi cunque non didicerunt, idque praeter monarcharum ac pontificum mentem votum-

136. Beddae *H*. 158. quas ipsi cunque *G* ; quascunque ipsi *H*.

---

135. Paraphrasibus] The Faculty of Theology at Paris had examined these in Sept. 1527 : Delisle, pp. 75–6.

136. demonstraui] In the *Prologus* (l. 70n) and the *Supputationes*, which are a reply to Beda's *Annotationes* (Ep. 1679. 39n).

138. Faustinas] See Ep. 84 introd.

141. Encomium] See Ep. 604. 10n.

148. Dux] Beda ; see the more detailed narrative given in Ep. 2126.

choragus] Barthélemy : see Ep. 2027. 35n.

150. Rector] The day of Beda's appearance before the University, 23 June, was also the day of election of a new Rector, Bertinus Myss ; who clearly is intended here, rather than his predecessor, Nic. Boissel of Rouen.

154. edictum] See Epp. 2021. 136, 2042. 22.

155. ascititium] just admitted.

que : quibus hoc propositum est, vt qui legitime conuicti sunt impietatis, Christiana lenitate sanentur, si modo sanabiles sunt, nec nisi tentatis omnibus veniatur ad extremum supplicium, maxime quum hoc fatale malum tam late se sparserit. Caeterum iis qui rectioribus studiis in lucem reuocandis, qui bonis autoribus vel a situ vel a mendis asserendis, quique mentibus hominum ad synceram pietatem inflammandis sedulo nauant operam, honorem etiam et gratiam haberi volunt, sicuti complures non habent solum verum etiam referunt.

Verum istos hoc male habet, quod scholasticae subtilitates minoris fiant quam solent. Quid autem, obsecro, est in rebus humanis perpetuum ? Olim nullae erant theologorum scholae, et Augustinus habebatur inexpugnabilis dialecticus, quod legisset Categorias Aristotelis. Tandem res theologica peruenerat ad summum, ne dicam vltra summum ; Scriptura sacra cum vetustis autoribus frigebat. Nec Petri Lombardi collectanea legebantur, nisi a paucissimis. Bona pars aetatis sophisticis et non necessariis quaestiunculis terebatur. Nunc alio se vertit scena rerum humanarum, et isti mordicus tenent assueta, debacchantes in omnia quae non didicerunt. Monachis quis nescit deberi plurimum honoris ? Sed da vere monachos, non deerit honos. Verum vbi sunt isti, aut quid habent praeter vestem et rasuram, exceptis perpaucis ? nam nullos dicere religio est. Obsecro te, vir pietatis amator, obambula per tuae regionis monasteria, et vide quantulum illic inuenturus sis verae Christianaeque pietatis, quantulum sacrae eruditionis, quantulum vigoris spiritualis, praesertim apud eos qui se vocant Mendicantes. Apud nos vero tyrannidem etiam mirificam obtinent. Etiam atque etiam mihi testandum est, haec non dici in ordinis cuiusquam contumeliam, sed in eos qui de suis ordinibus pessime merentur. Perspiciunt quas ob causas sint inuisi pluribus, nec tamen ea corrigunt, sed improbitate, violentia et conspiratione contendunt vincere.

Vtinam tibi tantum esset ocii vt ea legeres quibus respondimus Bedae et monachis Hispaniensibus ! videres ob quam friuolas nugas quantos excitarint tumultus. Nec quicquam illos pudet inscitiae, vanitatis, calumniae, maliciae. Ita conspirarunt, 'Clamemus omnes apud populum, quicquid in sceleratissimum hominem dici potest ; ne sileamus in conuiuiis, in secretis confessionibus, in arcanis colloquiis, apud aulicos, summos et infimos, praesertim idiotas, qui libros Erasmi non possunt legere. Illud in primis caueamus, ne quid illius vertatur in linguam popularem, nam ea res ilico proderet nostra mendacia. Ita nimirum vincemus '. Quid istis animis maliciosius ? et haec est monachorum pietas. Augustinus dicit nusquam rectius viui quam in monasteriis, nusquam periculosius errari ; et tamen loquitur de his qui nullis astricti votis, duntaxat perpetuis, simul viuebant. Quid nunc diceret, si videret multa monasteria, quae nihil differunt a publicis lupanaribus ? quid de monacharum multis collegiis, in quibus nihil minus reperias quam castitatem ? De

181. Excipio perpaucos *H*. 185. spiritalis *N*. 193. Beddae *H*.

193. Bedae] See ll. 70, 136n. Hispaniensibus] See Ep. 1879.
200. vertatur] Cf. Ep. 2048. 23–4.
202. Augustinus] *Ep*. 78. 9.

nostratibus monasteriis loquor. Et in his quae commendantur Obseruantiae nomine, Deum immortalem, quam rari sunt in quibus animaduertas synceritatem Christiani pectoris! Et tamen aedificamus quotidie noua monasteria. Ac me sibi fingunt hostem, si superis placet, quum in omnibus scriptis meis nihil aliud agam quam vt ad veram exhorter religionem. Quae si illis tam cordi est quam volunt videri, qui fit vt non amplectantur nostram operam? Per horum stoliditatem, improbitatem, cum pari malicia coniunctam, prospicio futurum vt hunc tumultum cui Lutherus dedit exordium, excipiat alius tumultus multo etiam grauior, ni principum et episcoporum autoritas in tempore vigilet.

Iam nunc erigunt capita Dominicani quidam et Franciscani, per quamuis occasionem saeuientes in eos quos oderunt; oderunt autem omnes qui fauent melioribus litteris ac synceriori pietati. Nuper in Gallia coniecerunt in carcerem tres, quorum vnus erat exurendus, ni Principis aequitas illum subleuasset, causa Lutetiam reiecta. Crimen expectas. Aedificabatur illic regali sumptu monasterium. Is, alioqui ab omni Lutheranismo alienissimus, dixerat, 'Hi sumptus fortassis rectius collocarentur in orphanos, viduas et pauperes'. Hoc dicto monachorum laesa maiestas depoposcit hominem probum ac doctum ad incendium. Iam faces erant in manibus, iam extructus rogus, iam sententia definitiua pronunciata. Capti sunt alii duo, grauem ob causam scilicet. Morbo coacti duobus quadragesimae diebus vescebantur carnibus, nec id inficiantur. Haec sunt praeludia monasticae tyrannidis; quae nisi cohibeatur, quid tandem futurum esse diuinandum est? Vates enim optimus, vir prudens. Erumpet populi dolor in atrociorem tempestatem. Soli Mendicantes—quosdam improbos, inquam, noto, non ordines—fuere fons et caput totius huius mali; nec conquiescet mundus donec illi redigantur in ordinem. Quod vt fiat in ipsorum quoque rem est: quin hoc ipsum si non maior, certe melior monachorum pars exoptet. Violentum est tollere monasteria, quod aliquot locis tentatum est: illud potius agendum est, vt monasteria scholae sint sobrietatis, pudicitiae, modestiae veraeque pietatis.

Quibus id rationibus fieri possit, alias indicabitur: nunc in transcursu illud attingam modo, monachorum dignitati rectius consultum iri, si legibus oppositis vetarentur pueros ac puellas blanditiis aut terriculamentis ad suum institutum pellicere; si quos constaret arte pertractos, iis autoritate praesulum redderetur libertas, et ad poenam vocarentur plagiarii; praeterea si professis viris pariter ac mulieribus prospiceretur, vt essent viri graues et integri qui illos pabulo doctrinae coelestis alerent, neque quisquam sineretur in ocio viuere. Nec mediocriter conduceret ad Ecclesiae concordiam, vt, si

221. ac *G*: & *H*. 239. exoptat *H*.

208. nostratibus] In Holland, of which Erasmus had personal experience. The remark was no doubt interjected out of deference to possible English susceptibilities; since reform had already begun there (Ep. 967. 24n), and by this time some of the smaller monasteries had been suppressed (Brewer iv. 585, 649, 4259, 4297).

209. Obseruantiae] Cf. Ep. 1909. 35.

222. vnus] Cf. Ep. 2038. 36–40.

230. alii duo] Cf. ll. 75–7.

234. atrociorem] than the Peasants' Revolt.

247. plagiarii] Cf. Ep. 447. 65, 679; and 1 Tim. 1. 10.

qua fieri possit, titulorum, vestium ac rituum tam immensa varietas tolleretur: satis erat vestitum esse vilem ac simplicem, ac vultus potius moresque compositi monachum testarentur quam amiculi color aut forma. Ad haec si resignatis diplomatibus, quibus aduersus monarchas, episcopos, magistratus et populum, imo verius aduersus semetipsos supra modum armati sunt, agnoscant episcopos suos, quemadmodum fecerunt ac voluerunt illi qui proceres et autores ordinum fuere.

Verum de his alias copiosius. Nunc eo reuertor vnde digressus sum. Si quid corrigendum est, adhibeatur ea moderatio quae Christianos decet, quamque praestitisse videmus priscos illos, quorum erudita pietas cum tot haereseon cuneis feliciter depugnauit. Quid autem effectum iri credunt stolidis tumultibus, maliciosis syncretismis, virulentis obtrectationibus, scurrili impudentia, plusquam militari improbitate, manifestis mendaciis? Non solet Ecclesia, Christi columba, maliciam vincere malicia, neque stultitiam stultitia, neque impietatem impietate, sed malum bono vincere didicit. De animo meo nemo potest ambigere. Poteram in Lutherana ecclesia esse coryphaeus, malui totius Germaniae in me concitare odia quam ab Ecclesiae consortio discedere. Poteram nouae factionis autor esse; nullum discipulum mihi paraui, sed quoscunque potui Christo tradidi, condiscipulos habere malens quam discipulos. Fortunam nullam ambio, quum iam pridem inuiter vndique a summis principibus, iisque non paucis. Videar hoc insolentius dicere, modo sciant verissime dici. Perseuero in tenuitate mea, nec huic valetudini ac senectuti do rudem a tam perpetuis et iniquis laboribus.

Haec declarant quantum abhorream ab haeresi. Sed offendunt quaedam in scriptis meis. Verum non attendunt quanto grauius offenderint illa quibus medicandis adhibita est monitio. Quod scholasticam theologiam ad Scripturarum fontes et ad veterum lectionem reuocare conatus sum, vt ingenue dicam, nondum me poenitet; maxime quoties animo reputo ad quam friuolas argutias ea fuerit prolapsa. Quod si volunt eam pristinae dignitati restituere, ne id faciant in alios debacchando, sed exhibendo sobriam et Christo dignam theologiam, sicut iam in scholis aliquot fieri coeptum est. Vt de monachis quaedam admonerem, ipsa me pietas et conscientia coegit, quanquam non parum dederim hic quoque religionis nomini et verecundiae Christianae. Hi melius instaurabunt pristinam autoritatem, si piis ac sanctis moribus declarent se vere monachos esse quam si stolidis mendaciis scurrentur in famam alienam. Et si vere fauent ordinum suorum dignitati, tales rabulas quorum et dictis et factis cum primis dehonestantur, cohibeant, et ad eam se conferant synceritatem qua quondam sibi tantum orbis fauorem conciliarunt.

Breuiter id synceris studiis agendum est, vt in hoc rerum tumultu vincat Christus, eique soli paretur triumphus; non affectibus humanis, quos in vtraque parte videmus victoriam ad se certatim rapere. Vincat Pontifex et Cardinales, sed si illorum animus spectat

264. syncretismis] See Ep. 1050. 4n.
267. malum bono] Cf. Rom. 12. 21.
269. ecclesia] Cf. Ep. 1485. 6.
273. inuiter] See Epp. 1875. 188n, 1878, 1952.
276. valetudini] See Ep. 1989. 8n.

ad Christum ; vincant et monachi si libet, si Christi negocium agunt. Quod si illi suam gloriam, suum ventrem, quaestum et regnum spectant, iam non militamus Christo, sed mundo. Nec aufertur malum, sed transfertur ; nec sanatur morbus, sed mutatur, fortassis in peius. Quae bene docuit monuitque Lutherus, sequamur ; non quia ille monuit, sed quia recta sunt et Scripturae diuinae consentanea. Nunc periculum video ne non corrigamur ad aequalitatem, sed, vt fere solet vsu venire, deflectamus in diuersum. Velut antehac non parum erat superstitionis in colendis diuis, nunc multum adiungent, quo longius absint a Lutherano dogmate. Atqui modus hic erat adhibendus, non excessus. Docendus erat populus imagines nihil esse nisi signa, idiotarum animis data. Diuos venerandos quidem, non adorandos latria, quae dicitur : perfectius esse tollere sursum animos ad Christum sine imaginibus corporeis quam per imagines : perfectius esse a Christo petere quicquid impetrare volumus. Tutius esse Christum nobis imitandum proponere quam quemuis diuorum : diuos religiosissime coli benefactorum imitatione. In templo non conuenire quaslibet imagines, sed in his modum et decorum esse spectandum. Ac ne longior fiam, si in caeteris omnibus non prorumperetur ad excessum, sed ad temperaturam, sperari poterat huius tempestatis laetus exitus.

Verum hoc nunquam futurum est, nisi principes et Ecclesiae proceres submoueant e consilio priuatos affectus, nec alio spectent quam ad Christi gloriam ac publicam Christianae religionis vtilitatem. Sic agentibus nobis adesset Deus, et hos tumultus verteret in tranquillitatem. Satis enim perspicuum est hanc rerum procellam non sine voluntate numinis immissam fuisse terris, quemadmodum olim plagas varias inflixit Aegyptiis, vt resipiscerent. Consultissimum igitur fuerit vt omnes ad Domini misericordiam confugiamus, et suam quisque culpam agnoscamus. Nunc alii in alios culpam reiicimus, suam agnoscit nemo ; nec medelam quaerimus malis, sed vltionem.

Quod ad me pertinet, non admodum iniquo animo laturus sum, si omnes meae lucubrationes obsolescant. Si nocent pietati, nec optarim superesse ; sin conferunt ad pietatem, sed ita visum est Deo, siue ob meam siue ob aliorum culpam aliquam, vt intereant, fiat quod illi visum fuerit, qui non potest velle nisi quod optimum est. Ostendant aliquod dogma Christianae pietati contrarium ; nisi mox correxero, clament me parum esse Christianum. Quid autem faciam stupidorum, maleuolorum et imperitorum suspicionibus, deprauationibus, calumniis et mendaciis ? Mentem meliorem illis optare possum, mederi non possum. Vtinam et hoc possim ! Christus medebitur, quum illi visum fuerit.

Aldrisius tuus multum laboris mea causa sumpsit in conferendis exemplaribus, nec habeo quod illi rependam, tam procul semoto : rogo vt illi pro me rependat tua benignitas, quem tibi gratum esse vehementer gaudeo. Dominus Iesus te seruet incolumem.

Datum Basileae, calend. Septemb. Anno domini M. D. XXVIII.

311. latria quae dicitur *add. H.* 339. possim *G*: possem *N.* 344. seruet te *H.* 345. Datum *om. H.* domini *om. H.*

310. idiotarum] See Ep. 1153. 171n
341. Aldrisius] See Ep. 1656 introd. His Lincoln prebend was perhaps due to this request.

2038. To Count Hermann of Neuenahr.

Opus Epistolarum p. 782. Basle.
N. p. 746 : Lond. xx. 72 : LB. 1003. ⟨c. 1 September⟩ 1528.

[After the Paris outburst over the *Ciceronianus*; see Ep. 2021 introd. As it follows Ep. 2035 immediately in H, and as there are points of contact with Ep. 2037, an approximate date may be assigned.]

ERASMVS ROT. HERMANNO A NOVAQVILA S.

Svb hanc hyemem destinaram aliquo migrare, sed remoratur Augustinus, Athon meus.

In Ciceroniano meo non damno stylum Ciceronis—cui tantum tribui semper, vt huic admoti caeteri, quamlibet eloquentes, mihi videantur obmutescere—sed ineptam affectationem Ciceronianae dictionis. Et hoc consilio recenseo multos eruditos, quos tamen Nosoponus non recipit in catalogum Ciceronianorum, vt illum consoler, si cum tot viris habeat commune conuitium quod non sit Ciceronianus. Neminem tamen illaudatum nomino. At Budaici quidam fremere dicuntur, quod Budaeum cum Badio contulerim; quum in hoc duntaxat illos componam, quod ibi doceo negligendum, et quod ipse Budaeus semper ex professo contempsit, nimirum fluxum illum Tullianae facilitatis. Et ne quis hoc sinistre posset interpretari, addo 'quanquam Guilhelmus Budaeus aliis multis eximiisque dotibus suspiciendus est'. Nec vllum est opus meum serium in quo non honorificentius de illo praedicem quam quisquam Gallus vsquam. Et tamen si verus est rumor, sic fremunt amici Budaei quasi in cineres patris ac matris illius imminxerim. Clamant 'O coelum, o terra! Budaeum cum Badio!' Clamant me inuidere gloriae Budaei, meque multis epigrammatiis dilacerant, in quibus aliquot putantur Iani Lascaris: quem tamen in hoc ipso libello honorificentissime commemoro, nec vsquam alias nomino nisi cum honoris praefatione. Quis crederet tantum stoliditatis esse in Gallis? Causa delata est et ad Regis cognitionem. Volenti cognoscere dissidii causam, dictum est Budaeum me taxasse in loco quodam: eo me offensum quaesisse vindictam, eumque cum Badio contulisse. Video talem tumultum oriturum in studiis qualem videmus in religione.

Ὁ τῶν ἱερέων μέγιστος dicitur esse Niceae, moliens concordiam inter duos monarchas; at vereor ne δίκην potius. Fatale malum, cuius nullum video finem. Si inclinat factio Lutherana, quod vt fiat ipsi sedulo dant operam, exorietur intolerabilis pseudomonachorum tyrannis. Apud nos regnant. Vicerunt, vt audio, et in Gallia,

TIT. ROT. *add. N.*

---

1. migrare] Cf. Ep. 2029. 94.
2. Augustinus] See Ep. 2157.
Athon] Cf. *Adag.* 3339: 'Aetnam et Athonem montes in molestiae taediique prouerbium abiisse testatur Lucilius'; *ap.* Gell. 16. 9.
3. Ciceroniano] See Ep. 1948.
14. addo] LB. i. 1011DE: see Ep. 2021 introd.
21. Lascaris] See Ep. 2027. 27n.
22. commemoro] LB. i. 1009E.
24. Regis] Cf. Epp. 2046. 344–7, 2048. 15–17.
29. Niceae] Cf. Ep. 2030. 46–7.
32. pseudomonachorum] The friars; cf. Epp. 1238. 110n, 1582. 108, 1926. 8.

fauore matris regiae et Cancellarii, nunc Card. In prouincia duo capti sunt ac de vita periclitantur, quod coacti morbo duobus diebus ederint carnes in quadragesima. Tertius erat exurendus, ni Rex eum subleuasset: cuius causa reiecta est Lutetiam. Dixerat sumptus qui illic impenduntur immodici in structuram monasterii cuiusdam, rectius fortassis insumi potuisse in subsidium orphanorum, viduarum et egenorum. Haec sunt praeludia, tu diuina caetera. Bene vale.

Archiepiscopo tuo non respondeo, quod illius epistola nullum suppeditauit argumentum. Basileae Anno M. D. XXVIII.

2039. To Erasmus Schets.

British Museum MS. Add. 38512, f. 29. Basle.
2 September 1528.

[An original letter, autograph throughout; delivered at Antwerp on 13 Sept. (Ep. 2115. 1).]

S. P. Oro te vt fasciculum in Angliam cures perferendum, et epistolam ad Valdesium in Hispaniam. De pensionibus scripsi. Ex anno 1527 debentur in Anglia viginti librae, hoc est sexaginta nobiles. Ad festum Michahelis debebuntur nobiles quadraginta quinque. Pensio Curtrac⟨ensis⟩ tota debebatur ad Natalem Ioannis praeteritum. Cannius noster non rediit. Et hoc suspicabar fore. Si recte vales cum tuis omnibus, est quod summopere gaudeam.

Datum Basilee. postrid. Cal. Sept. An. 1528.

Agnoscis manum tui.

Honorabili D. Erasmo Scheto. Antwerpie.

2040_{2061} To John Louis Vives.

Opus Epistolarum p. 792. Basle.
N. p. 755: Lond. xx. 87: LB. 975. 2 September 1528.

[Between the *Ciceronianus* (Ep. 1948) and the new edition of Seneca (Ep. 2091). The coolness between Erasmus and Vives (cf. Ep. 2026. 3n) is noticeable in this letter and the reply.]

2038. 34. matris] Louise of Savoy.
Cancellarii] Ant. Duprat (17 Jan. 1463—9 July 1535), a favourite with the Queen-mother, who secured him as Francis' first chancellor, 1515. On becoming a widower in 1516, he took orders, and was made abp. of Sens in 1525, and cardinal in 1527. Cf. Ep. 2053. 18: and see Ciaconius and NBG.
duo] See Ep. 2037. 75–7, 230–32.
36. Tertius] See Ep. 2037. 222–30.
42. Archiepiscopo] Herm. of Wied; see Ep. 1976.
epistola] Ep. 1995.

2039. 1. fasciculum] containing Ep. 2037, and no doubt other letters (cf. l. 2n): perhaps also a presentation copy of the *Interpretatio* (Ep. 2017).
2. epistolam] of 31 Aug.; see Ep. 2109. 2. Not extant. Cf. also Ep. 2018.
scripsi] to his English patrons, about the method of payment, as Schets had advised in Epp. 1931. 31–2, 2014. 16–19; cf. Ep. 2072. 6–7. Or perhaps to Schets, in response to the suggestion made in Ep. 2001. 15–20; in a letter, not extant, later than Ep. 2015.
3. viginti librae] Cf. Epp. 1965. 40–42, 1999. 8, 2014. 57–8.
4. debebuntur] The first half of Warham's pension for 1528; cf. Ep. 1999 7–9.
5. Pensio] Cf. Ep. 1999. 10–11.
6. Cannius] See Ep. 1999 introd.

ERASMVS ROTERODAMVS IOANNI LODOVICO VIVI VALENTINO S.

Si de Seneca nihil habes, nisi quod annotatum erat per Aldrisium in codice qui diutius fuit apud Morum, nihil ages ; nos habemus longe alia. Sin nactus es exemplaria vetusta, quod equidem magnopere cupiam, non rogo vt huc mittas, nam fortasse sero mitteres : iam enim orsi sunt opus. Sed inspecta nostra aeditione, tuam adorna, si videtur. Meam omittere non potui. Nam prior illa, mea non erat ; nec vlla re plus dedecoris mihi conflaui quam quod stolidissimo illi sum fisus, cui putabam aliquid esse mentis humanae. Congruebat hoc negocium tibi vel Hispano vel vndiquaque docto ; sed hanc contumeliam non potui concoquere.

Velius expostulat quod in Ciceroniano te praeterierim, quanquam id prorsus obliuione factum est ; quam si aetati non putant condonandam, certe tot studiorum tumultibus verius quam laboribus erat condonanda. Et tamen felicius tuum nomen praeterii quam attigi Budaei. Quem quum in omnibus scriptis meis honorificentissime tractem, nec minus in eo dialogo, tamen fremunt, vt narrant, omnes Budaici, quod illum cum Badio contulerim ; quum non in alio contulerim quam in eo quod ibi contemnendum doceo, et quod ingenue contemnit Budaeus ipse. Et tamen ne quis interpretaretur sinistre, adieci ‘ quanquam ille multis et eximiis dotibus suspiciendus est ’. O contumeliam ! quam Galli, et cum his—quod tamen vix credo—Ianus Lascareus, quum vbique, tum in eo dialogo commemoratus honorifice, epigrammatibus maledicis vindicandam putant ! Fatalis est lues et religionis et studiorum.

Ostendit mihi Hieronymus epistolam tuam. Nae tu vincibilem causam habes apud eum. Conaris persuadere Ciuitatem feliciter distrahi. Ille quam optat hoc esse verum ! Quod nisi superessent illi multa volumina, nec tuis nec meis hortatibus esset opus. Ipsa res adigeret eos ad excudendum opus. ‘ Sed valeat ’ inquis, ‘ ille mendax ’. Quis est ille mendax ? Pseudocheus dixit omnia distracta, iam adornari nouam aeditionem. Sed Ioannes Frobenius et Hieronymus Frob. narrant multum codicum restare. Hic nobis ostende mendacem illum. Quum hortarer Hieronymum vt excu-

31. Sed *scripsi* : Solus *H*.

1. de Seneca] Cf. Epp. 2056. 1–11, 2061. 1.
Aldrisium] See Ep. 1656.
2. codice] A copy of the Froben edition of 1515, which Erasmus had asked to have collated with a MS. at King's, and sent to him through More : see Epp. 1656. 8–12, 1766. 93–6.
6–7. prior illa] See Ep. 325.
8. stolidissimo illi] Nesen ; see Ep. 1479. 86n.
9. Hispano] and thus a compatriot of Seneca. Vives did not act on the suggestion.
11. Velius] In the letter of c. 28 June answered by Ep. 2008. In response to this protest Erasmus inserted a complimentary passage of some length in the second edition, March 1529, p. 175 : LB. i. 1015DE. Cf. also Ep. 2056. 23n.
15. Budaei] See Ep. 2021 introd.
20. adieci] LB. i. 1011DE.
22. Lascareus] See Ep. 2027. 27n.
23. commemoratus] LB. i. 1009E.
epigrammatibus] See Ep. 2027. 26n.
25. Hieronymus] Froben.
epistolam] Not extant.
26. Ciuitatem] See Epp. 1309, 1531. 36–45, 1836. 72–5.
30. ille mendax] Cf. Ep. 1513. 40–1.
Pseudocheus] F. Berckman ; see Epp. 1531. 43n, 1560. 13–14, 1836. 73.
33. hortarer] Probably in 1525–6 ; cf. Ep. 1665. 2n.

deret Declamationes tuas, respondit apud se superesse quadringenta exemplaria tuarum lucubrationum, quas meo hortatu excudit. Si mentiuntur omnia, nescio quid dicam. Iam est celebre nomen tuum, nec dubito quin aliquando futurum celeberrimum, praesertim si te semel commendes opusculo ad vtilitatem parato, quale est Lazari Bayfi. Sed hortatus sum Hieronymum vt ipse ad te scribat ; nam est pigellus.

Negocio Iouis et Iunonis absit vt me admisceam, praesertim incognito. Citius tribuerim vni duas Iunones quam vnam adimerem. Nigro commiseram epistolam, sed apertam et inclusam ; hac lege, vt vel redderet vel premeret. Id famulus qui obsignarat, effutiuit imprudenter apud quendam. Misit Regina munus ; sed is illi multum gratiae detraxit sua contatione, detinens famulum totas sex hebdomadas, omnem quaerens ansam vt illum inanem ablegaret. Regina dedit ; ab illo extortum est. Adeo non prodigus, vt nec de alieno det libenter.

Bene vale, postridie calend. Septemb. Anno M. D. XXVIII.

[2020]2041. To Jerome Agathius.

Opus Epistolarum p. 793. — Basle.
N. p. 757 : Lond. xx. 90 : LB. 977. — 3 September 1528.

[The year-date is confirmed by the progress of Augustine.]

ERASMVS ROT. HIERONYMO AGATHIO S. D.

Ornatissime vir. Equidem pium arbitror vel orare vel sacrificare pro defunctis ; verum si quis omnino mihi nasus, de spectro fabula monachorum est commentum, quibus adest mentiendi voluntas, at non suppetit facultas. Mirum in modum amant ignem purgatorium, quod vtilissimus sit illorum culinis. Video, vt res nunc geritur, hanc victoriam non cessuram Christo, sed quorundam cupiditatibus qui suum negocium agunt verius quam pietatis : verum hoc ipse viderit Christus, quem nondum meremur habere propitium.

Ioco me Hieronymianum vocas ; atqui ne sis insciens, nunc magis

---

2040. 34. Declamationes] See Ep. 1082.

35. lucubrationum] Froben had reprinted Vives' *Somnium* (Ep. 1108. 202n) in March 1521.

39. Bayfi] See Ep. 1962.

41. Negocio] It appears as though Vives, as an adherent of the Queen, had asked for an expression of opinion about the Divorce (cf. Ep. 1850. 8n) ; and that in reply Erasmus had taken refuge in referring to a letter he had written on the subject earlier (l. 43n).

43. Nigro] No such name is known in Erasmus' circle. More is the obvious person to whom he would have committed an important letter. This may be an intentional disguise, or a misprint.

epistolam] I conjecture that this was a letter to the Queen, sent with Ep. 1804, and apologizing for his indiscretion in mentioning divorce in the *Inst. Christ. matrimonii* (Ep. 1727) ; cf. Ep. 1804. 285–6.

hac lege] For similar discretion cf. Ep. 2056. 35–6.

44. famulus] If the above conjectures are correct, this must be Nic. Cannius : who left England in April 1527 without waiting for Mountjoy's letter (Ep. 1816. 11–13). Cf. ll. 46–7.

45. quendam] Evidently Mountjoy ; cf. Ep. 1727. 2n.

munus] In acknowledgement of the *Inst. Christ. matrim.*; see Ep. 1816. 13–16.

46. contatione] Cf. Ep. 1966. 10.

sum Augustinianus, quem totum immensis sudoribus emaculo, quum Hieronymianorum operum Epistolas tantum suscepissem. Augustinus iam magna ex parte excusus est. Pro tuo erga me studio habeo gratiam, cuius praeter animum mutuum nihil referre possum. Bene vale. Basileae tertio Non. Septemb. Anno M. D. XXVIII.

2042. To Peter Tossanus.

Opus Epistolarum p. 795. — **Basle.**
N. p. 758 : Lond. xx. 93 : LB. 976. — **3 September 1528.**

[The year-date is confirmed by the mention of the Pope's proposed visit to Nice (l. 14). For Tossanus, whose sympathy with reform was now well known, see Ep. 1559. 8n.]

ERASMVS ROT. PETRO TOSSANO S. D.

Nihil est, Petre charissime, quod vel temeritatis vel litterarum neglectius scriptarum apologiam apud me facias. Scio quicquid scribis ab animo purissimo proficisci ; nec est quod hinc metuas quicquam inuidiae. Epistola tua bona fide reddita est, nec per me vulgabitur. Et si vulgaretur, nihil habet indignum homine pio. Nec pilo mihi futurus sis iniucundior, si tibi cum Berquino fuisset aliqua consuetudo, quem virum doctum et eruditum iudico. Tantum hoc mihi dolet, quod suo fretus animo semet in summum coniicit discrimen. Si a prima victoria conquieuisset, iam securus ac tranquillus ageret. Sed maluit suo animo quam meo consilio obsequi. Si quod mihi conflauit inuidiam ipsi prodesset, meum incommodum amici commodo solarer : nunc vtrique altero grauamur, nec vllis auscultat monitis.

Audio Pontificem esse in Sabaudia, et audio quanto zelo sit Franciae Card⟨inalis⟩ erga Ecclesiam, quantumque tribuat theologis ac monachis. Et suspicor isthic adesse Albertum Pium, Carporum principem, Aleandro mire addictum, qui libro ad me misso, hoc conatur persuadere, me totius huius tumultus autorem esse. Prospicio quae tyrannis sit exoritura. Vereor ne vincat mundus. Debetur hoc sceleribus nostris.

Adhuc in ea sum sententia, vt satius existimem silere, si nihil addant aedicto. Toties respondi, tam euidenter ingessi Sutoribus et Beddis sua mendacia, calumnias, delirationes, inscitias ; perfricuerunt faciem. In clamoribus, conuiciis, bullis et ampullis, in syncretismo et fauore principum tota illis victoriae spes est. Quid vero paras, vir optime ? ἀναχωρεῖν ; In teipsum secedas oportet, si quaeris τὴν εὐθυμίαν.

Illustrissimae Reginae quaeso vt me facias commendatum :

2041. 12. Epistolas] See Ep. 396 introd.

13. Augustinus] See Ep. 2157.

2042. 4. Epistola] Not extant.

6. Berquino] For his position at this time see Ep. 2066 introd.

9. prima victoria] His release at the King's order in Aug. 1523 : see Epp. 925. 13n, 1599. 13-15.

11. inuidiam] Cf. Ep. 1599. 2-4.

14. in Sabaudia] See Epp. 1987. 51n, 2030. 46n.

15. Cardinalis] See Ep. 2038. 34n.

16. Pium] See Epp. 1634, 2029. 50-1.

22. aedicto] See Ep. 2037 introd.

26. ἀναχωρεῖν] Cf. Ep. 1887. 48n.

28. Reginae] Margaret of Valois, now Queen of Navarre ; see Ep. 1615.

cuius piam prudentiam et prudentem pietatem animo exosculor. Si rarius scribes, minus eris iucundus, minus charus non eris. Dominus te seruet, amice in Domino charissime.

Basileae tertio nonas Septemb. Anno M. D. XXVIII.

2043. To Nicholas Leclerc.

Opus Epistolarum p. 778. Basle.
N. p. 742 : Lond. xx. 62 : LB. 980. 5 September 1528.

[The year-date is confirmed by the connexion with Ep. 2053.

Nicholas Leclerc, ' dict de Juigné ', entered the Sorbonne in 1499 and became Dr. on 19 Nov. 1506. In 1511 he attended the Council of Pisa, as a private individual. With Duchesne (l. 4) he was nominated Inquisitor by the Parliament of Paris in 1524, and was confirmed by Clement VII in 1525. He was now vigorously supporting Beda's attacks on Erasmus. By 1533 he was archdeacon of Châlons. At some time he was prior of the Sorbonne, and from 1541 to 1558 he was dean of the Theological Faculty in Paris.

He translated from the Greek of St. Hippolytus *Description des misères et calamitez des derniers temps*, Paris, N. Chesneau, 1566, and R. Coulombel, 1579.

See Paris MS. Arsenale 1021, f. 452 ; Delisle ; and Clerval.]

ERASMVS ROTERODAMVS THEOLOGO NICOLAO CLERICI S. D.

Qvvm audiam te virum et doctum et probum et grauem, demiror si verum est quod ex viris minime leuibus didici, te in sacris concionibus subinde proscindere nomen meum velut haeretici et Luthero peioris. Est quidem hoc exemplum Guilhelmi Querni, felicis memoriae ; sed Paulus admonet vt aemulemur in bono. An ille merito me toties haereticum et Antichristum nominarit apud imperitam multitudinem, nunc melius intelligit. Certe Lodouicus Berus, vir, quod non nescis, et eximia praeditus integritate nec eruditione vulgari, denique tui cum primis studiosus, qui me cominus ac domestice cognitum habet, longe secus de Erasmo sentit quam vos praedicatis. Nec dubito quin si mea legeretis mecumque consuetudinem habuissetis, aliter de me tum sentiretis tum loqueremini.

Iam si cerneretis quantum malorum perpetiar ab istis factionum propugnatoribus, iudicaretis hanc constantiam, hanc tolerantiam aut, si mauis, calamitatem, aliquo dignam fauore. Olim offero me vobis, vt admonear si quid aberratum est a pietate ; nemo monet, nemo docet, sed clamoribus apud populum, obtrectationibus et syncretismis res geritur. ' Sed monuit ' inquis, ' Bedda '. An hoc est monere, tot mendacia, tot euidentes calumnias congerere in hominem Christianum ? Ecclesia Christi, o vir praeclare, non solet maledictis et sycophantiis vincere, sed veritate ; nec quaerit errantium perniciem, sed medelam. Si Christum habetis prae oculis, ille vobis hoc agentibus aderit ; sin respicitis affectus humanos, mundi negocium agitis, non Iesu Christi. Manifestum est hanc tempestatem a Deo immissam, quo nos ad vitae correctionem in-

2043. 11. legeritis *N.*

2043. 4. Querni] See Ep. 1188. 29n.
5. Paulus] Gal. 4. 18.
8. Berus] See Ep. 488.
16. Olim] Cf. Epp. 1571. 2–6, 19–22, 1664. 32–5, 1723. 27–8.
19. syncretismis] See Ep. 1050. 4n.

uitaret. Nunc hoc agendum est piis viris, vt victoria cedat Christo, non his aut illis hominibus: quorum plerique suum agunt negocium, non Iesu Christi.

Si verum est quod ad me delatum est, admoneo te vt mutes et linguam et animum: sin falsum (quod ego lubentius credidero), existimes haec ad te scripta non esse. Dominus dirigat cogitationes tuas ad omne opus bonum.

Datum Basileae nonis Septemb. Anno M. D. XXVIII.

2044. To Peter Danès.

Opus Epistolarum p. 785.	**Basle.**
N. p. 749: Lond. xx. 77: LB. 978.	**5 September 1528.**

[The year-date needs no confirmation.

Peter Danès (c. 1497—23 April 1577) was a young Parisian of good family and brilliant abilities, who had been a pupil of Budaeus and Jo. Lascaris. He was educated in the Collège de Navarre; and some verses by him appear in the *Isagogica terminorum introductio* of his tutor there, Nic. Menuel of Troyes, Paris, P. Gaudoul, 1516. In 1519 he was teaching in the Collège de Lisieux: see a letter contributed by him to Badius' edition of Quintilian, 15 July 1519. In the same year he edited Justin's History for Jo. Petit. Praise of his learning is in the prefaces to Ravisius Textor's *Officina*, Paris, R. Calderius, 1522, and his pupil P. Parvus' Caesar, Paris, P. Vidoveus, June 1522, for which he had corrected the text. Vidoveus also appended a letter to him in reprinting Erasmus' Paraphrase on the Pauline Epistles, 1523. He remained in touch with Badius' circle, and thus was a companion of Ja. Tusanus; with whom he shared Badius' dedication of Priscian in 1527. He also helped Badius with the text of Cic. *Orat.* in 1531; and edited Pliny, *H.N.*, Paris, Gal. a Prato, 1532—issued under the name of his servant, P. Bellocirius. At the opening of the Collège de France in March 1530 he was appointed with Tusanus to teach Greek; but finding settled life difficult, he resigned in 1534, to follow to Italy Geo. Selva, son of John (Ep. 1591) and later bp. of Lavaur, who had been his pupil (*Epist. clar. virorum*, Venice, 1556, ff. 73 v°., 106). In 1536 V. Trincauelus dedicated to him an edition of Alexander Aphrodisiensis' *Quaest. naturales*, Venice, 1536, in the Greek. He probably accompanied Selva to Rome in 1536, and in 1539 was at Naples. From Italy in 1539 he sent bk. x of Paulus Aemilius' History of France to Vascosanus (see Ep. 136. 1n). By 154$\frac{5}{6}$, when he was sent to represent France at the opening of the Council of Trent, he had received the provostship of Sézanne, between Epernay and Troyes (*Actes de François I* v. 41, ix. 53: not in GC. xii. 563). His oration before the Council, 7 July 1546, was printed at once by Bladus at Rome. Under Henry II he was tutor and confessor to the Dauphin; and in 1551–2 he defended the King with *Apologiae*, in Latin and French, against the charge of seeking help from the Turks; in 1557 he served on a commission for the reform of Paris University. For these services he was rewarded in 1557 with the small see of Lavaur, between Toulouse and Albi (GC. xiii. 346–7).

See Jo. Launoius, *Nauarr. gymn. Historia*, 1677, pp. 282–91, 298–9, 647–8, 720–6; a *Vie* by P. H. Danès, Paris, 1731, with a collection of his shorter pieces; and A. Lefranc, *Collège de France*, 1893; also Bun. E. pp. 36, 84, 95. L. Delaruelle in the *Mélanges d'Archéologie* of the École française de Rome, xix, 1899, pp. 167–82, prints two letters of Danès ⟨of March—April 1539⟩ to Card. du Bellay, and mentions another, in Italian, about the Poetics of Aristotle.]

ERASMVS ROT. DANESIO S.

Vt animo meo permolestum esse solet, quod viderem Musas hoc rerum humanarum tumultu conterritas plerisque regionibus vel silere prorsus vel frigere; ita vehementer gaudebam vestram Galliam illis tranquillum et amoenum praebere domicilium. Italiam enim, veterem illam ingeniorum parentem et altricem, barbarus Mauors iam olim occupat. Nec quieta est Hispania. Apud Ger-

manos vero non desunt qui sub vmbra pietatis Euangelicae, quicquid est liberalioris eruditionis extinguere moliantur.

Verum hanc meam gratulationem nonnihil contaminauit ortus isthic ex meo Ciceroniano tumultus; quum argumentum adeo non sit inutile, vt ipse Budaeus suis ad me literis promiserit se nonnihil aduersus istos Ciceronis simios scripturum. Nec aliud illic agitur quam vt qui Ciceroniani student videri, non assideant lineamentis ac voculis, sed vere totumque Ciceronem exprimant. Et Badium cum Budaeo contuli, non in quibuslibet, sed in eo duntaxat quod Budaeus ingenue contemnit, quodque ibi contemnendum doceo. Nec animaduertunt haec a Nosopono dici, non ab Erasmo. Postremo, ne vel maleuolus aliquis posset calumniari collationem, adieci Budaeum aliis multis eximiisque dotibus suspiciendum. Et tamen hoc argumentum visum est istis epigrammatibus maledicis dignum. Magni referebat studiorum vt qui politioribus literis militant, iunctis vmbonibus se condensarent aduersus phalanges hostium; qui nusquam magis concordes sunt quam ad opprimendum feliciter subolescentes linguas ac bonas literas. At vereor ne quorundam leuitas talem quandam luem inuehat humanioribus studiis qualem videmus in religionem Christianam inuasisse.

Te nondum neque de facie neque de scripto cognoui, sed tamen amo pectus istud tuum Musis et Gratiis omnibus consecratum; cuius imaginem mihi quidam nec indocti nec leues suo calamo deliniarunt. Hunc animum, mi Danesi, tibi non incognitum esse volui: quem scito ab omni fuco alienissimum. Bene vale.

Datum Basileae non. Septemb. Anno M. D. XXVIII.

2045. To Martin Lypsius.

Selectae Epistolae, f°. h⁴ v°. Basle.
H. p. 918: N. p. 858: Lond. xxii. 31: LB. 979. 5 September 1528.

[This letter is perhaps to be identified with the 'catalogue of stolid and malicious critics', whose names Erasmus proposed in 1527 to commit to immortality in a 'breuis libellus' (Ep. 1858. 366–84; cf. Ep. 2016. 31–3). Though it is scarcely of a size to be entitled 'libellus', and though the names, in spite of the protests mentioned in Ep. 1858. 372–6, are not given here, this letter is nothing more than a catalogue, resuming many of the critics mentioned in Epp. 948, 1126, 1144, 1858, 1967, 1985; and most of them can be discovered without difficulty.
The year-date needs no confirmation.]

DES. ERASMVS ROTERODAMVS MART. LIP. SVO S. D.

Vt mihi non potest non esse gratum tui pectoris erga me studium, ita nolim te serio cum istiusmodi rabulis conflictari, nec ipse magnopere laboro scire quid hic aut ille blateret. Expedit, inquis, vt traducantur. Quid hic traductorem requiris, quum a nemine magis traduci queant quam ipsi traducunt sese? Quibus si vere hostis essem—absit autem vt Christianus Christiano male velit—, non optarim aliam vindictam quam vt ad istum modum semet con-

2045. TIT. DES. *om. H.* MARTINO LIPSIO *H.* SVO S. D. *G*: S. *H.*

2044. 10. Ciceroniano] See Ep. 2021. 2046. 58–61.
11. Budaeus] Cf. Epp. 1812. 117–18, 18. adieci] LB. i. 1011 DE.

iiciant in odium, contemptum et risum optimi cuiusque. Meam quidem vicem sat moderate fero, me ipsum consolans exemplo Dauid, itaque mecum reputans: 'Quid si hoc illis Dominus praecepit, vt mihi maledicant, eoque remedio purgare voluit quod in me displicuit oculis illius? Fortasse titillauit nonnihil animum meum antehac eruditorum applausus, certe doctorum hominum amicitiis fateor me vehementer fuisse delectatum. Ea voluptas hoc amaro pharmaco bene diluitur. Atque adeo vt est diuinorum consiliorum abyssus imperscrutabilis, quid si Deus vtrisque procurat salutem? mihi, vt hominum conuiciis admonitus, totus conuertar ad Christum; illis, vt prodita cunctis insigni stoliditate, cum pari malicia coniuncta, cogantur aliquando resipiscere?' Illud demiror, istos adeo nihil vel mentis habere vel frontis, vt toties confutati, toties deprehensi, toties irrisi, toties cordatorum omnium iudiciis exsibilati, non desinant tamen eandem agere fabulam. Quae tandem res istis tantum praebet fiduciae, nisi forte populi ruditas, muliercularum facilitas, et doctorum recteque iudicantium paucitas? Praeclara vero petra cui nituntur: at ista petra non est Christus, cuius videri volunt germani.

Quum primum exisset Hieronymus a nobis emendatus, persuaserant quum aliis, tum cuidam Principi foeminae, mihi displicuisse stilum Hieronymi, et in hoc sumpsisse operam, vt quod ille suis verbis fuisset eloquutus, ego meis elegantius efferrem. Quid stupidius? Quasi vel ego possim elegantius dicere quam dixit Hieronymus! aut in tantum delirem vt in cuiusquam mutando stilo putem tantum laboris esse capiundum! Nec e plebe fuerunt qui hoc persuaserant, sed alter Dominicanus, alter Franciscanus, episcopus vterque. Credo, istos nullae mendae offenderant in Hieronymo, qui nihil illius attigerant.

Quum prodisset Nouum Testamentum, quam stolide debacchati sunt quidam e suggestis ad populum, extitisse qui corrigeret Magnificat, qui corrigeret Precationem Dominicam, qui corrigeret Euangelium Ioannis. Quantum hic sibi placebant! vt triumphabant! quum interim eruditis ac sanis omnibus sese propinarent deridendos.

Ipse praesens audiui laudes meas. Antuuerpiae concionabatur in suo monasterio Prior Carmelitarum, theologiae professor: id arguebat pileum violaceum, alioqui Latine prorsus nesciebat, tantum aberat vt sacras litteras nosset. Erat autem concio frequens ob diem festum Pentecostes. Ibi quum non minus indocte quam insulse recitaret ea quae ex ineptis centonibus didicerat, mihi forte conspecto impegit duo peccata in Spiritum sanctum; alterum quod auderem corrigere Magnificat, alterum quod dixissem concionatores non intelligere suum thema, quum id sumant ex sacris litteris sancti

22. *N*: exsibilitati *G*. 43. Carmelitarum *add. H.*

---

16. abyssus] Cf. Ps. 36. 6.

27. Hieronymus] See also Epp. 541. 88–91, 948. 221–9, 1805. 38–40.

28. Principi foeminae] Katharine of Aragon.

34. Dominicanus] George of Ateca; see Ep. 948. 221n.

37. Nouum Testamentum] See also Epp. 541. 82–8, 948. 94–103, 104–9, 1126. 22–4, 1805. 40–6, 1967. 146–9, 155–8.

42. Antuuerpiae] On 31 May 1517: see Epp. 948. 110–35, 1967. 149–55.

43. Prior] Seb. Craeys.

Spiritus afflatu proditis : quasi nihil intersit inter Spiritum sanctum et talem monachum, quem truncum verius dixisses quam hominem ! Quos risus illic vidisses ! non solum eruditorum sed et muliercularum aliquot quibus eram notus : nam tum aedes habebam in proximo.

Vt autem illud diceret, haec erat occasio. Ante paucos dies ex eodem loco quidam seniculus eiusdem sodalitii fuerat concionatus : thema erat quod est 1 Pet. 4, ' Estote prudentes et vigilate in orationibus '. Ibi e suis collectaneis multa dixit de virtute prudentia, quum Graece sit σωφρονήσατε, quod magis sonat ' sobrii estote '. Sobrietas enim quae opponitur luxui, et vigilantia quae excludit somnolentiam luxus comitem, precationi congruunt. Hoc forte dixeram in conuiuio nec moleste nec inimice. Nam is senex mihi visus est vir minime malus. Tantum dolebam illi non adesse plus litteraturae.

Quid commemorem de illo qui coram monarcha, circumstante procerum corona, flexis in terram genibus, ambabus manibus in coelum sublatis, implorauit Principis opem ad opprimendos Erasmi libros ; et admonitus vt proferret si quid haberet compertum in meis scriptis quod aduersaretur pietati, miro supercilio digessit in digitos tres articulos, Quod negarem resurrectionem corporum ; Quod male sentirem de matrimonio ; Nec multo melius de Eucharistia. Efflagitantibus probationem, eadem stoliditate produxit locum ex 1 Cor. cap. 15, ' Omnes quidem resurgemus ', cui respondet locus ex Epistola ad Thessalon. 1, cap. 4, ' Deinde nos qui viuimus, qui ' &c. : vbi quoniam ostendo variam lectionem, nullam omnino damnans, homo mire dialecticus colligebat me negare resurrectionem, si quos ille dies deprehendisset in vita, immutarentur ad immortalitatem sine mortis interuentu. Ibi constrictus eruditorum argumentis, vt elaberetur respondit Paulum apostolum Corinthiis Hebraice scripsisse : quod dictum multorum risus, Principis, vt est clementissimus, misericordia excepit, quem puduit illius cui fauebat, quum ipsum sui non puderet. Nec hic erat gregarius, sed theologiae professor, nunc etiam episcopus. Tanto felicior est hisce temporibus audacia quam sapientia.

Huic simillimus erat alter, multorum iudicio magnus theologus, suo maximus, nec mediocris Ecclesiae columna. Is quum diu clamasset publicitus in Nouum Testamentum, instare supremum Ecclesiae fatum, venisse Antichristos et horum προδρόμους, vbi ventum est ad colloquium nec adessent arbitri, rogabam proferret, si quid haberet quod offenderet in Nouo Testamento : quumque silentem efflagitatione premerem, respondit tandem homo verecundus se nunquam legisse meas Annotationes. Quid aliud responderet quiuis Nomentanus aut Balatro ?

Hoc paulo modestior erat alter, etiam dignitate superior, qui cum

56. quidam *om. N.* 63. vir *om. N.* 73. cap. *add. N.*

54. aedes] Probably P. Gilles' : for Erasmus seems to have made his home there, when at Antwerp. See Epp. 471. 29–30, 476. 27–33, 532. 33, 534. 63, 584. 220, 1581. 340–9.

56. seniculus] See Ep. 948. 116–25.

65. illo] Standish : see Epp. 1126. 15–

85. theologus] Egmondanus, the Carmelite : cf. Epp. 948. 136–44, 1581. 239–44.

94. alter] Atensis ; see Ep. 670, and cf. Epp. 669. 6–7, 1299. 49–50.

semel atque iterum citra vllam exceptionem probasset Annotationes meas vt opus eruditum ac pium, post expostulanti mihi quod tum probaret Lei calumnias, quum dudum opus a capite vsque ad calcem, vt aiebat, perlectum citra omnem exceptionem approbasset; respondit homo grauis se legisse quidem sed non ita attente.

Idem quum me satis odiose in frequentissima schola perstrinxisset, suppresso quidem nomine, sed ita vt nemo non sentiret quem peteret; priuatim expostulanti sancte deierauit se nihil minus quam de me cogitasse, tantum De matrimonio nonnihil esse scrupuli. Ea de re quum inter nos commentaremur, confessus est se quoties coelibatum nominassem in Encomio matrimonii, sensisse vitam castam ac virgineam; nec inficiatus est se quum Declamationis titulum legeret, intellexisse sacram et ecclesiasticam concionem. Rogaui num aequum iudicaret mihi impingi crimen haereseos, si quidam illorum Latine non didicissent. Subridens obticuit. Agnoscis, opinor, quos designem.

Nec Bucentam ignoras, qui praeter alias ineptias, quas non parum multas effutiuit in priuato colloquio, illud putabat non ferendum quod in Annotatione quapiam scripsissem de Thoma Aquinate, illius viri ingenium indignum fuisse quod in illa tempora incidisset: nimirum laudans illum, et seculo imputans sicubi lapsus esset. At ille qui theologus erat absque grammatica, credebat indignum dici quod sit detestabile. Audis nouum enthymema: Bucenta nescit grammaticam; igitur Erasmus est blasphemus in diuum Thomam. Idem annotarat locum in quo per collationem exaggero quantum malum sit obtrectatio maliciosa, quae idem efficit quod libellus famosus, imo plus laedit: ille credebat a me probari libellum famosum; quasi probet adulterium, qui hoc exaggerandi gratia conferat homicidio. Annotarat locum in quo recitatis veterum sententiis, qui videntur Mariae Virgini tribuere peccatum aliquod actionis, subiicio 'et nos facimus eam prorsus immunem ab omni peccato'; nimirum indicans recentium quorundam opinionem plurimum ab illa veterum distare: ille credebat me meo nomine pronunciasse Virginem fuisse puram a peccato originis, et hoc erat inter meos errores annumeraturus. Et alia quaedam his etiam stultiora tum effutiuit, quae referre piget.

Meditabatur vindictam, at non suppetebat stilus. Itaque coepit legere Virgilium, Iuuenalem, et Margaritam poeticam, vt hinc expoliret dictionem. Nactus est ad eam rem auxiliarios tres. Opera communi absolutum est praeclarum opus. Gestiebat in lucem emittere, at non licebat per Vicarium ordinis. Tandem clam fictis titulis emisit asininum partum. Libellus erat exiguus, quo nihil fingi posset indoctius, insulsius aut insanius; sed in hoc numeraui

137. possit *H*.

96. eruditum ac pium] Cf. Epp. 1225. 64, 1571. 11, 1581. 249–50.

104. coelibatum] Cf. Ep. 1967. 159–63.

111. Bucentam] The transparent pseudonym adopted in H for Vincent Theodorici: see Ep. 1196.

113. in Annotatione] See Ep. 1126. 262n; and cf. Ep. 1196. 40–5.

119. locum] Cf. Ep. 1196. 46–51.

123. locum] Cf. Ep. 1196. 51–7.

132. Margaritam] The work of Albert of Eyb (24 Aug. 1420—24 July 1475), canon of Wurzburg; first printed in 1472, at Nuremberg. See also Ep. 1621. 38.

136. Libellus] See Ep. 1571. 65n.

70. manifesta mendacia. Nec me fugit qui fuerunt autores. Vnius Cornelii Dunelandii prolixam epistolam quam Leo scripserat, ad me miserunt amici. Ibi profertur huius stolidissimi negocii mysterium. Quum periclitaretur excusor, ac magistratus eos libellos diuendi vetuisset, Dominicanos aliquot clitellatos emiserunt, qui furtim huc illucque distraherent. Nonne bellum facinus et ordine tam sacro dignum ? Eo peracto mox euanuerunt, vnus in Zelandiam, alter in Gheldriam, tertius nescio quo. Solus Rabinus tenuit locum, nisi quod paulo post fugit e viuis. Satis enim erat vnum facinus ad nominis immortalitatem. Et hic talium artifex mihi ob hoc potissimum erat infensus, quod ordini suo parum fauerem, ipse scilicet magnum ordinis ornamentum.

Brugis Episcopus quidam a suffragiis totam horam debacchatus est in Lutherum et Erasmum, quo nimirum populus suspicaretur inter nos conuenire : et faceret, nisi tot exemplis ab ipsis didicisset non facile credere personatis. Id quoniam bene cesserat, captato tempore quum abesset eius templi Decanus, a Cantore combibone impetrauit iterum dicendi facultatem, et e suggesto ausus est palam dicere quod in libris meis essent quaedam haeretica. Descendentem excepit quidam egregie doctus, tum eius reip. pensionarius, nunc ad maiorem dignitatem euectus. Vrgebat tergiuersantem vt vel vnum proferret locum. Quomodo putas elapsum ? Vt assolent scurrae, negauit se quicquam legisse mearum lucubrationum : tantum in animo fuisse legere Moriam, verum illic comperisse tam profundam Latinitatem—his enim verbis vtebatur—vt veritus fuerit ne quam in haeresim prolabi possim.

Vbi primum exissent Epistolae Obscurorum Virorum, miro monachorum applausu exceptae sunt apud Britannos a Franciscanis ac Dominicanis, qui sibi persuadebant eas in Reuchlini contumeliam et monachorum fauorem serio proditas ; quumque quidam egregie doctus sed nasutissimus fingeret se nonnihil offendi stilo, consolati sunt hominem. 'Ne spectaris', inquiunt, 'o bone, orationis cutem sed sententiarum vim.' Nec hodie deprehendissent, ni quidam addita epistola lectorem admonuisset rem non esse seriam. Post in Brabantia Prior quidam Dominicanus et magister noster, volens innotescere patribus, coemit aceruum eorum libellorum, vt dono mitteret ordinis proceribus, nihil dubitans quin in ordinis honorem fuissent scriptae. Quis fungus possit esse stupidior ? At isti sunt, vt sibi videntur, Atlantes Ecclesiae nutantis ; ex his designantur cognitores de dogmatibus ecclesiasticis, hi pronunciant de libris Erasmi, et horum arbitrio Christiani sumus aut haeretici.

147. hoc *G* : id *N*.

---

139. Dunelandii] See Ep. 1603. 43n.

145. Rabinus] Vincent Theodorici : † 4 Aug. 1526.

150. Episcopus] Nic. Burellus : see Epp. 1144. 39n, 1967. 140–6.

154. Decanus] Marcus Laurinus.
Cantore] mentioned also in Ep. 1012. 16.

157. pensionarius] No doubt Cranevelt (Ep. 1145) ; who from being pensionary at Bruges had been appointed in 1522 to the Grand Council at Malines.

161. Moriam] See Ep. 1581. 391n.

163. possim] Cf. Ep. 1144. 47n.

171. epistola] Böcking (HE. 387n) identifies this with Eov. ii. 70, from Magister Maleolus to O. Gratius. Cf. Ep. 808. 13–16.

172. Prior] Jac. Remigii : see Ep. 808. 16–18.

Ex hoc sodalitio quidam extitit theologorum coryphaeus, qui iactabat Erasmum teneri medium nec elabi posse. ‘ Scripsit ’ inquit, ‘ Hieronymum non fuisse virginem. En ipse Hieronymus profitetur se fuisse virginem ’. ‘ Vbi ? ’ ‘ In libello ad Eustochium ; “ virginitatem enim ” inquit, “ non tantum efferimus sed seruamus ” ’. Hic triumphabundus ille ‘ Quid apertius ? ’ inquit. ‘ Nemo seruat quod amisit ’ : quum Hieronymus se seruare dixerit, cuius seruandi rationem praescribit ; quemadmodum dicitur instruere milites ad bellum, qui de militari disciplina praecipit. Vt hic applausum est a combibonibus ! At quantus eruditorum risus, qui ronchi, quae sannae ! Nullus est dies quin talium stratagematum aliquid designent, cuiusmodi tu quoque nonnulla describis.

In vicina Galliae parte quadam Franciscanus quidam egregie vocalis nunquam desinebat in me vociferari publice, priuatim, in conuiuiis, e suggesto. Expostulaui cum homine epistola sat prolixa, simulque monui eius regionis Principem vt hominis improbam petulantiam compesceret : id etiam ad publicam ditionis tranquillitatem referre. Mihi rescripsit ecclesiastes, sancte deierans se nunquam de me nisi honorifice loquutum : eadem asseuerauit apud nobiles quosdam, qui blasphemias illius toties suis auribus acceperant. Sed huiusmodi permulta tegit sacra cuculla Francisci.

Similis fuit improbitas cuiusdam Dominicani, qui praefatione maledica Comitem quendam prosciderat, non ferendis in eum conuiciis debacchans. A cuius amicis quum vrgeretur, scripsit sua manu palinodiam, qua deierat se tale nihil vnquam sinistre de Comite sensisse, sed semper illum habuisse pro viro docto et pio. Atqui eadem palinodia recitabat verba praefationis, quae non poterant in alium cadere quam in Comitem. Est apud me palinodia. Hic vtrum mauis interpretari, stuporem insignem an plusquam scurrilem impudentiam ? Et tamen hic erat lux ordinis, cognitor insignis de negociis fidei, incomparabilis theologiae professor. Quid censes dicere facereque gregarios illos sodales, quibus satis est ‘ αὐτὸς ἔφα ’ ? et mox applaudunt, acclamant, totoque corpore discedunt in sententiam.

Apud Hispanos quidam e Franciscano sodalitio, vir habitus doctus ac pius, etiam Articulos prodidit e meis libris decerptos. Quorum vnus erat plusquam haereticus, quod in Enchiridio scripsissem Apostolis adfuisse veram germanamque theologiam. Vociferabatur apud populum : ‘ Quis ’ inquit, ‘ ferat hunc scriptorem ? Negat vsquam esse veram theologiam praeterquam in Germania, quum ea pene tota scateat haeresibus.’ Alterum prodidit non minus periculosum. In canone quinto scripseram non esse magnum efferri

203. tale *om. H.*

179. coryphaeus] See also Epp. 1858. 495–518, 1967. 164–9.

182. ad Eustochium] *Ep.* 22. 23.

191. Franciscanus] Jo. Gacy : see Ep. 1891.

194. Principem] See Ep. 1886.

196. rescripsit] Cf. Ep. 2126. The letter is not extant.

200. Dominicani] Jac. Hochstrat ; see Epp. 877. 16n, 889. 40–4, 1892. 56–62, 2126.

praefatione] to his *Apologia* ; see Ep. 889. 42n.

201. Comitem] Herm. of Neuenahr ; see Ep. 442.

213. Apud Hispanos] See also Epp. 1858. 436–51, 1967. 170–6, 1985. 10–15.

215. Enchiridio] Ep. 858. 107–9.

220. In canone quinto] of the *Enchiridion* : LB. v. 31DE.

in cuculla Francisci, nec profuturam vestem, nisi quis vitam illius fuisset imitatus. Hic aiebat me sentire cum Montano, qui lapsis negauit reditum in gratiam : quasi non sit reditus in gratiam nisi per cucullam Francisci, aut quasi cuculla conferat homini bonam mentem. Ex Paraclesi damnarat eum locum vbi dico me cupere vt omnes mulierculae legant Euangelium et Epistolas Apostolorum. Id illi visum est haereticum, quum extent duae Ioannis epistolae ad mulierem. Sed vnde probauit haeresim ? ‘ Aduersatur ’ inquit, ‘ Pauli praecepto, qui 1. Timoth. 2. scribit, “ Mulier autem in silentio discat cum omni subiectione ”, &c. ’ : quasi mulieri non liceat domi hiscere, aut quasi sit idem mulierem in ecclesia loqui, et domi tacitam aliquid legere ! Huius fere generis triginta Articulos collegerat et euulgarat ille Franciscanae gentis coryphaeus.

Nuper Dominicanus quidam Prior, inter suos pro docto habitus, medicum quendam vtriusque litteraturae cum primis eruditum meique nominis studiosum aggressus est, vt eius animum fucatis verbis ab Erasmi studio reuocaret. Quum nihil proficeret, sed medicum potius accenderet vt magnificentius de me tum sentiret tum praedicaret, oblitus simulatae modestiae theologus coepit veras aedere voces, pronuncians Erasmi libros indignos qui legantur a bonis, quod omnes scateant obscoenis conuiciis. Exemplum flagitanti medico, ‘ Lege ’ inquit, ‘ librum quem nuper scripsit De matrimonio ’. ‘ Quid illic ? ’ ‘ Appellat episcopos cinaedos, addens illos habere quaternas aut quinas concubinas ’. Hic risu sublato medicus ‘ Nae tu ’ inquit, ‘ pulcre oculatus es, qui videris quod ego in libro semel atque iterum lecto non viderim ’. At theologus sua causa fretus, ‘ Profer ’ inquit, ‘ codicem et ostendam ’. Prolatus est, indicatus est locus, in quo disputo quod hodie non recipitur ad presbyteri gradum qui insciens pro virgine duxit corruptam ; sed qui cum multis meretricibus habet consuetudinem, recipitur non solum ad honorem presbyterii verum etiam ad quatuor aut quinque episcopatus. Verba mea sic habent : ‘ Qui imprudens duxit corruptam pro virgine, dicitur diuisisse corpus suum ; et qui cum tot meretricibus habuit consuetudinem, non diuisit corpus suum, sed tanquam purus putus et, vt Graeci dicunt, τέλειος, recipitur ad quatuor aut quinque, si libet, episcopas ’. Medicus admirans ‘ Vbi hic ’ inquit, ‘ cinaedus ? vbi quinque concubinae ? ’ Tandem ex oratione respondentis deprehendit insignem hominis delirationem. Hispani, quemadmodum Itali, vulgo putum appellant draucum siue scortum masculum, quemadmodum putanas appellant prostibulas. At veteres ex consuetudine prisci iuris *purum putum* dicebant quod esset syncerum ; nam a *puto* nos *putare* dicimus pro *purgare*. Habes cinaedum. Sed vbi quinque concubinae ? Existimabat ab episcopo dictas episcopas, quemadmodum a domino dicimus dominas. At ego quoniam episcopatus nec Graeca vox est nec Latina, eandem

260. quemadmodum *G* : sicuti *H*. 262. pro *om. N*.

---

222. Montano] Cf. Ep. 1232. 26, 67.

225. Paraclesi] See f°. aaa^4 v°. in the *Nouum Instrumentum*, 1516 : LB. vi, f°. *^{3} v°.

234. Dominicanus] See Ep. 2029. 64–85.

235. medicum] Xuares ; see Ep. 2029. 63–4.

242–3. De matrimonio] See Ep. 1727.

252. Verba mea] LB. v. 653C.

vocem vsurpare malui qua Paulus vsus est, ἐπισκοπή. Qui talibus exemplis suam traducunt stultitiam, de me queruntur quod officiam ipsorum autoritati.

Verum aliquanto crassius est quod referam. In monasterio quodam Dominicanorum Prior in suos partitus erat meas lucubrationes, vt ex his colligeret errata. Cuidam forte obuenerat Hieronymus. Is cui non minus ignotus erat Hieronymus quam Erasmus, coepit promiscue notare quicquid offenderet vel in Hieronymo vel in meis scholiis. Ingentem errorum syluam congesserat ex Hieronymo. At quum in conuentu proferret quisque quae notarat, hic multum laudis sibi sperabat, quod nemo plures adferret articulos. Tandem cordatior quispiam sensit hominem nullum habuisse discrimen inter Hieronymum et Erasmum : itaque pro sperata laude ludibrium retulit. Verum tamen hic casus docuit ex quouis orthodoxo plures errores decerpi posse quam ex meis libris, si quis tales animos ad illos adferat quales isti adferunt ad meos. Imo polliceor me ex epistolis diui Pauli prolaturum calumnias aliquanto probabiliores quam isti proferunt ex scriptis meis, si modo semoueatur nomen et autoritas.

Quid hic repetam de Britanno theologo, qui in concilio quum disputaretur an ex litteris sacris liqueret haereticum esse capitis afficiendum supplicio, clamabat verbis Paulinis, 'Haereticum post vnam et alteram correptionem deuita'. Quum haec iterum atque iterum occineret, mirantibus caeteris quid sibi vellet, vnus nasutior sensit illum in hoc errare, quod putaret *deuitare* nihil aliud esse quam *e vita tollere*. Quid euenit ? Puduit ibi quosdam tam pudendae delirationis in sene ac theologo. Huc prolabuntur qui sine grammatica, sine studio sacrorum voluminum, theologi volunt haberi.

Quod dicam, ex primi nominis ordine profectum est, scripto quidem proditum, licet nondum euulgatum. In Colloquio Symbolo Pater mihi dicitur simpliciter 'autor omnium', nimirum intelligenti illum solum esse principium sine principio. Ibi meus theologus—nomen non aedam—de suo addidit 'rerum', quum a me scriptum esset 'omnium quae sunt' : ac docet tres personas esse res distinctas, ne possim elabi. Deinde assumit *autor*, *causa* et his consimiles voces, ad correlatiua substantialem siue essentialem distinctionem importare, nedum realem siue personalem : sic enim ille loquitur. Id confirmat exemplo, narrans aetate Gersonis theologum quendam Lutetiae, quod in concione dixerit Patrem 'causam Filii', adactum fuisse ad publicam palinodiam ; quum nihil aliud sentiret quam quod Filius a Patre procederet, &c. Vt obiter hoc indicem, qui de *causae* vocabulo mouet calumniam, quur ausus est dicere quod Filius procedit a Patre, quum processionem Spiritui sancto proprie tribuamus ? Sed ad rem. Quis illi deus indicauit nihil referre

281. isti *G* : illi *H*. 291. pudendae *G* : foedae *H*.

266. Paulus] 1 Tim. 3. 1.
ἐπισκοπή] For this word cf. Ep. 478. 4, 8.

270. Dominicanorum] This episode was perhaps recent; it is not mentioned in any of the letters enumerated in introd.

285. Britanno theologo] This story is related also in the *Moria* : LB. iv. 495.

287. Paulinis] Tit. 3. 10.

295. Symbolo] The *Inquisitio de fide* : LB. i. 731 c.

303. Gersonis] Jo. Charlier, 1363–1429 : see Ep. 224. 12n.

vtrum *autorem* dicas an *causam* ? vt ne quid respondeam de *causae* vocabulo, quo nusquam sum vsus. Et horretur *causae* vocabulum, quasi *principium* aut *origo* aut vlla vox alia proprie quadret rebus diuinis. Et quae sunt illae voces similes ? an *principium*, *origo*, *fons*, et huiusmodi ? Certe Latinis eleganter ' autor ' dicitur, vnde velut a fonte primo fluxit aliquid. Et diuus Hilarius Patri tribuit autoritatem ceu peculiarem, quod in eo sit summa et absoluta principii ratio. Nec Augustinus cum Ariano Maximino disputans horruit *autoris* vocabulum. Quum enim ille dixisset ' Patrem adoramus vt autorem ', Augustinus interpretatur ' autorem ' principium Filii et Spiritus sancti. Num hic aequum videtur vt ego dicar impie loquutus de Deo, quod ille theologus non didicisset Latine, nec Hilarium et Augustinum legisset ?

Quid hic commemorem Christi Paulique sententias meo nomine damnatas, quum in Paraphrasi sub aliena persona referantur ? In his quae scripto vulgarunt in me Leus, Stunica, Beda, quot ostendo delirationes, inscitias, malicias, calumnias et mendacia, quot etiam blasphemias, si quis illos verbis vrgeat, quemadmodum nobis de vocibus struunt calumnias ! Haec quum ipsi designent, mihi imputant quod apud quosdam minus bene audiunt. De sua gloria viderint ipsi : nos, quod quidem in nobis erit, Christi gloriam obscurari cupiditatibus hominum non patiemur. Tum demum vere feliciterque gloriabimur, si in illo gloriemur. Istiusmodi rixis, conuiciis, obtrectationibus, sycophantiis, technis, mendaciis, deprauationibus, quid aliud efficitur nisi quod labefactatur ipsorum autoritas, quam oportebat esse grauissimam ? inficiuntur auditorum et lectorum animi, quos oportebat ad pietatem excitari ? disscinditur Christiana concordia, sine qua Christiani non sumus ? Meum ingenium sic abhorret ab huiusmodi conflictationibus, vt ad omnia malim obticescere quam toties in harenam prodire gladiator ; nisi scirem impium esse impietatis crimen agnoscere, quum mens vacet impietatis affectu. Mihi certum est rectam sequi conscientiam, et in his rerum procellis a Christo non dimouere oculos. De exitu viderit ipse. Tu, si me audis, non nimium conflictaberis cum istiusmodi rabulis, ne quid officiant isti felicissimae tuae tranquillitati ; quam tibi praestat huius mundi contemptus, sacrorum voluminum meditatio et vitae coelestis contemplatio. Seruet te Dominus Iesus.

Datum Basileae, Nonis Septemb. Anno M. D. XXVIII.

[2021]2046. To Germanus Brixius.

Selectae Epistolae, f°. b v°. Basle.
H. p. 901 : N. p. 842 : Lond. xxii. 28 : LB. 981. 6 September 1528.

DES. ERASMVS ROTER. GERMANO BRIXIO ARCHIDIACONO S. D.

ADMONVERAS pridem, ornatissime Brixi, Ciceronianum aeditum

2045. 322. et *G* : nec *H*. 325. Bedda *H*. 345. voluminum *om. H*.
2046. TIT. DES. *om. H*. ARCHIDIACONO *om. H*.

2045. 315. Hilarius] *Trin.* 2. 1.
319. Augustinus] *c. Maximin.* 2. 5.
2046. 1. Admonueras] In his letter written soon after the appearance of the *Ciceronianus* ; cf. ll. 85–6, and see Ep. 2021 introd.

mihi nonnullam isthic inuidiam conflasse : quod ego facile augurabar fore, sed duntaxat apud eos qui tali superstitione tenerentur qualem affingo Nosopono, sub vnius persona mederi studens omnibus. At nihil minus expectabam quam vt ex eruditorum numero quisquam existeret qui censeret libellum ad publicam studiorum vtilitatem elaboratum, Hipponacteis epigrammatiis lapidandum : quod isthic fieri significant amici neutiquam leues. Et in gustum miserunt tria quatuorue non minus iniqua quam indocta, nec tacuerunt quinam essent illorum autores.

Frequenter deplorare soleo pietatem Christianam tam miseranda dissidiorum lue nusquam gentium non periclitari. Sed vereor ne similis lues inuadat politiora studia, quae iam pridem multis regionibus sat feliciter effloruerunt, sed non alibi felicius quam in vestra Gallia. Nam apud Italos bellorum tumultibus conterritae Musae silent frigentque. Ego vero, quanquam natura plurimum absum ab istorum ingenio qui sic addicti sunt huic aut illi nationi vt caeteras propemodum oderint, tamen si in vllam nationem animo propensiore fui, semper in Galliam fui : cuius rei testes esse possunt, quum hi qui mecum familiariter vixerunt, tum meae lucubrationes in quibus libenter immoror Gallicae gentis encomiis ; nominatim autem Panegyricus quo Principi Philippo ex Hispaniis reduci gratulor. Quo magis etiam me discruciat hoc fatale dissidium, quod duos orbis potentissimos monarchas tam diu dirimit. Quoniam autem videbam apud Germanos aut extingui prorsus aut misere frigere liberalium disciplinarum studia, apud Italos inter armorum crepitus non audere caput exerere, gaudebam certe apud vos Musis esse sedem tranquillam et amoenam. At plurimum referebat vt inter eos qui literas humaniores propugnant, esset studiorum et animorum consensus : quod exemplum vel ab hostibus literarum petendum erat, quos videmus miro syncretismo iunctisque phalangibus aduersus haec studia dimicare. Nec hic ad calculum venire oportuit sub quo quis coelo natus esset. Ciues inter se sunt ac symmystae, quicunque studiis iisdem initiati sunt. Nunc quorsum attinebat ex causa tam friuola tam seriam excitare tragoediam, et his qui non minus male volunt nobis omnibus quam ipsis studiis, hoc longe gratissimum aedere spectaculum, quo magis ac magis accendantur ad id quod vltro nimium agunt strennue ? ‘ Oleum ’ inquiunt, ‘ camino ’.

‘ Sed dedisti ’ inquient, ‘ causam ’. Quam, obsecro, causam ? Nisi plane volumus nobis ipsis oculos obtegere, quid aliud agit ille libellus quam vt superstitiosam, anxiam, ineptam et imperfectam Ciceronis aemulationem traducat, atque ad veram eius autoris imitationem prouocet ? Quis hoc doctus, quis sanus non probet ? Quid autem ad veram eruditionem inutilius quam si iuuentus, contemptis omnibus qui a Ciceronis phrasi discrepant, vni sit addicta ? cuius tamen nihil effingere conetur, nisi quod in illo minimi est

14. sed *G* : quanquam *H*. 16. quanquam *G* : tametsi *H*.

7. Hipponacteis] Cf. *Adag.* 1156. epigrammatiis] See Ep. 2027. 26n.
19. in Galliam] Cf. Ep. 1840. 11–14.
21. Gallicae gentis] LB. iv. 515D–17B.
22. Panegyricus] See Epp. 179, 180 ; and cf. Ep. 1840. 17–18.

momenti. Morbus hic primum ex Italia duxit originem, nec vlli maiores ibi tumultus concitarunt quam qui minimum habebant Ciceronis. Nec paucos nostratium ea lues afflare coeperat, praesertim illos qui nobis ex Italia redierunt.

Id quoniam perspiciebam vehementer inutile vel eruditioni solidae vel Christianae facundiae, paucorum dierum opella mihi sumpta est, vt eam superstitionem ab animis iuuenum depellerem ; ab hoc ipso quod affectatur submouentem, dum et tot autores lectione dignos fastidiunt, nec eum quem vnum sibi proponunt, assequuntur. Nec enim tam sum caecus vt non videam M. Tullium sic eloquentiae principem esse, vt caeteri, quamlibet per se facundi, ad hunc compositi velut obmutescere videantur. Proinde non video quur illos offendat argumentum, ad quod suscipiendum literis hortatus sum Guilhelmum Budaeum, et ille significarat sibi in animo esse per occasionem hoc genus hominum accipere. Quod si huic non displicuit argumentum, quid est quod fremunt isti qui Budaei valde studiosi videri volunt ?

At fortassis non offendit argumentum sed tractandi ratio, quoniam propemodum omnes submouet Nosoponus ab honore Tulliani cognominis. Atqui reputare debebant, illic Nosoponum loqui, non Erasmum. Quanquam ne Bulephori quidem simplex est oratio, quippe qui se fingit eodem teneri morbo, vt alteri medeatur ; eoque patitur probatissimis quibusque scriptoribus hoc honoris negari, ne Nosoponus prorsus animum despondeat, si minus quod ambit assequatur. Itaque non illic suggillantur qui negantur esse Tulliani, praesertim ad regulam aestimationemque Nosoponi. Quin potius illud erat propositum, vt persuaderem fuisse multos ea doctrina facundiaque praeditos, vt si non similibus, certe paribus dotibus cum Tullio certare possent : qui tamen ab illa Ciceronianae phraseos cute bracteaque quam vnam affectant quidam, longissime absint. Adeo vero nullius nomen fuit animus mihi perstringere, vt quanquam induco personam parum integri iudicii, tamen hic a decoro nonnihil deflexerim, neminem recensens cui non suam laudem tribuerim, sane quantum in transcursu *καὶ ἐν παρέργῳ* licuit. Nec enim illic susceperam censuras aut encomia scriptorum omnium. Sufficiebant ad id quod agebam exempla decem. Sed a quibusdam arbitrabar me initurum gratiam commemorati nominis, et sunt qui gratias egerunt : tum existimabam eam iudiciorum varietatem non inutilem fore iuuenibus eruditae facundiae candidatis ; quod ipse prioribus ad me literis sentire visus es.

Sed indigne ferunt quidam parum honorifice tractatum ibi Budaeum. Qui sic ? An quia Nosoponus nondum a superstitione liber submouet illum ab albo Ciceronianorum ? Hoc ipse Budaeus ingenue fatetur, qui nec affectat hoc quod requirit Nosoponus, atque

49. Neque *H.* 58. obmutescere *G LB* : obtumescere *N*[3]. 60. Guilielmum *N.* 77. nullius nomen *G* : mihi non *H.* mihi *G* : vllius nomen *H.*

50. ex Italia] See Ep. 1479. 19n, 110n.

60. hortatus sum] No such letter is extant : Erasmus had mentioned the matter to Tusanus in Ep. 1713. 13–18.

significarat] Ep. 1812. 117–18 ; cf. Ep. 2044. 10–12.

76. bracteaque] Cf. Ep. 1794. 42.

83. gratias egerunt] See Ep. 2025 ; and later cf. Epp. 2061, 2146.

85–6. prioribus . . . literis] Cf. l. 1.

damnat etiam quod vnum ille miratur. Nec ideo quisquam submouetur ab eruditorum aut eloquentium ordine ; quandoquidem in eodem dialogo doceo, fieri posse vt existat aliquis Cicerone tum eruditior tum etiam eloquentior, qui tamen illi in dicendi charactere sit dissimillimus. Vbinam igitur est hic illa in Budaeum contumelia ? Faciant illum M. Tullio doctiorem, non arcetur ab hac laude ; faciant illum facundiorem, nihil obstat elogium Nosoponi. At paucis attingo laudes illius. Non enim patiebatur copiam argumenti suscepti ratio, verum in Annotationibus Noui Testamenti, in Adagiis non raro quaesitus est campus in illius laudes expatiandi, si minus id factum est in epistolis : nisi forsitan hoc quoque contumeliam esse ducunt in Budaeum, quod ab Erasmo laudatur, quum frequenter, tum in argumentis seriis, atque haud scio an seculis aliquot autori suo superfuturis.

Vtcunque de hoc iudicant, certe a me honoris gratia factum est. Quanquam non eram nescius nec illius modestiam desiderare mei calami testimonium, nec illius gloriam egere nostra commendatione, quippe qui domi habeat vnde semet orbi charum clarumque reddat, etiamsi nondum esset, vt est, celeberrimus. Sed hoc tum existimabam studiorum interesse ac, vt ingenue dicam, mea quoque nonnihil. Tantum enim semper Budaeo tribui, vt illius amicitiam mihi cum primis honorificam duxerim, eiusque viri mentione veluti gemmis additis putarim aliquid dignitatis accedere libris meis. Quin et eas laudes quas tu illi in epistola tua cumulatissime tribuis, magna cum animi voluptate legi, gaudens apud vos saltem haberi honorem egregiis meritis debitum, ac virum de rectissimis studiis et hactenus optime meritum, et indies melius ac melius merentem, pro numine coli. Hunc animum quum constanter erga Budaeum gesserim, et adhuc geram, quid est quod isti liuoris et odii suspiciones fingunt ?

Verum illud praedicant crimen esse nulla purgatione diluendum, quod Budaeum cum Badio contulerim. Primum illic non iugatim commemorantur eruditorum nomina, quemadmodum Quintilianus Graecos cum Latinis committit, sed iuxta regiones. Budaeus autem et Badius fors simul occurrebant, quoniam vterque Gallus, vterque viuit Lutetiae : nisi forsitan hoc quoque putant non ferendum, si in eodem catalogo recenseantur Budaeus et Badius. Hoc qui sentiunt, longe dissentiunt ab animo Budaei, nisi prorsus totam illius naturam ignoro. 'Sed confers' inquiunt, 'alterum alteri, formicae camelum'. 'Imo Nosoponus' inquam, 'confert, non ego'. Sed age, nihil mihi patrocinetur personae causatio, quod ad hunc sane locum attinet : scripserit hoc Erasmus, et scripserit ex animi sui sententia ; num vllo verbo laesa est Budaei existimatio ? Confero, sed qua tandem in re ? Num in maiorum imaginibus, num in opibus, num in dignitate, num in eruditione aut eloquentia ? Nequaquam. Tantum

101. esse *add. H.*

91. damnat] Cf. ll. 60–61.

99. in Annotationibus] On Matt. 20. 2, Luke 1. 4 (withdrawn in 1535), 13. 9, 16. 26 : all in the edition of 1516. Cf. Ep. 1794. 10–12.

in Adagiis] I cannot find any praises of Budaeus there.

101. in epistolis] See Ep. 1334. 278–287.

117. pro numine] Cf. Ep. 2021. 9–10.

122. Quintilianus] 10. 1. §§ 101, 105, 123.

in cute bracteaque Ciceronianae phraseos ; quam ingenue negligit Budaeus, et ibi ex professo negligendam doceo, et a summis probatissimisque scriptoribus neglectam fuisse demonstro. Nec aliter confero Budaeum cum Badio quam Leonardum Aretinum contuli cum Quintiliano, Philelphum cum Plinio.

'Sed anteponis' inquiunt, 'propemodum Badium'. Nimirum in eo praefero in quo praeferendus est, in quo quamlibet praelatus nihil officit gloriae Budaicae : siquidem hoc illic agitur, celeberrimos quosque scriptores fuisse Ciceroni dissimiles. Proinde quo magis antecellit eruditione facundiaque Budaeus, quoque longiore interuallo a tergo relinquitur Badius, hoc exemplum est aptius ad id quod illic molior. Demiror isthic esse doctos qui haec non videant ; et si vident, magis etiam demiror esse qui vociferentur, qui maledicis versiculis rem dignam existiment. Postremo, ne quis improbus arriperet ansam calumniandi de collatione dispari, subiicio, 'quanquam Guilhelmus Budaeus aliis multis eximiisque dotibus suspiciendus est'. Quod hic verbum quod non habeat emphasim eminentiae ? Tribuo illi 'multas dotes' ; non hoc satis erat animo meo, addo 'eximias', nec dixi 'praeditus est' sed 'suspiciendus est', non iam illum Badio tantum praeferens, sed vniuersis pene scriptoribus anteponens : neque enim paulo sublimior est omnibus, quem suspiciunt omnes.

Haec cum sint meridiano sole clariora, quaenam ista iudiciorum caecitas, vt quum ego tam honorifice tractarim Budaeum, non aliter fremant quam si in faciem illius expuissem ? Dicor, si Musis placet, lacessere viuos et mortuos, quum illic neminem praeterierim illaudatum praeter vnum me. Atque adeo is ipse qui fertur huiusmodi versiculis ludere, satis honorifice commemoratur in eo dialogo ; nec vsquam alibi nomen illius attingo sine honoris praefatione. Alius succinit, 'Plus fauet ille pari'. Hoc dictum mihi profecto nequaquam contumeliosum esse duco, sed haud scio an Badius aequo animo laturus sit Erasmum ipsi aequari. Aliis liberum erit de Badio iudicare quod volunt, ego semper illum habui in eorum numero quorum nec eruditionem nec ingenium nec eloquentiam possis contemnere ; tametsi non dissimulo illum longe maiorem fuisse futurum, si fortuna benignior ocium ac tranquillitatem studiorum suppeditasset.

Verum haec mihi dicuntur extra causam. Mea collatio vt Budaeo est honorifica, ita nihil detrahit Badio. Et vbi sunt hic argumenta Budaei laudibus inuidentis ? An liuor impulit me, vt in lucubrationibus meis, nec ludicris et, vt spero, victuris, toties tam amanter, tam honorifice de illo praedicem, quam haud scio an quisquam alius, etiam Gallus ? Itane istic vocor in inuidiam aemulationis, quum Romae grauem sustinuerim inuidiam quod in epistolis meis illum Italis etiam praetulerim ? Ego, mi Germane, talibus viris bonas

150. Gulielmus *N*.

138. contuli] I cannot find these comparisons. In LB. i. 1009BC he compares L. Valla with Quintilian, Hermolaus Barbarus with Quint. and Pliny.

149. subiicio] LB. i. 1011DE.

160. lacessere] Cf. Ep. 2048. 19.

161. is . . . qui] Jo. Lascaris.

162. commemoratur] LB. i. 1009E.

176. praedicem] Cf. ll. 99–100.

178. Romae] See Ep. 1794. 44–50.

literas non solum prouehentibus industria sua, verum etiam dignitate sua ornantibus, gratulari soleo, non inuidere. Nec arbitror ingenium meum ab vllo vitio alienius quam ab inuidentia. Quis vnquam sensit mihi motum stomachum, quod quamlibet etiam gregariis postponerer? Vtinam a caeteris omnibus vitiis aeque purus sim! Sumus olim inter nos epistolis velitati, dictionis exercendae gratia (erat ille tum propensior in Iacobum Fabrum); verum haec conflictatiuncula nostram amicitiam confirmauit verius quam diremit. Post dicebatur nescio quid stomachi in me concepisse quod in scriptis meis alicubi videar attingere Gallos. Locus vnus est in Colloquiis, vbi quidam pollicetur sese commonstraturum vnde posset quantum vellet nummorum petere, siue cuperet aureos siue mallet argenteos, et auidam alterius expectationem fefellit, respondens ‘Ex Asse Budaei’. Quid hoc ioco possit esse magis innoxium? Aut quid hinc aliud admonetur lector, nisi Budaeum scripsisse diligenter de Asse? An mihi merito succenseat Lazarus Bayfus, si quis in Colloquiis ita iocetur in hominem pannosum, vt polliceatur se commonstraturum vnde possit gratis quodcunque vellet vestium genus sumere, et auenti scire vnde, responderet ‘Ex Vestiario Bayfi’? Tantum religionis vix arcanis defertur literis.

Caetera quae fere sunt huius generis non repetam, ne fiam prolixior, praesertim quum hac de re per literas Budaeo satisfecerim. An non licebit in quemquam Gallum aliquid sub quacunque persona vel ioco dicere, nisi tota Gallia me reum agat laesae maiestatis? Quot igitur nationes mihi succensebunt, quarum mores notantur in Prouerbiis? Sed quam hic animum habuerim synceruin, hinc perpendito. Nunquam crediturus eram Budaeum hoc nomine subiratum esse, nisi ipse literis ad me datis pro sua ingenuitate stomachum suum esset confessus, sed quem facile videbatur posuisse. Nec arbitror vllas mortalium amicitias esse tam felices vt non incidant aliquoties huiusmodi nubeculae. Atqui tales offensiunculae frequenter amoris integratio est.

Denique, post aeditum Ciceronianum, litteris amicorum admonitus sum vt apologia quapiam ad Budaeum scripta placarem illius animum, si quid forte concepisset offensionis: ad quod tuae quoque litterae me videntur adhortari. Sed non occurrebat quid scriberem aut cui scriberem. Nam de Budaei probitate prudentiaque persuasionem habebam eiusmodi, vt citius sperarim ab illo gratiam eius commemorationis quam offensam metuerim. Cuius animi magnitudinem simul et humanitatem quam tu vere praedicas, ita mihi videbar habere perspectam, vt etiam si quid excidisset mihi minus

194. diligenter scripsisse *H.*

185. epistolis] Epp. 744, 778, 810, 869, 896, 906, 915, 930.

186. Fabrum] Stapulensem; see Ep. 315.

189. in Colloquiis] In *Pamphagus*, *Cocles*, added in March 1522, f°. c6: LB. i. 641c.

192. Asse] See Ep. 403 introd.

195. Bayfus] See Ep. 1962.

199. arcanis] sacred; i.e. Scripture.

201. per literas] Ep. 2047.

204. nationes] The *Adagia* contain reflections upon many nations: Brittany 1348; Corsica 2074; England 1001, 1168, 3354; France 1001, 2550, 2725; Germany 844, 1001, 1523; Holland 2001, 2026, 3600; Italy 3354; Picardy 693, 1753, 2141.

207. literis] Not extant: answered by Ep. 2047.

stomachum] Cf. Ep. 2047. 23.

212. litteris] Cf. Ep. 2048. 1–6.

circumspecte dictum, putarem aut neglecturum aut in bonam partem interpretaturum. Itaque quum mihi animus esset erga illum qui debet esse erga veterem amicum et in re litteraria coryphaeum, et locus adeo nihil haberet κίβδηλον vt paucis verbis plurimum illi laudis tribuerit, qui poteram inducere animum vt crederem indignari Budaeum ? Scripsissem ad amicorum illius quempiam ? Quemcunque delegissem, carbone notassem illius iudicium vel de me vel de Budaeo vel de vtroque. De me, quasi sim tam petulans vt talem virum—quem studiorum nomine non possum non amare, etiam si mihi cum illo nulla intercederet amicitia (dicam amplius sed aeque verum, etiamsi de me parum honorifice tum sentiret, tum loqueretur) —nulla lacessitus iniuria stilo peterem. De Budaeo, qui tam morosum existimarit vt pro candido officio reponeret indignationem. De vtroque, qui vel me tam ignarum mei putarit, vt cum eo viro de gloria eruditionis contendere sustineam, quem semper extra huius aetatis aleam positum, cum priscis illis heroibus soleam componere, vel Budaeum tam humilis animi vt mei similem sit vel conflictu dignaturus. Nec adhuc mihi quisquam persuasurus est Budaeum pilo minus amicum esse quam solet, nisi stomachum suis literis profiteatur : quod illum facturum non arbitror.

Iam qui tam ineptis versiculis nugantur, vtrius quaeso existimationem magis laedunt ? meamne an Budaei ? Me quidem ipse locus absoluit ; itaque si quid hic est reprehensionis, in Budaeum recidit, quem vocant in suspicionem, vel quod nulla de causa succenseat amico, vel quod amicis tam ineptis delectetur : nisi forte haec ludunt illo inscio. Tibi iustior erat Erasmo succensendi causa, mi Brixi, quem multo frigidius recenseo quam Budaeum ; et tamen abs te nihil omnino metui, iam pridem habens perspectam et iudicii tui rectitudinem et ingenii suauitatem. Quantum autem absunt a Gratiis et Musis qui te conati sunt dictis atrocibus in me concitare, quem concitatum placare debuerant ! Quid moribus tam inhumanis cum litteris humanitatis ? Hortaris tu quidem et prudenter et amanter vt hic succurram existimationi meae. Valeat, valeat omnis existimatio, si haec animorum lues inuasit melioris litteraturae cultores. Quo colore tractabo hoc argumentum, vt non laedam existimationem eorum qui sic fremunt de re nihili ? Contuli Budaeum cum Badio. Quid si Budaei lagenam cum Badii lagena contulissem, clamarent laesam Budaici nominis maiestatem ? Neque enim haec collatio magis Budaei gloriam laedit quam si lagenam lagenae comparassem.

Restat etiam illud, si superis placet, vt me purgem ne videar inuidere Budaeo. Quasi tot locis operum meorum inspersa nominis illius honorifica commemoratio non satis declaret quam illi inuideam. Inuidemus iis quos speramus nos assequi posse. Budaeum tot stadiis praecurrentem suspicere mirarique soleo verius quam aemulari. Nam quod tuus candor Budaeum et Erasmum pares facit, hoc me praedicans esse Germaniae quod Budaeus est suae Galliae, eleganter id quidem et satis rhetorice ; sed in re nihilo leuius peccas quam si ego simpliciter Budaeum cum Badio contulissem. Magis enim impares sumus quam dissimiles, Erasmus et Budaeus. Atque vt

247. recenseo] LB. i. 1012CD.

grati iudicii est quod Gallia veneratur agnoscitque suum μουσηγέτην, ita non desunt Germaniae quibus hoc honoris debetur potius quam Erasmo. 'Summum' inquis, 'esse conuenit quem exaequas'. Istud quo tandem laturi sunt animo qui me Badio parem faciunt, nisi forte tribuunt eandem veniam amicorum praeconiis quam Venus tribuere dicitur amantium periuriis?

Sed vt ad inuidiae crimen redeam, obsecro, quam syllabam reperiunt in libris meis quae spirat inuidiam in Budaeum? Aut quem omnino proferent, siue summum siue mediocrem, cuius industriae non fauerim? Aut quis vnquam meo calamo lacessitus est qui non prior moleste lacessiuerit me? Indicas et remedium, si proxima aeditione Budaei mentionem expungam, aut a Badio separem. Id quidem vt est perfacile, ita lubens fecero. Sed quid non calumniabuntur qui hoc calumniati sunt? Si praetermisero, dicar inuidisse; si correxero, repetent prioris collationis memoriam quae iam animos occupauit. Faciam tamen quod mones: cuius consilium vt certo noui ab animo syncerissimo proficisci, ita spes est futurum etiam felix. Quanquam autem de tui erga me animi vel synceritate vel constantia, mi Brixi, nunquam dubitaui, tamen non potest mihi non esse pergratum, hac occasione factum vt omnibus tuam erga me pietatem faceres testatiorem, modo ne quid tuo nomini concilietur inuidiae, cuius eruditio singularis et niueus quidam ingenii candor hoc promeretur, vt tibi faueant omnes, inuideat nemo.

Sed obsecro te, tantus patronus, quam bonam quamque vincibilem causam suscepisti? Atqui pessimae quaeque causae ad optimos oratores deferri solent: quanquam istis bono medico magis opus esse suspicor quam bono oratore. Quid aliud adferunt isti nisi 'Budaeum Badio contulit?' et hanc cantionem subinde recinunt, 'Budaeum Badio contulit'. Et inter hos feruntur esse qui prius amici videbantur, quique de nostris studiis non omnino pessime sentiebant. Posteaquam Budaeum Badio contuli, protinus abrogant mihi quicquid ante tribuebant, ingenium, eruditionem, eloquentiam, iudicium, denique sensum etiam communem. Amicitia quae desinere potuit, nunquam vera fuit. Qualem autem coniectandum est illam fuisse, quae tam friuolis de causis transiit in simultatem? imo quae pro officio rependit contumeliam? Malis nihil opus est praeter occasionem, vt habet prouerbium. At peiores sunt qui beneuolentiam rapiunt in occasionem maleuolentiae, et inde moliuntur vindictam vnde decuit gratias agere. Mores istos plusquam Scythicos immane quantum oportet abesse a studiis humanioribus.

Fuit hoc infelicitatis meae, quod aliquot in me stili mucronem strinxerunt. Sed quis est vnquam a me ob causam tam friuolam impetitus? Equidem arbitror non temere repertum iri in cuius libris tot reperias laudata nomina quot in meis. Quin hoc ipso in libello, quum personam inducam sinistri iudicii, quum ipsa res inuitaret vt de varietate dictionis disserens, quid in singulis placeret aut displiceret indicarem, eam tamen in censuris tenui moderationem, vt nullus, ni fallor, aequus sit in me candorem desideraturus. Atqui

279. proferunt *H.* 299. Et *G*: Atque *H.* 306. est *deest in G, vbi finis versus: add. H.*

303. Amicitia] See *Adag.* 1072. 306. Malis] See *Adag.* 1068.

ea res non mediocriter conducebat ad adolescentulorum profectum. Sed malui minus prodesse omnibus quam quenquam offendere. Suspicor istic esse ἀλλοφύλους, quos intra sinum vrit quod nego quicquam esse facundum quod non est Christianum. Hi forte suo dolori quem fateri pudet, praetexunt Budaeum cum Badio collatum, ac dissidii semina iaciunt, quaerentes quem protrudant ad sui doloris vltionem. Opinor te non latere quid sibi velit hoc aenigma, ‘ Nasum habes ’. Verum aduersus istos omni, quod aiunt, pede standum est, qui moliuntur vt sub titulo nomineque bonarum literarum repullulascat paganitas. Si sumus ex animo Christiani, nihil nobis eruditum, elegans aut venustum videri debet quod non spiret Christum, quoties materia postulat. Noui quosdam clancularios paganitatis fautores, qui si mihi stomachum mouerint, accipientur vt digni sunt. Pro Christo sentient me non esse timidulum ; in aliis non grauate concedo quibuslibet.

Sane litteras eas quas ad quendam scripseram, liberius in amici sinum effundens quod sentiebam, quanquam in illis non arbitror esse quod vel verum non sit vel in Budaei nomen sit contumeliosum, tamen optarim in aliorum manus non venisse. Vni scripseram, cuius fidem habebam perspectam, nec tuam prudentiam arbitrabar egere monitoris, quanquam posterioribus litteris admonueram. Tantum enim abest vt illas scripserim aediturus, vt a duobus tantum lectas voluerim. Quare te rogo ne latius serpat res, tametsi iam audio rumorem huius ficti dissidii ad Christianissimi Regis aures dimanasse. Scilicet deerant illi negocia, nisi et talibus naeniis cogeretur intendere. Scribunt Regi sciscitanti quid esset inter nos rei, quendam ex aulicis respondisse ; Budaeum moleste tulisse quod in scriptis meis subinde debaccher in Gallos, me contra stomachum illius sic vlcisci voluisse vt illum cum Badio committerem. Quisquis haec dixit, si modo verum est quod scribunt, nobis parum erat amicus. Nam et falso falsius est me vsquam debacchari in Gallos, etiamsi Budaeus vehementi quodam patriae studio nonnihil hinc vel suspicionis olim vel stomachi conceperat ; nec hoc, quicquid est rei, ad praesentem causam attinet. Humanum est etiam inter amicissimos interdum oriri falsas suspiciones et offensiuncularum ludibria, quae mox, si propius inspicias, euanescunt. Haec omnia secum defert humanae vitae comoedia.

Vt finiam, semper ego iudicaui Budaeum inuidia mea maiorem, etiamsi cui possim aut soleam inuidere ; ac virum meliorem iudico quam vt istos ineptos tumultus probet : tum absurdissimum sit, me nunc illi Badium anteponere, quem soleo cum Hermolais Barbaris et Pliniis committere. Nec arbitrabor iustam rescindendae amicitiae causam, sicubi Budaeus diuersum sentit atque ego, modo morem antiquum obtinens a petulantia conuiciorum temperet, ac vicissim patiatur me simili temperamento patrocinari causae meae, si forte mihi videbor aliquid habere iuris. De senilibus colloquiis nae tu

347. committerem *G*, *cf*. *vv*. 123, 360: commemorem *H*.

---

321. ἀλλοφύλους] Especially Italians. nego] In the concluding paragraphs of the *Ciceronianus* : LB. i. 1026AB.
325–6. Nasum habes] Cf. *Adag*. 581.
326. omni . . . pede] See *Adag*. 2034.
334. litteras] His reply to Berquin ; see Ep. 2021. 1n.
339. posterioribus] See Ep. 2021. 136.
344. Regi] Cf. Ep. 2038. 24–7.
359. soleo] Cf. Ep. 1794. 49–50.

salsissime ludis. Omnino volunt pueros semper esse pueros, nec aliud quam lallare; adeoque tenere illis timent vt malint illos legere Pogii Facetias, quam ex meis Colloquiis de moribus ac pietate aliquid iudicii synccrioris haurire. Vtinam sim vanus augur, sed prospicio futurum vt exoriatur tragoedia Lutherana atrocior, ni principum autoritas quorundam tyrannidem temperet; qui iam nunc gladiatoriis animis et in bonas litteras et in horum cultores affectant viam, caeci in pugna, in victoria insolentissimi. Optabam huius miserrimi conflictus exitum cedere in gloriam Christi; nunc vereor ne quod illi debebatur, ad se rapiant humanae cupiditates, oriaturque nobis bellum ex vetere nouum, ex pessimo peius. Verum hic vltra vota non video quid possimus. Nec est, eruditissime Brixi, quod haec fatalis tempestas ingenium tuum a prouehendis optimis studiis deterreat. Nam quod meis laboribus parum gratam vides hanc aetatem, erit fortasse minus ingrata posteritas; et hoc meis fatis potius imputato, qui videor habere quiddam cum Hercule commune, vt de re minima magnifice loquar, qui suis laboribus nihil aliud sibi pepererit quam inuidiam, cuique cum excetra postremus erat conflictus multo durissimus. Tu benigniore natus sydere, felicioribus auspiciis rem geres, nostro etiam exemplo cautior. Nihil est quod metuas, si te intra Musarum virecta contineas. Quod vtinam a me factum esset!

Lazarus Bayfius dedit nobis elegantissimo libello genera vestium, breui daturus vasa culinaria. In haec argumenta nihil habent iuris isti qui censuris suis nunc τυραννεύουσιν: at politioribus studiis plurimum adferunt et voluptatis et adiumenti.

Valetudinem sat fortiter fero, vires addente Christo, qui me docet non horrere mortem sed optare magis. Animo meo vixi satis, et supra modum vitae auidus sit oportet, qui detrectet hoc seculum vndique turbulentum relinquere, quum bona spes sit nos in feliciorem aliquam sedem demigraturos. Sed quid audio, vir praeclare? Omnesne bonae artes meo vnius interitu periclitabuntur? Ni mihi perspectus esset animi tui candor, dicerem hic te ἢ παίζειν ἢ ῥητορεύειν. Hic etiam ad pares epistolas prouocas, dira minitans ni faciam. Quid enim crudelius minitari poteras quam mere Laconicas posthac epistolas? Non recuso certamen, si modo des parem valetudinem, par ocium, et hortos Gentiliacos. Nondum scio an tuam aequauerim epistolam: numero versuum duntaxat, nam elegantia qui possim?

Adfertur huc rumor inter monarchas sartam concordiam. Sed huic eo minus audeo credere, quo vehementius cupio verum esse. Quod si fiat, liberet ante supremum vitae diem Galliam reuisere. Quam me putas inuidere tibi secessus istos, istos amicos, hortos, et ocium longe felicissimum?

Ignosceres liuori meo, si scias in quo pistrino verser. Septem praelis suppeditem oportet quod excudant. Sed cum primis enecat Augustinus, quem totum emendo, quum in Hieronymo praeter

380. imputa *N*. 385. vireta *N*. 393. *GN*[2]: detractet *N*[1,3].

387. Bayfius] See Ep. 1962 and cf. ll. 195–8 *supra*.

390. adferunt] *sc.* haec argumenta.

405. Galliam reuisere] For the difficulty thus removed cf. Epp. 1408. 19–21, 1841 introd.

410. Augustinus] See Ep. 2157.

Hieronymo] See Ep. 396 introd.

Epistolas nihil mihi sumpserim. Hoc laboris mihi manibus pedibusque recusanti obtrusit felicis memoriae Ioannes Frobenius ; quem sic amabam vt pernegare nihil possem, etiam si me in foro iussisset restim ducere. Is operi immortuus est : quod vereor ne me quoque absorbeat, certe minimo minus exoculauit. Nullus voluminum modus aut finis, toties legenda ac relegenda eadem. Et materiarum obscuritas, sermonis argutia, frequenter in longum circumactae periodi, requirunt attentum lectorem, nec sinunt vel ad momentum temporis dormitare. Mendarum autem tantum comperi vt nemo sit crediturus nisi conferat, nec hac de re quemquam hactenus questum esse mirum est. Nihil addidimus scholiorum, nisi sicubi vocula quepiam annotanda fuit ne rursus deprauetur. Tantum mendas sustulimus non sine veterum praesidio codicum, materias congruentes digessimus, notha paucis indicauimus, ea fide eaque religione quae tam pio, tam erudito, tam eloquenti Ecclesiae propugnatori debetur. Nec vitam adiecimus, quod ab ipso videmus occupatum. Maluit sui historiographus esse. Prospicimus quidem portum, sed eminus ; quod si dabitur huic operi superesse, tum aequum fuerit te non aliter Erasmo gratulari quam solemus diu desperatis amicis e longinqua periculosaque nauigatione proram in patrium littus impingentibus. Bene vale.

Datum Basileae postridie nonas Septemb. An. M. D. XXVIII.

2047. To William Budaeus.

Opus Epistolarum p. 779. — Basle.
N. p. 743 : Lond. xx. 64 : LB. 1001. — ⟨c. 6 September⟩ 1528.

[After the composition of Ep. 2046, but earlier than Epp. 2050, 2051, because the *Selectae Epistolae* (G) are not yet through the press (ll. 4–5) ; evidently therefore sent with the other letters to Paris (Epp. 2042–4, 2046, 2048) at the beginning of the month. For trace of the letter which it answers see Ep. 2046. 207–8.

It seems that Erasmus' soft words did not soothe Budaeus' feelings ; for on 19 Oct. Stibarus (Ep. 2069) wrote from Paris to Boniface Amerbach (Basle MS. G. II. 26, f. 98) : ' Erasmus Budeum suis literis adeo non placauit vt quidam non vere⟨a⟩ntur dicere Budeum illas hactenus no⟨n⟩dum resignasse, tantum abest vt legerit. Eius rei apud Eras. nullam mentionem feci : tu, si videbitur consultum, indicabis.']

ERASMVS ROTERODAMVS GVILHELMO BVDAEO S. D.

VIDE quam magnifice de tua aequitate sentiam, eruditiss. Budaee, qui non alium mihi patronum delegerim in hac causa quam eum cui reus existimor, et cuius iniuriam videntur isti vlcisci. Epistolam ad te mitto, nam libellus adhuc versabatur in manibus typographorum : quanquam in eo praeterea nihil est quod ad hoc attinet negocium. Animus meus in te adeo nihil habuit liuoris aut maleuolentiae, vt quum acciperem prodire lucubrationum tuarum foetus,

2046. 420. *GN*[2] : quaestum *N*[1] *Lond.* 2047. TIT. GVLIELMO *N.*

2046. 412. Frobenius] Cf. Ep. 2033. 49–51.
415. minimo minus] Cf. Ep. 1875. 4n.
exoculauit] But not so seriously as to need spectacles : see Lond. xxxi. 54, LB. x. 1745C.
426. Nec vitam] Cf. Ep. 1994. 3–6.
2047. 3. Epistolam] Ep. 2046.
4. libellus] The *Selectae Epistolae* (G): in print by 16 Sept. (Epp. 2050–1).

toto pectore gratulatus sim et publice studiis et priuatim mihi, neque non tibi, quo principe et antesignano tam feliciter efflorescunt apud Gallos Romanae simul et Graecae litterae. Atque hoc magis tua prudentia dabit operam, ne qua lues dissidiorum exorta felicitatem istam contaminet.

Quod autem exemplum est, obsecro, ob rem adeo nihili spargere famosos versiculos ? quasi non possimus et nos versiculis ludere, si liberet similiter furere. Neque quicquam addubito quin ista tibi displiceant, non ignaro verissime dictum a priscis,

Ἀκαιρος εὔνοι' οὐδὲν ἔχθρας διαφέρει.

Febris haec primum orta Romae, per quosdam qui non ferebant neque Gallum neque Germanum quenquam laudari : quo processerit vides.

Arbitror te posuisse suspicionem quam de me concepisse videbaris, sed, mihi crede, falsissimam, videlicet me studio nomen Gallorum impetere. Quanquam ista tua destomachatio mihi non mediocrem conflauit apud Gallos inuidiam, tamen quoniam eam magis ab immodico quodam patriae studio quam ab odio mei profectam scio, moderatius fero quod accidit. In epistola quam scripsi Lodouico Berquino, vt nihil sciens mentitus sum, ita nihil arbitror esse quod tuam laedat existimationem, nihilque minus metuebam quam ne illa a duorum manibus aberraret : per me certe non aedetur. Aliter scribendum est amicis, aliter populo. Confido futurum vt si tua prudentia non existimet hoc amicitiae nostrae deberi quod peto, certe tribuat publicae studiorum tranquillitati. Sed quae tua est humanitas, curabis vt vtroque nomine tibi debeam. Bene vale.

Basileae, Anno millesimo quingentesimo vigesimooctauo.

2048_{2066} To Louis Berquin.

Opus Epistolarum p. 792. — Basle.
N. p. 756 : Lond. xx. 88 : LB. 999. — ⟨c. 6 September⟩ 1528.

[The connexion with Epp. 2066, 2077 indicates that this letter must be placed with the budget sent to Paris in September : and there is resemblance to Ep. 2047.]

ERASMVS ROT. LODOVICO BERQVINO S.

Epistola tua, cuius exemplar desideras, in praesentia noluit venire ad manum ; si nactus fuero, mittam. Nisi plane fallor, ibi scribis te hoc vno offensum quod Budaeum cum Badio contulissem, quum praeter literas aliquot nihil inter illos simile. Deinde quum hortareris ad apologiam Budaeo scribendam, satis indicabas te vereri ne esset offensus. Quanquam ingenium Budaei non ignoro,

2047. 14. versiculos] See Ep. 2027. 26n.
17. Ἄκαιρος] See *Adag.* 669.
18. Febris haec] Cf. Ep. 2077. 3.
21. suspicionem] See Epp. 1812. 44–73, 1840. 11–46.
23. destomachatio] Cf. Ep. 2046. 207–208.
26. epistola] See Ep. 2021. 1n.
29. duorum] Erasmus sent a copy to Brixius : see Epp. 2048. 32, 2077. 9.
non aedetur] Cf. Ep. 2048. 32.
2048. 1. Epistola] Berquin's letter written after first seeing the *Ciceronianus* ; not extant. For Erasmus' reply see l. 9n.
6. non ignoro] Cf. the headings to Epp. 896, 906.

tamen ne adhuc quidem mihi persuadeo illius animum ea commemoratione fuisse offensum.

Epistolam ad te scriptam profecto doleo sparsam, quanquam ne illic quidem est quicquam contumeliose dictum in Budaeum. Quod si esset, lapsus esset praeter animi sententiam. Tibi non arbitrabar opus monitore. Brixium posterioribus literis monueram vt rem haberet clam, ne quid inde nasceretur tragoediae: quanquam et illius prudentiae satis fidebam etiam non monitae. Sed res more hominum euenit. Regi scilicet desunt negocia, nisi harum quoque nugarum fiat cognitor. Qui Regi percontanti respondit quae scribis, erat inimicus. Sed hic etiam epigrammatibus ludunt, scilicet bellis nimirum et felici argumento. Et in his est ille cui dicor lacessere viuos et mortuos; quum ipse praeter quam quod nusquam a me commemoratur nisi honorifice, in hoc ipso libello quam non lacessitur! Video prorsus in studiis eiusmodi tempestatem exorituram qualem videmus inter monarchas et religionis professores.

De vertendo facile responderint, minore noxa libros meos legi a doctis quam ab idiotis. Et haud scio an alia quaepiam obiiciant tibi. Applaudo isti tuae de victoria fiduciae; sed illud male me habet, quod toties dat nobis verba. Pontifex reuixit, habet suos Card⟨inales⟩ et potentes et addictos. Dominicani et Franciscani passim incipiunt rem strenue gerere, et audio iudicibus qui in te pronunciarunt restitutum ius. Multa moliri te neque quicquam efficere, scripsi, fateor; sed non absque dolore, mi Berquine. Vtinam res suppeditaret aliud orationis genus!

De epistola aedenda ne somniaui quidem vnquam. Brixio misi, vt esset instructior ad patrocinium, si quis quid oblatraret. Quo fructu sim theologis responsurus nescio, qui mea non legunt: et prorsus Beddaici quidam animis gladiatoriis ad me affectant viam. In principibus quid spei sit nescio: qui si maxime fauerent, obruerentur ab improbissimis phalangibus. Si tantum posset mea Responsio vt nemo posthac crederet iudicio theologorum, iam tot mendacia, tot manifestas calumnias, tot indoctas delirationes Beddae impegi in os, cuius librum vtrunque approbasse dicitur sacratissima Facultas.

---

9. Epistolam] See Ep. 2021. 1n, and cf. l. 32.

12. literis] See Ep. 2021. 136n.

15. Regi] Cf. Ep. 2038. 24–7.

18. ille] Jo. Lascaris; cf. Epp. 2027. 27n, 2038. 19–23.

19. lacessere] Cf. Ep. 2046. 160.

23. De vertendo] For Berquin's translations of Erasmus see Epp. 925. 13n, 1692: and cf. Epp. 1599. 1–4, 1679. 54–6, 1722. 59–60, 1875. 98–9.

25. fiduciae] Cf. Ep. 1875. 106–7.

26. dat] *sc.* victoria.

reuixit] After his eclipse during the Sack of 1527: cf. Epp. 1910. 25n, 2030. 46n.

28. iudicibus] Cf. Ep. 2027. 4–6.

29. scripsi] I cannot find this utterance. Herminjard (no. 248) also gives no clue.

32. epistola] Erasmus' reply to Berquin; see l. 9, and cf. Ep. 2047. 26–9.

33–4. Quo fructu] For this refusal cf. Ep. 2053. 2–4.

35. Beddaici] For the most recent move against Erasmus see Ep. 2037 introd.: and cf. Ep. 2053. 1–2. See also Ep. 1884. 20–8.

39. impegi] In the *Prologus* (Ep. 1664) and the *Supputationes* which followed in March 1527.

40. librum vtrunque] The *Annotationes* of 1526 (Ep. 1679. 39n), which were approved by the Faculty on 16 May 1526 (Delisle p. 70); and perhaps the *Apologia aduersus clandestinos Lutheranos* of 1529 (Ep. 1571), which was completed in Montaigu on 15 Oct. 1528, and may have been already submitted to the Faculty.

Malim Facultatem sic temperare sua iudicia vt omnes illis credant, potius quam efficere ne quis illis credat, etiamsi id possem. Qui potero docere quid sit Facultas, quid Vniuersitas, quum vtrumque pariter ignorem ? Iam me pudet tot apologiarum. Malim edendis bonis libris et apud posteros victuris istam excetram vincere.

Gratum est quod scribis de ducibus istius intemperiae. De respondendo deliberabo. Praeter valetudinem ac labores iniquos vexor a tenebrionibus quibusdam, quos alium post alium subornant isti Euangelici. Nunc mihi praeter Thrasonem illum res est cum vipera, iuuene cui morbus et frontem ademit et mentem. Nec vllus est tam abiectus canis quin rebus sic exhulceratis possit laedere. Leuius duco cum tota theologorum Facultate confligere quam cum huiusmodi sterquiliniis. Bene vale.

Plura fortasse scribam per Antonium. Quidam amicus ad me scribit te iactare voces quasdam, quasi theologos meo nomine territare velles. Quocunque tu hoc animo facis, si tamen facis, me grauas non mediocri inuidia. Remedia morbi nihil moror. Vixi satis, ne dicam plus satis. Tantum licuit ad tuas litteras. Vale.

Basileae Anno M. D. XXVIII.

2049. To Joachim Martinius.

Opus Epistolarum p. 780. **Basle.**
N. p. 744 : Lond. xx. 67 : LB. 1004. **⟨c. 16 September⟩ 1528.**

[Answering a letter (l. 17), not extant, which is mentioned by Boniface Amerbach in writing to Sadoleto c. 11 Oct. ⟨Basle MS. C. VI^{a}. 73. 367 and 65⟩. Boniface says that he has heard of Sadoleto's return to Carpentras ' ex cuiusdam Gandaui ad Erasmum tui studiosissimum literis '. If Erasmus did in fact find time to write to Alciati (l. 55), a definite date may be assigned : but in any case the letter belongs to the beginning or middle of September.

Joachim Martinius of Ghent seems now to have been at Carpentras with Sadoleto : to whom he dedicated his only published work, a Latin translation of Galen's *De alimentorum facultatibus*, Paris, S. Colinaeus, 1530. His work on Galen is further shown by his offering Erasmus adages collected from that source (l. 1) and notes on Erasmus' translations (l. 18). Erasmus praises his medical learning in the preface contributed to Geo. Agricola's *Bermannus*, Basle, Froben, 1530. In the summer of 1532 he visited Erasmus at Freiburg, and then went off to Italy (Q. 33, 42).]

ERASMVS ROTERODAMVS IOACHIMO MEDICO GANDAVO S. D.

Iam e Galeno collegeram aliquot prouerbia, quum tuae litterae primum redderentur ; nam paulo post easdem accepi eodem fere argumento. Quae tua diligentia mihi fuit longe gratissima ; declarabat enim singulare quoddam tuum erga me studium. Decerpseram autem ea non perpetua lectione, sed vt forte quicquam occur-

2048. 46. ducibus] Perhaps Barthélemy (Ep. 2027. 35n) and Leclerc (Ep. 2043) ; besides Beda. Cf. Ep. 2037. 148–55.

47. valetudinem] See Ep. 1989. 8n.

49. Thrasonem] Eppendorff ; see Epp. 1934, 1992.

50. iuuene] Very likely Carinus ; see Epp. 920, 2063.

54. Antonium] Bletz : Ep. 1784. 1n. amicus] Very likely P. Tossanus : see Ep. 2042.

58. litteras] Not extant.

2049. 1. prouerbia] I cannot trace any reference to contributions by Joachim from Galen in the next edition of the *Adagia*, 1533.

2. easdem] Cf. Epp. 1585. 1–2, 2074. 2.

rerat: quod idem abs te factum suspicor. In multis consentiebamus, nisi quod ego plura congesseram; in tuis erant duo quae me fefellerant. Galeno sane faues meritissimo; sed discrucior tantum autorem tantis impendiis tam mendose proditum, qualia fere sunt quae nobis nunc prodeunt ex Italia. Vide quid faciat auri sacra fames! Quantum sacrilegium committitur ob pauculos aureolos, quibus conduci poterat eruditus castigator!

Iacobus Sadoletus mihi non est ignotus, vt a quo semel atque iterum litteras humanitatis plenas accepi. Vix vacat illi nunc scribere. Haec ipsa vix ad te potui, quem diligo vehementer, partim ob eruditionem haud quaquam triuialem, partim ob ingenii candorem quem ex tuis litteris atque adeo ex tuo isto officio, comperisse mihi videor. Notulas tuas in versa Galeni praeludia conferam vbi quid dabitur ocii: nunc enim sic me premit Augustinus scriptor ἀπεραντόλογος, vt Aetnam atque Athonem mihi videar sustinere. Prouerbiorum Chiliades non mediocri accessione locupletatae iam prodeunt. Pergratum tamen erit si quid annotare voles in proximam aeditionem. Mittam tibi volumen Chiliadum dono, si certum hominem nancisci queam qui perferat. Dedimus et conciunculam in Psalmum 85. Augustinus decurrit ad finem. Hinc extricatus maiora quaedam aggrediar; tametsi non multum ocii mihi relinquunt Zoilorum latratus pertinacissimi.

Quum primum Lutherus prodiret in proscenium acturus fabulam suam, praedixi nimium verus augur huc rem progressuram. Non est nobis habita fides. Nunc stultorum exemplo doctus experimentis, ita sua moderatur vt propemodum canat palinodiam. Sed sero Phryges. Contra πτωχοτύραννοι, cumque his theologi quidam, bonis infensi literis non minus quam haeresi, tam sinistre rem gerunt vt verear ne maius existat incendium. Ego quoniam ad moderatiora, hoc est ad Christi scopum, prouoco, vtrinque male audio. Et acrior est digladiatio cum amicis quam cum hostibus. Vereor ne victoriam Christo debitam ad se rapiat humana cupiditas; nos, quod vnum superest, optamus harum tempestatum laetiorem exitum.

Voluptati fuit eorum commemoratio qui de nostris studiis candide sentiunt. Et haec vna res me consolatur in tanta mortalium ingratitudine, quod maximos quosque et integerrimos habeam propicios, idque in omnibus ferme regionibus, Anglia, Brabantia, Hispania, Germania, Gallia, Vngaria, Polonia: quorum tibi numerosum catalogum recensere liceat, ni vererer videri Thrasonicus. Atque hi suam beneuolentiam non tantum literis honorificentissime scriptis, verumetiam delatis amplissimis conditionibus et vltro missis muneribus testantur. Docti fere vbique mei sunt, exceptis iis qui nouis

9. tam mendose] Cf. Ep. 1698. 11n.

13. Sadoletus] Their correspondence had begun in 1524, with Ep. 1511. Erasmus resumed it soon, with Ep. 2059.

17. officio] in collecting the adages from Galen: see ll. 1–8.

18. praeludia] The introductory essays which Erasmus had translated in 1526; see Ep. 1698.

19. Augustinus] See Ep. 2157.

20. Athonem] See Ep. 2038. 2n.

Prouerbiorum] See Epp. 2022,3.

25. in Psalmum] See Ep. 2017.

29. nimium verus] Cf. Ep. 1943. 27.

31. palinodiam] Cf. Ep. 2059. 68–9.

45. beneuolentiam] Cf. Ep. 1875. 188n.

factionibus vehementer addicti sunt, nec iudicio ducuntur sed affectibus. Tot igitur ac talium virorum fauores facile oppono Leis, Stunicis, Sutoribus ac Beddis. Quin et te, mi Ioachime, candidis amicis libenter annumero.

Hilarium pariter tecum amabam et antea, nunc hoc etiam impensius quod eum intelligo tibi tam propinquum esse. Mihi displicet quod agit aleten, et mussant nescio quid de ducta vxore: vereor ne suae rei parum recte consulat. Alciato scribam si vel paulum continget ocii. Gubernatori, studiorum Mecoenati, heroi Oroysonio, Episcopo Maghelonensi meis verbis et gratias ages et multam salutem dices. Ἰατρὸς ἐκεῖνος repetiit Venetiam. Mores hominis hic nemo probat, medicinam pauci. Ego cum homine tali nec amicitiam velim nec inimicitiam.

Bene vale, Basileae Anno M. D. XXVIII.

---

52. Hilarium] Bertulf, who like Joachim had close connexion with Ghent; see Ep. 1257. 13n.

55. Alciato] See Ep. 2051.

56. Gubernatori] John Nicholas († March 1533), papal governor of Avignon. In Feb. 1516 he received the temporalities of the see of Apt (*Actes de François I* vii. 35), but did not obtain full possession till 1524 (GC. i. 369–70) or 1527 (Gams). In May 1531 Sadoleto congratulated him fervently (Sad. E. 130) on having instituted in his diocese lectures on the Epistles of St. Paul. In 1532 he had the Breviary of his see edited anew. In a letter of 7 May 1529 Alciati describes him as a friend of Erasmus and Boniface Amerbach (Basle MS. G. II. 14. 72); and on 1 Sept. 1535 writes that he had been 'vnus in vrbe Auenionensi studiosorum omnium mirus fautor, cum in humanis degeret'. See *Arch. storico Lombardo* xvii (1890). 857, xxx (1903). 307, 340.

57. Oroysonio] Ant. Honoratus, sieur of Oraison near Digne, viscount of Cadenet, 13 ms. s. of Apt, baron of Boulbon, 5 ms. NE. of Tarascon. In 1522 he was acting on a royal commission in Provence; in 1530 the privileges of his ancestors were accorded to him. He was still living in 1544. See the *Actes de François I*. In 1528 Alciati writes of him as an old friend, for whom he had written a treatise on duelling (Basle MS. G. II. 14, ff. 62 v°, 69 v°), dedicated on 1 March 1529 to Francis I, but perhaps not printed till 1541, Paris, T. Kerver; and in 1530 he appears as discussing Augustine with a friend (Lond. xxvi. 61, 13; LB. 1101, 1161). A brother, Jo. Bapt. de Laigue d'Oraison, was bp. of Senez 1512–46.

Maghelonensi] Wm. Pellicier (c. 1490—25 Jan. 1568) was born at Mauguio, near Montpellier, and visited universities in France, Belgium, Germany, and Italy. In 1526 an uncle of the same name († 1538–9) resigned in his favour the see of Maguelonne; but he did not obtain possession till Oct. 1528. Through his efforts the see was transferred to Montpellier in 1536. From 1540 to 1542 he was French ambassador at Venice; but he left in disgrace, accompanied by a Greek woman, who bore him a large family. The rest of his life was spent in his diocese: in 1552 he was imprisoned for a time at Beaucaire on charges of heresy and peculation.

He was a serious student of Pliny, and has been called the founder of modern botany. At Montpellier he knew Rabelais and inspired Wm. Rondelet, the author of *De piscibus marinis*, Lyons, 1554. Dolet praises him for his knowledge of medicine; Turnebus and Scaliger for his classical learning; Cujas for his law. At Venice he employed his leisure in having Greek MSS. copied, and formed a collection of 252 MSS. and books; see H. Omont in *Bibl. de l'école des chartes* xlvi (1885). 45–83, 594–624, and R. Foerster in *Rheinisches Museum* xl (1885). 453–61.

See GC. vi. 806–12; J. Zeller, *La diplomatie française*, 1881; and an excellent edition of his correspondence by A. Tausserat-Radel, 1899.

58. Ἰατρὸς] Perhaps Paracelsus, who had been in Venice: see Ep. 1808.

2050. To Peter Decimarius.

Opus Epistolarum p. 793. Basle.
N. p. 757: Lond. xx. 89: LB. 982. 16 September 1528.

[For the identity of the person addressed see Ep. 1986 introd.]

ERASMVS ROT. PETRO DECIMARIO S. D.

Et hanc epistolam ventis committo, eoque scribam parcius, quo minus sit iacturae si intercidat. Termini sycophantis respondeo appendice Psalmo addita; libellum ad te mitto. Libellus de Pronunciatione non a perinde multis legitur, atque hoc ipso nomine felicior; nam Ciceronianus qui rapitur ab omnibus, multis stomachum mouit Lutetiae. Rem te docebit epistola ad Brixium mea, quam excusam mitto. Nihil est tam felix in rebus humanis cui non aliqua pestis sese admisceat.

Caruelus ad me scripsit e Lugduno. Plane futurum auguror vt per istas picas et graculos, aues inauspicatissimas, exoriatur nouum incendium; quod ab istorum stolidis in bonas litteras clamoribus ortum ad caput recurrit, vt video.

Nec de malis punicis nec de alia re est quod sis sollicitus. Non teneor similibus deliciis, nec facile deportatur hoc genus mercium. Vina mihi suppeditat vicina Burgundia.

Ornatissimo Praesuli scribam, si quid dabitur ocii. Nam quod me scribis occupatissimum, non recte loquutus es; obrutum debebas dicere. Alexandrum, Antonium, Iacobum Burgensem, Iacobum Ferrandum vicissim meo nomine salutabis. Beatus Rhenanus agit Sletstadii. Glareanus et Amerbachius te saluere iubent ex animo. Nam eruditorum hic mira paucitas. Euangelica febris occupat plerosque. Bene vale, vir optime.

Datum Basileae decimosexto Calend. Octob. Anno M. D. XXVIII.

2051. To Andrew Alciati.

Opus Epistolarum p. 794. Basle.
N. p. 757: Lond. xx. 91: LB. 983. 16 September 1528.

[The composition and dispatch of this letter, with a copy of the Paraphrase on Ps. 85 (Epp. 2017–18), are announced by Boniface Amerbach to Alciati in letters of

1. ventis committo] Cf. Ep. 1822. 35.
3. appendice] See Ep. 2018.
3–4. de Pronunciatione] See Ep. 1949.
5. Ciceronianus] See Ep. 1948.
6. Lutetiae] See Ep. 2021.
epistola] Ep. 2046.
7. excusam] In the *Selectae Epistolae* (G); see Ep. 2021 introd.
9. Caruelus] Cf. Ep. 1986. 13n.
13. malis punicis] Pomegranates.
18. Alexandrum] Perhaps Schweiss; Ep. 1192.
Antonium] Possibly Ant. Perrenin, another Imperial secretary; see Gachard iii, pp. xviii, 313, where his name follows Schweiss' in the list of Charles' household.
Burgensem] Jac. Osorius: see Ep. 1908. 67n.
19. Iacobum Ferrandum] If the Christian name is wrong (cf. Ep. 1966. 18n), it is possible that Ant. Fernandez is intended: whom A. Valdes had introduced to Erasmus in Nov.—Dec. 1527. Or, if a comma were placed between the names, it might be supposed that Erasmus was remembering also Diego (Iacobus) Gracian (Ep. 1913), who took part in the introduction. See Ep. 1904 introd.
20. Sletstadii] Cf. BRE. 267.

about this date (Basle MSS. C. VI^{a}. 73. 92, 359): cf. also Ep. 2049. 55–6. Alciati replied from Avignon, 22 Nov. 1528 (Basle MS. G. II. 14, f. 67), that he had received this letter of Erasmus and was answering; but the answer is not extant.]

ERASMVS ROT. ANDREAE ALCIATO LL. DOCTORI S. D.

AMERBACHIVS, vir ad vnguem factus, recitauit mihi partem eam tuarum litterarum quae nostri mentionem faciebat, amanter verius quam honorifice. Decebat quidem iste candor, Alciate doctissime, cunctos liberalium disciplinarum cultores; sed nihil est in rebus humanis tam felix in quod non aliqua lues irrepat. Longolii dictionem et ingenium vehementer admiror, candorem in illo nonnunquam desidero. Et tamen hoc ingenium ante diem nobis ereptum doleo. Eandem virtutem nonnunquam et in Budaeo desiderare cogor, alioqui doctissimo atque etiam probo. Rem cognosces ex epistola quam ad Brixium scriptam habet libellus quem mitto.

Tuus iste animus, ista admirabilis eruditio, isti mores niue candidiores, digni prorsus erant quibus fortuna pari benignitate responderet: nunc quid tuam vicem deplorem, vir optime, quum haec rerum tempestas sit omnium fere communis? Animi tui robur et miror et probo, sed malim in rebus secundis tuam laudare modestiam quam in aduersis admirari fortitudinem. Vtinam fortuna tantum hactenus saeuiret in Erasmum vt facultates imminueret! Cum multis excetris mihi res est, letale virus efflantibus non septenis sed septies millenis capitibus.

Habes laconicam epistolam, sed quam vereor ne longam dicas, characterum ineptia delassatus. Est quod Bonifacio gratuleris, vxoris vterus turgens promittit illi patris optatissimum cognomen. Bene vale, praecipuum huius aetatis ornamentum. Ne, quaeso, meum in te animum aestimes officio litterarum. Dicas hanc esse prolixam epistolam, si scias quibus obruar laboribus, tum quam multis vnus rescribam.

Datum Basil. XVI. Cal. Octob. Anno 1528.

2. litterarum] Alciati had written to Boniface from Avignon, 23 Aug. 1528 (Basle MS. G. II. 14, f. 65): 'Accepi sane quam libenter Erasmum istic esse ac noua et plane heroica moliri: alioquin ad me litteras daturum fuisse. Scio, Bonifaci mi, quantum ego illi viro debeam, nec adeo imperitus sum vt me lateat ab eo mihi datum quod maximum cuiquam mortalium dari potest, aeternitatem scilicet et famam'. See also Alciati's letter of 26 May (l. 13n: Am. E. 36^{b}).

5. Longolii] His early death had risen to Erasmus' thoughts when writing to Alciati before: see Ep. 1706. 3, and cf. Ep. 1675. 13n. But here he is perhaps alluding to the somewhat ambiguous praise of Longolius in the *Ciceronianus* (LB. i. 974B–D); for which he had been taken to task (cf. Ep. 2088).

10. epistola] Ep. 2046.

libellus] The *Selectae Epistolae* (G); see Ep. 2021 introd.

13. tuam vicem] In a letter to Boniface from Avignon, 26 May 1528 (Basle MS. G. II. 14, f. 62: Am. E. 36^{b}), Alciati had deplored the general turmoil, and especially the fate of his home, Milan. Boniface too, in writing to him at this time (Basle MS. C. VI^{a}. 73. 359), mentions anxieties lest some of Alciati's writings should have perished in the wars.

21. Bonifacio] His daughter Ursula was born on Christmas Day 152$\frac{8}{9}$; and died on 20 June 1532. See the dates marked by him in his *Horae*, ff. D^{6}, B^{3} v^{o}; Basle MS. AN. VI. 36.

2052. To Germanus Brixius.

Opus Epistolarum p. 785. Basle.
N. p. 749 : Lond. xx. 76 : LB. 984. 21 September 1528.

[The year-date is amply confirmed by the contents.]

ERASMVS ROT. GERMANO BRIXIO S.

Oecolampadivs in praefatione Cyrilli fecit mei sine causa, tui non sine causa mentionem, sed moderatam. Quidam coepit describere Psegmata Graeca experiundi gratia, sed videtur ineptus.

Nescieram Morum fuisse Lutetiae. Cupio scire num quid inter vos fuerit consuetudinis. Audio et gaudeo excudi Budaeum De Graecae dictionis elegantia. Aiunt in ea fieri mentionem mei, vt significant parum candidam ; at mihi animus meliora pollicetur de Budaeo. Si quid dissentit aut corrigit in meis moderate, nunquam interpretabor esse contumeliam. Istis vero iudiciis nihil vnquam audiui stolidius. Sed vrit quosdam aliud, quibus nihil elegans videtur quod non sit paganum. Nollent bonas literas sonare Christum.

Saluta Lupsetum : quem occupatissimum esse vel ex hoc coniicio, quod ad me non scribit, eoque veritus sum ad illum scribere. Bene vale, Brixi candidissime. De Iacobo Fabro demiror nihil audiri certi. Basileae natali Matthaei M. D. XXVIII.

Qui has perfert Andreas Zebridouius Polonus, iuuenis est honestissimo apud suos loco natus, quem a meo conuictu distraxit amor

---

1. Cyrilli] *Opera . . ., in quibus habes non pauca antehac Latinis non exhibita*, Basle, Cratander, Aug. 1528 ; edited by Oecolampadius, with translations by various hands (Stähelin 156). In his preface, 30 Aug., f°. β^2, protesting against unjust critics, Oecolampadius says : 'Si quid minus feliciter versum inueniunt, non sunt contenti dicere interpretem infelicem, nisi inde colligant et fraudulentiam, insidiasque sic Christianae religioni parari. Ita Germanus Brixius fauorem sibi apud suos Parrhisinos theologos conciliare studuit: cui suum eloquentiae donum vt non inuidemus sed gratulamur, ita in re minime necessaria maledicentiae morbo laborasse hominem dolemus, a quocunque tandem infectum. Citra periculum verbum vno in loco deest, et altero versus omissus est. Graeci sermonis flos alibi minus illi suum odorem spirat ; alibi obscurior, alibi minus Latinus est sermo ; alibi aliud quiddam desiderat, et mirum quantam excitat tragoediam, et exclamat, " Quid posthac Oecolampadio fidendum ? Talibus scilicet argumentis fides nostra omnis eleuanda est ? "

'Recte facit quod dono suo vtitur. . . . Abiiciendine erimus nos qui summa non praestamus ? Nonne et Brixius non omni ex parte perfectus ? Scimus varia gratiarum dona esse ; et vt non omnes apostoli, et in apostolis non omnes Pauli spiritu et gratia pares, ita nec omnes interpretes Erasmo et Brixio aequandi. Habeant illi suam gratiam, nobis sit nostra mensura. Neque enim nos de eloquentiae gloria et felicitate ista vmbratili contendimus.'

3. Psegmata] Cf. Epp. 1817. 45n, 2062. 25.

4. Morum] He had been appointed, c. 21 Aug., to attend a meeting at Cambray on 4 Sept. in connexion with the truce between England, France, and the Emperor ; but the mission was broken off, and it seems that he did not go. See Brewer iv. 4579, App. 196, 198–9. Erasmus had perhaps heard a false rumour arising out of the appointment.

5. Budaeum] See Epp. 1794. 4n, 2077. 57.

6. mentionem] Cf. Epp. 1794. 15–19, 2077. 59.

11. paganum] Cf. Ep. 2046. 328.

13. Lupsetum] Cf. Ep. 2021. 62n.

15. Fabro] Since his return to France in 1526 (Ep. 1717. 30–32) he had kept quiet : cf. Ep. 2077. 31–3.

17. Zebridouius] See Epp. 1826, 2065. 21n, 2078.

videndae Galliae, tot eruditorum virorum luminibus refulgentis: cui non grauaberis interdum tui copiam facere. Rursum vale.

2053. To Nicholas Vesuvius.

Opus Epistolarum p. 794. Basle.
N. p. 758: Lond. xx. 92: LB. 985. 21 September 1528.

[The year-date needs no confirmation.]

ERASMVS ROTERODAMVS NICOLAO VESVVIO S. D.

Video Beddam cum suis coniuratis prorsum gladiatoriis animis ad me affectare viam. Hortantur quidam vt aperto Marte Facultatem adoriar, nihil parcens: mihi non videtur consultum, et, si videretur, non est ocium. Audio Praesulem esse singulari prudentia praeditum; hic illius oraculum audire cupiam.

Qui misit adagia Gallica, mihi videtur vir pius: qui sententias, candidus. Vtrunque mihi salutabis; non enim vacabat illis scribere. Qui Donato adiecit praefationem, sui similis est, aeque stolidus ac scurra atque olim fuit. Non est dignus ira cuiusquam. Haec est horum temporum infelicitas, etiam abiectissimis licet quod libet. Huc prouocat Euangelicorum improbitas, vt principes huic malo medeantur. At vereor ne medicina neutris futura sit commoda. Sibi fortasse secabunt et vrent.

Optarim vt si fieri possit, saltem pro Augustino daretur regium priuilegium. Ab hoc opere pendent facultates liberorum Frobenii. Ego propemodum gratis meam operam impendo, alioqui non sumpturus tantum laboris pro bis mille florenis. Religio me coegit. Audio Cardinalem Franciae hominem non nimis facilem; in cuius aures fortassis instillant aliquid inauspicati quidam, quo minus aequum experiamur. In hoc opere nihil erit meum, nisi quod mendas quantum licuit submoui, notha subindicaui, et libros secundum materiarum congruentias digessi. Praefatio nihil habebit quod quenquam offendat. Si quid Praesul tuus valeat apud Regem, velim vt pro hoc saltem opere Regis priuilegium nobis impetret. Mitto libellum Epistolarum, si modo Antonius tantum sarcinae perferre volet. Bene vale.

Datum Basileae. Natali Matthaei Anno M. D. XXVIII.

Scribunt mihi Nicolaum Clerici publicitus debacchari in nomen

---

2053. 1. Beddam] Cf. Ep. 2048. 33–45.

2. quidam] Berquin was one; cf. Ep. 2048. 33–53, 54–7.

4. Praesulem] Boudet: see Ep. 1612.

6. adagia Gallica] Evidently offerings for the next edition of the *Adagia* (cf. Ep. 2022); from friends of Vesuvius.

8–9. stolidus ac scurra] Perhaps P. Viterius (cf. Ep. 2062. 27–32); but I know no edition of Donatus in which he took part.

9. dignus ira] Cf. Ep. 2027. 26.

14. Augustino] See Ep. 2157.

15. priuilegium] For earlier privileges granted to Froben see Ep. 1341. 10n; and, for the present application, cf. Ep. 2075.

16. propemodum gratis] For the terms on which Erasmus worked for Froben see Ep. 1900. 52–5. After Froben's death he no doubt continued to work in the same way for the firm.

18. Cardinalem] See Ep. 2038. 34n.

25. libellum] G; see Ep. 2021 introd.

Antonius] Bletz: see Ep. 1784. 1n.

28. Clerici] See Ep. 2043.

meum, succedentem in exemplum Querni. Nouum concionandi exemplum! Et tamen aiunt illum haberi virum probum cum primis et grauem. Vix adducor vt credam.

2054. To Erard de la Marck.

Opus Epistolarum p. 784. Basle.
N. p. 748: Lond. xx. 74: LB. 987. 1 October 1528.

[For the budget of this date carried by Felix Rex Polyphemus, see Ep. 2068. 1n. This and Ep. 2055 were sent with Ep. 2056 to Herm. Phrysius; to whose discretion was entrusted the delivery of them. The year-date is amply confirmed by the contents.]

ERASMVS ROT. EPISCOPO LEODIENSI S.

Pridem ad tuam celsitudinem et literas et secundum Hyperaspistae librum misi per quendam Michaelem Bormanum: an pertulerit nescio. Nos hinc iam dudum meditamur auolare, sed non videmus in quem nidum. Ferdinandus Rex amplo salario vocat Viennam, sed in alium orbem. Inuitat Angliae Rex amantissimis literis, sed abhorret animus a nauigatione. Inuitat Poloniae Rex Sigismundus, misso etiam honorario munere neutiquam exiguo. Inuitor ab episcopis compluribus; sed malim in Brabantia, non dicam consenescere—iam enim consenui—sed requiescere. Caeterum nec video salarium isthic paratum, vtcunque promissum; et nimium licet quibusdam stolidis monachis ac theologis, qui fidei Catholicae titulo belligerantur aduersus bonas literas et harum cultores, nonnulli etiam aduersus ipsum Euangelium.

Habet Lutetia suum Beddam, quanquam non vnum, nec isthic desunt Beddae similes. Hactenus excussis libris meis, ne vnam quidem sententiam inuenire potuerunt quae aduersetur doctrinae Christianae, suaque maleuolentia meas mihi lucubrationes commendarunt. Ecmondanus et Vincentius abierunt in locum suum, sed non desunt qui in illorum mores succedant. Audio Mechliniae quendam publicitus e suggesto debacchari in meum nomen, fortiter contempto Caesaris aedicto atque adeo Christi praecepto. Et ad ista conniuet aula; et Erasmus hoc praemii fert pro tot laboribus quibus et bonas literas et rem Christianam adiuuare conatur. Fingunt se etiamnum dubitare an ex animo sim in parte catholica. Atqui id vel hoc argumento scire poterant, quod sectis omnibus commune in me odium est, idque plusquam capitale.

Fortasse nouum istic non est, quod Ioannes Oecolampadius hic

2054. 27. *N*: isthuc *H*.

2053. 29. Querni] Duchesne: see Ep. 1188. 29n.

2054. 1. literas] Not extant: c.1 Sept. 1527.

1–2. Hyperaspistae] See Ep. 1853.

2. Bormanum] Not otherwise known to me.

3. auolare] Cf. Ep. 2029. 94.

4. Ferdinandus] See Ep. 2005.

5. Angliae Rex] See Ep. 1878.

7. Sigismundus] See Ep. 1952.

8. ab episcopis] See Epp. 1562. 3, 1814. 444–57.

14. Beddam] See Ep. 1571.

non vnum] Cf. Ep. 2048. 35n.

18. abierunt] in Aug. 1526: see Ep. 1765. 29–31.

19. Mechliniae] Possibly Pascasius; for whom see Epp. 1437. 29n, 1788. 28, 1806. 4.

21. aedicto] See Ep. 1690. 119n.

27. Oecolampadius] See Ep. 1977. 71n.

publice vxorem duxit, puellam sane lepidam. Idem fecit concionator Augustinensium, et nuper concionator Franciscanus. Hac sane via damnant illorum haeresim qui detestantur coniugium. Vnus inter hos erat coelebs, qui pridem a magistratu damnatus, publicitus in foro virgis caesus est, ferreum cingulum collo gestans, atque ita per carnificem deductus extra portam in exilium perpetuum. Eiecti sunt simul pistor, illius hospes, et huius vxor, quam arte mira persuasam vt a marito secubaret, constuprare solitus est, non omnino inscio, vt videtur, marito.

Accipe alteram fabulam. In pago quodam cui nomen Vetus vicus, rusticus quidam in diuersorio, dum Eucharistiam irridet, subito exanimatus est. Rem sic actam fuisse testes docuere. Aedituus quidam rusticus perferebat scriniolum plenum panibus consecrandis, quas hostias vocant : huic comes erat alter rusticus, qui quondam fuerat aedituus. Vbi ventum est ad vicum modo dictum, libuit ibi bibere. In diuersorio petit comes ille ab aedituo hostiam dono : illo contante accepit, et incipit per ludibrium consecrare. Cauponaria videns increpat ; ille 'Nihil' inquit, 'tua refert : abi, apporta vinum !' Vbi redit mulier, offendit hominem collapsum.

---

29. Augustinensium] Thomas Geierfalk († 1559) of S. Gregoriental. In May 1523 he was preaching at the Swiss Freiburg, and his moderation secured tolerance for him, though he was a Lutheran (Zw. E^2. 302) ; but by 5 Jan. 1524 he had been ejected, and Corn. Agrippa was recommending him to friends in Basle (Agr. E. p. 811). There, though preacher at the Augustinians' church, he strongly supported Oecolampadius and Zwingli ; cf. Herminjard 154 and Zw. E^2. 367. On 18 Jan. (? June) 1528 he was one of the six Augustinians who remained to surrender their house to the civil authorities : see *Basler Chroniken*, 1872, i. 37, 409, 421. In 1539–40 he matriculated at the University, being then deacon at the Minster ; and later he became pastor of St. Elizabeth's. See Bl. E. 1781, 1863, 1873.

Franciscanus] John Lüthard († 8 July 1543) of Lucerne, who in 1520 was expounding Luther to the Franciscans at Basle (LE^2. 285 ; cf. BRE. 125, 133). He made a name as a vehement preacher ; and was a lifelong friend of Conrad Pellican. It appears that he left Basle after his marriage ; but in 1539 he returned with two sons. See CPR. pp. 149, 155 ; *Basler Chroniken*, 1872, i. 409, 421, 584 ; and Wackernagel, *op. cit.*, pp. 326–7, 60*.

30. Vnus] Peter Frauenberger (Gynoraeus) of Beinheim in Alsace ; who after schooling at Sélestat under Sapidus was parish-priest at Einsiedeln in 1520 (BRE. 144, 151, 444). In 1522 he matriculated at Basle, and was M.A. 1523 ; and then succeeded Röubli as preacher at St. Alban's church. In the autumn of 1525 he was turned out of Basle for making innovations in religion, and took shelter at Augsburg (Zw. E^2. 406, 520, 524, 574). Oecolampadius recommended him in 1527 as teacher for a school at Liegnitz in Silesia, though he seems not to have gone there ; and Zwingli states that he knew Hebrew and Greek (Zw. E^2. 607, 610). His final expulsion from Basle in June 1528 is related by Oecolampadius (Zw. E^2. 728), and in the Chronicle of a Carthusian, *Basler Chroniken*, 1872, i. 445–6 : cf. also Erasmus' *Epist. ad fratres Germ. inf.*, 1 Aug. 1530 (LB. x. 1618BC). See F. Heusler in *Zwingliana*, 1899, i. 120–22 ; and R. Wackernagel, *Humanismus u. Reformation in Basel*, 1924, pp. 502, 107*.

34. pistor] Wackernagel, *op. cit.*, p. 107*, identifies conjecturally with Hans Varnower. The Carthusian's Chronicle (l. 30n) alleges that he was an old man with a young wife ; and that Frauenberger extorted his consent by threatening to reveal a secret of the confessional.

37. fabulam] This is related also in the *Epist. ad fratres Germ. inferioris*, 1 Aug. 1530, Freiburg, Jo. Emmeus, *s.a.*, f^o. G^6 : LB. x. 1618C. The first edition places the event 'in nouo pago' ; but in a copy at Sélestat which belonged to Beatus Rhenanus (K. 970. 10), a ms. note, perhaps by him, corrects *nouo* to *veteri* and adds 'Altdorff bey Strasburg'. The incident was known also to Farel.

Rogat quid habeat. Respondent ibi potantes in alia mensa, 'Forsitan habet illum syncopis'. Mulier adfert acetum, admouent; sed frustra, erat plane mortuus. Haec non est fabula. Feruntur et alii rumores; verum nolui parum comperta scribere.

Commigrauit Mechliniam iuuenis quidam nomine Hermanus Phrysius, honesto apud suos loco natus, sed eruditione singulari, moribus absolutissimis, qui non mediocre sit ornamentum allaturus aulae vestrae, si vester accesserit fauor. Si nondum notus est reuerendissimae amplitudini tuae, rogo vt illum dignetur cognoscere. Si notus est, propius velit inspicere, eumque pro illius meritis tuaque humanitate solita complecti. Quanquam enim egregia virtus sibi sufficit apud philosophos, tamen vt pluribus valeat prodesse, nonnunquam eget principum virorum studiis. Aula multis eget ministeriis; in hoc fouendi sunt iuuenes quorum indoles egregiam de se spem praebet. Ac fortassis quod rogo, tua benignitas sua sponte iamdudum facit. Illud addam, Erasmum de suo in te animo nihil omnino mutasse; nec dubito quin tu veterem agas Mecoenatem quoties res postulat: quem opto quam felicissime agere.

Datum Basileae calend. Octob. Anno M. D. XXVIII.

2055. To John Carondelet.

Opus Epistolarum p. 785. Basle.
N. p. 748: Lond. xx. 75: LB. 986. 1 October 1528.

[Entrusted, like Ep. 2054, to Herm. Phrysius; with the same discretion.]

ERASMVS ROT. IOANNI ARCHIEPISCOPO PANORMITANO S. D.

Qvvm ego tanto capitis mei periculo depugnem aduersus nouas sectas, tamen audio esse Mechliniae quendam qui scurrili impudentia publice debacchetur in nomen meum; quum toties id Caesarea maiestas fieri vetuerit, nec adhuc quisquam extiterit qui potuerit in tot meis voluminibus vel vnam sententiam ostendere rectae fidei aduersantem, quamuis id pridem a Leis ac Stunicis, nuper a Beddis et Hispaniensibus monachis sit tentatum. Istorum improbitas nimium abutitur vestra lenitate. Istiusmodi clamoribus quid aliud effici potest quam vt nouus aliquis tumultus exoriatur? Vtcunque fero non solui Caesaream pensionem, verum isto certe praemio mihi videor indignus.

Hic res eo sunt loco vt mihi parum tutum sit in hisce regionibus haerere diutius. Ferdinandus Rex vocat Viennam magnis promissis; sed ego nusquam malim quam in Brabantia quiescere, si modo per quosdam improbos liceat, qui nec Caesarem nec Deum nec homines reuerentur, quoties ipsis visum est. Hic prorsus elinguis sum, et pessime conuenit cum hypocaustis, nec satis decorum est senem peregre viuere; postremo haec aetas, haec valetudo iam dudum quietem postulat.

Arbitror amplitudini tuae notum esse Hermannum Phrysium,

2054. 52. Phrysius] See Epp. 1978, 2055–6.
2055. 7. Hispaniensibus] See Epp. 1791, 1967.
10. non solui] Cf. Ep. 1806. 2n.
13. Ferdinandus] See Ep. 2005.
16. elinguis] Cf. Ep. 1313. 85n.
20. Hermannum] See Ep. 2056.

iuuenem honesto apud suos loco natum, indole felicissima, doctrina singulari, qui mihi videtur aulae vestrae non mediocri tum ornamento tum vsui futurus, si vos illum vestro fauore complectamini. Quod vt faceres, te rogarem accuratius, nisi tales nossem hominis dotes, vt ipse sit semetipsum abunde commendaturus. Scio futurum vt mihi gratias agas, si iuuenem dignabere propius cognoscere. Dominus amplitudinem tuam seruet incolumem.

Datum Basileae calend. Octobr. Anno M. D. XXVIII.

2056. To Hermann Phrysius.

Opus Epistolarum p. 796. Basle.
N. p. 759 : Lond. xx. 95 : LB. 1082. ⟨c. 1 October 1528.⟩

[Evidently contemporary with Epp. 2054, 2055.]

ERASMVS ROT. HAIONI HERMANNO PHRISIO S. D.

Senecam exorsi sunt ; nam ad libros De Beneficiis eramus abunde instructi. Interim hunc veredarium emisimus nostro sumptu, non ob aliud nisi vt nobis adferat tuum codicem : cui nihil est quod metuas ; praeter vnum me nullus illum continget. Tantum obuoluas illum tunicis chartaceis, ita vt summum operculum sit linteum ceratum ; remittetur eadem diligentia. In praefatione dabitur oportunitas honorifice commemorandi tui nominis, si modo id pateris. Quos codices viderit Viues nescio, nisi forte tuum, aut eum qui per amicum quendam collatus aliquamdiu fuit apud Thomam Morum. Verum mihi tanta sylua annotationum congesta est vt nec illius nec tuum codicem metuam.

Hoc prouinciae perquam lubens cuiuis cessero, ni pudor vrgeret vt probrum amici cuiusdam stoliditate perfidiaque contractum diluam. In altero commune peccatum fuit, ille recepit quod nulla ex parte praestare poterat, sed ego commisi : par culpa, nisi quod turpius est hominem sibi ignotum esse, et candori vicinius de amico melius quam pro merito ipsius sentire. Illud illius fuit proprium, quod quum sentiret me queri de aeditione, eam exemplaris partem quae plurimum habebat annotationum sustulit ne deprehenderetur. Alioqui plus satis est mihi quod agam.

Ciceronianus meus non paucos offendit Italos, quod satis diuinabam fore ; Gallos item, quod nequaquam expectabam. Rem agnosces ex libello quem mitto. Velius mecum expostulat quod te praeterierim : quasi fuerint omnes recensendi, etiam hi qui scriptis

2055. 28. *HN*[3] : Octob. *N*[2]. 2056. TIT. PHRYSIO *N*.

2056. 1. Senecam] See Ep. 2091.

3. codicem] A copy of the Treviso Seneca, 1478, which had belonged to Rud. Agricola (cf. Ep. 903. 12n), and was profusely annotated by him : see Epp. 2091, 2108.

7. commemorandi] Erasmus carried out this promise in Ep. 2091.

8. codices] See Ep. 2061. 1.

9. amicum] Aldridge ; cf. Epp. 1766. 93–5, 1797.

9–10. apud . . . Morum] Cf. Epp. 1656. 10–11, 1766. 93–9, 2061. 11–12.

13. amici] Nesen.

14. altero] The earlier edition of Seneca : see Ep. 325.

21. Ciceronianus] See Ep. 2021.

23. libello] Evidently the *Selectae Epistolae* (G) ; see Ep. 2021.

Velius] Cf. Ep. 2040. 11n. Erasmus made amends in the second edition (LB. i. 1014B) ; cf. Ep. 2108.

nondum innotuerunt. Alioqui dictionis tuae suauiloquentem elegantiam non sine causa miratur. Magni refert, mi Hermanne, quibus auspiciis primum innotescas orbi. Argumentum delige non tam ingens quam plausibile et gratiosum, sed in primis vsu commendabile. Hic quo mihi res cessit infelicius, hoc aliis certius consulo.

Etiam atque etiam te rogo ne committas vt hic cursor inanis ad nos recurrat. Opus in cursu est, intermitti sine summo dispendio non potest. Si quid erit vicissim quod a me fieri voles, efficiam necubi grati hominis partes in me desideres. Praesulibus Panormitano et Leodiensi scripsi. Tuum erit dispicere num reddendas existimes. Basileae Anno M. D. †XXIX.

2057. To Erasmus Schets.

British Museum MS. Add. 38512, f. 31. Basle.
1 October 1528.

[An original letter, autograph throughout: between the death of Ferry Carondelet, 27 June 1528, and Erasmus' migration to Freiburg in April 1529. Ep. 2115. 1 shows that it did not reach Schets.]

S. P. Habeo multa remedia aduersus calculum, sed omnia commodaui cuidam periclitanti. Hic Marcius abstulit mihi praecipuum amicum Fericum archidiaconum Besontinum, fratrem Archiepiscopi Panormitani, qui mihi solet suppeditare vina Burgondiaca.

Vtatur moderata dieta, praesertim in coenis; caueat a frigore, praesertim pedum. Ne nimium stringat renes cingulo aut veste. Vescatur cibis leuibus, vt carnibus ouillis aut pullorum. A vehementer calidis aut viscosis abstineat, vt a frixis, a vinis ardentibus, a multo pane, praesertim vetere. Assuescat subinde mingere.

In dolore nihil efficacius comperi quam quod dicam. In sacculum lineum indatur camamilla, et petrosolinum, coquantur in olla munda ferme ad dimidium aquae. Deinde exempto sacculo exprimatur omnis humor subito (id commode fit per duos orbes ligneos), et statim sacculus admoueatur ilibus, vbi est dolor, donec tepescat. Tunc denuo ponatur in aqua feruente eadem, rursus extractus admoueatur. Hoc potest fieri bis aut sepius, homine cubante in lecto. Post admota plana manu loco doloris obdormiscat paululum. Deinde prouocet mictum. Ea res vix vnquam me fefellit.

Mittam et alia, si dabitur recipere que commodaui. Sed remediorum nullus est modus, diaeta praecipuum est remedium. Caueat a ceruisia recenti aut feculenta, vino subrubro vtatur modice.

Rogo vt epistolam in Flandriam cures transmittendam ei cui

2056. 29. aliis *H*: alii *N*.

2056. 32. Opus] Seneca.
34–5. Panormitano] Ep. 2055.
35. Leodiensi] Ep. 2054.
2057. 2. Marcius] Apparently a misunderstanding. No definite date is given in Epp. 2010. 6, 2012. 14.
3. Fericum] Carondelet; see Ep. 1350. 21n.
4. Panormitani] See Ep. 803. 12n.
vina Burgondiaca] See Ep. 1749. 16n.
5. Vtatur] *sc.* is qui calculo laborat.
10. In dolore] Cf. Ep. 1558. 69–106.
22. epistolam] Perhaps Ep. 2060.

scripta est. Tibi, mi Schete, optimae coniugi, ac tuis omnibus precor omnia felicia. Datum Basileae Cal. Octobr. An. 1528.

Erasmus Rot. tuus.

Honorabili viro Erasmo Scheto, negociatori. Antwerpiae.

2058. To John of Rheidt.

Krafft p. 164. Basle.
1 October 1528.

[First printed in Krafft, *Briefe und Documente aus der Zeit der Reformation*, c. 1875; from a xvii^c. copy in the Archives of the Studienstiftungsverwaltung at Cologne. When the copy was made, on 16 March 1648, the original letter was, or had recently been, in the possession of Aegidius Gelenius, canon and historian of Cologne. Dr. Herm. Keussen, to whom I am indebted for much help, tells me that now even the copy has disappeared.

The year-date is sufficiently confirmed by the contents.

John (c. 1460—Oct. 1535) of Rheidt, s. of München-Gladbach, matriculated at Cologne 12 Aug. 1478, was a town-councillor 1514–33, and burgomaster 1522–34. Ringelbergius (l. 4n) dedicated to him his *Inst. Astronomicae*, 1528.]

S. P. Non mihi exciderat Ioannes Riedt, sed tamen pergratum fuit quod veteris nostrae consuetudinis memoriam refricaris. Christophorus Carlebizius, iuuenis, vt vere scribis, summae spei, agit Dolae: agam per literas quod iubes. Ioachimus mihi vehe-

2058. 2. veteris . . . consuetudinis] It is not clear where this took place. It has been suggested that Erasmus was at Cologne in June 1496 (Ep. 48 introd.); and he visited Cologne on many of his journeys (Epp. 374. 5–6, 412. 7, 440. 14n, 846. 3, 852. 85–6, 867. 66–74). Or Rheidt may have come to study in Paris between 1495 and 1505.

3. Carlebizius] See Ep. 2010. It seems that Erasmus either had not received that letter, or had forgotten the move to Besançon. Carlowitz's acquaintance with Rheidt had no doubt been made when he was at Cologne in April 1527 or 1528.

4. Ioachimus] Joach. Fortius Ringelbergius of Antwerp (c. 1499—1531 or later) entered Maximilian's court at the age of 12, and at 17 migrated to Louvain, where he studied under P. Curtius (Ep. 1347. 392n) in the Collège du Lis. Remaining there about 11 years, he moved in 1527–8 into Germany, wishing to teach. After 3 months at Cologne he went for 2 months to Mainz; but on a threat of war, perhaps over the affair of Pack (Ep. 1934. 385n), he returned to Cologne, where on 11 June he dedicated to Rheidt his *Institutiones Astronomicae*, published later at Basle by Val. Curio, 31 Oct. 1528. After a few months at Heidelberg, where he met Grynaeus (Ep. 1657), he moved to Basle, and was for 3 or 4 months in close intimacy with Erasmus; who composed a few verses to be printed with the *Inst. Astronomicae*. In Dec. he produced a physiological work, *De homine*, Basle, J. Bebel, 1529.

Thence he went to Freiburg, and stayed with the schoolmaster, Seb. Cassamer; whose pupils sang to him Odes of Horace and Epigrams of Martial, and acted Erasmus' Colloquies. At Strasburg he stayed with Martin Cellarius, whose wife knew Latin; and through Mainz and Cologne he returned to Antwerp by 16 April—the date of his preface relating these wanderings, with which he addressed to P. Gilles a physical work, *Chaos*, Antwerp, J. Seuaerinus and P. Syluius, 1529—or perhaps 31 March.

During the summer he published at Antwerp four little books on literary subjects, *Elegantiae*, *Dialectica*, *De formis dicendi*, *De ratione studii*, and a new edition of the *De homine*. In Sept. he was at Paris, where he composed two treatises, *Cosmographia* and *Experimenta*. Later he went on to Orleans and met Nic. Beraldus (Ep. 925); and then to Bourges. The last trace of him is in a preface to *Rhetorica*, dated from Lyons 1 Jan. 1531. A collected edition of his works was printed at Lyons by Gryphius in 1531, 8°; containing a few letters and an Oration in his praise delivered by Andr. Hyperius before the Parliament of Paris. At the end of the *Chaos* and the *Elegantiae* is a woodcut portrait of him.

See a life by J. Overmann, 1903; and BN. xix. 346–59.

menter placet ; bis me salutauit. Vocabo hominem ad conuiuium, et si quid erit in quo possim illi gratificari, vel tui causa faciam lubenter.

Quid istic monachi theologi faciant nescio. Lutetiae et in Hispania simpliciter insaniunt. Hanc tyrannidem nobis peperit Lutheri violentia, dum sinistre conatur omnes libertati restituere.

Quod Iacobo Ceratino facies, non minus homini bene promerito facies quam vestrae Academiae ; sed, vt video, nimium de salario deliberatis. Opto te, amicissime, cum tuis omnibus quam optime valere. Datum Basileae Cal. Octobr. ann. 1528.

Erasmus Rot. tuus mea manu.

2059_{2074} To Jacopo Sadoleto.

Opus Epistolarum p. 885. Basle.
N. p. 837 : Lond. xxii. 25 : LB. 988. ⟨1 October⟩ 1528.

[The sequence of Epp. 2059, 2074, 2106, 2144 needs little corroboration ; and the existence of an original letter from Sadoleto to Boniface Amerbach (Basle MS. Ki. Ar. 18^{a}. 348 : Sad. E. 71, with the incorrect dates 21 Nov. 1527), dated from Carpentras, 20 Nov. 1528, with greetings to Erasmus, ' tametsi eius litteris rescribo ' (litteris *MS.* : quoque literis ipse *Sad. E.*), sufficiently confirms the dates of Ep. 2074, and therewith the year-date of this letter also. The month-date is supplied by LB. from Ep. 2074. 1–3 ; which shows further that the actual letter received by Sadoleto contained an autograph postscript by Erasmus, saying that he had already sent off this letter in another copy, perhaps with Ep. 2049.

Erasmus' enquiries about the fortunes of his friends in the Sack of Rome more than a year earlier, imply that he was resuming, perhaps at the suggestion of Joachim Martinius (Ep. 2049. 13–15), a correspondence which had been interrupted, and of which there is no trace after Ep. 1586.]

ERASMVS IACOBO SADOLETO EP. CARPENTORACTEN. S.

Qvantas calamitates haec rerum humanarum fatalis tempestas secum defert, ornatissime Praesul ! Quid deplorabimus aut quem consolabimur ? Quam orbis partem immunem ab hac procella videre licet ? aut quis est bonorum qui non ipse pariter egeat consolatore ? Vidimus Romam crudelius captam quam olim fuerit Gallis aut post a Gottis. Vidimus Ecclesiae principem Clementem inclementissime tractatum ; et adhuc videmus duos potentissimos orbis monarchas odiis immedicabilibus inter se dissidere, et, si verus est rumor, inuicem ad monomachiam prouocare.

In tanto rerum fragore male metuebamus tibi et Bembo ; in quibus praecipue ac pene solis mihi videtur priscus ille candor et erudita pietas illibata superesse. Vtriusque dotes eximias semper amaui. Tuas enim non solum ex amicorum praedicatione tuisque ad nos litteris cognoui, verum etiam ex absolutissimo libello ; quem nunc vbique vix credibili studio complectuntur omnes, quibus cordi est bonam mentem cum bonis litteris coniungere. At Bembum

---

2058. 8. Lutetiae] Cf. Ep. 2006. 9–14.
11. Ceratino] See Ep. 622. 31n ; and cf. Epp. 1899. 111, 1951. 24.
2059. 6. Clementem] See Ep. 1910. 25n.
9. monomachiam] See Ep. 2024. 39n.
10. Bembo] See Ep. 2106.
14. litteris] Ep. 1511, and perhaps one intermediate between Epp. 1555, 1586.
libello] The *Interpretatio* on Ps. 51 ; see Ep. 1586. 1n.

impensius tum amare tum mirari coepi, postea quam eas legi litteras quas Longolius, vestrae quondam benignitatis alumnus, euulgandas curauit. Videbam quantopere referret et studiorum et Christianae religionis tales animas incolumes esse ex hoc incendio. Ac de Petro Bembo nondum posuimus sollicitudinem, incerti quid agat. Tibi vero maiorem in modum gratulamur, quem numen aliquod, non tibi modo sed optimis etiam studiis ac pietati Christianae propitium, imminenti procellae subduxerit; atque vtinam totum subduxisset! Magnam tui partem audio perisse, videlicet bibliothecam vtriusque linguae monumentis exquisitissimis opulentam. Domi coniecturam facio quam tibi grauis acciderit ista iactura, praesertim irreparabilis.

O barbariem inauditam! Quae fuit vnquam tanta Scytharum, Quadorum, Vuandalorum, Hunnorum, Gottorum immanitas, vt non contenta quicquid erat opum diripere, in libros, rem sacratissimam, saeuiret incendio? Atque hic non tam amici vicem dolemus quam nostram. Nobis enim ac studiosis omnibus ereptum esse ducimus, quicquid ibi periit. Quemadmodum vrbis Romae calamitas omnium nationum calamitas fuit, quippe quae non solum arx erat Christianae religionis et ingeniorum altrix, ac Musarum, vt ita dicam, tranquillissimum domicilium, verum etiam omnium gentium communis mater. Quem enim illa ciuitas, quamuis in alio mundo natum, non placido gremio excipiebat, fouebat, educabat? Quis illic, licet ab extremo orbis angulo profectus, sibi videbatur hospes? Imo quam multis illa patria sua fuit charior, dulcior atque etiam felicior? Aut quod ingenium tam efferum fuit, quod illa sua consuetudine non mitius ac mansuetius nobis remiserit? Aut quis illic aliquamdiu vixit, qui non inuitus discesserit, qui non eius repetendae datam occasionem libenter amplexus sit, non datam captauerit. Nimirum orbis hoc excidium erat verius quam vrbis.

Tot opinionum dissidiis labefactata nutat Christiana religio. Bellonae furor nusquam abest, et in tanto tumultuum fremitu Musae liberalesque disciplinae aut prorsus iacent frigentque aut conterritae silent. Et perinde quasi parum sit hic calamitatis, adiungunt sese pestilentiae, bulimiae et rerum omnium caritas. Nec in his rerum fluctibus vllus bonae spei portus aperit sese; coelum vndique et vndique pontus. Quanquam arbitror futurum vt Ecclesiae princeps Clemens in tam saeua tempestate fortem et

18. Longolius] See Ep. 914.

19. euulgandas] In Lo. E.; where bks. i–iii contain letters of Longolius to Bembo, and in bk. v are five letters of Bembo to Longolius and Budaeus.

26. bibliothecam] This had been lost, not in the Sack, but on the voyage to France. Its fortunes are related by Sadoleto in a letter to H. Niger, 9 Sept. 1527 (Sad. E. 71): 'Cum enim direptis rebus caeteris, libri soli superstites ab hostium iniuria intacti, in nauim coniecti, ad Galliae littus iam peruecti essent, incidit in vectores et in ipsos familiares meos pestilentia. Quo metu ii permoti quorum ad littora nauis appulsa fuerat, onera in terram exponi non permisere. Ita asportati sunt in alienas et ignotas terras; exceptisque voluminibus paucis, quae deportaui mecum huc proficiscens, mei reliqui illi tot labores, quos impenderamus, Graecis praesertim codicibus conquirendis vndique et colligendis, mei tanti sumptus, meae curae, omnes iterum iam ad nihilum reciderunt.'

27. Domi] See *Adag.* 948, quoting Plaut. *Cist.* 204 (cf. *Cas.* 224).

34. calamitas] See Ep. 1831. 16n.

36. Musarum] Cf. Ep. 1649. 7.

45. captauerit] Cf. Ep. 1586. 27n.

52. coelum] Cf. Verg. *Aen.* 3. 193.

egregium nauclerum praestet. Requirit hoc malum insignem medicum, quem in illo nobis etiam Medicis cognomen polliceri videtur; requirunt hi monarcharum animi magnum aliquem consultorem, qui illos nimium exacerbatos ad clementiam reuocet. Et hic arridet nobis laetum omen Clementis septimi: cuius pietati non dubito quin adfutura sint numinis praesidia, si modo populus Christianus, agnoscens Dei manum ad vitae correctionem inuitantis, sua scelera confitens, non ficto pectore confugerit ad illius misericordiam. Alioqui verendum est ne nobis eueniat quod euenit Aegyptiis: quos remediis tam multis tamque grauibus insanabiles, tandem vnda maris absorbuit.

Haec Euangelica febris—sic enim appellare libet—magna ex parte remittit sese, bonamque spem rediturae sanitatis praebet. Nam quae nunc prodit Lutherus, eius fere generis sunt vt videatur *παλινῳδεῖν*: adeoque non placet suis discipulis, vt eum, si Deo placet, appellent haereticum, affirmantes illum Euangelico spiritu destitutum, humano spiritu delirare. Nec pauci ciues, immo ciuitates, resipiscunt. At vereor ne per quosdam recrudescat morbus. Per quos, inquies? Per eosdem quorum sinistris consiliis et vesanis clamoribus malum hoc et ortum est et huc vsque progressum. Victoriam autem Christo debitam ad se rapere moliuntur; nec satis magnificum triumphum existimant, nisi non solum haereses prostratas videant sed et bonas litteras proculcarint: siquidem harum cultores aliquanto vehementius impetunt quam ipsos haeresiarchas. Sed aduersus horum insolentiam confido summi Pontificis, episcoporum ac principum aequitatem bonis ac doctis viris auxilio futuram.

Bene vale Basileae Anno M. D. XXVIII.

2060. To Audomarus Edingus.

New York MS. Basle.
Epist. clar. virorum, 1617, p. 305: LB. 989. 1 October 1528.

[An original letter, autograph throughout; perhaps referred to in Ep. 2057. 22, and evidently connected with Ep. 2062.

Like Ep. 477, it was in the collection belonging to Corn. van der Myle, which was printed for the first time by Heinsius in the Elzevir volume of 1617; see vol. iv, p. xxv. Mr. Sydney Cockerell has kindly pointed out to me that in an autograph sale at Evans' in London on 13 Feb. 1833, lot 231 was a letter from Erasmus to A. Edingus, which may probably be identified with this; lot 232 was a letter from P. Gilles to Erasmus, mentioning Tunstall and More, which was perhaps Ep. 681. Later the MS. was in the hands of Messrs. Pearson of London, and was reproduced in facsimile, no. 202, in their catalogue of March 1905. Subsequently it was bought for Mr. Pierpont Morgan's Library.

Omaer (1488–c. 1541) van Edinghen, or Enghien, in Hainault, lord of Op-Hasselt near Alost, was son of Francis of Edinghen, *procureur* in the Council of Flanders, and Barbe Utenhove; and thus was a kinsman of Charles Utenhove, who was now residing with Erasmus (cf. Epp. 2062. 35–7, 2065. 21n). Like his father he became *procureur* to the Council, from 1511 onwards; and *greffier* (ab actis) 1525–40. His interests being for the law, he contributed commentaries to the *Coutume générale*

---

56. Medicis] Cf. Ep. 335. 88–92.

68. Lutherus] Cf. Ep. 2049. 28–31.

69. suis discipulis] For Luther's troubles with Carlstadt, Bucer and others during this year cf. LE². 1299, 1324, 1331, 1343, 1362.

71. humano spiritu] The frequent taunt; cf. Luther's early judgement of Erasmus (LE². 34. 26–7), also Ep. 858. 202.

de la Flandre flamingante of Ph. Wielant († 15$\frac{19}{20}$) of Ghent: see D. Berten in *Bull. de la comm. royale des anciennes lois . . . de Belgique* ix, 1911.

His name occurs frequently in the correspondence of Levinus Ammonius (Ep. 1463), who made his acquaintance in 1526 and found him 'expositus ad amicitiam'. The two shared an ardent enthusiasm for Erasmus (cf. Ep. 2062 introd.); whose books the secretary delighted to buy for the monk as fast as they came out. In 1529 Ammonius conveyed to Erasmus (Ep. 2197) an unlimited invitation from his friend that he should settle at Ghent, with an offer of a spacious house either in the town or in the country near. On 16 July 1542 Ammonius wrote to Edingus' son Peter, condoling with him on his father's death which had occurred some time before. See Besançon MS. 599, pp. 130, 158, 185, 217, 234, 325, 495.

Most of this information I owe to the generosity of M. Joseph Denys, archiviste de l'État, at Ghent.]

S. P. Etiam atque etiam te rogo vt epistolam inclusam cures tuto reddendam Liuino Ammonio, clienti tibi deditissimo: quo quidem nomine me tibi quoque obstrictum arbitror, nec grauate debeo viro, vt audio, cum primis docto atque humano. Quare posthac et Erasmum in tuorum numero asscribes. Bene vale.

Cal. Octobr. An. 1528.

Erasmus Rot. mea manu.

Ornatiss. D. Audomaro Edingo, summi Flandriae Senatus ab actis. Gandaui.

2040 2061. From John Louis Vives.

Viuis Opera, 1555, ii. 974 (α). Bruges.
Vi. E., f. 94 (β): Lond. Viv. 19: LB. 990. 1 October 1528.

VIVES ERASMO.

In Seneca quae habeo, alia ex vetustis sunt mihi codicibus annotata, alia iudicio meo ex eo sensu quem mihi videbar partim ex verbis, partim ex propositi argumenti ratione, colligere. Sed qualiacunque sint, malo authorem illum, legi et cognosci multo dignissimum, ex tua castigatione in studiorum manus venire quam ex mea. Neque enim dubito quin exiturus sit dignus tuo nomine, modo ipse velis operi et praeesse et adesse; nec vlli alii fidas rem, in qua nonnulla existimationis tuae pars vertitur et magnus legentium fructus. Nam quomodo nunc est, nec Sibyllae quidem ipsae interpretentur, aut ὀνειροπόλος quispiam. Aldrisii nomen, antequam epistolam hanc tuam legerem, omnino non audieram. Apud Morum nullum vidi Senecam qui vel stigma vnum haberet correctum.

Ciceronianum tuum degustaui verius quam legi. Et ipse ex Italia literas accepi ab homine non amico modo verum et nonnihil propinquo, qui me hortatur vt duos totos annos nihil nisi Ciceronem legam, et eum aemuler in sententiis, in verbis, in figuris: ita futurum vt longe post me et alios permultos et Longolium relinquam. In quo risi puerilitatem istam imitationis, quae multorum ingenia velut furor quidam inuasit. Me nominatum abs te esse longe fuisset

2061. 9. interpretantur *Lond.*

2060. 1. epistolam] Ep. 2062: which, though dated later, clearly was already written.

2061. 1. In Seneca] Cf. Epp. 2040. 1–3, 2056. 8.

11. Apud Morum] Cf. Ep. 2056. 10n.

14. literas] Not extant.

17. Longolium] See Ep. 914.

gratissimum. Sed senilis huius ἁμαρτήματος facile tibi gratiam facio, etiam si me consulto praetermisisses; quandoquidem compertum habeo nihil abs te inimico animo esse factum. Nec mirandum est te oblitum fuisse mei, quum occupatus esses tot colligendis ex omni ordine et classe; vt illud mihi in mentem veniret, dum illa percurrerem, quod Ciceroni oratores recensenti dixit Atticus. Quanquam non me tibi excidisse arbitrabar; sed alio referebam consilii tui rationem.

Budaeum aut quenquam prorsus offensum esse illo tuo dicto, qui quidem dialogorum artem non ignoret, vehementer miror: tametsi haec discordia inter vos non est, vt puto, noua, sed vetus, et post priorem illam reconciliationem verbis et epistolis vltro ac citro inter vos exasperata, compressa tamen tantisper, nunc se per occasionem profert alieno amiculo contecta. Ita Alecto haec vel Ate res hominum infestat, vt nihil publicum, nihil priuatum quietum relinquat. Inter principes bella, inter literas dissidia, in humanitate ipsa rabies, in religionis vnitate diuersitas, in charitate pietatis odium ac saeuicia. Vtinam dignetur aliquando Christus mitiore suo aspectu tantis malis finem imponere, et turbatis hominum rebus quietem serenitatemque adferre! Et tamen, si quos oportebat concordes esse, ii sumus nos; qui earum artium ac disciplinarum studio tenemur, quae plurimis sunt inuisae ac oppugnatae, magna authoritate fretis et magna potentia.

Hieronymum salutabis meis verbis. Si non libenter scribit, nihil est quod se defatiget respondendo meis literis. Doleo mea opera officinae isti fuisse vel damnosa vel parum quaestuosa. Posthac dabitur a me opera vt ne amplius sim ei molestus, et si qua possim, non desim eius vtilitatibus; id quod libens recipio me pro virili parte mea facturum. Quod vero illi scripseram, in causa fuit Franciscanus quidam, qui nuper Basileae fuit tui videndi gratia. Is narrauit Hieronymum Frobenium cupere mea ab se excudi. Sed nihil mirabor eum et mentiri, cum tam multi qui istinc veniunt, mentiantur. Nam quod quaeris quis sit ille mendax, est qui aliud hic nobis ait, aliud, vt ipse scribis, istic vobis.

Sed amabo, mi praeceptor, posthac nihil ego ⟨ad⟩ te istis de rebus, nec tu, si videtur, ad me. Nam non videris mihi, quoties in harum rerum mentionem incidis, sine aliquo loqui stomacho. Nec tu me tantopere proferendi nominis cupidum existimes; malim vni aut alteri in virtute prodesse, quam nomen absque aliorum vtilitate per orbem quantus quantus est diffundere. Neque enim ignoro quam iniqua res est haec gloria, quae merita non spectet; quam inanis, quam nihil habet solidi quod prehendas, vt non diutius ea delecteris quam dum plausu et vocibus circumsonantibus extra te pulsus, aliena audis et vides, non es; nam ad te reuersus nihil inuenis. Deinde quantum habet huic mellis guttae admistum fellis. Si non aliunde,

---

25. Atticus] Cic. *Brut.* 77. 269: 'Hoc loco Atticus, "Putarem te" inquit, "ambitiosum esse, si, vt dixisti, ii quos iamdiu colligis, viuerent. Omnes enim commemoras qui ausi aliquando sunt stantes loqui, vt mihi imprudens M. Seruilium praeteriisse videare"'. I owe this reference to Prof. A. C. Clark.

28. Budaeum] See Ep. 2021 introd.

43. Hieronymum] Froben.

44. Doleo] For similar modesty in Vives cf. Ep. 1665. 1–7.

48–9. Franciscanus] I cannot identify.

certe ex te possem exemplum et documentum sumere. Postremo cogitandum est nos peregrinari, seu potius ad obeundum vadimonium pergere, breui ad forum et iudicem peruenturos, quantoscunque in via flexus conemur facere. Ibi nec humana ignominia premet causam dicentem, nec subleuabit gloria, tanquam testimonium vel laudatio prouinciae. Sed quem Dominus commendarit, is demum erit probatus. Neminem video tam perustum gloria, quem non hae cogitationes refrigerent.

Itaque rogo te, mi praeceptor, ne posthac de nomine aut gloria ad me scripseris. Nam iuratus tibi confirmo, me minus multo hisce nominibus moueri quam possis credere. Publicis commodis multum tribuo. Haec libentissime adiuuem, si qua possim ; et felices eos esse censeo qui his profuerunt. Veriorem tibi gloriam laudemque censeo contingere, quum aliquem legendis ingenii tui monimentis meliorem factum video, quam quum illa omnia audis, ' facundiss⟨imum⟩, doctiss⟨imum⟩, maximum '.

Iupiter et Iuno vtinam aliquando litent non priscae illi Veneri sed Christo verticordio ! Saluebit a me Rhenanus, et Cantiuncula, si est Basileae.

Vale etiam atque etiam, Brugis. Calend. Octobris, 1528.

$^{2016}2062_{2082}$ To Levinus Ammonius.

Opus Epistolarum p. 795. Basle.
N. p. 759 : Lond. xx. 94 : LB. 991. 2 October 1528.

[This letter was forwarded on by Edingus in accordance with the instructions in Ep. 2060. 1–2. It reached Ammonius on 4 Nov. ; and in a few days he wrote the following ecstatic letter, which, as illustrating the remarkable enthusiasm aroused by Erasmus, may be printed here.

Besançon MS. 599, p. 195. Bois-St.-Martin.
10 November ⟨1528⟩.

L. AM⟨MONIVS⟩ AVDOMARO EDINGO SVO SAL. D. PL.

Videbaris tibi me videre animo gestientem, mi Audomare, ad Erasmi Roterodami literas quas ad me dedit ; iterumque et saepius eas exosculaturum diuinabas, ex tuo me scilicet animo metiens. Neque id sane non merito. Quis enim non exosculetur tam docti, tam sancti, tam pii pectoris non mendax speculum nec inane simulachrum ? Si eruditissimi, si principes viri, si denique summi pontifices magni muneris loco Erasmi literas ad se datas habent, cum quanta par est animi exultatione quamque obuiis vlnis excipiam ego imi subsellii obscurus homunculus, nulla nec eruditione nec dignitate nec adeo sanctitate commendatus, tam syncerum illius animi pignus ?

Vere felix mihi dies ille visus est, quartus mensis Nouembris, et candidiore calculo notandus, quo literae tam gratae mihi redditae fuerunt. Mihi credas licet, Audomare, hanc epistolam me pluris facere quam quodlibet aliud abs quouis homine quantumuis magnum munus delatum : quae mihi inter ea quae penes me sacrosancta sunt inprimis seruabitur, ea vel maxime de causa, quod non per amanuensem sed suis ipsius articulis tota descripta sit. Auguror enim futurum, quantumlibet in viuentem saeuiant nonnulli, non addo quales, vt omnibus futuris post nos seculis celeberrimum sit Erasmi nomen. Nihil me mouent iniqua quorun-

2061. 82. β : Canti-/iuncula α. 2062. 12. quiuis *MS*.

2061. 81. Iupiter et Iuno] Cf. Ep. 2040. 41n.

82. Cantiuncula] See Ep. 852. 80n ; and, for his contact with Basle, Ep. 1636.

dam iudicia vt de illo vel pilo, quod aiunt, minus bene sentiam. Erit ille mihi semper syncerus theologus, erit semper vir optimus, erit denique integerrimus veritatis assertor : nec vllis oblatrantium vocibus, quantumlibet inconditis et malitiosis, ab hac opinione semel animo praesumpta dimouebor. Non enim vel animi leuitate ductus vel famigeratione vulgi vel qualibet alia temere concepta imaginatione in hanc opinionem veni ; sed e sanctissimis ipsius lucubrationibus hausi. Nunquam mihi persuaderi poterit illum de vera pietate non vere sentire, e cuius libris ad verae pietatis studium animatus sim, antea sordidis illis opinionibus plus satis, etsi non immersus, quod reclamaret animus, certe aspersus et contaminatus.

Gratias ago inprimis Christo, qui me per hunc e pessimo illo Iudaismo liberarit. Longe aliter nunc de Christo Seruatore meliusque sentio, quum prorsus meis diffisus viribus ab illius praesidio totus pendeo, quam antea quum mihimetipsi vtcunque placens, ex operibus meis irrequietata semper conscientia viuebam. Nunc alia mente lego diuinas literas quam prius, dum traditionibus hominum occupatus verum etsi intelligebam, admittere tamen in animum superstitiose metuebam, quod nihil mihi satisfaceret in aliud semper intento. At nunc didici vni Christo fidere, et ab ipsius verbis promissionibusque pendere, certissime persuasum habens quod me non fallet, quum sit veritas ; nec in errorem ducet, quum sit via ; nec in mortem sinet ire, quum sit vita. Atque interim tamen pro viriculis mihi diuino munere datis, illius semper implorans auxilium, quae iussit, facere conabor ; certus quod is qui vocare dignatus est in viam, veritatem et vitam, dabit etiam perueniendi potestatem.

Haec per Erasmum me docuit Christus. Nihil itaque mirum si tali viro sim paulo inclinatior. Quid enim refert si exosus sit quibusdam ? Oderunt et sua secula Maeoniden. Non possum non merito mihi gratulari quod tanti viri mnemosynon suapte manu descriptum penes me habeam. Precor ex animo Christum vt ei pro tanta humanitate mercedem reddat.

Exemplar autem epistolae quod tibi petis, lubens mitto ; ea tamen lege ne quibuslibet obuiis ingeras et commonstres, ne mihi quoque suscites inuidiam. Non veto tamen vt amiculis certis et ex animo bene volentibus communices ; nihil enim abs talibus periculi nobis imminet. Bene vale, mi Audomare, cum omnibus tuis.

E Syl⟨ua⟩ nostra 4. Idus Nouemb.]

ERASMVS ROT. LIVINO AMMONIO CARTVSIEN. S. D.

Litterae tuae priores me sic rapuerunt in amorem tui, vir optime, vt vix alterius aeque. Quo minus responderim, non animus fuit in causa sed necessitas. Tam multi sunt qui extorquent epistolas, vt totus huic vni negocio vix sufficiam. Et in his sunt quibus negare tutum non est. Gratiores etiam fuerunt hae posteriores, quae praeter affectum vnice pium ac fraternum, officium quoque deferunt, quo non aliud mihi poterat offerri gratius. Vnum illud ibi submolestum fuit, quod tam accurate deprecaris offensionem ; quasi sim vsque adeo Scytha, vt non solum iniurias iracunde feram, verum etiam talibus offendar officiis.

Vtinam ista venissent in tempore ! nihil enim illic est quod non vehementer ad rem meam pertineat. Eam operam plane praecipitaui. Si quid sit in quo tibi vicissim queam gratificari, declarabo quam ista tua, vt vocas, fiducia non sim offensus. Maiorem in modum te rogo vt si quid habeas eius generis praeterea, ne graueris impartire. Quicquid Antuuerpiam miseris ad Erasmum Schetum, tuto perueniet ad nos ; sed mitte diligenter obsignatum quod mittendum videbitur.

Adagia rursus exiere, magno auctario locupletata. Frobenius

1. priores] Ep. 1463.

2. vix alterius aeque] In a letter of 27 Aug. 1549 Ammonius remembered this phrase and quoted it with satisfaction (Besançon MS. 599, f. 524).

5. posteriores] Ep. 2016.

11. ista] The notes on Jerome mentioned in Ep. 2016.

16. Schetum] See Ep. 1541.

19. Adagia] See Epp. 2022, 2023.

meo hortatu nactus est formulas Graecas aliquanto feliciores. Nisi Augustino πολυγραφωτάτῳ vix septem praela sufficerent, sub ver prodiret aliquod opus mediocre Chrysostomi Graecum. Germanus Brixius vertit Babylam, plenisque velis inuectus est in Oecolampadium, applaudentibus theologis. Accinctus est ad vertenda quae supersunt Psegmata. Expecto nouam hinc comoediam.

Σκυτοτόμῳ non tam indignor mea causa quam Christianae religionis nomine, quae talibus scurris nititur. Est illi a consiliis ludimagister quidam, quem ego fame periclitantem apud Anglos paui, indoctum docui, litterisque commendaui destitutum, nihil illo stolidius neque scurrilius, natione Normanus: ex hoc didicit blatero meus quae in me euomit quasi comperta, quum nullum sit animal illo nebulone vanius. Bedda cum suis Lutetiae furit insigniter, neque mitius apud Hispanos monachorum examina. Hanc stolidorum tyrannidem nobis parauit Lutheri ferocia. Is nunc prodit moderationes, quasi perinde facile sit mederi malis atque non admittere. Carolus Vtenhouius est mihi suis moribus modestissimis abunde commendatus, neque committam vt vsquam officio meo videar defuisse.

Habes epistolam αὐτόγραφον, sed quam vereor vt legas, nisi quod tuus candor et hoc interpretabitur familiarius amantis argumentum. Dominus te seruet, Ammoni charissime, cunctisque dotibus spiritus locupletet. Basil. postrid. cal. Octob. 1528.

2063. From Conrad Goclenius.

Basle MS. Goclenii Epistolae 16. ⟨Louvain.⟩
7 October ⟨1528⟩.

[An original letter, autograph throughout. The year-date can be supplied with certainly from the movements of Cannius, Dilft, and Scepperus.]

S. P. Vix tuis literis eram crediturus Carinum eo improbitatisne dicam an amentiae prolapsum, vt tam indignum facinus in se, in

2062. 20. formulas] A larger Greek type. The old type was still used for the Froben Arist. *Rhet.* Aug. 1529; but the new appears in the *Epistolae Floridae* (J), Sept. 1531, and in the Callimachus and in Erasmus' Basil, 1532.

21. Augustino] See Ep. 2157.

22. Chrysostomi] For Erasmus' next publication from Chrysostom in Greek see Ep. 2093. On 10 March 1529 Ammonius wrote to a friend asking for money to help him buy the book (Besançon MS. 599, f. 223).

23. Brixius] See Epp. 1817. 45n, 1856.

23–4. in Oecolampadium] Cf. Ep. 1817. 52–4; and, for another attack on him, Ep. 2016. 90–97.

25. Psegmata] Cf. Ep. 2052. 3.

26. Σκυτοτόμῳ] Sutor: see Ep. 1591. 25n.

27. ludimagister] Perhaps P. Viterius: see Epp. 66, 528, and cf. Ep. 2053. 8–9. But Ammonius understood that Gerv. Amoenus (Ep. 209. 57n) was intended: see Ep. 2082.

32. Bedda] See Ep. 2037 introd.

32–3. apud Hispanos] See Ep. 1967.

36. Vtenhouius] See Ep. 2093.

2063. 1. literis] Not extant.

Carinum] See Ep. 920. He had left Coblenz with his pupil, Val. Furster (see Epp. 1798–9, 1946. 3, 8), and was now at Dole; where both Carlowitz and Viglius Zuichem knew him, and reported his doings to Erasmus (Epp. 2085, 2101). On 24 Sept. Beatus Rhenanus wrote from Sélestat to Boniface Amerbach (BRE. 267): 'Miror Carinum a petulantia sua non desistere. Timet is Erasmum, et, ni fallor, minis hominem absterrere conatur'. See also Ep. 2112.

Besides the personal grounds mentioned here, Carinus was inflamed by the reiterated criticisms of his old teacher, W. Nesen, expressed by Erasmus in connexion with the Seneca of 1515 (Ep. 325); a new edition of which was now in hand (Epp. 2091–2). See a letter of Zuichem to Geo. Hermannus ⟨c. 1534⟩, quoted in VZE. 90n.

literas, in literarum principem admitteret ; nisi antea fecisset mihi fidem quidam olim meus auditor, qui Dola huc rediens, de monstro Carini fere eadem narrauit quae tua epistola continebantur, mihique non habenti fidem, protulit literas Carini autographas : quarum caput erat, se apud bonos viros tum colloquiis cotidianis tum epistolis tuis assidue traduci. Non amplius laturum iniuriam, ac inuentam rationem qua se vlciscatur : eam se persecuturam, etiamsi omnes Erasmicos sciat se habiturum inimicos. Furiam eius non mediocriter sum admiratus ; ac non minus miseret me illius quam dolet tuam celsitudinem ab huiusmodi cynomyis infestari. Qualisqualis autem ista digladiatio est futura, iucundissimum spectaculum praebitura est hostibus literarum. Itaque omnibus modis optarim esse sedatam. Credo vero, si Beatus Renanus aut Amorbachius aut Glareanus anniterentur illum ab instituto reuocare, nondum ita furiis percitum vt talium virorum consilio ac monitis non sit concessurus.

Equidem si ego loco sim Erasmi, id est Roscius in totius orbis theatro, malim illi pro vnciola famae quam se falso per te putat perdidisse, dena talenta rependere, quam ferre eam molestiam quam percepturus es ex ingratitudine tuorum canum in te latrantium : quod et illi praestat, ne sibi perpetuam ingrati animi notam inurat. Non ignoro me iure temeritatis accusari posse, qui haec tibi. Sed mouet me rei indignitas, doleo praeberi voluptatem hostibus literarum, doleo tuos sanctissimos labores impediri. Nam maior est gloria Erasmici nominis quam vt insectatione Carini vel tantillum queat decrescere. Pudet quoque Carini, illum eo caecitatis esse prolapsum vt non videat in quod dedecus sit ruiturus. Cui nihil possum melius optare quam mentem meliorem. Nam si in mea potestate esset, vinculis potius constringerem quam paterer ea petulantia vti.

Cannium miror nondum isthuc peruenisse. Abiit hinc circiter decimum sextum, nisi memoria fallat, Calen Septemb ; nec dubitabat quin aliquot diebus venturus esset Basileam, priusquam Hieronymus Frobenius ad mercatum Francfordi⟨ensem⟩ descenderet. Fortasse incidit in tardum sodalitium aut morbum aliquem.

De Nicolao Buscoducensi et Ioanne Muntero aliquotque aliis Antuerpiensis Collegii sacrificis opinor te audiuisse : qui mense Augusto proximo clam rebus suis distractis aut conuasatis subito euanescentes desyderati sunt. Quae res hostibus literarum rursus luculentam prebuit ansam calumniae, quod Nicolaus literarum habebatur non ignarus, et nunc praedicatur doctissimus etiam ab inimicis : quo melius procedat accusatio, neminem peritum literarum a prauis opinionibus huius tempestatis esse alienum. Hoc nondum canitur apertis tibiis, sed tantum mussitatur, ductis vxoribus illos se subduxisse ; nec rumor mihi quidem videtur a vero alienus. Nam postquam Luterus eius sacri praesul factus est, cepit inter istos

4. auditor] Perhaps Carlowitz : cf. Epp. 1899. 100–4, 2010 introd.

33. Cannium] See Epp. 1832, 2025. 1n.

38. Buscoducensi] See Ep. 616. 14n. Muntero] of Ghent, an early friend of Adr. Barland; in whose *Collectanea*, Louvain, Th. Martens, March 1514, f°. B[4], he is highly praised.

39. Collegii] The Latin school at Antwerp.

48. Luterus] See Ep. 1624. 13n.

propemodum esse articulus fidei, sine vxore neminem esse Christianum.

Dilfus noster circiter calendas Septembres contulit se in Zelandiam, prima classe, quae illic magna cogebatur, traiecturus in Hispaniam. Caeterum hactenus ibi coactus est haerere, non spirante Borea ; quo vnico vento hinc fretum Britanicum transitur. Is nunc quintum diem assidue flauit. Itaque arbitror illum iter ingressum. Maruillanus et collegae mei Rutgerus Rescius et Io. Campen. te salutant.

Franciscanus iam agit Antuerpiae vt pariat suos foetus, dissuadentibus theologorum—quod compertum habeo—coryphaeis. Sed hic tibi metuendus non est.

Bene vale nonis octobris.

Heri hac fecerunt iter Cornelius Scepperus, Caesaris legatus, reuersus e Polonia, et Claudius Cantiuncula, qui apud nostram aulam procurauit res sui Principis : vterque tui tam amans vt vix putem esse alios aeque amantes Erasmi. Rursus vale.

Non vacauit relegere ; ita vrgebat nuncius. Itaque si quid peccati est, ignosce.

Tuus Conradus Goclenius.

Do. Erasmo Roterodamo. Basileae.

$^{2029}2064_{2070}$ FROM CHRISTOPHER OF STADION.

Stuttgart MS. Hist. Fol. 47, f. 1. Dillingen.
Horawitz i. 13. 8 October 1528.

[An original letter, autograph throughout. In the Bishop's bold handwriting words are freely joined together, prepositions being almost invariably linked to the words they qualify : cf. the corrections for Ep. 1154 in vol. iv, p. xxxi, and see also Ep. 2027. But these combinations are too numerous and too confusing to be reproduced here.]

SALVTEM p.d. Idibus Septembris litteras quas septimo Calendas eiusdem mensis ad me scripseras, accepi ; et quemadmodum quottidiana lucubracionum tuarum lectio incredibili animum meum semper afficit voluptate, ita vix dici potest quam me oblectarint littere tue, cum a doctrinarum principe, tum ab amico ex animo dilecto descripte. Que de Lutherano narras negocio, sicut nobis notissima, ita sunt et verissima. Non modo theologi, verum quidam ex Romani Imperii proceribus, ea que a Lutheranis scribuntur,

2064. 2. scriseras *MS.*

2063. 51. Dilfus] See Ep. 1663; and cf. Ep. 2026. 9–10.

55–6. Maruillanus] See Epp. 1481. 44n, 1806a, 1856.

56. Rescius] See Ep. 1768. 65n.

Campen.] See Ep. 1257. 16n.

57. Franciscanus] No doubt Titelmans (Ep. 1823), whose books appeared at Antwerp in 1529. Cf. Ep. 2089. 1–4.

61. Scepperus] See Ep. 1747. 120n. With instructions dated 7 Feb. (Brewer iv. 3879 : Bergenroth iii. ii. 323–32) he left Burgos bearing a letter of 20 Feb. (AT. x. 84, 156) ; was at Bruges 5 May, and Antwerp 21 May (Caballero nos. 27, 30: Bergenroth iii. ii. 431). On 9 Aug. he received at Vilna Sigismund's reply to his dispatches (AT. x. 367, 385).

62. Cantiuncula] See Epp. 852. 80n, 1841. 10. In a letter from Vic, 29 Oct. ⟨1528⟩ (CE. i. 8), he mentions a recent visit to Malines and Louvain.

63. sui Principis] The Cardinal of Lorraine (Epp. 1841, 2009) ; who was now negotiating with the Court of Flanders (cf. Brewer iv. 4580).

eciam si cum Ewangelicis conueniant litteris, damnant; et, quod animum meum magis perturbat, omnia in religione Cristiana hucusque obseruata, etsi omni careant racione, tueri et defendere nituntur. Et tamen verius est quam quod egeat probacione, plures humanas constituciones Ewangelicis esse admixtas litteris, que parum cum illis conueniant. Hec est vna causa, et meo iudicio potissima, que non sinit hos Ecclesie tumultus ad pacem et concordiam reduci; omnes querunt que sua sunt et propriis ducuntur affectibus, nemo autem rem puplicam et Cristianam considerat. Nisi Deus sua immensa clemencia aliter disponat, non video pacis et concordie spem aliquam.

Quod aliqui asserunt hunc Ecclesie tumultum ex tuis scriptis sumpsisse inicium, illi profecto, crede michi, doctissime Erasme, non amore religionis, cuius hostes sunt, nec virtutis reuerencia, quam nunquam degustarunt, sed inuidia, dolore et maliuolencia hos spargunt sermones. Magnus est inuidie stimulus, superari a ceteris; magnum odium in eos qui singulari pericia freti, traditis aperte simpliciterque preceptis Ewangelicis imperitos necessario reprehendunt. Quid alii ex tuis sumant litteris nescio; hoc tamen ingenue profiteor, me ex tuis lucubracionibus plus pietatis et Ewangelice doctrine hausisse quam ex scriptis aliorum quorumcunque. Tua scripta me in nullo penitus offendunt, sed legendo efficior quottidie melior atque instructior: demonstrant michi veram Cristiane vite viam. Ex animo loquor, non ex affectu. Preterea quod ab aliquibus, tanquam male de fide sencias Cristiana, ex nullis ac leuissimis causis denunciaris, non est mirandum; cum hoc genus hominum hanc tirannidem et seuiciam erga bonos et doctos viros odio et inuidia pocius quam religionis intuitu semper exercuerit. Laurencium Vallam, virum doctissimum, iis racionibus iudicarunt suspectum de fide, quia dixerat Catholiconem, Huguwicionem et similes nullum vocabulum recte exposuisse, nisi quod aut expositum inuenerunt aut de quo nemo dubitat: tria esse predicamenta, non decem; tria esse elementa, non quattuor; tres sensus interiores esse, non quinque; concretum non differre ab abstracto; nulla esse pura elementa, nisi que cernimus tangimusque; non esse mare alcius terra; vnum esse transcendens, non sex.

Vides modo, excellentissime Erasme, quid non aduersus probos et doctos viros illi fingere, calumniari aut excogitare ausi sunt, vt hos lese maiestatis criminis reos denunciare possent. Quid autem tibi tanquam male de fide sencienti obicere possint, non video; cum ipse queas non solum ex doctrina verum eciam ex vite tue actibus eam ostendere, illi nequeant ex sua: quorum non vita modo turpissima est verum eciam fama, vt taceam quosdam eorum cerebrosos esse ac prorsus insanos.

Hec ad te scribere volui, quo cognoscas ea que amicus noster Augustinus Marius tibi meo nomine singnificauit, non ex ore tan-

---

17. puplicam] For this form cf. Ep. 1774. 1, 14.
38. Catholiconem] See Ep. 26. 89n.
Huguwicionem] See Ep. 26. 88n.
54. Marius] See Ep. 2029. 4n.
singnificauit] Such nasalization is frequent with the Bishop: for similar forms cf. Ep. 1403. 1, 23, 26.

tum sed ex intimis animi mei visceribus processisse. Cristus optimus maximus te quam diutissime seruet incolummem.

Datum Dillingis 8. Octobris anno &c. 2.8.

Cristofforus Episcopus Augustensis
propria manu.

Principi doctrinarum, domino Erasmo Roterodamo theologo, amico ex animo dilecto. Basilee.

2065. From Philip Montanus.

Breslau MS. Rehd. 254. 109. Paris.
EE^2. 67. 13 October ⟨1528⟩.

[An original letter, autograph throughout: the year-date can be assigned from Ep. 2069. The travellers were a party of four: Montanus, Stibarus with his servant Laurence, and Bletz's brother (l. 13). Their route appears to have lain past Thann, up the Amarinthal to the Col de Bussang, and then down the valley of the Moselle to Nancy, and so to Paris.

Philip Montanus (c. 1496—22 May 1576) of Armentières had recently been an inmate of Erasmus' household as a servant-pupil. He established himself now in the College of Lisieux at Paris; and in April 1529 was an eye-witness of the burning of Berquin (Ep. 2188). Later he migrated to the College of Tournay, and there spent many years in editing the Fathers. In Sept. 1534 he sent as a present to Erasmus from Paris a book of *Emblemata* (Basle MS. Ki. Ar. 18^a. 133): very likely Alciati's volume, printed then by C. Wechel. In 153$\frac{5}{8}$, when he was perhaps in the College of Navarre (EE^2. 121), he assisted the editor of Chevallon's Latin Chrysostom; revising the translation of the Homilies on 1 Cor. (vol. iv, f. 55v°.) with Giberti's Verona volumes of 1529. During this period he enjoyed the patronage of Ant. Heslin, councillor of the Parliament of Paris and later ambassador in Flanders.

By his last will, 12 Feb. 1536, Erasmus left him 150 gold crowns. Five autograph letters of Montanus to Bon. Amerbach, 1536–7, about Erasmus' death and this legacy are in the Basle MSS. G^2. II. 67, C. VI^a. 71. 79. The first two allude to the journey described in this letter, and to Boniface's kindness ' dum istic D. Erasmo inseruirem '.

In 1543 Montanus undertook further revision of the Latin Chrysostom for another edition by Chevallon's widow; and in 1556 he edited it again for her, with a dedication to Odet Coligny, the Admiral's elder brother (Ep. 925 introd.). At the same time he was working on Theophylact; of whom he produced Latin editions in 1546, Paris, Jo. Tiletanus; 1554, Basle, Jo. Herwagen, using Erasmus' Greek MS. (Ep. 846. 8n), which he had borrowed from Basle through Boniface Amerbach in 1548 (Basle MS. G. II. 21. 215: see also 216), and a Greek MS. of Chrysostom lent from the Royal Library at Fontainebleau; 1560, 1563, 1570. In 1562 he was appointed Rector of the newly founded Queen's College at Douay, and there the remainder of his life was spent. See Sweert.

Prof. P. Smith suggests, with great probability, that Montanus is the Philippus of Erasmus' colloquy *Impostura*, which appeared first in the Froben volume of March 1529.]

S. P. Miraberis fortasse, mi preceptor in primis obseruande, nostrum tam diuturnum silentium. At quod hactenus nihil scripserimus, nostrae, queso, ne ascribas negligentiae sed tabellariorum penuriae. Etenim vel e medio itinere de rebus nostris scribere gestiebamus, si contigisset per quem litteras mittere licuisset. Atque vtinam tum saltem datus fuisset aliquis, quum huc incolumes

2064. 56. in colūmen *MS*. 57. Dilling^{e} *MS*.

2064. 57. Dillingis] Dillingen on the Danube, 25 ms. NW. of Augsburg: capital of a county which had been united with the see of Augsburg since 1260. In the episcopal castle Rud. Agricola spent some months with Bp. John of Werdenberg in 1470, and completed his *De inuentione dialectica*: see EHR. xxi. 312.

superis fauentibus perueneramus ! Tum enim et certius, dum recens adhuc locorum ac rerum esset memoria, et copiosius scribere fuisset integrum. Nunc autem ob professionem publicam Lexouiensis scholae Primarii precibus oportunis importunis frustra diu renitenti obtrusam, tum ob Antonii inexpectatum discessum, ex animi sententia scribere non datur. Acceperam enim ab illius famulo intra dies viii discessurum ; at postridie illius frater, itineris socius, asserebat se ad iter accingi propter nundinas Basilienses : quare si quid vellemus, nobis festinandum esse. Quod vbi audiuissem, satius esse duxi vel tumultuarie res nostras perstringere quam omnino nihil scribere ; sperans fore vt (quae tua erit humanitas) boni sis consulturus, quicquid bono mittitur animo. Verum vt dicere ceperam, hora monet vt de rebus nostris precipua quaedam paucis perstringam.

Quo die nos Polonus et Carolus reliquerunt, satis feliciter sub vesperam in Tan peruenimus, sed postridie Laurentius, Danielis famulus, queri coepit se nonnihil in planta pedis sentire, quod illum male haberet. Et pedetentim ita malum incruduit vt illi quaerendus fuerit equus in pagis ad aliquot miliaria. Et quo citius perueniremus quo destinaueramus, tres equos conduximus, qui vna cum Laurentio Danielem et me veherent. Interdum etiam vehiculo vsi sumus, atque ita ‘ non semper in nomine Domini ’, vt iocose ac perlepide dicebas, quicquid erat itineris, confecimus, sed nonnunquam in curribus et equis : nisi forte in equabus sederimus, quas fortasse pro equis nobis obtruserunt rustici. Vbi autem in Boyon ventum est, quod opidum duobus circiter passuum milibus a S. Nicolao distat, Daniel suo Laurentio emit equum, atque ita equites duo totidemque

17. huanitas *MS.*

9. Lexouiensis] A College founded at Paris in 1336 by Gui d'Harcourt, bp. of Lisieux : refounded in 1414 by the Estouteville brothers, one of whom was bp. of Lisieux.

10. Primarii] Jo. Tartesius, of Tartas in the Landes of Guienne ; already Principal in 1525. Nic. Clenardus, who was in Paris early in 1531, gives him and his College a splendid eulogy, at the end of the *Meditationes Graecanicae*, Paris, 1531 : ‘ Lexouiense Collegium bonorum omnium est mare. Latinos, Graecos, Hebraeos habet multos, quin et Chaldaeos atque Arabicos propediem dabit. . . . Viuente Tartesio semper incolumes literae durabunt.’

On 10 Dec. 1532 at the invitation of the Council of Bordeaux Tartesius arrived there, to undertake the foundation of the College of Guienne. It was opened on 15 May 1533 with 20 professors brought from Paris (cf. Clen. E. 130) ; but in spite of his earlier success he proved a failure. In April 1534 the Council decided to replace him ; and before long he returned to Paris.

See C. Jourdain, *Index chartarum pertinent. ad hist. Vniu. Parisiensis*, 1862, pp. 331, 349n ; E. Gaullieur, *Hist. du Coll. de Guyenne*, 1874, chh. ii–vi.

11. Antonii] Bletz ; see Ep. 1784. 1n.

21. Polonus] Evidently Zebridovius (Ep. 1826) ; cf. Ep. 2036. 4. He returned with Chas. Utenhove to Basle, and set out for Paris c. 21 Sept., bearing Epp. 2052,3 and a letter, no doubt of introduction likewise, to Budaeus (ll. 49–50).

Carolus] Utenhove ; see Ep. 2093. It appears from Epp. 2077–9 that he was still with Erasmus in December : so that it may be supposed that Zebridovius and he started on this occasion with Montanus and Stibarus, to give them company.

22. Tan] Thann in Upper Alsace ; see Ep. 460. 12n.

Danielis] Stibarus : see Ep. 2069.

28. non semper] An interesting fragment of Erasmus' conversation. I cannot parallel it elsewhere in his works.

31. Boyon] Bayon in the valley of the Moselle, 24 ms. SSE. of Nancy.

32. S. Nicolao] St. Nicolas du Port, on the Meurthe ; 8 ms. SE. of Nancy.

pedites σὺν θεῷ S. Nicolaum petimus. Ac priusquam eo peruenimus, vna equi solea, in quo sedebat Laurentius, luxata est. At leue damnum hoc; grauius quod postea accidit. Apud S. Nicolaum faber soleas mutauit atque nouas ita firmauit, vt vnam non modo vngulae sed carni etiam figeret; vnde postea equus Parisios vsque magis ac magis claudicauit, adeo vt nobis peditibus non raro equites fuerint expectandi, et equus qui emptus fuerat quinque coronatis, vno tantum idque aegre venditus sit. Hac in re nonihil contigit molestiae: cetera sic satis felices. Incolumes enim Dei beneficio decimo quinto a nostro discessu die Lutetiam ingressi sumus: vbi mihi nihil fuit prius quam vt negocia mihi a tua excellentia commissa sedulo exequerer.

Epistolas, quibus erant inscriptae, fere omnes ipse reddidi. Nam Budaeus tum non erat domi, sed filius asserebat sub noctem esse reuersurum. Litteras filio credidi, patri, vbi rediisset, tradendas. Et post aliquot dies vna cum Polono aedes ipsius repetii, atque vbi litteras tuas a Polono accepisset, rogaui num et eas accepisset quas paucis ante diebus attulissem; et eas accepisse dixit, ac suam operam vt moris est, obtulit. Vidoueus autem, qui domino Lingonensi est a sacris, non est Lutetiae. Ipsum bis aut ter frustra quaesiui; dicebatur enim fortasse propediem reuersurus. At vbi nullum morae modum viderem, litteras cuidam sacerdoti ad illum transmittendas credidi: qui bona fide asserebat curaturum se vt ad illius manus peruenirent. Hodie visi, num rediisset, quo cognoscerem an eas accepisset, simulque indicarem Antonium breui Basileam esse repetiturum; sed rediisse negab⟨ant.⟩ M. N. Nicolaus Clerici dixit se ad Berum rescripsisse. M. Petrus Danesius se rescripturum dixit. Berquinium, Budaeum et Brixium de Antonii discessu monere nihil opus esse iudicaui, quod ab eo Litteras impressas accepisse intellexerim: a quo super ea re certiores factos existimo.

Si quid sit, mi preceptor, quod hic per me curari possit, tuo Philippo non secus atque tuo mancipio tuae excellentiae addictissimo tuto mandaueris. Tantum illud expendas velim, quantum pro mea angusta mediocritate aut paruitate potius valeam, de fide ac diligentia securus, quae tuae beneuolentiae nunquam deerunt. At de his hactenus.

Epistola ad Berquinium scripta multos offendit. Contra, quae nunc ad Brixium missa est, quam plurimis summopere placet, et tumultum istum qui in studiis tempestatem aliquam geniturus videbatur, probe, vt spero, componet.

Librum de ratione concionandi expectant multi qui tuam hac in re mirum in modum desiderant operam; norunt enim quam feliciter,

46. Epistolas] 2042–4, 2046–8.
47. Budaeus] See Ep. 2047.
50. a Polono] See l. 21n.
52. Vidoueus] It seems that the person intended must be Nic. Vesuvius (Ep. 1784), who was Boudet's chaplain, and to whom Ep. 2053 is addressed.
Lingonensi] Mich. Boudet; see Ep. 1612.
59. Clerici] See Ep. 2043.
60. Danesius] See Ep. 2044.
61. Berquinium] He had received Ep. 2048.
Brixium] He had received Epp. 2046, 2052.
62. Litteras] The *Selectae Epistolae* (G): see Ep. 2021 introd.
70. ad Berquinium] See Ep. 2021. 1n.
71. ad Brixium] Ep. 2046.
74. Librum] See Epp. 1660. 33n, 1804. 139, 1851. 31–5, 1881. 50–54, 1907. 36–8, 2016. 25–6, 2033. 45–8.

vt alia permulta, possis ista tractare. Nouit etiam tua prudentia a concionibus magna ex parte reipu. summam pendere. Quare qui reipu. ex animo fauent, quam optimos reddi concionatores mire exoptant. Quod si feceris, nemini dubium quin bonos omnes quos iam olim tibi deuinctos habes, arctius multo deuinxeris : vt interim etiam sileam (quod tamen est omnium maximum), quam felix ac faustum sit in talentis Domini benignitate commissis fuisse fidelem. Sed quid haec ad te ? Sus Mineruam ? Scio, mi preceptor, nihil monitore esse opus. Adeo tamen impense vt id efficias, vna cum piis omnibus cupio, vt omittere non potuerim quin illorum votis meas quoque preces adiungerem.

De Locis communibus aut etiam propriis, quorum mihi, cum isthic agerem, (quae tua fuit benignitas) spem fecisti, si per negocia licet, obsecro vt nonnihil rescribas.

Bene vale, mi domine Erasme, preceptor obseruandissime, ac tuum Philippum quem semel in tuorum discipulorum ac famulorum numerum nullis quidem meis de te meritis, sed sola tua benignitate susceperis, semper habeas, precor, inter tuae excellentiae addictissimos. Ego certe totis viribus dabo operam ne vmquam mei nominis e tuorum albo expungendi vel minimam dedisse occasionem iure videri possim.

Franciscus Syluius pro Epistolis missis agit gratias, tuaeque dignitati fausta omnia precatur. Dominus primarius scholae Lexouiensis, apud quem nunc viuo, tuae excellentiae salutem ascribi[t] iussit : de qua magnifice et sentit et loquitur.

Lutetiae xiii^{o} octobris.

Tuus ex animo Philippus Montanus.

Eximio sacrae Scripturae professori, D. Erasmo Roter., preceptori suo in primis obseruando. Basileae.

^{2048}2066$_{2077}$ From Louis Berquin.

Leipzig MS. ⟨Paris.⟩
EE. p. 351. ⟨c. 13 October 1528.⟩

[An original letter, autograph throughout, the hand being the same as that of Ep. 1692 : incomplete, only the first leaf surviving. Burscher conjectured that the writer was Jac. Faber Stapulensis ; but, being uncertain, placed the letter in his miscellaneous packet. It appears that in consequence Förstemann and Günther overlooked it. They detected its authorship, however, in time to print it among their notes.

Berquin, after his triumphant release in 1526 and his successful action against his judges in 1527, was now, in defiance of his friends' counsel, entering upon the final provocation of his foes which led to his destruction in April 1529. His career may be followed in Epp. 1875, 2027, 2158, 2188.

This letter was very likely sent with Epp. 2065, 2069 : the latter of which Erasmus answered with this on 23 December.]

S. P. Legi defensionem Ciceroniani tui, quam puto non ingratam fuisse multis, atque adeo ipsi Budaeo. Plane hoc te existimo

2065. 87. Locis] Possibly preparations for the *De pueris instituendis* ; which appeared in Sept. 1529 (Epp. 2189,90).

97. Syluius] See Ep. 1600.

Epistolis] G ; see l. 62n.

2066. 1. defensionem] Ep. 2046 : very likely in the actual letter sent to Brixius, for the printed copies had not yet arrived (l. 16n).

voluisse, quotquot fuerunt egregii et celebres scriptores, omnes tam fuisse Ciceroni dissimiles vt nec operam quidem vllam dederint ad illum imitandum; proinde et Budaeum ipsum, tot aliis dotibus eximium, adeo non affectasse Ciceronis phrasim vt Badius potius in hoc albo fuerit censendus quam Budaeus. At nostri sic interpretabantur quasi omnes quos ibi recenses, magno studio sed inaniter affectassent Ciceronis characterem effingere: inter quos et Budaeus ipse adeo frustra hoc attentasset vt Badius, tot aliis dotibus inferior, in hac laude longe fuerit illi preferendus. Nosoponum quidem sustinere personam eorum qui hac superstitione tenentur: eapropter sic illum magnifacere rem, quam inter tot egregios viros nemo attigisset, ipse sibi videretur assequutus; caeterum in censuris Nosoponum Erasmi personam representare. Optarem habere reliquum Epistolarum quas misisti, si iam sunt absolutae.

Quod scribis aduersarios meos facile responsuros, libros tuos minore noxa legi a doctis quam ab idiotis, in hoc ego non patiar me conuinci. Imo hoc ausim asserere, et spero me palam facturum, magis inoffense legi ab idiotis Gallicos quam isti legunt Latinos. Quid preter versionem mihi possint obiicere non video, nisi quod notationes quasdam marginarias obiecerunt; Momum illum imitati qui sandalium Veneris reprehendit, cum aliud non posset. Sed eadem ratione mihi poterunt impingere quaecunque adnotaui in Iliade errorum Bedae. Nam ex vitae meae actis satis docui quam absim ab eo crimine de quo me insimularunt. De victoria nihil dubito: que celerior fuisset, nisi maluissem spetiosiorem. Nam diplomate Pontificis nihil erat opus, nisi ad illorum blasphemias traducendas. Iudicibus qui in me pronunciarunt, restitutum ius falsissimum est. Et si verum esset, in me tamen nihil vnquam habituri sunt autoritatis.

Video te theologis non responsurum, et fortassis prestat dissimulare paulisper, modo hactenus sese contineant isti furiosi. Qui legent acta causae meae, satis intelligent quales sint censores, etiam si ea non legerint in quibus toties illos depingis. Audio Louanienses idem aedictum pronuntiasse, videlicet ne non sint Parrisiorum simiae: quanquam arbitror illos suapte sponte iampridem illud molitos. Illud bene habet, quod cum theologi vna cum Declamatione matrimonii damnassent Querelam pacis, Vniuersitas tamen de hac nihil pronunciarit. Natalis Beda totis viribus molitur vt libellus ille Duodecim Articulorum fidei Bede, a Rege olim missus Vniuersitati quo illius iuditio aut probarentur aut improbarentur Articuli, ex Vniuersitatis autoritate damnetur, et Beda bene sensisse et scripsisse iudicetur; et quanquam habeat tot coniuratos,

---

16. Epistolarum] The *Selectae Epistolae* (G); see Ep. 2021 introd. It seems that Berquin was writing before Ant. Bletz delivered the copies sent by him (Ep. 2065. 61–3).

17. Quod scribis] Ep. 2048. 23–4.

25. errorum Bedae] Perhaps in his *Annotationes*; see Ep. 1679. 39n.

27. diplomate] See Ep. 2027. 2–6.

31. non responsurum] Cf. Epp. 2048. 33–53, 2053. 2–4.

34. Louanienses] In Ep. 1697. 23–5, and again in Ep. 2077. 34–6, Erasmus contradicts this report; but cf. Ep. 1537. 27n.

35. aedictum] of 23 June 1528: see Ep. 2037 introd.

37–8. Declamatione] See Ep. 604. 10n.

38. Querelam pacis] See Ep. 603.

39. nihil pronunciarit] It appears that these books were not included in the Edict of 23 June.

40. libellus] See Ep. 1875. 95n.

non potuit tamen hactenus efficere vt omnes Articuli approbarentur, reclamantibus quibusdam nimis manifestum esse Bedam damnasse Christum et Euangelium. Puto te iam accepisse epistolam et libellum amici cuiusdam anonimi, qui, si liceret, solus sese obiiceret istorum intemperiis.

Qui scripsit ad te, me theologos velle nomine tuo territare, nescio quid velit. Fortassis cum nunciaretur illud aedictum, respondere potui Erasmum non futurum mutum et tractaturum eos vt digni sunt. Sed quod ad causam meam attinet, ego ipsi Facultati suas calumnias, suas haereses, suas blasphemias impegi in os. Recitaui propositiones ab ipsis falsatas, recitaui sententias Euangelicas, imo ipsius Christi verba, que ipsi haeretica pronunciauerunt; neque tamen quicquam ad haec responderunt. Quid enim potuissent respondere, quum id factum fuisse ab ipsis sua ipsorum instrumenta testarentur, et calumnie et haereses tam essent euidentes vt ne tergiuersari quidem possent?

Scribis te respondisse ad epistolam Alberti Pii Carporum principis, qui hic agit, sed Responsionem non misisse, quia nesciebas vbinam ille ageret. At is librum suum iam hic apud multos sparsit, et nescio an fuisset aediturus, nisi post acceptam postremam tuam epistolam egissem cum illius familiari, moneret illum ne acceleraret aeditionem, donec Erasmus respondisset. Plane, ni fallor, in quibusdam aliter sentit quam scribit. Et quod ad te attinet, homo Italorum more gloriosus voluit videri aliquid potuisse reprehendere in Erasmo. Quod ad Lutheri scripta attinet (de omnibus non loquor), permulta videtur non intellexisse, certe pleraque peruerse et calumniose est interpretatus, presertim ea que Lutherus de fide et operibus scripsit. Nam haec ille sic vbique ac semper interpretatur, quasi Lutherus ociosam quandam et inanem fidem nobis predicet, que fici illius more quam execratus est Dominus, foliis tantum niteat, fructuum interim expers. Non haec dico quod faueam Luthero, sed quod non potest mihi non displicere calumnia, cuicunque impingatur.

Si decreuisti aedere aut ad illum mittere Responsionem tuam, vide (vt soles) ne aut offendas illius philautiam, aut illi nimium blandiri videaris. Homo est Pontifici gratissimus, et apud illius nepotem, Cardinalem Saluiati, qui hic agit legatum, magni . . .

46. epistolam] Not extant.

47. amici] Perhaps Faber Stapulensis: cf. Epp. 1821. 25–7, 1875. 93–5.

52. Facultati] The only mention of the case in Delisle's extracts from the Proceedings of the Faculty during this year is that on 1 Aug. Beda reported 'que facta fuerant hiis diebus de processu de Berquin: que placuerunt Facultati'. Berquin's reply does not seem to exist.

60. Scribis] Perhaps in a postscript added on the fair copy of Ep. 2048 sent to Berquin, but not preserved in the rough-draft from which H was printed. For such postscripts cf. Epp. 1469. 252–3, 1864. 189–92, 2035. 29–33, 2059 introd.

epistolam] Pius' *Responsio paraenetica* of 15 May 1526, which was still in ms.: see Epp. 1634 introd., 1987. 5, 2080. It was published by Badius, 7 Jan. 1529.

61. Responsionem] This no doubt formed the groundwork for Erasmus' printed *Responsio* of 13 Feb. 1529.

79. Cardinalem] Jo. Salviati (24 March 1490—28 Oct. 1553), nephew of Leo x; who created him cardinal 26 June 1517. Clement vii sent him as legate to Spain; whence he returned direct to be legate in France, Sept. 1526—Aug. 1529 (*Actes de François I* ix. 124–5). He received the administration of numerous sees in Italy and France; and on the death of Paul iii, 10 Nov. 1549, nearly succeeded him as Pope. See Ciaconius iii. 406–8.

2067. From Benedict Burgower.

Leipzig MS. Schaffhausen.
EE. 90. 16 October 1528.

[An original letter, autograph throughout. I cannot confirm the year-date but there is nothing against it.

Benedict Burgower (1 Aug. 1494—10 Jan. 157^{6}_{7}) was born at Marbach in the Rhine valley. In June 1513 he had returned home from Cracow (VE. 22), where he had no doubt been at the University. In 1519–20 he was appointed parish-priest of St. Lawrence's at St. Gallen; and there came into close contact with Vadianus, with whom he worked for the introduction of the Reformation. Hesitating between the opinions of Luther and Zwingli, he came under the latter's influence in 1525 (Zw. E^2. 375). He attended the Disputations at Baden in 1526 and Bern in 1527–8 as representative of St. Gallen; but at Easter 1528 he moved to a parish at Schaffhausen. In 1532 he married, and his family ultimately numbered 13. Through disputes with his Mitpfarrer, Erasmus Ritter, he was obliged to leave; and in Dec. 1536 accepted a call to Tuttlingen, 40 miles away in Swabia (VE. 936; cf. Bl. E. 731). In 1541 he migrated to Lindau; whence in 1545 he was again ejected as 'vir inquietae mentis' (VE. 1427). In Jan. 1546 he was chosen pastor of Isny in the Algau (Bl. E. 1238), and there the rest of his life seems to have been spent. See H. J. Leu, *Schweitzerisches Lexicon*, 1750, iv. 504–5; VE. and Bl. E.]

Gratia et pax a Domino. Allate sunt michi littere per germanum meum, Erasme doctiss. ac prestantissime, vt accipio, ex Hispania subornate: cursorem qui ad tuam prudenciam perferret, habere non potui commodiorem. Vbi eisdem in posterum seu hoc latore respondere placuerit, mihi presententur: frater iniunxit tibi insinuari, per banckum D. Fuckarorum citissime illuc destinentur; omnem operam impendere velit absque sumptibus. Desidero dignitas tua iis annumerare me velit qui tibi inseruire et gratificare cupiunt; qui de Erasmo tanquam totius Germanie seu Ecclesie decore ac emeritissimo sane senciunt, predicant, ac dona Dei magnifaciunt. Hiis me tue D. ad beneplacita deuinctum polliceor. Si petere non iniquum, manum Erasmi ceu optatissimum habere ac videre, quo perlatas litteras resciam, desidero. Vale.

Ex Schaffhusen, ipsa d. Galli commemoratione Anno &c. 1528.

Tue p⟨rudencie⟩ Benedictus Burgower, Schaffhusie parrochus, deditissimus.

Clarissimo ac vndecunque doctiss. Des. Erasmo Roterodamo, theologorum principi, apud inclitam Basileam, suo in Domino colendis⟨simo⟩.

2068. From Tielmann Gravius.

Breslau MS. Rehd. 254. 65. Cologne.
16 October 1528.

[An original letter, autograph throughout. The ms. year-date is sufficiently confirmed by Felix's movements and by the expectation of Augustine. For Gravius see Ep. 610. 47n.]

1. germanum] Perhaps Dominicus Burgower, clericus, of St. Gallen, who matriculated at Freiburg on 27 July 1520, but migrated to Basle in 1521–2 (VE. s^3. 66, 67, 77, 71).

2. ex Hispania] Perhaps answers to Epp. 1968–71.

10. emeritissimo] 'most well-deserving': an Ovidian sense.

11. D.] dignitati; cf. l. 8.

14. d.] diui.

15. p.] prudencie; cf. l. 3.

S. P.

Postqvam Foelix hinc in Brabantiam, Erasme patrone incomparabilis, statim literas ad te dedi; in quibus, vt erat id temporis animus cum ab externis tum domesticis occupationibus parum liber, ita pauciora quam volebam de illius itineris tragicocomoedia depinxi. Ita enim lubuit, vt occupatissimus cum occupatissimo animi causa paulisper nugas commiscerem. Si quod prestiti auribus tuis fuerit gratum, non est vt mihi gratiae agantur, sed potius tuo Polyphaemo, cuius rerum conditio me huc pertraxit, vt huiusmodi delicias ad te scriberem. Sin minus, eidem erit imputanda nostri argumenti infoecunditas.

Reuersus ad nos ex patria retulit vxorem vna cum prole fatalem diem obiisse. Cum itaque nunc a matrimoniali capistro omnino sit solutus, eam spem in tua autoritate posuisse videtur, vt nihil temere velit attentare ad aliquod vitae genus acceptandum, nisi tu eum strenue ad hoc fueris adhortatus. Homo mihi plane ignotus est; quare de eo testimonium ferre nec volo nec possum. Sed quantum ego ex perpaucorum dierum consuetudine in nostris aedibus cum eo habita diuinare possum, apparet mire esse syncaerus. Facile illi tua autoritate, qua cum vbique plurimum, tum apud principes maxime vales, prodesse poteris. Et videtur omnino meliore fortuna quam hactenus est vsus, esse dignus.

Audio Opera Augustini per te restituta ad proximas nundinas in manus hominum exitura. Precor vt hoc bonis auibus fiat, quo tui pulcherrimi conatus simull et sanctissimi laboris fructus quam copiosissime percipiamus. Interea Christus Dominus te nobis saluum et incolumem seruare dignetur.

Datum Coloniae xvii Calendas Nouembres anno a Christo nato M. D. xxviii.

Tielemannus a Fossa tuus.

Doctissimo Desyderio Erasmo Roterodamo, theologo omnibus numeris absolutissimo.

2069_{2079} From Daniel Stibarus.

Leipzig MS. — Paris.
EE. 91. — 18 October 1528.

[An original letter, autograph throughout: evidently contemporary with Ep. 2065. The year-date is sufficiently confirmed by another autograph letter of Stibarus to Boniface Amerbach, dated from Paris 19 Oct. 1528 (Basle MS. G. II. 26. 97–8), with evident reference to the trouble over Budaeus and Badius (see Ep. 2047 introd.)]

---

1. Foelix] Rex Polyphemus; see Ep. 2130. He must have left Basle c. 2 Oct., carrying for Cologne Ep. 2058 and probably a letter which this answers; and on the way experienced his 'tragicocomoedia'. From Cologne he went on to Brabant, to deliver Epp. 2054–7, 2060, and then to Holland. Returning through Antwerp, he brought a letter from Schets (cf. Ep. 2072. 1). On 16 Oct. he was at Cologne again and received this letter. For a week he travelled with Eicholtz as far as Niederheimbach (Ep. 2071. 2n); and he reached Basle not long before 9 Nov. (Ep. 2072).

2. literas] Not extant.

22. Augustini] See Ep. 2157.

For Stibarus see vol. iv, p. 615. His movements at this period can be traced in detail. With an introduction from Camerarius (Ep. 1501) at Nuremberg, he had arrived in Basle about the end of Sept. 1527 (Sich. E. 15). He made his way into Boniface's lecture-room, and during the summer into Erasmus' household (Ep. 2036). The printer Bebel dedicated to him an edition of Virgil, March 1528; and on 20 June 1528 Eppendorff's copy of the *Epistolae ad diuersos* (F) came into Stibarus' possession: see App. xiv in vol. iv.

About 10 Sept. he left Basle for Paris on the journey described in Ep. 2065: for a possible object of his journey see l. 27n. In Jan. 1529 he decided to move to the Netherlands because of the menace of war. Landing at Antwerp c. 22 Jan. he was murderously attacked and his throat cut; but he survived, and in March 1529 was at Frankfort on his way to Wurzburg.

See his autograph letters to Boniface Amerbach and Henry Rinck, and Boniface's replies (Basle MSS. G. II. 26. 96–103, 33. 291: C. VI^a. 73. 68 v°, 55–57 v°, 111).]

S. Recte quidem et praeter opinionem prudenter abs me factum esse video, quod, qum istinc nuper discederem, non ante ad tuam excellentiam scripturum me dixerim quam tu fuisses pollicitus te, quicquid foret barbariei, aequi bonique consulturum. Quod quidem pactum nisi intercessisset, cogitantem me ad tuam excellentiam scribere nescio quis pudor omnino deterruisset. Caeterum qum pacti ac ineffabilis tuae erga me humanitatis beneuolentiaeque ratio in mentem venit, nihil pudoris reliqui est; et fit fere vt, excusso semel pudoris retinaculo, amplius nihil pudeat. Ita hic Stibarus quoque tuus, fretus, vt dixi, tua humanitate, etiam quicquid in buccam venerit effutire non verebitur.

Quod tibi de itinere nostro multis obstrepam, clariss. Eras., nihil est. Vniuersi ac singuli incolumes diuina beneuolentia Lutaetiam peruenimus. Hoc toto in itinere molestiae accepimus, quod famulo meo laboris insueto equulum quinque coronatis emerim. Reliqua satis secunda. Aer temperatiss⟨imus⟩, neque enim frigoris neque aestus neque pluuiarum iniuriis admodum sumus diuexati. Latronum incursibus ea parte Galliae et Lothringiae qua nos iter fecimus, nullus, vt aiunt, est locus; certe nos nihil mali experti sumus. Quod ad me et Philippum attinet, sic satis foeliciter cecidit. Quamquam itineris longitudine fatigati nonnihil fuimus, tamen et hoc ipsum aliis comoditatibus pensatum est. Praestitit autem Philippus se erga me meosque talem, vt nunc nobis nihil desyderandum sit aliud quam occasio vicissim de illo benemaerendi. Ego hic in tonstrina quadam viuo propter linguam Gallicam vtcunque addiscendam; huius fabulae ita, quamquam non intelligam, me oblectant vt pene illis enecer. Meos interim pueros in pistrinum coniicere visum est. Nam in scola quam sanctae Barbarae vocant, ad pensum iam molunt.

Haec de itinere in praesens et institutae vitae ratione satis. Quid ⟨vero⟩ de tuo erga me amore et studio? Emoriar, Eras., si vllis verbis

14. famulo] Cf. Ep. 2065. 33–41.

19. nullus . . . locus] Cf. Cic. *Mur.* 5. 12, *Att.* 9. 7. 6.

20. Philippum] Montanus; see p. 520.

24. in tonstrina] Stibarus dates a letter of 12 Dec. 1528 to Boniface Amerbach (Basle MS. G. II. 26. 99) from Paris 'ex nostra tonstrina'.

25. huius] *sc.* tonsoris.

27. Meos . . . pueros] Not companions of his journey: see Ep. 2065. Perhaps some boys from his own country whom he had been asked to go and take charge of at Paris.

28. sanctae Barbarae] A College founded in 1460 by Geoffrey Lenormant, grammarian of the College of Navarre. It was at this time strong for classical studies: see J. Quicherat, *Hist. de Sainte-Barbe*, 1860, i. 152.

consequi possim quantum ego tuae excellentiae pro inaudita in me humanitate et beneuolentia debere me agnoscam. Crede mihi, vt summae foelicitatis loco habebam me cum maiorum gentium philosopho familiariter vixisse, ita nunc inter extremae meae infoelicitatis partes hoc potiss⟨imum⟩ numero, quod tam [s]cito meae necessitatis ratione discedere abs te contigerit. Sed quid facias ? Est tum tempori tum fato cedendum. Porro autem quid ? Nihil, mi Eras., nisi vehementer velim tibi de me persuadeas me pro virili daturum operam vt absens etiam meum animum memorem tuae in me voluntatis aliquando apud te tester. Hanc enim opinionem plane in animum meum induxi, iis a quibus mentes nostrae litteris et honestate excoluntur quique nos ex animo diligunt, nulla re nisi mutuis animis gratiam referre posse. Te quidem animo meo venerari et amare non solum nunquam desistam, verum etiam dispiciam vt si quid praeter haec mea fortunula poterit, hoc quoque accedat. Me, quaeso, quem inter tuos nuper posuisti, eo loco retineas. Bene vale, litterarum decus.

Lutaetiae XV CL NOVEMB. ANNO M D XXVIII.

Danielus Stibarus tuus.

Brixius in mandatis Philippo dederat vt ipse suis verbis tibi plurimam salutem adscriberet : sibi nunc per acerbam febrim tuae dominationi scribere non licere. Haec Philippi iussu scribo. Ipsemet scripturus, nisi suae litterae fuissent obsignatae.

Clariss. viro Erasm⟨o/ Roterodamo, ami⟨co/ et praeceptori.

Basileae.

2064 2070. To Christopher of Stadion.

Opus Epistolarum p. 796. — Basle.
N. p. 760 : Lond. xx. 96 : LB. 992. — 22 October 1528.

ERASMVS CHRISTOPHORO A STADIO EP. AVGVSTANO S.

Istam vere Christianam et optimo Praesule dignam pietatem exosculatus sum in tuis litteris. Non possum agnoscere quod mihi tribuis singulari quodam candore : non adeo mihi sum ignotus. Sed istam laudationem interpretor consolationem aduersus quorundam maliciosa peruersaque iudicia ; ne quid commemorem insidias capitales, quas mihi miris cuniculis struunt quidam nouis factionibus addicti.

Enecat me propemodum Augustinus, et huic accessit Seneca, labor inuincibilis, praeter epistolarum onus ; et tamen minima lassitudinis meae pars est studiorum moles. Demiror patientiam tuam, qui Psalmum quem obiter tractaui et occupatissimus veluti deliniaui, potueris euoluere : id enim intellexi ex amplitudinis tuae ad R. P. Augustinum Marium litteris. Aliquanto minus infeliciter tractasse videor Psalmum quartum.

2069. 46. inter tuos] See Ep. 2036.
50. Brixius] He had received Epp. 2046, 2052.
53. litterae] Ep. 2065.
2070. 8. Augustinus] See Ep. 2157.
Seneca] See Ep. 2091.
9. epistolarum] Cf. Ep. 1992. 65n.
11. Psalmum] See Ep. 2017.
13. litteris] Not extant.
14. Psalmum quartum] See Ep. 1535.

Hoc tantum in praesentia licuit obruto negociis : alias copiosius. Dominus Iesus seruet amplitudinem tuam reuerendissimam.

Datum. Basil. XI. Cal. Nouemb. An. M. D. XXVIII.

2071. From Adolphus Eicholtz.

Leipzig MS. — Heimbach.
EE. 92. — 23 October 1528.

[An original letter, autograph throughout. The year-date is confirmed by the movements of Felix Rex.]

+

S. P. Profecturus ego non ita pridem ad vindemias in vicum qui Heimbach dicitur, vir longe lateque famigeratiss., incidi itineris mei comitem, ex commendatione precipua Tielmanni a Fossa, communis amici nostri vel singularissimi ; Felicem inquam Regem (alias Polyphemum) Gandaueñ., hominem mehercule, quod mutua ex conuersatione, qua variis de rebus, modo Grece modo Latine modo Gallice modo Italice, ad septimum vsque diem in naui ac diuersoriis commentabamur, comperi, et rerum et literarum et idiomatum seu linguarum haud parum studiosum, peritum, expertum. Hunc igitur vbi a nostro Tielmanno tuum esse tabellarium et ministrum quoque inter ceteros quos habes, probe satis familiarem didicissem, excepi illum mox obuiis (quod aiunt) manibus multo lubentius, tractauique pro virili nostrum per iter longe humanius. Neque potui eam ob causam permittere hunc, quamlibet numerosa aliarum ad te literarum variis e regionibus aduectarum sarcina onustum, absque meis hisce ad tuam reuerentiam nugulis repedare ; quibus ipse meam imprimis incolumitatem significarem, tueque insuper ad Adolphum tuum nouissime epistole (in qua aliquando latius te scripturum recepisti), etsi non satis eleganter, attamen nonnihil responderem extemporaliter. Qua in re tue velim humanitatis fuerit (qua polles amplissime) non stili nitorem, quando mihi παχυτέρᾳ μούσῃ, verum animi erga te mei candorem beneuolenter obseruare, nec non boni ac equi consulere.

Ceterum ad profectionem redeamus. Vbi tandem ad Boniportum applicuissem, Christophorum   telonen, quem tuum noui amicum integerr⟨imum⟩, vna cum Felice conueni, vt is, si per ocium posset, literas ad te daret (Interim Ioannes Flamineus tuus non aderat). Excusans autem se Christophorus ob temporis angustiam, iussit vt se Felix multis modis tibi commendaret cum familiari salutatione. Adhec, ob tui nominis maiestatem, nos vino thelonico optimo, ad nauim donato, honorauit ambos. Denique in nostro Heimbachceñ vico Felicem sumpsi hospicio, quo interea occasio mihi daretur scribendi opportunior. Sed ne impendio loquacior

---

2071. 2. Heimbach] Niederheimbach, on the left bank of the Rhine, 19 ms. above Boppard.

3. Tielmanni] See Epp. 610. 47n, 2068.

4. Felicem] See Epp. 2068. 1n, 2130.

18. epistole] Not extant.

24. Boniportum] Boppard.

25. Christophorum] Eschenfelder ; see Ep. 879. After the name Eicholtz left a gap for the surname, but evidently was not able to recover it.

27. Flamineus] See Ep. 867. 56n.

30. vino] Cf. Epp. 867. 53, 879. 10.

videar, paucis sistam, et aliorum ad te elegantioribus eruditioribusque literis lubens cedam.

Vale igitur, Mecenas noster optime maxime, sospes ac felix Nesthoreos annos, tuumque Δρυόξυλον perpetuo tibi commendatum excipe ac foue, quinimo eidem ceu famulo familiariter precipe.

Ex viculo Heimbach inter vindemiarum occupationes ac strepitus quamcelerrime, decimo calend. Nouembreis, anno a Christi gracia M.D.XXVIII.

Tuus, si quis alius,
Athaulphus Δρυόξυλος Agrippinas.

Noua tam a Felice quam aliorum ex literis habebis vel copiosissima.

Eloquentissimo Desyderio Erasmo Roterodamo, theologorum facile omnium primati, preceptori suo iugiter venerando.

2072. To Erasmus Schets.

Brussels MS. ii. 3012. Basle.
9 November 1528.

[An original letter, autograph throughout, written hastily, so that one word (l. 3) is not finished: in the Royal Library at Brussels. Of its purchase for the Library the late M. Vanden Gheyn, conservator of the MSS., gave me in 1908 or 1910 the following account: 'La lettre d'Erasme à Schets a été achetée dans une vente à Louvain, chez Charles Fonteyn, 27–31 Oct. 1902. Cette vente se composait en grande partie des papiers d'Olivier de Vré, ou Vredius, de Bruges, l'auteur des *Sigilla Comitum Flandriae* ⟨1639⟩'. My recollection is that he added verbally that this was one of a miscellaneous packet of 30 letters, bought together for 30 francs the packet. Probably it at one time formed part of the Nève collection (App. 17 in vol. vi). Ep. 2115. 1 shows that it did not reach Schets.

The year-date is confirmed by the return of Polyphemus.]

Accepi que scripsisti per Polyphemum, rursus quae per Bernardum. Nihil mihi debetur in Anglia preter pensionem quam mihi solet mittere Archiepiscopus Cantuariensi⟨s⟩. Episcopus Londoniensis sepe mittit, sed nihil debet. Item Episcopus Lincolniensis solet mittere quotannis quindecim angelatos, sed ex benignitate, non ex debito. Iussi vt Lodouico a Castro numerarent si quid vellent mittere. Serua pecuniam donec scripsero quid velim de ea fieri. Ac bene vale cum tibi charissimis, amicorum optime.

Datum Basileae .5. Id. Nouemb. An. 1528.

Erasmus tuus.

Honorabili viro Erasmo Scheto. Antwerpiae.

2072. 1. que scripsisti] Not extant.
Polyphemum] See Epp. 2068. 1n, 2130.
1–2. Bernardum] Not otherwise known to me.
2. pensionem] See Epp. 1999. 7n, 2039. 3–5.
3–4. Londoniensis] See Epp. 1726, 1750. 1–2, 1781. 1–2.
4. Lincolniensis] See Ep. 1758. 5n.
6. Iussi] See Ep. 2039. 2n, and cf. Ep. 2115.
Lodouico] See Ep. 1590. 11n; and cf. Ep. 1764. 5–7.

2073. To Haio Cammyngha.

Opus Epistolarum p. 591. — Basle.
N. p. 563: Lond. xvii. 29: LB. 993. — 12 November 1528.

[Between Cammyngha's arrival at Dole and Erasmus' migration to Freiburg in April 1529.

Haio Cammyngha (c. 1510, cf. ll. 57–8—1558) was a Frieslander, and had been a schoolfellow of Viglius Zuichem (Ep. 2101). On 1 May 1528 he joined Zuichem at Dole (VZE. 2; perhaps cf. Ep. 1984. 33–7); but finding so few students there he had now written to ask for admission to Erasmus' household. By Feb. he was installed (Ep. 2108); and so he continued till Jan. 1530 (Lond. xxxi. 57; LB. App. 354), when he wandered off to Italy, and then in July—Aug. visited Louvain and Antwerp (EE. 169; Basle MSS. Goclenii Epist. f. 33, Scheti Epist. f. 28). Erasmus, to whom he owed money, was by that time tired of him; and besides writing of him with acerbity (Lond. xxx. 56; LB. 1205, App. 372), withdrew from publication a letter of 31 Jan. 1530 which had appeared in the *Epistolae Floridae* (J), p. 129. Cf. Lond. xxiv. 26, LB. 1204, and VZE. 44. Cammyngha, unconscious of this feeling, wrote twice in 1533 (Strasburg MS. and EE. 193) to beg Erasmus to come and share his house at Ameland near Leeuwarden. He met his death by violence. See BWN. Gabbema prints three letters (nos. 213–14, 218) of 1541–4.

In April 1922 Dr. M. Schoengen kindly communicated to me notes of some 15 letters addressed to Cammyngha in 1553–6; some of which are in the Rijksarchief, others in the Provinciale Bibliotheek at Zwolle.]

ERASMVS ROTERODAMVS HAIONI CAMINGAE PHRYSIO S. D.

Oportet aut in genesi nostra consensisse quaedam sydera, aut inter genios nostros aliquid arcanae cognationis intercedere, Haio charissime, quandoquidem ex tam breui colloquio, quum tu mihi prorsus ignotus esses, ego tibi non nisi de nomine cognitus, statim in amorem tui sum inflammatus: quod idem accidisse tibi res ipsa nimirum declarat. Id enim ni esset, nunquam literis tam amanter atque, vt ita dicam, ambitiose scriptis expetisses domesticam mecum consuetudinem, quum Dolae tot haberes sodales genere claros, et studiorum societate et morum similitudine iucundissimos. Vetus et vulgatum est, pares cum paribus facillime congregari; hic noua quaedam et arcana vis naturae sit oportet, qualis est in magnete chalybem attrahente. Meis quidem rationibus, ornatissime iuuenis, non perinde congruit conuictor quilibet; siquidem assidui, nonnunquam et iniqui, studiorum labores, tum aetas iam ingrauescens, sed in primis valetudo subinde me admonens mortalitatis, cogunt vt sim homo perpaucorum hominum: quum alioqui mei ingenii sit omnibus per omnia gratificari, si liceat. Verum si mihi non imponit animi de te mei sensus, si non falsam epistola tua repraesentauit tui pectoris imaginem, si vera perscribunt ii qui tuos mores intima consuetudine perspectos et exploratos habent, non grauabor tale ingenium in domesticum recipere contubernium; sperans fore vt nostrae familiolae et ornamento sis et voluptati.

Habes animum meum; nunc tuae prudentiae fuerit ex ipsa re consilium capere, ac dispicere quid maxime conducat tuis commodis: quibus nolim, mi Caminga, quicquam mea causa decedere. Habebis mensam literatis conditam fabulis verius quam ciborum delitiis. Tantum abest a luxu vt non multo lautior sit Pythagorica aut Diogenica, si quando coenabat domi. Dices te in frugalitatis venisse scholam, aut in phiditiis accipi. Nec vlla mihi videtur vita tum laetior tum lautior, quam quum homo iugiter sobrius, et animi

tranquillitate et corporis bona valetudine fruitur, quumque a mensa surgit frugiferis sermonibus suauius acceptus quam epulis, itaque sedata fame, vt nec ventriculus oblatrans sit molestus, nec corpus cibis onustum degrauet animum, si quid vel in studiis vel alias seriae rei sit gerendum.

Quid enim illis conuiuiis aut, vt magis proprie dicam, compotationibus insuauius ? vbi tumultibus inconditis perstrepunt omnia, vbi conuiua cogitur bibere quantum praescribitur, et sibi quisque nocet, vt alterum in noxam pertrahat. Nullus est voluptatis sensus, vbi corpus occupat morbus ; proinde quum mentem prorsus ademerit vinum, quid potest esse suaue ? Vix enim dicas vtrum sit inhumanius, a potu depelli sitientem, an ad bibendum compelli qui non sitit. Vtrum hoc, quaeso te, conuiuium est an potius tormentum ? Omitto nunc rixas et pugnas aliaque flagitia quae secum trahere solet vinolentia ; omitto pecuniae turpe dispendium (nusquam enim perditur indecentius), quanta quamque irrecuperabilis iactura temporis, quo non alius sumptus preciosior. Voluptatem insanam excipit postridie verus dolor, torpet animus, discruciatur stomachus, capitis vertigo molesta est. Nonnunquam et febris succedens poenas exigit intemperantiae ; breuisque voluptas, si tamen ea dicenda est voluptas, diutino luitur cruciatu. Nec desunt vsquam qui melioris indolis adolescentes ad suos mores pelliciant. Dicas illos non ob aliud petisse scholas quam vt aliorum studiis incommodent.

Quo nomine mihi charissimus es, ornatissime Haio, qui cum clarissimis maiorum imaginibus commenderis, quum ampla res familiaris etiam ad luxum, si libeat, suppetat, quum nondum, opinor, ingressus sis annum vigesimum, denique quum Phrysiam habeas patriam, vbi vulgo luxus propemodum laudi datur, frugalitas vitio ; tamen sic abhorres ab istiusmodi vere pecuinis voluptatibus, vt nihil sit tibi frugali sobriaque vita dulcius. Meministi nimirum eo te profectum ad academiam, vt velut e diuite quodam emporio preciosissimis bonarum literarum mercibus locuples redeas domum, ornaturus vicissim generis tui stemmata, plusque lucis additurus quam ab illis accipis. Haec mihi arguunt indolem insigniter probam ac virtuti natam. Quemadmodum non minus vere quam argute dictum est olim, ‘ qui Athenis probus sit, eum oportere insigniter esse probum ’, ita vehementer probum sit ingenium necesse est, quod tam multis vitiorum iritamentis corrumpi non potest.

Hoc animo te praeditum, quum ex multorum quibus domestice notus es, literis simul et praedicatione perspectum habeam, non potui tibi non gratulari ; simulque spem non vulgarem animo concipio, fore vt Phrysiam tuam et literis tuis et moribus reddas celebriorem. Claruit illa magnis ingeniis. Vt enim sileam Canterios et Langios, quid Rodolpho Agricola diuinius ? in cuius gloriam succedit Haio Hermannus, iuuenis nihil mediocre de se pollicens, qui tibi huius laudis lampadem aliquando traditurus est ; nam Viglium, vt

36–7. compotationibus] Cf. Epp. 76. 14, 643. 36n, 1033. 21–2.
67. dictum] See *Adag.* 3053.
74. Canterios] See Ep. 32.
75. Langios] See Ep. 70. 45n.
Agricola] See Ep. 23. 57n.
76. Hermannus] See Ep. 903. 12n.
77. Viglium] See Ep. 2101.

scribis, gaudeo in hoc stadio strenue properare. Haec arguunt non omnino vanum esse quod vulgo narrant, Phrysiam esse felicissimam ingeniorum parentem, sed vitae delicias obstare quo minus multa ad summam virtutem eluctentur. Vix cum alio vicio peius conuenit Musis et Mineruae quam cum luxu et intemperantia.

Itaque cum intelligam tibi nihil esse dulcius literis, si tuo bono fieri poterit, mihi quidem venies hospes tam gratus quam qui gratissimus; venies ad mensam philosophicam atque etiam, si id magis iuuat, medicam. Aliquot prius valitudinarios reddidit prosperiore valetudine: certe, quod surda Nemesi dictum velim, nullus τῶν ὁμοτραπέζων meorum hactenus in morbum incidit. Eos semper habeo paucissimos; nec in aliud quam vt in conuiuiis et horis a sumpto cibo—quibus a vehementiore studio temperare soleo, praesertim a coena, nisi si qua vrgeat necessitas—solitudinis tedium fallam fabularum vicissitudine: quas tamen prorsus ἀμούσους esse non patimur. Horum de numero si tu esse voles, dabo operam ne prorsus huius consuetudinis nostrae poeniteat. Sin ipsa res aliud suadet, illud tibi hac epistola veluti syngrapha persuasum esse volo, quicunque vel te vel me locus habebit, Erasmum esse semperque fore vnum ex his qui tibi bona omnia precantur ex animo: a quo nihil frustra petiturus es, si modo sit eius generis vt a me praestari possit. Bene vale.

Datum Basileae pridie Idus Nouemb. Anno millesimo quingentesimo vigesimooctauo.

[2059]2074. From Jacopo Sadoleto.

Opus Epistolarum p. 886.	Carpentras.
N. p. 839: Lond. xxii. 26: LB. 994.	20 November 1528.
Sadoleti Epistolae, 1550, p. 46 (*a*).	

[Besides the usual sources, this letter is also printed among Sadoleto's *Epistolae*. The extensive variation between the two texts is remarkable: though none of the variants produce any important change in the sense. As H must have been printed from the actual letter received by Erasmus, and *a* from the rough-draft retained by Sadoleto, it is clear that either the text must have been greatly altered when the fair-copy was made for dispatch, or that in printing the *Epistolae* after his uncle's death, Lyons, S. Gryphius, 1550 (*a*), Paolo Sadoleto must have given them the 'correctio et, vt ita dicam, expolitio' which he wished they could have had from their author.]

IACOBVS SADOLETVS EPISCOPVS CARPENTORACTENSIS ERASMO ROT. S. D.

Accepi litteras tuas Basilea Calendis Octobris datas, in quibus erat manu tua adscriptum alteras te eodem exemplo ante dedisse; quas non acceperam. Sed et hae tardius huc allatae sunt; medio enim Nouembri mense mihi sunt redditae. Quas habui, mi Erasme doctissime, omni ratione gratissimas; nam et effigiem tuae eximiae

2074. TIT. *H*: IAC. SADOLETVS, EPISC. CARPENT., DESIDERIO ERASMO ROTHERODAMO S. P. D. *a*. 1. tuas literas *a*. Calend. *a*. 4. mense *om*. *a*.

2073. 79. Phrysiam] Cf. Ep. 1237. 10. 91. a coena] Cf. Epp. 1759. 55, 1805. 284, 1833. 15.

2074. 2. eodem exemplo] Cf. Epp. 1585. 1–2n, 2049. 2–3. ante] Perhaps with Ep. 2049.

virtutis summaeque humanitatis mihi ante oculos totam posuerunt, quam ego soleo et mirari et amare, et tuae erga me singularis beniuolentiae mihi fuerunt testes. Quod enim tantam de salute mea curam sumpseris, atque vsque eo fueris solicitus, quoad habueris certum quid de me factum esset meque in meis locis constitisse cognoueris, amici nimirum animi et egregie beniuoli haec magna est significatio: in qua ne viuam, mi Erasme, si tibi concedo vt in amando sis superior. Multas equidem tuas parteis, atque haud scio an omnium plurimas, ingenii, eruditionis, copiae, dilexi semper et admiratus sum, atque imprimis quod tu ista tanta doctrinae ornamenta ad pietatis studium et ad Christi celebrandum nomen contulisses. Huic vero tuo tanto in me ipsum amori etsi animo sum par, verbis tamen et litteris satisfacere non queo: ita auide cupio exprimere quam me ista deuinciant. In quo mihi stilus et oratio non suppetit; quod tu pro tua prudentia melius omnino concipies.

Sane quod ad me attinet, diuino admirabili beneficio salus tum mihi et incolumitas fuit quaesita, cum viginti diebus ipsis antequam horribilis illa clades vrbi Romae incideret, ex vrbe sum elapsus, itineris ad meam ecclesiam faciendi causa: quo proficisci, et in ea residere quod vitae reliquum esset, relictis caeteris rebus omnibus, iam ante Deo me obstrinxeram. Quam bonam in me voluntatem arbitror vnam tunc idoneam iudicatam, propter quam salus mihi a Deo esset: nam mea quidem reliqua eiusmodi sunt vt mihi misericordia Dei magis quam iustitia sit confidendum. Sed quo ego minus meritus sum, hoc summi eiusdem Dei clementiae et benignitati maior a me debetur gratia. Meas quidem fortunas omneis illa acerba direptione amisi, ipsam etiam bibliothecam, quam Graecis et Latinis libris vndique comparatis referseram. Idque vnum sensi in meis damnis detrimentum, quod et tu graue aestimas et ego agnosco; sed tamen omnia in bonam partem accipienda sunt.

7. soleo *H*: semper soleo *a*. 8. mihi fuerunt *H*: fuerunt mihi fidelissimae *a*. 9. sumpseris *H*: susceperis *a*. 10. de *om. a*. meis *H*: his *a*. 13. sis *H*: me sis *a*. Multas . . . parteis *H*: Multa equidem quae in te sunt *a*. 14. omnium . . . copiae *H*: multo plura quam in quoquam alio *a*. 15. atque *H*: ingenium, eruditionem, copiam: atque illud *a*. 17. sum *H*: ac beneuolentia sum *a*. 18. queo: ita *H*: possum. Dum enim *a*. 19. ista deuinciant *H*: tibi deuinctum putem *a*. in quo . . 20. non *H*: mihi nec stylus nec oratio *a*. 20. pro tua . . . concipies *H*: per te melius poteris existimare *a*. 21. diuino admirabili *H*: admirabili Dei *a*. 21–2. mihi tum *a*. fuit quaesita *H*: est inuenta *a*. 22–3. antequam . . . 24. proficisci *H*: ante miserrimum casum Romae, ex vrbe illa exiui, iter habens ad ecclesiam meam *a*. 25. reliquum esset vitae *a*. 25. relictis . . . 28. Deo esset *H*: constituens: quo quidem voto iam antea Deo eram obstrictus. Nec vero dubito quin recta et grata Deo haec voluntas causa meae incolumitatis extiterit *a*. 28. quidem *om. a*. 29. misericordia . . . confidendum *H*: illius magis misericordia sit opus *a*. 32. illa . . . etiam *H*: acerba mihi vrbis fortuna eripuit. In his ipsam *a*. quam *H*: quam ego *a*. 33. vndique *H*: magna diligentia vndique *a*. 33. Idque . . . 35. agnosco *H*: quae omnium fuit, vt et tu existimas et ipse sentio, iactura grauissima *a*. 35. partem bonam *a*.

---

22. viginti diebus] As the Sack began on 6 May, Sadoleto's departure from Rome may be dated c. 16 April. He arrived at Carpentras on 3 May, seven days after leaving Nice; whither he had come by sea from Civita Vecchia. See Sad. E. 65, 66, 75.

24. ecclesiam] Carpentras.

De Bembo meo nihil est quod labores. Is viuo etiam tum Leone, morbo quodam compulsus, coeli mutandi causa contulit se Patauium ibidemque consedit; et nunc quoque commoratur, totus in litteris et studiis intentus, omnemque habens cum Musis rationem. Quem ego arbitror pangere profecto aliquid, quod laudi ipsi atque famae, aliis non mediocri vtilitati, sit futurum.

Vrbis Romae casum non alterius arbitror eloquentia quam tua satis digne posse deplorari. Incredibile est quantum calamitatis et damni in illius vrbis ruina omni humano generi inuectum sit: in qua etsi vitia quoque nonnulla inerant, maximam tamen multo partem dominabatur virtus. Domicilium certe humanitatis, hospitalitatis, omnisque prudentiae et sapientiae semper ciuitas illa fuit: cuius excidio si qui laetati sunt, ii non homines sed ferae potius immanes sunt existimandi. Quanquam hoc paucis vsu arbitror contigisse, vt aut non doluerint nobilissimae omnium et multo praestantissimae ciuitatis interitum, aut, si furore quodam vsque eo perbacchati sunt vt hoc illi exitium optauerint et calamitatem, nunc saturatis odiis non aliqua sui furoris poenitentia et vicissitudine rerum humanarum moueantur. Sed de his viderit Deus: quos tu quod scribis resipiscere iam videri, cupio equidem vt ita sit, idque precari Deum non desinam; non enim odi illos, quin cupio reuerti ad sanitatem. Sed tamen Deus viderit.

Ego quod te habeo mecum socium huius doloris, quem ex indignissimo casu principis terrarum Vrbis ambo accepimus, neque parum me consolor, et de tua optima mente atque natura praeclarum iudicium facio. Quod vtinam pacis et concordiae communis aliqua ratio duceretur! aliquando esset quod melius nos consolari et recte sperare de omni rep. possemus. Nunc et tu prudentissime scribis, et ego intelligo, omni hac spe, nisi Deo aliter statutum sit, penitus sublata, nihil neque bonis litteris neque studiis pietatis esse loci relictum. Nec tamen propterea deficere animo neque defatigari debemus, quin cuncti qui artibus optimis imbuti et instituti sumus, subueniamus pro sua quisque parte huic tanto damno iacturaeque communi, et in libris nauemus pacis et pietatis opera, si minus in republica et in cetu hominum possumus: in qua quidem actione et ego elaboro, et te video tantam gloriam iamdudum consecutum

38. quodam compulsus *H*: coactus *a*. 39. in *om. a*. 40. intentus *H*: deditus *a*. 41. laudi ... 42. futurum *H*: ipsi laudi futurum sit, caeteris non mediocri voluptati *a*. 43. quem pluribus defles *post* casum *add. a*. 43. quam ... 44. deplorari *H*: digne posse deplorari quam tua *a*. 45. in *H*: ex *a*. 48. comitatis *ante* omnisque *add. a*. et sapientiae *om. a*. ciuitas illa semper *a*. 49. vt scribis *post* qui *add. a*. 52. ciuitatis interitum *H*: vrbis clade *a*. 53. perbacchati sunt *H*: debacchati sint *a*. exitium *H*: exitii malique *a*. et calamitatem *om. a*. 54. furoris sui *a*. 56. videri *H*: coepisse *a*. 57. cupio ... 58. sanitatem *H*: eos reuerti ad sanitatem opto *a*. 59. mecum *om. a*. 59. quem ... 60. accepimus *om. a*. 61. me *H*: ex eo me *a*. praeclarum *H*: egregium *a*. 63. ratio ... consolari *H*: aliquando ratio habeatur: quo melius consolari nosmetipsos *a*. 64. possimus *a*. 66. litteris *H*: literis loci *a*. 66–7. esse loci relictum *H*: relictum iri *a*. 67. neque *H*: aut *a*. 69–70. communique iacturae *a*. 72. gloriam ... 74. posse *H*: iam laudem conse-

37. Leone] † 1 Dec. 1521.

38–9. Patauium] Bembo retired to his Noniana, near Padua, in the summer of 1521.

vt vix iam sit qui te audeat imitari, nedum vt quisquam te assequi posse confidat. Quae enim nos summo cum labore, multo cum tempore, minimeque apta et perfecta elucubramus, tu nullo negocio, breuissimo in tempore, plane expedita absolutaque emittis, vt iam non curae sed naturae orationis tuae nitor et affluentia illa esse videatur. Quo etiam minime mirum tibi videri debet, multos esse tuae laudis obtrectatores et inuidos. Est enim edita in altum laus tua ; neque omnes homines eiusmodi vt magis eos virtus tua ad amorem quam celebritas famae ad maliuolentiam commoueat. Qui tamen abs te contemnendi sunt, neque nauci faciendi ; non enim digni sunt quorum propter improbitatem animus tuus vel tantulum perturbetur. Ego, sicut et amor erga me tuus et mea natura et officia amicitiae postulant, semper futurus sum et tuarum clarissimarum virtutum fautor et dignitatis ac nominis praecipuus amator. Vale.

Carpentoracti, duodecimo Calendas Decembris Anno Millesimo quingentesimo vigesimo octauo.

2075. To Nicholas Vesuvius.

Bremen MS. Man. a. 8, no. 7. ⟨Basle.⟩
⟨c. November 1528.⟩

[An original letter autograph throughout, except the address which is by a secretary : in the Town Library at Bremen. Evidently later than Ep. 2053, in which the proposal for the privilege is first made ; but before the letters of 23 December, which Ant. Bletz carried at a date later than was expected. Only an approximate date is possible, as there is no indication of the messenger.]

S. P. Quod scribis fuisse confectum negocium de priuilegio, non satis intelligo, nisi forte dicis confectum quod fortiter pernegatum est. Si nihil est spei, nolim vos ea causa fatigari. Si quid est spei, scire cupio. Obmurmurant quidam quod Erasmus manum admouerit. Vtinam alius admouisset manum ! nam hic labor vereor ne me enecet. Tantum est mendarum in hoc autore, qui finem nullum habet. An alius facturus hoc fuerit doctius nescio : vix opinor esse quenquam qui tantum tedii fuerit deuoraturus. Nulla addo scholia, quemadmodum feci in Hieronymo. Tantum tollo mendas. Vbi licuit, digero materias in ordinem et indico que sint aliena. Nihil est igitur quod meam manum vereantur.

cutum esse vt non modo assequi te sed vix imitari quisquam *a*. 74. Quae . . . 75. elucubramus *H* : Nam quae nos multo cum labore, longo tempore, rudia tamen et imperfecta facimus *a*. 76. emittis *H* : lucubraris *a*. 77. curae . . . 78. videatur *H* : in te curae sit, sed naturae, orationis ille nitor et verborum sententiarumque incredibilis vbertas *a*. 79. obtrectatores tuae laudis *a*. 80. homines *om*. *a*. tua *om*. *a*. 81. commoueat *H* : adducat *a*. 82. sunt . . . faciendi *H* : et nihili faciendi sunt *a*. 83. propter . . . 84. perturbetur *H* : vel habeatur mentio *a*. 84. meusque vicissim erga te *post* tuus *add*. *a*. 85. officia *H* : imprimis officium *a*. postulat *a*. 88. Carpentoracti . . . 89. octauo *H* : XII. Calend. Decembris, M. D. XXVII. Carpentoracti *a*.

2074. 76. expedita *H* : expolita *a*.

2075. 1. priuilegio] Cf. Ep. 802. 10n. 35n, 1309. 42–58.
4. Obmurmurant] Cf. Epp. 1271. 6. autore] Augustine : see Ep. 2157.

Beraldus agit Aureliae: cui scripsi. Commendo me domino Praesuli. Per Antonium scribam copiosius.

Ornatiss. viro Nicolao Vesuuio, episcopo Lindonien⟨si⟩ a sacris.

2076. From Martin Lypsius.

Breslau MS. Rehd. 254. 100. ⟨Lens Sainte Croix ?⟩
Horawitz v. 90. ⟨December⟩ 1528.

[An original letter, autograph throughout. An approximate month-date may be conjectured from ll. 1–2. For Lypsius' present residence see Ep. 2026. 8–9.

In Erasmus' Ambrose of Aug. 1527 (Ep. 1855) the list of contents for vol. iv announces four books of *Interpellationes*; but in the text there are only three, numbered i, iii, iv. It announces also one book of the *Apologia Dauid*, with no mention of a second.

Lypsius reports here that he has sent to Goclenius ⟨at Louvain, for transmission to Erasmus at Basle⟩:

1. a copy of what he considered to be book ii of the *Interpellationes*, derived from a MS. belonging to a certain Pascasius, with variants from another MS.
2. collations, no doubt from the same MSS., for the other three books; based upon a printed edition of Ambrose with numbered pages, presumably Erasmus'.
3. a copy of a second book of the *Apologia Dauid*, together with collations of book i.

Erasmus doubted the ascription to Ambrose, but printed the two new books in a miscellaneous volume, *De pueris instituendis*, Sept. 1529. His preface (Ep. 2190) makes no mention of the MSS., nor, perhaps in deference to the wish expressed in ll. 34–5, any acknowledgements to Lypsius. In a letter of 1531–2 (Horawitz iii. 7) Lypsius tried again to persuade him that the missing book ii of the *Interpellationes* was the one he had found, now in three or four MSS.; but Erasmus refused to be convinced, and the next Froben edition of his Ambrose, 1538, still shows only three books. Lypsius' two finds appear in the same vol., iv, but separate from either *Interpellationes* or *Apologia*. Later editors, however, agree with Lypsius; and the former of his new found books appears now as book ii of the *Interpellationes*.]

S. P. Haec misi ad Goclen⟨ium⟩ circa secundam Dominicam aduentus Domini. Boni consule, vt soles. Sciamus, oro te, vt valeas, quid agas.

Modus legendi in secundo lib⟨ro⟩ Interpell⟨ationum⟩:

Pasc. (nosti hominem); *al.* aliud exemplar. Reliqua clara sunt.

Modus legendi in iis quae castigaui in caeteris tribus lib⟨ris⟩ Interpell⟨ationum⟩. Primum describitur numerus paginae. Postea nonnunquam additur 'ver. a prin. cap.', id est versu a principio capitis &c.: tumque incipiendus est numerus a principio capitis. Aliquando additur numero paginae 'ver. a fine cap.': tumque a fine capitis ordiendus est numerus, vt ad versum designatum absque errore pertingas. Plerumque leges 'Pag. &c., versu &c.', interdum 'Pag. &c., versu a fine paginae': et opinor te satis intellecturum quomodo numerare oporteat.

Quid magni fecissem si misissem lib⟨rum⟩ secundum, reliquis

2075. 12. Beraldus] See Ep. 925; and, for his connexion with the Langres circle, Ep. 1612 introd. Ringelbergius (Ep. 2058. 4n) met him at Orleans in the autumn of 1529. Erasmus' letter to him mentioned here is not extant.

13. Praesuli] Boudet: see Ep. 1612. Antonium] See Ep. 1784. 1n; and for the date of his departure cf. Epp. 2077–9.

2076. 1. secundam Dominicam] 6 Dec. 1528.

5. *Pasc.*] Probably Berselius (see Ep. 674 introd.: but cf. Ep. 1437. 29n): at Lens Lypsius would be within reach of Liège.

tam deprauatis ? Sed super caeteros primus lacer erat. Nunc, vt nihil aliud, certe castigatiores exibunt hi libri quam prius, nec deerit secundus. Igitur, vt dixi, boni consule, et vale.

Hoc eodem tempore, eodem nuncio, deposui apud Goclen⟨ium⟩ secundum lib⟨rum⟩ Apologiae Dauid et ea quae castigaui in primo Apologiae libro. Erat quidem primus ille (qui hactenus putatus est esse solus) castigate admodum editus, sed non dubito quin saltem aliqua tibi placebunt ex iis quae annotaui. Verum hunc secundum lib⟨rum⟩ Apologiae non clausi in modum caeterorum quae tum misi, sed solum inuolui. Et scio Goclen⟨ium⟩ non missurum eam Apologiam, nisi oportuno dato nuncio, quem audeat libere ea sarcina onerare. Reliqua, ni fallor, per quemuis ad te dabit, quod formam habeant epistolarem.

Forte miraberis quod de secunda Apologia loquar, quum hactenus vna solum fuerit, nec quisquam de secunda meminerit. Contra haec nihil aliud dixero, nisi vt ipse periculum facias. Nullum ferme tam germanum videtur mihi esse opus Amb⟨rosii⟩ quam illa Apologia. Magnitudine superat secundum lib⟨rum⟩ Interpell⟨ationum⟩.

Vale ex animo dilecte Eras⟨me⟩, et vide ne nostri vllam mentionem facias apud Pascasium. An. M. D. XXVIII.

Tuus ex corde Lyps⟨ius⟩.

Vt numerum scriberem paginarum et versuum, petiui a Goclen⟨io⟩ vt mihi commodaret suum Amb⟨rosium⟩, idque tui gratia. Fecit, sed, vt intellexi, grauate. Nec mirum ; metuebat enim ne ferendo et referendo lederentur. Aequum esset vt magnas illi agerem gratias, sed nequeo. Tu in hac parte meo fungere officio, si placet.

Insigni sacrae theologiae professori Des. Erasmo Roterodamo, Basileae agenti. Basileae.

[2066]2077. To Louis Berquin.

Opus Epistolarum p. 797. Basle.
N. p. 760 : Lond. xx. 99 : LB. 997. 23 December 1528.

ERASMVS ROT. LODOVICO BERQVINO S. D.

Etiamsi Nosoponus Erasmi personam gereret, nihil erat quod stomacharetur Budeus. Nec satis admirari possum istam iudiciorum peruersitatem. Hanc febrim nobis misit Italia, ne qua pars esset rerum immunis a dissidiis. Excussi Roma Galliam inficiunt, ac futurum arbitror vt ex vna haeresi plures nobis gignant. Itaque est animus post Pascha proximum studiis ferias indicere, praesertim defuncto Frobenio.

Parum feliciter cessit quod epistola quam tibi familiariter scripseram, nec Brixio communicaram nisi pressuro apud se, sic per omnium manus volitet vt aedita videri possit. Vix adducor vt

2077. 3. Hanc febrim] Cf. Ep. 2047. 18.
4. Excussi Roma] As Albertus Pius had been ; see Ep. 1634 introd.
6. Pascha] 28 March 1529.
ferias] Evidently Erasmus was looking forward to the completion of Augustine : see Ep. 2157.
8. epistola] See Ep. 2021. 1n.
9. Brixio] Cf. Ep. 2047. 26–9.

credam Iacobum Tussanum tam stolidi tamque agrestis esse ingenii, vt tam nihili ob rem maledicis versiculis debacchari velit in nomen hominis a quo nunquam verbo laesus fuerit. Sed multo magis admiror τὸν Ἕλληνα, si carmina sunt illius quae ipsi tribuuntur : nisi forte student inire gratiam apud Sutores et Beddas.

Equidem te, mi Berquine, non possum sic amantem non redamare ; sed tuus iste amor, vtcunque excusas, me non ferenda grauat inuidia. Ostentas litteras meas, quibus tecum in aurem ῥητὰ καὶ ἄρρητα communico. Praedicas me non fore mutum. Istis iritamentis, mihi crede, non erat opus suapte sponte plus satis accensis. Animi tui fiduciam amarem, nisi viderem tam infelicem. Hactenus omnia tua cesserunt in diuersum. Aedidisti victoriam me dissuadente : vide vt cesserit. Versiunculis illis tuis, quam existimabas vnicam esse viam placandae inuidiae, quaeso, quid profectum est ? Vnicus episcopus coepit meliuscule de me sentire. Quid actum epistola ? quid exhibitis Duodecim Propositionibus ? Ista nihil aliud sunt quam iritamenta crabronum. Habes ad omnia bonas ac fortes rationes, sed vtrique nostrum parum prosperas. Maluisti victoriam speciosam quam celerem. Faueo tuae fiduciae, sed aut ista te fallet aut me fallet augurium.

Satis odoror ex amicorum litteris Beddaicos aliquid atrox moliri. Argumento est, quod ille pridem amicus minis eorum conterritus non audet quicquam ad me scribere.

Apud Louanienses nunquam exiit aedictum aduersus mea Colloquia. Vanus igitur fuit is rumor. Iamdudum hoc priuatim agunt, ne praelegantur in collegiis solenniter, idque in gratiam monachorum.

Accipio Beddam in actu publico, quam 'resumptam' vocant, honorificam fecisse mentionem, primo loco Lutheri, secundo Erasmi, tertio Fabri. Vt nihil pudet ! Sic ornatus incedit et triumphat resumptis, quasi mundus non habeat nisi fungos. Audio Fabrum clam subduxisse sese, sed arbitror rumorem esse vanum.

Amici anonymi nec libellum nec epistolam vllam accepi. Simon Rychuinus, quem opinor tibi notum, retulit de quodam Gandauo qui strenuum virum praestiterit in hoc tumultu Beddaicorum. An is sit nescio. Si misisti, demiror te non addidisse per quem miseris.

Alberto Pio respondebo, sed epistola tantum. Demiror quo con-

23. Versiunculis *coni. Herminjard, secundum Ep.* 2188 : Versiculis *H.* 32. eorum *scripsi* : rerum *H.*

---

11. Tussanum] See Ep. 810. 450n : a devoted adherent of Budaeus. Erasmus subsequently wrote to expostulate with him (Ep. 2119).

14. τὸν Ἕλληνα] Jo. Lascaris : see Ep. 2027. 27n.

18. litteras] Cf. ll. 8–10.

22. Aedidisti] in a 'scriptum' (Ep. 2158) or a 'libellus triumphalis' (Ep. 2188) ; celebrating his victory in 1526. No such book is known.

25. episcopus] In Ep. 2188 he is described as 'non malus sed illiteratus'; but I cannot identify.

26. Propositionibus] See Ep. 1875. 95n.

31. litteris] See Ep. 2027.

32. amicus] Very likely Faber Stapulensis : cf. Ep. 2052. 15–16.

minis] Cf. Ep. 1650[a]. 16n.

34. Apud Louanienses] This repeats the statement of Ep. 1697. 23–5. The last sentence of the first note there on l. 24 is to be deleted.

35. Iamdudum] See Epp. 1296. 24n, 1537. 27n.

43. Rychuinus] A Cologne physician ; whose extant correspondence with Erasmus begins on 1 Jan. 1530 (EE. 119).

Gandauo] I have no clue.

silio spargat eum libellum. Nam in me impudentissimis argumentis causam agit, et agit hostiliter, docere laborans me fuisse occasionem, causam, autorem et principem totius huius negocii. Quod idem agit Aleander in suo Racha, demirans me adhuc spirare, quum in Germania tot hominum milia sint trucidata ; nec me fugit Alberto cum Aleandro necessitudinem esse intimam. Aduersus Lutherum sic gerit rem vt videatur colludere cum aduersario.

Quod te offendit in Psalmo nihil est. Neque enim aeternam salutem petimus a quoquam hominum, sed a solo Deo, vtcunque sanctorum suffragiis adiuuamur.

Audio Budaei libros excudi De phrasibus linguae Graecae, ad quod illum frequenter hortatus sum ; et sane gaudeo. Illic audio fieri mentionem mei. Si digna doctis ciuilitate id agit, me nihil offendet. Sin secus, quod non arbitror, cuperem quamprimum exemplar : haberet ante Pascha talionem, sed quae nostram amicitiam non dirimat.

Si quid erit quod me scire voles, mitte aliquem nostro sumptu, aut ita conductum vt isthic accipiat coronatos duos, hic totidem : sed cura vt a caeteris item amicis efflagitet litteras.

Carolus Vtenhouius, re vera talis qualem praedicas, mihi suo conuictu magno solatio est : vtinam parem ex meo capiat vtilitatem ! Hae litterae maturius ad te venissent, nisi Antonius supra omnem expectationem distulisset abitum. Bene vale.

Datum Basileae, decimo Calend. Ianuarii Anno M. D. XXVIII.

2078. To Andrew Zebridovius.

Opus Epistolarum p. 798. Basle.
N. p. 761 : Lond. xx. 100 : LB. 996. 23 December 1528.

[Contemporary with Epp. 2077, 2079 ; with which it is in exact sequence in H. Zebridovius had been in Paris since the autumn (Ep. 2065. 21n).]

ERASMVS ROT. ANDREAE ZEBRIDOVIO S. D.

Ornatissime iuuenis. Non minima ex parte nobis tui desiderium mitigauit, quod intelligo tibi et iter et Lutetiam fuisse prosperam, praesertim quod scribis studia tua felicius isthic quam hic solent succedere : quod ego sane futurum augurabar. Habet enim ista ciuitas viros non paucos exquisita doctrina praeditos. Dicas Musas omnes armorum fremitu Italia depulsas, in Galliam commigrasse. Nec dubito quin huc summis viribus incumbas, ne frustra tam locuples litterarum emporium adisse videaris. Quanquam hic quoque nunc, nescio quo fato, profitentium vocibus perstrepunt omnia.

2077. 57. *N* : Audeo *H*.

2077. 50. Racha] See Ep. 1717. 33n.
52. necessitudinem] Cf. Ep. 1987. 4–8.
54. in Psalmo] Perhaps the recently published *Interpretatio* on Ps. 85 : see Ep. 2017.
54–5. aeternam salutem] This position is there clearly expressed ; see pp. 10, 76 of the Froben edition, Aug. 1528 (LB. v. 508c, 522c).
57. Budaei] Cf. Ep. 2052. 5–7.
66. Vtenhouius] See Ep. 2093.
68. Antonius] See Ep. 1784. 1n ; and cf. Epp. 2078,9.
2078. 9. profitentium] Cf. Ep. 2079. 38–9.

Glareanus iam magis tuus est quam antea fuit. Conciliauit vos illa concertatiuncula, vt interdum ex malo principio magna nascitur gratia. Non est quod excuses silentium tuum. Epistolam ad Carolum Vtenhouium datam, mihi quoque scriptam interpretor. Accessit alius conuictor non illepidus. Carolo male conuenit cum aestuariis.

De reditu ad nos tuo an ludas nescio. Quando te dimittet Lutetia, quae solet hospitibus magis ac magis adlubescere, postea quam illos semel suis odoribus expleuerit? Attamen si id tuo bono fieri poterit, venies nobis gratior quam vnquam fuisti: certe me non habebis hospitem deteriorem, fortassis aliquanto commodiorem, quod memet breui excutiam ab hisce laboribus. Miror e Polonia ne syllabam quidem: tu si quid habes, imparti.

Quod serius accipis hanc epistolam, in causa fuit Antonius, qui diutius solito atque opinione nostra distulit abitum. Iubent te saluere Berus, Bonifacius, Hieronymus, Glareanus reliquique tui studiosi. Quaeso ne graueris Martino Dambrofskio nostro meis verbis multam salutem dicere. Tu fac quam optime valeas.

Datum Basil. decimo Calen. Ianuar. Anno M. D. XXVIII.

[2069]2079. To Daniel Stibarus.

Opus Epistolarum p. 798. Basle,
N. p. 762: Lond. xx. 101: LB. 1081. 23 December 152$^{8}_{9}$.

[Besides the connexion with Epp. 2065, 2069, the interpretation of the year-date is shown by the appearance of this letter in the *Opus Epistolarum* (H): where it follows Epp. 2077, 2078 immediately. In Dec. 1529 Erasmus was at Freiburg.]

ERASMVS ROT. DANIELI STIBARO S. D.

Age, mi Stibare, sic perfrica frontem vt subinde festiuissimis simul et humanissimis litteris animum nostrum recrees, 'nihil veritus' Erasmi maiestatem, vti scribis. Sunt enim quidam tam verecundi vt pudore deterreantur ab officio. Quid autem mihi debet esse gratius epistolis quae mihi suauissimum amicum referant, absentisque desiderium leniant? Nam te mihi vix bene notum casus abstulit. Hic certe tuus pudor, alioqui tum aetatem istam, tum nobilitatem mire decens, mihi damno fuit: per quem factum est vt te serius cognoscerem, dum ob quorundam compertam improbitatem omnes habeo suspectos istius ordinis.

Itineris tui tragicocomoediam lepidissime nobis depinxit Philippus Montanus: qui mihi posthac futurus est multo charior, quod tibi

2078. 14. alius conuictor] Hub. Barlandus; see Ep. 2079. 61–4, 2081.

18. odoribus] Cf. Epp. 80. 45, 103. 11; and Faustus Andrelinus' *Querela Parrhisiensis pauimenti* (Ep. 44. 31n).

21. e Polonia] Erasmus was expecting answers to his letters of August (Epp. 2030–5). They arrived later, but are not extant. He replied in June (Epp. 2173–8).

25. Bonifacius] Amerbach. Hieronymus] Froben.

26. Dambrofskio] A young Pole whom Cricius (Ep. 1629) had sent as 'conuictor' to Zebridovius on his travels. His extant correspondence with Erasmus begins in July 1530.

2079. 3. vti scribis] Ep. 2069. 11: but *maiestatem* is not there.

9. quorundam] Eppendorff's conduct had made him suspicious of all knights.

12. Montanus] See Ep. 2065.

tantopere placuit suis, vt scribis, officiis. Prudenter tu quidem, qui vt Gallice discas, in garrulitatis scholam immigraris, tonstrinam, vbi Pythagoricam ἐχεμυθίαν aliquandiu serues. Quid enim illic aliud esse potes quam auditor ? Quanquam vna puella Galla ad linguae facultatem non minus conferet tibi quam triginta viri. Certissima ad profectum via est praediscere nominum et verborum inflexiones, mox ad libros bene Gallice loquentes ; sed adhibito magistro, siue malis magistra. Me autore nonnihil et Graecitatis asperges studiis tuis, vt ad tuos redeas τετράγλωττος. Quod teipsum manumiseris, et probo et gaudeo. Interim fac tibi viuas, dum licet.

Reliqua quae tu copiose disseris de nostra necessitudine deque tua in me perpetua beneuolentia, quanquam erant superuacanea, praesertim apud me qui tot argumentis tuum erga me studium habeam perspectissimum, tamen erant vehementer iucunda. Laetor enim mihi subinde refricari memoriam tam singularis amici, cuius accessione puto non leue momentum additum meae, si qua est, felicitati. Praeter animum mutuum et officia literarum nihil abs te requiro, iuuenis ornatissime. Tu tamen abundantia quadam amoris, praeter id quod est in amicitia praecipuum, etiam fortuita nescio quae minitaris : quasi parum sit quod hinc abiens aureum amoris tui pignus apud me deposueris. Quicquid est igitur istius sponsionis, totum tibi remitto. Vis augere tuam in me beneuolentiam ? Fac teipsum optimis disciplinis quam ornatissimum cumulatissimumque reddas. Posteaquam enim amicitiae iure meus esse coepisti, mihi iudicaturus sum accessisse quicquid bonorum tibi accesserit.

Ac ne prorsus nescias quid hic agatur, Basileae publice profitentium tumultu perstrepunt omnia. Tantus prouentus subito erupit. Inter hos est Ioachimus Antuerpianus, huic rei natus. Medicus quidam senex in publica professione docuit quod esset testamentum Christi. Quum ego semper putarim illud esse, ‘ Pacem meam do vobis ’ &c., ille commonstrauit esse τὸ ‘ Crescite et multiplicamini et replete terram ’ ; magnoque stomacho debacchabatur in continentes, praecipue monachas, quod fundi tam boni non colerentur. Ex retento semine nasci syncopes et capitis vertigines aliasque mentis alienationes, quibus nunc passim laboratur. Haec noster Silenus, breui, vt aiunt, ducturus monacham, ne laboret capitis vertigine.

Alius eiusdem professionis dedit aliam fabulam. Habebat puellam ob terrores nocturnos ; eam sacerdos quidam ad se pellexit. Medicus cum literis amatoriis nihil proficeret, spargit rumorem puellam sacerdoti ductam vxorem. Sacerdos metuens ne rumor ille detrimentum adferret censui (nam erat, aut certe videri studebat, catholicus), trahit medicum ad iudices. Recitatae sunt epistolae amatoriae magno et iudicum et circumstantium risu, in quibus misere querebatur se puellae desiderio sic exanimari vt nec cibum

32. hinc *N* : hic *H*.

13. vt scribis] See Ep. 2069. 22–4.

21. manumiseris] By sending the boys to school.

32–3. aureum . . . pignus] Perhaps a gift of money ; for there is no gift from Stibarus among the gold plate in Erasmus' inventory of 1534 : Basle MS. C. VIa. 71.

38–9. profitentium] Cf. Ep. 2078. 9.

40. Ioachimus] Ringelbergius ; see Ep. 2058. 4n.

50. Alius] but cf. ll. 68–9.

nec somnum capere posset. Quid múltis? Vicit sacerdos, medicus ad palinodiam adactus est, nimirum bis victus, nec Venere propicia nec Mercurio.

Accessit Carolo Vtenhouio lepidus congerro, quod sane gaudeo; medicus vt eruditus, ita mire comicis moribus. Si nomen quaeris, Hubertus est; si patriam, Berlandus. Itaque risu minimeque tetricis fabulis aliquam diei partem fallimus.

Libebat diutius tecum confabulari, charissime Daniel, sed in pistrinum retrahit Seneca, qui me tantum non enecat labore nunquam satis exhausto. Cupio te quam optime valere.

De medico perperam acceperam. Non sunt duo, sed vnus vtramque saltauit fabulam. Serius accipis has literas: Antonius fuit in causa, qui praeter solitum distulit abitionem. Etiam atque etiam vale, Stibare charissime.

Datum Basileae 10. Cal. Ian. Anno M. D. XXIX.

2080. To Albertus Pius.

Epistolae Floridae p. 137. Basle.
K. p. 141: N. p. 1057: Lond. xxvi. 66: LB. 995. 23 December 1528.

[Erasmus was no doubt moved to write this letter by the information received from Berquin in Ep. 2066. 60–67: cf. Ep. 2077. 46–49.]

ERAS. ROT. CLARISS. CARPORVM PRINCIPI ALBERTO S.

Vt libellus tuus mihi redditus est, Alberte princeps clarissime, protinus coeperam Responsionis nescio quid σχεδιάζεσθαι: sed interim Romae ruentis fragor animos omnium perculit. De te varius rumor ferebatur; et si maxime constitisset vbi locorum ageres, nullum erat iter epistolis peruium. Nuper ex amicorum litteris accepi te apud Regem Christianissimum legatione fungi, eumque libellum per multorum manus circumferri, minimumque abfuisse quin fuerit per typographos euulgatus. Id ipse iamdudum curaturus fueram, si quos forte vel tui nominis autoritas, vel disputationis aequitas, vel dictionis suauitas ad meliorem mentem incantare posset, ni tam atrociter tamque pertinaciter me vrgeres. Cum enim capitale sit quod intendis, non magni refert quanta sit orationis ciuilitas: veluti si cui princeps honorifico sermone mortem denunciet. Atque vtinam in eum campum me prouocasses, in quo licuisset solo ingenii aut eloquentiae periculo tecum congredi! Satis magnam gloriam duxissem cum Alberto certasse, etiam si victus discederem. Nunc talem causam impingis vt, si obticescam, capitalem agnoscam: sin respondeam, primum vix id queam sine tuo dolore; deinde rursus Camarinam moueam, quam satius erat non tangere, rebus alioqui plus satis vndique exulceratis. Quod superest, moneo ne

2080. TIT. CLARISS. . . . ALBERTO *J*: ALBERTO CARPORVM PRINCIPI *N*. 17. capitalem *J*: capitale crimen *K*.

2079. 61. Vtenhouio] See Ep. 2093.
63. Berlandus] See Ep. 2081.
66. Seneca] See Ep. 2091.
2080. 1. libellus] The *Responsio paraenetica* of 15 May 1526 (Ep. 1634 introd.); which reached Erasmus in the summer of 1526 (Ep. 1744. 130).
3. Romae ruentis] In May 1527.
8. euulgatus] It was published by Badius 7 Jan. 1529; cf. Ep. 2108.

praecipites aeditionem libelli ; aut si non vis istuc operae perdere, mitiga partem qua mecum agis.

Si hic γραμματοφόρος vel triduo priusquam abiret mihi denunciasset, relecto libello tuo misissem Responsionem meam ; verum id faciam breui per alium, si quis certus occurrerit. Ea lecta statues pro tua prudentia quod iudicabis in rem vtriusque fore. Vix quicquam tutum est litteris committere. Verum si vel coram daretur colloqui, vel in his regionibus ageres tu, aut omnino me fallit mea de te existimatio, aut Erasmum tuo fauore subleuandum putares potius quam aliorum recinendis calumniis grauandum. Bene vale.

Datum Basileae x. Calen. Ianu. Anno M. D. XXVIII.

2081_{2172} From Hubert Barland.

Breslau MS. Rehd. 254. 18. **Strasburg.**
EE[2]. 69. **30 December 1528.**

[An original letter, autograph throughout : first printed in *Bibl. Belgica* ii, B. 291. In view of Barland's movements the year-date can hardly be interpreted as 152 8/9 ; and the end of Ep. 2172 appears to allude to this letter.

Hubert Barland was a Zeelander, nephew of John of Borsselen (Ep. 291) and cousin of Adr. Aelius Barland (Ep. 760. 14n). In the autumn of 1528, leaving France from fear of an outbreak of war, he came to Basle and spent some time with Erasmus (Ep. 2078. 14n). There appears to have been some acquaintance between them ; perhaps earlier at Louvain, for Vives too had been his teacher. At Basle he made the acquaintance also of Albanus Torinus. About Christmas he went on to Strasburg ; where on 17 Feb. 1529 he edited the *Medicinales Epistolae* of Jo. Manardus (Ep. 1587. 288n), a book which Erasmus had recommended to him, printed by Jo. Schott. In 1532 he published at Antwerp a *Velitatio* with Arnold Nootz, professor of medicine at Louvain, defending against the older physicians the Greek medicine he had learnt at Montpellier. He was then living at Namur. In Oct. 1533 he addressed to John Fevinus (Ep. 1012) a Latin translation of Galen's *De paratu facilibus*, Antwerp, Jo. Grapheus : from Veere, where he was physician to Ant. of Bergen (Ep. 760). His next publication was an *Epistola medica*, Antwerp, Jo. Steelsius, 1536, on the virtues of distilled waters and about the death of his cousin Adr. Aelius in Sept. 1535. Maittaire, *Annales typographici*, 1725, iii. 323, describes a Latin version by him from Basil, *De agendis Deo gratiis sermo et in Iulittam martyrem*, Louvain, R. Rescius, June 1541 : with a preface to Maximilian of Burgundy (Ep. 1859), from which it appears that Hubert had been married and had recently lost his wife. A later trace of him is in a volume of Chr. Oroscius' Annotations on the translators of Aetius, Basle, R. Winter, March 1540 ; into a copy of which, now in the British Museum (541. e. 16), is bound up an autograph letter from him to Peter Morbecanus, an Antwerp physician, dated 1 Aug. 1544 from Veere.]

Pessime perdat Iupiter καὶ τὴν πέμπτην οὐσίαν καὶ τὴν ἀστρολογίαν, quarum caussa nihil non et sumptus facio et laboris perpetior, nec tamen promoueo vt expectabam. Nescio similiter quid parentibus meis imprecer, qui me tardius semper respondendo mittendoque argento tenuere perpetuo suspensum toto hoc quo peregrinor tempore ; qui nisi in caussa essent, vix haesissem hic tamdiu. Abest octo milibus passuum nec plus eo Tubinga, vbi publice profitetur nostri saeculi in mathematicis decus, Ioannes Stoffelerinus : quo dudum

2080. 24. relecto *N* : relicto *J*. 31. Ianuarii *N*.

2081. 1. πέμπτην οὐσίαν] Cf. Ep. 225. 11–14.
8. Stoffelerinus] Jo. Stöffler (10 Dec. 1452—16 Feb. 1531) of Justingen in Swabia. On 21 April 1472 he matriculated at the newly founded University of

abiissem, nisi mittendae ab amicis ad me literae prohiberent discedere quoquam longius. Incaluere mihi ita pedes, vt quieturus non sim, donec vel reperero qui expectationi meae faciat satis, vel in perpetuum me nidum nunc coniecero, e quo euolare postea integrum satis non sit. Neque hoc ita dictum velim, quod mihi in totum hic tempus pereat, sed non, quam gestit animus, promoueam.

Nudiustertius venit ad nos pusillus ille, mihi tum notissimus tum charissimus etiam amicus. Heri literas tuas singulis reddidimus. Vnicus Effendorpius in hodiernum diem inuitauit nos ad prandium. Pusillus ille hodie sub horam septimam abiit hinc Haganoam ob repertos itineris commodos sodales. Mansi itaque, dubius quid agerem, solusne irem pransum cum Effendorpio. Impulerunt eo animum dubium amici hic aliquot tuae dignitatis studiosissimi, noster Erasme, vt irem ; qui subuerebantur ne grauius ille ferret inque sui iudicaret fieri contemptum, si altero illo nunc profecto nec ipse comparerem, quum sciret nos Erasmici nominis amantissimos. Adii itaque hominem ; quocum sumpsi prandium, exceptus βασιλικῶς. Tui facta inter nos mentio, ita sum de tua ista dignitate locutus, vt nunquam visus sit mihi prae se ferre quidquam animi erga Erasmum minus amici. Inter reliqua narrauit et illud, expectare se in dies responsum : quo accepto migraturus sit vel in Gallias vel in Principis sui aulam.

Sed nimis iam multa. Scribam alias saepius, modo non sim inconditis meis literis molestior. Commendo me semper tuae dignitati, nostra anima, Erasme, cuius tam sum amans quam qui amantissimus. Praecor Deum optimum maxi⟨mum⟩ vt tuam praestantiam seruet nobis diu incolumem.

Vale foelicissime ex Argentina tertio kl. Ianuarias Anno a Christo nato 1528.

Tui nominis amantissimus Hubertus Barlandus.

Summo theologo et reipub. literariae antistiti, D. Erasmo Roterod., ⟨praece⟩ptori plurimum semper obseruando. Basileae.

20. prasū *MS.*

Ingolstadt, his home being then at Blaubeuren, near Ulm. About 1477 he was appointed parish priest of Justingen ; and there he carried on his mathematical and astronomical studies (cf. RE. 81, 90), making clocks and instruments and compiling almanacks (CPR. 23). In 1511 he was appointed professor at Tubingen, and in 1522 rector. His most important works are *Elucidatio astrolabii*, Oppenheim, Ja. Köbel, 1512–13 ; *Calendarium Romanum magnum*, ibid., 24 March 1518 ; and, posthumously published, *Ephemeridum Opus*, Tubingen, H. Morhart, 1 Sept. 1531 ; and a commentary on Proclus' sphere, ibid., 1534. In the two latter are woodcut portraits of him, one giving him 79 years. Melanchthon dedicated to him an oration *De artibus liberalibus*, Hagenau, T. Anshelm, July ⟨1517⟩ ? (ME. 6) ; and Seb. Munster was his pupil (CPR. 39).

See a life by J. C. A. Moll, Lindau, 1877 ; and ADB. xxxvi. 317.

15. pusillus ille] Perhaps Felix Rex Polyphemus (Ep. 2130) ; who in the Colloquy *Cyclops* (LB. i. 831F) seems to be represented as small.

29. responsum] Perhaps to the letter of expostulation mentioned in Epp. 2086, 2087. 1.

30. Principis sui] Duke George of Saxony.

APPENDIX XX

BOOKS ORDERED BY ERASMUS

Basle MS. A. IX. 56. ⟨Basle.⟩
⟨1525 ?⟩

[An original paper, autograph throughout: on an unnumbered leaf in the miscellaneous packet which contains Erasmus' scholia on Jerome (Ep. 326). It may be dated conjecturally after, or shortly before, the appearance of the Aldine Galen (Epp. 1594. 107n, 1628. 3); but before Sept. 1526, when Erasmus thanks Franc. Asulanus for a present of that edition (Ep. 1746. 1–2). It is perhaps a copy of an order sent to Italy by C. Harst (Ep. 1575. 7n) or J. Lasky (Ep. 1622. 4n) in 1525. See also Ep. 2022. 22–4. For an order for books sent through Froben to Italy in 1518 see Ep. 885. 5–8.

The earliest book in the list is the Florentine Homer. Most of the rest are Aldine editions: the dates of which are added in brackets.]

Epistolae Ciceronis ad Atticum, ex impressione Aldina ⟨1513, 1521⟩
Vitae posteriorum Imperatorum per Aelium Lampridium et alios ⟨1519⟩
Diodorum Siculum ⟨1503 ?⟩

Homerus ex impressione Florentina ⟨1488⟩
Omnia opera Aristotelis greca ⟨1495–8⟩
Commentatores in Aristotelem greci omnes ⟨1513, 1520, 1526–7⟩
Opera Hermogenis greca cum aliis ⟨1508–9, 1523⟩
Opera Platonis greca ⟨1513⟩
Opera Xenophontis greca ⟨1503, 1525⟩
Opera Galeni medici greca ⟨1525⟩
Pindarum grecum cum aliis ⟨1513⟩
Orationes Aeschinis et aliorum rhetorum decem grecae ⟨1513⟩
Commentarii greci in diuersos poetas ⟨1521, 1528⟩
Dioscorides grecus cum Nicandro ⟨1499⟩
Epistolas diuersorum grecas ⟨1499⟩
Aesopus grecus Aldi cum aliis ⟨1505⟩
Argonautica cum commento ⟨1521, 1523⟩
Et alia omnia que impressit Aldus intra hos quatuor annos proximos, hoc est post Hermogenem et Plutarchum ⟨*Vitae* 1519⟩

---

6. Aristotelis] Erasmus' copy is now in the Cathedral Library at Wells.

9. Platonis] In the middle of the century this copy, with marginal notes by Erasmus and Jo. Lasky, was in a collection at Groningen; having evidently returned to Friesland with Lasky's books (Epp. 1593. 133n, 1915. 23–4n, 2033. 16n). See a letter (Gabbema no. 68) of Regnerus Praedinius, who wished to buy all the books in the collection which had belonged to Erasmus.

11. Galeni] Also in the Groningen collection; see l. 9n.

13. Aeschinis] Erasmus wrote first *Aristidis*.

INDEX OF CORRESPONDENTS AND SOME BIOGRAPHICAL NOTICES

(A fuller Index will be provided at the end of the final volume.)

The figures in larger type indicate letters of Erasmus, those in smaller type letters written to him, and a few others. The figures following Roman numerals denote pages.

INDEX OF ERASMUS' WRITINGS

(The references are to letters, and in a few cases to notes.)

PRINTED IN ENGLAND AT THE UNIVERSITY PRESS, OXFORD
BY JOHN JOHNSON PRINTER TO THE UNIVERSITY